

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज
विरचितया अनगारधर्माभूतवर्षिण्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं
हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्—

श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रम्

SHREE GNATADHARAMA
KATHANGA SUTRAM

प्रथमोभागः

— :नियोजक :—

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

: प्रकाशक .

खंभातनिवासी, श्रीमान् श्रेष्ठि-श्री हरिलाल अनोपचंद

शाह-प्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः

श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः

मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्तिः
प्रति १२००

वीर संवत्
२४८९

विमक संवत्
२०२०

इसवीसन
१९६६

मूल्यम्-रु० २५-०-०

भगवानु ठेकाणु :
 श्री अ. ला. ये स्थानकुवासी
 जैनशास्त्रोद्धार, समिति
 ठे गरेडिया कुवा रोड, श्रीन लाज पास,
 राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by :
 Shri Akhila Bharat S. S
 Jain Shastroddhara Samit,
 Garedia Kuva Road, RAJKOT.
 (Saurashtra), W. Ry. India

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां
 जानन्ति ते किमपि तान्प्रति नैव यतनः
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा
 कालोद्वयं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥१॥

(हरीगीतिकाच्छंद)

करते अवज्ञा जो हमारी यतन ना उनके लिये
 जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यतन ना उनके लिये ।
 जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा
 है काल निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यानमें यह लायगा ॥१॥

प्रथम आवृत्ति : प्रत १२००
 वीर संवत् : २४८८
 विक्रम संवत् : २०२०
 धर्मवीरान : १९६३

: मुद्रक :
 लक्ष्मण मोहनलाल शाह
 नीलकमल प्रिन्टरी
 धीशाला रोड, : अमरावाट.

ખંભાત નિવાસી શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ શાહ નો ટુંક જીવન પરિચય

ખંભાતના આગેવાન નાગરિક અને ઉદ્યોગપતિ શેઠ શ્રી. હરિલાલ અનુપચંદ સાહીવાળા નો જન્મ સં. ૧૯૫૨ તા. ૪-૬-૧૮૯૬ ના રોજ થયો હતો તેઓ સાધારણ સ્થિતિમાંથી આપ બળે આગળ વધ્યા હતા તેઓ કુનેહખાજ વેપારી હોવા ઉપરાંત વિચારવાન સામાજિક કાર્યકર પણ હતા. સમાજ સેવાના આદર્શ પાછળ એમનું જીવન અતત કાર્યક્ષમ રહેતું અને ૧૯૪૭ માં આઝાદી વખતે ખંભાત શહેરની કટોકટી વખતે તેઓની હિંમત-ધગશ-અને ઉદારતાએ પ્રબળ પ્રેરણા આપી હતી.

ખંભાતના બહાર જીવનમાં તેઓ પહેલેથી જ રસ લેતા આવ્યા હતા તેઓ ખંભાત સેવા સંઘના સભ્ય હતા અને પ્રજા મંડળની કારોબારીના તેઓ મેમ્બર હતા અને ગાંધીજીની અસહકારની ચળવળમાં તેમણે સક્રિય રસ લીધો હતો.

આ ઉપરાંત ખંભાતના-મેટરનીટી હોમ અને ધી કેમ્પે જનરલ હોસ્પિટલના ઉત્પાદક હતા. આ હોસ્પિટલને તેમણે મોટી રકમની સખાવત કરી હતી આ સંસ્થામાં આરંભથી જ વરસો સુધી તેમણે મત્રી તરીકેની સેવા આપી હતી—પોતાની રકમ ઉપરાંત અને શ્રીમંતો પાસેથી નાણાં મેળવી આ સંસ્થાને ખૂબજ વિકસાવવામાં તેમનો તન-મન અને ધન નો ફાળો હોવાથી આજે આ સંસ્થા ચુંદર પ્રગતિને પંથે ચાલી રહેલ છે સં. ૧૯૪૭ માં તેમના ઉપર લકવાનો હુમલો થયેલ અને તેઓ પથારી વશ બન્યા છતાં સામાજિક ધાર્મિક આદિ સેવા કાર્યોમાં તેમની અલાહ સૂચન માર્ગદર્શક પ્રેરણા દેવી હતા.

અનેક વિધ સ્ત્રોતની સામાજિક સેવાઓ ઉપરાંત તેમની ધાર્મિક સેવાઓ અને દાન વૃત્તિ પણ એટલી જ પ્રશંસનીય અને ગોંધ પાત્ર છે

સ્થા. જૈન સાધુ સાધ્વીજીઓની સેવા કરવી એ તેમનો જીવન મંત્ર હતો ખંભાતમાં દર વરસે ચાતુર્માસ થાય એ માટે તેમનો પ્રયત્ન રહેતો અને ચાતુર્માસ કરાવી—ધાર્મિક ક્રિયાઓને ઉત્તેજન આપવામાં દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરતા

એકવાર સ્થા. જૈન સમાજના બા. પ્ર વિદુષી મહાસતીજી લીલાવતીગાઈ ત્રામી ખંભાતમાં પધારેલા થોડા જ દીવસમાં ત્રિદાર કરવાનો નિર્ણય મહાસતીજી એ શ્રી સંઘને જણાવ્યો શ્રી સંઘે થોડા દિવસ વધુ રોકાઈ જવા (સંઘને તેમની અમૃત વાણીનો વધુ લાભ મળે તે હેતુથી) વિનંતી કરી પૂ. મહાસતીજીએ એક શરત મૂકી કે કોઈપણ દંપતી આજીવન બ્રહ્મચર્ય વૃત્ત સ્વીકારે તો તમારી એટલે શ્રી સંઘની વિનંતી માન્ય રહે.

ખંભાતમાં આ પ્રસંગ પહેલો જ હતો એટલે શ્રી સંઘ વિચારમાં પડ્યો. શ્રી હરીભાઈ અને તેમના ધર્મપત્ની હીરાબેન રાત્રેજ વિનિમય કરીને આજીવન બ્રહ્મચર્ય વૃત્ત સ્વીકારવાનો નિર્ણય કરી લીધો અને સવારે જ સતીજીને ખબર આપ્યા. શ્રીસંઘમાં આનંદનું પૂર આવ્યું અને બીજે દિવસે પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાઈ અને પૂ. મહાસતીજી થોડા વધુ દિવસ રોકાઈ શ્રી સંઘને વાણીનો લાભ આપ્યો.

ધંધાકીય કાર્યક્ષેત્રે તેઓ પ્રમાણિક પણે વર્તિ ક્રમશઃ આગળ વધ્યા હતા તેમણે ખંભાતમાં લોકમાન્ય વિવિંગ ફેક્ટરી ઉભી કરી હતી તેમજ મુંબઈમાં પણ સાડી વેચાણ વિભાગની શાખા ખોલી સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી.

આમ વ્યાપારિક-સામાજિક-આર્થિક-રાજકીય અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં તેમણે પોતાની સુવાસ ફેલાવી હતી—

આ ઉપરાંત તેઓશ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમીતીના (રાજકોટ-અમદાવાદ) તેઓશ્રી મંત્રી હતા અને તેમણે આ સંસ્થાના વિકાસમાં ખૂબજ ઉત્સાહ દર્શાવી રૂ. ૫૦૦૦/આપી પેટ્રન બન્યા હતા તેમજ પોતાની નાદુરસ્તી તબીયત હોવા છતાં મુશ્કેલી વેઠીને પણ નેવો સમીતીની દરેક મીટીંગમાં હાજરી આપતા અને અન્ય સભ્યોમાં ઉત્સાહ પ્રેરતા—

સ્થા. જૈન સંઘ ખંભાતના પ્રમુખ પદે તેમણે વર્ષો સુધી તન-મન-ધનથી શ્રી સંઘની સેવા બજાવી છે.

ખંભાતમાં કેળવણી ક્ષેત્રે પણ તેમણે કોલેજ હાઈસ્કૂલ અને ધાર્મિક પાઠશાળાઓમાં સારી રકમ ખર્ચીને તેમજ ખંભાતની સ્થા. જૈન જ્ઞાતિની હાઈસ્કૂલમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને પેતાના તથા તેમના નાના ભાઈ સ્વ. શ્રી. વાડીલાલ ભાઈના નામથી કાયમને માટે પુસ્તકો ફ્રી અપવા માટે વિચાર દર્શાવેલો પણ તે બાબત વાટાઘાટો થઈ અનલમાં આવે તે પહેલાં તેઓ શ્રી સદ્ગત થયા અને તેમના વિચાર મુજબ તેમના સુપુત્રોએ રૂ. ૧૧૫૫૧૫ તે માટે આપી મહુર્મના વિચારને અમલમાં મૂકેલો છે.

આવા બહોળા ગંભીર ઉત્સાહી અને ધાર્મિક લાવના શીળ ગૃહસ્થનું હુંબદ અવસાન તા. ૧૫-૩-૬૩ સં. ૨૦૧૬ ના રૂગણ વદી ૫ ને શનિવારે રાત્રે કલાક ૧૨-૧૫ મીનીટે ૬૫ વર્ષની વયે લકવાની લાખી બીમારી ભોગવ્યા બાદ થયું છે તેમના સ્વર્ગવાસથી સ્થાનકનાચી સનઝ અને ખંભાત-સ્થા. જૈન સંઘને ભારે ખોટ પડી છે.

તેઓશ્રી પોતાની પાછળ ત્રણ પુત્રો અને એક પુત્રી અને બહેનું કુટુંબ મૂકી ગયા છે તેમના પુત્રોમાં સદ્ગતના ધાર્મિક સંસ્કારોનું બીજરોપણ થયું હોઈ તેઓ પણ પિતાને પગલે ચાલવા યત્નિચિત્ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.....

સદ્ગતના આત્માને પ્રભુ ચિર શાંતિ અર્પે એ જ પ્રાર્થના—

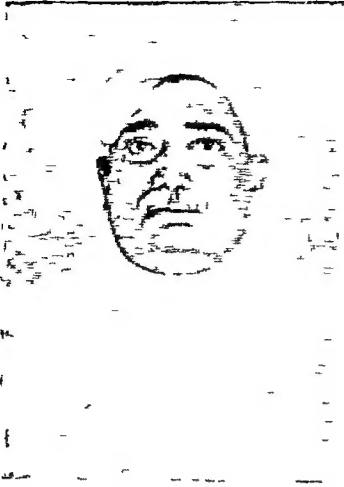
આધ્યમુરખીશ્રી

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલભાઈ અનુપચંદ્ર શાહ

અભાત

આધિપતિશ્રીઓ

(સ્વ) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિયા
ભાણુવડ.

કેઠારી હરગોવિંદ જયંતભાઈ
રાજકોટ.

શેઠશ્રી શાંતિલાલ મગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ) શેઠશ્રી ધારશીભાઈ હવલુલાલ (સ્વ) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
બારસી. અમદાવાદ

આદિ-

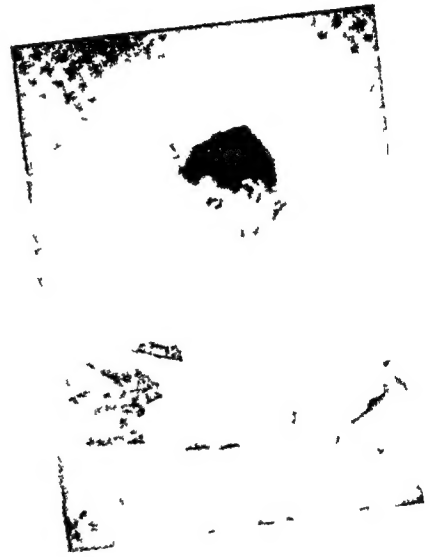
-મુરખીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેજળભાઈ વીરાણી
રાજકોટ.

શેઠશ્રી શામજીભાઈ શામજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ

(સ્વ.) વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ
(દીક્ષા લોધા પહેલા શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

શેઠશ્રી બિશ્મીલાલજી લાલચંદજી સાં હુણિયા
તથા શેઠશ્રી જ્યેવંતરાજ લાલચંદજી સાં.

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

સ્વ શ્રીમાન શેઠશ્રી મુકનચંદ્ર સા.
ખાલિયા પાલી મારવાડ

(સ્વ) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ

શેઠશ્રી જસિંગભાઈ યોગ્યાલાલભાઈ
અમદાવાદ

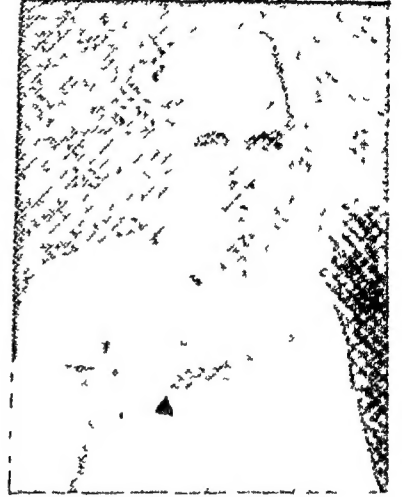

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

આવમુરખીશ્રીઓ

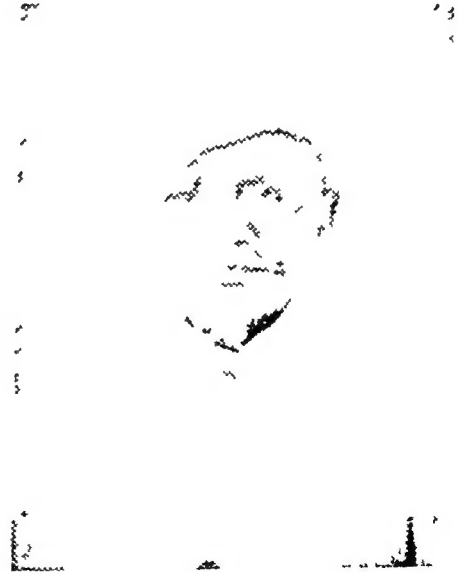
શેઠ સાહેબ શ્રી કીશનચંદ્ર સાહેબ
જોહરી દિલ્હી

શેઠ સાહેબશ્રી તારાચંદ્ર સાહેબ. ગેલડા
મદ્રાસ

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન
મૂલચંદ્ર જવાહરલાલજી બરડિયા
૨ બાબુમાં બેઠેલા મીશ્રીલાલજી
બરડીયા
૩ ઉભેલા સૌથી નાના પૂનમચંદ
બરડીયા

શ્રી વૃજલાલ દુર્લભજી પારેખ
રાજકોટ

શ્રી. વીતરાગાય નમઃ ॥
શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી ઘાસીઝાલ-
ત્રતિવિરચિતયા અનગારધર્મામૃતવર્ષિણ્યાચ્ચયા
વ્યાચ્ચયા સમલકૃતં

શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રમ્

પ્રથમો ભાગઃ

॥ અથ મજ્જલાચરણમ્ ॥

(ઉપજાતિભેદ વુદ્ધિચ્છન્દઃ)

શ્રી સિદ્ધગાજં સ્થિરસિદ્ધિરાજ્ય'—

પદં ગતં સિદ્ધિગતિં વિશુદ્ધમ્ ।

નિરઝજનં શાશ્વતસૌધમધ્યે,—

વિરાજમાનં સતતં નમામિ ॥ ૧ ॥

જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રકા હિન્દી અનુવાદ

ભવ્ય જીવોં કો જિનકી સચ્ચે મનસે આરાધના કરને સે સિદ્ધિ-
રૂપ અવિચલ રાજ્યકી પ્રાપ્તિ ધ્રુવરૂપ મેં હો જાતી હૈ । તથા જો સ્વયં અ-
ષ્ટકર્મરૂપ બહિરંગ મલસે સર્વથા વિનિર્મુક્ત હોને કે કારણ વિશુદ્ધ થન
ચુકે હૈં । ઓર इसीलिये रागद्वेषरूप अन्तरंग मल जिनका विलकुल नष्ट
हो गया है तथा अन्तरंग और बहिरंग में विशुद्ध होने की वजह से ही
जिन्होंने सिद्धि गति को पा लिया है और इसी कारण जो शाश्वत धाम
मुक्तिरूप महल में विराज रहे हैं ऐसे सिद्धरूप राजा को मैं सदा
नमस्कार करता हूँ ।:-१॥

જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસૂત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ

જેમની સાચા મનથી આરાધના કરવાથી ભવ્યજીવો ને સિદ્ધિરૂપ અવિચલ
રાજ્યની પ્રાપ્તિ નિશ્ચિતરૂપે થાય છે, અને તેઓ પોતે અષ્ટકર્મરૂપ મલથી બધી રીતે
વિનિર્મુક્ત થવાને લીધે વિશુદ્ધ બન્યા છે, અને એટલા માટે રાગદ્વેષરૂપ અન્તરંગમલ
જેઓનો સર્વપ્રકારે નાશ પામ્યો છે, તથા અન્તરંગ (અંદર) અને બહિરંગ (બહાર)માં
વિશુદ્ધ થવાના કારણથી જ જેઓએ સિદ્ધિગતિ મેળવી છે, અને એટલા માટે જેઓ
શાશ્વતધામ મુક્તિરૂપ મહેલમાં બિરાજે છે, અને એવા સિદ્ધરૂપ રાજા (સિદ્ધ ભગવાનને-
ને હું) સદા નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧ ॥

(ઉપજાતિ મેદ કીર્તિહ્રન્દઃ)

વ્યધાયિ યૈર્મગ્નજનાય બોધિઃ

કર્માપનોદાય દદે વિશોધિઃ ।

ધ્યાત્વા નનાસ્તીર્થકુતો મયા તે,

જ્ઞાતાર્થવોધે પ્રદિશન્તુ સિદ્ધિમ્ ॥ ૨ ॥

(ઉપજાતિ મેદ રામાહ્રન્દઃ)

યો વાયુક્રાયાદિ સુરક્ષણાર્થ,

ધત્તે સદોરાં મુખવસ્ત્રિકાં તમ્ ।

ગુરું પ્રણમ્ય ક્રિયતે સુવોધા-

ઽનગારધર્મામૃતવર્ષિણીયમ્ ॥ ૩ ॥

જિન્હોને अपनी दिव्यध्वनिद्वारा भव्य जीवों को संभाररूप समुद्र से पार होने के लिये बोधि सम्यक्त्व धारण करने का उपदेश दिया, एवं अष्ट कर्मोंको नष्ट करने के लिये विशोधिरूप शस्त्र प्रदान किया ऐसे उनचतुर्विंशति तीर्थंकर महाप्रभुओं का मैं अपने अन्तःकरण में ध्यान करता हुआ उन्हें करबद्ध होकर नमन करता हूँ। ये मुझे इस ज्ञाता धर्मकथाङ्गसूत्र की टीका करने में अपूर्व शक्तिरूप सिद्धि प्रदान करें ॥ २ ॥

जो वायुकाय आदि जीवों की समुचित रक्षा करने के लिये मुख पर सदा स्रदोरकमुखवस्त्रिका बांधे रहते हैं, ऐसे उन महापुरुष गुरुदेव को मनवचन काय से नमस्कार करता हुआ मैं यह अनगार धर्मामृत-वर्षिणी नाम की टीका की जिससे जीवों को सम्यग् ज्ञान की प्राप्ति होती है बनाता हूँ ॥ ३ ॥

જેમણે પોતાનાં દિવ્યધ્વનિ વડે ભવ્યજીવોને સંસારરૂપ સમુદ્ર તારવા માટે બોધિ સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવાનો બોધ આપ્યો, અને આઠકર્મોને નષ્ટ કરવા માટે વિશોધિ રૂપ શસ્ત્ર આપ્યું, એવા ચોવીસ તીર્થંકર મહાપ્રભુઓને સ્મરણ કરતો હું બન્ને હાથ બેઢીને નમસ્કાર કરું છું. તેઓ મને આ ‘જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગ સૂત્ર’ ની ટીકા કરવા માટે અપૂર્વ શક્તિરૂપ સિદ્ધિ આપે. ॥૨॥

જે વાયુકાય વગેરે જીવોનું સારી રીતે રક્ષણ કરવા માટે મોં ઉપર દરરોજ મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે. એવા ને મહાપુરુષ ગુરુદેવને મન, વચન અને ક્રિયાથી નમન કરતો હું જેના વડે જીવોને સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. એવી આ ‘અનગાર ધર્મામૃતવર્ષિણી’ ટીકા લખું છું. ॥૩॥

અથાત્રાસ્મિન્નગાધપયોનિધિરુપે જૈનાગમે તરણિરૂપાશ્રત્વાગોઽનુયોગાઃ નન્તિ,
તથાહિ (૧) ચરણકરણાનુયોગઃ, (૨) ધર્મકથાનુયોગઃ, (૩) ગણિતાનુયોગઃ (૪)
દ્રવ્યાનુયોગઃ। એજુ ધર્મકથાનુયોગમાશ્રિત્ય પ્રવૃત્તમિદં જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞનામકં સુત્રપ્રા

વાક્યાર્થચોષ્ઠે પદાર્થચોષ્ઠસ્ય કારણતયા મિતૈઃ પદૈર્ધર્મકથાનુયોગસ્ય પદાર્થ-
કથયમિ-દુર્ગતૌ પ્રપતન્તં પ્રાણિસંઘાતં ધારયતિ શુભે સ્થાને ચ ધત્તેઽસૌ ધર્મ પ્રવન્ધ

યહ જૈનગમ અગાધ સમુદ્ર જેસા છે. હસે પાર કાને કે લિયે
ગણધરાદિ દેવોને નૌકારૂપ ચાર અનુયોગ કહે છે. ઉનમેં પહિલા ચરણ
કરણાનુયોગ છે. દૂસરા ધર્મકથાનુયોગ છે, છે, ત્રીસરા ગણિતાનુયોગ છે ઓર
ચોથા દ્રવ્યાનુયોગ છે. ઉન મેં સે દૂસરે ધર્મકથાનુયોગ કો છેકર ઉમ જ્ઞાતા
ધર્મકથાજ્ઞ સુત્રની પ્રરૂપણા હુઈ છે.

એસા નિયમ છે કે વાક્ય કે અર્થકો સમજાને કે લિયે ઉસ વાક્યગત
પદોં કા અર્થાવગોધ હોના આશ્ચર્યક છે. અતઃ “જ્ઞાતા ધર્મકથાનુયોગ”
ઉને પદોં કા મર્વ પ્રથમ કથા અર્થ છે યહ વાત પરિમિત પદોં દ્વારા
સ્પષ્ટ કર દેના ચાહતે છે દુર્ગતિ-મેં જીવોં કો જાને સે જો રોકતા છે ઓર
સુગતિ કી ઓર છુકાતા છે ઉત્તમા નામ ધર્મ છે. યહ ધર્મ અહિંસા આદિ
રૂપ છે. ઉસ ધર્મ કી જો કથા કી જાતી છે-અર્થાત્ પ્રવન્ધરૂપ સે જો ઉમકા
કથન ક્રિયા જાના છે ઉત્તમા નામ કથા છે. ઉસ કથા મેં અહિંસા આદિ-
રૂપ ધર્મ કા પ્રરૂપણ હોતા છે. ઓર સાથ મેં યહ સ્પષ્ટ વિવેચન રહતા છે કે
હસલોક ઓર પરલોક મેં આત્મા અપને દ્વારા કૃત ધુમાધુમ કર્મોં કા

જૈનગમ અગાધ સમુદ્ર જેવો છે એને પાર પામવા માટે ગણધર વગેરે દેવોએ
નૌકારૂપ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે. તેઓમા પહેલો ચરણ કરણાનુયોગ છે. બીજો ધર્મકથા-
નુયોગ છે. ત્રીજો ગણિતાનુયોગ છે, અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ છે. તેઓમાંથી બીજો
એટલે કે ધર્મકથાનુયોગને અનુલક્ષીને જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્રની પ્રરૂપણા થઈ છે.

નિયમ આ પ્રમાણે છે કે વાક્યના અર્થને જાણવા માટે તે વાક્યમાં વાપરેલ
પદોનો અર્થાવગોધ થવો જરૂરી છે. એટલા માટે ‘જ્ઞાતાધર્મકથાનુયોગ’ તે પદોનો
ચોથી પહેલાં શો અર્થ છે, એ વાત ‘પરિમિત પદોવડે સ્પષ્ટ કરવા છ’છે છે
દુર્ગતિમાં છ’રોને જવાથી બે રોકે છે અને સુગતિની તરફ વાળે છે, તે ‘ધર્મ’ છે
આ ધર્મ અહિંસા વગેરે રૂપમાં છે તે ધર્મની કથા કહેવામાં આવે છે-અર્થાત્ પ્રવન્ધ
રૂપે બે તેમનું કથન કરવામાં આવે છે. તે ‘કથા’ છે. તે કથામાં અહિંસા આદિરૂપમાં
ધર્મની પ્રરૂપણ થાય છે, અને સાથે સાથે સ્પષ્ટ રીતે વિવેચન કરવામાં આવે
છે છહલોક અને પરલોકમાં આત્મા પોતાની મેળે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનો વિપાક

કથનં કથા, ધર્મસ્ય કથા ધર્મકથા=અહિંસાદિધર્મપ્રસ્તુતિકાં રૂપેણાં પરત્રાત્મનશ્ચ કર્મ
વિપાકપ્રદર્શનરૂપા ચ કથા ધર્મોપદેશરૂપવાક્યસમૂહસંવિધાનરૂપેત્યર્થઃ,
ઉક્તશ્ચ-“દયાદાનક્ષમાયેષુ ધર્માન્નેષુ પ્રતિષ્ઠિતા ।

ધર્મોપાદેયતાગર્ભાં બુધૈર્ધર્મકથોચ્યતે ॥૧૧॥”

ધર્મવથાયા અનુયોગઃ અનુ=ઇત્યસ્માવેન ભગવદુક્તાર્થપ્રકારેણ યોગઃ કથનમનુયોગો-
ધર્મકથાનુયોગઃ । એકાદશાન્નેષુ-(૧) જ્ઞાતાધર્મકથાન્નમ્ (૨) ઉપાસકદશાન્નમ્,
(૩) અન્તકૃદશાન્નમ્, (૪) અનુત્તરોપપાતિકદશાન્નમ્ (૫) વિપાકમૂત્રમ્ એમાનિ
ધર્મકથાપ્રતિપાદકાનિ પશ્ચાન્નિ અત્ર જ્ઞાતાધર્મકથાન્ને પ્રાચુર્યેનાઽઽસ્ત્યાયિકાદિ વર્ણન
વિધતે । ઇદં હિ ધર્મવોધમભિલષતામત્પ્રધિયાં ધર્મસ્વરૂપપ્રતિપાદકતયાઽનત્પ્રમુપ,

વિપાક કિસ કિમ તરહ સે ભોગતા હૈ । ઉસ અશુભ સે નિવૃત્તિ ઓર
શુભ મેં પ્રવૃત્તિ કરાને રૂપ જો ધર્મ કા ઉપદેશ હૈ વહ ધર્મકથા હૈ યહી
ઉસકા નિષ્કર્ષાર્થ હૈ । યહી જ્ઞાતા “દયાદાન” આદિ ઉસ ૨ લોક દ્વારા પ્રકટ
કી ગઈ હૈ । દયા, દાન ઓર ક્ષમા આદિ યે ધર્મ કે અંગ હૈ । ઉન્-
અંગો કો લેકર ધર્મકથા ચલતી હૈ । ધર્મકથા મેં ધર્મ કા હી ઉપાદેય
રૂપ સે વર્ણન કિયા જાતા હૈ । ભગવાનને જિસ અર્થ કા જિસ રૂપસે
કથન કિયા હૈ, ઉસ અર્થકા ઉસી રૂપસે પ્રતિપાદન કરના ઉસકા
નામ અનુયોગ હૈ (૧) જ્ઞાતાધર્મકથાન્ન (૨) ઉપાસકદશાન્ન (૩)
અન્તકૃદશાન્ન (૪) અનુત્તરોપપાતિકદશાન્ન (૫) વિપાકમૂત્ર યે પાંચ
અંગ ગ્યારહ અંગો મેં સે ધર્મકથા કે પ્રતિપાદક માને ગયે હૈ । ઉસ
જ્ઞાતાધર્મકથાન્ન મેં આસ્ત્યાયિકા આદિકા વર્ણન અધિક રૂપ મેં કિયા
મયા હૈ । જો મન્દ બુદ્ધિવાલે હૈ-ઓર-ધર્મ સ્વરૂપકો જાનનેકી ઇચ્છાવાળે
હૈ ઉન્કે લિયે યહ મૂત્ર ધર્મ કે સ્વરૂપ કા પ્રતિપાદન કરને ચાલા હોમે

કેવી રીતે લોગવે છે. તેમજ અશુભથી નિવૃત્તિ અને શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવા રૂપ
જે ધર્મોપદેશ છે, એ ‘ધર્મકથા’ છે. એજ તેનો સાર છે. એજ જ્ઞાતા ‘દયાદાન’ આદિ
શ્લોકવડે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. દયા દાન અને ક્ષમા વગેરે ધર્મનાં અંગો છે. આ
અંગોના આધારે ધર્મકથા ચાલે છે. ધર્મકથામાં ધર્મને જ ઉપાદેયરૂપથી વર્ણન કર-
વામાં આવે છે. લગવાને જે અર્થને જે રીતે વર્ણવ્યો છે, તે અર્થનું તેજ પ્રમાણે
પ્રતિપાદન કરવું તે અનુયોગ કહેવાય છે. (૧) જ્ઞાતાધર્મકથાન્ન (૨) ઉપાસકદશાન્ન,
(૩) અન્તકૃદશાન્ન, (૪) અનુત્તરોપપાતિકદશાન્ન (૫) વિપાકમૂત્ર આ પાંચ અંગોને
અગિયાર અંગોમાંથી ધર્મકથાનાં પ્રતિપાદક માનવામાં આવ્યા છે. જ્ઞાતાધર્મકથાન્નમાં
આસ્ત્યાયિકા વગેરેનું વર્ણન વધારેમાં વધારે કરવામાં આવ્યું છે. જે મન્દ બુદ્ધિવાળા
છે, અને ધર્મના સ્વરૂપની જાણ રાખે છે, તેમના માટે આ મૂત્ર ધર્મસ્વરૂપનું

करोति, अत एव स्वाध्यायाभिरेतत्सुत्रानुगमनेनात्मन अगण प्रोपकारं. तदनु न-
नुतममतीनामागमभावावबोधविधुराणां सौलभ्यं चोद्दिश्य तदेतत्सूत्रे वृत्त्यापरिष्कर्तुं
प्रवर्त्तते । तत्रेदमादिमं सूत्रम्—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था
वण्णओ । तीसे णं चंपाए नयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिस्सीभाए
पुण्णभदे नामं चेइए होत्था । वण्णओ० । तत्थ चंपाए नयरीए
कोणिए नामं राया होत्था वण्णओ ॥ सू० १ ॥

टीका—अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया प्राकृतत्वात् । तस्मिन्काले तस्मिन्समये चम्पा
नाम नगरी असीत् । ननु काल-समययोरत्र को भेदः ? उच्यते—काल इति सामान्य
से महान् उपकारी है । अतः स्वाध्याय आदिद्वारा उस सूत्र का अनुशीलन
कर उसके अनुसार चलनेवाली आत्माओं का अपार उपकार होता है
तथा जो अल्पबुद्धि वाले हैं, और उसी से आगम के भाव को समझने
के लिये जो असमर्थ बने हुए हैं उनकी भी गति उस सूत्र में हो सकती
है इस सब बातों का ख्यालकर मैं इस सूत्र पर टीका रच रहा हूँ ।
इस सूत्र का सर्व प्रथम सूत्र यह हैः—कालेणं तेणं समएणं इत्यादि ।

टीकार्थ—तेणं कालेणं तेणं समएणं—चंपा नामं नयरी होत्था
वण्णओ) उसकाल में और उस समयमें चम्पा नामकी नगरी थी ।
काल शब्द से अवसर्पिणीकाल का चौथा आरा यहां ग्रहीत हुआ
है कारण इसी काल में तीर्थंकर आदि महापुरुषों का जन्म होता
प्रतिपादन करना होवाही अत्यन्त उपकारक छि. ओटला भाटे स्वाध्याय वनेदेथी ।
सूत्रनुं अनुशीलन करीने तथा तेने अनुसरीने आलनारा आत्माओनो भहु उपकार
थाय छि. तेमज जेओ अल्पबुद्धिवाणा छि, तेमनी ओटवे के आगमना लाबने जअुनामा
असमर्थ छि. तेनी पणु गति ते सूत्रमां थछ शके छि. आअधी वानेने ध्यानमां राणीने
हुं आ सूत्र उपर टीका लणी रह्यो छुं. आ सूत्रनुं सौथी पडेहुं सूत्र आ छि—
‘तेणं कालेणं तेणं समएणं इत्यादि

टीकार्थः—(तेणं कालेणं तेणं समएणं चंपा नामं नयरी होत्था व-
ण्णओ) ते क्षणे अने ते समये चम्पा नामे नगरी હતી. કાળ શબ્દ વડે અવ-
સર્પિણી-કાળનો ચોથો આરા અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. કેમકે એજ કાળે
તીર્થંકર વગેરે મહાપુરુષોનો જન્મ થાય છે. ‘સમય’ શબ્દ વડે તે કાળનો વિભાગ

કાલઃ=અવમર્ણિયાશ્વતુર્થ્યરક્તલક્ષણઃ, સમયસ્તુ યત્ર સા નગરી સા રાજા સુધર્માસ્વામી
 વાસન્। ‘વર્ણઓ’ વર્ણકઃ=વર્ણનસ્સન્દર્ભોઽત્રાવસરે વક્તવ્યોઽપિ વિસ્તરં મયાદિરમ્યતે,
 જિજ્ઞાસુભિરોપગતિકસૂત્રે વિલોકનીયઃ। તરયાઃ સ્વલુ ચમ્પાયા નગર્યાં વહિસ્તર-
 પૌસ્ત્યે દિગ્ભાગે પૂર્ણમદ્રં નામ ચૈત્યનાસીત્। વર્ણકઃ। તત્ર ચમ્પાયાં નગર્યાં કાળિકો
 નામ રાજાઽસીત્। ॥મૃ૦ ૧॥

હૈ। જન્ય શબ્દ સે વહ કાલાંગ લિયા ગયા હૈ કિ ત્રિસ મેં વહ
 ચમ્પાનગરી તથા વહ રાજા એવં સુધર્મા રવામી વિદ્યમાન થે।
 ત્રિસ પ્રકાર વહિયોં મેં સંવત્ત ઓર મિતિ ડાઝી જાતી હૈ ઉસી પ્રકાર
 યહાં ઓ કાલ ઓર સમય મેં કથનકી અપેક્ષા મિનનતા જાનની ચાહિયે।
 સંવત્ત કે સ્થાનાપનન કાલ ઓર મિતિ કે સ્થાનાપનન સમયકો કહા ગયા
 હૈ। મત્ર મેં જો “વર્ણઓ” યહ પદ રહ્યા હૈ ઉસકા ભાવ યહ હૈ કિ
 ચમ્પાનગરી કે વિષય મેં અન્ય શાસ્ત્રોં મેં વિશેષ વર્ણન કિયા ગયા હૈ।
 વહ વર્ણન ઉન શાસ્ત્રોં સે યહાં પર ઓ જાન લેના ચાહિયે। યહાં ઉસ
 વિષય કી કેવલ સૂચના હી દી ગઈ હૈ વર્ણન જો સૂત્રકાર ને ચમ્પાનગરી
 કા યહાં નહીં કિયા હૈ ઉમકા કારણ વિસ્તાર હો જાને કા મય હૈ।
 જિજ્ઞાસુ વ્યક્તિ ઔપપાતિક સૂત્ર સે ઉસ વાત કો સમજ સકતે હૈં।

(ત્રીમેળં ચંપાણ નયરીણ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ-પુણ્ણ-
 મદ્રે નામં ચૈદ્રણ હોત્યા વર્ણઓ) ઉસ નગરી કે બાહર ઉત્તર પૂર્વ કી ઓર
 અર્થાત્ત ઈશાનકોણમે પૂર્ણમદ્ર નામ કા ચૈત્ય થા અર્થાત્ત વ્યન્તરાયતન થા।

લેખામાં આંવે છે જેમાં તે ચંપા તથા તે નગરી રાજા અને સુધર્મા સ્વામી હયાત હતાં.
 જે રીતે ચોપડાઓમાં સંવત અને તિથિ લખાય છે, તે જ પ્રમાણે અહીં પણ કાળ
 અને સમયમાં કરનની દૃષ્ટિએ ભિન્નતા સમજી લેવી. સંવત્તના સ્થાને કાળ અને
 તિથિના સ્થાને સમયનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. સૂત્રમાં જે ‘વર્ણઓ’ પદ
 આવ્યું છે, તેનો અર્થ છે કે ચમ્પાનગરીની બાબતમાં બીજા શાસ્ત્રોમાં વિશેષ
 વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે શાસ્ત્રોમાંથી અહીં પણ તે પ્રમાણેનું વર્ણન સમજવું
 જોઈએ અહીં તે બાબતની ફક્ત સૂચના જ આપવામાં આવી છે. સૂત્રકારે જે ચમ્પા
 નગરીનું અહીં વર્ણન કર્યું નથી વિસ્તાર લય જ તેનું કારણ છે. ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી
 જિજ્ઞાસુઓ તે વાતને જાણી શકે છે.

(ત્રીમેળં ચંપાણ નયરીણ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણ પુણ્ણ-
 મદ્રે નામં ચૈદ્રણ હોત્યા વર્ણઓ) તે નગરીની બહાર ઉત્તર પૂર્વનીતરફ અર્થાત
 ઈશાનકોણમાં પૂર્ણમદ્ર નામે ચૈત્ય હતું, અર્થાત્ત વ્યન્તરાયત હતું. તેનું વર્ણન

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतेवासी अज्ज सुहम्मं नामं थेरे जाइसंपन्ने वलरूवविणयणाण दंसण
चरित्तलाघवसंपन्ने ओयसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जिय
इंदिए जियनिदो जियपग्सिहे जीवियासमरणभयविप्पसुक्के तवप्पहाणे,
गुणप्पहाणे, एवं करणचरण—निग्गेहणिच्छय—अजव—सद्व—लाघव—
खंति—मुत्ति १० विज्जसंत—वभ—वय—नय—नियम—सच्च—सोय—णो-
णदंसण२० चारित्त आराले—घोरे घोरव्वए घोरतवस्सी घोरवमचेर-
वासी उच्छूढ—सरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से चोइसपुव्वी चउणाणो-
वगए पंचहिं अणगारसएहिं सच्चि संपरिवुडे पुव्वानुपुव्वि चरे माणे
गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणेव चंपानयरीजेणेव
पुण्णभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओगहं
ओगिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥सू० २॥

टीका—‘तेण कालेणं’ इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य
भगवतो महावीरस्य अन्तेवासी=शिष्यः आर्यसुधर्मा, आर्यः—आरात्=सर्वहेय-
उसका वर्णन भी अन्य शास्त्रों में (औपपातिक सूत्रमें) विशेषरूप से
किया गया है, वहां से जान लेना चाहिये । (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिण
नामं राया—होत्था वण्णओ) उस चम्पानगरीका कोणिक इस नामका राजा था ।
उसका वर्णन भी विशेषरूप से अन्य शास्त्रों में किया गया है । ॥प० १॥

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवओ महावीरस्स अंतेवासी
अज्ज सुहम्मं नामं थेरे) उस काल और उस समय में श्रमण भगवान महावीरके
पणु भीन्तं शास्त्रमां (औपपातिक सूत्रमां) विशेषरूपमां करवामां आण्युं छे. त्यांणी
जाणी देवुं (तत्थ चंपाए नयरीए कोणिण नामं राया होत्था वण्णओ)
कोणिक नामे ते चम्पा नगरीने शब्द हुतो तेनुं तेणुंन पणु विशेषरूपथी भीन्तं
शास्त्रोमां करवामां आण्युं छे. ॥ सू० १ ॥

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ’ इत्यादि

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
अंतेवासी अज्ज सुहम्मं नामं थेरे) ते क्षणे अने ते समये श्रमण भगवान महा

ધર્મેભ્યાં દૂરં યાતઃ=ગતઃ સકલાપાદેયગુણમધિગતઃ સ આર્યઃ, ઉક્તશ્ચ

“મમાદમિથ્યાન્વકષાયદોષા, -દારાદ્ગતઃ સદ્ગુણરાશિમાત્તઃ ।

બુદ્ધઃ પરેષાં પ્રતિવોધકો ય, -સ્તમાહુરાયં વિબુધા ગુણજ્ઞાઃ ॥૧॥”

‘સુધર્મા’ ઇતિ નામકઃ સ્થવિરઃ=તપઃસંયમાદિષુ સીદતઃસાધૂન્ હૃદલોકપરલો-
કાપાયપ્રદર્શનપૂર્વકં સારણાવારણાભ્યાં સ્થિરીકરોતીતિ સ્ત તથોક્તઃ, સ્થવિરગુણ-
સંપન્નહત્યર્થઃ, ઉક્તશ્ચ--

રત્નત્રયે વર્તયતોઽનગારાન્, સ્થિરીકરોત્યત્ર વિષીદતશ્ચ ।

સૂત્રાર્થયુક્તો ગણનાયકશ્ચ, સચ્છત્તિમાન્ સ સ્થવિરો વિભાતિ ॥૧॥

ગિણ્ય આર્ય સુધર્મા સ્વામી નામકે સ્થાવિર થે । સમસ્ત હેય ધર્મોસે દૂર
રહના ઓર સફલ ઉપાદેય ગુણો સે ભરપૂર હોના ઉસકા નામ આર્ય હૈ ।
કહા મી હૈ મમાદ મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય યે સવ દોષ હૈ-હેયધર્મ હૈ-
ઉનસે રહિત હોના તથા સદ્ગુણ રાશિસે યુક્ત હોના સ્વયંબુદ્ધ હોનાપર કો
પ્રતિવોધિત કરના-યે ધર્મ આર્ય કે લક્ષણ હૈ । યે લક્ષણ સુધર્માસ્વામી
મેં થા । હસલિયે ઉન્હેં આર્ય કહા હૈ । તા તથા સંયમ આદિ ગુણોસે જો
માધુજન શિથિલ હો રહે હોં ઉન્હેં ઇસલોક તથા પરલોક સંબન્ધી મય
પ્રદર્શનપૂર્વક સારણાવારણાદ્વારા તપ સંયમ મેં સ્થિર કરનેવાલા જો હોતા હૈ
ઉસકા નામ સ્થવિર હૈ । આર્ય સુધર્માસ્વામી સ્થવિર કે ઇન ગુણો સે સમ્પન્ન
થે ઇસીલિયે સૂત્રકારને ઉન્હેં સ્થવિર નામ સે કહા હૈ । કહા મી હૈ-રત્નત્રય
મેં વર્તમાન જો અનગાર ઉસસે ચ્યુત હો રહે હોં ઉસમેં દૃઢકરનેવાલા
સૂત્ર ઓર ઉસકે અર્થકા વિશેષવોધ રચને વાલા ગણકા નેતા તથા વિશિ

વીરના શિષ્ય આર્ય સુધર્મા સ્વામી નામે સ્થવિર હતા. બધા હેય ધર્મોથી દૂર રહેવું
અને સંપૂર્ણ ઉપદેય ગુણોથી યુક્ત થવું તેનું નામ ‘આર્ય’ છે કહ્યું પણ છે કે
પ્રમાદ, મિથ્યાત્વ આવિતિ, અને કષાય આ બધા દોષો છે, હાય-ત્યાગવા યોગ્ય
એનાથી રહિત થવું સદ્ગુણ-રાશિથી યુક્ત થવું સ્વયં બુદ્ધ થવું, બીજાને પ્રતિ-
બોધિત કરવો આ ધર્મો આર્યનાં લક્ષણો છે. સુધર્માસ્વામીમાં આ તમામ લક્ષણો હતાં.
એથી જ તેઓ આર્ય કહેવામાં આવ્યા છે. તપ અને સંયમ વગેરે ગુણોથી જે
સાધુઓ શિથિલ થઈ રહ્યા છે, તેઓને ઇડલોક અને પરલોકનો ભય બતાવીને
સારણ-વારણ વડે તપ અને સંયમમાં સ્થિર કરનાર જે હોય છે, તેનું નામ
સ્થવિર છે. સ્થવિરના આ બધા ગુણોથી આર્ય સુધર્મા સ્વામી સંપન્ન હતા,
એથી જ સૂત્રકારે તેઓને ‘સ્થવિર’ કહ્યા છે. કહ્યું પણ છે કે ત્રયમાં જે
અનગાર વિદ્યમાન છે. તેનાથી ચ્યુત થયેલ ને તેમા દૃઢ કરનાર ‘સૂત્ર’ અને તેના
અર્થને વિશેષ બોધ સંબનાર ગણને નેતા તેમજ જે સવિશેષ શક્તિ સંપન્ન હોય

पुनः स कीदृशः ? इत्याह—‘जाइसपन्ने’ इति—जातिसम्पन्नः=य विशुद्धमातृवंशयुक्तः।
‘कुलसंपन्ने’ कुलसम्पन्नः=पितृवंशविशुद्धः, मातृवंशो जातिः, पितृवंशःकुलम्, इत्य-
नयोर्भेदः। बल-रूप-विनय-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-लाघवसम्पन्नः तत्र बलं=शरीर-
संहननविशेषजन्यः पराक्रमः, रूप=प्रभूतशरीरसौन्दर्यम्, विनयः=अभ्युत्थानादि
गुरुसेवालक्षणः, ज्ञानं=वस्तुपरिच्छेदलक्षणम्, दर्शनं=जिनवचनाभिरुचिररूपम्, चारित्र
=विरतिभणम्, लाघवं=द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं, भावतो गौरवत्रयत्यागः, तैःसम्पन्नः

एशक्ति वाला जो होता है उसे स्थविर शास्त्रकारोंने कहा है। (जाति
संपन्ने कुल संपन्ने बलरूपविनयणाणदंमणचरित्तलाघवसंपन्ने) इनके मातृपक्ष
और पितृपक्ष दोनों कुल परम विशुद्ध थे इसलिये इन्हें सूत्रकारने जाति
संपन्न और कुलसंपन्न प्रकट किया है। माता के वंश को जाति और
पिता के वंशको कुल कहा जाता है। संहनन विशेष के उदय से इनके
शरीर में अद्भुत शक्ति का भंडार सा भरा हुआ था इसलिये बलशाली
थे। प्रभूत सौंदर्य का सरोवर इनमें सदा लहराया करता था इसलिये
रूपशाली थे। अपने गुरुजनों की सेवाभक्ति उपासना आदि करने में ये
सर्वदा कटिबद्ध रहा करते थे—इस लिये ये विनयशील थे। जिस वस्तु का
जैसा स्वरूप होता था उस वस्तु को उसी स्वरूप से ये जानने वाले थे इसलिये
ये—ज्ञानसंपन्न थे। जिन वचनों में इनकी पूर्ण अभिरुचि थी इसलिये ये
दर्शन संपन्न थे। हिंसादिक पापों से विरक्तिरूप चारित्र इनमें अपनी पूर्ण
कलाओं से प्रकाशित होना रहता था इसलिये ये चारित्रसंपन्न थे। अल्प

छे तेने शास्त्रकारोंने ‘स्थविर’ कहा छे। जातिसंपन्ने कुलसंपन्ने बलरूप
विनयणाणदंमणचरित्तलाघवसंपन्ने) ऐमना मातृपक्ष अने पितृपक्ष अन्ने कुल
परम विशुद्ध हुता, ऐटला भाटे सूत्रकारे ऐमने जाति संपन्न अने कुलसंपन्न कहा छे।
मातानो वंश जाति अने पितानो वंश कुल कहेवाय छे। संहनन विशेषना उदयथी
ऐमना शरीरमां अद्भुत शक्तियो लंडार लरेल हुतो, ऐथी न बलशाली हुता।
प्रभूत सौंदर्यनो सागर ऐमनामां लहेरानो हुतो, ऐथी न उपवान हुता। पोतानो
गुरुजोनी सेवा, भक्ति, उपासना वगेरे करवामां तेजो सदा तत्पर रहेता हुता, ऐथी न
ऐ विनयशील हुता, ऐ वस्तुनुं ऐकुं स्वरूप हुतुं, ते वस्तुने ते न स्वरूप जानना
ऐ हुता, ऐथी न ऐ ज्ञान संपन्न हुता जिनलगवानना वचनोमां ऐमनी संपूर्ण
पणे अभिरुचि हुती, ऐथी न ऐ दर्शन संपन्न हुता। हिंसा वगेरे पापाधी वि-
रतिरूप चारित्र्य ऐमनामां पोतानी संपूर्ण कहाऐथी प्रकाशमान रहंतु हुतु, ऐथी न
ऐ चारित्र्य संपन्न हुता, स्वल्प उपधि राखवुं, आ द्रव्यनी इष्टिओ साधवुं छे,

=संयुक्तः । 'ओयंसी' ओजस्वी=ओजः=तपः प्रभृतिप्रभावसमुत्थं तद्वान् । 'तेयंसी' तेजस्वी=तेजः=अन्तर्बहिर्देदीप्यमानत्वं, तेजोलेख्यादि वा तद्वान् । वच्चंसी' वर्चस्वी-वर्चः=लब्धिजन्यप्रभावः तदस्यास्तीतिवर्चस्वी । 'वयंसी' इति पक्षे वचस्वीतिच्छाया, तत्र वचो वचनम्=आदेयवचनं सकलप्राणिगणहितावहं निरवद्य च, तदस्यास्तीति वचस्वी । 'जसंसी' यशस्वी-यशः=तपःसंयमाराधनख्यातिस्तद्वान् । 'जियकोहे' 'जितक्रोधः उदयप्राप्तक्रोधविफलीकारकः । "जियमाए" जितमायः

उपाधि रखना यह द्रव्य की अपेक्षा लाघव है तथा गौरवत्रय का त्याग करना यह भाव की अपेक्षा लाघव है । ये दोनों प्रकार का लाघव इनमें वर्तमान था इसलिये ये लाघवसंपन्न थे । (ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियमाए जियलोहे जियइदिए जियनिहे जियपरिसहे) तपस्या आदिके प्रभाव से इनके शरीर पर एक विशेष प्रकार का तेज था इसलिये ये ओजस्वी थे । भीतर में तथा बाहिर में इनमें एक तरह की चमक थी इसलिये ये तेजस्वी थे । अथवा ये तेजोलेख्या से विराजित थे इसलिये भी ये तेजस्वी थे । लब्धिजन्य प्रभाव से ये युक्त थे इसलिये वर्चस्वी थे । "वयंसी" इस प्रकार के पाठ में सकल प्राणियोंका जिनसे हित होसके ऐसे निरवद्य वचन ये बोलते थे इसलिये आदेयवचनवाले होने से ये वर्चस्वी थे । तप और संयम की आराधना में एकाग्रचित्त होने के कारण इनका यश चारों ओर फैल रहा था-इसलिये ये यशस्वी थे । क्रोधकषाय के उदय को इन्होंने सर्वथा विफल बना दिया था इसलिये ये जितक्रोध थे । उदय प्राप्त कपटकार्य के विजेता होने के कारण ये जित-

अने गौरव-त्रयने त्यज्जुं, आ लावनी दृष्टिअे लाघव छे. आ अन्ने जतनी लघुता अेमनामां विद्यमान हुती, अटला भाटे अे लाघव अ पन्न हुता. (ओयंसी तेयंसी वच्चंसी जसंसी जियकोहे जियमाणे जियलोहे जियमाए जियइदिए जियनिहे जिय परिसहे) तप वगेरेना प्रभावथी अेमना शरीर उपर अेक विशेष जतने प्रभाव हुतो, अेथी न अे ओजस्वी हुता. अदर अने गहार अेमनामां अेक जतनी यमक हुती, अेथी न अे तेजस्वी हुता. अथवा तेजो तेजोलेख्याथी युक्त हुता, अटला भाटे पणु अे तेजस्वी हुता. लब्धिजन्य प्रभावथी अे युक्त हुता, अटले न अे वर्चस्वी हुता. "वयंसी" आ पाठमा अे समस्त प्राणियोनु जेनाथी हिन संलवे अेवां निरवद्य वचन अे जोलता हुता. अटला भाटे आदेय वचनवाणा होवार्थी अे वर्चस्वी हुता तप अने संयमने आराधनामां तट्ठीन होवाने लीधे अेमनी श्रुति आभेद प्रयरी रही हुती. अटला भाटे न अे यशस्वी हुता. क्रोध कषायना उदयने अेमांगे संपूर्ण रीते निष्पन्न अनाव्यो हुतो. अेथी न अे जितक्रोध हुता. उद्भयवला कपट

= उदयप्राप्तकपटकर्मविजेता । 'जियमाणे' जितमानः- दूरीकृताहङ्कारः ।
 'जियलोहे' जितलोभः=जिताभिलाषः । 'जियइंदिए' जितेन्द्रियः=जितानि
 =स्व स्व विषयप्रवृत्तिनिषेधेन वशीकृतानि इन्द्रियाणि येन सः, यद्वा जितानि=
 स्वरूपोपयोगीकृतानि पौद्गलिकवर्णादिष्वगमनाद् इन्द्रियाणि येन स तथोक्तः ।
 'जितनिद्रः-जिता=वशीकृता निद्रा येन स तथोक्तः--अल्पनिद्रावान् असौ रात्रौ
 सूत्रमर्थं परिचिन्तयन् निद्रया न बाध्यते इति भावः । 'जियपरिसहे' जितपरीषदाः=
 क्षुधादिपरिवहविजेता । 'जीवियासमरणभयविप्पमुक्के' जीविताशामरणभयविप्र-
 मुक्ताः-जीविताशा=जीवनस्याभिलाषः- 'चिरमहं जीवेयम्' इत्येतद्रूपा, इयं जीवी-
 ताशा प्राणिनां गुरुतरा निसर्गतो भवति, तथा मरणस्य भय मरणभयम्, एतदपि
 माय ये । अपने अपने विषय में इन्द्रियों की प्रवृत्ति पर इन्होंने रोक लगा
 दी थी इसलिये ये जितेन्द्रिय थे । अथवा पौद्गलिक रूपादि में इन्द्रियों
 की प्रवृत्ति का निषेध करने से और उन्हें अपने अपने स्वरूप में ही उप-
 योगी बनाने से भी ये जितेन्द्रिय थे । इनका समय निद्रा में अधिक व्य-
 तीत न हो कर केवल थोडासा व्यतीत होताथा इसलिये अथवा ये अल्प
 निद्रा लेते थे कारण रात्रि में भी सूत्र और उसके अर्थ का गहन चिन्तन
 किग करते थे अतः इन्हें निद्रा बाधित नहीं करनी थी इसलिये भी ये जिते-
 न्द्रिय थे । क्षुधा आदि परीषदों पर इन्होंने विजय कर रक्खा था-उन्हे
 इन्होंने जीत लिया था-इसलिये ये जित परीषद थे । (जीवियासमरणभय-
 विप्पमुक्के तवप्पहाणे गुणप्पहाणे) जीवन की आशा से और मरण के भय
 से ये रहित थे । प्राणियों में "मैं" बहुत दिन तक जीऊँ" इस प्रकारकी
 जीवन की आशा गुरुतर हुआ करनी है तथा मरण का भय भी होता है ।

अर्थोना विजेता होवाथी ये जितमाय होता. धन्द्रियोनी पोतपोतानी प्रवृत्ति उपर ओभाणे
 अंकुश राख्यो हुतो, ओथी न ये जितेन्द्रिय होता. अथवा पौद्गलिक रूप वर्गेरमा
 धन्द्रियोनी प्रवृत्तिने निषेध करवाथी अने तेयाने पोतपोताना स्वप्नमा न उपयोगी
 बनाववाथी ये जितेन्द्रिय होता. ओमने वधत निद्रामां वधारे पडतो पसार नहुतो धनो
 इकत नून पसार थतो हुतो, ओटला माटे न ये अल्पनिद्रा वाणा होता. डारण डे रात्रिमा
 पाणु ये सूत्र अने तेना अर्थ उपर गहन चिन्तन करता रहता हुता. ओटवे ओमने
 निद्रा बाधित करती न हुती, ओटला माटे पाणु ये जितेन्द्रिय होता नून वधारे
 परीषदो उपर ओमणे डारण मेणवेला हुतो, तेमने ओभाणे हुती दीध होता. ओटवे
 ये जित परीषद होता. (जीवियासमरणभयविप्पमुक्के तवप्पहाणे गुणप्पहाणे)
 जवननी आशाथी अने मृत्युना लयथी ये रहित हुता प्राणियोमा "मैं जीऊँगी
 थाऊँ" आ जतनी जवानी आशा तीव्र रूपमा धनी रहे छे तेमने मरणभय

મયેષૂચ્ચતરમ્. એતદુભયવિપ્રમુક્તઃ=જીવીતાશામરણમયરહિતાઃ । ‘તવપ્પહાણે’ તપઃપ્રધાનઃ-તપએવ પ્રધાનં વર્મ યસ્ય સતથા, શેષમુનિજનાપેક્ષયા શ્રેષ્ઠતપઃશાલી । ‘ગુણપ્પહાણે’ ગુણપ્રધાનઃ-ગુણા =સંયમગુણાસ્તૈઃપ્રધાનઃ । એતેન વિશેષણદ્વયેનાયમર્થોઽભિવ્યજ્યતે તપસા પૂર્વસશ્ચિત્તવર્મણો નિર્જરણં, સંયમેન ચ નૂતનકર્મબંધનિગોઢો ભવત્યતએવ તૌ મોક્ષામિલાપીર્ણા મોક્ષસાધનેઽતીવોપાદેયૌ કથિતૌ । એવં કરણ-ચરણ-નિગ્રહ-નિશ્ચયા-ઽઽર્જવ-માર્દવ-લાઘવ-ક્ષાન્તિ-મુક્તિ-મુક્તિ-વિદ્યા-મન્ત્ર-બ્રહ્મ-વેદ-નય-નિયમ-સત્ય-શૌચ-જ્ઞાન ચારિત્રપ્રધાનઃ ।

અત્રસૂત્રે ‘એવં’ શબ્દેન કરણચરણાદૌ સર્વત્ર ‘પ્રધાન’ શબ્દઃ સંયોજનીયઃ, તથાહિ-કરણપ્રધાનઃ-કરણં=પિંડવિશુદ્ધિચાતુત્તરગુણરૂપં, તત્પ્રધાનઃ

પરન્તુ યે ઇસ પ્રકાર કી આશા ઓર ભય સે સર્વથા રહિત થે । અન્યમુનિ-જનોંકી અપેક્ષા યે તપશ્ચરણ કરને મેં વિશેષશૂર થે ઇસલિયે યે તપપ્રધાન થે સંયમગુણોં સે યે પ્રધાન માને જાતે થે । ઇસલિયે-સંયમપ્રધાન થે । ઇન દોનોં વિશેષણો સે સૂત્રકાર કા યહ પ્રકટ કરને કા આશય હૈ કિ સંચિત કર્મોંકી નિર્જરા તપ સે હોતી હૈ ઓર નૂતન કર્મોં કે બંધ કા અભાવ સંયમ સે હોતા હૈ ઇસલિયે જો મોક્ષામિલાષી જન હૈં ઊન્હે યે દોનોં હી વાતે ઉપાદેય હૈં ।-કારણ ઇન સે હી મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં । (એવં કરણચરણ નિગ્રહ-નિચ્છય અર્જવ-માર્દવ-લાઘવ-ક્ષન્તિ મુક્તિ-મુક્તિ ૧૦, વિજ્ઞામંત, વંમવેચ-નય-નિયમ-સત્ત્વ સોય ણાણદંસણ ૨૦ ચારિત્ર ઓરાલે) યહાં જો “એવં” શબ્દ કા પ્રયોગ આયા હૈં ઊસસે યહ જાના જાતા હૈં કિ-પૂર્વોક્તપ્રધાન શબ્દ કા પ્રયોગ ઇન કરણ-ચરણ આદિ પદોં મેં લગાલેના ચાહિયે । પિંડવિશુદ્ધિ આદિ ઉત્તર ગુણ રૂપ જો કરણ

પણ હોય તો પણ એ આ જાતના આશા અને ભયથી સંપૂર્ણ રીતે રહિત હતા. બીજા મુનિઓ કરતાં એ તપશ્ચરણ કરવામાં વિશેષ શૂર હતા. એટલા માટે એ તપ-પ્રધાન હતા. સંયમગુણોથી એઓ પ્રધાન માનવામાં આવતા હતા. એથી જ એઓ સંયમ-પ્રધાન હતા આ બંને વિશેષણોથી સૂત્રકારનો એ આશય છે કે તપથી જ સશ્ચિત્ત ઉમોના નિર્જરા થાય છે. અને નવીન કર્મોના બંધનો અભાવ સંયમથી જ થાય છે. એટલા માટે જ તેઓ મોક્ષામિલાષી છે તેમના માટે આ બંને વાતો ઉપાદેય છે. કારણ કે એમનાથી જ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. (એવં કરણચરણનિગ્રહનિચ્છય અર્જવ-માર્દવ-લાઘવ-ક્ષન્તિ મુક્તિ મુક્તિ ૧૦, વિજ્ઞામંત, વંમવેચનયનિયમ, મન્ત્રસોયણાણદંસણ, ૨૦, ચરિત્રઓરાલે) અહીં જે “એવં” શબ્દનો પ્રયોગ આવેલ છે. તેનાથી એ જણાય છે કે પૂર્વોક્ત પ્રધાન શબ્દનો પ્રયોગ આ કરણ ચરણ વગેરે પદોમાં લગાડવા બેઠો. પિંડવિશુદ્ધિ વગેરે ઉત્તર ગુણ રૂપ જે કરણ સિતારી

करणसप्ततियुक्त इत्यर्थः । चाणप्रधानः, चरण=महाव्रतादि मूलगुणरूपं, तत्प्रधानः, चरणसप्ततियुक्त इत्यर्थः । निग्रहः=इन्द्रिय नो इन्द्रियनिरोधकरणेन स्वान्मनोऽपूर्ववीर्यपरिष्फोटनं, तत्प्रधानः । निश्चयप्रधानः-निश्चयः=जीवाजीवादि-तत्त्वानां निर्णयः-मृगीनाभिग्रहापूर्त्ता दाढर्चवा, तत्प्रधानः । आर्जवप्रधानः-

કુનોર્માવ આર્જવ=માયારાહિત્યં, તત્પ્રધાનઃ સ્ફટિકવર્ત્તિર્મલ હૃદય ઇત્યર્થઃ । માર્દવપ્રધાનઃ-મૃદોર્માવો માર્દવ=નિરહક્કારતા, તત્પ્રધાનઃ જાત્યા-વિધમદરહિત-ઇત્યર્થઃ । લાઘવપ્રધાનઃ=લઘોર્માવો લાઘવ=દ્રવ્યતઃ સ્વલ્પોપધિત્વં

સસતિ શાસ્ત્રો મેં પ્રકટ કી ગઈ है वह इनमें प्रधान थी-अर्थात् करण ससति से ये युक्त थे अता ये करण प्रधान थे महा व्रतादिरूप जो चरणसप्तति है वह भी इनमें प्रधान थी अतःचरण प्रधान थे। इन्द्रिय और नो इन्द्रिय रूप जो मन है उनका इन्होंने निरोधकर दिया था इससे बाह्य विषयों में इनकी प्रवृत्ति न हो सकने के कारण इनकी आत्मा में अपूर्व वीर्योद्भास प्रकट हो चुका था इस से ये प्रधानरूप से विराजित हो रहे थे अतःनिग्रहप्रधान थे। जीवा दि तत्त्वो का निर्णय करना-अथवा जो अभिग्रह लेलिया है उसका दृढता के साथ पालन करना-यह निश्चय शब्दका वाच्यर्थ है। यह निश्चयभी इनमें प्रधान रूप से रहता था अतः ये निश्चय प्रधान थे। मायाचारी से रहित होना इसका नाम आर्जव है। ये इस गुण से युक्त थे। अर्थात् जिस प्रकार स्फटिक निर्मल होता है उसी प्रकार इनका हृदय भी निर्मल था। अतः आर्जव प्रधान थे। जाति आदिका जो अहंकार भाव होता है वह मद कहलाता है-ये इस तरह के मद विनिर्मुक्ति थे-इसलिये मार्दव भाग

શાસ્ત્રોમા પ્રકટ કરેલ છે. તેના એ ધરનાર હતા અર્થાત્ તે એમનામાં પ્રધાન હતી. અર્થાત્ કરણ સિત્તેરીથી યુક્ત હતા. તેથી તેઓ કરણપ્રધાન હતા મહાવ્રતાદિરૂપ જે ચરણ સપ્તતિ છતે પણ તેઓ એમુખ્યરૂપે હતી માટે ચરણ પ્રધાન હતા. એ બન્ને ગુણથી યુક્ત હતા ઇન્દ્રિય અને નો ઇન્દ્રિયરૂપ જે મન છે, તેના એમણે નિરોધ કર્યો હતો એથી બાહ્ય વિષયોમાં એમની પ્રવૃત્તિ નહિ થવાને લીધે એમના આત્મામાં અપૂર્વ વીર્યોદ્ભાસ પ્રકટ થયો હતો. એથી એ પ્રધાનરૂપથી શોભિત થતા હતા, એટલા માટે એ નિગ્રહ પ્રધાન હતા. જીવ વગેરે તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવો અથવા જે અભિગ્રહ લીધો છે, તેનું નિશ્ચિતપણે પાલન કરવું, આ નિશ્ચય શબ્દનો વાચ્યાર્થ છે, આ નિશ્ચય પણ એમનામાં મુખ્ય રૂપે રહેતો હતો તેથી એ નિશ્ચયપ્રધાન હતા. માયાચારીથી રહિત થવું તેનું નામ આર્જવ છે. આ ગુણથી યુક્ત હતા. અર્થાત્ જેમ સ્ફટિક સ્વચ્છ હોય છે, તેમજ એમનું હૃદય નિર્મળ હતું. એટલા માટે એ આર્જવપ્રધાન હતા. જાતિ વગેરેના જે અહંકાર ભાવ હોય છે, તેને મદ કહેવામાં આવે છે, એ આ પ્રકારના મદથી રહિત હતા, એટલે કે બતિમદ કુળમદ વગેરેથી એ રહિત હતા એથી જ માર્દવ પ્રધાન હતા. દ્રવ્ય

ભાવતો ગૌરવત્રયવર્જન, તત્પ્રધાનઃ ક્ષાન્તિપ્રધાનઃ-ક્ષાન્તિઃ=પરુષભાષણાદિસહનમ્,
 ઉદયાવલિકાપ્રવિષ્ટક્રોધનિરોધ इत्यर्थः, તત્પ્રધાનઃ । ગુપ્તિપ્રધાનઃ । ગોપનં ગુપ્તિઃ=
 અકુશલમનોવાક્યાનાં નિવર્તન, તત્પ્રધાનઃ । મુક્તિપ્રધાનઃ-મુક્તિઃ-નિર્લોભતા
 બાહ્યાભ્યંતરવસ્તુમમત્વપરિત્યાગ इत्यर्थः, તત્પ્રધાનઃ । વિદ્યાપ્રધાનઃ-વિદ્યાઃ=દેવી-
 સમાધિષ્ઠિતાઃ સમાધના વર્ણાનુપૂર્વ્યઃ=ગૌરી ગાન્ધારી રોહિણી-પ્રજ્ઞપ્ત્યાદિલક્ષણા-
 સ્તત્પ્રધાનઃ, તપઃ સંયમપ્રભાવવશીકૃતગૌર્યાદિવિદ્યા इत्यर्थः । મન્ત્રપ્રધાનઃ-મન્ત્રા-
 દેવાધિષ્ઠિતા જપમાત્ર-સિદ્ધા વર્ણપદ્ધતયસ્તત્પ્રધાનઃ । બ્રહ્મપ્રધાનઃ-બ્રહ્મ=બ્રહ્મચર્યમ્,
 આત્મજ્ઞાનવા તત્પ્રધાનઃ । વેદપ્રધાનઃ-વેદઃ=વેદ્યતે=જ્ઞાયતે જીવા=જીવાદિસ્વરૂપમને-

પ્રધાન થે । લાઘવ દ્રવ્ય ઔર ભાવ કી અપેક્ષા દો પ્રકાર કા કહા
 ગયા હૈ । અલ્પ ઉપધિ રાખના યહ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા લાઘવ હૈ-તથા ગૌરવત્રય
 કા ત્યાગ કરના યહ ભાવ કી અપેક્ષા લાઘવ હૈ, વહ લાઘવ ગુણ બી इन में
 પ્રધાન રૂપ સે થા । જો કોઈ इन से कठोर वचन कहता था, वह सब
 યે સહન કર લેતે થે इसलिये ये क्षान्ति प्रधान थे । અર્થાત્ ઉદયાવલિ મેં
 પ્રવિષ્ટ હુણ્ણસ ક્રોધ કા યે નિરોધ કર દેતે થે યે ગુપ્તિ પ્રધાન બી થે ।
 કારણ અકુશલ મન વચન ઔર કામ કી નિવૃત્તિ इनमें थी । बाह्य और
 આભ્યંતર રૂપ મેં કિસી બી વસ્તુ કે પ્રાપ્તિ મેં મમત્વ પરિણામ નહી
 થા-અર્થાત્ નિર્લોભવૃત્તિ થી-इसलिये ये मुक्ति प्रधान भी थे । દેવી સમા-
 ધિષ્ઠિત ગૌરી, ગાંધારી, રોહિણી, પ્રજ્ઞાસિ આદિ વિદ્યાઈ કહલાની હૈ, તપ કે
 પ્રભાવ સે યે વિદ્યાઈ સ્વયં इनके वशीभूत बन गई थी इसलिये ये विद्या-
 પ્રધાન બી થે । દેવાધિષ્ઠિત જો હો વે મંત્ર કહે ગયે હૈ । યે મંત્ર બી મુખર્મા
 સ્વામી કો સિદ્ધ થે-अतः-इन्हें मंत्र प्रधान भी माना गया है । ब्रह्म शब्द

અને ભાવની દૃષ્ટિએ લાઘવ એ બાતનું બતાવવામાં આવ્યું છે. અલ્પ ઉપધિ રાખવી
 આ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લાઘવ છે, તથા ગૌરવત્રય (ક્રદ્ધિ, રસ અને શાંતગૌરવ)નો ત્યાગ
 કરવો આ ભાવની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ પણ એમનામાં મુખ્ય રૂપે હોતો. ગમે તે
 એમને કઠોર વચન કહેતું, તે બધું એ સહન કરતા હતા. એથી જ એ ક્ષાન્તિ પ્રધાન
 હતા. અર્થાત્ ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ટ થયેલ ક્રોધનો એ નિરોધ કરતા હતા, એ ગુપ્તિપ્રધાન
 પણ હતા. કેમ કે અકુશળ મન વચન અને કામની નિવૃત્તિ એમનામાં હતી. બાહ્ય અને
 આભ્યંતર રૂપમાં ગમે તે પદાર્થ માટે એમનામાં મમત્વ પરિણામ નહોતું. અર્થાત્
 એમની નિર્લોભવૃત્તિ હતી, એટલા માટે એ મુક્તિપ્રધાન પણ હતા. દેવી સમાધિષ્ઠિત
 ગૌરી ગાંધારી, રોહિણી, પ્રજ્ઞાસિવગેરે વિદ્યાઓ કહેવાય છે. તપના પ્રભાવ એ વિદ્યાઓ
 પાતે એમને વશ થયેલ હતી, એટલા માટે એ 'વિદ્યાપ્રધાન' પણ હતા. જે દેવાધિષ્ઠિત હોય
 છે, તે મંત્ર કહેવાય છે. એ મંત્રો પણ મુખર્મા સ્વામીને, સિદ્ધ હતા. એટલે એમને 'મંત્રપ્રધાન'

नेति स तथोक्त आगमः, स्वसमय-परसमय-ज्ञान वा, तत्प्रधानः । नयप्रधानः-
नयाः=नयन्ति=बोधं प्रादयन्ति अनेक धर्मात्मकवस्तुन एकांशमिति ते तथोक्ताः-
अनेकधर्मात्मकवस्त्वेकांशपरिच्छेत्तारः, ते नैगमादयःसप्त, तत्प्रधानः । नियम-
प्रधानः-नियमाः=द्रव्यक्षेत्रकालभावेन विविधाभिग्रहग्रहणं, तत्प्रधानः । मन्य-
प्रधानः-सत्यं=जीवाजीवादिपदार्थानां यथावस्थितस्वरूप=रुचनं, तत्प्रधानः । शौच-
प्रधानः-शुचेर्भावः शौचम्=अन्तःकरणशुद्धिरूपं, तत्प्रधानः । ज्ञानप्रधानः-ज्ञानं=
जिनोक्ततत्त्वेषु यथार्थबोधरूपं, तत्प्रधानः । दर्शनप्रधानः-दर्शनं=जिनोक्तं तत्त्वा

का अर्थ है ब्रह्मचर्य अथवा आत्मज्ञान। इनमें ये दोनों बातें थी इसलिये
ये ब्रह्म प्रधान भी थे। इन्हें स्वसमय और पर समय का पूर्णज्ञान था-
इस अपेक्षा ये वेद 'प्रधान भी थे। नैगम संग्रह आदि सात नय शास्त्र-
कारोंने कहे हुए हैं। नयका तात्पर्य उस ज्ञान से है जो अनंतधैर्यात्मक
वस्तु के एक धर्म को ग्रहण करता है। ये इस नयात्मकज्ञान से विराजित
थे-इसलिये नय प्रधान भी थे। द्रव्यक्षेत्र काल और भावकी अपेक्षा ये
अनेक प्रकार के नियमों का ग्रहण करते थे। और उनका निर्वाह भी करते
थे इसलिये ये नियम प्रधान भी थे। जीव अजीव आदि पदार्थों के स्वरूप का
ये यथार्थ प्रतिपादन करने वाले थे इसलिये ये सत्यप्रधान भी थे अन्तः-
करण की शुद्धि का नाम शौच है-यह शुद्धि इनमें थी-इसलिये ये शौच
प्रधान भी थे। जिनेन्द्र द्वारा प्रतिपादिततत्त्वों का संशय आदि से रहित जो
यथार्थ बोध होता है उसका नाम ज्ञान है। यह ज्ञान इनमें था इसलिये

पण भानवामां आव्या छे. ग्रहशब्दं नुं तात्पर्यं ग्रहयर्थं अथवा आत्मज्ञान छे. એમનામાં
એ બન્ને વિશેષતાઓ હતી, એટલા માટે એ ગ્રહપ્રધાન પણ હતા. એમને સ્વસમય-
(સ્વશાસ્ત્ર) અને પરસમય (અન્યશાસ્ત્ર)નું સંપૂર્ણપણે જ્ઞાન હતું, એ અપેક્ષાએ એ
વદપ્રધાન પણ હતા. નૈગમ સંગ્રહ વગેરે સાત નય શાસ્ત્રકરોએ કહેલા છે. નયનો અર્થ
તે જ્ઞાનથી છે. જે અનંત ધૈર્યાત્મક વસ્તુના એક ધર્મને ગ્રહણ કરે છે. એ આ નયા-
ત્મક જ્ઞાનથી શોભિત હતા, એટલા માટે નયપ્રધાન પણ હતા. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને
ભાવની અપેક્ષા એ અનેકવિધ નિયમોનું ગ્રહણ કરતા હતા, અને તેમનો નિર્વાહ પણ કરતા હતા.
એટલા માટે એ નિયમપ્રધાન પણ હતા. જીવ અજીવ વગેરે પદાર્થોના સ્વરૂપનું ને-
યપ્રાર્થ પ્રતિપાદન કરનાર હતા, એટલા માટે એ સત્ય પ્રધાન પણ હતા. અન્તઃકરણની
શુદ્ધિનું નામ શૌચ છે. આ શુદ્ધિ એમનામાં હતી, એટલા માટે એ શૌચપ્રધાન પણ
હતા. જિનેન્દ્ર વડે પ્રતિપાદિત તત્ત્વોનો સંશય વગેરેથી રહિત જે યથાર્થ બોધ થ
છે, તેમનું નામ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન એમનામાં હતું. એટલે તેઓ જ્ઞાનપ્રધાન પણ

મિરુચિલમ્બળં, તત્પ્રધાનઃ—ચારિત્રં=સર્વસાવધયોગપરિહારપૂર્વકં નિરવધાનુષ્ઠાનમ્ ।

અત્રાઽઽર્જવાદીનાં કરણાન્તર્ગતત્વેઽપિ તેષાં પ્રાધાન્યચ્ચાપનાર્થં પુનઃકથમ્ ।
અત્ર કથિત્ શક્તે—યત્ જિતક્રોધત્વાદિભ્ય આર્જવપ્રધાનત્વાદીનાં કો ભેદઃ ? અત્રો-
ચ્યતે—જિતક્રોધાદિભિર્વિશેષણૈરુદયાવલીપ્રવિષ્ટસ્ય ક્રોધાદેર્વિફલીકરણં મુક્તં ભવતિ
આર્જવપ્રધાનાદિભિરુદયનિરોધ ઉચ્યતે । અથવા યતએવ જિતક્રોધાદિરત એવ
આર્જવાદિપ્રધાનઃ, એવં કાર્યકારણભાવાદિશેષઃ । એવં ‘જ્ઞાનસંપન્નઃ’ इत्यादौ જ્ઞાના-
જ્ઞાનાદિયુક્તત્વમાત્રં વોધ્યતે, ‘જ્ઞાનપ્રધાનઃ’ इत्यादौ તુ જ્ઞાનાદિમત્સુ પ્રાધાન્ય
મિતિ, એવમન્યત્રાપ્યપૌનરુક્તયં વોધ્યમ્ । ‘ઓગલે’ ઉદારઃ=જિતક્રોધાદિવિશેષણ-

યે જ્ઞાન પ્રધાન બી થે । દર્શન પ્રધાન બી થે । સર્વસાવધયોગોં કા પરિત્યાગ કર
દેને વાલે હોને સે તથા નિરવધ અનુષ્ઠાન કરને વાલે હોને સે ચારિત્ર પ્રધાન બી થે

યહ ઇન આર્જવ આદિ ભાવોં કા કરણ ચરણ સત્તરી મેં અન્તર્ભાવ
હોને પર બી જો અલગ કથન ક્રિયા હૈ વહ ઇનકી પ્રધાનતા સ્થાપિત
કરને કે અભિપ્રાય સે હી ક્રિયા હૈ ।

શંકા—સૂત્ર મેં પહિલે ‘જિયકોહે જિયમાણ’ આદિપદ સૂત્રકારને લિખે
હૈ ઔર ફિર આર્જવ માર્દવ આદિ પદ લિખે હૈં સો જો उनका भाव
होता है वही इनका होता है सो इस तरह इनमें जब कोई अर्थ भेद
नहीं है तो फिर पुनरुक्ति करने का क्या कारण है ।

ઉત્તર—જિતક્રોધાદિક પદોં દ્વારા યહ સમજના ચાહિયે કિ વે સુધર્મા
સ્વામી મહારાજ ઉદયાવલી મેં પ્રવિષ્ટ હુએ ક્રોધ કો વિફલ કર દેતે થે—
કારણ ક્રોધ કા તાત્પર્ય યહી હૈ—કિ ઉદય મેં આયે હુએ ક્રોધ કા વિફલ
બનાના । તવ આર્જવ આદિ શબ્દોં સે યહ વાત નહીં કહી જાતી હૈ—
ઇનસે તો યહ વાત સ્પષ્ટિત હોતી હૈ કિ વે ક્રોધ કે ઉદય કા બી નિરોધ કર

હતા. દર્શન પ્રધાન પણ હતા. સર્વ સાવધયોગોનો પરિત્યાગ કરનાર હોવાથી તેમજ
નિરવધ અનુષ્ઠાન કરનાર હોવાથી એ ચારિત્ર્ય પ્રધાન પણ હતા.

અહિ આર્જવ વગેરે ભાવોનો કરણચરણ સત્તરીમાં અન્તર્ભાવ હોવા છતાં જે બુદ્ધ
કથન કથુ છે, તે એમની પ્રધાનતા સ્થાપવાના પ્રયોજનથી જ કરવામા આવ્યું છે.

શંકા—સૂત્રમાં પહેલાં ‘જિયકોહે જિયમાણ’ વગેરે પદ સૂત્રકારે લખ્યાં છે.
અને પછી આર્જવ માર્દવ વગેરે પદ લખ્યાં છે, પણ જે અર્થ તેમનો થાય છે તે
જ એમનો પણ થાય છે. હવે આ પ્રમાણે એમનામાં ત્યારે કોઈપણ બીજાનો અર્થમાં
તફાવત નથી તો ફરી પુનરુક્તિ કરવાનો અભિપ્રાય શું છે ?

ઉત્તર—જિતક્રોધ વગેરે પદો વડે એ સમજવું જોઈએ કે તે સુધર્માસ્વામી
મહારાજ ઉદયાવલીમાં પ્રવિષ્ટ થયેલ ક્રોધને નિષ્ક્રિય કરતા હતા. કારણ કે જિતક્રોધનો
અર્થ એજ છે કે ઉદયમાં આવેલ ક્રોધ ને અક્રિય બનાવવો. ત્યારે આર્જવ વગેરે
શબ્દો વડે આ વાત કહેવામાં નથી આવતી. એમનાથી તો એ વાત સ્પષ્ટિત થાય
છે કે તેઓ ક્રોધ વગેરેના ઉદયનો પણ નિરોધ કરતા હતા. ક્રોધ વગેરે કપાયોના

વરિષ્ટત્વાત્સર્વથા શ્રેષ્ઠઃ । ઘોરે' ઘોરઃ=દુષ્કરતપશ્ચરણશીલત્વાત્ । 'ઘોરવ્વ' ઘોરવ્રતઃ=ઘોરાણિ=કઠિનાનિ અલ્પસત્ત્વૈર્દુરનુષ્ઠેયાનિ વ્રતાનિ=સર્વપ્રાણાતિપાતાદિ વિરતિલક્ષણાનિ મહાવ્રતાનિ યસ્ય સ તથોક્તઃ । 'ઘોરતવસ્મી' ઘોરતપસ્વી=દુષ્કર તપશ્ચરણશીલઃ, પારણાદૌ નાનાવિધાભિગ્રહધારકત્વાત્ । 'ઘોરવંભચેરવાસી' ઘોર વ્રહ્મચર્યવાસી-વ્રહ્મ=કામપરિપેદ્યનત્યાગસ્તત્ર ચરણં વ્રહ્મચર્યં, ઘોરં ચ તદ્ વ્રહ્મચર્યં ચ ઘોરવ્રહ્મચર્યં તત્ર વસ્તું શીલમસ્યેતિ તથોક્તઃ=નવવાટિકાયુક્તવ્રહ્મચર્યપાલક इत्यर्थः । 'उच्छृढसरीरे' उत्क्षिप्तशरीरः-उत्क्षिप्तमिव=परित्यक्तमिव, उत्क्षिप्तं संस्कारपरित्यागाच्छरीरं येन स तथोक्तः-सर्वथा शरीरसंस्कारवर्जित इत्यर्थः । 'संखित्त-विउलतेडलेस्से' संक्षिप्तः विपुलः तेजोलेश्यः-संक्षिप्ता=सङ्कोचिता विपुला=विजाला-अनेकयोजनगतवस्तुसमूह भरमीकरणसमर्थाऽपि तेजोलेश्या=तेजः शरीरपरिणति-रूपा प्रखरतपःप्रभावजनितऋद्धिविशेषप्रभवा महाज्वालासदृशा आत्मतेजोलक्षणा

દેતે થે । ક્રોધ આદિ કષાયોં કે ઉદય કા નિરોધ કરના યે આર્જવાદિ ભાવ હૈં ।

અથવા યહ વાત મી ડસસે લક્ષિત હોતી હૈ કિ જિસ કારણ યે જિતક્રોધ થે ઇસલિયે આર્જવાદિભાવોં સે પ્રધાન થે । ઇસ તરહ કાર્ય કારણ ભાવ કી અપેક્ષા સે ઇનમેં અન્તર આજાતા હૈ । ઇસી તરહ “જ્ઞાન સંપન્ન ઓર જ્ઞાનપ્રધાન” ઇન દો વિશેષણોં મેં મી અન્તર સમજ્ઞ લેના ચાહિયે કારણ જ્ઞાન પ્રધાન શબ્દ કેવલ જ્ઞાન યુક્તતા કા વઢાં બોધ કરતા હૈ તવ કિ જ્ઞાનપ્રધાન શબ્દ જ્ઞાનાદિગુણ વાલોં મેં ઇન કી પ્રધાનતા કહતા હૈ । ઓરાલ શબ્દ કા અર્થ ઉદાર હોતા હૈ ।-જો ઇસ વાત કો કહતા હૈ યે સુધર્માસ્વામી જિત ક્રોધ આદિ વિશેષણોં સે વિગિષ્ટ હોને કે કારણ સર્વથા શ્રેષ્ઠ થે । (ઘોરે ઘોરવ્વ ઘોરતવસ્મી ઘોરવં-ભચેરવાસી-ઉચ્છ્રદસરીરે સંખિત્તવિડલતેયલેસ્સે ચોદસપુવ્વી ચડનાળો

ઉદયનો નિરોધ કરવો એ આર્જવ વગેરે ભાવો છે અથવા આ વાત એનાથી પણ સૂચિત થાય છે કે જે કારણથી એ જિતક્રોધ હતા, એટલા માટે આર્જવ વગેરે ભાવો વડે એ પ્રધાન હતા આ પ્રમાણે કાર્ય-કારણ ભાવની અપેક્ષાએ એમનામાં તફાવત આવી જાય છે. એ રીતે ‘જ્ઞાનસંપન્ન અને જ્ઞાનપ્રધાન’ આ બે વિશેષણોનો તફાવત પણ જાણવો જોઈએ. કારણકે જ્ઞાન સંપન્ન શબ્દથી ફક્ત જ્ઞાન યુક્તતાનો જોધ થાય છે, ત્યારે જ્ઞાનપ્રધાન શબ્દ જ્ઞાનાદિગુણોનોમાં એમની પ્રધાનતા કહે છે ઓરાલ શબ્દનો અર્થ ઉદાર થાય છે. જે આ વાત કહે છે. એ સુધર્માસ્વામી જિતક્રોધ વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત હોવાને લીધે સંપૂર્ણ રીતે શ્રેષ્ઠ હતા (ઘોરે ઘોરવ્વ ઘોરત વસ્મી ઘોરવંભચેરવાસી ઉચ્છ્રદ-સરીરે સંખિત્ત વિડલતેયલેસ્સે ચોદસ પુવ્વી

ચગણ પંચર્હિ અળગારસર્હિ સર્દિ સંપરિવુઢે પુન્વાણુપુવ્વિં ચરેમાણે
 ગામાનુગામં દૂઝજમાણે સુહં સુહેળં વિહરમાણે) દુષ્કરતપોં કો તપને વાલે
 હોને સે યે સ્વયં દુષ્કર-ઘોર-વને હુણ થે। અલ્પસન્ન વાલે પ્રાણિજન જિન
 પ્રાણાતિપાત આદિ વિરતિ રૂપ વ્રતોં કા અનુષ્ઠાન કરને સે સર્વથા અક્ષમ
 (અસમર્થ) રહ્યા કરતે હેં ઉન વ્રતોં કા પાલન યે ક્રિયા કરતે થે હસલિયે
 યે ઘોરવ્રત થે। પારણાઆદિ મેં નાના પ્રકાર કે અભિગ્રહોં કા યે પાલનકરતે
 થે હસલિયે યે ઘોર તપસ્વી થે। કામભોગ કે પરિસેવન કરને કા ત્યાગ કરના
 હસ કા નામ બ્રહ્મ હૈ। હસ બ્રહ્મ કા આચરણ કરના હસકાનામ બ્રહ્મચર્ય હૈ।
 બ્રહ્મચર્ય કા નવ વાઙ સે પરિપાલન કરના યહ ઘોર બ્રહ્મચર્ય હૈ। હસ ઘોર બ્રહ્મ-
 ચર્ય મેં નિમગ્ન રહને કા જિસકા સ્વભાવ હોતા હૈ વહ 'ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી' કહ-
 લાતા હૈ। શ્રી સુધર્માસ્વામી હસ બ્રહ્મચર્ય કે આરાધક થે અતઃ વે ઘોર
 બ્રહ્મચર્યવાસી થે। ઉન મેં શારીરિક સંસ્કાર કા નામોનિશાન તક મી નહીં
 થા। હસલિયે વે ઉત્ક્રિષ્ટ શરીર થે। ઉનમેં યદ્યપિ કઈ યોજન ગત વસ્તુ કો
 અમ્મ કરને કી શક્તિ થી તો મી યહ શક્તિરૂપ વિપુલ તેજોલેશ્યા ઉન્હોંને
 સંક્ષિપ્ત કરલી થી-સંકુચિત કર લી થી હસલિયે યે સંક્ષિપ્ત વિપુલલેશ્યા

અહ ણાણોચગણ પંચર્હિ અળગારસર્હિ સર્દિ સંપરિવુઢે પુન્વાણુપુવ્વિં ચરેમાણે
 ગામાનુગામં દૂઝજમાણે સુહંસુહેળં વિહરમાણે) કહેર તપ આચરનાર હોવાથી એ
 પોતે દુષ્કર-ઘોર અનેક હતા. જે જે પ્રાણાતિપાત વગેરે વિરતિરૂપ વ્રતોનું અનુષ્ઠાન
 કરવામાં સ્વલ્પશક્તિવાળા પ્રાણિઓ બધી રીતે અક્ષમ (અસમર્થ) રહ્યાં કરે છે, તે
 તે વ્રતોનું એ આચરણ કરતા હતા, એટલા માટે એ ઘોરવ્રત હતા પારણાં વગેરેમાં
 અનેકવિધ અભિગ્રહોનું એ પાલન કરતા હતા એટલા માટે એ ઘોર તપસ્વી હતા.
 ઇન્દ્રિયસુખ (કામભોગ)ના સેવનનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ બ્રહ્મ છે આ બ્રહ્મનું આચ-
 રણ કરવું તેનું નામ બ્રહ્મચર્ય છે. આ બ્રહ્મચર્યનું નવવાડ વડે પાલન કરવું આ
 ઘોર બ્રહ્મચર્ય છે. આ કહેર બ્રહ્મચર્યમાં નિવાસ કરવાની જેઓને ટેવ હોય છે, તે
 ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી કહેવાય છે. શ્રી સુધર્મા સ્વામી આ ઘોર બ્રહ્મચર્યના આરાધક
 હતા, એટલા માટે તેઓ ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી હતા. એમનામાં શારીરિક સંસ્કારનો
 અંતઃકર્મો અભાવ હતા. એટલા માટે તેઓ ઉત્ક્રિષ્ટ શરીર હતા. એમનામાં જે કે
 અનેક યોજન દૂરની વસ્તુને ભક્ષ્ય કરવાની તાકાત હતી, છતાં પાનુ આ શક્તિરૂપ
 વિપુલ તેજોલેશ્યા એમણે સંક્ષિપ્ત (ટુંકી) કરી લીધી હતી. એટલા માટે એ સંક્ષિપ્ત

યસ્ય સ તથોક્તઃ—વજ્રોપિત્રિપુલાત્મનેજાડત્યયઃ, અન્યથા પ્રભાતમાર્ત્તેષુમણ્ડલ-
મિત્ર દુર્દર્શઃ સ્યાદિતિ માત્રઃ । ચૌદસપુન્વો' ચતુર્દશપૂર્વી=ચતુર્દશર્દેશ્વરઃ । 'ચંડા-
ળોવગઈ' ચતુર્જાનોપગતઃ કેવલર્જિતમત્યાદિચતુર્જાનવાન્ પશ્ચમિરનગારગતૈઃ સાર્ધં
સંપરિવૃતઃ પૂર્વાનુપૂર્વ્યા=ક્રમેણ તીર્થહ્રસ્વરમ્પરાપરિપાટયા વા ચરન્=પાદવિહારેણ
ચલન્ ગ્રામાનુગ્રામં દ્રવન્=એકગ્રામાદનન્તરમન્યં વિહારક્રમાગતં ગ્રામમનુલ્લઙ્ચ્ય ત
સંસ્પર્શન સુખસુખેન=નિરાચાથસંયમયાત્રાનિર્વાહણપૂર્વકં ગ્રામનગરાદિ શાંમાનિરી-
ચાલે થે । યહ તેજોલેશ્યા શરીર પરિણનિરૂપ હોની હં તથા પ્રશ્નરતપ કે
પ્રભાવ સે ઉદ્ભૂત જો લભિય હોની હે હમસે યહ ઉત્પન્ન હોતી હૈ ઓર
મહાજ્વાલા જૈસી હોતી હૈ । એક પ્રકાર સે યહ આત્મા કા હી તેજ હોતા
હૈ જો સંગોપિત રહા કરતા હૈ । યદિ યહ સંગોપિત ન હો તો જિમ પ્રકાર
પ્રશ્નર તેજ સે સૂર્ય દુર્દર્શનીય હોતા હૈ ઉસી પ્રકાર હસકે ફેલાવ સે
યહ વ્યક્તિ બી દુર્દર્શ હો જાતા હૈ । ચતુર્દશપૂર્વ કે યે પાઠી થે હસલિયે
યે ચતુર્દશપૂર્વી થે । મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન એવં મનઃપર્યયજ્ઞાન ઇન
ચાર જ્ઞાનોં કે ધારક હોને સે યે ચતુઃ જ્ઞાનોપગત થે । ડનકે ૫૦૦) પાંચમૌ
શિષ્ય પરિવાર થા હસલિયે “પંચમિઃ અનગારગતૈઃ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ” પાંચમૌ
અનગારોસે યુક્ત થે । હસ પ્રકાર ઇન સમસ્તપૂર્વોક્ત વિશેષણોં સેવિશિષ્ટ વે સુધર્મા
સ્વામી અપની ૫૦૦ પાંચસો અનગાર શિષ્ય મંડલી કે સાથ સાથ ક્રમશઃ
અથવા તીર્થકરોં કી પરંપરા સે ચલી આઈ હુઈ પરિપાટી કી પરિપાલનાકે અનુસાર
એક ગ્રામ સે દસરે ગ્રામ મેં નિરાચાથ સંયમ યાત્રા કા નિર્વાહ કરતે હુ ઇ પૈદલ

વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળા હતા આ તેજોલેશ્યા શરીર પરિણુતિ (પુષ્ટિ) રૂપ હોય છે,
તેમજ કઠોર તપના પ્રભાવથી ઉદ્ભવેલ જે લગ્નિય (સિદ્ધિ) હોય છે, તેનાથી આ
ઉત્પન્ન થાય છે, અને મહાજ્વાલા જેવી હોય છે. એક રીતે આ આત્માનું જ તેજ
હોય છે. જે સંગોપિત (શુદ્ધ) રહ્યાં કરે છે. જે એ સંગોપિત ન હોય તો જેમ
પ્રશ્નર તેજને લીધે સૂર્ય દુર્દર્શનીય થાય છે, તેમજ એના પ્રસારમાં તે વ્યકિત પણ
દુર્દર્શ થઈ જાય છે. ચતુર્દશ પૂર્વના એ પાઠી હતા. એટલા માટે એ ચતુર્દશ પૂર્વી
હતા. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યયજ્ઞાન આ ચાર જ્ઞાનો ને એ
ધારણ કરનાર હતા. એટલા માટે એ ચતુઃજ્ઞાનોપગત હતા. તેમનો પાંચસો (૫૦૦)

શિષ્યોનો પરિવાર હતા. એટલા માટે “પંચમિઃ અનગારગતૈઃ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ”
પાંચમૌ અનગારોથી એ યુક્ત હતા. આ રીતે આ બધા પૂર્વોક્ત વિશેષણોથી યુક્ત તે સુધર્માસ્વામી
પોતાની પાંચસો (૫૦૦) અનગાર શિષ્ય મંડલીની સાથે સાથે એક પછી એક ગામ ક્રમશઃ
અથવા તીર્થકરોની પરંપરાગત પ્રથાની પરિપાલના મુજબ એક ગામથી બીજા ગામમાં

धणाद्यैस्सुक्यराहित्येनेत्यर्थः, विहरमाणः सन् यत्रैव चम्पा नाम नगरी आसीत् यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथा प्रतिरूपं=मुनिजनोचितम् अवग्रहं=वसतेराजान् अवगृह्य=गृहीत्वा संयमेन तपसा चात्मानं भावयन्=विहरति=अवतिष्ठते।

विहार करते करते (जेणेव चंपानगरीजेणेव पुण्णभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ) जहाँ वह चम्पानगरी थी और जहाँ वह पूर्णभद्र नामका चैत्य था वहाँ आये (उवागच्छित्ता अहापडिरुवं ओग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आकर उन्होंने वहाँ मुनिजनों के अनुरूप वसति की आज्ञा प्राप्त की बाद में संयम और तप से आत्माको वासित करते हुए वे वहाँ ठहर गये।

भावार्थ—उस चंपानगरी में ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्री सुधर्मास्वामी अपनी ५०० शिष्य अनगार मंडली के साथ साथ जहाँ वह पूर्णभद्र नाम का चैत्य था वहाँ आये। ये भगवान महावीर के अंतेवासी थे। जाति एवं वंश से विशुद्ध थे। बल एवंरूपादि-से संपन्न थे। ओजस्वी तेजस्वी वर्चस्वी तथा यशस्वी थे। चारों कषायों को इन्होंने अपने वश में कर लिया था। इन्द्रियां इन की वश में थी। निद्रा इन्हें सता नहीं सकती थी परीपहों की यह शक्ति नहीं थी जो इन्हें अपने ध्येय से विचलित कर सकें। जीवन की आशा निराशाध संयम यात्रानो निर्वाह करता पणपाणा विहार करता (जेणेव चंपानगरी जेणेव पुण्णभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ) न्यां चंपानगरी इती अने न्यां पूर्णभद्र नामे ते चैत्य इतुं न्यां पधायी। (उवागच्छित्ता अहापडिरुवं ओग्गहं ओगिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरइ) न्यां आवीने तेओओ मुनीओनी ओम वनपाणनी आज्ञा लधने न्या वस्तीमां शेकाया पछी अंयम अने तप वड आत्माने लावित करता थका ते न्या विचरवा लाय्या।

भावार्थ—ते चंपानगरीमां रुंठ गामथी णीजे गाम पणपाणा विहार करता करता पातानी पायसे (५००) अनगार शिष्य मंडलीनी साथे श्री सुधर्मास्वामी न्या ते पूर्णभद्र नामे चैत्य इतुं न्यां पधायी। ओ भगवान महावीर स्वामीना अंतेवासी (शिष्य) इता। जति अने वंशथी ओ विशुद्ध इता गण अने इय वगेरेथी ओ संपन्न इता। ओ ओजस्वी, तेजस्वी, वर्चस्वी अने यशस्वी इता। आरे आर कषायो ने ओमणे पाताना वशमा करी लीया इता। इन्द्रियो ओमनी वशवर्ती इती। उंघ ओमने सतायी नछाती शकती। अर्थात् अल्पनिद्रा लेता इता। परीपहोनी ओ ताकात नछाती हे हे ओमने पाताना ध्येयथी विचलित करी शके। श्रवणी आशा अने

सुधर्मस्वामिपरिचयश्चेत्थम्—वाणिजकग्रामममीपे कोल्लाकसंनिवेशो बभूव । तत्र धम्मिल्लनामको विप्रः, तस्य भार्या भद्विला, तयोः पुत्रश्चतुर्दशविद्यापारंगतः सुधर्मानामासीत् । वीरनिर्वाणाद् द्वादशवर्षान्ते, जन्मतश्च द्वित्रिंशद्वर्षान्ते केवली जातः । ततोऽष्टौ-वर्षाणि केवलपर्यायं परिपाल्य जम्बूस्वामिनं स्वपदे संस्थाप्य वीरनिर्वाणाद् विंशतिवर्षे शतवर्षपरिमितं पूर्णमायुःसमाप्य मोक्षप्राप्तवान् ॥सू०२॥

और सरण का भय इन्होंने सर्वदा के लिये दूर कर दिया था । तपस्या में ही इनके जीवन के दिन आनन्द के साथ व्यतीत हो रहे थे । करण-चरण सत्तरी आदि सद्गुणोंने इन्हें अपना निवासस्थान बना लिया था । तेजोलेश्या के ये अधिपति थे । चौदहपूर्व के पाठी थे । चार ज्ञान के धारी थे । पूर्णभद्र चैत्य में मुनिजनोचित वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर ये अपने परिवार के साथ ठहर गये ।

श्री सुधर्मस्वामी का परिचय इस प्रकार है—वाणिजक ग्राम के पाम कोल्लाक नामका संनिवेश-नगर के बाहर रहने का प्रदेश था । वहाँ धम्मिल्ल नाम का ब्राह्मण रहता था । उसकी भार्याका नाम भद्विला था । पुत्र का नाम सुधर्मा था । यह चौदह विद्याओं का पारगामि था । जब वीर भगवान् मोक्ष पधार चुके थे । तब १२बारह वर्षके बाद जन्मतिथि से ९२ वानवे वर्ष के बाद श्री सुधर्मस्वामी को केवलज्ञान की प्राप्ति हुई । ८ आठवर्ष तक केवली पर्याय में रहकर बाद जंबूस्वामी को अब ने पाट पर स्थापित कर वीर निर्वाण से २०वें वर्ष में १०० वर्ष की आयु भोगकर ये मोक्ष में चले गये । ॥सू०२॥

मृत्युना लयनो अभिषेकं आयम ने भाटे त्याग कथो हुतो. तपस्याथीज अभिषेकं एव नना द्विषेकं आनन्दमां पसार थर्छ रह्या हुता. यरणसत्तरी वगेरे आरा गुणोअ अभिषेकमां निवासस्थान बनाव्युं हुतुं. तेनेलेश्या संक्षिप्त करवावाणा हुता. चौदहपूर्वना पाठी हुता. चार ज्ञानने धारण करनार हुता. पूर्णभद्र चैत्यमां मुनिजनोचित आज्ञा भेगवीने अ पोताना परिवार साथे त्यां रेक्षया.

श्री सुधर्मस्वामीनी ओणणाणु आ प्रभाणु छे—वाणिजक गाभनी पासे कोल्लाक नामे अक्क संनिवेश-नगरनी गडार रहेवानुं स्थान-हुतु. त्या धम्मिल्ल नामे अक्क ब्राह्मणु निवास करता हुता. तेनी भार्यानुं नाम भद्विला हुतु. पुत्रनुं नाम सुधर्मा हुतु. अ चौदह विद्याओमां पारंगत हुता ज्यारे वीर भगवान् मोक्ष पास्या, तेना गार वर्ष पछी अने जन्मतिथिथी आणुं(९२) वर्ष पछी श्री सुधर्मस्वामीने केवल ज्ञाननी प्राप्ति थर्छ आह (८) वर्ष सुधी केवलीपर्यायमा रह्यनि ते पछी जंबू स्वामीने पोताना पाट उपर स्थापित करीने वीरनिर्वाणुना वीसमा वर्षे आ वर्षत आयुष्य भोगवी ने अ मोक्ष पास्या. ॥सूत्र २॥

मूलम्—तएणं चंपाए नयरिए परिसा निग्गया, कोणिओ निग्गओ,
धम्मो कहिओ, परिसा जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडि-
गया । तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्सं अणगारस्स जेहे
अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासवगोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव अज्ज-
सुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ज्ञाणकोट्ठोवगए
संजमैणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ । तएणं से अज्जजंबूणामे
अणगारे जायसड्डे जायसंसए जायकोउहल्ले, संजायसड्डे संजायसं-
सए संजायकोउहल्ले, उप्पन्नसड्डे उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउहल्ले, समु-
प्पन्नसड्डे, समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठाए
उट्ठित्ता जेणामेव अज्जसुहम्मं थेरे तेणामेव उवागच्छइ, उवाग-
च्छित्तो अज्जसुहम्मं थेरं तिव्वुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता
वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णञ्चासन्ने
णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिसुहं पंजलिउडे विणएणं पज्जु-
वासमाणे एवं वयासी—जइणं भंते! समणेणं भगवया महावीरेणं
आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं पुरिसव-
रपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं
लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं
सरणदएणं वोहिदएणं धम्मदएणं धम्मदेसगेणं धम्मनायगेणं धम्म-
सारहिणा धम्मवरचाउरंतचक्कवट्ठिणा दीवो ताणं सरणगइपइट्ठाणं
अप्पडिहयवरणाणदंसणधरेणं वियट्ठउमेणं जिणेणं जावएणं तिन्नेणं
तारएणं वुद्धेणं वोहएणं मुत्तेणं मोयगेणं सव्वण्णुणा सव्वदरिसिणा

सिवमयलनरुयमणंतसकखयमवावाहमपुणरावित्तियं सासयं ठाण-
मुवगएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीए अयसट्ठे पण्णत्ते, छट्ठ-
स्सणं भंते ! अंगस्स णायाधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । जंबू-नि,
तएणं अज्जमुहम्मो थेरे अज्जजंबूणासं अणगारं एवं वयासी-
एवं खलु जम्बू ! समणेणं भगवया सहावीरेणं जाव संप-
त्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तं जहा-णायाणि य
धम्मकहाओ य । जइणं भंते ! समणेणं भगवया सहावीरेणं जाव-
संपत्तेणं छट्ठस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता-तं जहा-णायाणि य धम्म-
कहाओ य । पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं जाव संपत्तेणं
णायाणं कइ अज्झयणा पण्णत्ता ? एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव
संपत्तेणं णायाणं एगूणवीसं अज्झयणा पण्णत्ता तं जहा-उक्खित्त-
णाए १ संघाडे२ अंडे३ कुम्मे य४ सेलगे५ । तुंवे६ य रोहिणी७ मल्ली८
मायंदी९ चंदिणा इय१० ॥१॥ दावद्वे११ उदगणाए१२, संडुक्के१३
तेयली१४ विय । नंदीफले१५ अवरकका१६ आइन्ने१७ सुंसुमा१८
इय ॥२॥ अवरं य पुंडरीयणाए१९ एगूणवीसइमे ॥सू० ३॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि ततः=श्रीसुधर्मस्वामिसमवसरणानन्तरं चम्पाया
नगर्याः परिषद्=पौरजनसमूहरूपा ममा निर्गता=श्रीसुधर्मस्वामिचन्द्रनार्थं निष्पृता।
क्राणिकः=क्राणिकराजोऽपि निर्गतः। धर्मःरुधितः=श्रीसुधर्मस्वामिना धर्मोपदेशो

‘तएणं चंपाए नयरीए इत्यादि सूत्र ॥३॥

टीकार्थ—जत्र की सुधर्मस्वामी चंपानगरी में पधारे तत्र (चंपाए नयरीए)
चंपानगरी से (परिसा निग्गया) पौरजन समूहरूप मभा श्री सुधर्मस्वामी
को वन्दन करने के लिये निकले । (कोणिओ निग्गओ) कोणिक राजा

‘तएणं चंपाए नयरीए’ इत्यादि सूत्र ॥३॥

टीकार्थ—जत्र की सुधर्मस्वामी चंपानगरी में पधारे तत्र (चंपाए नयरीए) चंपानगरी में
(परिसा निग्गया) नागरिजन श्री सुधर्मस्वामी को वन्दन करवा नीकेया. (कोणिओ

दत्तः। धर्मकथां श्रुत्वा परिषद् यस्या दिशः 'पाउब्भूया' प्रादुर्भूता=यरमादिग्नि-
भागात्समागता तामेव दिशं 'पडिगया' प्रतिगता=परावृत्त्यगता । 'परिषदो-
राज्ञश्चागमनिर्गमौ यथाक्रमं ज्ञातव्यौ। 'तेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन्
समये कूणिकभूपादिगमनानन्तरकाले आर्यसुधर्मणोऽनगारस्य 'जेट्ठे अंतेवासी'
ज्येष्ठोऽन्तेवासी=पर्यायज्येष्ठः शिष्य आर्य जम्बूनामाऽनगारः 'कासवगोत्ते'
काश्यपगोत्र जातः 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेध=सप्तहस्तोन्नतः, कनकपुलकनिकपपद्म-
गौरः, उग्रतपाः, तप्ततपाः, दीप्ततपाः, उदारः, घोरः, घोरव्रतः, संक्षिप्तविपुल-
तेजोलेख्यः, असौ जम्बूस्वामी आर्य सुधर्मणः स्थविरस्य अदूरसामन्ते=नातिदूरे

भी निकले। (धम्मो कहिओ) भगवान् सुधर्मास्वामीने आई हुई परिषद्
को धर्म का उपदेश दिया। धर्मदेशना सुनकर (परिसा) समस्त जनता
(जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया) जिस दिशा की तरफ से आई
थी उसी दिशा की ओर वापिस चली गई। (तेणं कालेणं तेणं समएणं
अज्ज सुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठे अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासव
गोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव) उस काल में और उस समय में जब की कोणिक
राजा और समस्त पुरवासी जन जा चुके थे आर्य सुधर्मा स्वामी के दीक्षा
पर्याय की अपेक्षा प्रधान शिष्य आर्य जंबू स्वामी अनगार जो काश्यप
गोत्र के थे और जिनका शरीर सात हाथ ऊँचा था (यहाँ यावत् शब्द
से "समचतुरस्र संस्थानसंस्थितः वज्रपंभनाराचसंहननः कनकपुलक निकष

णिग्गओ) डोण्डि रान् पाणु आव्या. (धम्मो कहिओ) भगवान् सुधर्मास्वामीने
परिषदने उपदेश आव्यो. धर्मदेशना सांख्यीने (परिसा) गंधा सखानेने (जामेव
दिसं पाउब्भूया तामेवदिसं पडिगया) ने दिशा तरङ्गथी आवेल उता, तेन दिशा
तरङ्ग पाछा वळ्या. (तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्ज सुहम्मस्स अणगारस्स जेट्ठ
अंतेवासी अज्ज जंबूणामं अणगारे कासवगोत्तेणं सत्तुस्सेहे जाव) ते क्षणे अने
ते समये न्यारे डोण्डि रान् अने गंधा पुरवासी भाणुसे नता रह्या, त्यारे
आर्य सुधर्मास्वामीना दीक्षा अनुक्रमनी अपेक्षाये प्रधानशिष्य आर्य जंबू स्वामी
अनगार-नेओ काश्यप गोत्रना उता अने नेमने देहु यात उद्य भिंथो उतो,-
(अही 'यावत् शब्द वडे "समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितः वज्रपंभनाराच-
संहननः कनकपुलकनिकपपद्मगौरः उग्रतपाः तप्ततपाः दीप्ततपाः उदारः घोरः
घोरव्रतः संक्षिप्तविपुलतेजोलेख्यः" के टला पाहनुं अडलु थयुं छे. आ गंधा शब्दो

नातिसमीपे उचितदेशे 'उड्डंजाणू' उर्ध्वजानुः-उर्ध्वजानुनी यस्य न तथाक्तः-
उत्कुट्टकासतोपविष्ट इत्यर्थः, 'अहोसिरे' अधःशिरा=नोर्ध्वं न तिर्यक्क्षिप्तदृष्टः किन्तु
नियतभूभागनियमितनयन इति भावः। ध्यानकोटोवगए' ध्यानकोष्ठोपगतः-ध्यायते=
चिन्त्यते वस्तुनेनेति ध्यानम्=एकारिमन् वस्तूनि तदेकाग्रतया चित्तस्यावस्थापनम्,
ध्यानं कोष्ठ इव ध्यानकोष्ठस्तमुपगतः। यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति
तथैव ध्यानगता इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो-बहिर्न यान्तीति भावः, नियन्त्रितचि-
त्तवृत्तिमानित्यर्थः। संयमेन तपसाऽऽत्मनं भावयन्=वासयन् विहरति। ततः=तद-

पद्मगौरः उग्रतपाः तप्ततपाः दीप्ततपाः उदारः घोरः घोरव्रतः संक्षिप्त विपुल-
तेजोलेश्यः" इतने पाठ का ग्रहण हुआ है इन समस्त शब्दों का अर्थ मेरी
लिखिहुइ औपपातिक सूत्र की पियूषवर्णिणी टीका में लिखा जा चुका है (अज्ज-
सुहमस्स थेरस्स अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ध्यानकोटोवगए संजमेणं
तवसा अप्पाणं भावे माणे विहरइ) श्री आर्यसुधर्मास्वामी स्थविर के पास न
अधिक दूर और न अधिक समीप उर्ध्वजानु होकर बैठे हुए थे। उस समय
उनका मस्तक नीचे की ओर झुका हुआ था। सूत्रकार इस पद द्वारा
यह प्रदर्शित कर रहे हैं कि इस स्थिति में उनकी दृष्टि न ऊपर थी और न
तिरछी किन्तु नियतभू भाग में नियमित थी। वे ध्यान रूपी कोष्ठ में ठहरे
हुए थे-इस पद के रखने का यह अभिप्राय है-कि जिस प्रकार कोठे में
रखा हुआ अनाज इधर उधर नहीं फैल (बिखर) सकता है उसी प्रकार ध्यानगत
इन्द्रियों और अन्तःकरण की वृत्ति बाहिर की ओर नहीं फैलती है
आत्मस्थ रहती हैं। तात्पर्य यह कि वे उस समय नियन्त्रित चित्तवृत्ति
वाले थे। तप और संयम द्वारा आत्मनिरीक्षण करने की ये सदा भावना

ना अर्थ औपपातिक सूत्रनी टीकाभां वणवामां आब्बो छे) (अज्जसुहमस्स थेरस्स
अदूरसामंते उड्डंजाणू अहोसिरे ध्यानकोटोवगए संजमेणं तवसा अप्पाणं भावे
माणे विहरइ) श्री आर्य सुधर्मास्वामी स्थविरनी पाप्पे न वधारे दूर अने न वधारे
नल्लके उर्ध्वजानु थछने जेस हुत्ता। ते वणते तेमनुं भायुं नीचेनी तरइ नभेयुं हुत्तुं।
सूत्रकार आ पद वडे ओ गतावी रच्चा छे के आ स्थितिभां ओमनी नजर न उपर
हुती अने न नीची हुती पणु वे नु लाजमा नियतइपे होवी नेछ ओ
त्यां न नियमित हुती। तेओ ध्यानइपी डोफमां अवस्थित हुत्ता, आ पदथी
ओ स्पष्ट थाय छे के वे प्रमाणे डोसमा भूडेयुं अनाज आभनेम विधेनछ
जतुं नथी, ते न रीते ध्यानगत इन्द्रियो अने अन्तःकरणनी वृत्ति बाहरनी तरइ
देखाती नथी आत्मस्थ रहे छे तात्पर्य ओ छे के तेओ ने नगणे नियन्त्रित चित्त
वृत्तिवाणा हुत्ता। तप अने संयमवटे आत्मनिरीक्षण करानी नयनी नेछे। संयमे

નન્તરં ધ્યાનાનન્તરં સ આર્યજમ્બૂનામાડનગારઃ ‘ઉત્થયોત્તિષ્ઠતી’ તિક્રિયયાડન્વેતિ।
 કિમ્ભૂત આર્યજમ્બૂનામાડનગારઃ? इत्याह—‘जायसङ्घे’ इत्यादि, जातश्रद्धः-जाता=
 प्रवृत्ता सामान्येन तत्त्व-निर्णयरूपा वाञ्छा यस्येति स तथोक्तः=वक्ष्यमाणविषयक-
 तत्त्वपरिज्ञानेच्छावानित्यर्थः। ‘जायसंसए’ जातसंशयः-जातः=प्रवृत्तसंशयः-‘यथा
 भगवता लोकालोकावलोकिकेवलालोकेन दृष्ट्वा पञ्चमाङ्गे व्याख्याप्रज्ञप्तौ ये भावाः
 प्ररूपितास्तथैवान्न षष्ठाङ्गेऽपि कथिता उतान्यथा वा?’ इत्येवंरूपःसन्देहो यस्य
 स तथोक्तः ‘जायकोउहल्ले’ जातकुतूहलः-जातं=प्रवृत्तं कुतूहलं-‘पञ्चमाङ्गे समस्ततस्तु-
 जातस्वरूपस्य प्रतिपादितत्वात्कोऽन्योऽपूर्वोऽर्थोऽवशिष्टोऽस्ति यद् भगवता षष्ठाङ्गे
 कथयिष्यते’ इत्येवं रूपमौत्सुक्यं यस्य स तथोक्तः। नात्र कुतूहलशब्दःकौतुहलवा-

સંપન્ન બને રહતે થે। આર્ય સુધર્માસ્વામી કે પાસ બેઠે હુએ હોને પર મી ચે તપ
 ઔર સંયમ કે આચરણ સે રહિત નહીં થે-(તણં સે અજ્ઞ જંબૂનામે અણગારે
 જાયસઙ્ઘે જાયસંસણ જાયકોઉહલ્લે સંજાયસઙ્ઘે સંજાયસંસણ, સંજાયકો-
 ઉહલ્લે) જવ યે ધ્યાન સે નિવૃત્ત હુએ તવ ઉનકે ચિત્ત મેં તત્ત્વનિર્ણય કરને કી
 ઇચ્છા સામાન્યરૂપ સે જગી-કારણ ઉનકે મનમેં એસા સંદેહરૂપ વિચાર આગ્યા
 કિ જૈસે પ્રભુને કેવલજ્ઞાનરૂપી આલોક(પ્રકાશ)દ્વારા લોક ઔર અલોક કો
 દેખ્વા કર પંચમાઙ્ગ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી) મેં જો ભાવ પ્રરૂપિત કિયે
 હૈં વ્યા ઉસી તરહ વેભાવ ઉન્હોને છઠવે અંગ મેં મી પ્રરૂપિત કિયે હૈં યા
 અન્યરૂપ સે કિયે હૈં? તથા ઇસ પ્રકારકા ઉન્હે કુતૂહલ મી હુઆ-કિ પ્રભુ-
 ને પંચમાઙ્ગ મેં સમસ્ત વસ્તુઓંકા સ્વરૂપ તો કહ હી દિયા હૈ-અવ એસા
 ઔર કૌન સા અપૂર્વ અર્થ વાકી વચ રહા હૈ કિ જિસે વે છટ્ઠે અંગ મેં
 કહેંગે। યહાં કુતૂહલપદ કૌતૂહલ અર્થકા વાચક નહીં હૈ કિન્તુ ઔત્સુક્ય

માટે સંયત્ન રહેતા હતા. સુધર્માસ્વામીની પાસે બેઠેલા હોવા છતાં એ તપ અને
 સંયમના આચરણથી રહિત નહોતા. (તણં સે અજ્ઞજંબૂનામે અણગારે જાયસઙ્ઘે
 જાયસંસણ જાયકોઉહલ્લે સંજાયસઙ્ઘે સંજાયસંસણ, સંજાયકોઉહલ્લે) ત્યારે એ ધ્યાન
 નિવૃત્ત થયા ત્યારે તેમના ચિત્તમાં તત્ત્વ નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા સાધારણ રીતે
 ઉત્પન્ન થઈ કારણકે એમના મનમાં શંકાએ વિચાર આવ્યો કે જેમ પ્રભુએ કેવળ
 જ્ઞાનરૂપી આલોકવડે લોક અને અલોકને જોઈને પંચમાંગ વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતી)
 માં જે ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે, શું તેજ પ્રમાણે તે ભાવ તેમણે છૂટા અંગમાં પણ
 નિરૂપિત કર્યા છે, અથવા બીજી રીતે કર્યા છે. અને આ જાતનું એમને કુતૂહલ
 પણ થયું કે પ્રભુએ પંચમાંગમાં બધી વસ્તુઓનાં સ્વરૂપ તો કહ્યાં છે, હવે એવા
 કયો અપૂર્વ અર્થ શોધ રહ્યો છે કે જેને તેઓ છૂટા અંગમાં કહેશે. આવી ‘કુતૂહલ’

चकः, किन्तु औत्सुक्यवाचकः। एवं संजातश्रद्धः, संजातसंशयः, संजातकुतूहलः। अत्र 'सं' शब्दो विशेषार्थद्योतकस्तेन सं विशेषेण भिन्नभिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णयेच्छारूपेण जाता=प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथोक्तः एवमग्रेऽपि। उत्पन्नश्रद्धः-उत्पन्ना उत्कृष्टेन संजाता-श्रद्धा यस्य स तथोक्तः। एवम्-उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहल इति? समुत्पन्नश्रद्धः-सं=सम्यक् स्फुटतया कालान्तराधिभूतिरूपय

भाव उत्कंठा का वाचक है। "संजातश्रद्धः संजातसंशयः संजातकुतूहलः" इन पदों में जो "सं" शब्द आया हुआ है वह इस बात को प्रकट करता है कि उन्हें जो सामान्यरूप से तत्त्वों को निर्णय करनेकी जो इच्छा उत्पन्न हुई थी वह भिन्न भिन्न वस्तुओंके विशेष स्वरूप के निर्णय के लिये-हुई थी। इसी तरह संजात संशय में भी जान लेना चाहिये-अर्थात् जो उन्हें संशय उत्पन्न हुआ वह यद्यपि एक ही वस्तु विषयक नहीं था अनेक वस्तु विषयक ही था फिरभी पहिले की अपेक्षा विशेष कहनेवाला था। संजात कुतूहल में भी यही बात समझना चाहिये।-इस तरह जात श्रद्धादि पदों द्वारा सामान्यरूप से तत्त्वनिर्णय करनेकी इच्छा आदि उनके चित्तमें उद्भूत हुई यह बात प्रकटकी गई है-तब संजातश्रद्धा आदि द्वारा यह कहा गया है कि जो उन्हें श्रद्धा आदि भाव उद्भूत हुए वे पहिले भावों की अपेक्षा विशेषता लियेहुए थे। (उत्पन्नसङ्घे उत्पन्नसंसर्ग उत्पन्नकोउहल्ले) इसी तरह उत्पन्न श्रद्धा, उत्पन्न संशय और उत्पन्न कुतूहल इन पदों में भी भिन्नता आती है। कारण जो संजात

पद 'कुतूहल' अर्थनो वाचक नहीं પણ औत्सुक्य लावनो वाचक छे. संजातश्रद्धः संजातसंशयः संजातकुतूहलः' आ पदोमां ने 'सं' उपसर्ग भूषणमां आव्ये छे. ते ओ गतावे छे के तेओने ने सामान्यरूपमां तत्त्वोना निर्णय करवानी छिछा उद्भवती ते जुहीजुही वस्तुओना विशिष्ट स्वरूपना निर्णय भाटे थछ् इती. ओज प्रमाणे संजात संशयमां પણ समजवुं लेछिओ, अर्थात् ने तेमने थंका उत्पन्न थछ्. ते ले के ओके वस्तुने लछिने न नहोती, अनेके विषयके इती. छता ते पहिलांनी अपेक्षाओ विशेषता गतावनाही इती. संजात कुतूहलमां પણ आ प्रमाणे समजवुं लेछिओ. ओ रीते जातश्रद्धा वगेरे पदो वडे सामान्यरूपधी तत्त्व निर्णय करवानी छिछा वगेरे तेमना चित्तमा उत्पन्न थछ्, आ बात प्रकट करवामां आवी छे. त्पारे संजात श्रद्धा वगेरे पदो वडे ओम गताववामा आव्युं छे के तेमनामां श्रद्धा वगेरे लाव उत्पन्न थया ते पहिला लावोनी अपेक्षाओ विशेषता लछिने जनम्या. (उत्पन्नसङ्घे उत्पन्नसंसर्ग उत्पन्नकोउहल्ले) आ रीते उत्पन्नश्रद्धा उत्पन्न संशय अने उत्पन्न कुतूहल ओ पदोमां પણ भिन्नता आवे छे. केओने संजात-

ઉત્પન્ના શ્રદ્ધા यस્ય સ તથોક્તઃ। एवं समुत्पन्नसशयः, समुत्पन्नकुतूहल इति।
 ન ચાત્ર જાત શ્રદ્ધાદયઃ શબ્દાઃ સમાનાર્થાં इति वाच्यम्, तेषामवग्रहे-हाऽवाय-
 धारणाभेदमिन्नत्वात्, तथा हि-जातश्रद्धत्वस्यावग्रहरूपत्वात्संजातश्रद्धत्वस्येहारूपत्वात्

શ્રદ્ધા આદિ ભાવ દૂસરે નંબર પર હુણ થે લે હી કાલક્રમાનુસાર આગે
 ઔર અધિકરૂપ મેં પુટ્ટ હોતે ગયે । इस तरह उनके चित्त में अब उत्कृष्ट
 रूप से अनेक तत्त्वों को निर्णय करने की श्रद्धा रूप भावना आदि भाव जाग्रत
 हुए । (समुत्पन्नसङ्गे समुत्पन्नसंसर्ग समुत्पन्नकोउहल्ले) इन समुत्पन्न श्रद्धा
 आदि पदों द्वारा यह भाव बोधित होता है कि ये भाव उनमें इसरूप में जगे
 कि जबतक उनका पूर्ण निर्णय नहीं किया जा सकेगा-तबतक कालान्तर
 में भी उन बातों की विस्मृति नहीं हो सकेगी । अतः तीसरे नंबर के भावों
 की अपेक्षा इन भावों में और अधिक स्थायिता कही गई है । इन जात
 श्रद्धा आदि पदों में समर्थता है ऐसी आशंका नहीं होनी चाहिये कारण
 ये जो पद यहां चार जगह रक्खे गये हैं वे अवग्रह ज्ञान के रूप में प्रयुक्त
 हुये हैं । कारण यहां पर सामान्यरूप से ही श्रद्धा का उद्भव हुआ है ।

સંજાત શ્રદ્ધા યહ પદ ર્હાજ્ઞાન કે રૂપ મેં પ્રયુક્ત હુઆહે-ક્યોં કિ
 પહિલે શ્રદ્ધા કી અપેક્ષા ઇસ શ્રદ્ધા મેં કુછ વિશેષતા-આઈ છે । ઉત્પન્ન
 શ્રદ્ધા યહ પદ અવાયજ્ઞાન કે રૂપ મેં પ્રયુક્ત હુઆ છે-કારણ દૂસરે નંબર

શ્રદ્ધા વગેરે ભાવો બીજા નંબરે થયા હતા તેજ કાળક્રમાનુસાર આગળ એના કરતાં
 વધારે રૂપમાં પુટ્ટ થતા ગયા. આ રીતે તેમના ચિત્તમાં હવે ઉત્કૃષ્ટરૂપથી અનેક
 તત્ત્વોનો નિર્ણય કરવાની શ્રદ્ધા રૂપ ભાવના વગેરે ભાવ બન્યા. (સમુત્પન્નસદ્ગે
 સમુત્પન્નસંસર્ગ સમુત્પન્નકોઉહલ્લે) આ સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા વગેરે પદો વડે એ
 ભાવ મમજાય છે કે એ ભાવ તેમનામાં આ રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા કે ન્યાં લગી
 તેઓનો અપૂર્ણપણે નિર્ણય કરવામાં નહિ આવે ત્યાં લગી કાળાન્તરમાં પણ તે
 વાતોની વિસ્મૃતિ નહિ થઈ શકે. એટલા માટે ત્રીજા નંબરેના ભાવોની અપેક્ષાએ
 આ ભાવોમાં એના કરતાં વધારે સ્થાયિત્વ બતાવવામાં આવ્યું છે. આ જાતશ્રદ્ધા
 વગેરે પદોમાં અર્થની અપેક્ષાએ સમાનતા છે, આ જાતની શંકા ન થવી જોઈએ.
 કેમકે એ પદ અહીં ચાર સ્થાને મૂકવામાં આવ્યાં છે, તે અવગ્રહજ્ઞાનના રૂપમાં
 પ્રયુક્ત થયેલ છે. કારણકે અહીં સામાન્યરૂપથી જ શ્રદ્ધાનો ભાવ ઉદય થાય છે.
 સંજાતશ્રદ્ધા આ પદ ઈહાજ્ઞાનના રૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે, કેમકે પહેલાની શ્રદ્ધાની
 અપેક્ષાએ આ શ્રદ્ધામાં કંઈક વિશેષતા આવી છે. ઉત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ અવાય
 જ્ઞાનનારૂપમાં પ્રયુક્ત થયેલ છે કેમકે બીજા નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષા આ શ્રદ્ધામાં

ઉત્પન્નશ્રદ્ધત્વસ્યાવાયરૂત્વાત્, સમુત્પન્નશ્રદ્ધત્વસ્ય ચ ધારણારૂપત્વાન્, પ્વમગ્રંડ-
પીતિ માયઃ। અત્રેદમુક્તં ભવતિ—

અનગ્રહઃ—નામં સ્વરૂપાદિવિશેષણકલ્પનારહિતસામાન્યાર્થાવગ્રહણમ્। યથા-
'પશ્ચમાજ્ઞાનન્તરં પઠ્ઠમપ્યજ્ઞમરતીતિ સામાન્યાવબોધઃ।

કી શ્રદ્ધાકી અપેક્ષા હસ શ્રદ્ધા મેં નિશ્ચયરૂપતા હૈ । સમુત્પન્નશ્રદ્ધા યહ
પદ ધારણા જ્ઞાન કે સ્થાનાપન્ન રહ્યા ગયા ઈ । કારણ તીસરે નંબર કી
શ્રદ્ધા કી અપેક્ષા યહ શ્રદ્ધા કાલાન્તર સે મી વિસ્મરણ નહીં હો સકતી
હૈ । હસી તરહ કા માવ જાતસંશય સંજાતસંશય ઉત્પન્નસંશયએવં સમુ-
ત્પન્નસંશય આદિ પદોં સે મી જાનના ચાહિયે ।

જિસ જ્ઞાન મેં નામ સ્વરૂપ આદિ વિશેષણ વિશિષ્ટ કલ્પના નહીં
હોતી કેવલ પદાર્થકા સામાન્યરૂપ હી વોધ રહતા હૈ—હસ જ્ઞાનકા નામ
અવગ્રહજ્ઞાન હૈ જૈસે એસા વોધ હોના કી પંચમ અંગ કે વાદ છટ્ટા ઓ અંગ હૈ ।

અવગ્રહ દ્વારા જો પદાર્થ સામાન્યરૂપ સે ગૃહીત હુઆ હૈ। ઉમ વિષય
કો વિશેષ નિર્ણય કરને કી ઓર વઢતા હુઆ જો વિચાર હોના હૈ ઉમકા
નામ ઈહા હૈ । જૈસે છટ્ટે અંગકી સત્તારૂપ સામાન્યજ્ઞાન કે વાદ ઉમમેં
રહે હુए અર્થ વિશેષ કા વિચાર કરના । વહ હસ પ્રકાર સે કિ હસ અંગ
મેં મી નગર ઉદ્યાન સમવસરણ ધર્મકથા, ઋદ્ધિ વિશેષ, ભોગપરિત્યાગ,
પ્રવ્રજ્યા, પર્યાય, શ્રુતપરિગ્રહ-તપશ્ચરણ, સંલેખના ભક્તપ્રત્યાખ્યાન પાદપોષ-
ગમન, દેવલોકગમન, સુકુલપ્રત્યાયાત, પુનર્વોધિલાભ અન્તઃ ક્રિયા આદિ

નિશ્ચયાત્મકતા છે. સમુત્પન્ન શ્રદ્ધા આ પદ ધારણા જ્ઞાનને સ્થાને મૂકવામાં આવ્યું
છે. કારણકે ત્રીજા નંબરની શ્રદ્ધાની અપેક્ષાએ આ શ્રદ્ધા કાળાન્તરમાં પણ ભૂત્રી
શકાશે નહિ. આ પ્રકારનો જ ભાવ જાત સંશય, સંજાત સંશય, ઉત્પન્ન સંશય
અને સમુત્પન્ન સંશય વગેરે પદોમાં પણ જાણવો જોઈએ.

જે જ્ઞાનમાં નામ સ્વરૂપ વગેરે વિશેષણ-વિશિષ્ટ કલ્પના નથી થતી, ફક્ત
પદાર્થના સામાન્યરૂપનું જ જ્ઞાન રહે છે, તે જ્ઞાનનું નામ અવગ્રહ જ્ઞાન છે. જેમકે
આત્મજ્ઞાન થકુ' કે પાંચમાં અંગ પછી છઠ્ઠું અંગ પણ છે.

અવગ્રહ વડે જે પદાર્થ સામાન્યરૂપથી ગ્રહીત હોય છે. તે વિષયના મટે
વિશેષ નિર્ણય કરવાની તરફ વૃદ્ધિ પામેલો જે વિચાર છે, તેનું નામ છટ્ટા છે જેમકે
છટ્ટા અંગના સત્તારૂપ સામાન્ય જ્ઞાન પછી તેમાં ગ્રહેલ અર્થ વિશેષનો વિચાર કરવો.
તે આ પ્રમાણે કે આ અંગમાં પણ નગર, ઉદ્યાન, સમવસરણ, ધર્મકથા, ઋદ્ધિ
વિશેષ, ભોગપરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા, પર્યાય, શ્રુત પરિગ્રહ તપશ્ચરણ, સંલેખના ભક્ત
પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોષગમન, દેવલોકગમન, સુકુલ પ્રત્યાયાત, પુનર્વોધિલાભ અન્તઃક્રિયા

ઈહા—અવગૃહીતવિષયનિર્ણયતર્કણા, ષષ્ઠાઙ્ગસત્તારૂપ સામાન્યજ્ઞાનાનન્તરં તદ્ગ-
સદ્ભૂતાર્થવિશેષવિચારણેત્યર્થઃ, યથા—‘અત્રાપિ નગરોદ્યાનસમવસરણ-ધર્મકથા-
ઋદ્ધિવિશેષ-ભોગપરિત્યાગપ્રવ્રજ્યા-પર્યાય શ્રુતપરિગ્રહ-તપશ્ચરણ-સંલેખના-મક્તપ્ર-
ત્યાખ્યાનપાદપોષગમ-દેવલોકગમન-સુકુલપ્રત્યાયાતપુનર્વોધિલાભાઽન્ત-ક્રિયાદયો
વિવયાઃ આખ્યાતાઃ સન્તિ? તથાઽત્ર=ઉદ્દેશનકાલાઃ, સમુદ્દેશનકાલાઃ, પદાનિ,
અક્ષરાણિ, ગમાઃ, પર્યાયાઃ, ત્રસાઃ, સ્થાવરાઃ, જિનપ્રજ્ઞતાઃ ભાવાઃ, આત્મા, ચરણ-
કરણપ્રરૂપણા વા કેષાં કીદૃશાઃ કયા રીત્યા વર્ણિતાઃ સન્તિ?’” ઇત્યાદિ વિકલ્પનમ્ ।

અવાયઃ—ઈહિતવિષયનિર્ણયાત્મકં જ્ઞાનમ્, યથા—‘અત્ર નગરપ્રભૃતીનાં ચરણ-
કરણપ્રરૂપણાપર્યન્તાનાં સર્વેષાં સમાવેશોઽવશ્યં વર્ત્તતે’ ઇતિ નિશ્ચયકરણમ્ ।

ધારણા—નિશ્ચિતાર્થસ્ય કાલાન્તરેઽપ્યવિસ્મરણમ્ યથા—‘ષષ્ઠાઙ્ગવર્ણિત સર્વ-
પદાર્થજાતં પરમદયાલુ શ્રીસુધર્મસ્વામિમુખાચ્છૈત્વા કાલાન્તરેઽરાવિસ્મરણેન
ધારયિષ્યામીતિ ।

વિષયોંકા વર્ણન હૈ યા નહીં-? તથા ઉદ્દેશનકાલ. સમુદ્દેશનકાલ
પદ અક્ષર, ગમ, પર્યાય, ત્રસ સ્થાવર જિન પ્રજ્ઞસભાવ, આત્મા, કરણ
સત્તરી એવં ચરણસત્તરી इन सबकी प्ररूपणामें से किन किन की प्ररूपणा
हुई है किस रीति से हुई है । इस प्रकार से इस तरह का जो आत्मा
में विकल्प उठता है वह ईहा ज्ञान है ।

ઈહા જ્ઞાન કે વિષયભૂત વને હુણે પદાર્થ કા નિર્ણય રૂપ જો બોધ
હોતા હૈ ઉસકા નામ અવાય જ્ઞાન હૈ—જૈસે યહ નિશ્ચિતરૂપ વિચાર દઢ હોતા હૈ—
કિ હસ અંગ મેં નગર આદિ સમસ્ત પદાર્થોં કા નિર્ણય અવશ્ય ૨ કિયા ગયા હૈ ।

અવાયજ્ઞાન સે નિશ્ચિત્ કિયે ગયે પદાર્થ કો કાલાન્તર મેં મી નહીં
ભૂલના હમકા નામ ધારણા હૈ જૈસે જમ્બૂસ્વામી કે હૃદય મેં એસા વિચાર

વગેરે વિષયોનું વર્ણન છે ? કે નહિ ? તેમજ ઉદ્દેશનકાળ, સમુદ્દેશનકાળપદ, અક્ષર,
ગમ, પર્યાય, ત્રસ, સ્થાવર, જિન પ્રજ્ઞસભાવ, આત્મા, કરણસત્તરી અને ચરણ સત્તરી
આ બધાની પ્રરૂપણા થઈ છે, કેવી થઈ છે, કયા પ્રકારે થઈ છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં
જે વિકલ્પ ઉદ્ભવે છે, તે ઇહા જ્ઞાન છે,

ઇહા જ્ઞાનના વિષયભૂત બનેલા પદાર્થનું નિર્ણયરૂપ જે જ્ઞાન થાય છે, તેનું
નામ અવાય જ્ઞાન છે. જેમ નિશ્ચિત પણે આ વિચાર મક્કમ હોય છે કે આ અંગમાં
નગર વગેરે બધા પદાર્થોના નિર્ણય ચાક્રસ કરવામાં આવ્યો છે.

અવાયજ્ઞાનથી નક્કી કરેલા પદાર્થને કાલાન્તરમાં પણ ન ભૂલી જવું એનું નામ
ધારણા છે. જેમકે જમ્બૂ સ્વામીના હૃદયમાં એવો વિચાર થયો કે છઠ્ઠા અંગમાં વર્ણવેલા
બધા પદાર્થોને શ્રી સુધર્મા સ્વામી મહારાજના મુખકમલમાંથી શ્રવણ કરીને હું

एतादृश आर्यजम्बूनामाऽनगरः 'उट्टाए' उत्थया=उत्थानम् उत्था, तथा ऊर्ध्वीभवनेन ऊर्ध्वीभूयेत्यर्थः, 'उट्टेइ' उत्तिष्ठति उत्थितो भवति, उत्थाय यत्रवा-ऽऽर्यं सुधर्मास्थविरो विराजते तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य आर्यमुधर्मणः स्थविरस्य 'मूत्रे पठ्यर्थे' द्वितीया प्राकृतशैलीवशात्, 'तिक्खुत्तो' त्रिःकृत्वः=त्रिवारम् आदक्षि-णप्रदक्षिणम्-अञ्जलिपुटं स्वदक्षिणकर्णादारभ्य दक्षिणावर्त्तगोलाकारेण भ्रामयन् पुनर्दक्षिणकर्णं यावदानीय तस्य ललाटप्रदेशे स्थापनं करोति, कृत्वा 'वंदइ' वन्दने=

उठा कि छट्टे अंग में वर्णित समस्त पदार्थों को श्रीसुधर्मास्वामी महाराज के मुखारविन्द से सुनकर मैं उनका ऐसा अवधारण करूँगा कि जिससे वे पदार्थ कालान्तर में भी नहीं भुलाये जा सकें।

(उट्टाए उट्टेइ) इस तरह श्री सुधर्मास्वामी से कुछ दूर पर बैठे हुए वे जम्बूस्वामी वहाँ से जब उठे तो झुककर के ही उठे। "उट्टाए" इस पद से मूत्रकार उनमें अतिशय विनय संपन्नता प्रकट करते हैं। (उट्टित्ता-जेणामेव अज्जसुहम्मं तेणामेव उवागच्छइ) उठकर वे जहाँ श्री आर्य सुधर्मा-स्वामी विराजमान थे वहाँ आये। (उवागच्छित्ता अज्जसुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) आकर उन्होंने आर्य सुधर्मा स्थविर को तीन तार अञ्जलिपुट-बनाकर वंदन किया। "आदक्षिणप्रदक्षिण" का तात्पर्य यह है कि दोनों हाथों को अंजलि रूप में करके अपने दक्षिण कर्ण से लेकर उस अंजलि को गोलाकार घुमाते हुए पुनः दक्षिणकर्ण तक ले जाना और उसे फिर मस्तक पर लगाना। (करित्ता वंदइ नमंसइ)

એમની એવી રીતે અવધારણા કરીશ કે તેથી તે પદાર્થનું કાળાન્તરમાં પણ વિસ્મરણ ન થઈ શકે.

(उट्टाए उट्टेइ) આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્માસ્વામીથી થોડે દૂર બેઠેલા તે જમ્બૂ સ્વામી ત્યાંથી જ્યારે બિભા થયા ત્યારે નમીને જ બિભા થયા. 'उट्टाए' આ પદ 'યદે સૂત્રકાર તેમનામાં અત્યન્ત વિનય સંપન્નતા બતાવે છે. (उट्टित्ता जेणामेव अज्ज-सुहम्मं तेणामेव उवागच्छइ) બિભા થઈને તેઓ શ્રી સુધર્માસ્વામી ત્યાં વિન-જમાન હતા ત્યાં આવી. (उवागच्छित्ता अज्ज सुहम्मं थेरे तिक्खुत्तो आया-हिणपयाहिणं करेइ) તેઓએ આવીને આર્ય સુધર્મા સ્થવિરને ત્રણ વળત અંજલિ પૂર્વક પ્રણામ કર્યા. 'आदक्षिण प्रदक्षिणम्'નો અર્થ એ થાય છે કે બન્ને હાથોને આ-લિ આકારે બનાવીને પોતાના જમણા કાનથી લઈને તે અંજલિને બોળાકારે ફેરવતા ફરીથી જમણા કાન સુધી લાવવું અને ફરી તેને માથા ઉપર લગાવવું (करित्ता वंदइ नमंसइ) વંદના કરી તે પછી વાળીની ત્તુતિ કરી ફરી પાંચ અંગ નમાવીને વંદન કરે.

वाचा स्तोति, 'नमस्तु' नमस्यति=पञ्चाङ्गनमनपूर्वकं प्रणमति, वान्दत्वा नमरियत्वा
 आर्य-सुधर्मणः स्थविरस्य नात्यासन्ने नातिदूरे-समुचितदेशे 'सुस्मूसमाणे' शुश्रूष-
 माणः=विनयसमाचरणादिरूपां सेवां कुर्वन् 'णमंसमाणे' नमस्यन्=नम्रीभवन्
 'अभिमुहं' अभिमुखं सम्मुखं 'पंजलिउडे' प्राञ्जलिपुटः=कृताञ्जलिः सन् विनयेन=
 विनम्रभावेन 'पञ्जुवासमाणे' पर्युपासीनः=सविधिपर्युपासनां कुर्वाणः एवं=वक्ष्य-
 माणप्रकारमवादीत् । यदवादीत्तदाह-'जइ' इत्यादि । यदि भदन्त! श्रमणेन भग-

वन्दनकर फिर वचन से स्तुतिकी । पुनः पाँच अंगों को झुकाकर वंदना
 की (वंदिता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे-
 णमंसमाणे अभिमुहं पंजलिउडे विणएणं पञ्जुवासमाणे एवं वयासी) वंदना
 एवं नमस्कार करके वे फिर आर्य सुधर्मास्वामीके पास इसतरह से
 बैठे कि जिससे वे न उनसे अतिदूर बैठे और न अति समीप
 ही अर्थात् उचित स्थानपर बैठे वहां बैठ कर उनकी विनय समाचरणा-
 दिरूप सेवा करते हुए नम्रीभूत होकर संमुख हाथ जोड़कर बड़े ही
 नम्रभाव से उन्होंने सविधिपर्युपासना कर उनसे इसतरह कहा । (जइणं भंते
 समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं
 पुरिससीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं
 लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं
 सरणदएणं) इत्यादि भदन्त । यदि श्रमण भगवान् महावीरने व्याख्या प्रज्ञप्ति
 नामक पांचवें अंग का अर्थ इस प्रकार कहा है तो इस छठवें अंग ज्ञाता

(वंदिता नमंसित्ता अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णच्चासन्ने णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंस-
 माणे अभिमुहं पंजलिउडे विणएणं पञ्जुवासमाणे एवं वयासी) वंदना अने
 नमस्कार करीने तेओ इरी आर्य सुधर्मास्वामीनी नल्लु आ प्रमाणे भेसी गया डे
 जेथी तेओ अभेनाथी वधारे इर पणु नडीं अने वधारे नल्लु पणु नडीं. अर्थात्
 तेओ उचित स्थाने भेसी गया. त्यां भेसीने तेभनी विनय समाचरणादिना इपमां
 सेवा करता तेओ अति विनम्र अर्थने आभे हाथ जेडीने अत्यन्त नम्रभावे तेभणे
 विधिपूर्वक पर्युपासना करता थका तेभने आ प्रमाणे कहुं-(जइणं भंते समणेणं
 भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं सयं संबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं. पुरिस-
 सीहेणं पुरिसवरपुंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणा लोगुत्तमेणं लोगनाहेणं
 लोगहिएणं लोगपईवेणं लोगपज्जोयगरेणं अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं
 सरणदएणं इत्यादि) । ६। भगवन् श्रमण भगवान् महावीर स्वामीओ व्याख्या प्रज्ञप्ति
 नामका पांचवां अंगने अर्थ जे आ दीने कयो छे, आ छुं अंग 'ज्ञाताधर्म'

અનગારધર્મામૃતવર્ષિણી ટીકા. સૂ. ૩ સુધર્મસ્વામિનઃચમ્પાનગયો સમવસરણમ્ ૩૩

વતા=સમગ્રૈશ્વર્યવતા મહાવીરેણ, કીદૃશેન? इत्यत्राह—‘आङ्गरेण’ इत्यादि, ‘आङ्-
गरेण’ आदिकरेण—आदौ=प्रथमतः स्वशासनापेक्षया श्रुतचारित्रधर्मप्ररूपणं कार्य-
करोतीति आदिकरस्तेन। ‘तित्थगरेण’ तीर्थकरेण—तीर्थते=पार्यते संसारमोहमहो-
दधिर्येन तत्तीर्थ=चतुर्विधः सङ्घः तत्संस्थापकत्वात्तीर्थकरस्तेन। ‘सयंसंबुद्धेण’ स्वयं-
संबुद्धेन—स्वयं=परोपदेशमन्तरेण संबुद्धः=सम्यक् तथा बोधं प्राप्तस्तेन। ‘पुरि-
सुत्तमेण’ पुरुषोत्तमेन—पुरुषेऽुत्तमः= श्रेष्ठः—ज्ञानाद्यनन्तगुणवत्त्वात्, तेन ‘पुरिस-

ધર્મકથાંગકા વ્યા અર્થ કહા છે । ઇસ પ્રકાર જંવૃસ્વામીને આર્ય મુધર્મા
સ્વામી સે પ્રશ્ન કિયા । ઇનકા સંબન્ધ “ઠાણમુવગણં” યહીં તક છે ।
ઇનવિશેષણોંકા અર્થ ઇસ પ્રકાર છે—સમગ્ર ઐશ્વર્યસંપન્નવ્યક્તિ કો ભગવાન્
કહતે હૈં । મહાવીર ઇસ તરહ કે—“ભગવાન્” થે । ભગવાન મહાવીરને
અપને શાસનકી અપેક્ષા સર્વ પ્રથમ શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ કી પ્રરૂપણાકી હૈ
ઇસલિયે ડન્હેં સૂત્રકારને “આઙ્ગરેણ” ઇસ વિશેષણ સે યુક્ત કિયા હૈ ।
સંસારરૂપ મહોદધિ જિસકે દ્વારા પારકિયા જાતા હૈ વહ તીર્થ હૈ—એસા
વહ તીર્થ ચતુર્વિધસંઘ હૈ । ઇસકી સ્થાપના પ્રભુને કી અતઃ વે “તીર્થકર”
કહલાયે । પરોપદેશ સે જો બુદ્ધ હોતા હૈ વહ સ્વયં સંબુદ્ધ નહીં હોના
હૈ । પ્રભુ જો બુદ્ધ હુએ વે પર કે ઉપદેશ સે નહીં હુએ કિન્તુ સ્વતઃ
હુએ ઇસીલિયે વે સ્વયં સંબુદ્ધકહલાયે । પ્રભુ મેં જ્ઞાનાદિક
અનન્ત ગુણોંને અપના સ્થાન વનાયા થા ઇસલિયે વે “પુરુષોત્તમ” ઇસ

કથાંગ”નો શો અર્થ કહ્યો છે. આ પ્રમાણે મુધર્માસ્વામીને જંબૂસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો.
આ વિશેષણોનો સંબંધ ‘ઠાણમુવગણં’ અહીં સુધી છે. આ વિશેષણોનો અર્થ
આ પ્રમાણે છે—કે સમગ્ર ઐશ્વર્ય સંપન્ન વ્યક્તિને ‘ભગવાન’ કહેવામાં આવે છે. મહાવીર
પ્રભુ આ પ્રકારના ‘ભગવાન’ હતા. ભગવાન મહાવીરે પોતાના શાસન (આજ્ઞા)ની અપેક્ષાએ
સૌથી પહેલાં શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું, એટલા માટે તેમને સૂત્રકારે
‘આઙ્ગરેણ’ આ વિશેષણથી વિશિષ્ટ બનાવ્યા છે. સંસારરૂપ મહામાગર જેના વડે
પાર કરાય છે, તે તીર્થ છે. એવું તે તીર્થ ચતુર્વિધ સઘ છે એની પ્રભુએ સ્થાપના
કરી એથી જ તેઓ ‘તીર્થકર’ કહેવાયા. પારકાના ઉપદેશથી જ બુદ્ધ (જ્ઞાનસંપન્ન)
હોય છે, તે સ્વયંસંબુદ્ધ નથી હોતો. પ્રભુ જે બુદ્ધ થયા તે પારકાના ઉપદેશથી
નહોતા થયા, પણ પોતાની મેળે થયા તેથી જ તેઓને સ્વયંસંબુદ્ધ કહેવામાં આવ્યા
છે. જ્ઞાન વગેરે અનેક ગુણોએ પ્રભુમા પોતાનું સ્થાન બનાવ્યું હતું એથી તેઓ
‘પુરુષોત્તમ’ વિશેષણથી અલંકૃત થયા. રાગદોષ વગેરે અન્તરંગ શત્રુઓને હરાવવામાં
પ્રભુએ પોતાનું અવનવું પરાક્રમ પ્રકટ કર્યું છે. એટલા માટે જ તેમને પુરુષોત્તમ

સીદ્ધેણ' પુરુષસિંહેન પુરુષેષુ સિંહ इव रागद्वेषादिशत्रुपराजये दृष्टाद्भुतपराक्रमत्वात्, તેન 'પુરિસવરપુંડરીક' પુરુષવરપુંડરીકેણ=પુંડરીકં કમલં, વરં ચ તત્પુંડરીકં વરપુંડરીકં પ્રધાનકમલં, પુરુષો વરપુંડરીકમિવેત્યુપમિત્તસમાસે પુરુષવરપુંડરીકં તેન । મગવતો વરપુંડરીકોપમા ચ વિનિર્ગતાશિલાશુભમલીમસત્ત્વાત્, સર્વૈઃ શુભાનુભાવૈઃ પરિશુદ્ધત્વાચ્ચ । યદ્વા-યથા કમલં પદ્માજ્ઞાતમપિ સલિલે વર્દિતમપિ-ચોમયસમ્બન્ધમપહાય નિર્લેપઃસદા જલોપરિ વર્તતે, નિજાનુપમગુણગણવલેન સુરાસુરનરનિકરશિરોધારણીભૂતયાઽતિમદનીયપરમમુસ્વાસ્પદં ચ ભવતિ તથા-ઽયં મગવાન્ કર્મપદ્માજ્ઞાતો ભોગામ્ભોવર્દિતોઽપિ નિર્લેપસ્તદુમયમતિવર્તતે, ગુણ-સમ્પદાસ્પદતયા ચ કેવલજ્ઞાનાદિગુણભાવાદશિલભવ્યજનશિરોધારણીયો ભવતીતિ ।

વિશેષણ સે યુક્ત હુણ હૈં । રાગદ્વેષ આદિ અન્તરંગ શત્રુઓં કો પરાજિત કરને મેં પ્રમુને અપના અદ્ભુત પરાક્રમ પ્રકટ ક્રિયા હૈં ઇસલિયે ઉન્ પુરુષોં મેં સિંહ જૈસા કહા ગયા હૈં । મગવાન “ઉત્તમ પુંડરીક (કમલ) જૈસે પુરુષ થે, કારણ ઉનકી આત્મા સે અશિલ અશુભરૂપ મલી-નતા સર્વથા નિકલ ચુકી થી-તથા સમસ્ત શુભાનુભાવરૂપ નિર્મલતાપૂર્ણરૂપ સે વદ ચુકી થી । અથવા-જિસ પ્રકાર વમલ પંકસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઓર જલ સે વદતા હૈં ફિર મી વદ ઇન દોનોં સે અસંવન્ધિત હોના હુઆ બિલકુલ નિર્લિસવનકર સદા જલ કે હી ઉપર રહતા હૈં-

તથા અપને અનુપમગુણગણ કે વલ સે સુર, અસુર ણં નર નિકરોં દ્વારા શિરોધાર્ય હોકર અતિમાનનીય ગિના જાતા હૈં ઓર પરમમુસ્વ કા સ્થાન માના જાતા હૈં, ઉસી તરહ મગવાન મી કર્મરૂપ પંક સે ઉત્પન્ન હુણ ઓર ભોગરૂપ જલ સે વદે-ફિર મી ઇન સે નિર્લિસ હોકર વે ઇનસે સદા દૂર હી રહે । ઓર અન્ત મેં કેવલ જ્ઞાનાદિ ગુણોં કે આવિર્ભાવ સે વે સ્કલ ભવ્યજનોં કે શિરોધાર્ય વન ગયે ।

જિંહ જેવા કહેવામા આવ્યા છે. ભગવાન ‘ઉત્તમ પુંડરીક’ (શ્વેત કમળ) જેવા પુન્પ હતા. કેમકે તેમના આત્મામાંથી અંપૂર્ણ અશુભરૂપ માલિન્ય સર્વથા નીકળી ગયું હતું, તેમજ સ્કલ શુભાનુભાવરૂપ નિર્મળતા અંપૂર્ણરૂપમાં વૃદ્ધિ પામી હતી. અથવા જેમ કમળ કાદવમાંથી ઉદ્ભવે છે. જળથી વધે છે, છતાં તે આ બન્નેથી અમંબંધિત થઈને સર્વથા નિર્લિપ બનીને હમેશાં પાણીની ઉપર જ રહ્યા કરે છે તેમજ પાતાના શ્રેષ્ઠ ગુણોના બળવડે સુર, અસુર અને નર સમૂહાવડે શિરોધાર્ય થઈને બહુજ સન્માનનીય ગણવામાં આવે છે. અને આ નિયુગ્મ સ્થાન મનાય છે, એ જ રીતે ભગવાન પણ કર્મરૂપ કાદવમાંથી અવતર્યા. અને ભોગરૂપ પાણીથી વૃદ્ધિ પામ્યા, છતાં પણ તેઓ એમનાથી નિર્લિપ થઈને એમનાથી હમેશા દૂર જ રહ્યા અને અને કેવળજ્ઞાન વગેરે ગુણોના આવિર્ભાવથી તેઓ બધા ભવ્યજનોના શિરોધાર્ય બન્યા.

અથવા પુંડરીકં=શ્વેતાતપત્રં, પુરુષાણાં વરપુંડરીકમિવ=શ્રેષ્ઠશ્વેતાતપત્રમિવ પુરુ-
ષવરપુંડરીકં, તેન । યથાહિ લોકે છત્રમાતાપમપનયતિ તથા ભગવાનપિ-અનન્ત-
જન્મજરામરણાદિ દુઃસ્વદાયકં કર્મજનિતસન્તાપં નિવારયતીતિ । ‘પુરિમ્વરગંધ-
હસ્થિના પુરુષવરગન્ધહસ્તિના ગન્ધયુક્તો દરતી ગન્ધહસ્તી, વરશ્ચાસૌ ગન્ધહસ્તી
વરગન્ધહસ્તી, પુરુષો વરગન્ધહસ્તીવ પુરુષવરગન્ધહસ્તી, તેન । ગન્ધહસ્તિલક્ષણ યથા
“યસ્ય ગન્ધં સમાધ્રાય, પલાયન્તે પરે ગજાઃ ।
તં ગન્ધહસ્તિનં વિદ્યાન્વૃષતે ત્રિજયાવહમ્ ॥૧૧॥” ઇતિ ।

અથવા—પુંડરીક શબ્દ કા અર્થ શ્વેત છત્ર મ્હી હોતા હૈ । જિસ પ્રકાર
છત્ર આનપ કો દૂર કરતા હૈ ઉસીતરહ ભગવાન મ્હી ભવ્યજનોં કૈ અનન્ત
જન્મ જરા એવં મરણાદિ દુઃસ્વદાયક કર્મ કૈ સંતાપ કો દૂર કર દેતે—હૈં
હસલિયે વે પુરુષોં મ્હીં વરપુંડરીક જૈસે કહલાતે હૈ । ગંધ હસ્તી કૈ ગંધ
કો સૂંઘકર અન્ય હસ્તી હસ તરહસે માગકર અન્ય સ્થાન મ્હીં છિપ જાતે
હૈં કિ ઉનકા પતા તક નહીં પડતા ઉસીતરહ ભગવાન કા જહાં જહાં વિહાર
હોતા હૈ વહાં કા વાયુ મંડલ ઉનકે અચિન્ત્ય અતિશય પ્રભાવ સે વાસિત
વનકર જહાં પહુંચ જાતા હૈ વહાં ૨ કા ર્હિતિ—ડમર ઉપદ્રવ—મરકી આદિ
કા ભય શાંત હો જાતા હૈ ગંધહસ્તી કા લક્ષણ હસ તરહ કહા ગયા
હૈ—કિ જિસકી ગંધ સે અન્ય હાથી દૂર માગ જાતે હૈ તથા જો
અપને રાજા કૈ વિજય કા કારણ બનતા હૈ । હસીલિયે “ભગવા
રૂપી પુરુષ વરગંધ હસ્તી” કી ઉપમા સે ઉપમિત કિયે ગયે હૈં । ક્યોંકિ

અથવા—પુંડરીક શબ્દનો અર્થ ધોણું છત્ર એમ પણ થાય છે જેમ છત્ર
તાપને દૂર કરે છે, તેમજ ભગવાન પણ ભવ્યજનોના અનેક જન્મ જરા અને મૃત્યુ
વગેરે દુઃખ આપનાર કર્મના સંતાપને દૂર કરે છે, એથી જ તેઓ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ
પુંડરીકની જેમ વખણાય છે. ગંધ હસ્તીના ગંધને સૂંઘીને ખીંજ હાથીઓ નાસીને
કોઈ ખીંજ સ્થાને મંતાઈ જાય છે કે તેમનો પત્તો પણ નથી લાગતો. તેમજ ભગવાનના
જ્યાં જ્યાં વિહાર હોય છે, ત્યાંનું વાયુમંડળ તેમના અચિન્ત્ય અને અન્યન્ત પ્રભાવ
થી સુવાસિત થઈને જ્યાં જ્યાં પહોંચે છે ત્યાં ત્યાંના ‘ઈતિ ડમર મન્દ્ર’ વગેરે
ઉપદ્રવો એ રીતે શાંત થઈ જાય છે કે તેમનું કોઈ ચિહ્ન પણ નથી ચંડનું ગંધ
હસ્તીનું લક્ષણ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે જેના ગંધથી ખીંજ હાથીઓ ના-
સી જાય, અને જે પોતાના શબ્દના વિજયનું કારણ બને છે એટલા માટે
જ ભગવાનને ‘પુરુષવર ગંધ હસ્તી’ની ઉપમા વડે ઉપમિત કરવામાં આવ્યું છે. કેટલે

અત એવ યથા ગન્ધ હાસ્તેના ગન્ધમાગ્રાયાન્યે ગજાઃ ક્વાપિ પ્રપલાયન્તે તથા ભગવદ્ ચિન્ત્યાતિશયપ્રભાવશાત્તદ્વિહરણસમીરણગન્ધસમ્બન્ધગન્ધતોઽપિ-ઈતિ-હમર-મરકાદય ઉપદ્રવા સ્તત્ર ન તિષ્ઠન્તીતિ, ગન્ધગજાશ્રિતરાજવદ્ ભગવદાશ્રિતો ભવ્યગણઃ સર્વદા વિજયવાન્ ભવતીતિ ચ ભવત્યુભયોર્યુક્તં સાદૃશ્યમ્ । ‘લોગુત્તમેણં’ લોકોત્તમેન-લોકેષુ=ઊર્ધ્વાધસ્તિર્યગ્રૂપેષુ ઉત્તમઃ=શ્રેષ્ઠઃ, યદ્વા-લોકસ્ય=ભવ્યલોકસ્ય કલ્યાણ કારિત્વાદુત્તમસ્તેન । ‘લોગનાદેણં’ લોકનાથેન-લોકસ્ય=ભવ્યસમૂહસ્ય નાથઃ=યોગક્ષેમ કારિત્વાત્પ્રભુસ્તેન । ‘લોગહિણં’ લોકહિતેન-લોકસ્ય=ષટ્જીવનિકાયરૂપસ્ય હિતઃ=સર્વથા તદ્રક્ષણપ્રરૂપણેન સ્વયં રક્ષણેન હિતકરસ્તેન । ‘લોગપર્દિવેણં’ લોકપ્રદીપેન-લોકસ્ય =ભવ્યરૂપવિશિષ્ટલોકસ્ય આન્તરમિથ્યાત્વતિમિરનિકરનિરાકરણપુરસ્સરં જીવાજીવાદિ પદાર્થસ્વરૂપપ્રકાશકત્વાત્પ્રદીપસ્તેન, નહિ જન્માન્ધઃ પ્રદીપે સત્યપિ વસ્તું પઞ્યતિ,

ગંધ ગજારૂઢ નરેશ કી तरह ભગવદાશ્રિત, “ભવ્ય ગણ” મી સર્વદા વિજયી હોતા હૈ । “લોકોત્તમ” પ્રભુ કો હસલિયે કહા ગયા હૈ કિ ઊર્ધ્વ અથો એવં મધ્યલોક મેં ઉન જૈસા ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ ઓર કોઈ નહીં હૈ-ન હુઆ હૈ-ઓર ન હોગા । અથવા-લોક શબ્દ કા અર્થ ભવ્યજન મી હોતા હૈ-ઉનકા કલ્યાણ પ્રભુદ્વારા હી હોતા હૈ-હસલિયે મી ઉન્હે “લોકોત્તમ” કહા હૈ ।

ભવ્યસમૂહ કે યે યોગક્ષેમકારી હોને સે નાથ હૈં હસલિયે “લોકનાથ” ઉન્હે કહા ગયા હૈ । ષટ્જીવનિકાયરૂપ હસલોક કે રક્ષણ કરને કે પ્રરૂપક હોને સે યે “લોકહિત” હસ શબ્દ કે વાચ્ય હુએ હૈં । લોક પ્રદીપ-ભવ્યરૂપ-વિશિષ્ટ લોકોં કો યે, ઉનકે આન્તર મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નિકર અન્ધકારસમૂહ) કે નિરાકરણ કરનેવાલે હોને સે ઓર સાથ સાથ મેં ઉન્હે જીવ અજીવ આદિપદાર્થોં કે યથાર્થ સ્વરૂપ કા પ્રકાશ દેને વાલે હોને સે પ્રદીપ જૈસે કહે ગયે હૈં ।

ગંધ હાથી ઉપર જોસનાર રાજની જેમ ‘ભગવદાશ્રિત’ ‘ભવ્યગણ’ પણ કાયમને માટે વિજયી થાય છે. પ્રભુને ‘લોકોત્તમ’ એટલા માટે કહેવામાં આવ્યા છે કે ઊર્ધ્વ, અધો અને મધ્યલોકમાં એમના જેવો ઉત્તમ અને શ્રેષ્ઠ બીજો કોઈ છે નહિ, થયો નથી અને થશે નહિ. અથવા-લોક શબ્દનો અર્થ ભવ્યજન પણ થાય છે-તેમનું શ્રેય પ્રભુ વડે જ થાય છે. એટલા માટે પણ તેમને ‘લોકોત્તમ’ કહ્યા છે. ભવ્યસમૂહના એ યોગક્ષેમ કરનાર હોવાથી ‘નાથ’ છે. એટલા માટે જ એમને ‘લોકનાથ’ કહ્યા છે. પરંતુ વનિકાયરૂપ આલોકના રક્ષણ કરવાના નિરૂપક હોવાથી એઓને ‘લોકહિત’ આ શબ્દથી અજોધવામાં આવ્યા છે. લોકપ્રદીપ-ભવ્યરૂપથી વિશિષ્ટ લોકોને એ તેમના આન્તરના મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નિરૂપ (અન્ધકાર) સમૂહને દૂર કરનાર હોવાથી અને નાથ નાથ તેમને જીવ-અજીવ વગેરે પદાર્થોના આચાર્યના પ્રકાશ આપનાર (આચાર્યને અનાયનાર) હોવાથી પ્રદીપના જેમ તેઓને ‘પ્રદીપ’ કહેવામાં આવ્યા છે.

કિન્તુ તસ્મૈ પ્રદીપોઽપ્રદીપ એવ, તથૈવ ભગવાનપ્યભવ્યાયેતિ લોકશબ્દેન ભવ્ય-લોકગ્રહણમ્ । ‘લોગપજ્જોયગરેણ’ લોકપ્રદ્યોતકરેણ-લોક્યત્ત્વમિતિ લોકઃ, ઇતિ વ્યુ-ત્પત્ત્યા લોકાલોકરૂપસ્ય સમસ્તવસ્તુજાતસ્ય ભાવસ્યાખણ્ડમાર્ત્તણ્ડમણ્ડલમિવ પ્રયોતં પ્રકાશં કરોતીત્યેવં શીલો લોકપ્રદ્યોતકરઃ, તેન । ‘અભયદણં’ અભયદયન-અભયમ્=આત્મનો વિશિષ્ટસ્વાસ્થ્યં દયતે=દદાતીત્યભયદઃ=વિકટકર્મકોટિસંકટ-મોચન-નિઃશ્રેયસમાધનભૂતસમ્યગ્દર્શનાદિ લક્ષણપરમધૃતિ દાયકા ઇત્યર્થઃ, તેન । ‘ચક્રમ્-

યહાં જો લોક પદ સે ભવ્યરૂપ વિશિષ્ટ લોકકા ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈ-ઉસકા કારણ યહ હૈ કિ જિસ પ્રકાર દીપક કે હોને પર મી જન્માન્ધ વસ્તુકા અવલોકન નહીં કર સકતા હૈ-ઉસી તરહ ભગવાન કે સદ્માત્ર મેં મી અભવ્યજન યથાર્થ વસ્તુ કે સ્વરૂપ અવલોકન સે રહિત હી વને રહતે હૈ-ઉનકે દ્વારા ઉસકા કુછ મી કલ્યાણ નહીં હો સકતા હૈ-જિમ પ્રકાર દીપક જન્માન્ધ કે લિયે અદીપક હૈ-ઉસી પ્રકાર અભવ્યજન ભગ-વાન સે લાભ નહીં પ્રાપ્ત કર સકતે હૈ । લોકપ્રદ્યોતકર-જો દેખને મેં આતા હૈ ઉસકા નામ લોક હૈ-ઇસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર લોક ઔગ અલોકરૂપ સમસ્ત વસ્તુ સમૂહ કે અખણ્ડ રવિમાર્ત્તણ્ડમંડલ કી તરહ યે પ્રકાશ કરને વાલે હૈ ઇસલિયે લોકપ્રદ્યોતકર હૈ । અભયદય-આત્મા કે વિશિષ્ટ સ્વાસ્થ્ય કા નામ અભય હૈ । ઇસ અભય કો જો દેતા હૈ ત્ત્વ અભયદય-કહલાતા હૈ । એસે અભયદય પ્રભુ હી હૈ-કારણ ઉન્હોને ભવ્ય જીવોં કો વિકટ કર્મોં કે કોટિકોટિ સંકટો સે છુડાયા હૈ ઔર ઉન્હે નિઃશ્રેયસ કે સાધનભૂત એસે-સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ પરમ ધૈર્ય કો પ્રદાન ક્રિયા હૈ ।

અહીં જે લોક પદ વડે ભવ્યરૂપ વિશિષ્ટ લોકનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમનું કારણ આ છે કે જેમ દીપક હોવા છતાં પણ જન્માંધ, વસ્તુને જોઈ શકતો નથી, તેમ ભગવાનના સદ્ભાવમાં પણ (ભગવાનની મોજૂદગીમાં પણ) અભવ્યજન યથાર્થ વસ્તુના સ્વરૂપને જોવામાં અક્ષમ જ બની રહે છે. જેમ દીપક જન્માંધ માટે અદીપક છે. તેમ અભવ્ય ભગવાન પાસેથી લાભ મેળવી શકતો નથી ‘લોક-પ્રદ્યોતકર’-જે જોવામાં આવે છે તેમનું નામ લોક છે આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ લોક અને અલોકરૂપ સંપૂર્ણ-સમૂહના અળગ સૂર્ય મંડળની જેમ એ પ્રકાશ કરનાર છે, એટલા માટે એ લોક પ્રદ્યોતકર છે અભયદય-આત્માના વિશિષ્ટ સ્વાસ્થ્યનું નામ અભય છે એ અભયને જે આપે છે. તે ‘અભયદય’ કહેવાય છે. એવા અભયદય પ્રભુ જ છે. કેમકે તેમણે ભવ્યજીવોને (પાતાના) વિકટ (ધોર) કર્મોના કોટિ કોટિ નકરોમાંથી મુક્ત કરાવ્યા છે. અને તેમને નિઃશ્રેયસના (કલ્યાણના) સાધનભૂત એવા સમ્યગ્દર્શન વડે ઉપ પરમ ધૈર્ય આપ્યું છે.

દર્શન' ચક્ષુર્દયેન પઠ્યતીતિ ચક્ષુઃ, હેયોપાદેયવસ્તુવિભાગકારિત્વેન ચક્ષુરિવ ચક્ષુઃ= શ્રુતજ્ઞાનં તસ્ય દયો દાયકશ્ચક્ષુર્દયસ્તેન । 'મગ્ગદર્શન' માર્ગદયેન-મૃગ્યતે=અન્વિવિષ્યતે સ્વામીષ્ઠસ્થાનમનેનેતિમાર્ગઃ=નિશ્ચયવ્યવહારલક્ષણઃ શિવપુરપથસ્તસ્ય દયેન । 'શરણદર્શન' શરણદયેન-શરણં=સંસારદુઃખસન્તપ્તપ્રાણિગણસ્ય રક્ષાસ્થાનં તત્ત્વતો નિર્વાણપદં દયતિતિ શરણદયસ્તેન, સંસારકાન્તારે પરિભ્રમતાં રાગપશ્ચાનન-દ્વેષવ્યાગ્ર

ચક્ષુર્દય-“પઠ્યતીતિચક્ષુઃ” હસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર યહાં ચક્ષુ શબ્દ કા અર્થ શ્રુતજ્ઞાન હૈ ક્યોંકિ વહી હેય ઓર ઉપાદેય વસ્તુકા વિભાગ-કારી માના ગયા હૈ ।—

હસ ચક્ષુ કી પ્રાપ્તિ મન્યજીવોં કો પ્રભુ સે હી હોતી હૈ-અતઃ વે ચક્ષુર્દય હૈ । મગ્ગદય-માર્ગદય-“મૃગ્યતે સ્વામીષ્ઠસ્થાનં-અનેન ઇતિ માર્ગઃ” હસ વ્યુત્પત્તિ કે અનુસાર માર્ગ કા અર્થ-મોક્ષપુર કા રાસ્તા હોતા હૈ । ક્યોં કિ માર્ગ સે હી પથિક અપને અમીષ્ઠ સ્થાન કી શ્લોક કરતે હૈં । યહ રાસ્તા નિશ્ચય ઓર વ્યવહારકી અપેક્ષા દો તરહ કા કહા હુઆ હૈ । મોક્ષરૂપ અમીષ્ઠ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલે હસ માર્ગ કી પ્રાપ્તિ મોક્ષા મિલાપીજનોં કો પ્રભુ કે ઉપદેશ સે હી હુઈ હૈ । અતઃ ઉન્હેં “માર્ગદય” સૂત્રકારને પ્રકટ કિયા હૈ । શરણદય- માંસારિક દુઃખોં સે સન્તપ્ત હુણ પ્રાણિયોં કે લિયે રક્ષા કા જો સર્વોત્તમ સ્થાન હૈ ઉસકા નામ શરણ હૈ । એમા સ્થાન-કેવલ એક મોક્ષ હી હૈ । હસ પદ કે પ્રદાતા પ્રભુ હૈં અતઃ વે શરણદય હૈ । યહ સંસાર એક મયંકર કાન્તાર હૈ । હસમેં પરિભ્રમણ કરનેવાલે પ્રાણી રાગરૂપી પંચાનન (તિંહ)

ચક્ષુર્દય-‘પઠ્યતીતિચક્ષુઃ’ આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ અહીં ચક્ષુ શબ્દનો અર્થ શ્રુતજ્ઞાન છે કેમકે તેજ હેય ઉપાદેય (અસ્વીકાર કરવા યોગ્ય અને સ્વીકાર કરવા યોગ્ય) પદાર્થને વિભક્ત કરનાર માનવામાં આવ્યો છે. ભવ્યજીવોને આ ચક્ષુની પ્રાપ્તિ પ્રભુથી જ થાય છે, એટલા માટે તેઓ ચક્ષુર્દય છે. મગ્ગદય-માર્ગદય- ‘મૃગ્યતે અન્વિવિષ્યતે સ્વામીષ્ઠસ્થાનં અનેન ઇતિ માર્ગઃ’ આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ માર્ગનો અર્થ મોક્ષપુરનો માર્ગ એ પ્રમાણે થાય છે. કેમકે માર્ગથી જ મુસાફર પાતાના ઈચ્છિત સ્થાનની શોધ કરે છે. આ માર્ગ નિશ્ચય અને વ્યવહારની અપેક્ષાએ જે વ્યવસ્થા ગતાવધામાં આવ્યો છે. મોક્ષરૂપ ઈચ્છિત સ્થાનની પ્રાપ્તિ મોક્ષામિલાપીઓને પ્રભુના ઉપદેશથી જ થઈ છે. એટલા માટે તેમને ‘માર્ગદય’ સૂત્રકારે કહ્યા છે.

‘શરણદય’ જગતના દુઃખોથી સન્તપ્ત થયેલા પ્રાણીઓને માટે રક્ષણનું જે સ્થળી માર્ગ સ્થાન છે. તેનું નામ શરણ છે. એવું સ્થાન ફક્ત એક મોક્ષ જ છે. આ (મોક્ષ) પદને આપનારા પ્રભુ જ છે. એટલા માટે તેઓ શરણદય છે. આ સંસાર એક મયંકર ‘કાન્તાર’ (અટ્ટી) છે. આમાં વિચરનારા પ્રાણીઓ રાગરૂપી પંચાનન

क्रोधदावानल-मानमहागिरि-मायापिशाची-लोभमहाजगर-विषयावलीविषवल्ली-
कुगुरुतस्करकर्म प्रकृतिवृक्षाली-मिथ्यात्वमहान्धकारचतुर्गतिदीर्घाध्वतृष्णामहागरि-
दास्रवजल-कुश्रद्धाप्रवाह कुत्सितप्ररूपणा-तरङ्ग-कुशीलतटे-न्द्रियगणमकर-संयोग-
वियोगकण्टक नरकनिगोद महावर्त्ताभिमुख वह नानाविधदुःखपरम्परासंक्लेशसंव्रत-
नां प्राणिनां निरुपद्रवमचलमरुजमव्यावाधमपुनरावृत्तिकं सुरक्षास्थानं ददातीति भावः।

अत्र-‘अभयदयेन,-चक्षुर्दयेन,-मार्गदयेन,-शरणदयेन’ इत्येतत्पदचतुष्ट-
स्यायमभिप्रायः—

यथा कोऽपिकारुणिकः पुरुषोऽनेकविधश्चापदादिकीर्णे महारण्ये तरवरनिक-

से, द्वेष रूपी व्याघ्र से क्रोध रूपी दावानल से मानरूपी महागिरि से,
मायारूपी महापिशाची से, लोभ रूपी महा अजगर से, विषयावली रूपी
विषवल्ली से, कुगुरु रूपी तस्कर से कर्मप्रवृत्ति रूपी वृक्ष पंक्ति से, मिथ्यात्व
रूपी महाअन्धकार से चतुर्गति रूपी विकट लम्बे मार्ग से, तृष्णा रूपी
महानदी से आस्रव रूपी जल से व्रस्त कुश्रद्धा रूपी प्रवाह से कुत्सित प्ररूपणा-
तरङ्गो से कुशील रूपी तटसे इन्द्रियगण रूपी मकर से संयोग वियोगरूपी
कंटकों से नरक एवं निगोद रूपी महा आवर्तों में परिभ्रमण जन्य अनेक
विध दुःख परम्परा के संक्लेशों से हो रहे हैं। उन्हें इस संसार कान्तार-
के दुःखों से छुड़ाकर निरुपद्रव, अचल, अरुज, अव्यावाध एवं अपुन-
रावृत्तिक सिद्धिनाम का सुरक्षित स्थान देने वाले यदि कोई है तो वे
एक भगवान् ही हैं। इसीलिये वे “शरणदय” कहलाये हैं। अभयदय चक्षु-
र्दय मार्गदय तथा शरणदय इन चार पदों का यह अभिप्राय है कि-जिन

(सिंह)धी, द्वेषधी वाधधी, क्रोधधी दावानलधी, मानधी महा पर्वतधी, मायाधी
महापिशाचीधी, लोभधी महा अजगधी विषयावलीधी विषनी चक्षधी, कुगुरु (पुस्तक
गुरु) धी चोरधी, कर्मनी प्रवृत्तिधी आठनी पांतीधी, मिथ्यात्व (मिथ्यापण)धी
धर अन्धकारधी, चतुर्गतिधी विकट लांगल रस्ताधी, तृष्णाधी महा नदीधी, आस्रव
(कर्जतु आत्मागा दागल धपुं ते)धी पाणीधी, कुश्रद्धाधी प्रवाहधी कुत्सित प्र र
धी भोजनधी, कुशीलधी डिनाराधी, इन्द्रियोना समूहधी मगरधी, संयोग वि
धी डांटाधी तर्क अने निगोदधी महा आवर्तो (चकरी अथवा पाणीनी चरणी)
मां पञ्चभ्रमधी उत्पन्न अनेकविध दुःखनी परंपराना संक्लेशधी व्रतन धर्क मर
छे, तेभने आ संसार कान्तार (निर्जन जगल)ना दुःखाधी मुक्त करवीने निरुपद्र
अचल, अरुज, अव्यावाध अने अपुनरावृत्तिक-निश्चिन्त भवतं सुरक्षित स्थान दायन
वे कोई छे तो ते भवत भगवान् छे, भेटला साठे तेभो सुखदुःख डांटागत आठन छे,
अभयदय, चक्षुर्दय मार्गदय तथा शरणदय आ चार पदोंना अर्थ छे ते तेही भवत भवत

રાપહતસર્વસ્વં ભયસ્થાનપતિતં પટ્ટિકાદદ્વચક્ષુષં પુરુષં નિરીક્ષ્ય તમભયરૂપમધુરાલા
પાદિના સંતોષ્ય પટ્ટિકાપનોદેન ચક્ષુર્દત્વા માર્ગપ્રદર્શનપૂર્વકં નિરુપદ્રવં સ્થાનં પ્રાપયતિ,
તથૈવ ભગવાનપિ નાનાવિધક્લેશસન્તાપસંકુલે વિપુલે ભવારણ્યે કર્મતસ્કરાપહતાત્મગુણ
સર્વસ્વં મોહાચ્છાદિતનેત્રં ભવ્યજનં 'મો ભવ્ય ! મા ભૈષી:', બુદ્ધ્યસ્વ નિજાત્મ-
સ્વરૂપમ્' इति सम्बोधनपुरस्सरं सन्तोष्य ज्ञानचक्षुर्दानेन सम्यग्दर्शनादिलक्षणं
મોક્ષમાર્ગ પ્રદર્શ્ય નિર્વાણરૂપં શરણં દદાતીતિ ।

પ્રકાર કોઈ કારુણિક (દયાલુ) પુરુષ અનેક વિધ દિસજન્તુઓં સે આકીર્ણ
હુએ મહારણ્ય મેં ચોરોં દ્વારા જિસકા સર્વસ્વ હરણ કર લિયા ગયા હૈ
ઑર જિસે ભયસ્થાન મેં ડાલ દિયા ગયા હૈ-તથા દોનોં ઑલે
જિસકી દદ પટ્ટી સે વાંધ કર જકડ દી ગઈ હૈં એસે પુરુષ કો દેખકર
કરુણાભાવ સે ઉસે અભયપ્રદ મધુર મધુર સ્નેહોત્પાદક આલાપોં સે
ધૈર્ય વંધાતા હૈ-ઑલોં સે પટ્ટી ળોલકર ઉસે ચક્ષુ પ્રદાન કરતાં હૈ
ઑર અન્ત મેં માર્ગ દિલાકર ઉસે નિરુપદ્રવસ્થાન મેં પહુંચા દેતા હૈ, ઉસી
તરહ પ્રભુ ભી નાનાવિધ કલેશ ઑર સન્તાપ સે સંકુલ (ધિરે) હુએ ઇસ વિસ્તૃત
ભવારણ્ય મેં કર્મ રૂપી લુટેરોં દ્વારા જિસકા આત્મગુણ સર્વસ્વરૂપ લૂટ
લિયા ગયા હૈ તથા જિસકે આન્તર જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુઓં પર મોહરૂપી પટ્ટી
વાંધ દી ગઈ હૈ એસે ભવ્યજન કો હૈ ભવ્યો તુમ મત ડરો, અપને આત્મ
સ્વરૂપ કો સમજો "इन वचनो द्वारा संतोषित कर उसे ज्ञान रूपी चक्षु
પ્રદાનકર સમ્યગ્દર્શનાદિપ મોક્ષમાર્ગ કો દિલા કર નિર્વાણરૂપ અભય-
સ્થાન મેં પહુંચા દેતે હૈં

કારુણિક (દયાળુ) પુરુષ અનેક જાતના હિંમક પશુઓથી આકાંત મોટા જંગલમાં
ચોરોએ જેનું સર્વસ્વ હરી લીધું છે, અને જેને ભયસ્થાનમાં દેંડવામાં આવ્યો છે,
તેમજ તેની જાને આંખો મજબૂત પટ્ટીથી બાંધીને કસવામાં આવી છે, એવા પુરુષને
કરુણાવાધી તેને નિર્ભય બનાવનાર મીઠા મીઠા વચનોથી ધીરજ આપે છે, આંખોની
પટ્ટી ખોલીને તેને દૃષ્ટિ અર્પે છે અને આંતે તેને રસ્તો બતાવીને નિરુપદ્રવ સ્થાનમાં
પહોંચાડે છે, તેમજ પ્રભુ પણ અનેક જાતના કલેશ અને સન્તાપથી ઘેરાયેલા આ
વિશાલ ભવારણ્યમાં કર્મરૂપી લુટારાઓવડે જેનું સર્વસ્વરૂપ આત્મગુણ લુટાર્ક ગયું
છે, તેમજ જેમના આન્તરજ્ઞાનરૂપ ચક્ષુઓ ઉપર મોહ (અજ્ઞાન)રૂપી પટ્ટી બાંધવામાં
આવી છે, એવા ભવ્યજનને "हे भव्यो तमे मा भौषी, ज्ञाताना आत्मस्वरूपेन
અમજો," આ પ્રકારના વચનો વડે અંતુષ્ટ કરીને તેમને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ અર્પણ
સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ મોક્ષમાર્ગને બતાવીને નિર્વાણરૂપ અભયસ્થાનમાં પહોંચાડે છે.

જીવદયેન-જોવેપુ દયતે ઇતિ જીવદયઃ, યદ્વા-જીવન્તિ મુનયો યેન સ જીવઃ= સંયમજીવિતં, તં દયત ઇતિ જીવદયસ્તેન । ‘વોહિદણં’ વોધિદયેન-વોધનં વોધિ= જિનધર્મપ્રાપ્તિઃ, પ્રશમસંવેગનિર્વેદાનુકમ્પાઽઽસ્તિક્યાનાં પશ્ચાનુપૂર્વ્યાં પ્રાદુર્ભાવોવા, તં દયતે ઇતિવોધિદયસ્તેન । ‘ધમ્મદણં’ ધર્મદયેન-ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણસ્તસ્ય દયેન ‘ધમ્મદેસણં’ ધર્મદેશકેન-ધર્મઃ=અગારાનગારરૂપસ્તસ્ય દેશકઃ=પ્રરૂપકસ્તેન । ‘ધમ્મનાયગેણં’ ધર્મનાયકેણ ધર્મઃ=ક્ષાયિકજ્ઞાનદર્શનચારિત્રાત્મકસ્તસ્ય । નાયકઃ=સ્વામી-યથાવત્પરિપાલનેન તત્પલપરિભોગાત્, યદ્વા-ધર્મઃ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણસ્તસ્ય નાયકઃ સ્વશાસનાપેક્ષયા તત્પ્રરૂપકત્વાત્, તેન । ‘ધમ્મસારહિણા’ ધર્મસાર-

‘જીવદય’ જીવોં પર દયા કરને વાલે હોને સે અથવા સંયમરૂપ જીવન પ્રદાન કરને વાલે હોને સે પ્રભુ મેં જીવદય યહ વિશેષણ સાર્થક હૈ । વોધિદય-જિનધર્મ કી પ્રાપ્તિ હોને કા નામ વોધિ હૈ-અથવા પશ્ચાનુપૂર્વોં સે પ્રશમ સંવેગ નિર્વેદ અનુકમ્પા તથા અસ્તિક્ય इन भावों का प्रादुर्भाव होना इसका नाम भी वोधि है, यह वोधि प्रभु द्वारा ही जीवों को प्राप्त होती है। इसलिये उन्हें वोधिदय कहा गया है। श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश जीवों को प्रभु से मिलता है-इसलिये उन्हें धर्मदय, तथा अगर श्रावक और अनगारमुनि रूप धर्म की प्ररूपणा प्रभु द्वारा ही हुई है इसलिये उन्हें धर्मदेशक कहा गया है। तथा वे क्षायिक ज्ञान क्षायिक दर्शन, और क्षायिक चारित्र रूप धर्म के स्वामी हैं क्योंकि वे इनका यथावत् पालन करते हैं और उनके सुखों का परिभोग करते हैं इसलिये वे धर्मनायक हैं। अथवा श्रुतचारित्ररूप धर्म की उन्होंने प्ररूपणा अपने ज्ञासन की अपेक्षा

‘જીવદય’ જીવો ઉપર દયા કરનાર હોવાથી અથવા સંયમરૂપ જીવન આપનાર હોવાથી પ્રભુ માટે ‘જીવદય’ આ વિશેષણ સાર્થક છે ‘વોધિદય’ જિનધર્મ મેળવવો તેનું નામ વોધિ છે, અથવા પશ્ચાનુપૂર્વોં વડે પ્રશમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકમ્પા અને આસ્તિક્ય લાવોના જન્મ થવો એનું નામ પણ વોધિ છે. આ વોધિ પ્રભુવડે જ જીવોને મળે છે એટલા માટે તેમને વોધિદય કહેવામા આવ્યા છે. જીવોને શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ પ્રભુથી જ મળે છે. એથી જ તેઓ ધર્મદય નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. તેમજ અંગાર શ્રાવક અને અનગાર મુનિરૂપ ધર્મની પ્રરૂપણા પ્રભુવડે જ થઈ છે, એથી જ તેમને ધર્મદેશક કહેલ છે તેમજ તેઓ ક્ષાયિકજ્ઞાન, ક્ષાયિકદર્શન અને ક્ષાયિક ચારિત્રરૂપ ધર્મના સ્વામી છે, કેમકે તેઓ તેને ચારી રીતે પાળે છે. અને તેઓના કૃષ્ણોને તેઓ ચારી રીતે ભોગવે છે. એટલા માટે જ તેઓ ધર્મનાયક છે. અથવા પોતાના જ્ઞાસનની અપેક્ષાથી જ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની તેઓએ પ્રરૂપણા કરી છે, એટલા માટે પણ તે તેના (ધર્મના) નાયક છે. ‘ધર્મચારી’ અર્થથી તે જ-

यिना-धर्मस्य सारथिः=सञ्चालकः-धर्मसारथिस्तेन ! यथा सारथिरुन्मार्गे गच्छन्तं रथं सन्मार्गमानयति तथा भगवानपि श्रुतचारित्रधर्मस्खलितान् तद्रक्षणोपदेशेन पुनर्धर्ममार्गे स्थापयतीति । 'धम्मवरचाउरन्तचक्रवट्टिणा' धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिना=दानशीलतपोभावैश्चतुर्णां नरकादिगतीनां चतुर्णां वा कषायानामन्तो नाशो यस्मात्स चतुरन्तः, चतुरन्त एव चातुरन्तः, चक्रमिवचक्रम्, चातुरन्त एवचक्रम्=चातुरन्तचक्रम् जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात्, वरंच तच्चातुरन्तचक्रम्=वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्रापेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्वं व्यज्यते लोकद्वयसाधकत्वात् धर्मएव वरचातुरन्तचक्रं=धर्मवरचातुरन्तचक्रम्, तेन वर्तितुं शीलमस्येति

की है इसलिये भी वे उसके नायक हैं। धर्मसारथी-सारथी का यह कर्तव्य होता है कि वह रथका संचालन ठीकर रूप से करें यदि वह उन्मार्ग पर जा रहा है-तो उसे सन्मार्ग पर ले आवे। अतः इस अपने कर्तव्य का पालक जैसे सारथी होता है, उसी प्रकार प्रभुने भी धर्मरूपी रथ का अच्छी तरह से संचालन किया है। यदि कोई प्राणी धर्मरूपी रथ को उन्मार्ग में ले जाता है-अर्थात् श्रुतचारित्ररूप धर्म स्खलित होता है तो प्रभु उसकी रक्षा करने के उपदेश से पुनः उस धर्म में संस्थापित कर देते हैं। धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती दान शील तप एवं भावों द्वारा नरकादि चार गतियों का अथवा क्रोधादि चार कषायों का यह धर्मनाशक होता है इस लिये वह चतुरन्त है। जन्म, जरा एवं मरण का उच्छेदक होने से धर्मको चक्र के समान प्रकट किया गया है। वर शब्द का अर्थ श्रेष्ठ है इससे यह बोध होता है कि राज चक्र की अपेक्षा भी यह धर्मरूपी चक्र श्रेष्ठ है। क्योंकि इससे जीव के दोनों लोक

होय छे डे ते सारी पेटे रथने डांडे, जे ते उन्मार्गे (जोटे रस्ते) जेतो होय तो तेने सन्मार्ग (सारा रस्ता) तरङ्ग पाणे. माटे जेम आ सारथी पोतानी इरजने पाणनार होय छे. ते प्रमाणे ज प्रभुणे पण धर्मरूपी रथने सारी पेटे डांडयो छे. जे जमे ते प्राणी धर्मरूपी रथने उन्मार्ग (जोटा रस्ता) तरङ्ग लई जवानो प्रयत्न करे अर्थात् श्रुतचारित्र्यधर्म धर्मनुं अभनल थाय ओरीतनुं वर्तन करे तो प्रभु तेना रक्षक थाय, ओटले डे धर्मना उचछेधथी तेने इरी धर्ममां संस्थापित करे छे. धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती दान, शील, तप आने भावां वटे नष्ट वगेरे चार गतियोने अथवा क्रोध वगेरे चार कषायोने आ धर्म नाश करनार होय छे, ओटला माटे ते 'चतुरन्त' छे. जन्म, जरा [वृद्धावस्था] आने मृत्युने नाश करनार होयथी धर्मने चक्रना आकारे गताव्यो छे. वर शब्दना अर्थ श्रेष्ठ छे. जेनाही जेम जाणाय छे डे 'सज्जक' कस्तां पण धर्मचक्र चक्रियातुं छे. डेमेडे

ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી=લોકોત્તર ધર્મપ્રવર્તકસ્તેન ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તિના ।
 ‘દીવો’ દ્વીપઃ સંસારસમુદ્રે નિમજ્જતાં દ્વીપ ‘તુલ્યઃ’, ‘ત્રાણં’ ત્રાણં=કર્મકદર્શિતાનાં
 મવ્યાનાં રક્ષણસક્ષણઃ, અતएव તેપાં ‘સરણગઈ’ શરણગતિઃ=આશ્રયસ્થાનમ્,
 ‘પદટ્ટાણં’ પ્રતિષ્ઠાનં=કાલત્રયેऽપ્યવિનાશિત્વેન સ્થિતઃ, તેન, અત્ર તૃતીયાર્થે પ્રથમા ।
 ‘અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધરેણ’ અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધરેણ-પ્રતિહતં-ભિત્યાઘા-
 વચ્ચણસ્થલિતં ન પ્રતિહતમ્અપ્રતિહતં, જ્ઞાનઞ્ચદર્શનઞ્ચેતિ જ્ઞાનદર્શને, અપ્રતિહતે
 વરજ્ઞાનદર્શને અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શને, ધરતીતિધરઃ-અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનયોર્ધરઃ,

સુઘ્વાવહુ બનતે હતાં. ધર્મરૂપી શ્રેષ્ઠ ચાતુરન્ત ચક્ર સે વર્તન કરને કા પ્રભુ કા
 સ્વભાવ હૈ અતઃ વૈ ધર્મવરચાતુરન્ત ચક્રવર્તી હૈ । હસ કા નિષ્કર્ષાર્થઃ યહ
 હૈ કિ પ્રભુને જિસ ધર્મ કી પ્રરૂપણા કી હૈ વહ લોકોત્તર હૈ । એસે લોકોત્તર
 ધર્મ કે પ્રવર્તક પ્રભુ કે સિવાય ઓર દૂસરા કોઈ નહીં હો સકતા હૈ ।
 પ્રભુ દ્વીપ તુલ્ય હસલિયે પ્રકટ કિયે ગયે હૈ કિ વૈ સંસારરૂપી સમુદ્ર મૈં
 ડૂબતે હુए પ્રાણિયોં કો ઇક દ્વીપ કે સમાન સહારા પ્રદાન કરને વાલે
 હૈ । “ત્રાણં” પ્રભુ કર્મોં સે કદર્શિત હુए મવ્ય જીવોં કો રક્ષણ કરને મૈં
 સમર્થ હૈં હસલિયે ત્રાણરૂપ હૈં । હસલિયે “શરણગતિઃ” ઉન્હેં આશ્રયસ્થાન
 હૈં । કાલત્રય મૈં મી અવિનાશીરૂપ સે સ્થિત રહને કે કારણ
 પ્રભુ પ્રતિષ્ઠાન સ્વરૂપ હૈં અપ્રતિહત વરજ્ઞાનદર્શન ધર-પ્રભુ કે અનન્તજ્ઞાન
 ઓર અનન્ત દર્શન ત્રિકાલ મૈં મી કિસી મી પદાર્થ દ્વારા પ્રતિહત નહીં
 હો સકતે હૈં-હસલિયે ઉન્હેં અપ્રતિહત કહા ગયા હૈ । અપ્રતિહતજ્ઞાન ઓર
 દર્શન કો ધારણ કરને વાલે કેવલ ઇક પ્રભુ હૈં હસલિયે વૈ ઉસ વિશે-

એનાથી લવના બન્ને લોક [ઇડલોક અને પરલોક] સુખી બને છે. ધર્મરૂપી શ્રેષ્ઠ
 ચાતુરન્ત ચક્રવર્તે વર્તવાની પ્રભુની ટેવ છે. એટલા માટે તેઓ ધર્મવર ચાતુરન્ત
 ચક્રવર્તી છે. એનો નિષ્કર્ષરૂપે આ અર્થ છે કે પ્રભુએ જે ધર્મની પ્રરૂપણા
 કરી છે, તે [ધર્મ] લોકોત્તર [અલૌકિક અથવા અસાધારણ] છે. એવા લોકોત્તર ધર્મને
 પ્રવર્તનાર પ્રભુ વિના અન્ય બીજો કોઈ પણ ન થઈ શકે. પ્રભુને દ્વીપ (બેટ)ના જેવા
 એટલા માટે બતાવવામાં આવ્યા છે કે તેઓ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ફળનારા પ્રાણિઓને
 એક દ્વીપની જેમ સહારો આપનાર છે. ‘ત્રાણ’ કર્મો વડે કદર્શિત [દુષ્ટિન] થયેલ
 લવોતું રક્ષણ કરવામાં પ્રભુ સમર્થ છે, એટલા માટે ત્રાણરૂપ છે એથી જ ‘શરણ
 ગતિ’ તેઓતું આશ્રય આપનારું સ્થાન છે. ત્રણે કાળમાં પણ અવિનાશીરૂપ [એક
 રૂપે] સ્થિત રહેવાને લીધે પ્રભુ પ્રતિષ્ઠાન સ્વરૂપ છે. ‘અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધર’
 પ્રભુતું અનન્તજ્ઞાન અને અનન્તદર્શન ત્રણે કાળોમાં પણ જમૈં તે પદાર્થ વડે પ્રતિષ્ઠા
 [પ્રતિબંધ પામેલું] થઈ શકતું નથી. એથી જ તેમને અપ્રતિહત કહેવામાં આવ્યા
 છે. ફક્ત એક પ્રભુ જ અપ્રતિહતજ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરનાર છે એટલા માટે તેઓને આ

तन आवरण रहित केवलज्ञान केवलदर्शनधारणा । 'त्रियदृच्छउमणं' व्यावृत्त-
 च्छन्नना-छाद्यते-आव्रियते केवलज्ञान केवलदर्शनाद्यात्मनोऽनेनेति-छन्न=वातिक
 कर्मवृन्दं ज्ञानाऽऽवरणीयादिरूपं वा कर्मजातम् व्यावृत्त-निवृत्त-छन्न यस्मात् स
 व्यावृत्तच्छन्न, तेन व्यावृत्तच्छन्नना । जिणेणं' जिनेन-रागद्वेषादिशत्रुविजय-
 शीलेन । 'जावणं' जापकेन-रागद्वेषरिपुं जयन्तं भव्यजीवगणं प्रतिधर्मदेशना-
 दिना प्रेरकेण, 'जि जये' इतिधातोर्णिचि-'कीङ्जीनां णौ' इत्यात्वे पुकि ण्वुल् ।
 'तिण्णेणं' तीर्णेन-स्वयं संसारौघाद् उत्तीर्णेन । 'तारणं' तारकेण-तारयति-
 -तरतोऽन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति तारकस्तेन । 'बुद्धेणं' बुद्धेन-स्वयंबोधं

पण से कहे गये हैं। तात्पर्य आवरण रहित केवलज्ञान और केवल
 दर्शन को प्रभु धारण करते हैं। इसलिये वे अप्रतिहत वरज्ञानदर्शन वाले
 हैं। व्यावृत्तछन्न-छन्न शब्द का अर्थ आवरण करना होता है-केवलज्ञान
 केवलदर्शन आदिरूप आत्मा जिन के द्वारा आव्रित की जाती है ऐसे
 ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोहनीय तथा अन्तराय रूप घातककर्म या
 आठों कर्म यहाँ छन्न शब्द से कथित हुए हैं। यह छन्न प्रभु की आत्मा
 से निवृत्त हो चुका है अतः वे व्यावृत्त छन्न हैं। रागद्वेष आदि शत्रुओं
 के विजेता होने से प्रभु जिन हैं तथा इन रागद्वेष रूपी शत्रुओं को
 जीतने की प्रेरणा भव्य जीवों को प्रभुने अपनी धर्मदेशना द्वारा प्रदान
 की अतः प्रभु जापक हैं स्वयं संसार समुद्र से प्रभु पार तिर चुके हैं
 इसलिये तीर्ण हैं, तथा अन्य जीवों को तरने की उन्होंने प्रेरणा की-अतः
 तारक हैं, स्वयंबोध को प्राप्त हो जाने के कारण प्रभु बुद्ध हैं तथा अन्य

विशेषणार्थी युक्तकहेवामां आव्या छे तात्पर्यं ओ छे डे आवरणरहित देवगज्ञान अनं
 देवगदर्शनने प्रभु धारण करे छे, ओटला माटे तेओ अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनवाणा छे,
 'व्यावृत्तछन्न' छन्नशब्दको अर्थ आवरण करवुंछाय छे, देवगज्ञान देवगदर्शन वगेरेइय
 आत्मा जेओ वडे आवृत (आच्छादित) करवामा आवे छे, ओवा ज्ञानावरण, दर्शना-
 वरण, मोहनीय तेमज विघ्नउप धार घातककर्म अथवा आठे कर्म अडी छन्नशब्द
 वडे कहेवामां आव्यां छे, आ छन्न प्रभुना आत्मार्थी निवृत्त भई गयुं छे, ओटला
 माटे तेओ व्यावृत्त छन्न छे, रागद्वेष वगेरे शत्रुओ उपर विजय भेगवनार होवाही
 प्रभु जिन छे, तेमज आ रागद्वेषपी शत्रुओनं जितवानी प्रेरणा भव्य जेवामे
 पानानी धर्म देशना वडे प्रभुओ ज आपी छे, ओटला माटे प्रभु जापक छे, प्रभु
 पाने आ संसारसमुद्रने पार तरे गया छे, ओटला माटे तेओ तीर्ण छे, तेमज
 ओटला जेवामे तरवानी तेमज प्रेरणा आपी ओटला माटे तेओ तारक छे, जते
 प ज्ञाना भेगवनार होवाने हीथि प्रभु बुद्ध छे, तेमज ओटला जेवामे प्रभुने

प्राप्तेन । 'बोद्धव्यं' बोधकेन-बुध्यमानान् अन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति बोधकस्तेन । 'मुक्तेण' मुक्तेन-अमोचि स्वयंकर्मपञ्जरादिति मुक्तस्तेन । 'मोचकेन' मोचकेन-मुच्यमानान्-भव्यजीवान् प्रेरयतीति मोचकस्तेन । 'सर्वज्ञेन' सर्वज्ञेन-सर्वसकलद्रव्यगुणपर्यायलक्षणं वस्तुजातं याथातथ्येन जानातीति सर्वज्ञः, तेन । 'सर्वदरिसिणा' सर्वदर्शिना-सर्व-समस्तं पदार्थस्वरूपं सामान्येन द्रष्टुं शील-मस्याऽसौ सर्वदर्शी तेन । 'सिवं' शिवं-निखिलोपद्रवरहितत्वात्, शिवं कल्याणमयं, 'स्थानं' इत्यस्य विशेषणमिदम्, शिवादीनां सर्वेषां द्वितीयान्तानामग्रेतनेन 'उपगतेन'-इत्यनेनाऽन्वयः । 'अचलं' अचलं-स्वाभाविक-प्रायोगिक-चलनक्रि-

जीवों को प्रभुने बोध प्राप्त करने की प्रेरणा प्रदान की इसलिये वे बोधक हैं, कर्म पंजर से प्रभु स्वयं छूटे इसलिये मुक्त, तथा अन्य भव्य जीवों को कर्म पंजर से छूटने की प्रेरणा की इसलिये मोचक हैं। समस्त द्रव्य और उनके गुण पर्यायों के यथार्थ ज्ञाता होने से प्रभु सर्वज्ञ हैं तथा समस्त पदार्थों का स्वरूप वे सामान्य रूप से जानते हैं इसलिये सर्वदर्शी हैं (सिवमयलमरुयमणंतमक्वयमव्वावाहमपुणरवित्तियं सासमंठाणं उवागएणं पंचमस्स अंगस्स विवाहपण्णत्तीय अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स णं भंते अंगस्स णायधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते) शिव अचल अरुज अणंन अक्षय, अव्याबाध एवं अपुनरावृत्तिरूप ऐसे शाश्वत स्थान को प्रभुने प्राप्त किया है। यह स्थान समस्त उपद्रवों से रहित होने के कारण कल्याण मय कहा गया है-इसलिये शिवरूप हैं, इसमें स्वभाविक तथा प्रायोगिक किसी भी तरह की चलन क्रिया नहीं है इसलिये अचलरूप हैं, इसमें

बोध प्राप्त करवानी प्रेरणा आपी ओटला भाटे तेओ बोधक छे. कर्मना पांजरामाथी प्रभु जते मुक्त थया, ओटला भाटे मुक्त तेमज गील लव्य एवोने कर्मना पांजर-माथी मुक्ति भणववानी प्रेरणा आपी ओटले तेओ मोचक छे. बोध द्रव्य अनं नेमना गुणपर्यायो (पदार्थना गुण अथवा धर्मो)नां मात्रा ज्ञाता होवाथी प्रभु सर्वज्ञ छे तेमज बोध पदार्थोना स्वरूपने तेओ सामान्यरूपमां समजे छे. ओटला भाटे सर्वदर्शी छे (सिव मलय मरुय मणंत मक्वयमव्वावाहमपुणरवित्तियं सासमं ठाणं उवागएणं पंचमस्स अंगस्सं विवाहपण्णत्तीय अयमट्ठे पण्णत्ते छट्ठस्स-णं भंते अंगस्स णायधम्मकहाणं के अट्ठे पण्णत्ते) शिव अचल, अरुज, अणंत, अक्षय, अव्याबाध अने अपुनरावृत्तिरूप ओवा शाश्वत स्थानने प्रभुने भणव्युं छे. आ स्थान बोध उपद्रवो वगर होवाने जखे कल्याणमय भताववाभा आव्युं छे. ओटला भाटे शिवरूप छे. आमां स्वाभाविक तेमज प्रायोगिक बोध यत् जतनी भणववानी किया चिलित थवानी किया नथी, ओटला भाटे न अव्यग्ररूप छे.

યારહિતમ્ । ‘અરુચં’ અરુજમ્-અવિધમાના રુજા यस્ય તત્, અવિધમાનશરીર-મનસ્કત્વાત્, આધિવ્યાધિરહિતમિત્યર્થઃ । ‘અણતં’ અનન્તમ્-અવિધમાનોઽન્તો=નાશો यस્ય તત્, અતएव ‘અક્ષયં’ અક્ષયં-નાસ્તિ લેશતોઽપિ ક્ષયો यस્ય તત્, અવિ-નાશિ-इत्यર્થઃ, ‘અવ્યાવાહં’ ‘અવ્યાવાધમ્-ન વિદ્યતે વ્યાવાધા-પીડા દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ યત્ર તત્ । ‘અપુનરાવિત્તિયં’ અપુનરાવૃત્તિકમ્-અવિધમાના પુનરાવૃત્તિઃ=સંસારે પુનરાવર્તનં યસ્માત્ તત્, યત્ર ગત્વા ન કદાચિદપ્યાત્મા વિનિવર્તતે । इत्थ-મુક્તશિવત્વાદિ વિશેષણવિશિષ્ટં. ‘સાસયં’ શાશ્વતં-નિત્યં ‘ઠાણં’ સ્થાનમ્-સ્થીયતેઽસ્મિન્-इति સ્થાનં લોકાઽગ્રલક્ષણમ્, ‘ઉવગણં’ ઉપગતેન-પ્રાપ્તેન શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ પશ્ચમસ્યાઙ્ગસ્ય=વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞસિરૂપસ્ય અયમર્થઃ-અનન્ત-રોદિતત્વેન બુદ્ધ્યા સન્નિધાવાનીતત્વાત્પ્રત્યક્ષં પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, તતઃ ષષ્ઠસ્યાઙ્ગસ્ય-

પહુંચે હુણ જીવોં કો શરીર ઔર मन से रहित होने के कारण आधि-व्याधिरूप दुःखों को भोगना नहीं पडता इसलिये यह अरुजरूप हैं त्रिकाल में भी इस स्थान का नाश नहीं होता है इसलिये यह अनन्तरूप हैं और इसलिये अविनाशी होने से अक्षयरूप है। द्रव्यपीडा तथा भावपीडा का इसमें लेशतः भी सम्बन्ध नहीं है, इसलिये व्यावाधा-पीडा से रहित होने के कारण यह अव्याबाध रूप है। इस स्थान पर पहुँचे हुए जीवों का पुनः संसार में कभी भी आगमन नहीं होता है इसलिये यह अपु-नरावृत्तिरूप है। शाश्वत होने के कारण यह स्थान नित्य है और लोक के अग्र भाग में यह स्थित है। ऐसे स्थान को भगवान महावीर ने प्राप्त किया है। अतः जम्बूस्वामीने सुधर्मास्वामी से ऐसा पूछा कि ऐसे स्थान-को प्राप्त हुए तथा आदिकर आदि विशेषणों से युक्त हुए श्रमण भग-वान् महावीर प्रभुने व्याख्याप्रज्ञसिरूप पंचम अंग का अर्थ इस प्रकार

અહીં પહોંચેલ છવેને શરીર અને મનથી રહિત હોવાને લીધે આધિવ્યાધિરૂપ દુઃખો ભોગવવાનાં રહેતાં નથી, એટલા માટે એ અરુજરૂપ છે. ત્રણે કાળોમાં પણ આ સ્થાન નો નાશ થતો નથી, એટલા માટે આ અનંતરૂપ છે. અને એથી અવિનાશી હોવા બદલ અક્ષયરૂપ છે, દ્રવ્ય પીડા અને ભાવપીડાનો એનાથી થોડો પણ સંબંધ નથી, એટલા માટે વ્યાવાધા પીડાથી રહિત હોવાને કારણે આ અવ્યાવાધ રૂપ છે. આ સ્થાને પહોંચેલ છવેને ફરીથી સંસારમાં ક્યારેય પણ પાછા ફરવાનું થતું નથી, એટલા માટે એ આ અપુનરાવૃત્તિરૂપ છે. શાશ્વત હોવાને લીધે આ સ્થાન નિત્ય છે, અને લોકના અગ્રભાગમાં આ અવસ્થિત છે. એવા સ્થાનને ભગવાન મહાવીરે મેળવ્યું છે. માટે જમ્બૂસ્વામીએ સુધર્માસ્વામીને એવું પૂછ્યું કે એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ તેમજ આદિકર વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞનિ

અસ્ય જ્ઞાતાધર્મકથાઙ્ગસ્ય કોઽર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? इति प्रश्नवाक्यम् । अथ उत्तरदानाथ
शिष्यं सम्बोधयति—हे जम्बूः । इति—इत्थं प्रकारेणाऽऽमन्त्रणवाक्येनाऽऽमन्त्र्य
आर्यं मुधर्मा रथविरः—आर्यजम्बूनामानमनगारमेवमवादीत्—अकथयत्—हे जम्बूः ।
खलु निश्चयेन—एवम्—अमुना प्रकारेण श्रमणेन भगवता महावीरेण जावत् संपा-
प्तेन सिद्धिगतिस्थानमुपगतेन षष्ठस्याऽङ्गस्य—ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ
प्रज्ञप्तौ, तद्यथाज्ञातानिच धर्मकथाश्च, एतद्रूपौ द्वौ श्रुतस्कन्धौ कथितौ इत्युत्तरम्
पुनर्जम्बूनामाऽनगारः षष्ठुं प्रस्तौति ‘जङ्घं भंते’ इत्यादि—हे भगवन् ! यदि
श्रमणेन भगवता महावीरेण षष्ठस्याऽङ्गस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ प्रज्ञप्तौ—ज्ञातानि च

કહા છે તો જ્ઞાતા ધર્મકથાઙ્ગ નામક છઠ્ઠે અંગ કા કયા ભાવ કહા છે ?
इस तरह अपने शिष्य जंबूस्वामी के प्रश्न को सुनकर सुधर्मास्वामी
इस प्रश्न का उत्तर देते हुए कहते हैं कि—(जंबूत्तितएणं अज्ज मुहम्ममे थेरे
अज्ज जंबूणामं अणगारं एवं वयंसी) हे जंबू इस प्रकार सम्बोधन वाक्य
द्वारा सम्बोधितकर आर्य सुधर्मा स्वामीने आर्य जंबूनामक अनगार से
इस प्रकार कहा—(एवं खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संप-
त्तेणं छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पणत्ता) हे जंबू ! श्रमण भगवान्
महावीर ने जो कि पूर्वोक्त आदिकरादि विशेषणों से विशिष्ट हैं एवं
शिवरूप आदि विशेषण संपन्न सिद्धिगति नामक स्थान को प्राप्त हो चुके
हैं उन्होंने छठे ज्ञाताधर्मकथाङ्ग के दो श्रुतस्कंध प्ररूपित किये हैं
(तं जहा णायानिय धम्मकहाओय) वे ये हैं—१ ज्ञाता और दूसरा धर्म-
कथा । (जङ्घं भंते समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं छट्ठस्स

इय पांचमा अंगनो अर्थ કહ્યો છે તો જ્ઞાતાધર્મકથાંગ નામના છઠ્ઠા અંગનો શો
અર્થ કહ્યો છે. પોતાના પ્રધાન શિષ્ય જંબૂસ્વામીના આ પ્રશ્નને સાંભળીને સુધર્મા
સ્વામી આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કહે છે (જંબૂત્તિ તણં અજ્જમુહમ્મેથેરે અજ્જ
જંબૂણામં અણગારં એવં વયાસી) હે જંબૂ ! આ જાતના સંજોગના વચન વડે સંબો-
ધતા આર્ય સુધર્માસ્વામીએ આર્ય જંબૂ નામક અણગારને આ પ્રમાણે કહ્યું— (એવં
ખલુ જંબૂ સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ દો સુય-
ક્ખંધા પણત્તા) હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વડે—જેઓ પૂર્વે કહેલ આદિ-
કરદિ વિશેષણોથી યુક્ત છે અને શિવરૂપ વિગેરે વિશેષણ અપન્ન સિદ્ધિગતિ નામના
સ્થાનને પ્રાપ્ત થઈ ગયા છે તેમણે—છઠ્ઠા જ્ઞાતાધર્મકથાંગના બે શ્રુતસ્કંધ નિરૂપિત કરાં છે.
(તં જહા ણાયાણિય ધમ્મકહાઓય) તે આ પ્રમાણે છે. પહેલા—જ્ઞાતા અને
બીજો ધર્મકથા. [૨] (જઙ્ઘં ભંતે સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં જાવ સંપત્તેણં

ધર્મકથાથ, અનયોઃ શ્રુતસ્કન્ધયોર્મધ્યે પ્રથમસ્ય-જ્ઞાતારૂપસ્ય સ્વલુ ભગવન્ ! શ્રુત-
સ્કન્ધસ્ય શ્રમણેન યાવત્સમ્પ્રાપ્તેન=શાશ્વતસ્થાનમુપગતેન ભગવતા મહાવીરેણ
જ્ઞાતાનાં કતિ અધ્યયનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ-કથિતાનિ, એવં પ્રશ્ને કૃતે સુધર્માસ્વામી-
ઉત્તરમાહ-એવં સ્વલુ જંબૂઃ ! સ્વલુ-નિશ્ચયેન એવમ્=એતન્નામકપ્રથમાશ્રુતસ્કન્ધસ્ય
एकोनविंशतिरध्ययनानि प्रज्ञपानि, तद्यथा तानि सार्द्धं श्लोकद्वयेन दर्शयति-‘उक्त्वि-
त्तणाए’ इत्यादि ।

અંગસ્સ દો સુયવલ્લંઘા પળ્લત્તા તં જહા ણાયાણીય ધમ્મકહાઓ ય । પઢમસ્સ ણં-
ભંતે ! સુયવલ્લંઘસ્સ સમણેણં જાવ સંપત્તેણં ણાયાણં કઠ અઙ્ગયણા પળ્લત્તા ?)
પુનઃ જંબૂ પૂછતે હૈં ભદન્ત ? યદિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને કિ જો આદિ-
કરાંદિ વિશેષણોંવાલે એવં શિવ આદિ વિશેષણ સંપન્ન સિદ્ધિગતિ નામક
સ્થાન પર પહુંચ ચુકે હૈં છઠ્ઠે અગકે યે દો શ્રુતસ્કંધ પ્રરૂપિત કિયે હૈં-
૧ જ્ઞાતા ઓર દૂસરા ધર્મકથા-તો ભદન્ત ! પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ જ્ઞાતા કે ઉન
શ્રમણભગવાન મહાવીરને કિ જો પૂર્વોક્ત વિશેષણ વાલે હૈં એવં શિવ આદિ
વિશેષણ યુક્ત સ્થાન પર વિરાજમાન હો ચુકે હૈં ઉન્હોંને કિતને અધ્ય-
યનપ્રરૂપિત કિયે હૈં ? (એવં સ્વલુ જંબૂ ? સમણેણં જાવ સંપત્તેણં ણાયાણં
एगणवीसं अङ्गयणा पणत्ता तं जहा उक्त्वित्तणाए १ संव्वाडे २, अंडे ३,
कुम्मे ४, सेल्लगे ५, तुवे ६, य रोहिणी ७ मल्ली ८ मायंदी ९, चंदीमाइय १०
॥ १ ॥ दावद्वे ११, उदगणाए १२ मंडुक्के १३, तेयली १४, विय । नंदी फले १५,
अवरकंका १६, आइन्ने १७, मुसमा १८ इय । अवरं य पुंडरीय णायए

છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ દો સુયવલ્લંઘા પળ્લત્તા તં જહા ણાયાણીય ધમ્મકહાઓ ય । પઢ
મસ્સ ણં ભંતે ! સુયવલ્લંઘસ્સ સમણેણં જાવ સંપત્તેણં ણાયાણં કઠ અઙ્ગયણા
પળ્લત્તા ?) ફરી જંબૂ પૂછે છે કે હે ભદન્ત ? જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે-
જેઓ આદિકરાંદિ વિશેષણોંથી યુક્ત અને શિવ વગેરે વિશેષણોંથી સંપન્ન સિદ્ધ ગતિ
નામના સ્થાને પહોંચ્યા છે-તેઓએ છઠ્ઠા અંગના આ બે શ્રુતસ્કંધ નિરૂપિત કર્યા છે-[૧] જાત
અને બીજો ધર્મકથા તો હે ભદન્ત ! પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ જ્ઞાતાના તે શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરે-જેઓ પૂર્વે કહેવામા આવેલા બધા વિશેષણોંથી યુક્ત છે અને શિવ વગેરે
વિશેષણ યુક્તસ્થાને વિરાજમાન થયેલ છે, તેમણે કેટલા અધ્યયના નિરૂપિત કર્યા છે ?
(એવં સ્વલુ જંબૂ ? સમણેણં જાવ સંપત્તેણં एगणवीसं अङ्गयणा पणत्ता तं
जहा उक्त्वित्तणाए १, संव्वाडे २, अंडे ३, कुम्मे ४, सेल्लगे ५, तुवे ६,
य रोहिणी ७, मल्ली ८, मायंदी ९, चंदीमाइय १० ॥ १ ॥ दावद्वे ११
उदगणाए १२, मंडुक्के १३, तेयली १४, विय । नंदी फले १५, अवर-
कंका १६, आइन्ने १७ मुसमा १८ इय । अवरं य पुंडरीय णायए १९

(૧) ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતમ્—મેઘકુમારજીવેન સ્વ હસ્તિભવે દાવદહ્યમાનગજક જીવરક્ષાયૈ પાદ ઉત્ક્ષિપ્તઃ=ઝડ્ઘીકૃત એવં ધૃત ઇતિ તદુપલક્ષિતમિદં પ્રથમમધ્યયન-મુત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતમ્ । જ્ઞાતમિત્યુદાહરમ્—તદેવાધીયમાનત્વાદધ્યયનમ્ । એવમગ્રેડપિ ।

(૨) સંઘાટકઃ—ધન્યશ્રેષ્ઠિ—વિજયતસ્કરયોરેકવન્ધન વદ્ધત્વાર્થામિધાયકં જ્ઞાતં સંઘાટકજ્ઞાતમ્ ।

૧૯ એગૂનવીસડમે ॥

જંબૂ કે इस प्रश्नका उत्तर देते हुए श्री मुधर्मास्वामी कहते हैं—जंबू ? अमण भगवान महावीरने जो कि आदिकर आदि विशेषणों से युक्त हैं और शिव आदि रूप सिद्धिगति नामकरथान पर विराजमान हो चुके हैं उन्होंने ज्ञाता नामक प्रथम श्रुतस्वध के इस प्रकार १० अध्ययन प्ररूपित विधे हैं—वे ये हैं—उत्क्षिप्तज्ञात १, संघाटक २, अंड ३, कूर्म ४, शैलक ५, तुंग ६, रोहिणी ७, मल्लि ८, माकंदी ९, चान्द्रिक १०, दावद्रव ११, उदकज्ञात १२, मंडूक १३, तेतलि १४, नंदिफल १५, अपरकंका १६ आकीर्ण १७ सुंसमा १८, पुंडरीकज्ञात १९। ज्ञात शब्द का अर्थ उदाहरण है। उत्क्षिप्तज्ञात में यह कहा गया है कि मेघकुमार के जीवने जब कि यह हस्ती के भव में था दावाग्नि से दह्यमान (जलता हुआ) एक शशक की रक्षा करने के लिये अपने चरण को ऊँचा किया था—सो वह उसे ऊँचा ही किये रहा।

इस उत्क्षिप्त उदाहरण से युक्त होने के कारण इस अध्ययन का नाम भी उत्क्षिप्त ज्ञात पड गया है । संघाटकज्ञात में धन्य श्रेष्ठि और विजय

एगूणवीसडमे ।

જંબૂના આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં શ્રી મુધર્માસ્વ. મીએ કહ્યું કે—જંબૂ ! અમણ ભગવાન મહાવીરે—કે જેઓ આદિકર વગેરે વિશેષણોથી વિશિષ્ટ છે, અને શિવ વગેરેરૂપ સિદ્ધિ ગતિ નામના સ્થાને વિરાજમાન થયા છે. તેઓએ જાતા નામના પ્રથમશ્રુતના આ રીતે આગાહીના [૧૯] અધ્યયનો પ્રરૂપિત કર્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે—ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાત ૧, સંઘાટક ૨. અંડ ૩ કૂર્મ ૪, શૈલક. ૫. તુંગ ૬. રોહિણી ૭. મલ્લિ ૮. માકંદી ૯. ચાન્દ્રિક ૧૦. દાવદ્રવ ૧૧. ઉદકજ્ઞાત ૧૨. મંડૂક ૧૩, તેતલિ ૧૪. નંદિફલ ૧૫. અંપરકંકા ૧૬. આકીર્ણ ૧૭. સુંસમા ૧૮. પુંડરીકજ્ઞાત ૧૯, જ્ઞાત શબ્દનો અર્થ ઉદાહરણ છે. ઉત્ક્ષિપ્તજ્ઞાતના ઓળખતાવવ માં આ વ્યું છે કે મેઘકુમારેને છુગ બ્યારે તે હાથીના ભવ (સ્વરૂપ) માં હતે ત્યારે દાવાગ્નિથી ગળતા સસલની રક્ષા કરવા માટે પેતાના પગને અદ્ભુત કર્યો હતે. તે તેને અદ્ભુતજ રાખતા રહ્યા.

આ ઉત્ક્ષિપ્ત ઉદાહરણથી યુક્ત હોવાને કારણે આ અધ્યયનનું નામ પણ ઉત્ક્ષિપ્ત જ્ઞાત પડ્યું છે. ૧. સંઘાટકજ્ઞાતમાં ધન્ય શ્રેષ્ઠી અને વિજય નામને હજારી થયે છે.

(३) अण्डम्—मृचनात्सूत्रमिति न्यायादत्र—‘अण्ड’ मिति मयूराण्डम्, तदु-
पलक्षितमध्ययनम्—अण्डकज्ञातम् ।

(४) कूर्मः—कूर्म इति कच्छपः, तदुदाहरणेन गुप्त्यगुप्तिगुणदोषप्रति-
पादकत्वादिदं कूर्मज्ञातम् ।

(५) शैलकः—शैलकराजपित्रवृत्तव्यताविषयकमध्ययनं शैलकज्ञातम् ।

(६) तुम्बम्—अलावूः, तदुदाहरणप्रतिपादकत्वेन तन्नाम्ना प्रसिद्धं तुम्बज्ञातम् ।

(७) रोहिणी—धन्यसार्थवाहपुत्रस्य धनरक्षणतत्परा भार्या, तस्याः शालि-
कणसुरक्षणवर्धनोदाहरणेन समुपलक्षितं रोहिणीज्ञातम् ।

(८) मल्लिः—एतन्नाम्नी कुम्भकराजपुत्री—एकोनविंशतितम—तीर्थकरपद-
धारिणी तदुदाहरणोपलक्षितं मल्लिज्ञातम् ।

(९) माकन्दी—अत्र माकन्दी शब्देन माकन्दीदारको गृह्यते, तन्नाम्ना
प्रसिद्धं माकन्दीज्ञातमिति माकन्दीदारकज्ञातमित्यर्थः ।

(१०) चान्द्रिकः—चन्द्रोदाहरणप्रतिपादकत्वाच्चान्द्रिकज्ञातम् ।

(११) दावद्रवः—स्वनामग्यातः समुद्रतटस्थो वृक्षविशेषः, तदुपलक्षितं
दावद्रवज्ञातम् ।

चोर के संबन्ध की कथा है२। अण्डाध्ययन में मयूराण्ड की ३। कूर्मा-
ध्ययन में कूर्म के उदाहरण को लेकर गुप्ति और अगुप्ति के गुण दोषों
का वर्णन किया गया है४। शैलकज्ञात में शैलकराजर्षि के संबन्ध की
कथा है। तुम्बज्ञात में अलावू—तुमड़ी—का उदाहरण प्रतिपादित किया गया है ६।
रोहिणी ज्ञात में धन्य सार्थवाह के पुत्रवह की कथा है जो धनके रक्षण
और उसके वर्धन करने में विशेष चतुर थी ७। मल्लीज्ञात में १९वें भगवान्
श्री मल्लीनाथ की कथा कही गई है। ये कुम्भकराज की पुत्री थीं८,
माकन्दीज्ञात में माकन्दी दारक की कथा कही हुई है९। चान्द्रिकज्ञात में
चंद्रमा का उदाहरण दिखाया गया है१०। दावद्रवज्ञात में—समुद्र तट पर
रहे हुए दावद्रव विशेष का दृष्टान्त दिया गया है११। उदकज्ञात में परिवार

२. अण्डाध्ययनमां मयूराण्डनी ३. कूर्माध्ययनमां कूर्म (कायगो) नो दाणवो लक्ष्मि शुसि
अने अगुप्तिना गुण दोषोनु वर्णन क्युं छे ४. शैलकज्ञातमां शैलक राजर्षिना अर्ण-
धनी कथा छे. ५. तुम्बज्ञातमा अलावू (तूणी)नु उदाहरण आव्युं छे ६. रोहिणी
ज्ञातमां धन्यसार्थवाहनी पुत्रवधुओनी कथा छे. जे धननुं रक्षण अने तेनुं वर्धन
क्यमां गुरु चतुर हती ७. मल्लीज्ञातमा ओजशीयमा (१९) भगवान् श्री मल्लिनाथनी
कथा उहेवामां आवी छे ८. ओ कुम्भकराज पुत्री हता. माकन्दी ज्ञातमां माकन्दी दार-
कनी कथा दावद्रवामां आवी छे ९. चान्द्रिक ज्ञातमां चन्द्रनुं उदाहरण आव्यमां आव्युं छे १०.
दावद्रवज्ञातमां समुद्रता टिनारे रहल दावद्रव विशेषनो दाणवो आव्यमां आव्युं छे

(१२) उदकज्ञातम्-उदकं=नगरपरिखाजलं, तदुदाहरणेन पुद्गलस्वभाव प्रतिपादकत्वाद्ज्ञातम् उदकज्ञातम् ।

(१३) मण्डूकः-भेकः-नन्दमणिकार श्रेष्ठिजीवः, तच्चरित्रोपलक्षितं मण्डूकज्ञातम् ।

(१४) तेतलिः-तेतलिरिति तेतलिपुत्रः स्रचामात्रत्वात्सूत्रस्य, स कनकस्थराजा-
मात्यः, तदुपलक्षितं तेतलिज्ञातं तेतलिपुत्रज्ञातमित्यर्थः ।

(१५) नन्दिफलम्-नन्दिफलाभिधाना आपातभद्राः परिणामदारुणावस्थाः,
तदुदाहरणप्रतिपादकमध्ययनं नन्दिफलज्ञातम् ।

(१६) अपरकङ्का-धातकीखण्ड-भरतक्षेत्र राजधानी, तत्र परिहृतद्रौपद्या-
नयनार्थं कृष्ण वासुदेव गमनरूपाश्चर्यादि प्ररूपकं ज्ञातम् अपरकङ्काज्ञातम् ।

(१७) आकीर्णः-आकीर्णाः-कालिकद्वीपवर्तिनो जात्याश्वाः, तदुदाहरणो-
पलक्षितम् आकीर्णज्ञातम् ।

(१८) सुंसुमा-सुंसुमानाम्नी धन्यश्रेष्ठिदुहिता, तच्चरित्रविषयकमध्ययनं
सुंसुमाज्ञातम् ।

(खाइं) के जल के दृष्टान्त द्वारा पुद्गल के स्वभाव का प्रतिपादन किया गया है १२, मंडूकज्ञात में नन्दिमणिकारसेठ का जीव जो मंडूक हुआ था उसका जीवनचरित्र कहा गया है १३। तेतलिज्ञात में कनकस्थराजा के अमात्य तेतलि का जीवन चरित्र लिखा गया है १४। नन्दीफलज्ञात में नन्दिफल-जो देखने में तो बड़ा सुन्दर होता है परन्तु उसका परिणाम बड़ा ही दारुण होता है- यह-वात स्पष्ट की गई है १५। अपर कंकाज्ञात में धातकी खंडस्थ भरत क्षेत्र की राजधानी अपरकंका में परिहृत द्रौपदी को लाने के लिये गये हुए कृष्ण वासुदेव का वर्णन किया है १६। आकीर्णज्ञात में कालिक द्वीप में रहे हुए जात्यश्वों (जातिमान अश्वों) का उदाहरण प्रदर्शित किया गया है १७। सुंसुमाज्ञात में धन्य श्रेष्ठी की पुत्री का चरित्र लिखा गया

११, उदकज्ञातमां परिणा (णाई)ना पाणीना उदाहरण वडे पुद्गलना स्वभावनुं निर-
पण करवाभां आयुं छे. १२ मंडूकज्ञातमां नन्दि मणिकार सेठना जिव के मंडूक (डिरेडा)
थये, तेना जिवननी कथा डेवेवाभां आवी छे १३. तेतलीज्ञातमां इनकरथ जगतना
भन्त्री तेतलीनुं जिवन चरित्र लणवाभां आयुं छे १४. नन्दीफलज्ञातमां नन्दीफल के
जेवाभां गडु न साइं छाय छे, पण तेनुं परिणाम गडु न जलण छाय छे. आ वत
स्पष्ट करवाभां आवी छे. अपरकंकाज्ञातमां धातकी अर क्षेत्रनी राजधानी अपरकंका में
परिहृत द्रौपदीने लाववा माटे गयेस कृष्ण-वासुदेवनुं वर्णन कययुं छे १६. आकीर्ण-
ज्ञातमां कालिकद्वीपमां रहेता जत्यश्वे (जतिमान अश्वे)नुं दृष्टांत जलणवाभां जलण
छे १७. सुंसुमाज्ञातमां धन्य श्रेष्ठीनी पुत्रीनुं चरित्र लणायुं छे १८. सुंसुमाज्ञातमां

अपरं च अन्यत्—एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्—पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम् ।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि—उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्—जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता तं जहो—उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे दाहिणढ्ढे भरहे रायगिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ । तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ । तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम—दंड—भेय—उपपयाणणीति—सुप्पउत्तणयाविहन्नू इहा—वूह—मग्गण—गवेसण—अत्थसत्थ—मइविसारए उपपत्तियाए वेणइयाए कस्मियाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धिए उव्वेए सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु य कुडुंवेसु य संतेसु य गुज्झसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिजे पाडिपुच्छणिजे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढीभूए पमाणंभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

हे १८। पुण्डरीकज्ञान में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरी किणी नाम की नगरी में पुण्डरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

पुष्कलावती विजयना मध्यमा आवेदी पुण्डरीकिणी नामनी नगरीमा पुण्डरीक राजनी इथा गतावयामा आवी छे १८. ॥३॥

संवभूमियासु लक्षपञ्चए विडणवियारे रज्जधुरचिंतए यावि होत्था,
 सेणियस्स रन्नो रज्जं च रडं च कोसं च कोट्टागारं वलं च वाहणं च
 पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरइासू, ४।

टीका—‘जइणं भंते !’ इत्यादि । जम्बूस्वामी भगवन्तमार्यमुधर्मस्वामिनं
 पृच्छति—यदि खलु भगवन् ! अमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताग्न्य-
 स्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि
 यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन् ! अध्ययनस्य=
 उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । इति प्रश्ने कृते सति—आर्यमुधर्मास्वामी प्राह—
 एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन्
 समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसङ्ख्यतयाऽन्य-

❀ जइणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जम्बूस्वामी—आर्य मुधर्मास्वामी स्वे पुनः यह पूछते हैं कि (जाव
 संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त ।
 हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान्—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झ-
 यणा पणत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कन्ध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे
 हैं (तं जहा) जैसे (उत्क्षिप्तत्तणाए जाव पुंडरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञात से लगाकर—
 पुंडरीकज्ञात तक । तो इनमें (पढमरस णं भंते । अज्झयणस्स के—अट्टे पणत्ते)
 प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित
 किया है । इसप्रकार जम्बूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री मुधर्मास्वामी उत्तर
 रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणं इहैव

“जंबूणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि”

जम्बूस्वामी आर्य मुधर्मास्वामीने इसी आ प्रमाणे पूछे छे डे (जाव संपत्तेणं समणेणं)
 आदिदि आदि विशेषणोथी लक्षने सिद्धिगतिने प्राप्त करेव विशेषणोवाणा श्रमण
 भगवान् महावीरे (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता) ज्ञाता नामना प्रथम
 श्रुतस्कन्धना ओ ओगणीस (१९) अध्ययने कइयां छे. (तं जहा) जेग डे
 (उत्क्षिप्तत्तणाए जावपुंडरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञातथी लक्षने पुंडरीकज्ञात मुथी ते
 जेननामा (पढमान णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्टे पणत्ते) प्रथम अध्ययन के
 उत्क्षिप्तज्ञात छे. तेने ओ अर्थ तेन्नाओ जताओ छे ? आ दीने जम्बूस्वामी
 जम्बूना गालणीने श्री मुधर्मास्वामी उत्तरमा आ प्रमाणे जे छे तेनणं खलु
 जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणं जंबू दीवे दीवे भारहे वासे दाणिण्टे भ हे

अपरं च अन्यत्-एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्-पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम् ।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि-उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्--जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झ यणा पणत्ता तं जहा-उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे दाहिणढ्ढे भरहे राय-गिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ । तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ । तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम-दंड-भेय-उवप्पयाणणीति-सुप्पउत्तणयाविहन्नू इहा-वूह-मग्गण-गवेसण-अत्थंसत्थ-मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणा-मियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो बहसु कज्जेसु य कुडुंवेसु य मंतेसु य गुज्झसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपु-च्छणिजे पाडिपुच्छणिजे मेढीपमाणं आहारे आलंवणं चक्खू मेढी-भूए पमाणभूए आहारभूए आलंवणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

है १८। पुण्डरीकज्ञान में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरी किणी नाम की नगरी में पुण्डरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

पुष्कलावती विजयना मध्यमां आवेली पुंडरीकिणी नामनी नगरीमां पुंडरीक राजानी कथा ज्ञातव्यामां आवी छे १८. ॥३॥

सर्वभूमियासु लक्षपञ्चए विदुषणवियारे रजधुरचिंतए यावि होत्था,
 सेणियस्स रन्नो रज्जं च रडं च कोसं च कोट्टागारं वलं च वाहणं च
 पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरइासू, ४।

टीका—‘जइणं भंते !’ इत्यादि । जम्बूस्वामी भगवन्तमार्यसुधर्मस्वामिने पृच्छति—यदि खलु भगवन् ! अमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताग्न्यस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन् ! अध्ययनस्य=उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । इति प्रश्ने कृते सति—आर्यसुधर्मास्वामी प्राह—एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बूः ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसङ्ख्यतयाऽन्य-

❀ जइणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जम्बूस्वामी—आर्य सुधर्मास्वामी से पुनः यह पूछते हैं कि (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त । हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान्—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कन्ध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे हैं (तं जहा) जैसे (उत्क्षिप्तणाए जाव पुण्डरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञान से लगाकर—पुण्डरीकज्ञात तक । तो इनमें (पढमस्स णं भंते । अज्झयणस्स के—अद्वेपणत्ते) प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित किया है । इसप्रकार जम्बूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री सुधर्मास्वामी उत्तर रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणेणं इहैव

‘जइणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि’

जम्बूस्वामी आर्य सुधर्मास्वामीने इरी आ प्रमाणे पूछे छे डे (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदिकर आदि विशेषणोथी लधने सिद्धिगतिने प्राप्त करेव विशेषणोवाणा श्रमण भगवान् महावीरे (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता) ज्ञाता नामना प्रथम श्रुतस्कन्धना ओ ओगाणीय (१९) अध्ययनो कहा छे. (तं जहा) जैसे डे (उत्क्षिप्तणाए जावपुण्डरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञानथी लधने पुण्डरीकज्ञान मुधी ते जेनतामां (पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अद्वेपणत्ते) प्रथम अध्ययन के उत्क्षिप्तज्ञान छे, तेना ओ अर्थ तेओओ जताव्या छे ? आ दीने १९२० बीस वयना सालाणीने श्री सुधर्मास्वामी उत्तरमा आ प्रमाणे जे छे डे जम्बूस्वामी जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणेणं जंबू हावे दीवे भारदे वासे दाणिण्टे भ हे

अपरं च अन्यत्—एकोनविंशतितमं—

(१९) पुण्डरीकज्ञातम्—पुण्डरीकः=पुष्कलावतीविजयमध्यवर्त्तिपुण्डरीकिणी नगर्यामेतन्नामको राजा, तद्वक्तव्यता प्रतिबद्धत्वादिदं पुण्डरीकज्ञातम् ।

इत्थं सङ्कलनया प्रथमश्रुतस्कन्धे ज्ञातानामके एकोनविंशतिसंख्यकानि ज्ञातानि—उत्क्षिप्तादीनि सन्ति ॥सू० ३॥

मूलम्—जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं एगूणवीसा अज्झ यणा पणत्ता तं जहा—उक्खित्तणाए जाव पुंडरीए त्ति य, पढमस्स णं भंते अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणेणं इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे दाहिणव्हे भरहे राय-गिहे णामं नयरे होत्था वण्णओ, गुणसिलए चेइए वन्नओ । तत्थणं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था, महयाहिमवंत० वण्णओ । तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमालपाणिपाया वण्णओ ।

तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभए नामं कुमारे होत्था, अहीण जाव सुरूवे साम-दंड-भेय-
उवप्पयाणणीति—सुप्पउत्तणयाविहिन्नू इहा-वूह-मग्गण-गवेसण-
अत्थसत्थ-मइविसारए उप्पत्तियाए वेणइयाए कम्मियाए पारिणा-
मियाए चउव्विहाए बुद्धिए उववेए सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेसु
य कुंडुवेसु य संतेसु य गुज्झसु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपु-
च्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खू मेढी-
भूए पमाणंभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खूभूए सव्वकज्जेसु

है १८। पुण्डरीकज्ञान में पुष्कलावती विजय के मध्य में रही हुई पुण्डरी किणी नाम की नगरी में पुण्डरीक राजा की कथा दिखलाई गई है १९ ॥३॥

पुण्डलावती विजयना मध्यमा आवेक्षी पुंडरीकिणी नामनी नगरीमा पुंडरीक राजनी कथा ज्ञातव्यमा आवी छे १८. ॥३॥

सिन्धुभूमियासु लङ्घपञ्चए विङ्गणत्रियारे रज्जधुरचिंतए यावि होत्था,
 सेणियस्स रन्तो रज्जं च रट्ठं च कोसं च कोट्टागारं वलं च वाहनं च
 पुरं च अंतेउरं च सयमेव समुवेक्खमाणे समुवेक्खमाणे विहरडासू, ४।

टीका—‘जङ्गलं भंते !’ इत्यादि । जम्बूद्वीपस्य भगवन्तमार्यमुधर्मस्वामिनं पृच्छति—यदि खलु भगवन् ! श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन ज्ञातानां=ज्ञाताख्यस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैकोनविंशतिरध्ययनानि—प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—उत्क्षिप्तज्ञातादीनि यावत्=पुण्डरीकज्ञातान्तानि च, एतेषु प्रथमस्य खलु भगवन् ! अध्ययनस्य=उत्क्षिप्तज्ञाताख्यस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । इति प्रश्ने कृते सति—आर्यमुधर्मस्वामी प्राह—एवम्=अमुना प्रकारेण खलु=निश्चयेन हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहैव=निवासाधारतया प्रत्यक्षाऽऽसन्ने न तु जम्बूद्वीपानामसदस्यतयाऽन्य-

❀ जङ्गलं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि ❀

जम्बूस्वामी—आर्य मुधर्मस्वामी से पुनः यह पूछते हैं कि (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि करआदि विशेषणों से लेकर—सिद्धिगति को प्राप्त । हुए विशेषणों वाले श्रमण भगवान्—महावीरने (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता) ज्ञाता नामक—प्रथम श्रुतस्कन्ध के ये १९ उन्नीस अध्ययन कहे हैं (तं जहा) जैसे (उत्क्षिप्तत्तणाए जाव पुण्डरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञात से लगाकर—पुण्डरीकज्ञात तक । तो इनमें (पहमस्स णं भंते । अज्झयणस्स के—अट्टे पणत्ते) प्रथम अध्ययन जो उत्क्षिप्तज्ञात है उसका क्या अर्थ उन्होंने प्रतिपादित किया है । इसप्रकार जम्बूस्वामी का वक्तव्य सुनकर श्री मुधर्मस्वामी उत्तर रूप में यह कहते हैं कि—(एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणेणं इहैव

“जंबूणं भंते ! समणेणं जाव इत्यादि”

जम्बूस्वामी आर्य मुधर्मस्वामीने श्री आ प्रभावे पूछे छे डे (जाव संपत्तेणं समणेणं) आदि कर आदि विशेषणोथी लघने सिद्धिगतिने प्राप्त करेव विशेषणोवाणा श्रमण भगवान् महावीरे (णायाणं एगूणवीसा अज्झयणा पणत्ता) ज्ञाता नामना प्रथम श्रुतस्कन्धना ओ ओगाणीस (१९) अध्ययने छह्यां छे. (तं जहा) जैस डे (उत्क्षिप्तत्तणाए जावपुण्डरीएत्तिय) उत्क्षिप्तज्ञातथी लघने पुण्डरीकज्ञात मुधी ने नामनामां (पहमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्टे पणत्ते) प्रथम अध्ययन के उत्क्षिप्तज्ञात छे. तेने ओ अर्थ तेओओ जनाओ छे ? ना नीने जम्बूस्वामीने जम्बू ! तेणं कालेणं तेणं समणेणं जंबू दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणइहे भ डे

સ્મિન્ જમ્બૂદ્વીપે, જમ્બૂદ્વીપનામકે દ્વીપે ભારતે=ભારતનામકે વર્ષે=ક્ષેત્રે દક્ષિણાર્ધભરતે ભરતક્ષેત્રસ્ય દક્ષિણાર્ધે રાજગૃહં નામકં નગરમાસીત, 'વણ્ણઓ' વર્ણકઃ=વર્ણન-ગ્રન્થોઽત્ર વક્તવ્યઃ, સ ચ ચમ્પાવર્ણનાત્મકઔપપાતિકમૂત્રં વર્તતે, સોઽત્ર નપુંસકલિન્નિર્દેશેન દ્રષ્ટવ્યઃ, વ્યાख्याતોઽપ્યસૌ તસ્ય પીયૂષવર્ષિણ્યાં ટીકાયાં મયેતિ । ગુણશિલકં ચૈત્યમ્ વર્ણકઃ=ઔપપાતિકમૂત્રકૃતવર્ણનવદેવાત્રજ્ઞાતવ્યઃ । તત્ર खलु રાજગૃહે નગરે શ્રેણિકો નામ રાજાઽસીત । સ કીદશઃ ? इत्यत्राह—'महयाहिमवंतं' इत्यनेन 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्येवं विज्ञेयम् महाहिमवन्महामलय-मन्दरमहेन्द्रसारः=तत्र महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वतइव, यथा महाहिमवान्

जंबुद्वीपे दीपे-भारहे वासे दाहिणर्द्धभरहे रायगिहे णामं णयरे होत्था) जंबू । तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है-उसकाल में और उस समय में इसी जंबू द्वीप नामके द्वीप में भरत नाम का क्षेत्र है । इस भरत क्षेत्र के दक्षिणार्द्ध में राजगृह नामका नगर था । यहाँ जो (वण्णओ) यह पद आया है उसका तात्पर्य यह है कि औपपानिक सूत्र में चम्पानगरी का जैसा वर्णन किया गया है वैसा ही वर्णन इस राजगृह नगर का भी जानना चाहिये ।

उस वर्णनका अनुवाद औपपानिक सूत्रकी पीयूषवर्षिणी नामकी टीका में कर दिया है । जिज्ञासुओं को वहाँ से यह विषय समझ लेना चाहिए । (गुणसिलए चेइए वन्नओ) उस नगर में गुणशिलक नामका-चैत्य था । इसका वर्णन भी औपपानिक सूत्र में किया गया है वहाँ से जान लेना चाहिये । (तत्थ णं रायगिहे नयरे सेणिए नामं राया होत्था महया हिमवंत वण्णओ) उस राजगृह नाम नगर में श्रेणिक इस नाम का राजा राज्य करता था । यह महाहिमवान पर्वत-जैसा महामलय पर्वत जैसा, मंदराचल जैसा, और महेन्द्र

રાયગિહે ણામં ણયરે હોત્થા) જખૂ । તમારા પ્રશ્નનો જવાબ આ પ્રમાણે છે-તે કાળે અને તે વખતે એજ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભરત નામે ક્ષેત્ર હતું. આ ક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ધમાં રાજગૃહ નામે નગર હતું. અહીં જે (વણ્ણઓ) આ પદ આવ્યું છે. તેનો અભિપ્રાય આ પ્રમાણે છે કે ઔપપાતિક સૂત્રમાં ચંપાનગરીનું જેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેવું જ વર્ણન આ રાજગૃહ નગરનું પણ સમજવું જોઈએ.

તે વર્ણનનો અનુવાદ પીયૂષવર્ષિણી નામની ટીકામાં કરવામાં આવ્યો છે જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી આ વિષયને સમજવો જોઈએ. (ગુણસિલણ ચેઈણ વન્નઓ) તે નગરમાં ગુણશિલક નામે ચૈત્ય હતું. આનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી જાણવું જોઈએ (તત્થ ણં રાયગિહે નયરે સેણિણ નામ રાયા હોત્થા મહયા હિમવંત વણ્ણઓ) તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા તે મહા હિમાલય પર્વતના જેવા મહામલય પર્વત જેવા, મંદરાચલ જેવા અને મહેન્દ્રના

पर्वतः क्षुल्लहिमवत्पर्वतापेक्षया—उच्चत्वायामोद्वेध (गाम्भीर्य) विष्कम्भपरिक्षेपादिना
रत्नमयपद्मवरवेदिका नानामणिरत्नमयकूट=कल्पतरुश्रेणिप्रभृतिना क्षेत्रमर्यादाका-
रित्वेन च महान् तथा श्रेणिकभूपोऽपि शेषराजापेक्षया जातिकुलनीतिन्यायादिना
विपुलधनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलाप्रवाल—राज्यराष्ट्रवलवाहनकोशकोष्ठागा-
रादिना जातिकुलधर्ममर्यादाकारित्वेन च महान् वरीवर्त्ति, तथा-सर्वजनमनोमोदक-
तया विस्तृतयशः कीर्तिरूपसुगन्धतया च महामलयवत्, औदार्य-धैर्य-गाम्भी-
र्यादिगुणैर्मन्दरवत्, भूपट्टन्दे दिव्यर्द्धि-दिव्यद्युति-दिव्यप्रभावादिभिर्महेन्द्रवत्

के—जैसा श्रेष्ठ था । जैसे महा हिमवान् पर्वत अन्य छोटे २ पर्वतोंकी
अपेक्षा उच्चता आयाम (दीर्घता) एवं उद्वेध (गाम्भीर्य) तथा विष्कम्भ
और परिक्षेप आदि द्वारा रत्नमय पद्म की वरवेदिकाद्वारा नानामणि मय
एवं रत्नमय कूटों द्वारा तथा कल्पवृक्षोंकी पंक्तियोंद्वारा क्षेत्र की मर्यादा-
कारी होने से महान् माना जाता है उसी प्रकार श्रेणिक राजा भी अन्य
राजाओं की—अपेक्षा, जाति, कुल नीति, न्याय आदिद्वारा विपुल धन,
कनक, रत्न, मणिमौक्तिक, शङ्ख शिला—प्रवाल द्वारा, राज्य, राष्ट्रवल,
वाहन कोश, कोष्ठागार आदि द्वारा, जाति कुल, धर्म की मर्यादा करनेवाला
होने से महा हिमवान् जैसा कहा गया है । समस्तजनता के मन को प्रमत्त
करनेवाला होनेसे तथा विस्तृत यश एवं कीर्तिरूप सुगन्धिवाला होनेसे
महामलयकी तरह वह श्रेष्ठ माना गया है ।—औदार्य धैर्य तथा गाम्भीर्य
आदि गुणों से युक्त होने के कारण वह—राजामन्दर की तरह उत्तम कहा

जैसा श्रेष्ठ होता है । जैसे महान् हिमवान् पर्वत नीला नाना पर्वतोंकी अपेक्षा उच्चता
आयाम (दीर्घता) उद्वेध (गंभीरता) तेमज विष्कम्भ और परिक्षेप वडे रत्नमय पद्मनी
उत्तम वेदिकावडे अनेक मणिमय अने रत्नमय कूटो (शिखरो) वडे, तेमज कल्पवृक्षनी
हारमाणायो वडे क्षेत्रनी मर्यादा करनेवाला होवाशी महान मानवामा आवे छे, तेमज
श्रेणिक राजा पद्म नीला राज्ञयो करनेवाला जति, कुल, नीति न्याय वगेरे वडे पुष्प
धन, कनक, रत्न, मणि, मौक्तिक, शङ्ख, शिला प्रवालवडे राज्य, राष्ट्र, जन, वाहन,
कोश, कोष्ठागारवडे जतिकुल अने धर्मनी मर्यादा करनेवाला होवाशी महान् हिमवान्
जैसा कहैवामा आव्या छे, मपूर्व जनसमाजना मनने प्रमत्त करनेवाला होवाशी
तेमज विस्तृत यश अने कीर्तिरूप सुगन्धवाला होवाशी महामलयनी जैसा तेमने
श्रेष्ठ मानवामा आव्या छे, उद्वेध गंभीरता, तेमज गंभीरता वगेरे गुणोंकी मर्यादा
होवाने दीर्घ ने राजने नैरुपपन्ननी जैसा उत्तम कहैवामा आव्या छे, राजा

सारः=श्रेष्ठः, इत्यादि । ‘वण्णओ’ वर्णकः=भूपवर्णनप्रवरणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम्, तस्य खलु श्रेणिकस्य राज्ञः नन्दानाम्नी देव्यासीत् । सा कीदृशी ? इत्यत्राह—‘सुकुमारपाणिपाया’ सुकुमारपाणिपादा=पाणी च पादौ च पाणिपादं=करचरणं, सुकुमारम्=अतिकोमलं पाणिपादं यस्याः सा तथोक्ता=अतिकोमलकरचरणवतीत्यर्थः, ‘वण्णओ’ वर्णकः=राज्ञीवर्णन औपपातिकसूत्रादवसेयम् ।

तस्य खलु श्रेणिकस्य पुत्रः ‘नंदाए देवीए अत्तए’ नन्दाया देव्या आत्मजः=तद्गर्भज इत्यर्थः अभयनामा कुमारऽआसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अहीण जाव सुरूवे’ अहीन यावत्सुरूपः, अत्रत्ययावच्छब्देन—‘अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरे,

गया है । राजाओं के समूह में दिव्यक्रुद्धि, दिव्यद्युति, तथा दिव्यप्रभाव आदिद्वारा वह महेन्द्रकी तरह उत्तम प्रकट किया गया है । यहां पर भी जो यह “वण्णओ” शब्द आया है वह यह प्रकट करता है कि इस राजा-के विषय में और भी अधिक वर्णन अन्य ग्रन्थों में किया गया है, सो वह वर्णन औपपातिक सूत्र से जाना जा सकता है ।

(तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमार पाणिपाया वण्णओ) उस श्रेणिक राजा की रानी का नाम नंदा था । इसके हाथ पाँव बहुत ही सुकुमार थे । यह कितनी-अधिक सुन्दर थी-और किस स्वभाव आदि की थी यह सब विषय का वर्णन औपपातिक सूत्र में दिया गया है । (तस्स णं सेणियस्सरन्नो पुत्ते नंदाए अत्तए अभयनामं कुमारे होत्था) उस श्रेणिक राजा के एक पुत्र था जिसका नाम अभयकुमार था । यह नंदा देवी की कुक्षि से अवतरित हुआ था । (अहीण जाव सुरूवे) यहां यावत् शब्द से यह पाठ-ग्रहीत हुआ है-इसका शरीर लक्षण से अन्यून

अमूढमां दिव्यक्रुद्धि, दिव्यद्युति तेमज्ज दिव्यप्रभाव वगेरेथी तेने महेन्द्रनी जेम उत्तम भतावत्तामां आव्या छे. अहीं पण्ण जे ‘वण्णओ’ शब्द आव्यो छे, ते आभ भतावे छे डे आं राजाना विषे जेना उरतां भीलुं वधु वण्णन भील शास्त्रोमां उरवामां आव्युं छे. भाटे ते वण्णन औपपातिक सूत्रवडे समल्ल शक्य छे.

तस्स णं सेणियस्स रन्नो नंदा नामं देवी होत्था सुकुमार पाणिपाया वण्णओ) ते श्रेष्ठि राजानी राणीनुं नाम नंदा उतुं. तेना हाथपण्ण पाहुं न सुकोमल उता ते डेटली अधी इपवती उती तेना स्वभाव वगेरे डेयो उतो, आ नतना अधा निपयोनुं वण्णन औपपातिक सूत्रमा आपवामां आव्युं छे. (तस्स णं सेणियस्स रन्नो पुत्ते नंदाए देवीए अत्तए अभयनामं कुमारे होत्था) ते श्रेष्ठि राजाना जेके पुत्र उता. तेनुं नाम अभयकुमार उतुं. ते नंदादेवीनी दृग्गमांथी अव-तर्था उता. (अहीण जाव सुरूवे) अही यावत् शब्दधी जे पाठ अहण्ण उरवामां

લક્ષણ—દંજણગુણોયથેષ, માણુમાણપ્રમાણપટિપુણમુજાગ્યસવ્વંગમુદરંગે, સનિ
સોમાકારે, કંતે, પિયદંમણે મુરુવે' ર્જાત સંગ્રહઃ । વ્યાख्या—અહીનપ્રતિપૂર્ણપદ્ધ
ન્દ્રિયશરીરઃ—અહીનાનિ=લક્ષણતોડન્યૂનાનિ પ્રતિપૂર્ણાનિ=સ્વરૂપતોડસ્વષ્ટિતાનિ
પશ્ચાપીન્દ્રિયાણિ યસ્મિન્ તત્તથાચિધં શરીરં યસ્ય સ તથોક્તઃ । લક્ષણવ્યજ્ઞનગુણો-
પપેતઃ—લક્ષણાનિ=સ્વસ્તિકચક્રચવમત્સ્યાદીનિ, વ્યજ્ઞનાનિ=મપતિલાદીનિ,
તેપાં ગુણઃ=પ્રશસ્તત્વરૂપાસ્તૈઃ ઉપપેતઃ=યુક્તઃ । અત્ર—‘ઉપ’ ‘અપ’ અનયોરુપ-
સર્ગયોઃ શકન્ધવાદિત્વાત્પરરૂપે ‘ઉપપદતઃ’ અનયોર્ગુણે ‘ઉપપેતઃ’ ઇતિ સિદ્ધમ્ ।
માનોન્માનપ્રમાણપ્રતિપૂર્ણમુજાતસર્વાંગસુન્દરાંગઃ—અત્ર માનં=જલેન પરિપૂર્ણ કુણ્ડે
યસ્મિન્ પુરુષે પ્રવિષ્ટે સતિ યજ્જલં કુણ્ડાદ્વાઠિર્નિસ્સરતિ તજ્જલં યદિ દ્રોણપરિ-
માણ ભવતિ તદા તસ્ય શરીરાવગાહના માનમુચ્યતે । તુલાદંડેન મન્તુઝિતઃ
પુરુષો યદ્યર્ધભારપરિમાણો ભવતિ તદા તસ્ય અર્ધભારપરિમાણમ્ ઉન્માનમુચ્યતે ।
સ્વાઝુલેનાપ્ટોત્તરશતોન્નતતા પ્રમાણં કથ્યતે તતઃ—માનં ચ ઉન્માનં ચ પ્રમાણં
ચ માનોન્માનપ્રમાણાનિ, તૈઃ પ્રતિપૂર્ણાનિ મુજાતાનિ સર્વાંગાણિ, તૈઃ
સુન્દરાંગઃ—સર્વથા પ્રમાણપ્રતિપૂર્ણમુજાતતથા સર્વાંગીણ સુન્દર ઇતિ ભાવઃ । ‘સસિ-

તથા સ્વરૂપ સે પરિપૂર્ણ પાચો ઇન્દ્રિયો સે યુક્ત થા ।’ લક્ષણો—સ્વસ્તિક—ચક્ર
ચવ એવં મત્સ્ય આદિ કે ચિહ્નો—સે—તથા મપા તિલ—આદિરૂપ વ્યજ્ઞનો સે
મરપૂર થા । ‘માન’ ઉન્માન, તથા ‘પ્રમાણ’ સે શરીર કા પ્રત્યેક અવયવ

આવ્યો છે કે એમનું શરીર લક્ષણોથી અન્યૂન (અપૂર્ણ) તેમજ સ્વરૂપ (મૌદ્ય)થી
પરિપૂર્ણ પાંચે ઇન્દ્રિયોથી યુક્ત હતું. લક્ષણો—સ્વસ્તિક ચક્ર, ચવ અને મત્સ્ય વગેરે
ચિહ્નો—થી તેમજ મપાતિલ વગેરે વ્યંજનોથી અપૂર્ણ રીતે ભરેલું હતું. માન, (૧)
ઉન્માન, (૨) તેમજ પ્રમાણવડે (૩) શરીરનો દરેકે દરેક અવયવ પરિપૂર્ણ હતો

(૧) જલ સે પરિપૂર્ણ મરે હુણ કુણ્ડ મેં મનુષ્ય કો વૈઠાને પર ઉમ
કુંડ સે જિનના પાની વાઘર—નિકલ આના હૈ વહ પાની નૌઠને પર રદિ
એક દ્રોણ પ્રમાણ હોતા હૈ તો વહ જલ ઉસ પુરુષ કી શરીરાવગાહના કા
માનમાના જાના હૈ । (૨) તરાજૂ પર મન્તુલિન હોને પર પુરુષ કા જો અર્ધ
માર હોગા વહ ઉન્માન માના જાવેગા । (૩) ૧૦૮ અંગુલ કી જો ઝંચાર્ટ હોતા

વિશેષઃ—(૧) પાણીથી પૂર્ણ ભરેલ કુંડમા માણુમને ઘેસાડ્યા પછી ને કુંડનાથી
બેઠલું પાણી ઘડાર નિકળી આવે છે. તે પાણીને જો તોલવામાં આવે, અને તે થોડ
દ્રોણ પ્રમાણ તોલમાં ઉતરે તો તે પાણીને તે પુરુષની શરીરાવગાહનાનું માન માન-
વામાં આવે છે.

(૨) ત્રાજવા ઉપર તોલવામાં પુરુષનું જે અર્ધ વજન થાય તેને ‘ઉન્માન’ માનવામાં આવે છે

(૩) થોડસો આડ (૧૦૮) આંગળની જે ઊંચાઈ હોય છે તેને ‘પ્રમાણ’ માનવામાં આવે છે.

સોમાગારે' શશિસૌમ્યાકાર:-શશી=ચન્દ્રસ્તદ્વત્ સૌમ્ય:=રમણીય:, આકાર:=
સ્વરૂપં यस્ય સ તથોક્તઃ । 'કંતે' કાન્ત:=કમનીયઃ । 'પિયદંસણે' પ્રિયદર્શન:-
પ્રિયં=દર્શકજનમનોહ્લાદકં દર્શનમ્=અવલોકનં यस્ય સ તથોક્તઃ । 'સુરૂવે'
સુરૂપ:=સર્વાતિશાયિરૂપલાવણ્યવાન્ । 'સામદંડભેદોપપ્રયાણનીતિસુપ્પઉત્તણ-
યવિહિણ્ણુ' સામદંડભેદોપપ્રદાનનીતિ સુપ્રયુક્તનયવિવિજ્ઞ:-તત્ર સામ=વયં યુષ્મા-
કં યૂયમસ્માક કૌ ભેદોઽસ્માકમ્' इत्यादि मधुरवाक्यैः शत्रुपक्षवशीकरणम्, दण्डः
दण्डयते-धनाद्यपहरणेन निस्सारी क्रियते जनो येन स तथोक्तः=क्लेशोत्पादेन

परिपूर्ण था । चंद्रमाके जैसा इसका सौम्य आकार था । देखने वालों को
यह बहुत अधिक प्रिय लगता था । कमनीय था । रूप लावण्य
इसके प्रत्येक अंग से टपकसा रहा था ।

यहाँ “अहीणजावसुरूवे” में जो यावत् पद रखा है-उस से इस
पाठ का यहाँ ग्रहण किया गया है-अहीणपडिपूण-पंचेन्द्रियसरीरे
लक्खणवज्जणगुणोववेए, माणुस्माणप्पमाणपडिपुण -सुजायसव्वंगसुदरंगे,
ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे । (सामदंडभेदउपपयाणणी-
तिसुप्पउत्तणयविहिन्नु ईहा-बूहसगगण-गवेसणअत्थसत्थमइविसामए) हम
आपके हैं आप हमारे हैं हम में और आप में कोई भेद नहीं है इत्यादिमधुर वचनों
द्वाराशत्रुपक्ष को वश में करना यह साम उपाय है, क्लेश उत्पन्न करके अथवा
काष आदि का अपहरण करके शत्रु को वश में करना-या उसे विलकुलकम-
जोर बना देना यह दण्डनीति है, शत्रु पक्ष के स्वामी-तथा सेवक में जो
परस्पर में स्नेह होता है उसमें भेद करना-उनके चित्त में ऐसी बात
जमा देना कि जिससे दोनों आपसमें एक दूसरे का विश्वास न कर
सकें इसका नाम भेदनीति है । यह भेदनीति ३ तीन प्रकार की कही गई है-

ચન્દ્રના જેવો એમનો સૌમ્ય આકાર હતો. એનારને એ બહુજ વધારે ગમતો હતો.
એ કમનીય હતા. રૂપ અને લાવણ્ય એમના દરેકે દરેક અંગમાંથી નીતરતું હતું.

અહીં 'અહીણ જાવ સુરૂવે' માં જે યાવત્ પદ મુક્યામાં આવ્યું છે, તેનાથી
આ પાઠનું અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે-અહીણપડિપુણપંચેદિયસરીરે
લક્કણવજ્જણગુણોવવેए माणुस्माणप्पमाणपडिपुणसुजायसव्वंगसुंदरंगे
ससिसोमागारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे ।” सामदंडभेदउपपयाण
णीतिसुप्पउत्तणयविहिन्नु ईहा बूहसगगणगवेसणअत्थसत्थमइविसामए)
અમે તમારા છીએ; તમે અમારા છો, આપણામાં કોઈ પણ બાતનો ભેદ નથી, વગેરે
મીઠા વચનોથી શત્રુપક્ષને વશ કરવો આ આમ ઉપાય છે. પીડિત કરીને અથવા તો
ધન-ભગ્નનું હરણ કરીને દુશ્મન ઉપર ક્રોધ બેળવવો અગરતો તને આવ નિર્ણય
બનાવવો આ દણ્ડનીતિ છે. શત્રુપક્ષના સ્વામી તેમજ સેવકમાં જે એક બીજા તરફ
હૈ वह प्रमाण नहींगई है ।

કોપાદ્યપદ્ધરણેન વા. શત્રોરનુશાસનમ્ । ભેદઃ=શત્રુપક્ષે સ્નેહાપનયનપુરસ્સરં સ્વામિ સેવકયોશ્ચિત્તભેદકરણં, સ ત્રિવિધઃ, ।

ઉક્તશ્ચ—“પરોપ્પરં જેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ, મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧” ઇતિ ।

અસ્ય છાયા—પરસ્પરં સ્નેહમજ્ઞઃ, કલહોત્પાદન તથા ।

તર્જનં શત્રુપક્ષેષુ, ભેદનીતિઃ પ્રકીર્તિતા ॥૧॥ ઇતિ ।

ઉપપ્રદાનમ્=પૂર્વગૃહીતવસ્તુપ્રતિપ્રદાનમ્, અભિમતાર્થદાનં વા, એતદ્રૂપા ચતુર્વિધા નીતિઃ—નીયતે=સ્વાનુકૂલ્યં પ્રાપ્યતે રિપુરનયેતિ સા તથોક્તા તથા સામાદિ ચતુર્વિધયા નીત્યા સુ=સુપ્તુ પ્રયુક્તં=પ્રયોગો વ્યાપારો યત્ર સ સુપ્રયુક્તઃ, એતાદૃશો નયઃ=ન્યાયસ્તસ્ય વિધિઃ=વિધાનં, તં જાનાતીતિ સ તથોક્તઃ—યથાયોગ્યનીતિન્યાય કુશલ ઇત્યર્થઃ । નીતિ પ્રયોગો યથા—‘ઉત્તમં પ્રણિપાતેન, શૂરં ભેદેન યોજયેત્ ।

‘પરોપ્પરં જેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।’

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧॥

શત્રુ પક્ષમે સ્વામી સેવકમે સ્નેહ કા મંગ કરવાના ઉનમે આપસમે લડાઈ જાગડા કરવા દેના—એવં પરસ્પર મે તર્જન—હાટ—હપટ—આદિ કરવાના । પૂર્વમે ગૃહીત કી હુઈ વસ્તુ કા દેના અથવા અભિમત અર્થકા દેના ઇસ કા નામ ઉપપ્રદાન હૈ સામ, દણ્ડ ભેદ એવં ઉપપ્રદાન ઇસ તરહ ૪ ચાર પ્રકાર કી નીતિ કે પ્રયોગરૂપ ન્યાય કે વિધાનમે યહ અમય-કુમાર નિષ્ણાત થા—યથા યોગ્યનીતિ ન્યાય મે કુશલ થા—નીતિ કા પ્રયોગ ઇસ પ્રકાર કહા ગયા હૈ—(ઉત્તમં પ્રણિપાતેન) ઉત્તમ જનકો યદિ

સ્નેહભાવ હોય છે, તેમાં ફૂટ પાડવી, તેમના મનમાં એવી વાત ઠગાવવી કે જેથી બન્ને એક બીજાનો વિશ્વાસ ન કરે, તેનું નામ ભેદ-નીતિ છે. આ ભેદ નીતિ ત્રણ પ્રકારની બતાવવામાં આવી છે.

પરોપ્પરં જેહમંગો, કલહુપ્પાયણં તદ્દા ।

તજ્જણં સત્તુપક્કલેસુ મેયણીઈ પકિત્તિયા ॥૧॥”

શત્રુપક્ષમાં સ્વામી સેવકના સ્નેહમાં ફૂટ પડાવવી. તેમનામાં પરસ્પર દલાડ કરાવવો અને પરસ્પર તર્જન (નિરંકાર) દમદાટી વગેરે કરાવવાં. પૂર્વે કોઈ પાસેથી લીધેલ પદાર્થને આપવો અથવા અભિમત (ક્રૂપિ) અર્થને આપવો તેનું નામ ઉપપ્રદાન છે. આમ, દંડ, ભેદ અને ઉપપ્રદાન આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારની નીતિનો પ્રયોગ કરતાં ન્યાય આપવામાં અમયકુમાર નિષ્ણાત હતા નીતિના ચમુચિત માર્ગને અનુસરતાં ન્યાય આપવામાં એ કુશળ હતા. નીતિનો યથાયોગ્ય વ્યવહાર આ રીતે બતાવવામાં આવ્યો છે — ‘ઉત્તમં પ્રણિપાતેન, સારા માણસને વશ કરવો હોય તો તેની અંગે નમ્ર થઈને વર્તવું’.

નીચમલ્પપ્રદાનેન, સમં તુલ્યપરાક્રમૈઃ॥૧॥” ઇતિ, અન્યચ્ચ—“લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્, સાધુમઞ્જલિકર્મણા । મૂર્ધ્વ છન્દાનુરોધેન, તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્ ॥” ઇતિ । ‘ઈદ્દાવોહ મર્ગગવેસણઞ્ચત્થસત્થમદ્વિસારણ’ ઈદ્દાપોહમાર્ગગવેપણાર્થશાસ્ત્રમતિવિશારદઃ— તત્ત્વ ઈદ્દા=કસ્યાપિવસ્તુનોડનાલોચિતવિલોકનજન્યસંશયનિરાશાય બુદ્ધિચેષ્ટા, યથા દૂરત ઉચ્ચેસ્ત્વયુક્તસ્ય કસ્યચિદ્દર્શને ‘સ્થાણુ વાં પુરુષો વા ઇતિ વિવેકાય બુદ્ધિચેષ્ટનમ્ ।

વશ મેં કરના હોવે તો ઉસકે સાથ નમ્રતા કા વ્યવહાર રલ્લના ચાહિયે । (શૂરં મેદેન યોજયેત્) કિસી શૂરવીરકો યદિ વશ મેં કરના હૈ તો ઉસકે સાથ મેદનીતિ કા પ્રયોગ કારના ચાહિયે । (નીચમલ્પપ્રદાનેન) યદિ કિસી નીચજનકો વશ મેં કરના હૈ, તો ઉસે કુછ ન કુછ થોડા વહુત અવગ્ય દે દેના ચાહિયે ।

(સમં તુલ્યપરાક્રમૈઃ) વરાવરી વાલે શત્રુ કો યદિ વશ મેં કરના હૈ તો ઉસકે તો ઉસકે સાથ વરાવરી કા પરાક્રમ કરના ચાહિયે । યહી વાત અન્યત્ર હસ પ્રકાર સે ગઈ હૈ—

‘લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્ સાધુમઞ્જલિકર્મણા,
‘મૂર્ધ્વ છન્દાનુરોધેન તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્’ ।

સામાન્ય રૂપ સે વસ્તુ કે વાદ જો ઉસમેં સંયશ હોતા હૈ ઉસ સંશય કોં દૂર કરને કી જો ઇક પ્રકાર કી બુદ્ધિ ચેષ્ટા હોતી હૈ ઉસકા નામ ઈદ્દા હૈ । જૈસે દૂર સે કિસી ઝંઘી વસ્તુ કા જબ હમે દર્શન હોતા હૈ તબ યહ કુછ હૈ ઇસા સામાન્ય વોધ હોતા હૈ અબ હમ સામાન્ય વોધ કે વાદ ફિર ઇસા જો વિચાર આતા હૈ કિ યહ સ્થાણુ હૈ યા પુરુષ હૈ

કરવું જોઈએ ‘શૂરં મેદેન યોજયેત્’ વીર પુરુષને વશ કરવો હોય તો તેની સાથે મેદનીતિનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. ‘નીચમલ્પપ્રદાનેન’ નીચ માણસને વશ કરવો હોય તો કંઈકને કંઈક—થોડું થોડું આપવું જોઈએ. ‘સમ તુલ્યપરાક્રમૈઃ’ સરખી શક્તિવાળા દુશ્મનને વશ કરવો હોય તો તેની સાથે બરાબરીનું શૂરતાન બતાવવું જોઈએ એવું વાત બીજે સ્થાને આ રીતે બતાવવામાં આવી છે—

લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્ સાધુમઞ્જલિકર્મણા ।

મૂર્ધ્વ છન્દાનુરોધેન તત્ત્વાર્થેન ચ પણિતમ્ ॥૧॥,

સામાન્ય રૂપમાં વસ્તુના બોધ પછી જે તેમાં સંશય ઉદ્ભવે છે તેને દૂર કરવાની એક પ્રકારની બુદ્ધિનીચેષ્ટા હોય છે, તેનું નામ ‘ઝંઘા’ છે દા. ત. દરથી કોઈ બિંચી વસ્તુનું ન્યારે દર્શન થાય છે, ત્યારે આ કંઈક છે, એવું સામાન્ય જ્ઞાન આપણને થાય છે. આ સામાન્ય જ્ઞાન પછી ફરી એમ વિચાર થાય કે આ સ્થાણું (ઠુંઠું) છે કે પુરુષ છે, આનું નામ અંશય છે. આ અંશય પછી આ સ્થાણું હોવું જોઈએ અથવા પુરુષ હોવો જોઈએ,

અપોહઃ-અપોહ્યતે=નિવાર્યતે સ્વાકારાદ્વિપરીત આકારોડનેનેતિ સ તથોક્તઃ=નિજા કારનિર્ણયજ્ઞાનં યથા-‘સ્થાણુરેવાય’ મિતિ। માર્ગણં-માર્ગ્યતે=અન્વિષ્યતે વસ્તુ-નેનેતિ તત્તથોક્તમ્=અપોહાગ્રે સદ્ભૂતાર્થવિશેષજ્ઞાનામિમુખમેવ ‘તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વમન્વયઃ’ इत्यन्वयधर्मान्वेषणं, યથા વલ્લીલતાદ્યારોહણં સ્થાણુધર્મં एवात्र घटने इति। સ્થાણુમેવાશ્રિત્ય વલ્લીલતાદ્યારોહણં ભવતિ, અતઃસ્થાણુ ધર્મત્વેન વલ્લીલતા-દ્યારોહણં વ્યવદિશ્યતે। ગવેષણં-ગવેષ્યતે=વિશેષતો નિશ્ચીયતે વસ્તુનેનેતિ તત્ત-

“इसी का नाम संशय है। इस संशयके होने पर यह स्थाणु होना चाहिये अथवा पुरुष होना चाहिये इसतरह किसी एक तरफ झुकती हुई जो बुद्धि की चेष्टा होती है यही ईहा है।

ईहा के बाद जो विशेष ज्ञान होता है उसका नाम अवाय है-अपोह है-। अपने आकार से विपरीत आकार जहां दूर किया जाता है वह ‘अपोह’ है ऐसी अपोह शब्द की व्युत्पत्ति है। जैसे जब यह बोध हुआ कि यह स्थाणु होना चाहिये तब ऐसा जो बोध होता है कि यह स्थाणु ही है इसी का नाम अपोह है मार्गण शब्द का अर्थ होता है-अन्वेषण-यह स्थाणु ही है ऐसा जो अपोह नामक बोध हो रहा है वह इस बात को लेकर हो रहा है कि यहाँ पर वल्ली आरोहण आदि जो स्थाणुगत धर्म हैं वे ही घटित हो रहे हैं। इसी का नाम अन्वय है ‘तत्सत्त्वे तत्सत्त्वमन्वयः’ यह अन्वय का लक्षण है। स्थाणु को अश्रित करके ही वल्ली लता आदि का वहाँ आरोहण होता है-इसलिये ये स्थाणु के धर्म तरी के प्रकट किये जाते हैं। मार्गणा में अन्वय धर्म की पर्यालोचना होती है। गवेषणा में व्यतिरेक धर्म का विचार चलता

આ પ્રમાણે કોઈ એક તરફ વળતી બુદ્ધિની ચેષ્ટા થાય છે, તેનું નામ ઇહા છે.

ઇહા પછી જે વિશેષજ્ઞાન હોય તેનું નામ અવાય છે-અપોહ-છે. પોતાના આકારથી ભિન્ન આકારને બ્યા દૂર કરવામાં આવે તેને અપોહ કહે છે. એ રીતે અપોહ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ છે. દા ત. બ્યારે એ જ્ઞાન થયું કે આ સ્થાણુ (હું) હોયું એકજો, ત્યારે એણું નિશ્ચયરૂપે જે જ્ઞાન થાય છે કે આ સ્થાણું (હું) જ છે, આણું જ નામ અપોહ છે. માર્ગણ શબ્દનો અર્થ અન્વેષણ થાય છે આ સ્થાણું જ છે. આ પ્રકારનું અપોહ નામે જે જ્ઞાન થઈ રહ્યું છે, તે આને લઈને જ થઈ શકે છે કે અડી વડી (વેડા) આરોહણ વગેરે જે સ્થાણુમાં રહેનારા ધર્મો છે. તે જ ઘટિત થઈ રહ્યા છે. આનું નામ અન્વય છે ‘તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વમન્વયઃ’ આ અન્વયનું લક્ષણ છે સ્થાણુ (હું) ના આધારે જ લતા વગેરેનું આરોહણ થાય છે. માટે જ એ સ્થાણુના ધર્મ અન્વયજ્ઞાન આવ્યા છે. માર્ગણમાં ‘અન્વય’ ધર્મની પર્યાલોચના થાય છે. ગવેષણામાં કે અતિરેક

થોક્તં-માર્ગણાદૃઢ્વં સદ્ભૂતાર્થવિશેષ નિર્ણયાભિમુખમેવાન્યધર્મપરિત્યાગેન 'તદસત્ત્વે તદસત્ત્વં વ્યતિરેકઃ' इति व्यतिरेक धर्माध्यास समालोचनं यथा-“अस्मिन् शिरः शरीर कण्डूयनादयः पुरुषधर्मा न दृश्यन्ते” इति। एतेषां समाहारे ईहापोहमार्गणगवेषणानि, तैरर्थशास्त्रे=अर्थोपार्जननिमित्तं शास्त्रमर्थशास्त्रं, तत्र या मतिः=मननं तथा विशारदः=निपुणः स तथोक्तः। तथा 'उत्पत्तियाए वेणइयाए कम्मयाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धीए उव्वेए' औत्पत्तिकया, वैનयिकया, कर्मजया, पारिणामिकया, चतुर्विधया बुद्ध्या उपपेतः, तत्र-औत्पत्तिकया-उत्पत्तिरेव-शास्त्राभ्यासकर्मपरिशीलनादिकं विहाय प्रयोजनं यस्या सा औत्पत्तिकी-पूर्वमदृष्टाश्रुताननुभूतविषयतयाप्यकस्मादुद्भवन्गीला, तथा, अत्र रोहकदृष्टान्तःप्रसिद्ध एव।

है जैसे ऐसा विचार होना-कि यह स्थाणु ही है- पुरुष नहीं-कारण पुरुषगत जो शिरः कण्डूयन आदि धर्म हैं वे यहां प्रतीत नहीं हो रहे हैं। 'तदसत्त्वे तदसत्त्वम्' यह व्यतिरेक का लक्षण है। अभयकुमार जिस तरह साधनादि नीति के प्रयोग करने में विशेष पटु थे उसी प्रकार वे ईहा अपोह मार्गण, गवेषण द्वारा अर्थशास्त्र के विचार करने में भी विशेष विशारद थे। (उत्पत्तियाए वेणइयाए कम्मयाए पारिणामियाए चउव्विहाए बुद्धीए उव्वेए) औत्पत्ति की, वैनयिकी कर्म जा तथा, परिणामिकी, इस तरह चार प्रकार की बुद्धि से वे अभयकुमार युक्त थे। जो बुद्धि स्वतः इस जीव को बिना किसी शास्त्राभ्यास आदि के उत्पन्न होती है वह औत्पत्ति की बुद्धि है। यह बुद्धि पूर्व में अदृष्ट अश्रुत तथा अननुभूत हुए विषय को अकस्मात् जान लेती है। इस विषय में रोहक का दृष्टान्त प्रसिद्ध ही

[અભાવ] ધર્મ ઉપર વિચાર કરવામાં આવે છે. દ્વા. ત. એમ વિચાર થયો કે આ સ્થાણુ જ છે, પુરુષ નથી. કારણુ કે પુરુષગત જે શિર કણ્ડૂયન વગેરે ધર્મો છે, તેઓની અહીં પ્રતીતિ થતી નથી. 'તદસત્ત્વે તદસત્ત્વમ્' આ વ્યતિરેકનું લક્ષણુ છે. એમ અભયકુમાર સામ વગેરે નીતિનો પ્રયોગ કરવામાં વિશેષ કુશળ હતા, તેમજ ઈહા, અપોહ. માર્ગણુ, ગવેષણુ વડે અર્થશાસ્ત્ર ઉપર વિચાર કરવામાં પણ વિશેષ હોશિયાર હતા. (ઉત્પત્તિયાએ વેણઇયાએ કમ્મયાએ પરિણામિયાએ ચઉવ્વિહાએ બુદ્ધિએ ઉવ્વેએ) ઔત્પત્તિકી, વૈનયિકી' કર્મજ અને પરિણામિકી આ રીતે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી અભયકુમાર સંપન્ન હતા. છવને પોતાની મેળે કોઈ પણ જાતના શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર જે બુદ્ધિ ઉદ્ભવે છે તે-ઔત્પત્તિકી બુદ્ધિ છે. આ બુદ્ધિપહેલાં કોઈપણ વખત જોવામાં નહિ આવેલા, સાંભળવામાં નહીં આવેલા તેમજ અનુભૂતિના વિષયમાં નહિ આવેલા વિષયને અનાયાસ સમજી લે છે. આ જાણતમાં રોહકનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ થયેલ જ છે.

वैनयिक्या—विनयेन जाता वैनयिकी=गुर्वादिविनयप्राप्तशास्त्रार्थ संस्कारजन्या, तथा,
अत्र नैमित्तिकशिष्यद्वयोदाहरणं संक्षेपतः प्रदर्श्यते—

एकस्मिन्ननगरे समकक्षत्रयस्कौ द्वौ शिष्यौ निमित्तशास्त्रं पठितुं कम्प्यादि
नैमित्तिकस्य समीपे गतवन्तौ। तयोरेको विनयशीलो यद् यथा गुरुरूपदिशति तत्तथैव
बहुमानपुरस्सरं विनयावनतमरतकोऽधीते, गुरुपाठितं गुरुर्मुहुर्विमृशति, शङ्कास्पदं स्थलं
गुरुसमीपमुपेत्य सविनयं निर्णयति च। अपरस्तु न तथा विनयेन पठति, न पृच्छति,
नापि विमृशति च। अधीतशास्त्राबुधौ कालान्तरे जीविकार्थं देशान्तरं गतौ। ववचि-

है। गुरु आदि के विनय से प्राप्त हुए शास्त्री अर्थ के संस्कार से जो
बुद्धि प्राप्त होती है वह वैनयिकी बुद्धि है।

इस विषय में दो नैमित्तिक शिष्यों का उदाहरण इस प्रकार है—
किसी नगर में समान अवस्था वाले दो शिष्य किसी निमित्तज्ञ के पास
निमित्त शास्त्र को पढ़ने के लिये गये। उनमें एक शिष्य विनयशील
था। गुरुमहाराज उसे जिस प्रकार जिस बात को पढ़ाते थे वह उस
बात को बहुमान पुरस्सर बड़े भारी विनय के साथ पढ़ता था। विद्या
गुरु जिस विषय को उसे समझाया करते थे वह उस विषय को बार
बार विचार में लाया करता था। जिन विषय में उसे किसी भी तरह
का संदेह होता तो वह गुरु के पास जा कर विनय के साथ उसका
निर्णय करता। दूसरा शिष्य ऐसा कुछ अविनयी था कि वह न तो कुछ
पढ़ता न कुछ लिखता और न गुरु से कुछ पूछता और न कुछ विचार
ही करता। अब उन दोनों के लिये ऐसा अवसर आया कि उन्हें आज्ञा

गुरु वगेरेना विनयशी प्राप्त करेले शास्त्रीय अर्थना संस्कार वरे के बुद्धि प्राप्त थय
छे, तेवैनायिष्टी बुद्धि छे. आ विषयने लगता गे नैमित्तिक शिष्याना पणान् आ प्रभाते छे—

कोई नगरमा सरणी उभरना गे विद्यार्थिओ। कोइ निमित्तजनी पास निमित्त-
शास्त्रना अल्याआर्थे गया तेओमां ओइ शिष्य विनय रतो। गुरु तेने के वान्
शीणवता ते ते वान्ने अलुअ मानपूर्वक पण विनय आर्थे ते शीणते। रतो विद्या
आपनाय गुरु के विषय तेने समझवता ते ते विषय छय बाब्यार अनन छ-
रतो ते विषयना तेने कोइ पणु जतनी शक्य छाय ते ते बुझनी पावे जहिने
अविनय तेनु समाधान करतो रतो। पीछे शिष्य इंडे अविनयी रते, न
तो ते इंडे जानतो रते न ते इंडे लभतो तेनज न बुझते ते इंडे पूछते रते
न ते कोइपणु जतना विचार करतो। एवं विद्वत्पण्डित इरी ह्य। पीछे को अलुअने

નનગરનિકટે સરસ્તીરે વિશશ્રમતુઃ । ‘एतावुभौ विद्वांसौ’ इति ज्ञात्वा मस्तकन्यस्त-
जलभृतघटा काचिद्वृद्धा विदेशगतस्वसुतकुशलिनीं वार्त्तां पप्रच्छ । प्रश्नसमकालमेव
तन्मस्तकाद् घटो न्यपतत्, तद्दृष्ट्वा सोऽविमृश्यकारी झटिति प्राह—‘वृद्धे ।=मृतस्तव-
पुत्रः’ इत्यादि । कर्णकठोरं प्राणापहारकं वज्रमिवाऽऽपतत् पुत्रमरणरूपं तद्वचनं
श्रुत्वा यावत्सा मूर्च्छा प्राप्नोति तावदपरो विमर्शशीलो नैमित्तको न्यगदत् भोभ्रात-
मैवं ब्रूहि, अस्याः पुत्रः साम्प्रतमेव स्वगृहमागतो वर्त्तते, मातः ! गच्छ शीघ्रं गृहं
पुत्रमुखावलोकनजनितममन्दपरमानन्दमनुभवेत्यादि । तच्छ्रुत्वा प्रत्युज्जीवितेव

વિકા સંપાદન કે લિયે પરદેશ મેં જાના પડા । જબ યે બાહર જા રહે થે તો
કિસી એક નગર કે પાસ કે સરોવર કે કિનારે યે દોનો ઠહર ગયે । ઇતને મેં
એક વૃદ્ધાને કિ જિસકા પુત્ર વહુત સમય સે પરદેશ ગયા હુઆ થા ઓર અમી તક
વાપિસ નહીં આયા થા ઉન્હે દેલા-વહ મસ્તક પર ઘડા રાખકર વહાં
જલ ભરને કો આઈ થી । ઉસને વિદ્વાન સમજ્ઞ કરે ઇનસે અપને પુત્ર કી
કુશલ વાર્તા પૂછી તો અવિનીત શિષ્યને યહ દેલ્લકર કિ ઉસકે મસ્તક
સે પ્રશ્ન પૂછને કે સાથ સાથ ઘડા ગિર ગયા હૈ જલ્દી સે એસા કહા
કિ હે વૃદ્ધે ? તેરા પુત્ર તો પરદેશ મેં હી મર ગયા હૈ-તૂ અબ કિસ કી
કુશલ વાર્તા પૂછ રહી હૈ । એસા ઉસકા કર્ણકઠોર વજ્ર કે પ્રહાર જૈસા
તીક્ષ્ણ મર્મભેદક પુત્ર કા મરણ રૂપ વચન સુનકર વહ મૂર્ચ્છિત હોને
વાલી હી થી ઇતને મેં દૂસરે વિનયશીલ શિષ્યને વિચાર કર કહા માઈ
એસા મતકહો-ઇસકા પુત્ર તો ઇસ સમય ઘર પર હી આ પહુંચા હૈ । એસા
કહકર ફિર ઉસને ઉસ વૃદ્ધા સે કહા ! તુમ જલ્દી સે જલ્દી ઘર જાઓ ।

પોતાની આશ્લુવિકા ચલાવવા માટે પરદેશ જવાનું થયું. ત્યારે તેઓ બહાર જઈ રહ્યા
હતા ત્યારે માર્ગમાં ઇન્દ્રનગર પાસે સરોવરના કાંઠે આ બન્ને રોકાયા. એટલામાં એક ડોશીએ-
કે જેનો પુત્ર ઘણા સમય પહેલાં વિદેશ ગયો હતો અને હજી પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો
ન હતો-તેઓને જોયા, તે ઘડો માથા ઉપર મૂકીને પાણી ભરવા આવી હતી. તે
ડોશીએ તેઓને વિદ્વાન સમજીને એમને પોતાના પુત્રનું કુશળ પૂછ્યું પ્રશ્ન પૂછતાની
સાથે જ વૃદ્ધાના માથા ઉપરથી પાણીનો ઘડો પડી ગયો, -એ જોઈને અવિનીત શિષ્યે અડપથી
કહ્યું કે હે વૃદ્ધે ! તારો પુત્ર તો વિદેશમાં મરણ પામ્યો છે, તું હવે કોના
કુશળની વાત પૂછે છે, આ પ્રમાણે તેનું વજ્રપ્રહાર જેવું કાર્ણકટ, તીક્ષ્ણ, અન્તઃકરણને
વીંધનારું, પુત્રમરણ રૂપવચન સાભળીને તે જોભાન થવાની જ હતી તેટલામાં બીજા વિનયશીલ
શિષ્યે વિચારીને કહ્યું કે ભાઈ આવું ન જોલો એનો પુત્ર તો આત્યારે ઘેર આવી પહોંચ્યો છે.
આમ કહીને પછી તેણે તે ડોશીને કહ્યું કે મા ! તમે સત્વરે ઘેર જાઓ. તમારો પુત્ર

सा गता गृहं, मिलितो लब्धलक्षलाभः पुत्रः, हर्षप्रकर्षमुपागता । तदनु सा बहुमूल्यं पारितोषिकमादाय सरस्तीरमागत्य तौ पृष्ठवतीकथं ज्ञातमेतद्दृष्टमिति । अविमृश्यकारी ब्रूते-प्रश्नसमये तव मस्तकान्निपत्य कुम्भः स्फुटितस्तेन मया ज्ञातं-‘मृतस्तव पुत्रः’ इति । तत्पश्चाद् विमृश्यकारी प्रवक्ति-प्रश्नसमकालमेव तव घटाऽथो भूमौ निपतितस्तज्जलं च सरोजलेन साकं मिलितं तेन मया ज्ञातं-‘यस्य यज्जलं तत्तेन

तुम्हारा पुत्र घर पर आ गया है। उसके सुखावलोकन से तुम परम हर्ष का अनुभव करो। इस प्रकार उस विनयशील विचारक शिष्य के वचन सुनकर उसे मानो नई चेतना मी प्राप्त हो गई हो इस तरह बनकर वह अपने घर पहुँची। पहुँचते ही वहाँ उसने एक लाख रुपयों को कसाकर साथ में लाये हुए अपने पुत्र को देखा-देखते ही उसे परम आनन्द का अनुभव हुआ हर्ष प्रकर्ष से युक्त हो कर वह बहुमूल्य पारितोषिक लेकर पुनः उस तालाब के किनारे पर वह आई। आते ही उन दोनों से उसने पूछा-माई बतलाओ तुमने यह सब कैसे जाना। सुनकर अविमृश्यकारी शिष्यने उससे कहा-मा! प्रश्न पूछने के साथ ही जब तुम्हारे मस्तक से घड़ा गिर कर फूट गया-तो मैंने विचार किया कि जिस प्रकार यह घड़ा अचानक गिरकर फूट गया है उसी प्रकार तुम्हारा पुत्र भी मर गया है। विमृश्यकारीने अपनी बात के समर्थन में उसे कहा-कि मातः? प्रश्न करने के समकाल में ही जब आप का घड़ा जमीन पर गिर पड़ा और उसमें का जल सरोवर के साथ मिल गया

घेर आवी गयो छे. तेनुं मे जेधने तमे पूणजे आनंद अनुभवो आ रीते विनयी अने विचारके शिष्यना वचन सांभलीने तेणे जेणे केनवी चेतना न भेजवी डाय, तेम ते तरतजे पोताने घेर गछ अने घेर पडोयतां जे त्यां तेणे जेके दाण इपिया डमाई आवेल पोताना पुत्रने जेयो. जेतांनी साथे जे तेनुं डैयु आनन्दथी तरणोण थछ गयुं प्रसन्न थती ते गडु डीमती लेट लधने तेजे तणावने डांठे डूरी आवी आवीने तेजो जन्नेने तेणे पूछयु ‘साध. तमे आ गधुं डेवी रीते जेण्युं?’ जे सांभलीने अविमृश्यकारी [अविचारी] शिष्ये डह्युं-‘मा! प्रश्न डरतांनी साथे जे तमारे माथा उपरथी घडो पडीने डूटी गयो, त्यारे भने थयुं डे जे रीते आ घडो ओचिंते पडीने डूटी गयो, ते रीते तमारे पुत्र पणु मरणु पांम्यो डशे “विमृश्यकारीजे [विचारके] पोतानी वातना समर्थनमां डह्युं डे ‘मा! प्रश्न डरती वजते तमारे घडो जमीन पर पडयो अने तेनु पाणी सरोवरना पाणीनी साथे मणी गयुं ते जे उपरथी मे जेण्युं डे जे प्रमाणे आ घडानु पाणी आ सरोवरना पाणीनी साथे मणी गयुं छे, तेजे प्रमाणे तमारे पुत्र पणु तमने जेही मणवो जेधने आ

મિલિતમિતિ તતોઽસ્યાઃદુઃખેઽપ્યનયા સહદ્રુતમેવ મિલિષ્યતી'ત્યાદિ । તચ્છુત્વા તમવિમૃશ્યકારિણં દુર્વચનૈર્નિર્મત્સર્ય વિમૃશ્યકારિણે વહુમૂલ્યં પારિતોષિકં સમર્પ્યાઃ શીર્વાદશતાનિ દદૌ । અથાસાવવિમૃશ્યકારી રોદલિન્નો ભૂત્વા સ્વચેતસિ ચિન્તયા- માસ- 'મયા ગુરુજન વિનયાભાવેન શાસ્ત્રમભ્યસ્તં તસ્માન્મે વિદ્યા ન ફલવતી જાતે' ત્યાદિના મનઃસંતાપં સંપ્રાપ । વિનયશીલો વિમૃશ્યકારી તુ ગુરોરૂપકારં મુહુર્મુહુરનુસ્મરન્ વિદ્યાપ્રચારં કુર્વશ્વાસ્મિન્ લોકે જનરમૃતમિવ પૂજિતઃ-ક્રમશઃ આત્મ- વિદ્યાં સંપ્રાપ્ય કલ્યાણમાર્ગ સાધિતવાન્ । સહાધ્યયને કૃતેઽપિ વિનીતે' એવં

તો હસ પર સે મૈને જાના કિ જિસ પ્રકાર યહ જલ હસ જલ કે સાથ મિલ જુલ ગયા હૈ-ઉસી પ્રકાર આપકા પુત્ર ભી આપકે સાથ શીઘ્ર હી મિલ જાના ચાહિયે । હસ પ્રકાર ઉસ વિમૃશ્યકારી કે ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસા કરતી હુઈ ઉસ દૃઢાને ઉસ અવિમૃશ્યકારી વ્યક્તિ કો વુરા ભલા કહ કર તથા ઉમ વિચારશીલ વ્યક્તિ કો વહુમૂલ્ય પારિતોષિક પ્રદાન કર અન્ત ઘેં સૈકડેં આશીર્વાદ વચનોં સે વધાયા । અપને સાથી કાં હસ પ્રકાર દેવ દુર્લભ સન્માન દેખકર અવિમૃશ્યકારી વહુત અધિક રોદ લિન્ન હુઆ । ડસને અપને ચિત્ત મેં સોચા મૈને વિદ્યાગુરુકે પાસ વિદ્યા કા અધ્યયન તો કિયા હૈ-પરન્તુ વિનયાભાવ કે કારણ વહ મુઝ મેં ફલવતી નહીં હુઈ હૈ । વિનયશીલ વિમૃશ્યકારીને 'વિનયાદિ સંપન્ન બનકર જો ભી વિદ્યા મૈને વિદ્યા ગુરુ સે પઠી વહ મુઝ મેં વિશેષ રીતિ સે પ્રસ્ફુટિત હુઈ હૈ અતઃ મેરે ડપર વિદ્યાગુરુ કા વડા ભારી ઉપકાર હુઆ હૈ-હસ પ્રકાર વાર વાર વિદ્યા ગુરુ કે ઉપકાર કા સ્મરણ કરતે હુએ વિદ્યા કા પ્રચાર અચ્છી તરહ સે કિયા હસ પ્રચારસે લોગો મેં ડસકી અમૃત જૈસી માન્યતા વઢી । ક્રમશઃ જબ વહ આત્મવિદ્યા કી સાધના કરતેર કલ્યાણમાર્ગ કા પથિક બન

પ્રમાણે વાતબાણી તે ડોશીએ અવિમૃશ્યકારીના જ્ઞાનની ખૂબ આટકણી કાઢી. અને તે પછી વિચારશીલને ખૂબ કીમતી ભેટ અને સેંકડો આશીર્વાચનો આપ્યાં. પોતાના સાથીનું આ રીતે દેવ દુર્લભ સન્માન લેધને અવિમૃશ્યકારી ખૂબ જ દુઃખી થયો અને તેણે પોતાનાં મનમાં વિચાર કર્યો કે 'મેં વિદ્યાગુરુ પાસેથી વિદ્યાલ્યાસ તો કર્યો છે પણ વિનય રહિત હોવાને લીધે વિદ્યા સારી પેઠે મારામાં ફળવતી થઈ નથી.' વિનય- શીલ વિમૃશ્યકારી શિષ્યે વિચાર કર્યો કે 'વિનયાદિથી જે વિદ્યા ગુરુ પાસેથી મેળવી છે, તે મારામાં અવિશેષ વિકાસ પામી છે. ખરેખર મારા ઉપર વિદ્યાગુરુનો બહુ ભારે ઉપકાર થયો છે.' આ રીતે વારંવાર વિદ્યાગુરુના ઉપકારનું સ્મરણ કરતાં સારી પેઠે વિદ્યાપ્રચાર કર્યો. આ પ્રચારથી લોકોમાં અમૃત જેવી તેની ખ્યાતી વધી. અનુક્રમે ત્યારે તે આત્મવિદ્યાની સાધના કરતાં કરતાં કલ્યાણપથનો પથિક બન્યો ત્યારે અનન્ત બન્યું-

विद्या सकलशास्त्ररहस्यं प्रकटयति । सुविनीतस्तद् विद्या प्रभावेणास्मिन् लोके
स्व रचनया शास्त्रादिरहस्यं प्रकटयन् आत्मविद्यां समवाप्य स्वपर कल्याणाय प्रभवति ।
इतिवैतनिकी बुद्धि दृष्टान्तः । अत्रानेकशो दृष्टान्ताः सन्तीति विस्तरभयाद्
विरम्यते ।

कर्मिक्या=कर्मणः=कृषिवाणिज्यादि व्यवसायात् जाता कर्मिकी=तत्तत्क-
र्माभ्यासप्रकर्षजनितेत्यर्थः तयो । अत्र तस्करकृषीवलोदाहरणम्—

कश्चित् तस्करो वाणिजग्रामे कस्यचिद्वणिजो गृहे कमलाकारं खातं खनितवान् ।
प्रभाते जना एकत्रीभूतास्तत्खातं दृष्ट्वा भूयो भूयः प्रशंसां कृतवन्तः—अहो ! चौरस्य

गया तो अनन्त संसार का भी अंत उसने कर दिया । इस दृष्टान्त लिखने का
तात्पर्य यह है कि साथर अध्ययन करने पर भी विनीत जन में ही विद्या
फिलवती बनती है तथा सकल शास्त्रों का रहस्य भी आत्मा में प्रकट होता है
जो आत्मा विनीत होता है । विनीत जन ही विद्या के प्रभाव से इस
लोक में अपनी रचना द्वारा शास्त्रादि के रहस्य को प्रकट करते हैं—और
आत्मविद्या को प्राप्त कर अन्त में वे स्व और पर के कल्याण करने में
समर्थ बन जाते हैं । इस बुद्धि के ऊपर और भी अनेक प्रकार दृष्टान्त
हैं जो यहां ग्रन्थ विस्तृत हो जाने के भय से नहीं लिखे गये हैं । कृषि वाणि-
ज्य आदि व्यवसायरूप कर्म से जो बुद्धि उत्पन्न होती है वह कर्मिकी बुद्धि है ।

इसके ऊपर कृषिवल (किशान) और चोर का उदाहरण इस प्रकार है—
एक चोर ने वाणिज गांव में किसी एक वणिक् के घर में रात्रि
के समय कमल के आकार जैसा खात-ओंडा किया ।—प्रभातकाल जब
हुआ तो लोगोंने इसे देख कर चोर की बड़ी भारी प्रशंसा की । कहने

भરણુનો પણ તેણે અંત કર્યો. આ દૃષ્ટાન્ત લખવાનુ પ્રયોજન એ છે કે એકી સાથે
અભ્યાસ કરવા છતાં પણ વિનીત માણસમા જ વિદ્યા સફળ થાય છે, અને બધા શાસ્ત્રોનુ
રહસ્ય પણ તે જ આત્મામાં પ્રકટે છે, કે જે આત્મા વિનમ્ર હોય છે. નમ્ર માણસ જ
વિદ્યાના પ્રલાવથી આ લોકમાં પોતાની રચના વડે શાસ્ત્ર વગેરેનુ રહસ્ય બતાવે છે, અને
આત્મવિદ્યાને મેળવીને અંતે સ્વ [પોતાનું] અને પર [પારકાનું] કલ્યાણ સાધવામાં સમર્થ
થાય છે. આ બુદ્ધિ વિષે બીજાપણુ એનેક દૃષ્ટાન્તો છે. જે અહીં ગ્રન્થ વિસ્તારના
ભયથી લખ્યા નથી. કૃષિ, વાણિજ્ય વગેરે વ્યવસાયના કર્મોથી જે બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય
છે. તે કર્મિકી બુદ્ધિ છે.

એના માટે કૃષીવલ [ખેડૂત] અને ચોરનુ ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે—

વાણિજ ગામમાં કોઈ એક વાણિયાના ઘેર રાતના વખતે એક ચોરે કમળના
આકાર જેવું બાકોડું [ખાતર] પાડ્યું. સવારે લોકોએ એ જોઈને ચોરના બહુ ભારે

હસ્તકૌશલ ? કીદૃશં સુન્દરં સ્વાતં સ્વનિત ? મિતિ । તત્રાલક્ષિતત્વેન સ્થિતશ્ચરૈઃ
સ્વપ્રશંસાં શ્રુત્વા પરમમોદમાપ । તત્રૈ કશ્ચિત્કર્ષકોઽવદત્-નાત્ર કોઽપિ વિસ્મયઃ,
યસ્ય યત્રાભ્યાસસ્તસ્ય તત્ર ન કિમપિ દુષ્કરમ્-અપિ તુ સર્વં સુકરમેવેતિ નિશમ્ય
તસ્કરોઽન્તઃ ક્રોધાધ્માતઃ ક્ષેત્રે ગત્વા સુપ્તં તં કૃષીવલમવાદીત્-રે દુષ્ટ । ત્વાં
મારયિતુમાગતોઽસ્મિ યત્ત્વયા મમ સ્વાતં ન પ્રશંસિતમ્ । કર્ષકો વદતિ-કિં મયા-
ઽનુચિતં કથિતં યસ્ય યત્રાભ્યાસપ્રકર્ષસ્તસ્ય તત્સુલભમેવ, પશ્ય તવ કથનાનુ-
સારેણ સુદ્ગાન અઘોમુખાન્ તિર્યઙ્ મુખાન્ ધ્વમુખાન વા ભૂમૌ પાતયામિ । તસ્કરો

લગે-દેખો તો સહી-ચોરને હસમેં કૈસી અચ્છી અપની હસ્ત કુશલતા
દિશ્વલાઈ હૈ કયા વઢિયા કમલાકાર સ્વાત સોદા હૈ । પ્રશંસા કરનેવાલે
લોગોં કે બીચ મેં ચોર બી છુપા હુઆ થા જો અપની હસ પ્રકાર પ્રશંસા
સુનકર વડા સ્વુશ હો રહા થા । હસ જનસમૂહ મેં એક કિસાન બી સંમિલિત
થા । જો હસ પ્રકાર કહ રહા થા—હસમેં અચરજ કરને કી કોઈ બાત
નહીં હૈ—જિસે જહાં અભ્યાસ હોતા હૈ—વહાં ઉસે કુછ બી દુષ્કર નહીં હોતા હૈ
સર્વ ઉસે સહજ હોતા હૈ । કિશાન કી હસ પ્રકાર બાતચીત કરને કી પદ્ધતિ
દેશ્વકર ચોર કો બીતર ૨ વડા ક્રોધ આયા—વહ રાત્રિ મેં ઉસ કિસાન
કે પાસ સ્વેત મેં જાકર વોલા રે દુષ્ટ ? મૈં તુજે મારને કે લિયે યહાં આયા
હૂં—કારણ તૂને મેરે કમલાકાર સ્વાત કી પ્રશંસા નહીં કી હૈ । ચોર કી
હસ બાત કો સુનકર કિસાન ને કહા—માઈ મૈને કયા અનુચિત કહા—
મૈને તો યહી કહા હૈ કિ જિસકા જિસ વિષયમેં અધિક અભ્યાસ હોતા
હૈ વહ ઉસે સુલભ હી હોતા હૈ—ઉસ કાર્ય કરને મેં ઉસે કોઈ કઠિનાઈ નહીં

વખાણુ કર્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા—‘બુઓ, ચોરે આમાં કેવી હાથકારીગરી બતાવી છે.
કમળના આકાર જેવું કેવું સરસ બાકોરૂં [ખાતર] પાડ્યું છે. “વખાણુ કરનારાઓની
વચ્ચે ચોર પણ છુપાઈ રહ્યો હતો. પોતાના આ બાતના વખાણુ સાંભળીને તે બહુ
ભારે ખુશ થઈ રહ્યો હતો. આ ટોળામાં એક જેડૂત પણ હતો. જે આ પ્રમાણે કહે-
લાગ્યો કે—“આમાં નવઈની શી વાત છે. જેને બધા અભ્યાસ હોય છે, ત્યાં તેને
કંઈ પણ અઘરૂં હોતું નથી. બધું તેને માટે સરળ હોય છે, જેડૂતની આ પ્રમાણે
વાત સાંભળીને ચોરના હૃદયમાં ભારે શોષ પ્રકટયો, અને રાત્રે ચોર ખેતરમાં જેડૂ-
તની પાસે જઈને બોલ્યો કે—‘દુષ્ટ ! અહીં હું તને મારવા આવ્યો છું. કેમકે તેં મારા
કમળના જેવા આકારવાળા બાકોર ના વખાણુ નથી કર્યા. જેડૂતે ચોરની આ વાત
સાંભળીને કહ્યું—“ભાઈ ! તને મેં શું બોલું કહ્યું મેં તો તને એમજ કહ્યું કે જે
વિષયમાં જેનો મારો અભ્યાસ હોય તે વિષય તેને માટે સરળ હોય છે. તે વિષ-
યની બાબતના ગમે તે કામમાં તેને કંઈ પણ બાતની મુશ્કેલી નડતી નથી. બુઓ,

વસ્ત્રમાસ્તીર્યં વદતિ-અસ્યોપરિસર્વાનધોમુલ્લાન્ પાતય । તેન તથૈવ પાતિતાઃ ।
ચૌરઃ પ્રસન્નો જાતઃ । તયોઃકર્મજાવુદ્ધિઃ । એવં રત્નપરીક્ષકો રાત્રૌ ઘોરાન્ધ-
કારે રત્નપરીક્ષામમર્થો ભવતિ । રજકો રાત્રાન્ધકારેઽપિ યાનિ યસ્ય વજ્રાણિ
તાનિ તસ્મૈ હસ્તસ્પર્શમાત્રે પરીક્ષ્ય દદાતીત્યાદીનિ વહ્ન્યુદાહરણાનિ સન્તિ ।

પારિણામિક્યા-પરિ=સમન્તાન્નમનં પરિણામઃ=ત્રયઃપરિણામજનિત આત્મ-
પરિણામ જનિતો વા ધર્મઃ, સ પ્રયોજનમસ્યા इति પારિણામિકી-અભ્યુદય-
મોક્ષ ફલવતીત્યર્થઃ, તયા । અત્ર સ્થવિરોદાહરણમ્-

હોતી હૈ। દેખોતુમ કહો જૈસે હી રૂપ મેં મૈં હન સુદ્ધાં કે દાનોં કો ઝંચે
ઉછાલ કર ગિરા સકતા હૂં। કહો કિસ રૂપ મેં મૈં હન્હેં ગિરાઝું હનકા
મુખ ઝંચા રહે હસ રૂપ મેં અથવા નીચા રહે હસ રૂપ મેં યા તિરછા રહે
હસ રૂપમેં ગિરાઝું? કિસાન કી વાત સુનકર ચોરને અપના વસ્ત્ર નીચે
ફેલાકર કહા-હસ પર હન મુંગ કે દાનોં કો હસ રૂપ સે ગિરાઓ કિ
જિસસે સબકે સવ દાનેં અધોમુખ રહે। ચોર કી હસ વાત કો સુનકર
કૃષકને વૈસા હી કિયા। ચોર હસસે વડા પ્રસન્ન હુઆ હસ તરહ દોનોં કો
જો અપને ૨ કાર્ય મેં વિશેષ સફલતા મિલી વહ કર્મ જા વુદ્ધિ કા હી
પ્રભાવ હૈ। હસી તરહ જો રત્ન પરીક્ષણ હુઆ કરતા હૈ વહ ઘોરાન્ધકાર
રહને પર ભી રાત્રિ કે સમય રત્ન કી પરીક્ષા કર દિયા કરતા હૈ। ઘોવી
રાત્રિ ભી જિસ કા જો કપડા હોતા હૈ વહ ઉસે છૂકર જાન લેતા હૈ કિ
યહ હસકા કપડા હૈ ઓર ઉસે દે દેતા હૈ। હસી તરહ ઓર ભી કઈ
ઉદાહરણ હસ વુદ્ધિ કે ડપર કહે ગયે હૈં-। જૈસે જૈસે અવસ્થા વઢતી જાની

આ મગના દાણાને તમે કહો તે પ્રમાણે હું ઊંચે ઉછાળીને પાડી શકું છું ઓલો,
એમને હું કેવી રીતે પાડું. એમનું મોં ઊંચું રહે એવી રીતે અથવા નીચું રહે
એવી રીતે, અથવા ત્રાંસું રહે એવી રીતે પાડું?” એટલની વાત સાંભળીને ચારે
પોતાનું વસ્ત્ર નીચે પાથરીને કહ્યું-“આના ઉપર મગના દાણાને તું એવી રીતે પાડે
જેથી બધા દાણાનું મોં નીચે રહે.” ચારની આ વાત સાંભળીને એટલે તે જ પ્રમાણે
કયું. આથી ચાર ભારે ખુશ થયો. બન્નેને પોતપોતાના કામમાં આ પ્રમાણે સફળતા
મળી તે કર્મજા વુદ્ધિના પ્રભાવથી જ. એ જ રીતે બંન્ને રત્નપરીક્ષણ થાય છે. ત્યાં
સાવ અંધારું હોવા છતાં રાતના સમયે (રત્નપરીક્ષક) રત્નની પરીક્ષા કરી આપે છે.
રાત હોવા છતાં ઘોળી જેનું જે લુગડું હોય છે, તેને સ્પર્શીને જ જાણી જાય છે કે
આ આનું લુગડું છે. અને તેને આપી દે છે. એ જ રીતે બીજાં કેટલાંક ઉદાહરણો
આ વુદ્ધિ વિષે કહેલા છે.

एकस्मिन्नगरे कश्चिन्मणिधरो भुजङ्गस्तरुमारुह्य स्वमणिं वृक्षैकदेशे संस्थाप्य तत्प्रकाशवलेन प्रतिदिनं पक्षिणामण्डशावकान् भक्षति । एकदा पक्षिभिः समील्य चञ्चु चरणादिना तं निहत्य तथास्थित एवाधो निपातितो मृतः । वृक्षस्थितमणिप्रभया तदधोवर्जिकूपगतं सर्वं जलं रक्तीभूतमिवाभासते, कूपादाकृष्टं तु तत् श्वनमेव । तद्दृष्ट्वा केनचिद्वालेनाविलम्बितं स्थविराय निजजनकाय तत्सर्वं निवे-

है-अथवा आत्मपरिणति बढ़ती जानी है, वैसे २, अभ्युदय और मोक्ष की तरफ जीव का जो बुद्धि पूर्वक झुकाव होता है उस बुद्धि का नाम पारिणात्मिकी बुद्धि है।

इस बुद्धि के ऊपह स्थविरका दृष्टान्त इस प्रकार है—
एक नगरमें मणिधर भुजंग रहता था । वह अपने फणास्थमणि को जब वृक्ष पर चढ़ता था तो उसके एक कोने में रख देता था और फिर उसके प्रकाश में वह वृक्ष पर इधर उधर फिर कर प्रतिदिन पक्षियों के अंडों को देख कर खाता रहता था । एक दिन की बात है कि पक्षियोंने मिलकर इसका सामना किया । परस्पर में छिड़कर युद्ध हुआ । अन्तमें पक्षियों ने चञ्चु और पैरों के आघात से उसे आहत कर वृक्ष से नीचे गिरा दिया । गिरते ही वह मर गया । वृक्ष के नीचे एक कूप था । सो उसका जल उस वृक्ष स्थित मणि की प्रभा से रक्त दिखलाई देता था । परन्तु जब वह जल कूप से बाहर निकाला जाता तो सफेद ही प्रतीत होता था । इस बात को देखकर किसी बालकने अपने बड़्हे पिता से यह सब

જેમ જેમ આયુષ્ય વધતું જાય છે, અથવા આત્મપરિણતિ વધતી જાય છે, તેમ તેમ અભ્યુદય અને મોક્ષની તરફ જીવની જે બુદ્ધિ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ હોય છે, તે બુદ્ધિનું નામ 'પરિણામિકી' બુદ્ધિ છે.

આ બુદ્ધિ વિષે 'સ્થવિરનું' દષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે.
એક નગરમાં મણિધર (સાપ) રહેતો હતો. તે જ્યારે ઝાડ ઉપર ચઢતો હતો, ત્યારે પોતાના કણના મણિને ઝાડના એક ખૂણામાં મૂકતો, અને પછી તેના અજવાળામાં ઝાડ ઉપર ચાલે જાણી ફરીને પક્ષીઓના ઇંડાઓનું દરરોજ લક્ષણ કરતો હતો. એક દિવસ પક્ષીઓએ સંપીને તેનો સામનો કર્યો. બન્ને પક્ષમાં ઘમસાણુયુદ્ધ જામ્યું. આખરે પક્ષીઓએ જાંચ અને પગના પ્રહારથી તેને ઘાયલ કરીને ઝાડ ઉપરથી નીચે પાડ્યો. વૃક્ષની સાથે જ તે મરણ પામ્યો. ઝાડ નીચે એક કૂવો હતો. તેનું પાણી ઝાડ ઉપર મૂકેલા મણિના પ્રકાશવડે લાલરંગવાળું લાગતું હતું, પણ જ્યારે તે પાણી કૂવામાંથી બહાર કાઢવામાં આવતું ત્યારે તે ઘોળું જ લાગતું હતું. આ જોઈને કોઈ છોકરાએ પોતાના ઘરના પિતાને આ બધું કહ્યું. તે સાંભળીને તરતજ તે ઘરડો પિતા ત્યાં આવ્યો અને

दितम् । स तत्रागत्य स्वबुद्ध्या निर्णीय मणिं गृहीत्वा ऐहिकाभ्युदयवान् वभूव ।
स्थविरस्य वयः परिणामजन्या पारिणामिकीबुद्धिः ।

मोक्षफलविषये खङ्गिदृष्टान्तमाह—

एकस्मिन् ग्रामे कश्चित् श्रावको धर्मगुरुणा मुहुर्मुहुः—पेरितोऽपि
संसारमोहमुग्धो धर्ममकृत्वा मरणानन्तरमरण्ये खङ्गी जातः । 'गेडा' इति
भाषायाम् । असौ मार्गमावर्त्य तिष्ठति, पथिकान् शृङ्गेण निहन्ति च ।
अन्यदा तेन पथा समागच्छन्तं सुचारुमुनिवेपं धृतरजोहरणं कश्चुतपात्रं
कृद् दिया । सुनते ही वह वहाँ आया—और अपनी बुद्धि से इसका निर्णय
कर वह इस निष्कर्ष पर पहुँचा कि वृक्ष के किसी एक कोने पर मणि
रखा हुआ है। झट से उसने वह मणि वहाँ से उठा लिया। इस तरह
उसे ऐहिक सम्पत्ति शाली बनते हुए देर नहीं लगी।—

मोक्ष के ऊपर खङ्गिदृष्टान्त इस प्रकार है—एक ग्राम में कोई एक
श्रावक रहता था। धर्मगुरुने उसे चार २ धर्म करने की और ब्रुकाने का
उपदेश दिया—परन्तु वह इतना मोहमुग्ध बना हुआ था कि
धर्मका नाम सुनकर घबराता था। अन्त में वह मरा और जंगल में गेडा
की पर्याय से उत्पन्न हो गया। उस जंगल में होकर जो कोई पथिक
आ निकलता उसे यह घेर कर सींगों द्वारा मार डालना
सदा यह मार्ग को रोक कर ही अपनी शिकार की तलाश में बैठा रहा
करता था। किसी समय उस जंगली रास्ते से होकर धर्मशर्म नामके
आचार्य अपनी शिष्यमंडली सहित जा रहे थे। रजोहरण उनकी कक्षा में

पोतानी बुद्धि वडे अनेना निर्णय करीने ते अने निश्चय उपर आव्यो डे आ डुवानी नल्लक-
ना प्रदेशमा भण्णि भूँडेल छे. तेणु शीघ्र भण्णि त्याथी उपाडी दीधो. आ रीते पोतानी
बुद्धिन प्रलवथी अैडिक् वैलवशादी (मालदार) थतां तेने वार न लागी.

मोक्षक्षणना विषे ञडगि दृष्टान्त आ प्रमाणे छे:—

એક ગામમા કોઈ એક શ્રાવક રહેતો હતો. ધર્મગુરુએ વારંવાર તેને ધર્માચરણ
તરફ વાળવા માટે ઉપદેશ આપ્યો, પણ એટલો તે મોહાંધ હતો કે ધર્મનું નામ
સંભળીને તેને ગભરાટ થતો હતો. અંતે તે મરણ પામ્યો, અને જંગલમાં ગેડાના
પર્યાયથી જન્મ પામ્યો. જંગલમાં જ્યારે કોઈ પણ મુસાફર પસાર થતો ત્યારે તેને તે
ચારે બાજુથી ઘેરીને શિંગવડે મારી નાખતો હતો, અને શિકારને શોધતો દરરોજ
તે રસ્તો શેડીને જ પોતાના શિકારની ધ્યાનમાં ઝેસી રહેતો હતો. કોઈ વખતે તે
જંગલના રસ્તેથી ધર્મશર્મ નામે આચાર્ય પોતાની શિષ્યમંડળી સાથે પસાર થતા હતા.
તેમની જંગલમાં રજોહરણ હતું. પાત્રોની ઝોળી હાથમાં હતી. સદોરક મુખવાચિકા માં

मुखोपरिवद्धसदोरकमुखवस्त्रिकं षट्कायरक्षकं मुनिगणपरिवृतं धर्मशर्मनामानमा-
चार्यं विलोक्य तत्तपः प्रभावात्सः तत्रैव स्थितः हन्तुं न शक्नाक। अनिमेष-
दृष्ट्या सादरं विलोकयतस्तस्य जातिस्मरणं प्रादुरभूत्-अहो ! एष एव मम
गुरुः समागतः, अनेन मुहर्मुहुः प्रेरितोऽप्यहं पूर्वभवे धर्मं न कृतवान् तेनेदृशीं
दशां प्राप्तः। इति विचिन्त्य भक्तप्रत्याख्यानं विधाय कालं कृत्वा देवो जातः।

दवा हुआ था। पात्रों की झोली हाथमें थी। मुख पर सदोरकमुख-
वस्त्र का बंधी हुई थी। षट्काय के जीवों की रक्षा करने में ये सदा तत्पर
थे। जंगली रास्ते से आते हुए इन आचार्यवर्य को ज्यों ही इस खड़ी
ने देखा कि वह इकदम उनके तप के प्रभाव से वही पर स्तंभित हो गया।
भारने में सर्वथा असमर्थ बन गया। अपनी इस प्रकार की असमर्थता देख
कर वह अनिमेष नयनों से मुनिराज की ओर देखता हुआ वहीं पर
खड़ा रहा। खड़े २ वहीं उसे जातिस्मरण ज्ञान प्रकट हो गया। उसने
विचारा—यही मेरे पूर्वभव के गुरु हैं। यद्यपि इन्होंने मुझे उस भव
में बार २ धर्म कर्तव्य की ओर प्रेरित किया फिर भी मैं इतना—
अभागा निकला कि मैंने अपने जीवन में धर्म की शरण नहीं गही।
यही कारण है कि आज मैं इस निकृष्ट पर्याय में उत्पन्न हुआ-हूँ। इस
प्रकार विचार कर अपनी दुर्दशा सुधारने के निमित्त उसने भक्तप्रत्या-
ख्यान नामक संथारों की शरण स्वीकार की। अन्तमें जब वह मरा तो
उस भक्तप्रत्याख्यान रूप तप के प्रभाव से स्वर्ग में देव हो गया।

ઉપર બાંધેલી હતી. ષટકાય છવોના રક્ષણ માટે તેઓ સદા તૈયાર રહેતા હતા.
બડગીએ (ગેંડાએ) જંગલના રસ્તેથી આવતા આચાર્યને જોયા કે તરત જ તેમના
તપના પ્રભાવથી તે ત્યાં જ રોકાઈ ગયો, અને તેમને મારવામાં અસમર્થ બની ગયો.
આ પ્રમાણે પોતાનું અસામર્થ્ય જોઈને—તે એક નજરે મુનિ તરફ જોતાં ત્યાં જ ઉભો
રહ્યો. ત્યાં ઊભાં ઊભાં જ તેને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેણે વિચાર કર્યો—‘આ મારા
પૂર્વભવના ગુરુ છે. એમણે મને તે જન્મમાં વારંવાર ધર્માચરણની પ્રેરણા આપી
છતાં હું એટલો બધો કમનસીબ હતો કે મારા છવનકાળમાં હું ધર્મને શરણે થયો
નથી. આ કારણને લીધે જ હું આવે આ નિકૃષ્ટ (બરાબ) પર્યાય (ચેત્તિ)માં જન્મ્યો છું.
આ રીતે વિચાર કરીને પોતાની દુરવસ્થા સુધારવા માટે તેણે ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન સંથાર-
નું શરણ સ્વીકાર્યું. આખરે જ્યારે તે મરણ પામ્યો ત્યારે તે ભક્ત પ્રત્યાખ્યાનરૂપ
તપના પ્રભાવથી સ્વર્ગમાં દેવ થયો. ત્યાંની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે ત્યાંથી ચલીને

ततश्च्युतो मनुष्यभवे तपःसंयममाराध्य मोक्षसुखमप्राप्त । तस्यात्मपरिणाम जन्या पारिणामिकी बुद्धिः । अत्राप्यनेकानि सन्त्युदाहरणानि ।

एतया पूर्वोक्तया चतुर्विधया बुद्ध्या उपपेतः सोऽभयकुमारः श्रेणिकस्य राज्ञो बहुषु=प्रचुरेषु 'कज्जेषु य' कार्येषु=च सैन्यकोपकोष्ठागारादि सम्बन्धिनाना-विधकर्तव्येषु तथा 'कुडुंबेषु'=कुटुम्बेषु=स्वपरपरिवारेषु । 'मंतेसु य' मन्त्रेषु च=कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु । 'गुज्जेषु य' गुह्येषु च=लज्जया गोपनीयव्यवहारेषु, 'रहस्सेसु य' रहस्येषु च=रहसि भवा रहस्यास्तेषु=प्रच्छन्नव्यवहारेषु । 'निच्छ-एसु य' निश्चयेषु च=पूर्णनिश्चयेषु । विषयसप्तम्या 'एतेषु विषये' इत्यर्थः । चकाराः

वहां की स्थिति समाप्त कर जब वहां से चक्कर मनुष्यभव प्राप्त कर तप एवं संयम की आराधना करके उसने मोक्ष सुख को भी प्राप्त कर लिया । इस बुद्धि के ऊपर-अनेक दृष्टान्त और भी प्रसिद्ध हैं ।

इन चार प्रकार की बुद्धियों से युक्त हुआ अभयकुमार-(सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेषु य कुडुंबेषु य मंतेसु य गुज्जेषु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं-आहारे आलंबणं चक्खुमेढीभूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खुभूए सव्वकज्जेषु सव्वभूमियासु लद्धपच्चए विङ्णविआरे रज्जधुराचितए यावि होत्था) श्रेणिक राजा को प्रचुरकार्यों में-सैन्य कोश कोष्ठागार आदि संबंधि नाना विध कर्तव्यों में-कुटुम्बों में-स्व एवं परपरिवारों के विषय में-मंत्रों में कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों के विषय में-गुह्यों में-लज्जाद्वारा गोपनीय व्यवहारों में, रहस्यों में-प्रच्छन्न व्यवहारों में निश्चय में-उन कर्तव्यों में-कि जो करने के लिये पूर्णरूप से

मनुष्यजन्म पाये। आ जन्ममा तेषो तप-संयमने आराधीने अंते मोक्षं सुखं भेजन्त्युः । आ बुद्धिने लगतां अनेकं जीवन् दृष्टान्तो एषा प्रसिद्ध छे।

आ प्रकारनी बुद्धिओथी संपन्न थयेल ते अलयकुमार (सेणियस्स रण्णो बहुसु कज्जेषु कुडुंबेषु य मंतेसु य गुज्जेषु य रहस्सेसु य निच्छएसु य आपुच्छणिज्जे पडिपुच्छणिज्जे मेढीपमाणं आहारे आलंबणं चक्खु मेढी-भूए पमाणभूए आहारभूए आलंबणभूए चक्खुभूए सव्वकज्जेषु सव्व-भूमियासु लद्धपच्चए विङ्णविआरे रज्जधुराचितए यावि होत्था) श्रेणिक राजा प्रचुर (पुष्ट) कार्यमां, सेना, कोश, कोष्ठागार वगैरे संबंधी अनेक प्रकारना कर्तव्यमां, कुटुम्बमां स्व (पिताना) अने पर (पारकाना) ना परिवारोनी गणतमां मंत्रोमां कर्तव्यना निश्चय माटे करेल गुप्तमंत्रणना विषयमां, गुह्योमां, लज्जतवट छुपाववा योग्य व्यवहारोमां रहस्ये मां प्रच्छन्न वट्टेवारीमां, निश्चये मां, ते करव

નમુચ્ચયાર્થાઃ। ‘આપુચ્છણિજ્જે’ આપ્રચ્છનીયઃ આ=ઈપદ્ એકવારં પ્રવૃત્ત્યઃ, ‘પરિ-
પુચ્છણિજ્જે’ પરિપ્રચ્છનીયઃ=પરિ=સર્વતોભાવેન-વારં વારં પ્રવૃત્ત્યઃ।

નચ ‘મન્ત્રેષુ ‘ગુહ્યેષુ’ રહસ્યેષુ’ इत्येकार्थकाः शब्दा इति वाच्यं, त्रया-
णामपि पदानां भिन्नार्थकत्वात् तथाहि-देशहितचिन्तनार्थं राज्यादिहितचिन्तनार्थं
वैकान्तविचारो मन्त्रः, परस्त्रीगमनादिरूपनिकृष्टगृहच्छिद्रप्रतिकारचिन्तनार्थमेका-
निश्चित करलिये गये हैं, आ प्रच्छनीयमें-एक बार पूछने योग्य कार्य में
परिप्रच्छनीय में-बार २ पूछने योग्य कार्यमें मेढीस्वरूप था प्रमाणस्वरूप
था, आधारस्वरूप था, आलम्बनस्वरूप था, चक्षुस्वरूप था, मेढी जैसा
था प्रमाण जैसा था, आधार जैसा था, आलम्बन जैसा था, चक्षु जैसा था।
तथा आवश्यक करने योग्य कार्यों में एवं ‘समस्त’ राज्य कार्य के संपादक
था संचालकदूत आदि से लेकर न्यायाधीश तक के प्रत्येक जनों में इसने
आधिक से अधिक विश्वास संपादन कर लिया था। यह विलकुल
विश्वासपात्र बन चुका था। ‘सब ही राज्य के पदाधिकारी इससे अपने
२ प्रत्येक विषय में सलाह लिया करते थे। अधिक और क्या कहा जाय-यह
एक तरह से राज्य का संचालक ही माना जाने लगा था। “मंत्र गुप्त
तथा रहस्य” इन पदों में एकार्थता नहीं है भिन्नार्थताही है और वह
इस तरह से जाननी चाहिये-जिन विचारों में देश के तथा राज्य आदि
के हित की चिन्ता एकान्त में की जाती है वे विचार मंत्र हैं। जिन
विचारों में परस्त्रीगमन आदि जैसे निकृष्ट कार्यों का तथा गृहच्छिद्र का

માટે સારી રીતે નિશ્ચિત કરેલ કર્તવ્યો છે તેમાં, આ પ્રચ્છનીયમાં, એકેવળત પૂછવા
યોગ્ય ૩ મમાં, પરિપ્રચ્છનીયમાં, વારંવાર પૂછવા યોગ્ય ૩ મમાં (તે) મેઢીસ્વરૂપ હતો એટલે
કે આધારસ્તંભ જેવો હતો, પ્રમાણસ્વરૂપ હતો, આધારસ્વરૂપ હતો, આલંબન
સ્વરૂપ હતો, ચક્ષુસ્વરૂપ હતો, મેઢી જેવો હતો, પ્રમાણ જેવો હતો, આધાર જેવો
હતો, આલંબન જેવો હતો, ચક્ષુ જેવો હતો. તેમજ નિશ્ચિતપણે કરવા યોગ્ય
કામોમાં અને સંપૂર્ણ કાર્યનો સંપાદક અથવા સંચાલક અને દૂત વગેરેથી માંડીને
ન્યાયાધીશ સુધી દરેક માણસમાં એણે વધારેમાં વધારે વિશ્વાસ જમાવ્યો હતો. એ
સારી રીતે વિશ્વાસુ બની ગયો હતો. રાજ્યના બધા વહીવટ કરનારાઓ પોતપોતાના
વિષયમાં એની સલાહ લેતા હતા, બીજું વધારે શું કહી શકાય. તે એક રીતે
રાજ્યના વહીવટ કરનાર જ માનવામાં આવતા હતા. “મંત્ર ગુપ્ત અને રહસ્ય” આ
પદોના અર્થમાં સમાનતા નથી અર્થમાં તફાવત છે. તે આ પ્રમાણે છે, જે વિચારોમાં
દેશ અને રાજ્ય વગેરેના માટે હિતનું ચિન્તન એકાન્તમાં કરવામાં આવે છે, તે
વિચારો ‘મંત્ર’ છે. જે વિચારોમાં પરસ્ત્રીગમન વગેરે ખરાબ કામો તેમજ ઘરના

उत्तविचारो गुह्यम्, धर्म लोकनीतिविरुद्धनिकृष्टतमव्यवहारप्रतीकारचिन्तनार्थ-
मेकान्त-विचारो रहस्यमिति तेजस्तिमिरवदेषां महदन्तरमस्तीति ।

‘मेढी’ मेधिः=व्रीहि-यत्र-गोधूमादि-मर्दनार्थे खले निखाय-स्थापितो २५१
दावादिमयः पशुबन्धनस्तम्भो-यत्र पङ्क्तिंशो बद्धा बलीवर्दादयो, व्रीह्यादिमर्दनाय
परितो भ्राम्यन्ति तत्सादृश्यादयमपि मेधिः, अर्थादेतदस्वलम्बेनैव सर्वम्यापि
राजकुटुम्बस्यावस्थानमिति । ‘प्रमाणं’ प्रमाणम्=प्रत्यक्षादि प्रमाणवद् हेयोपादेय-
एकान्त स्थान में प्रतीकार चिन्तन किया जाता है वे विचार गुह्य हैं ।
धर्म, लोक एवं नीति से विरुद्ध जो निकृष्टतम व्यवहार है उस व्यवहार
के प्रतिकार के लिये जो विचारधारा एकान्त में की जाती है उस विचार
धारका का नाम रहस्य है ।

मेढी-मेधि किसानजन गोधूम आदि अनाज की दांय करने के लिये
जब प्रवृत्त होते हैं तब वे अनाज के ढेर के बीच में एक लकड़ी का
स्तम्भ गाढते हैं और उसमें पंक्ति बद्ध बैलों को बांधकर फिर उन्हें उम
ढेर पर चलाते हैं इससे गेहूँ और भूसा दोनों मर्दित होकर अलग
हो जाते हैं। तो जिस प्रकार उन पशुओं के चलने में अवलंबन भूत
वृह मेधि होता है—इसी तरह यह अभयकुमार भी राजा के लिये अपने
राजकुटुम्ब के अवस्थान में आलंबनरूप था। अर्थात् इसके सहारे समस्त
राज कुटुम्ब का अवस्थान था। प्रमाण स्वरूप था। इसका तात्पर्य यह है
कि जिस प्रकार प्रत्यक्ष आदि प्रमाण उपादेय-पदार्थों में प्रवृत्ति और हेय
पदार्थों से निवृत्ति कराते हैं तथा संशयादि से रहित होकर जैसे वे परि-

होषोने દૂર કરવા માટે એકાંતમાં જે અર્થો કરવામાં આવે છે, તે વિચાર ગુહ્ય છે
ધર્મ, લોક અને નીતિ વિરુદ્ધ જે સૌથી ખરાબ વ્યવહાર છે, તે વ્યવહારની સામે
પ્રતિકારના માટે જે વિચારો એકાંતમાં કરાય છે, તે વિચારો ‘રહસ્ય’ કહેવાય છે

મેઢી-(મેધિ-) ખેડૂતો ઘઉં વગેરે અનાજ ઉપર હાલાણું કરે છે, ત્યારે તેઓ
અનાજના ઢગલોની વચ્ચે એક લાકડીનો થાંભલો રોપે છે અને તેમા હોળામા બળદો
બેડીને તે ઢગલો ઉપર ચલાવે છે. તેથી ઘઉં અને ‘ભૂસો’ બંને ખૂંદાઈને બુદાબુદા
થઈ જાય છે. તો જેમ પશુઓને ફેરવામાં ખાસ અવલંબ તે મેધિ (થાંભલો) હોય
છે, તેજ પ્રમાણે આ અભયકુમાર પણ રાજાને માટે પોતાના રાજકુટુંબરૂપ સ્થાનમા
આલંબન (આધાર)રૂપ હતા. મતલબ એ છે કે એના આધારે જ આખા રાજકુટુંબની
સ્થિતિ હતી. એ પ્રમાણ સ્વરૂપ હતા, એનો અર્થ એ છે કે જેમ પ્રત્યક્ષ વગેરે
પ્રમાણ ઉપાદેય પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ અને હેય પદાર્થોથી નિવૃત્તિ કરાવે છે. તેમજ સંશય
વગેરેથી મુક્ત થઈને જેમ-તે પદાર્થોના પરિચ્છેદક હોય છે, તેજ રીતે અભયકુમાર

પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિરૂપતયા સંશયરાહિત્યેન પદાર્થસાર્થપરિચ્છેદકઃ। ‘આહારે’ આધારઃ= આધારવત્સર્વેપામાશ્રયભૂતઃ। ‘આલંબણં’ આલમ્બનમ્=રજ્જુસ્તંભાદિવદ્ વિપદ્ગર્તપત-
જ્જનોદ્ધારકતયાઽવલમ્બનમ્ । નનુ કોઽનયો ભેદઃ? इति चेदाह—यमधिष्ठाय जन
उन्नतिं गच्छति, स्वरूपावस्थो वा वर्त्तते स आधारः, यदवलम्बनेन च विपदो
विनिवर्त्तते तदालम्बनमिति। ‘ચક્ષુ’ ચક્ષુઃ=પશ્યત્યનેનેતિ ચક્ષુઃ=નેત્રં, તદ્વાત્સ-
ર્વેષાં સકલાર્થપ્રદર્શકઃ । યદુક્તમ્—“મેધિઃ, પ્રમાણમ્, આધારઃ, આલમ્બનં, ચક્ષુઃ”
इति, तदेव स्पष्टप्रतिपत्तये औपम्यवाचि ‘भूत’ शब्द सम्मेलनेन पुनरावर्त्तयति—
‘मेढीभूए’ इत्यादि, ‘मेढीभूए’ मेधीभूतः=मेधीसदृशः, ‘प्रमाणभूए’ प्रमाणभूतः=
प्रमाणसदृशः, ‘आहारभूए’ आधारभूतः=आधारतुल्यः, ‘आलंबण भूए।आलाम्बनभूतः
अलम्बनसमानः, ‘चक्खूभूए’ चक्षुर्भूतः=चक्षुः सदृशः । तथा—‘सव्वकज्जेसु’सर्वकार्येषु

ચ્છેદક હોતે હૈં उसी तरह यह अभयकुमार भी उपादेय पदार्थों में प्रवृत्ति
करता था और हेय पदार्थों से सदा दूर रहता था। तथा राज्य संबन्धी
प्रत्येक विषय में यह निःसंदिग्ध होकर प्रवृत्त होता था। यह आलम्बन
स्वरूप था—इस का भाव यह है कि रज्जुस्तम्भ आदि की तरह यह
विपत्तिरूप कूप में पतित हुए जनों का उद्धारक था। यह आधारस्वरूप था
इसका तात्पर्य यह है कि यह आधारभूत पदार्थ की तरह समस्त जनों के
लिये आश्रयभूत था। आधार और अवलम्बन में भेद इस प्रकार है—
जिसका सहारा पाकर मनुष्य अपनी उन्नति कर लेता है अथवा स्वरू
पावस्था बन जाता है वह आधार है तथा जिस के सहारे से मनुष्य
विपत्तियों को पार कर देता है वह अवलम्बन है। समस्त मनुष्यों को यह
सकलार्थ का प्रदर्शक था इसलिये इसे—चक्षुस्वरूप कहा गया है। इन्हीं
पांच बातों को सूत्रकारने स्पष्ट करने के लिये उपमावाचक भूतपद आगे

પણ ઉપાદેય પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવતા હતા અને હેય (ત્યજવા યોગ્ય) પદાર્થોથી
હુમેશાં દૂર રહેતા હતા. અને રાજ્ય સંબંધી દરેક બાબતમાં તે નિઃશંક થઈને વર્તતા
હતા. એ ‘આલમ્બન’ સ્વરૂપ હતા. એનો અર્થ એ છે કે દોરી થાંસલા વગેરેની
બેઠા આ આશ્રયરૂપ કૂવામાં પડેલા માણસોનો ઉદ્ધાર કરનાર હતા. એ આધાર સ્વરૂપ
હતા. એનો અર્થ એ થાય છે કે એ આધાર બનેલ હતા આધાર અને અવલમ્બન
બન્નેમાં તફાવત છે. જેની મદદવડે માણસ પોતાની ઉન્નતિ સાધે છે, તથા સ્વરૂપા-
વસ્થા મેળવે છે, તે આધાર છે, અને જેની મદદથી માણસ આશ્રિતોને તરી બાંધે
છે, તે અવલમ્બન છે. બધા માણસોના સંપૂર્ણ વ્યવહારોને બતાવનાર હતા, માટે
જ એ ચક્ષુસ્વરૂપે કહેવામાં આવ્યા છે. આ પાંચ બાબતોને સ્પષ્ટ કરવા માટે જ

સર્વેષ્વવશ્યકર્તૃવ્યેષુ, 'સર્વભૂમિયાસુ' 'સર્વભૂમિકાસુ=દૂતાદારમ્ય યાવદ્વ્યાયાધીનાદિ
સમ્બન્ધિ સર્વસ્થાનેષુ 'લઢ્વપચ્છ' લઢ્વપ્રત્યયઃ=સમ્પ્રાપ્તિશ્વાસઃ, વિશ્વાસનાત્રમિત્યર્થઃ,
વિઙ્ણવિચારે' વિતીર્ણવિચારઃ=વિતીર્ણઃ-દત્તઃ વિચારઃ=અભિપ્રાયો યેન સ તથોક્તઃ
સર્વેષાં માર્ગદર્શક इत्यर्थः, ચ=પુનઃ કિં બહુના સઃ 'રજ્જધુરાચિત્તેઅત્રિ' રાજ્યધુરા
ચિન્તકોઽપિ=રાજ્યભારનિર્વાહકોઽપિ રાજ્યસશ્ચાલક इत्यर्थः 'દ્વોત્થા' આસીત્ । તથા
પુનઃસોઽભયકુમારઃ શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞઃરાજ્યં=સમ્રાજ્ઞસમુદાયલક્ષણં 'મમુત્પ્રેક્ષમાણઃ૨
વિહરતી'ત્યન્તસ્થ-ક્રિયાઽન્વયઃ । સમ્રાજ્ઞમાહ-(૧) 'રટ્ઠં' રાષ્ટ્રં=દેશં, (૨) 'કોસં'
કોષં=લક્ષ્મીભંડારમ્, (૩) 'કોટ્ટાગારં' કોષ્ટાગારં=ધાન્યગૃહં, (૪) 'બલં'
બલં=હસ્ત્યશ્વરથપદાતિ સમૂહાત્મકં સૈન્યમ્ (૫) 'વાહણં' વાહન=શિવિકાદિકં,
ભારવાહકવેસરાદિકં વા, 'સ્વચર' इति भाषायाम्, (૬) 'પુરં' પુરં=નગરમ્,
ઉપલક્ષણાદ્ ગ્રામસ્થાનકાદિકમ્, (૭) 'અંતેઊરં' અન્તઃ-પુરં=રાજસ્ત્રી નિવાસસ્થાનં
ચ, ચકારાઃ સર્વે પ્રકારસૂચકાઃ, એતત્પ્રકારકં સમ્રાજ્ઞલક્ષણં રાજ્યં 'સયમેવ' 'સ્વયમેવ=

કે इन्हीं पदों में इसीलिये प्रयुक्त किया है। (सेणियस्मरणो रज्जं च
रट्ठं च कोसं च कोट्टागारं बलं च वाहणं च पुरं च अंतेउरं च सयमेव समवेक्खमाणे
समवेक्खमाणे विहरइ) यह अभयकुमार श्रेणिकराजा के राष्ट्र, कोश,
कोष्ठागार, बल वाहन पुर, अन्तःपुर, इस तरह सम्राज्ञ समुदायरूप राज्य का
अच्छी तरह स्वयं निरीक्षण करता हुआ अपने समय को व्यतीत करता था ।
राष्ट्र शब्द का अर्थ देश है। कोश शब्द का अर्थ लक्ष्मी का भंडार है।
धान्य गृह का नाम कोष्ठागार है। हस्ती, अश्व, रथ, एवं पदातियों के
समुदाय का नाम सैन्य है। शिविका आदि का नाम तथा भार को ढोने
वाले स्वचर-गथा आदि का नाम वाहन है। राजस्त्रीजन जहाँ निवास

સૂત્રકારે ઉપમા વાચકે 'ભૂત' પદ દરેકપદની આગળ મૂક્યો છે. (સેણિયસ્મરણો
રજ્જં ચ રટ્ઠં ચ કોસં ચ કોટ્ટાગારં બલં ચ વાહણં ચ પુરં ચ અંતેઊરં ચ
સયમેવ સમવેક્ષમાણે ૨ વિહરઈ) આ અભયકુમાર શ્રેણિક રાજાના રાષ્ટ્ર, દેશ,
કોષ્ટાગાર, બલ (સેના), વાહન, પુર, અન્તઃપુર (રાણીવાસ) આ પ્રમાણે સમાંગ
સમુદાયરૂપ રાજ્યની સારી પેઠે પોતાની બંને દેખરેખ રાખતા અને પોતાનો વખત
પસાર કરતા હતા. 'રાષ્ટ્ર' શબ્દનો અર્થ દેશ છે. કોષ શબ્દનો અભિપ્રાય ધનનો
ભંડાર છે. અનાજના કોઠારોનું નામ 'કોષ્ટાગાર' છે. હાથી, ઘોડા, રથ અને પાંચ-
દળના સમૂહનું નામ 'સૈન્ય' છે. પાલખી વગેરેના ભારને ઉઠાવનારા અશ્વર ગધેરા
વગેરેનું નામ 'વાહન' છે. રાજકુટુંબની સ્ત્રીઓ-રાણીઓ-બાં રહે છે, તે બધાનું

આત્મનૈવ 'સમુચ્ચેકવ્રમાણે' સમુત્પ્રેક્ષમાણઃ ૨ = પુનઃપુનર્નિરીક્ષમાણઃ સર્વે-યથા-સ્થાનં
વ્યાપારયન્નિત્યર્થઃ વિહરતિ અવતિષ્ઠતે ॥ સૂ. ૪૧ ॥

મૂલમ્—તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો ધારિણી નામં દેવી હોત્થા જાવ
સેણિયસ્સ રણ્ણોં હિટ્ઠા જાવ વિહરઈ ॥ સૂ. ૫ ॥

ટીકા—‘તસ્સ ણં’ इत्यादि च ‘तस्य’ खलु ‘अणिकस्य’ राज्ञा ‘धारिणी’ नाम
देवी=द्वितीया राज्ञी ‘होत्था’ आसीत् । ‘सा’ कीदृशी ? इत्याह—‘जाव’ यावत्,
‘यावच्छब्देन—‘सुकुमालपाणिपाया’ अहीणपंचिदियसरीरा लक्खणवज्जणगुणोववेया
माणुम्माणपमाणसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारा कंता पियंदसणा सुख्वा
करयलपरिमियतिवलियमज्जा ‘कोमुइरयणियेरविमलपडिपुणसोमवयणा’ कुंड-
ललहियगंडलेहा सिंगारांगारचोरुवेसा समयणयहसियमणियविहियविलास-
सललियसंलावनिउणजुतोवयारकुसला ‘पासाईया दंसणिज्जा’ अभिरूवा ‘पडिरूवा’
इति पाठस्य संग्रहः । ‘सुकुमारपाणिपादा’=सुकुमलकरचरणा, ‘अहीनपञ्चन्द्रिय-

करती हैं उस स्थान को/नाम अन्तःपुर है। यहां जो ‘व’ शब्द पडा
है वह राज्ञ के और भी जो अनेक प्रकार होते हैं उन सबका सूचक है ॥ सु. ४॥

‘तस्स ણં સેણિયસ્સ રન્નો’ इत्यादि—

ટીકાર્થ—(તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો) उस अणिक राजा के (धारिणी नाम
देवी होत्था) धारिणी नाम की, प्रदरानी थी। (जाव सेणिसस रण्णो-इट्ठा
जाव विहरई) यहां जो यह ‘यावत्’ शब्द का प्रयोग हुआ है वह रानी के
स्वरूप वर्णनरूप इस पाठ को सूचित करता है वह पाठान्तर इस प्रकार
के हैं ‘सुकुमालपाणिपाया अहीणपंचिदियसरीरा लक्खणवज्जणगुणोव-
वेया माणुम्माणपमाणसुजायसव्वंगसुंदरंगी ससिसोमागारा कंता’ आदि
‘इस का अर्थ इस तरह से है—रानी के दोनों हाथ और पैर विशेष

नाम अन्तःपुर છે. અહીં જે ‘ચ’ શબ્દ આવેલ છે, તે રાજ્યના અંત અંતેક પ્રકારે
હોય છે, તે બધાનો સૂચક છે ॥ સૂ. ૪ ॥

‘તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો’ इत्यादि—

ટીકાર્થ—(તસ્સ ણં સેણિયસ્સ રન્નો) તે, શ્રેણિક રાજાને (ધારિણી નામં દેવી હોત્થા)
ધારિણીનામે પદરાણી હતી. (જાવ સેણિસસ રણ્ણો-હિટ્ઠા જાવ વિહરઈ) અહીં જે ‘યાવત્’
શબ્દનો પ્રયોગ થયેલ છે, તે રાણીના રૂપવર્ણન રૂપ જે આ પાઠાન્તર છે, તેને સૂચવે
છે. તે પાઠાન્તર આ પ્રમાણે છે—સુકુમાલપાણિપાયા - અહીં પંચિદિયસરીરા
લક્ષણવજ્જણગુણોવવેયા માણુમ્માણપમાણસુજાયસવ્વંગસુંદરંગી સસિ
સોમાગારા કંતા, ‘આદિ’ આનો અર્થ, આ રીતે છે કે રાણીના હાથ પગ બન્ને

शरीरा=लक्षणतः स्वरूपतश्च परिपूर्णपञ्चेन्द्रिय शरीरवती, लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता=
धनजीवितादिशुभरेखाप्रशस्तमशतिलाद्युपेता, 'मानोन्मानप्रमाणमुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी'
=मानोन्मानप्रमाणैः शोभनाङ्गी, शशिसौम्याकारा=चन्द्रवदाह्लादकस्वरूपा, कान्ता=
निर्मलदीप्तिमती, प्रियदर्शना=प्रेमजनक-दर्शनवती, सुरूपा=रमणीयरूपा, करत-
लपरिमितत्रिवलिवलितमध्या=मुष्टिग्राह्यरेखात्रययुक्तमध्यभागा, कौमुदी रजनीकर-
विमलप्रतिपूर्णसौम्यवदना=शारदचन्द्रसमाननिर्मलपरिपूर्णसौम्यान्ना, कुण्डलोलि-
खितगण्डलेखा=चलत्कुण्डलयुगलसंवर्षणपरिमृष्टकपोलस्थितकस्तूरिकादि रेखा-
वती, शृङ्गारागारचारुवेषा=बोडशशृङ्गारसुशोभितसुन्दरवेषवती, संगतगत-

सुकुमार थे । लक्षण और स्वरूप से युक्त थी ।-धन की सूचक तथा आयुष्य
आदि की सूचक शुभरेखाओं से तथा प्रशस्त मशा तिल आदि चिह्नों से
वह संपन्न थी । मान उन्मान तथा प्रमाण युक्त थी । चन्द्रमा के समान
वह रानी राजा के मनको सन्तुष्ट करती थी । उसके शरीर की कांति
निर्मल थी । उसका दर्शन हृदय में प्रेमोत्पादक था । रूप उसका रमणीय
था । मुष्टि गुह्य उसका मध्यभाग तीन रेखा संपन्न था । मुख शरत्कालीन
चन्द्रमाके जैसा सौम्य तथा निर्मल था । कपोल मंडल कुंडलोंकी रगड से
सदा विराजित था । कपोल पाली पर जो वह कस्तूरिका आदि की रेखा
लगाती थी वह इन कुंडलोंकी रगड से पूछ जाती थी-इस से कपोलों
पर और अधिक लावण्य की रूपरेखा झलकने लगती थी इस से
वह विशेष रूप में आकर्षक बन जाती थी । सदा वह सोलह
श्रृंगारों को धारण किये हुए रहती थी इससे उसका वेष और

सविशेष डोमण होता. ते अधा लक्षणोथी पूर्ण अने स्वरूपवती होती. धन
आयुष्य वगेरेने सूत्रवनारी शुभरेखाओवडे तेमज उत्तम मेशा तल विगेरे चिन्हा
वडे ते संपन्न होती. ते मान, उन्मान तेमज प्रमाण युक्त होती. तेना शरीरनी
कांति निर्मल होती. तेनुं दर्शन हृदयमां प्रेम प्रकटावनाइं हुतुं. तेनुं रूप रमणीय
हुतुं. मुष्टीमां माय तेठवो त्रण रेखावाणो तेनो कटि लाग (डिड) हुनो. तेनुं मुख
शरत्कालीन चन्द्र जेवुं सौम्य तेमज निर्मल हुतुं. कपोल मंडल कुंडलोनी
अथडामणु वडे हुमेशां शोभता हुतां, कपोलो उपर ते कस्तूरी वगेरेनी
रेखाओ जनावती ते कुंडलोनी अथडामणुथी दुंधाईजती होती, तेथी कपोल उपर
वधारे लावण्यनी रूपरेखा प्रकाशती होती, ओथी ते वधु आकर्षनारी थईजती होती
ते हुमेश-सोण शणुगारे (गरेणाओ) पडेरीने रहती होती, तेथी तेनो वेश (रूप)
अत्याधिक सुंदर लागतो हुतो सुंदर गतिथी इसवाथी, जोलयावथी, आंणोनी

હસિતમણિતવિહિતવિલાસસુલલિતસંભાષણિપુણયુક્તોપચારકુશલા = પ્રશસ્તગમનહસ-
નમળનકૃતનેત્રચેષ્ટાપુક્ત સુલલિતસંભાષણિપુણા ઉચિતલોકવ્યવહારકુશલાચ,
પ્રાસાદીયા=ચિત્તપ્રસાદજનિકા, દર્શનીયા=ચક્ષુરાહલાદકારિણી, અભિરૂપા=અભિ-
મતસૌન્દર્યા, પ્રતિરૂપા=અસાધારણરૂપલાવણ્યવતી, સા શ્રેણિકસ્ય રાજાઃ ઇષ્ટા=
અભિલષણીયા મનોડુકૂલવ્યવહારીત્વાદ્ભા 'જાવ' યાવત્ 'યાવચ્છબ્દેન-'કંતા
પિયા મણુન્ના મણામા નામધેજ્ઞા વેસાસિયા સમ્મયા બહુમયા ધણુમયા મંડ-
કરંડગસમાણા તેલકેલાઇવ સુસંગોવિયા ચેલપેડા ઇવ સુસંપરિગ્ગહીયા રચણ-
કરંડગાવિવ સુસારવિયા માળં સીયં માળં ઉહં માળં દંસા માળં મસગા માળં
વાલા માળં ચોરા માળં વાઇયપિત્તિય સિંભિયસન્નિવાઇય વિવિહરોગાયંકા ફુસંતુ'
ત્તિ કદ્દુ, સેણિણં રન્ના સદ્ધિં વિઝલાઈ ભોગભોગાઈ મુંજમાણા' ઇતિ સંગ્રહઃ, 'વિહરઈ'
ઇત્યગ્રેણાન્વયઃ ।

તત્ર-'કાન્તા=મનોહરા, પ્રિયા=પ્રીતિજનિકા-અલ્પપ્રેમવિષયત્વાત્, મનોજ્ઞા=
મનોવિનોદિની, મનોડમા મનોગતા મનસિ સ્મરણીયા મનોડુકૂલેત્યર્થઃ, નામધેયા=
પ્રશસ્તનામવતી, વૈશ્વાસિકી=વિશ્વાસયોગ્યા, સમ્મતા=સંમાન્યા તત્કૃતકાર્યસ્ય સંમ-

અધિક સૌન્દર્યશાલી બના રહતા થા સુન્દર ગતિ સે હૈંસી સે વોલચાલ
સે નેત્ર ચેષ્ટા યુક્ત સુલલિત સંભાષણ સે, વહ એસી પુનીત હોતી
થી કિ इसके समान लोक व्यवहार में और कोई विशेष पटु नहीं है।
दर्शनीय थी। प्रतिरूप थी। राजा को बड़ी अधिक प्रिय थी। यहां पर भी
जो यह दूसरा यावत् शब्द आया है वह इस पाठ का सूचक है--

કંતા પિયા મણુન્ના ઇત્યાદિ-इन शब्दों का अर्थ इस प्रकार है-मन
को हरण करने वाली होने से राजा के वह कान्त थी, अल्पप्रेम की
विषयभूत होने से राजाको वह प्रिय थी, राजा के मन को विनोद करने
वाली होने से वह मनोज्ञ थी, राजा के मनके अनुकूल होने से वह मनो-
गत थी, सुन्दर नामवाली होने से सुनाम धेया थी, विश्वास योग्य होने

ચેષ્ટાઓ સાથે સરસ સંભાષણથી તે એવી પુનીત હતી કે તેના જેવી લોકવહિવારમાં
બીજી કોઈ પણ પટુ નહિ હતી. તે દર્શનીય હતી, અભિરૂપ હતી, પ્રતિરૂપ હતી,
અને રાજાને સૌથી વધુ પ્રિય હતી, અહીં પણ જે આ બીજો 'યાવત્' શબ્દ આવ્યો
છે, તે આ પાઠને સૂચવે છે--'કંતા પિયા મણુન્ના ઇત્યાદિ'--આ શબ્દોનો
અર્થ આ પ્રમાણે છે--મનને આકર્ષક હોવાથી રાજાને તે કાન્ત હતી. અખંડ પ્રેમની
તે વિષયભૂત હોવાથી રાજાને પ્રિય હતી, રાજાના મનને તે પ્રસન્ન કરનારી હોવાથી તે
મનોગત હતી. રાજાના મનને તે અનુકૂલ હોવાથી તે મનોગત હતી. સુંદર નામવાળી
હોવાથી તે સુનામધેયા હતી. વિશ્વાસ મૂકવા યોગ્ય હોવાથી તે વૈશ્વાસિકી હતી.

તત્વાત્, વહુમતા=વહુજનમાન્યા સર્વકાર્યેષુ પૃષ્ઠવ્યત્વાત્ અનુમતા=અનુમોદિતા સર્વ-
કાર્યાનુમતિપદત્ત્વાત્ યદ્વા-અનુ=પશ્ચાદ્ મતા=સ્વ પતિના વિપ્રિયકરણેऽપિ પત્યનુકૂળા,
મળકરણકસમાના=વહુમૂલ્યભૂષણાદિ કરણકતુલ્યા, તૈલકેલા ઇવ=સૌરાષ્ટ્રદેશપ્રસિદ્ધ
તૈલપાત્રવત્ સુસંગોપિતા=સાવધાનતયા રક્ષિતા, ચોલપેટેવ=વહુમૂલ્યવસ્ત્રમજ્જૂપેવ,
સુસંપરિગૃહીતા=મુષ્ઠુ પરિગૃહત્વેન સ્થાપિતા, રત્નકરણકમિવ=ઇન્દ્રનીલાદિરત્ન
સંમૃતમજ્જૂપેવ સુસમારચિતા=અન્તઃપુરે સમ્યક્ સંગોપિતા । કિમર્થ ?-મિત્યાહ-

સે વહુ વૈશ્વાસિકી થી, ઉસકે દ્વારા જો મી કોઈ કાર્ય સંપાદિત હોતા થા
વહુ સમી કો માન્ય હોતા થા ઇસલિયે વહુ સંમાન્યા થી અનેક જન પ્રત્યેક
કાર્ય કરને કે લિયે ઉસસે પૂછા કરતે થે ઇસલિયે વહુ વહુમતા થી ।
ઉચિત કોયો મેં વહુ અનુમતિ દેતી થી ઉસસે વહુ અનુમત થી, અથવા પતિ
કે અનુકૂલ થી-પતિ કદાચિત્ ઉસકો અપ્રિય મી કર દેતે થે તો મી
વહુ ઉનસે વિરુદ્ધ નહીં હોતી થી । વહુમૂલ્ય ભૂષણ આદિ વાલે કરણ
કે સમાન યહુ માની જાતી થી-કારણ ઇસમેં અનેક સદ્ગુણો
કી રાશિ ભરી હુઈ થી । જિસ પ્રકાર તૈલપાત્ર વિશેષ સાવધાની સે સુર-
ક્ષિત રખા જાતા હૈ ઉમી તરહ સે યહુ મી સદા રાજા સે સુરક્ષિત
થી । વહુમૂલ્ય વસ્ત્રો સે ભરી હુઈ મંજૂષા જિસ તરહ અચ્છે રૂપ
મેં પરિગૃહીત હોતી હૈ ઉમી તરહ સે યહુ મી સાર સંભાલ પૂર્વક રાજા સે
પરિગૃહીત રહા કરતી થી । ઇન્દ્રનીલ આદિ રત્નો સે ભરી હુઈ મંજૂષા
જૈસે સુરક્ષિત અચ્છે સ્થાન પર રખી જાતી હૈ ઉમી તરહ યહુ રાની મો
અન્તઃપુર મેં અચ્છી તરહ સે દેખરેખ મેં રહા કરતી થી । કારણ ઇસે શીત,

તેના વડે ગમે તે કામ થતું, તે બધાને માન્ય ગણાતું હતું, એટલા માટે તે સમા-
ન્યા હતી. ઘણા માણસો દરેક કામ કરવા માટે તેને પૂછતા હતા, એટલા માટે તે
બહુમતા હતી. થોડા અને સારા કામોમાં તે અનુમતિ આપતી હતી, તેથી તે અનુમત
હતી, અથવા તે પતિને અનુકૂળ હતી, કદાચ પતિ તેને નારાજ પણ કરતા હતા,
છતાં તે તેમના વિરુદ્ધ થતી ન હતી. બહુ કિંમતી ઘરેણાઓ વગેરેના કંડિયાના
જેવી એ ગણાતી હતી, કેમકે એનામાં અનેક મહાન સદ્ગુણોનો ભંડાર ભરેલો હતો.
જેમ તેલતું વાસણ બધારે સાવચેતીથી સુરક્ષિત રાખવામાં આવે છે, તેમજ તે પણ
રાખતી હોમેશાં રક્ષાએલી રહેતી હતી. ઘણા કિંમતી વસ્ત્રોથી ભરાએલી પેટી જેમ
સારી રીતે સ્વીકારવામાં આવે છે તેમજ રાજા વડે એ પણ સારી રીતે સંભાળતી
પરિગૃહિત રહેતી હતી. ઇન્દ્રનીલ વગેરે રત્નોથી ભરેલી પેટી જેમ સુરક્ષિત તેમજ
સારા સ્થાને મુકાય છે, તેમજ આ રાણી પણ રાણીવાસમાં સારી રીતે દેખરેખમાં

‘माण’ इत्यादि, ‘णं’=इमां शीतमुष्णं दंशा मशका व्यालाः=सर्पादिविषजन्तवः,
तथा-वातिक-पैत्तिक-श्लैष्मिक-सन्निपातिकाः=वात-पित्त-श्लेष्म-सन्निपात-
विकारसमुद्भवा विविधाः=नानाप्रकाराः रोगाः=चिरघातिनः, आतङ्का=सघो-
घातिनः, मा स्पृशन्तु=मा पीडयन्तु, इति कृत्वा=इति विचिन्त्य सुसंगोपितेत्यादि
पूर्वेण सम्बन्धः । ‘णं’ इति सर्वत्र ‘इदम्’ शब्दस्य द्वितीयैकवचनम् । एवंविधा
सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा साद्धं विपुलान्=नानाविधान् प्रचुरान् भोग-
भोगान्=कामभोगान् भुञ्जाना=सेवमाना ‘विहरति=आस्ते ॥सू० ५ ॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी अन्नया कयाइ तंसि तारिस-
गंसि सुसिलिट्टु छक्कड्गलट्ट-मट्ट-सठिय-खभुग्गय-पवर वर सालभोजय
उज्जलमणिकणगरयण थूभियविडकजालद्ध-चदणिज्जहकंतर-कणिया
लि चंदसालिया विभत्तिकलए सरसच्छधाउवलवण्णरइए बाहिरओ
दुमियघट्टमट्ट, अब्भितरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे णाणाविह-
पचवण्णमणिरयणकुट्टिमतले पउमलया फुल्लवल्लिवरपुप्फजाइउल्लो-
यचित्तियतले वदणवरकणगकलससुविणिस्मिय - पडिपुजियसरस-
पउमसोहंतदारभाए पयरगालवतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे
सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे मणहिययनिवुइयरे
कप्पूरलवंगमलयचंदणकालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्जंतसुरभिमघ-

उष्ण भादि जन्य बाधा नहो जावे दंश, मशक, व्याल सर्प आदि विपैले
जन्तु इसे कष्ट न पहुँचा सके, वातिक, पैत्तिक श्लैष्मिक तथा सान्नि-
पातिक अनेक विध रोग और आतंक इसे पीडित न कर सकें इस खयाल से
राजा से अन्तःपुर में रक्षित थी । इस तरह के विशेषणों से युक्त वह धारिणी
देवी श्रेणिक राजा के साथ आनन्द के साथ समय व्यतीत करती थी । ॥सू. ५॥

रहेती હતી. કારણકે એ ઠંડી, ગરમી વગેરેથી આધિત ન થઇ જાય. એને દંશ,
મશક, સાપ વગેરે ઝેરીલા જન્તુઓ કષ્ટ ન આપે. વાતિક, પૈત્તિક, શ્લેષ્મિક તેમજ
માન્નિપાતિક વગેરે અनेક જાતના રોગ અને આતંક (શૂદ્ધ વગેરે) એને પીડિત ન
કરે આ વિચારથી એ રાજા વડે રાણીવાગ્રમાં રક્ષાએલી હતી. આ જાતના વિશેષણોથી
અંપન્ન તે ધારિણી દેવી શ્રેણિક રાજાની સાથે પ્રસન્ન થઇને સમય પસાર કરતી હતી. ॥સૂ. ૫॥

मधंतगंधुद्भयाभिरामे सुगंधवरगधिषु गंधवद्विभूषे मणिकिरण-
 पणासिंधयारं किवहुणा ? जुडगुणेहिं सुरवरविमाणवेलंविषे वर-
 घरए तंसि तारिसगंसि सयणिजंसि सोलुगणवद्विषे उभओ विव्वो-
 यणे दुहओ उन्नए मज्जेण य गभोरि गंगापुलिणवालुआउदालसालि-
 सए उयचिय खोम दुगुल्लपट्टपडिच्छण्णे अच्छरयमलयनयतय कुस-
 त्तलिवसीहकसगपच्चुत्थए सुविरइय रयत्ताणे रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे आई
 णगरूयवूरणवणीयतुल्लफासे पुच्चरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्त जागरा
 ओहीरमाणी ओहीरमाणी एगं महंसत्तुस्सेहं रययकूडसन्निहं सोमा
 गारं लीलायंतं जंभायमाणं गगणयलाओ ओयरंतं मुहमतिगयं
 गयं पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ सू० ६ ॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः=तदनन्तरं सा पूर्वोक्ता धारिणी नाम्नी
 देवी=राज्ञी अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् काले तस्मिन्-तादृशे=यत्पूर्व-
 भवोपार्जितपुण्यपुद्गानां प्राणिनां योग्यं तस्मिन् ‘वरगृहे’ इत्यनेन विशेष्येण
 सम्बन्धः । कीदृशे वरगृहे ? इत्याह—सुसिलिद्धच्छकटगलट्टमट्टसंठियखंभुगयपवर-
 वरसालभंजियउज्जलमणिकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतरकणियालि-
 चंद सालियाविभक्तिकलिए’ सुश्लिष्टषट्काष्टक-लष्ट-मृष्ट-संस्थितस्तम्भोद्गत-

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणी देवी) उस धारिणी देवीने (अन्नया
 कयाइं) किसी समय (वरघरए) श्रेष्ठ महल में (तंसि तारिसगंसि) जो
 पुण्यवान् के सोने लायक शय्या में सोई हुई रानी ने गज (हाथी) का
 स्वप्ना देखा । वे महल (सुसिलिद्ध-छक्कटग-लट्ट-मट्ट-संठिय संभुगय-
 पवरवरसालभंजियउज्जलमणिकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतरकणि-

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पराभाट (सा धारिणी देवी) ते धारिणी देवीओ (अन्नया कयाइं)
 कोछ वणते (वरघरए) उत्तम भेदमा (तंसि तारिसगंसि) ने शय्या पुण्यशाली
 पुरुषोने सूवा थोअ्य डोय छे, तेमां सूतेदी राणीओ गज [हाथी]नृ स्वप्न
 नेथुं. ते भेद (सुसिलिद्धच्छकटगलट्टसट्टसंठियखंभुगयपवरवरसाल-
 भंजिय उज्जलमणिकणगरयणथूभियविडंकजालद्धचंदणिज्जूहकंतरकणियालि-
 चंदसालियाविभक्तिकलिए) भण्णूती अने स्थिता भाटे श्लेष पदार्थ

પ્રવરવરશાલભજ્જિકોજ્જ્વલમણિકનકરત્નસ્તૂપિકા - વિટઙ્કજાલાર્દ્ધચન્દ્રનિર્યૂહકાન્તાર
 કનકાલિચન્દ્રશાલિકા-વિભક્તિકલિતે, તત્ર સુશ્લિષ્ટાનિ=શ્લેષદ્રવ્યેણ
 સુષ્ટુતયા સંયોજિતાનિ ષટ્=ષટ્ સંખ્યકાનિ કાષ્ઠાનિ યેષુ (સ્તમ્ભેષુ) તે
 સુશ્લિષ્ટ ષટ્ કાષ્ઠકા, સ્તમ્ભાનાં સ્થૂલતાયૈ સુન્દરતાયૈ દૃઢતાયૈ ચ તત્ર ષટ્
 કાષ્ઠાનિ યોજ્યન્તે, તથા લષ્ઠા=મનોજ્ઞાઃ, મૃષ્ટાઃ=સુષ્ટુષ્ટત્વેન ચિક્ષ્ણાઃ, સંસ્થિતાઃ
 યથાસ્થાનં સમ્યક્ સ્થાપિતાઃ, વિશિષ્ટાકારમન્તો વા સ્તમ્ભાઃ, તેભ્યઃ ઉદ્ગતાઃ=
 બહિર્નિસ્સરન્ત્યિવ દૃશ્યમાનાઃ પ્રવર વરઃ=ઉત્તમોત્તમા યાઃ શાલભજ્જિકાઃ=ક્રીડા-
 પુત્તલિકાઃ, તથા ઉજ્જ્વલાનાં=ચાકચિક્યયુક્તાનાં મણીનાં=ચન્દ્રકાન્તપ્રભૃતીનાં
 કનકસ્ય=સુવર્ણસ્ય રત્નાનાં=મરકતવજ્રેન્દ્રનીલવૈદૂર્યાદિનાં યાઃ સ્તૂપિકાઃ=છત્રા-
 કારાણિ લઘુશિખરાણિ 'છત્રી' इति भाषायाम्, તેષુ યે વિટઙ્કાઃ=કપોતપાલિકા
 'છજ્જા' इति भाषायाम्, તથા જાલાનિ=સચ્છિદ્રા ગવાક્ષવિશેષાઃ, અર્દ્ધચન્દ્રાણિ=
 અર્દ્ધચન્દ્રાકારાણિ સોપાનાનિ, નિર્યૂહકાણિ=દ્વારવામદક્ષિણભાગેષુ બહિર્નિર્ગતાઃ
 સુવર્ણઘટિત-રત્ન-જટિતતુરગમુખાધાકારા ભવનદ્વારબહિર્ભાગા 'દ્વારઘોડલા'

યાલિચંદસાલિયા વિભક્તિકલિ) મજ્જૂતી એવં સ્થૂલતા લાને કે
 લિયે શ્લેષ દ્રવ્ય દ્વારા અચ્છી તરહ ૬-૬ કાષ્ઠ કે યુક્ત ક્રિયે
 હુએ હૈં તથા જો વડે મનોજ્ઞ હૈ, ઘિસે હુએ હોને કે કારણ જિન પર અચ્છી
 ચિકનાઈ હૈં યથા સ્થાન પર ઉચિત રીતિ સે જિન કી રચના કી ગયી હૈ-
 અથવા જો વિશિષ્ટ આકાર સંપન્ન હૈં । ઇન સ્તંભો કે ઉપર જો ઉત્તમોત્તમ
 પુત્તલિકાઈ ઉકેરી ગઈ હૈં વે એસી માલૂમ-પડતી હૈં કિ મોનોં વહા સે
 વે બાહર હી નિકલ સી રહી હૈં । યહાં જો છોટીર છત્રિયા બની હુઈ હૈ
 વે ઉજ્જ્વલમણિયોં કી સુવર્ણ કી એવં મરકત, વજ્ર, ઇન્દ્રનીલ વૈદૂર્ય આદિ
 રત્નોં કી હૈં । ઇસમેં કપોત પાલિકાઈ એવં સચ્છિદ્ર ગવાક્ષ વિશેષ મી બને
 હુએ હૈં । ઇસકી અર્દ્ધચન્દ્રાકાર વાલી સોપાન પંક્તિ હૈ । નિર્યૂહક-દ્વાર કે
 વામ તથા દક્ષિણ ભાગ કી ઓર બાહર, નિકલે હુએ ઇસમેં દ્વાર ઘોડલે

વડે સારી રીતે છ છ કાષ્ઠ ખંડોથી સંયુક્ત કરેલ છે, તેમજ તે ખૂબ મનોજ્ઞ છે,
 ઘસેલા હોવાથી તે સરસ વાળા છે, યથા સ્થાને તેમની સારી રીતે રચના કરવામાં
 આવી છે, અને તે વિશેષ આકાર પ્રકારથી સંપન્ન છે આ થાંભલાઓ ઉપર પૂતળીઓ
 એવી ઉત્તમોત્તમ રીતે ડોતરેલી છે કે જાણે તેઓ તેમથી બહાર નીકળતી હોય.
 અહીં જે નાની છત્રીઓ છે, તે સ્વચ્છ મણિ, વર્ણ, મરકત, વજ્ર, ઇન્દ્રનીલ, વૈદૂર્ય
 વગેરે રત્નોની છે. આમાં કપોત પાલિકાઓ તેમજ છિદ્રવાળા વિશેષ પ્રકારના ગવાક્ષો
 (ગોખલા) પણ બનેલા છે. એના પગથિયા ઊર્ધ્વચન્દ્રાકારવાળા છે. નિર્યૂહક-

इति भाषायाम्, अन्तराणि=जलनिर्गमद्वाराणि 'नालि' इति भाषायाम्, यद्वा-‘निर्यूहकान्तराणि’ इत्येकपदं, तत्र-सिंहादि मुखपुच्छाद्याकारवन्ति जल निर्गम द्वाराणीत्यर्थः, तथा कणिकालिः=कणिकाः=मीनमकरा जलजन्तु विशेषास्तेषाम् आलयः=पङ्क्तयः=तदाकाररचना विशेषा यत्र स कणिकालिः=मीन मकराकार-विचित्रचित्रचित्रितभवनान्तरालभाग इत्यर्थः, चन्द्रशालिका=भवनोपरिभवनं च, एतेषा भवनविभागानां विभक्तिः=विभागशो रचना, तथा कलिते=युक्ते । ‘सरस-च्छधाऊवलवण्णरइए’ सरसाच्छधातूपलवर्णरचिते-सरसैः=अतिशयरङ्गयुक्तैः, अच्छैः=स्वच्छैः, धातूपलैः धातवः=गैरिक सेटिका हरितालादयः उपलः=दग्धपाषाणः ‘चूना-कली’ इति भाषायाम्, वर्णः=पीतमृत्तिकाविशेषः, तैः रचितं=विचित्र रचनाविशेषेण युक्तं-नानारङ्गरञ्जितम्-इत्यर्थस्तस्मिन्, ‘वाहिरओ दूमियघट्टमट्टे’ बाह्यतो धवलितघृष्टमृष्टे बाह्यतः=वहिर्भागे सर्वतः धवलितं=स्वच्छसेटिकादि-मृदुलेपेन-श्वेतीकृतम्, ततो घृष्टं=चिकणपाषाणादिना घर्षितम्, अत एव मृष्टं=दर्पणवत्सुनिर्मलीकृतं, तस्मिन् । ‘अब्भितरओ पसत्थ सुविलिहियचित्तकम्मे’ अभ्य-

हैं जिन के मुख रत्न जडित हैं। इसमें जो पानी निकालने के लिये नाली बनी हुई है वह सिंह आदि के मुख एवं पुच्छों के आकार जैसी है। जगहर पर यहाँ मीन मकर आदि की रचना करने में आई हुई है। अर्थात् शयनागार के भीतर मीन मकराकार वाले विचित्र चित्र अंकित किये हुए हैं। इसके ऊपर चन्द्रशाला बनी हुई है। (सरसच्छधाऊवलवण्णरइए) शयनागार की पुताई सरस-अत्यंत रंग सम्पन्न-एवं स्वच्छ गैरी-कादि धातुओं से, उपल से-दग्धपाषाण चूने से वर्ण पीली मिट्टी-से हो रही हैं (वाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) बाहर से यह शयनागार स्वच्छ से टिका (खडि) आदि के मृदुलेप से सफेद हो रहा है। चिकने पत्थर आदि के द्वारा घर्षित किया हुआ होने के कारण बहुत अधिक दर्पण के जैसा

अर्थात् दरवाजानी डाणी अने जमणी गान्धूण्डार नीकणेला द्वार घोडला छे, जेमना मुण रत्नजडित छे. आमां पाणी गडार डाढवा भाटे जेनाली (भोरी) छे, ते सिंड वगेरेना मों अने पूंछना आकार जेवी छे. दरेक जय्याये अड्डीं माछली भगर वगेरे चीत-रवामां आवेलां छे. अर्थात् आ शयनकक्षमा माछली अने भगरना आकारवाणा विचित्र चित्रा होरेला छे. तेना उपर चन्द्रशाणा छे. (सरसच्छधाऊवलवण्णरइए) शयना-गारनी घोणाछ सरस, जतजतना रंग युक्त अने स्वच्छ गैरिक वगेरे धातुआ उपल, दग्धपाषाणु अने पीणी भाटीथी थछ रडी छे. (वाहिरओ दूमियघट्टमट्टे) गडारथी आ शयनागार साइ सइह भाटी वगेरेना मृदुलेप वडे श्वेत थछ रह्यो छे लीसा पत्थर वगेरेथी घसायेलुं होवाथी ओ भूण ज अभडता अरीसा जेवुं जनेलुं छे.

નતરતઃ પ્રશસ્ત સુવિલિખિતચિત્રકર્માણિ-આભ્યનતરતઃ=પ્રાસાદસ્યાભ્યનતરભાગે
 સર્વત્ર પ્રશસ્તાનિ=દર્શકજનમનો નેત્રાહલાદકાનિ સુ=નાનાવિધસ્વવ્યાપાર પરત્વેન
 સુસ્તુ વિલિખિતાનિ=વિશેષરૂપેણ ચિત્રિતાનિ ચિત્રકર્માણિ=પશુપક્ષિમાનવા-
 ઘાકાશાણિ યસ્મિન્ તત્તસ્મિન્ । ‘નાનાવિદ્યપંચવર્ણમણિરયણકોટ્ટિમતલે’ નાના
 વિધપશ્ચવર્ણમણિરત્નકુટ્ટિમતલે-નાનાવિધાનિ=અનેકપ્રકારાણિ પશ્ચદર્શાનિ=
 કૃષ્ણનીલપીતરક્તશ્વેતરૂપાણિ મણિરત્નાનિ, મણયઃ=ચન્દ્રકાન્તસૂર્યકાન્તાદયઃ,
 રત્નાનિ=ઇન્દ્રનીલ-મરકત-વજ્ર-વૈદૂર્યાદીનિ, તેષાં, કુટ્ટનં કુટ્ટઃ, તેન નિર્વૃત્તં
 કુટ્ટિમં તલમ્=અક્ષરં યસ્ય તત્તસ્મિન્-નાનામાણિ-વિવિધરત્નચિત્રભૂમિતલે
 इत्यर्थः । ‘પડમલયા ફુલવલ્લીવર પુષ્પજાઈ ઉલ્લોચચિત્તિયતલે’ પદ્મલતા પુષ્પવલ્લી
 વરપુષ્પ જાત્યુલ્લોચચિત્રિતતલે-પદ્મલતાઃ=પદ્માકારા લતાઃ, પુષ્પવલ્લયઃ=પુષ્પપ્રધાના
 લતાઃ, વરાઃ=શ્રેષ્ઠાઃ, પુષ્પજાતા યઃ=માલતી પ્રભૃતયો લતાઃ, તાભિઃ તદાકારૈ-
 રિત્યર્થઃ, ચિત્રિતમ્=આલેખિતમ્ ઉલ્લોચતલં=વિતાનતલં ‘ચંદરવા’ इति भाषा-
 प्रसिद्धम् યસ્ય તત્તસ્મિન્, ગજદન્તાદિત્વાત્ પરનિપાતઃ । ‘વંદણવરકણગકલસ

चमकीला वना हुआ है (अर्विभतरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे) इस
 के भीतर भाग में सर्वत्र दर्शकजनों के मन और नेत्रों को अह्लादका-
 रक चित्रपशु पक्षि तथा मनुष्य आदि के आकार बने हुए है (नाणा-
 विह पंचवर्णमणिरयणकोटिमतले) इस शयनागार की जो अंगण
 भूमि है वह अनेक प्रकार के कृष्ण, नील, पीत, रक्त तथा श्वेत रूप
 पंचवर्ण वाले चन्द्रकान्त सूर्यकान्त आदि मणियों की एवं इन्द्रनील मरकत,
 वज्र वैदूर्य आदि रत्नों की बनी हुई है। (पडमलयाफुल्लवल्लीवरपुष्पनाइ-
 उल्लोयचित्तियतले) इसमें जो चंदरवा तना हुआ है वह पद्माकार लताओं
 से पुष्प प्रधानवल्लरियो से (लताओं से) एवं उत्तमर मालती आदि की
 वेलों से चित्रित हो रहा है। (वंदणवरकणगकलससुविणिम्मियपडिपुंजिय-

(अर्विभतरओ पसत्थसुविलिहियचित्तकम्मे) આ મહેલમાં બધે પ્રેક્ષકોના મન
 અને આંખોને ગમે એવા ચિત્ર-પશુપક્ષી તેમજ માણસ વગેરેની આકૃતિઓ બનેલી છે.
 (નાનાવિદ્યપંચવર્ણમણિરયણકોટિમતલે) આ શયનાગારનું આંગણું અનેક બાતના
 કૃષ્ણ, નીલ, પીત, રક્ત તેમજ શ્વેતરંગના ચન્દ્રકાન્ત સૂર્યકાન્ત વગેરે મણિઓ
 અને ઇન્દ્રનીલ, મરકત વજ્ર, વૈદૂર્ય વગેરે રત્નોનું બનેલું છે. (પડમલયા ફુલ-
 વલ્લી વરપુષ્પનાઈ ઉલ્લોચચિત્તિયતલે) આમાં જે તાણેલો ચંદરવો છે, તે
 કમળના જેવા આકારવાળી લતાઓ, પુષ્પ પ્રધાન વલ્લરીઓ અને ઉત્તમોત્તમ ચમેલી
 વગેરેની લતાઓથી ચિત્રિત થઈ રહ્યો છે. (વંદણ-વર-કણગકલસ-સુવિણિમ્મિય

सुविणिम्मियपडिपुंजिय सरसपउम सोहतदारभाए' वन्दनवरकनककलशमुविनि-
र्मितप्रतिपुञ्जितसरसपद्मशोभमानद्वारभागे-वन्धन्त इतिवन्दनाः=मङ्गलजनकाः,
एतादृशा ये वरकनकस्य=श्रेष्ठसुवर्णस्य कलशाः, तेषु सुविनिर्मितानि=सुष्ठुतया
स्थापितानि, प्रतिपुञ्जितानि=उपर्युपरि रचितानि, सरसानि=विकसितानि पद्मानि=
कलशमुखस्थगनकमलानि, तैः शोभमानो द्वारभागो यस्य तत्तस्मिन्-विकसित-
कमलपुञ्जस्थगितमञ्जुलमङ्गलजनककनक-कलशकृतशोभासम्पन्नद्वारभागे-इत्यर्थः।
'पयरगालंवंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे' प्रतरकालम्बमानमणिमुक्तादामसु-
विरचितद्वारशोभे-प्रतरकाणि-प्रतलसुवर्णमूत्राणि तेषु पलम्बमानानि मणिमुक्ता-
नां दामानि=मालाः तैः सुष्ठु विरचिता द्वारशोभा यस्य तत्तथा तस्मिन्-सुवर्ण-
मूत्रग्रथितलम्बमानमणिमुक्तामाला शोभितद्वारे-इत्यर्थः। 'सुगंधवरकुसुममउय-
पम्हलसयणोवयारे' सुगन्धवरकुसुममृदुकपक्षमलशयनोपचारे-सुगन्धैः=सुरभिगन्ध-
युक्तैः, वरकुसुमैः=विविधवर्णश्रेष्ठ पुष्पैः, तथा मृदुकैः=सुकोमलैः पक्ष्मलैः=पक्ष्म-
वद्भिर्कर्तूलादिभिः शयनीयस्य=शय्यायाः, उपचारः=रचनाविशेषो यत्र तत्तस्मिन्।
यद्वा-सुगन्धवरकुसुमानां मृदुकपक्ष्मलानां=कोमलार्कतूलादीनां च शयनं=शय्या,
तस्योपचारो यत्र तस्मिन्, 'मणहिययनिव्वुइयरे' मनोहितदनिर्वृतिकरे-हितं ददा-
तीति हितदं, मनसो हितदं मनोहितदं, तच्च निर्वृतिकरं=सुखकरं चेति तथा-

सरस पउमसोहतदारभाए) इसके द्वारभाग में जो मांगलिक कलश
स्थापित किये गये हैं वे श्रेष्ठ सुवर्ण के बने हुए हैं तथा उन के मुख
पर अच्छीतरह से विकसित करके ऊपर कमल रखे हुए हैं। (पयरगा
लंवंतमणिमुत्तदाम सुविरइयदारसोहे) इसके द्वार की शोभा अत्यन्तपतले
सुवर्ण मूत्रों में लटकते हुए मणिमुक्ताओं की मालाओं से करने में आई
है। (सुगंधवर कुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) इसमें शय्या की रचना सुर-
भिगंध युक्त विविधवर्ण वाले पुष्पों द्वारा तथा सुकोमल अर्कतूल आदि
द्वारा की हुई है। (मणहिययनिव्वुइयरे) यह शयनागार इनना अधिक

पडिपुंजियसरसपउमसोहतदारभाए) येना द्वारभागमां भूडैला मांगलिक
कलशो उत्तम सुवर्णना बनेला छे, तेमज तेमना भां उपर सारी रीते विकसित
करेला कमलौ भूडैला आब्यां छे. (पयरगालंवंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे)
येनी द्वारशोभा भूणज जीणु सोनाना सूत्रमां भूडती भणि भुडतायेनी भावायेवडे
करवाभां आवी छे. (सुगंधवरकुसुममउयपम्हलसयणोवयारे) येभां शय्यानी
रचना सुवासित अनेक प्रकारना रंगवाणा भूडैवडे तेमज सुकोमल अर्कतूल (आडयानु
३) वगेरेथी करवाभां आवी छे. (मणहियय निव्वुइयरे) आ शयनघर ओटलुं गधुं

તસ્મિન્ । ‘કપૂરલવંગમલયચંદનકાલાગુરુપવરકુંદુરુક્તુરુક્કધૂવડજ્ઞંતસુરભિ-
મઘમઘંતગંધુર્ધૂયાભિરામે’ કપૂરલવંગમલયચંદનકાલાગુરુપવરકુંદુરુક્તુરુક્કધૂ-
પદહ્યમાનસુરભિપ્રસરદ્ગાન્ધોર્ધૂનાભિરામે=કપૂરશ્ચ-લવંગાનિ ચ, મલયચંદનં=
શ્રાવણં ચ, કાલાગુરુઃ=કૃષ્ણાગુરુશ્ચ, પવરકુંદુરુક્કશ્ચ=ગન્ધદ્રવ્યવિશેષઃ,
તુરુક્કશ્ચ સિલ્હકઃ ‘લોવાન’ ઇતિ ભાષાયाम્, ધૂપશ્ચ=ગન્ધદ્રવ્ય સંયોગજન્યઃ પદાર્થઃ,
एतेषामितरेतरयोगद्वन्द्वे-કપૂરલવંગમલયચંદનકાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કધૂપાઃ,
તે ચ દહ્યમાનાઃ=અગ્નૌ પ્રક્ષિપ્યમાણાઃ, તેવાં સુરભિઃ=મનોજ્ઞઃ, સ ચ પ્રસરન્-
પરિતઃ પ્રસર્પન્ ગન્ધઃ ઉર્ધ્વતઃ=ઉપરિગતઃ, તેન અભિરામં=મનોહરં તસ્મિન્, ‘સુગંધ-
વરગંધિએ’ સુગન્ધ વરગન્ધિતે-નાનાવિધપુષ્પ સમ્પાદિતગન્ધદ્રવ્યૈઃ સુવાસિતે । ‘ગંધ-
વટ્ટિભૂએ’ ગન્ધવર્તિભૂતે-ગન્ધદ્રવ્યગુટિકાસદૃશે=સૌરભ્યાતિશયાદ્ ગન્ધદ્રવ્યનિર્મિતવદ્
ભાસમાને । ‘મણિકિરણપણાસિયંધયારે’ મણિકિરણપ્રણાશિતાન્ધકારે ભાસ્કર-
મણિપ્રમયા દૂરીકૃતતિમિરે, ‘કિં વહુણા’ કિં વહુના=અધિકવર્ણનેન કિમ્ ? ‘જુઙ્ગુણેહિ’

આનન્દ કા ધામ બના હુઆ હૈ કિ જહાં પર વૈઠ કર ચિત્ત કો એકા-
ન્તતઃસુખ હો સુખ મિલતા હૈ (કપૂરલવંગમલયચંદનકાલાગુરુપવરકુંદુ-
રુક્કતુરુક્કધૂવડજ્ઞંતસુરભિમઘમઘંતગંધુર્ધૂયાભિરામે)યહાં કા સમગ્ર વાયુ
મંડલ સદા અગ્નિ મેં જલાયે ગયે કપૂર, લવંગ, મલય ચંદન, કાલાગુરુ
પવરકુંદુરુક્ક-ગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ, તુરુક્ક-લોવાન તથા ધૂપ, :નસે તર
રહા કરતા હૈ । (સુગંધવરગંધિએ) અત એવ યહ શયનાગાર એસા પ્રતીત
હોતા હૈ કિ માનોં નાનાવિધ પુષ્પોં સે સંપાદિત કિયે ગયે ગંધ દ્રવ્યોં
સે હી સુવાસિત હો રહા હૈ । ઓર ઇસલિયે યહ (ગંધવટ્ટિભૂએ) ગંધ દ્રવ્ય
કી ગોલી જૈસા બના હુઆ જાન પડતા હૈ । (મણિકિરણપણાસિયંધયારે)
અંધકાર વહાં ચિલકુલ નહીં હૈ-કારણ વહ નાના વિધ મણિયોં કી કિરણોં
સે સદા પ્રકાશિત બના હુઆ હૈ (કિં વહુણા) ઇસકે વિષય મેં અધિક

આનંદનું સ્થળમય લાગતું હતું કે, જ્યાં એકવાથી મનને પરમ સુખની જ પ્રાપ્તિ
થાય છે. (કપૂરલવંગમલયચંદનકાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કધૂવડજ્ઞંતસુરભિ-
મઘમઘંતગંધુર્ધૂયાભિરામે) અહીંનું વાયુમંડળ હમેશાં બાળવામાં આવેલ કપૂર
લવંગ, મલય ચંદન, કાલાગુરુ, પવર કુંદુરુક્ક (એક ગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ) તુરુક્ક,
લોવાન અને ધૂપથી સુગંધિત રહેતું હતું. (સુગંધવરગંધિએ) આથી આ શયના-
ગાર અનેક જાતના પુષ્પો અને સુવાસિત દ્રવ્યો વડે સુગંધિત થયેલું જણાતું
હતું અને એથી જ આ શયનગૃહ સુગંધિત પદાર્થની ગોળીના જેવું લાગતું
હતું. (મણિકિરણપણાસિયંધયારે) ત્યાં તદન અંધાર નથી, કારણકે તે અનેક
જાતના મણિઓના પ્રકાશવડે હમેશા પ્રકાશમાન જ બનેલું છે. (કિં વહુણા) એના

ધૃતિગુણૈઃ-ધૃતિભિઃ=સ્વસ્ય સર્વદિક્ પ્રસરત્ચાકચિક્ષ્યપ્રકાશપુન્જરૂપાભિઃ કાન્તા-
ભિઃ, ગુણૈઃ=સૌન્દર્યાદિભિઃ 'સુરવરવિમાનવેલંવિણ' સુરવરવિમાનવિડમ્બકે-
સુરવરવિમાનસ્ય=મહદ્વિક્કદેવવિમાનસ્યાપિ વિડમ્બકં=વિડમ્બનાજનકં તિર-
સ્કારકર-મિત્યર્થઃ, તસ્મિન્, સ્વકોયપરમશોભયા વિમાનતોડ્યુત્કર્ષતયા વર્ત-
માને-इतिभावः, एतादृशे 'वरघरे' वरगृहे=रम्यप्रासादे। अथ शय्यावर्णनमाह-
'तंसि' इत्यादि, 'तंसि' तस्मिन्=वक्ष्यमाणगुणयुक्ते 'तारिसगंसि' तादृशके पूर्वो-
पार्जितपरमपुण्यप्रकर्षवताप्राणिनामुचिते 'सयणिज्जंसि' शयनीये-शय्यायाम्, कीदृशे
शयनीये ? इति विशेषणान्याह-'सालिंगणवट्टिण' इत्यादि. 'सालिंगणवट्टिण'
सालिङ्गनवर्तिके-आलिङ्गनवर्तिः=शरीरप्रमाणोपधानं, तथा सह वर्तते यत्तत्सालि-
ङ्गनवर्तिकं, तस्मिन् शरीरप्रमाणायतोपधानसहिते। 'उभओ विब्बोयणे' उभयतो
विब्बोयणे-उभयत=शिरश्चरणस्थापनस्थानद्वये 'विब्बोयणे' इतिदेशीयशब्दः
उपधानार्थकस्तेन विब्बोयणे=उपधाने यत्र तत्तस्मिन् उपर्यधउपधानमण्डिते, अत
एव 'दुहओ उन्नए' द्विधात उन्नते-द्विधात=मस्तकभागे चरणभागे च उन्नते=

और क्या कहें (जुइगुणेहिं सुरवरविमानवेलविण) यह शयनागार
अपने सर्व दिशाओं में फैले हुए चाक चिक्यप्रसारीरूप पुंजद्वारा तथा सौन्दर्य
आदि गुणों द्वारा महद्विक देव विमान की भी तिरस्कार कर रहा था अर्थात्
जो अपनी परम शोभा से देवों के विमान से भी अधिक शोभा वाला
है (ऐसे शयनागार में) (तारिसगंसि) पुण्यवान के सोनेलायकशय्या में
(तंसि) उस (सयणिज्जंसि) शय्या पर (शय्या का वर्णन इस प्रकार है)
(सालिंगणवट्टिण) कि जो शरीरकी लंबाई के बराबर लंबे तकिया से युक्त
है (उभओ विब्बोयणे) तथा जिसके दोनों तरफ-शिर और पोंरों की
तरफ-दो तकिये और छोटे २ रखे हुए हैं इस लिये जो (दुहओ उन्नए)

भाટે વધારે શું કહીએ. (જુઇગુણેહિં સુરવરં વિમાનવેલંવિણ) આ શયનાગાર બધી
દિશાઓમાં એમરે પ્રસરેલા ચમકતા પ્રકાશ પુંજથી તેમજ સૌંદર્ય વગેરે પોતાની વિશેષ-
તાઓથી મહદ્વિક્ક [બહુજ ધીમતી] દેવ વિમાનની પણ અવગણના કરતું હતું અર્થાત્
તે પોતાની પરમ શોભાથી દેવોના વિમાનો કરતાં પણ વધારે સુંદર શોભતું હતું. એવા
શયનાગારમાં (તારિસગંસિ) પુણ્યશાલીઓને શયન થોડી શય્યામાં (તંમિ) તે
(સયણિજ્જંસિ) શય્યા ઉપર-સૂઇ રહી હતી. (શય્યાનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે.)
(સાલિંગણવટ્ટિણ) કે જે શરીરની લાંબાઈના પ્રમાણના ઓશીકાવાળી છે, (ઉભઓ
વિવ્વોયણે) અને જેમની બન્ને બાજુએ-માથા અને પગની તરફ-નાના બે ઓશીકા
મૂકેલાં છે, એથી જે (દુહઓ ઉન્નણ) બન્ને બાજુથી કંઈક ઊંચી છે અને (મજ્જે

‘મઝ્જે ણગ્ગંમીરે’ મધ્યે નતગમ્મીરે—મધ્યે=મધ્યભાગે નતં=કિશ્ચિન્નગ્રીભૂતં ગમ્મીરં નિમ્નં ચ તસ્મિન્ । ‘ગંગાપુલિણવાલુયાઉદાલસાલિસણ’ ગંગાપુલિણવાલુકાવદાલસદૃશકે—ગંગાનદીતટસ્ય યા વાલુકાસ્તાસામ્ અવદાલઃ=પાદન્યાસેડધોગમનં, તત્સદૃશકે=તદુપમે, યથા વાલુકાયાં તથા તૂલગર્મે શયનીયેડપિ પાદન્યાસે નિમ્નોન્નતત્વં ભવતીત્યાશયઃ । ‘ઉવચિયસ્વોમદુગુલ્લપટ્ટપટ્ટિચ્છણે’ ઉપચિત્ત્વોમદુકૂલપટ્ટપ્રતિચ્છન્ને—ઉપચિત્તં=નાનારાગરજ્જિતવિવિધચિત્રાલક્રુતં યત્ ક્ષોમં=સામ્પ્રતિક-જનસ્યૈકકેશેન તન્તુશતં જાયતે તાદૃશમૂક્ષમકાર્પાસતન્તુવિનિર્મિતં વસ્ત્રમ્, દુકૂલમ્=અતસીમયં વિશિષ્ટં વસ્ત્રં, તાશ્ચ્યાં સજ્ઞાતઃ પટ્ટઃ=શિલ્પકલયા સીવનેન યુગલાપેક્ષ-યૈકીકૃતં શય્યાપરિમિતં વસ્ત્રં ‘સ્વોલ’ इति भाषायां, तेन प्रतिच्छन्ने=उपर्यध आवृते। ‘अत्थरय-मलय-नवतय-कुसत्त-लिम्बसीहकेसरपच्चुत्थए’ अस्तरजस्क-

दोनों ओर से कुछ २ ऊँची बनी हुई है । तथा (मज्झेयणगंभीरे) मध्य भाग में जो कुछ २ गहराई लिये हुए हैं (गंगापुल्लिणवालुया उदाल-सालसए) गंगा नदी की बालुका की तरह पैर रखते ही जो नीचे की ओर कुछ थोड़ी २ धल जाती है (उवचियस्वोमदुगुल्लपट्टपट्टिच्छणो) अनेक रंगों से बनाये गये नाना प्रकार के चित्रों से अलंकृत क्षौम और दु-कूल के पट्ट से ऊपर से लेकर नीचे तक जो ढकी हुई है । इस समय के मनुष्य के एक बाल से १०० तन्तु बनते हैं—ऐसे मूक्षम कार्पासिक तन्तु से बने हुए वस्त्र का नाम—क्षौम है । अलसी आदि से बने हुए वस्त्र का नाम दुकूल हैं । इन दोनों वस्त्रों को सीकर जो एक वस्त्र बना लिया जाता है उसका नाम पट्ट है । हिन्दी में उसे स्त्रोल कहते हैं । यह शय्या पर ऊपर से नीचे तक लटकती हुई पिछी रहती है । (अत्थ-रय, मलय, नव तय—कुसत्ति—लिम्बसीह केसरपच्चुत्थए) धूली विहीन

ચળ ગંમીરે) વચ્ચે લાગ થોડો ઊંડો છે. (ગંગાપુલ્લિણવાલુયા ઉદાલસાલસણ) ગંગા નદીની રેતીની જેમ પગ મૂકતાંની સાથે જ તે થોડી નીચે ઢગાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે એના ઉપર પગ મૂકવાથી એ પણ ઢગાઈ જાય છે. (ઉવચિય સ્વોમ દુગુલ્લ પટ્ટપટ્ટિચ્છણો) ઉપરથી નીચે સુધી જે જતજતના રંગોથી બનાવવામાં આવેલાં અनेક પ્રકારના ચિત્રોથી શણગારેલાં ક્ષોમ અને દુકૂલના પટ્ટ (કપડા)થી ઢાંકેલી છે અત્યારના માણસના એક વાળથી એ (૧૦૦) તન્તુ બને છે, એવા ઝીણા રૂના તન્તુવડે બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ ‘ક્ષોમ’ છે. અળસી વગેરેથી બનાવવામાં આવેલા વસ્ત્રનું નામ દુકૂલ છે, આ બન્ને વસ્ત્રોને સાથે સીવીને જે એક જતજતું વસ્ત્ર તૈયાર કરીમાં આવે છે, તેનું નામ ‘પટ્ટ’ છે. શુભરાતી ભાષામાં એને ‘ગોળિયુ’ કહે છે. આ (અત્થરય, મલય, નવતય, કુસત્ત, લિમ્બસીહ

मलय=नवतक-कुशक्तलिम्ब-सिंहकेशर प्रत्यवस्थृते अस्तरजस्कैः=अपगतर्जःकणैः
निर्मलैः मलय नवतक-कुशक्त लिम्बसिंह केशरैरास्तरणविशेषैः अवस्थृते क्रमेणाच्छा-
दिते, तत्र मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मसूत्रनिर्मित आस्तरणविशेषः, नवतकः=विशिष्टोर्णा
निर्मितः, कुशक्तः=देशविशेषोत्पन्नः, लिम्ब=लघुवयस्कोरभ्रलूनोर्णानिर्मितः,
सिंहकेशरः=सिंहसटासदृशो जटिलः 'गलिचा' इति भाषायाम् एतेषामितरेतर-
द्वन्द्वः । 'सुविरइयरयत्ताणे' सुविरचितरजस्त्राणे-सु=सुष्ठु सम्यग्रूपेण विरचितं=
विस्तारितं रजस्त्राणं=रजोनिवारक उपरितनाच्छादन विशेषो यस्मिन् तेतथा तस्मिन्
'रत्तंसुयसंबुए' रक्तांशुकसंवृते दंशमशकनिवारकरक्तवस्त्रावृते 'मच्छरदानी' इति
भाषायाम्, 'सुरम्मे' सुरम्मे=मनोरमे । 'आइणगसूयवूरणवणीयतुल्लफासे' आ-

मलय से, नवतक से, कुशक्त से, लिम्ब से, एवं सिंह केशर से जो
क्रमशः ढकी हुई है । मलयदेशोत्पन्न सूक्ष्मडोरों से निर्मित वस्त्र
का नाम मलय है । विशिष्टप्रकार की ऊन से बने हुए वस्त्र का नाम नव-
तक है । देश विशेष में बने हुए वस्त्र का नाम कुशक्त है । सिंह सटाके
सदृश जटिल वस्त्र का नाम सिंह केशर है । इसे हिन्दी में गलीचा कहते
हैं । ये सब वस्त्र उसके ऊपर एक २ करके तरा ऊपर बिछे हुए थे ।
(सुविरइयरयत्ताणे) धूली आकार सेज को मलिन न करदे इस ख्याल से
उसके ऊपर एक और धूलिनिवारक वस्त्र बिछा हुआ था । (रत्तंसुय-
संबुए) सोने वाले को दंश अंशक बाधा न पहुँचासके इसलिये उस
शय्या पर लालरंग की एक मच्छरदानी भी तनी हुई थी । (सुरम्मे) यह
शय्या बड़ी सुन्दर होने के कारण मनको हाण करनेवाली थी । (आइण-

केसर पञ्चुत्थए) अनुक्रमे ँ शय्या धूण वगरना मलय नवतक कुशक्त
लिम्ब अने सिंह केशरवडे आवेष्टित थयेली छे. मलय देशमां उत्पन्न थयेला जीणु
होरायो वडे जनाववामां आवेला वस्त्रनुं नाम 'मलयज' छे. विशेष प्रकारना जिन वडे
जनाववामां आवेला वस्त्रनुं नाम 'नवतक' छे. ओइ देश विशेषमां जनाववामां आवेला
वस्त्रनुं नाम कुशक्त छे. सिंह सटाना जेवा जटावाणा [जटिल] वस्त्रनुं नाम सिंह
केशर छे. अने झरसीमां 'गलीचा' छे छे. आ जधा वस्त्रो तेना उपर ओइ उपर
ओइ पाथरवामा आवेलां हुतां (सुविरइयरयत्ताणे) धूणथी सेज मलिन न थय
जय अना भाटे ओइ जीणुं रजोनिवारक वस्त्र ढाडवामां आवेलां हुतुं. (रत्तंसुयसंबुए)
सूई जनारने डांस-मच्छर जाधित न करे ओटला भाटे ते सेज उपर लादरंजनी ओइ
मच्छरदानी पण ताणेली हुती. (सुरम्मे) जहुज सरस होवाथी आ शय्या मनने
आकर्षनारी हुती. (आइणगसूयवूरणवणीय तुल्लफासे) उरण वगेरेना आसजथी

जिनकरूतवूरनवनीततूलस्पर्श-आजिनकं=मृगादिचर्मनिर्मितवस्त्रं, रूतं=परिकर्मित कर्पासः, वूरः=श्लक्ष्णवनस्पतिविशेषः नवनीतं='मक्खन' इति प्रसिद्धं, तूलम्-अर्कशाल्मल्यादिरूतं, तत्स्पर्शवत्स्पर्शो यस्य तत् तस्मिन्-निरतिशयमार्दवगुणोपेते, एतादृशे शयनीये 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापरत्रकालसमये पूर्वरात्रात्=रात्रेः प्रथमप्रहरात् अपरत्रकालः'=अनन्तरकालोपलक्षितः समयः=अवसरः, तस्मिन् रात्रेः प्रथम-प्रहरादनन्तरं तत्कालमेवेत्यर्थः । यतः रात्रः प्रथमप्रहरदृष्टः स्वप्नो वर्षेण फलति, द्वितीयप्रहरजातश्चमासाष्टकेनेत्यादि, सन्तति प्रसवश्च सार्द्धसप्त-रात्रिन्दिवाधिकेषु नवसु मासेषु व्यतिक्रान्तेषु संजायते, इति कृत्वा सूत्रे 'पूर्व-रात्रापरत्रकालसमये' इत्युक्तम् उक्तञ्च स्वप्नशास्त्रे—

“रात्रेः प्रथमे यामे, दृष्टः स्वप्नश्च फलति वर्षेण ।

स्वप्नो द्वितीययामे, फलति च मासाष्टकेन नियमेन ॥१॥

जातस्तृतीययामे, षण्मासात्तुर्ययाम संदृष्टः ।

पक्षेण फलति प्रातः,—दृष्टः स्वप्नश्च तत्कालम् ॥२॥”

‘सुत्तजागरा’ सुप्तजागरा=किञ्चिन्निद्राणां किञ्चिज्जाग्रतीति न केवलं सुप्तावस्थायां जाग्रदवस्थायां वा स्वप्नदर्शनं भवतीति ‘सुप्तजागरे’—त्युक्तम् । ‘ओहीरमाणी’

गर्ख्यवूरणवणीयतुल्लफासे) मृगादिके चर्म से निर्मित वस्त्र का नाम आजिनक, परिकर्मित कपास का नामरूत चिकनी विशेष वनस्पतिका नाम वूर मक्खन का नाम नवनीत तथा अर्क (आकरा) आदि की रुई का नाम तूल है । शय्या का स्पर्श इन सब के स्पर्श के समान मृदु (कोमल) थी—अर्थात्—यह शय्यानिरतिशय मार्दव गुण से युक्त थी । (ऐसी शय्या पर वह धारिणीदेवी सो रही थी) (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रि के प्रथम प्रहर के बाद के काल में अर्थात् रात्रि के प्रथम प्रहर के व्यतीत होते ही—(सुत्तजागरा) कुछ २ सोती हुई कुछ २ जागती हुई अवस्था में ‘ओहीरमाणी’ बार बार निद्रा के झोंकों का अनुभव करती

अनाववामां आवेला वस्त्रनुं नाम आजिनके, इथी अनाववामां आवेला वस्त्रनुं नाम ‘इत’ ओके जतनी विशेष प्रकारनी सुंवाणी वनस्पतिनुं नाम ‘वूर,’ भाणणुनुं नाम ‘नवनीत’ अने अर्क (आडडा) वगेरेना इतुं नाम ‘तूल’ छे. शय्याने स्पर्श आ अधाना जेवो मृदु (कोमल) हुतो, अर्थात् आ शय्या अतिशय मार्दव गुणवाणी हुती. (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) रात्रिना पडेला पडोर पछी अर्थात् रात्रिने पडेला पडोर पूरे थनां ज (सुत्तजागरा) अर्द्ध निद्रावस्थाभां (ओहीरमाणी) बारबार

निद्राणां—पुनःपुनरीपन्निद्रामनुभवन्ती सती 'एगं महं' एकं महान्तम्=अति विशालं 'सत्तुस्सेहं' सप्तोत्सेधं=सप्तहस्तोच्छ्रायं 'रययकूडसन्निहं' रजतकूटसन्निभं—रौप्यशिखर सदृशम् अतिश्वेतमित्यर्थः 'सोमं' सौम्यं=प्रशस्तं 'सोमागारं' सौम्याकारं=सर्वाङ्गसुन्दरं लीलायंतं' लीलायन्तं=क्रीडन्तं 'जंभायमाणं' जृम्भमाणं=कृतजृम्भं 'नहयलाजो ओयरंतं' नभस्तलादवतरन्तम्=आकाशादागच्छन्तं 'मुहमङ्गयं' मुखमतिगतं=मुखे प्रविशन्तं 'गयं' गजं=हस्तिनं धर्मकर्मप्रभावप्रभवं

हुई उस धारिणी देवीने (एगंमहं) एक अति विशाल (सत्तुस्सेहं) स्नान हाथ ऊँचे (रययकूडसन्निहं) चांदी के पर्वत के शिखर के समान अति श्वेत (सोमं) प्रशस्त (सोमागारं) सर्वाङ्ग सुन्दर (लीलायंतं) क्रीडा करते हुए (जंभायमाणं) जंभाते हुए तथा (गगणयलाओ ओयरंतं) आकाशतल से उतरते हुए (गयं) हाथीको (मुहमङ्गयं) मुख में प्रवेश करते हुए देखा। सूत्रस्थ “पूर्वरात्रापरकालसमय” पद यह प्रकट करता है। कि रात्रि के प्रथम प्रहर में देखा गया स्वप्न १ वर्ष में फल देता है। द्वितीय प्रहर में देखा गया स्वप्न आठ मास में फल देता है—तथा नव माह और ७। दिन रात जब समाप्त हो जाती—है तब सन्ततिका प्रसव होता है। स्वप्नशास्त्र में यही बात उक्तं करके कही हुई हैः—

रात्रेः प्रथमे यामे इत्यादि—इसका भाव इस प्रकार है—रात्रि के प्रथम प्रहर तथा द्वितीय प्रहर में देखा गया स्वप्न क्रमशः १ वर्ष तथा मास में जैसे फल देता है वैसे ही तीसरे प्रहर में देखा हुआ स्वप्न छ माह में तथा चतुर्थ प्रहर में देखा हुआ स्वप्न १ पक्ष में फलित होता है।—

उधना ओझां आती ते धारिणी देवीये (एगंमहं) ओझे भूषण विशाल (सत्तुस्सेहं) स्नान हाथ ऊँचा (रययकूटसन्निहं) चांदीना दुंगरना शिखर जेवा भूषण घेणा (सोमं) प्रशस्त (सोमागारं) सर्वाङ्ग, सुन्दर (लीलायंतं) क्रीडा करता (जंभायमाणं) भगासुं आता तेमज (गगणयलाओ ओयरंतं) आकाशभांथी उतरता (गयं) हाथीने (मुहमङ्गयं) भों भां प्रवेशतो जेथो सूत्रभां आवेला “पूर्वरात्रापरत्रकालसमय” आ पद जेभे भतावे छे के रातना पड़ेला पड़ोरभां जेथेखुं स्वप्न ओझे वर्षभां इण आपे छे अने भील पड़ोरभां जेथेखुं स्वप्न आठ मासभां इण आपे छे, तथा नवमास अने साडा सात (७।) दिवस रात न्यारे पूरा थाय छे. त्यारे संततिने प्रसव थाय छे. स्वप्नशास्त्रभां जेज वात ‘उक्तं य’ करीने कहेवाभां आवे छे.—

“रात्रेः प्रथमे यामे इत्यादि” जेनो आशय आ प्रमाणे छे—रात्रिनां पड़ेला भील पड़ोरभां जेथेखुं स्वप्न अनुक्रमे ओझे वर्ष अने आठ मासभां इण आपे छे, तेमज भील पड़ोरभां जेथेखुं स्वप्न छ मासभां अने योथा पड़ोरभां जेथेखुं स्वप्न

મુખપ્રતિષ્ઠેતગજરૂપં સ્વપ્નમિતિભાવઃ' 'પાસિત્તાણં' દૃષ્ટ્વા 'પર્લિબુદ્ધા' પ્રતિબુદ્ધા= જાગરિતા । સ્વપ્નો નવધા ભવન્તિ, ઉક્તશ્ચ—“(૧) અનુભૂતઃ (૨) શ્રુતો (૩) દૃષ્ટઃ (૪) પ્રકૃતેશ્ચ વિકારજઃ ' સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત, (૫) ચિન્તાસન્તતિ સમ્ભવઃ (૬) ॥૧॥ દેવતાદ્યુપદેશોત્થો (૭) ધર્મકર્મ પ્રભાવજઃ । (૮) પાપોદ્રેકસમુત્પન્નશ્ચ (૯) સ્વપ્નઃ સ્યાન્નવધાનૃણામ્ ॥૨॥ પ્રકારૈરાદિમૈઃ પર્લિબુદ્ધિ, -રશુભશ્ચ શુભોઽપિવા । દૃષ્ટો નિરર્થકઃ સ્વપ્નઃ, સત્યસ્તુ ત્રિભિરુત્તરૈઃ ॥૩॥ માલાસ્વપ્નોહિ દૃષ્ટશ્ચ, તથા- ઽધિવ્યાધિસંભવઃ । મલમૂત્રાદિ પીડોત્થઃ, સ્વપ્ન સર્વો નિરર્થકઃ ॥૪॥ ધર્મરતઃ સમધાતુ, -ર્યઃ સ્થિરચિત્તો જિતેન્દ્રિયઃ સદયઃ । પ્રાયસ્તસ્ય પ્રાર્થિતમર્થ સ્વપ્નઃ પ્રસાધયતિ ॥૫॥” ઇત્યાદિ ॥સ્ત્ર૦ ૬॥

પ્રાતઃકાલ દેખા ગયા સ્વપ્ન તત્કાલ અપના ફલ દેતા હૈ। ‘સુત્તજાગરા’ પદ યહ પ્રકટ કરતા હૈ કિ કેવલ સોતી હુઈ અવસ્થા મેં અથવા જગતી હુઈ અવસ્થા મેં સ્વપ્ન નહીં આના હૈ કિન્તુ કુછર જાગતી એવં કુછર સોતી હુઈ અવસ્થા મેં હી સ્વપ્ન આયા કરતા હૈ—

(પાસિત્તાણં) સ્વપ્ન દેશ્વકર (પર્લિબુદ્ધા) વહ ધારિણી દેવી ઉસી સમય પ્રતિબુદ્ધ હો ગઈ—જગ ગઈ। સ્વપ્ન ૯ નવ પ્રકાર કે હોતે હૈં—અનુભૂત ૧ શ્રુત ૨ દૃષ્ટ ૩ પ્રકૃતિ વિકારજ ૪ સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત ૫ ચિન્તા સમુદ્ભૂત ૬ દેવતાદિ ઉપદેશોત્થ ૭ ધર્મ કર્મ પ્રભાવજ ૮ તથા પાપોદ્રેક સમુત્પન્ન ૯।

इनमें आदि के ६ प्रकारों को लेकर जो शुभ और अशुभ स्वप्न आते हैं—वे निरर्थक—निष्फल होते हैं। अन्त के तीन प्रकारों को लेकर जो स्वप्न आते हैं वे सत्य होते हैं। माला का स्वप्न आधिब्याधिजन्य स्वप्न मल-मूत्र आदि की बाधा जन्य स्वप्न ये सब निरर्थक कहे गये हैं। जो એક પખવાડિયામાં ફળ આપે છે. સવારે જોયેલું સ્વપ્ન તરતજ ફળ આપે છે. ‘સુત્તજાગરા’એ પદ એમ બતાવે છે કે ફક્ત સુષુપ્તા અવસ્થા અથવા જાગૃત અવસ્થામાં સ્વપ્ન નથી આવતા, પણ થોડી જાગૃત અને થોડી સુષુપ્ત અવસ્થામાં જ સ્વપ્ન આવે છે.

(પાસિત્તાણં) સ્વપ્ન જોઈને (પર્લિબુદ્ધા) તે ધારિણી દેવી તરતજ જાગી ગઈ. સ્વપ્ન નવ પ્રકારના થાય છે: જે નીચે પ્રમાણે છે—૧ અનુભૂત, ૨ શ્રુત, ૩ દૃષ્ટ ૪ પ્રકૃતિ વિકારજ ૫ સ્વભાવતઃ સમુદ્ભૂત ૬ ચિન્તા સમુદ્ભૂત ૭ દેવતાદિ ઉપદેશોત્થ ૮ ધર્મકર્મ પ્રભાવજ ૯ પાપોદ્રેક સમુત્પન્ન, આ બધામાં પહેલા છ પ્રકારોને લીધે જે શુભ અને અશુભ સ્વપ્ન આવે છે, તે નિરર્થક—નિષ્ફળ હોય છે. બાકીના ત્રણ પ્રકારોને લીધે જે સ્વપ્નો આવે છે તે બધાં સત્ય હોય છે. માણાનું સ્વપ્ન, [અનેક જાતના સ્વપ્નો આવવા] આધિબ્યાધિજન્ય સ્વપ્ન, મળમૂત્ર વગેરેની બાધા જન્ય સ્વપ્ન, આ બધાં અર્થ વગરના

मूलम्—तएणं सा धारिणीदेवी अयमेयांरूवं उरालं कल्लाणं सिवं
धन्नं मंगलं सस्सिरीयं महासुमिणं पासित्ताणं पडिबुद्धा समानी हट्ठ-
तुट्ठा चित्तमाणंदिया पीडमणा परमसोमणस्सिया । हरिसवसविसप्प-
माणहियया धाराहयकलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा तं सुमिणं
ओगिण्हइ, ओगिण्हित्ता सयणिज्जाओ उट्ठेइ, उट्ठित्ता पायपीढाओ
पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अतुरियमचवलमसंभंताए अवलंवियाए राय-
हंससरिसीए गईए जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं
मणामाहिं उरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं संगल्लाहिं सस्सि-
रीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्लहायणिज्जाहिं मियमहुररिभिय-
गंभीरसस्सिरीयाहिं गिराहिं संलवमाणी २ पडिबोहेइ, पडिबोहित्ता
सेणिएणं रन्ना अब्भणुन्नाया समानी णाणासणिकणगरयणभत्ति चित्तंसि

प्राणी धर्म में रत होता है, जिसकी धातु उपधातु सम होती हैं, जो
स्थिरचित्त होता है, जितेन्द्रिय होता है, सद्य होता है, प्रायः उसके द्वारा
देखा गया स्वप्न सफल होता है।

भावार्थ—एक दिन की बात है कि धारिणी देवीने—उत्तम शयन
गृह में बिछी शय्या पर सुप्त जागरा अवस्था में रात्रि के पिछले प्रहर
में उत्तरते हुए एक विशाल गजराज को अपने मुख में प्रवेश करते
हुए स्वप्न में देखा । ॥सूत्र ॥६॥

કહેવામાં આવ્યાં છે. જે પ્રાણી ધર્મરત હોય છે, જેની ધાતુ ઉપધાતુ સમ હોય છે, જે
સ્થિરચિત્ત હોય છે, જે જિતેન્દ્રિય હોય છે, જે દયાળુ હોય છે, ઘણું કરીને તેના વડે
જોવાયેલું સ્વપ્ન સફળ હોય છે.

ભાવાર્થ—એક દિવસની વાત છે કે ધારિણી દેવીએ ઉત્તમ શયનાગારમાં પાદ-
રેલી શય્યા ઉપર સુષ્પ જાગરતાવસ્થામાં રાત્રિના છેલ્લા પહોરમાં આકાશમાંથી ઉતરતા
એક વિશાળ ગજરાજને પોતાના મોંમાં પ્રવેશતો સ્વપ્નમાં જોયો ॥સૂત્ર ૬॥

भद्रासणंसि निसीयइ, निसीइत्ता आसत्था विसत्था सुहासणवरगया
करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कहु सेणियं रायं एवं
वयासी—एवं खलु अहं देवाणुप्पिया ! अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणि-
जंसि सालिंगणवट्टिए जावनियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासि-
त्ताणं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव सुमि-
णस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ॥सू० ७॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ‘तएणं’ ततः खलु=तदनन्तरं सा धारिणीदेवी
‘अयमेवाखुवं’ इममेतद्रूपं=मुखप्रविष्टश्वेतगजरूपम्, ‘उरालं’ उदारं=प्रधानं, ‘कल्लाणं’
कल्याणं=सुखकरं, ‘सिवं’=शिवम्=उपद्रवोपशमकं ‘धन्नं’ धन्यं=प्रशंसनीयं ‘मंगलं’
माङ्गल्यं=मङ्गलसूचकं ‘सस्मिरीयं’ सश्रीकं=सुशोभनं ‘महासुमिणं’ महास्वप्नं=महा-
फलसूचकं स्वप्नं पासित्ताणं’ दृष्ट्वा ‘पडिबुद्धा’ प्रतिबुद्धा=जागरिता सती ‘हट्ट
तुट्ठा’ हट्टतुट्ठा-हट्टा=हर्षप्रकर्षप्राप्ता तुष्टा=मनःसन्तोषमापन्ता ‘चित्तमाणंदिया’
चित्तानन्दिता=मनोमुदं प्राप्ता, मकारः प्राकृतत्वात्, ‘पीडमणा’ प्रीतिमनाः-प्रीतिः=
प्रीणनं तृप्तिरित्यर्थः, मनसि यस्या सा तथोक्ता तृप्तमनस्का, ‘परमसोमणस्सिया’

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके अनन्तर (सा धारिणी देवी) यह धारिणी देवी
(अयमेवाखुवं) जब इस तरह के (उराल) प्रधान (कल्लाणं) सुखकर (सिवं)
उपद्रवो का उपशम करने वाला (धन्नं) प्रशंसनीय (मंगलं) मंगल सूचक
तथा (सस्मिरीयं) सुशोभन (महास्वप्न को (पासित्ता णं) देखकर (पडिबुद्धा)
जग गई और (हट्टतुट्ठा) जब हर्ष के प्रकर्ष को प्राप्त कर मनस्तोष को
धारण करती (चित्तमाणंदिया) चित्त में अतिप्रसन्न हुई । और (पीडमणा)
फिर मन में तृप्ति को धारण कर जब वह (परमसोमणस्सिया) अति

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पार णाद (सा धारिणीदेवी) ते धारिणीदेवी (अयमेवाखुवं) न्यादे
आधुं (उरालं) प्रधान (कल्लाणं) सुखद (सिवं) उपद्रवोने शांत करना (धन्नं)
वण्णाणुवा योग्य (मंगलं) मंगलने सूचकनार तेभज (सस्मिरीयं) सुशोभन (महा-
सुमिणं) महा स्वप्न जेठने जअत थअ गअ अने (हट्ट तुट्ठा) पूणज हर्ष युअत
अनीने मनस्तोष धारणु करती (चित्तमाणंदिया) मनमां अत्यन्त प्रसन्न थअ
अने मनमां तृप्ति भेणवती (परम सोमणस्सिया) अतिशय शुभ मनोलावणाणी

परमसौमनस्यिता=अत्युत्कृष्टशुभमनोभावयुक्ता, हरिसवसविसप्पमाणहियया' हर्षव-
शविसर्पहृदया=भानन्दोल्लासप्रफुल्लितहृदया 'धाराहयकलंवपुष्पागं पिच सम्मससिय-
रोमकूपा'-धाराहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितरोमकूपा-धारहतं=जलधर-जल-
धाराताडितं कदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसिताः=स्थूलतां गता रोमकूपाः=रोमनिर्गम
स्थानानि यस्याः सा तथोक्ता, यथा जलधर-धारागिराहतं कदम्बकुमुमं विक-
सितकेसरव्याप्तं भवति तथा स्वप्नदर्शनेन साऽपि समुद्गतरोमकूपा जाता, एव-
म्भूता सा तं स्वप्नम् 'ओगिण्हइ' अवगृह्णाति-अवग्रहादिना मनोविषयीकरोति,
अवगृह्य=संस्मृत्य 'सयणिज्जाओ उट्टेइ' शयनीयत उत्तिष्ठति, उत्थाय 'पाय-
पीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात्प्रत्यनरोहति=चरणनिक्षेपपट्टादधस्तादवतरति, प्रत्य-
वरुह्य 'अतुरियमचवलमसंभंताए' अत्वरितमचपलमसम्भ्रान्तया अत्वरितं=शीघ्रता
रहितम्, अचपलं=देहचाञ्चल्यवर्जितं, यथास्यात्तथा अतएव असम्भ्रान्तया=
अत्रस्तया सखलनाहीनया 'अविलंबियाए' अविलम्बितया=अनवरुद्धया 'रायहंससरि-

उत्कृष्ट शुभ मनोभाव से युक्त हो (हरिसवसविसप्पमाणहियया)
अत्यन्त हर्ष के उल्लास से प्रफुल्लित हृदय वाली हो कर (धाराहय
कलंवपुष्पागं पिच सम्मससियरोमकूपा) मेघ की धारा से आहत कदम्ब
पुष्प की तरह अतिस्थूल रोमकूप वाली बन चुकी तब उसने (तं सुमिणं
ओगिण्हइ) उस स्वप्न का अवग्रहरूप से विचार किया। फिर ईहा अवाय
आदि रूप से उसका विशेषर और भी चिन्तन किया। (ओगिण्हिता)
चिन्तन कर पश्चात् वह-(पायपीढाओ सयणिज्जाओ) शय्या से (उट्टेइ) उठ
गई। (उट्टित्ता) उठकर फिरवह (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) पादपीठ से
नीचे उतरी (पच्चोरुहित्ता) नीचे उत्तर कर बाद में वह (अतुरियमचवल
मसंभंताए-अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए) शीघ्रता एवं देह
की चपलता से रहित होकर बिना किसी हिचकिचाट के अनवरुद्ध

थईने भूणज उषोद्लासथी प्रफुल्लित हृदयवाणी थईने (धाराहयकलंवपुष्पागंपिच-
सम्मससियरोमकूपा) मेघनी जणधाराओवडे आहुत कदंण पुष्पनी जेम भूणज
स्थूल रोमकूपवाणी (रोमांयित) थईगध. त्यारे तेणु (तं सुमिणं ओगिण्हइ) ते स्वप्न
उपर अवग्रहउत्पथी विचार कथी. पछी छडा अवाय वगेरे उत्पथी अविशेष तेनुं यितन
कथुं. (ओगिण्हित्ता) यितन कथी पछी ते (सयणिज्जाओ) शय्या उपरथी (उट्टेइ)
उठीने जेसी गध. (उट्टित्ता) जेसीने ते (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) पादपीठ उपरथी
नीचे उतरी, (पच्चोरुहित्ता) नीचे उतरीने ते (अतुरियमचवलमसंभंताए-
अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए) देहनी अच्यगता, रहित थईने धीमेधीमे
स डोय वगर ते अनवरुद्ध राजहुसीनी जेवी आलथी (जेणामेव सेणिए राया-

सीए' राजहंसीसदृश्या=सलीलपशस्तगत्येत्यर्थः यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपा-
गच्छति-भूपसमीपमायाति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं 'ताहिं' ताभिः=वक्ष्य-
माणगुणयुक्ताभिः, 'इट्टाहिं' इष्टाभिः=इष्टार्थाभिधायिकाभिः, कंताहिं' कान्ताभिः
=अभिलषणीयाभिः 'पियाहिं' प्रियाभिः=प्रेमोत्पादिकाभिः 'मणुन्नाहिं' मनोज्ञाभिः
=हृदयङ्गमाभिः 'मणामाहिं' मनोऽमाभिः=मनोरथसाधिकाभिः 'उरालाहिं' उदा-
राभिः=श्रेष्ठार्थसमन्विताभिः 'कल्लाणाहिं' कल्याणीभिः=हितावहाभिः 'सिवाहिं'
शिवाभिः=निरुपद्रवाभिः, 'धन्नाहिं' धन्याभिः=प्रशंसनीयाभिः, 'मंगलाहिं' माङ्ग-
ल्याभिः=विघ्नविनाशिकाभिः, 'सस्सिरियाहिं' सश्रीकाभिः=प्रसादमाधुर्यादिसकल-
वाणीगुणयुक्ताभिः 'हिययगमणिज्जाहिं' हृदयगमनीयाभिः=सुबोधत्वेन हृदय

राजहंसी की सी गति से (जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ,
जहां श्रेणिक राजा थे वहां जा पहुँची (उवागच्छिता) पहुँचकर (इट्टाहिं)
इष्ट अर्थ को सिद्ध करने वाली (कंताहिं) सुन्दर (पियाहिं) प्रेम उत्पन्न
करने वाली (मणुन्नाहिं) हृदय को हरण करने वाली (मणामाहिं) मनोरथ
का सिद्ध करने वाली (उरालाहिं) श्रेष्ठ अर्थ से युक्त (कल्लाणाहिं) हित
दायक (सिवाहिं) उपद्रव रहित (धन्नाहिं) प्रशंसनीय (मंगलाहिं) विघ्न-
नाशक (सस्सिरियाहिं) प्रसादमाधुर्य आदिसहित गुण (हिययगमणिज्जाहिं)
हृदय ग्राही (हिययपल्लयाणिज्जाहिं) हृदय को प्रमोद उत्पन्न करने वाली
(मियमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं) मित-परिमित, मधुर-कर्ण-सुख-
कारी, रिभीत-आलापगर्भित गंभीर-मेघ की ध्वनि के समान गंभीर
(सस्सिरियाहिं) प्रसाद आदि गुण विशिष्ट होने से परम शोभा वाली
(गिराहिं) उपरोक्त गुण विशिष्टवाणी से (सेणियं) श्रेणिक राजा को (संलव-

तेणामेव उवागच्छइ) 'न्यां श्रेणिं राजा उता त्यां गच्छ' (उवागच्छिता) त्यां गच्छने
(इट्टाहिं) इष्ट अर्थने सिद्ध करनारी, (कंताहिं) सुन्दर (पियाहिं) प्रेम उत्पन्नने
करनारी, (मणुन्नाहिं) हृदयने आकर्षनारी, (मणामाहिं) मनोरथने पूर्ण करनारी,
(उरालाहिं) उत्तम अर्थवाणी, (कल्लाणाहिं) हित करनारी (सिवाहिं) उपद्रव वगरनी
(धन्नाहिं) वण्णाणुवा लायक (मंगलाहिं) विघ्नो नष्ट करनारी, (सस्सिरियाहिं)
प्रसाद, माधुर्य वगेरे गुणोवाणी (हिययगमणिज्जाहिं) हृदयग्राही (हिययपल्लयाणि-
ज्जाहिं) हृदयमां दुर्ष उत्पन्न करनारी (मियमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं)
मित, परिमित, भीठी, दुर्ण मुण्ड-रहित आलाप-गर्भित गंभीर मेघनी ध्वनि
वैवी गंभीर, (सस्सिरियाहिं) प्रसाद वगेरे गुणोत्थी युक्त होवाथी अरु शोभावाणी
(गिराहिं) (उपर उडेला गंधा गुणोवाणी वाणीथी) (सेणियं रायं) श्रेणिं राजने

ग्राहिणीभिः, हिययपल्लहायणिज्जाहिं' हृदयप्रह्लादनीयाभिः=हृदयगतकोपशोका-
दिनिवारणेन मनःप्रमोदकारिणीभिः, 'मियमहुररिभियगंभीर सस्मिरियाहिं' मित-
मधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः=मिता=अल्पशब्दा बह्वर्था, मधुरा=कर्णमुखकरी,
रिभिता=आलापगर्भितत्वेन सङ्गीतरूपा, गम्भीरा=मेघशब्दवदनुच्छस्वरा, सश्रीका
=अनुप्रासाद्यलङ्कारयुक्तत्वात्परमशोभासंपन्ना, ताभिः, मितादिपञ्चपदानां कर्म
धारयः, गिराहिं' गीर्भिः=वाणीभिः संलपन्ती-संलपन्ती=पुनःजल्पन्ती, 'पडि-
वोहेइ' प्रतिबोधयति=राजानं जागरयति, 'पडिवोहिता' प्रतिबोध्य श्रेणिकेन
राज्ञा 'अवभणुन्नाया समाणी' अभ्यलुङ्गाता सती=प्राप्तनिदेशा सती 'णाणामणि
कणगरयणभक्तिचित्ते' नानामणिकरत्न भक्ति चित्रे=विविधस्फटिकादिमणि सुवर्ण-
रत्नानां भक्तिभिः=रचनाभिः, चित्रे=विचित्रे 'भद्दासनंसि' भद्रासने=सुवर्णसिंहा-
सने दस्यवाधोभागे पीठिकाबन्धो भवति निसीयइ'-निपीदति=उपविशति, निपत्र
'आसत्था' आश्वास्ता=गतिजनितश्रमापनयनेन विश्रामप्राप्ता तथा 'वीसत्था' विश्व-
स्ता=मनःप्रसन्नतया क्षोभवर्जिता 'सुहासनवरगया' सुखासनवरगता=सुखानि=सुख
कराणि च तानि आसनानि च सुखासनानि, तेषु वरं=प्रधानं, सर्वश्रेष्ठमित्यर्थः,
तस्मिन्=तदुपरिगता=उपविष्टा 'करयलपरिगहियं' करतलपरिगृहीतं-करतलाभ्यां

माणी २ वार २ संबोधित कर (पडिवोहेइ) जगाया। पडिवोहेत्ता जगाकर
(सेणिएणं रन्ना) श्रेणिक राजाने जब उसे (अवभणुन्नायासमाणी) आज्ञा
प्रदान की तब वह (णाणामणिकणगरयणभक्तिचित्ते) अनेक विध स्फटिक
आदि मणियों, सुवर्ण तथा रत्नों की रचनाओं से विचित्र (भद्दासनंसि)
सुवर्ण के भद्रासन पर (निसीयइ) बैठ गई। (निसीइत्ता) बैठकर
(आसत्था वीसत्थासुहासनवरगया) जब वह आगमन जनित थकावट से
और क्षोभ से रहित हो चुकी तब मनकी प्रसन्नता से उसी सर्व श्रेष्ठ
सुखामन पर बैठी २ उसने (करयलपरिगहियं) दोनों हाथों को संपुटरूप में
(तलवसोणी २) वारंवार संबोधित करीने [पडिवोहेइ] जगाउथा. [पडिवोहेत्ता]
जगाडीने-[सेणिएणं रन्ना] श्रेणिक राजाने त्यारे तेने (अवभणुन्नायासमाणी)
आज्ञा आपी त्यारे ते (णाणामणिकणगरयणभक्तिचित्ते) अनेक प्रकारना स्फटिक
वगैरे भण्डिया, सुवर्ण तेमज रत्नोथी रचित विचित्र (भद्दासनंसि) भद्रासन उपर
(निसीयइ) गेसी गछ. (निसीइत्ता) गेसीने (आसत्था वीसत्था सुहासनवरगया)
त्यारे ते आलीने आववाना थाड, अने क्षोभ वगरनी थछ तेमज प्रसन्न मनवाणी थछ त्यारे
तेज सर्वोत्तम सुखासन उपर गेसतां गेसता ज तेणु (करयलपरिगहियं) गन्ने दाधने

परिगृहीतं=संपुटीकृतं 'सिरसावत्तं' शिरआवत्तं-शिरांस आवत्तो यस्य स शिर
आवत्तः, तं तादृशम् अञ्जलिं=मुकुलितकरतलपुटं 'मत्थए कट्टु' मस्तकं कृत्वा श्रेणिकं
राजानमेवमवादीत्=वक्ष्यमाणप्रकारेणाचीकथत्-हे देवानुप्रियाः ! एवं खलु अहम्
'अज्ज' अद्य तस्मिन् तादृशे=तथाप्रकारे शयनीये 'सालिंगणवट्टिए सालिङ्गवर्तिके
शरीरप्रमाणोपधानसहिते, इत्यादि पूर्वसूत्रवर्णितविशेषणविशिष्टे 'जाव' यावत्
'नियगवयणमड्वयंतं' निजकवदनमतिपतन्तं=गगनतलादवतरन्तं मम मुखे प्राक्-
शन्तं गज स्वप्नेदृष्टा प्रतिबुद्धा=जागरिताऽस्मि तत्=तस्मात्कारणात् एतस्य खलु
उदारस्य यावत्-महास्वप्नस्य कः 'किंप्रकारकः 'कल्लाणे' कल्याणः=शुभपरिणाम

करके (सिरसावत्तं) पश्चात् उन्हे मस्तक पर घुमाते हुए (अंजलिं मत्थए
कट्टु) अपनी उस अंजलि को अपने माथे पर रखकर (सेणियं रायं एवं
वयासी) श्रेणिक राजा से इस प्रकार कहा-(एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !)
हे देवानुप्रिय ! मैं आपके समीप इसलिये आई हूँ-सुनिये—(अज्ज तंसि ता-
रिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगणवट्टिए जाव नियगवयणमड्वयंतं गयं
सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा) आज मैं उस पूर्वोपार्जित परम पुण्य के प्रकर्ष
से प्राणियो को प्राप्त होने योग्य शय्यापर कि जो शरीर की लंबाई प्रमाण
लंबे तकिये से युक्त आदि पूर्वसूत्रवर्णित विशेषणों वाली थी उसपर सोई
हुई थीं । उस समय मैं न अधिक निद्रा में थी और न जाग्रत अवस्था में ही ।
ऐसी स्थिति में मैंने रात्रि के पिछले प्रहर में गगनतल से उतरते हुए गज
को अपने मुख में प्रवेश करते हुए स्वप्न में देखा है । स्वप्न देखने के
अनन्तर ही मैं विलकुल जग गई । (तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स

अंपुटाक्षर अतावीने (सिरसावत्तं) पछी तेमने मस्तक उपर झेरवतां (अंजलिं मत्थए
कट्टु) पोतानी अंजलिने पोताना माथा उपर राणीने (सेणियं रायं एवं वयासी)
श्रेणिक राजने आ प्रमाणे कथुं-(एवं खलु अं देवाणुप्पिया ! हे देवानुप्रिय ! आंलणे
हुं तमारी पासि ओटला माटे आवी छुं डे-(अज्जहंसित्तारिसगंसि सयणिज्जंमि-
सालिंगणवट्टिए जाव नियगवयणमड्वयंतं गयं सुमिणे पासित्ताणं पडिबुद्धा)
आने हुं ते शय्या उपर सूती डती डे—ने पूर्वकाणमां अत्यन्त पुण्य प्रकर्षवडेज
माण्योने प्राप्त थाय छे, अने ने शरीरनी लंणाछना नेटला लांया ओशीकावाणी
छ-वगेरे आ सूत्रना पूर्व सूत्रमां वणुवेलां जथां विशेषणोथी युक्त डती हुं ते वजते
निद्रामां न डती तेमज्ज जग्रत अवस्थामां पणुन डती ओवी स्थितिमां रात्रिना पाछला
पछारमां आशयमांथी नीचे उतरता डथी ने स्वप्नमा में मारा मेंमां प्रवेशतो लेयो छे.
स्वप्न लेया पछी तस्तज्ज हुं जगी जग. (तं एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव

जनकः 'फलवित्तिविसेसे' फलवृत्तीविशेषः=फलप्रवृत्तीर्भवीष्यति ? इति 'मन्ने' मन्ये=अहं तर्कयामि । धारीणीदेवी श्रेणीकस्य राज्ञो मुखाद्स्वप्नस्य विशेषफलं श्रोतुमिच्छति स्मेति भावः ॥सू० ७।

मूलम्--तएणं सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयसट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए धाराहय नीय सुरभि कुसुम चंचु-मालइय तणु ऊसवियरोमकूवे तं सुमिणं ओगिण्हिए ओगिण्हित्ता ईहं पविसइ पविसित्ता अप्पणोसाभाविणं मइपुव्वएणं बुद्धिविण्णा-णेणं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ करित्ता, धारिणीदेवीं ताहिं जावहियय पहुँ। चणिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सिसरीयाहिं वग्गूहिं अणुवूहेमाणे २ एवं वयासी-उराणे णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे दिट्ठे, कल्लाणेणं तुमे देवाणुप्पिए । सुमिणे दिट्ठे सिवे धन्ने संगल्ले सस्सिसरीए णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणे दिट्ठ आरोग्गातुट्ठि दीहा-उयकल्लाणमंगलकारए णं तुमे देवी ! सुमिणे दिट्ठे, अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए ! पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ! रज्जलाभो, भोगसोक्ख लाभो ते देवाणुप्पिए ! एवं खल्लु तुमं देवाणुप्पिए ! नवण्हं मासा गं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठजाण य राइं दियाणं विड्ढंताणं अम्हं कुल-केउ कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुल-वित्तिकरं कुलणंदिकरं कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविवज्ज-णकरं सुकुमालपाणिपायं जावदारयं पयाहिसि, से वि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिन्त

जाव सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) हे नाथ ? इस शुभ महास्वप्न का क्या फल होगा । ॥सूत्र ७॥

सुमिणस्स के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ) हे स्वामि ! आ भद्रा शुभ स्वप्नं शुं इण थसे ? ॥सूत्र ७॥

विपुल बलवाहणे रज्जवती राया भविस्सइ । तं उराले णं तुमे देवी
सुमिणे दिट्ठे जाव आरोगगतुट्ठिदीहाउयकल्लाण कारण णं तुमे देवी !
सुमिणे दिट्ठे त्ति कहुं भुज्जोअणुवूहेइ ॥सू० ८॥

टीका—‘तएणं सेणिए’ इत्यादि । ‘तएण’ ततः=देव्याः=स्वदृष्ट स्वप्न
कथनानन्तरं खलु=निश्चयेन श्रेणिको राजा धारिण्या देव्याः अंतिए’ अन्तिके=
समीपे तन्मुखादित्यर्थः, ‘एयमट्ठं’ एतमर्थं=दृष्टस्वप्नस्वरूपं ‘सोच्चा’ श्रुत्वा=कर्णपथे
कृत्वा ‘निसस्स’ निशम्य=हृदिधृत्वा ‘हट्ठतुट्ठे’ हृष्टतुष्टः ‘जाव’ यावत्-हर्षवशविस-
र्पद् हृदयः ‘धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुअसवियरोमकूवे’ धाराहतनी-
पसुरभिकुसुमचंचुमालइयतनूच्छूतरोमकूपः-धारया=वृष्टिधारयाहतानि=आहतानि
यानि नीपरय=कदम्बरय सुरभिकुसुमानि=सुगन्धितपुष्पाणि तानीव चंचुमालइया=
पुलकि तार्थक ‘देशीयोऽयं शब्दः’ पुलकिता तनुः=शरीरं, तस्मिन् उच्छि-
ताः=स्थूलतां गता रोम्णां कूपाः=रोमनिर्गमस्थानानि यस्य स तथोक्तः, तथ रूपा
भूयोऽसौ तं स्वप्नं ‘ओगिण्हइ’ अवगृह्णाति=स्वप्नार्थमशेषनिरपेक्ष सामान्यरूपार्था-

तएणं सेणिए राया इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) धारिणीदेवीने जव अपना दृष्ट महास्वप्न कह दिया तब
(सेणिए राया) श्रेणिक राजा (देवीए अंतिए) उसदेवीके मुख से (एयमट्ठं
सोच्चा) इस महा स्वप्नरूप अर्थको—सुनकर (निसस्स) तथा हृदय में धारणकर
(हट्ठतुट्ठे) हर्षसे अपार संतुष्ट हुए । यहां यावत् पद “चित्तमाणंदिण पीइ-
मणे—परमसोमणास्सिये हरिस्सवसविसप्पमाणहियये” इस पाठका ग्रहण
हुआ है । (धाराहयनीवसुरभिकुसुमचंचुमालइयतणुअसविय रोमकूवे)
जिस प्रकार वृष्टि की धारा से कदम्बके पुष्प विकसित होते हैं । उसी
प्रकार रानीके रोम विकसित हो गये । राजाने उसी समय (तं सुमिणं-

तएणं सेणिए राया इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) ज्यारे धारिणी देवीजे पोते जेथेहुं महा स्वप्न डहुं त्यारे (सेणिए
राया) श्रेणिक राजा (देवीए अंतिए) ते देवीना भुण्थी (एयमट्ठं सोच्चा) आ
महास्वप्नइय अर्थ आलणीने (निसस्स) तेभज हृदयमां धारण करीने (हट्ठ तुट्ठे-
डुर्थी भणज संतुष्ट थया. अही यावत् पदवडे “चित्तमाणंदिण पीइमणे परम
सोमणास्सिये हरिस्सवसविसप्पमाणहियये” आ पाठ स्वीकारवामां आव्यो छे.
(धाराहयनीव सुरभिकुसुम चंचुमालइयतणुअसवियरोमकूवे) जेभ वर्षांनी
धारज्योथी डट्ठणनां पुष्पो णीदे छे, तेवी रीते राणीना रुवाटां विकसित थयां. राजाजे
ते समये ज (तंसुमिणं ओगिण्हइ) अवग्रह ज्ञानवडे सामान्य इपे ते स्वप्न विषे

वग्रहेण जानाति, अवग्रह=अर्थावग्रहतो निर्णय 'ईहं' ईहां=सदर्थपर्यालोचनाभि-
मुखां गतिचेष्टाम् 'अणुपविसइ' अनुप्रविशति=अन्तोऽवतरति स्वान्तः-करणं
विचारसरणी प्रवेशयतीत्यर्थः, अनुप्रविश्य 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'साभा-
विणं' स्वाभाविकेन=स्वाभावसिद्धेन 'मइपुव्वणं' मतिपूर्वकेण-सूक्ष्मधर्मा-
लोचनरूपो मानसो व्यापारः, तत्पूर्वकेण-सूक्ष्मार्थपर्यालोचनपूर्वकेण बुद्धिविष्णा-
णेणं' बुद्धिविज्ञानेन=गृहीतार्थपरिच्छेदपूर्वकविशिष्टक्षयोपशमजनितोपयोगवि-
शेषेण तस्य स्वप्नस्य 'अत्थोग्गहं' अर्थावग्रहं=स्वमार्थनिर्णयं करोति, कृत्वा
धारिणीदेवीं ताभिः=वक्ष्यमाणरूपाभिः 'जाव' यावत्, 'इप्ताभिः' इत्यारभ्य यावत्
हृदय महुलादनीयाभिः=हृदयानन्दजननयोग्याभिः 'मिउमहुररिभियगंभीरस
स्सरियाहिं' मृदुमधुररिभितगम्भीरसश्रीकाभिः-मृदुमधुराभिः=सुकोमलवर्णपदग-

ओगिण्हिइ) उस स्वप्न का अवग्रह ज्ञानद्वारा सामान्यरूप से विचार किया
(ओगिण्हित्ता) फिर सामान्य विचाररूप अर्थ अवग्रहज्ञान-ज्ञान करने के बाद
(ईहं पविसइ) वे सदर्थ के पर्यालोचन के अभिसुख हुए ईहा ज्ञान में प्रविष्ट
हुए अर्थात् उस महास्वप्न का चिन्तन फिर उन्होंने ईहाज्ञान से किया
(पविसित्ता अप्पणोसाभाविणं मइ पुव्वणंबुद्धिविष्णाणे णं तस्स सुमिणस्स
अत्थोग्गहं करेइ) ईहा ज्ञान से जब वे उस महास्वप्न का विचार कर चुके तब
फिर अपने स्वाभाविक गतिपूर्वक बुद्धि विज्ञानद्वारा उस महा स्वप्न के
अर्थ का उन्होंने निर्णय किया। सूक्ष्म धर्म के आलोचनरूप जो मानसिक
व्यापार होता है उसका नाम मति है। तथा गृहीत अर्थ के परिच्छेद
पूर्वक जो विशिष्ट क्षयोपशम होता है और उस क्षयोपशम से जो
उपयोग विशेष होता है उसका नाम बुद्धि विज्ञान है। (करित्ता) इस
विचार करके (धारिणीं देवी ताहिं जाव हियय पल्हायणिज्जाहिं मिउमहुर-

वियारुं. (ओगिण्हित्ता) सामान्य विचारणी अर्थावग्रहज्ञान भेगव्या पट्ठी
(ईहं पविसइ) ते सदर्थना पर्यालोचन तरङ्ग अभिमुण थता धडाज्ञानमां प्रविष्ट थया.
अर्थात् ते मडा स्वप्ननुं चित्तन तेओओ धडा ज्ञानवडे डथुं. (पविसित्ता अप्पणो साभा-
विणं मइपुव्वणं बुद्धिविष्णाणे णं तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेइ) धडाज्ञान-
वडे न्यारे तेओओ ते मडास्वप्न विषे विचार डरी दीधो त्यारे डरी पोतानी मडन
मतिपूर्वक बुद्धि विज्ञानवडे ते मडास्वप्नना अर्थनो निणुंथ डथो. सूक्ष्म धर्मनी
आलोचननाउपे ने मानसिक व्यापार होय छे, ते मति छे तेमज्ज अडणु डश्येदा
अर्थना परिच्छेदपूर्वक ने विशिष्ट क्षयोपशम थाय छे, अने ते क्षयोपशमवडे ने
उपयोग विशेष होय छे ते बुद्धिविज्ञान छे (करित्ता) आरीते विचारने (धारिणीं
देवीं ताहिं जाव हिययपल्हायणिज्जाहिं मिउमहुररिभिय गंभीरसस्सरियाहिं

મિતત્ત્વેન શ્રુતિસુખદામિઃ, રિમિતામિઃ=મધુરસ્વરાલાપનેન સંગીતસદૃશામિઃ
ગમ્ભીરામિઃ અર્થગૌરવવતીમિઃ સશ્રીકામિઃ=શોભાસંપન્નામિઃ 'વગ્મૂહિ' વાગ્મિઃ
'અણુબૂહેમાણે ૨' અણુબૂહયન્ ૨ મુહુર્મુહુઃ પ્રશંસયન્ ઉત્સાહયન્નિત્યર્થઃ એવં=વક્ષ્ય-
માણપ્રકારણ અવાદીત્, તદેવાહ-હે દેવાણુપ્રિયે ! ઉદારઃસ્વલુ ત્વયા સ્વપ્નોદ્દૃષ્ટઃ,
કલ્યાણઃસ્વલુ ત્વયા હે દેવાણુપ્રિયે ! સ્વપ્નો દૃષ્ટઃ, એવં શિવઃ=નિરુપદ્રવઃ સુખરૂપ
ઇત્યર્થઃ, ધન્યઃ=પ્રશંસનીયઃ, માઙ્ગલ્યઃ=મઙ્ગલમયઃ, સશ્રીકઃ=શોભાસંપન્નઃ સ્વલુ

રિમિયગંભીર સસિસરીયાહિં વગ્મૂહિ અણુબૂહેમાણે ૨ એવં વયાસી) રાજાને
ધારિણી દેવી કી ઇષ્ટ આદિ વિશેષણોંવાલી વાણી દ્વારા વારં વાર પ્રશંસા
કી। યહાં જો 'યાવત્' પદ આયા હૈં ઉસસે 'ઈદ્વાહિં કંતાહિં પિયાહિં મણુ-
ન્નાહિં, મણામાહિં, ઊરાલાહિં, કલ્લાણાહિંસિવાહિં, ધન્નાહિં, મંગલ્લાહિં,
સસિસરીયાહિં,' ઇતને ઓર પીલે કે પાઠકા સંગ્રહ હુઆ હૈં। ઇન પદોં
કા અર્થ ૭વેં સૂત્રની વ્યાખ્યા મેં કિયા જા ચુકા હૈં।-રાજાને જિમ વાણી
દ્વારા રાની કી પ્રશંસા કી થી વહ પૂર્વોક્ત વિશેષણોં વાલી હોને કે માથર
સુકોમલ વર્ણ તથા પદોં સે યુક્ત હોને કે કારણ શ્રુતિસુખદ્ મધુરસ્વર ઓર
આલાપવાલી હોને કે કારણ સંગીત સદૃશ એવં અર્થ ગૌરવવાલી હોને
કે કારણ સશ્રીક-શોભા સંપન્ન થી। વાર વાર પ્રશંસા કરના અથવા
ઉત્સાહિત કરના યહ 'અણુબૂહેમાણે' પદ કા અર્થ હૈં। રાજાને કહા
(ઊરાલેણં તુમે દેવાણુપિણ સુમિણે દિદ્ધે) હે દેવાણુ પ્રિયે ? તુમને વહુન
હી ઉદાર સ્વપ્ન દેસ્વા હૈં। (કલ્લાણેણં તુમે દેવાણુપિણ સુમિણે દિદ્ધે સિવં

વગ્મૂહિ અણુબૂહેમાણે ૨ એવં વયાસી) રાજાને ધારિણીદેવીના ઇષ્ટ વગેરે વિશેષણો-
વાણી વાણી વડે વારંવાર વખાણુ કર્યાં. અહીં જે 'યાવત્' પદ આવ્યું છે, તેનાથી
'ઈદ્વાહિં, કંતાહિં, પિયાહિં, મણુન્નાહિં, મણામાહિં, ઊરાલાહિં, કલ્લાણાહિં, સિવા-
હિં, ધન્નાહિં મંગલ્લાહિં, સસિસરીયાહિં' આટલો વધારાનો પાછળના પાઠના
સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ સાતમાં સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરવામાં આવ્યો છે.
ત્યાંથી બાણી લેવો બેઠો છે. જે વાણીવડે રાજાને રાણીનાં વખાણુ કર્યાં હતાં, તે પૂર્વે
કહેલાં વિશેષણોથી યુક્ત હોવાની સાથેસાથે તે સુકોમળ વર્ણ તથા પદવાળી હોવાને
કારણે, કણું સુખદ મધુરસ્વર અને આલાપવાળી હોવાને કારણે, સંગીતની જેમ અને
અર્થ ગૌરવવતી હોવા બદલ શોભા-સંપન્ન હતી. વારંવાર વખાણુ કરવા અથવા તો
ઉત્સાહિત કરવું "અણુબૂહે માણે" એવો આ પદનો અર્થ છે. રાજાને કહ્યું-
(ઊરાલેણં તુમે દેવાણુપિણ સુમિણે દિદ્ધે) હે દેવાણુ પ્રિયે ! તેં બહુજ આશ્ચર્યકારક
સ્વપ્ન બોલ્યું છે. (કલ્લાણેણં તુમે દેવાણુપિણ સુમિણે દિદ્ધે સિવં ધન્ને, મંગલે,

त्वया हे देवानुप्रिये । स्वप्नोदृष्टः, तथा 'आरोग्यतुष्टि दीहाउयकल्लाणमंगलकारणं' आरोग्यतुष्टि दीर्घायुष्क कल्याणमाङ्गल्यकारकः-आरोग्यं=नैरुज्यं, तुष्टिः=सन्तोषः दीर्घायुष्कं=चिरजीवनकालः, कल्याणं=शुभं, माङ्गल्यं=मङ्गलमयम् एतेषां कारकः=उत्पादकोऽयं स्वप्नः हे देवि ! त्वया दृष्टः, तेन कारणेन विपुलसंपत्तिलक्षण अर्थलाभस्ते=तव हे देवानुप्रिये । पुत्रलाभस्ते देवानुप्रिये ।, राज्यलाभः, भोग-सौख्यलाभः भोगः=शब्दादिविषयः, सौख्यम्=इष्ट शब्दादिप्राप्तिजनितसुखम्, एतयोर्लाभस्ते भविष्यति हे देवानुप्रिये ! । एवम् अस्य स्वप्नस्य प्रभावेण खलु=निश्चयेन त्वं 'नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=पूर्णतया संपन्नेषु 'अद्धट्ठमाणं' अर्द्धाष्टमेषु=अर्द्धमष्टमं येषु तानि-अर्द्धाष्टमानि तेषु साद्धसप्तसु 'राइंदियाणं' रात्रिन्दिवेषु 'विइकंताणं' व्यतिक्रान्तेषु=व्यतीतेषु-सार्द्धसप्तरात्र्यधिकेषु नवसु मासेषु परिपूर्णे सत्सु-इत्यर्थः, अत्र सप्तम्यर्थे पट्टी प्राकृतत्वात्, अ-

धन्ने, मंगलले सस्सिरीए णं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) हे देवानुप्रिये ? तुमने बहुत अच्छा शुभ परिणामजनक स्वप्न देखा है । बहुत अच्छा सुखरूप, बहुत अधिक प्रशंसनीय, अत्यन्त मंगलमय तथा अतिशय शोभा संपन्न स्वप्न हे देवानुप्रिये देवि ? तुमने देखा है । (आरोग्यतुष्टिदीहाउयकल्लाणमंगलकारणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे) देवी ? जो स्वप्न तुमने देखा है वह आरोग्य सूचक, सन्तोषप्रद, दीर्घ आयु कारक, शुभदायक, तथा मंगल दाता देखा है । (अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए, पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ? रज्जलाभो. भोगसोखलाभो ते देवाणुप्पिए) हे देवानुप्रिये ? यह देखा हुआ स्वप्न विपुल संपत्तिरूप अर्थलाभ, पुत्रलाभ राज्यलाभ, भोग तथा सौख्यलाभ तुम्हें होगा इसका सूचक है । (एव खलु तुमं देवाणुप्पिए नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाणं य राइं दियाणं

सस्सिरीएणं तुमे देवाणुप्पिए सुमिणे दिट्ठे) ते अतिशय शुभ परिणाम आपनाइं गहुं न साइं सुअइय, अत्यंत वण्णाणुवा योज्य, पूणं मंगलमय तेमं पूणं शोभायुक्त हे देवानु प्रिये । आ स्वप्न नेथुं छे । (आरोग्यतुष्टिदीहाउय कल्लाण-मंगलकारणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे) हे देवि ! तमे ने स्वप्न नेथुं छे ते आरोग्यने सूखनार, सन्तोष आपनार, आयुष्य वधारनार, शुभदायक तेमं मंगल-कारी छे । (अत्थलाभो ते देवाणुप्पिए, पुत्तलाभो ते देवाणुप्पिए ! रज्जलाभो. भोगसोखलाभो ते देवाणुप्पिए) हे देवानुप्रिये ! ते नेथेलां आ स्वप्नधी पुण्ण संपत्तिइय अर्थ लाभ, पुत्रलाभ, राज्यलाभ, भोग तथा सौख्य लाभ तमने थशे-आ गधानुं सूखं आ स्वप्न छे । (एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए नवण्हं मासाणं बहु

स्माकं 'कुलकेतुं' कुलकेतुं=कुलस्य केतुरिव केतुस्तं कुलध्वजं-यशः कीर्त्यादिना केतुवदूरतोऽपि प्रसिद्धत्वात् अद्भुतकार्यकारित्वाच्च वंशपताकावदुलसन्तम्, 'कुलदीवं' कुलदीपं-कुलस्य दीप इव दीपः 'कुलक्रमागत महत्त्वप्रकाशकत्वात्, तं कुलोद्योतकम्, अस्य 'कुलद्वीपः' इत्यपि छाया, तत्र कुलस्य द्वीप इव द्वीपः आधारकत्वात्, 'कुलपर्वयं' कुलपर्वतं-कुलस्य स्थिराश्रयत्वात्. परैरपरिभवनीयत्वाच्च पर्वत इव पर्वतस्तम्, कुलवर्डिसयं' कुलावतंसकं=कुलमुकुटरूपं सर्वश्रेष्ठत्वात्, 'कुलतिलगं' कुलतिलकं=कुलस्य शोभाऽऽधायकत्वात्तिलकरूपम्, कुलकित्तिकरं' कुलकीर्तिकरं=कुलस्य कीर्तिः=प्रख्यातिस्तस्याः करः, यस्य जन्मना कुलस्य ख्यातिर्भवति तम्, 'कुलवित्तिकरं' कुलवृत्तिकरं-कुलस्य वृत्तिः=मर्यादा तस्याः करस्तम्, 'कुलणंदिकरं' कुलनन्दिकरं=कुलस्य नन्दिः=धनधान्यादि वृद्धिः, तस्याः करस्तम्, 'कुलजसकरं'-कुलयशस्करं-कुलस्य यशः=सर्वदिक्प्रसिद्धिस्तस्य करस्तम्, 'कुलाधारं' कुलाधारं=सकलकुलजनस्याधारभूतम्, 'कुलपायवं' कुलपादपम्=आश्रयणीयप्राणिगणोपकारित्वेन वृक्षतुल्यम् 'कुलविवर्द्धणकरं' कुलविवर्द्धनकरं=कुलोन्न-

विष्कंताणं) इस तरह हे देवानुप्रिये देवि? इस देखे हुए स्वप्न के प्रभाव से नियमतः साढेसात रात्रि अधिक नव मास व्यतीत होने पर (अम्हंकुलकेतुं) हमारे कुलका केतुरूप (कुलदीवं) कुलका दीपक स्वरूप, (कुलपर्वयं) कुल का पर्वत स्वरूप, (कुलवर्डिसयं) कुल का आभूषण स्वरूप (कुलतिलकं) कुल का तिलक स्वरूप, (कुलकित्तिकरं) कुल की कीर्ति कारक, (कुलवित्तिकरं) कुल की मर्यादा कारक (कुलणंदिकरं) कुल में धन धान्यादि को वृद्धिकारक (कुलजसकरं) कुल की सर्व दिशाओं प्रसिद्धिकारक (कुलाधारं) कुलका आधारभूत (कुलपायवं) कुल का पादप (वृक्ष) स्वरूप (कुलविवर्द्धण करं) कुल की उन्नतिकारक, (सुकुमाल पाणिपायं जावदारयं पयाहिसि) ऐसा कोमल कर और चरणवाले पुत्र को तुम

पडिपुण्णाणं अद्धट्टमाण य राइंदियाणं विष्कंताणं) ऐवी रीते डे देवानुप्रिये । जेथेला आ स्वप्नना प्रभावथी नियमपूर्वक नव मास उपर आडा सात रात्रि पसार थतां (अम्हंकुलकेतुं) अमार डुणनी धनइय (कुलदीवं) डुणदीपक स्वइय, (कुलपर्वयं) डुणना पर्वत स्वइय (कुलवर्डिसयं) डुणना आभूषण स्वइय (कुलतिलकं) डुणतिलक स्वइय (कुलकीर्तिकरं) डुणने प्रसिद्धि प्रभाडनार, (कुलवित्तिकरं) डुणमर्यादा-इरक, (कुलणंदिकरं) डुणमां धनधान्य वजेरेनी वृद्धि डरनार (कुलजसकरं) सर्व दिशाओमां डुणने यश आपनार, (कुलाधारं) डुणना आधारइय, (कुलपायवं) डुणने माटे उत्तम वृक्ष स्वइय, (कुलविवर्द्धणकरं) डुणने प्रगतिना पथे दोरनार, (सुकुलमालपाणिपायं जाव दारयं पयाहिसि) ऐवा सुडोमग डुअयजवाणा पुत्रने

तिकारकम्, सुकुमालपाणिपायं' सुकुमारपाणिपादं=कोमलकरचरणम् 'जाव'
यावत्-यावच्छब्देन 'अहीनपञ्चेन्द्रियशरीरं, लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतं, मानोन्मान-
प्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गं शशिसौम्याकारं, कान्तं, प्रियदर्शनं, सुरूपम्
एतादृशं 'दारकं' दारकं=पुत्रं 'पयाहिसि' त्वं प्रजनिष्यसि, इदमेव स्वप्नस्यास्य
फलमवेहीति भावः। पुनः किम्? इत्याह-'से वि य' इत्यादि, सोऽपि च खलु

जन्म दो गी। पुत्र को जो कुलकेतुरूप कहा गया है उसका तात्पर्य यह
है कि जिस प्रकार ध्वजा दूर तक दिखलाई देती है उसी प्रकार यह
पुत्र भी अपने यश और कीर्ति द्वारा दूर तक जनता में प्रसिद्ध
होगा। अथवा जिस प्रकार वंशपरंपरागत पताका फहराती रहती है उसी
प्रकार यह भी अद्भूत कार्य कारी होने से अपने कुल में चमकता रहेगा।
दीपक की उपमा देने का यह प्रयोजन है कि जैसे दीपक घटपटादिक
पदार्थों का प्रकाशक होता है उसी तरह यह भी कुलक्रम से आये हुए
महत्त्व का प्रकाशक होगा। अथवा 'कुलदीप' की छाया कुलद्वीप भी हो
सकती है। इसका भाव यह होता है कि जिस प्रकार द्वीप जनता
का आधारभूत होता है उसी तरह यह भी अपने कुल का एक आधार-
भूत होगा। पर्वत की उपमा इसमें इसलिये घटित होती है कि जिस
प्रकारपर्वत एक स्थिर आश्रय माना जाता है और वह बड़ीर आंधी
के झकोरों से भी अपरिभविनीय होता है। उसी प्रकार यह पुत्र भी
अपने कुल का एक स्थिरभूत भूत आश्रय होगा और अन्य व्यक्तियों

ને કુળની ધન (કેતુ) રૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેનું તાત્પર્ય એ છે કે જેમ
ધન બહુ દૂર સુધી જોવામાં આવે છે, તેમજ આ પુત્ર પણ તેમના યશ અને
કીર્તિ વડે બહુ દૂર સુધી પ્રજામાં પ્રસિદ્ધિ પામશે. અથવા જેમ વંશ પરંપરાગત
પતાકા લહેરાતી રહે છે, તેમજ આ પણ અવનવા કાર્યો કરનાર હોવાથી પોતાના
કુળમાં પ્રકાશતો રહેશે. દીપકની ઉપમા આપવાનો આ આશય છે કે જેમ દીપક
'ઘટપટ' વગેરે પદાર્થોનો પ્રકાશક હોય છે, તેમજ આ પણ કુળક્રમે આવેલ 'મહ-
ત્વનો પ્રકાશક થશે. અથવા 'કુલદીપ'ની છાયા (નીલે અર્થ) કુલદ્વીપ પણ ધર્મશકે
છે. એનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ દ્વીપ (ખેટ) સમાજનો આધાર હોય છે,
તેમજ આ પણ પોતાના કુળનો એક આધાર થશે પર્વતની ઉપમા એને એટલા માટે
આપવામાં આવી છે કે જેમ પર્વત એક સ્થિર (અડગ) આશ્રય (આધાર) મનાય
છે અને તે ભયંકર વાવા ઓડાના આઘાતોથી પણ અજેય હોય છે તેમજ આ

દ્વારા યદ અપરિભવનીય હોગા। મુકુટ યા આભૂષણ કી ઉપમા દેને કા ભાવ યદ હૈ કિ જૈસે મુકુટ આભૂષણ સર્વ શ્રેષ્ઠ માને જાતે હૈં વૈસે હી યદ પુત્ર ભી અપને કુલમેં સર્વશ્રેષ્ઠ માના જાવેગા। તિલક કી ઉપમા હસે હસલિયે દી ગઈ હૈ કિ જિસ પ્રકાર મસ્તક કી શોભા તિલક સે હોતી હૈ ઉસી પ્રકાર યદ ભી અપને કુલ કી શોભા કારક વનેગા। હસકે જન્મ સે કુલ કી કીર્તિ-હયાતિ-હોગી હસલિયે હસે સૂત્રકારને કુલકીર્તિ-કર કહા હૈ। કુલ કી મર્યાદા કારક હોને સે યદ કુલવૃત્તિ કર રૂપ સે પ્રકટ કિયા ગયા હૈ। ધન ધાન્યાદિ કી યદ કુલમેં વૃદ્ધિ કરને વાલા હોગા અતઃ હસે કુલ નંદિરૂપ કહા ગયા હૈ। સર્વ દિશાઓં મેં અપને કુલ કી પ્રસિદ્ધિ કરને વાલા વનેગા હસલિયે હસકો કુલજસકર કહા હૈ। સમસ્ત કુલજનો કા યદ આધાર ભૂત હોગા અતઃ કુલાધાર, તથા આશ્રયણીય પ્રાણિજનોં કા ઉપકારક હોને સે કુલ પાદપરૂપ કહા ગયા હૈ। ‘યાવત્’ શબ્દ આયા હૈ ઉસસે હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ—‘અહીનપંચેન્દ્રિયશરીરં, લક્ષણ વ્યંજનગુણોપપેતં, —માનોન્માન પ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાંગ શશિસૌમ્યાકારં, કાન્તં, પ્રિયદર્શનં, સુરૂપમ્’ હન સમસ્ત પદોં કા વ્યાખ્યા અભયકુમાર કે વર્ણન કરને વાલે ચતુર્થ સૂત્ર મેં કી ચુકી હૈ। હસ પ્રકાર રાજાને રાની કો સમજાતે હુઅ કહા કિ હે દેવિ ? યહી હસ દૃષ્ટ સ્વપ્ન

પુત્ર પણ પોતાના કુળનો એક સ્થિર આશ્રય બનશે અને બીજા માણસો વડે આ અજેય થશે. મુકુટ અથવા આભૂષણની ઉપમા આપવાનો આશય આ પ્રમાણે છે કે જેમ મુકુટ અથવા આભૂષણ સર્વોત્તમ મનાય છે, તેમજ આ પુત્ર પણ પોતાના કુળમાં સર્વોત્તમ મનાશે. તિલકની ઉપમા એને એટલા માટે અપાઈ છે કે જેમ માથાની શોભા તિલકથી થાય છે તેમજ આ પુત્ર પણ પોતાના કુળને શોભાવનાર થશે. એના જન્મથી કુળ યશસ્વી બનશે એટલા માટે સૂત્રકારે એને ‘કુળકીર્તિકર’ કહ્યો છે. કુળની એ મર્યાદા કરનાર હોવાથી એ કુળવૃત્તિરૂપે બતાવવામાં આવ્યો છે. આ પુત્ર કુળમાં ધનધાન્ય વગેરેની વૃદ્ધિ કરનાર થશે. એથી એને કુળ નંદીરૂપ કહેવામાં આવ્યો છે. બધી દિશાઓમાં એ પોતાના કુળને પ્રખ્યાત કરનાર બનશે એથી એને ‘કુળજ-સકર’ કહ્યો છે. બધાકુળના માણસોનો એ આધાર થશે, એથી એ કુળાધાર તથા અશ્રિત પ્રાણીજનોનો ઉપકારક હોવાથી કુળપાદરૂપે કહેવામાં આવ્યો છે, તેથી આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે:—“અહીનપંચેન્દ્રિયશરીરં

લક્ષણવ્યંજનગુણોપપેતં માનોન્માનપ્રમાણપ્રતિપૂર્ણસુજાતસર્વાંગસુન્દરાંગ શશિસૌમ્યાકારં, કાન્તં, પ્રિયદર્શનં, સુરૂપમ્”। આ બધાં પદોની વ્યાખ્યા અભયકુમારના વર્ણન પ્રમાણે થોડા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાંથી બાકી લેવું આ પ્રમાણે રાજાએ રાણીને અભ-

दारकः=असौ पुत्रः 'उम्मुक्कवालभावे' उम्मुक्तवालभावः=शैशववयसो बहिर्भूतः
'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः-विज्ञाता=परिशीलिता परिणतमात्रा=
कलादिषु परिपक्वदशा यस्य स तथोक्तः, 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमलुपाप्तः
=अधिगतयौवनः 'सूरे' शूरः=दानशीलत्वात्, प्रतिज्ञापालकत्वात्, शरणागत-
रक्षकत्वाच्च सर्वविजयी, 'वीरे' वीरः=सङ्ग्रामादौ पराक्रमशीलः विक्रान्ते' विक्रान्तः
=स्वभुजबलेन परबलविजेता, 'वित्थिण्णविउलवलवाहणे' विस्तीर्णविपुलवल-
वाहनः=विस्तीर्णे=विस्तारयुक्ते विपुले=प्रचुरे बलवाहने-बलं च=पदात्यादि सैन्यं
वाहनं च=रथशकटादिकं ते यस्य स तथोक्तः, 'रज्जवई' राज्यपतिः=अनेकराज्या-
धिपतिः राजाभविष्यति 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् हे देवि। त्वया उदारः खलु
स्वप्नो दृष्टः, यावत्-कल्याणः, शिवः, धन्यः, माङ्गल्यः, सश्रीकः, आरोग्यतुष्टि-
दीर्घायुष्ककल्याणमाङ्गल्यकारकः खलु त्वया हे देवि। स्वप्नो दृष्टः, 'इत्तिकट्टु'

का फल तुम समझो। (से वि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिण-
यमेत्ते) जब तुम्हारा यह पुत्र बाल्यावस्था से बहिर्भूत होगा तो कलादिकों
में परिपक्वदशा का परिशीलन करनेवाला होगा और (जोव्वणगमणुप्पत्ते)
यौवन अवस्थाको प्राप्त कर दानशील, प्रतिज्ञापालक, तथा शरणागतों की
रक्षा करने वाला होने के कारण (सूरे) सर्व विजयी होगा (वीरे) संग्राम
आदि में पराक्रमशील होगा (विक्रान्ते) स्वभुजबल से परबल का विजेता
होगा। (वित्थिण्णविउलवलवाहणे) विस्तीर्ण विपुलबल-पदाति आदि सैन्य
-वाहन-रथशकट आदि-वाला होगा। (रज्जवई राया भविस्सइ) तथा अनेक
राज्यों का अधिपति राजा होगा। (तं उरालेणं तुमेदेवी-सुमिणे दिट्ठे
त्तिकट्टु २ अणुबूहेइ) इसालये हे देवि ? तुमने बहुत उदार आदि

जन्मतां कहुं के डे देवि। आ ज्ञेयेला स्वप्ननुं इण तभारे आ रीते ज्ञ समज्जुं,
(से वि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते) के तभारे आ पुत्र
शैशवकाल पटावी देशे त्वारे कणा वगेरेमां परिपक्व थधने तेमनुं परिशीलन करना
थशे, अने (जोव्वणगमणुप्पत्ते) युवावस्थाभां दान, शील, प्रतिज्ञापालनार, तथा
शरणे आवेदानी रक्षा करनार डोवाथी (सूरे) सर्व विजयी थशे, (वीरे) युद्धवगे-
रेमां पराक्रमी थशे. (विक्रान्ते) पोताना आहुण्ण वडे शत्रुमणने विजेता थशे
(वित्थिण्णविउलवलवाहणे) विस्तीर्ण विपुलबल-पायहन वगेरे सैन्य, -वाहन-
रथशकट वगेरे-वाणो थशे. (रज्जवई राया भविस्सइ) तथा अधिपतिइपे ते अनेक
राज्योने राज्ज थशे. (तं उरालेणं तुमे देवी सुमिणे दिट्ठे त्तिकट्टुमुज्जो २

इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा 'भुज्जो भुज्जो अणुबूहेइ' भूयो भूयोऽनुबृंहयति=स्वप्नफल-
वर्णनपूर्वकं पुनः पुनः प्रशंसयति ॥सू० ८॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ता
समाणी हट्टुट्टा जाव हियया करयलपरिग्गहियं जाव अंजलिं कट्ठु
एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया । तहमेयं देवाणुप्पिया । अवित-
हमेयं देवाणुप्पिया !, असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया ! इच्छियमेयं देवा-
णुप्पिया । पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया । सच्चेणं एसमट्ठे जं णं तुब्भे
वदह त्ति कट्ठु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सेणिएणंरन्ना
अब्भणुण्णाया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भदास-
णाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता जेणेव सएसयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ, निसीइत्ता एवं वयासी
मा मे से उत्तमे पहाणे मंगल्लेसुमिणे अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिह-
मिहित्ति कट्ठु देवयगुरुजणसंवद्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं कहाहिं
सुमिणजागरियं पडिजागरमाणी विहरइ ॥सू० ९॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ‘तएणं’ ततः खलु=तदनु सा धारिणीदेवी=
राज्ञी श्रेणिकेन राज्ञा एवम्=पूर्वोक्तरीत्या उक्ता=कथिता सती ‘हट्टुट्टा’ हृष्ट-

विशेषणों वाला यह स्वप्न देखा है । ऐसा कहकर राजाने स्वप्नफल
वर्णनपूर्वक रानी की बार २ प्रशंसा की । ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणीदेवी) उस धारिणीदेवीने—
(सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणी) जब श्रेणिक राजाने उससे पूर्वोक्तरूप से

अणुबूहेइ) भाटे डे देवि! तमे ‘उद्धार’ वगेरे विशेषणोत्थी युक्त स्वप्न ज्येथुं
छे. आभ डडीने राज्ञे स्वप्न द्रष्टुं वर्णन करतां श्रेणीनां बारंवार वणाणु कथां. ॥सूत्र ८॥

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्वारणाद (सा धारिणी देवी) धारिणी देवीये—(सेणिएणं रन्ना
एवं वुत्ता समाणी)—न्याये श्रेणिक राज्ञे तेने पूर्वोक्त रूप आ प्रमाणे कथुं त्वारं-

તુષ્ટા યાવત્-હર્ષવશવિસર્પદ્હૃદયા ‘કરતલપરિગ્ગહિયં’ કરતલપરિગૃહીતં=કરત-
લાભ્યાં સંપુટીકૃતં ‘જાવ’ યાવત્-શિર આવતં મસ્તકે અંજલિ=હસ્તસંયોજનં
કૃત્વા એવમવાદીત્=ઇત્યમુક્તવતી-હે દેવાનુપ્રિયા: ! ‘એવમેયં’ એવમેતત્-એતત્=
સ્વપ્નફલં એવમેવ=યથાભવતોક્તં તત્તથૈવ, ‘તદ્દમેયં’ તદ્દયમેતત્=સત્યમેતત્સ્વપ્ન-
ફલમ્, ‘અવિતદ્દમેયં’ અવિતથમેતત્=નાનૃતમેતત્ સર્વથા સત્યમિત્યર્થ: ‘અસંદિદ્ધ-
મેયં’ અસન્દિદ્ધમેતત્=સન્દેહરહિતમેતત્-અત્ર સ્વપ્નફલે ન સંશયલેશોઽપીતિ ભાવ:,
‘ઈચ્છિયમેયં’ ઈપ્સિતમેતત્=વાઙ્મણીયમેતત્ ‘પડિચ્છિયમેયં’ પ્રતીપ્સિતમેતત્=

એસા કહા તવ (હૃદ્યુદ્ધાજાવહિયયા) હર્ષિત-હૃદયવાલી હોકર (પરિગ્ગહિયં
જાવ અંજલિ કહુ) દોનોં હાથોંની અંજલિ બનાકર ઓર ઉન્હેં મસ્તક પર
રખકર-અર્થાત્ નમસ્કાર કર (એવં વચાસી) એસા કહા । (હૃદ્યુદ્ધા) જાવ
હિયયા) યહાં જો યહ “યાવત્” પદ આયા હૈં વહ ઇસ “ચિત્તમાણંદિયા
પીઠ્ઠમણ પરમસોમણસિસયા હરિસવસવિસપ્પમાણહિયયા” પાઠકા સંગ્રાહક
હૈં । ઇન પદોંકા અર્થ ઇસી અધ્યયન કે ૭વેં સૂત્રકી વ્યાખ્યા મેં લિખા જા ચુકા
હૈં । ઇસી તરહ “કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ” યહાં જો યહ યાવત્ પદ આયા હૈં
સિરસાવત્તં મત્થએ” ઇન દો પદોંકા આમર્ષક હૈં । (એવમેયં દેવાણુપ્પિયા)
હે દેવાનુપ્રિય ? આપને જૈસા સ્વપ્ન કા-ફલ કહા હૈં વહ વૈસા હી હૈં ।
(તદ્દમેયં દેવાણુપ્પિયા અવિતદ્દમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય-આપકે ઢારા
પ્રકાશિત-કિયા ગયા સ્વપ્નકા ફલ બિલકુલ સત્ય હૈં ઇસ મેં કિસી મી
પ્રકારકી વિતથતા-અસત્યતા-નહીં હૈં । [અસંદિદ્ધમેય દેવાણુપ્પિયા] હે
દેવાનુપ્રિય ! આપને જો સ્વપ્નકા ફલ કહા હૈં ઉસમેં હે દેવાનુપ્રિય

(હૃદ્યુદ્ધા જાવ હિયયા) પ્રસન્ન હૃદયવાળી થઈને (કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ
અંજલિ કહુ) બન્ને હાથોની અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તક ઉપર લગાડીને-
અર્થાત્ નમન કરીને-[એવં વચાસી] આ પ્રમાણે કહ્યું. [હૃદ્યુદ્ધા જાવ હિયયા
અહીં] જે ‘યાવત્’ પદ આવ્યું છે, તે “ચિત્તમાણંદિયા પીઠ્ઠમણપરમસોમણ-
સિસયા હરિસવસવિસપ્પમાણ હિયયા ।” આ પાઠનો સંગ્રાહક છે. આ પદોનો
અર્થ ૭મા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં લખાયો છે. આ રીતે જ “કરતલપરિગ્ગહિયં જાવ”
અહીં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે તે “સિરસાવત્તં મત્થએ” આ બે પદોનો આમ-
ર્ષક છે. (એવમેયં દેવાણુપ્પિયા) દેવાનુપ્રિય ! તમે જે સ્વપ્નફળ કહ્યું છે, તે તેમજ છે.
(તદ્દમેયં દેવાણુપ્પિયા અવિતદ્દમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! બતાવેલા સ્વ-
પ્નનું ફળ એકદમ સાચું છે, એમાં કોઈપણ ભ્રાંતની વિતથતા-અસત્યતા-નથી.
(અસંદિદ્ધમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જે સ્વપ્નનું ફળ લખ્યું છે
તેમાં હે દેવાનુપ્રિય ! સંશયનો લગીરે છાત્રો નથી. (ઈચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા)

વિશેષતો વાઙ્છનીયમેતત્ 'ઈચ્છિયપડિચ્છિયમેયં' ઈષિત-પ્રતીષિતમેતત્=સર્વથા વાઙ્છનીયમેતત્ 'જં ણં તુભે વદહ' યત્સલુ યૂયં વદથ, 'ઈતિ કદુ' ઇતિકૃત્વા=ઇત્યુ-વત્વા સા તં સ્વપ્નં 'સમ્મં' પડિચ્છઈ' સમ્યક્ પ્રતીચ્છતિ=ઈષિતતયા સ્વીકરોતિ પ્રતિપ્ય=સ્વીકૃત્ય શ્રેણિકેન રાજા 'અબ્ભણુન્નાયા સમાણી' અભ્યલુજ્ઞાતા સતી= આજ્ઞાસતી પતિનિદેશમાદાયેત્યર્થઃ, 'નાનામણિકણગરયણભત્તિચિત્તાઓ મદાસ-ણાઓ' નાનામણિકનકરત્નભત્તિચિત્તાદ્=નાનાવિધમણિકનકરત્નરચનાચિત્રિ-તાદૂ મદાસનાત્ 'અબ્ભુદ્દેઈ' અભ્યુત્તિષ્ઠતિ, અભ્યુત્થાય યત્રૈવ સ્વીયં શયનીયં=નિજા શય્યા તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય સ્વકીયે શયનીયે 'નિસીયઈ' નિષીદતિ= ઉપવિશતિ, નિષદ્ય=ઉપવિશ્ય એવમવાદીત=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ સ્વમનસ્યુક્તવતી-

સંશયકા લેશ મી નહીં હૈ। (ઈચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા) હૈ દેવાનુપ્રિય ! યહ સ્વપ્ન ફલ વાઙ્છનીય હૈ । [પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા] હૈ દેવાનુ-પ્રિય । યહ વિશેષરૂપ સે વાઙ્છનીય હૈ । (સચ્ચેણં એસમદ્દે જં ણં તુભે વદહ ત્તિકદ્દુ તં સુમિણં સમ્મ પડિચ્છઈ) નાથ-જો વાત આપ કહ રહે હૈ વહ સર્વથા સત્ય હૈ એસા કહકર વહ રાની મુદ્દે સર્વોત્તમ રવમ આયા હૈ-ઈસ વાત કો સ્વીકાર કરતી હૈ (પડિચ્છિત્તા સેણિણં રન્ના અબ્ભણુણ્ણાયા સમાણી) સ્વીકાર કરકે ફિર વહ શ્રેણિક રાજા સે આજ્ઞાપિત હોકર (નાનામણિકણગરયણભત્તિચિત્તાઓ મદાસણાઓ) ઉસ અનેક વિધમણિ, કનક એવંરત્નોંકી રચના સે વિચિત્ર વને હુએ મદાસન સે (અબ્ભુદ્દેઈ) ઉઠી-ઔર (અબ્ભુદ્ધિત્તા) ઉઠકર (જેણેવ સએ સયણિજ્જે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) ઉઠકર જહાં અપની શય્યા થી વહાં પર ગઈ । (ઉવાગચ્છિત્તા સયંસિ સય-ણિજ્જંસિ નિસીયઈ) જાકર વહ અપની ઉસ શય્યા પર બૈઠ ગઈ । [નિસી-

હે દેવાનુપ્રિય ! આ સ્વપ્નનું ફળ ઇચ્છનીય છે. (પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા) હે દેવાનુપ્રિય ! આ સવિશેષરૂપે ઇચ્છનીય છે. (સચ્ચેણં એસમદ્દે જં ણં તુભે વદહત્તિ કદ્દુ તં સુમિણં સમ્મં પડિચ્છઈ) હે નાથ ! જે વાત તમે કહી રહ્યા છો તે એકદમ સાચી છે, આમ કહીને રાણીએ પોતે જોયેલું સ્વપ્ન સાચું છે, એ વાત સ્વીકારે છે. (પડિચ્છિત્તા સેણિણં રન્ના અબ્ભણુણ્ણાયા સમાણી) સ્વીકાર કરીને તે શ્રેણિક રાજા પાસે આજ્ઞા લઈને (નાનામણિકણગરયણ ભત્તિ ચિત્તાઓ મદાસણાઓ) અનેક પ્રકારના મણિ સુવર્ણ અને રત્નની રચનાથી વિચિત્ર લાગતા મદાસન ઉપરથી (અબ્ભુદ્દેઈ) ઊભી થઈ, અને (અબ્ભુદ્ધિત્તા) ઊભી થઈને (જેણેવ સએ સયણિજ્જે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) ત્યાં પોતાની શય્યા હતી ત્યાં ગઈ. (ઉવાગચ્છિત્તા સયંસિ સયણિજ્જંસિ નિસીયઈ) જઈને તે પોતાની શય્યા ઉપર બેસી ગઈ. (નિસી-

मे=मम सः=असौ उत्तमः=श्रेष्ठः, प्रधानः=प्रवरः, माङ्गल्यः=मङ्गलमयः स्वप्नः
'अण्णेहि' अन्यैः=एतत्स्वप्नभिन्नैः पावसुमिणेहि' पापस्वप्नैः=अशुभफलजनकैः
स्वप्नैः 'मा पडिहमिहि' मा प्रतिहन्येत=प्रतिहतो न भवेत्, परस्वप्नेन पूर्वस्वप्नो
विफलो भवतीति स्वप्नशास्त्रम्, उक्तञ्च—

‘इष्टं दृष्ट्वा स्वप्नं, न सुप्यते प्राप्यते फलं तस्य ।

नेया निशा सुधीभि-रहद्गुरुधर्मं संस्तवतः ॥१॥ इति ।

‘इतिकट्टु’ इति कृत्वा=इति स्वमनसि विचार्य ‘देवयगुरुजणसंबद्धाहि’ दैवतगुरु-
जन संबद्धाभिः=देवसम्बन्धिनीभिः, गुरुजनसम्बन्धिनीभिश्च ‘पसत्थाहि’ प्रशस्ता-
भिः=उत्तमाभिः, ‘धम्मियाहि’ धार्मिकाभिः=धर्मयुक्ताभिः ‘कहाहि’ कथाभिः=
तन्नामोच्चारण-तद्गुणोत्कीर्णन-तच्चरित्र वर्णनादिरूप वचनपद्धतिभिः, तथाहि—

इत्ता एवं वयासी) बैठकर उसने अपने मनमें ऐसा कहा—(मा मे से
उत्तमे पहाणे मंगल्ले सुमिणे अन्नेहिं याव सुमिणेहिं पडिहमिहित्ति
कट्टु) मेरा यह उत्तम प्रधान मंगलमय स्वप्न अन्य किन्हि पाप स्वप्नों
से-अशुभफलजनक स्वप्नों से-प्रतिहत न हो जावे ऐसा चिन्ता में चिन्त-
वनकर (देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं-कहाहिं) वह देव-
संबन्धि गुरुजन संबन्धि कथाओं तथा प्रशस्त धर्म युक्त कथाओंद्वारा
(सुमिणं जागरियं पडिजागरमाणीविहरइ) स्वप्न संरक्षण के निमित्त निद्रा
को निवारण करती हुई जागती रही। वह फिर नहीं सोई ऐसा जो
कहा है—उसका कारण यह है कि पूर्वदृष्ट शुभ स्वप्न सोजाने पर
यदि अशुभ स्वप्न आ जाता है तो विफल होजाता है। स्वप्नशास्त्रमें ऐसा
ही कहा है—इष्ट स्वप्न को देखकर यदि प्राणी नहीं सोता है तो वह

इत्ता एवं वयासी) जैसीने तेण्ण पोताना मनमां आभ क्खुं—(मा मे से उत्तमे
पहाणे मंगल्ले सुमिणे अन्नेहिं जाव सुमिणेहिं पडिहमिहित्ति कट्टु) भाई आ
उत्तम, प्रधान, मंगलकारी स्वप्न नील डोई पाप स्वप्नोवडे—अशुभ क्षण आपनार
स्वप्नोवडे—प्रतिहत न थई जय मनमां आभ चित्तन करीने (देवयगुरुजणसंब-
द्धाहिं पसत्थाहिं धम्मियाहिं कहाहिं) ने देवता संगंधी, गुरुजन संगंधी कथाओ
तेमज प्रशस्त धर्मावाणी कथाओ वडे (सुमिणं जागरियं पडिजागरमाणी विहरइ)
स्वप्न संरक्षणने माटे निद्रानु निवारण करतां जगती रही. ते पछी निद्रावश थई
नहोती” आभ ने कहेवामां आव्युं छे, तेनुं कारण ओ छे डे,—पूर्वसाईं स्वप्न जेया
पछी निद्रावश थतां अशुभ स्वप्न आवे तो शुभ स्वप्ननुं क्षण निष्क्षण नीवडे छे. स्वप्न
शास्त्रमां ओम ज क्खुं छे. डे जे धम्मिष्ठ स्वप्न जेया पछी माणुन निद्रावश

દેવકથા—

“દાણાઙ્ગઅંતરાયા, પંચ ણ જસ્સત્થિ હાસરઙ્ગઅરઙ્ગ ।
મયં તહેવ ચ સોગો, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૧॥
જસ્સ ન હોઙ્ગ દુગ્ગંછા કામો મિચ્છત્તમેવ મન્નાણં ।
ધમ્મસ્સ સત્થવાહં, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૨॥
અવિરઙ્ગ નિદ્દા રાગો, દોસો એઙ્ગિં વિપ્પમુક્કો જો ।
અહિદેવં અરિહંતં, તમહં સરણં પવજ્જામિ ॥૩॥ ઇત્યાદિ ।

ઉસકા ફલ પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । અતઃઅવશિષ્ટ રાત્રિ કો વ્યતીત કરને કે લિયે બુદ્ધિમાનોં કા કર્તવ્યં હૈ કિ વે અર્હત દેવ ગુરુઞ્ચૌર ધર્મ કી કથા કરતે રહેં ।

દેવાદિકથા વિષયક જો યે ગાથાઁ લિખી હૈ ઉનકા ભાવાર્થ હસ પ્રકાર હૈ— જો પાંચ દાનાદિક અન્તરાયોં સે રહિત હૈ હાસ્ય રતિ અરતિ એવં ભય તથા શોક જિનસે સદા કે લિયે દૂર હો ગયે હૈં એસે દેવ કી મૈં શરણ લેતા હૂં । ॥૧॥

જિસે કિસી ઓ સાંસારિક પદાર્થ કે પ્રતિ દુગંછા નહીં હોતી હૈ કામ તથા મિથ્યાત્વ જિનકે વિલીન હો ગયા હૈ જો ધર્મ કા સાર્થવાહ પાર કરાને વાલાં હૈં એસે દેવકી મૈં શરણ લેતા હૂં । ॥૨॥

અવિરતિ નિદ્રા, રાગ તથા દ્વેષ સે જો વિપ્રમુક્ત હૈં—તથા ચાર ઘાતિયા કર્મ જિન્હોંને નષ્ટ કર દિયે હૈં એસે દેવ કી મૈં શરણ લેતા હૂં ।—॥૩॥ ઇત્યાદિ

થતો નથી તો તેનું ક્ષણ તે મેળવે છે. માટે સમન્તુ માણસોએ અર્હંત ગુરુ અને ધર્મની કથા કરતા રહેવું બેધએ.

દેવ વગેરેની કથા વિષે જે ગાથાઓ લખી છે, તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે જે દાન વગેરે પાંચ અન્તરાયોથી રહિત છે, હાસ્ય, રતિ, અરતિ અને ભય તેમજ શોક જેનાથી હૃદયમાંને માટે બુદ્ધ થઈ ગયા છે, એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું. ॥૧॥

જેને કોઈપણ સાંસારિક પદાર્થ તરફ દુગંછા (ઘૃણા) થતી નથી. કામ અને મિથ્યાત્વ જેનાં નાશ પામ્યાં છે. જે ધર્મના સાર્થવાહ—પાર ઉતારનાર—છે, એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું. ॥૨॥

જે અવિરતિ, નિદ્રા, રાગ, તથા દ્વેષથી મુક્ત છે, અને ચાર ઘાતિ અથવા કર્મ જેમણે નાશ કર્યો છે. એવા દેવને હું શરણે જાઉં છું ॥૩॥ ઇત્યાદિ.

ગુરુકથા—

જો ગરહ મોક્ષમગ્નં, હવઈ સમિડગુત્તિ ધારઓ સંતો ।
 સ્વંતો દંતો ચાઈ, સરણં મે સો ગુરુ હોડ ॥૧॥
 જયણટં મુહપત્તિ, સદોરગં વંધણ મુદે નિચ્ચં ।
 જો મુકરાગદોસો, સરણં મે સો ગુરુ હોડ ॥૨॥
 પજ્જસિયતકમિસ્સિય, ચણાઈ અન્નં ય મોયગં જો ડ ।
 સમભાવેણં મુંજઈ, સરણં મે સો ગુરુ હોડ ॥૩॥
 મિયમાણજીવરક્ષો, -વણસગો ધમ્મકમલમત્તંડો ।
 હવઈય પાયવિહારી, સરણં મે સો ગુરુ હોડ ॥૪॥

જો દસરે પ્રાણિયોં કો મોક્ષ કે માર્ગ કા ઉપદેશ દેતે હૈ । પાંચ સમિતિ એવં ત્રીન ગુપ્તિયોં કો ધારણ કરતે હૈ પ્રતિકૂલતા હોને પર મી જો સદા શાંત ભાવ રખતે હૈ । અપરાધી જીવોં પર મી જિસકે હૃદય સે સદા ક્ષમા ભાવ વહતા રહતા હૈ જો દાંત ઓર પરિગ્રહ કે ત્યાગી હોતે હૈ એસે ગુરુજનોં કી મૈ શરણ સ્વીકારતા હું ॥૧॥

જીવોં કી જતના કે લિયે જો સદા અપને મુખ પર સદોરક મુખવસ્ત્રિકા બાંધે રહતે હૈ તથા કિસી મી જીવ પર જિનકે અન્તરંગ મેં રાગ ઓર દ્વેષ કા ઉદય નહીં હોતા હૈ વહી મેરે પરમ ગુરુ હૈ ઓર અન્હીં કી મૈ શરણ સ્વીકાર કરતા હું । ॥૨॥

જો પર્યુષિત, તથા તક્રમિશ્રિત ચના આદિ અન્ન કો તથા મોદક કો વિના કિસી ભેદ કે સમભાવ સે ખાતે હૈ વે હી મેરે ગુરુ હૈ ઓર અન્હીં કી મૈ શરણ લેતા હું । ॥૩॥

જે બીજા પ્રાણીઓને મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપે છે, પાંચ સમિતિ અને અને ત્રણ ગુપ્તિઓને જે ધારણ કરે છે, પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં જે હમેશા શાંત ભાવ રાખે છે, અપરાધ કરનાર જીવો પ્રત્યે પણ જેના હૃદયથી દરરોજ ક્ષમાભાવ વહેતો રહે છે, જે દાંત અને પરિગ્રહના ત્યાગી હોય છે, એવા ગુરુજનોની હું શરણ સ્વીકાર છું. ॥૧॥

જીવોના રક્ષણ માટે જે દરરોજ પોતાના મોં ઉપર સદોરક મુખવાસ્ત્રિકા બાંધીને રાખે છે, તથા કોઈપણ જીવ ઉપર જેના હૃદયમાં રાગ અને દ્વેષ ઉત્પન્ન થતા નથી. તે જ મારા ગુરુ છે અને હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૨॥

જે પર્યુષિત, અને છાશ મિશ્રિત ચણા વગેરે અનાજ તથા મોદકને કોઈપણ જાતના ભેદભાવ વગર સમભાવવડે ખાય છે, તે જ મારા ગુરુ છે, હું તેમને શરણે જાઉં છું. ॥૩॥

ધર્મકથા—

તિથ્યયરેણુવદ્ધો, સુદ્ધદયામયપવત્તિરુવો જો ।

હવડ ય સુહપરિણામો, સો ધમ્મો અત્થિ અમ્હાણં ॥૧॥

સમ્મપવગ્ગતાલય-પુગ્ધાડણ કુંજિયા ય જો નિચ્ચં ।

વોહીવીજનિયાણં, સો ધમ્મો અત્થિ અમ્હાણં ॥૨॥

કિંવહુણા જં જં જો, ઇચ્છઈ તસ્સાચિલસ્સ સંપુત્તો ।

જેણં હવડ સમંતા, સો ધમ્મો અત્થિ અમ્હાણં”

इत्यादि रूपाभिर्देवगुरुधर्मसम्बन्धिकथाभिः स्वप्न जागरिकां=रवप्न संरक्षणाय जागरिका=निद्रा निवारणं स्वप्न जागरिका तां प्रतिजाग्रती=कुर्वती जाग्रदवस्थामनुभवन्तीत्यर्थः विहरति=अवतिष्ठते ॥सू० ९॥

જો મરતે હુણે જીવોં કી રક્ષા કરને કા સદા જીવોં કો ઉપદેશ દેતે રહતે હૈં તથા ધર્મરૂપી કમલ કો પ્રફુલ્લિત કરને કે લિયે જો સૂર્ય કે જૈસે હૈ, જો સદા પૈદલ-પાંવોં સે વિહાર કરતે હૈં વે હી મેરે લિયે શરણ સ્વરૂપ હૈ । ॥૪॥

ધર્મકથા—જો તીર્થકરોં દ્વારા ઉપદિષ્ટ હૈ, શુદ્ધ દયા રૂપ અમૃત કી પ્રવૃત્તિરૂપ હૈ—જિસકે સેવન કરને સે જીવોં મેં શુભ પરિણામોં કા ઉદય હોતા હૈ—વહીં હમ્મારોં ધર્મ હૈ । ॥૧॥

સ્વર્ગ ઓર અવર્ગ યોક્ષ કી અર્ગલા કો ઉદ્ઘાટિત કરને કે લિયે જો કુશ્વિકા સ્વરૂપ હૈ વૌધિરૂપ બીજ કા જો નિદાન (કારણ) હૈ—વહીં હમ્મારો ધર્મ હૈ । ॥૨॥

અધિક કયા કહાં જાવે—જીવ જિસર વસ્તુકી ચાહના કરતે હૈં

જે મરતા હુવોની રક્ષા કરવાનો બીજા હુવોને હરહંમેશ ઉપદેશ આપતા રહે છે, તથા ધર્મરૂપી કમળને ખિલવવા માટે જે સૂર્ય જેવા છે, જે દરરોજ પગપાળા વિહાર કરે છે, તે જ મારા ગુરુ છે, અને તે જ મારા માટે શરણરૂપ છે. ॥૪॥

ધર્મકથા—જે તીર્થકરો વડે ઉપદિષ્ટ છે, શુદ્ધદયારૂપ અમૃતની પ્રવૃત્તિરૂપ છે, જેને સેવવાથી પ્રાણીઓમાં શુભ પરિણામો ઉદય પામે છે—તે જ અમારો ધર્મ છે ॥૧॥

સ્વર્ગ અને અવર્ગ (મોક્ષ)ની અર્ગલા (આગળીયા)ને ખોલવા માટે જે કુશ્વિકા સ્વરૂપ છે, વૌધિરૂપ બીજાનું જે નિદાન (મૂળ કારણ) છે તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૨॥

વધારે શું કહીએ. હવે જે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, તે બધી વસ્તુઓ જેના પ્રભાવથી તેમને ચારે બાજુથી મળે છે, તે જ અમારો ધર્મ છે. ॥૬॥

मूलम्—तएणं सेणिए राया पच्चसकालसमयसि कोडुवियपुरिसे

सद्धवेइ सद्धावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! वाहि-

रियं उवट्ठाणसालं अज्ज सविसेसं परमरम्मं गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जि

आवलित्तं पंचवन्नसरसजुरभिमुक्कपुप्फपुजावयारकलियं कालागरु-

पवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवडज्जंतमघमघंत गंधुदुयाभिरामं सुगंधवर गंधियं

गंधवट्ठिभूयं करेह य कारवेह य करित्ता कारवित्ता य ऐयमाणत्तियं

पच्चप्पिणह । तएणं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं दुत्ता

समाणा हट्ठुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति । तएणं सेणिए राया कल्लं पाउ-

प्पभायाए रयणीए फुल्लप्पलकमलकोमलुम्मिलियंसि अहापडुरे

पभाए रत्तासागपगासकिसुयसुयमुहगुंजद्धरागबंधुजीवगपारावयचलण

नयणपरहुय सुरत्तलणजसुयण कुसुम जलियजलण तवणिज्जकलस-

हिंगुलयनिगर रुवाइरगरहन्तुसस्सिरीए दिवागर अहकमेण उदिए

तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंसि अंधयारे वालातवकुकुमेण खइयव्व

जीवलोए लोयणविसआणु आसविगसंतविसददंसियंसि लोए कस-

छारसंडवोहए उट्ठियंसिसूरे सहस्सरस्सिसि दिणयरे तेयसा जलंते

सयणिजाओ उट्ठेइ उट्ठित्ता जेणेव अट्ठणसाला तेणेव उवागच्छइ

उवागच्छित्ता अट्ठणसालं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अणेगवायास-

जोगवग्गणवामद्वणमल्लजुद्धकरणेहि संते परिस्संते सयपागेहि सह-

स्सपागेहि सुगंधवरतेल्लमादिएहि पीणणिजेहि दीवणिजेहि दप्पणिजेहि

मदणिजेहि विंहणिजेहि सत्विंदियगायपल्हायणिजेहि अट्ठनं-

समस्त वह २ वस्तु जिसके प्रभाव से उन्हें सब तरफ से प्राप्त हो जाती है वही हमारा धर्म है। ॥९॥

गेहिं अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि पडिपुण्णपाणिपायसुकुमाल को-
 मलतलेहिं पुरिसेहिं छेएहिं दक्खेहिं पेढेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं निउणे-
 निउणसिप्पोवगतेहिं जियपरिस्समेहिं अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरण-
 गुणनिम्माएहिं अट्टिसुहाए संससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउ-
 विहाए संवाहणाए संवाहिए समाणे अवगयपरिस्समे नरिंदे अट्ट-
 णसालाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता समुत्त-
 जालाभिरामे विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले रमणिजे पहाणमंडवंसि
 णाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि पहाणपीढंसि सुहनिसन्ने सुहोदएहिं
 पुप्फोदएहिं गंधोदएहिं सुद्धोदएहिं य पुणो पुणो कल्लाणगपवरमज्जण-
 विहीए मज्जिए तत्थ कोउयसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणा-
 वसाणे परूहलसुकुमालगंधकासाईयल्लूहियंगे अहतसुमहग्घदूसरयण
 सुसंबुए सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते सुइमालावन्नगविले-
 वणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाण-
 कडिसुत्तसुकयसोहे पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियकयाभरणे णाणामाण-
 कडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिसरीए कुंडल्लुज्जोइयाणणे मउड-
 दित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंबपलंबमाण सुकयपडउत्तरेजे
 मुद्धियापिंगलंगुलीए णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवि य
 मिसिमिसंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठसंठियपसत्थआविद्धवीरवलए,
 किंवहुणा ?, कप्परुक्खएचेव सुअलंकियविभूसिए नरिंदे सकोरंटमल्लदा-
 मेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं उभओ चउचाप्परवालवीइयंगे मंगलजयसइकया

लोए मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमिच्छा अणेगगणनायगदंड-
णायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुवियमंतिमहामंतिगणदोवारिय अस-
च्चचेडपीठमदनगरणिगमइब्भ सेड्डिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवाल-
सद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहनिग्गए विव गहगणादिप्पंतरिक्खतारा
गणाणमज्जे ससिब्ब पिअदंसणे नरवई जेणेव वाहिरिया उवट्टाण-
साला तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभि-
मुहे सनिसण्णे ॥सू० १०॥

टीका—‘तएणं सेणिए राया’ इत्यादि। ‘पच्चूमकालसमयंसि’ प्रत्यूपकाल-
समये—प्रभातलक्षणे ‘समये’ अवसरे कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्द
यित्वा एवमवदत् भो देवानुप्रियाः ! ‘वाहिरियं उवट्टाणसालां’ बाह्यां वद्विभूतां
जनानामुपवेशनाय उपस्थान शालाम् आस्थानमण्डपं इत्यर्थः ‘अज्ज’ अद्य सविशेषां=
वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टां परमरम्याम्, उत्कृष्टशोभासहितां ‘गंधोदगसित्त-
सुइयंसंमज्जिओवलित्तं’ गन्धोदकसित्तशुचिकसंमार्जितोपलिप्तां, तत्र गन्धोदकेन

तएणं सेणिए राया इत्यादि सूत्र ॥१०॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद [सेणिए राया] श्रेणिक राजाने (पच्चूमकाल
समयंसि) प्रातःकाल के समय (कोडुंवियपुरिसे) कौटुम्बिक पुरुषों को
(सदावेइ) बुलाया। (सदावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) ऐसा कहा—
‘भो देवानुप्पिया) हैं देवानुप्रिय ! आप लोग (खिप्पामेव) शीघ्र ही (वाहि-
रियं) नगर के बाहर—(अज्ज)(उवट्टाणसालं) आस्थान मंडप को (सविसेसां)
विशेष रूप से (परमरम्मं) अत्यंत रमणीय—उत्कृष्ट शोभा सहित सजाओ
(गंधोदगसित्तसुइयं संमज्जिओवलित्तं) तथा उसे गंधोदक से सित्त

तएण सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र १०॥

टीकार्थ—(तएणं) त्पारणाह (सेणिए राया) श्रेणिक राजाने (पच्चूमकाल
समयंसि) सवाःना वणते (कोडुंवियपुरिसे) कुटुंबना भाणुसोने (सदावेइ)
ओलाव्या. (सदावित्ता) ओलावीने तेमने (एवं वयासी) आ प्रभाणे डहुं—‘भो
देवानुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तमे (खिप्पामेव) जल्दी (वाहिरियं) नगरनी बाहर
(अज्ज) आने (उवट्टाणसालं) आस्थान—मंडपने (सविसेसां) विशेषरूपनां
(परमरम्मं) भूण्ण मनोहर—अतीव शोभा युक्त शणुगासे (गंधोदगसित्तसुइयं
संमज्जिओवलित्तं) तथा गंधोदकपडे तेनुं सिंथन डसे अने पवित्र बनावे।

સુગન્ધિજલેન સિત્તા, શુચિકા પવિત્રા અપવિત્રવસ્તુ નિઃસારણેન, સંમાર્જિતા કચવરાદિ પરિશોધનેન, ઉપલિપ્તા ગોમયાદિના યા, તાં તથોક્તાં 'પંચવર્ણ-સરસસુરભિમુક્કપુષ્પપુંજોવયારકલિયં' પંચવર્ણસરસસુરભિમુક્કપુષ્પપુન્જોપચાર-કલિતાં તત્ર-પંચવર્ણાનિ સરસાનિ=આર્દ્રાણિ, સુરભીણિ=સુગન્ધીનિ, મુક્તાનિ=સ્વયંચ્યુતાનિ યાનિ પુષ્પાણિ તેષાં પુન્જઃ=સમૂહઃ, તેન ઉપચારઃ=વિવિધ શિલ્પકલા-રચના તેન કલિતાં યુક્તાં, કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કતુરુક્કધૂપડઙ્ગંતમઘમઘંત ગંધુ-ર્ધ્યાભિરામં' કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્ક તુરુક્ક ધૂપદહ્યમાનપ્રસરદ્ ગન્ધોર્ધ્વતામિરામા, તત્ર-'કાલાગુરુ' કૃષ્ણાગુરુઃ તથા પ્રવરઃ=પ્રધાનઃ કુંદુરુક્કઃ તુરુક્કશ્ચ એતન્નામા ધૂપઃ, તેન 'ડઙ્ગંત' દહ્યમાનેન પ્રસરન્ યો ગન્ધઃ, તેન ઉર્ધ્વતા=પ્રસૃતા યુક્તા, અત એવ અભિરામા, ગ્રાણેન્દ્રિયસુખદા તાં તથોક્તાં, 'સુગંધવરગંધિયં' સુગન્ધવરગન્ધિ-તાં શ્રેષ્ઠગન્ધયુક્તાં 'ગંધવટ્ટિભૂયં' ગન્ધવર્તિભૂતામ્ અગરાદિવર્તિયુક્તામ્ કરેહ ય'

સિંચન કરો ઓર શુચિ કરાઓ-અપવિત્ર વસ્તુ કી સફાઈ સે ઉસે પવિત્ર કરો ઓર કરાઓ કૂડા કરકટ સે સાફ ઓર ગોમય (ગોવર) આદિ સે લીપપોતકર ઉસે ચિલકૂલ સાફ બનાઓ ઓર બનવાઓ। (પંચવર્ણસરસસુરભિમુક્કપુષ્પપુંજોવયારકલિયં) પંચવર્ણ કે તાજે, સુગંધિત તથા સ્વયં ગિરે હુએ પુષ્પોં કી વિવિધ પ્રકાર કી રચના સે ઉસે સ્થૂવ સજો ઓર સજાઓ। (કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કતુરુક્કધૂપડઙ્ગંતમઘમઘંત ગંધુર્ધ્યાભિરામં) વહાં કૃષ્ણાગુરુ ધૂપ, ઉત્તમ કુંદુરુક્ક ધૂપ તથા તુરુક્ક ધૂપ જલાકર ઉત્તમી ગંધ સે ઉસે ગ્રાણેન્દ્રિય સુખકર બનાઓ તથા બનવાઓ। (સુગંધવરગંધિયં) ઉસમેં સવ સે શ્રેષ્ઠ ગંધ જલાકર ઉસે સર્વોત્તમ ગંધ સે યુક્ત કરો ઓર કરાઓ કિ જિસસે વહ (ગન્ધવટ્ટિભૂ-યં) ગંધ કી વત્તી ભૂત બન જાવે। હિસ તરહ કી સજાવટ ઉસમેં તુમ

અપવિત્ર વસ્તુની સાફસુદ્ધી કરીને તેને પવિત્ર કરો અને (પવિત્ર) કરાવડાવો. મેલા-કચરા-ને સાવરણી વડે સાફ કરાવો અને છાણ વગેરેથી લીંપાને તેને એકદમ સ્વચ્છ બનાવો અને બનાવડાવો. (પંચવર્ણસરસસુરભિમુક્કપુષ્પપુંજોવયારકલિયં) પંચવર્ણના તાજાં સુવાસિત અને પોતાની મેળે ખરી પડેલાં ફૂલોની નીતનિતની રચનાવડે તેને ખૂબ શણગારો અને શણગારવડાવો. (કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્ક તુરુક્ક ધૂપડઙ્ગંતમઘમઘંત ગંધુર્ધ્યાભિરામં) ત્યાં કૃષ્ણાગુરુ ધૂપ, ઉત્તમ કુંદુરુક્ક અને તુરુક્કના ધૂપ કરાવો અને તેની સુવાસથી ગ્રાણેન્દ્રિય (નાક)ને સુખ આપો અને અપાવો. (સુગંધવરગંધિયં) ત્યાં સૌથી શ્રેષ્ઠ સુગંધી દ્રવ્યનો ધૂપ કરીને તે સ્થાનને એવું સર્વોત્તમ સુવાસિત બનાવો અને બનાવડાવો કે જેથી તે (ગન્ધવટ્ટિ ભૂયં) સુગંધ-

कुरुत 'कारवेह य' कारयत च, कृत्वा कारयित्वा च एताम्=उपवेशनशाला सज्जीकरणरूपाम् 'आणित्तियं' आज्ञप्तिकाम्=आज्ञां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत=उपस्थानशालां सुसज्जीकृत्य सूचयत । 'तएणं' तदनु 'ते कौडुम्बियपुरिसा' ते कौडुम्बिकपुरुषाः=राजाज्ञाकारिणः, 'सेणिएणं रन्ना' श्रेणिकेन राज्ञा 'एवंवुत्तासमाणा' एवम्=पूर्वाभिहित प्रकारेण उक्ताः-आज्ञप्ताःसन्तः 'हट्टतुट्ठा' हट्टतुट्ठाः=आनन्दितसंतुष्टा 'जाव' यावत्-आदेशानुसारं कार्यम्=आस्थानशालाया सुसज्जितकरणरूप विधाय तस्य राज्ञादेशं समर्पयन्ति । 'तएणं सेणिए राया' तदनु=तत्पश्चात् श्रेणिको राजा 'कल्लं' कल्ले-प्रभातकाले 'पाउप्पभायाए' प्राहुःप्रभातायां 'रयणीए' रजन्यां रात्रौ 'फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि' फुल्लोत्पलवमललोग स्वयं (करेहय) करो तथा (कारवेहय) दूसरो से करवाओ । (करित्ता कारवित्ताय) जब इस प्रकार की उसकी सजावट पूर्ण रूप से तुम कर चुको और करा चुको तब (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) हमने आपकी आज्ञानुसार आस्थान मंडप सुसज्जित कर दिया है इस बात की सूचना हमें दो (तएणं ते कौडुम्बिय पुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा) इस तरह श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित किये गये वे कौडुम्बिक पुरुष (हट्टतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) बहुत अधिक आनन्दित एवं परम संतुष्ट हुए । और राजा के आदेशानुसार आस्थान शाला को सुसज्जित करने रूप कार्य को अच्छी तरह करके पीछे नाथ, आपकी आज्ञानुसार सब कार्य हो चुका है 'ऐसी सूचना राजा को आकर दि । (तएणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए) इसके बाद जब कि रजनी प्रभात प्राय हो चुकी थी और

वाणी धूपसणीनी नेम थध न्थ. तेम न्ते आ रीते तेनी सन्नवट (करेहय) डरो अने (कारवेहय) णीज भाणुसो पासेथी डरावडो. (करित्ता कारवित्ताय) न्थारे तमे ते स्थणनी आ प्रमाणे सन्नवट संपूर्ण रीते पतावी हो, अने पतावडोवी हो त्थारे (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) "अमे आपनी आज्ञा प्रमाणे आस्थानमंडप सुंदर रीते सन्नवी दीधो छे, ओ बातनी सूचना मने आपो. (त एणं ते कौडुम्बियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवंवुत्तासमाणा) आ प्रमाणे श्रेणिक राजन्थी आज्ञा पावेला ते कौडुम्बिक पुरुषो अर्थात्-सन्नना आज्ञाकारी पुरुषो (हट्टतुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति) अत्यंत प्रसन्न अने संतुष्ट थया अने सन्ननी आज्ञानुसार-आस्थानमंडपने सुंदर रीते शणुगार्या पछी "हे स्वामि । आपनी आज्ञा प्रमाणे अर्धुन काम संपूर्ण थध गयुं छे." ओवी गणर तेओओ सन्नने आपी. (त एणं सेणिए राया कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए) त्थारगाह न्थारे नन्नी पूरी थध अने पडोट थयुं. त्थारे

कोमलोन्मीलने, फुल्लं च तत् उत्पलं-पत्रं, फुल्लोत्पलं, कमलश्च हरिणविशेषः, तयो
 द्वन्द्वे फुल्लोत्पलकमलौ, तयोः कोमलं मुकुमारं उन्मीलनं दल-नयन विकाशो
 यस्मिन् तस्मिन्, कमलपत्र हरिणनेत्रयोर्विकाशे जाते-इत्यर्थः 'अहा' अथ
 रात्रि गमनानन्तरं 'पंडुरे' पांडुरे शुक्लीभूते 'पभाए' प्रभाते, प्रातःकाले 'रत्ता-
 सोगपगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्धरागवन्धुजीवगपारावयचलणनयणपरहूय सुरत्त लोयण
 जासुयण कुसुमजलियजलणतवणिज्जकलसिंहगुलयनिगररूवाइरेगरेहन्तसस्सिरीए'
 रक्ताशोकप्रकाशकिंशुकशुकमुखगुजार्द्धरागवन्धुजीवकपारावतचरणनयनपरभृतसु-
 रक्तलोचन-जपाकुसुम-ज्वलितज्वलनतपनीयकलशहिंजुलकनिकररूपातिरेकरेहत-
 राजितस्वश्रीके=रक्ताशोकस्य प्रकाशः कान्तिः, किंशुकं=पलाशपुष्पं
 च, शुकस्य मुखं च, गुजार्द्धरागं च बन्धुजीवकं च पारावतस्य=
 कपोतस्य चरणनयने च, परभृतस्य=कोकिलस्य सुरक्तं लोचनं च,
 जपाकुसुमं च, ज्वलितज्वलनः अदीप्ताग्निश्च, तपनीयकलशः=सौवर्णघटश्च,
 हिंजुलको वर्णविशेषः, तस्य निकरश्च=समूहः, एतेषां रूपातिरेकेण रूपसादृष्येन
 राजमाना स्वा स्वकीया श्रीवर्ण लक्ष्मीर्यस्य स तथा तस्मिन्, रक्तमण्डल-

(फुल्लुत्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि)-हरिण विशेष के-नेत्र अच्छी तरह से
 खिल चुके थे (अहा) रात्रि हटने के बाद (पंडुरे पभाए) जब धीरे धीरे प्रातः
 काल विलकुल पंडुरस (फेवद) स्पष्टरूप से चमकने लगा था और जब (रत्तासोग-
 पगास किंसुय, सुय मुह गुंजद्धराग, बंधुजीवग, पारावयचलणनयण, परहत
 सुरत्त लोयण जांसुयण कुसुम, जलिय जलण, तवणिज्जकलस हिंजुलय
 निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीयए) रक्त अञ्जोक की कान्ति के, पलाश
 पुष्प किंशुक के मुख के गुजार्द्ध के राग के बंधुजीवक के, पारावत
 (कवूतर के चरण और नयन के, कोयल के सुरक्त लोचन के, जपाकुसुम
 के प्रदिप्त अग्नि के, सौवर्ण कलश के, तथा हिंजुल के समूह के रूप के

(फुल्लुत्पल कमल कोमलुम्मिलियंमि) तथा हरिण विशेषना-नेत्र सुंदर रीते जोड्यां
 डतां, (अहा) रात्रि पसार यतां (पंडुरे पभाए) न्यारे धीमेधीमे स्पष्टरूपे प्रभात
 प्रकाशन थयुं, अने (रत्तासोगपगास, किंसुय, सुय मुह गुंजद्धराग, बंधुजीवग,
 पारावय चलणनयण, परहत-सुरत्त लोयण जांसुयण-कुसुम, जलिय-जलण,
 तवणिज्ज-कलस-हिंजुलय निगर रूवाइरेगरेहंत सस्सिरीए) न्यारे रक्त
 अशोडनी डान्ति जेवुं, डेसूडा जेवुं, गुंजार्द्ध रंग जेवुं अंधुलवड जेवुं
 ड्यूतरना चरण अने आंभ जेवुं, डोयलनी पूण लाल आंभ
 जेवुं, जपा पुष्प जेवुं, प्रज्वालत आंभ जेवुं, सोनाना डणश जेवुं

मण्डिते इत्यर्थः 'दिवागरे' दिवाकरे-सूर्ये 'अहकमेण' यथाक्रमेण=अतीतायां
रजन्यां शनैश्शनैः 'उदिए' उदिते प्रकाशिते सति 'तस्स' तस्य समुदित सूर्य-
स्य 'दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे' दिवसनिमित्तं यः करः किरण-
समूहः तस्य परम्परावतारः परम्परया=अविरलगत्या अवतारः अवतरणं प्रसरः
तेन अभिभवितुं प्रारब्धम् तस्मिन् अन्धकारे सतीत्यर्थः 'बालातवकुंकुमेण-
खड्यव्व जीवलोए' बलातपकुंकुमेन खचिते इव जीवलोके बालातप एव
कुंकुमं बालातपकुंकुमम्, अत्र कर्मधारायः, तेन बालातपकुंकुमेन खचित इव शोभि-
तइव जीवलोके मनुष्यलोके, नायकरूपलोकस्य भाले गोलाकार कुङ्कुमतिलक इव
रत्नौ प्रतिभासिते सतीत्यर्थः । 'लोयण विसयाणुआसविगसंतविसददंसियंमि'
लोचनविषयानुकाशविकसद् विशददर्शिते, तथा च लोचनस्य चक्षुषः विषयः,
तस्य चक्षुः प्रत्यक्षस्य यः अनुकाशः=विकाशः, ते विकसन् विशदः=स्वच्छश्च
दर्शितश्चेति तथारूपे लोके-लोचनयोः प्रकाशेन प्रत्यक्षं दृश्यमाने लोके ।
'कमलागरसंडबोहए' कमलाकरखण्डबोधके कमलाकराः सरोवरादयः तेषु
खण्डानि पद्मिनी खण्डानि पद्मिनीवनानि तेषां बोधकः=विकाशकः, तस्मिन् ।

समान कान्तिवाला (दिवायरे अहकमेण उदिए) दिनको करनेवाला सूर्यमंडल
क्रमशः उदित हो चुका था (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) और
उस समुदित सूर्य की किरण परंपरा के अवतार से अंधकार का निराकरण
जब हो चुका था (बालातवकुंकुमेण ख.यव्व जीवलोए) तथा बालातपरूप
कुंकुम से जब जीवलोक मनुष्यलोक-अच्छीतरह खचित हो चुका अर्थात्
दिशारूपी नायिका के भाल पर गोलाकार कुंकुम के तिलक समान
सूर्य मंडल जब प्रतिभासित हो चुका था (लोयणविसयाणुआस विगसंतविसद
दंसियंमि) और जब लोचन के प्रकाश से लोक अच्छी तरह स्पष्टरूप
से नजर पडने लग गया था (कमलागरसंडबोहए) तथा कमलों के
समूह को अच्छी तरह से सरोवरों में विकसित करनेवाला एवं (सहस्सर-

तेमज्ज डिण्णोना समूहना जेवी कान्तिवाणुं (दिवायरे अहकमेण उदिए) सूर्यमंडल
अनुक्रमेण उदितुं । (तस्स दिणकरपरंपरावयारपारद्धंमि अंधयारे) अने
संपूर्ण रीते उदित पावेला सूर्यना किरणोत्थी अंधकारना न्यारे नाश थये ।
(बालातव कुंकुमेण खड्यव्वजीवलोए) तेमज्ज णालसूर्यना आतपउप कुंकुमथी
न्यारे लवलोड सुंदर रीते व्याप्त थय गयुं । ओटवे डे दिशारूपी नायिकाना
कपाल उपर गोलाकार कुंकुमना तिलक जेवो सूर्य न्यारे प्रकाशित थये । (लोयण
विसयाणुआस विगसंतविसददंसियंमि) अने न्यारे नेत्रना प्रकाशथी लव-
लोड सुंदर रीते अने स्पष्ट देखावा लाग्युं । (कमलागरसंडबोहए) यणी

‘सहस्सरस्सिमि’ सहस्ररश्मी, सहस्रकिरणधारिणि ‘दिणयरे’ दिनकरे=दिवस-
करणशीले। ‘तेयसा’ तेजसा=दीप्त्या ‘जलंते’ ज्वलति-दीप्यमाने ‘सूरे’ सूर्ये
‘उट्ठियंसि’ उत्थिते उदयानन्तरावस्थां प्राप्ते, असौ श्रेणिकः ‘सयणिज्जाओ’
शयनीयतः शय्यातः ‘उट्ठेइ’ उत्तिष्ठति। उत्थाय च ‘जेणेव अट्ठणसाला’
यत्रैव अट्ठनशाला=व्यायामशाला ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैव उपागच्छति, उपा-
गत्य च ‘अट्ठणसालं अणुपविसइ’ अट्ठनशालां अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य ‘अणेग-
वायामजोगवग्गणवामदणमल्लजुद्धकरणेहि’ अनेकव्यायामयोग्यवलानव्यामर्दन-
मल्लयुद्धकरणैः—अनेके ये व्यायामाः=शारीरिकपरिश्रमाः, तद्योग्यं=तदनुकूलं
यदवलानं च=कूर्दनं व्यामर्दनं च=परस्परं घाहाघ्नमोटनं, मल्लयुद्धं च=मल्लक्रीडनं
करणानि च=मुद्गरादि चालनानि, तैः सर्वैः ‘संते’ श्रान्तः सामान्यतः, ‘परि-

स्सिमि) हजार किरणों का धारक (दिणयरे) ऐसा दिन को करनेवाला (सूरे)
सूर्य जब (तेयसा जलंते) दीप्ति से जाज्वल्यमान होता हुआ (उट्ठियंसि)
उदय के बाद की अवस्था को प्राप्त कर चुका था तब श्रेणिक राजा (सय-
णिज्जाओ उट्ठेइ) अपनी शय्या से उठे (उट्ठिन्ना) और उठकर वे (जेणेव
अट्ठण साला तेणेव उवागच्छइ) जहाँ व्यायामशाला थी उस ओर गये।
(उवागच्छित्ता अट्ठणसालं पविसइ) वहाँ जाकर वे उस व्यायामशाला में
प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगवग्गणवामदणमल्ल जुद्ध
करणेहि) प्रविष्ट होकर वहाँ उन्होंने अनेक व्यायाम के योग्य, वलन-
कूर्दना, शरीर का मोड़ना मल्ल युद्ध करना और मुद्गर आदि का फेरना
प्रारम्भ किया।

जब वे इन क्रियाओं से (संते परिस्संते) श्रान्त और परिश्रान्त हो
कमजोना समूहने सुंदर रीते सरोवरोंमें निकसावनार अने (सहस्सरस्सिमि)
हजारों किरणोंने धारण करने (दिणयरे) दिनकर (सूरे) सूर्य ज्यारे (तेयसा जलंते)
प्रकाशकी अणुअणुतो (उट्ठियंसि) उदय पछीनी अवस्थाने भेजवी थूथो डतो, त्थारे
श्रेणिक राजा (सयणिज्जाओ) पोतानी शय्यामेंथी उठ्या (उट्ठित्ता) अने उठीने
तेथो (जेणेव अट्ठणसाला तेणेव उवागच्छइ) ज्थां व्यायामशाला डती ते तरइ
गया. (उवागच्छित्ता अट्ठणसालं पविसइ) त्थां ज्थने तेथोथे ते व्यायाम-
शालां प्रवेश क्यो. (अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगवग्गणवामदणमल्ल
जुद्धकरणेहि) ते व्यायामशालां ज्थने त्थां तेभण्णे धण्णा व्यायाम ने थोथ्य वट्ठन
(घोडाने जे पगे अलावपु) इधपुं, शरीरने वाणपुं मदलियुद्ध करपुं अने भगदण
पगेरेने इरववानुं शरुं क्युं.

ज्यारे तेथोथे आ। क्थाज्जाथी (संते परिस्संते) श्रान्त अने परिश्रान्त थया

रसंते' परिश्रान्तः=अङ्गप्रत्यङ्गापेक्षया, 'सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं' शतवाराभ्युपवसानि औषधिशतसंमिश्रणेन पक्वानि च कार्पापणानां शतैर्वा पक्वानि तैः पत्रं सहस्रपाकैः। 'सुगंधवरतेलमाहहिं' सुगन्धिवरतैलादिकैः अन्यैरपि लक्षपाकादि सुगन्धिप्रधानतैलैः 'प्रीणणिज्जेहिं' प्रीणनीयैः=रसरक्तत्वांसमेदोऽस्थिमज्जशुक्राणां सप्तधातूनां साम्यजनकैः 'दीवणिज्जेहिं' दीपनीयैः=जठराग्निवर्धकैः 'विहणिज्जेहिं' बृहणीयैः बलपुष्टिकारकैः सन्निवदियगायपल्लायणिज्जेहिं' सर्वेन्द्रियगात्रपल्लायनीयैः समस्तेन्द्रियसम्पूर्णगात्रसुखजनकैः, 'अवभंगएहिं' अवभङ्गैः=स्निग्धतैलादिभिः 'अवभंगिण् समाणे' अवभङ्गितः सन्=उक्त तैलादिभिः लिप्तः 'तेलचम्मसि' तैलचर्मणा, सूत्रे तृतीयार्थे समी, तैलानुलिप्तशरीरस्य मर्दनसाधनरूपं चर्म 'तैलचर्म' इत्युच्यते तेन 'संवाहिण् समाणे' संवाहितः सन्, इत्यग्रेण सम्यन्धः। कैःसंवाहितः ? इत्याह--'पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं' प्रतिपूर्णपाणिपादसुकुमारकोमलतलैः=प्रतिपूर्णस्य पाणिपादस्य सुकुमारकोमलानि=अतिकोमलानि तलानि येषां ते तथा, तैः 'छेएहिं' छेकैः-सकलमर्दनकला निपुणैः, अवसरज्ञैर्वा, 'दक्खेहिं' दक्षैः अविलम्बितकारिभिः शीघ्रकारिभिरि

चुके तव (सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेलमाहहिं) फिर शत पाक वाले सहस्रपालकवाले सुगंधित उत्तमोत्तम तैल आदि से तथा (प्रीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं विहणिज्जेहिं सन्निवदियगायपल्लायणिज्जेहिं अवभंगएहिं अवभंगिण्) प्रीणनीय, रस, रक्तमांस, भेद, अस्थि, मज्जा तथा शुक्र इन सात धातुओं में समता जनक, दीपनीय-जठराग्नि वर्धक, तर्पणीय-बलकारक, मदनीय कामवर्धक, बृहणीय-बलपुष्टिकारक, और समस्त इन्द्रियों में तथा समस्त शरीर में सुखजनक ऐसे उबटनों-स्निग्ध तैल आदिकों से लिप्त होते हुए उन्होंने (तेलचम्मसि) तैलानुलिप्त शरीर के मर्दन के साधनरूप तैलचर्म द्वारा (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) परिपूर्ण पाणिपाद के सुकुमालतवाले (छेएहिं)

(सद्यपागेहिं सहस्सपागेहिं सुगंधवरतेलमाहहिं) त्याग्याह शत अने सङ्ख्य (हजार पाकवाला सुगंधित सर्वोत्तम तेल वगैरेही तेमज्ज (प्रीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं, दप्पणिज्जेहिं, मदणिज्जेहिं विहणिज्जेहिं, सन्निवदियगाय पल्लायणिज्जाहिं अवभंगेहिं अवभंगिण्) प्रीणनीय, रस, रक्तमांस, भेद, अस्थि, मज्ज अने शुक्र (वीर्य) आ सात धातुओंमां समता उत्पन्न करना उद्दीपक [जठराग्नि ने वधारनार], तर्पणीय, [बलकारक], मदनीय (काम ने जगावनार), बृहणीय, (बल अने पुष्टि करना) अने सभी जे इन्द्रियोंमां तेमज्ज आणा शरीरमा गुण उत्पन्न करना उपटण [स्निग्ध तेल] से जीने तेमण (तेल चम्मसि) तेल योगेसा शरीरसा साधनरूप "तैल चर्म" वडे (पडिपुण्णपाणिपायसुकुमालतलेहिं) संपूर्णपाणि

त्यर्थः 'पट्टेहिं' प्रष्टैः मर्दनकार्याग्रेसरैः 'कुसलेहिं' कुशलैः मर्दनावधिज्ञैः 'मेहा-
विहिं' मेधाविभिः=प्रतिभाशालिभिः 'निउणेहिं' निपुणैः=नियुक्तव्यापारगामि-
भिः 'निउणसिप्पोवगएहिं' निपुणशिल्पोपगतैः, निपुणानि=सूक्ष्मानि यानि
शिल्पानि=अङ्गमर्दनादीनि तान्युपगतानि=अधिगतानि यैस्ते तथा तैः, अङ्गमर्दन
क्रियाज्ञानसम्पन्नैरित्यर्थः । 'जियपरिस्समेहिं' जितपरिश्रमैः भूयो भूयः कृत
परिश्रमेऽपि अस्वेदितैः, 'अब्भंगणपरिमदणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं' अभ्यङ्गनपरि-
मर्दनाद्वेलनकरणगुणनिर्मातृभिः तत्र-अभ्यङ्गनम् अभ्यङ्गः=शरीरे तैलादिलेपः,
परिमर्दनं=श्रमापनोदाय हस्तादिना तत्परिघर्षणम् 'मालिश' इति भाषायाम्-
उद्वेलनम्-उद्धर्तनं पिष्टद्रव्येण शरीरपरिशोधनम्, तेषां करणेन ये गुणाः=शरीर-
स्वास्थ्यकान्तितुष्टिपुष्टि स्फूर्त्यादिरूपाः तेषां निर्मातृभिः=विधायकैः 'अट्ठिसुहाए'
अस्थिसुखया=अस्थनां सुखोत्पादककारणत्वेन, अथवा अस्थीनि सुखयतीति
अस्थिसुखा, तथा 'अस्थिसुखया' 'मंसमुहाए' मांससुखजनिकया 'तयासुहाए'
त्वक् सुखया=चर्मसुखोत्पादिकया 'रोमसुहाए' रोमसुखया=रोमराजिषु हर्षाऽति
रेकाऽऽविष्कारिकया 'चउव्विहाए' चतुर्विधया चतस्रो विधाः यस्याः तथा=

समस्त मर्दन की कला में निपुण अथवा अवसर के ज्ञाता (दक्खेहिं) शीघ्र-
कारी (पट्टेहिं) मर्दन कार्य में अग्रेसर (कुसलेहिं) मर्दन की विधि के ज्ञाता
(मेहाविहिं) प्रतिभाशाली (निउणेहिं) निपुण (निपुण सिप्पोवगएहिं) सूक्ष्म
अङ्गमर्दनादिरूप शिल्प क्रिया के ज्ञाता (जियपरिस्समेहिं) थकावट नहीं
मानने वाले (अब्भंगणपरिमदणुव्वलण करणनिम्माएहिं) अभ्यङ्ग, परिमर्दन,
उद्वेलन करने के गुणों विधायक ऐसे (पुरिसेहिं) पुरुषों से (अट्ठिसुहाए मंसमु-
हाए, तयासुहाए, रोमसुहाए) अस्थि सुखकारक, मांस सुखकारक, त्वक् सुख-
कारक एवं रोम सुखकारक. ऐसी (चउव्विहाए) चार प्रकार की (संवा-

सुओमण हाथ अने पगना तणियाचाणा (हेएहिं) मालिश करवानी अधी ४ उणां
छांशियार अने थोअ अवसर ने जाणुनारा (दक्खेहिं) अति थपण, (पट्टेहिं) मालिश
करवामां अग्रेसर, (कुसलेहिं) मालिशनी रीतोना जाणुनार, (मेहाविहिं) बुद्धिमान,
(निउणेहिं) निपुण, (निपुण सिप्पोवगएहिं) जीणामां जीणा अंगनी मालिशनी
उणाने जाणुनारा (जियपरिस्समेहिं) डोअ वणत नहि थाडनारा, (अब्भंगणप-
रिमदणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं) अभ्यङ्ग, परिमर्दन उद्वेलन करवाना गुणोने
जाणुनारा (पुरिसेहिं) माणुसो पासेथी (अट्ठिसुहाए, मंसमुहाए, तयासुहाए, रोम
सुहाए) हाडका [अस्थि]ने सुण आपनार, आमडीने सुण आपनार, अने रुंवाडने
सुण आपनार (चउव्विहाए) चार प्रकारनी (संवाहणाए) अंगने पीडवानी डिया

उक्तविधया 'संवाहणाए' संवाहनया अङ्गसंमर्दनक्रियया 'संवाहिए समाणे' सम्ब-
हितःसन् 'अवगयपरिस्समे' अपगतपरिश्रमः अपगतः परिश्रमो यस्मात् स तथाः
'विनाशितखेदः' इत्यर्थः 'नरिंदे' नरेन्द्रः 'अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ' अट्टण-
शालातः प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य 'जेणेव मज्जनघरे
तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव मज्जनगृहं तत्रैव उपागच्छति उपागत्य च 'मज्जनघरं
अणुपविसइ' मज्जनगृहं अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य तत्र स्नानमण्डपे, कथम्भूते
स्नानमण्डपे ? इत्याह—'समुत्तजालाभिरामे—समुत्तानि=मुक्ता संहितानि जालानि,
गवाक्षाः, तैः अभिगमः=सुन्दरः, तस्मिन् 'विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले' विचित्र
मणिरत्नकुट्टिमतले, विचित्राणि=पञ्चवर्णानि मणिरत्नानि मणयः=ईन्द्रनीलादयः
करकेतनादयश्च, रत्नानि=माणिक्यादीनि, तैः खचितं कुट्टिमतलं=भूभागो यस्य
स तस्मिन् अतएव 'रमणिज्जे' रमणीये=मनोरमे ण्हाणमंडवंसि' स्नानमण्डपे=

हणाए) अंग संमर्दनरूप क्रिया पूर्वक (संवाहिए समाणे) अपने शरीर
की खूब मालिश करवाई। मालिश करवातेर जब वे (नरिंदे) राजा
[अवगयपरिस्समे] परिश्रम रहित हो चुके—अर्थात् उनका शरीर जब हल्का
हो गया—तब वे (अट्टणसालाओ) उतव्यायामशाला से [पडिनिक्खमइ]
बाहिर निकले और [पडिनिक्खमित्ता] बाहर निकलकर [जेणेव मज्जन
घरे तेणेव उवागच्छइ] जहाँ स्नान घर था वहाँ गये। [उवागच्छित्ता] वहाँ
जाकर वे (मज्जनघरंअणुपविसइ) स्नानघर में प्रविष्ट हुए (अणुपविसित्ता)
प्रविष्ट होकर [समुत्तजालाभिरामे] मुक्ताओं के गवाक्षों से सुन्दर [विचित्त
मणिरयणकोट्टिमतले] पञ्चवर्ण के मणि एवं रत्नों से खचित भूमिवाले
अतएव (रमणिज्जे) [रमणीय ऐसे (ण्हाणमंडवंसी) स्नानमंडप में—मालती,—चंपक,
तथा माधवी की लताओं से परिवेष्टित स्नानस्थान में रखे हुए [णाणामणि-

वडे तेणे (संवाहिए समाणे) पोताना शरीरनी भूणसरसरीते मालिश करावडावी
मालिश करावतां न्यारे ते (नरिंदे) राजा (अवगयपरिस्समे) परिश्रम रहित
थया ओटवे डे न्यारे तेभनुं शरीर डणवुं णनी गयुं, त्यारे तेओ (अट्टणसालाओ)
व्यायामशालाभांथी (पडिनिक्खमेइ) णडार आव्या अने (पडिनिक्खमित्ता) णडार
आवीने (जेणेव मज्जनघरे तेणेव उवागच्छइ) तेओ न्यां स्नानागार डतुं
त्यां गया (उवागच्छित्ता) त्यां न्छने तेओ (मज्जनघरं अणुपविसइ) स्नानागार-
मां गया. (अणुपविसित्ता) अने त्यां प्रवेशीने (समुत्त जालाभिरामे) भोती न्छेला
गवाक्षोथी सुंदर (विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले) पांथ रंगना मणि अने रत्नजडित
भूमिवाला ओटवे डे (रमणिज्जे) रमणीय (ण्हाणमंडवंसि) स्नानमंडपमां न्यां

मालती चम्पकमाधवीभिर्वल्लीभिः परिवेष्टितस्नानस्थाने 'णाणामणिरयणभक्ति-
चित्तंसि' नानामणिरत्नभक्तिचित्रे विविधमणिरत्नानां भक्त्या=सिंहगजादिरूपया
चित्रं यस्मिन् एवम्भूते 'ण्हाणपीठंसि' स्नानपीठे स्नानार्थं स्थापितासने 'सुहृन्सण्णे
सुखलिपणाः सुखोपविष्टो भूपः 'सुहोदएहिं' सुहोदकैः=नातिशीतोष्णैर्जलैः
'पुष्फोदएहिं' पुष्फोदकैः=पुष्परससमन्वितैः, 'गंधोदएहिं' गन्धोदकैः श्रीखण्डादिमि-
श्रितजलैः, 'शुद्धोदएहिं' शुद्धोदकैः=निरवद्यजलैः। 'पुणो पुणो' पुनःपुनः=वारं
वारं 'कल्लाणगपवरमज्जनविहीए' कल्याणकप्रवरमज्जनविधिना सुखजनकनिपातित-
वारिधारा परम्पराभिर्माङ्गलिकमज्जनविधिना=स्नानप्रकारेण 'मज्जितः=स्ना-
पितः। 'तत्थ' तत्र स्नानकाले 'कोउयसएहिं' कौतुकशतैःकौतुकानां शतानि
कौतुकशतानि शरीररक्षायै दृष्टिदोषनिवारणार्थं कज्जलतिलकादीनि क्रीडा-
शतानि तैः, 'बहुविहेहिं' बहुविधैर्युक्त 'कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे' कल्याण

रयणभक्तिचित्तंसि] अनेक मणि तथा रत्नों की रचना द्वारा जिसमें सिंह गज आदि
के चित्र बने हुए हैं ऐसे (ण्हाणपीठंसि) स्नान पीठ पर स्नान करने के लिये
स्थापित आसन पर-(सुहृन्सण्णे) सुखपूर्वक बैठकर (सुहोदएहिं) न
अधिक गरम न अधिक शीतल ऐसे जल से, (पुष्फोदएहिं) पुष्परससम-
न्वित जल से, (गंधोदएहिं) श्रीखंड आदि मिश्रित जल से (शुद्धोदकैः)
और शुद्ध जल से उन्होंने (पुणोपुणो) बार २ (कल्लाणगपवरमज्जनवि-
हीए) शरीर में सुखप्रतीत हो इस रूप से छोड़ी गई जल की
धारा से मांगलिक मंजन विधि के अनुसार (मज्जिए) स्नान किया (तत्थ-
बहुविहेहिं कोउयसएहिं) फिर बहुविध कौतुकशतों से युक्त हुए-शरीर रक्षा
के लिये दृष्टि दोष निवारणार्थ कज्जल तिलक आदि रूप सैकड़ों कौतुक
से समन्वित हुए उन राजाने (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे) उस मांग-

मालती चंपो, तेमज माधवीनी लताओथी परिवेष्टित अने बुढाबुढा स्थाने भूडेला
(णाणामणिरयणभक्तिचिन्से) अनेक लतना भण्डि रत्नानी रथना वडे जेभांसिह,
छाथी वगेरेनां चित्रो जनाव्यां छे, ओवा (ण्हाणपीठंसि) न्हावाना भाजठे उपर
न्हावा भाटे (सुहृन्सण्णे) आरामथी जेसीने (सुहोदएहिं) डेकरवरणा (पुष्फोदएहिं)
डूलना रसवाणा (गंधोदएहिं) श्रीगंड (चंदन) वगेरेथी मिश्रित, (शुद्धोदकैः)
अने निर्मल भाणीवडे तेमणे (पुणो पुणो) बार २ (कल्लाणगपवर मज्जन विहिण)
शरीरने सुण आपे ओवी जलधारथी मंजनमज्जन विधि प्रभाणे (मज्जिए) स्नान
क्युं. (तत्थबहुविहेहिं कोउयसएहिं) त्याग्याड अनेक लतना सेंकडो कौतुक ओटसे
डे शरीरनी, दृष्टिदोष [नगर] वगेरेथी रक्षा करवा भाटे कज्जल तिलकस्य सेंकडो
कौतुक युक्त थयेला ते राजाओ (कल्लाणगपवरमज्जणावसाणं) ते सुण्य मांग-

प्रवरमज्जनावसाने=माङ्गलिकप्रधानस्नानानन्तरम्, 'पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे' पक्ष्मलसुकुमारगन्धकपायलूपिताङ्गः। पक्ष्मला-उत्थितसूक्ष्मतन्तुसमूहयुक्ता सा च सुकुमारा सुकोमला गन्धवर्ती च, एतादृशी या कापायिका कपायरक्तशाटिका=अङ्गप्रोच्छनिका, 'टुवाल' इति भाषाप्रसिद्धवस्त्रविशेषः तथा, रूक्षितं=मोच्छितं निर्जलीकृतम्, अङ्गं यस्य स तथा। 'अहतसुमहगंधदूसरयणसुसंबुए' अहतसुमहार्घदूष्यरत्नसुसंवृतः, अहतम्=अखण्डितं कीटमूपिकादिभिरकर्तितं, नूतनमित्यर्थः, सुमहार्घं=बहुमूल्यं यद् दूष्यरत्नं=प्रधानवस्त्रं तेन सुसंवृतः सुष्ठु आच्छादितः परिधृतनूतनबहुमूल्यवस्त्र इत्यर्थः। 'सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते' सरसा सुरभिगोशीर्षचन्दनानुलिप्तगात्रः-सरसं=श्रेष्ठं सुगन्धियुक्तं गोशीर्षाख्यं चन्दनं, तेन अनुलिप्तं गात्रं शरीरं यस्य सः 'सुइमालावन्नगविलेवणे' शुचिमालावर्णकविलेपनः शुचिनी पवित्रे माला=पुष्पमाला च वर्णकः अङ्गरागविशेषः, तस्य विलेपनं=कुङ्कुमादि माङ्गलिकद्रव्यचर्चनं च, इमे उभे यस्यः सः। आविद्धमणिसुवन्ने' आविद्धमणिसुवर्णः आविद्धानि=परिधृतानि मणयो=हीरकादयःसुवर्णानि येन सः 'कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंवपलंवमाणकडिसुत्तसुकयसोहे' कल्पितहारार्धहारत्रिसरक प्रालम्बप्रलम्बमानकटिसुत्रसुकृतशोभः,-कल्पितः-विरचितः, हारः=अष्टादशसरिकः, अर्धहारः

लिक प्रधान स्नान के बाद (पम्हल सुकुमालगंधकसाइयलूहियंगे) जिनका शरीर उत्थित सूक्ष्म तन्तु समूह से युक्त तथा कोमल ऐसी सुगंधित तोलिया-टुवाल से पोछा गया है (अहतसुमहगंधदूसरयणसुसंबुए) अहत-अखण्डित-कीटमूपिक आदि से अकर्तित-नूतन, तथा बहुमूल्य ऐसा प्रधान वस्त्रपहिरा पश्चात् (सरससुरभि गोसीस चंदणाणुलित्तगत्ते) श्रेष्ठ सुगंधियुक्त गोशीर्षचंदन से अनुलिप्तशरीर होकर (सुइमालावन्नगविलेवणे) उन्होंने पवित्र पुष्प माला पहिरी औरवर्णक का अंग राग विशेष का-विलेपण किया। (आविद्धमणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंवमाणकडिसुत्तसुकयसोहे,

लिङ्ग स्नान, (पम्हलसुकुमालगंधकसाइयलूहियंग) जीष्वा डोमल तन्तु समूहवाणा सुवासित टुवालथी शरीर छुथीने (अहतसुमहगंधदूसरयणसुसंबुए) अखण्डित-कीट उद्धर वगेरथी अकर्तित-नवुं तेमन्न णहु डिमती प्रधान वस्त्र धारणु क्थुं त्थार पथी (सरससुरभिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते) उत्तम सुगंधवाणा (गोशायन) ने शरीर उपर लेग डरीने (सुइमाला वन्नग विलेवणे) तेमले पवित्र पुष्प भाणा पछेरी अने वणुडि [अथ अंगराग विशेष] नुं विदेपन क्थुं (आविद्धमणिसुवन्ने, कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंवमाणकडिसुत्तसुकयसोहे, पिणद्धगेवज्जंगुलज्जगललियंगललियकयाभरणे) विदेपन क्थुं पथी उत्तम अथवा डीम

नवसरिकः, त्रिसरिकः=प्रमिद्धः प्रालम्बः=जुम्बनकम्, एतत्सर्वं प्रलम्बमान कटि-
सूत्रं चेति द्वन्द्वः, 'कन्दौरा' इति भाषाप्रसिद्धं, तैः सुकृता=शोभनतया कृता=
रचिता शोभा यस्य सः तथाभूतः-हारादि धारणेन परमशोभासम्पन्नः,
'पिणद्धगेवज्जंगुलेज्जगललियंगललियकयाभरणे' पिणद्ध ग्रैवेयकाङ्गुलीयकल-
लिताङ्गललितकृताभरणः, पिण्डानि ग्रैवेयकाङ्गुलीयकानि येन स तथा, तत्र ग्रैवे-
यकं 'कण्ठीति' भाषायाम्, ललिताङ्गके=सुन्दरशरीरे ललितं यथास्यात्तथा,
कृतानि=विन्यस्तानि आभरणानि=भूषणानि येन स तथा, ततस्तयोःकर्मधारयः,
'णाणामणिकडगतुडियथंभियभुए' नानामणिकटकट्टिकस्तम्भितभुजः, नाना-
मणिभिः=अनेकविधमणिभिः, रचितैःकटकैः=हस्ताभरणैः, त्रुटिकैर्भुजरक्षकभूषणैः
स्तम्भितौ=निवद्धौ भूषितौ भुजौ यस्य स तथा, अत एव 'अहियरुवसस्सि-
रीए' अधिकरूपसश्रीकः शरीरसम्पत्त्याभूषणसम्पत्त्या च परम शोभासम्पन्नः,

पिणद्धगेवज्जंगुलज्जगललियंगललियकयाभरणे) हीरकादिमणि और सुवर्ण के
आभूषणों को पहिन कर फिर उन्होंने १८ अठारह लरका, हार, नौलरका अर्ध-
हार, तीनलर का हार तथा जुम्बनक-जूमका पहिरे तथा कमर में लटकता हुआ
कंदोरा भी पहिरा। इन सब से उनका सुहावना शरीर और अधिक शोभा
संपन्न बन गया। गले में कंठी पहिरी अंगुलियों मुद्रिकाएं पहिरीं और
सुन्दर शरीर पर अच्छी तरह से आभरणों को भी पहिरा (णाणामणि-
कडगतुडियथंभियभुए अहियरुवसस्सिरीए, कुंडुलुज्जोइयाणणे, मउडदित्त-
सिरए, हारोत्थयसुकयरइयवच्छे पालंवपलंमाणसुकयपडउत्तरिज्जे, मुहि-
यार्पिगलंगुलीए)। नानामणियों के बने हुए कटकों को-कडों को पहना तथा
भुजरक्षक भूषणों को हाथों में पहना। इस तरह शरीरसंपत्ति और

वगेरे भण्डियों, अने सोनानां धरेणुंओ पड़ेरीने अठार (१८) लडीने डार, नव
(९) लडीने अर्धोडार, ३ए [३] लडीने डार तेमज्ज जुम्बनकंओटले डे जुमभांओ
पड़ेयां, तथा डेडमां लटकेतो डंदोरे पणु पड़ेयां. आ णधा धरेणुंओथी तेमज्ज
सुंदर शरीर वधारे शोली ठेयुं. गणाभां डंडी, आंगणीओभां वीटीओ अने सुंदर
शरीर उपर तेले आरी रीते अलखेओ पणु पड़ेयां. (णाणामाणिकडगतुडिय-
थंभियभुए अहिय रुवसस्मिरीए, कुंडुलुज्जोइयाणण मउडदित्तसिरए, हारो
त्थयसुकयरइयवच्छे पालंवपलंवमाणसुकयपडउत्तरिज्जे, मुहियार्पिगलंगुलीए)
अनेक जतना भण्डियोना णनाववाभां आवेला डडांओ डायभां पड़ेयां तेमज्ज
भुजरक्षक आभूषणो डायोभां पड़ेयां. आ रीते सुंदर शरीर संपत्ति अने

कुण्डलज्जोड्याणणे' कुण्डलोद्योतिताननः—कुण्डलाभ्याम् उद्योतितम् आननं मुखं यस्य स कुण्डलज्ज्योतिषा प्रकाशितमुख इत्यर्थः, 'मउडदित्तसिरए' मुकुटदीप्तशिरस्कः—मुकुटेन दीप्तं शिरो यस्य सः, मुकुटप्रभादीप्तमस्तक इत्यर्थः, 'हारोत्थयमुकयरडयवच्छे' हारावस्तृतमुकृतरतिदवक्षाः=हारेण अवस्तृतम्—अच्छादितं मुकृतं=शोभनीकृतं रतिदं=दृष्टिसुखदं वक्षः=उरो यस्य स तथा अपूर्व चाकचिक्वयोभासम्पन्नवक्षस्थल इत्यर्थः। 'पालंवलंमाणपडमुकयउत्तरिज्जे' प्रालम्बप्रलम्बमानपटमुकृतोत्तरीयः, प्रालम्बेन=दीर्घेण प्रलम्बमानेन पटेन मुकृतं=सुविन्यस्तं उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्रं येन स तथा, 'मुद्रियापिंगलंगुलिए' मुद्रिकापिङ्गलाङ्गुलिकः—मुद्रिकाभिः=अङ्गुलीयकैः—पिङ्गला=पीतवर्णा अङ्गुल्यो यस्य स तथा 'णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिद्विसिद्वलद्वसंठियपसत्थआविद्धवीरवलए' नानामणिकनकरत्नविमिलमहार्धनिपुणो वियमिसिमिसंतविरचितसुश्लिष्टविशिष्टलष्टसंस्थितप्रशस्ताविद्धवीरवलयः—तत्र—नानामणिकनकरत्नैः, तैः कथम्भूतैः? विमलैः, महार्हैः=महतां योग्यैः, निपुणेन=शिल्पिना 'उविय' इति परिकर्मतः=प्राप्तसंस्कारः, उज्ज्वलीकृतः, अत-

भूषण संपत्ति से उनकी शोभा अपूर्व बन गई थी। मुख भी उनका पहिरे हुए कुण्डलों की आभा—(कान्ति) से चमक रहा था, मस्तक मुकुट की प्रभा से प्रकाशित हो रहा था—वक्षस्थल पर जो हार पहिरा था उससे वह विशेष शोभास्पद एवं दृष्टि सुखद बन गया था। दीर्घ लंबे पट को उन्होंने उत्तरासंगवस्त्ररूप से धारण कर रखा था। अंगुलियों में जो उन्होंने मुद्रिकाएं पहिन रखीं थी उनसे उनकी वे अंगुलियां पीतवर्ण से लिस जैसी मालूम पड़ती थी (णाणा मणिकणगरयणविमलमहरिय—निउणो वियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिद्विसिद्वलद्वसंठिय पसत्थ आविद्धवीरवलए) उन्होंने जो वीरवलय धारण कर रक्खा था वह विमल तथा महार्ह ऐसे नाना मणिभों से और कनकरत्नों से चतुर कारीगर द्वारा बनाया गया था,

आभूषणोत्थी तेमनी शोभा अपूर्व थछ गछ. पहरेलां कुण्डलोनी अभूथी तेमनुं मे दीप्पी रहुं हुतुं, तथा मुकुटनी प्रभाथी तेमनुं मस्तक प्रकाशतुं हुतुं. वक्षस्थल उपर पहरेला डारथी तेओ सद्विशेष शोभा संपन्न तेमञ्ज दृष्टि सुखद गन्या हुता. लांणा वस्त्रने तेओओ 'उत्तरासंगवस्त्र'ना रूपमा धारण थयुं हुतुं, आगणीओमां पहरेली वीटीओथी तेमनी आंगणीओ पीणा रंगथी रंगी होय तेवी देभाती हुती (णाणामणिकणगरयण—विमल—महरियनिउणोवियमिमिमिसंत—विरइय—सुसिलिद्व—विसिद्व—लद्व—संठिय—पसत्थआविद्धवीरवलए) तेमणे पहरेलो वीरवलय [डडुं] निर्माण अने गट्ट डिमती भणियो तेमञ्ज सुवर्ण रत्नोथी गनावेल डार हांशियार डारीगरेओ गनावेदा हुनो. तेने

एव 'मिसिमिसंत' इति देदीप्यमानः, विरचित=निर्मितः-सुश्लिष्टः= सुस-
 न्धिकः, विशिष्टः=उत्कृष्टः, लष्टः=मनोहरः, संस्थितः=संस्थानयुक्तः-सुन्दरा-
 कृतिकः, तथा प्रशस्तः,=प्रशंसनीयः एतादृशाः आविद्धः=परिधृतः वीरवलयः=
 विजयवलयो येन स तथा। यं वलयं धृत्वा विजयते तादृशवलयधारक
 इत्यर्थः। यद्वा-‘यदि कश्चिदस्ति वीरस्तदाऽसौ मां विजित्य मम हस्ताब्दहिष्क-
 रोत्वेतं वलयम्’ इति स्पर्धयन् यं कटकं हस्ते परिधत्ते सः, ‘वीरवलयः’
 इत्युच्यते। किं बहुणा’ किं बहुना किमधिकेन वर्णनेन ‘कप्परुक्खएचेव सुअलं-
 क्रियविभूसिए’ कल्पवृक्ष इव-स्वलंकृतविभूषितः कल्पवृक्ष इव अलङ्कृतो मणि-
 रत्नभूषणः, विभूषितो महार्हविचित्र परिधानीयादि वसनैः, नरेन्द्रः=श्रेणिको राजा
 साक्षात् कल्पवृक्ष इव शोभते इति भावः। सकोरंटमल्लदामेणं-छत्तेण धरिज्जमा-
 णेणं’ सकोरंटमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन कोरण्टस्य माल्यानि=पुष्पाणि

उस की संधियां सुश्लिष्ट (अच्छी जुड़ी हुई) थीं-वह चमकीला था-
 बड़ा उत्तम था, चित्ताकर्षक था, और आकृति से सुन्दर तथा प्रशंस-
 नीय था। वलय (कड़ा) को धारण करके राजा विजय को प्राप्त करता है
 उसका नाम वीरवलय है। अथवा इस प्रकार की स्पर्धा के यदि
 कोई वीर हो तो यह वलय मेरे हाथ से मुझे जीत कर ले लेवे ?
 वशवर्ती हो कर जो वलय हाथमें पहिरा जाता है उसका
 नाम भी वीरवलय है। (किं बहुना-कप्परुक्खए चेव सुअलं
 क्रिय विभूसिए नरिंदे) अधिक और क्या कहें मणिरत्ननिर्मित आभू-
 षणों से अलंकृत हुए तथा महार्ह विचित्र परिधानी आदि वस्त्रों से विभू-
 षित बने हुए थे राजा उस समय कल्प वृक्ष जैसे शोभित हो रहे थे।
 (स कोरंटमल्लदामेणं छत्तेण धरिज्जमाणेणं) भृत्यजनने जो इनके ऊपर
 अधिलाग(लेड) सुश्लिष्ट હતો. તે ચમકીલો હતો, ઉત્તમ હતો, ચિત્તને આકર્ષનારો હતો અને
 દેખાવમાં સુંદર તેમજ વખાણવા યોગ્ય હતો. જે વલયને ધારણ કરીને રાજા વિજય
 મેળવે છે, તેનું નામ ‘વીરવલય’ છે. અથવા તો આ જાતની હરિક્ષામાં ઉતરનાર
 કોઈ વીર છે તો મને છતીને મારા હાથમાંથી આ વલયા મેળવી લે. આ રીતે પણ
 એનો અર્થ સમજી શકાય. વશવર્તી થઈને જે વલય હાથમાં પહેરવામાં આવે છે તે
 પણ ‘વીરવલય’ છે. (કિંવહુના-કપ્પરુક્કવ્વએચેવ સુઅલંક્રિયવિભૂસિએ નરિંદે)
 વધારે શું કહેવું-મણિરત્નોથી ઝનાવવામાં આવેલાં ઘરેણાંઓથી અલંકૃત થયેલાં તેમજ
 બહુ કિંમતી રંગબેરંગી પહેરેલાં વસ્ત્રોથી વિભૂષિત થયેલા રાજા તે સમયે કલ્પવૃક્ષની
 જેમ શોભતા હતા. (સકોરંટમલ્લદામેણં છત્તેણં ધરિજ્જમાણેણં) તેમના

तेषां दामानि=मालाः, तैः सहितेन छत्रेण भृत्येन ध्रियमाणेन शोभमानः
 'उभओ' उभयतः=दक्षिणवामपार्श्वयोः 'चउचामरवालवीइयंगे' चतुश्चामर
 वालवीजिताङ्गः, चतुर्णां चामराणां बालैः=केशैः वीजितान्यङ्गानि यस्य स तथा,
 'मंगलजयसदकयालोए' मंगलजयशब्दकृतालोकः, मंगलजयशब्दः कृतो अनेन
 आलोके=दर्शने यस्य स तथा, मज्जनगृहात्प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य 'अणेग-
 गणनायगदंडणायगराईसरतलवरमांडविय कोडुविय मंति महामंति गणगदोवारिय-
 अमच्चवेडपीढमदनगरणिगमइब्भसेट्टिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे'
 अनेक गणनायक दंडनायकराजेश्वरतलवरमांडविक्रौडुम्बिकमंत्रिमहामन्त्रिगणक-
 दौवारिकामात्यचेट्टपीठमदनगरणिगमेभ्यश्रेष्ठिसेनापतिसार्थवाहदूतसंधिपालैःसार्थ
 सम्परिवृतः। तत्र गणनायकाः सामन्तभूपाः, दंडनायकाः-अपराधिपु यथायोग्य
 दण्डप्रदानशीलाः कोट्टपाला इत्यर्थः राजानः=माण्डलिकाः नरपतयः,

छत्रतान रखा था वह कोरण्ट के पुष्पों की माला से युक्त था-(उभओ
 चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसदकयालोए) दक्षिण और वाम पार्श्व
 में जो इनकेऊपर चमर ढोले जा रहे थे। उनके वालों से इनके अंग विजित हो रहे
 थे। इनके देखते ही लोग जय हो इस प्रकार का मंगलकारी शब्द बोलने
 लग जाते थे। (मज्जणघराओपडिनिक्खमइ) जब थे राजा उस रानान
 घर से बाहर निकले और (पडिनिक्खमिन्ता) निकल कर-(अणेगगण
 नायक दंडणायगराईसरतलवरमांडवियकोडुवियमंतिथहामंतिगणगदोवारिय
 अमच्च वेडपीढमदनगरनिगम इब्भसेट्टिसेणायइ सत्थवाहदूयसंधिवाल
 सद्धिं संपरिवुडे) अनेक गण नायकों से-सामंत भूपों से अपराधियों को
 यथा योग्यदंड देने वाले अनेक दंडनाय को से अर्थात् कोट्टवालों से मांड-

उपर नोकरे ताण्हेलुं छत्र डेरुट (अेक पुष्पविशेष) ना झूलनी भाणाथी शोभतुं उतुं.
 (उभओ चउचामरवालवीइयंगे मंगलजयसदकयालोए) उभओ अने
 डणी भाणुओ ओभना उपर ढोणवामां आवेला यमरेना वाणथी ओभनां अंग विजित
 थरुं रह्यां उतां. ओभने जेतां न लोके 'नय थाओ, नय थाओ' ओवा मंगल सयक
 शब्दे उच्यारवा मांडता उतां. (मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ) न्यारे ते राजा
 रानानागारमांथी जहार आव्या अने [पडिनिक्खमिन्ता] आवीने (अणेगगण
 नायकदंडणायगराईसरतलवरमांडवियकोडुवियमंतिमहामंतिगणगदोवारिय अ-
 मच्चवेडपीढमदनगरनिगमइब्भसेट्टिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिवालसद्धिं संपरिवुडे)
 अनेक गणनायकोथी, सामंत भूपोथी, अनेक दंडनायकोथी ओट्टे
 डोटावाणोथी, मांडलिक नरपतिइय अनेक राजओथी, अश्वरथवान अनेक पुण्योथी,

इश्वराः=ऐश्वर्यसम्पन्नाः, तलवराः=संतुष्टभूपालदत्तपट्टबन्धभूषिता राजसदृशाः, मांडविकाः=छिन्नभिन्नजनाशयविशेषो मंडवः, तत्राधिकृताः । 'मांडविकाः' इति छायापक्षेतु ग्रामपञ्चशतस्वामिनः, यद्वा-सार्धक्रोशद्वयपरिमितप्रा-
नैराच्छिद्य विच्छिद्य स्थितानां ग्रामाणामधिपतयः । कौटुम्बिकाः=कुटुम्बप्रतिपा-
लका, मन्त्रिणः=प्रधानमन्त्रिणः, गणकाः=ज्योतिर्विदः, भाण्डागारिकाः वा, दौवारिकाः=द्वारपालाः, अमात्याः=क्षीरनीरविवेकि हंसवत् न्यायान्यायविवेकिनः, चेटाभ्रत्याः, पीठमर्दाः=सहायकाः, आत्मरक्षका इत्यर्थः । नगरं=नगरशब्देन नगरनिवासिनो लक्ष्यन्ते तेन नगरजनसमूह इत्यर्थः । निगमः=व्यापारिणां ग्रामः अत्रापि निगमशब्देन तद्ग्रामवासिषु लक्षणया 'वणिक्समूह' इति बोध्यते-
इभ्याः=हस्तिप्रमाणधनस्वामिनः, श्रेष्ठिनः=लक्ष्मीपट्टबन्धविभूषितमस्तकाः, सेना-
पतयः=चतुरंगसेनानायकाः, सार्थवाहाः=सार्थः=व्यापारि समूहस्तं ब्रह्मन्तीति सार्थ-
वाहाः, व्यापारिणो देशान्तरं नीत्वा लाभप्रापका इत्यर्थः=दूताः संदेशहारका, संधिपालाः

लिक नरपतिरूप अनेक राजाओं से ऐश्वर्य संपन्न अनेक पुरुषों से, संतुष्ट हुए राजा द्वारा प्रदत्त पट्टबन्ध वाले राजा सदृश अनेक नगर रक्षकों से पांचसौ ग्राम के स्वामी ऐसे अनेक मांडविकों से अथवा.... ..कुटुम्बप्रतिपालक अनेकजनों से, अनेक प्रधानमंत्रियों से, अनेक ज्योतिषियों अथवा भंडारियों से, अनेक द्वारपालों से, क्षीरनीरका विवेक करने वाले हंसकी तरह न्याय और अन्याय का निर्णय करनेवाले अनेक अमात्यों से अनेक भृत्यों से, आत्मरक्षक अनेक पीठमर्दको से, नगर निवासी अनेक मनुष्यों से, अनेक व्यापारी मंडल से, हस्तिप्रमाण धन के अधिपति अनेक इभ्यों से, लक्ष्मी के पट्टबन्ध से विभूषितभाल वाले अनेक श्रेष्ठि जनों से, चतुरंग सेना के नायक अनेक सेनापतियों से, व्यापारियों को देशान्तर ले जा कर उन्हें लाभान्वित करनेवाले अनेक सार्थवाहकों से, अनेक संदेश

प्रसन्न थयेला राजा वडे आपवामां आवेला 'पट्टबंध' राजा जेवा घण्टा नगर रक्षकेथी पांचसो गामना स्वामि जेवा अनेक मांडविकेथी अथवा कुटुम्बतुं भरणुपोपणु करनार अनेक जनोथी, अनेक प्रधान मंत्रीओथी, अनेक ज्योतिषीओथी अथवा भंडारीओथी, अनेक द्वाररक्षकेथी, क्षीरनीर विवेकी हुंसनी जेम न्याय अने अन्यायने समजनारा अनेक अमात्येथी, अनेक नोकरेथी, अंगरक्षक अनेक पीठमर्दका (राजना अधिकारी विशेष.) अनेक नागरीकेथी, अनेक वेपारीओना मंडणेथी: हुस्ति प्रमाण धनना अधिपति अने छब्येथी, लक्ष्मीना पट्टबंधथी विभूषित ललाटवाणा अनेक शेकेथी, चतुरंगिणी सेनाना नायक अनेक सेनानायकेथी वेपारीओने देशान्तरे लई जईने तेमने लाल आपवनारा सार्थवाहुंकेथी, अनेक संदेश वाहुंकेथी अने

उभयपक्षसंधिरक्षणशीलाः । एतेषां गणनायकादिशब्दानां द्वन्द्वे, पश्चादनेकशब्देन कर्मधारयः, ते तथा तैः, सार्धं सम्परिवृतः=सम्यक् प्रकारेण परिवृतः अत्र 'संधिवाल' इति लुप्ततृतीयान्तं पदम्, मज्जनगृहानिष्क्रान्तो नरेन्द्रः कइव शोभते ? इत्याह—धवल इत्यादि धवलमहाधवलं निर्मलं महः=उयोति यस्य स तथा इदं 'शशी' त्यस्य विशेषणम्, 'मेघनिग्गए' मेघनिर्गतः=मेघावरणनिर्मुक्तः 'विव' इव, अस्य 'शशी' त्यत्रान्वयः । यद्वा धवल महामेघ-निर्गत इव=शारदश्वेत वर्दल वहिर्निस्सृतइव, 'ग्रहगणदिप्पंतक्खितारा-गणाणमज्जे ससिच्च' ग्रहगणदीप्यमानऋक्षतारागणानां मध्ये शशीव, अत्र 'इव' इति 'मध्ये' इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम् । ग्रहगणादीनां मध्ये इव' वर्तमानः शशीव—चन्द्र इव, 'पियदंसणे नरवई' प्रियदर्शनो नरपतिः=यथाश्वेतमेघनिर्मुक्त-श्चन्द्रमाग्रहनक्षत्रतारागणेषु शोभते तथैवानेकगणनायकादिपरिवारेषु शोभमानः श्रेणिको राजा यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला=वहिर्देशे उपवेशनशाला तत्रैव उपा-गच्छति उपागत्य 'सीहासणवरगए' सिंहासनवरगतः=श्रेष्ठसिंहासनासीनः 'पुर-त्थाभिमुहे' पौरस्त्याभिमुख=पूर्वाभिमुखः 'सनिसन्ने' सन्नपणः सम्यग् उपविष्टः ॥१०॥सू०॥

बाह्यकों से और उभय पक्ष से संधि की रक्षा कराने वाले अनेक संधि-पालकों से, घीरे हुए वे (नरवई) श्रेणिकराजा (धवल महामेघनिग्गए विव ग्रहगणदिप्पंतक्खितारागणाणमज्जे ससिच्च पियदंसणे) धवल कान्तिवाले तथा मेघों के आवरण से विमुक्त और ग्रहगणों से देदीप्यमान ऋक्ष तथा तारागणों के मध्य में वर्तमान ऐसे चंद्रमंडल की तरह शोभित होते हुए जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइ जहां वह आस्थान मंडप था उस और आये । (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुर-त्थाभिमुहे सनिसन्ने) वहां जाकर वे पूर्व की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर बैठ गये । सू० १०॥

अन्ने पक्षमां संधिनी रक्षा क्शवनाः२ अनेक संधिपालकोथी घेर ओलो ते (नरवई) श्रेणिक राजा धवलमहामेघनिग्गए विव ग्रहगणदिप्पंतक्खितारागणाणमज्जे ससिच्च पियदंसणे) धवल कान्तिवाणा तेमज बाह्याओना आवरणथी विमुक्त अने ग्रहोथीजणहुणता ऋक्ष तेमज तारा गणोथी मध्यमां रडेलो चंद्रमंडलनी जेम शोभता (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणे व उवागच्छइ) तेओ आस्थानमंड-पनी तरक्क आओ। (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सनिसज्जे) अने त्यां तेओ पूर्वाभिमुख धर्धने उत्तम सिंहासन उपर गिराजमान थया. ॥२५. १०॥

मूलम्— तएणं से सेणिए राया अप्पणो अदूरसामन्ते उत्तरपुर-
 तिथिमे दिसिभाए अट्टु भद्दासणाइं सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमं-
 गलोवयारकयसंतिकम्माइं रयावेइ, रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं
 अहियपेच्छणिज्जह्वं, महग्घवरपट्टणुगयं सण्हवहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं,
 इहा-सिय-उसभतुरय-णर-मगर-विहग-वाल्लग-किनर-रु-सरभ-
 च्चमर कुंजर-वणलय-पउमलय-भत्तिचित्तं, सुखचिय-वरकणग-पवरपेरंत
 देसभागं, अब्भितरियं जवणियं अंछावेइ, अंछावित्ता अत्थरय-मउअ
 मसूरग-उच्छइयं धवलवत्थपच्चुत्थुयं विसिट्ठं अंग सुहफासयं सुमउयं
 धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ रयावित्ता कोडुंबियपुरिसे सदावेइ
 सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अट्ठंगमहानि-
 मित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए, सदावेह सदावित्ता
 एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिसा
 सेणिएणं रन्ना एवंदुत्ता समाणा हट्टु जाव हियया करयलपरिग्हियं
 दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु 'एवं देवो तहत्ति' आणाए
 विणएणं पडिसुणेइ, पडिसुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडि-
 निक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता रायगिहस्स नगरस्स मज्झमं जेणेव
 सुमिणपाढगगिहाणि तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सुमिणपा-
 ढए सदावेत्ति। तएणं ते सुमिणपाढगा सेणियस्स रन्नो कोडुवि-
 यपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्टु जाव हियया पहाया कयवलिकम्मा-
 जाव पायच्छित्ता अप्पमहग्घाभरणा लकियसरीरा हरियालियसिद्धत्थ-
 यकयसुद्धाणा सएहिं सएहिं गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता
 रायगिहस्स मज्झमं जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारे
 तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एगयओ मिलंति, मिलित्ता सेणि-
 यस्स रन्नो भवणवडेंसगदुवारेणं अणुपविसित्ता जेणेवहवाहिरया

उवट्टाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
 सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति, सेणिएणं रन्ना अच्चिय
 वंदिय पूइय माणिय सक्कारिय सम्माणिया, समाणा पत्तयं२ पुव्वन्न-
 त्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति। तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं
 धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुप्फफलपडिपुण्णहत्थे परेणं विणएणं
 ते सुमिणपाढए एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया! धारिणी देवी
 अज्जतंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं
 एयस्स णं देवाणुप्पिया! उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमि-
 णस्स के सन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ?। तएणं ते सुमि-
 णपाढगा सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्महट्ठ जाव
 हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हति, ओगिण्हित्ता ईहं अणुपवि-
 संति, ईहं अणुपविसित्ता अन्नमन्नेण सांद्धं संचालति, संचालित्ता,
 तस्स सुमिणस्स लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा
 सेणियस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं उच्चारमाणार२ एवं वयासी-
 एवं खलु अम्हं सामी! सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं
 महासुमिणा बावत्तरिं सब्ब सुमिणा दिट्ठा, तत्थणं सामी! अरहंत
 मायरो वा चक्कवट्ठिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कवट्ठिसि वा गव्भं
 वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोदस महासुमिणे
 पासित्ताणं पडिबुज्झंति, तंजहा—“गयं-उसभं-सीहं-अभिसोयं-दामं
 —ससिं-दिणयंरं-अयं-कुंभं। पउम-सर-सागर-विमाण-भवण-
 रयणुच्चय-सिंहं च ॥१॥

वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गव्भं वक्कम माणंसि एएसिं चोदसण्हं
 महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति,
 बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गव्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोदसण्हं
 महासुमिणाणं अण्णत्तरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिबुज्झंति,

मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोदस
 ण्हं महासुमिणाणं अन्नतरं एयं सहासुमिणं पासित्ताणं पडिबुज्जंति,
 इमे य णं सामि ! धारणीए देवीए एगे महासुमिणे दिट्ठे, तं उराले
 णं सामी । धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्गत्तुट्ठिदीहाउ-
 कल्लाणमंगल्लकारेण णं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, अत्थ
 लाभो सामी ! सोक्खलाभो सामी ! भोगलाभो सामी ! पुत्तलाभो,
 रज्जलाभो एवं खलु सामी ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडि-
 पुन्नानं जाव दारगं पयाहिइ, सेवि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे
 विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छन्ने-
 विउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सइ, अणगारे वा भावियप्पा,
 तं उरालेणं सामी ! धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोग्ग
 तुट्ठि जाव दिट्ठेत्तिकट्ठु भुज्जो अणु बूहति । तएणं सेणिए राया तेसिं
 सुमिणपाणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियए
 करयल जाव एवं वयासी—एवमेयं देवाणुप्पिया । जाव जन्नं तुब्भे
 वयहत्तिकट्ठु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडिच्छित्ता ते सुमिणपाढए
 विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्का-
 रेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
 दलयइ, दलइत्ता पडिविसज्जइ । तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ
 अव्वभुट्ठेइ अव्वभुट्ठित्ता जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए ! सुमि-
 णसत्थंसि वायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव भुज्जो
 अणुबूहइ । तएणं धारिणी देवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं
 सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ पडि-
 च्छित्ता जेणेव सए वासधरे तेणेव उवागच्छइ, उवापच्छित्ता णहाया
 कयवलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ ॥११॥ सू०॥

टीका—‘तएणं से सेणिए राया’ इत्यादि । ततः खलु स श्रेणिको राजा ‘अप्पणो’ आत्मनः ‘आदूरसामंते’ नातिदूरे नातिसमीपे समुचितस्थाने ‘उत्तर पुरत्थिमे दिंसीभाए’ उत्तर पौरस्त्ये दिग्भागे—ईशानकोणे इत्यर्थः ‘अट्टमहासणाइं’ अष्टभद्रासनानि=अष्टसंख्यकानि मंगलसूचकश्रेष्ठसिंहासनानि ‘रयावेइ’ रचयति इति सम्बन्धः भृत्येन स्थापयति, तानि कीदृशानीत्याह—‘सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं’ श्वेतवस्त्रप्रत्यवस्तृतानि, धवलवस्त्रसमाच्छादितानि ‘सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं’ सिद्धार्थमङ्गलोपचारकृतशान्तिकर्माणि, ।सिद्धार्थमङ्गलोपचारैः कृतानि शान्ति कर्माणि येषु—उपवेशकानां विघ्नोपशमनायात्रस्थापिताः धवल सर्पपा येषु तानि—तथाविधानीत्यर्थः । रचयति=स्थापयति रचयित्वा ‘जवणियं अंछावेइ’ इत्युत्तरेण सम्बन्धः । जवनिकाम् आच्छादयति, पातयति, जवनिका—‘पर्दा’ इति भाषायाम्, महोराश्यर्थं भृत्यैः बन्धयतीत्यर्थः । कीदृशी जवनिका ? मित्याह—‘णाणामणि—रयण—मंडियं’ नानामणि—रत्न—मंडितां, विविधैर्माणिक्यादिभिः, रत्नैश्च सुशोभिताम्, ‘अहिय पेच्छणिज्जस्सुवां’ अधिक

तएणं से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ॥११॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से सेणिए राया) उस श्रेणिक राजाने (अप्पणो अदूरसामंते) अपने पास समुचित स्थान में (उत्तरपुरत्थिमे दिंसीभाए) ईशान कोण की ओर (अट्टमहासणाइं) आठभद्रासन—मंगल सूचक श्रेष्ठ आसन (रयावेइ) भृत्यों से स्थापित करवाये (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं) ये आसन श्वेतवस्त्र से ढके हुए थे तथा इन पर बैठनेवालों के विघ्नोपशमनार्थ धवल सर्प इन के ऊपर रखे गये थे। (रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं, अहियपेच्छणिज्जस्सुवं महग्गवरपट्टणुग्गयं, सण्हवहुभत्तिसयच्चित्तट्ठाणं ईहामियउसभ, तुरयणर,

तएणं से सेणिए राया इत्यादि ॥सूत्र ११॥

टीकार्थ—(तएणं) त्यागणाह (से सेणिए राया) ते श्रेष्ठिष्ठ राजाने (अप्पणो-अदूरसामंते) पीतानी पासो योज्य स्थान उपर (उत्तर पुरत्थिमे दिंसीभाए) ईशान कोणामां (अट्टमहासणाइं) आठ भद्रासनो—मंगल सूचक उत्तम आसनो—(रयावेइ) नोडरो पासो भूषाव्यां. (सेयवत्थपच्चुत्थुयाइं सिद्धत्थमंगलोवयारकयसंतिकम्माइं) आ आसनो अट्टेह पुणअधी दां दां उता येमना उपर येमनारोओना विघ्नो हर थाय ओटला भाटे अट्टेह सरभव तेमना उपर भूषाव्या आव्या उता (रयावित्ता णाणामणिरयणमंडियं अहियपेच्छणिज्जस्सुवं महग्गवरपट्टणुग्गयं सण्हवहुभत्तिसयच्चित्तट्ठाणं ईहामिय—उसभ—तुरय—णर, मगर, चित्तम,

प्रेक्षणीयरूपां, अधिकं-बहु प्रकारकं यथास्यात्तथा प्रेक्षणीयानि=दर्शनीयानि
 रूपाणि=श्वेतपीतादयो वर्णा यस्यां सा तथा ताम्, अधिक मनोहरतया दर्शन
 योग्यामित्यर्थः 'महग्ध-वर-पट्टणुभयं' महार्घ-पत्तनोद्गतां, वरपत्तने उद्गता
 इति वरपत्तनोद्गता, महार्घा चासौ वरपत्तनोद्गता इति सा तां श्रेष्ठ
 नगरे उत्पन्नां तत्रैव सीवितां बहुमूल्यामित्यर्थः। 'सण्डबहुभक्तिसयचित्त-
 द्वाणं' श्लक्ष्ण बहुभक्ति शतचित्रस्थानां, श्लक्ष्णानि-मनोहराणि-बहुभक्तिशतानि-
 बहुप्रकाराणि विन्यासशतयुक्तानि यानि चित्राणि तेषां स्थानं=स्थितिः सत्ता
 यस्यां सा तथा तां विचित्रचित्रचित्रितामित्यर्थः, 'ईहा-मिय-उसभ-तुरय-णर-
 मगर-विहग-वालग-किन्नर-रुरु-सरभ-चमर-कुंजर-वणलय-पउमलय-भक्ति
 चित्तं' ईहा-मृग-ऋषभ-तुरग-नर-मकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-सरभ-
 चमर-कुंजर-वनलता-पद्मलता भक्तिचित्रां, तत्र-ईहामृगाः=वृकाः 'मेडिया'
 इति भाषायाम्, ऋषभाः=बलीवर्दाः, तुरगाः=अवाः, नराः=मनुष्याः मकराः=
 जलजन्तु-विशेषाः, विहगाः=पक्षिणः, व्यालकाः=सर्पाः, किन्नराः=व्यन्तर-

मगर, विहग, वालग, किन्नर, रुरु, सरभ, चमर, कुंजर, वणलय, पउमलय
 भक्तिचित्तं) जब भृत्यजन (नौकर) इन आसनों को स्थापित कर चुके
 तब राजाने इन पर (जवणियं अंछावेइ) जवनिका (पर्दा) डलवा दिया।
 यह पर्दा नानामाणिक्य आदि मणियों से और रत्नों से सुशोभित था।
 अधिक प्रेक्षणीय रूपवाला था। श्रेष्ठ नगर से बना कर यह मंगाया गया
 था तथा वहीं पर इसे सिलाया था। इसमें मनोहर तथा अनेक प्रकार
 की रचना वाले चित्र बने हुए थे। अर्थात् यह विचित्र चित्रों से मंडित
 था। ईहामृग-मेडिया-ऋषभ-बैल-तुरग-घोडा नर-मनुष्य मकर-जलजन्तु
 विशेष विहग पक्षी व्यालक-सर्प किन्नर-व्यन्तर जाति के देव रुरु-मृग

वालग, किन्नर, रुरु, सारभ, चमर जर, वणलय, पउमलय, भक्तिचित्तं)
 न्यारे नोकरेओ आ जधा आसनेो गोठवी दीधां त्यारे राजने तेना उपर पउदो
 (जवनिका) नंगावी दीधा. आ पउदो अनेक जतना भाण्ड, भण्डियो अने रत्नोधी
 शोभतो હતો. તે પ્રેક્ષणीય તેમ જ सुंदर હતો. ઉત્તમ નગરમાંથી તે જનાવડાવી
 મંગાવ્યો હતો અને ત્યાં જ તેને સિવાવશવ્યો હતો. આ પડદા ઉપર ચિત્તને આક-
 ર્ષનાર તેમજ અनेક જતની રચનાવાળા ચિત્રો હતાં એટલે કે તે રંગબેરંગી ચિત્રોથી
 શોભતો હતો. તે પડદો ઇલામૃગ, વરુ, ઋષભ-ગાદ-ઘોડો, નર-માણસ, મકર-એક
 જળ જન્તુ વિશેષ, વિહગ-પક્ષી, વ્યાલક-સાપ, કિન્નર-વ્યન્તર જાતિના દેવ, રુ-રુ-મૃગ

विशेषाः, रुरवो=मृगविशेषाः, शरभाः=अष्टापदाः, चमराः=आरण्या गावः
कुञ्जराः=हस्तिनः, वनलता=अशोकचम्पकादिलताः, पद्मलताः=शङ्खिन्यः ।
आसां याः भक्तयो रचनाः ताभिश्चित्राणि यस्या सा तथा ताम्. 'सुखचिय-
वर-कणग-पतर-पेरंत-देसभागं' सु-खचित वर-कनक-प्रवर-पर्यन्त-देशभागां
सुष्ठु खचिता, वरकनकैः=श्रेष्ठसुवर्णैः, प्रवरपर्यन्तानां मनोज्ञवस्त्रान्तानां देशभा-
गाः=अवयवा यस्यां सा ताम् स्वर्णखचितपर्यन्तभागयुक्ताम् 'अभिभतरियं'
आभ्यन्तरिकां=सभामण्डपस्य रहस्येकदेशवर्तिनीम् उक्तविशेषणविशिष्टां जव-
निकाम्-'अच्छावेइ' आच्छादयति धारिणी देव्या उपवेशनस्थाने भृत्यैर्वन्धयतीत्यर्थः ।
तदनन्तरं 'अच्छावित्ता' आच्छाद्य, अस्य 'धारिणीए देवीए भद्रासणं रयावेइ'
इत्युत्तरेण सम्बन्धः, धारिण्यै देव्यै भद्रासनं रचयति, भृत्येन स्थापयति,
कीदृशं भद्रासनमित्याह 'अत्थरयमउयममूरगउच्छइयं' अस्तरजस्क-मृदुक
मसूरकोच्छादितम् अस्तरजस्केण=निर्मलेन मृदुना=कोमलेन-मसूरकेण=उप-

विशेष शरभ-अष्टापद-चमर-जंगली गाय कुंजर-हस्तो वनलता अशोक
चम्पक आदिलताएं और पद्मलता-कमललता इन चित्रोंसे चित्रित थीं। (सुख-
चियवरकणगपवरपेरंतदेसभागं) इसके किनारों के अवयव-डोरे-श्रेष्ठ
सुवर्ण के बने हुए थे-अर्थात्-इसमें जो आतान वितानीभूत किनारों पर
डोरे पडे हुए थे वे सब सुवर्ण के तारों से निष्पन्न हुए थे। तथा यह
(अभिभतरियं) उस आस्थान मंडप के एक तरफ तनवाया गया था। (अच्छा
वित्ता अत्थरयमउय, मसूरग उच्छइयं धवलवत्पचुत्थुयं विसिद्धं अंग
सुदृफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्रासणं रयावेइ) पर्दा तनवाकर
राजाने एक और अतीव कोमल भद्रासन धारिणी देवीके लिये स्थापित करवाया।
यह भद्रासन निर्मल तथा कोमल मसूरक-उपधान (नकिघा)से उन्नत

विशेष, शरभ-आठ पगवाणुं एक प्राणी, चमर जंगली गाय, कुंजर-हाथी, वनलता-
अशोक, अंपो, पद्मलता, कमललता वगैरे चित्रोवडे चित्ररेखा हुतो। (सुखचियवर
कणगपवरपेरंतदेसभागं) आ पडहानी किनारीना दोरा उत्तम सोनाथी बनावेला हुता।
अटवे के तेमां जे ताणुवाणुना रुपमां किनारीमा दोरा गुंथायेला हुता, ते अथा
सोनेरी तारेथी युक्त हुता। तेमज आ पडहो (अभिभतरियं) ते आस्थान मंडपनी
अक आनुये ताणुवामा आव्यो हुतो। (अच्छावित्ता अत्थरयमउयममूरगउच्छइयं-
धवलवत्पचुत्थुय अंग सुदृफासयं सुमउयं धारिणीए देवीए भद्रासणं रयावेइ)
त्यां पडहो ताणुने राज्ते अक तरङ्ग भूजज डोमण भद्रासन धारिणीदेवी भारे
भूझव्युं. आ भद्रासन निर्मल तेमज डोमण मसूरक-आशीप्रार्थी आंचु हुनुं नडेह

धानेन उच्छ्रायितम् उन्नतम् 'धवलवस्त्रपञ्चतुयम्' धवलवस्त्रप्रत्यवस्तृतं-शुक्ल-
वस्त्रसमाच्छादितं, 'विसिद्धं' विशिष्टं=श्रेष्ठं 'अगमुहकासयं' अङ्गसुखस्पर्शम्,
अङ्गस्य=शरीरस्य सुखः सुखयतीति सुखः सुखजनकः स्पर्शो यस्य तत् 'सुम-
उयं' सुसृदुकम्=अतीव कोमलं भद्रासनं, धारिण्यै देव्यै रचयति=कारयति, रच-
यित्वा तदनन्तरं श्रेणिको भूपः 'कोटुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान् 'सदा-
वेह' शब्दयति=आह्वयति 'सदावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवम-
वादीति क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः। 'अट्टंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए' अष्टाङ्ग-
महानिमित्तसूत्रार्थपाठकान्-अष्टौ भूकम्पोत्पातस्वप्नोल्कापाताङ्गस्फुरणस्वर
व्यञ्जनलक्षणरूपाणि अङ्गानि यस्य तादृशं महानिमित्तं तस्य सूत्रार्थो=शब्दार्थो,
तयोः पाठकास्तान् ज्योतिःशास्त्रनिपुणान्, 'विविहसत्थकुसले' विविधशास्त्र-
कुशलान्=अनेकशास्त्राभिज्ञान 'सुमिणपाढए' स्वप्नपाठकान्=स्वप्नार्थप्रतिबोध-
कान् 'सदावेह' शब्दयत=आह्वयत 'सदावित्ता' आहूय च 'एयमाणत्तियं' एता-

धवलवस्त्र से यह आच्छादित (ढका हुआ था) इसका स्पर्श शरीर को सुखका-
रक था। (रचावित्ता कोटुंबियपुरिसे सदावेह) भद्रासन स्थापित करवा
देने के बाद राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया (सदावित्ता
एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवानुप्पिया अट्टं
गमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिणपाढए सदावेह) भो दे-
वानुप्रिय! आपलोग शीघ्र ही भूकम्प उत्पात स्वप्न, उल्कापात, अङ्गस्फुरण,
स्वर व्यंजनरूप आठ अंगवाले महानिमित्त शास्त्र के अर्थ को कहने वाले
अर्थात्-ज्योति शास्त्र के, ज्ञाता तथा विविधशास्त्रों में कुशल मति संपन्न
ऐसे स्वप्न के अर्थ को समझाने वाले जनों को बुलाओ (सदावित्ता एय-
माणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) और बुलाकर हमें इस बात की खबर

पक्षवडे ते ढांडेहुं डुतुं. तेनो स्पर्श शरीरने सुणह डेतो. (रचावित्ता कोटुंबिय-
पुरिसे सदावेह) भद्रासन स्थाप्या पछी कुटुंबना अधा भाणुसोने राज्ञे ओलाव्या,
(सदावित्ता एवं वयासी) ओलावीने तेओने आ प्रमाणे डहुं. (खिप्पामेव भो
देवानुप्पिया अट्टंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए विविहसत्थकुसले सुमिण
पाढए सदावेह) हे देवानुप्रिय! तसे जलदीयी लूङ्प (धरतीङ्प) उत्पात स्वप्न.
उल्कापात, अंगस्फुरण, स्वरव्यंजनरूप आठ अंगवाणां, 'महानिमित्तशास्त्र'ना अर्थने
डहेनार ओटवे डे ज्योतिष शास्त्रने जाणुनार तथा अनेक शास्त्रोमां पारंगत, मति
संपन्न ओया स्वप्नना अर्थने समजावनार भाणुसोने ओलावो, सदावित्ता एयमा-
णत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) अने ओलावीने अभने आ बातनी तरत जाणु डे.

माज्ञासिकां=मदीयाऽऽज्ञा क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत । ततस्ते खलु कौटुम्बिक पुरुषाः
श्रेणिकेन राज्ञा एवम् उक्ताः सन्तः हृष्ट यावत् हृदयाः करतलपरिगृहीतं दशन-
नखं शिरमावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा हे देव ! 'तद्वन्ति' तथेति=एवमेव करि-
ष्यामः इति 'आणाए' आज्ञायाः=भूपाज्ञायाः वचनं विनयेन प्रतिश्रवन्ति=स्त्री-
कुर्वन्तीत्यर्थः । प्रतिश्रुत्य श्रेणिकस्य राज्ञः अन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनि-
ष्क्रम्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वप्नपाठकगृहास्तत्रैवोपागच्छन्ति
पीठे शीघ्रं दो । (तएणं ते कोडुंविषयपुरिसा सेणियएणं रन्ना एवं वुत्ता
समाणा हृष्ट जाव हिद्यया करयलपरिगहिय दसनहं सिरसावत्तं
मत्थए अंजलिं कट्ट) इस प्रकार उनकौटुम्बिक पुरुषोंने श्रेणिक राजा क
आज्ञा प्राप्त कर अधिक आनन्द माना । आनन्द से युक्त हृदय होकर
उन्होंने राजा को दशनख संपन्न अंजलि मस्तक पर घुमाकर शिर पर रखा—
अर्थात्—उसी समय उन्हें करबद्ध होकर मस्तक झुकाकर नमस्कार किया
—और कहा (एवं देवो तद्वन्ति आणाए विणएणं वयणं पडिमुणेह ! जैसी
आपकी आज्ञा है हम वैसा ही काम करेंगे इस तरह उन्होंने राजा का
आज्ञाका बड़ी विनय के साथ स्वीकार किया। 'हृष्टतुष्ट जाव हिद्याया' मैं जो यह
'यावत्' पद पडा है वह ७ सात वें सूत्र में कहे गये 'चित्तमाणंदिया पीईमणा,
परमसोमणस्सिया हरिसवसविसप्पमाण' इन पदों का संग्राहक है। (पडि-
मुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमंति) आज्ञा स्वीकार करके फिर
वे श्रेणिक राजाके पास से चले आए (पडिणिक्खमित्ता रायगिहस्स नयरस्स
मज्झं मज्झेणं जेणेव सुमिणपाठकगिहाणि तेणेव उवागच्छन्ति) आकर

(तएणं ते कोडुविषयपुरिसा सेणियएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हृष्ट जाव
हिद्यया करयलपरिगहियं दसनहं मिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ट आ प्रमाणे
श्रेणिक राजनी आज्ञा भेजवेला ते कुट्टरणना पुरुषो भूण प्रसन्न थया. हृद्यथी प्रसन्न थयेला
तेओओ राजने दशनख युक्त अंजलिने मस्तक उपर देखीने शिर उपर भूझी, ओटले डे ते न
समये करबद्ध थईने शिर नभावीने तेओओ प्रणाम कर्या, अने कहुं—(एवं देवो न-
द्वन्ति आणाए विणएण वयण पडिमुणेह) महाराज ! जेवी आपनी आज्ञा
अभे ते न प्रमाणे करीथु. आ गीते तेओओ राजनी आज्ञा पाहु न विनयनी आये
स्वीकारी, "हृष्ट तुष्ट जाव हिद्याया" भा जे आ 'यावत्' पद छे, ते सातभा सूत्रमा
छेला 'चित्तमाणंदिया पीईमणा, परमसोमणस्स या हरिसवसविसप्पमाण'
आ पढेनुं स'आहु छे. (पडिमुणेत्ता सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडि निक्खमंति)
आज्ञा स्वीकारीने तेओओ श्रेणिक राज पासेथी जाता रखा. (पडिणिक्खमित्ता रायगि
हस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं जेणेव सुमिणपाठकगिहाणि तेणेव उवागच्छन्ति)

ઉપાગત્ય સ્વપ્નપાઠકાન્ શબ્દયંતિ। તતઃ=તદનન્તરં સ્વલ્પ તે સ્વપ્નપાઠકાઃ-
 શ્રેણિકસ્યરાજઃ કૌટુંબિકપુરુષૈઃ 'સદ્ધાવિયા' શબ્દિતાઃ=આહૂતાઃ સન્તો હૃષ્ટ
 તુષ્ટાઃ યાવદ્હૃદયાઃ સ્નાતાઃ 'કયવલિકમ્મા' કૃતચ્ચિકર્માણઃ=કૃતંપશુપક્ષ્યા-
 ઘર્થે વલિકર્મ=અન્નાદિવિભાગો યૈઃ તે તથા 'જાવ પાયચ્છિત્તા' યાવત્પ્રાયશ્ચિત્તાઃ=
 દુઃસ્વસ્વપ્નાદિ રોમનિવારણાર્થે કૃતકૌતુકમઙ્ગલપ્રાયશ્ચિત્તાઃ 'અપ્પમરઘાભરણા-
 લંકિયસરીરા' અલ્પમહાર્ઘાભરણાલંકૃતશરીરાઃ, અલ્પાનિ=ભારેણ લઘુનિ મહા-

વે રાજ ગૃહ નગર કે ઠીક વીચ માર્ગ સે હોકર વહાં ગયે જહાં સ્વપ્ન
 પાઠકો કે ઘર થે। (ઉવાગચ્છિત્તા સુમિણપાઢણ સદ્ધાવેતિ) વહાં પહુંચ
 કર ઉન્હોને સ્વપ્ન પાઠકજનોંકો બુલાયા (તણં તે સુમિણપાઢગા સેણિયસ્સ
 રન્નો કોટુંબિયપુરિસેહિં સદ્ધાવિયાસમાણા હટ્ટ જાવ હિયયા ણ્હાયા કયવલિ-
 કમ્મા જાવ પાયચ્છિત્તા અપ્પમહઘાભરણાલંકિયસરીરા હરિયાલિય સિદ્ધત્થ-
 યકયમુદ્ધાણા સણ્હિં સણ્હિં ગિહેહિંતો પઢિણિક્ખમંતિ) શ્રેણિક રાજા કે
 પુરુષોં દ્વારા અપને કો બુલાયા જાનકર વે સ્વપ્ન પાઠકજન બહુત અધિક
 પ્રસન્ન હુણે ઓર સ્નાન કરકે ઉન્હોને વલિકર્મ ક્રિયા-પશુ પક્ષી આદિ
 કે અન્નાદિક કા વિભાગ ક્રિયા-તથા દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષોં કે નિવારણાર્થે
 કૌતુક મંગલ એવં પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ કર્મ ક્રિયે। જબ યે સવ ક્રિયાએં ઉન્હોની સ
 વિધિ સમાપ્ત હો ચુકી તવ ફિર ઉન્હોને ભાર કો અપેક્ષા લઘુ-ઓર મૂલ્ય કી
 અપેક્ષા બહુમૂલ્ય એસે આભરણોં સે અપનેર શરીરકો ત્રિભૂષિત ક્રિયા ઓર
 મસ્તક પર હરિનાલિક-દૂર્વાએવં સફેદ સરસોં કો મંગલાર્થે ધારણ ક્રિયા।

ત્યાંથી નીકળીને તેઓ ઠીક રાજગૃહ નગરના માર્ગમાં થઈને 'સ્વપ્ન પાઠકો'નાં જ્યાં
 ઘર હતાં ત્યાં પહોંચ્યા (ઉવાગચ્છિત્તા સુમિણપાઢણ સદ્ધાવેતિ) ત્યાં પહોંચીને
 તેઓએ સ્વપ્નપાઠકોને ખૂબ પાડી. (તણં તે સુમિણપાઢગા સેણિયસ્સ રન્નો
 કોટુંબિયપુરિસેહિં સદ્ધાવિયા સમાણા હટ્ટ જાવ હિયયા ણ્હાયા કયવલિકમ્મા જાવ
 પાયચ્છિત્તા અપ્પમહઘાભરણાલંકિયસરીરા હરિયાલિયસિદ્ધત્થકયમુદ્ધાણા
 સણ્હિં સણ્હિં ગિહેહિંતો પઢિણિક્ખમંતિ) શ્રેણિક રાજાના પુરોહિતે પોતાને
 બોલાવ્યાનું બોલીને તે સ્વપ્નપાઠકે ખૂબજ પ્રસન્ન થયા. નહાઈને તેઓએ બલિકર્મ
 કર્યું એટલે કે પશુપક્ષી વગેરે માટે અન્ન વગેરેનું વિલાજન કર્યું-તેમજ અણ
 સ્વપ્નના દોષોને દૂર કરવા માટે કૌતુક, મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે કર્યો કર્યો.
 બ્યારે તેઓની આ બધીક્રિયાઓ સમાપ્ત થઈ ત્યારે તેઓએ બહુ બોલા વળનવાળા
 તથા બહુજ કિંમતી ઘરેણાંઓ ધારણ કર્યા અને મંગળની અપેક્ષા રાખતા
 તેઓએ માથા ઉપર હરિતાલિક દૂર્વા અને સફેદ સરસવ ધારણ કર્યાં. ત્યારબાદ તે
 બધા પોતપોતાના ઘેરથી બહાર નીકળ્યા. (પઢિણિક્ખમિત્તા રાયગિહસ્સ મઙ્ગલં

धर्णि=मूलेन गरिष्ठानि, आमरणानि तैरलङ्कृतशरीराः 'हरियालियसिद्धन्थकय-
मुद्राणा' हरितालिकासिद्धार्थकृतमूर्धानः-हरितालिकाः=दूर्वाः, सिद्धार्थाः=श्वेत
सर्पपाः कृता मूर्धसु=मस्तकेषु यैः ते मङ्गलार्थं दूर्वासर्पपधारिणः स्वकेभ्यो स्व-
केभ्यो गृहेभ्यः प्रतिनिष्कामन्ति=निस्सरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य=निःसृत्य राजगृ-
हस्य मध्यमध्येन यत्रैव श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारं=भवनमु वद्वारं तत्रैवो-
पागच्छन्ति=समायन्ति, उपागत्य 'एगयओ' एकतः=एकत्र मिलन्ति, मिलित्वा
श्रेणिकस्य राज्ञो भवनावतंसकद्वारे अनुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य यत्रैव बाह्या उप-
स्थानशाला यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य स्वप्नपाठकाः
श्रेणिकं राजानं 'जएणं' जयेन=जयशब्देन 'विजएणं' विजयेन=विजयशब्देन
वर्द्धयन्ति=अभिनन्दयति, तथा-श्रेणिकेन राज्ञा अर्चित-वन्दित-पूजित-मानित

बाद में ये सब के सब अपने घर से बाहर निकले। (पडिणिकवमिता
रायगिहस्स मज्झं मज्झेण-जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसकदुवारे-
तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छत्ता एगयओ मिलन्ति, मिलित्ता सेणियस्स
रन्नो भवणवडेंसकदुवारेणं अणुपविसन्ति) निकल कर राजगृह के ठीक
बीचके मार्ग से होकर जहां श्रेणिक राजा के भवन का मुख्यद्वार था उस
ओर गये। वहां पहुँचकर वे सब के सब एकत्रित हो गये और एकत्रित
होकर श्रेणिक राजा के भवन के मुख्यद्वार में प्रविष्ट हुए। (अणुपविमिता
जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छन्ति,
उवागच्छत्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति) प्रविष्ट होकर फिर वे
यहां गये जहां बाहर में वह उपस्थान शाला और श्रेणिक राजा
थे। वहां जाकर उन्होंने श्रेणिक राजा का जय विजय शब्दों द्वारा बधाई
दी। (सेणिएवं रन्ना अच्चियवंदिय-पूइय-माणिय-सक्कारियस्सम्माजिया

मज्झेण जेणेव सेणियस्स रन्नो भवणवडेंसकदुवारे तेणेव उवागच्छन्ति,
उवागच्छत्ता एगयओ मिलन्ति, मिलित्ता सेणियस्स रन्नो भवणवडें
सकदुवारेणं अणुपविसन्ति) नीकणीने तेओ राजगृहना मध्यमार्गे यधने श्रेणिक
राजाना भडेलना सुण्य द्वार तरश्च गया। त्यां पडोयीने तेओ गधा बेगा यधने राज
भडेलना सुण्यद्वारमां प्रविष्ट थया (अणुपविमिता जेणेव बाहिरिया उवट्टाण-
साला जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छत्ता सेणियं रायं जएणं
विजएणं वद्धावेंति) प्रविष्ट यधने तेओ गद्वारयां उपस्थानशाला अने श्रेणिक राजा
हुता त्या गया। त्यां पडोयीने तेओ श्रेणिक राजाने 'जय विजय' शब्दों द्वारा बधाई
(सेणिएणं रन्ना अच्चियवंदिय-पूइय-माणिय-सक्कारियस्सम्माजिया, न ११-

सत्कारित-संमानिताः सन्तः तत्र-अर्चिताः-चन्दनादिभिः, वन्दिताः-नमस्कारेण पूजिताः, चस्त्रादिभिः मानिताः गुणोत्कीर्तनेन, सत्कारिताः-आसनदिना, संमानिताः-पुरस्कारादिना, 'पत्तेयंर' प्रत्येकंर एक एकं प्रति-प्रतिव्यक्तिकं सर्वेषा-मुपवेशनाय पूर्वव्यस्तेषु=आगमनात् पूर्वं स्थापितेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, स्व स्वस्थानेषु यथाक्रममुपविशन्ति । तदनु श्रेणिको राजा जवनिकान्तरितां धारिणीं देवीं स्थापयति-उपवेशनार्थमाज्ञां करोतीत्यर्थः । स्थापययित्वा 'पुष्पफलपडिपुष्ण-हृत्थे' पुष्पफलप्रतिपूर्णहस्तः=पुष्पैः फलैश्च प्रतिपूर्णौ हस्तौ यस्य स राजा 'परेण विण-एणं' परेण विनयेन=उत्कृष्टविनयेन तान् स्वप्नपाठवान् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अत्रादीत्=स्वप्नार्थमपृच्छदित्यर्थः । पृच्छाप्रकारमाह 'एवं खलु हे देवानुप्रियाः ।=

समाणा पत्तेयंर पुव्वन्नत्थेसु भद्रासणेसु निसीयन्ति) श्रेणिक राजाने आगत उन स्वप्न पाठकजनों की चन्दनादि द्वारा अर्चा की । नमस्कार किया उनकी वन्दना की । चस्त्रादिप्रदान द्वारा सत्कार किया और गुणोत्कीर्तन द्वारा उन्हें संमानित किया । आसन आदि देने द्वारा उन्हें सत्कारित किया तथा पुरस्कार आदि द्वारा उनका अच्छी तरह सन्मान किया । इस तरह राजा द्वारा-अर्चित, वन्दित, पूजित, सत्कारित और सन्मानित हुए वे प्रत्येक स्वप्न पाठक अपने आने से पूर्व में स्थापित किये हुए भद्रासनों पर आकर बैठ गये । (तएणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीदेवीं ठवेइ, ठवित्ता पुष्पफलपडिपुष्णहृत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाइए एवं वयासी) इसके बाद श्रेणिक राजाने धारिणीदेवी को पर्दा के भीतर बैठने की आज्ञा दी । जब धारिकीदेवी पर्दा के भीतर अच्छी तरह बैठ चुकी तब श्रेणिक राजाने पुष्प फल आदि से प्रतिपूर्ण हस्त होकर बड़े विनय के साथ उन स्वप्नपाठको से इस प्रकार कहा-(एवं खलु देवा-

णा पत्तेयंर पुव्वन्नत्थेसु भद्रासणेसु निसीयन्ति) श्रेणिक राजाने आवेला ते स्वप्नपाठकजनोंनी चन्दन वगेरेथी अर्थना करी. अर्थना करीने तेमने वन्दन कर्यो. वस्त्र वगेरे अर्थणु करीने तेओने सत्कार कर्यो अने गुण कीर्तन करीने तेओने सन्मान आयुं. आ प्रमाणे राजथी अर्चित, वन्दित, पूजित, मानित, सत्कारित अने सन्मान पावेला ते हरेइ स्वप्नपाठक पोताना आवता पडेलां भूडेला भद्रासने उपर आवीने जेडा (न एणं सेणिए राया जवणियंतरियं धारिणीं देवीं ठवेइ ठवित्ता पुष्पफलपडिपुष्णहृत्थे परेणं विणएणं ते सुमिणपाइए एवं वयासी) त्परागाह श्रेणिक राजाने धारिणी देवीने पडदांमां जेसवानी आज्ञा आयी. धारिणी देवी ज्यारे सारी रीते पडदांमां जेयी जयां त्पारे श्रेणिक राजाने पुष्पफल साथमां लडने भूषण व विनय साथे ते स्वप्नपाठकने आ प्रमाणे थलुं-(एवं खलु देवाणुप्रिया ?

भो स्वप्नपाठकाः ! धारिणी देवी अद्य तस्मिन् तादृशे=पुण्यपुञ्जभार्जा गरारिजां शयितुं योग्ये शयनीये=शय्यायां पूर्वापररात्रे यावन्महास्वप्नं दृष्ट्वा स्वप्न 'पडिवुद्धा' प्रतिबुद्धा-जागरिता तत् एतस्य खलु हे देवानुप्रियाः ! उदारस्य यावत् सश्रीकस्य महास्वप्नस्य कः=कीदृशः, कल्याणः=कल्याणजनकः 'फल-वित्तिविसेसे' फलवृत्तिविशेषो=महाफलं भविष्यति ? इति 'तएणं' ततः= राजप्रश्नानन्तरं खलु ते स्वप्नपाठकाः श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतं=स्वप्नवृत्तान्त-रूपमर्थं श्रुत्वा 'णिसम्म' निश्चय्य हृद्यवधार्य, हृष्टयावत् हृदयास्तं स्वप्नं सम्यग्

णुप्पिया ? देवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ताणं पडिवुद्धा) भो देवानु प्रिय ? आज धारिणी देवी महापुण्यशाली प्राणियों को सोने योग्य शय्या पर सो रही थी, उस समय एक महास्वप्न उन्होंने देखा है। देखते ही वे प्रतिबुद्ध हो गई (जग गई) यहाँ यावत् शब्द से स्वप्न संबन्धी पूर्ववर्ती पाठका संग्रह हुआ है। (तं एयस्स णं देवा णुप्पिया ? उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) नो हे देवानुप्रियो ? उदार आदिपूर्वोक्त विशेषण से लेकर सश्रीक विशेषणवाले इस महास्वप्न का कल्याण जनक क्या महाफल होगा यह मैं आपसे जानना चाहता हूँ। (तएणं ते सुमिणपाठगा सेणियस्स रन्नो अंति ए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म दट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति) इस प्रकार श्रेणिक राजा के सुख से स्वप्नवृत्तान्तरूप अर्थ को कानों से सुनकर और मन से उसे धारणकर आनन्द से अनिश्चय प्रफुल्लित मन वाले हुए और फिर स्वप्नको उन्होंने अव-

देवी अज्जतंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ताणं पडिवुद्धा) हे देवानुप्रिय ! भूषण पुण्यवान प्राणीओने प्राप्त थाय तेवी शय्या उपर आने धारिणी देवी सत्ता हुतां. तेभण्णे ते समये ओइ महास्वप्न नेथुं. नेतानी आये न तेओ नगि गयां अही 'यावत्' शब्दथी स्वप्न संगंधी पडेल्ला वणुववाभां आवेल्ला पाडेने संग्रह थाय छे. (त एयस्स णं देवाणुप्पिया ! उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स णं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सई) उदार वगेरे पूवे कडेलां विशेषण्णथी भांडीने अश्रीक सुधीनां णथां विशेषण्ण वणुं आ महास्वप्न भजनकारी कथु महाइण आपणे. आपनी पासेथी हुं ते नणुवानी छंछा राणुं छुं. (त एण ते सुमिणपाठगा सेणियस्स रन्नो अंति ए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म दट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति, आ रीते श्रेणिइ राजाना सुणथी स्वप्नवृत्तान्तरूप अर्थने जानथी सांभणी अने मनमां तेने धारण करीने ते स्वप्न-पाठका भूषण आनंदथी प्रसन्न मनवाणा यथा अने त्थार पट्ठी तेओओ सामान्य

‘ओगिण्हंति-अवगृह्णंति-अवग्रहविषयी कुर्वन्ति सामान्येन स्मृतिपथे स्थापयन्तीत्यर्थः, अवग्रह ‘ईहं’ ईहाम्, अनुपविशन्ति-विचारयन्तीत्यर्थः, विचार्य अन्योन्यैःसार्धं=परस्परं मिलित्वा ‘संचालंति’ संचालयन्ति=पर्यालोचयन्ति-स्वप्नार्थं निर्णयन्तीत्यर्थः संचाल्य=निर्णीय, तस्य स्वप्नस्य ‘लद्धट्टा’ लब्धार्थः=स्वस्व विचारतः, गहियट्टा’ गृहीतार्थाः=तर्कवितर्कतः ‘पुच्छियट्टा’ पृष्टार्थाः संशये पराभिप्रायग्रहणतः ‘विणिच्छियट्टा’ विनिश्चितार्थाः यथार्थस्वरूपपरिज्ञानतः, ‘अहिगयट्टा’ अधिगतार्थाः=कालान्तरधारणारूपतः परिज्ञातार्थाः सन्तः श्रेणिकस्य राज्ञःपुरतः

ग्रहज्ञान द्वारा सामान्यरूप से स्मृति पथमें रखलिया। (ओगिण्हित्ता ईहं अनुपविसंति ईहं अनुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्टा गहियट्टा पुच्छियट्टा विणिच्छियट्टा अहिगयट्टा सेणियस्सरन्नो पुरओ सुमिणस्तथाइ उच्चारमाणार एवं सयासी) बाद में ईहाज्ञान से उसका अवग्रहज्ञान की अपेक्षा और अधिक विचार किया। जब वे ईहाज्ञान से उसका पूर्ण विचार कर चुके तब उन्होंने फिर परस्पर मिलकर उस स्वप्न के अर्थ की पर्यालोचना की। जब वे उसका पूर्व निर्णय कर चुके तब इस स्वप्न का अर्थ यह है यह अपने२ विचारों के अनुसार उन्होंने जानलिया। इस विषय में उन सबका बहुत देरतक ऊहापोह हुआ। संशय अवरथामें पराभिप्राय लिया गया। अच्छी तरह स्वप्न के अर्थ का यथार्थ-स्वरूप परिज्ञात हो चुका-तो फिर उन्होंने उसे धारणारूप ज्ञान से अपने२ हृदय में इस तरह जमा लिया कि जिससे कालान्तर में भी उसकी विस्मृ-

इपथी अवग्रहज्ञान द्वारा स्मृतिपथमां भूयुः। (ओगिण्हित्ता ईहं अनुपविसंति ईहं अनुपविसित्ता अन्नमन्नेण सद्धिं संचालंति, संचालित्ता तस्स सुमिणस्स लद्धट्टा गहियट्टा पुच्छियट्टा विणिच्छियट्टा अहिगयट्टा सेणियस्सरन्नो पुरओ सुमिणस्तथाइ उच्चारमाणार एवं सयासी) त्थार णाह तेओओ अवग्रहज्ञान करतां पणु वधारे सरस्स ‘ईहाज्ञान’थी विचार कर्यो। न्थारे ईहाज्ञानथी तेओओ ते स्वप्नविशे अपूर्णपणु विचार करी लीधो त्थारे तेओओ अधा भणीने ते स्वप्नना इण उपर पर्यालोचना करी। न्थारे तेओ आ रीते निर्णय उपर आओ त्थारे ‘आ स्वप्न’ इण आ छे ओम पोतानाविचारोने अनुसरतां तेओ समच्छ गया। आ णाणतने लधने भदुवार बुधी तेओमां उहापोह-तर्कवितर्क-आओ। संशयनी णाणतमां तेओओ जीतओना अलिप्रायो पणु लीधो। आ प्रमाणु न्थारे सारी रीते स्वप्नना इणनुं आनुं ज्ञान थयुं, त्थारे तेओओ धारणाइय ज्ञानथी पोतपोताना इद्वयमां ते ज्ञानने ओवी रीते धारणु कर्युं डे नेथी कालान्तरमां पणु तेनुं विस्मरणु न थडंशेडं. आ

‘सुमिणसत्थाङ्गं’ स्वप्नशास्त्राणि ‘उच्चार्यमाणा’ उच्चार्यमाणाः पुनः पुनः कथयन्तः
एवं वक्ष्यमाणरीत्या ‘वयासी’ अवादिषुः=सम्यग् अकथयन्-एवं खलु हे
स्वामिन् ! अस्माकं स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः, त्रिंशत् महास्वप्नाः,
द्विसप्ततिः सर्वस्वप्ना दृष्टाः अस्माभिर्देष्टुमर्हन्तीति, तत्र खलु हे स्वामिन् !
अरहन्मातरो वा चक्रवर्तिमातरो वा अर्हति वा चक्रवर्तिनि वा गर्भे ‘वक्कममा-
णंसि’ व्युत्क्रमति सति एतेषां त्रिंशतो महास्वप्नानां मध्ये इमान् चतुर्दशमहा-
स्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते, तद्यथा-गय-१ उसभ-२ सीह-३ अभिसेय-४ दाम-५
ससिदि-६ दिणयरं-७ झयं-८ कुंभं-९ पउमसर-१० सागर विमाण भवण-१२ रयणुच्चय-१३
सिंहि च ॥१॥

ति न होसकें। इस तरह जब स्वप्नार्थ अपनी निर्णीत अवस्था की चरम
सीमा पर पहुँच चुका-तब उन्होंने उसे-श्रेणिक महाराजा के समक्ष स्वप्न
शास्त्रों का पुनः पुनः प्रमाण उपस्थित करते हुए इस प्रकार कहा-(एवं
खलु अहं सामी सुमिणसत्थंमि वयालीसं सुमिणा तीसं महा सुमिणा
वावत्तरि सव्वसुमिणा दिट्ठा) हे स्वामिन् ? हमने स्वप्नशास्त्र में ४२ वयालीस
स्वप्न ३० तीस महास्वप्न इस तरह कुल ७२ वहचरसर्व स्वप्न देखे हैं। (तत्थणं
सामी! अरहन्तमायरो वा चक्कवट्ठिमायरो वा अरहन्तंसि वा चक्कवट्ठिसि वा गवभं
वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोदसमहासुमिणे पा
सित्ताणं पडिवुज्झन्ति) इनमें अर्हत प्रभु की माता तथा चक्रवर्ती की माता
जब अर्हत प्रभु के तथा चक्रवर्ती के गर्भ में आने पर इन ३० तीस महास्वप्नों
में से इन १४ चोपन महास्वप्नों को देख कर प्रतिबुद्ध (जाग्रत) हो
जाती है। (तं जहा-गय उसभ, सीह-अभिसेय-दाम-ससिदिणयरं-झयं-
कुंभं पउम-सर-सागर-विमाण-भवण-रयणुच्चय सिंहि च ॥१॥-) वे महा-

प्रमाणों द्वारा स्वप्नार्थ पोताना निश्चयनी छेदली उक्षाये पड़ोयों त्यारे तेयोये
स्वप्नशास्त्रोना वारंवार प्रमाण आपतां श्रेणिक राजने आ प्रमाणे डहु-(एवं खलु
अरहं सामी सुमिणसत्थंसि वयालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा वावत्तरि सव्व-
सुमिणा दिट्ठा) हे स्वामिन् ! अबोये स्वप्नशास्त्रमां ४२ जेतालीस स्वप्न, ३० तीस महा-
स्वप्न आभ गंधांथने ७२ जेतेर स्वप्न विशे जेथुं छे. तत्थणं सामी ! अरहन्त
मायरो वा चक्कवट्ठिमायरो वा अरहन्तंसि वा चक्कवट्ठिसि वा गवभवक्कम-
माणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोदसमहासुमिणे पासित्ताणं
पडिवुज्झन्ति) आभा अर्हत प्रभुनी माता तेभज चक्रवर्तीनी माता अर्हत
प्रभु तथा चक्रवर्तीने गर्भमां आव्या पछी आ तीस (३०) महास्वप्नोभांथी आ
चोद (१४) महास्वप्नोने जेधने प्रतिबुद्ध थयन्तय छे जेदे के जगी नय छे. (तं जहा-
गय उसभ सीह अभिसेय, दाम, ससिदिणयरं झयं, कुंभं। पउमसर, सागर,

छाया-गज१-वृषभ२-सिंहा३-भिषेक४-दाम५-शशी६-दिनकरं७-ध्वजं८-कुम्भं९।

पद्मसर१०-सागर११-विमान-भवन१२-रत्नोच्चय१३-शिखिनश्च१४।१।

वासुदेव मातरो वा वासुदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् सप्त महास्वप्नान् दृष्ट्वा खलु प्रतिबुध्यन्ते ।

बलदेवमातरो वा बलदेवे गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानाम् अन्यतरान् चतुरो महास्वप्नान् दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते ।? माण्डलिकमातरो वा माण्डलिके गर्भं व्युत्क्रामति सति एतेषां चतुर्दशानां महास्वप्नानामन्यतममेकं

स्वप्न ये हैं-गज१, वृषभ२, सिंह३, अभिषेक४, दाम५, शशी (चन्द्र)६, दिनकर (सूर्य)७, ध्वजा८, कुम्भ (कलश)९, पद्मसरोवर१०, समुद्र११, विमान तथा भवन१२, रत्नराशि१३, निर्धूमशिखी (अग्नि) (वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त-महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) वासुदेव को माता जब उनके—गर्भ में वासुदेव का अवतरण होता है तो इन पूर्वोक्त १४ चौदह महास्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध हो जाया करती हैं। (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अणंतरे चत्तारि-महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) इसी तरह बलदेव की माता जब बलदेव गर्भ में आते हैं तब इन महा स्वप्नों में से किन्हीं ४ चार महास्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध हो जाया करती हैं। (मंडलियमायरो वा मंडालेयंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नतरं एयं महा-

विमाण, भवण, रघणुच्चयसिंहि च ॥१॥) तेऽथौद स्वप्नो आ प्रभाणु छे-६।१।१, गणदर, सिंहउ, अलिषेक४, दाम (भाणा)५, शशी (चन्द्र)६, दिनकर (सूर्य)७, ध्वज८, कुम्भ (कलश)९, पद्मसरोवर१०, समुद्र११, विमान तेभ१२, रत्नराशि१३, निर्धूमशिखी (धूमरहित प्रज्वलित थयेला अग्निनी ज्वाला)१४, (वासुदेव मायरो वा वासुदेवंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) वासुदेवनी माताना गर्भमां न्यारे वासुदेव अवतरे छे, त्यारे आ पूवे छेलेला थोद (१४) महास्वप्नोमांथी डोळ पणु आत (७) महास्वप्नो लेधने नथत थर्ध नय छे. (बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं अणयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ताणं पडिवुज्झंति) आ रीते गणदेवनी माता न्यारे गणदेव गर्भमां आवे त्यारे आ महास्वप्नोमांथी डोळ पणु आर (४) महास्वप्नोने लेधने नथत थर्ध नय छे. (मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गवम् वक्कममाणंसि एएसि चोदसण्हं महासुमिणाणं

महास्वप्नं दृष्ट्वा प्रतिबुध्यन्ते अग्रंच खलु हे स्वामिन् ! = हे राजन् धारिण्या देव्या एको
महास्वप्नो दृष्टः, उदारः खलु हे स्वामिन् ! धारिण्या देव्या स्वप्नो दृष्टः, यावत् आरोग्य
तुष्टि दीर्घायुः कल्याणमंगलकारकः, तत्र-आरोग्यं=नीरोगता, तुष्टिः=आनन्दः,
दीर्घायुः=दीर्घकालिकजीवनं, कल्याणं=मुखमंगलं=हितम्, एतेषां कारकः स्वप्नो
दृष्टः, तेन हे स्वामिन् ! अर्थलाभो भविष्यति, सौख्यलाभः हे स्वामिन् ! भोग-
लाभः हे स्वामिन् ! पुत्रलाभो राज्यलाभो भविष्यति । एवं खलु हे स्वामिन् !
धारिणी देवी नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेणु यावत् शुभलक्षणसम्पन्नं निरोग-
सुमिणं पासित्ताणं पडिबुज्जति) मांडलिक की माता जब उनके गर्भ में
मांडलिक का अवतरण होता है तब इन चतुर्दश महास्वप्नों में से किसी
एक महास्वप्न का अवलोकन कर जागृत हो जाया करती हैं । (इमेय णं
सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे दिट्ठे तं उरालेणं सामी ! धारिणीए
देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोगगतुष्टिदीहाउकल्लाण मंगल्लकारेण णं सामी ।
धारिणीदेवीए सुमिणे दिट्ठे अत्थलाभो सामी ! सोक्खलाभो सामी !
भोग लाभो सामी ! पुत्तलाभो रज्जलाभो एवं खलु सामी !
धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुणाणं जाव दारगं पयाहिइ) हे स्वा-
मिन् ! धारिणीदेवीने जो यह रात्रिमें महा स्वप्न देखा है वह नाथ ! बड़ा
उदार है आरोग्य तुष्टि दीर्घायु-मंगल तथा कल्याणकारक है । अतः हे
स्वामिन् इससे यह पूर्ण निश्चय है कि आपको अर्थलाभ होगा-सुखलाभ
होगा भोगलाभ-पुत्रलाभ होगा और राज्यलाभ होगा । धारिणीदेवी अब जब
नव मास पूर्णरूप से समाप्त हो जावेंगे तब शुभ लक्षण संपन्न तथा निरो-

अन्नतरं एवं महासुमिणं पासित्ता ण पडिबुज्जंति) मांडलिकनी माता न्यारे तेओना
गर्भमां मांडलिकतुं अत्तरणं थाय छे त्यारे आ ओह महास्वप्नोमांथी डोअओह महास्वप्नने
नेधने नत्तत थं नत्त छे. (इमेयणं सामी धारिणीए देवीए रन्ने महासुमिणे
दिट्ठे तं उरालेणं सामी । धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे जाव आरोगगतुष्टिदीहाउ
कल्लाणमंगल्लकारेण णं सामी ! धारिणीदेवीए सुमिणे दिट्ठे अन्थलाभो
सामी ! सोक्खलाभो सामी ! भोगलाभो सामी ! पुत्तलाभो रज्जलाभो
एवं खलु सामी ! धारिणीदेवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुणाणं जाव दारगं
पयाहिइ) हे स्वामिन् ! धारिणी देवीने जे आ महास्वप्न नेथुं छे, ते छे नाथ
णहुं न उदार, आरोग्य, तुष्टि, दीर्घायु, मंगल तेमज्ज कल्याण करनार छे, ओटला भाटे
हे स्वामिन् ! आ निश्चितपणे कही शक्य छे आपने अर्थलाभ, सुखलाभ, भोगलाभ,
पुत्रलाभ अने राज्यलाभ थशे. हवे नव मास पूरा थशे, त्यारे धारिणी देवी शुभ-

तादि गुणयुक्तं दारकं=पुत्रं जनयिष्यति, सोऽपि च खलु दारकः 'उन्मुक्तबाल-
भावे' उन्मुक्तबालभावः=त्यक्तबाल्यावस्थः, विन्नायपरिणयमित्ते' विज्ञातपरिण-
तमात्रः-परिणतमेव परिणतमात्रं परिणतमात्रं परिणतस्वरूपमित्यर्थः, विज्ञातम्=
अवबुद्धं परिणतमात्रं अवस्थान्तरं येन स तथा, बाल्यावस्थामतिक्रम्य परिज्ञात
यौवनारम्भ इत्यर्थः । 'जोव्वणगमणुप्पत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=सुन्दरतारुण्यावस्था
सम्पन्नः सन् 'सूरे' शूरः=पराक्रमी 'वीरे'=:शत्रुनिवारकः, 'विक्रंते' विक्रान्तः=
अप्रतिहतपराक्रमः, 'वित्थिन्नविउलवलवाहणे' विस्तीर्णविपुलवलवाहनः=विस्तीर्ण
=चतुर्दिक्षु प्रसृतं विपुलम्=अतिशयं बलं=सैन्यं ग्रहणं=अश्वगजरथादिरूपं यस्य स तथा,
प्रभूतातिशयबलवाहनसम्पन्नः, 'रज्जवई' राज्यपतिः=राज्यस्वामी राजा अनेकभूप-
स्वामी-इदृक्प्रतापी भविष्यति । अथवा-अणगारे' अनगारः 'भावियप्पा' भावि
तात्मा=भावितः आत्मा येन स वशीकृतेन्द्रियः आत्मारथी मुनिर्वा भविष्यति । 'तं
उरालेणं-सामी !' तत्=तस्माद् उदारः खलु हे स्वामिन् ! धारिण्या देव्या

गता आदि गुण युक्त पुत्र को जन्म देगी । (से वि य णं दारए उन्मुक्कबाल
भावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्रंते विच्छन्न विउ-
लवलवाहणे रज्जवई राया भविस्सई अणगारे वा भावियप्पा) वह बालक
भी जब अपनी बाल्य अवस्था से परित्यक्त हो जावेगा और अपनी अव-
स्थान्तर का परिज्ञायक हो चुकेगा अर्थात् जब उसे यह भान हो जावेगा
कि मेरी बाल्य अवस्था निकल चुकी है और यौवन अवस्था का प्रारंभ
हो गया है तब वह यौवन से हराभरा होकर बड़ा भारी पराक्रमी वीर
होगा । इसका पराक्रम अप्रतिहत गतिवाला होगा यह विस्तीर्ण विपुल
बल वाहन का अधिपति होगा राज्यका पति और अनेक भूस्वामियों का
भी स्वामी होगा । अथवा-इन्द्रियों को वश में करके आत्मारथी मुनि होगा ।

दक्षणावाणा नीशेगी वगेरे गुणोवाणा पुत्रने जन्म आपसे. (से वि य णं दारए उन्मुक्क-
बाल भावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्रंते विच्छन्न
विउलवलवाहणे रज्जवई राया भविस्सई अणगारे वा भावियप्पा) ते पाण्ड
न्यारे पाण अवस्थाने पटावी देशे अने पातानी अवस्थान्तर ओटले डे युवावस्थाने
समजतो थशे ओटले डे न्यारे तेने ओम लागवा मांशे डे माइ पाण-
पणु पसार थडं गथुं छे अने हुं यौवनना उंणरे ओमो छुं त्यारे ते लार नुवानीमा
आर्यनि लारे मोटो पराक्रमी वीर थशे. ओनुं श्लातन अप्रतिहत गतिवाणु थशे. ते
विशाल, विपुल पाण अने वाहननो स्वामी थशे. ते राजन्यनो पात अने पाण राज-
न्यनो पणु राजा थशे. अथवा तो ते इन्द्रियो उपर धाणूमेणवीने आत्मारथी मुनि थशे.

स्वप्नो दृष्टः, यावत् अरोग्यतुष्टिं यावत् दृष्टः, इति कृत्वा=इति स्वप्नार्थं विज्ञाय भूयो भूयो=वारम्बारम् 'अणुब्रूहेति' अनुब्रूहयन्ति स्वप्नार्थं शुभफल-प्रदर्शनेन श्रेणिकराजं भृशं वर्द्धयन्ति-प्रसादयन्तीत्यर्थः। ततःखलु श्रेणिको राजा तेषां स्वप्नपाठकानामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य हृष्ट यावद्ब्रूहयः कर तलं यावद् एवमवादीत्-एवमेतत् हे देवानुप्रिया ! यावत् यत् खलु ग्रयं चक्ष, इति कृत्वा तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति=यथार्थरूपेण रवीकरोति प्रतीप्य, तान्

(तं उरालेणं सामी धारिणीए देवीए सुमिणे दिष्टे जाव आरोग्य तुष्टि जाव दिष्टे इतिकहुमुज्जोर अणुब्रूहेति) इसलिये हे स्वामिन ! धारिणीदेवी ने जो यह स्वप्न देखा है वह बड़ा ही उदार देखा है। यह आरोग्य तुष्टि आदिका प्रदाता है। इस प्रकार स्वप्नार्थ को जानकर उनलोगोंने उस स्वप्न के फल प्रदर्शन से श्रेणिक राजाको वार २ या-उन्हें खूब प्रसन्न किया। (तएणं सेणिए राया) इसके बाद उन श्रेणिक राजाने (सुमिण-पाठगाणं) उन स्वप्न से अर्थ को यथार्थ रूप में प्रदर्शित करनेवाले स्वप्न पाठकों के (अंतिए) मुख से (एयमदं सोच्चा) इस स्वप्नार्थ रूप बात को कानों से सुनकर तथा (णिसम्म) उसको चित्तमें जमा कर (हट्टतुट्ट जाव हियए) हर्षोत्कर्ष से प्रफुल्लित हृदय हो (करयलजाव एवं वयासी) दोनों हाथों को जोड़कर इस प्रकार कहा—यहाँ यावत् शब्द से पीछे का पाठ संग्रहीत हुआ-है। (एवमेयं देवाणुप्पिया जाव जन्नं तुव्वमे वयहत्तिकहु तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ) हे देवानुप्रियों ! जैसा आपलोग कहते हैं वह बिलकुल ठीक है ऐसा कह कर राजाने उनके द्वारा प्रकाशित उस स्वप्नार्थ

(तं उरालेणं सामी धारिणीए देवीए सुमिणे दिष्टे जाव आरोग्य तुष्टि जाव दिष्टे इति कहु मुज्जोर अणुब्रूहेति) अटला भाटे हे स्वामिन ! धारिणी देवीએ બેથેલું આ સ્વપ્ન બહુ જ ઉદાર છે. તે આરોગ્ય તુષ્ટિ બગેરેને આપનારું છે આ પ્રમાણે સ્વપ્નના ફળને બાણીને તે લોકેએ તે સ્વપ્નના ફળને બતાવતાં શ્રેણિક રાજાને વારંવાર વધામણી આપી, અને તેઓને ખૂબ જ પ્રસન્ન કર્યાં. (તણં સેણિય રાયા) ત્યારબાદ તે શ્રેણિક રાજાએ (સુમિણપાઠગેણં) તે સ્વપ્નના અર્થને આગ્રા રૂપમાં બતાવનારા તે સ્વપ્ન પાઠકો (અંતિય) ના મોંઢથી (એયમદં સોચ્છા) આ સ્વપ્નનાર્થ રૂપ વાતને કાનથી સાંભળીને તેમજ (ણિસમ્મ) તેને ચિત્તમાં ધારણ કરીને (હટ્ટતુટ્ટ જાવ હિયય) બહુ હર્ષથી પ્રસન્ન હૃદય થઈને (કરયલજાવ એવં વયાસી) બન્ને હાથ બેરીને આ પ્રમાણે કહ્યું—અહીં 'યાવત્' શબ્દથી પૂર્વે કહેલા પાઠના સંગ્રહ થયે છે (એવમેયં દે નેપ્પિયા જાવ જન્નં તુવ્વમે વયહત્તિકહુ તં સુમિણં સમ્મં પડિચ્છઈ) હે દેવાનુપ્રિયો ! જે તમે કહો છો તે તદ્દન સાચું છે. આમ કહીને રાજાએ સ્વપ્ન

स्वप्नपाठकान् विपुलेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन वस्त्रगंधमाल्यालंकारेण च सत्करोति, संमानयति, सत्कृत्य सम्मान्य, विपुलं जीवितार्हं प्रीतिदानं ददाति, दत्त्वा प्रतिविसर्जयति । ततः खलु स श्रेणिको राजा सिंहासनादुत्तिष्ठति, उत्थाय यत्रैव धारिणी देवी तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवीमेवमवादीत-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! स्वप्नशास्त्रे द्विचत्वारिंशत् स्वप्नाः

को यथार्थरूप से मान्य कर लिया । (पडिच्छित्ता ते मुमिणपाढए विउलेणं) मान्य कर चुकते के पश्चात् उन श्रेणिक राजाने फिर स्वप्नपाठकों का विस्तृत-विपुल-(असनपाणखाद्यमसाहमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं य सक्कारेइ) अशन, पान, खाद्य, रूप चार प्रकार के आहार से तथा वस्त्र, गंध, माल्य, एवं अलंकारों से खूबर सत्कार किया । (संमाणेइ) सन्मान किया । (सक्कारित्ता संमानित्ता विउलं जीवियारिहं पीडदाणं दयइ) सत्कार और सन्मान करने के बाद बहुत अधिक आजीविका के योग्य उन्हें प्रीतिदान दिया । (दलहत्ता पडिविसज्जइ) और देकर विसर्जित कर दिया । (तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) इसके बाद श्रेणिक राजा अपने सिंहासन से उठे (उट्ठित्ता) उठकर (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) जहां धारिणीदेवी थी वहां गये । उवागच्छित्ता) जाकर (धारिणी देविए एवं वयासी) उस धारिणीदेवी से ऐसा कहा-(एवं खलु देवाणुप्पिए सुमिणसत्थंसि वायालीसं सुमिणा जाव एगं

पाठेओ डहेला स्वप्नइणने आया इपमां स्वीडायुं. (पडिच्छित्ता ते मुमिणपाढए विउलेणं) स्वीडार्था पछी ते श्रेणिक राजाओ स्वप्नपाठेओनोधणु प्रमाणुमां (असनपाणखाद्यमसाहमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेणं य सक्कारेइ) अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य, इप चार प्रकारना आहारथी तेमज्ज वस्त्र, गंध, माल्य अने धरेणुओथी ञ्ण सत्कार क्यो, (संमाणेइ) सन्मान क्युं, (सक्कारित्ता संमानित्ता विउलं जीवियारिहं पीडदाणं दयइ) सत्कार अने सन्मान क्यो पछी तेमने पुष्कण आलुविडा थोअ प्रीतिदान आय्थुं । (दलहत्ता पडिविसज्जइ) अने आय्थीने तेओने विदाय क्यो.—(तएणं से सेणिए राया सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) त्यारण्णाइ श्रेणिक राजा पोताना अलुअसन उपरथी डिला थया अने (उट्ठित्ता) डाल थडने (जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ) ज्थां धारिणीदेवी डली त्यां गथां. (उवागच्छित्ता) त्यां ल्ठने (धारिणी देवि एवं वयासी) धारिणीदेवीने आ प्रमाणे डणुं-के (एवं खलु देवाणुप्पिए सुमिणसत्थंसि वायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव

यावत् एवं महास्वप्नं दृष्ट्वा त्वं प्रतिबुद्धाऽसि, इति कृत्वा श्रेणिको राजा धारिणीं देवीं भूयो भूयः अनुवृहयति । ततः खलु धारिणी देवी श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्म्य हृष्टः । यावत् हृदया तं स्वप्नं सम्यक् प्रतीच्छति, प्रतीप्य यत्रैव स्वकं वासगृहं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य स्नाता कृतबलिकर्मा यावत् विपुलान् यावत् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जाना विहरति ॥ सू० ११ ॥

महासुमिणं जाव भुज्जोऽर अणुबूहेइ) हे देवानुप्रिय ! स्वप्नशास्त्र में ४२ वयालीस स्वप्न और तीस-महास्वप्न कहे गये हैं । इनमें महापुरुषों की माताएँ इतने २ स्वप्नों को देखकर प्रतिबुद्ध होती हैं तुम भी एक महास्वप्न देखकर प्रतिबुद्ध हुई हो ऐसा कहकर राजा श्रेणिक ने उस धारिणीदेवी को बार२ वधाई दी-उसकी बार२ सराहना की । (तएणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्छा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता ण्हाया कयवलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) बाद में धारिणी देवीने श्रेणिक राजा से अपने इस महास्वप्न का फल सुनकर बड़ा हर्ष मनाया और उस स्वप्न को बड़ा भला मानकर फिर वे जहाँ अपना वासगृह था वहाँ गई । जाकर उन्होंने स्नान किया । बलिकर्म आदि का आचरण कर फिर वे आनन्द के साथ रहने लगी । और मनुष्य भव संबन्धी अनेक विध कामभोगों को भोगती हुई वे अपने समय को बड़ी शान्ति के साथ व्यतीत करने लगीं । सूत्र ॥ ११ ॥

भुज्जो २ अणुबूहेइ) हे देवानुप्रिये ! स्वप्नशास्त्रमां भेतालीस (४२) स्वप्न तेमज्ज त्रीस (३०) महास्वप्न कहेलां छे. महापुरुषोनी माताओ अेटलां अेटलां स्वप्नो जेधने जगे छे. तमे पणु ओके महास्वप्न जेधने जग्यां छे. आभ कडीने श्रेणिक राजाओ धारिणीदेवीने बारंवार भंगण वाडयोथी वधाव्यां. अने बारंवार वधाणु कर्थां. (न-एणं धारिणीदेवी सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्छा णिसम्म हट्ठ जाव हियया तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छइ. उवागच्छित्ता ण्हाया कयवलिकम्मा जाव विपुलाइं जाव विहरइ) त्थारपथी धारिणीदेवीओ श्रेणिक राजा पासेथी महास्वप्ननुं इण सांलणीने पूण ज प्रसन्नता अनुलपी, अने महा स्वप्नने णट्ठु सारुं मान्थुं. मान्थ कडीने तेओ न्था पोतानुं निवासगृह उतुं त्यां गया. त्यां जधने तेओओ स्नान कर्थुं. बलिकर्म वगेरे (डागडा वगेरेने अन्न भाग आपयो) विधिओ पतावीने ते पथी तेओ प्रसन्न धधने रडेवा लाग्या. आ रीते तेओओ मनुष्य संबन्धी अनेके लोगो भोगवतां पोताना वणतने धएली शान्तिथी पसार कर्थां. ॥ सूत्र "११" ॥

मूलम्--तएणं तीसे धारिणीए देवीए दोसु मासेसु वीड्कं
 तासु तइए मासे वट्टमाणे तस्स गब्भस्स दोहलकालसमयंसि अय
 मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भवित्था-^{याइएअमेए}धन्नाओ ^{अन्नीएएए}णं ताओ अम्म-
 याओ, सपुन्नाओ ^{कयाए}णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ ^{कयाए}णं ताओ
 कयपुन्नाओ ^{कयाए}कयल्लक्खणाओ ^{कयाए}कयविहवाओ, सुलद्धणं तासि माणु-
 स्सए जम्मजीवियफले जाओ ^{अब्भुगए}णं मेहेसु ^{अब्भुज्जुए}अब्भुगएसु ^{अब्भुज्जुए}अब्भुज्जुएसु
 अब्भुन्नएसु ^{अब्भुट्ठिए}अब्भुट्ठिएसु ^{सगजिए}सगजिएसु ^{सविज्जुए}सविज्जुएसु ^{सकुसिए}सकुसिएसु सथ-
 णिएसु ^{धतथातरुप्पपट्ट}धतथातरुप्पपट्ट-अक-सखचदकुदसालिपिटुरासिसमप्प
 भेसु ^{चिउरहरियालभेयचंपगसणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु}चिउरहरियालभेयचंपगसणकोरंटसरिसयपउमरयसमप्पभेसु
 लक्खारससरसत्तकिंसुयजासुमणरत्तबंधुजीवगजाइहिं गुलयसरसकुं-
 कुमउरवभससरुहिरइंदगोवगसमप्पभेसु वरहिणनीलगुलियसुग-
 चासपिच्छभिं गपत्तसासगनीलुप्पलनियर-णव सिरीस कुसुमणवस-
 दलसमप्पभेसु जच्चंजणभिं गभेयरिट्ठगभसरावलिंगवलगुलियक-
 जलसमप्पभेसु फुरंतविज्जुतसगजिएसु वायवसविपुलगगणच-
 वलपरिसक्किरेसु निम्मलवरवारिधारापगलियपयंडमाल्यसमाहय
 संमोत्थरंतउवरिउवरि तुरियवासंपवासिएसु धारापहकरणिचाय-
 निव्वाविमेइणितले हरियगणकंचुए पल्लवियपायवगणेसु वल्लिविया-
 णेसु पसरिएसु उन्नएसु सोभग्गसुवागएसु नगेसु नएसु वा वेभार
 गिरिप्पवायतडकडकविमुक्केसु उज्झरेसु तुरियपहावियपलोइफे-
 णाउलंसकल्लसं जलं वहंतीसुं गिरिनदीसु सज्जज्जुणनीवकुडयकंदल
 सिलिंधकल्लिएसु उववणेसु, मेहरसि^४हट्टु^५ट्टु^६चि^७ट्टिय^८हरिसवसपमुक्ककं

ठकेकारवं मुयंतेषु बरहिणेषु उउवसभयजणियतरुणसहयरिपणच्चि-
 एषु नवसुरभिसिलिंघकुडयकंदलकलंबगंधच्छुणिं मुयंतेषु उववणेषु, पर
 हुयरुयरिभितसंकुलेषु उद्वायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविएसओ-
 णयतणमंडिएषु दूरपयंपिएषु संपिडियदरियभसरमहुकरिपहकरपरि-
 लितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएषु उववणेषु, परिस्स-
 मियचंदसूरगहगणपणट्टनक्खत्ततारगपहे इंदोउहवद्धचिंधपटंसि अंव-
 रतले उड्डीणवलागपंतिसोभंतमेहविंदे कारंडगचक्कवायफलहंस उ-
 सडयकरे संपत्ते पाउसंमि काले ण्हायाओ कयवलिकम्माओ कयको
 उयमंगलपायच्छित्ताओ किंते वरपायपत्तणे उरमणिमेहलहारइयक-
 डगखुड्डयविचित्तवरवलयथंभियभुयाओ कुंडलउज्जोवियाणणाओ रय-
 णभूसियंगाओ नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वण्णफुरिससंजुत्तं
 हयलालापेलवाइरेयं धवलकणयखचियंतकम्मं आगासफलिहसरि-
 प्पभं अंसुयंपवरपरिहियाओ दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ सव्वोउय-
 सुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ कालागरुधूवधूवियाओ सिरिसमा-
 णवेसाओ सेयणयगंधहत्थिरयणं दूरूढाओ समाणीओ सक्कोरिटस-
 ल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडसंख-
 कुंददगरयअभयसहियफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजियंगाओ
 सेणिण्णं रन्ना सद्धिं हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठोओ ससणुगच्छमाणीओ
 चाउरंगिणीए सेणाए-महयाहयाणीएणं, १ गयाणीएणं, २ रहाणीएणं, ३
 पायत्ताणीएणं, ४ सव्वियड्ढीए सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं
 रायगिहं नगरंसिंघाडगतिचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेषु आसि

तत्सित्तुचियसंमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठीभूयं अव
लोपमाणीओ नागरजणेणंअभिणंदिज्जमाणीओ गुच्छलयाखुखगुम्म-
वल्लिगुच्छओच्छाइयं सुरम्मं वेभारगिरिकडगपायमूलं सव्वओ समंता
आहिंडेमाणीओ२ दोहलं विणियंति तं जइणं अहमवि मेहेसु अब्भु
वगएमु जाव दोहलंविणिज्जामि ॥१२॥सू०॥

टीका—‘तएणं तीसे’ इत्यादि। ततः खलु=तदनन्तरं गर्भधारणान-
न्तरं तस्या धारिण्या देव्या द्वयोर्मासयोर्व्यतिक्रान्तयोः तृतीये मासे वर्तमाने
तस्य गर्भस्य दोहदकालसमये, ‘अयमेयाखुवे’ अयमेतद्रूपः वक्ष्यमाणलक्षणः
‘दोहले’ दोहदः ‘पाउब्भविथ्या’ प्रादुरभूत्, दोहदस्वरूपमाह—‘धन्नाओ णं’
इत्यादि, ‘धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ’ धन्याः खलु ता अम्वा, ताः=वक्ष्य-
माणस्वरूपाः अम्वाः=मातरः धन्याः=धन्यवादयोग्याः ‘स पुन्नाओ णं ताओ
अम्मयाओ’ सपुण्याः खलु ता अम्वा, खलु इति निश्चयेन ता अम्वा=मातरः
स पुण्याः=पुण्येन युक्ताः, ‘कयत्था णं ता’ कृतार्थाः खलु ताः, कृतः अर्थः=

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र॥१२॥

टीकार्थ—(तएणं) गर्भ धारण करने के बाद जब (तीसे धारिणीए देवीए) उस
धारिणीदेवी के दोसु मासेसु) दो मास (वइक्कंतेसु) व्यतीत हो चुके और
(तइए मासे वट्टमाणे) तीसरा मास उन चुका—तब (तस्स गवभस्स दोह-
लकाल समयंसि) उस गर्भ के दोहद काल के समय में (अयमेयाखुवे) वक्ष्य
माणरूप से उसे इस प्रकार का (दोहले) दोहला (पाउब्भविथ्या) उत्पन्न
हुआ—(धन्नाओ णं ताओ) वे मानाएँ धन्य हैं धन्यवाद की पात्र हैं—
(सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे मानाएँ कृत पुण्य हैं—पुण्य युक्त हैं—
(कयत्थाणं ताओ) वे कृतार्थ हैं—जन्मान्तर में अष्ट सिद्धिरूप प्रयोजन उन्हीं

तएणं तीसे धारिणीए देवीए इत्यादि ॥सूत्र “१२”॥

टीकार्थ—(तएणं) गर्भ धारण पश्चात् इत्यादि (तीसे धारिणीए देवीए) धारिणी-
देवीने (दोसु मासेसु) ने महीना (वइक्कंतेसु) पसार दिया। अने (तइए मासे
वट्टमाणे) तीसरे महीने ने दोहला इत्यादि (तस्स गवभस्स दोहलकालसमयंसि) ने
गर्भना दोहद का वकाल (अयमेयाखुवे) वक्ष्यमाण रूपमें व्यक्त कर दिया। इति
ते भुज्ज तेने आ जतनुं (दोहले) दोहद (पाउब्भविथ्या) थ्युं। (धन्नाओ
णं ताओ अम्मयाओ) ते मानाओने धन्य छे। (सपुन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ)
ते मानाओ। पुण्यशाली छे—पुण्य युक्त छे (कयत्थाणं ताओ) इति अर्थ छे, आ

જન્માન્તરેષ્ટ સિદ્ધિરૂપં પ્રયોજન યામિસ્તાઃ કૃતવાચ્છિત્તકાર્યાઃ, 'કયપુન્નાઓ' કૃતપુણ્યાઃ, પૂર્વમેવ કૃતં પુણ્યં=સુખજનકં કર્મ યામિસ્તાઃ, 'કયલક્ષણાઓ' કૃતલક્ષણાઃ=કૃતં=ફલયુક્તં લક્ષણં સુખજીવનરેખાદિરૂપં યામિસ્તાઃ, 'કયવિહવાઓ' કૃતવિભવાઃ કૃતઃ=સફલીકૃતઃ દાનાદિશુભકાર્યયોગેન, વિભવઃ=એશ્વર્યસંપત્તિરૂપો યામિસ્તાઃ, 'સુલલ્લેખં તાસિં માણુમ્સણ જમ્મજીવીયફલે' સુલલ્લેખં તાસાં માણુવ્યકં જન્મજીવિતફલં-સુલલ્લેખં=શોભનપ્રકારેણ પ્રાપ્તં સુલલ્લેખં=નિશ્ચયેન તાસાં માણુવ્યકં માણુવ્યકં=માણુવ્ય સમ્બન્ધિ જન્મજીવિતફલં-જન્મનો જીવિતસ્ય ચ ફલં 'જાઓ ણં' યાઃ સુલલ્લેખં માતરઃ 'મેહેસુ' મેહેપુ, કીદૃશેપુ મેહેપુ? इत्याह--'अवभुगएसु' इत्यादि - 'अवभुगएसु' - 'अभ्युदगतपु' = उत्पन्नेषु 'अवभुज्जएसु' अभ्युदगतेषु=वर्षणाय उद्यतेषु, 'अवभुन्नएसु' अभ्युन्नतेषु, - उच्चः परिसमागतेषु, 'अवभुट्टिएसु' अभ्युत्थितेषु=वर्षितुं सज्जीभूतेषु 'सगज्जिएसु' सगर्जितेषु=गर्जनारवं कुर्वत्सु 'सविज्जिएसु' सविद्युत्सु=प्रस्फुरितविद्युल्लतेषु 'सफुसिएसु' सपृषत्सु=प्रवृत्तप्रवर्षणविन्दुषु, 'सथणिएसु' सस्तनितेषु=गम्भीरगर्जनां कुर्वत्सु।

ને ક્રિયા હૈ (કયપુન્નાઓ કયલક્ષણાઓ કયવિહવાઓ) પૂર્વભવ મેં ઉન્હીને સુખજનક કર્મ ક્રિયે હૈ-સુખ જીવન રેખાદિરૂપ લક્ષણ ઉન્હીને ફલ યુક્ત ક્રિયે હૈ દાનાદિક શુભ કાર્ય કે યોગ સે ઉન્હીને અપના એશ્વર્ય સંપત્તિરૂપ વિભવ સફલિત ક્રિયા હૈ (સુલલ્લેખં તાસિં માણુમ્સણ જમ્મજીવીયફલે) ઉન્હીને અપની મણુવ્ય પર્યાય કે જન્મ ઓર જીવન કે ફલકો અઠ્ઠી તરહ સે પા લિયા હૈ (જાઓ ણં મેહેસુ અવભુગएसु અવભુज्जएसु અવભુन्नएसु, અવભુट्टिएसु, સગજ્જिएसु, સવિજ્જिएસુ સફુસिएसુ, સથણिएसુ, ધંતધોતરૂપપટ્ટઅંકસંસ્વચંદકુંદસાલિપિટ્ટરાસિસમપ્પમેસુ) જો અભ્યુદગત-ઉત્પન્ન હુણ અભ્યુદગત-વરસને કે લિયે ઉદ્યત હુણ અભ્યુન્નત-વહુત

સિદ્ધેઓ ૩૫ પ્રયોજન પૂર્વજન્મમા તેમણે જ કર્યું છે, (કયપુન્નાઓ કય-લક્ષણાઓ કયવિહવાઓ) તેમણે જ પૂર્વભવમાં મુખ્યકારી કર્મો કર્યા છે, તેમજ સામુદ્રિક શાસ્ત્રમાં કહેલાં શુભ લક્ષણોને સફળ બનાવ્યાં છે. તેમણે જ પોતાના 'એશ્વર્ય' અને સંપત્તિને દાન વગેરે શુભ કર્મોમાં ખર્ચીને સફળ બનાવ્યાં છે. (સુલલ્લેખં તાસિં માણુમ્સણ જમ્મજીવીયફલે) તેમણે જ પોતાના માણુમ્સ તરીકેના જન્મ અને જીવનના ક્ષણને સારી રીતે મેળવ્યું છે (જાઓ ણં મેહેસુ અવભુગएसु અવભુज्जएसુ અવભુન્નएसુ અવભુट्टिएसુ સગજ્જिएસુ સવિજ્જिएસુ, સફુ-સિએસુ, સથણिएસુ 'ધંતધોતરૂપપટ્ટઅંકસંસ્વચંદકુંદસાલિપિટ્ટરાસિસમપ્પમેસુ) કે જેઓ અભ્યુદગત-ઉત્પન્ન થયેલા, અભ્યુદ્યત-વરસવા માટે સક્ષમ થયેલા, સગર્જિત-

અથ મેઘાના શ્વેતાદિવર્ણોપમા પ્રદર્શ્યતે-તત્ર પૂર્વ તेषાં શ્વેતવર્ણોપમા કથ્યતે-‘ધંત’ इत्यादि-‘ધંતધોતરુપ્પપટ્ટઅંકસંઘચંદ્રકુંદશાલિપિટ્ટરાશિસમપ્પમેસુ’ ધમાનધોતરુપ્પપટ્ટાક્કશંઘચન્દ્રકુંદશાલિપિટ્ટરાશિસમપ્પમેસુ, તત્ર-ધમાતઃ-વહ્નિસંયોગેન પ્રતાપિતઃ, અત એવ ધોતઃ=શોધિતઃ નિર્મલીકૃતઃ, રુપ્પપટ્ટઃ=રજતપત્રમ્, તથા અક્ક=સ્ફટિકરત્નં, શંઘશ્ચ ચન્દ્રશ્ચ શંઘચન્દ્રો પ્રસિદ્ધૌ, કુંદઃ=શ્વેતવર્ણપુષ્પવિશેષઃ શાલિપિટ્ટરાશિઃ તાઙ્ઠુઠ્ઠચૂર્ણપુઙ્ગઃ एतेषां समाः=सदृशाः प्रभाः=कान्तयो येषां ते तथा तेषु तथोक्तेषु, શ્વેતવર્ણેષ્વિત્યર્થઃ ।

અથ મેઘાનાં પીતવર્ણોપમા કથ્યતે-‘ચિત્તરહરિયાલમેય ચંપગસળકોરંટસરિ-સયપડમરયસમપ્પમેસુ’ ચિકુરહરિતાલમેદચમ્પકસનકોરંટસર્પપપ્પવરજઃ સમપ્પમેસુ, ચિકુરઃ=પીત રંગદ્રવ્યવિશેષઃ, હરિતાલમેદઃ=હરિતાલલ્ખણં, ચંપકં=ચમ્પકપુષ્પમ્, સનં=શળપુષ્પમ્, કોરંટપુષ્પં ‘દ્વજારીફૂલ’ इति भाषायाम्, સર્પપં=સર્પપુષ્પં, પ્પવરજઃ=કમલકેસરઃ, एतेषां समा प्रभा येषां तेषु પીતવર્ણેષ્વિત્યર્થઃ ।

ઉંચે રહે હુણ અશ્યુન્થિત વરસને કે લિયે સજ્જિભૂત હુણ સગર્જિત-ગર્જનારવ વિશિષ્ટ હુણ સવિધુત-ચમકતી હુઈ વિજલી યુક્ત હુણ વરસતી હુઈ જલ કી છોટીર વિન્દુઓં સે સંપન્ન હુણ એવં સસ્તનિત-ગંભીર ગર્જનારવ યુક્ત હુણ એસે મેઘોં મેં વિચરણ કરતી હુઈ “અપને દોહદ કી પૂર્તિ કરતી હેં” इस प्रकार यहां सम्बन्ध लगातेना चाहिये । अब सूत्रकार इन्हीं मेघों का वर्णन करते हैं इस में सर्व प्रथम इनमें वे श्वेतवर्ण की उपमा ‘धंत-धोत’ इत्यादि पद द्वारा इस प्रकार कहते हैं जिनकी प्रभा अग्निसंयोग से तापित होने के कारण निर्मलीकृत रजतपट्ट के समान तथा स्फटिक-मणि, शंख, चंद्र, कुन्द पुष्प एवं चावल के चूर्ण पुंज के समान शुभ्र है (चिउर हरियाल मेयचंपगं सलकोरंट सरिसय पडमरय समप्पमेसु) चिकुर-पीतरंगवाले द्रव्य विशेष-हरितालखंड, चंपकपुष्प, सनपुष्प, कोरंटपुष्प, सर्पपुष्प, और कमल केसर के समान जिनकी प्रभा पीतवर्णवाली है,

ગર્જતા, સવિધુત-ચમકતી વીજળીવાળા, વરસતાં નાનાં નાનાં પાણીનાં ટીપાંવાળા, સસ્તનિત-ગંભીર ગર્જન કરતા, મેઘોમાં વિહરતી તે પોતાના દોહદ (મનોરથ) ની પૂર્તિ કરે છે. હવે સૂત્રકાર એ જ મેઘોનાં વર્ણન કરે છે. આ વર્ણનમાં વર્ણક્રતુની શોભાનાં વર્ણન કરે છે. જે ‘ધંતધોત’ પદો વડે તેમાં ઓ પહેલા સદેહ રંગના વાદળોની ઉપમા આપે છે) જે મેઘોની અતિ અગ્નિમાં તપાવેલા અને નિર્મળ શાંદીના પદ્મ જેવી તેમજ સ્ફટિક મણિ, શંખ, ચંદ્ર, કુંદપુષ્પ, અને આખાના લોટ જેવી સ્વચ્છ છે નિઝરહરિયાલમેયચંપગ સળકોરંટસરિસયપડમરયસમપ્પમેસુ) અને ચિકુર-પીતરંગવાળા દ્રવ્ય વિશેષ-હરિતાલખંડ, ચંપકપુષ્પ, સનપુષ્પ, કોરંટપુષ્પ મચ્છવનુપુષ્પ અને

અથ મેઘાનાં રક્તવર્ણોપમા પ્રદર્શ્યતે—‘લક્ષ્વારસસરસરક્તકિંસુ-
યજાસુમણરત્તબંધુજીવગજાદ્દિગુલયસરસકુંકુમઊરબ્ધસસરુહિરિન્દગોવગસમપ્પમેસુ’
સરસરક્તકિંશુકજપાકુસુમરક્તવન્ધુજીવકજાતિદિર્ઘુલકસરસકુંકુમોરભ્રશશરુધિરેન્દ્ર-
ગોપકમમપ્રમેષુ, તત્ર—લાક્ષારસઃ ‘લાઘ્વ’ ઇતિ ભાષા પ્રસિદ્ધઃ સરસરક્તકિંશુક-
અત્યન્તલાલિમ્નાયુક્તં રક્તપલાસપુષ્પમ્, જપાસુમનઃ=જપાકુસુમં, રક્તવન્ધુજીવકં
‘વન્ધુજીવ’ ઇતિ ‘મધુરી ફૂલ’ ઇતિચ વિહારદેશપ્રસિદ્ધં, જાતિદિર્ઘુલઃ—શ્રેષ્ઠ-
દિર્ઘુલઃ, સરસકુંકુમઃ=જલાર્દ્રકુંકુમઃ, તથા ઊરબ્ધો=મેષઃ, શશઃ=શશકશ્ચ તયો
રુધિરમ્, ઊરભ્રશશકયોઃ રુધિરમત્યન્તરક્તં ભવતીતિતયોર્ગ્રહણમ્, ઇન્દ્રગોપકઃ=વર્ષાક્રતુ-
સમુત્પન્નો રક્તકીટવિશેષઃ, એતૈઃ સમા પ્રમા યેષાં તે તથા તેષુ રક્તવર્ણેષ્વિત્યર્થઃ ।

અથ મેઘાનાં નીલવર્ણોપમાવર્ણ્યતે—‘વરહિણનીલગુલિયસુગચાસપિ
ચ્છર્મિગપત્તસાસગનીલુપ્પલનિયરણવસિરીસકુસુમણવસદ્દલસમપ્પમેસુ’ વરહિણની-
લગુલિકશુકચાષપિચ્છર્મિગપત્તસાસકનીલોત્પલનિકરનવશિરીષકુસુમનવશાદ્દલસમપ્ર-
મેષુ, તત્ર—વરહિણઃ=મયૂરઃ, નીલં=મણિ-નીલમ્’ ઇતિ પ્રસિદ્ધઃ, ગુલિકા=
‘ગુલી’ ઇતિ પ્રસિદ્ધો નીલવર્ણકદ્રવ્યવિશેષઃ, અથવા ‘નીલગુલિકે’ ત્યેકં

(લક્ષ્વારસસરસરક્તકિંસુયજાસુમણરત્તબંધુજીવગજાદ્દિગુલયં સરસકુંકુમ-
ઊરબ્ધસસરુહિરિન્દગોવગસમપ્પમેસુ) લાક્ષારસ—લાઘ્વ, અત્યન્ત લાલિમા
સંપન્ન રક્ત પલાસ પુષ્પ, જપાકુસુમ, રક્તવન્ધુજીવક પુષ્પ—વિહાર દેશ પ્રસિદ્ધ-
મધુરીફૂલ—શ્રેષ્ઠ દિર્ઘુલ, સરસ કુંકુમ જલ સે ગીલા ક્રિયા ગયા કુંકુમ
તથા ઊરબ્ધ—મેષ એવં શશક—શ્વરગોશ ઇન્કે રુધિર કે સમાન એવં ઇન્દ્ર-
ગોપક—વર્ષાક્રતુ મેં સમુત્પન્નલાલ કીડા ઇન્કે સમાન જિનકી પ્રમા લાલ
વર્ણવાલી હૈ (વરહિણનીલગુલિયસુગચાસપિચ્છર્મિગપત્તસાસગનીલુપ્પલ
નિયરણવસિરીસકુસુમણવસદ્દલસમપ્પમેસુ) વરહિણ—મયૂર—નીલ—નીલમણિ—
નીલમગુલિકા—ગુલી—નીલવર્ણ વાલા દ્રવ્ય વિશેષ અથવા નીલરંગ કી ગોલી

કમળ કેસરની જેમ જે મેઘાની ઠાંતિ પીળા રંગની છે. (લક્ષ્વારસસરસરક્ત
કિંસુયજાસુમણરત્તબંધુજીવગજાદ્દિગુલયસરસકુંકુમઊરબ્ધસસરુહિરિન્દગોવ-
ગસમપ્પમેસુ) લાળ, ખૂણ જે લાલ રંગવાળું ખાળરાનાફૂલ, જપા-
પુષ્પ, રક્તબંધુજીવકપુષ્પ, ગિહાર દેશમાં પ્રસિદ્ધ મધુરીફૂલ, ઉત્તમ દિર્ઘુલ, પાણીમા
મિશ્રિત કરેલા સરસ કુંકુમ ઘેટા અને સસલાના લોહીની જેમ તેમજ ઇન્દ્ર ગોપક
(ચોમાસાનું લાલરંગનું એક જીવડું) ની જેમ જે મેઘની પ્રમા લાલરંગની છે.
(વરહિણનીલગુલિયસુગચાસપિચ્છર્મિગપત્તસાસગનીલુપ્પલનિયરણવસિરીસ -
કુસુમણવસદ્દલસમપ્પમેસુ) મોર, નીલમણિ, ગુલિકા જેવી તેમજ (નીલારંગનો
દ્રવ્ય વિશેષ અથવા નીલા રંગની ગોળી) પોપટ, અને નીલકંઠની પાંખો

પદં, તત્ર નીલગુલિકા=નીલરંગગુટિકા, શુક્રચાષયોઃ=પક્ષિશેષયોઃ પિચ્છં, મૃદ્ધપત્રં=મૃદ્ધઃ કીટવિશેષઃ 'મિંગોડી' इति પ્રસિદ્ધઃ તસ્ય પત્રં=પક્ષઃ, સાસકઃ=વીયક નામા નીલવર્ણવૃક્ષવિશેષઃ, નીલોત્પલનિકરઃ=નીલકમલસમૂહઃ, નવશિરીષ કુસુમઃ=નવશિરીષપુષ્પં, નવશાઙ્ગલં=નૂતનહરિતવાસઃ, एतैः समा प्रभा येषां ते तथा तेषु नीलवर्णेष्वित्यर्थः ।

अथ मेघानां श्यामवर्णोपमा वर्ण्यते—“जच्चंचणभिगभेयरिद्वगभमरावलि-
गवलगुलियकज्जलममप्पभेसु”, जात्यञ्जनमृद्वभेदरिष्टकभ्रमरावलिगवलगुलिय-
कज्जलसमप्रभेषु=तत्र जात्यञ्जनं=सौवीरदेशोत्पन्नाञ्जनं 'सुरमा' इति भाषाप्रसिद्धं,
मृद्वभेदः=भ्रमरविशेषः, यद्वा-विचूर्णिताङ्गारः 'कोलसा' इति प्रसिद्धः, रिष्टकं=
श्यामरत्नविशेषः, भ्रमरावलिगः=भ्रमरपंक्तिः, गवलगुलिकाः=महिष शङ्ख
सारभागः, कज्जलं=प्रसिद्धं, तदुल्लेखप्रभा येषां ते तथा तेषु कृष्णवर्णेष्वित्यर्थः,

एवं नानाविधवर्णयुक्तेषु मेघेषु, तथा-फुरंतविज्जुतसंगज्जिएसु' स्फुर-
द्विद्युत्संगजितेषु=स्फुरन्त्यो विद्युतःयेषु ते तथा, ते च संगर्जिताश्चेति कर्मधा-
रयस्तेषु । 'वायवसविठलगगणचवलपरिसकिरेसु' वातवशच्चिपुलगगनचपल-

શુક-તોતાં ચાપ-નીલકંઠ इन दोनों पक्षियों के पंख मृग-मिङ्गोडी के पांख,
सासक-वीयक नामका वृक्ष कि जिसका वर्ण पीला होता है, नीलोत्पल
निकर-नीलेकमलों का समूह, नवशिरीष कुसुम नवीन शिरीष वृक्ष का
पुष्प नवशाङ्गल-नवीनहरीवास इनके समान जिनकी प्रभा नीलवर्ण की
है (जच्चंचणभिगभेयरिद्वगभमरावलिगवलगुलियकज्जलममप्पभेसु) जात्यं-
जन-सौवीर देश में उत्पन्न हुआ कज्जल-सुरमा मृगभेद भ्रमर विशेष अथवा-
चूर २ हुआ अंगार कोलसा,-रिष्टक-श्यामरत्न, भ्रमरावलि-भ्रमरों की
पंक्ति, गवलगुलिका-मैय-के सींग का सार भाग और कज्जल-काजल-
इनके समान जिनकी प्रभा श्यामवर्ण की है, (फुरंत विज्जुतसंगज्जिएसु)

તથા ભગ (એક પક્ષી વિશેષ) ની પાંખો, આસક અને વીયક નામના વૃક્ષો-૧ જેનો રંગ
પીળો હોય છે,-જેવી તેમજ નીલકમળોના સમૂહ, નવા શિરીષના પુષ્પ. નવા લીલા
વાસ જેવી જે મેઘોની કાંતિ નીલવર્ણની છે. (જચ્ચંજળભિગભેયરિદ્વગભ્રમરાવલિ
ગવલ ગુલિયકજ્જલસમપ્રભેસુ) (કળા વાદળનું વર્ણન છે) જાત્યંજન, સૌવીર
દેશમાં ઉત્પન્ન કાજળ, સુરમા ભૃંગભેદ (ભ્રમરની એક જાત વિશેષ) ભૂકા થયેલા
કાલસાઃ રિષ્ટ-શ્યામ-રત્ન. ભ્રમરાવલિ-ભ્રમરાઓની પંક્તિ, ગવલ, ગુલિકા-મૈયના
શિંગડાનો સાર ભાગ અને મેઘના જેવી જે મેઘની પ્રભા શ્યામ રંગની છે,
(ફુરતવિજ્જુતસંગજ્જિયસુ) જે મેઘોમાં વીજળી ઝબકી રહી છે જે ગદગદ રહ્યા છે.

પરિવ્વષ્કિતેષુ=વાતસ્ય=વાયોર્વશેન વિપુલે ગગને ચપલં યથા સ્યાત્તથા પરિ-
વ્વષ્કિતાઃ=ચતુર્દિશુ ગમનક્રિયાપરિણતાસ્તેષુ, 'નિમ્મલવરવારિધારાપગલિ-
યપયંડમારુયસમાહયસમોત્થરંતઉવરિઉવરિતુરિયવાસંપવાસિણ્ણુ' નિર્મલવરવારિ-
ધારા પ્રગલિતપ્રચંડમારુતસમાહતસમવસ્તુણદ્ ઉપર્યુપરિત્વરિતવર્ષપ્રવૃષ્ટેષુ, નિર્મલા=
ઉજ્વલા, વરા=શ્રેષ્ઠા નિરુપદ્રવા, વારિધારા=જલધારાસ્તાભિઃપ્રગલિતં=પ્રચલિતં
પ્રચંડેન=સવેગેન મારુતેન=વાયુના સમાહતં=પ્રેરિતમ્ અતએવ સમવસ્તુણત્ પૃથ્વી
આચ્છાદયત્ ઉપર્યુપરિ=સાતત્યેન ત્વરિતં=શીઘ્રં યદ્વર્ષે તત્પ્રવૃષ્ટેષુ=વર્ષિતુમાર-
બ્ધેષુ મેઘેષુ, ઇતિ પૂર્વેણ સમ્યન્ધઃ, 'ધારાપહકરણિવાયનિવાવિય' ધારા પહ-
કર (પ્રકર) નિપાતનિર્વાપિતે, ધારાણાં=જલધારાણાં પહકર=સમૂહઃ, તસ્ય
નિપાતેન નિર્વાપિતે=શીતલીકૃતે, 'નિર્વાપિતે' ત્યત્ર પ્રાકૃતત્વાત્સમ્યેકવચન-
લોપઃ, 'મેઢ્ણિતલે' મેદિનીતલે=ભૂતલે, પુનઃ કીદૃશે મેદિનીતલે ઇત્યાહ-
'હરિયગણકંચુણ' હરિતગણકંચુકે, હરિતાનાં=તૃણાનાં યો ગણઃ=સમૂહઃસ એવ
કઞ્ચુકો યસ્ય તસ્મિન્, 'પલ્લવિયપાયવગણેસુ' પલ્લવિતપાદપગણેષુ=સપત્રિતવૃક્ષ-

તથા-જિન મેં વિજલી ચમક રહી હૈ ઓર જો ગર્જનારવ [શબ્દ] સે વિશિષ્ટ
હો રહે હૈ (વાયવસવિઉલગગણચવલપરિસવિકરેસુ) વાયુ કે વશ સે
જિનકા વિપુલ આકાશ મેં ચારોં દિશાઓં કી ઓર ચપલતા લિયે હુએ
ગમન હો રહા હૈ (નિમ્મલવરવારિધારાપગલિયપયંડમારુયસમાહય-
સમોત્થરંત ઉવરિ ઉવરિ તુરિયવાસંપવાસિણ્ણુ) નિર્મલ જલ કી ધારા સે
પ્રચલિત તથા પ્રચંડ વાયુ કે વેગસે પ્રેરિત એસી તરાઝપર નિરન્તર ગીરતી
હુઈ વૃષ્ટિ કો કિ જિસ સે સમસ્ત પૃથ્વી મંડલ ઇકદમ આચ્છાદિત
હો જાય જો વરસા રહે હોં એસે મેઘોં મેં વિચરણ કરતી હુઈ જો અપને
દોહદ કી પૂર્તિ કરતી હૈ। (ધારાપહકર નિવાયણિવાવિય મેઢ્ણિતલે) તથા
જલધારા કે સમૂહ કે નિપાત સે શીતલ હુએ ભૂમિતલ પર કિ જો-
(હરિયગણકંચુણ) હરિતાકુંઠરૂપી વસ્ત્ર વાલો વન રહા હૈ-(પલ્લવિયપાયવ-

(વાયવસવિઉલગગણચવલપરિસવિકરેસુ) જે મેઘો પવનદ્વરા વિસ્તૃત
આકાશ અને આરે દિશાઓમાં ગતિશીલ થઈ રહ્યા છે. (નિમ્મલવરવારિધારા-
પગલિયપચંડમારુયસમાહય સમોત્થરંત-ઉવરિ-ઉવરિ તુરિયવાસંપવાસિણ્ણુ)
જે મેઘો પ્રચંડ વાયુ વેગથી પ્રેરાઈને નિર્મળ જલધારાઓ વરસાવી રહ્યા છે, જેના
દ્વારા સંપૂર્ણ પૃથ્વી એકદમ ઢંકાઈ બાય છે, એવા મેઘો દ્વારા પોતાનાં ઉપર પડતી
સતત વર્ષા ધારામાં જે (માતા) પોતાના દોહદની પૂર્તિ કરે છે, (ધારાપહકર
નિવાયણિવાવિયમેઢ્ણિતલે) તેમજ જળધારાઓના વર્ષણથી શીતળ થયેલી
પૃથ્વી ઉપર-કે જે (હરિયગણકંચુણ) લીલા અંકુરોના કંચુકવાળી થઈ ગઈ છે.

समूहेषु, 'वल्लीवियाणेषु' वल्लीवितानेषु=वृक्षगतलतादिषु 'पसरिएसु' प्रसृतेषु-जात विस्तारेषु 'उन्नएसु' उन्नतेषु=उच्चेषु 'सौभाग्यमुवागएसु' सौभाग्यमुपागतेषु= सतत जलत्वेनाऽकर्दमत्वात्सौन्दर्यं प्राप्तेषु=, नगेषु=पर्वतेषु 'नएसु' नदेषु=अनेक- नदोसंगमरूपेषु, यद्वा-हृदेषु 'वैभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु' वैभारगिरि- प्रपाततटकटकविमुक्तेषु='वैभारे' ति नाम्नो गिरेः ये प्रपाततटाः गर्ततटाः, कटकाः=उक्तपर्वतस्य एकभागाः, तेभ्यो ये विमुक्ताः प्रवृत्तास्तेषु 'उज्झरेसु' उज्झरेषु=पर्वतपतितजलप्रवाहेषु निर्झरेषु इत्यर्थः, 'झरना' इति भाषायाप्, 'तुरियपहावियपलोद्वेणाउलं' त्वरितप्रधावितप्रत्यागतफेनाकुलम्, इदं जल- विशेषणम्-त्वरितं=शीघ्रं प्रधावितेन=अधः पतितेन 'पलोद्वे' ति प्रत्यागतेन=पापा- गादौ संघट्टं प्राप्य पुनरुत्पतितेन समुत्पन्नो यः फेनस्तेन-आकुलं=व्याप्तम् अत एव सकलुषं=मलिनं जलं वहन्तीषु, 'गिरिणईसु' गिरिनदीषु=पर्वतनदीषु 'सज्ज- ज्जुणनीवकुडयकंदलसिलिंधकलिएसु' सर्जार्जुननीपकुटजकन्दलशिली- न्ध्रकलितेषु-सर्जार्जुननोपाकुटजनामकवृक्षाणां ये कन्दलाः=अङ्गुराः शिली- न्ध्राश्च=छत्रका भूमि स्फोटका भूफोडा' इति भाषायां तैरैतैः कलितेषु=युक्तेषु

गणेषु) पल्लवित पादपों के और (वल्लीवियाणेषु) वल्लीविनानों के [पसरिएसु] विस्तृत होने पर (उन्नएसु सोभग्गमुवागएसु नगेषु नएसु वा) तथा उन्नत पर्वतों एवं नदों के निरन्तर जल की वृष्टि की वजह से किचड आदि रहित होने के कारण सुहावने लगने पर (वैभारगिरिप्पवायतडकडग- विमुक्केसु) तथा वैभार पर्वत के गर्त तटों एवं उसके किसी एक भाग प्रवृत्त ऐसे (उज्झरेसु) निर्झरनों के होने पर तथा (तुरियपहावियपलोद्वे- णाउलसकलुषं जल वहन्तीसु गिरिनदीसु) शीघ्र नीचे गिरने से और बाद में ऊँचे उछलने से उत्पन्न हुए फेनो से आकुलित अत एव सकलुष ऐसे जलको बहाती हुई गिरिनदियों के होने पर (सज्जज्जुणनीवकुडय कंदलसिलिंधकलिएसु उववणेसु) सर्ज. अर्जुन, नीप, कुटज नामक वृक्षो

(पल्लवियपायवगणेषु) ल्यारे पल्लवित वृक्ष अने (वल्लीवितानेषु) लताओं (पसरिएसु) विस्तार पाभी, (उन्नएसु सोभग्गमुवागएसु नगेषु नएसु वा) ल्यारे उन्नत पर्वतो तेभ्यो नदो सतत वर्धने लीधे डाढा वगर थडने शोभितथया, (वैभारगिरिप्पवायतडकडगविमुक्केसु) ल्यारे वैभार पर्वतना गर्ततटोभांथी (उज्झरेसु) अरणांथो वडेवा लांथी, (तुरियपहावियपलोद्वेणाउलसकलुषं जलं वहन्तीसु गिरिनदीसु) पर्वतनी नदींथो जलदी नीथे पडीने उथे उछलवाथी उछलवेला शीघ्र द्वारा आधुलित अने उछाणांथेला पाणीने बड़ावनी थर, (सज्जज्जुण- नीवकुडयकंदल सिलिंधकलिएसु उववणेसु) णगीयांथो सर्ज, अर्जुन, नीप, कुटज

‘उववणेसु’ उपवनेषु=उद्यानेसु।=अत्रोपवनस्य गिरिनीदीलघुवृक्षयुक्तत्वं दर्शितम् । ‘मेहरसियद्वतुद्वचिद्वियहरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं’ मेघरसितहृष्ट-
 ष्ठस्थितहर्षवशप्रमुक्तकंठकेकारवं, मेघस्य=जलधरस्य, रसितेन=गर्जितेन, हृष्टः
 तृष्टाश्च वृक्षादिषु स्थिताः, अत एव हर्षवशेन प्रमुक्तः=विकसितः कण्ठो यस्मिन्
 स तथा, स चासौ केकारवः=मयूरध्वनिः, तं सुयंतेसु’ सुञ्चत्सु=कुर्वत्सु ‘वर-
 हिणेसु’ बहिषु=मयूरेषु, पुनः कीदृशेषु ? इत्याह—‘उवसमयजणियतरुण
 सहयरिपणच्चिएसु’ ऋतुवशमदजनिततरुणसहचरीप्रवृत्तेषु, ऋतुवशेन=वर्षाका-
 लवशेन यो मदः=उन्मत्तभावस्तेन जनितां=प्रवृत्तं तरुणसहचरीभिः=युवतिम-
 मयूरीभिः सह प्रवृत्तं=नर्तनं यैः ते तथा तेषु=वर्षर्तवशेन मयूरीभिः सह नृत्य-
 मानेषु पुनः ‘णवसुरहिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधदुणि’ नवसुरभिशिली-
 ग्रं कुटजकंदलकदम्बगन्धघ्राणि, नवसुरभिशिलीन्धकुटजकंदलकदम्बपुष्पाणां
 ये गन्धाः, तैः घ्राणि=स्त्वप्तिः, तां ‘सुयंतेसु’ सुञ्चत्सु=धातुनामनेकार्थत्वात् कुर्व-
 त्सु, ‘उववणेसु’ उपवनेसु । अत्रोपवनस्य मयूरसुरभिवृक्षयुक्तत्वं दर्शितम् । तथा
 ‘परहुयरियरिभियसंकुलेसु’ परभृतस्तरिभितसंकुलेषु=परभृतानां=कोकिलानां
 स्तेन=मधुरशब्देन, रिभितेन=स्वरघोलनायुक्तेन संकुलेषु=व्याप्तेषु ‘उदायंत

के अंकुरों से तथा छत्रकों भूमिस्फोटकोंसे उपवनों के व्याप्त हो जाने पर (मेहरसियद्वतुद्वचिद्वियहरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं सुयंतेसु वरहि-
 णेसु) तथा मेघ की गर्जनासे हर्षोत्कर्ष वशवर्ती हुए मयूरों द्वारा केकारव
 जोर जोर से आवाज करने पर तथा (उवस-मय जणिय तरुण सहयरि
 पणच्चिएसु) वर्षा काल के वश से उत्पन्न उन्मत्त भाव के कारण तरुण
 सहचरियों के साथ उन मयूरों के नृत्य करने पर, तथा (नव सुरभिसि-
 लिंध कुडयकंदलकलंबगंधदुणिमुयंतेसु उववणेसु) नवीन सुगंधिसम-
 न्वित शिलीघ्र कुटज, कंदल और कदम्ब के पुष्पों की सुगंध द्वारा उपवनो
 के तृप्ति कारक होने पर (परहुयरियरिभियसंकुलेसु) तथा कोकिलों के
 स्वरघोलना युक्त मधुर शब्दों से उन उपवनों के व्याप्त होने पर तथा

वृक्षाणां अंकुरे आने छत्रके-भूमिस्फोटकेथी व्याप्त तथा, (मेहरसिय-द्वतुद्व-चिद्विय
 हरिसवसपमुक्ककंठकेकारवं सुयंतेसु वरहिणेसु) वादणां गोलना गर्जनने सांल-
 णीने दुर्ध्वेला थयेला भोर जेरथी टड्डुक्का भांउथां, (उवसमयजणियतरुणसह-
 यरिपणच्चिएसु) वर्षांने दीधि उन्मत्त थयेला भोर पोतानी नुवान ठेवो साथे नृत्य
 करता थया, (नवसुरभिसिलिंधकुडयकंदलकलंबगंधदुणिमुयंतेसु उववणेसु)
 भगीयाओ नवी सुगन्धवाणा शिलीघ्र कुटज कंदल आने कंदलना सूखेनी सुवास द्वारा तृप्त थया,
 (परहुयसयारिभियसंकुलेसु) भगीयाओ डोयवोना मधुर स्वरोथी व्याप्त थया, (उदायंत-

रत्त इंद गोवयथोवय कारुन्नविलविणसु' उदायंत रक्तेन्द्रगोपक स्तोकक कारुण्य-
 विलपितेषु, तत्र 'उदायंत' इति शोभमाना ये रक्ता इन्द्र गोपकाः कीटविशेषाः,
 स्तोकका=चक्रवाका तेषां कारुण्यं=करुणाजनकं विलपितं यत्र तेषु 'ओयण
 तणमंडिएसु' अवनतवृणमण्डितेषु=अवनतानि=अत्युन्नतत्वान्नम्रीभूतानि यानि
 तृणानि तैःमण्डितेषु=शोभितेषु रमणीयहरिततृणावलिशोभासम्पन्नेषु 'दुर्-
 रपयंपिएसु' दुर्दुरप्रजल्पितेषु=दुर्दुराः=मण्डूकाः, तैःशब्दितेषु 'संपिण्डियदरि-
 यभमर-महुकरि-पहकरपरिलितमत्तछप्पय कुसुमासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएसु'
 संपिण्डितदर्पितभ्रमरमधुकरीप्रकरपरिलीयमानमत्तपटपदकुसुमासवलोलमधुरगुञ्ज-
 देशभागेषु=संपिण्डिताः=एकत्रीभूताः दृसाः=गर्विताः ये भ्रमरा मधुकर्षश्च-
 तेषां प्रकराः=समूहाः येषु ते तथा परिलीयमानाः=संश्लिष्यमाणाः मत्ता ये
 पटपदाः=भ्रमरास्ते, कुसुमासवलोलश्चेति तयोःकर्मधारयः, तैः मधुरं यथा
 स्यात्तथा गुञ्जन्तः=शब्दायमाना देशभाषा यत्र तेषु उपवनेषु। अत्रोपवनम्य
 कोकिलादि शब्दविशिष्टत्वं प्रदर्शितम्। 'परिसामियचंदसूरगहगणपणट्ट
 नक्खत्त तारगपहे' परिश्यामित चंद्रधूर्यग्रहगणप्रणष्टनक्षत्रतारकप्रभे, इदमम्बर-

(उदायंतरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविणसु) उदायंत-सुन्दर-इन्द्रगोप-
 नामक कीट विशेष एवं स्तोकको-चक्रवाकों-के करुणा जनक विलापो से
 उनके विशिष्ट होने पर, (ओयण तण मंडिएसु) तथा अतिउन्नत होने
 के कारण नम्रीभूत हुए तृणों से उनके शोभा संपन्न होने पर (दुर्दुर
 पर्यापिणसु) तथा दुर्दुरों (मंडक) के आरावों से-उनके युक्तहोने पर
 (संपिण्डियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुंजंत
 देसभाएसु) तथा मदोन्मत्त भ्रमर और भ्रमरियों के समूह से एवं
 कुसुमामव के पान में चंचल बने हुए उन्मत्त भ्रमरों को झंकार से उन उपवनों
 के प्रदेश शब्दायमान होने पर (परिसामियचंदसूरगहगणपणट्टन-
 क्वत्ततारगपहे) तथा श्याम मेघ से अच्छादित होने के कारण जिसमें

तरत्तइंदगोवयथोवयकारुन्नविलविणसु) सुंदर इन्द्रगोपो (एक कीट विशेष) द्वारा
 तेमन् डण्डु विलाप करता चक्रवाको द्वारा गगीयाओ युक्त तथा, (ओयणतणमंडिएसु)
 जूथ उंचा होवाने की धी नीचे नभेला तृणोथी तेओ शोभित तथा(दुर्दुरपर्यापिणसु)दुर्दुरांओन
 आवाञ्छीमण्डित तथा (संपिण्डियदरियभमरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तछप्पयकुसु-
 मासवलोलमहुरगुंजंतदेसभाएसु) गगीयाओ मदोन्मत्त भमरा ओने भंभ-
 रीओ तथा पुण्परसुता पान करवाथी अंचण तेमन् उन्मत्त भमराओना गुंजंतरव द्वारा
 शब्दायमान तथा, (परिसामियचंद सूरगहगणपणट्टनक्वत्ततारगपहे)ओने आकाश
 प्रदेश श्याम मेघद्वारा ढंकाओओ होवाने कारणे तेमां अर्थ चन्द्र ओने

तलस्य विशेषणम्, परिश्यामिताः=श्याममेघाच्छादनेन कृष्णवर्णीकृताः चन्द्र सूर्य-
ग्रहगणाः, पुनः प्रणष्टा नक्षत्र तारका प्रभा यत्र तस्मिन्, अतिकृष्णमेघाच्छादनेन
चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रप्रभारहिते, 'इदाउह वद्धचिंधपटंसि' इन्द्रायुधवद्धचिह्नपटे=इन्द्रा-
युधैः=इन्द्रधनुरेववद्धः चिह्नपटो=ध्वजपटो यत्र तस्मिन् इन्द्रधनुर्युक्ते, अंबरतले=
आकाशतले, पुनः कीदृशेऽम्बरतले? इत्याह-‘उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे’
उड्डीणबलाकापङ्क्ति-शोभमानमेघवृन्दे=उड्डीणाभिः=बलपंक्तिभिः शोभमानं मेघ
वृन्दं यस्मिन् तस्मिन्गगनतले, प्रावृट्कालस्य विशेषणमाह-तथा-‘कारंडगचक्र-
वायकलहंसउस्सुयकरे’कारण्डकचक्रवाककलहंसौस्सुयकरे=कारण्डकाः=भरद्वाजप-
क्षिणः, चक्रवाकाः ‘चक्रवा’ इति भाषायां, कलहंसाः=राजहंसा तेषां मानससरोवर-
ममनं प्रति औत्सुक्यकरे ‘पाउसंमिकाले’ प्रावृषिकाले=वर्षासमये सम्प्राप्ते
सति या मातरः ‘ण्हाया’ स्नाताः=कृतस्नानाः ‘कयवलिकम्मा’ कृतवलिकर्माणः,
दुःखस्वप्नदोषनिवारणाय कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ताः ‘कि तत्=किमधिकेन

पहिले चन्द्र सूर्य एवं ग्रहगण श्यामवर्ण से विशिष्ट जैसे घने और पश्चात्
जिसमें नक्षत्र एवं तारकों की प्रभा प्रणष्ट हो गई-अर्थात् अत्यन्त मेघों
से आवृत होने के कारण चन्द्र, सूर्य, ग्रह-और नक्षत्रों की प्रभा जहां
विलकुल नष्ट दिखलाई पड़ती है-(उड्डीणबलागपंतिसोभंतमेहविंदे)
तथा उड़ते हुए बलाका (यगले) पक्षियों की पंक्ति से जिसमें मेघवृन्द
शोभायमान हो रहा है ऐसे (अंबरतले) आकाश प्रदेश के होने पर
(भारंडगचक्रवायकलहंसउस्सुयकरे) तथा जिसमें भारंड पक्षी, चक्रवाक
और राजहंसों में मानस सरोवर में जाने का भाव भर दिया गया है
ऐसे (पाउसंमि काले संपत्ते) वर्षाकाल के आजाने पर (ण्हायाओ कयव-
लिकम्माओ कयकोउयमंगलपायच्छित्ताओ) जो माताएँ स्नानकर तथा
दुःस्वप्न दोष के निवारणार्थ कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त कर्म आचरित

थोड़े पड़ेलां तो श्यामवर्णुं विशिष्ट तथा अने त्यारणाह नक्षत्रो अने ताराओनी प्रभा
संपूर्णपणु नाश पाभी ओटवे के श्याम मेघद्वारा ढंकाओला डोवाने लीधे सूर्य, चन्द्र
अने ग्रहोनी प्रभा न्यां तदन देखाती नथी. [उड्डीण बलागपंतिसोभंतमेहविंदे]
उडता गगलाओनी पंक्तिथी घराओला वाहणाओ वडे शोभतुं [अंबरतले] मुंदर
आकाश थयुं त्यारे. [भारंडगचक्रवायकलहंसउस्सुयकरे] भारंड, चक्रवाक
अने राजहंसोभां मानसरोवर तरङ्ग नवाना लावो उत्पन्न करनार [पाउसंमिका
ले संपत्ते] वर्षाकाल आओ. (ण्हायाओ कयवलिकम्माओ कयकोउयमंगल
पायच्छित्ताओ) आवा समये ने माताओ स्नान करीने गराण स्वभधी उत्पन्न
दोषना निवारणु माटे कौतुक मंगल अने प्रायश्चित्त करे छे. अने तेथी (किंते)वधारे शु

વર્ણનેન 'વરપાયપત્તણે ઉરમણિમેહલહારરઈયકડગસુહુયવિચિત્તવરવલયથંભિય-
 મુયાઓ' વરપાદપ્રાપ્ત નૂપુરમાણિ મેઘલાહાર રચિત કટકવિચિત્ર વરવલયસ્તમ્ભિ-
 તમુજાઃ=તત્ર વરૌ પાદયોઃ પ્રાપ્તૌ=સ્થિતૌ નૂપુરૌ યાસાં તાઃ, તથા મણિમેઘલા=
 મણિકાશ્ચી, હારથ ચાસાં તા, તથા રચિતાનિ=ન્યસ્તાનિ કટકાનિ=કંકણાનિ,
 સુહુકાનિ=અર્જુલી ભૂષણાનિ, વિચિત્રા=નાનાવિધશોભામ્પન્ના વરાઃ=શ્રેષ્ઠા વલ-
 યાથ તૈ સ્તમ્ભિતૌ=સ્તબ્ધોભૂતૌ સંયુક્તૌ મુજૌ યાસાં તાઃ, અત્ર પદત્રયસ્ય કર્મ-
 ધારયઃ, 'કુંડલ ડજ્જો વિયાળળાઓ' કુંડલો ઘોતિતાનનાઃ-કુંડલાભ્યાં ડધો-
 તિતાનનાઃ=પ્રકાશિતમુખાઃ 'રયળભૂસિયંગાઓ' રત્નભૂષિતાજ્ઞા=રત્નજટિતભૂષણ-
 ભૂષિતશરીરાઃ। અથ તાસાં વસ્ત્રં વર્ણ્યતે-'નાસાનીસાસવાયવોજ્ઞં' નાસા
 નિશ્વાસવાતોહ્યં=નાસિકા નિશ્વાસવાયુના ડહાં=ધાર્યં તદ્ગત્યા-પ્રચાલ્યમિત્યર્થઃ
 સુદ્યતન્તુમયાત્વાદતિ લધુઈતિ, 'ચક્કુ હરં' ચક્કુહરં શોભનરૂપસન્પન્નં 'વળ્ણફ-
 રિસસંજુત્તં' વર્ણસ્પર્શ સંયુક્તં=તત્ર વર્ણઃ=સુન્દર મનોહરિલાલપીતાદિરૂપઃ, સ્પર્શઃ=
 સુકોમલાદિરૂપઃતાભ્યાં સંયુક્ત 'હયલાંલા પેલવાઈરેયં, હયલાલા પેલવાતિરેકં તત્ર

કરતી હૈં (કિંતે) અધિક વર્ણનસે તો કયા (વરપાયપત્તણે ઉરમણિમેહલહાર-
 રઈયકડગસુહુય વિચિત્તવરવલયથંભિયમુયાઓ) અપને દોનોં પૈરો મેં નુપૂર
 કટિ પ્રદેશ મેં મણિમેઘલા ગલે મેં હાર હાથોં મેં કટક-કંકણ એવં અંગુ-
 લિયોં મેં મુદ્રિકાઈ ધારણ કરતી હૈં તથા મુજોં મેં મુજવન્ધ વાંધતી હૈં
 (કુંડલડજ્જોવિયાળળાઓ) તથા કુંડલ કી પ્રભા સે જિનકા મુઘ મંડલ-ઔર
 અધિક કાંતિવાલા વન રહા ઈ (રયળભૂસિયાંગો) ઔર રત્નજટિત આમૂ-
 પળોં સે જિનકા શરીર ભૂષિત હો રહા હૈં (નાસાનીસાસવાયવોજ્ઞં) તથા
 (અંમુયં) વસ્ત્ર કો કિ જો નાસિકા કે નિશ્વાસ સે મી કંપિત હો જાતા હો (ચક્કુ-
 હરં) ઢેઘને મેં વડા સુદાવના હો (વળ્ણફરિસસંજુત્તં) સુંદર રંગવાલાહો સ્પર્શ જિસકા
 વડા કોમલ હો (હયલાલાપેલવાઈરેયં) અપની કોમલતા સે જો ઘોડે કી

(વરપાયપત્તણે ઉરમણિમેહલહારરઈયકડગસુહુયવિચિત્તવરવલયથંભિયમુયાઓ)
 જે માતાઓ જન્ને પગોમાં અંઝર, ડેડે મણિઓનો ડહોરો, ગળામાં હાર,
 હાથોમાં ડડાં અને આંગળિયોમાં વીંટીઓ પહેરે અને ગાલુમાં ગાલુખ ધળાંધે (કુંડલ
 ડજ્જોવિયાળળાઓ) અને ડુંડોની કાંતિદ્વારા જેમનું મોં વધારે દીપી ડે
 (રયળભૂસિયાંગો) રત્ન જેડાધરેણુંઓધી જેમનું શરીર શોભાયમાનહેએવા નાસાની
 સાસવાયવોજ્ઞં તેમજ એવું (અંમુયં) વસ્ત્ર કે જે નિશ્વાસથી પણ હાલવા માંડે
 (ચક્કુહરં) મનોહર (વળ્ણફરિસસંજુત્તં) સુંદર રંગે રંગેલું અને દૃષ્ટિમાં
 અત્યંત ડોમળ કે જે [હયલાલાપેલવાઈરેયં] ડોમળતામાં ઘોડાની લાળને પણ

हयस्य=अश्वस्य लाला तस्याः सकाशात् तदपेक्षया-पेलवत्वेन=कोमलत्वेन अतिरेकः=अधिवयं यत्र तत्तथा अतिशयकोमलमित्यर्थः, तथा 'धवलकणयखचियंतकम्मं' धवल कनकखचितान्तकर्म=तत्र धवलं च तत् कनकेन=कनकमयमूत्रेण 'जरी' इति प्रसिद्धेन खचितम्=रचितम् अन्तेषु=प्रान्तभागेषु कर्म=तन्तु योजनरूपवानकर्म यस्य तत्तथा, सुवर्णमूत्रजटितश्वेतकोरकयुक्तम्, 'आगासफलिहसरिसप्पभं' आकाशस्फटिकसदृशप्रभम्=आकाशस्य स्फटिकारत्नस्य च सदृशी अतिस्नच्छत्वा त्रभा यस्य तत्तथा स्वच्छधवलं तादृशं 'अंसुयं' अंशुकं=वस्त्रं, पवरपरियाओ' पवरपरिधताः, प्रवरं=प्रकृष्टं सुशोभनं यथास्यात्तथाधृताः=परिधृतवत्यः, आर्ष-त्वात्कर्त्तरिक्तः, 'दुगुल्लसुकुमालउत्तरिज्जाओ' दुकूलसुकुमारोत्तरीयाः, दुकूलं=वृक्षविशेषः तस्य वल्कलाज्जातं वस्त्रविशेषस्तस्य सुकुमारं सुकोमलम् उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्रं यासां ता उत्तमवस्त्रशाटिका सम्पन्नाः, 'सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ' सर्वतु सुरभिकुसुम प्रवरमाल्यशोभितशिरसः, सर्वतु सुरभिकुसुमैः=सर्वऋतुसम्बन्धिसुगन्धपुष्पैः प्रवरमाल्यैः=श्रेष्ठग्रथितपुष्पैश्च शोभितं शिरो=मस्तकं यासां ताः तथा कालागुरु धूवधूवियाओ' कालागुरुधूवधूपिताः=कालागुरुः=कृष्णागुरुः, तस्यधूपेन धूपिताः=सुगन्धिशरीराः 'सिरी

लार को करता हो (धवलकणयखचियंतकम्मं) सुवर्ण के सूत्र से जड़ी हुई जिस की श्वेत कोर हो (आगासफलिहसरिसप्पभं) प्रभाकांति-जिसकी आकाश एव स्फटिक मणि जैसी अति स्वच्छ दिखलाई दे रही हो (पवरपरिहियाओ) अच्छी तरह धारण करती हैं-पहिरती हैं-(दुगुल्लसुकुमारउत्तरिज्जाओ) जिनका उत्तरासंगवस्त्र-ओडनी-दुकूल नामक वृक्ष विशेष की छालका अति कोमलवना हुआ हो (सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ) मस्तक जिनका समस्तऋतु संबन्धि सुगन्धि सुगंध-पुष्प वाली श्रेष्ठमालाओं से विराजित हो रहा हो (कालागुरुधूवधूवियाओ

आंभी पाडतुं डोय [धवलकणयखचियंतकम्मं] सोनाना दोराथी गनेली सद्धे डीनारीवाणुं. (आगासफलिहसरिसप्पभं) नेनी प्रला आकाश अने स्फटिक भण्डि नेवी भूण न स्वस्थ लागती डोय, (पवरपरिहियाओ) अने तेने नेयो सरस रीते पड़ेरे, (दुगुल्लसुकुमारउत्तरिज्जाओ) उत्तरासंगवस्त्र-ओडणी भूणन डोभण अने दुकूल नामना वृक्षनी छालनी डोय (सव्वोउयसुरभिकुसुमपवरमल्लसोभियसिराओ) ने माताओतुं मस्तक सुवासित गधी ऋतुओनां डूवोनी उत्तम भाणाओथी शोलीरहुं डोय, (कालागुरुधूवधूवियाओ) सिरिसमाणवेसाओ सेय

સમાણવેસઓ' શ્રી સમાનવેષાઃ=સાક્ષાલક્ષ્મીસમાનરૂપાઃ, 'સેયણગંધહૃત્થિરયણં
 દુરુઢાઓ સમાણીઓ' સેચનક ગન્ધિહસ્તિરત્નં દુરુઢાઃ, સેચનક નામા ભૂપસ્ય
 પટ્ટહસ્તી સ એવ રત્નં તદુપરિ આરુઢાઃ=સમુપવિષ્ટાઃ સત્યઃ 'સકોરંટમલ્લદામેણં'
 સકોરંટમાલ્યદામ્ના, કોરંટકમાલ્યદામ્ના સહ વર્તેતે इति સકોરંટમાલ્ય
 દામ તેન 'છત્તેણં' છત્રેણ 'ધરિજ્જમાણેણં' ધ્રિયમાણેન, યુક્તાઃ 'ચંદપ્પભવહર
 વેરુલિયવિમલદંડસંસ્વકુંદદગરયઅમયફેણપુંજસન્નિગાસચડચામરવાલવીજિયંગીઓ'
 ચંદ્રપ્રભવજ્વૈર્યવિમલદંડશંસ્વકુંદદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુઞ્જસંનિકાશચતુશ્ચામર-
 વાલવીજિતાઙ્ગયઃ, શારદીયચન્દ્રવદુજ્જ્વલવજ્રવૈર્યવદ્ વિમલદંડવન્તઃ, શંસ્વ
 કુંદદકરજોઽમૃતમથિતફેનસમૂહસદૃશાઃ યે ચત્વારશ્ચામરાસ્તેષાં વાઙ્માઃ
 કેશાઃ તૈર્વીજિતાન્યઙ્ગાનિ યાસાં તા સ્તથા, શ્રેણિકેન રાજ્ઞા માર્ધ

મિરિસમાણવેસાઓ સેયણગંધહૃત્થિરયણં દુરુઢાઓ સમાણીઓ) શરીર
 જિનકા કાલાગુરુધૂપ સે ધૂપિત હોને કે કારણ સુગંધિયુક્ત બન રહ્યા હો
 દેખને મેં જો સાક્ષાત્ લક્ષ્મી જૈસી માલૂમ દે રહી હોં સેચનક નામકે ગંધ
 હસ્તીરત્ન પર જો આરુઢ હો રહી હોં (સકોરંટ મલ્લદામેણં છત્તેણં
 ધરિજ્જમાણેણં ચંદપ્પભવહરવેરુલિયવિમલદંડસંસ્વકુંદદગરયઅમયમહિ-
 યફેણપુંજસન્નિગાસચડચામરવાલવીજિયંગાઓ) ઓર જિનકે ડપર કોરં
 ટકણ્ણીં કી ગુંથી મઘી માલા સે વિરાજિત છત્ર છત્રધારિયોં દ્વારા તાના
 મયા હૈ-ઓર જિન પરેસે ચાર ચમર ઢોલે જા રહે હૈં કિ જિનકે દંડ
 શારદીય ચન્દ્ર કે સમાન ડજ્જ્વલ, તથા વજ્ર વૈર્ય કે સમાન વિમલ હૈં
 ઓર જો સ્વયં, શંસ્વ, કુંદ, દક રજ જલ વિન્દુ અમૃત, તથા મથિતફેન
 સમૂહ કે સમાન શુભ્ર હૈં એસે ઢોરે મયે ચારચમરોં કે વાલોં સે જિનકા અંમ
 વીજિત હો રહ્યા હોં. વે માતાઈ ધન્ય હૈં ઇસતરહ મેં મી (સેણિણં રજ્ઞા માર્ધિ)

ણગંધહૃત્થિરયણં દુરુઢાઓ સમાણીઓ) અને જે માતાઓનું શરીર
 કાલાગુરુ ધૂપદારા ધૂપિત હોવાને લીધે સુવાસિત થયું હોય, દેખાવમાં તે લક્ષ્મી જેવી
 હોય અને સેચનક નામના ગંધ હાથી ઉપર જે સવાર થયેલી હોય, (સેકોરંટ
 મલ્લદામેણં છત્તેણં ધારિજ્જમાણેણં ચંદપ્પભવહરવેસવિયવિમલદંડસંસ્વ
 કુંદદગરયઅમયમહિયફેણપુંજસન્નિગાસચામરવાલવીજિયંગાઓ) અને છત્ર
 ધારીઓથી તાણેલા છત્ર ઉપર ગૃધ્રેલી કોરંટક પુષ્પની માળથી શોભતો
 હોય ચન્દના ચન્દ્ર જેવી સ્વચ્છ હીરા અને વૈર્યના જેવી નિર્મળા, શૃંગ, કુંદ
 દરકન, પાણીના ટીપાં, અમૃત અને મથાઓલા શીંગુના સમૂહ જેવી શ્વેત દાંડીવાળા
 ચાર ચમરો જેમના ઉપર ઢોળાઈ રહ્યા હોય, અને તેમના વાળથી જેમના અંગો
 વીંજીત થઈ રહ્યા હોય તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. આ પ્રમાણે તે ધારિણી દેવી

‘हृत्स्थिखंधवरगणं’ हस्तिस्कन्धवरगतेन, इदं राज्ञो विशेषणम्, हस्तिरत्न
स्कन्धमारूढेन राज्ञेति भावः ‘पिटृओ’ पृष्ठतः=पृष्ठदेशे, ‘समणुगच्छमाणीओ’
समनुगम्यमानाः पृष्ठदेशे समनुगम्यमाननृपसहिता इत्यर्थः, ‘चाउरंगिणीए सेणाए’
चतुरङ्गिण्या सेनया, चतुरङ्गिणीं सेनां वर्णयति-‘महयाहयाणीएणं’ महता
हयानीकेन=विशालतुरगबलेन, महच्छब्दः सर्वत्र योजनीयः, तेन ‘गयाणी-
एणं’ गजानीकेन=विशालगजबलेन ‘रहाणीएणं’ रथानीकेन=विशालरथबलेन,
‘पायत्ताणीएणं’ पदात्यनीकेन=प्रभूतपदातिबलेन, एवं भूतया चतुरङ्गिण्या से-
नया समनुगम्यमानाः इति पूर्वेण सम्बन्धः, तथा ‘सव्विङ्कीए’ सर्वकुद्धया=
सकलराजविभवरूपया ‘सव्वज्जुईए’ सर्वधुत्या=वस्त्रालङ्कारादि सकलप्रभया ‘जाव’
यावत् ‘निग्घोसणादियरवेणं’ निर्घोषनादितरवेण, -तत्र-निर्घोषः=शंखवाद्या-
दीनामव्यक्तो महाशब्दः, नादितः=मनुष्यकृतमंगलशुभशब्दः जयविजयादिरूपः,

श्रेणिक राजा के साथ कि जो (हृत्स्थिखंधवरगणं) हस्तिरत्न पर आरूढ
हैं (पिटृओ समणुगच्छमाणीओ) पीछे से अनुगम्यमान हैं-अर्थात् हस्तिरत्न
पर आरूढ हुए श्रेणिक के साथ अन्य बैठकर चल रही हों-(महया हयाणीएणं,
गयाणीएणं, रहाणीएणं पायत्ताणीएणं चाउरंगिणीए सेणाए) तथा जिनके
पीछे घोड़ोंवाली, हाथीयोंवाली, रथोंवाली पदातियोंवाली विशाल चातुरंगिणी
चल रहीं हों, तथा (सव्विङ्कीए, सव्वज्जुईए जाव निग्घोसणादियरवेणं
रायगिहं नगरं) और जो अपनी सकल राज विभवरूपकुद्धि से वस्त्र अलं-
कार आदिरूप सकल धुति से, निर्घोषरव से शंख, वाद्य आदिकों के
अव्यक्त महान् शब्दों से एवं नादितरव से-मनुष्यों द्वारा उच्चरितजय-
विजय रूप मांगलिक शुभ शब्दों से राजगृह नगर को देर नहीं हुई कि जो

पोते विचारे छ के आरीते हुं पणु (सेणिएणं रन्ना सद्धिं) श्रेणिक राज्ञानी
साथे-के जेओ (हृत्स्थिखंधवरगणं) उत्तम हाथी उपर सवार होय, (पिटृओ
समणुगच्छमाणीओ) अने तेमनी पाछण पाछण भील सेवके पणु अनुगमन
करता होय ओटवे के भील सेवके पाछण पाछण श्रेष्ठ हाथीओ उपर सवार धडने
आवता होय, (महया हयाणीएणं, गयाणीएणं, रहाणीएणं पायत्ताणी-
एणं चाउरंगिणीए सेणाए) तेमनी पाछण हाथी, घोडा. रथ अने पायदणोनी
विशाल चतुरंगिणी सेना आवती होय, (सव्विङ्कीए सव्वज्जुईए जाव निग्घोस-
णादियरवेणं रायगिहं नगरं) अने जे पोतानी संपूर्ण राजवैलवश्य ऋद्धिथी,
वस्त्र अने धरेणुओनी प्रलाथी, निर्घोषथी, शंख अने वाज वगेरेना अव्यक्त
घोंघाटथी, नादितरवथी, मनुष्यो द्वारा उच्चरित यता मांगलिक ‘जय जयकारेथी’
राजगृहनगने लेती के जे (सिधांडगतिचउक्कचचरमहापहपहेसु श्रंगाटकमा-

તાદૃશેન રવેણોદ્ધોષણારૂપેણ 'રાયગિહં નયરં' રાજગૃહં નગરં, 'સિંઘાડ-
ગતિય ચરુક્ચચ્ચરચરુમ્મુહમહાપહપહેસુ' શૃંગારટકત્રિકચતુષ્કચત્વરચતુર્મુલ્લ
મહાપથપથેષુ તત્ર શ્રૃંગારટકં=ત્રિકોણમાર્ગઃ, ત્રિકં=ત્રિપથયુક્તં સ્થાનં.
ચતુષ્કં=ચતુષ્પથયુક્તં ચત્વરમ્=અનેકમાર્ગમીલિતસ્થાનં, ચતુર્મુલ્લં=ચતુર્દ્વારયુક્તં
ગોપુરાદિકં, મહાપથો=રાજમાર્ગઃ, પન્થોઃ=સામાન્યમાર્ગઃ, તેષુ 'આસિત્તસિત્ત-
સુચિયસંમજ્જિઓવલિત્તં આસિત્તસિત્તશુચિકસંમાર્જિતોપલિપ્તં, તત્ર-આમિત્તં=
ગન્ધોદ્કાદિના સકૃત્, સિત્તમ્=અનેકવારં, શુચિકં=પવિત્રીકૃતં=સંમાર્જિતં-
સંમાર્જન્યાપનીતકચ્ચરમ્, ઉપલિપ્તં=ગોમયાદિના 'જાઘ' સુગંધવરગંધિયં' યાઘત્
સુગન્ધવરગન્ધિતં=પ્રધાનગન્ધયુક્તં, ગંધવટ્ટીભૂયં' ગન્ધવર્તિભૂતમ્, 'અવલોપમા
ણીઓ' અવલોકયન્ત્યઃ=પ્રવક્તવ્યઃ 'નાગરજણેણ' નાગરજનેન=પુરવાસિના
'અંભિણંદિજ્જમાણીયો' અભિનન્ધમાનાઃપ્રશસ્યમાનાઃ-ધન્યવાદાદિ કહેને, 'ગુચ્છ-

(સિંઘાડગતિયચરુક્કચચ્ચરચરુમ્મુહમહાપહપહેસુ) શૃંગારટક મેં-ત્રિકોણ
વાલે માર્ગ મેં-ત્રિક મેં-ત્રીન રાસ્તે વાલે માર્ગ મેં, ચતુષ્ક મેં-ચાર રસ્તેવાલે
માર્ગ મેં ચત્વર મેં-અનેક રસ્તેવાલે માર્ગ મેં ચતુર્મુલ્લ ચાર દ્વાર વાલે ગોપુર આદિ
મેં મહાપથ મેં-રાજમાર્ગ મેં એવં પથ મેં-સાધારણમાર્ગ મેં (આસિત્તસિત્ત-
સુચિયસંમજ્જિઓવલિત્તં જાઘ સુગંધવરગંધિયં ગંધવટ્ટીભૂયં અવલોપમાણીઓ)
આમિત્તં-એક હી વાર સુગંધિત જલાદિ દ્વારા સીંચા ગયા હૈ, સિત્તં-અનેક
વાર સુગંધિત જલાદિ દ્વારા સીંચા ગયા હૈ-શુચિકં-પવિત્રકર દિયા ગયા
હૈ, સંમાર્જિતં-બુઢારી દ્વારા કૂઢાકરકટ સાફ કરને સે જો વિલકુલ સાફ
સુધરા હૈ-ઉપલિપ્તં-ગોમય આદિ દ્વારા જો લીપ દિયા ગયા હૈ, તથા
અગુરુ આદિ ધૂપોં સે ધૂપિત હોને કે કારણ જો સુગંધ સે સુગંધિત થન
રહા હૈ ઓર હસી લિયે જો ગંધ સી વર્તિભૂત જેસા હો રહા હૈ 'દેશ્વની

ત્રિકોણવાળા માર્ગમાં-ત્રણ રસ્તાઓવાળા માર્ગમાં, ચતુષ્કમાં-ચાર રસ્તાવાળા
માર્ગમાં ચત્વરમાં-ચણ રસ્તાવાળા માર્ગમાં, ચતુર્મુલ્લમાં-ચાર દ્વારવાળા ગોપુર વગેરેમાં,
મહાપથમાં-ધારીરસ્તામાં, અને પથમાં-સાધારણ રસ્તામાં (આમિત્તમિત્ત સુચિયસં-
મજ્જિઓવલિત્તં જાઘ સુગંધવરગંધિયં ગંધવટ્ટીભૂયં અવલોપમાણીઓ) આસિત્ત
છે-ત્યાં સુવાસિત પાણી વગેરે એક જ વાર છોટવામાં આવ્યું છે, સિત્તછે-ત્યાં
સુવાસિત પાણી ઘણીવાર છોટાયું છે, શુચિત્ત છે-જેને ત્યાં પવિત્ર કરવામાં આવ્યું છે,
સંમાર્જિત છે-જેને સાવરણીથી એકદમ સ્વચ્છ બનાવવામાં આવ્યું છે, ઉપલિપ્ત છે-
ત્યાં છાણ વગેરેથી લીપવામાં આવ્યું છે, અગુરુ વગેરે ધૂપોથી ધૂપિત હોવાને કારણે
સુવાસિત થયેલું છે અને એથી જ તે સુગંધની ધૂપગ્રાણી જેવું થઈ રહ્યું છે, નગરનાં

લયારુક્ષગુન્મવલ્લિગુચ્છાઓચ્છાઇયં' ગુચ્છલતાવૃક્ષગુન્મગ્ધીગુચ્છાપચ્છાનિતં,
તન્ન ગુચ્છાઃ=ટુન્તાકીપ્રભૃતીનાં લતાઃ=વમ્પાદિરૂપાઃ, વૃક્ષા=આમ્રાદયઃ,
ગુલ્માઃ=ચતુર્દિક્ પ્રસૃતશાખાદિરૂપાઃ, વલયઃ=વૃક્ષોપરિસમારોહણસ્વભાવા લતાઃ,
એતેષાં ગુચ્છાઃ=સમૂહાઃ, તૈરવચ્છાદિતમ્, 'સુરમ્મં' સુરમ્યં 'વૈભારગિરિકઙ્ગ-
પાયમૂલં' વૈભારગિરિકટકપાદમૂલમ્, વૈભારગિરેઃ યે કટકાઃ=પ્રદેશાઃ, તેષાં યે
પાદાઃ=અધોભાગાઃ તેષાં યન્મૂલં=સમીપમાગસ્તત્ 'સન્વઓ'=સર્વતઃ=
સર્વદિશુ, 'સમંતા' સમન્તાત્ મનોભિલાપાનુસારમિતસ્તઃ 'આર્હિલેમાણીઓ'
'આર્હિલેમાણીઓ' ૨ 'દોહલં વિણિયંતિ' દોહલં વિનયન્તિ=પૂરયન્તિ,
તદ્ યદિ સ્વલ્પ અહમપિ 'મેહેસુ' મેષેષુ=અકાલમેઘેષુ 'અબ્ધુગ્ગણસુ' અબ્ધુદ્ગતેષુ
ઉક્તરીત્યા યાવદ્દોહલં 'વિણિજ્ઞામિ' વિનયેયં=પૂરયેયં તદાશ્રેયઃ इत्यभिप्रायः ॥મ્.૧૨॥

હુઈ તથા (નાગરજણેણં અભિણંદિજ્ઞમાણીઓ) નગર નિવાસિ મનુષ્યોં હાગ
અભિનન્દિત હાંતી હુઈ-(ગુચ્છલયારુક્ષગુન્મવલ્લિગુચ્છઓચ્છાઇયં) ગુચ્છો
સે લતાઓં સે આમ્રાદિક વૃક્ષોં સે દિશાઓં મેં શાખાઈ પૈલી હુઈ હેં એસે
ગુલ્મોં સે તથા વૃક્ષોં કે ઉપર ચઢને કે સ્વભાવ વાલી વેલોં સે આચ્છાદિત
હુઈ (સુરમ્મ વૈભારગિરિકઙ્ગપાયમૂલં) રમણીય વૈભાર પર્વત કે પ્રદેશો
કે અધોભાગ કે સમીપ ભાગ મેં (સન્વઓ સમંતા આર્હિલેમાણીઓ ૨
દોહલં વિણિયંતિ) સમસ્ત દિશાઓં કી તરફ ઇધર ઉધર ઘૂમ ૨ કાઠ અપને
દોહલરૂપ મનોરથ કી પૂર્તિ કરતી હૈં। (તં જણં અહમવિ મેહેસુ અબ્ધુ-
ગણસુ જાવ દોહલં વિણિજ્ઞામિ) તો યદિ મેં સી અબ્ધુદ્ગત આદિ વિશેષોં
વાલે મેંઘોં મેં વિવરણ કર અપને દોહલ કી પૂર્તિ કરૂં તો બહુત અચ્છા હો।મ્.૧૨।

એવાં દ્રશ્યોને જોતી તેમજ (નાગરજણેણં અભિણંદિજ્ઞમાણીઓ) તે ધારિણીદેવી
નાગરિકો દ્વારા અભિનન્દિત થતી (ગુચ્છલયારુક્ષગુન્મવલ્લિગુચ્છઓચ્છાઇયં)
અને પછી તે ગુચ્છો, લતાઓ, આંખા વગેરે વૃક્ષો, જેમની શાખાઓ ચારે દિશાઓમાં
પ્રસરી રહી છે એવા ગુલ્મો અને વૃક્ષો ઉપર ચઢીને પ્રસરીલી લતાઓ વડે ઢંકાયેલા
(સુરમ્મવૈભારગિરિકઙ્ગપાયમૂલં) રમણીય વૈભાર પર્વતના નિકટ સ્થાનોમાં
(સન્વઓસમંતા આર્હિલેમાણીઓ ૨ દોહલં વિણિયંતિ) અને બધી દિશાઓમાં કદી-
કદીને પોતાના દોહલની પૂર્તિ કરે છે. (તં જણં અહમવિ મેહેસુ અબ્ધુગણસુ જાવ
દોહલં વિણિજ્ઞામિ) તો હું પણ ઉપર વર્ણન કરવામાં આવેલા અબ્ધુદ્ગત વગેરે
વિશેષણોવા ૧ મેઘોમાં વિચરણ કરીને મારા દોહલની પૂર્તિ કરું તો બહુ આર્થ થાય. ૧૨ ૧૨

मूलम्--तएणं सा धारिणी देवी तंसि दोहलंसि अत्रिणिज्जमाणंसि
 असंपन्नदोहला असंपुन्नदोहला असमाणियदोहला सुक्का भुक्खा णि-
 म्मंसा ओलुग्गा ओलुग्गा सरीरा पमइलदुब्बला किलंता ओमंथिय
 वयणनयणकमला पंडुइयमुहा करयलमलियव्व चंपगमाला णित्तेया
 दीणविवणवयणा जहोचियपुप्फगंधमल्लालंकारहारं अणभिलसमाणी
 कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणीदीणा दुम्मणा निराणंदा भूमिगय
 दिट्ठिया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ । तएणं तीसे धारिणीए
 देवीए अंगपडियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं
 ओलुग्गं जाव झियायणिं पासंति पासित्ता एवं वयासी--किण्णं तुमे
 देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ?, तएणं
 सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडि-
 याहिं एवं वुत्ता समाणी ताओ दासचेडियाओ नो आढाइ णो परि-
 याणाइ अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं
 ताओ अंगपरियारियाओ अब्भितरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं
 देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी--किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा
 ओलुग्गसरीरा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणी देवी ताहिं
 अंगपडियारियाहिं अब्भितरियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं
 वुत्ता समाणी णो अढाइ णो परियाणाइ अणाढायमाणी अपरिजा-
 णमाणी तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं ताओ अंगपडियारियाओ दास-

चेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-
 णीओ तहेव संभंताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडि-
 निक्खमंति पडिनिक्खलमित्ता जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति,
 उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं जाव कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावेंति,
 वद्धावित्ता एवं वयासी—एवं खलु सामी ! किंपि अज्ज धारिणी देवी
 ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवयगया झियायइ । तएणं
 से सेणिए राया तासिं अंगपाडियारियाणं अंतिए यमट्ठं सोच्चा
 णिसम्म तहेव संभंते समाणेसिग्धं तुरियंचवलं वेइयं जेणेव धारिणी
 देवी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुग्गं ओलु-
 ग्गसरीरं जाव अट्टझाणोवयगयं झियायमाणिं पासइ पासित्ता एवं वयासी-
 किन्नं तुमे देवाणुप्पिए । ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवयगया
 झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता
 समाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं से सेणिए
 राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी—किन्नं तुमे देवाणु-
 प्पिए । ओलुग्गा जाव झियायसि ? । तएणं सा धारिणीदेवी सेणि-
 एणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ
 तुसिणीया संचिट्ठइ । तएणं सेणिए राया धारिणीं देवीं सवहसावियं
 करेइ, करित्ता एवं वयासी—किण्णं तुमं देवाणुप्पिए । अहमेयस्स अट्ट-
 स्स अणरिहे सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं-

दुक्खं रहस्सी करेसि ?। तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सवहं
 साविया समाणी सेणियं रायं एवं वयासी—एवं खलु सामी ! मम
 तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
 अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउवभूए—धन्नाओ णं ताओ ।
 अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, जाव वेभारगारेपाय-
 मूलं आहिडमाणीओ डोहलं विणित्ति, तं जइणं अहमवि जाव डोहलं
 विणिज्जामि, तएणं हं सामी ! अयमेयारूवसि अकालदोहलंसि अवि-
 णिज्जमाणंसि ओलुग्गा जाव अट्टझाणोवगया झियायामि । तएणं से
 सेणिए राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं
 देवीं एयं वयासी—माणं तुमं देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा जाव झियाहि,
 अहंणं तहां करिस्सामि जहाणं तुव्वं अयमेयारूवस्स अकालदोह-
 लस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ-त्तिकट्ठु धारिणीदेवीं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं
 मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ समासासेत्ता जेणैव वाहि-
 रिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणवर-
 गए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं
 वट्ठहिं आएहि य, उवाएहि य, ठिईहि य, उप्पत्तीहि य, वेणइयाहि
 य, कम्मियाहि य, पारिणामियाहि य, चउव्विहाहिं बुद्धीहिं अणु-
 चित्तेमाणेऽ तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइं वा उप्पत्ति वा
 अविदमाणेओहयमणसंकप्पे जाव झियायइ ॥ सू० १३ ॥

टीका—तएणं सा इत्यादि । ततः=दोहदसमुत्पत्त्यनन्तरम्, सा धारिणी राज्ञी 'तसि' तस्मिन् अकालमेघवर्षणरूपे, 'दोहलंसि' दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीयमाने=अपूर्यमाणे, सा कीदृशी जातेत्याह—'असंपन्नदोहला' असंपन्न दोहदा=अकालमेघवर्षणाभावात् असंप्राप्तदोहदा, 'असंपुन्नदोहला' असंपूर्ण दोहदा=मेघवर्षणाभावेन दोहदस्याऽसंपूर्णत्वात्, 'असंमाणियदोहला' असंमानितदोहदा=अकालमेघवर्षणजनितानन्दसद्भावाभावात् 'सुक्का' शुष्का=मनसः संतापेन शुष्कशोणितत्वात्, 'भुक्खा' बुभुक्षान्वितदोहदस्या सम्पूर्णत्वेनार्तं ध्यानतया क्षुधाक्रान्तावदुर्बला, अत एव 'णिम्मंसा' निर्मासा-शुष्कमांसा 'ओलुग्गा' अवरुग्गा=चिन्तारोगग्रसितत्वाज्जीर्णा 'ओलुग्गसरीरा' अवरुग्गशरीरा=चिन्तातिशयात् जीर्णशरीरा, 'पम्मडलदुब्बला' प्रमलिनदुर्बला प्रकर्षेण मलिना कान्ति-

तएणं सा धारिणी देवी इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) दोहला उत्पन्न होने के बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणी देवी जब (तंसि दोहलंसि) अकाल में मेघ वर्षणरूप वह अपना दोहला (अविणिज्जमाणंसि) पूर्ण नहीं हुआ तब (असंपन्नदोहला) असमय में मेघवर्षण के अभाव से दोहद की पूर्ति प्राप्त नहीं कर सकने के कारण (असंपन्नदोहला) दोहद की असंपूर्णता होने के कारण, (असंमाणिय दोहदा) दोहद संमानित (पूर्ण) नहीं होने के कारण, (सुक्का) मन में अतिशय संतापवाली हुई और इस कारण शोणित शुष्क हो जाने से वह म्रक गई (भुक्खा) बुभुक्षित व्यक्ति की तरह वह दुर्बल हो गई (णिम्मंसा) मांस भी उसका शुष्क जैसा हो गया। (ओलुग्गा) चिन्ता से रोग से ग्रसित होने के कारण जीर्ण जैसी बन गई। (ओलुग्गसरीरा) चिन्ता की अतिशयता से वह जीर्ण शरीर हो गई (पम्मडल दुब्बला) कान्तिरहित होकर

तएणं सा धारिणीदेवी इत्यादि "सुत्र

टीकार्थ—(त एणं) दोहद उत्पन्न तथा पछी (सा धारिणीदेवी) व्यादे धारिणीदेवीतु (तं सि दोहलंसि) असमये मेघवर्षणु दोहद (अविणिज्जमाणंसि) पूर्ण नहि थयुं त्यादे (असंपन्नदोहला) असमये मेघवर्षणुना अभावे पोतातुं दोहदनी पूर्ति नहि थवाथी (असंपुन्नदोहला) दोहद सन्मानित (पूर्ण) नहि डोवाने लीधि, (सुक्का) ते मनमा पूण दुःणी थध अने शरीरमाथी बोडी मूकाध जवाथी इणणी थध गध, (भुक्का) भूभी व्यडितनी जेम ते दुर्णण थध गध, (णिम्मंसा) तेनुं मांस पणु युकाध गयुं (ओलुग्गा) चिन्ता अने रोगथी पीडाअेली ते लुण्ठु जेवी गनी गध. (ओलुग्गसरीरा) अतिशय चिन्ताना लारथी लुण्ठु शरीरवाणी थध गध (पम्मडलदुब्बला) निस्तेज

वर्जिता अत एव दुर्बला भोजनादित्यागात्, 'किलंता' क्लान्ता=परमश्लानि संपन्ना, 'ओमंथियवयणनयणकमला' ओमंथियवदननयनकमला, 'ओमंथिय' इति अधः कृतं=नीचैः कृतं वदननयनकमलं यथा सा, 'पंडुरियमुहा' पाण्डुरितमुवा=पीतवर्णवदना, अत एव 'करयलमलियव्व चंपगमाला णित्तेया' करतलमलित्ता इव चम्पकम्पमाला निस्तेजाः हस्ततलमर्दितचम्पकपुष्प मालेव तेजो वर्जिता, तस्मात् 'दीणविवणवयणा दीनविवर्णवदना, तत्र दीनं=दुःखितं, विवर्णं=शोभारहितं मुखं यस्याः सा, तथा—'जहोचियपुष्पगंधमलालंकारहारं अणभिलसमाणी' यथोचितपुष्पगन्धमाल्यालंकारहारं अनभिलपन्ती, तत्र यथोचितं=यथायोग्यं राज्ञीधारणयोग्यं यथास्यात्तथा पुष्पाणि मालती प्रभृतीनां, गन्धं कोष्ठपुटादीनां, माल्यं जात्यादि पुष्पाणां, अलंकारं=कटक कुण्डलादिरूपं, हारम्=अष्टादशसरिकादिलक्षणं तत्सर्वम् अनभिलन्ती=अनिच्छन्ती 'कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी' कीडारमणक्रियां च परिहाप-

वह बहुत अधिक दुर्बल हो गई (किलंता) खानेपीने में भी उसे अरुचि आ गई (ओमंथियवयणनयणकमला) मुख और नेत्र उसके नीचे रहने लग गये (पंडुरियमुहा) शरीर की कांति फीकी पड़ जाने के कारण उसका मुख पीला पड़ गया (करयलमलियव्व चंपगमालाणित्तेया) हस्त तल से मर्दित चंपक पुष्प की माला के समान वह तेज रहित हो गई—(दीणविवणवयणा) इसीलिये उसके मुखपर दीनता और—शोभा रहितता स्पष्ट प्रतीत होने लग गई। (जहोचियपुष्पगंधमलालंकारहारं अणभिलसमाणी) उस गाली के धारण करने योग्य मालती आदि पुष्पों में कोष्ठपुट आदि के गंध में जात्यादि पुष्पों की माला में कटककुण्डल आदि रूप अलंकार में तथा १८ अठारह लरवाले हार आदि में कोई रुचि नहीं रही—(कीडारमण किरियं च परिहावेमाणी) मस्त्रियों के साथ हारमय विनोद करना आदिरूप

थरने ते णण अमज्जे थरं गच्छ (किलंता) आवापीवानी आगतमां पाण ते अरुचि अताववा लागी, (ओमंथियवयणनयणकमला) तेनां मे अने नेत्र नीचा रड़ेवा लाय्यां, (पंडुरियमुहा) थरीरनी अति झीझी थरं गच्छ, तेथी तेनुं मां पीणुं पडी गथुं इतु. (करयलमलियव्व चंपगमालाणित्तेया) दुद्धेणीमा थोणाठं गथेला थंथाना पुष्पानी भाणानी लेम ते झीझी थरं गच्छ. (दीणविवणवयणा) तेथीदैन्य अने थोणा रहितता तेनां मां उपर थपुट रीते देणातां इतां (जहोचियपुष्पगंधमलालंकारहारं अणभिलसमाणी) थमेदी वजेदे इडे, कोष्ठपुट वजेदेनी थुवाअ. जात्यादि पुष्पानी भाणा थपुष्पा वजेदे तेवां थरेणांमो, अठार (१८) लडीवाणा इडे वजेदे कोष्ठपुष्प थान्थु इडेवा थोथ्य उगम थरनुमां तेनीछिन्ता न रही. (कीडारमणकिरियं च परिहावेमाणी)

यन्ती, तत्र-क्रीडा=सहहास्य विनोदादिरूपा रमणं=सखिभिः सह खेलन, तयो
क्रीडा रमणयोः क्रिया, तां परिहापयन्ती=परित्यजन्तो, 'दीणा दीना=दुःखिता,
'दुष्मणा' दुर्मना=उद्विग्नचित्ता, निराणंदा' निरानन्दा=हर्षसुखवर्जिता, 'भूमि-
गयदिद्विया' भूमिगतदृष्टिका=धराधृतदृष्टिका 'ओहयमणसंकप्पा' अपहतमनः
संकल्पा=तत्र-अपहतो=नष्टो मनसः संकल्पः=कर्तव्याकर्तव्यविवेचनरूपो यस्याः
सा, 'जाव झियायइ' यावत् ध्यायति-यावच्छब्देन-करयलपलहत्यमुही, अट्टज्जा-
णोवगया' इति संग्रहः, तेन करतलपर्यस्तमुखी, आर्तध्यानोपगता, इतिच्छाया,
तत्र करतले=हस्ततले 'हथेली'ति भाषायां पर्यस्तं=निक्षिप्तं मुखं यथा सा तथा,
अर्तध्यानोपगता=अकालमेघवर्षण जनिता नन्दानलुभवात् शोकक्रान्ता 'जियायइ'
ध्यायति-आर्तध्यानं करोतीत्यर्थः, 'तएणं' ततःखलु 'तीसे' तस्याः धारिण्या

क्रीडा तथा उनके साथ खेलना इन दोनों क्रियाओं को उसने छोड़
दिया और केवल (दीणा दुष्मणा) वह दुःखित एवं दुर्मना रहने लगी
(निराणंदा भूमिगयदिद्विया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ) इस तरह
हर्षसुख से वर्जित बनी हुई वह सदा नीचे की ओर ही अपनी दृष्टि रखे रहती
और कर्तव्या कर्तव्य विवेचनरूप मानससंकल्प जिसका नष्ट हो चुका है ऐसे वह
धारिणी देवी रातदिन आर्त ध्यान रूप चिन्ता में मग्न बन गई। यहाँ यावत् पद
से 'करयलपलहत्यमुही, अट्टज्जाणोवगया' इन पदोका संग्रह हुआ है।
जिम समय मनुष्य अधिक चिन्ता मग्न रहने लगता है उस समय वह
हथेली पर मुख धर कर बैठा हुआ दिखलाई पड़ता है-और रातदिन आर्त-
ध्यान लिया करता है। यही स्थिति उम रानीकी भी रहने लगी थी
यही बात इन पदों द्वारा व्यक्त की गई है। (तएणं) इसके बाद (तीसे)

सर्पिणीनी साथेना हास-परिहास, विनोद, डीडाओ अने रमत गमत आ पाधा ओछे
त्यछ दीधां हुतां, अने ते इकत (दीणा दुष्मणा) दीन अने अन्यमनस्क थप्पने
दिन्से पसार करवा लागी. (निराणंदा भूमिगयदिद्विया ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ)
आदीते विषादयुक्त थप्पने ते दुःखेयां पोतानी नन्हे नीचे न राखती अने धीमे धीमे
शुं करवुं अने शुं नडि करवुं आ नतनो विवेक ओटले के कर्तव्याकर्तव्य इप
मनस संकल्प न नष्ट थप्प गयो अने आ रीने ते चिन्तामा इणी गछ. अदी
'यावत्' पदथी 'करयलपलहत्यमुही अट्टज्जाणोवगया' आ पदो संग्रह थाय
छे भाषुस वधारे चिन्तित थाय छे, ते वणते दुयेणी उपर मो गणीने गेली न
छे अने रातदिवस आर्तध्यान-चिन्ता-मां न इणी नडे छे. धारिणीदेवीनी ओर पावन
थप्प गछ आ पदोथी ओ न बात स्पष्ट करवामां आवी छे. (तएणं) आ पदो

देव्याः 'अंगपडियारियाओ' अङ्गपरिचारिकाः=आत्मरक्षिकाः, 'अर्बिमतरियाओ' अभ्यन्तरिकाः=अन्तःपुरनिवासिन्यः समये२ समुचितविचारदायिका इत्यर्थः। तथा 'दासचेडियाओ' दासचेटिकाः-दास्यश्चताश्चेटिका इति दामचेटिकाः चत्कर्मभारयेत्यादिना दासी शब्दस्य पुंवद्भावः, तत्र दास्यः=पर्दनादि कार्यकारिण्य, ता एव चेटयश्च रहस्यवार्ताकारिण्यः, एताः सर्वाः धारिणीं देवीं 'ओलुगं' अवरुणां=गलानां 'जाव झियायमार्णि' यावद् ध्यायन्तीम्=आर्तध्यानं कुर्वन्तीं पश्यन्ति, दृष्ट्वा एवमत्रादिषुः-किं=किमर्थं=कस्मात् कारणात् खलु हे देवानुप्रिये अवरुणा, अवरुणशरीरा, यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि?। ततः खलु सा धारिणीदेवी तामिरङ्गपरिचारिकाभिः अभ्यन्तरिकाभिः दासचेटिकाभिः एवमुक्ता सती ता दासचेटयः नो आढाह् नो आद्रियते, 'णो परिया-

उम रानी की जों (अंग पडियारियाओं) अंगपरिचारिकाएँ थीं कि जो (अर्बिमतरियाओ) अन्तःपुरमें ही सदा उसके साथ रहती करती थीं और समय२ पर उसे उचित सुजाव दिया करती थीं तथा (दास चेडियाओ) दासीरूप चेटिकाएँ थी कि जो उसके शरीर का मर्दनादिकार्य करनेकेलिये नियुक्त थीं उन्होंने (धारिणीदेवीं ओलुगं जाव झियायमार्णि पासति) उस धारिणी देवी को चिन्ता मग्न एवं दुर्बलशरीर वाली जब देखा तब (पासित्ता) देखकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा (किण्णं तुमे देवानुप्रिये ओलुगगा ओलुगगसरोरा जाव झियायसि) हे देवानुप्रिये ? क्या कारण है जो तुम रात दिन कृश शरीर हो रही हो और आर्तध्यान किया करती हो ? (तएणं सा धारिणीदेवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं-अर्बिमतरियाहिं दास चेडियाहिं एवंमुक्ता समाणी ताओ दासचेडियाओ नो आढाह् णो परिषाणाह्)

(नी से) राखीनी (अंगपडियारियाओ) अंग सेविकाओ-लेओ (अर्बिमतरियाओ) तेनी साथे सदा गलुवासमां न रहेती हुती अने अनुकूल भयमे तेने योग्य सलाह आपती हुती-(दासचेडियाओ) द.सीउप चेटिकाओ-लेओ तेना शरीर भाखिय बनेदे भादे नियुक्त ह वामा आवी हुती-तयोओ(धारिणीं देवीं ओलुगं जाव झियायमार्णि पासति) क्या हे धारिणीदेवीने दृष्ट शरीरवाणी तेमज चिंतानु लेध त्यादे (पासित्ता) लेधने (एवं वयासी) कहुं हे (किण्णे तुमे देवानुप्रिये ओलुगगा ओलुगगसरीरा जाव झियायसि) हे देवानुप्रिये ! तद्विषय हेम आर्तध्यानशी दृष्ट्वा ता तयोओ हो ? अने चिन्तामा भजन -हा हो. (तएणं सा धारिणी देवीं ताहिं अंगपडियारियाहिं अर्बिमतरियाहिं दास चेडियाहिं एव मुक्ता समाणी ताओ दास चेडियाओ नो आढाह् णो परिषाणाह् अंगपरिचारिकाओ दासचेटिकाओ आ दीने

णाइ' नो परिजानाति, एताः काः सन्ति मत्पुरतः इत्यपि नावबुध्यते, अनाद्वि-
यमाणा=तासामादरमकुर्वाणा, अपरिजनाना तदुपस्थिति मनवबुध्यमाना तूष्णीका
संतिष्ठते=मौनमवलम्ब्य तिष्ठतिस्म। ततः खलु ताः अङ्गपरिचारिका आभ्य-
न्तरिकादासचेटयः धारिणीं देवीं 'दोच्चंपि तच्चंपि' द्वितीयवारमपि तृतीयवा-
रमपि, एवमवादिषुः, 'किन्नं' किंखलु-किमर्थं हे देवानुप्रिये ! त्वम् अवरुणा
अवरुणशरीरा यावद् ध्यायसि=आर्तध्यानं करोषि। ततःखलु सा ताभिरङ्ग-
परिचारिकाभिः आभ्यन्तरिकाभिः दासचेटिकाभिर्द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि

इस तरह उन आभ्यन्तरिक अंगपरिचारिकाओं एवं दासचेटियों द्वारा पूछी
जाने परभी उस धारिणी देवी ने प्रत्युत्तर देकर उनका कुछ भी आदर
नहीं किया और न उसे यह भी भान रहा कि ये मेरे समक्ष कौन
खड़ा बोलरही हैं। इस प्रकार (अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया
संचिद्वह) उनका अनादर करती हुई और उनकी उपस्थिति को नहीं जानती
हुई वह धारिणी देवी उस समय केवल चुप ही रही। (तएणं ताओ-
अंगपरियास्याओ अविंभतरियाओ दासचेडियाओ धारिणीं देवीं दोच्चंपि
तच्चंपि एवं वयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिण ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा झिया-
यसि?) धारिणी देवी को इस तरह जब उन्होंने, मौनाश्रित देखा तां
पुनः अभ्यन्तरिक परिचारिकाओं ने तथा दास चेटिकाओं ने उस धारिणीदेवी
से दुवारा और तिवारा भी ऐसा ही कहा हे देवानुप्रिये ? तुम कृण शरीर
होकर क्यों आर्तध्यान में मग्न बनी हुई बैठी रहती हो ? तुम्हें क्या
चिन्ता है कहो (तएणं सा धारिणीं देवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अविंभत-
रियाहिं दासचेडियाहिं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता सस्माणी णो अढाड णो

पूछ्युं पणु धारिणी देवीणे जवाण आधीने तेणेने आवकार आभ्यो नहि तेने आटदी
पणु सुधपुध रडी नहि के अमारी साने डोणु उलुं छे अने मने डंछं पूछी रहुं
छे. आ रीते (अणाढायमाणी अपरियाणमाणी तुसिणीया संचिद्वह) तेणेने
जरापणु आवकार आभ्या वगर अने तेणेनी उपस्थितिने पणु नहि न्हाणती धारिणी-
देवी ते अभये मौन ज सेवती रडी. (तएणं ताओ अंगपरिचारियाओ अविंभतरिया
ओ धारिणीदेवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी किन्नं तुमे देवाणुप्पिण ओलु-
ग्गा ओलुग्गसरीरा झियायसि?) आ प्रभाणे धारिणीदेवीने मौन नेधने रणुयाननी
परिआशिकाओ अने दासचेटिकाओ के डरी जे वार त्रणुवार ओम ज डहुं डेडे देवानु
प्रिये ! दुर्गण थयेदा तमे चिंतामज्ज आ माटे रडे। छे? तमने शुं चिन्ता छे ?
अमने डेडा. [तएणं सा धारिणीदेवी ताहिं अंगपडियारियाहिं अविंभतरियाहिं

एवमुक्तासतीर्णो आद्रियते नो परिजानाति अनाद्रिमाणा=अनादरं कुर्वती, अपरि-
जानाना=अनवबुध्यमाना धारिणी देवी तूष्णीका संतिष्ठते। ततःअङ्गपरिचा-
रिका दासचेटयो धारिण्या देव्या अनाद्रियमाणाः=अनादरं प्राप्ताः अपरिज्ञा-
यमानाः=परिचयमप्राप्ताः 'तद्देव' तथैव 'संभन्ताओ' संभ्रान्ताः, धारिणी देवी-
मप्रसन्नां विलोक्य भयोद्विग्नाः सत्यः, धारिण्या देव्या अंतिकात् प्रतिनिष्क्रा-
मन्ति=निर्गच्छन्ति। प्रतिनिष्क्रम्य=निर्गत्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपाग-
च्छन्ति, उपागत्य करतलपरिमृहीतं 'जात्र' यावत्-दशनखं शिर आवर्तं मस्तकेऽ

परिघाणाइ) इस तरह उन आभ्यन्तरिक अंगपरिचारिकाओ तथा दास
चेटियों द्वारा दो तीन बार पूछने परभी उस धारिणी देवीने उनकी
बात का कोई उत्तर नहीं दिया और न उनकी ओर कुछ ध्यान दिया
(अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी तुमिणीया संचिद्वह) केवल अपेक्षा किये
हुए अपरिचित हुई जैसी चुपचाप ही बैठी रही (नएणं नाओ अंगपडियारि
याओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्जमाणीओ अपरिजाणिज्जमा-
णीओ तद्देव समन्ताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अंतियाओ पडिनि-
क्खमन्ति) इस तरह की उस धारिणीदेवी की स्थिति जब उन अंगपरि-
चारिकाओं तथा दासचेटियोंने देखी तो वे उनके पास अपने को अनादर
देखती हुई बिना कुछ कहे ही अपरिज्ञान अवस्था में भय से ब्रत होकर
बाहर चलीआई (पडिनिक्खमिस्सा जेणेव सेणिण राया तेणेव उवागच्छह)
और बाहर आकर वे वहां गई जहां राजा श्रेणिक थे। (उवागच्छन्ति
करयलपरिमादियं जात्र कट्टु जण्णं विजएणं कट्ठावेनि) आकर उन्होंने

दास चीडियाहि दोरुच्चंणि नच्छपि एवंमुक्ता समाणी णो अढाइ णो परिघाणाइ)
आम णे पणु वणत्त पूछवा छतां पणु ते धारिणीदेवीओ तेमने इधं पणु जवाण
आओ नहि अने जरापणु गणुकारुं नहि. (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी
तुमिणीया संचिद्वह) अजणु थछने तेओनी उपेक्षा करती ते चुपचाप ऐसी रही
(नएणं नाओ अंगपडियारियाओ दासचेडियाओ धारिणीए देवीए अणाढाइज्ज-
माणीओ अपरिजाणिज्जमाणीओ तद्देव समन्ताओ समाणीओ धारिणीए देवीए अति-
याओ पडिनिक्खमन्ति) धारिणीदेवीनी आवी विचित्र स्थिति नेछने अंगपरिचा-
रिकाओ अने दास चेटियाओ पोतानी बातने उपेक्षित थओली नालीने इधं पणु इध्या
वगर दासीनी दुर्गणताना धारणुने जाणया वगर बयवत्त थती गदार आवती रही.
(पडिनिक्खमिस्सा जेणेव सेणिण राया तेणेव उवागच्छह) गदार आवीने
तेओ श्रेणिइ दास पासो गई. (उवागच्छन्ति करयलपरिमादियं जात्र कट्टु

जलि 'कटू' कृत्वा, जयेन-जयशब्देन, विजयेन=विजयशब्देन 'वद्धावेति' वर्ध-
यन्ति=श्रेणिकमभिनन्दयन्ति, 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा, एवमवदन्-एवं खलु हे
स्वामिन् ! 'किपि' किमपि अग्नि यद् 'अज्ज' अद्य=अस्मिन् दिवसे धारिणी
देवी अवरुणा अवरुणशरीरा यावद् आर्त्तध्यानोपगता ध्यायति=आर्त्तध्यानं
करोति। ततः खलु स श्रेणिको राजा तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके इममर्थ=
धारिणी देव्या-आर्त्तध्यानरूपं श्रुत्वा निशम्य=हृद्यवधार्य 'तदेव' तथैव, संभ्रान्तः
सन् 'सिग्धं' शीघ्रं=मनोगतिसहितं, 'तुरियं' त्वरितम्='अधुनैव गम्यते' इति
वा व्यापारयुक्तं, 'चवलं' चपलं=कायचेष्टासहितं 'वेगियं' वेगितं=तत्परोक्ष
रहितम्, यत्रैव धारिणीदेवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धारिणीं दधीमवरुणा-

दोनों हाथों को अंजलिबद्धकर और उन्हें मस्तक पर रखकर राजा को
प्रणाम किया। बाद में जय विजय शब्दों द्वारा उन्हें बधाई दी। (वद्धा-
वित्ता एवं वयासी) बधाई के बाद फिर उन्होंने राजा से ऐसा कहा-(एवं खलु
स्वामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलुग्गा ओलुग्गशरीरा जाव अट्टझाणो-
वगया अियावड्) हे स्वामिन् ! आज हम आपके पास कुछ कहनेको
आई हैं-धारिणीदेवी आज अवरुण एवं अवरुण शरीर वाली होकर
अनमनी बैठी हुई हैं और आर्त्तध्यान में मग्न हैं आदि (तएणं मे णिण
राया तामिं अंगपडियारियाणं अतिण एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तदेव
संभंते समाणे सिग्धं तुरियं चवलं वेयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव
उवागच्छट्) श्रेणिक राजा उन अंगपरिचारिकाओं के मुख से इस बात
को सुनकर और अच्छी तरह उसे हृदय में आधारित कर उसी तरह
संभ्रान्त होकर शीघ्र ही अभी जाता हूँ इस तरह वचन कहते हुए
चपलरूप से बिना किसी रुकावट के जहाँ वह धारिणी देवी थी वहाँ

जएणं विजएणं वद्धावेति) अद्यने तेजोअये अंजलि मस्तके लगाडीने नमस्कार कर्था.
त्यारणाद अथविजय शब्दोत्थी तेभने वधाव्या (वद्धावित्ता एवं वयासी) वधा-या
णाद तेजोअये अज्जने अद्यं हे (एवं खलु स्वामी किं पि अज्ज धारिणीदेवी ओलु-
ग्गा ओलुग्गशरीरा जाव अट्टझाणोवगया अियावड्) हे स्वामिन् ! अद्यमे आपने
कंठक निवेदन करवा भाटे आव्यां छीअे धारिणीदेवी अवरुण अने दृशशरीरवाणी
थअने अन्यमनस्कनी जेम जेहा छे, अने जेकदम चिंतामज्ज थअने आर्त्तध्यान करे छे
(तएणं मे णिण राया तामिं अंगपडियारियाणं अतिण एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तदेव
संभंते समाणे सिग्धं तुरियं चवलं वेयं जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छट्)
अंग परिचारिकाओंना मोढथी आ बात मांलणता तो अ श्रेणिउ शब्दअे ते वचने
मनमां सारी पेठे धारण करीने व्याधुणताथी कथपणु स्थाने देखाया वगर धारिणी

अवरुण शरीरां यावद् आर्त्तध्यानोपगतां ध्यायन्तीं=आर्त्तध्यानं कुर्वतीं पश्यति।
दृष्ट्वा एवं=वक्ष्यमाणरीत्या, अवादीत्=श्रेणिकः पृष्ठवां इत्यर्थः। किं=कस्मात्
कारणात्, खलु हे देवानुप्रिये ! अवरुणा अवरुणशरीरा यावद् आर्त्तध्यानो-
पगता ध्यायसि ?। ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ता सती नो
आद्रियते यावत् तूष्णिका संतिष्ठते। ततः खलु स श्रेणिको राजा धारिणी-
देवीं द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि एवमवदत्-किं खलु त्वं हे देवानुप्रिये !
अवरुणा यावद् ध्यायसि। ततःखलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा द्विती-
यवारमपि तृतीयवारमपि एवमुक्ता सती नो आद्रियते नो परिजानति, तूष्णीका
संतिष्ठते। ततःखलु श्रेणिको राजा धारिणीदेवीं 'सबहसावियं करेइ' शपथशापितां

गये। (उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुगं ओलुगसरीरं जाव अट्टझा
णोवगयं झियायमाणं पासइ) जाकर उसने धारिणी देवी को अवरुणा
और अवरुण शरीरा तथा आर्त्तध्यान में लीन हुई बैठी देखा (पासित्ता
एवं वयासी) देख कर उससे उनने ऐसा कहा (किन्नं तुमे देवानुप्पिए?
ओलुगा ओलुगसरीरा जाव अट्टझाणोवगया झियायसि) देवानुप्रिये ?
क्यों तुम अवरुणा तथा अवरुण शरीरा हो और क्यों आर्त्तध्यान में
मग्न बन रही हो। (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं बुत्ता समा-
णी नो आढां जाव तुमिणीया संचिद्धइ) इस तरह राजा श्रेणिक द्वारा पूछी
गई उस धारिणी देवीने उन्हें कुछ भी उत्तर नहीं दिया और न उसे
यही ज्ञात हो सका कि ये पूछने वाले कौन मेरे समक्ष खड़े हुए हैं।
केवल वह पूर्व की भांति चुपचाप ही बैठी रही। (तएणं से सेणिए राया
धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) रानीधारिणी देवी की ऐसी स्थिति
देखकर श्रेणिक राजा से नहीं रहा गया और वे पुनः उससे दुबारा निवारा

देवीनी पासै गया। (उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं ओलुगं ओलुगसरीरं जाव
अट्टझाणोवगयं झियायमाणं पासइ) त्यां ज्जने तेज्जोये धारिणीदेवीने रुज्झा अने
रुज्झु शरीरानी जेम चिन्तामज्ज जेथा. (पामित्ता एवं वयासी) तेभंने ज्जने तेभंने आ
अभाणुं धु (किन्नं तुमे देवानुप्पिए ! ओलुगा ओलुगसरीरा जाव अट्टझाणोवगया
झियायसि) देवानुप्रिये ! आ भाटे तमे राजनी जेम राज युक्त शरीरवाणा थज्जने चिन्तामज्ज
अरुं र्हां छे. (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना एवं बुत्ताममाणी नो अट्टाड
जाव तुमिणीया संचिद्धइ) आ दीतं छेल्लिडं सव्वज्जे धारिणीदेवीने पूछुं पणु तेणं
इंइ ज्जवाण आये नहि अने तेने आठहुं जे पान रहुं नहि के कोणु आमं उणुं
छे अने तेने इंइइ पूछी रहुं छे. धारिणीदेवी ते वअत्तं पल्लवांनी जेम जेसी न र्हां.
(तएणं से सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयासी) रानी नीज्यादी

करोति, शपथः=मौगन' इति भाषायां तेन शापितां युक्तां, करोति, कृत्वा शपथं दत्त्वा एवमवादीन्—किं खलु हे देवानुप्रिये ! 'तुमं' त्वैतस्यार्थस्य 'सव-
णयाए' श्रवणतायै श्रोतुम् अहम् 'अगरिहे' 'अगरिहे' अनर्हः=अयोग्यः? योग्यो
नास्मि? 'ता' तत्=तस्मात् खलु 'तुमं' त्वम् 'अयमेवारूवं' इदमेतद्रूपं, 'मणो-
माणसियं' मनो मानसिकं दुःखं 'ममं, ममाग्रे' 'रहस्सी करेसि' रहस्यी-करोपि=

भी ऐसा ही पूछने लगे (किन्नां तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायमि)
हे देवानु प्रिये ? क्यों तुम अवरुग्गा और अरुग्गशरीरा बनी हुई आर्तध्यान
कर रही हो ? (तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि
एवं वुत्ता समाणी णो आढाइ णो परिजाणाइ तुसिणीया संचिद्धइ) इस तरह
श्रेणिक राजा द्वारा दो तीन बार पूछने पर भी उस धारिणी देवीने उनके
कहने पर कुछ भी ध्याय नहीं दिया और न उनकी तरफ उसने कुछ
लक्ष्य ही किया—केवल अनमनी बनी हुई चुपचाप ही बैठी रही—
(तएणं सेणिएणं राया धारिणी देवीं सवहसावियं करेइ-करित्ता एवं वयासी)
जब "धारिणी देवी मेरी बात का कुछ भी उत्तर नहीं दे रही है" ऐसा जब-
श्रेणिक राजा ने देखा तो उन्होंने उसे शपथ (सोगंद) दिलाई और दिला-
कर इस प्रकार बोले—(किण्णं तुमं देवाणुप्पिए ! अहमेयस्स अट्ठस्स अण-
रिं सवणयाए ताणं तुमं ममं अयमेवारूवं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी
करेसि ?) देवानुप्रिये ? क्या मैं तुम्हारे इस अर्थ को सुनने के लिये
योग्य नहीं हूँ ? जो तुम मुझसे इस अपने मानसिक दुःख को छुपा-

नेधने राज्जथी रडेवायुं नडि अमे तेओ इरी णील्ल अने त्रील्लार आ प्रभाए
पूछता रह्या. (किन्नां तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायमि) देवानुप्रिये !
तमे था भाटे इण्णु अने इण्णु शरीरा थधने चिंतामज्ज थधने आर्तध्यान करे छै ?
(तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना दोच्चंपि तच्चंपि एवं वुत्ता समाणी णो आढा
इ णो परिजाणाइ तुसिणीया संचिद्धइ) धारिणी देवीने राजेओ बारंवार णे त्रए वणत
पूछथुं छता तेओ कंथं ध्यान आप्थुं नडि अने ते तरइ लक्ष्य आप्था वग- इत्त
अन्यमनस्कन्ती जेम चुप थधने गेसी ज रह्यां. (तएणं सेणिएण राया धारिणी देवी
सवहसावियं करेइ-करित्ता एवं वयासी) राजने त्त्यारे जेम लाग्थुं हे धारिणी देवी
मारी बातने कंथं जवाण आपतां नथी त्त्यारे श्रेणिक राजेओ तेने सोगंद आपीने
पूछथुं हे किण्णं तुमं देवाणुप्पिए ! अहमेयस्स अट्ठस्स अणरिं सवणयाए ताणे-
तुमं ममं अयमेवारूवं मणोमाणसियं दुक्खं रहस्सी करेसि ?) हे देवानु प्रिये !
तमारा मनोरथने हुं सांलगवा आयोज्य छुं हे जे तमे माराथी पण तमारा मानसिक

माषयमि । ततः खलु सा धारिणीदेवी श्रेणिकेन राज्ञा शपथशापिता । तौ श्रेणिकं राजानमेवमवादीत-एवं खलु हे स्वामिन् ! मम तस्योदारस्य महासम्पत्तयः त्रिषु मासेषु बहुपतिपूर्णेपु-प्रायः पूर्णेपु ईषद्नेषु इत्यर्थः, अयमेव तूष्णः अकालमेवेषु=अकालमेवविषये दाहदः प्रादुर्भूतः-य कीदृशो दोहदः प्रादुर्भूतः? इत्याह-धन्याः खलु ता अम्बाः, कृतार्थाः खलु ता अम्बाः, यावद् पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टा वैभारगिरिपादसूत्रे=वैभारगिरिसमीपे आहिण्डमानाः=क्रीडापूर्वकमकालमेववर्षण-जनितगोमाविलोकनपूर्वकं क्रीडन्त्यः. दोहद विगिति' विनयन्ति पूरयन्ति, हे स्वामिन् तद् यदि खलु अहमपि यावत् दोहदं 'विणिज्जामि' विनयेयं=

रहो हो । (तएणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सदहसाविया समाणी से णिएणं रायं एवं वयासी) इस प्रकार श्रेणिक राजा द्वारा शपथ (सोमं द) युक्त की जाने पर धारिणीदेवीने उनसे ऐसा कहा-(एवं खलु सामी ? मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिहं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अय मेयाख्वे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए) स्वामिन् मुझे उस उदार आदि विशेषण संपन्न महाम्वप्र के ३ मास परिपूर्णप्राय होने पर अर्थात् तीसरे मास के कुछ कम रहने पर असमय में प्रातृप काल के मेवों में स्नान करने रूप ऐसा दोहला उत्पन्न हुआ है कि (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव वैभारगिरिपायमूलं-आहिण्डमाणीओ दोहलं विगिति तं जहणं अहमवि जाव दोहलं विणिज्जामि) वे माताएँ धन्य हैं वे माताएँ कृतार्थ हैं जो पूर्वोक्त विशेषण विशिष्ट होकर वैभार गिरिके समीप में क्रीडा करती हैं-अकाल मेववर्षण से जनित शोभा को देखती हुई विविध प्रकार की क्रीडा में निमग्न होती हैं-

दुःखने छुपावी रह्या छे । (त एणं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रन्ना सदहसाविया समाणी सेणिएणं रायं एवं वयासी) आ प्रभावे श्रेणिकराजस्य सोमं दपूर्वकं पूषवात्री धारिणीदेवीये ३५- (एवं खलु सामी ! मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिहं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अयमेवाख्वे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भूए) हे स्वामिन् ! उदात्त वज्रे विशेषणवाणा पूर्वो जेत्येता महासम्पन्नता लक्षणवत्तमाय पूषा यजे ओटो छे त्रीन् मासमां थोडा दिवसो जाडी इता ते वणते अश्वमेव वां शोभा दोहदयथुं (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ कयन्थाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव वैभारगिरिपायमूलं आहिण्डमाणीओ दोहलं विगिति तं जहणं अहमवि जाव दोहलं विणिज्जामि) ते माताओनुं छवन धन्य छे अने कृतार्थ छे तेओ (पूर्वो वार्धवेला विशेषण युक्ता) वैभारगिरिनी नष्ट छीय छे छे, अने आश्रये मेववर्षणी उत्पन्न

पूरयेयम्. तदा शोभनम् इति, ततः=नेन कारणेन खलु अहं हे स्वामिन !
अस्मिन्नेन्द्रो अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे 'अविणिज्जमाणमि' अविनीयमाने=
अपूर्यमाणे अवरुणा यावत् आर्तध्यानोपगता ध्यायामि । ततःखलु स श्रेणिको
राजा धारिण्या देव्या अन्निके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य धारिणीं देवीमेवम-
वादीत=मा खलु त्वं देवानुप्रिये ! अवरुणा यावद्ध्याय=आर्तध्यानं मा कुरु
इत्यर्थः, अहं खलु तथा करिष्यामि. यथा खलु तत्र अस्यैतद्रूपस्य अकालदो-
हदस्य मनोरथसंपाप्तिर्भविष्यति, इति कृत्वा धारिणीं देवीं 'इद्वहिं इष्टामिः=

और अपने दोहद की पूर्ति करती हैं। यदि इसी तरह की अवस्था-विशिष्ट
होकर मैं भी अपने दोहद की पूर्ति करूँ तो उत्तम हो (तएणं हं सामी अयमे-
यारुवंसि अकालदोहलसि अविणिज्जमाणमि ओलुग्गा जाव अट्टव्वाणोवगया-
झियायामि) इस तरह हे स्वामिन् ! अकाल मेघों में स्नान करनेरूप मेरा
दोहला अभीतक पूरा नहीं हो रहा है-इसलिये मैं अवरुण शरीरवाली
होकर आर्तध्यान से चिन्तित हो रही हूँ। (तएण से सेणिएराया धारिणीए
देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणी देवीं एवं वयासी) श्रेणिक राजाने
ज्योंही धारिणी देवी के मुख से इस बात सुना तो उसे हृदय में अवधा-
रणकर उन्होंने धारिणी देवी से इस प्रकार कहा-(माणं तुमं देवाणुप्पिए
ओलुग्गा जाव झियाहि) देवानुप्रिये ? तुम अवरुण एवं अवरुण शरीर
वाली बनकर आर्तध्यान मत करो (अहंणं तदा करिस्सामि जहाणं तुवमं
अयमेयारुवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) तुम निश्चय
रखो मैं ऐसा उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस अकाल दोहले की
मनोरथ सिद्धि हो जावेगी [चिक्कट्ट धारिणीं देवीं इद्वहिं पियाहि मणुन्नाहिं

शोभाने जेती विविध कीडाओ करे छे तेमज पोताना दोहद पुइं करे छे. जे आभ
हुं पणु भारा दोहदने पुइं करी थकुं तो अड्ड साइं थाय. (त एणं हं सामी अयमे-
यारुवंसि अकालदोहलसि अविणिज्जमाणसि ओलुग्गा जाव अट्टव्वाणोवगया
झियायामि) हे स्वामि ! असमये मेघवर्षाभां नडावानुं भाइं दोहद उल्लु पुइं थयुं
नथी. ओथी ज इण्ण अनेइण्णशरीरा थधने चिन्तामां पडीलुं (त एणं सेणिए
राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म धारिणीं देवीं एवं वयासी)
धारिणीदेवीना मोटथी दोहदनी बात सांलणतां ज तेने इहयमां धारणु करीने सन्तअ
धुं-(माणं तुमं देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियाहि) हे देवानुप्रिये ! तमे इण्ण
अने इण्णशरीरा थधने चिन्ता न करे (अहंणं तदा करिस्सामि जहाणं तुवमं
अयमेयारुवस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ) तमे विश्वेश राणे !
हुं अन्वरे ओ प्रभाणे यत्नकीश्वरे जेथी तमारा अट्टण दोहदनी मनोरथ सिद्धि थाय.

इष्टकारिणीभिः 'कंताभिः' अभिलषणीयाभिः 'प्रियाहिं' प्रियाभिः=प्रौतिकरोभिः,
 'मणुन्नाहिं' मनोज्ञाभिः, श्रवणसुखदाभिः, 'मणामाहिं' मन आमाभिः=मनः
 समाकर्षिणीभिः 'वग्गूहिं' वोग्भिः=वाणीभिः 'समासासेइ' समाश्वासयति=
 'सर्वं भविष्यति देवगुरुधर्मप्रसादेन' इति धैर्यं ददाति, इत्याशयः 'समासा-
 सित्ता' समाश्वास्य यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य
 सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः संनिषण्णः धारिण्या देव्या एवम् अकाल-
 दोहदं बहुभिः 'आएहिंय' आयैश्च=कारणैश्च 'उवाएहिं य' उपायैश्च=साधनैश्च,
 'ठिईहिय' स्थितिभिः=कार्यसंपादनरूपदिशाभिः, 'उप्पत्तीहिय' उत्पत्तिभिः=

मणामाहिं वग्गूहिं समासासेइ) ऐसा कह कर उन राजाने धारिणी देवी
 को इष्ट, कान्त, प्रिय, मनोज्ञ एवं चित्ताकर्षक वचनों से समझाते हुए
 धैर्यबंधाया-देव गुरु तथा धर्म के प्रसाद से सब ठीक हो जावेगा इस
 तरह कहकर उसे चित्त में सांत्वना बंधाई। (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया
 उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ) सांत्वना बंधाकर फिर वे वहां से बाहर
 जहां उपस्थानशाला (सभा मंडप) थी, वहां चले आये। (उवागच्छित्ता सीहा
 सणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निमन्ने धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं
 वहुहिं आएहिं उवाएहिय, ठिईहिय, उप्पत्तीहिय, उप्पत्तियाहिय, वेणइया
 हि य कम्मयाहि य पारिणामियाहिय, चउन्विट्ठाहिं बुद्धिहि अणु चित्तेमाणेर
 तस्स दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइ वा उप्पत्तिं वा अविदमाणे ओहयमणसंकप्पे
 जाव जिंयायइ) वहां आकर वे पूर्व की तरफ मुखकर उत्तम सिंहासन पर
 बैठ गये और धारिणी देवी के इस पूर्वोक्त अकाल दोहले की अनेक

(निन्दु धारिणीं देवीं इट्ठाहिं कंताहिं प्रियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं वग्गूहिं समासा-
 सेइ) आभ कहीने ते राज्ञे धारिणीदेवीने इष्ट. कान्त, प्रिय, मनोज्ञ अने मनज-
 भता वचनो द्वारा धीरज शणवा भाटे कथुं. देव गुरु अने धर्मनी कृपाशी जधु हीइ
 थशे आ दीने तेना मनने आश्वासन आभ्यु, (समासासेत्ता जेणेव बाहिरिया
 उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ) आश्वासन आपीने तेजो उपस्थानशालाभां
 आव्या (उवागच्छित्ता सीहा सणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निमन्ने धारिणीए
 देवीए एयं अकालदोहलं वहुहिं उवाएहिं य. ठिईहिय, उप्पत्तीहिय, उप्पत्ति-
 याहिय, वेणइयाहिय. कम्मयाहि य, पारिणामियाहिय चउन्विट्ठाहिं, बुद्धिहि
 अणुचित्तेमाणेर तरस दोहलस्स आयं वा उवायं वा ठिइ वा उप्पत्तिं वा
 अविदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव जिंयायइ) त्यां तेजो पूर्वाभिभूषण धमने उत्तम
 सिंहासन उपर विराजमान थथा अने धारिणीदेवीना अक्षण दोहद पुइं करवा भाटे

साधनहेतुकार्यपादुर्भावरूपाभिः, तथा 'उत्पत्तियाहि य' औत्पत्तिकीभिः=
बेणइयाहि य' वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः, पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः
बुद्धिभिः अनुचिन्तयन्=दोहदपूर्ति वारंवारं विचारयन् तस्य दोहदस्य आयं वा
उपायं वा स्थितिं वा, उत्पत्तिं वा अविन्दन्-अप्राप्नुवन् अपहृतमनःसंकल्पः=
हतोत्साहः यावत् ध्यायति=आर्त्तध्यानं करोति ॥सू० १३॥

मूलम्—तयाणंतरं अभयकुमारे ण्हाए कयवलिकम्मे सव्वालं-
कारविभूसिए पायवंदए पहारेत्थ गमणाए, तएणं से अभयकुमारे
जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओह-
यमणसंकप्पं जाव झियायमाणं पासइ, पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए
चित्तिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था—अन्नया य
ममं मेणिए राया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता आढाइ, परिजाणाइ, सक्कारेइ
सम्माणेइ, आलवइ, संलवइ, अच्चासणेणं उवणिमंतेइ, मत्थयंसि अग्धाइ
इयाणि ममं सेणिए राया णो आढाइ णो परियाणाइ, णो सक्कारेइ, णो
सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं ओरालाहिं वग्गूहिं
आलवेइ, संलवेइ, नो अच्चासणेणं उवणिमंतेइ, णो मत्थयंसि अ-
ग्धाइ य, किंपि ओहयमणसंकप्पे झियायइ, तं भवियव्वं णं एत्थ

कारणो से अनेक उपायो से अनेक कार्य संपादन रूप दिशाओं से अनेक
उत्पत्तिरूप युक्तियों से तथा औत्पत्तिकी वैनयिकी, कार्मिकी, तथा
पारिणामिकीरूप चार प्रकार की बुद्धियों से पूर्ति करने का बार-बार विचार
करने लगे। परन्तु उन्हें इसकी पूर्ति का जब कोई कारण-उपाय स्थिति-
वा युक्ति नहीं सुझी तो वे स्वयं हतोत्साह होकर चिन्तातुर हो गये ॥सू॥ १३॥

अनेक शरणो, उपायो, अर्थसिद्धि धनानी विविध दृष्टाणो, अनेक युक्तियो, औत्प-
त्तिकी, वैनायिकी, कार्मिकी अने पारिणामिकी आभ आर प्रकारनी बुद्धि द्वारा बार-बार
विचारवा लाज्या अन्ते न्याये तेमने दोहद पुङ् करवा भाटे कोष्ठ उपाय अथवा
कोष्ठ युक्ति ध्यानमां न आवी त्याये तेओ हतोत्साह थधने चिन्तातुर णनी गया ॥अ १३॥

कारणेणं, तं सेयं खलु मे सेणियं रायं एयमट्ठं पुच्छित्तए, एवं संपे-
हेइ संपेहित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवाग-
च्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठुं जएणं
विजएणं वद्धावेइ वच्चावित्ता एवं वयासी तुब्भेणं ताओ ! अन्नया ममं
एज्जमाणं पासित्ता आढाइ, परिजाणह, जाव मत्थयंसि अग्घायह,
आसणेणं उवणिमंतेह, इयाणिं ताओ ! तुब्भे ममं नो आढाह, जाव
नो आसणेणं उवणिमंतेह, किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह,
तं भवियव्वं ताओ ! एत्थ कारणेणं तओ तुब्भे मम ताओ ! एयं
कारणं अगूहेमाणा, असंकेमाणा, अनिण्हवेमाणा, अप्पच्छाएमाणा
जहा भूयमवितहमसंदिद्धे एयमट्ठमाइक्खह, तएणं हं तस्स कार-
णस्स अंतगमणं गमिस्सामि। से सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं
वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी—एवं खलु, पुत्ता ! तव चुल्लमाउ-
याए धारिणीए देवीए तस्स गव्वभस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु
तइए मासे वट्ठमाणे दोहलकालसमयंसि अयमेयारूवे दोहले पाउ-
व्वभवित्था—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव निरवत्तेसं भाणि-
यव्वं जाव विणिंति, तएणं अहंपुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकाल-
दोहलस्स वट्ठहिं आएहिं य उवाएह जाव उप्पत्तिं अविंदमाणे ओहयमण
संकप्पे जाव झियामि, तुमं आगयंपि न जाणामि। तएणं से अभ-
यकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ जाव
हियए सेणियं गयं एवं वयासी—माणं तुब्भे ताओ ! ओहयमण
जाव झियायह अहणं तहा करिस्सामि जहाणं मम चुल्लमायाए

ધારિણીએ દેવીએ અયમેયારૂવસ્સ અકાલદોહલસ્સ મળોરહસંપત્તી
ભાવસ્સડે સ્તિકદ્દુ સેણિયં રાયં તાર્હિં ઇટ્ટાર્હિં કંતાર્હિં જાવ સમાસા-
સંડા તણં સેણિયે રાયાઅમણં કુમારણ એવં વુત્તે સમાણે હટ્ટુલુટ્ટે
જાવ અમયકુમારં સક્કારેડે સમ્માણેડે સક્કારિત્તા સમ્માણિત્તા પાડિ.
વિસજ્જેડે ॥૧૪॥ સૂ.૦॥

ટોકા—‘તયાણંતરં’ इत्यादि ! तदनन्तरम् अभयकुमारः स्नातः कृतबलिकर्मा
यावत् सर्वालङ्कारविभूषितः ‘पायवंदए’ ‘पादवन्दकः=पितृपादलन्दनार्थी’ ‘पहारे-
न्थगमणाए’ प्राधारयद् गमनाय=वृषचरणवन्दनाय स्या गन्तव्यमिति निश्चय
कृतवान् । ततः खलु सोऽभयकुमारो यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति,
उपागत्य श्रेणिकं राजानम् अपहृतमनःसंकल्प यावत् पश्यति । दृष्ट्वा अयमे-
तद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अध्यात्मिकः=अत्मगतः, चिन्तितः, कल्पितः, प्रार्थितः,
मनोगतः संकल्पः ‘समुत्पज्जित्था’ समुदपद्यत=समुत्पन्नः—कीदृशः संकल्पः

‘तયાણંતરં અમયકુમારે’ इत्यादि

ટોકાર્થ—(તયાણંતરં) इस के बाद (पहाए) स्नान करके (कयबलिकर्मे) जिन
बलिकर्म कौवे आदि को अन्नादि भाग देने रूप क्रिया कर लिया है
और जो (सबवालंकारविभूषिए) समस्त अलंकारों से विभूषित हो चुके हैं
ऐसे (अभय कुमारे) अभयकुमारने (पायवंदए गमणए पहारेन्थ) उस समय
पिता के चरणों की वंदना करने का निश्चय किया । (तणं से अभयकुमारे
जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ) निश्चयानुसार वे जहाँ अपने पिता
श्रेणिक राजा थे) वहाँ आये (उवागच्छित्ता सेणियं रायं ओहयमणसंकप्पं
जाव स्रियायमाणं पासड) आते ही उन्होंने श्रेणिक राजा को अपहृतमन
संकल्पवाला ओर चिन्तातुर देखा—(पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए चि-

“તયાણંતરં અમયકુમારે” इत्यादि”

ટોકાર્થ—(તયાણંતરં) त्याख्याद (पहाए) स्नान करीने (कयबलिकर्मे) आगत्य
वन्देने अन्तर्भाग आर्षीने जेमण्णे बलिकर्म पुडं कथुं छे, अने जेथो (सबवालंकार
विभूषिए) समस्त अलंकारों द्वारा शोभी रह्या छे. अने (अभयकुमारे) अभयकुमारने
(पायवंदए गमणए पहारेन्थ) पिताना चरणोंमां वंदन करवाने निश्चय भेने

(तणं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ)
पिताना निश्चय प्रमाणे अभयकुमार ज્યાं श्रेणिकराज उता त्यां गया (उवागच्छित्ता
सेणियं रायं ओहयमणसंकप्पं जाव स्रियायमाणं पासड) त्यां बंधने तेअन्ना अण्णि-
राजने उतोत्साही થઈને સંકલ્પવિશ્લેષોમા ચિન્તામન્ન જોયા. (પાસિત્તા અયમેયારૂવે

समुत्पन्नः ? इत्याह—‘अन्नयाय’ इत्यादि। अन्यदा अन्यस्मिन् समये च मां श्रेणिको राजा ‘एज्जमाणं’ एजमानम्=आगच्छन्तं पश्यति दृष्ट्वा आद्रियने परि-
जानानि, सत्करोति, सम्मानयति, आलपति, संलपति, अधोसनेन उपनिम-
न्त्रयति, मस्तके आजिघ्रति च, इदानीं मां श्रेणिको राजा नो आद्रियते, ‘णो
परिजाणाइ’ नो परिजानाति=‘को ममाग्रे तिष्ठतीत्यपि नावबुध्यत इत्यर्थः,
‘णो सक्कारेइ’ नो सत्करोति. मृदुवचनतः ‘णो सम्माणेइ’ न सम्मानयति, आसने
उपवेशनार्थं नाज्ञापयति, ‘णो’ न=न च ‘इट्ठाहिं’ इष्टाभिः=इष्टकारिणीभिः,
कान्ताभिः=अभिलषणीयाभिः, प्रियाभिः=प्रीतिकरीभिः, मनोज्ञाभिः=श्रवणसुख-

निए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था) देखकर उन को इस
वक्ष्यमाण रूप से आत्मगत, चिन्तित, कल्पित एवं प्रार्थित मनोगत संकल्प
उत्पन्न हुआ। (अन्नयाय ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासइ, पासित्ता
आढाइ, परिजाणाइ, सक्कारेइ सम्माणेइ आलवइ, संलवइ. अट्ठासणेण उव
णिमंतेइ) जब भी कभी श्रेणिक राजा मुझे आते देखते थे तो वे मेरा
आदरकरते थे, मुझे जान लेते थे, मेरा सत्कार करते थे सम्मान करते थे मुझ से
बोलते चालते थे और आगे आसन पर बैठो इस प्रकार से कहते थे (मत्थयंसि
अग्धाइ) तथा मेरे मस्तक को सूंघते थे। (इयाणिं ममं सेणिए राया णो आढाइ
णो परिजाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं, कंताहिं, प्रियाहिं,, मणु-
न्नाहिं, ओरालाहिं वग्गूहिं आलवेइ संलवेइ णो अट्ठासणेणं उवणिमंतेइ)
पर अब इस समय वे न मेरा आदर करते हैं, और न मुझे पहिंचानते हैं,
न मेरा सत्कार करते हैं, न सम्मान करते हैं, और न इष्ट, कान्त प्रिय

अज्झत्थिए चिंनिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था अने जेधने
तेमने पोतानी भेणे चिंतित, कल्पित अने प्रार्थित मनोगत आ रीते संकल्प उत्पन्न
थ्यो है (अन्नयाय ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासइ पासित्ता आढाइ परि-
जाणाइ सक्कारेइ, सम्माणेइ. आलवइ, संलवइ, अट्ठासणेण उवणिमंतेइ)
जबे त्थारे छुट शब्द भने आवतो जेतो हुता त्थारे तेथो भावे आदर करना
हुता, भने थो जता हुता भावे सत्कार करना हुता, सम्मान करना हुता, भारी साथे
वातचीत करता हुता अने भने पोतानी भावे अर्द्धा सिंहासन उपर जेसाहीने कंधे
धरेता हुता (मत्थयंसि अग्धाइ) भाइं भन्ने सूंघता हुता. (इयाणिं ममं सेणिए
राया णो आढाइ णो परिजाणइ णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ, णो इट्ठाहिं, कंताहिं,
प्रियाहिं, मणुन्नाहिं, ओरालाहिं, वग्गूहिं आलवेइ, संलवेइ, णो अट्ठासणेणं
उवणिमंतेइ) पापुल्लवे त्थारे तेथो भावे आदर करना नथी भने आगमना नथी अने

दाभिः=वान्सल्यपूर्णाभिः, 'वग्गूहि' वाग्भिः=वाणीभिः 'आलवड्' आलपति, एक
वार न पृच्छति, 'संलवड्' सलपति=पुनःपुनर्न पृच्छति, नो अर्धासनेनोपनिसन्त्र-
यति, नो मस्तके आर्जघ्रति=नो मां मस्तके=चुम्बति च किमपि अपतमनः
संकल्पो ध्यायति=आर्तध्यानं करोति तद् भवितव्यं खलु अत्र कारणेन,, 'त'
तत्=तस्मात् श्रेयः खलु श्रेणिकं राजानम् एतमर्थं प्रष्टुम् । एव संप्रेक्षते=
विचारयति, संप्रेक्ष्य=विचार्य यत्रैव श्रेणिको राजा, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य
करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्त मस्तके अंजलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयति,

तथा मन भाविनी उदार वाणी से मुझ से आलाप करते हैं न संलाप
करते हैं और न ऐसा ही कहते हैं कि आओ आधे आसन पर बैठ जाओ।
(णो मन्थयंसि अग्धाइ य) ओर न मेरा मस्तक ही सूँघते हैं। किन्तु (किपि
ओहयमणसंक्रुप्पे झियायइ) मनोरथकी पूर्ति से निराश होकर वे किन भावसे
किन विचारों में मग्न हो रहे हैं—यों चिन्तातुर बने हुए बैठे हैं—(तं भवि-
यव्वं णं एत्थ कारणेण) अतः इसमें कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये।
अतः (तं सेयं खलु मे सेणि यं राया एयमट्ठं पुच्छित्तए) तो मुझे अब यही श्रेयस्कर है
कि मैं श्रेणिक राजा से इस विषय को पूछूँ। (एव संपेहेड) अमयकुमार
ने ऐसा विचार किया। (संपेहिता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव
उवागच्छइ) विचार करके फिर वे श्रेणिक राजा के बिलकुल नजदीक गये
(उवागच्छित्ता करयलपरिगहियं शिरसावत्तं मन्थए अजलि कट्टु जएणं विज
एणं वद्धावेइ) जाकर उन्होंने सर्व प्रथम श्रेणिक राजा को करबद्ध होकर
नमस्कार किया और जय विजय शब्द से उनका अभिनंदन किया।

तेओ छोट, डांत, प्रिय तेमज मनगमती अरस बाण्णी द्वारा भारी साथे बातचीत करता नथी.
संताप करता नथी अने आव भारी साथे ज अडधा आसन उपर ओस ओम पणु
कहेता नथी. णो मन्थयंसि अग्धाइ य) अने भाइं मस्तक पणु सूँघता नथी परंतु
(किपि ओहयमणसंक्रुप्पे झियायइ) दुःखी भने तेओ चिंतामग्न थधने क्या विचा-
राभां झुणी रह्या छे. (तं भवियव्वं णं) आनुं कंछे कारण तो ओकठम छापुं नेछओ.
(तं सेयं खलु मे सेणियं राया एयमट्ठं पुच्छित्तए) तो हुवे भाइं श्रेय श्रेणिकरानने
आ विपे पूछवामांज छे. पेहेड) अमयकुमारे आ रीने विचार क्यो.
(संपेहिता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) विचार करीने तेओ
श्रेणिक राननी ओकठम पासो गया. (उवागच्छित्ता करयलपरिगहियनिरसावत्तं
मन्थए अंजलिं कट्टुजएणं विजएणं वद्धावेइ) पासो जइने सौ प्रथम तेओ ओ
करणद थधने छिं रानने नमस्कार क्यो अने जयविजयशब्दथी तेमने बधाव्यः

तस्य कारणस्य, अन्तर्गमनं गमिष्यामि=पारं प्राप्स्यामि। ततः खलु स श्रेणिको राजा अभयेन कुमारैवमुक्तः सन् अभयं कुमारमेवमवदत्-एवं खलु हे पुत्र! तव 'चुल्लमाउयाए' लघुमातुः धारिण्या देव्या तस्य गर्भस्य द्वयोर्मासयोरिति क्रान्तयोस्तृतीये मासे वर्तमाने दोहदकालसमयेऽयमेतद्रूपः= वक्ष्यमाणस्वरूपः,

आनह्वेमाणा, अपच्छाए माणा जहाभूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्टमाक्खह) इसलिये हे तात? आप मुझसे अपनी इस स्थितिका कारण न छुपाईये, विना किसी संकोच के आप उसे प्रकट कर दीजिये। मैं "इसे अभय-कुमार से कैसे कहूँ" इस शंका को आप अपने मन से निकाल दीजिये। मनोगतार्थ प्रकट करने में मौन धारण मत कीजिये। चिन्तित अर्थको गुप्त मत रखिये। किन्तु जो कुछ भी इस स्थिति का कारण हो उसे यथार्थ अवितथ रूप से विना किसी सन्देह के आप स्पष्ट कह दीजिये। (तएणं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) तो मैं उस कारण की खोज करूँगा। (तएणं से सेणिए राया अभयएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) इस तरह अभयकुमार के द्वारा कहे गये उन श्रेणिक राजाने अभयकुमार से ऐसा कहा-(एवं खलु पुत्ता तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गवभस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकाल समयंसि अयसेयारूपे दोहले पाउवभवेत्था) हे पुत्र? मेरे चिन्तातुर होने का कारण इस प्रकार है-तुम्हारी छोटी माता धारिणीदेवी उसके गर्भ के दो मास व्यतीत होने पर अब तीसरा मास चल रहा

पह्वेमाणा, अपच्छाएमाणा जहाभूयमवितहमसंदिद्धं एयमट्टमाक्खह) हे तात! तमे आ स्थितिनुं कारणं न छुपावो। नि.सं.श्लो.५७ तमे भारी सामे आ स्थितिनुं कारणं प्रकट करो। "हुं आ वात अलयकुमारने डेवी रीते इहु" आ नतना सं.श्लो.५८ तमे मनमां स्थानं न आपो मननी छच्छाने प्रकट करवामां मौन सेवपुं सारु नहि। चिन्तित मनोरथने छुपावो नहि। परंतु आ स्थितिनुं जमे ते कारणं छाय तेने वगर सं.श्लो.५९ साया स्वइयमा भारी सामे स्पष्ट करो। (तएणं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमिस्सामि) हुं ते कारणं पारकरवानो प्रयत्न करीथ, (तएणं से सेणिए राया अभयएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे अभयकुमारं एवं वयासी) आ रीते अलयकुमार वडे डहेवायेला श्रेणिक राजाये तेने आ प्रभावे इहुं— (एवं खलु पुत्ता तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए तस्स गवभस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे दोहलकालसमयंसि अयसेयारूपे दोहले पाउवभवेत्था) हे पुत्र! भारी चिन्तातुर कारणं आ प्रभावे छे डे तमाग नाना (अपर) माता धारिणीदेवीने गर्भना जे मडिना पूरा थया छे अने अन्त्यारे वीट्टे

दोहदः प्रादुरभवत्-धन्या खलु ता अम्बा=मातरः, तथैव निरवशेषं भणितव्यं यावद् विनयन्ति ततः खलु अहं हे पुत्र ! धारिण्या देव्यां तस्य अकालदोहदस्य बहुभिः आयैश्च उपायैः यावत् उत्पत्ति मनोरथसंप्राप्ति च 'अर्चिदमाणे' अविन्दन=अलभमानोऽहं अपहतमनःसंकल्पो यावद् ध्यायामि तेन त्वामागतमपि न जानामि । ततः खलु सोऽमयकुमारः श्रेणिकस्य राज्ञोऽ

है उसे इस मास में दोहल काल के समय में इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है—धन्नाओ णं अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियव्वं जाव विणिंति) वे माताएँ धन्य हैं इत्यादिरूप से सब दोहले का विषय राजाने अभयकुमार को “विणिंति” तक के पाठ में कहा गया सुना दिया (तएणं पुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकालदोहलस्स बहूहिं आयेहिं उवाएहिं जाव उत्पत्ति अर्चिदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव ज्ञियायामि) और कहा कि मैंने इस दोहले की पूर्ति अनेक कारणों अनेक उपायों आदि से करने का विचार किया था परन्तु मुझे ऐसा कोई भी कारण नहीं सुझाई दे रहा है कि जिस से उस दोहले की पूर्ति करने में सफल प्रयत्न हो-सकू। अतः मेरा समस्त मानसिक संकल्प व्यर्थ हो रहा है इस लिये मैं चिन्तातुर हो रहा हूँ और उस चिन्ता का मुझ पर इतना प्रभाव पड़ा है कि मैं (तुम आगयंमि न जानामि) तुम्हारे आगमन को भी नहीं जान सका हूँ। (तएणं से अमयकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिमम्म द्दट्ठ जाव हियए सेणियं रायं एवं वयासी) श्रेणिक राजा से इस समाचाररूप अर्थ को सुनकर और उसे मन में अवधारित कर अभयकुमार

महिने आये छे डभण्णा तेओने आ रीते दोहद उत्पन्न थयुं छे डे—(धन्नाओ णं अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियव्वं जाव विणिंति) ते माताओ धन्य छे वगेरे पूवे डडेला “विणिंति” सुधिपाठुं वणुंन राजन्ते अलभयकुमारने डडी संलणाथुं. (तएणं पुत्ता धारिणीए देवीए तस्स अकालदोहलस्स बहूहिं आयेहिं उवाएहिं जाव उत्पत्ति अर्चिदमाणे ओहयमणसंकप्पे जाव ज्ञियायामि) अने आगण जणावतां डहुं डे में आ दोहदनी पूर्ति माटे अनेक कारणो अने उपायो विचार्यो छे, पणु आनी पूर्ति थड थडे ओवो डोछ उपाय ध्यानमां आवतो नथी ओथी भारा गथा भनोगत संडवो नडमा थड रह्य छे, अने हुं धितामां डूणी रह्य छुं. आ धितानी अजर भारा उपर ओऽली गधी छे डे (तुम आगयंमि न जानामि) तभारा आ-वानी पणु वताण भने थड नडि (त एणं से अमयकुमारे सेणियस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिमम्म द्दट्ठ जाव हियए सेणियं रायं एवं वयासी) केणिडरावता नांथी आ वात संलणीने तेने मतमां अरय गीते धारण डरीने प्रनन्न

न्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टः यावत् हृदयः श्रेणिकं राजानमेवमवदत्-
मा खलु यूयं हे तात ! अपहतमनःसंकल्पा यावद् ध्यायत=आर्तध्यानं मा-
कुरुत, अहं खलु तथा करिष्यामि, यथा खलु मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या
अस्यैतद्रूपस्याकालदोहदस्य मनोरथसंपत्तिर्भविष्यति, इति कृत्वा श्रेणिकं राजानं
ताभिः इष्टाभिः यावत् 'समासासेइ' समाश्वामयति=श्रेणिकनृपस्य विश्वासमु-
त्पादयति । ततःस श्रेणिको राजा अभयेन कुमारेण एवमुक्तःसन् हृष्टतुष्टो
यावद् अभयकुमारं सत्करोति संमानयति, सत्कृत्य संमान्य प्रतिविमर्जयति । १४।स.

ने बहुत अधिक हर्षित हृदय होकर उनसे इस प्रकार कहा—(माणं तुवभ
ताओ ? ओहयमणं जाव झियायह अहणं नहा करिस्सामि जइणं मम खुल्ल
माउयाए धारिणीए देवीए अयमेयाख्वस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ति
भविस्सइत्तिकट्टे सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ)ते तात ?
आप अपहत मनः संकल्प आदि वाले मत दोओ और न किसी प्रकार
का आर्तध्यान ही करो—मैं ऐसा उपाय करूंगा कि जिस से मेरी छोटी
माता धारिणीदेवी के इस अकालोद्भूत दोहद की मनोरथ संपत्ति
संपन्न हो सके ऐसा कहकर अभयकुमारने श्रेणिकराजा को कांत, इष्ट,
आदि विशेषणों वाले वचनों से आश्वासन बंधाया—उन्हें विश्वास पड़ा
कराया—(तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ तुइ
जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडि
विसज्जेइ) १४ अभयकुमार के द्वारा इस प्रकार कहे गये वे श्रेणिक राजा
बहुत अधिक हर्षित हृदय आदि हुए और फिर उन्होंने अभयकुमार
का सत्कार और सन्मान किया। सत्कृत और सन्मानित कर बाद में उन्हें

थता अभयकुमारे पिताने क्खुं—(माणं तुवभताओ ? ओहयमणं जाव झियायह
अहणं नहा करिस्सामि जइणं मम खुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमे-
याख्वस्स अकालदोहलस्स मणोरहसंपत्ति भविस्सइ त्तिक्कट्टे सेणियं रायं ताहिं
इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ) हे तात ! तमे दुःखी—न थाओ अने डोछ पण
जतनी चिंता न करे। दुःखी रीते प्रयत्न करीश डे बेथी मारा (अपर) नाना
माता धारिणीदेवीनुं अडण होउह—मनोरथ—पुरु थाय, आ प्रमाणे अभयकुमारे डण्ट-
कांत वगेरे विशेषणोवाणा वयनोधी श्रेणिक-जने आश्वासन आभ्युं अने हृदयमां
विश्वास उत्पन्न क्यो। (तएणं सेणिए राया अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे
हट्ठतुइ जाव हियए अभयकुमारं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता
पडिविसज्जेइ) आ प्रमाणे अभयकुमार वडे डोछमां आवेला राजा जणुअ प्रसन्न

સૂત્ર—તેણે એ અભયકુમારે સક્કારિય સમ્માણિય પડિવિસ-
 જિયે સમ્માણે સેણિયસ્સ રન્નો અંતિયાઓ પડિનિઘ્ઘમઙ્ પડિનિ-
 ઘ્ઘમિત્તા જેણામેવ સણે ભવણે તેણામેવ ઉવાગચ્છઙ્ ઉવાગચ્છિત્તા
 સીહાસણે નિસન્ને । તેણે તસ્સ અભયકુમારસ્સ અયમેયારૂવે અજ્ઞ-
 તિયે જાવ સમ્મુપ્પજિતથા—નો યલ્લુ સક્કા માણુસ્સણે ઉવાણે મમ
 ચુલ્લમાડયાણે ધારિણીયે દેવીયે અકાલડોહલમણોરહસંપત્તિ કરિત્તણે
 ણન્નતથ દિવ્વેણે ઉવાણે, અતિયણે મજ્જ સોહમ્મકપ્પવાસી પુવ્વ-
 સંગઙ્ દેવે મહિઠ્ઠિયે જાવ મહોસોક્કે, તં સેયં યલ્લુ મમ પોસહ-
 સાલાણે પોસહિયસ્સ વંમયારિસ્સ ઉમ્મુક્કમણિસુવન્નસ્સ વવગયમાલા
 વન્નગવિલેવણસ્સ નિઘ્ઘિત્તસત્થમુસલસ્સ ઇગસ્સ અવીયસ્સ દવ્વ-
 સંથારોવગયસ્સ અટ્ટમભત્તં પરિગિણિહત્તા પુવ્વસંગઙ્ દેવં મણસિ
 કરેમાણસ્સ વિહરિત્તણે, તેણે પુવ્વસંગઙ્ દેવે મમ ચુલ્લમાડયા
 ધારિણીયે દેવીયે અયમેયારૂવં અકાલમેહેસુ ડોહલં વિણેહિઙ્ । એવં
 સંપેહેઙ્ સંપેહિત્તા જેણેવ પોસહસાલા તેણામેવ ઉવાગચ્છઙ્ ઉવાગ-
 ચ્છિત્તા પોસહસાલં પમજ્ઞઙ્ પમજિત્તા ઉચ્ચારપોસવણભૂમિં પડિલેહેઙ્,
 પડિલેત્તા દવ્વસંથારગં દુરુહઙ્, દુરુહિત્તા અટ્ટમભત્તં પરિગિણહઙ્, પરિ-
 ગિણિહત્તા, પોસહસાલાણે પોસહિયે વંમયારી જાવ પુવ્વસંગઙ્ દેવં
 મણસિ કરેમાણેઽ ચિટ્ઠઙ્ । તેણે તસ્સ અભયકુમારસ્સ અટ્ટમભત્તે

વિમર્જિત કર દિયા । યદ્દાં સૂત્ર મેં જદ્દાંઃ “યાવન્ પદ આયા હૈ વદ જદ્દાં
 ૨ ઇમ પ્રકાર કા પાઠ કદ્દા ગયા હૈ ઉમકા મગ્ગોદક ઠા ॥૪ ૧૪॥

થયા અને રાજાએ અભયકુમારને સુગ્ધ સત્કાર અને સન્માન કર્યો. અન્નાત આપ્યા
 પછી રાજાએ તેમને વિદાય આપી. ॥૪, ૧૪॥

परिणममाणे पुठ्वसंगइअस्स देवस्स आसणं चलइ। तएणं पुठ्व
संगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलियं पासइ पासित्ता ओहि
पउंजइ, तएणं तस्स पुठ्वसंगइयस्स देवस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिण
जोव सम्मुप्पजित्था—एवं खलु मम पुठ्वसंगइए जंबूदीवेर आरहे
वासे दाहिण्डुभरहेवासे रायगिहे नयरे पोसहसालाए पोसहिए
अभए नामं कुमारे अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता ममं मणसि करेमाणे
चिट्ठइ तं सेयं खलु मम अभययस्स कुमारस्स अंतिए पाउवभूए तए
एवं संपेहेइ संपेहित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ अवक्क-
मित्ता वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ समोहणित्ता संखेज्जाइं जोया-
णाइं दंडं निसिरइ, तं जहा—रयणाणं१, वइराणं२, वेरुलियाणं३, लो-
हियक्खाणं४, मत्सारगल्ला ५, हंसगव्माणं६, पुलगाणं७, सोगंधि-
याणं८, जोइरयणाणं९, अंकाणं१०, अंजणाणं११, रयणाणं१२, जाय-
रूवाणं१३, अंजणपुलगाणं१४, फलिहाणं१५, रिट्ठाणं१६, अहावायरे
पोगगले परिसाडेइ, परिसाडित्ता अहामुहुमे पोगगणे परिगिण्हइ
परिगिण्हित्ता अभयं कुमारमणुकंपमाणे देवे पुठ्वभवजणियनेह-
पीइबहुसाणजायसोगे तओ विसाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ
धरणियलगमणतुरियसंजणिय गन्नणप ।रे वाघुणिणय वमलकणग
पयरगवडिसगमडुक्कड डवदंसणिजे, अणेगमणिकणगरथ
पहकरपरिमंडिय भत्तिचि णउत्तगमणुणजणिय हरिसे पेखो
लसाणवरललिय कुंडलुंजलियवयणगुणजणिय सोस्मरूवे उदि
तोविव कोमुई निस णच्छरंगारउत्तल्लिप्तमज्झत्तागत्थ

णयणाणंदे सरयचंदे दिव्वोसहि पज्जलुज्जलिय दंसणाभिरामे उउलच्छा
 समत्तजायसोहे पड्डुगंधुद्धुयाभिरामे मेरुलिय नगवरे विगुठ्वियवि-
 चित्तवेसे दीवसमुद्दाणं असंखपरिमाणनामधेज्जाणं मज्झं कारेणं वीइ-
 वयमाणे उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगं रायगिहं पुरवरं च
 अरुयस्स य तस्स पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी ॥१५॥ सू०॥

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु स अभयकुमारः सत्कृतः संमा-
 नितः प्रतिविसर्जितः सन् श्रेणिकस्य राज्ञोऽन्तिकात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनि-
 ष्क्रम्य यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य सिंहासने निषण्णः ।
 ततः खलु तस्य अभयकुमारस्य अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः ‘अज्झत्थिए’
 आध्यात्मिकः=आत्मगतो विचारः यावत्-समुत्पद्यत—‘नो खलु सका’नो खलु
 शक्यं=मानुष्येण उपायेन मम लघुमातुः धारिण्या देव्याः अकाल दोहद मनो

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) जब पिता द्वारा वे अभयकुमार
 गत्कारित एवं सन्मानित होकर (सेणियस्स रन्नो अंतियाअ
 पडि निक्खमइ) वे श्रेणिक राजा के पास से चले आये (पडि
 निक्खमिन्ता) और आकर के (जेणामेव एए भवणे तेणामेव उवागच्छइ)
 जहां अपना भवन था वहां आ गये । (उवागच्छित्ता सीहासणे निसण्णे) आकर
 अपने सिंहासन पर बैठ गये (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे
 अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) बैठने के कुछ देर बाद उनके चित्त में
 ऐसा विचार उत्पन्न हुआ—(नो खलु सकका माणुस्सएणं उवाएणं

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि’

टीकार्थ—(तएणं से अभयकुमारे) पिताना पासेशी अत्थार अने सन्मान प्राप्त करीने
 अभयकुमार विहाय थया. (सेणियस्स रन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ) अने
 श्रेणिक राजा पासेशी आवता रह्या, (पडिनिक्खमिन्ता) आवीने (जेणामेवमए
 भवणे तेणामेव उवागच्छइ) पिताना भवेलमां पधायी, (उवागच्छित्ता सीहासणे
 निसण्णे) अने सिंहासन उपर विराज्यमान थया. (तएणं तस्स अभयकुमारस्स
 अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) थोडा वकत पछी ओमना मनमां
 विचार दुहुयो के (नो खलु सकका माणुस्सएणं उवाएणं मम चुल्लमाउयाए
 धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपनि करित्तण) माना नाना (अपर) माना

રથસંપત્તિં કલ્પે, 'ળન્નત્થ' નાન્યત્ર દિવ્યેન ઉપાયેન, દિવ્યોપાયેન વિના મર્દા-
યલ્લધુમાતુર્ધારિણી દેવ્યા મનોરથસિદ્ધિર્ન સંભવતીત્યર્થઃ। અસ્તિ સ્વલ્લ મમ સૌધ-
ર્મકલ્પવાસી 'પુવ્વસંગહ' પૂર્વસંગતિકઃ=પૂર્વ=પૂર્વકાલે સંગતિઃ-મિત્રત્વં येन
સહ સ પૂર્વસંગતિકઃ, દેવઃ મહર્થિકઃ=વિમાનપરિવારાદિસંપત્સહિતઃ, જાવ-
મહાસોવ્વે' યાવત્-મહાસૌખ્યઃ, અત્ર યાવચ્છલ્લદેનેદં દ્રઘ્વ્યમ્-મહાધુતિકઃ=
મહતીધુતિર્યસ્ય સઃ=શરીરાભરણાદિ દીપ્તિમાનિત્યર્થઃ, મહાનુભાગઃ=વૈક્રિયાદિ-
કરણશક્તિયુક્તઃ, મહાયશાઃ=સત્કીર્તિયુક્તઃ, મહાચલઃ=પર્વતાદ્યુત્પાટનસામર્થ્ય
વાન મહાસૌખ્યઃ=વિશિષ્ટસુખયુક્તઃ। 'તં' તત્=તસ્માત્ 'સેયં' શ્રેયઃ સ્વલ્લ મમ

મમ સ્વલ્લમાડ્યાં ધારિણીં દેવીં અકાલદોહલમ્ણોરહસંપત્તિં કરિ-
ત્તણ) માનનીય ઉપાય સે તો મેરી છોટી માતા ધારિણીદેવી કી અકાલો-
દ્ભૂત મનોરથ સંપત્તિ કી પૂર્તિ હોના અશક્ય હૈ (ળન્નત્થ દિવ્વેણ) એક
દિવ્ય ઉપાય હી હસકી પૂર્તિ કર સકતા હૈ। જવ એસી વાત હૈ તો
(અત્થિણં મજ્ઝ સોહમ્મકલ્પવાસી પુવ્વસંગહ દેવે મહિઠ્ઠિં જાવ મહાસોવ્વે)
મેરા પૂર્વભવ કા મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવ હૈ જો વિમાન
પરિવાર આદિ મહાક્રુદ્ધિ સપન્ન હૈ। યહાં યાવત્ પદ સે હસ પાઠ કા સંગ્રહ
હુઆ હૈ-મહાધુતિકઃ મહાનુભાગઃ મહાયશાઃ મહાચલઃ મહાસૌખ્યઃ-इन पदों
કા અર્થ હસ પ્રકાર હૈ-શરીર આભરણ આદિ કી દીપ્તિ જિસકી મહાન્
હૈ, વૈક્રિયાદિ કરને કી શક્તિ સે જો યુક્ત હૈ, સમીચીન કીર્તિ સે જો
વિશિષ્ટ હૈ, પર્વત આદિ જૈસે મહાન્ પદાર્થોં કા મી જો જડમૂલ સે
ઉસાઢને કા સામર્થ્ય રખતા હૈ વિશિષ્ટ સુખ સે જો સદા સુખી રહતા
તા હૈ। (તં સેયં સ્વલ્લ મમ પોસહસાળાં પોસહિયસ્સ વંમથારિસ્મ ઝમ્મુ-

ધારિણીદેવીના અઢાળ દોહદની પૂર્તિ માનવીય શક્તિ દ્વારા થયી મુશ્કેલ છે. (ળન્ન-
ત્થદિવ્વેણ ઉપાણં) ક્ષેત્ર દિવ્ય શક્તિ જ તેની પૂર્તિમાં સમર્થ છે. તો હવે
(અત્થિણં મજ્ઝસોહમ્મકલ્પવાસી પુવ્વસંગહ દેવે મહિઠ્ઠિં જાવ મહાસોવ્વે)
મારા પૂર્વભવનો મિત્ર સૌધર્મ કલ્પવાસી દેવ છે. જે વિમાન વગેરેની મહાક્રુદ્ધિ
સંપન્ન છે. અહીં 'યાવત્' પદ દ્વારા આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે મહાધુતિક; મહા-
નુભાગ; મહાયશા મહાખલ; મહાસૌખ્ય; અનુક્રમે આ બધાનો અર્થ અહીં સ્પષ્ટ
કરવામાં આવે છે-જે જેમની આભૂષણો અને શરીરની કાંતિ ખૂબજ સમુચ્ચલ છે.
વૈક્રિયાદિ કરવાની જે શક્તિ ધરાવે છે, જે સુચશસ્ત્રી છે, પર્વત વગેરે મોટા પદાર્થોને
પણ જે મૂળથી ઉપાડવામાં સમર્થ છે, અને જે અસાધારણ મુખી છે તે ઉપર કહેલા
પાંચે વિશેષણોયુક્ત કહેવાય છે. (તં સેયં સ્વલ્લ મમ પોસહસાળાં પોસહિયસ્સ

‘पोसहसालाए’ पौषधशालायां=पर्वदिवसकर्तव्यमुपवासादिरूपं पौषधं तस्य शाला=
गृहविशेषः पौषधशालां, तस्यां ‘पोसहियस्स’ पौषधिकस्य=कृतपौषधस्य,
‘वभयारिस्स’ ब्रह्मचारिणः=ब्रह्मचर्यव्रतधारिणः, ‘उम्भुक्कमणिसुवन्नस्स’ उन्मु-
क्तमणिसुवर्णस्य=उन्मुक्तानि=त्यक्तानि मणिसुवर्णानि=चन्द्रकान्तादि मणिरत्न-
जटितस्वर्णाभरणानि येन तस्य, ‘ववगयमालावन्नगविलेवणस्स’ व्यपगत-
मालावर्णकविलेपनस्य=व्यपगते दूरीकृते माला च-पुष्पमाला, वर्णकविलेपनं=
चन्दनादि विलेपनं च येन तस्य, तथा, ‘निक्खित्तसत्थमुसलस्स’ निक्षिप्तश-
स्त्रमुशलस्य, तत्र शस्त्रम्=असिपुत्र-लुरिकादिकं, मुशलं=धान्यादिकण्डकपदार्थः,
निक्षिप्तं=निवारितं शस्त्रं मुशलं च येन तस्य, ‘एगस्स अवीयस्स’ एकस्याद्वि-
तीयस्य एकाकिन इत्यर्थः, ‘दब्भसंथारोवगयस्स’ दर्भसंस्तारोपगतस्य=दर्भः-
तृणविशेषः, तस्य संस्तारः=सार्धहस्तद्वयपरिमितम् आसनं, तत्रोपगतस्य ‘अट्टम-
भत्तं’ अष्टमभक्तम्=उपवासत्रयं परिगिण्हित्ता’ परिगृह्य-पूर्वसंगतिकं देवं मनसि-
कुर्वतो विहर्त्तुं मम श्रेय इति पूर्वेण सम्बन्धः। ततः=एवं करणेन खलु पूर्व-

क्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स
अवीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगइयं देवं
मणसि करेमाणे विहरिण्ण) सुझे अब यही योग्य है कि मैं पौषधशाला
में पौषधव्रत लेकर के, ब्रह्मचर्यव्रत धारण करके, चन्द्रकान्त आदि मणियों
ले जड़े हुए स्वर्णाभरणों का परित्याग करके, पुष्पमाला एवं चन्दनादि
विलेपनों को दूर करके अस्त्र, धुरी आदि शस्त्रों का तथा मुशल को
छोड़ करके अकेला-एकाकी होकर दर्भसंथारे पर बैठ कर उम देव का
चारों ओर स्मरण करना हुआ अष्टमभक्त-तीन उपवास-करूँ। दर्भसंथारे का
तात्पर्य घास का विस्तर है। यह २॥-अट्ठाई हाथ प्रमाण में होता है।
(नएणं पुव्वसंगइणं देवे समं चुल्लमाउयाणं धारिणीणं अयमेवासु च भगवन्-
वं नयारिस्स, उम्भुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्त-
सत्थमुसलस्स एगस्स अवीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्टमभत्तं परिगिण्हित्ता
पुव्वसंगइयं देवं मणसि करेमाणे विहरिण्ण) तो ऐसे भाँरे पौषधशालाभा पौषध-
व्रत लड़ने ब्रह्मचर्यव्रत धारण करीने, चन्द्रकान्त वगैरे मणियों लड़ना सुवर्णना
आभूषणों, पुष्पमालाओं आने चन्दन वगैरेनाविलेपने लेभण तलवार, छुरी वगैरे शस्त्रों
अने भूषणनों त्याग करीने ओइयो दर्भ संथारा उपर बेसीने बुधभाँ देवदेवाइवासी देवनुं
चारों ओर स्मरण करेनां अष्टमभक्त (तीन उपवास) करेवां जेईये। दर्भ संथारना
अर्ध घासनी पधारी छे। ते अटी हाथना प्रमाणभाँ होय छे। (नएणं पुव्वसंगइणं

संगतयो देवो मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या इममेतद्रूपम् 'अकालमेहेसु'
अकालमेघेषु अकालमेघविषयकं दोहद 'विणेहिइ' विनेष्यति=पूरयिष्यतीत्यर्थः।
एवं संप्रेक्षते=विचारयति, सं क्ष्य यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपा-
गत्य पौषधशालां प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य, उच्चारप्रसवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिः
लेख्य दर्भसंस्तारकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं दुरुहइ' दूरोहति=
दर्भासनोपरि समुपविशतीत्यर्थः, दुरुह=समुविश्य, अष्टमभक्तं प्रतिगृह्णाति, प्रति-
गृह्य पौषधशालायां पौषधिकः ब्रह्मचारी यावत् पूर्वसंगतिकं देवं मनसि कुर्वन्

मेहेसु दोहलं विणेहिइ) इस तरह पूर्व संगतिक देव मेरीछोटी माता धारी-
णीदेवी के इस अकाल मेघों में स्नान करने रूप दोहले की पूर्ति कर देगा।
(एवं संपेहेइ) इस प्रकार अभयकुमारने विचार किया—(संपेहिता जेणेव
पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता पोसहसालं पमज्जई
पमज्जिता उच्चारपासवणभूमिपडिलेहेइ) और विचार करके फिर वे
जहां पौषध शाला थी वहां गये—जाकर उन्होंने पौषध शाला को स्पर्श
करके फिर उन्होंने उच्चार और पासवणभूमि की प्रतिलेखना की अर्थात्
लघुनीत और बड़ी नीत की भूमि की प्रतिलेखना की (पडिलेहिता दग्ध
संधारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके वे दर्भ संधारे पर बैठ गये (दुरुहिता
अष्टमभक्तं पडिगिण्हइ) बैठ कर वहां उन्होंने अष्टमभक्त धारण कर लिया।
(परिगिण्हिता पोसहसालाए पोमहिए वंअयारी जाव पुव्वसंगइयं देव मणसि-
करेमाणे २ चिट्ठइ) इस तरह अष्टमभक्त धारण कर वे अभयकुमारपौषधव्रती
तथा ब्रह्मचारी आदि होकर उस पूर्व संगतिक देव का चार २ स्मरण

देवे ममचुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अथमेयाह्वं अकालमेहेसु दोहलं
विणेहिइ) आ रीते पूर्व संगतिकदेव (पूर्वत्व भित्रदेव) भारा नाना (अपर) माता
धारिणीदेवीतुं अक्षणे मेघेभां नडावानुं दोहद पुरुं इस्से (एवं संपेहेइ) अलयकुमार
आम विथारुं. (संपेहिता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ उवाग-
च्छिता पोसहसालं पमज्जइ पमज्जिता उच्चारपासवणभूमि पडिलेहेइ)
विचार करीने तेओ पौषधशालाभां गया, त्या बर्धने तेओओ पौषधशालाने स्वच्छ बनानी
स्वच्छ बनानीने पछी तेओओ जन्धार अने पासवणभूमिनी प्रतिवेणना करी ओटवे
इ लघुशंका अने बड़ी शंकाना स्थानने जेथुं. (पडिलेहिता दग्धसंधारगं दुरुहइ)
प्रतिवेणना करीने तेओ हर्ष संधारा उपर गेली गया. दुरुहिता अष्टमभक्तं पडि-
गिण्हइ) गेलीने तेओओ अष्टमभक्त धारण करुं! (परिगिण्हिता पोसहसालाए-
वंअयारी जाव पुव्वसंगइयं देव मणसि करेमाणे २ चिट्ठइ) अष्टमभक्त
धारण करीने अलयकुमार पौ १ १ अने ब्रह्मचारी वजेरे धर्धने पर्यवेणना गिन

वारंवारं तत्स्मरणं कुर्वन् तिष्ठति । ततः खलु तस्य अभयकुमारस्याष्टमभक्ते 'परिणममाणे' परिणमति=पस्तिपूर्णप्राये सति पूर्वसंगतिकस्य देवस्याऽऽसनं चञ्चति । ततः खलु पूर्वसंगतिकः सौधर्मकल्पवासी देवः चलितं पश्यति, दृष्ट्वा 'ओहिं' अवधिम्=अवधिज्ञानं 'पउंजइ' प्रयुक्ते । ततः खलु तस्य पूर्वसंगतिकस्य देवस्य, अयमेतद्रूपः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः यावत् समुदपद्यत-एवं खलु मम पूर्वसंगतिको जम्बू द्वीपे द्वीपे भारते वर्षे दक्षिणार्धभरते वर्षे राजगृहे नगरे पौषधशालायां पौषधिकः अभयनामको कुमारः अष्टमभक्त परिगृह्य खलु मां मनसि कुर्वन् २ तिष्ठति, तत् श्रेयःखलु मम अभयस्य कुमारस्यान्तिके प्रादुर्भवितुम् ।

करते हुए उस पौषधशाला में रहे । (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अष्टमभक्ते परिणममाणे पुव्वसंगइयस्स देवस्स आसणं चलइ) इस के बाद उस अभय-कुमार का अष्टमभक्त जब पूर्णप्राय होने को आया तब उस पूर्व संगतिक देव का आसन चलायमान हुआ (तएणं पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलयं पासइ) आसन को चलायमान होता हुआ जब उस पूर्व संगतिक सौधर्मवासी देवने देखा तो (पासित्ता ओहिं पउंजइ) देखकर उसने अवधिज्ञान को लगाया (तएणं तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव सम्मुप्पज्जित्था) लगाने के बाद उस पूर्व संगतिक देव के मन में (एवं सपेहेइ) ऐसा विचार उत्पन्न हुआ कि (एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूदीवे २ भारहे चासे दाहिणद्धै भरहे चासे रायगिहे नगरे पो-

सुधर्मा देवदोडवासीभिन्न देवतुं वारंवार स्मरणु करता पौषधशालाभां रह्या. (तएणं तस्स अभयकुमारस्स अष्टमभक्ते परिणममाणे पुव्वसंगइयस्स देवस्स आसणं चलइ) त्यारणाह अलयकुमारतुं अष्टमभक्त त्त्यारे लगलग पुरुं थवा आव्युं, त्यारे पूर्व संगतिकदेवतुं आगन चलायमान थयुं (तएणं पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे आसणं चलयं पासइ) त्यारे पोताना आसनने चलितां नेथुं त्यारे पूर्वसंगतिकसौधर्मवासी देवे (पासित्ता ओहिं पउंजइ) ते नेधने तेमले अवधिज्ञान वदेवित्थुं (तएणं तस्स पुव्वसंगइयस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव सम्मुप्पज्जित्था) विचार्याणाह पूर्वसंगतिक देवने अध्यात्मिक विचार स्तुथो (एवं सपेहेइ) ते आ प्रभावे विचारवा लाया (एवं खलु मम पुव्वसंगइए जंबूदीवे २ भारहे चासे दाहिणद्धै भरहे चासे रायगिहे नगरे पौषधशालाए पौषदिए अभयनामं कुमारं अष्टमभक्त परिगिणित्ताणं मम मणमिकरेमाणे २ चिट्ठ) भास पूर्वसंगतिक अलयकुमार नामे ओड राजकुमार छे, तेओ अत्यारे जंबूद्वीपना दक्षिणार्ध भरतभंडी राजगृहनगरीनी पौषधशालाभां पौषधवनीनी स्थितिभां अष्टमभक्तवतनी आवे भारुं अतत स्मरणु करता जेह छे. (तंसंयंखलु मम अभयस्य कुमारस्स

एवं संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य उत्तरपौरत्स्यं दिग्भागम् अवक्रामति=निर्गच्छ, ति अवक्रम्य 'वेउव्वियसमुग्घाएणं' वैक्रियसमुद्धातेन, विविधं स्वरूपं विविधां क्रियां च कर्तुं समर्थं यच्छरीरं तद्वैक्रिय, तेनान्यद् वैक्रियशरीरमुत्पादयितुं स्वात्मप्रदेशानां वहिर्निःसारणं समुद्धातः, तेन 'समोहणइ' समवदन्ति=स्वात्मप्रदेशान् प्रसार्य वहिर्निःसारयतीत्यर्थः, समवहत्य सख्यातानि योजनानि

સહસ્રાલાપોસહિએ અમય નામ કુમારે અદ્દમમત્તં પરિગિણિહિતા ખં સ્વમણસિકરેમાણેર ચિટ્ટહ) મેરા પૂર્વ સંગતિક અમયકુમાર નામકા કુમાર જંબૂદ્વીપનામકે દ્વીપ મેં સ્થિત દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્ર મેં રહી હુઈ રાજગૃહ નામ કી નગરી મેં વર્તમાન પૌષધશાલા મેં પૌષધવ્રતી બનકર અદ્દમમત્ત લેકર મેરા વારર સ્મરણ કરતા હુઆ વૈઠા હૈ-(તં સેયં સ્વલ્લ મમ અમયસ્વ કુમારસ્સ અંતિએ પાઠ્ઠમવિત્તએ) તો મુજે અવ યહી યોગ્ય હૈ કિ મૈ અમયકુમાર કે પાસ મેં પ્રકટ હો જાઁ (સંપેહિત્તા ઉત્તરપુરત્થિમં દિસિભાગં અવક્રમઇ) એસા વિચાર કર વહ દેવ ઉત્તરપૌરસ્ત્ય દિગ્વિભાગ કી ઔર અર્ધાંતર્દશાન કોળ કી તરફ ચલા (અવક્રમિત્તા વેઉવ્વિયસ મુગ્ધાણં સમોહણઇ) ચલકર વૈક્રિયિક સમુદ્ધાત સે ઉસને અપને આત્મપ્રદેશો કો ફેલા કર બાહર નિકાલા । જો વિવિધ પ્રકાર કે સ્વરૂપ એવં વિવિધ પ્રકાર કી ક્રિયા કે કરને મેં સમર્થ હોતા હૈ ઉસ શરીર કા નામ વૈક્રિયશરીર હૈ જો અપને આત્મપ્રદેશોં કા બાહિર નિકલના હોતા હૈ ઇસકા નામ વૈક્રિય સમુદ્ધાત હૈ । (સમોહણિત્તા સંઘેજ્ઞાં જોણાં દંડં નિસારેં) આત્મ પ્રદેશોં કો બાહર નિકાલકર ઉસ દેવને સંખ્યાત્ યોજન પર્યન્ત ઉન પ્રદેશોં કો

અનિએ પાઠ્ઠમવિત્તએ) તો હવે મારે અભયકુમારની સામે પ્રગટ થવું જોઈએ. (સંપેહિત્તા ઉત્તરપુરત્થિમંદિસિ નગં અવક્રમઇ) આમ વિચાર કરીને તે દેવ ઉત્તરપૌરસ્ત્યદિશા તરફ જોટલે કે ઈશાનકોણ તરફ ચાલ્યા. (અવક્રમિત્તા વેઉવ્વિયસ મુગ્ધાણં સમોહણઇ) ચાલીને તેઓએ વૈદિક સમુદ્ધાત દ્વારા પોતાના આત્મ પ્રદેશનો વિસ્તાર કરીને બહાર પ્રગટ કર્યો. [જે વિવિધ જાતના સ્વરૂપો તેમજ અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરવાનું સામર્થ્ય રાખે છે તે શરીર “વૈદિક” શરીર કહેવાય છે, અને જે પોતાના આત્મ પ્રદેશને બહાર પ્રગટ કરે છે તે વૈદિક સમુદ્ધાત છે.] (સમોહણિત્તા સંઘેજ્ઞાં જોમ્મણાં દંડં નિસારેં) આત્મપ્રદેશને બહાર પ્રકટ કરીને દેવે સંખ્યાત યોજન સુધી તે પ્રદેશને દંડાકા-રૂપે વિસ્તૃત કર્યો. આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ સંખ્યાત યોજન સુધી આત્મ-

दण्ड 'निसारेड्' निःसायति=स्वात्मप्रदेशानां षडाकारं करोति, संख्यातयोजन-
 प्रमाणमुत्कर्षतो दण्डमारचयन् तावति प्रदेशे तैजसादिशरीरपुद्गलान् आत्म-
 प्रदेशेभ्यो विक्षिपति। स दण्डः कीदृशान् पुद्गलान् गृह्णातीत्याह-तद्यथा-(१)
 'रयणाणं' रत्नानां करकेतनादि लक्षणानाम् (२) 'वडराणं' वज्राणां हीरकादिरू-
 पाणाम्, (३) 'वेरुल्लियाणं' वैडूर्यणाम्, (४) 'लोहियक्खाणं' लेहिताक्षाणाम्,
 (५) 'मसारगल्लाणं' मसारगल्लानाम्, (६) 'हंसगव्भाणं' हंसगर्भाणाम्, (७)
 'पुलगाणं' पुलकानाम्, (८) 'सोगधियाणं' सौगन्धिकानाम्, (९) 'जोडरयणाणं'
 ज्योतीरत्नानाम्, (१०) 'अंकाणं' अङ्कानाम्, (११) 'रयणाणं' (१२) रजतानाम्,
 'चान्दी' इति प्रसिद्धानाम्, (१३) 'जायख्वाणं' जातरूपाणां=सुवार्णानाम्,
 (१४) 'अंजणपुलगाणं' अञ्जनपुलकानाम्, (१५) 'फलिहाणं' स्फटिकानाम्, (१६)
 'रिट्ठाणं' रिष्टानां=व्यामरत्नानां 'अहा वायरे' यथा वादरान्=मारहितान्
 पुद्गलान् 'परिमाडेड्' परिमादयति रत्नादीनां षोडशविधानां निःसारपु-
 ण्डाकार रूप में परिणमाया। इस प्रकार से उत्कृष्ट की अपेक्षा संख्यात
 योजन पर्यन्त आत्मप्रदेशों को ढंडाकार रूप में परिणमाने वाले उस देवने
 उन प्रदेशों में आत्म प्रदेशस्थ तैजसादि पुद्गलों को प्रक्षिप्त किया तद्
 यथा-सूत्रकार यह कहते हैं कि उस देवने ढण्डाकार से परिणमाये गये
 उन प्रदेशों में कैसे पुद्गलों को ग्रहण किया (रयणाणं वडराणं वेरुल्लियाणं
 लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगव्भाणं पुडगाणं सोगंधियाणं, जोडरयणाणं,
 अंकाणं, अंजणाणं, रयणाणं, जायख्वाणं, अंजणपुलगाणं, फलिहाणं, रिट्ठाणं अहा-
 वायरे, पोगगले परिमाडेड्) करकेतनादि रूप रत्नों के हीरकादिरूप वज्रों के,
 लोहिताक्षों के मसारगल्लों के, हंसगर्भों के, पुलकों के, सौगंधियों के, ज्योतिरत्नों
 के, अंकों के, अंजनों के, चांदी के, सोने के, अंजन फुलकों के, स्फटिकों के,
 और व्याम रत्नों के स्फटिक रत्नों के, रिष्ट रत्नों के वादर पुद्गलों को
 प्रदेशोन्ने दंडाक्ष-इये पण्डित इत्यादि देवे तं प्रदेशोभां आत्मप्रदेशस्थ तैजस वगेरे
 पुद्गलो प्रक्षिप्त कर्था। 'तद्यथा' इये अत्रक्षा ओम डडे छे डे दंडाक्ष पण्डित
 इत्या देवता प्रदेशोन्ने कथा पुद्गलो अक्षु । ७१॥ (रयणाणं वडराणं वेरुल्लियाणं
 लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगव्भाणपुडगाणं सोगंधियाणं जोडरयणाणं अंकाणं)
 अंजणाणं रयणाणं जायख्वाणं अंजणपुलगाणं फलिहाणं अहावायारे पोगगले परिमाडेड्
 इत्येतान् वगेरे रत्नाने कीदृश वगेरे वज्रोन्ने, लेहिताक्षान्ने' रज्ज्म प्रदेशान्ने, अंजणान्ने,
 पुडगान्ने सोगंधिान्ने, लोहियक्खान्ने, अङ्कान्ने अंजणान्ने आत्मीन्, सानान्ने अंजण-
 पुडगान्ने, स्फटिकान्ने, व्यामन्ने स्फटिकन्ने, अन्ने रिष्टन्नेना आह-पुद्गलान्ने

‘दुर्गलान् परित्यजतीत्यर्थः, परिशाट्टय=परियज्य ‘अहामृदुमे पोगले’ यथा-
मूक्ष्मान् सारभूतान् पुद्गलान् तेषामेव षोडशविधानां मध्यत इति भावः,
‘परिगिण्हइ’ परिगृह्णाति, परिगृह्य, अभयकुमारमनुकम्पमानः=‘अहो ! अभय-
कुमारो मृदुशरीरेण दुष्करम् अष्टमभक्तरूपं तपः कुर्वन् मामनुस्मरन् वर्तते तस्माद्
यथासाध्यं तस्य कष्टं हरिष्यामी’ ति दयां कुर्वन् ‘देवे’ देवः=पूर्वसंगतिको
मित्रदेवः, ‘पुन्वभवजणियणेहपीड्वहुमाणजायसोगे’ पूर्वभवजनितस्नेहप्रीति-
बहुमानजातशोकः, पूर्वस्मिन् जन्मनि सह निवासेन जनितः=समुत्पन्नः यः
स्नेहः तस्माद् या प्रीतिः=स्वाभावतः परमानुरागरूपान तु कार्यवशात् इत्यर्थः,
बहुमानः=गुणानुरागश्च ताभ्यां जातः=समुत्पन्नः शोको=मित्रकष्टजनितदुःख-
रूपः, यस्य सः ‘तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ’ तस्मात्
विमानवरपुण्डरीकात् रत्नोत्तमात् तत्र रत्नोत्तमात् वैक्रियशक्त्या श्रेष्ठरत्न
निर्मितत्वात् प्रधानविमानपुण्डरीकात्, धरणितल गमणतुरियसंजणियगमणपयारे’

तो उसने छोड़ दिया और (पडिसाडित्ता अहामृदुमे पोगले परिगिण्हइ)
और इन्हीं १६ प्रकार के जो सारभूतमूक्ष्म पुद्गल थे उन्हें उसने ग्रहण
कर लिया (पडिगिण्हित्ता अभयं कुमारं अणुकंपमाणे देवे पुन्वभवजणि-
यनेह पीड्वहुमाण जायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ)-
बाद में फिर वह देव अभयकुमार के ऊपर ऐसे विचार से कि अहो !
अभयकुमार सुकुमार शरीर से दुष्कर अष्टमभक्तरूप तप कर रहे हैं ओग
मेरी बार २ याद कर रहे हैं इसलिए मैं यथा साध्य उनके कष्ट को दूर
करूँगा इस तरह की कष्ट निवारणरूप दयालु हुए तथा पूर्वजन्म में साथ-
रहने से स्वभाविक प्रीति एवं बहुमान-गुणानुराग-से अभयकुमार के दुःख
से दुःखित होता हुआ उत्तमरत्ननिर्मित उस प्रधान पुंडरीक से (धर-

तेमणे षोडशविधेयं अने (पडिसाडित्ता अहामृदुमे पोगले परिगिण्हइ)
शोण (१६) प्रकार के रत्नोत्तमा सारभूत के मूक्ष्म पुद्गलो हुता तेओने ते देवे अणुणु कथा
(पडिगिण्हित्ता अभयं कुमारं अणुकंपमाणे देवे पुन्वभवजणियनेहपीड-
वहुमाणजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ रयणुत्तमाओ) त्याग्याद
देव अभयकुमार विषे विचारवा लाग्या डे अहो ! सुकोमल देहधारी अभयकुमार दुष्कर
अष्टमभक्त तप करी रह्या छे, अने भने बारबार स्मरी रह्या छे. ओथी तेरा अने
तेम तेमनुं डट हर करीश आ रीते ते देवना हृदयभां भूणज ह्या लाव त-ओ
पूर्वजन्म तेओ गन्ने साथे रह्या हुता ओथी पण ते देवना हृदयभां स्वाभाविक
प्रेम अने गहमान उत्पन्न थयां. ते अभयकुमारना गुणानुरागवश थईने तेना दुःखधारी
भूणज दुर्णी थयो अने उत्तम रत्नो वटे निर्मित ओवा उत्तम पुंडरीक विमानद्वारा

धरणीतललगमनत्वरितसंजनितगमनप्रकारः धरणीतले पृथ्वीतले आगमनाय-
 गन्तुं त्वरितं=शीघ्रं संजनितः गमनप्रकारो यस्य सः मित्रस्नेहात्
 धरणीतलआगन्तुमना स कीदृशः ! इत्याह-‘वाघुणिण्यविमल
 कणगपयरगवडिसगमउडुकडाडोवदंसणिज्जे’ व्याघूर्णितविमलकनकप्रतरका-
 चतंसकमुकुटोत्कटाटोपदर्शनीयः, व्याघूर्णितौ=आकम्पितौ विमलकनक-
 प्रतरकस्य अवतंसकौ=कर्णपूरौ तथा मुकुटं च, तेषां य उत्कटः=उत्कृष्ट
 आटोपः=चित्ताकर्षकच्छटारूपः आडम्बरः, तेन दर्शनीयः-द्रष्टव्यः योग्यः,
 ‘अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभक्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणि
 यहरिसे’ अनेकमणिकनकरत्नप्रकरपरिमण्डितभक्तिचिन्नविनियुक्तकानुगुण जनित-
 हर्षः, अनेकेषां मणिकनकरत्नानां यः प्रकरः=समूहः, तेन परिमण्डितः=परि-
 शोभितो यो भक्तिभिश्चित्रः=विविधशिल्परचनाभिश्चित्रः आश्चर्यकारिशोभा-
 सम्पन्नः, विनियुक्तकः कटयां निवेशितोऽनुरूपो गुणः=कटिसूत्रं तेन जनितो
 हर्षो यस्य स तथा, अनुपम विशिष्टशोभासम्पन्न रत्नमय शब्दायमान कटि-
 सूत्र जनित हर्षयुक्तः इत्यर्थः, ‘पेखोलमाणवरललिय कुंडलुज्जलियवयणगुण

णितलगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) मित्र स्नेह के वश हो कर पृथ्वी-
 तल पर शीघ्रातिशीघ्र आने के लिये इच्छुक बन गया। (वाघुणिण्य
 विमलकणगपयरगवडिसकमउडुकडाडोवदंसणिज्जे) इसने जो कानों
 में कर्ण फूल पहिरे हुए थे वे निर्मल सुवर्ण पतरों के बने हुए थे और
 इधर-उधर हिलते हुए दिखलाई पड़ते थे। मस्तक पर उसने मुकुट भी लगा
 रखा था। इन दोनों की चित्ताकर्षकरूप छटा से यह बहुत अधिक सुहावना लग
 रहा था। (अणेगमणिकणगरयण पहकरपरिमंडियभक्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुण
 जणियहरिसे) तथा इनके जो कटिभाग में कटिसूत्र पहिना हुआ था वह
 अनेक मणि, कनक, रत्नों के समूह से शोभित विविध रचनाओं से
 शोभित था। इस से यह विशेष प्रसन्न मुद्रा में मग्न हो रहा था। (पेखोल

(धरणीतललगमणतुरियसंजणियगमणपयारे) मित्रना स्नेहने वश थाने अत्यन्त
 पृथ्वी उपर पहुँचवानी इच्छा करी. (वाघुणिण्यविमलकणगपयरगवडिसकमउ-
 डुकडाडोवदंसणिज्जे) देवे श्रमेमां पहुँचलां हुंउणो निर्मल सुवर्णना गनेकां हुतां.
 ते आभ तेभ येसवाथीसुंदरदृश्यनीय जणुता हुतां. तेणु मस्तक उपर मुकुट पाणु
 पहुर्यो हुतो. आ गन्नेना चित्ताकर्षकदृश्य सौंदर्यवटे देव जणु ज रम्य लागता हुतां.
 (अणेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभक्तिचित्तविणिउत्तगमणुगुणजणिय-
 हरिसे) तेभज ते देव देउमां विविध मणिओ अने रत्ना जडेका मानाना
 हुंउणो पहुर्यो हुतो ते अनेक इलाभय रचनाओथी आबता हुतां. अथी ते अविशेष

जणियसोम्मरूवे' प्रेङ्खोलमानवरललितकुण्डलोच्चलितवदनगुणजनितसौम्य रूपः, तत्र प्रेङ्खोलमाने=दोलायमाने ये चरललितकुण्डले=श्रेष्ठ सुन्दरकुण्डले ताभ्याम् उच्चलित=प्रकाशमान वदनं=मुखं तस्य यो गुणः=कान्तिविशेषरूपः, तेन जनितं=सजात सौम्यं=शोभनरूप यस्य सः। पुनरपि स सुरः गरच्चन्द्रोपमीयते। 'उदिओविच कामुईनिसाए' उदित इव कौमुदीनिशायां=कार्तिकपौर्णमास्याम्, 'सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे' शनैश्चराङ्गारा उच्चलितमध्यभागस्यः शनैश्चरमङ्गयोः उच्चलितः=दीप्यमानः सन् यो मध्यभागे तिष्ठतीति सः, शनिमङ्गलयोर्मध्ये प्रकाशमानः, 'णयणाणंदे' नयनानन्दः=नेत्रतृप्तिकरः, 'सरयचंदे' शरच्चन्द्रः=शारदीय चन्द्र इव, तत्र कुण्डलद्वयमध्यगतं मुखमण्डलं शनैश्चर मङ्गलमध्यगतः कार्तिक पौर्णमास्यामुदितश्चन्द्रइव नयनाऽऽनन्दकारीत्यर्थः। साम्प्रतं मेरुणोपमीयते—'दिच्चोमहिप-

माणवरललियकुण्डलुज्जलियवयणगुणजणियसोम्मरूवे) कानों में जो इसके कुण्डल थे वे श्रेष्ठ और अधिक सुन्दर थे। तथा हिलाते हुए नजर आ रहे थे। या दोला जैसे घूर्णीन होते थे। इन दोनों से इसका मुखमण्डल प्रकाशमान था। इसलिये उसकी कान्ति विशेष से इसका रूप विशेष सौम्य हो गया था। (उदिओ कोमुई निसाए) अतः इसका मुखमण्डल (कार्तिक की पूर्णिमा में उदित हुए तथा (मणिच्छरंगार उज्जलिय मज्झभागत्थे) शनैश्चर और मंगलग्रह के बीच में प्रकाशमान (णयणाणंदे) नेत्र-तृप्ति कारक (सरयचंदे इव) शरत्कालीन चन्द्रमा के जैसा आनन्दकारी था। तात्पर्य इसका यह है कि जिस प्रकार शनैश्चर और मंगल ग्रह के मध्य में रहा हुआ कार्तिक पौर्णमासी का चन्द्रमा नयनानन्दकारी होता है उसी तरह दोनों कुण्डलों के मध्य में रहा हुआ इसका मुखमण्डल भी नेत्रों को

आनंदमां भजन थछ रह्यो डतो. पें वोलमाणवरललियकुण्डलुज्जलियवयण गुणजणियसोम्मरूवे) कानोमां पछेरेला कुंडलो श्रेष्ठ अने भूण सरस डतां. ते डालतां डतां. ऐथी ते डींयका जेवा लागता डता. तेनुं मुणमंडण जन्ने कुंडलोथी दीपी ठळ्युं डतुं. ऐनाथी विशेष कान्तिवाणा देवतुं इय विशेष सोम्य लागतुं डतुं. (उदिओ कोमुई निसाए) अटला भाटे तेनुं मुणमंडण कार्तिक पूणिमाणा दिवस ठळ्य पाभेला (सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे) शनि अने मंगल ग्रहोनी मध्ये प्रकाशता (सरयचंदे इव) शरत्कालीन चंद्रनी जेम [णयणाणंदे] नेत्रोने नृम आपनार अने आनंद पमाडनार डतुं. तात्पर्य ऐ छे छे जेम शनि अने मंगल ग्रहोनी वर्ये कार्तिक पूणिमानो चंद्रनयनोने आनंद आपनार डाय छे तेमज्ज जन्ने कुंडलोनी वर्ये रहेलु तेनुं मुणमंडण नेत्रोने आनंद आपनार डतुं. (दिच्चोमहि-

ज्जल्लज्जलिय दंमणाभिरामे' दिव्यौषधिप्रज्जलोज्ज्वलितदर्शनाभिरामः, दिव्यौषधयः= ज्योतिर्वर्द्धक सोमलतादयः, तासां प्रज्ज्वलेनेव=प्रकाशेनेव मुकुटादि ज्योतिषा उज्ज्वलितं=प्रकाशयुक्तं यद् दर्शनं तेनाभिरामः=सुन्दरः, तथा-‘उउलच्छीसमत्त जायसोहे’ ऋतुलक्ष्मी समस्तजातशोभः=ऋतवः=वसन्तग्रीष्मवर्षाशरद् शिशिर हेमन्ताः, एतेषां या लक्ष्मीः=शोभा तथा समस्ता जाता शोभादयः सः, ‘पइट्ठगंधुद्धुयाभिरामः, प्रकट्टगन्धोद्धुताभिरामः तत्र प्रकट्टगन्धेन=सुगन्धेन, उद्धूतेन=सर्वतः प्रसृतेन, अभिरामे=मनोहरः, नगवरः=सकलपर्वतश्रेष्ठः मेरुरिव=मेरुगिरिरिव कुण्डल मुकुटादि सकलाभरणतेजसा दीप्यमानः समस्तशोभा-सम्पन्नः परमसुगन्धित शरीराभिराम इत्यर्थः। ‘विउन्विय विचित्तवेसे’ विकुर्वितविचित्रवेपः=वैक्रियशक्त्याऽऽश्चर्यजनकरूपलावण्यादिसम्पन्नः, ‘दीवसमुद्दाणं’ द्वीप समु-

आनन्ददायी था। (दिव्योषाहपज्जल्लज्जलियदसणाभिरामे-उउलच्छी समत्त जायसोहे, पइट्ठ गंधुद्धुयाभिरामे) तथा दिव्य औषधिरूप सोमलता आदिकों के प्रकाश के तुल्य मुकुट आदि की कान्ति से यह विशेष प्रकाश युक्त था, अतः देखने में बड़ा सुन्दर लगता था। वसन्त ग्रीष्म, वर्षा शरद, शिशिर एवं हेमन्त इन छह ऋतुओं की समस्त शोभा जिस में है तथा सर्वतः प्रसृत सुगंध से जो अभिराम हैं ऐसे (नगवरे) पर्वतों में श्रेष्ठ (मेरुविवर) मेरु पर्वत के समान जो कुण्डल, मुकुट आदि समस्त आभरणों के तेज से दीप्यमान, समस्त शोभा सम्पन्न एवं परम सुगन्धित शरीर से अभिराम था। ऐसा वह देव (विउन्विय विचित्तवेसे) वैक्रियिक शक्ति से आश्चर्य जनक रूप लावण्य आदि से सम्पन्न बना हुआ (दीवसमुद्दाणं अजम्बपरिमाणनाम धेज्जाणं सज्जं कारणं वीडवयमाणे उज्जोयंते पभाण

पज्जल्लज्जलिय दंमणाभिरामे उउलच्छी समत्त जायसोहे । इट्ठ गंधुद्धुयाभिरामे) अने सोमलता वगेरे दिव्य औषधियोना प्रकाशनी जेस मुकुट वगेरेनी प्रभाथी ते विशेष प्रकाशमान हुतो, ओथी देणावमां पण ते अत्यन्त भरस लागता हुतो. वसन्त. ग्रीष्म. वर्षा. शरद. शिशिर अने हेमन्त आ छओ छः ऋतुआनी समग्र शोभा जेमनामां विद्यमान छे. तेमज्ज सर्वत्र व्याप्त ध्येसो सुगन्धथी जे अभिराम छे, ओवा (नगवरे) पर्वत श्रेष्ठ (मेरुविवर) मेरुपर्वती जेस जे हुंडा, मुकुट वगेरे गंधा आभरणोना प्रकाशथी दीप्तिमान समस्त शोभा युक्त अने परम सुगन्धित शरीरथी जे सुन्दर हुता. ओवा ते देव (विउन्विय विचित्तवेसे) वैक्रिय शक्तिसी नवार्ध पभाडे तेवा रूप लावण्य युक्त थई गया हुता. (दीवसमुद्दाणं अजम्बपरिमाणनामधेज्जाणं सज्जं कारणं वीडवयमाणे उज्जोयंते पभाण विमलाण जीव-

द्राणाम्, 'असरवयपरिमाणनामधेज्जाणं' असंख्यपरिमाणनामधेयानाम्=नामधारिणा मसंख्यातानां द्वीपसमुद्राणां, 'मज्झकारेणं' मध्यकारेण=मध्यभागेन 'विईवयमाणे' व्यतिव्रजन्=समुलङ्घयन्-दिव्यगत्या गच्छन्निर्त्यर्थः, 'उज्जोयंते पभाए विमलाए जीवलोगे' उद्योतयन् प्रभयाऽऽविमलया जीवलोकं=विमलया=निर्मलया प्रभया=निजतेजसा जीवलोकं=तिर्यक्लोकं उद्योतयन्=प्रकाशयन् 'रायगिहं पुरवरं च' राजगृहं पुरवरं च=सकलनगरश्रेष्ठं राजगृहनगरं प्रकाशयुक्तं कुर्वन्, 'अभयस्स तस्म पासं ओवयइ दिव्वरूपधारी' तस्य अभयस्य पौषधशालायां कृतपौषधस्य पार्श्वे=समीपे 'ओवयति=अवतरति दिव्यरूपधारी देवः, उपागत इत्यर्थः ॥१५॥सू०॥

मूलम्—तएणं से देवे अंतलिवखपडिवन्ने दसछवन्नाइं सखि-
खिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए एको ताव एसो गमो, अण्णोऽवि
गमो ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उद्धुयाए जइ-
णीए छेयाए दिव्वाए देवगईए जेणामेव जंबूदीवेर भारहे वासे जेणा
मेव दोहिणद्धभरहे रायागिहे नयरे पोसहसालाए अभये कुमारे तेणामेऽ
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अंतलिवखपडिवन्ने दसछवन्नाइं सखिखिणि-
याइं पवरवत्थाइं परिहिए अभयं कुमारं एवं वयासी—अहन्नं देवाणुप्पिया!
पुव्वसंगइए सोहम्मकप्पावसी देवे महड्डिए नण्णं तुसं पोसहसालाए
अट्टमभत्तं पगिण्हित्ताणं समं मणसि करेमाणे चिट्ठसि तं एत्तणं

विमलाए जीवलोकं रायगिहं पुरवरं च अभयस्सय तस्म पासं ओवयइ दिव्वरूप-
धारी) असंख्यात द्वीप समुद्रों के होता हुआ तथा अपनी निर्मल प्रभा
से तिर्यक् लोक को एवं समस्त नगरों में श्रेष्ठ राजगृह नगर को प्रका-
शित करता हुआ उस अभयकुमार के पास पौषधशाला से आया ।म.।१५।

लोग रायगिहं पुरवरं च अभयस्सय तस्म पास ओवयई दिव्वरूपधारी)
असंख्यातद्वीप समुद्रनी वन्ने पयार थता अने पोतानी निर्मल प्रभा
अने समस्त नगरिमां उत्तम जेवा राजगृह नगरने प्रकाशित करता ते देव अभयकु-
मारनी पास पौषधशालाभां आव्या ॥सू० ॥१५॥

(देवाणुप्पिया ! अहं इहं हव्वमागए, संदिसाहिणं, देवाणुप्पिया !
 किं करेमि ? किं दलयामि ? किं पयच्छामि ? किं वा ते हियइच्छि
 यं ? । तएणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिकखपडि-
 वन्नं पासित्ता हट्ठुट्ठे पोसहं पारेइ, पारित्ता करयल संपरिगहियं
 अंजलिकट्ठु एवंवयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए
 धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं
 ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि । तन्नं तुमं देवा-
 णुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं अकाल-
 डोहलं विणेहि । तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्ते समाणे
 हट्ठुट्ठु० अभयकुमारं एवं वयासी—तुमणं देवाणुप्पिया ! सुणिव्वुय
 वीसत्थे अच्छाहि, अहणं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अय-
 मेयारूवं दोहलं विणेभि—त्तिकट्ठु अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ प
 डिणिकखमइ, पडिणिकखमित्ता उत्तरपुरत्थिमेणं वेभारपव्वए वेउ-
 विवय समुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं
 निस्सरइ । जाव दंच्चं पि वेउविवयसमुग्घाएणं समोहणइ समोहणित्ता
 खिप्पामेव सर्गज्जियं स विज्जुयं सफुसियं तं पंचवन्नमेहणिणाओवसोहियं
 दिव्वं पाउससिरिं विउव्वेइ, विउवित्ता जेणेव अभए कुमारे तेणामेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभयं कुमारं एवं वयासी—एवं खलु देवा-
 णुप्पिया ! मए तव पियट्ठयाए सर्गज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा
 पाउससिगी विउव्विया, तं विणेउणं देवाणुप्पिया । तव चुल्लमाउया
 धारिणि देवी अयमेयारूवं अकालडोहलं । तएणं से अभयकुमारे

तस्स पुव्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा-
 णिसम्म हट्ठुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खसित्ता जेणा-
 मेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल० अंजलिं
 कट्ठु एवं वयासी—एवं खलु ताओ! मम पुव्वसंगइएणं सोहम्मकप्प-
 वासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओ-
 वसोहिया दिठ्ठा पाउससिरी विउ व्वया, तं विउलेणं मम चुल्लम उथा
 धारिणी देवी अकालदोहलं। तएणं से सेणिए राया अभयस्स कु-
 मारस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठुट्ठु कोडुंबियपुरिसे
 सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! राय-
 गिहं नयरं सिंघाडगतिय चउक्कं चच्चर० आसित्तसित्त जाव सुगंधव-
 रगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह य, कारवेह य, करित्ता य कारवित्ता य
 मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। तएणं ते कोडुंबियपुरिस्सा जाव
 पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंबियपुरिसे सदा-
 वेइ, सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! हयगय
 रहजोह पवरकलियं चाउरंगिणिसेन्नं सन्नाहेह, सेयणयं च गंध-
 हत्थिं परिकप्पेह। तेवि तहेव जाव पच्चप्पिणंति। तएणं से सेणिए
 राया जेणेव धारिणी देवी तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 धारिणीं देवीं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए! सगज्जिया जाव
 पाउससिरि पाउब्भूया, तुमं देवाणुप्पिए! एये अकाल दोहलं
 विणेहि ॥१६॥सू०॥

टीका—‘तएणं इत्यादि । ततःखलु अभयकुमारसमीपे मित्रदेवस्य समागमनानन्तरं ‘से देवे’ अमो मित्रदेवः अंतलिक्खपडिवन्ने’ अन्तरिक्षप्रतिपन्नः आकाशस्थः । ननु कथमसौ गगनस्थ एवे ? ति शृणु देवाः स्वभावतो भूमिं न स्पृशन्ति भूमितश्चतुरङ्गुलमूर्ध्वमेवावतिष्ठन्ते, तथा ते निमेष रहिता मनसैव सर्वकार्य साधका अम्लानपुष्पमालाधारिणो भवन्ति । अथ सुरवत्त्वं वर्ण्यते— ‘दसद्धवन्नाइं’ दशाद्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि ‘सखिखिणियाई ?’ सखिङ्किणिकानि=क्षुद्रवटिकायुक्तानि ‘पवरवत्थाइं’ पवरवत्त्राणि=तादृशानि श्रेष्ठवत्त्राणि ‘परिहिए’ परिधृतः ‘एच्छो ताव एसो गमो’ एकस्तावत् एषःगमः=प्रथमो बोधः अभयकुमारस्य पूर्वसंगतिकदेवदर्शनं जातमित्यर्थः । ‘अण्णोवि गमो’ अन्योऽपि गमः

‘तएणं से देवे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं से देवे) इसके बाद कि यह देव पौषधशाला में अभयकुमार के पास आया—सो वह वहां भूमि पर नहीं उतरा किन्तु (अंतलिक्खपडिवन्ने) भूमि से ४ अंगुल ऊपर आकाश में ही स्थित रहा । कारण देवों का ऐसा स्वभाव होता है कि वे भूमि का स्पर्श नहीं करते । भूमि से ४ अंगुल ऊपर अधर ही रहते हैं । उनकी आंखों के पलक नहीं गिरते—किन्तु वे निर्निमेष होते हैं । तथा अपने भक्तों के कार्य की सिद्धि वे मन से ही कर दीया करते हैं (सदा इनके कंठ में अम्लान पुष्पों की माला रहा करती है । (दसद्धवन्नाइं सखिखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए) इस देवने जो वस्त्रादिरे हुए थे वे ५ पंचवर्णवाले एवं क्षुद्रवटिकाओं से युक्त थे । और बहुत ही उत्तम थे । (एच्छो ताव एसो गमो) इसतरह अभयकुमार को पूर्वसंगतिक उस देव के दर्शन हुए (अण्णो वि गमः) तथा उसके

‘त एण से देवे’ इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं से देवे) त्यागनाह ते देव पौषधशालाभां अभयकुमारनी पास आये। त्यां ते भूमि उपर उतरी नहि पण (अंतलिक्खपडिवन्ने) भूमिथी चार आंगण उपर आकाशभां न अदर स्थिर रह्यो. डेभडे देवोना स्वभाव जेवो होय छे डे तेजो भूमिने स्पर्शना नथी भूमिथी चार आंगण उपर अदर न रहे छे. आंगणना पक्षधरा धना नथी तेजो निर्निमेष होय छे. पोताना लडेतोनी धर्मसिद्धि तेजो मन द्वारा न करे छे. अम्लान पुष्पानी भाणा डुमेशां जेमना डेठे थालनी रहे छे. (दसद्धवन्नाइं सखिखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए) आ देवे पंडरेला वसो पांच वर्णना तेभन दद्र (नानी) सुंदर धृष्टरीओवाणा जता ते भूमि उपर उतरा नथी. (एच्छो ताव एसो गमो) आ दीन पूर्व संगतिक देवना अभयकुमारने दर्शन थ्यां. (अण्णो वि गमः) देवना आगमननुं जामुन थीछ दीने पण करवायां आणुं छे.

देवागमनस्य द्वितीयप्रकारोऽपि वर्ण्यते—‘ताए उक्किट्टाए’ तथा उत्कृष्टया= उत्कर्षयुक्तया प्रसिद्धोत्तमगत्येत्यर्थः, ‘तुरियाए’ त्वरितया=‘मए मित्रं किमर्थ- मां स्मरति’ इति व्याकुलता युक्तया ‘चवलाए’ चपलया=‘निजमित्रकार्यं द्रुततरं करिष्यामी’ ति कायतोऽपि ‘चवलाए’ चंचलया, ‘चंडाए’ चण्डया=प्रचलया मित्र- विरहस्य दुःसह रूपतया प्रचलया, ‘सीहाए’ सिंहया=सिंहवत् प्रचलवलयुक्तया ‘उड्ड्याए’ उड्डेतया=‘अटिति मित्रमिलनं भवेत्’ इत्युद्वावमानया ‘जङ्गीए’ जयिन्या=मित्र

आगमन का दूसरा प्रकार इसतरह से भी वर्णित हुआ है—(ताए उक्किट्टाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उड्ड्याए जङ्गीए छेयाए दिव्वाए देवगइए) जब वह देव अभयकुमार के पास आया था—तो उसकी वह दिव्य गति कैसी थी—इसीका वर्णन इस सूत्रांश द्वारा किया गया है—सूत्रकार कहते हैं—कि उसकी वह दिव्यगति उत्कृष्ट, त्वरित, चपल, चंड, सिंह, जैसी उड्डेत जयिनी, छेक एवं दिव्य थी। क्यों कि देवके मनमें ऐसी प्रचल भावना उठ रही थी कि मैं कब, जाकर अभयकुमार को देखलूँ—अतः वह गति उत्कर्ष युक्त थी। मेरा मित्र मुझे क्यों स्मरण कर रहा है—क्या कारण है इस तरह की विचार से उसकी गति में त्वरा आ गई थी मैं अपने मित्र का कार्य बहुत शीघ्र ही कर दूंगा—वहां पहुंच तो पाऊँ—इस तरह की भावना से उस के शरीर में भी चंचलता आजाने के कारण वह गति भी चंचल हो गई थी। अभयकुमार की स्थितिका ख्याल कर उस देव को उसका विरह असह्य हो रहा था। अतः उसकी गति में प्रचलता आगई थी। सिंह की जैसी गति बलविशिष्ट

(नाए उक्किट्टाए तुरियाए चवलाए चंडाए सीहाए उड्ड्याए जङ्गीए छेयाए दिव्वाए देवगइए) अलखकुमारनी आमे प्रकटयती वणते देवनी दिव्यगति देवी हुती ओज वणुन सूत्रकार आ सूत्रांशद्वारा करे छे.—तेओ कहे छे दे-देवनी दिव्य- गति उत्कृष्ट, त्वरित, चपल, चंड, सिंह जेवी उड्डेत जयिनी (जयिनीला) छेक अने दिव्य हुती. देवना मनमां ओवी प्रणण लावना जगती हुती केक्यारे हुं अलखकुमारने मधुं ओटला भाटेज तेगति उत्कृष्ट हुती. भासे मित्रभाइं डेम स्मरण करी रचो छे ओवा विचारने दीधे तेनी गतिमा त्वरा (शीघ्रता) आवी गछ हुती त्यां जताज हु माना मित्रनु काम जडपथी करी आभीश. आ जतना विचारैथी तेनी लावनामां द्दुर्तिनुं गंजराय थमुं हुतुं तेथीज तेनी गति पणु यथण थछ गछ हुती. अलखकुमारनी दासवने विचारतांज देवने तेनो विरह असह्य थछ पड्यो हुतो. ओथीज तेनी गतिमा प्रणणता आवी गछ हुती. सिंह जेवी गति जणथाली होय छे, तेनी गति पणु सिंह

दुःखविजयशीलया द्रुतया 'छेयाए' छेया=आगमने विघ्नयाधाविवर्जितत्वेन
 निष्ठुगया, 'दिव्याए' दिव्या= उत्तमत्वेन मनोहरया, 'देवगइए' देवगत्या=
 देवसम्बन्धिः श्रेष्ठ गत्या, 'जेगामेवजं वृद्धीनेरे' इत्यादि, यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः=
 मध्यजम्बूद्वीप इत्यर्थः' भारतवर्ष यत्रैव दक्षिणार्द्धभरतक्षेत्रं राजगृहं नगरं
 पौषधगालायामभयकुमारः अष्टमभक्तं कुर्वाणश्च तिष्ठति तत्रोपागच्छति, उपा-
 गत्यान्तरिक्षप्रतिपन्नः दशार्धवर्णानि सक्किङ्किणिकानि प्रवरवस्त्राणि परिधृतः
 सर्वालंकारसम्पन्नः, अभयकुमारम् एवमवदत्-हे देवानुप्रिय ! अहं खलु गौध-
 मकल्पवासी तव पूर्वसंगतिको देवो महर्द्धिकोऽस्मि, 'जणं' यत्=यस्मात् खलु

हुआ करता है उसी तरह की उसकी वह गति भी बलको लिये हुई
 थी इसलिये उसे सिंह जैसी यहां प्रकट किया है। शीघ्र मुझे मित्र का मिलाप
 हो जावे ऐसी भावना उस देव के भीतर काम कर रही थी अतः उसकी
 गति में उर्ध्वतता आ गई थी। मैं अपने मित्र के दुःखपर विजय पालूंगा
 ऐसा आत्मविश्वास उस देव के हृदय में जम चुका था-अतः उसकी
 गति में जयशीलता आ गई थी। उस देव के आगमन में किसी भी प्रकार
 की विघ्नयाधा नहीं थी इसलिये उसकी गति छेका रूप थी। दिव्य वह
 इन्द्रिये थी कि वह मन को हरण करती थी। (उपागच्छत्ता) अभय-
 कुमार के पास आकर और (अंतलिखपडिचन्ने दसद्धवन्नाइं स खिखिणियाइं
 पवरवत्थाइं परिहिण् अभयकुमारं एवं वयासी) आकाश में ही स्थित रह कर
 तथा वे ही पंचवर्ण के क्षुद्रघंटिकाओं से युक्त श्रेष्ठवस्त्र पहिरे हुए उस
 देवने उस अभयकुमार से ऐसा कहा-(अहन्नं देवानुप्पिया पुण्वसंगइए
 सोहम्मकप्पवासी देवे महर्द्धिण्) हे अभयकुमार? मैं तुम्हारा पूर्वभव का

जैसी जलवान होती ओटवे ज तेने सिद्ध जैसी जाताववामा आवी छे.
 मित्रने मिलाप सत्त्वरे थाय जेवा विचारो तेना मनमां उत्पन्न थछ रखा इता.
 जेथी तेनी गतिमां 'उर्ध्वतता' आवी गछ इती. भास मित्रनुं प्रार्थ हुं
 सिद्ध करीश जेवो आत्मविश्वास तेना मनमां उत्पन्न थछ गयो इतो. तेथी तेनी
 गतिमां जयशीलता आवी गछ इती. देवने प्रकट थवामां के आववामां केछपिण्
 जतना अन्तराय के विघ्नो वच्चे नउतां न इतां तेथी तेनी गति छेका (आतुर्य)
 रूप इती. ते मनने आर्ध्वनारी इती ओटला भाटेज तेगति दिव्य इती. (उपाग-
 च्छित्ता) अभयकुमारनी पास जेवने (अंतलिखपडिचन्ने दसद्धवन्नाइं स खि-
 षिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिण् अभयकुमारं एवं वयासी) आकाशमांज आदर जेतो.
 जने पास रंगना क्षुद्र घंटिकाजोवाणा उत्तम वच्चे धारणु केला देवे अभयकुमारने
 क्हा के-(अहन्नं देवानुप्पिया पुण्वसंगइए सोहम्मकप्पवासी देवे महर्द्धिण्) हे-
 अभयकुमार? मैं तारा पूर्वभवने मित्र अधर्म उद्योगी महर्द्धि देव थूं.

त्वं पौषधशालायामष्टमभक्तुपरिगृह्य खलु मां मनसि कुर्वन् तिष्ठसि, 'तं नस्मात् एष खलु हे देवानुप्रिय ! अहम् इह हव्यमागतः, 'संदिसाहि' सद्विग=कथय खलु हे देवानुप्रिय ! किं करोमि ? किं दलयामि' किं वा तुभ्यं ददामि. किं पयच्छामि=किमन्यस्मै भवन्मान्याय ददामि ?, किं वा ते तव 'द्वियइच्छितं' हृदयेप्सितं=मनोऽभिलषितं वर्तते ?। ततः खलु स अभयकुमारस्तं पूर्वसंगतिकं देवं अन्तरिक्षप्रतिपन्नं पृष्ट्वा हृष्टतृष्टः पौषधं पारयति, पारयित्वा करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत् एवं खलु हे देवानुप्रिय ! मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः अकालदोहदः प्रादु-

मित्र सौधर्मकल्पवासी महर्द्धिक देव हूँ—(जणं तुमं पोसहसालाए अट्ठम भत्तं परिगिहिक्काणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि) तुम पौषधशालामें मेरा लक्ष्य कर अष्टमभक्त की तपस्या कर रहे हो—इसलिये हे देवानुप्रिय ? मैं यहां तुम्हारे पास शोध आया हूँ (संदिसाहि णं देवानुप्पिया ? किं करोमि ? किं दलयामि किं पयच्छामि ? किं वा ते द्वियइच्छियं ?) तो हे देवानुप्रिय ? तुम कहो मैं तुम्हारा क्या कार्य करू ? किसे क्या दूं ? और विशेष करके क्या अर्पण करू ? अथवा जो आपके लिये वह मान्य व्यक्ति हो—उसके लिये क्या सिद्ध करू ?—अर्थात् तुम्हारा मनोऽभिलषित क्या हैं ? (तएणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पसित्ता हट्ठ तुदे पोसहं पारेइ) देवकी इस प्रकार बात सुनकर उस अभयकुमारने उस पूर्वसंगतिक देव को आकाश में स्थित देखकर इषित होते हुए अपने पौषध का पालन किया—(पारित्ता करयलसंपरिगहियं अंजलिं कट्ट एवंवयासी) पौषध पालन करके फिर उन्होंने दोनों दायों को अजलि बद्ध कर देव से इम

(जणं तुमं पोसहसालाए अट्ठमभत्तं परिगिहिक्काणं ममं मणसि करेमाणे चिट्ठसि माइं ध्यानं कइता तमे पौषधशालाया अष्टम भक्तनी तपस्या करी रह्या छ। हे देवानुप्रिय ! ऐथी न हूँ अ थारे तमासी पासो भत्तरे आव्यो छुं. (संदिसाहि णं देवानुप्पिया ? किं करोमि ? किं दलयामि ? किं पयच्छामि किं वा ते द्विय इच्छियं ?) तो हे देवानुप्रिय ! गोवो, हू तमाइं शुं काम कइं ? डोने शुं आयु ! अथवा कथं विशेष वस्तु तमने अर्पणु कइं ! अथवा तमारा सन्मान माटे शुं सिद्ध करी आयुं ? अथवा तमासे मनोरथ शुं छे ? (त एणं से अभयकुमारे तं पुव्वसंगइयं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पसित्ता हट्ठ तुदे पोसहं पारेइ) देवनी आवात आत्मीयिने पूर्वसंगतिकदेवने आश्रयमां स्थित नेधने प्रसन्न थता तेयोअे पौषध पाण्थुं (पारित्ता-करयलसंपरिगहियं अंजलिं कट्टु एवं वयासी) पौषध पाणीने अजलि बद्ध

भूतः-धन्याः खलु ता अम्वाः तथैव 'पुव्वगमेणं' पूर्वगमेन=पूर्वोक्तपाठेन यावत्
'विणिज्जासि' विनयामि=पूरयामि । 'तन्नं' तव=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिय!
मम लघुमातुर्धारिण्या देव्या इममेतद्रूपमकालदोहदं 'विणेहि' विनय=पूरय ।
ततः खलु स देवः अभयेन कुमारैवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टः अभयकुमारमे-
वमवादीह-त्वं खलु हे देवानुप्रिय! 'सुणिब्बुयवीसत्थे' सुनिर्वृतविश्वस्तः=सुष्ठु
निर्वृतः=स्वस्थ विश्वस्तः=विश्वासयुक्तः 'अच्छाहि' आस्व=तिष्ठ, तपोऽनुष्ठानादि-
रूपं कष्टं सा कुरु इति भावः, 'अहण्णं' अहं खलु तव लघुमातुर्धारिण्या

तरह कहा-(एवं खलु देवानुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए
अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानुप्रिय ? आपसे यह काम
है कि मेरी छोटी माता जो धारिणी देवी है उसे ऐसा अकाल
दोहला उत्पन्न हुआ है जो इस तरह है (धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ
तद्देव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जासि) कि वे माताएँ धन्य हैं आदिरे यह सब
पहिले कह दिया गया है। इस प्रकार अभयकुमारने उस देव को अपनी
छोटी माता धारिणीदेवी के समस्त दोहले को यहां दुहरा कर सुनादिया।
(तन्नं तुमं देवानुप्पिया ? मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेया
रूवे अकालडोहल विणेहि) इसलिये हे देवानुप्रिय ? मेरा मनोमिलपित
यही है कि तुम मेरीछोटी माता धारिणी देवी के इस अकालोद्भूत दोहले
की पूर्ति करो। (तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं वुत्तो यमाणे हृष्टतुष्ट
अभयकुमारे एवं वयासी) इस प्रकार अभयकुमार के द्वारा कहे गये
उस देवने हर्षित हृदय होकर अभयकुमार से ऐसा कहा-(तुमण्णं देवा-
णुप्पिया ? सुणिब्बुयवीसत्थे अच्छाहिं, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए

थयेला अभयकुमारे देवने कहुं छे-(एवं खलु देवानुप्पिया ! मम चुल्लमाउयाए
धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूए) हे देवानु प्रिय ! भारी
नाना (अपर) माताने अके दोहले उत्पन्न थयुं छे. (धन्नाओ, णं ताओ अम्म
याओ तद्देव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जासि) छे ते माताओ धन्य छे, आभ पूवे
वर्णववासां आवेला दोहदनी गधी बात देवने कही संलग्गानी (तन्नं तुमं देवानु
प्पिया ? मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहल
विणेहि) माटे हे देवानुप्रिय ! भारी अलिखामा अके छे छे तसे भारी (अपर) माता
धारिणीदेवीना अक्षण दोहदनी पूर्ति करे. (तएणं से देवे अभएणं कुमारेणं एवं
वुत्तो यमाणे हृष्ट तुष्ट अभयकुमारं एवं वयासी) आ प्रमाणे अभयकुमारनी
बात संलग्गाने प्रसन्न थयेला देवे तने कहुं छे-तुमण्णं देवाणुप्पिया ? सुणिब्बुय
वीसत्थे अच्छाहिं, अहण्णं तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे

देव्या इममेतर्हूपं दोहद विनयामि पूरयामि । इति कृत्वा अभयस्य कुमारस्या-
न्तिकात् प्रनिनिष्क्रामति=गच्छति, प्रतिनिष्क्रम्य=गत्वा उत्तरपौरस्त्ये=ईशान-
कोणे खलु वैभारपर्वते 'वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ' वैक्रियसमुद्धातेन
समवहन्ति=वैक्रियसमुद्धातं करोति, समवहन्त्य=कृत्वा संख्यातानि योजनानि दण्डं
'निस्सारइ' 'निःसारयति यावद् द्वितीयवारमपि वैक्रियसमुद्धातेन समवहन्ति समवहन्त्य
'सगज्जियं' सगज्जितां=मेघध्वनिसहितां, 'सविज्जुयं' सविद्युतं, 'सफुसियं' सफु-

देवीए अयमेयारूवं दोहलं विणेमिस्ति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अति-
याओ पडिणिक्खमइ) हे देवानुप्रिय ! आप स्वस्थ हों और विश्वासयुक्त
रहे ? अर्थात् यह तपोनुष्ठानरूप जो आप कष्ट कर रहे हो भय वह
न करो मैं निश्चयतः तुम्हारी छोटी माता धारिणी देवी के इस कथित
अकाल दोहले की पूर्ति कर दूंगा । इस प्रकार कह कर वह देव अभय-
कुमार के पास से निकला और (पडिणिक्खमिस्सा उत्तरपुरत्थिस्सेणं वैभार-
पव्वए वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ) निकल कर ईशानकोण में वैभार
पर्वत के ऊपर वैक्रियसमुद्धात से उसने अपने आत्मप्रदेशों को फैला-
कर बाहर निकाला (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाय
दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ) निकल कर उन आत्म प्रदेशों
के फिर उसने संख्यात योजन तक दंडरूप से रचा—इसी तरह दुबारा
भी उसने इसी तरह से वैक्रिय समुद्धात से आत्मप्रदेशों को फैला कर
बाहर निकाला और उन्हें संख्यात योजन तक दंडाकार से परिणमाया
(समोहणित्ता खिप्पामेव सगज्जियं सफुसियं तं पंचवन्न मेहणित्ताओवसो-
हियं दिव्वं पाउससिरिं विउव्वेइ) परिणमाकर फिर उसने शीघ्र ही मनो-

दोहलं विणेमिस्ति कट्टु अभयस्स कुमारस्स अतियाओ पडिणिक्खमइ)
हे देवानुप्रिय ! तमे स्वस्थ थाओ अने विश्वास राओ. ओटवे डे आ नतनुं डंणु
तप डरीने शरीरने कष्ट आपी रह्या छे तो डवे आवुं न डरे. ओउअपणे डुं
तमने आत्री आवुं छुं डेतमार नाना (अपर) माता धारिणी देवीना अड्राण दोहदनी
पूतिं नेम तमे डहुं तेमज्ज डरी आपीश आम डलीने ते देव अबयकुमारनी
पासेथी विहाय थयो अने (पडिणिक्खमिस्सा उत्तरपुरत्थिस्सेणं वैभारपव्वए
वेउव्वियसमुग्धाएणं समोहणइ) विहाय थडने ईशान डेणुमां वैभार पर्वतना उपर
वैक्रिय समुद्धात द्वारा तेमणे पोताना आत्मस्थ प्रदेशोने डेलापीने अडार प्रकट ड्या
(समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सारइ जाय दोच्चंपि वेउव्विय
समुग्धाएण समोहणइ) अडार प्रकटने डरी तेमणे आत्मप्रदेशोने डरी संख्यात

पत=प्रवृत्तावपणांन्दुसहितां, पञ्चवज्रमघनिनादोपशोभितां, दिव्यां=मनोहरां 'पाउमसिरी' प्रावृट्श्रियं वर्षाकालसम्बन्धिनीं शोभां विकुर्वते=प्रकटीकरोति, विकुर्वित्वा=यत्रैवाभयकुमारस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य अभयकुमारमेवमवदत्-एवं खलु हे देवानुप्रिय ! मया तव 'पियट्टयाए' प्रीत्यर्थं सगज्जिता सविज्जुत् सपृपत् दिव्या प्रावृट्श्रीः 'विउन्विवा' विकुर्विता=प्रकटीकृता, 'तं' तत्=तस्मात् विनयतु=पूरयतु खलु हे देवानुप्रिय ! तव लघुमाता धारिणीदेवी इममेतद्रूपमकालदोहदम् । ततः खलु स अभयकुमारस्तस्य पूर्वसंगतिकस्य देवरय

हर वर्षाकाल संबन्धी शोभाको कि जिस में महान् मेघों की ध्वनि हो रही है और जो पंचवर्णवाले मेघों के निनाद से तथा छोटीर बिन्दुओं के वर्षण से शोभित है, प्रकट किया । (विउवित्ता जेणेव अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अभयकुमारं एवं वयासी) प्रकट करके फिर वह जहां अभयकुमार था वहां पहुंचा-पहुँच कर उसने अभयकुमार से ऐसा कहा (एवं खलु देवाणुप्पिया ? मए तव पियट्टयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउमसिरी विउन्विवा) हे देवानुप्रिय ! मैंने तुम्हारी प्रीति के लिये सगज्जित, सविद्युत एवं छोटीर बिन्दुओं के वर्षण से युक्त वर्षाकृत की शोभा प्रकट करदा हं (तं विणेउणं देवाणुप्पिया ? तव चुल्लमाउया धारिणा देवी अयमेयारूव अकालदोहल) तो हे देवानुप्रिय ! आपकी छोटी माता धारिणीदेवी अपने उस अकाल दोहद की अब पूर्ति

योग्य सुधी दंडना आधारे जनाव्या. आ प्रमाणे जीण वणत तेमणे वैज्जि समुद्धात दास आत्मप्रदेशोने देवावीने जहार प्रकट कया अने संज्यात योग्य सुधी दंडना आधारे परिणुत कया. (समंदाणत्ता खिप्पामेव सगज्जियं सविज्जुय नफु सियं त पञ्चवज्रमे. जिगाभोव नोहयं दिव्यं पाउमसिरी विउन्वेइ) परिणुत करीने तेमणे सत्तरे भडान मेघोनी जर्जनाओ वाणी, अने पंचवर्णवाणा वाह ओणा अवाजनी तेमज नाना नानां टीपाओना वर्षणुथी शे लती मनोहर वर्षा क्षणी शोलाने प्रकटावी. (विउवित्ता जेणः अभयकुमारे तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अभयकुमार एव वयासी) आभ शोलाने प्रकटावीने देवे अभयकुमा नी पासो जधरे क्लुं-(एवं खलु देवाणुप्पिया ! मए तव पियट्टयाए सगज्जिया सविज्जुया सफुसिया दिव्वा पाउमसिरी विउन्विवा) हे देवानुप्रिय ! मैं तमारी प्रीतिने लीधे सगज्जित, सविद्युत अने नानां टीपाओवाणी वर्षाकृतनी शोलाने प्रकटावी छे (तं विणेउणं देवाणुप्पिया ? तव चुल्लमाउया धारिणी देवी 'अयमेयारूव' अकालदोहल) तो हे देवानुप्रिय ! तमोज नाना (अपर) माता धारिणी देवी पाताना अक्षण दोहदनी छवे पूर्ति करे आभ (म एणं से

सौधर्मकल्पवासिनोऽन्तिके इममर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः स्वकात् भवनात् प्रतिनिष्क्रामति=निःसरति, प्रतिनिष्क्रम्य, यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमब्रूत्-एवं खलु हे तात ! मम पूर्वसंगतिकेन सौधर्मकल्पवासिना देवेन क्षिप्रमेव सगज्जिता सविद्युत् पञ्चवर्णमेघनिनादोपशोभिता दिव्या प्रावृष्टश्रीः विकुर्विता=वैक्रियशक्त्या प्रकटीकृता। 'तं' तत्=तस्मात् विनयतु=पूरयतु मम लघुमाता धारिणीदेवी अकाल

कर लेवें ! (तएवं से अभयकुमारे तस्म पुण्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) इसके बाद उस पूर्वसंगतिक सौधर्मकल्पवासी देव के इस कथन को सुनकर तथा हृदय में धारण कर वह अभयकुमार हर्षित-होता हुआ अपने मकान से निकला (पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) और निकलकर जहा श्रणिक महाराज थे वहां पहुँचा। (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कट्ठे एवं वयासी) पहुँचकर उसने दोनों हाथों को अंजलिरूप में करके और उसे मस्तक पर दबाकरके राजाको नमस्कार किया और इस प्रकार कहा-(एवं खलु ताओ ? मम पुण्व सं गइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं सिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्या पाउल्लसिरी विउव्विया) हे तात ? मेरे पूर्व-भव के मित्र सौधर्मकल्पवासी देवने शीघ्र ही सगज्जित सविद्युन् तथा पंच वर्णवाले मेघों के निनाद से उपशोभित दिव्य प्रावृष्टश्रीप्रकटकरदी है (तं विणेउण मम चुल्लमाउया धारिणीदेवीअकालदोहल) अतः मेरी छं टी म ना

अभयकुमारे तस्म पुण्वसंगइयस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अन्ता एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठ तुट्ठे सयाओ भवणाओ पडिनिक्खमइ) त्थारणाह सौधर्म कल्पवासी देवनुं आ कथन सांलणीने तेनी वात भरेणर हृदयमां धारण करीने अलयकुमार हर्षित भने पोतांना भडेलथी णडार नीडण्था (पडिनिक्खमित्ता जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ) अनेणडार नीडणीने श्रेणिक णा पासे गया. (उवागच्छित्ता करयल अंजलिं कट्ठे एवं वयासी) त्था ञ्ठने ञ्ठने डायनी अंजलि ञ्ठावीने तेने मस्तक उपर भूडीने नमस्कार कया अने इहुं— (एवं खलु ताओ ? मम पुण्व संगइएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं सिप्पामेव सगज्जिया सविज्जुया पंचवन्नमेहनिनाओवसोहिया दिव्या पाउल्लसिरी विउव्विया) हे तात ! मारा पूर्वभवना सौधर्मकल्पवासी देवे ञ्ठली सगज्जित, सविद्युत तेम ञ्ठ पायरंगवाणा मेघाना ञ्ठनथी सुशोभित दिव्य वर्षाशयनी शोभा प्रकटावी छे

दोहदम् । ततःखलु स श्रेणिको राजा अभयस्य कुमारस्यान्तिके एवमर्थं श्रुत्वा
 निशस्य हृष्टतुष्टः सन् कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदन्-क्षिप-
 भवे भो देवानुमिय ! राजगृहं नगरं शृंगाटकत्रिकचतुष्कचत्वरचतुर्मुखमहापथ-
 पथेदु आसिक्तसिक्त सुविय सम्मार्जितोपलिप्तं सुगन्धवरगन्धितं गन्धवर्तिभूतं
 'करेह य' कुरुत 'कारवेह' कारयत च, कृत्वा च कारयित्वा च एतासाञ्जसिकां प्रत्य-
 र्पयत । ततःखलु ते कौटुम्बिक पुरुषा यावत् प्रत्यर्पयन्ति=राजाज्ञया सर्वकार्यं
 कृत्वा कारयित्वा च राज्ञः समीपे सर्वं निवेदयन्ति स्म । ततःखलु स श्रेणिको

धारिणीदेवी-अपने अकाल दोहले की पूर्ति करलेवें । (तएणं से सेणिए
 राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमदं सोच्चा णिसम्म हृष्टतुष्टकौटुम्बियपुरिसे
 सदावेइ) अभयकुमारद्वारा प्रकाशितइस बात को सुनकर और उसे हृदय में
 अद्वयार्तकर वे श्रेणिक राजा बहुत अधिक हर्षोत्फुल्लचित्त हुए । बादमें-
 उन्होंने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (महावित्ता एवं वयासी) बुलाकर
 उनसे ऐसा कहा-(खिप्पास्सेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं सिंघाडग,
 तियचउक्क, चच्चर आसिन्सित्त जाव सुगंधवरगंधियं, गंधवट्टिभूयं करेह य
 कारवेह य) भो देवानुमिय ! तुमलोग बहुतशीघ्र राजगृहनगर को त्रिकोण-
 वाले मार्ग में तीन मार्गवाले स्थान में चारद्वारों का जहां मिलान होता-
 है ऐसे चत्वर में तथा चार द्वारवाले गोपुर आदि में आसिक्त सित्त आदि
 कर-श्रेष्ठ सुगन्धितद्रव्यों से गंध की वर्त्तिभूत बनाओ अथवा-वनधाओ ।
 (करित्ता य कारचित्ता य स्म एयमाणत्तियं पच्चाप्पणह) जब वह इस प्रकार
 से हो जावे तो मुझे पीछे खबर दो । (तएणं ते कौटुम्बियपुरिस्सा जाव पच्च-
 पिणंति) राजा की ऐसी आज्ञा पाकर उन राजापुरुषोंने वैसा ही किया

(तं विणेउण मम चुल्लमाउया धारिणीदेवी अकालदोहलं) तेथी भारा नाना
 (अपर) माता धारिणीदेवी तेमना अडाण दोहदनी पूति करी दे. (त एणं से सेणिए
 राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एयमदं सोच्चा णिसम्म हृष्ट तुष्ट कौटुम्बिय
 पुरिसे सदावेइ) अल-कुमारनी बात सांलणीने तेने हृदयमां धारण करीने श्रेष्ठ
 राज भूण व हर्ष पास्या. त्याणाह तेमणे कौटुम्बिक पुरुषोने बोलाया. (महावित्ता)
 एवं वयासी) बोलायीने कहुं के (खिप्पास्सेव भो देवाणुप्पिया रायगिहं नयरं
 सिंघाडगनिय. चउक्क, चच्चर, आसिन्सित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं
 करेह य कारवेह य) हे देवानुमियो ! यथा वसती राजगृह नगरने त्रणुशानुवाणा
 स्थानमां. चार मार्गवाणा रस्तामां. घण्टा रस्ताओ भेगा थता होय तेवा चत्वर
 (चउक्का)मां तेमज चार द्वारवाणा गोपुर वगेरेमां आसिक्त सिक्त वगेरे करीने उराम

राजा द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्-
क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! हयगजरथयोधप्रवरकलितां चतुरङ्गिणीं सेनां 'सन्ना-
हेह' सज्जयत=सज्जीकुरुत । सेचनकं च गन्धहस्तिनं 'परिकल्पेह' परिकल्पयत=
मज्जीकुरुत । तेऽपि=कौटुम्बिकपुरुषास्तथैव यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततःखलु स
श्रेणिको राजा यत्रैव धारिणी देवी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य धारिणीं देवी-
मेवमवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! सगर्जिता यावत् प्रावृट्श्रीः प्रावृद्धता

और आपकी आज्ञानुसार हम सब काम कर चुके हैं पीछे इसकी खबर
राजा को आकर के दे दी । (तएणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंविय
पुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी) इस के बाद-श्रेणिक राजाने हुवारा
भी कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया-और बुलाकर उन से ऐसा कहा-खिप्पा-
मेव भो देवाणुप्पिया ? हयगयरहजोह पवर कलियं चाउरंगिणिं सेनं सन्नाहेह
सेयणयं च गंधहत्थिं परिकल्पेह) भो देवाणुप्रियो ? तुमलोग शीघ्र ही हय-
गजरथ तथा श्रेष्ठ योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना को सजाओ और
सेचनक नामकगंधहस्ती को भी सजाओ । (ते वि तहेव जाव पच्चप्पि-
णंति) राजा की इस आज्ञा को सुनकर उन लोगों ने वैसा ही किया
और पीछे राजा को इनकी खबर दी (तएणं से सेणिए राया जेणेव
धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता धारिणीं देवीं एवं वयासी)
खबर सुनते ही श्रेणिक-राजा जहाँ धारणी देवी थी वहाँ गये-और

सुगंधवाणा पद्दार्थो द्वारा सुगंधनी सणी (अगरभत्ती) नी जेम जनावेो अने जनावडावेो.
(करित्ताय कारवित्ताय यम एयमाणत्तिये पच्चप्पिणह) न्यारे आ प्रमाणे थाय
त्यारे मने जणर आपो. (न एणं ते कोडुंवियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति)
राजनी आ रीते आज्ञा सांलणीने तेओओ राजनी आज्ञा प्रमाणे ज कथुं अने थोडा
वणत पछी आवीने राजने जणर आपी डे अभोओ जधुं काम पतावी दीधुं छे
(त एणं से सेणिए राया दोच्चंपि कोडुंवियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता
एवं वयासी) तारणाह नील वणत कौटुम्बिक पुरुषोने ओडावीने राजने कथुं डे
खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! हयगय रहजोह पवरकलियचाउरंगिणिं सेन
सन्नावेह सेयणयंच गंधहत्थिं परिकल्पेह) हे देवानुप्रियो ! तमे सत्तरे घेउ.
छाथी, रथ अने उत्तम योद्धाओवाणी चतुरंगी सेना तैयार करे अने सेजने न मडे
गंध हस्तीने पणु सज्ज करे. (ते वि तहेव जाव पच्चप्पिणंति) राजनी आज्ञा
सांलणीने तेमणे ते ज प्रमाणे कथुं अने तार पछी राजने काम पुत्रं थड न्यानी
जणर आपी. (तएणं सेसेणिए राया जेणेव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता धारिणीं देवी एवं वयासी) जणर सांलणीने कणिउ राज धारणी.

‘तण्णं’ तत्=तस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! एतम् अकालदोहदं ‘विणेहि’
विनय=पूरय ॥१६॥सू०॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता
समाणी हट्टुट्टा जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छिता
मज्जणघरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता अंतो अंते उरंस ण्हाया कय-
वलिकम्मा कयकोउयमंगलपाएच्छित्ता कि ते वरपोयपत्तणे उर जाव
आगासफालिय समप्पभं, अंसुयं वियत्था सेयणयं गंधर्हत्थि दुरूढा
समाणी अमयमहियफेण पुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरवालवीयणीहिं
वीइज्जमाणीं संपत्थिया। तएणं से सेणिए राया ण्हाए जाव सस्सिरीए-
हत्थि खंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं चउचाम
राहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ। तएणं सा
धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना हत्थि खंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ सम-
णुगम्ममाणमग्गा हयगयरहजोहकलियाए चाउंरंगिणीए सेणाए
सद्धिं संपरिवुए महया भडचडगरविंदपरिक्खित्ता सव्विड्ढाए सव्वज्जईए
जाव दुंदुभिनिग्घोसनादियरवेणं रागिहे नयरे सिंगाडगतिगचउक्क-
चच्चर जाव महापहेसु नगर जणेणं अभिनंदिज्जमाणां जेणामेव वे-

जाकर उससे इस प्रकार कहने लगे—(एवं खलु देवानुप्पिए सगज्जिया जाव
पाउससिरी पाउब्भूया, तण्णं तुमं देवानुप्पिए ?—एयं अकाल दोहलं विणेहि)
देवानुप्रिये ! सगर्जित आदि पूर्वोक्त विशेषणोंवाली प्रादृषश्री (वर्षाकृत)
प्रकट हो गई है। सो हे देवानुप्रिये ? अब तुम अपने अकालोद्भूत
दोहले की पूर्ति करो। “सूत्र १६”

देवीनी पासे गया, अने डोहवा लाय्या डे—(एवं खलु देवानुप्पिए, सगज्जिया
जाव पाउससिरी पाउब्भूया, तण्णं तुमं देवानुप्पिए ! एयं अकालदोहलं विणेहि)
हे देवानु प्रिये ! सगर्जित वगेरे पूर्वोक्त विशेषणोंवाली वर्षाकृतनी शोभा प्रकट
थईगईछे, भाटे हे देवानुप्रिये ! तमे डोहे तमारा अकालोद्भूतनी पूर्ति डेवा ॥सूत्र“१६”॥

भारगिरिपठवए तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छिता वेभारगिरिकडगतड-
पायमूले आरामेसु य उज्जाणेसु य काणणेसु य धणेसु य वणसंडे-
सु य स्वखेसु य गुच्छेसु य गुम्मेसु य लयासु य वल्लीसु य कंदरासु
य दरीसु य चुण्ठीसु य दहे य जूहेसु य कच्छेसु य नईसु य नईसंगमेसु
य विवरेसु य अच्छमार्ज, य पेच्छमाणी य मज्जमाणी य पत्ताणिय
पुफाणि य फलाणी य पल्लवाणि गिण्हमाणी य गिण्हवेमाणी य माणे-
माणी य अग्घायमाणी य परिभुंजमाणी य परिभाएमाणी य वेभारगिरिपाय
मूले दोहलं विणेमाणी सव्वओ समंता अहिंडइ। तएणं धारिणीदेवी
विणीयदोहला सपन्नदोहला संपुन्न दोहला संमाणिय दोहला जाया
यवि होत्था। तएणं से धारिणी देवी सेयणयगंधहत्थि दूरूढा समाणा
सेणिएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगम्ममाण-
मग्गा हयगय जाव रवेण जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छिता रायगिहं नयरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणा-
मेव उवागच्छइ, उवागच्छिता विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव
विहरइ ॥१७॥सू०॥

टीका--‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी श्रेणिकेन
राज्ञा एवमुक्ता सती हृष्टतुष्टा यत्रैव मज्जनगृहं=स्नानगृहं तत्रैवोपागच्छति,

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एव वृत्ता समाणी) इसके
बाद वह धारिणी देवी श्रेणिक महाराज के इस प्रकार कहने जाने पर बहुत
अधिक प्रमुदित मनवाली होती हुई (जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ)

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं सा धारिणी देवी सेणिएणं रन्ना एव वृत्ता समाणी)
त्यारपणी धारिणीदेवी श्रेणिक राजाना आ पयने सांभणीने अत्यन्त प्रसन्न थया, अने
जेणामेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) न्यां स्नानगृहं ७८०० त्यां पछोत्या (उवागच्छिता)

उपागत्य मज्जनगृहं अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'अंतोअंतेउरंसि' अन्तः-अन्तः
पुरे, अन्तः पुराभ्यन्तरे इत्यर्थः, स्नाता कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्ता
'किं ते' किं तत्, किमधिकं तद् वर्णयामीत्यर्थः, 'वरपायपत्तणेउर जाव' वर
पादप्राप्तनूपुरा अत्र यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यम्-मणिमेखला कट्यां धृता, कंठे हाराः
स्थापिता, अङ्गुलीषु मुद्रिका परिहिता, तथा कुण्डलोद्योतितानना, रत्नविभूषिताङ्गीः
इति । 'आगासफलियसमप्पभं' आकाशस्फटिकसमप्रभम्=निर्मलं श्वेतवर्णमित्यर्थः
'अंसुयं' अंशुकं=वस्त्रं 'णियत्था' देशीशब्दोऽयं, परिधृता=धृतवतीत्यर्थः । तथा-
सेचनकं गन्धहस्तिनं 'दुरूढां' दूरुढा=समारूढा सती 'अमयमहियफेण-

जहां स्नानगृहं था वहां पहुँची-(उवागच्छित्ता) पहुँचकर (मज्जनघरं)
स्नान गृहमें (अणुपविसइ) प्रविष्ट हुई (अणुपविसित्ता) प्रविष्ट होकर (अतो
अंते उरंसि) उसने वहां अंतःपुरके भीतर (ण्हाया कय बलिकम्मा कय कोउयमंगल
पायच्छित्ता) स्नान किया बलि कर्म किया, तथा कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त
आदि क्रियाएं की । (किं ते) अधिक और क्या कहें (वरपायपत्तणे उर जाव
आगासफलियसमप्पभं अंसुयं नियत्था) चरणों में उसने सुन्दर नूपुर पहिरे।
यावत् शब्द से यहां इतना ओर समझ लेना चाहिये-कि उसने कटि में
मणियों की मेखला पहिनी, कंठ में हार पहिना अंगुलियों में मुद्रिकाएँ
पहिनी कानों में कुंडल पहिने । कुंडलों के पहिरने से इसके मुख की अधिक
शोभा हो रही थी । रत्नों की झलमलाहटसे इसका समस्त अंग चमकता
हुआ उस समय दिखलाई दे रहा था । आकाश और स्फटिकमणिकी
प्रभा के समान इसने वस्त्र पहिररखे थे । "णियत्था" यह देशीय शब्द
है और इसका अर्थ पहिरना होता है । (सेणणयं गंधहस्तिं दुरूढासमाणी)

पडोअंथीने (मज्जनघरं) स्नानगृहमा (अणुपविसइ) प्रविष्ट थया. (अणुपविसित्ता
प्रविष्ट थथने (अंतो अंते उरंसि) तेमणे त्यां रणुवासमां (ण्हाया कय बलिकम्मा
कय कोउयमंगलपायच्छित्ता) स्नान, बलिकर्म, कौतुकमंगल अने प्रायश्चित्त वगेर
कर्मो कथो. (किं ते) वधारे शुं कही थकाय. (वरपायपत्तणे उर जाव आगास
फलियसमप्पभं अंसुयं नियत्था) तेमणे पगमां सरस अंजर पडयो. अही
'यावत्' पद द्वारा लणुपुं लेधये के तेमणे केउ मणिमेखला पडेरी, गणामां हार
पडेयो, आंगणीओमां वीटीओ पडेरी अने अनोमां कुंउओ थारणु कथो. कुंउओनी
शोलाथी तेमनुं मां तेज्जथी व्यापक थथ रह्यं हुतुं. रत्नोना प्रकाशद्वारा तेमनां गंधां अंगो
चमकी रह्यां हुतां. आकाश अने स्फटिक मणिनी झंति लेया तेमणे वज्रो धातु
कथो हुतां. "णियत्था" आ देशी शब्द छे अने तेना अर्थ 'पडे-पु' थाय छे.
(सेणणयं गंधहस्तिं दुरूढा समाणी) न्यारे तेमने शृंगार भूँदा थयो न्यारे

पुंजसण्णिगासाहिं' अमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशः श्वेतचामरबालव्य
जनैर्वीज्यमाना २ 'संपत्थिया' संपस्थिता प्रचलिता । ततः खलु स
श्रेणिको राजा स्नातः (वायसादिभ्यो दत्तान्नभागादिरूप कृन्वन्निकर्मा
'जावमस्सिरीए' यावत् सश्रीकः जत्र यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम्—सर्वाल-
ङ्कारविभूषितः कृतशरीरशोभः इति, सश्रीकः=श्रिया=शोभया सम्पन्नः, हस्ति-
स्कन्धवरगतः=हस्तिस्कन्धे समुपविष्टः, सकोरण्टमाल्यदाम्ना=कोरण्टपुष्पमाला
युक्तेन छत्रेण ध्रियमाणेन भृत्यधृतेनेत्यर्थः युक्तः, चतुर्भिश्चामरैर्वीज्यमानैर्युक्तः,

जब यह पूर्ण रूप से अपना शृंगार कर चुकी—तब राजा की सवारी का
जो पट्टहस्ती था कि जिसका नाम सेचनक था और जिसकी गंधको
संघकर दूसरे हाथी उसके समक्ष ठहर नहीं सकते थे उसपर वह चढ़ी ।
(अमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरबालवीयणीहिं वीइज्जमाणी २
संपत्थिया) उससमय उसके ऊपर जो श्वेतचमरोंके बालरूपी पंखे ढोरे
जा रहे थे वे अमृत के मथित हुए फेण पुंज के समान सुन्दर थे ।
तात्पर्य इसको यही है कि जब यह सेचनक हस्ती पर सवार हुई तब
इसके ऊपर—चमर ढोरने वालोंने आजूबाजू में चमर ढोरना प्रारम्भ
कर दिया । वे चमर अमृत के फेन पुंज जैसे बिलकुल उज्ज्वल थे । इस
तरह राजसी ठाटवाट से सु सज्जित होकर यह वहाँ से चली । (तएणं
से सेणिए राया ण्हाए जाव सस्सिरीए हत्थि खंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं
छत्तेणं धारिज्जमाणे णं चउचामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ
अणुगच्छइ) श्रेणिक राजा भी उस समय दूसरे हाथी पर बैठकर इसके
पीछे २ चल रहे थे । वह भी पहिले से ही स्नान आदि क्रियाओं

राजनी सवारीने। पास सेचनक नामे हाथी हुतो डे जेनी गंध सूंघीने भीज्ज हाथी
तेनी पासे उला रहीं थकता न हुता—ते हाथी उपर धारिणी देवी सवार थ्या.
(अमयमहियफेणपुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरबालवीयणीहिं वीइज्जमाणी २
संपत्थिया) ते वण्णते तेमना उपर सक्के आमरेना पंग्गा ढाणाध रद्धा हुता तेओ
मथित थयेला अमृतना झीणु समूह जेवा सुन्दर हुता. डेवानो डेतु ओ छे डे न्यारे
धारिणीदेवी हाथी उपर विशज्जमान थयां त्यारे जन्ने जालुथी अमरे ढाणावा लाया.
ते अमरे अमृतना झीणुना समूह जेवा ओकहम उज्ज्वल हुता. आ रीते नान्नी
हाथी सुशोभित थयने तेओ त्यांथी आयां. (तएणं से सेणिए राया ण्हाए जाव
सस्सिरीए हत्थिखंधवरगए सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेण धारिज्जमाणेणं
चउचामराहिं वीइज्जमाणाहिं धारिणीं देवीं पिट्ठओ अणुगच्छइ) श्रेणिक राजा
पणु भीज्ज हाथी उपर सवार थयने पाछण ज्जरहा हुता. तेओओ पणु पड़ेथी स्नान यजेरे

ધારિણીં દેવીં પૃષ્ઠતોડનુગચ્છતિ । તતઃ સ્વલ્હ સા ધારિણી દેવી શ્રેણિકેન રાજ્ઞા-હસ્તિસ્કન્ધવરગતેન પૃષ્ઠતઃ પૃષ્ઠતઃ સમનુગમ્યમાનમાર્ગાં હયગજરથયોધ-કલિતયા ચતુરંગિણ્યા સેનયા સાર્થ સંપરિવૃતા 'મહયાભટ્ચડગરવિંદપરિવિસ્વતા' મહાભટ્ચડગરવૃન્દપરિશિષ્તા, તત્ર-મહામટાનાં ચડગરાઃ=સમૂહાઃ, યૂથા इत्यर्थः, સે નિવૃત્ત હો ગયે થે । વાયસ આદિકો અન્નાદિમાગ દેને સ્વ વલિ કર્મ આદિ કાર્ય યે સર્વ કર ચુકે થે । યહાં જો યાવત્ શબ્દ-આયા હૈ-વહ્નિસ પાઠ કા સંગ્રાહક હૈ-કી રાજા જવ ધારિણી દેવી કે સાથ ચલ રહે થે-તવ ઉન્હોને ભી અપને શરીર પર સમસ્ત આભૂષણોં કો ધારણ કર રક્ષા થાઃ વિશિષ્ટ શોભા સે યે હસ સમય શોભિત હો રહે થે । (હત્થિસ્કન્ધવરગણ સકોરંટમલ્હદામેણં છત્તેણં ધરિજ્ઞમાણેણં ચડ ચામરાહિં વીજ્ઞમાણાહિં ધારિણીં દેવીં પિટ્ઠો અણુગચ્છઈ) દુસરે હાથી પર બેઠે હુણ થે, નૌકર ને હનકે ઉપર રાજચિહ્નરૂપ શુભ્ર છત્ર જો કોરંટપુષ્પોં કો માલા સે યુક્ત થા તાન રક્ષા થા ઢોરતે હુણ ચાર ચમરોં સે યે વિરા-જિત હોતે હુણ રાની કે પીછે પીછે ચલ રહે થે । (તણં સા ધારિણી દેવી સેણિણં રન્ના હત્થિસ્કન્ધવરગણં પિટ્ઠો પિટ્ઠો સમનુગમ્મમાણમગ્ગા-હયગયરહજોહકલિયાણ ચાઉરંગિણિણ સેણાણસદ્ધિં સંપરિવુણ) હસ તરહ હસ્તિ કે સુન્દર સ્કન્ધ પર આસીન હુણ-શ્રેણિક રાજા જિસ કે પીછે માર્ગ પર ચલે જા રહે હૈ-એસી વહ્નિસ ધારિણી દેવી કિ જો ઘોડે, હાથી, રથ ઓર યોધાઓં સે યુક્ત ચતુરંગિણી સેના સે ધિરી હુઈ હૈ-તથા (મહયા ભટ્ચડગરવિંદ

ક્રિયા પતાવી દીધી હતી, બલિ કર્મ વગેરે કાર્ય પણ તેઓએ પૂરા કર્યાં હતાં. અહીં ને 'યાવત્' શબ્દ છે, તે સૂચવે છે કે રાજા ન્યારે ધારિણીદેવીની સાથે જઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેમણે પણ પોતાના શરીરે બધાં આભૂષણો પહેર્યાં હતાં. એક બતની સવિશેષ શોભાથી તેઓ શોભિત થઈ રહ્યા હતા. (હત્થિસ્કન્ધવરગણ સકોરંટ-મલ્હદામેણં છત્તેણં ધરિજ્ઞમાણેણં ચડ ચામરાહિં વીજ્ઞમાણાહિં ધારિણીં દેવીં પિટ્ઠો અણુગચ્છઈ) તેઓ બીજા હાથી ઉપર બેઠા હતા. કોરંટ પુષ્પોની માળાથી શોભતા રાજચિહ્નરૂપ સફેદ છત્ર નોકરોએ તેમના ઉપર તાણી રાખ્યો હતો. ઢોળાઈ રહેલાં શ્વેત ચમરોથી તેઓ શોભતા હતા. આ રીતે તેઓ રાણીની પાછળ પાછળ જઈ કહ્યા હતા. (તણં સા ધારિણી દેવી સેણિણં રન્ના હત્થિસ્કન્ધવરગણં પિટ્ઠો સમનુગમ્મમાણમગ્ગા હયગયરહજોહકલિયાણ ચાઉરંગિણિણ સંણાણ સદ્ધિં સંપરિવુણ) આ પ્રમાણે હાથીના સુંદર સ્કન્ધ ઉપર બેઠેલા શ્રેણિક રાજા નેની પાછળ જઈ રહ્યા છે, હાથી, ઘોડા, રથ અને પાંચદલ આમ ને ચતુરંગિણી સેનાઓથી ઘેરાયેલી છે, (મહયા ભટ્ચડગરવિંદપરિવિસ્વતા) મહાયોદ્ધાઓના

‘चङ्गर’ इति देशीयः शब्दः, तेषां वृन्दैः समूहैः, परिक्षिप्ता=संवेष्टिता, सन्विष्टौ=सर्वद्वयार्थ=छत्रादिक्रिया राजचिह्नरूपया, सन्वज्जुर्=सर्वद्युत्तरा=आभरणादिना दीप्त्या, ‘जाव’ यावत्=अत्र यावत् करणादिदं दृश्यम्—सर्वबलेन सर्वसमुदायेन=पुरवासिसमूहेन सर्वादरेण सर्वविभूत्या समस्तशोभया इति । ‘हुन्दुभिनिग्घोसनादियरवेण’ हुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण=अत्र हुन्दुभि इत्युपलक्षणम् अन्येषामपि वाद्यानाम् निर्घोषः बाधवादनप्रयत्नजनितः शब्दः, नादितं=ध्वनिमात्रं, तद्वृषो रवः=शब्दस्तेन सहिता, राजगृहे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर० यावन्महापथेषु नागरजनेन अभिनन्द्यमानां यत्रैव वैभारगिरिपर्वतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागम्य ‘वैभारगिरिचङ्गतडपायमूले’ वैभारगिरिकटकतटपादमूले=तत्र वैभारगिरेः कटकतटानि=एकदेशतटानि, पादाश्च=तत्समीपवर्तिनो लघुपर्वताः तेषां यन्मूलं=वृक्षलतादि परिवृत्तरमणीयप्रदेशाः तत्रारामेषु=आरमन्ति=क्रीडां कुर्वन्ति जना गाभवी वारान्तीलतागृहादिषु यत्र ते

परिविखत्ता) सहा मटोंकायूथ वृन्द जिसे संवेष्टित किये हुए हैं और जो अपनी (सन्विष्टौ सन्वज्जुर् जाव हुदंभिनिग्घोसनादियरवेण) समस्त राज्य चिह्नादिरूप छत्रादिकृद्धि से आभरण आदिकों की दीप्ति से तथा यावत् शब्द से सूचित किये गये समस्त बल से पुरवासिजनों के समूह से समस्त प्रकार की शोभा से हुन्दुभि आदिसमस्त प्रकार के निर्घोष से—निनाद से (रायगिहे नगरे सिघोडगतिगचउक्कचच्चर जाव महापहेसु नगर जणेणं अभिनदिज्जमाणां) राजगृह नगर में शृङ्गाटक त्रिक, चतुष्क, चत्वर आदि महापथों में नगर निवासी अनुप्यों द्वारा वारं वार अभिनन्दित होती हुई (जेणामेव वैभारगिरिपव्वए तेणामेव उपागच्छइ) जहां वैभार गिरिपर्वत था वहां पहुँची (उपागच्छिता वैभार गिरिकङ्गतडपायमूले आरामेसु य,

समूह जेनी आगे तरक्छे अने जे पोतानी (सन्विष्टौ सन्वज्जुर् जाव हुदंभिनिग्घोसनादियरवेण) समस्त राजविह्वल इत्यत्र वगेरे ऋद्धिथी, आभरण वगेरेनी दीप्तिथी तेमज्ज ‘यावत्’ पद वडे सूचयवायेला समस्त बलथी नगरजनोना समूहोथी, सकणशोभाथी हुदंभि वगेरेना णथां निर्घोषथी निदानथी, (रायगिहे नगरे सिघोडगतिगचउक्कचच्चर जाव महापहेसु नगरजणेणं अभिनदिज्जमाणां) राजगृहनगरमा शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर वगेरे महापथेमा (राजमार्गोभां) नागरिके द्वारा वारं वार अभिनन्दित थना धाणिदेवी (जेणामेव वैभारगिरिपव्वए तेणामेव उपागच्छइ) जथां वैभार पर्वत हुनो त्या पडोन्थां उपागच्छिता वैभारगिरिकङ्गतडपायमूले आरामेसु, य उज्जाणेसु य, काणणेसु य वणेसु य,

આરામાઃ, તત્ર 'ઉજ્જાણેસુ' ઉદ્યાનેષુ=પુષ્પપ્રધાનવૃક્ષલતાદિરુપેષુ ચ તથા 'કાળણેસુ' કાનનેષુ=નગાસન્નસામાન્યવૃક્ષવૃન્દયુક્તેષુ 'વણેસુ' વણેષુ=નગરાત્ દૂરસ્થરમણીયવૃક્ષસમૂહેષુ ચ 'વણસંઢેસુ' વણસંઢેસુ ચ=એકજાતીયાઽઽમ્રાદિ વૃક્ષસમુદાયયુક્તેષુ તથા 'રુક્ષેસુ' વૃક્ષેષુ=એકૈકાશોકાદિવૃક્ષેષુ 'ગુચ્છેસુ' વૃન્તાકી પ્રભૃતિષુ ગુચ્છાકારપુષ્પપત્રફલાદિયુક્તેષુ 'ગુમ્મેસુ' ગુલ્મેષુ=વંશજાલી પ્રભૃતિષુ

ઉજ્જાણેસુ ય, કાળણેસુ ય, વણેસુ ય, વણસંઢેસુ ય, રુક્ષેસુ ય, ગુચ્છેસુ ય, ગુમ્મેસુ ય, લયાસુ ય, વલ્લીસુ ય, કંદરાસુ ય, દરીસુ ય, ચુઢ્ઢીસુ ય, દહેસુ ય, જૂહેસુ ય, કચ્છેસુ ય, નર્દેસુ ય, નર્દેસંગમેસુ ય, વિવરેસુ ય અચ્છમાણી ય, પેચ્છમાણી ય, મજ્જમાણી ય પત્તાણિ ય પુષ્પાણિ ય, ફલાણિ ય, પલ્લવાણિ ગિન્હમાણી ય, ગિન્હાવેમાણી ય, માણેમાણી ય, અગ્ચાયમાણી ય, પરિભુંજમાણી ય, પરિભાણમાણી ય, વેભારગિરિણાયમૂલે દોહલં વિણેમાણી સચ્ચઓ સમંતા અહિંઢેઙ) વહાં પહુચ કર વહ વૈભારગિરિ કે કટકતટ કે એક ઔર કીતલહટી કે તથા પાદોં કે-તત્સમીપર્વતીં છોટર પર્વતોં કે-મૂલ ભાગ મેં-વૃક્ષલતા આદિ સે સઘન રમણીય પ્રદેશોં-મેં આરામોં મેં-જહાં મનુષ્ય બને હુએ સાધવી-વાસન્તીલતા ગૃહાદિ કોં મેં ક્રીડા કરતે હૈં ઉન પ્રદેશોં મેં, ઉદ્યાનોં મેં જહાં પુષ્પ પ્રધાન વૃક્ષ એવં લતાઈ આદિ હોતે હૈં ઉન સ્થાનોં મેં- કાનનોં મેં-પર્વત કે સમીપર્વતીં ઉન પ્રદેશોં મેં કિ જો સાધારણવૃક્ષાવલિ સે યુક્ત રહતે હૈં-વણોં મેં-નગર સે દૂરવર્તીં સ્થાનોં મેં જો રમણીય વૃક્ષ વૃન્દ સે આકીર્ણ હોતે હૈં-વૃક્ષોં મેં-એક જાતિકે વૃક્ષોં કે અનેક પંક્તિયોં

વણસંઢેસુ ય, રુક્ષેસુ ય, ગુચ્છેસુ ય, ગુમ્મેસુ ય, લયાસુ ય, વલ્લીસુ ય, કંદરાસુ ય, દરીસુ ય, ચુઢ્ઢીસુ ય, દહેસુ ય, જૂહેસુ ય, કચ્છેસુ ય, નર્દેસુ ય, નર્દેસંગમેસુ ય, વિવરેસુ ય, અચ્છમાણી ય પેચ્છમાણી ય, મજ્જમાણી ય, પત્તાણિ ય, પુષ્પાણિ ય, ફલાણિ ય, પલ્લવાણિ ય, ગિન્હમાણી ય, ગિન્હાવેમાણી ય, માણેમાણી ય, અગ્ચાયમાણી ય, પરિભુંજમાણી ય, પરિભાણમાણી ય, વેભારગિરિપામૂલે દોહલં વિણેમાણી સચ્ચઓ સમંતા અહિંઢેઙ) ત્યા પહોચીને ધાણીદેવી. વૈભારપર્વત પ્રદેશની એક તરફની તળેટીના તેમજ વૃક્ષોના, તેની પાસેના નાના પર્વતોના ભૂ ભાગમાં, વૃક્ષલતા વગેરેથી અઘન અને મનોહર પ્રદેશોમાં. આરામોમાં (બગીચાઓમાં) કે જ્યાં માણસો સાધવી અને વાસન્તી લતાગૃહોમાં ક્રીડાઓ કરે છે, તેવા પ્રદેશોમાં, ઉદ્યાનોમાં જ્યાં પુષ્પ પ્રધાનવૃક્ષો અને લતાઓ વગેરે શોભે છે-તેવાં સ્થાનોમાં, કાનનોમાં, (જગડોમાં) અર્થાત્ પર્વતની પાસેના તે પ્રદેશો કે જ્યાં સાધારણ વૃક્ષાવલિ હોય છે. વણોમાં અર્થાત્ નગરથી દૂર કે જે રમણીય વૃક્ષોથી આવેષ્ટિત રહે છે, વૃક્ષોમાં, અર્થાત્ એક જાતના પંક્તિબદ્ધ હોયેલા અનેક વૃક્ષોમાં,

मंडपाद्याकार परिणतलतागृहेषु 'लयासु' लतासु=चंपकादिलतामंडपेषु 'वल्लीसु' वल्लीषु नागवल्लीयादिषु 'कंदरासु' कन्दरासु=महागुहासु='दरीसु' दरीषु=लघुगुहासु 'चुंढीसु' चुंढीषु=अल्पोदवल्लीश्रेणु 'दरीसु' ह्रस्वेषु 'होद' अत आषायासु 'जह्रेसु' गृथेषु=गजमर्कटादिगृथेषु 'कच्छेषु' कच्छेषु=नदी तीरेषु 'नईसु' नदीषु=सरित्सु 'नईसंगमेषु' नदी संगमेषु=मिलितानेकनदीषु 'विवरेषु=स्वाभाविकनिर्झरा दिना पूरितगर्तेषु चकाराः सर्वत्र समुच्चये लाक्यालङ्कारे च उक्तसर्वस्थानेषु 'अच्छमाणीय' तिष्ठन्ती च=चकारात् अमापनोदाय क्षणमुपविशन्ती च 'पेच्छमाणीय' प्रेक्षमाणा=पश्यन्ती चारामादि शोभासु 'मज्जमाणीय' मज्जन्ती च=नद्यादिजलेषु स्नान्ती पत्राणि पुष्पाणि फलानि च 'पल्लवाणि य' पल्लवान्=किसलयानि सुकोमलपत्राणि 'गिण्हावेमाणीय' गृह्णन्ती=मनोविनोदाद्यर्थपत्र

में गुच्छाकार पुष्प पत्र एवं फल आदि समन्वित गुच्छों में, गुल्मों में—मंडपादि आकार में परिणत हुए लतागृहों में,—लताओं में—चंपकआदि-लताओं के मंडपों में, वल्लियों में—नागवल्ली आदि वेलों में—कंदराओं में—बड़ीर गुफाओं में दरियों में—छोटी छोटी गुफाओं में चुण्डियों में—छोटेर जलाशयों में ह्रदों में—होदों में, गृथों में—हाथी आदि के झुंडों में कच्छों में नदी के तीरों में, नदियों में तथा अनेक नदियों के संगमरूप स्थानों में तथा विवरों में—उन स्थानों में कि जहां झरनों के पड़ने से खड़े बन जाते हैं खड़ी रही—क्षणएक अपने श्रम को दूर करने के लिये वह बैठी भी। आराम आदि इन स्थानों की उसने शोभा भी देखी। नदों आदिजलाशय प्रदेशों में उसने स्नान भी किया। पत्रों, पुष्पों, फलों तथा किसलयो—कोमलपत्रों—कुपलों को उसने मनोविनोद

गुच्छाकार पुष्प, पत्र अने इणोना समन्वित गुच्छोभां. गुहोभां, मंडप वगेरेना आका-रभां परिणत थयेला लतागृहोभां, लताओभा—चंपक वगेरे लताओभां मंडपाभां, वल्लिओभा—नागवल्ली वगेरे वेलोभां, कंदराओभां—मोटी गुहोओभां—हरियोभां—नानी नानी गुहोओभां, चुण्डियोभां—नानी जलाशयोभां ह्रदोभां, पाणीना जला (द्रवो) भाओभां, गृथोभां,—हाथी वगेरेना टोणाओभां, कच्छोभां—नदीना तटवती प्रदेशोभां, तेमज्ज विवरोभां,—अर्थात् ते स्थानोभां के न्यां जलाशयोभां पडवाथी जला भाओ थर् न्यथे—जलां रक्षां. अेकक्षण पोताना थाकने मटाउवा भाटे तेओ त्यां गेहां. आराम (गजीया) वगेरे स्थानोनी तेमले शोभा पणु जेठ. नदी वगेरे जलाशयोभां तेमले स्नान पणु, कथां. पत्र. पुष्प. इण, किसलय अने इंपणोने तेमले मनो विनोद भाटे अणु कथां अने तेज प्रमाणे सजीजनोद्वारा पणु अणु कथावल्यां. लता वगेरेना स्पर्श ठारा तेमले स्पर्श गुण

पुष्पादि वृक्षन्ती 'गिण्हात्रेमाणी य' ग्राहयन्ती सखीद्वारा 'माणेमाणी य' मानयन्ती—लतादि स्पर्शादीनां सुखमनुभवन्ती 'अगघायमाणी' जिघ्रन्ती च पुष्पादिकम् 'परिभुंजमाणी' परिभुञ्जाना फलादिकम् सखीभिः सह 'परिभाय-माणी' परिभाजयन्ती फलादि खाद्यवस्तूनां यथायोगं विभागं कुर्वाणा, वैभार गिरिपादमूले एव दोहदं 'विणेमाणी' दिनयन्ती=पूरयन्ती 'सव्वओ' सर्वतः सर्वप्रकारेण 'समंता' समन्तात् सर्वदिक्षु 'आहिंडइ' 'आहिंडते'=इतस्ततो गच्छति । ततः खलु सा धारिणी देवी अकालमेघदोहदे पूर्णे सतिविनीतदोहदा=पूरित-दोहदा अकालमेघप्रादुर्भावोत्, संपन्नदोहदा=अकालमेघदर्शनात्, सम्पूर्णदोहदा=अकालमेघवर्षणशोभावलोकनपूर्वकयथेच्छक्रीडाकरणात्, संमानितदोहदा—स्वमनो रथानुकूलसकलवस्तुलाभात् जाताचाप्यभवत् । ततः खलु सा धारिणीदेवीसेव-

के निमित्त ग्रहण किया और सखियों द्वारा भी उन्हें ग्रहण कराया । लतादिको के स्पर्श आदि से उसने सुखका अनुभव भी किया पुष्पों को वहाँ उसने सुंघा भी । सखियों के साथ उसने फलादिकों को खाया भी । तथा उनका वहाँ उसने विभाग भी किया । इस तरह विविध क्रीडाओं द्वारा उसने वैभारगिरिके तलहट्टी में अपने दोहद की पूर्ति की । और सर्व प्रकार से वह वहाँ समस्त दिशाओं में इधर से उधर घूमी । (तएवं सा धारिणीदेवी विणीय दोहला संपन्न दोहला संपुन्न दोहला संमा-णिय दोहला जाया यावि होत्था) इस प्रकार वह धारिणी देवी अकाल मेघ दोहद के पूर्ण होने पर अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहदा अकाल मेघ के प्रादुर्भाव से पूरित दोहदा, अकाल मेघके दर्शन से संपन्न दोहदा, अकाल मेघ के वर्षण से शोभा का निरीक्षण करती हुई यथेच्छ क्रीडा के करने से सम्पूर्ण दोहदा और अपने मनोरथ के अनुकूल सकल वस्तुओं के लाभ से संमानित दोहदा बन गई । (तएवं से धारिणी देवीं सेयणयगंधहत्थि

मेणव्युं. तेमणे त्यां पु-पोनी सुवास दीधी, अने सणीजने साथे तेमणे इण वगेरे नी त्यां तेमणे वडेयणी पणु डी आ प्रभाणे अनेक जतनी डीडाओ द्वासे तेमणे वैभार पर्वतनी तणेटीमां पोताना दोहदनी पूति डी. ते त्यां सर्व रीते आभतेम इरी (तएवं सा धारिणी देवी विणीय दोहलासंपन्न दोहलासंपुन्न दोहला-संमाणिय दोहलाजाया यावि होत्था) आ प्रभाणे धारिणी देवी अकाल मेघ दोहद पूर्ण थया पछी, अकाल मेघना प्रादुर्भावथी पूरित दोहदा, अकाल मेघदर्शनथी संपन्न दोहदा अकाल मेघवर्षणथी,—शोभानुं निरीक्षण करती पोतानी छिछा सुजण डीडाओ इराथी संपूर्ण दोहदा अने पोताना मनोरथने अनुकूल गंधी वस्तुओ

नकगन्धहस्तिनं दुरूढा=समाखुडासती श्रेणिकेन राज्ञा हस्तिकन्धवरगतेन पृष्ठतः
२ समनुगम्यमानमार्गा, हयगज यावद्रवेण यत्रैव राजमृहं नगरं तत्रैवोपागच्छति,
उपागत्य राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं भवनं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य
विपुलान् मानुष्यकान् भोगभोगान्=शब्दादि विषयान् यावद् विहरति ॥१७सू०॥

दुरूढा समाणी सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ समणुगम्भ-
माणमग्गा हयगजजाव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवाच्छइ)
इसके बाद वह धारिणी देवी सेचनकगंधहत्थी पर आरुढ होकर श्रेणिक
राजा से पीछे २ अनुगम्यमान होती हुई तथा हयगज आदि चतुरंगिणी
सेना से युक्त होती हुई राजगृहनगर की ओर वहां से रवाना हुई। जाते
समय जिस प्रकार विविध प्रकार के बाजों की ध्वनि आदि के साथ-
यह प्रस्थित (रवाना) हुई थी-उसी प्रकार वह यहां से वापिस आते
समय भी उसी ठाट से बाजों की ध्वनि के साथ २ नगर में आई।
(उवागच्छिता रायगिहं नगरं मज्झमज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव
उवामच्छइ) आकर के वह राजगृहनगर के बीचो बीचवाले मार्ग से होती
हुई जहां अपना भवन था वहां आई। (उवागच्छिता विउलाइं माणुस्साइं
भोगभोगाइं जाव विहरइ) वहां आकर वह विपुल मनुष्यभवं संबंधी
शब्दादि विषयोंको भोगती हुई अपना गर्भ कालका समय सुख पूर्वक
विताने लगी। सूत्र ॥१७॥

सन्मानित होइइ थछ. (तएणं सा धारिणी देवी सेयणयगंधहत्थि दुरूढा समाणी
सेणीएणं रन्ना हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ ? समणुगम्भमाणमग्गा हयगज
जाव रवेणं जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवागच्छइ) त्याग्याइ धारिणी देवी
सेचनक नामना गंध हस्ती उपर सवार थछने श्रेणिक राजा जेनी पाछण पाछण
जछ रह्या छ तेमज् चतुरंगिणी सेनाथी जे आवेष्टित थयेली छ जेवी ते राजगृह
नगर लणी रवाना थछ जती वणते जेम ते अनेक जतनां वाज्जोना मंगण ध्वनि
साथे रवाना थछ उती, तेमज् त्यांथी आवती वणते पणु तेज् हाठथी वाज्जोना
मधुर ध्वाने साथे नगरमां प्रविष्ट थछ. (उवागच्छिता रायगिहं नगरं मज्झ
मज्झणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) प्रविष्ट थछने तेज् राजगृह
नगरना मध्यभागं थछने पोताना महेसमां गछ. (उवागच्छिता विउला माणु-
स्सा भोगभोगाइ जाव विहरइ) अने मनुष्य संबंधी समस्त शब्दादि काम-
लोगो लोगवतां पोताना गर्भकालना समयने राज्ञी सुणपूर्वक पसार करवा लाय्यां ॥सूत्र १७॥

मूलम्—तएणं से अभयकुमारे जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ । तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥१८ सू०॥

टीका—‘तएणं से इत्यादि । ततः खलु स अभयकुमारः, यत्रैव पौषधशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य पूर्वसंगतिकं देवं सत्करोति नमस्कारादिना, संमानयति=अधुरवचनादिना, स्तुत्य संमान्य, प्रतिविसर्जयति=अनुगमनादिना । ततः खलु स पूर्वसंगतिको देवः स गर्जितां पञ्चवर्णमेघनिनादोषशोभितां दिव्यां प्रावृष्टश्रियं प्रतिसंहरति=अन्तर्हितां करोति, प्रतिसंहत्य यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेवदिशं प्रतिगतः ॥सू० १८॥

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से अभयकुमारे) वह अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) जहां पौषधशाला थी वहां आया (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ)—जाकर उसने उस पूर्व संगतिक देव का सत्कार और सम्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जइ) सत्कार और सम्मान करने के बाद फिर उसने उसे विदा दी—(तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) इसके बाद उस देवने सगर्जित, पंचवर्ण विशिष्ट तथा मेघों कि गर्जना से उपशोभित उस दिव्य प्रावृष्टश्री वर्षाकाल की शोभा को अन्तर्हित कर दिया। (पडिसाहरित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए)

‘तएणं से अभयकुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थारपणी (से अभयकुमारे) अभयकुमार (जेणामेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छइ) जहां पौषधशाला હતી ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता पुव्वसंगइयं देवं सक्कारेइ सम्माणेइ) જાને તેમણે પૂર્વસંગતિક દેવનું સન્માન અને સત્કાર કર્યો. (સક્કારિત્તા સમ્માણિત્તા પડિવિસજ્જइ) સત્કાર અને સન્માન કર્યા પછી તેઓએ તેમને વિદાય કર્યા. (तएणं से देवे सगज्जियं पंचवन्नं मेहनिनाओवसोहियं दिव्वं पाउससिरिं पडिसाहरइ) ત્થારણાદ દેવે સગર્જિત, પાચરંગ વાળા તેમજ મેઘગર્જનાથી ઉપશોભિત તે પ્રાવૃષ્ટશ્રીને અન્તર્હિત કરી દીધી. (पडि-

खलु—तएणं सा धारिणी देवी तंसि अकालदोहलंसि विणी-
यंसि जाव सम्माणिय डोहला तस्स गवभस्स अणुकंपणट्टाए जयं
चिट्ठइ, जयं आसयइ, जयंसुवइ, आहारं पि य णं आहारेमाणी
णाइ तित्तं णाइ कट्ठुयं णाइ कसायं णाइ अंविलं णाइ महुरं जं तस्स
गवभस्स हियं मियं पत्थयं देसे य काले य आहारं आहारेमाणी
णाइ चित्तं णाइ सोगं णाइ देणं णाइ मोहं णाइ भयं णाइ परितासं भोय-
णच्छायणगंधमल्लालंकारेहि तं गवभं सुहं सुहेणं परिवहइ ॥१९सू०॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी तस्मिन्
अकालदोहदे=अकालमेघदोहदे ‘विणीयंसि’ विनीते=पूरिते सति यावत् सन्मा-
नितदोहदा, तस्य गर्भस्य ‘अणुकम्पणट्टाए’ अनुकम्पनार्थम्=अनुकम्पार्थ
‘जयंचिट्ठइ’ यत्तं=यतनापूर्वकं तिष्ठति यथा गर्भदाया न भवतीति भावः,
‘जयं आसयइ’ यतमास्ते=यतनापूर्वकमुपविशति, ‘जयं सुवइ’ यत्तं स्वपिति=

अन्तर्हित करने के बाद फिर वह देव जिस दिशा से प्रकट हुआ था उसी
की तरफ चला गया । ॥सूत्र॥१८॥

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (साधारिणी देवी) वह धारिणी
देवी (तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि) उस अकाल मेघ
दोहले के पूर्ति हो जाने पर सन्मानित दोहदवाली हुई (तस्स
गवभस्स अणुकंपणट्टाए) उस गर्भ की अनुकंपानिमित्त (जयंचिट्ठइ)
यतना से खड़ी रहने लगी (जयं आसयइ) यतना से बैठने लगी

साहरित्ता जामेव दिसि पाउव्भए नामेव दिसिं पडिगए) अदृश्य इयां पछी देव
ने दिशाथी प्रकट थयेदो हुतो तेज तरइ पाछो गयो. ॥ सूत्र १८ ॥

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(त एणं) त्यागनाह (सा धारिणी देवी) धारिणी देवी (तंसि अकाल
दोहलंसि विणीयंसि) ते अज्ञान मेघ दोहदनी पूर्ति यथा पछी सन्मानित दोहदा
थधने (तस्स गवभस्स अणुकंपणट्टाए) ते गर्भनी अनुकंपा भाटे (जयं चिट्ठइ)
यत्नपूर्वकं उणी थवा लागी. (जयं आसयइ) यत्नपूर्वकं भेजवा लागी. (जयं सुवइ)
यत्नपूर्वकं सूवा लागी. (आहारं पि यणं आहिरमाणी णाइ तित्तं णाइ कट्ठुं यं णाइ

यतनापूर्वकं निद्राति, आहारमपि च खलु आहारयन्ती=चतुर्विधमहारं कुर्वती, केन प्रकारेणाहारं करोति ? इत्याह—‘णाइनित्तं’ नातितित्तं अतितित्तं मरिचादिकं न भुङ्क्ते ‘णाइकडुयं’ नातिकडुकं कारवेलादिकं ‘णाइकसायं’ नातिकपायं—आमलकादिकं ‘णाइ चिलं’ नात्यम्लं अम्लिकादिकम् ‘णाइमहुरं’ नातिमधुरं सिष्टान्नशर्करादिकं ‘जं तस्स गव्भस्स हियं’ यत् तरय गर्भस्य हितं=हितकरं मेधायुरादिदृष्टिं कारणत्वाद् भवेत् तत् ‘मियं’ मितं=परिमितं—गर्भाङ्गकूलत्वात् ‘पत्थयं’ पथ्यम्=आरोग्यकरं देशे च=कालेच आहारम् आहारयन्ती देशेच=देशानुसारेण पथ्यापथ्यं वस्तु तथा काले= कालानुसारेण यस्मिन्काले च शरदादि ऋतुप्रवृत्तिकाले पथ्यमपथ्यं वा सर्वं निर्णय गर्भाय हितकरमाहारं भुञ्जाना ‘णाइचित्तं’ नाति चिन्तां—विशिष्ट चिन्तारहितं ‘णाइसोयं’ नातिशोकं=कदाचिदिष्टानिष्टसंयोगेऽपि अतिस्वेदरहितं ‘णाइदेन्नं’ नाति दैत्यं ‘णाइमो’ नातिमोहं विशिष्ट कामादिषापरहितं, ‘णाइभयं’ नातिभयम्—अत्रभयं भीतिमात्रं ‘णाइपरितासं’ नातिपरित्रासम्,

(जय सुचइ) यतना पूर्वकं सोती थी (आहारंपि यं गं आहारेमाणी णाइ तित्तं णाइकडुयं णाइकसायं णाइअंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गव्भस्स हियं मियं पत्थयं) आहार भी जो वह करती थी सो ऐसा ही करती थी कि जो अतितित्त नहीं होता था अति कडुक नहीं होता था—अतिकसायला नहीं होता था, एति अम्ल (खट्वा) नहीं होता था और न अति मीठा होता था। किन्तु देश और काल के अनुसार उसका निर्णय करके वह गर्भ के लिये जो हित, मित, एवं पथ्यरूप होता ऐसा आहार को करती। (णाइ चित्तं णाइ सोयं णाइ देणं णाइ मोहं णाइ भयं णाइ परितासं ववगयचित्तासोगदेन्नमोहभयपरित्तासा) वह न अति चिन्ता करती, न अति शोक करती, न अति दीनभाव करती, न अति मोह करती, न अति भय करती, न अति परित्रास—अकस्मात् भय करती

कसायं णाइ अंबिलं णाइ महुरं जं तस्स गव्भस्स हियं मियं पत्थयं) धारिणी देवी ने आहार करती હતી તે વધારે તીખો પણ નહિ વધારે કડવો પણ નહિ વધારે કસાયેલ નહિ વધારે અમ્લ (ખાટો) પણ નહિ અને વધારે ગળ્યો પણ નહિ પણ દેશકાળને યોગ્ય તેના ઉપર વિચાર કરીને ગર્ભને માટે જે હિતકારી, મિત અને પથ્ય રૂપ ગણાતો તેવો જ આહાર તે કરતાં હતાં. (ણાઈ ચિત્તં ણાઈ સોયં ણાઈ દેણં ણાઈ મોહં ણાઈ ભયં ણાઈ પરિત્તાસં વવગયચિત્તાસોગદેન્નમોહભયપરિત્તાસા) તે વધારે ચિન્તા ન કરતાં, વધારે શોક ન કરતાં. વધારે દીનતાથી ન રહેતાં અને વધારે મોહ ન કરતાં, વધારે ભયભીત ન થતાં અને વધારે પરિત્રાસ—એકદમ—

अत्र परित्रासोऽकरमाद्भयम् यथास्यात्तया अतएव 'भोयणच्छायण-
गंधमल्लालंकारेहि' भोजनाच्छादनगन्धमाल्यालङ्कारै तं गर्भं सुखं
सुखेन परिवहति, तत्र भोजनं=चतुर्विधआहारः, आच्छादनं=
वस्त्रं, गन्धः=चन्दनादि, माल्यं=मालापुष्प रचिता माला, अलङ्कारः=कटक
कुण्डलादिकः, तैः=इच्छानुकूल सेवनेनेत्यर्थः, तं गर्भं सुखं सुखेन=सुखपूर्वकं
परिवहति=सां परिपालयतीत्यर्थः ॥१९सू०॥

—तएणं सा धारिणी देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
अद्धट्टमाणं राईदियाणं वीइक्कंताणं अद्धरत्तकालसमयंसि सुकुमाल-
पाणिपायं जाव सव्वंग सुंदरंगं दारंगं पयाया । तएणं ताओ अंगपडि-
यारियाओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारंगं पयायं पासंति,
पासित्ता—सिग्धं तुरियं चवलं वेइयं जेणेव सेणिए राया तेणेव
उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति वद्धा-
वित्ता करयलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—
एवं खल्लु देवाणुप्पिया । धारिणी देवी णवण्हं मासाणं जाव दारंगं
पयाया तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो पियं मे भवउ ।
तएणं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्म हट्टुट्टु० ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विउलेण
य पुप्फगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता

थी । इसलिये वह चिन्ता, शोक, दैन्य मोह, भय एवं परित्रास रहित होकर
(भोयणच्छायण गंधमल्लालंकारेहिं तं गर्भं सुखं सुखेणं परिवहइ) इच्छानुकूल
भोजन आच्छादन, गंध, माल्य और अलंकार आदिकों के सेवन से उस
गर्भ का सुखपूर्वक परिपालन करने में एक चित्त रहने लगी ॥सूत्र॥१९॥

अथलीत—थतां नहिं ओटला भाटे ते चित्ता, शोके, दैन्य, मोह, अथ अने परित्रास—वगर थछने
भोयणच्छायण गंध मल्लालंकारेहिं तं गर्भं सुखं सुखेणं परिवहइ) इच्छा सुख
भोजन, आच्छादन, (वस्त्र) गंध, माल्य अने अलंकार वगेरेना सेवनथी ते पोताना
गर्भं सुखेथी पोषणु करवामां तद्धीन थछने रहवा लाय्या ॥ सूत्र १९ ॥

मत्थयधोयाओ करेइ, पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ, कप्पित्ता पडिविस-
 ज्जेइ । तएणं से सेणिए राया कोडुंवियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं
 वयासी—खिप्पामेव सो देवाणुप्पिया । रायगिहं नयरं आसिय जाव
 परिगीयं करेह, करित्ता चारगपरिसोहणं करेह करित्ता माणुस्माणवद्धणं
 करेह, करित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति । तएणं से
 सेणिए राया अट्टारससेणीप्पसेणीओ सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी—
 गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया । रायगिहे नयरे अविंभतरवाहिरिए उस्सुकं
 उक्करं अभडप्पवेसं अदंडिमकुदंडिमं अधरिसं आधारणिज्जं अणुद्धू-
 मुइंगं अभिलायमल्लदासं गणियावरणाडइज्जकलियं अणेगतालाय-
 राणुच्चरियं पमुइयपक्कीलियाभिरासं जहारिहं ठिईवडियं दसदिवसियं
 करेह करित्ता एयमाणत्तियं पथाप्पिणह । तेवि करेति, करित्ता तहेव
 पच्चप्पिणंति । तएणं से सेणिए राया वाहिरियाए उवट्टाणसालाए
 सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने सइएहि ॥ साहस्सिएहिय
 सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं भाएहिं दलयमाणे १ पडिच्छेमाणे
 २ एवं च णं विहरइ । तएणं तस्स दारगस्स अम्यत्तपियरो पढमे
 दिवसे जायकम्मं करेति, करित्ता विइयदिवसे जायरियं केति करित्ता
 तइएदिवसे चंदसूरदंसणं कारेति, एवामेव निव्वत्ते असुइजाय-
 कम्मकरणे संपत्ते वारसाह दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं
 साइमं उवक्खडावेति, उवक्खडावित्ता मित्तणाइणियगसयणसंवंधि
 परिजणे वलं च वहवे गणणायग दंडणायग जाव 'आसंतोति' तओ
 पच्छा एहाया कयवलिकम्मा कय कोउय जाव सव्वालंकारविभूसिया

महद्महालयंसि भोयणमंडवंसि तं विउलं असणं पाणं खाइमसाइमं
मित्तनाइ गणणायग जाव सद्धिं आसाएमाणा विसाएमाणा परि-
भाएमाणा परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति । जिमियमुत्ततराग
याव य णं समाणा आर्यातां चोक्खा परमसूइभूया तं मित्तनाइ
नियगसयणसंबंधिपरिजणगणणायग० विउलेणं पुप्फवरथबंधसल्लालं-
कारेणं सक्कारेति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी-जन्हा णं
अम्हं इमस्स दारगस्स गब्भत्थस्स चैव सम्माणस्स अकालमेहे सुडोहले
पाउब्भूए, तं होउ णं अम्हं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे, तस्स
दारगस्स अम्मापियरो अयमेयारूवं गोणं गुणानिष्फन्नं नासंधेज्जं
करेति ॥२० सू०॥

टीका--‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी सुख-
पूर्वकं गर्भपरिपालनानन्तरं ‘नवपहं मसाणं बहुपडिपुण्णं’ नवसु मासेषु बहु-
प्रतिपूर्णेषु सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थः । ‘अद्धट्ठमाणं’ अर्धाष्टमेषु अर्धे अष्टमे चेषु तानि
अर्धाष्टमानि तेषु, राइदियाणं’ रात्रिन्दित्रेषु ‘विड्ढंताणं’ व्यतिक्रान्तेषु सार्धं
नवमासोपरिसप्ताहोरात्रेषु व्यतीतेषु इत्यर्थः । अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी प्राकृतरच्चात् ।
‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्धरात्रिकालसमये मध्यरात्रे ‘जा’ यावत् ‘सुकुमारपाणिपायं
सुकुमारपाणिपादम्, सुकुमारौ पाणिपादौ यस्य तम् अतिक्रान्त्यवरचरणवन्तं

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद-अर्धाष्ट-सुखपूर्वक गर्भ परिपालन के बाद (नव-
पहंमसाणं) नौ महीने जब (बहुपडिपुण्णं) अच्छी तरह पूर्णरूप से व्यतीत हो
चुके तथा इनके ऊपर (अद्धट्ठमाणं राइदियाणं) साढ़े सात दिन और निराल
चुके तब उस धारिणी देवीने (अद्धरत्तकालसमयंसि) अर्धरात्रि के मध्य में

‘तएणं सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ--(तएणं) त्यागनाह जेठवे के शुभपूर्वक गर्भना पोषण पट्टी नव
मसाणं) नव मास न्यारे (बहुपडिपुण्णं) सारी रीते पन्नार थप गया होत
तेमज्जेना उपर (अद्धट्ठमाण राइदियाणं) साढा सात दिवस भील पन्नार थया
त्यारे धारिणी देवीजे (अद्धरत्तकालसमयंसि) अर्ध रात्रिना वणने (सुकुमार

‘જાવ’ યાવત્ ‘સવ્વંગ સુદરંગ’ સર્વાંગસુન્દરાઙ્ગ તત્ર-સર્વાણિ=સમસ્તાનિ અઙ્ગાનિ= શીર્ષોદર પૃષ્ઠૌરુદ્વયભુજદ્વયોરોરૂપાણિ ઉપલક્ષણાત્ કર્ણનાસિકા ચક્ષુર્હસ્તપાદજંઘા નચકેશમાંસરૂપાણ્યુપાઙ્ગાનિ, તૈઃ સુન્દરમ્ અઙ્ગં શરીરંચમ્યતં, યદ્વા-સુન્દરાણિ અઙ્ગાનિ=શરીરાવયવત્રાઃ હસ્તાદયો यस્ય તં સકલશરીરાવયવસૌન્દર્યસમ્પન્નં ‘દારગં’ દારકં-દારયતિ=વિદારયતિ પિત્રાદિ ચિન્તાં યઃ સ દારકઃ=પુત્રઃ તં ‘પયાયા’ પ્રજાતા=પ્રાજનયત્। ‘તણં’ તતઃસ્વલુ બાલક જન્માનન્તરં, ‘તાઓ’ તાઃધારિણ્યાઙ્ગાકારિણ્યસ્તદભિપ્રાયઙ્ગાશ્ચ, ‘અંગપડિયારિઓ’ અઙ્ગપરિચારિકાઃ= સેવિકાઃ ધારિણીં દેવીં ‘નવઘં મસાણં’ નવસુ માસેષુ ‘જાવ’ યાવત્ ‘દારગં પયાયં’ દારકં પ્રજનિતાં=દારકજન્મદાત્રીં ‘પાસંતિ’ પશ્યન્તિ ‘પાસિત્તા’ દૃષ્ટ્વા

મધ્યરાત્રી કે સમય મેં-(સુકુમાલપાણિપાયં જાવ સવ્વંગં સુદરં દારગં પાયાયા) સુકુમાર હાથ ઓર પૈર વાલે એસે સર્વાંગ સુન્દર પુત્ર કો જન્મ દિયા। મસ્તક ઉદર છાતી પૃષ્ઠ, દો જાંઘે, દો ભુજા કર્ણ નાસિકા યે આઠ અઙ્ગ હૈં, ચક્ષુ, હસ્ત, પાદ જંઘા, નચ, કેશ, ઓર માંસ યે ઉપાઙ્ગ હૈં। યે અંગ ઓર ઉપાંગ દોનોં હી ઉસ બાલક કે ચતિ કોમલ થે। યહાં જો યાવત્ શબ્દ આયા હૈં વહ પૂર્વ મેં કથિત પાઠ કા સૂચક હૈ। દારક શબ્દ કા યહ વ્યુત્પત્તિલભ્ય અર્થ હૈ કિ જો પિતા માતા આદિ કી ચિન્તા કો દૂર કરેં વહ દારક હૈ। (તણં તાઓ અંગપડિયારિઓ ધારિણીં દેવીં નવઘં માસાણં જાવદારગં પાસંતિ, પાસિત્તા સિગ્ધં, તુરિયં, ચવલં, વેહયં જેણેવ સેણિણ રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ) હસકે બાદ નવમાસ પૂર્ણ હોને પર દારક (પુત્ર) કો જન્મ દેને વાલી ઉસ ધારિણીદેવી કો જબ ઉસકી અંગપરિચારિકાઓને દેસ્વા તો દેશ કર વે શીઘ્ર હી ઉસ પુત્ર જન્મ કે વૃત્ત કો

પાણિપાયં જાવ સવ્વંગં સુદરં દારગં પાયાયા) સુકુમાલ હાથપગવાળા અને સર્વાંગ સુન્દર એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. માથું ઉદર, છાતી, પીઠ, બે જંઘાઓ, અને બે ભુજા આ આઠ અંગો છે. કાન, નાક, આંખો, હસ્ત, પાદ, જંઘા, નખ, કેશ, અને માંસ આ ઉપાઙ્ગો છે. તે બાળકના આ અંગો અને ઉપાંગો બંને સુન્દર હતાં. અહીં જે ‘યાવત્’ શબ્દ આવ્યો છે તે પૂર્વ કથિત પાઠનો સૂચક છે. દારક શબ્દની વ્યુત્પત્તિલભ્ય અર્થ એ છે કે જે માતા પિતા વગેરેની ચિન્તા મટાડે તે દારક છે. (તણં તાઓ અંગપડિયારિઓ ધારિણીં દેવીં નવઘં માસાણં જાવ દારગં પાયાયં પાસંતિ, પાસિત્તા, સિગ્ધં તુરિયં, ચવલં, વેહયં જેણેવ સેણિણ રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ) ત્યારબાદ નવ માસ અને સાડાસાત રાત્રિ પૂરી થયા પછી ન્યારે ધારિણી દેવીએ દારક (પુત્ર)નો જન્મ આપ્યો ત્યારે તેમની અંગ પરચારિકાઓએ તે બેઠને સત્વરે આ પુત્ર

ताः तथाभूतां देवीं दृष्ट्वा सिग्धं' शीघ्रं 'पुत्रजन्मवृत्तां श्रुतिं निवेदितव्य'
मित्यभिप्रायात् 'तुरियं' त्वरितं, अत्र विलम्बो न कर्तव्यः' इति निश्चयात्,
'चञ्चलं चञ्चलं भूपं प्रतिद्रुततरं निवेदयिष्यामः' इति चिन्तनात् 'वेगियं' वेगितं=
अतिशीघ्रं प्रियं वृत्तां निवेद्य भूपं तोषयिष्यामः' इति हेतोः कायव्यापार सङ्गात्,
यत्रैव श्रेणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं जयेन विज-
येन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा 'करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु'
करतलपरिगृहीतं=वद्ध करतलद्वयं शिर आवर्त=शिरसि=ललाटप्रदेशे आवर्तन-

राजा से कहना चाहिये इस विचार (खयाल) से जल्दी जहां श्रेणिक राजा
थे वहां पहुंची। सूत्रकारने जो यहां त्वरित आदि शब्दों को क्रिया विशेष-
ण परक रक्खा है उनका अभिप्राय ऐसा है कि उन अंगपरिचारिकाओंने
ऐसा विचार किया-इस समाचार के पहुंचाने में जरा भी विलम्ब नहीं
करना चाहिये इसलिये उनकी चालमें त्वरा आ गई थी। चलते समय
उनकी गति बहुत अधिक द्रुततर बन गई थी कारण राजाको इस वृत्तान्त
की खबर हम बहुत जल्दी करे ऐसा निश्चय उनके हृदय में काम कर
रहा था। अतिशीघ्रयह प्रिय बात राजा से कहकर उन्हें हम संतुष्ट करें
इस अभिप्राय से उनका शरीर विशेष चंचलनारूप वेग से युक्त हो रहा
था। (उवागच्छित्ता सेणियं रायं जएणं वद्धावैति) ज्यों ही वे राजा के
पास पहुँचीं तो उन्होंने सब से पहिले उन्हें जय विजय शब्दों से
बधाया (वद्धावित्ता करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु
एवं वयासी) वधाने के बाद दोनों हाथों को अंजलिरूप में

जन्मना समाचार राज्ञीनां पास पड़ोयाउवा नेधये आभ विचारीने तेओ जलदी
श्रेणिक राज्ञीनां पास गध. सूत्रकारे अहीं ने 'त्वरित' वगेरे शब्दोने क्रियाविशेषणुना
इपमां प्रयुक्त कया छ तेना लाव ओ छ के ते अंगपरिचारिकाओओ विचारु'
के आ समाचार राज्ञीनां पास अविलम्ब पड़ोयाउवा नेधये, ओथी न तेमनी आल
मां 'त्वरा' (अउप) आवी गध हुती आलती वणते तेमनी गति भूणन 'द्रुततर'
थध गध हुती, केमके तेमना मनमां निश्चितपणे आ विचारे उद्बलव्या के आ
समाचारनी जाणु राजने जलदी करीओ तो साइ. अतिशीघ्र आ प्रिय समाचार
राज्ञे आपी तेमने संतुष्ट करीओ आ हेतुथी ते गधी अंगपरिचारिकाओनुं
शरीर विशेष चंचलताइप वेगथी युक्त थध रह्युं हुतुं. (उवागच्छित्ता सेणियं
रायं जएणं विजएणं वद्धावैति) राज्ञीनां सामे पड़ोयतानी साथे न सीथी पड़ेलां
ते अंग परिचारिकाओओ 'जय' 'विजय' जेवा शब्दोथी तेमने वधाव्या. (वद्धा-
वित्ता करयलपरिगृह्यं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कटु एव वयासी) वधाव्या

कुर्वन्, मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, भाले बद्धाञ्जलिपुटं धृत्वा, 'एवं वयासी' एवमवदत्-
 एवं खलु हे देवानुप्रिय ! धारिणी देवी नवसु मासेषु यावन् दारकं प्रजाता-
 पुत्रमजनयत् 'तण्णं' तत् खलु वयं देवानुप्रियाणां युष्माकं प्रियं निवेदयामः,
 'मे' युष्माकं प्रियं=कल्याणं-जयो विजयश्च भवतु । ततःखलु स श्रेणिको राजा
 तासामङ्गपरिचारिकाणामन्तिके एतमर्थं=पुत्रजन्मरूपं, श्रुत्वा=कर्णगोचरं कृत्वा,
 निशम्य हृद्यवधार्य हृष्टतुष्टः ताः अङ्गपरिचारिकाः मधुरैः=प्रियैर्वचनैः=वाक्यैः,
 विपुलेन=बहुलेन=, पुष्पगन्धमाल्यालंकारेण 'सकारेइ संमाणेइ' सत्करोति,
 सम्मानयति, सत्कृत्य संमान्य, 'मत्थयधोयाओ करेइ' मस्तकधोताः करोति,

बान्धकर उन्हें मस्तक पर लगाया-लगाकर फिर इस प्रकार कहा-(एवं
 खलु देवानुप्रिया ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायाया तन्नं
 अम्हे देवानुप्रियाणं प्रियं निवेदेमो प्रियं मे भवउ) हे देवानुप्रिय ! धारिणी-
 देवीने नवमास पूर्ण होने पर पुत्र रत्न को जन्म दिया है इसलिये हम
 देवानुप्रिय आपको प्रिय निवेदित करती हैं । आपका जय विजय रूप
 कल्याण हो । (तण्णं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एय
 मट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं
 विउलेणं पुष्प गंध मल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ) इसके बाद
 श्रेणिक राजाने इन अंगपरिचारिकाओं के पास से पुत्र जन्मरूप इस
 अर्थको कर्णगोचर करके और उसे हृदय में अवधारित कर के हर्षित
 चित्त होकर उन अंगपरिचारिकाओं का मधुर वचनों से तथा विपुल पुष्प,
 गंध, माल्य एवं अलंकारों से खूब सत्कार किया-सन्मान किया ।

पछी णने ह्वायेनी अञ्जलि णनावीने पोताना मस्तके भूकीने उहुं के:-एवं खलु
 देवानुप्रिया ! धारिणी देवी नवण्हं मासाणं जाव दारगं पायाया तन्नं अम्हे
 देवानुप्रियाणं प्रियं निवेदेमो प्रियं मे भवउ) हे देवानुप्रिय ! नवमास अने
 साडासात रात्रि पूरी थया पछी धारिणी देवीये पुत्ररत्नने जन्म आये छे. ये
 शुभ समाचार अमे हे देवानुप्रिय तमने निवेदित करी रह्या छीये. तमारो 'जय'
 'विजय' इये कल्याण थये. (तण्णं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं
 अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वय-
 णेहिं विउलेणं पुष्प गंध मल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ) तयारभाइ श्रेणिक
 राजाये ते अंगपरिचारीकाये. द्वारा पुत्र जन्मनी बात सांखणीने तेने हृदयमां अरे-
 णर धारण करीने उष्युक्त थछने अंगपरिचारीकायेने भीडा वयनो द्वारा तेमज
 पुष्प पुष्प, गंधमाणाये अने अलंकारे द्वारा अण ज सत्कार अने सन्मान करीने

तासां दामीत्वमपनीतवान् इत्यर्थः, तथा 'पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ' पुत्रानु-
पुत्रिकां वृत्तिं कल्पयति=पुत्रपौत्रभोगयोग्यां जीविकां ददातीत्यर्थः, कल्पयित्वा=
कृत्वा 'पडि 'विसज्जइ' प्रतिविमर्जयति। ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटु-
म्बिक-पुरुषान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा=आहूय एवमवदत्=वक्ष्यमाण-
रीत्या पुत्रजन्मोत्सवार्थं कथितवान्-भो देवानुप्रियाः। राजगृहं नगरम् 'आसिय
जाव परिगीयं' आसिक्तं यावत् परिगीतम् इह यावच्छब्देन 'आसिय संमज्जि-
ओवलिनं' इत्यादि, द्रष्टव्यम्, आसिक्तसंमार्जितोपलिप्तम्-आसिक्तं=जलसे-
चनेन, संमार्जितं-कचवरापनयनेन, उपलिप्तं-गोमयादिना, इत्यादि तथा

(सककरित्तां सम्माणित्तां मत्थयधोयाओ करेइ) सत्कार सन्मान करके फिर उसने
उन्हें मस्तकधौत किया-अर्थात् दासीपने के कृत्य से मुक्त कर दिया और
(पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेइ) पुत्र पौत्र भोग्ययोग्य आजीविका से युक्त
कर दिया। अर्थात् उन्हें इस तरह की जीविकों लगादी कि जिससे उनके
पुत्र पौत्र तक भी बैठे खा सकें। (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ) इस तरह
की उनकी व्यवस्था करके फिर राजाने उन्हें वहां से विसर्जित कर दिया।
(तएणं से सेणिए राया कौटुंबियपुरिसे सदावेइ) पश्चात् उन श्रेणिक
राजाने कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सदावित्ता एवं वयासी) और बुला-
कर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवानुप्पिया? रायगिहं नयरं आसिय
जाव परिगीयं करेइ) हे देवानुप्रियो? तुम लोग शीघ्र से शीघ्र राजगृह
नगर को आसिक्त, संमार्जित तथा उपलिप्त करो-अर्थात् जल सींचकर उसे
आसिक्त करो कूड़ा करकट हटाकर उसे संमार्जित करो और गोमय

ते अंगपरिआन्धिर्याने 'मस्तक धौत करी' ओटले डे दासीपणुना कामथी मुक्त करी अने
(पुत्ताणु पुत्तियं वित्तिं कप्पेइ) पुत्र अने पौत्र लोग आजीविका बनावी 'दीधी.
ओटले डे तेमने ओवी आजीविका करी आपी डे तेथी' तेमना पुत्र अने पौत्र मुद्धां
आनंद पूर्वक जेठां जेठां लुपन पसार करी शके. (कप्पित्ता पडिविसज्जेइ)
आ जलनी व्यवस्था करीने राजने तेमने विदाय आपी. (तएणं से सेणिए राया
कौटुंबियपुरिसे सदावेइ) त्याग्याद श्रेणिक राजने कौटुम्बिक पुरुषोने जोलाव्या.
(सदावित्ता एवं वयासी) अने जोलावीने कहुं डे (खिप्पामेव भो देवानु
प्पिया? रायगिहं नयरं आसिय जाव परिगीयं करेइ) हे देवानुप्रियो? तमे
नगरी राजगृहनगरने आसिक्त संमार्जित तेमने उपलिप्त करे ओटले डे पाणी
छांटीने तेने सिंचित करे, अन्ये साइ करीने तेने संमार्जित करे अने छाणु पगेदेथी

નૃત્યવાદ્યગીતાદિભિઃ પરિગીતં=ગીતધ્વનિયુક્તં 'કરેહ' કુરુત, इदमत्र बोध्यम्—
 શૃંગાટકત્રિક'ચતુષ્ક ચતુર્મુખ રાજમાર્ગાદિષુ કચવરાઘપનયનેન પરિશોધિતં કુરુત,
 दर्शकजनोपवेशनार्थं मञ्चोपरिमञ्चयुक्तं गोशीर्षरक्तचन्दनादिना प्रतिभित्ति
 ચપેટાકારયુક્તં યોગ્યસ્થલે સ્થાપિતમંગલકલશમ્ પ્રતિદ્વારતોરણયુક્તં પુષ્પમાલા-
 સહિતં ચ ઉપચિતપુષ્પોપચારં નાનાવિધસુગન્ધિ ધૂપૈશ્ચ ધપિતં નૃત્યગાનવાદ્યાદિ-
 યુક્તાંચ કુરુત, કૃત્વા 'ચારગપરિસોહણં' ચારગપરિશોધનં 'ચાર' इति देशीयः
 શબ્દઃ, ચાર એવ ચારકઃ બન્ધનસ્થાનમ્ તસ્ય પરિશોધનમ્—કારાગારવદ્ધાનાં
 મોચનં કુરુતેત્યર્થઃ, કૃત્વા 'માણુસ્માણવદ્ધનં' મનોન્માણવદ્ધનં, તત્ર-માનં-
 ધાન્યમાનં સેટકાદિના તોલનં, ઉન્માનં—કર્પાદિકં તયોર્વદ્ધનં કુરુત-વિક્રેયવસ્તુ

આદિ સે લીપ પોતકર ઉસે ઉપલિસ કરો। તથા ગીત-નૃત્ય એવં બાજો
 કી તુમુલ ધ્વનિ (ઉચ્ચ સ્વર) સે ઉસે પરિગીત કરો ગીતધ્વનિ સે યુક્ત કરો।
 તાત્પર્ય ઇસકા યહ હૈ કિ શૃંગાટક, ત્રિક' ચતુષ્ક, ચતુર્મુખ એવં રાજમાર્ગ
 આદિ મેં જો કુછમી કચવર આદિ પડા હો ઉસે હટાકર બિલકૂલ સંફાઈ
 કરો। દર્શકજનોં કો બેઠને કે લિયે મન્ચોં કે ઉપર મન્ચોં કો સજાઓં।
 ગોશોર્ષ એવં ચન્દન આદિ સે નગર કી પ્રત્યેક ભિત્તિ કો લિસ કર સુન્દર
 બનાઓ, યોગ્ય સ્થલ મેં મંગલ કલશ રક્ષો દૂર એક દ્વાર મેં તોરણ
 બાન્ધો માલાઈ લટકાઓ જગહર ફૂલોં કો વિચેરો તથા અનેક પ્રકાર કી
 સુગંધિત ધૂપો સે નગર કો સુગંધિત કરો। (કરિત્તા ચારગપરિસોહણં કરેહ,
 કરિત્તા માણુસ્માણવદ્ધનં કરેહ, કરિત્તા એયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ જાવ
 પચ્ચપ્પિણંતિ) ઇસ પ્રકારકે ફિર કારાગાર મેં જિતને મીવ વૈદ મેં હો ઉન્હેં
 સુક્ત કરદો ઓર માનઉન્માન કા વર્ધન કરો-વિક્રેય વસ્તુ કા મૂલ્ય

લીંધીને તેને ઉપલિસ કરો. ગીત નૃત્ય અને વાજાઓની તુમુલ ધ્વનિ દ્વારા તેને
 'પરિગીત' કરો અર્થાત્ ગીત ધ્વનિયુક્ત બનાવો. એટલે કે શૃંગાટક, ત્રિક,
 ચતુષ્ક, ચતુર્મુખ અને રાજમાર્ગ વગેરે સ્થાનોમાં જે કંઈ પણ કચરો વગેરે હોય
 તેને હટાવીને એકદમ સફાઈ કરાવો. દર્શકોને બેસવા માટે એક પછી એક મંચોની
 ગોઠવણ કરો. ગોશીર્ષ અને ચન્દન વગેરેથી નગરની દરેક ભીંતને લીંધો અને તેને
 સરસ બનાવો. યોગ્ય સ્થાને મંગલકલશ પંધરાવો, દરેક દ્વાર ઉપર તોરણ બંધાવો,
 માળાઓ લટકાવો પ્રત્યેક સ્થાન ઉપર પુષ્પો પાથરી દો તેમજ જાતજાતના સુગંધિત
 ધૂપો દ્વારા નગરને સુવાસિત બનાવો (કરિત્તા ચારગપરિસોહણં કરેહ કરિત્તા
 માણુસ્માણવદ્ધનં કરેહ, કરિત્તા એયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ જાવ પચ્ચપ્પિણંતિ)
 ત્યારબાદ દેહબાનામાં જેટલા કેદીઓ છો તે બંધાને મુક્ત કરો અને માન ઉન્માનની

स्वल्पमूल्येन देयमिति गावः । एतां समाज्ञां प्रत्यर्पयत=उक्तकार्यं कृत्वा निवेदयत,
यावत् प्रत्यर्पयन्ति=तेऽपि कौटुम्बिकपुरुषाः सर्वं कार्यं कृत्वा 'सर्वं साधितमस्मा-
भिरिति निवेदयन्ति । ततः स श्रेणिको राजा अष्टादश श्रेणीः प्रश्रेणीः, तत्र-श्रेणयः=
कुम्भकारादि जातयः, प्रश्रेणयः=तज्जातिभेदरूपा, ता सर्वाः शब्दयति=आह्वयति,
आह्वय, एवं=वक्ष्यमाणरीत्या- अत्रादीत्-किमवादीत्? इत्याह 'गच्छ
णं' इत्यादि-हे देवानुप्रियाः ! गच्छत यूष्मद् राजगृहे नगरे अन्तिमतर वाहि-
रिण्' अभ्यन्तरे बाह्ये दशद्विदस्त्रिंशत्स्थितिपतितां=पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिकुलम-
र्यादाप्राप्तप्रक्रियां कुरुनेति सम्यग्न्तः । तां प्रक्रियां वर्णयति-'उत्सुकं' इत्यादि।
उच्छुलकां उन्मुक्तं शुल्कां=विक्रयार्थमानीत वस्तुनि राज्ञे देयं द्रव्यं शुल्कमुच्यते,
'दशदिवस-पर्यन्तं युष्माभिः सर्वैः शुल्कं न दातव्यमिति गावः । 'उत्करं' उत्क-

घटा दो-इस प्रकार हमारी इस आज्ञा के अनुसार सब कार्य करके पीछे
इस की खबर दी। इस प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषों से राजाने कहा-
उन्होंने भी राजाज्ञानुसार सब कार्य करके पीछे राजा को खबर दी
कि हमने आपकी आज्ञानुसार सब कार्य कर दिये हैं। (तएवं से सेणिए
राया अठारसश्रेणीपसेणीओ सदावेइ सदावित्ता एवं वयास्सी-गच्छहणं
तुवमे देवानुप्रिया) इसके बाद श्रेणिक राजाने कुम्भार आदि अठारह जाति
रूप श्रेणियों को तथा उन की जाति भेदरूप प्रश्रेणियों को बुलाया बुलाकर उनसे
ऐसा कहा हे देवानुप्रियो ? तुम सब जाओ और (राजगृहे नगरे अन्तिम-
तरवाहिरिण् दस दिवसियं जहारियं ठिइवडियं करेह) राजगृह नगर में
भीतर बाहर दस दिवस तक धर्मनीति युक्त पुत्र जन्मोत्सव सम्बन्ध
कुल मर्यादा प्राप्त प्रक्रिया को करो अर्थात् पुत्र जन्म के उत्सव से सम्बन्ध

वृद्धि करो, येयाती वस्तुनी डिंमत घटाडो, आ रीते अगारी आज्ञा मुज्जण काम
पुइं करीने अभने इरी णणर आपो. आ प्रमाणे सन्नये डौटुणिक पुरुषोने
इहुं. तेओ पणु सन्नणी आज्ञा मुज्जण काम संपूर्णपणु पतावीने श्रणिक सन्नने
णणर आपी डे तमारी आज्ञा मुज्जण काम पुइं थर्गियुं छे. (तएवं से सेणिए
राया अठारस श्रेणीपसेणीओ सदावेइ सदावित्ता एवं वयास्सी गच्छहणं
तुवमे देवानुप्रिया) तारणाह श्रणिक सन्नये कुंसार वगेरे अठार नति इप श्रेणियोने
तेमंज तेमनी पेटानति इप प्रश्रेणियोने गोदाव्या. गोदावीने इहुं डे छे देवानुप्रियो !
तमे णथा नयो अने (राजगृहे नगरे अन्तिमतर वाहिरिण् दसद्विदसियं जहा-
रियं ठिइवडियं करेह) राजगृह नगरनी अंदर अने बाह्य धर्मनीतिने अनुसरता
पुत्रजन्मोत्सवनी पुणमर्यादायी आसती आवेदी विधिओ पूरी करे पेटेड डे पुत्र
जन्मना उत्सवथी सणंध धरावती जेटली विधिओ छे तेमनी सणवड करे. जेम डे

રામ્ ઉન્મુક્તઃ પરિત્યક્તઃ કરો યસ્યાં તાં સર્વથા કરરહિતાં કુરુત, ગૃહક્ષેત્રા-
ધુપભોગે રાજ્જેદેયં દ્રવ્યં 'કર' હત્યુચ્યતે 'દશદિવસપર્યન્તં યુષ્માભિઃ સર્વેઃ
કરો ન દેયઃ' ઇતિ ભાવઃ। એવમન્યત્રાપિ બોધ્યમ્। 'અમહપ્પવેસં' અમટપ્ર-
વેશાં-અવિધમાનઃ અટાનાં રાજાઽજ્ઞા નિવેદકાનાં રાજપુરુષાણાં પ્રવેશઃકુદ્-
મ્ચિ ગૃહેષુ યસ્યાં સા તથોક્તા તામ્ દશદિવસપર્યન્તં નૂતના નૃપાજ્ઞા ન ભવિષ્ય-
તીતિ ભાવઃ। 'અદંડિમકુદંડિમં' અદંડિમકુદણ્ડિમાં, દણ્ડેન નિવૃત્તં લભ્યં
દ્રવ્યં દણ્ડિસં, કુદણ્ડેન નિવૃત્તં દ્રવ્યં કુદણ્ડિમં તત્ નાસ્તિ યસ્યાં સા, તથા,
તામ્, તત્ર-દણ્ડોઽપરાધાનુસારેણ રાજગ્રાહ્યં દ્રવ્યં, કુદંડસ્તુ યેન કેનાપિ કારણેન
જાતે મહાપરાધે સ્વલ્પં રાજગ્રાહ્યં દ્રવ્યમ્, અત્ર કુ શબ્દઃ અલ્પાર્થવાચકઃ નતુ-

રખને વાલી જિતની વાતે હૈં उन सबकी व्यवस्था करो जैसे-(उस्सुकं उक्करं) बेचने
के लिये जो वस्तु बाजार में आती है उस पर राजा के लिये जो द्रव्य
देय होता है वह अब १० दिन तक तक भोग नहीं देना। इसी तरह
गृह, क्षेत्र आदि रूप उपभोग वस्तु पर जो राज्य की तरफ से देक्स
नियत रहा करता है वह अब १० दिन तक तुम सब पर माफ किया जाता
है। (अमहप्पवेसं) राजा की क्या नवीन आज्ञा जारी हुई है इस बात
को घरर में पहुँचाने के लिये राज्य की ओर से भट नियुक्त रहा करते
हैं। सो अब १० दिवस पर्यन्त कोई नवीन आज्ञा राज्य की तरफ से
नहीं की जावेगी अतः तुम सब १० दिन तक की छुट्टी मनाओ।
(अदंडिमकुदंडिमं) अपराधियों के अपराधानुसार जो जुर्माना राज्य में
लिया जाता है उसका नाम दंड है तथा जिस किसी कारण से
जो मनुष्यों द्वारा अपराध बन जाता है उस पर जो राज्य की ओर से
थोड़ा सा जुर्माना लिया जाता है उसका नाम कुदंड है। यहाँ "कु" शब्द

(उस्सुकं उक्करं) બળરમાં વેચાણ માટે જે વસ્તુ તમે લાવો તે વસ્તુના ઉપરનો
કર (ટેક્સ) દસ દિવસ સુધી તમારે નહિ આપવો. આ પ્રમાણે જ ઘર, ખેતર વગે-
રેની જે ઉપભોગમાં આવનારી વસ્તુઓ છે તેમના ઉપર રાજ્ય કર નિયત કરેલો છે
તે દસ દિવસ સુધી બધાને માટે માફ કરવામાં આવે છે. (અમહપ્પવેસં) રાજાની
નવીન આજ્ઞા શરુ થાય ત્યારે તેને દરેક ઘરમાં પહોંચાડવા માટે રાજ્ય તરફથી ભેટ
નિયુક્ત કરવામાં આવે છે, તો હવે દસ દિવસ સુધી કોઈ પણ નવી આજ્ઞા રાજ્ય
તરફથી બહાર પડશે નહિ, એથી તમે બધા દસ દિવસની રજાઓ ગણો. (અદંડિમ-
કુદંડિમ) ગુનેગારોની પાસેથી ગુના બદલ જે દંડ રાજ્યમાં લેવાય છે તે 'દંડ' છે
તેમજ ગમે તે કાણુ દ્વાન માંણસોથી મોટો અપરાધ થઈ જાય છે તે બદલ રાજ્ય
તરફથી તેની પાસેથી એછા દંડ લેવાય છે તેનું નામ 'કુદંડ' છે. અહીં 'કુ' શબ્દ

કુત્સિતાર્થકઃ, કુદણ્ડકરણસ્ય રાજધર્માભાવાત, 'અધરિમં' અધરિમાં-અવિદ્યમાનં ધરિમં=ઋણદ્રવ્યં યસ્યાં સા તાં, ઉત્તમર્ણાધમર્ણાભ્યાં પરસ્પરં તદ્દળ નિવારણાર્થં ન કલ્હનીયં કિન્તુ તદ્દ્ર દ્રવ્યં રાજા દેયં અવિષ્યતીતિ ભાવઃ। અધારણિજ્ઞં અધારણીયામ્-અવિદ્યમાનો ધારણીયોઽધમર્ણો યસ્યાં સા, તાં-કેનાપિ પુરુષેણ કસ્માદપિ ઋણં ન ગ્રાહ્યં, તસ્મૈ ઋણગ્રાહકાય રાજા ધનમપુનર્ગ્રહણાય દાસ્યતે इति ભાવઃ। 'અણુદ્યુયમુદ્ગં' અણુદ્યુતાઃ-અનુ=અનુક્રમેણ અવિચ્છેદેન ઉદ્યુતાઃ=ઉત્સાહપૂર્વકં વાદિતાઃમૃદજ્ઞા વાદકૈઃ યસ્યાં સા તાં તથોક્તામ્, 'અમિલાયમલ્લદામં' અમ્લાનમાલ્યદામાં-તોરણાદિ યથાચીગ્ય સ્થાનેષુ વિવિધવર્ગે

કુત્સિત અર્થ કા વાચક નહીં હૈં-કિન્તુ અલ્પ અર્થ કા વાચક હૈં ૧૦ દિવસ તક દંડ ઓર કુદંડ ડોનોં માફ કિયે જાતે હૈં। (અધરિમં) ૧૦ દિવસ પર્યન્ત રાજ્ય કી તરફ સે એસી વ્યવસ્થા કર દી ગઈ હૈં કિ કર્જદાર ઓર કર્જ દેને વાલે ડોનોં વ્યક્તિ પરસ્પર ન લહેં। કર્જદાર કે ડપર જિતના ખી કર્જ દેને વાલે કા કર્જા હોગા-વહ રાજ્ય કી તરફ સે ઉસે અદા કર દિયા જાવેગા। (અધારણિજ્ઞં) કિસી ખી પ્રજાજન કો યદિ પૈસે કી જરૂરત પડતી હૈં-તો વહ કિસી ખી સાહુકાર સે ઋણ ન લે। ૧૦ દિવસ તક એસી વ્યવસ્થા રાજ્ય કી ઓર સે કી ગઈ હૈં કિ ઉસે આવશ્યકતાનુસાર દ્રવ્ય રાજ્ય દેગા। ઓર ઉસે વહ પુનઃ વાપિસ ન લેગા (અણુદ્યુયમુદ્ગં) તથા ૧૦ દિવસ પર્યન્ત એસી ખી વ્યવસ્થા કર દી જાવે કિ જિસસે ઉત્સાહ પૂર્વક નિરન્તર બાજે બજાને વાલે વાજે બજાને રહેં। (અમિલાયમલ્લદામં) તથા જો તોરણાદિ વાન્ધને કે સ્થાન હૈં ઉનમેં વિવિધ

કુત્સિત અર્થને સૂચવનારો નથી, પણ અલ્પ (થોડું) અર્થને સૂચવનાર છે. આજથી દસ દિવસ સુધી દંડ અને કુદંડ બંને માફ કરવામાં આવે છે. (અધરિમં) દશ દિવસ સુધી રાજ્ય તરફથી આ બંનેની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે. ઋણ લેનાર અને ઋણ આપનાર બંને વ્યક્તિ એક બીજાથી લડે નહિ. ઋણ લેનાર ઉપર બેટલું ઋણ આપનારનું હશે તે બધું રાજ્ય તરફથી ચૂકવવામાં આવશે. (અધારણિજ્ઞં) કોઈ પણ પ્રજાના માણસને જો પૈસાની જરૂર જણાય તો તે કોઈ સાહુકાર પાસેથી ઋણ ન લે, પણ દસ દિવસ સુધી એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે કે તેને આવશ્યકતા મુજબ ધન રાજ્ય તરફથી આપવામાં આવશે. અને તે ફરી પાછું નહિ લેવામાં આવે. (અણુદ્યુયમુદ્ગં) તેમજ દસ દિવસ સુધી આ બંનેની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવે છે કે જેથી ઉત્સાહપૂર્વક વાજાંવાજાઓ સતત વાજાંઓ વગાડતાં જ રહે. (અમિલાયમલ્લદામં) તેમજ તોરણ વગેરે બાંધવાની જગ્યાએ અનેક બંનેના સુવાસિત પુષ્પોની માળાઓ લટકાવવામાં આવે

सरस सुगन्धिपुष्पमालाघ्रियन्ताम्, इति भावः. 'गणियावरणाड्डिज्जकलियं' गणिकाद्वर नाटकीयकलितां, वेश्याप्रधाननृत्ययुक्ताम्, अण्णेतालायराणुचरियं' अनेक तालानराणुचरिताम्=अनेके ये तालाचराः=तालप्रदानेन प्रेक्षाकारिणः, तैः अनुचरिता आरोविता या सा तद्योक्तां, यत्र नृत्यादौ तालपूरकतया बृंहवः सहायकाः सन्तीति भावः, यद्वा-अनेके च ये तालाः उपलक्षणात् स्वरग्राममूर्च्छनादयः तेषामाचारः आचरणं तेनानुचरिता=युक्तां 'पमुइयपक्कीलियाभिरामं' प्रमुदितप्रकीडिताभिरामां प्रमोदयुक्ताः क्रीडायुक्ताजनाः, तैरभिरामो=मनोहराम्, 'जह्हारिहं' यथाही=धर्मनीति यथायोग्यां 'हिड्डडिचं' स्थितिपतितां,

वर्णके सरस सुगन्धित पुष्पों की मालाएँ चान्धी जावे। (गणियावरणाड्डिज्जकलियं) १० दिवस तक वेश्याजनों का सुन्दर-नृत्यकला होती रहे। (अण्णेतालायराणुचरियं) तथाउस नृत्य कला देखने में ऐसे व्यक्तियों का विशेष रूप से समावेश रहे जो ताल देने में पटु हों। अथवा-वह नृत्य कला की व्यवस्था वाली प्रक्रिया ऐसी हो कि जिसमें स्वर, ग्राम एवं मूर्च्छनादि को सद्भाव क्रियारूप-स्वूब हों। (पमुइयपक्कीलियाभिरामं) जो मनुष्य इस १०दस दिवसीयउत्सव में सम्मिलित होकर विविध प्रकार की क्रीडाओं से जनता का मनोरंजन करे उन पर यह ध्यान रक्खा जावे कि वे किसी भी तरह से हताश न हों किन्तु सदाप्रमुदित ही रहें। क्रित्ता एयमाणात्तियं पच्चप्पिणह) इस प्रकार पुरोत्पत्ति के उत्सव में क्रियमाण १०दिवस पर्यन्त की इस व्यवस्था को सफलता का रूप-देने के-लिये जो पूर्वोक्तरूप से आज्ञा दी गई है उसे जल्दोहर बनाने में किसी भी दोष की

(गणियावरणाड्डिज्जकलियं) दस दिवस सुधी वेश्याओंनां सुंदर नृत्यो यतां न रहे. (अण्णेतालायराणु चरियं) तेम न नृत्यक्षणाओने नेनाराओमां आवा व्यङ्कित वधारे पडता होय डे ओओ नृत्य वणते ताल आपराभां यतुर होय अथवा तो नृत्यक्षणांनी व्यवस्था ओवी होय डे ओमां स्वर, ग्राम अने मूर्च्छना वगेरेनो, क्रिया इपे सरस सुमेण होय. (पमुइय पक्कीलियाभिरामं) ओ डलाओरे. दस दिवस सुधी उत्सवमां सम्मिलित थर्छने अनेक डीडाओ द्वारा प्रज्ज-नोतुं मनोरंजन करे तेओ ओपर आस मनोरंजन करे तेओ ओपर आस आ रीते तडेहारी शणवाभां आवे डे तेओ डोछ पणु रीते डतोत्साही न थर्छ नय तेओ प्रसन्न न रहे. (क्रारित्ता एय-माणात्तियं पच्चप्पिणह) आ प्रमाणे पुत्रज्जन्मोत्सवमां दस दिवस सुधीना आ व्यवस्थाने सङ्गण जनाववा साटे ओ पडलां आजा अपाछ छे तेने सरस इय आप-वाभां डोछ पणु तनी डसर न रहेवी ओछओ. न्यारे आ जधी व्यवस्था पूर्ण थाय

स्थितः=कुलनर्यादा 'तत्र पतिना धातूनामनेकार्थत्वात् प्रचलिता यो पुत्र जन्मो
त्सवहेतुका क्रिया यस्यां सा तथोक्ता तां, 'दम द्विचसियं' दशद्विचसिमां—इशा-
हिकीं पुत्रजन्मोत्सवसम्बन्धिक्रियां कुरुत, कृत्वा इमाम् आज्ञासिकां=मन्त्राज्ञां
प्रत्यर्पयत । तेऽपि राजाज्ञाकारिणः कुर्वन्ति=उत्सवक्रियां भूपनिदेशानुसारेण
संपादयन्ति । कृत्वा=सपाद्य 'तद्देव पञ्चपिणंति' तथैव प्रत्यर्पयन्ति=भूपाय
निवेदयन्ति । ततः खलु स श्रेणिको राजा बाह्यायां उपस्थानशालायां सिंहासन-
वरगतः पौरस्थाभिमुखः सन्निपणः=उपविष्टः । तदनु किं करोतीत्याह—
'सइएहिय' शतकैश्च—शतमूल्यकैः शतसंख्यकैश्च, 'साहसिएहिय' साहस्रिकैश्च—
सहस्रमूल्यकैः सहस्रसंख्यकैश्च, 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च—लक्षमूल्यकै-
लक्षसंख्यकैश्च, 'जाएहिं' जातैः=द्रव्यसमूहैरित्यर्थः, 'दाएहि भाएहिं' दायैर्मागै =

कमी आप लोग न करे—जब यह सब व्यवस्था ठीक हो जावे तो आप
लोग हजे इसकी सूचना देंगे । (जाव पञ्चपिणंति) इस तरह राजा की आज्ञा को
शिरोधार्य कर उनलोगोंने वैसाही किया—और पीछे इस की खबर राजा
को दे दी । (तएणं सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणव
रणए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) इसके बाद वे श्रेणिक राजा बाहिरी उपस्थान
शाला में पूर्व दिशा की तरफ मुख करके उत्तम सिंहासन पर जाकर विराजमान
हो गये । (सइएहि य, साहस्सिएहि य, सयसाहस्सेहि य जाएहिं दाएहिं य
भाएहिं य, दलयमाणे१ पडिच्छेमाणे१ एवं च णं विहरइ) और वहाँ उन्होंने
पुत्रजन्म के उत्सव के उपलक्ष्य में शतमूल्य वाले सौ, सहस्र मूल्य वाले
हजार, तथा एकलक्षमूल्य वाले १लाख द्रव्यों को कि जिनका संविभाग
योग्यतानुसार याचक जनो के लिये किया गया था वितरित किया तथा

त्यारे तमे आनी णणर अभने सत्वर आपो (जाव पञ्चपिणंति) आ प्रमाणे रान्नी
आजाने माथे यठावीने ते दोडोये ते प्रमाणे७ क्युं त्यारणाह रान्ने तेनी णणर आपी.
(तएणं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए सीहासणवरगए पुर-
त्थाभिमुहे सन्निसन्ने) त्यारणाह श्रेणिकरान् णहारनी क्येरीमा उत्तम सिंहासन
उपर पूर्वदिशा तन्धे में करीने विराजमान थया. (सइएहिय, साहस्सिएहिय,
सयसाहस्सेहिय, जाएहिं य दाएहिं य, दलयमाणे१ पडिच्छेमाणे१ एवं च णं
विहरइ) अने त्यां श्रेणिक रान्ने पुत्रजन्मोत्सवनी शुशालीमां ओकसोनी डिमतना
सो, ओक हुनरनी डिमतना हुनर, तेमण् ओक लाणनी डिमतना द्रव्यो ने—केनेतुं
विभाजन याचकोनी योग्यता मुण्ण करवामां आव्युं हुतुं—वडेव्या. उत्सवमां निमं-

दान-योग्यमाणैः-योग्यतानुसारेण दातुं कृतसंचिभागैरित्यर्थः, 'दक्ष्यमाणे दक्ष्य-
माणे' ददत् ददत् पुत्रजन्मोत्सवे चाचकादिभ्यो यथायोग्य विभज्य बहुविधानि
द्रव्यजातानि वितरन्नित्यर्थः । 'पडिच्छेयाणे' प्रतीच्छन् पुत्रजन्मोत्सवे
नियन्त्रिता ये नृपास्तैरानीतानि दत्तानि हस्तिरन्नादीनि द्रव्यजातानि सादरं
गृह्णान्, 'एवं च णं विहरइ' एवं च खलु विहरति=सानन्दं तिष्ठति । ततः खलु
तस्य दारकस्य सान्नापितरौ प्रथमे दिवसे जायकम्मं करेति' जातकम्म=
जातकर्माख्यनांस्कार कुरुतः, द्वितीयदिवसे जागरिकां=रात्रिजागणं कुरुत
तृतीयदिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनं कारयतः, एवमेव निव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे'
एवमेव निव्वत्ते अशुचि जातकर्मकरणे, एवमुत्तरीत्या अशुचिजातकर्मकरणे निव्वत्ते=
समाप्ते भति 'संपत्ते' संप्राप्ते 'बारसाहदिवसे' द्वादशाह दिवसे=द्वादश
दिवसरूपे समये-द्वादशे दिवसे इत्यर्थः, अत्र दिवसशब्दः कालसामान्यबोधकः
अवजगद्व्याप्तिनिध्यात्, विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेति' उप-

इम उत्सव में नियंत्रित हुए राजाओं द्वारा जो भेट में हाथी घोड़े रत्नादि
पदार्थ आये हुए थे उनका अच्छी तरह सादर निरीक्षण किया । (तएणं
तस्स दारगस्स अम्मापियरो पहले दिवसे जायकम्मं करेति) बाद में
राजा और रानीने मिलकर उस दारक का प्रथम दिवस जातकर्म नामका
संस्कार किया । (करित्ता विइयदिवसे जागरियं करेति करित्ता तइए दिवसे
चंदमूरदंसणियं करेति, एवमेव निव्वत्ते असुइ जायकम्मकरणे संपत्ते
बारसाहे दिवसे विउलं असणं पाण खाइमं स्वाइमं उवक्खडावेति) दूसरे दिन
रात्रि जागरण किया, तीसरे दिन बालकको चन्द्रमा और सूर्य के दर्शन
कराये । इस प्रकार उक्त रीति के अनुसार अशुचिजातकर्म रूप कर्तव्य समाप्त
हो जाने पर जब १२ वां दिवस प्रारम्भ हुआ तब उन्होंने विपुल अग्न
पान, खाद्य एवं स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार की तैयारी करवाई ।

त्रित राज्ञ्यो द्वारा भेटउपमां आवेत्ता हाथी घोडा रत्न वगेरे पदार्थानुं सरस सन्मान
पूर्व निरीक्षणु कथुं. (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पहले दिवसे जाय
कम्मं करेति) त्यारणाह राज्ञराणी अन्ने भणीने पुत्रनो नतकर्म नामक संस्कार कथ्यो.
(कारित्ता विइयदिवसे जागरियं करेति, करित्ता तइए दिवसे चंदमूर
दंसणियं करेति), एवमेव निव्वत्ते असुइजाय कम्मकरणे संपत्ते बारसाहे
दिवसे विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेति) भील दिवसे रात्रि
नगरणु कथुं. त्रील दिवसे पाणकने चन्द्र अने सूर्यना दर्शन कशव्यां आ प्रमाणे
उपर कथां मुज्जण अशुअ, नतकर्म पूरा थया पाह न्याहे पारमो दिवस शुरु थयो
त्याहे तेजोअणे भूण न अशन, पान, पाद्य, अने स्वाद्य आभ चार प्रकारना आडा-

સ્કાર્યતઃ=નિષ્પાદયઃ, 'ઉવક્ષ્વડાવિત્તા' ઉપસ્કાર્ય-નિષ્પાદ્ય, મિત્રજ્ઞાતિ નિજક
સ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનં, તત્ર મિત્રાણિ=હિતકારકાઃ, સુહૃદઃ=હિતોપદેશકારિ-
ણશ્ચ, જ્ઞાતયઃ=માતાપિતૃશ્રાત્રાદયઃ, નિજજ્ઞાઃ=પુત્રાદયઃ, સ્વજનાઃ=પિતૃશ્રાત્રા-
દયઃ, સમ્બન્ધિનઃ, શ્વશુરકુલાદયઃ, પરિજનોદાસીદાસાદિઃ, તાન ચ=પુનઃ
વલં=સેનાં 'વહવે' વહૂન્=સર્વાન્ સામન્તભૂપાન, ગણનાયકાન દંડનાયકાન્
'આમંત્રેતિ' આમંત્રયતઃ, તતઃપશ્ચાત્ માતાપિતરૌ સ્નાતૌ કૃતચલિકર્માર્ણૌ વૃત
કૌતુકયાવત્સર્વાલક્ષારવિશ્લૂપિતૌ 'મહદ્મહાલયસિ' મહાતિમહાલયે-અતિમહાલયે

(ઉવક્ષ્વડાવિત્તા મિત્તણાઈણિયગમ્મયણસંબંધિપરિજણેવલં ચ વહવે ગણ-
નાયગદંડનાયગ જાવ આમંત્રેતિ) જવ ચારો પ્રકાર વા ભોજન વન કાર
તૈયાર હો ચુકા-તવ મિત્રજન, જ્ઞાતિજન નિજકજન સ્વજન, સમ્બન્ધિ
જન પરિજન યે સબ, તથા સેના ઓર સામન્ત શૂપ, ગણનાયક, દંડનાયક યે
સબ આમંત્રિત ક્રિયે ગયે । જો હિતકારક હોતે હૈં વે મિત્રો મેં, હિતકાર
જો ઉપદેશ દેતે હૈં સુહૃદો મેં, માતાપિતા માઈ આપ્તજનજ્ઞાતિ જનોં મેં પુત્રાદિ
નિજજનોં મેં, વાચા આદિ સ્વજનોં મેં, સાસ, સસુર, સાલા આદિ સંબંધિ
જનોં મેં દામી દાસ આદિ પરિજનોં મેં પરિગણિત ક્રિયે ગયે હૈં । (તઓ
પચ્છા પહ્યા કયવલિકમ્મા કયકોડય જાવ સવ્વાલંકારવિશ્લૂસિયા મહદ્-
મહાલયંસિમોયણ મંડવંસિ તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાહમં સાહમં મિત્તણાઈગણ-
નાયગ જાવ સદ્ધિં અસાપ્પમાણા વિસાપ્પમાણા પરિમાપ્પમાણા પરિમુંજેમાણા એવ
ચણં વિહરંતિ) હસકે વાદ રાજા ઓર રાની જો કિ પહિલે સે હી સ્નાન
વલિકર્મ કૌતુક આદિ ક્રિયાઓ સે નિવટકર નિશ્ચિત હો ચુકે હૈં તમા

રની તૈયારી કરાવડાવી. (ઉવક્ષ્વડાવિત્તા મિત્તણાઈ ણિયગ સમ્મયણ સંબંધિ પરિ-
જણેવલં ચ વહવે ગણનાયગ દંડનાયગ જાવ આમંત્રેતિ) ત્યારે વાનગીઓ
તૈયાર થઈ ગઈ ત્યારે, મિત્રજન, જ્ઞાતિજન, નિજકજન, સ્વજન, સંબંધિજન, પરિજન
આ બધા તેમજ સેના, સામન્તભૂપ, ગણનાયક, દંડનાયક આ સર્વેને આમંત્રણ
આપવામાં આવ્યું. જે હિત કરનાર હોય છે. તે મિત્ર, હિતનો ઉપદેશ આપનાર
હોય છે તે સુહૃદ, માતાપિતા ભાઈ વગેરે આપ્તજન, જ્ઞાતિજન, પુત્ર વગેરે નિજજન
કાકા વગેરે સ્વજન, સાસુ સસરા માગા વગેરે સંબંધિજન, દાસદાસી વગેરે પરિજન
કહેવાય છે. (તઓ પચ્છા પહ્યા કયવલિકમ્મા કયકોડય જાવ સવ્વાલંકાર
વિશ્લૂસિયા મહદ્મહાલયંસિ મોયણમંડવંસિ તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાહમં
સાહમં મિત્તણાઈ ગણનાયગ જાવ સદ્ધિં અસાપ્પમાણા વિસાપ્પમાણા પરિ-
માપ્પમાણા પરિમુંજેમાણા એવં ચણં વિહરંતિ) ત્યારબાદ રાજા અને રાણીએ સ્નાન કરાડા
આદિ પશ્ચિઓને અન્નાદલાગ આપવાઈપ બલિકર્મ, કૌતુક વગેરે ક્રિયાઓ પહેલેથી જ

अतिविशाले भोजनमण्डपे=भोजनशालायां नत विपुलम् अशनं पानं स्वाद्यं स्वाद्यं चतुर्विधाहारं मित्रज्ञातिगणनायकैः सार्धं 'आसाएमाणा' आस्वादयन्तौ=भोज्य-पदार्थान्स्वरुचिपूर्वकमाहरयन्तौ, 'विस्साएमाणा' विस्वादयन्तौ=विशेषेणास्वा-दयन्तौ सन्तौ 'परिभाएमाणा' परिभाजयन्तौ=उदारतापूर्वकं सर्वेभ्यो यथारुचि प्रतिपूर्णम् अशनादिकं ददन्तौ 'परिभुंजमाणा' परिभुञ्जन्तौ=खादन्तौ 'एवं च णं विहरन्ति' एवं च खलु विहरतः स्म । जिमियभुत्तुत्तरागयाविय' जिमित मुक्तोत्त-रागतौ अपिच=पूर्वं जिमितौ पश्चात् शुक्तोत्तरकालमगतौ, अपि च मित्रज्ञाति-गणनायकादिभिः सार्धं भुत्तवा भोजनस्थानादन्यत्रागतौ, च सन्तौ इत्यर्थः 'आयंता' आचान्तौ=शुद्धोदकेन कृतचुल्लुकौ, 'चोक्खा' चोक्षौ=अपनीतान्न-लेपौ 'परमसुडभूया' परमशुचिभूतौ=करादिप्रक्षालनेन परमपवित्रौ, तं मित्र-

समस्त अलंकारों से जिनका शरीर विभूषित हो रहा है अति विशाल भोजनमंडप में उस विपुल अशन, पान, स्वाद्य, स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को मित्र, ज्ञाति, गणनायक आदि जनों के साथ खूब रुचि पूर्वक चखा, खूब उसका आस्वाद लिया और साथ-में उसे उदा-रता पूर्वक बड़ी प्रीति से और दूसरों के लिये दिया-परोसा-फिर स्वयं खाया । (जिमियभुत्तुत्तराग या विय णं समाणा आयंत चोक्खा परम सुडभूया तं मित्तणाइ नियगसयण संबंधिपरिजणगणनायग विउलेणं पुप्फवत्थ गंध मल्ला-लं कारणेण स्वकारेति) जीमने के बाद फिर वे दोनों मित्र, ज्ञाति गणनायक आदिजनों के साथ उस भोजनस्थान से दूसरी जगह पर आये और वहाँ पानी से कुल्ला किया चोखे हुए भोजन के सीत जो कहीं लगे हुए थे उन्हें दूर किया परम शुचिभूत-हाथ आदि धोकर बिलकुल साफ पतावी दीधी छे. अने समस्त अलंकारेथी जेमनुं शरीर दीपी-ह्युं छे-ते अति विशाल मंडपमां आल्यां अने ते पुष्टण प्रमाणमां तैयार करवामां आवेलां अशन पान, भाद्य, अने स्वाद्य आ आर प्रकारना आहारने मित्र, ज्ञातिजन, गणनायक वगेरेनी साथे जेसीने भूषण रुचिपूर्वक आख्यां, तेना सारी पेठे आस्वाद दीधो अने णहुण उदारतानी साथे प्रेमभाव भतावता तेओओे भीलओेने पिरस्थुं अने नते पणु नभ्या. (जिमियभुत्तुत्तरागया विय णं समाणा आयंत चोक्खा परम सुडभूया तं मित्तणाइनियगसयण संबंधिपरिजणगणनायग विउलेणं पुप्फवत्थगंध मल्ला लंकारेणं स्वकारेति) नभ्या पछी नान राणी भन्ने मित्र, ज्ञाति अने गणनायक वगेरेनी साथे ते लोअन स्थानने छाडीने भील स्थाने पदार्था, अने शुद्ध पाणीथी तेओओे डोगणा डर्या. डंठ पणु ओहुं न रुडीलय ओवी सावयेतीथी भों

ज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनगणनायकादिकं विपुलेन पुष्पवस्त्रगन्धमालालङ्कारेण 'सकारेति सम्मानेति' सत्कृतः संमानयतः सत्कृत्य. संमान्य, तौ मातापितरौ एवमवादिष्टास्-‘जम्हाण’ यस्मात्सल्लु अस्मावस् अस्म्य दारकस्य गर्भस्थस्य चैव सतः अकालमेघेषु दोहदः प्रादुर्भूतः ‘तं’ तत्=तस्मात् सचत् खलु अस्माकं दारकः पुत्रः नाम्ना मेघः मेघकुमार इति, तस्य दारकस्य माता-पितरौ इत्यस्मैतद्रूपं ‘गौणं’ गौणं गुणप्राप्तं, ‘गुणनिष्फन्नं’ गुणनिष्पन्नं=गुण-रौदार्यधैर्यादिभिः निष्पन्नं=संजातं, ‘नामधेज्जं करेति’ नामधेयं कुरुतः ॥सू० २०॥

मूलम्—तएणं से मेहकुमारे पंचधाईपरिगहिए, तं जहा-
खीरधाईए, मंडणधाईए, मज्जनधाईए, कीलावणधाईए, अंकधाईए,

सुयरे बने-और फिर उन मित्र ज्ञाति, निजकस्वजन, सम्बन्धि परिजन, गणनायक आदिका विपुल पुष्प, वस्त्र, गन्ध माला तथा अलंकारों से सत्कार किया सम्मान किया। (सत्कारित्ता संमानित्ता एवं वयासी) सत्कार सम्मान करके फिर ऐसा कहा-(जम्हाणं अम्हं इमस्स दारकस्य-गर्भस्थस्य चैव सम्माणस्स अकाल मेहेसु डोहले पाउब्भूए तं डोउणं अम्हं दारए मेहेनामेणं मेहकुमारे) हमलोगों को यह बालक जब गर्भ में स्थित था तब अकाल मेघ का दोहद उत्पन्न हुआ था इसलिये हमारा यह बालक नाम से मेघकुमार हो। (तस्स दारकस्स अम्मापियरो अयमेवाह्वं गौणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति) इस तरह उस दारक का यह नाम जो माना पिताने रखा वह गौण था-गुणप्राप्त था-गुणनिष्पन्न था-औदार्य धैर्य आदि गुणों से युक्त था। ॥सूत्र॥२०॥

साङ्गं कथुं. आ प्रमाणे तेओ शुद्ध थया. उथ वगेरे स्वच्छ करीने ओकदम शुद्ध भन्यां त्थारपणी ते मित्र, ज्ञातिनिजक, स्वजन, सण्धी परिजन, गणनायक वगेरेने पुष्पण पुष्प; वस्त्र, गन्ध, माणा तेमज्ज अलङ्कारे द्वारा सत्कार अने सम्मान कथा. (सत्कारित्ता, संमानित्ता एवं वयासी) सत्कार अने सम्मान करीने कथुं डे जम्हाणं हं इमस्स दारकस्य गर्भस्थस्य चैव सम्माणस्स अकालमेहेसु डोहले पाउब्भूए तं डोउणं अम्हं दारए मेहे नामेणं मेहकुमारे) न्थारे आ भाणक गर्भमां उतो त्थारे ओमने अङ्गण मेघसुं दोहद उत्पन्न थयुं उतुं. ओटला भाटे आ अमारो पुत्र मेघकुमार नामे प्रसिद्ध थाय. (तस्स दारकस्य अम्मापियरो अयमेवाह्वं गौणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति) आ प्रमाणे मातापिता द्वारा राखवाभां आवेसुं. ते नामगौण उतुं-गुणयुक्त उतुं-गुण निष्पन्न उतुं.-उद्धारता धैर्य वगेरे गुणयुक्त उतुं. ॥ “सूत्र” २०॥

अन्नाहिय बहूहिं रुज्जाहिं चिलाइयाहिं वामणि-वडभि-वडवरिं-
वडसि-जोगियपल्हविणं-इसिगिया-थोरुगिणिं-लासिय-लउसिय
दमिलिं-सिंहलिं-आरविं-पुलिदिं-पक्काणिं-बर्हाल-सुरुंदिं-सवरिं-
पारसीहिं-पाणादेसीहिं विदेसवेसपरिसंडियाहिं इंगियचितियपत्थिय
वियाणियाहि सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहि
चेडियाचक्कवालवरिसघरकंचुइमहयरगविंदपरिक्खित्ते, हत्थाओ
हत्थं संहरिज्जमाणे, अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे परिगिज्जमाणे चालि-
ज्जमाणे उवलालिज्जमाणे रम्मंसि मणिकोट्टिमतलंसि परिमिज्जमाणे २
णिठ्ठायंसि णिठ्ठायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं-
सुहेणं बहुइ । तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो अणु-
पुठ्ठेणं नामकरणं च पजेमणं च एवं चंकमणगं च चोलोवणयं च
महया महया इट्ठीसक्कारसमुदएणं करिस्सु । तएणं से मेहकुमारं अम्मा-
पियरो साइरेगट्ठवासजायगंचेव गवभट्टमे वासे सोहणंसि तिहिकरण
दिवस नक्खत्त मुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणत्ति । तएणं से कलायरिए-
मेहंकुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ वाव-
त्तां कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेइ । सिक्खावेइ
तं जहा-लेहं१, गणियं२, रूवं३, नट्टं४, गीयं५, वाइय६, सरगयं७,
पोक्खरगयं८, समतालं९, जूयं१०, जणवायं११, पासयं१२, अट्ठावयं१३,
पोरेकठवं१४, दग्गमट्ठियं१५, अन्नविहिं १६, पाणविहिं१७, वत्थविहिं
१८, तिलेवणविहिं१९, आभरणविहिं२०, सयणविहिं२१, अज्जं२२, पहे-
लियं २३, मागहियं२४, गाहं२५, गीइयं२६, सिलोयं २७, हिरण्ण-
जुत्ति२८, सुवन्नजुत्ति२९, चुन्नजुत्ति३०, तरुणापडिकम्मं३१, इत्थि-

લક્ષણં૩૨, પુરિસલક્ષણં૩૩, હયલક્ષણં૩૪, ગયલક્ષણં૩૫, ગોળ-
લક્ષણં૩૬, કુકુડલક્ષણં૩૭, છત્તલક્ષણં૩૮, દંડલક્ષણં૩૯,
અસિલક્ષણં૪૦, મણિલક્ષણં૪૧, કાગળિલક્ષણં ૪૨, વત્થુવિજ્ઞં
૪૩, સંધાવારમાણં૪૪, નગરમાણં૪૫, ચારં૪૬, પટિચારં૪૭, વૂહં૪૮,
પટિવૂહં૪૯, ચક્રવૂહં૫૦, ગરૂલવૂહં,૫૧, સગડવૂહં૫૨, જુઘ્ઘં૫૩ નિયુઘ્ઘં
૫૪, જુઘ્ઘાઇજુઘ્ઘં૫૫, અટ્ટિજુઘ્ઘં૫૬, સુટ્ટિજુઘ્ઘં૫૭, બાહુજુઘ્ઘં૫૮, લયા-
જુઘ્ઘં૫૯, ઈસત્થં૬૦, છરૂપ્પવાય૬૧, ધણુઠ્ઠવેયં૬૨, હિરન્નપાગં૬૩, સુવ-
ન્નપાગં૬૪, સુત્તચ્છેડં૬૫, વટ્ટચ્છેડં૬૬, નાલિયાચ્છેડં૬૭, પત્તચ્છેજં૬૮.
કડચ્છેજં૬૯. સજ્જીવં૭૦, નિજ્જીવં૭૧, સડગરૂપં ॥૨૧ સૂ૦॥

ટીકા—‘તણં’ इत्यादि । ततः=नाम करणानन्तरं खलु स मेघकुमारः
‘पञ्चधाईपरिगृह्णिए’ पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चचैताधात्र्यः पञ्चधात्र्यः, ताभिः
परिगृहीतः. तत्र धात्र्यो=बालकपालिका मातृस्वदृश्यः, ताभिः परिगृहीतः,
पञ्चभिर्धात्रीभिः सुरक्षित इत्यर्थः कास्ताः पञ्चधात्र्यः ? इतिदर्शयितुमाह—
‘तंजहा’ इत्यादि—‘स्त्रीरधाईए’ स्त्रीरधात्र्या=स्तन्यदायिन्या १ ‘मंडनधाईए’
मण्डनधात्र्या=अलंकारकारिण्या २ ‘मज्जनधाईए’ मज्जनधात्र्या=स्नापिकया

‘તણ સે મેઢકુમારે’ इत्यादि ।

ટીકા—(તણ) નામ સંસ્કાર હોને કે વાદ (સે મેઢકુમારે) બ્રહ્મેઢ-
કુમાર (પંચધાઈપરિગ્રહિએ) પાંચ ધાત્રી સે સુરક્ષિત કિયા ગયા । (તં જહા) વે
પાંચ ધાત્રે યે હૈં (સ્ત્રીરધાઈએ, મંડનધાઈએ મજ્જનધાઈએ, ક્રીલાવળધાઈએ, અંક
ધાઈએ) ૧ સ્ત્રીરધાત્રી, મંડનધાત્રી, મજ્જનધાત્રી, ક્રીલાવળધાત્રી, અંકધાત્રી ।

તણ સે મેઢકુમારે इत्यादि

ટીકાર્થ—(તણ) નામ સંસ્કારણાદ (સે મેઢકુમારે) મેઢકુમાર પંચધા-
ઈ પરિગ્રહિએ) નેા સુખ, સગવડ અને સુશ્લા માટે પાંચ ધાત્રીઓ (ધાઈ માતાઓ)
સેકવામાં આવી (તં જહા) તે પાંચ ધાત્રી આ પ્રમાણે છે—(સ્ત્રીરધાઈએ, મંડ-
નધાઈએ, મજ્જનધાઈએ, ક્રીલાવળ ધાઈએ, અંકધાઈએ) (૧) સ્ત્રીરધાત્રી (૨) મંડન-
ધાત્રી, (૩) મજ્જનધાત્રી, (૪) ક્રીલાવળધાત્રી, (૫) અંકધાત્રી. આના દ્વય પીવડાવનાર

‘ક્રીડાનધાર્ણ’ ક્રીડનધાત્ર્યા-ક્રીડનં खेलन कारयति या, सा क्रीडनधात्री, तथा३
 ‘अरुधार्ण’ अरुधधात્ર्या-अरुः=उत्सङ्गः ‘गोद’इति भाषायाम् तत्र दधाति=
 स्थापयति या सा-अरुधधात्री, पञ्चमी, तथा४ ‘परिग्गर्हि’ इत्यनेन सस्वन्धः ।
 एवं च एकैका’धात्रीकरणकारणभेदेन द्वि प्रकारा भवन्ति तद्यथा-या स्वयं स्तन्यं
 पाययति सा करणरूपा प्रथमा, रोगादिकारणे सति याऽन्यधात्रीद्वारेण स्तन्यं पाय-
 यति सा कारणरूपा द्वितीया, रोगावस्थायां दुग्धपाने बालकस्य शरीरबुद्धिं प्रभृ-
 तीनां महतीहानिर्भवति, एवं मण्डनधात્ર्यादिषु सर्वत्र विभावनीयम् । अन्या-
 भिश्च बहुभिः=अनेकाभिः, ‘सुज्जाहि’ कुब्जाभिः, ‘चिलाइयाहि’ किराति-

इन में जो दूधपिलानेवाली धाय थी वह क्षीरधात्री, अलंकार पहिराने
 वाली जो धाय थी वह मंडन धात्री, स्नान कराने वाली जो धाय थी वह
 मज्जनधात्री, खेलखिलाने वाली जो धाय थी वह क्रीडनधात्री तथा गोद
 में लेने वाली जो धाय थी वह अरुधधात्री थी । ये पाँच धाये मेघकुमार
 की लालन पालन पोषण के लिये श्रेणिक राजाने नियुक्त की थी । कारण
 और कारण के भेद से ये पाँचों धाये दो दो प्रकार की कही गई हैं ।
 जैसे-जो बालक को स्वयं अपने स्तनों का दूध पिलाती है वह कारणरूप
 प्रथम धात्री है-तथा रोग आदि अवस्था में जो स्वयं का दूध तो पिलाती
 नहीं है किन्तु दूसरी धाय से दूध पिलवाती है वह कारणरूप द्वितीय
 क्षीरधात्र्य है । रोग आदि में बालक को दूध पीलाना उसकी बुद्धी आदि
 की हानि का एक बड़ा भारी कारण माना जाता है । इसलिये वह
 स्वयं का उल्ल अवस्था में दूध नहीं पिलाती है किन्तु दूसरी धाय से उसके
 लिये दूध पिलवाती हैं । इसी तरह मंडनधात्री आदिके भी भेदों का
 विवरण जानना चाहिये । यह मेघकुमार (अन्नाहिं य वहूहिं खुज्जाहिं, चिलाइयाहिं

ધાત્રી હતી તે ક્ષીરધાત્રી, સ્નાન કરાવનાર ધાત્રી મજ્જનધાત્રી, રમતો રમાડનાર ધાત્રી
 ક્રીડનધાત્રી તેમજ અંકમા લેનાર ધાત્રી અંકધાત્રી હતી. એ પાત્ર ધાત્રીઓ શ્રેણિક રાજાએ
 મેઘકુમારના પાળવા પોપવા માટે નિયુક્ત કરી હતી. કારણ અને કરણના ભેદ દ્વારા
 આ પાત્ર ધાત્રીઓ બપ્પે પ્રકારની કહેવામા આવી છે જેમ કે-જે વખતે બાળકને
 પોતાના સ્તનોનું દૂધ પીવડાવે છે તે કારણરૂપ પ્રથમ ધાત્રી છે તેમજ બીજાર
 અવસ્થા મા જે પોતાનું દૂધ પીવડાવતી નથી, પણ બીજી ધાત્રીથી દૂધ પીવડાવે છે
 તે કરણરૂપ બીજી ક્ષીરધાત્રી છે. બીજાર અવસ્થામાં બાળકને દૂધ પીવડાવવું એ
 બાળકની બુદ્ધિ વગેરેના માટે હાનિકારક ગણાય છે, તેથી એવા સમયે તે પોતાનું
 દૂધ પીવડાવતી નથી પણ બીજી ધાત્રીથી તેને દૂધ પીવડાવે છે. આ પ્રમાણે જ મંડન
 ધાત્રી વગેરેનો ભેદ અને ઉપભોક્તાનું વિવરણ બાણવું જોઈએ. મેઘકુમાર (અન્નાહિં ય

काभिः=किरातदेशोत्पन्नाभिः१, “वामणी-वडभी२, वव्वरी२, वउसी३, जोणिया४, पल्हविया५, इसिणिया६, धोरुगिणी७, लासिया८, लउसिया९, दमिलो१०, सिंहली११, आरवी१२, पुलिंदी१३, पक्कणी१४, वहली१५, मुरुंडी१६, सवरी१७, पारसीहिं१८” वामनी-वडभी-वव्वरी२, वकुसी३, योनिक्का४, पल्हविका५, ईशिनिका६, धोरुकिनिका७, लासिका८, लकुसिका९, द्राविडी१० सिंहली११, आरवी१२, पुलिन्दी१३, पक्कणी१४, वहली१५, मुरुण्डी१६, सवरी१७, पारसीभिः१८, ‘वामणी’ वामनीभिः=हस्त्वक्षरीराभिः, ‘वडभी’ वडभीभिः=एकपार्श्वहीनाभिः एतादृशीभिः ‘वव्वरी’ वव्वरीभिः=वव्वर देशसंभवाभिः२, ‘वउसी’ वकुसिकाभिः३ ‘जोणिया’ योनिक्काभिः=योन-देशोद्भवाभिः४, पल्हविया’ पल्हविकाभिः५ इसिणिया’ ईशिनिकाभिः६, ‘धोरुगिणी’ धोरुकिनिकाभिः७, ‘लासिया’ लासिकाभिः८, ‘लउसिया’ लकु-

वामणि-वडभि-वव्वरि वडसि-जोणिय-पल्हविण-इसिणिया-धोरुगिणि-
लासिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहलि-आरवि-पुलिदि-पक्कणि-वहलि-
मुरुंडि-सवरि-पारसीहिं णाणादेसीहिं विदेसवेसपरिमंडियाहिं इंगियणचितिय
पत्थिय चियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहियवेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं
चेडिया चक्कवालवरिसवरकंचुडमहयरगविंदपरिक्खि) अन्य अनेक कुब्जक
शरीर वाली किरात देश की स्त्रियों से (वोना) वामन शरीर वाली तथा
एकपार्श्व से विहीन ऐसी वव्वर देश की दाम्पियों से वकुश देश की
दासियों से यौनदेश को दामियों से पल्हविकाओं से ईशिनिकाओं से-
ईशान देशकी दामियों से धोरुनिकाओं से धोरुनकदेश की
दामियों से, लासिकाओं से-लामकदेश की दासियों से, लकुणदेश की

वहहिं खुज्जाहिं, चिलाउहिं वा इणि वर्णडभि-वव्वरि-वडसि-जोणिय-पल्हवि-
इमिणिया-धोरुगिणि-लासिय-लउसिय-उसिय-दमिलि-सिंहली-आरवि-
पुलिदि-पक्कणि-वहलि-मुरुंडि-सवरि पारसीहिं णाणादेसीहिं विदेसवेस
परिमंडियाहिं इंगिय चितिय पत्थिय चियाणियाहिं सदेसणेवत्थगहिय
वेसाहिं निउणकुसलाहिं विणीयाहिं चेडियाचक्कवालवरिसवरकंचुड
महयरगविंदपरिक्खित्ते अने णीलु घण्णु कुण्ड शरी-नी किरात देशनी स्त्रीओथी,
डींगणु शरीरनी तेमळ अेक तरङ्गना पार्श्वनी णणर देशनी दासीओथी, कुशदेशनी
दासीओथी, यौनदेशनी दासीओथी, पल्हविकाओथी-पल्हवदेशनी दासीओथी, ईशिमि-
काओथी-ईशानदेशनी दासीओथी, धोरुनिकाओथी-धोरुनकदेशनी दासीओथी लकुशओथी-
लकुशदेशनी दासीओथी, द्राविडीओथी-द्राविडदेशनी दासीओथी, सिंहलीओथी-सिंहल-

शिकाभिः९, 'दमिली' द्राविडीभिः१०, मिहली' सिंहलीभिः११, 'आरवी' आरवीभिः१२, 'पुलिंदी' पुलिन्दीभिः१३, 'पक्कणी' पक्कणीभिः१४, 'वहली' वहलीभिः१५, 'मुरुंडी' मुरुंडीभिः१६, 'शवरी' शवरीभिः१७, 'पारसी' पारसीभिः१८, 'णाणादेसीहिं' नानादेशीयाभिः अनार्यदेशोत्पन्नाभिः विदेश-वेसपरिमंडियाहिं' विदेशवेषपरिमण्डिताभिः नानादेशीयानां तासां स्व स्व-देशीय एव वेष आसीदित्यर्थः । 'इगियचिन्तियपत्थिय विजाणियाहिं' इङ्गित-

दासियों से, द्राविडियों से—द्रविडदेश की दासियों से, सिंहलियों से—सिंह-लदेश की दासियों से आरवियों से—आरवदेश की दासियां से, पुलन्द-नियों से—पुलिन्द देश की दासियों से, पक्कणियों से—पक्कणदेश की दासियों से बहु-बहलदेश की दासियों से मुरुंडी-मुरुंडदेश की दासियों से शवरी-शवरदेश की दासियों से पारसी-पारसदेश की दासियों से इन नाना अनार्यदेश की दासियों से सदा सुरक्षित रहा करता था । ये सब भिन्न-देश की दासियां अपने-देश के अनुसार वेषभूषा से मदैव सुसज्जित रहती थीं । इगित, चिन्तित, तथा प्रार्थित. विषय को ये जानने में बड़ी निपुण थीं । अभिप्राय के अनुसार जो चेष्टा की जाती है उसका नाम चिन्तित है । जैसे भ्रूयां चलाना शिरका हिलाना आदि । भोजनादि के समय में मन में जो विचार आता है उसका नाम चिन्तित है । अंग आदि मोड़ना इसका नाम प्रार्थित है । इनमें कितनीक स्त्रियों ऐसी भी थीं जो अपने ही देश के अनुरूप पोशाक पहिने रहा करती थीं । अन्य देश की पोशाक नहीं पहिनती थीं । ये सब बड़ी निपुण थीं कार्य संपादन करने

देशनी दासीओथी, आरणीओथी—आरवदेशनी दासीओथी, पुलन्दनीओथी—पुलिन्ददेशनी दासीओथी, पक्कणीओथी—पक्कणदेशनी दासीओथी, बहु-बहलदेशनी दासीओथी, मुरुंडी-मुरुंडदेशनी दासीओथी, शवरी-शवरदेशनी दासीओथी, पारसी-पा-सदेशनी दासीओथी आरवी अनेक अनार्यदेशनी दासीओथी ते उंमेशा सु क्षित रहेतो उतो. आ गंधी विलिन्न देशोनी दासीओ पोतपोताना देशनी वेषभूषामा सदा सुसज्जित रहेती उती. उगित, चिन्तित तेमज प्रार्थित विषयोने जणुवामां तेओ भूणज यतुर उती. अभि-प्राय मुज्ज जे चेष्टा करवामां आवे छे ते उगित उड़ेवाय छे जेभ के भ्रूसंयासन, करपुं, माथुं उड़ावपुं वगेरे. लोअन वगेरेना समये जे विचारो उद्भवे छे तेनु नाम चिन्तित छे. अंग वगेरे वाणपुं ते प्रार्थित उड़ेवाय छे. आमां डेटलीक स्त्रीओ ओवी पणु उती के जेओ पोताना देशना पहरेवेश मुज्ज वओ पहरेरीने ज रहेती उती. भील देशनो पहरेवेश तेमने पसंद न उतो. आ गंधी दरेक कार्यमां अत्यन्त निपुण उती. अम

चिन्तितप्रार्थितविज्ञाताभिः तत्र इङ्गितम्=अभिप्रायानुरूपचेष्टा ईषद्भूशिरः कम्पनादिका, चिन्तितं=भोजनादि समये मनसि विचारितं, प्रार्थितं=अभिलषितं अद्रमोटनादिना, तानि विज्ञातानि याभिस्तास्तथा, ताभिः, इङ्गितादीनां विज्ञापिकाभिरित्यर्थः । 'स्वदेशेनैष्यगृहीतवेपामिः स्वदेशस्य-आर्यदेशस्य यानि नैष्यग्यानि वस्त्रभूषणधारणरीतयः, ताभिः गृहिता वेपाः याभिस्तास्तथोक्ताः, ताभिः स्वदेशवेपसम्पन्नाभिः, निउणकुसलाहि' निपुणकुशलाभिः तत्र निपुणाः=कार्यं सम्पादनचतुराः, कुशलाः=कार्यकारणरीति-

में बहुत चतुर थी। कुशल थ-कार्यकरने की पति को बड़ी अच्छी तरह जानती थी। विनीत थीं-अपने स्वामी के मन के अनुकूल कार्य किया करती थीं। जिस तरह वह मेघकुमार पूर्वोक्त इन भिन्न-देश की स्त्रियों से सदा सुरक्षित बना रहता था-उसी तरह वह चेष्टिका चक्रवाल-दानियों के समूह से वर्षधरों-नपुंसक मनुष्यों-से जो अंतःपुर की रक्षा करने में नियुक्त होते हैं, कंचुकियों से-अंतःपुर में रहे हुए वृद्ध मनुष्यों से तथा महत्तरों से-अंतःपुर के कार्य चिन्तकों से भी सदा वेष्टित रहता था। इसका तात्पर्य यह है कि राजाने जो अनार्य देशोत्पन्न किराती आदि स्त्रियों को उसकी लालन पालन करने में नियुक्त कर रक्खा था वह इसलिये था कि प्रारंभ से उनके सहवास से तत् तत् देश की भाषाओं आदि का ज्ञान हो जावे और विदेश के वृत्तान्त से वह परिचित होता रहे कि जिससे वह अपने देशकी रक्षा करने में समर्थ बने। इसी तरह जो यह कहा गया है कि वह स्वदेशोत्पन्न

४ वामां अतु डती. कुशण डती, काम करवानी रीत सारी पेठे नलुती डती. तेओ नम्र डती,-पोताना स्वामीना मनने अनुक्षण काम करती डती. मेघकुमार नेम पूर्वोक्त नुदा नुदा देशोनी स्त्रीओथी सुरक्षित रहेतो डतो तेम चेष्टिका चक्रवाल-दासीओना समूहथी वर्षधरे-नपुंसक माणुसोथी डे नेओ अंत पुरनी रक्षा भाटे नियुक्त करायेला डता, कंचुकीओथी-रणवासमां रहेनारा वृद्ध माणुसोथी तेम न महत्तरथी रणवासना कार्यचिन्तकोथी डमेशां घेरायेलो रहेतो डतो. डडेवानो डेतु ओ छे डे रानथी तेना पालन-पोषण भाटे अनार्य देशनी किराती वगेरे स्त्रीओ नियुक्त करवामां आवी डती ते ओटला भाटे डे शरुआतथी न तेमना सहवास द्वारा नुदा नुदा देशोनी लापाओ वगेरेतुं ज्ञान थड नय अने विदेशोना डिलयालथी पणु ते परिचित थतो नडे डे नेथी लविध्यमां ते पोताना देशनी रक्षा करवानुं सामर्थ्य धरावी थके. ओ रीते ने ओम डडेवामां आव्युं छे डे ते स्वदेशोत्पन्न स्त्रीओथी वीटणावो रहेतो डतो, तेतुं प्रयो-

ज्ञानसंपन्नाः, ताभिः 'विणीयाहि' विनीताभिः=स्वामिमनोऽनुकूलकार्यकरण
शीलाभिः, 'चेडियाचक्रवालवरिसधरकंचुडमहयरगविंदपरिविखत्ते' चेटिकाच-
क्रवालवर्षधरकंचुकिमहत्तरकवृन्दपरिक्षिप्तः तत्र चेटिकाः दास्यः, तासां चक्र-
वालं=समूहः, वर्षधराः नपुंसकीकृताः अन्तःपुररक्षकाः, कंचुकिनः=अन्तपुर
चारिणोवृद्धाः, उक्तं च—

“अन्तःपुरचरोवृद्धो, विप्रो'गुणगणान्वितः ।

सर्वकार्यार्थं कुशलः, कंचुकीत्यभिधीयते ॥१॥”

महत्तरकाः-अन्तःपुरकार्यचिन्तकाः, तेषां वृन्दं-समूहःतेन परिक्षिप्तः युक्ताः।
अत्रायं विवेकः अनार्यदेशोत्पन्नानां किराती मभृतीनां ग्रहणं तत्तद्देशीयभाषा
परिज्ञानेन विदेशवृत्तान्तपरिज्ञानेन च स्वदेशरभादिद्योतनम्, स्वदेशग्रहणात्
स्वभाषा-स्व सदाचार-परिरक्षणेन इह परत्रकार्यं सिद्धिर्जायते । 'हत्थाओ हत्थं
संहरिज्जमाणे' हस्तात् हस्तं संह्रियमाणः एकस्या'हस्तादपरस्या'हस्ते संह्रिय-
माणाः, 'अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे' अङ्कादङ्कं परिभुज्यमानः=एकस्याःक्रोडतः
अपरक्रोडे परिपाल्यमानः, सुखानुभवं कुर्वाणः 'परिगिज्जमाणे' परिगीयमानः=
शिशुप्रसादार्थं दयादाक्षिण्यशौर्याद्यर्थं गीतं विशेषैर्गीयमानः, 'उवलालिज्जमाणे'

स्त्रियों से घिरा रहता था उसका कारण यह है कि उसे उनके द्वारा
अपनी भाषा तथा अपने देशका आचार विचार ज्ञात होता रहे ताकि
वह अपने देश में और परदेश में भी कार्य की सिद्धि करने में सार्थ
बना रहे। (हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) यह मेघकुमार एक स्त्री के
हाथ से दूसरी स्त्री के हाथ में सदा रहता था (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे)
एक की गोदी से दूसरी की गोदी में सुखानुभव करता था। (परिगि-
ज्जमाणे) इसे प्रसन्न रखने के लिये दामियाँ ऐसेर गीत गाती रहती थी-
कि जिन जनों में दया दाक्षिण्य एवं शौर्य आदि विषय मग्न रहते थे
(उवलालिज्जमाणे) यह 'घात्री आदिकों की करांगुली पकड़ कर चलता था

जब ये छे डे तेमना द्वारा पोतानी लापा तेमज पोताना आचार-विचार, रહેणी-
करणीनी जाणु थती रहे, तेथी ते देश विदेशमा पोताना कार्यनी सिद्धि सहेलाद्यथी करी शडे.
(हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे) मेघकुमार येक स्त्रीना हाथथी भीछ स्त्रीना हाथमा
डंभेथां डतो (अंकाओ अंकं परिभुज्जमाणे)येकना जोणाभाथी भीछना जोणाभा
सुखानुभव मेणवतो डतो. (परिगिज्जमाणे) मेघकुमारने प्रसन्न राखवा माटे दासीओ
दया, दाक्षिण्य अने वीर रसथी परिपूणु गीतो गाती डती. (उवलालिज्जमाणे) मेघकुमार
घाथमाता वजेरे नी हाथनी आगणी पकडीने आबतो डतो (उवलालिज्जमाणे)

उपलाल्यमानः=क्रीडनकवस्तुभिः क्रीडायमानः. 'चाल्यमानः=चाल्यमानः=
धाव्यादिभिः करान्जुलि धृत्वा गम्यमानः. 'रम्मंसि' रम्ये=सुन्दरे 'मणिकोटि-
मतलंसि' मणिबद्धभवनार्ङ्गणे 'परिमीज्जमाणे' परीमीयमानः धातूनामनेका-
र्थत्वात् क्रीडायमानः, 'णिव्वायसि' निर्वातिके=वायुवर्जिते, 'णिव्वायायंसि'
निव्यायानके=शीतोष्णाद्युद्रवहिते, गिरिकंदरमल्लीणेव' गिरिकन्दरे=गिरिग-
ह्वरे आलीनइव, 'चंपगपायवे'-चम्पकपादयः-चम्पकवृक्षइव, 'सुहं सुहेणं वड्डुइ'
सुखं सुखेन वदते=मेघकुमारः सर्वथा सुखपूर्वकं वृद्धिं प्राप्नोतीत्यर्थः । 'तएणं
तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो' ततःखलु तस्य मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ
आणुपुव्वेणं' आनुपूर्व्वेण क्रमेण, नामकरणं च 'पजेमणं' 'पजेमनम्' पजेमनम्=
अन्नप्राशनं च एवं 'चंक्रमणं च' चंक्रमणकम्-इतस्ततश्चलनं 'चौलोवणयं च'
चौलोपनयं=शिखाधारणं, मुण्डनाव्यसस्कारविशेष, 'महया इड्डु' संस्कारसमुदणं'

(उवलालिज्जमाणे) इसके समक्ष नाना प्रकार के खिलौने मनोविनोद
के लिये रखे रहते थे । (रम्मंसि मणिकोटिमतलंसि परिमिज्जमाणे) सुरम्य
मणि निर्मित भवन की भूमि-में-प्रांगण में-यह क्रीडा किया करता था ।
(णिव्वायंसि णिव्वायायंसि गिरि कंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेणं वड्डुइ)
जिस प्रकार वायु वर्जित तथा शीत उष्ण आदि के उपद्रव से रहित पर्वत
गुफा में उत्पन्न चंपक का वृक्ष निर्विघ्नरूप से बढ़ता है उसी प्रकार यह
मेघकुमार भी सुखचैन से वृद्धि को प्राप्त होने लगा । (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स अम्मापियरो अनुपुव्वेणं नामकरणं च पजेमणं च चंक्रमणं च
चौलोवणयं च महया इड्डु' संस्कारसमुदणं करिसु) इसके बाद उस
मेघकुमार के माता पिताने उसका संस्कार किया । अन्नप्राशन किया करवाई ।
चंक्रमणविधि एवं मुंडनसंस्कार करवाया । ये सब संस्कार जो करवाये
येनी साभे जतजतना रभड्डांओ मनोविनोद भाटे भूङ्गामां आवतां उतां (रम्मं-
सिमणिकोटिमतलसि परिमिज्जमाणे) मनोहर मणिभय भवननी लूभिमां, प्रांग-
णमां, मेघकुमार रभतो उतो (णिव्वायंसि णिव्वायायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव
चंपगपायवे सुहं सुहेण वड्डुइ) जेम वायु रहित तेमज ङंडी, गरभीना उपद्रव
वगरनी पर्वतनी शुद्धांमां उत्पन्न थं पड्वृक्ष निर्विघ्न इपे वृद्धि पाभे छे, तेमज आ
मेघकुमार पणु सुणेथी मोटो थवा लाओ. (त एणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो
अनुपुव्वेण नामकरणं च पजेमणं च चंक्रमणं च महया इड्डु' संस्कारसमुद-
णं करिसु) तयारभाह मेघकुमारनो मातापिताओ नामकरण संस्कार ड्यो अने अन्न
प्राशन विधि संपन्न डरी. त्या भाह थंक्रमणविधि तेमज मुंडन संस्कार डनओ.

महाद्वैत-कार-मुदयेन=महत्या क्रुद्धा यः मत्काराणां समुदयस्तेन, जनानां नानाविधमत्कारैरित्यर्थः, 'कारिस्तु' कुरुत । ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ 'साइरेगद्वामजायगंचेव' सातिरेकाऽष्टवर्षजातकं चैव-सातिरेकाणि=किंचिदधिकसदितानि अष्टौवर्षाणि जातानि यस्य तं, गर्भकालमादाय किंचिदधिक-काष्टवर्षपरिमितवयस्कमित्यर्थः, तेन जन्मकालतः मासत्रयाधिक सप्तवर्ष वयस्कं मिति-फटीत भवती, तदेव स्पष्टो कुर्वन्नाह 'गवभट्टमे वासे' गर्भाष्टमे वर्षे गर्भवः=गर्भकालमादायाष्टमे वर्षे पूर्णे सती स्तोत्रकालानन्तरमीत्यर्थः । 'सोहणंसो' शोभने तीहाकरण दिवस नख हत्तामी' तीथीकरण दिवसनक्षत्र मुहूर्त=शुभतीर्थौ शुभकरणे शुभमुहूर्तच'कलायरियस्स उवणंति, कलाचार्यस्य उपनयतः-कलाध्यापकस्य समीपे कला अध्येतुं प्राप यत इत्यर्थः । ततः खलु स कलाचार्यः मेघकुमारं द्वागुप्तं कलाः सेहावइ सिक्खावेइ' इति सम्बन्धः । 'सेहावइ' सेधयति=प्रापयति, उपदिशतीत्यर्थः ।

गये वे साधारण स्थिति से नहीं करवाये गये किन्तु इनके करते समय उन लोभोंने साधर्मीजनों का अपनी बड़ी भारी क्रुद्धि के द्वारा नाना प्रकार आदर सत्कार किया । (नएणं से मेघकुमारं अम्मापियरो साइरे गद्वाम जायगं चैव गवभट्टमे वासे सोहणंसि तिहिकरणदिवसनवखत्ति मुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणंति) धीरे-मेघकुमार के जब कुछ अधिक आठ वर्ष निकल चुके अर्थात् जन्मकाल से लेकर तीन मास अधिक मात वर्ष जब समाप्त हो चुके गर्भकाल से लगाकर जब ठीक आठ वर्ष का बह हो गया तब शुभतिथि, शुभकरण, शुभदिवस शुभ नक्षत्र शुभमुहूर्त में उसे उसके मातापिताने कला-पढ़ने के लिये कलाचार्य के पास बैठा दिया । (नएणं से कलायरिणं मह कुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरूपज्जवसाणाओ वावत्तरिं कलाओ य सुत्तओ य अत्थओ य करओ य सेहावेइ सिक्खावेइ) कलाचार्य ने

आ अधा संस्कारे साधा-णुइये पू । तथा नडि पणु आ संस्कारे उ ती वणते ते दोधेये अधर्मीजनोना पोतानी भूण न क्रुद्धि द्वारा अनेक रीते सत्कार किये । (न एणं से मेघकुमारं अम्मापियरो साइरेगद्वामजायगं चैव गवभट्टमे वासे सोहणंसि तिहिकरणमुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणंति) धीमे धीमे आभ न्यारे मेघकुमारे आठ वर्षों पसार किये, ओठवे डे जन्मकाण्ठी भांडीने सात वर्ष अने त्रण मास पू । तथा त्यारे शुभतिथि शुभक-ण अने शुभमुहूर्तमां तेने माता-पिताओ उणाओना अत्थास भाटे उणाचार्य पासे भेसाओये । (न एणं से कलायरिणं मह कुमारं लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरूपज्जवसाणाओ वावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहावेइ सिक्खावेइ)

‘सिक्खवावड्’ शिक्षयति=अभ्यासयतीत्यर्थः। कीदृश्यस्ता कलाः इत्याकाङ्क्षायामाह-‘लेहाइयाओ’ इत्यादि ‘लेहाइयाओ’ लेखादिकाः-तत्र लेखनं लेखः=अक्षरविन्यासः तद्विषया कला लेख इत्युच्यते, स आदिर्यासां तास्तथा, लेखो लिपिः, सा चाष्टादशधा=इंमलिपिः१, भूतलिपिः२, यक्षलिपि३, राक्षसीलिपिः४, आङ्गलिपिः५, याविनी६, तुरुष्की७, कीरदेशोत्पन्नलिपिः कीरिः८, द्राविडी=द्रविडदेशोत्पन्नलिपिः९, सिन्धवी=सिन्धुदेशोत्पन्नलिपिः१०, मालविनी=अवन्तिदेशोद्भवा११ नाटीलिपि१२, नागरी१३, लाटी१४, पारसी१५, अनिमित्ती१६, चाणकी१७, मूलदेवीच१८, इति, ‘गणियप्पहाणाओ’ गणितप्रधानाः=एकद्वित्र्यादि संख्याप्रधानाः, ‘सज्जनरूपपज्जवसाणाओ’ शकुनरूपपर्यवसानाः, शकुनरूपपर्यन्ताः ‘वावत्तरि कलाओ’ द्विपक्षति कलाः, ‘सुत्तओय’ सूत्रतश्च=ग्रथितमूर्तरूपात्, ‘अत्थओ य’ अर्थतः=व्याख्यानतश्च, ‘करणओय’ करणतः=प्रयो-

भी मेघकुमार को लेखादिकला गणित प्रधानकला और शकुनरूप (शब्द) पर्यन्त तक की समस्त ७२ कलाओं का उपदेश दिया और उन्हें सिखाया। अक्षर लिखने की कला का नाम लेख कला है-अक्षरलिपि १८ अठारह प्रकार की होती है (१) हयलिपि (२) भूतलिपि, (३) यक्षलिपि (४) राक्षसीलिपि (५) अङ्गलिपि, (६) याविनीलिपि, (७) तुरुष्कीलिपि, (८) कीरदेश में उत्पन्न हुई कीरिलिपि, (९) द्राविडीलिपि, (१०) सिन्धुदेश की लिपि, (११) अवन्ति देशकीलिपि, मालविनी, (१२) नाटीलिपि (१३) नागरीलिपि, (१४) लाटीलिपि, (१५) पारसीलिपि, (१६) अनिमित्ती, लिपि (१७) चाणकी लिपि, (१८) मूलदेवीलिपि। एक दो, तीन आदि संख्या प्रधान कला का नाम ये सब कलाएं मेघकुमार को मूलरूप से सुनाई गई और सिखलाई गई। अर्थ की अपेक्षा भी ये सब कलाएं उसे सुनाई गई। तथा क्रयप्रयोगरूप व्यापारद्वारा ये सब कलाएं उसे सुनाई गई और समझाई

उणाशीष्वा-नारआयथे^१ षण्णु मेघकुमारने लेख वगेरेनी उणा, गणितप्रधानउणा अने शकुनरूप (शब्द) सुधीनी जधी जेांतरे उणाने उपदेश आये अने शिषवाडी. अक्षर लखवानी उणानुं नाम लेखनउणा^२ छे. अक्ष लिपि अठार (१८) प्रकारनी होय छे (१) इंमलिपि, (२) भूतलिपि, (३) यक्षलिपि, (४) राक्षसी लिपि, (५) अङ्गलिपि, (६) याविनीलिपि, (७) रुष्कीलिपि, (८) कीरदेशमां प्रयलित कीरिलिपि, (९) द्राविडीलिपि, (१०) सिन्धुदेशनी लिपि, (११) अवान्तिदेशनी लिपि, मालविनी, (१२) नाटीलिपि, (१३) नागरीलिपि, (१४) लाटीलिपि, (१५) पारसीलिपि, (१६) अनिमित्तीलिपि (१७) चाणकीलिपि, (१८) मूलदेवी लिपि अक, जे, षण्णु वगेरे संख्या प्रधानउणा छे. आ जधी उणाओ मेघकुमारने मूल रूपमां संलणावी अने शिषवाडवामां आवी.

ગતશ્ચ, કલાવ્યાપારપદર્શનાદિત્યર્થઃ, તથા=દ્વિસપ્તતિકલાનામાનિદર્શયતિ-
 'લેહં' લેખઃ ૧, ગણિયં-ગણિતમ્=અકલ્પિત્યાદિ સંખ્યાલક્ષણમ્ ૨, એવં 'રૂવં'
 રૂપં=મણિવસ્ત્રાદિષુ ચિત્રકરણલક્ષણમ્ ૩, 'નટ્ટં' નાટ્ય=સામિનયનિરમિનયપૂર્વકં
 નર્તનમ્ ૪, 'ગીયં' ગીતં=ગન્ધર્વકલાજ્ઞાનવિજ્ઞાનલક્ષણમ્ ૫, 'વાદ્યં' વાદિત્રં=
 વીણાપટદ્વાદિકમ્ ૬, સરગયં' સ્વરગતં=ગીતમૂલભૂતાનાં ષડ્જઋષભાદિસ્વરાણાં
 પરિજ્ઞાનં ૭, 'પોક્ષરગયં' પુષ્કરગતં=મૃદંગાવિષયકં વિજ્ઞાનમ્, વાદ્યાન્તર્ગતત્વેષિ-
 મૃદંગદેઃ પૃથક્ કથનં પરમ સંગીતાજ્ઞત્વવોધનાર્થમ્ ૯, સમતાલં=ગીતાદિમાન-
 કાલસ્તાલઃ, સસમઃ-ન્યૂનાધિકમાત્રાતો જ્ઞાયતે યસ્માત્ તત્ સમતાલવિજ્ઞા-
 નમ્ ૧૦, 'જૂયં' ધૂતમ્-'જુગાર'જૂવા' ઇતિભાષાયામ્ ૧૦, જનવાયં' જાનવાદં=
 જનેષુ વાદ પ્રતિવાદ વાદકરણરૂપં ધૂતવિશેષરૂપંવા ૧૧, 'પાશયં' પાશકં=ધૂતોઃ

ગઈ ઓર સિખલાઈ ગઈ (તંજહા) વે ૭૨ કલાઈ વે હૈં-(૧ લેહં ૨ ગણિયં
 ૩, રૂવં ૪, નટ્ટં ૫ ગીયં, ૬ વાદ્ય, ૭ પોક્ષરગયં ૮, સરગયં, ૯ સમતાલં ૭૨
 સ્વરગયં) લેખ કલા ૧ ગણિતકલા ૨ મણિવસ્ત્રાદિકોં મેં ચિત્ર કાઢનારૂપ
 રૂપકલા ૩, નાટ્યકલા, અમિનય દિખલાકર યા નહીં દિખલાકર નાચના ૪,
 ગીતકલા-ગાતે કી વિશેષ નિપુણતા ૫, વાદિત્રકલા-વીણા પટહ આદિ
 કા ઢંગમ્મર વજાના ૬, સ્વર ગતકલા-ગીત કે મૂલકારણ ષડ્જ ઋષભ
 આદિ સ્વરોં કા જ્ઞાત હોના ૭, પુષ્કરગત કલામૃદંગ કે વજાને હા વિશેષ
 જ્ઞાન ૮, સમતાલકલા ગીતાદિ કે પ્રમાણઃ યા કાલ સમ હૈં ન્યૂનાધિક
 નહીં હૈં એના જાનના ૯, ધૂતકલા-જુઆ સ્વેલને મેં વિશેષ નિપુણ હોના ૧૦,
 જનવાદકલા-મનુષ્યોં કે સાથ વાદ-વિવાદ કરને કા નિપુણતા કા હોના ૧૧,

અર્થની અપેક્ષાએ પણ આ બધી કળાઓ તેને સંભળાવી અને સમજાવી તેમજ
 કળા પ્રયોગરૂપ કાર્યદ્વારા આ બધી કળાઓ તેને સંભળાવી અને શિખવાડી. (ન જા)
 બે તેર કળાઓ આ પ્રમાણે છે (૧ લેહં, ૨ ગણિય, ૩, રૂવં, ૪ ; નટ્ટ ૫,
 ગીયં, ૬, વાદ્ય, ૭ સરગયં ૮, પોક્ષરગયં, ૯; સમતાલં ૭૨ સ્વરગયં)
 લેખકલા (૧) ગણિતકળા. (૨) મણિવસ્ત્ર વગેરેમાં ચિત્ર કેત-વાંરૂપ, રૂપકળા (૩)
 નાટ્યકળા અભિનય સહિત અથવા અભિનય વગર નાચવું, (૪) ગીતકળા, (૫) વાદિ-
 ત્રકળા, વગેરેને સારી રીતે વગાડવાં (૬) સ્વરગતકળા-ગીતાના મૂળ કારણ ષડ્જ,
 ઋષભ વગેરે સ્વરોનું જ્ઞાન થવું (ભ) પુષ્કર ગતકળા-મૃદંગ બળેવવાનું સવિશેષ
 જ્ઞાન થવું. (૮) સમતાલકળા. ગીત વગેરેનો પ્રમાણકાળ સમ છે. વિષમ નહિ, એવું
 જ્ઞાન થવું, (૯) ધૂતકળા-જુગાર રમવામાં સવિશેષ નિપુણ થવું. (૧૦) જનવાદકળા-
 માણસોની સાથે વાદ-વિવાદ કે અર્થમાં હોંશિયાર થવું (૧૧) પાશકકળા-પાશા રમ-

पकरणविशेषः 'पाशा' इति भाषायां १२, 'अष्टापदं' अष्टापदं=धूनविशेषं खेल
नम् १३, 'पोरेकव्यं' पुरःकाव्यं, पुरतः पुरतःकाव्यं, काव्यरूपवाणी निस्सारणं
शीघ्र कवित्वमित्यर्थः १४, 'दगमट्टियं' दकमृत्तिकाम्, उदक युक्तमृत्तिकाप्रयोग-
विधिः, उदकमिश्रितमृत्तिकाप्रयोगज्ञानम्, कुंभकार विद्येत्यर्थः, ताम् १५, 'अन्न-
विहिं' अन्यविधिम्=अन्ननिष्पादनविज्ञानम्, अन्नविहिं' इत्यत्र ममवायाङ्गो-
क्तस्य 'महुसित्थं' इत्यस्य समावेशः १६, 'पाणविहिं' पानविधिम् १७, 'वत्थ-
विहिं'=वस्त्रनिर्माणधारण विज्ञानम् १८, 'विलेपणविहिं' विलेपनविधिं=चन्दना
दिवर्चनविधिम् १९, 'आभरणविहिं' आभरणविधिं=भूषणनिर्माणधारणवि-
धिम् २०, 'शयणविहिं' शयनविधिं=शय्या पर्यङ्कादिविधिविज्ञानम् २१, 'अज्जं'
आर्यां=मात्राछन्दोरूपां-मात्रा सम्मेलन छंदोनिर्माणविज्ञानम् २२, 'पहेलिका'
प्रहेलिका=गूढांशय गद्यपद्यमयीरचनाम् २३, 'मागधियं' मागधिकां=मगधदेशीय-
भाषाकवित्वम् २४, 'गाहं' गाथां=संस्कृतेतरभाषानिबद्धामार्यामेव कलिङ्गादि-

पाशककलां-पाशा खेलने की निपुणता का होना १२, अष्टापदकला विशेष
जूआ का खेलना १३, पुरःकाव्यकला-शीघ्रकवि होना १४, दगमृत्तिका
कला-कुंभकार की विद्या में निपुण होना १५, अन्न विधिकला-अन्न
पैदा करने की रीति का जानना १६ पान विधिकला-पेयपदार्थ के विषय
में जानना १७, वस्त्रविधिकला-वस्त्रके बनाने तथा उसके पहिरने की रीति
का जानना १८, विलेपन विधिकला-चन्दन आदि चर्चने योग्य पदार्थ
की विधि का जानना १९, आभरण विधिकला-भूषणों के बनाने और
धारण करने की विधि का जानना २०. शयन विधिकला-शय्या पर्यङ्क
आदि के विषय की जानकारी होना २१, आर्यकला-आर्याछंद के बनाने
की रीति का जानना अर्थात् मात्राओं के मिलाप से छंद बनाने का ज्ञान
होना २२, प्रहेलिका-गूढांशयवाली गद्यपद्य रचना करना २३, मागधिका-
मगधदेश की भाषा में कविता करना २४, गाथा संस्कृत अथवा इतर

भाषा निपुण यत्तु (१२) अष्टापदकला-विशेष प्रकार की जुगारनी रमत (१३) पुर
कव्यकला-शीघ्र कवि यत्तु (१४) दगमृत्तिका कला-कुंभारनी विद्यामा निपुण यत्तु
(१५) अन्नविधिकला-अन्नान्न उपलवधानी रीत ज्ञातुवी (१६) पानविधि कला-पेय-
पदार्थ विशेष ज्ञातुयुं (१७) वस्त्रविधिकला-वस्त्र बनानेवां तेमज तेने पहिरवानी रीत
ज्ञातुवी (१८) विलेपन विधिकला-चन्दन वगैरे लेपन पदार्थोने लगाववानी विधि ज्ञातुवी
(१९) आभरण विधिकला-आभूषणोने बनानेवां अने धारण करवानी विधि ज्ञातुवी
(२०) शयनविधि कला शय्या पर्यङ्क वगैरे नीणागततु ज्ञान यत्तु, (२१) आर्यकला-
आर्या छन्दने बनानेवानी रीति ज्ञातुवी ओटले के मात्राओना भेजापथी छंद बना-
ववानुं ज्ञान यत्तु (२२) प्रहेलिका-गंलीर अर्थ धरावती गद्य-पद्यनी रचना करवी
(२३) मागधिका-मगधदेशनी भाषाभां कविता करवी (२४) गाथा-संस्कृत अथवा

देशभाषानिबद्धकवित्वविज्ञानम् २५, 'गीहयं, गीतिका' = पूर्वार्धसदृशोत्तरार्धलक्षण-
रूपां गाथामेवं २६, 'सिलोयं श्लोकम्' = अनुष्टुप् आदि लक्षणम् २७, 'हिरण्ययुक्तिं'
हिरण्ययुक्तिं = रजत निर्माणविधि मू८, 'सुवन्नयुक्तिं सुवर्णयुक्तिं' = सुवर्णनिर्माणो-
पायम् २९, 'चुन्नयुक्तिं' चूर्णयुक्ति, चूर्ण = काष्ठादि सुगन्धिद्रव्यं चूर्णीकृतं, तत्र
तत्तदुचितद्रव्यसंयोजनम् । अत्र औपपातिकसूत्रोक्तस्य 'गंधयुक्तिं' इत्यस्य समा-
वेशः ३०, 'तरुणीपडिकम्' तरुणी परिकर्म = युवतीरूपादिपरिवर्धनविधिम् ३१,
'इत्थिलकखणं' स्त्रीलक्षणं = सामुद्रिकशास्त्रोक्तस्त्रीलक्षणविज्ञानम् ३२, 'पुरिसल-
कखणं' पुरुषलक्षणं = उत्तममध्यमादि पुरुषाणां सामुद्रिकशास्त्रानुसारलक्षणविज्ञा-
नम् ३३, 'हयलकखणं' हयलक्षणं = दीर्घग्रीवादितुरगलक्षणम् 'हयलकखणं' इत्यत्र
समवायाज्ञोक्तस्य 'आससिकखं' इत्यस्य समावेशः ३४, 'गयलकखणं' गजलक्ष-
णम् = दीर्घत्वपरिणादादिलक्षणम्, 'गयलकखणं' इत्यत्र समवायाज्ञोक्तस्य 'हत्थि-
सिकखं' इत्यस्य समावेशः ३५, 'गोलकखणं' गोलक्षणं = मूषिका नेत्रो बलीवर्दी न

भाषा में निबद्ध हुई आर्या को ही कलिङ्ग आदि भाषा में रचन रूप क-
वित्व का बोध होना २५, गीतिका-पूर्वार्ध के सदृश उत्तरार्ध लक्षणरूप
गाथा का निर्माण करना २६, श्लोक-अनुष्टुप आदि छंदों का बनाना २७,
हिरण्ययुक्ति, -चांदी बनाने की विधि का जानना २८, सुवर्णयुक्ति-मोना
बनाने की रीति का जानना २९, चूर्णयुक्ति सुगंधित काष्ठ आदि का
चूर्ण बनाकर उस-तत् तत् उचित द्रव्य को मिलाने की विधि जानना ३०,
तरुणी परिकर्म-युवती स्त्रियों के रूपादिक बढ़ाने की विधि का जानना ३१,
स्त्रीलक्षण-स्त्रियों के सामुद्रिक शास्त्र प्रतिपादित लक्षणों का ज्ञान होना
३२, पुरुषलक्षण-सामुद्रिक शास्त्रानुसार उत्तम मध्यम आदि पुरुषों के
लक्षणों का जानना ३३, हयलक्षण-घोडा के दीर्घ ग्रीवा आदिलक्षणों का
जानना ३४, गजलक्षण-हाथी के दीर्घत्वादिलक्षणों का जानना ३५,

भील भाषामां रचित 'आर्या'ने ज कलिङ्ग देश वगेरेनी भाषाओंमां रचवा जेवो
कवित्व बोध थवो (२५), गीतिका, पूर्वार्धनी जेम उत्तरार्ध लक्षणरूप गाथा रचवी,
(२६), श्लोक-अनुष्टुप वगेरे छन्द रचना करवी, (२७), हिरण्य युक्ति-चांदी
बनाववानी विधि जानवी (२८), सुवर्ण युक्ति सुवासित काष्ठ वगेरेना लूके बनानीने
तेमां जुदा जुदा पदार्थोना मिश्रणनी रीत जानवी (३०), तरुणी परिकर्म-जवान
स्त्रीओना रूप सौंदर्य ने वृद्धि पमाडवानी कृपा जानवी (३१), स्त्री लक्षण-स्त्रीओना
सामुद्रिक शास्त्रमां कहेला लक्षणोनु ज्ञान थवु. (३२), पुरुष लक्षण-सामुद्रिक शास्त्र
अनुसार उत्तम मध्यम वगेरे पुरुषोना लक्षणो जानवां (३३) हय लक्षण-घोडानी लांणी
उक्त वगेरेना दीर्घत्व वगेरे लक्षणो जानवा (३४) गजलक्षण हाथी व गेरेना दीर्घत्व वगेरे

शुभदः इत्यादि विचारविज्ञानम् ३६, 'कुक्कुडलक्षणं' कुक्कुडलक्षणं=वक्रनखरक्त-
चूडादिलक्षणज्ञानम्, 'कुक्कुडलक्षणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'मिद्वयलक्षणं'
इत्यस्य समावेशः ३७, 'छत्रलक्षणं=छत्रलक्षणं=छत्रस्य शुभाशुभपरिज्ञानम् ३८,
दंडलक्षणं' दंडलक्षणम्='इयदङ्गुलो दण्डः शुभदः' इत्यादि लक्षणविज्ञानम् ३९,
'असिललक्षणं' असिललक्षणम्=अङ्गुलीगतार्धउत्तम खङ्गः' इतिविज्ञानम् औपपातिक-
समवायाङ्गोक्तस्य 'चम्मललक्षणं' इत्यस्य 'असिललक्षणं' इत्यत्र समावेशः ४०,
मणिललक्षणं' मणिलक्षणम्=मणीनां गुणदोषविज्ञानम् ४१, 'काकणिललक्षणं'
काकणिलक्षणं काकणिः=चक्रवर्तिनोरत्नविशेषः, तस्य लक्षणं=विषापहरणादि
योगमवर्तकविज्ञानम् औपपातिकसमवायाङ्गोक्तस्य 'चकललक्षणं' इत्यस्य 'काक-
णिललक्षणं' इत्यत्र समावेशः ४२, 'वत्थुविज्जं' वास्तुविद्यां=वास्तुशास्त्रविज्ञानं,
गोमुवर्णिहमुत्त्वृद्धादि शुभाशुभपरिज्ञानम्, 'वत्थुविज्जं' इत्यत्र समवायाङ्गो
क्तस्य वत्थुमाणं' इत्यस्य 'वत्थुनिवेशं' इत्यस्यच समावेशः ४३, 'खंधावारमाणं'

गोलक्षण-मूषिका के नेत्रों जैसा नेत्रवाला बैल शुभ नहीं होता है ऐसे
गोलक्षणों का जानना ३६, कुक्कुड लक्षण-मुर्गे के लक्षणों का जानना-
३७, छत्रलक्षण-ऐसे लक्षणों वाला शुभ और ऐसेलक्षणोंवाला अशुभ होता है इस तरह
छत्र के शुभअशुभ लक्षणों का जानना ३८, दण्डलक्षण-इतने अंगुल का दंड
शुभ होता है इतनेका अशुभ ऐसा जानना ३९, असिलक्षण-तलवार के लक्षणों का
जानना ४०, मणि के लक्षणों का जानना, अर्थात् मणिके गुण दोषों का
विचारना मणिलक्षण ४१, चक्रवर्ती के पास के काकणिरत्न के लक्षणों का
जानना काकणिलक्षण ४२ वास्तुविद्या-घर के शुभाशुभ का विचार करना
४३, (जैसा गोके मुख जैसा अथवा सिंह के मुख जैसा घर शुभ होता
है या अशुभ होता है इस तरह का विचार वास्तु विद्या में आता है)

क्षणे ज्ञेय १. (३५) गोलक्षण-उदरडीनीआंणो जेवाआंणवाणो णणदशुलनथी जेवा गोलक्षणो
ज्ञेयवां (३७) छ लक्षण-अमुज्जतना दक्षिणवाणो छत्र शुल अने अमुज्ज दक्षिणवाणा अशुल
होयछे. आमछत्रना शुल अशुल दक्षिणोनी ज्ञेय थवी. (३८), दंड दक्षिण-आटला आंगलनो दंड
शुल होय छे अने आटलानो अशुल आम ज्ञेयवुं (३९) असि लक्षण-तलवारना
दक्षिणो ज्ञेयवां (४०), मणि लक्षण-मणिना दक्षिणो ज्ञेयवाअथत मणिना शुणदोषो
समज्जा (४१), काकणि लक्षण-चक्रवर्तिना काकणि रत्नना दक्षिणो ज्ञेय । (४२),
वास्तु विद्या-घर वगेरेना संणंधमां शुल अशुल विचार करवो (४३), (जेम उ गायना
मां जेवुं अथवा तो सिंहाना मां जेवुं घर शुल होय छे अथवा अशुल होय छे
आ ज्ञतनो विचार वास्तुविद्यामां करवामां आवे छे). खंधावार मान-यत्रुने दणाववा

स्कंधावारमानं=शत्रुं विजेतुं कदा क्रियत् परिमितं सैन्यमुपनिवेशनीयमिति प्रमाण-
विज्ञानम्, 'स्कंधावारमाणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'स्कंधावारनिवेशं' इत्यस्य
समावेशः ४४. 'नगरमाणं' नगरमानम्=अस्मिन् प्रदेशे कीदृशमायामदैर्घ्योपल-
भितं येन विजयशाली भवेयं? कस्य वर्णस्य कस्मिन् कस्मिन् स्थाने निवेशः
श्रेष्ठः' इति विज्ञानम्, 'नगरमाणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्त 'नगरनिवेशं' इत्यस्य
समावेशः ४५, 'चारं' चारः=ज्योतिश्चारस्तस्य विज्ञानम्, 'चारं' इत्यत्र सम-
वायाङ्गोक्तानां 'चंदलक्ष्णं' मृगचरियं' राहुचरियं' राहुचरियं' गहचरियं' इत्येषां
चतुर्णां समावेशः ४६, 'पडिचारं' प्रतिचारं=प्रतिवर्तितश्चारं इष्टानिष्टफलजनक
शान्तिकर्मादि क्रियाविशेष-विज्ञानम् 'पडिचारं' इत्यत्र 'सोभागकरं' दो भागकरं।
विज्ञाणयं' स्वतणयं' रहस्सगयं' सभासंचारं' इत्येतेषां समवायाङ्गोक्तानां पण्णां
समावेशः ४७. 'व्यूहं' व्यूहं-शकटाद्याकृतिकं सैन्यरचनम् ४८, 'पडिव्यूहं'
प्रतिव्यूहं-प्रति=प्रतिद्वन्द्विनां व्यूहमङ्गार्थं व्यूहं स्वरक्षणाय सैन्यरचनम् ४९,
'चक्रव्यूहं' चक्रव्यूहं=चक्राकृतिसैन्यनिवेशपरिज्ञानं ५०, 'गरुडव्यूहं' गरुडव्यूहं=

स्कंधावारमान-शत्रु को परास्त करने के लिये किस समय कितना सैन्य स्थापित
करना चाहिये इस तरह सैन्य के परिमाण का विचार करना ४४.
नगरमान-इस प्रदेश में कितना लम्बा चौड़ा नगर बसाना चाहिये कि
जिससे मैं विजयशाली बने तथा जिसवर्ण को किस स्थान में बसाना
अच्छा होता है इत्यादि विचार करना ४५, चार ज्योतिषचक्र का विचार
४६, प्रतिचार-इष्टानिष्ट फल जनक शान्तिकर्म आदि क्रिया विशेष का
विचार करना ४७, व्यूह-शकट आदि की आकृति में सैन्य का स्थापना
करना ४८, प्रतिव्यूह शत्रुओं के व्यूहों को जंग करने के लिये ओर अपनी
रक्षा करने के लिये सैन्य की स्थापना करना ४९, चक्रव्यूह चक्र के आकार
में सैन्य-स्थापित करने की विधि का जानना ५०, गरुड की आकृति के शत्रु-

भाटे ध्यारे डेटली सेना लेधये आ रीते सेनाना परिमाणुनो विचार करवो (४४),
नगर मान आ प्रदेशमां डेटला प्रमाणुनं नगर सावपुं लेधये डे लेथी हुं विजयी
थाड तेमज ध्या वणुना भाणुसेने डध जय्याये वसावपुं साड छे वगेरे उपर
विचार करवो (४५) चार, ज्योतिष यक विशेष विचार करवो. (४६), प्रति चार-
छट-अनिष्ट इण आपनारा शांति कर्म वगेरे डिया विशेषनो विचार करवो (४७),
व्यूह-शकट वगेरेना आडारमां सेनानी स्थापना करवी (४८), प्रतिव्यूह-शत्रुना
व्यूहने तोडीने गोतानी रक्षा करवा भाटे अमुक रीते सेना गोठववी. (४९), यक-
व्यूह-यकना आ रीते सेना गोठववानी विधि जाणुवी (५०), गरुड व्यूह-गरुडना

गरुडाकृति सेनानिवेशनपरिज्ञानम् ५, 'सगडव्यूहं' शकटव्यूहं-शकटाकृति सैन्य रचनम् ५२, 'जुद्धं' युद्धं=कुक्कुटादिवद् युद्धकरणम् 'जुद्धं' इत्यत्र समवायाङ्गो-क्तस्य 'दंडजुद्धं' इत्यस्य तथा जम्बूद्वीपप्रज्ञसिकथितस्य 'दिट्टिजुद्धं' इत्यस्य च समावेशः ५३, निजुद्धं' नियुद्धं मल्लवत् युद्धकरणम् ५४, 'जुद्धाडजुद्धं' युद्धाति युद्धं=खड्गादि प्रहारपूर्वक महायुद्धम् ५५, 'अट्टिजुद्धं' अस्थियुद्धं=अस्थियुद्धकरण कलाज्ञानम् ५६, 'मुट्टिजुद्धं' मुष्टियुद्धं=योधप्रतियोधयोः परस्परं मुष्ट्याहननम् ५७, 'बाहुजुद्धं' बाहुयुद्धं=योधप्रतियोधयोः परस्परं भुजाभ्यामाघातकरणम् ५८, 'लयाजुद्धं' लतायुद्धं=द्वद्विप्रति द्वन्द्विनोः परस्परं लताभिः परिताडनम् ५९, 'ईसत्थं' इषुशास्त्रं=नागबाणादि दिव्यशस्त्रमुचकं शास्त्रज्ञानम् ६०, 'त्सरुप्रपातं' त्सरुप्रपातं=त्सरु=खड्गमुष्टिः, यद्यपि त्सरुः खड्गमुष्टिः स्यात् तथापि अवयवग्रहणात् ग्रहणेऽवयविग्रहणात् खड्गग्रहणम्, तस्य प्रपातः प्रहरणं, तमित्यर्थः ६१, 'धनुर्वेयं' धनुर्वेदं=धनुर्विद्यां ६२, 'हिरन्नपागं' हिरण्यपाकं-रजत रसायनपरिज्ञा

स्मार सैन्य का स्थापना करना ५१, शकटव्यूह-गाडी के आकार में सैन्य का स्थापना करना ५२, युद्ध कुक्कुट आदि की तरह युद्ध करना ५३, निजुद्धमल्लों की तरह परस्पर में युद्ध करना ५४, युद्धातियुद्ध-खड्ग आदि द्वारा प्रहार करते हुए महा युद्ध करना ५५, अस्थियुद्ध-अस्थियों से युद्ध करने की तरकीब जानना ५६, मुष्टियुद्ध-मुष्टियों से परस्पर में प्रहार करना ५७, बाहु युद्ध-सुभटों और प्रतिसुभटों का आपस में हाथों से युद्ध होना ५८, लतायुद्ध-द्वन्द्वी प्रतिद्वन्द्वियों का परस्पर में लताओं द्वारा युद्ध होना ५९, इषुशास्त्र नागबाण आदि दिव्यशस्त्र सूचकशास्त्रों का ज्ञान होना ६०, त्सरुप्रपात-खड्ग से प्रहार करना. ६१, यद्यपि त्सरु शब्द का अर्थ खड्गमुष्टि होता है फिर भी अवयवके ग्रहण से अवयवी का ग्रहण होता है। इस नियमके अनुसार यहां 'त्सरु' से खड्ग

आश्रय मुञ्चन सेना गोठवली, (५१), शकट व्यूह-गाडीना आश्रय-मां सेनानी स्थापना करवी, (५२), युद्ध कुक्कुट वगेरेनी जेम युद्ध करवुं (५३), निजुद्ध-पडेलवानोनी जेम जेक भीलनी साथे लडवुं (५४), युद्धातियुद्ध, णडग वगेरेनो घा करतां महायुद्ध करवुं. (५५), अस्थि युद्ध-अस्थियो द्वारा युद्ध करवानी रीत नालुवी (५६), मुष्टि युद्ध मुठीजोथी प्रहार करीने लडवुं. (५७) बाहु युद्ध-सुभटो अने प्रति सुभटोतुं जेक भीलनी साथे युद्ध थवुं (५८), लतायुद्ध द्वन्द्वी प्रतिद्वन्द्वीजोमां परस्पर लताजो द्वारा युद्ध थवु, (५९), इषुशास्त्र-नागबाण वगेरे दिव्यशस्त्र सूचक शास्त्रोतुं ज्ञान थवुं (६०), त्सरु प्रपात-णडग द्वारा प्रहार करवो, (६१), जे के त्सरु-शब्दने अर्थ णडग मुष्टि होय छे, छतां जे अवयवना अडलुथी अवयवीतुं अडलु होय न छे" आ नियम मुञ्चन अही 'त्सरु' द्वारा णडग अडलु करवामा आवुं छे. धनुर्वेद-धनुष अलाववानी विद्या नालुवी. (६२), हिरण्य पाके चांदी द्वारा रसायने

नमू६३, 'सुवर्णपाकं' सुवर्णपाकं-सुवर्णरसायनविज्ञानम्६४ 'सुत्तखेडं' सूत्र-
खेडं=सूत्रक्रीडाविशेषम्६५, 'वृत्तखेडं' वृत्तखेडं=वृत्ताकारभ्रमणेन क्रीडाविशेषम्,
'वृद्धखेडं' इत्यत्र समवायाज्ञोक्तस्य चम्पखेडे 'इत्यस्य समावेशः- 'चर्महाऊ' इति
प्रतिप्रसिद्धम्६६, 'नालियाखेडं नालिकाखेडम्=इष्टसिद्ध्याभावे विपरीतपात्रक-
पातनम्६७, पत्तच्छेज्जं' पत्रच्छेद्यम्=अष्टोत्तरशतपत्राणां शतपत्राणां मध्ये विवक्षित
पत्रच्छेदने हस्तलाघवम्६८, 'कडच्छेज्जं' 'कडच्छेद्यं=कलाविशेषः, ६९, 'सजीवं'
सजीवं=सजीवकरणं मृतमनुष्यस्य जीवितवद्दशानिर्माणम्, मृत सुवर्णादि धातूनां
पूर्वस्वरूपमम्पादनं वा ७०, 'निज्जीवं' निजीवं पारदादि धातूनां मारणम्७१,
'मउणरुयमिति' शकुनरुतम्=शुभाशुभमृचकपक्षिशब्दज्ञानम् ७२ ॥सू० २०॥

का ग्रहण किया गया है। धनुर्वेद-धनुष चलाने की विधि की सीखना६२,
हिरण्यपाक चांदी से रसायन बनाने की विधि सीखना६३, सुवर्णपाक
सुवर्ण के पाक बनाने की विधि सीखना ६४, सूत्र खेल-डोरो से खेल करना सीखना
६५, वृत्त खेल गोलाकार भ्रमण करते हुए खेल करना६६, नालिका खेल-
ईष्ट सिद्धि के अभाव में विपरीतरूप से पाशों का डालना ६७, पत्रच्छेद-
१०८ पत्तों के बीच में किसी एक बताये हुए पत्ते को छेद देना ६८, कटच्छेद्य
६९, लजाव-मरे हुए मनुष्य को जीवित मनुष्य के समान बतलाने की
विधि में निपुण होना७० अथवा मारी गई सुवर्ण आदि धातुओं को उनके
पूर्वरूपमें दिखला देना, निजीव-पारद आदि धातुओं को मारने की
विधि जानना ७१, शकुनरुत-पक्षियों के शब्दों से शुभ
और अशुभ का ज्ञान काना७२, इनमें अन्नविधिनामकी १६ वी कला
में समवायाङ्ग कथित 'महुमित्थ' इसका समावेश किया गया है इस तरह

जनाववानी विधि शीअवी (६३), सुवर्ण पक-सोनाना पाक जनाववानी कणा शीअवी.
(६४), सूत्र खेल दोराओ द्वारा रमतां शीअवुं (६५) वृत्त खेल-गोलाकार भ्रमण
करतां रमवुं (६६), नालिका खेल-छोट सिद्धिना अवस्था में विपरीत इपथी पाशाओ
झेंडवा (६७) पत्रच्छेद ओकसो आठ (१०८) पत्ताओनी वच्ये ओक ओक पत्ताने छेदवुं (६८) कर
च्छेद्य- (६९) सल्लन-मरेना माणसने लवता माणसनी जेम जताववानी कला में निपुण थवुं
(७०) अथवा मारी गछ, सुवर्ण वगेरे धातुओने तेमना पूर्वइपमां जताववु,
अर्थात् सुवर्ण लक्ष्मने इरी सुवर्णवुं इय आपवुं निर्जीव-पाद वगेरे धातुओने
मारवानी विधि जलवु (७१), शकुनरुत-पक्षीओना अवान् उपरथी शुभाशुभ
जलवु (७२).

आ कणाओमा 'अन्नविधि' नामनी १६ वी कणा में समवायाङ्ग कथित

चूर्ण युक्ति नाम की कला में औपपातिक सूत्रोक्त गंधयुक्ति' का ह्यलक्षण नाम की ३४वीं कलामें समवायाङ्ग कथित 'आससिक्ख' का गजलक्षण नाम की ३५वीं कला में, समवायाङ्ग कथित 'हत्थिसिक्ख' का कुक्कुडलक्षण नाम की ६७वीं कला में, समवायाङ्ग कथित कलामें समावेश किया गया है 'मिढयलक्खण' का असिलक्षण नाम की ४०वीं कला में औपपातिक तथा समवायाङ्ग में कथित 'चम्मलक्खण' का काकणिलक्षण नाम की ४२वीं कला में 'चक्कलक्खण' का वास्तुविद्या नाम की ४३वीं कला में, समवायाङ्ग प्रतिपादित 'खंघागारनिवेश' का नगरमान नाम की ४५वीं कला में, समवायाङ्ग में कही हुई नगरनिवेश 'काचार' नाम की ४६वीं कला में, समवायाङ्ग में कही हुई 'चंदलक्खण, मूरचरियं राहचरियं गह्वरियं इन चार कलाओं का प्रतिचार नाम की ४७वीं कला में, समवायाङ्ग कथित' मोभागकरं, दो भागकरं, विज्जागय, मंतगयं, रहस्सगयं सभासंचारं इन ६ कलाओं का युद्धनाम की ५३वीं कला में, समवायाङ्ग कथित 'दंडयुद्ध' तथा जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति कथित 'दिट्ठिजुद्ध' का तथा वृत्त खेल नाम की ६६वीं कला में, समवायाङ्ग कथित 'चम्मखेड चर्मढल' का समावेश किया गया है ॥सूत्रा॥२०॥

“महुसित्थ”नो समावेश करवाभां आव्यो छे. आ प्रमाणे ‘यूणु’ युक्ति’ नामनी ३० भी कलाभां, औपपातिक सूत्रोक्त ‘गंध युक्ति’ना ह्य लक्षण नामनी ३४ भी कलाभां, समवायांग कथित “आससिक्ख”नो गज लक्षण नामनी ३५ भी कलाभां, समवायांग कथित “हत्थि सिक्ख”नो कुक्कुड लक्षण नामनी ३७ भी कलाभां, समवायांग कथित “मिढय लक्षण”नो असि लक्षण नामनी ४० भी कलाभां, औपपातिक तेमज समवायांगभां कथित “चम्म लक्षण”नो काकणि लक्षण नामनी ४२ भी कलाभां “चक्कलक्षण”नो वास्तु विद्या नामनी ४३ भी कलाभां, समवायांग प्रतिपादित “खंघावार निवेश”नो नगरमान नामनी ४५ भी कलाभां, समवायांगभां कहेवायेली ‘नगर निवेश’नो चार नामनी ४६ भी कलाभां, समवायांग कथित ‘चंद लक्षण’ सूर चरिय, राहु चरिय, गह्व चरियं, चार’ कलाओं तो ‘प्रतिचार’ नामनी ४७ भी कलाभां, समवायांग कथित ‘सो लाग करं, दो लाग कर विज्जागय, मंत गयं, रहस्य गयं सभा संचारं’ आ ६ कलाओंनो युद्ध नामनी ५३ भी कलाभां. समवायांग कथित ‘दंड युद्ध’नो तेमज जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति कथित “दिट्ठिजुद्ध”नो तेमज वृत्तखेल नामनी ६६ भी कलाभां, समवायांग कथित ‘चम्मखेड’ चर्मढलनो समावेश करवाभां आव्यो छे. ॥ सूत्र २० ॥

मूलम्—तएणं से कलायरिए मेहंकुमारं लेहाइयाओ गणिय-
प्पहाणाओ सउणरुय पज्जवसाणाओ वावतरिं कलाओ सुत्तओय अ-
त्थओ य करणओ य सिहावेति सिक्खावेति सिहावेत्ता सिक्खा-
वेत्ता अम्मापिउणं उवणेति । तएणं मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो
कलायरियं महुरेहिं महुरेहिं वयणेहिं, विउलेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण
सक्कारेति, सम्माणति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं
पीइदाणं दलयंति दलइत्ता पडिविसज्जति ॥सू०२१॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः खलु स कलाचार्यः मेघकुमारं लेखा-
दिकाः गणितप्रधानाः शकुनरुतपर्यवसानाः=शकुनरुतपर्यन्ताः द्विसप्ततिं कलाः
सूत्रतश्चार्थतश्च करणतश्च ‘सिहावेड’ सेधयति=प्रापयति, उपदिशति. ‘सिक्खा-
वेड’ शिक्षयति=अभ्यासयति । ‘सिहावेत्ता’ सेधयित्वा=उपदिश्य, सिक्खावेत्ता=
शिक्षयि-त्वा=आभ्यासं कारयित्वा, लेखादिद्वासप्ततिकलानिपुणं कृत्वा,
इत्यर्थः, मातापित्रोरुपनयति, श्रेणिकस्य राज्ञो धारिणी देव्याश्च समीपे

‘तएण से कलायरिए’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से कलायरिए) वे कलाचार्य (मेहंकु-
मारं) मेघकुमार को (लेहाइयाओ) लेख आदि (गणियप्पहाणाओ) गणित
प्रधानकलाओं से लेकर (सउणरुयपज्जवसाणाओ) शकुनिरुत (पक्षिके शब्द)
पर्यन्त (वावत्तरि कलाओ) ७२ कलाओं को (सुत्तओय) सूत्र से (अत्थओय)
अर्थ से और (करणओय) करणरूप प्रयोग से (सिहावेति सिक्खावेति)
जब समझा चुके तथा पढ़ा चुके (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) तब समझा
चुकने के बाद और पढ़ा चुकने के बाद (अम्मापिउणं उवणेति) उन्होंने उस

त एणं से कलायरिए इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाह (से कलायरिए) कलाचार्य (मेहंकुमारं) मेघकुमारने
(लेहाइयाओ) लेख वगेरे (गणियप्पहाणाओ) गणित प्रधान कलाओथी भांडीने
(सउणरुयपज्जवसाणाओ) शकुनि रुत (पक्षीओना शब्द) सुधी (वावत्तरि
कलाओ) ओत्तेर कलाओ (सुत्त ओय) सूत्र द्वारा (अत्थ ओय) अर्थ द्वारा अने
(करणओय) उद्देश्य उप प्रयोग द्वारा (सिहावेति सिक्खावेति) समज्जवी दीधी
अने लण्णावी दीधी (सिहावेत्ता सिक्खावेत्ता) समज्जव्या अने लण्णाव्या पधी
(अम्मापिउणं उवणेति) तेमणे मेघकुमारने लावीने मातापिताने सोंपी दीधो.

समानयतीत्यर्थः । ततः खलु मेघस्य कुमारस्य मातापितरौ तं कलाचार्यं मधु-
रैवेचनैर्विपुलेन वस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण सत्कुरुतः, संमानयतः, सत्कृत्य सम्मान्य
विपुलं 'जीवियारिहं' जीवितार्हं यावज्जीवनयोग्यं प्रीतिदानं दत्तः, दत्त्वा
प्रति विमर्जयतः श्रु. ॥२१॥

मूल—तएणं से मेहे कुमारे बावत्तरिकलापंडिए णवंगसुत्त-
पडिवोहिए अट्टारसावहिप्पगारदेसीभासाविसारए गीइरइगंधव्वनद्धकु-
सले हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही बाहुप्पमद्दों अलं भोग-
समत्थे साहसिए वियालचारी जाए यावि होत्था, तएणं तस्स मेह-
कुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडियं जाव वियाल-
चारिं जायं पासंति पोसित्ता अट्टपासायवडिंसए कारेंति, अब्भूग्ग-
यमूसियं पहासिय विव मणिकणगरयणभत्तिच्चिन्ने वाउद्धूय विजय वेज-
यंति पंडागच्छत्ताइच्छत्तकल्लिए तुंगे गगणतलमभिलंघमाणसिहरे जालं-
तररयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगथूभियाए वियसियसयपत्तपुंडरीए
तिलयरयणद्धयचंदच्चिए नानामणिसयदामालंकिए अंतोवहिं च

मेघकुमार को लाकर उसके मातापिता को सौंप दिया । (तएणं मेहरस्स अम्मा
पियरो तं कलायारियं) इसके बाद मेघकुमार के मातापिताने उस कलाचार्य
का (महुरेहिं वयणेहिं) मिष्ट वचनों से और (विउलेणं वत्थगंघ मल्ला
लंकारेणं) विपुल वस्त्र गंध माला, अलंकार से (सक्कारेंति सम्माणेंति)
सत्कार किया सम्मान किया (सक्कारित्ता सम्माणित्ता विउलं जीवियारिहं
पीड्दाणं दलयंति सत्कार सम्मान करके विपुल प्रीतिदान जीवन पर्यंत निर्वाह
होसके उतना उन्हें दिया । (दलयित्ता पडिविमज्जंति) देकर फिर विदा
कर दिया । सूत्र २१।

(तएण मेहरस्स कुमारस्स अम्मापियरो तं कलायारियं) त्थार आह मेघ-
कुमारनां मातापिताये ते कलाचार्येनो (महुरेहिं वयणेहिं) भीष्मवचनेन द्वारा अने
(विउलेणं वत्थगंघमल्ला लंकारेणं) पुष्पेण प्रमाणुमां वत्थे, गंध भाणा अने
अलंकारे । द्वारा (सक्कारेंति सम्माणेंति) सत्कार कथें अने सम्मान कथुं .
(सक्कारित्ता स माणित्ता विउलं जीवियारिहं पीड्दाणं दलयंति) सत्कार अने
सम्मान आपीने आल्लयन सुधीनुं विपुल प्रमाणुमां प्रीतिदान आप्थुं (दल-
यित्ता पडिविमज्जंति) आपीने तेभने विहाय कथा. ॥ सूत्र २१ ॥

સળહે તવણિજરુહલવાલુયાપતથરે સુહફાસે સસિસરીયરૂવે પાસાઈ-
 જાવ પડિરૂવે એગં ચ પં મહં ભવણં કારેંતિ, અણેગચંભસયસન્નિ-
 વિટું લીલટિયસાલભંજિયં અબુગ્ગય સુકયવરૂવેડયાઓ તોરણવર
 રૂડયસાલભંજિયા સુસિલિટુ વિસિટુલટુસંઠિયપસતથવેરુલિયચંભના-
 ણામણિકળગરયણચચિયડજ્જલં, વહુસમસુવિભત્તનિચિયરમણિજ્જ-
 મૂમિભાગં ઈહામિય જાવ ભત્તિચિત્તંચંભુગ્ગવચરવેડયા ભરામં વિજ્ઞા-
 હર જમલજુયલજુત્તંપિવ અચ્છીસહસ્સમાલણીયં રૂવગસહસ્સકલિયં
 મિસમાણં મિભિમસમાણં ચવરુહોયણલેસં સુહફાસં સસિસરીયરૂવં
 કંચણમણિરયણ મિયાગં નાણાવિહ પંચવન્નઘંટોપઢાગપરિમંહિયગ્ગ-
 સિરં ધવલમરીડકવયં ત્રિણિસ્મુયંતં લાડહોયમહિયં જાવ ગંધવટ્ટિ-
 મૂયં પાસાઈયં દરિસણિજ્જં અમિરૂવં પડિરૂવં ॥૨૨॥ સૂવો॥

ટીકા--‘તણં’ इत्यादि । ततः=तदनन्तरं खलु स मेघकुमारः ‘बावत्तरि
 कलापेडिए’ इति कलापण्डितः=इति कलापमर्मज्ञः ‘णवंगसुत्तपडिबोहिए’
 नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधितः=नवाङ्गानि-द्वे श्रो नयने-द्वे नासिके, जिह्वैवैका त्वगेका,
 मनश्चरुम्, सुप्तानीव सुप्तानि बाल्यादयस्तत्तवेतनारहितानि, तानि प्रतिबोधि-

‘તણં સે મેહેકુમારે’ इत्यादि

ટીકાર્થ—(તણં) इसके बाद (से मेहेकुमारे) वह मेघकुमार जो कि
 (बावत्तरिकला पेंडिए) ७२ कलाओं को अच्छी तरह सीख चुका था तब
 (णवंग सुत्तपडिबोहिए) अपने सुप्त नव अंगों का प्रतिबोधक बन गया—
 अर्थात् बाल्यावस्था में दो, कान दो नेत्र, एक जिह्वा, एक स्पर्शन इन्द्रिय

‘તણં સે મેહેકુમારે’ इत्यादि ॥

ટીકાર્થ—(તણ) त्वार-आह (से मेहेकुमारे) मेघकुमार के नेमण (बावत्तरिकला
 पेंडिए) पोतेर डल-आनुं मारी रीते ज्ञान भणवुं छे—ओवा ते मेघकुमारने न्यारे
 (णवंगसुत्तपडिबोहिए) पोताना सुप्त नव अंगोनो प्रतिबोधक थयो ओटवे
 के भाजपणुमां जे डान, जे आओ, जे नाके (नासा छिट्रो) ओके लल, ओके स्पर्श
 इन्द्रिय तेमज ओके मन आ नव अंगो सुप्त जेवा रहे छे, पणु न्यारे युवावस्था

तानि यौवनवयसा जागरितानि व्यक्त चेतनावन्ति कृतानि येन स तथोक्तः
 'अठारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए' अष्टादशविधिप्रकारदेशीयभाषा-
 विशारदः अष्टादशविधिप्रकाराः=प्रवृत्तिभेदाः यस्याः सा तथा तस्यां, देशी-
 यभाषायां देशभेदेन वर्णावन्निरूपाणां विगारो निपुणः, 'गीडरडगंधव्वनट्ट-
 कुमले' गीतिरनिगन्धर्वनाट्यकुशलः गीतिरिति गन्धर्वइव नाट्ये कुशलः-
 गन्धर्वइव गीतनाट्यमर्मज्ञ इत्यर्थः, 'हयजोही' हययोधी=अश्वमारुह्य युद्धशील-
 एवम्-'गयजोही' गजयोधी 'रहजोही' रथयोधी, 'बाहुजोही' बाहुयोधी,
 तथा 'बाहुपमही' बाहुपमही=बाहुभ्यां प्रसदनशीलः, 'अलंभोगममत्थे' अलं
 भोगममर्थः मत्तलभोगसामर्थ्यवान्, 'साहसिए' साहसिकः=महापराक्रमशाली,
 'वियालचारी' विकालचारी-विकालेपि=रात्रावपि चरतीति विकालचारीपरम
 साहसिकत्वोत्, 'जाएचावि होत्था' जातश्चाप्यभवत् चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः-

तथा १ एक मन ये ९ अंग सुप्त जैसे बने रहते है- परंतु जब
 यौवन अवस्था आ जाती है तब ये सब जग जाते हैं-उनकी
 चेतना व्यक्त हो जाती हैं-कहने का तात्पर्य यह है कि वह मेघकुमार
 यौवनावस्था संपन्न हो गया-और (अठारसविहिप्पगारदेसीभासाविस्-
 रण) देश भेद से १८ प्रकार का प्रवृत्ति भेदवाली देशी भाषा के जानने
 में विशारद बन गया (गीडरडगंधव्वकुमले) गंधर्व की तरह गीत नाट्य
 का मर्मज्ञ हो गया (हयजोही, गयजोही, रहजोही, बाहुजोही, बाहुप-
 मही अलंभोगममत्थे, साहसिए, वियालचारी, जाए चावि होत्था) घांटे पर
 चढ़ कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, गज पर चढ़कर युद्ध करने में
 अभ्यस्त हो चुका, रथ पर चढ़कर युद्ध करने में अभ्यस्त हो चुका, केवल
 बाहुओं से ही युद्ध करने में समर्थ हो चुका, बाहुओं से ही शत्रुओं के

आवे छे त्तारे आ णधां अंगो ज्ञयत्त थं ज्ञय छे, जेमनी चेतना व्यक्त थं
 ज्ञय छे, ३ वानो भाव ओ छे ३ मेघकुमार बुवान थं गयो अने (अठारस
 विहिप्पगारदेसीभासाविस्मरण) देश भेदथी १८ प्रकारनी व्यवडा भां प्रयुक्त
 थती देशी भाषाओने ज्ञणवामा निपुण थं गयो (गीडरडगंधव्वनट्टकुमले)
 गंधर्वनी जेम संगीत अने नाट्यनो मर्मज्ञ थं गयो, (हय जोही, गयजोही,
 रहजोही, बाहुजोही, बाहुपमही, अलं भोगममत्थे, साहसिए, वियालचारी,
 जाए चावि होत्था) घोडा उपर जेसीने जंग गोलवानो अभ्यस्त थं गयो
 हाथी उपर जेसीने युद्ध करवामां कुशल थं गयो, बुलओ डान न युद्ध
 करवामां सन्ध थं गयो, बाहुओ डारा न शत्रुओना मर्दनमां शक्तिशाली थं

स्तन धर्माणांभीर्घादिवानितिगम्यते, अपि शब्दो निश्चयार्थकः, अत्रौक्तिक गुण-
गणसपन्न आभीदितिभावः। ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ
मेघकुमार द्वासप्तति कलापंडित यावत् विकाल चारिणं जातं पश्यतः,
दृष्ट्वा 'अट्ट अष्ट-अष्टसंख्यकान् पीसायवर्डिसए' अष्टप्रासादावतंसकान्
प्रासादेषु अवतंसकाः प्रासादावतंसकाः=प्रासादश्रेष्ठाःतान् 'कारेंति=मातापितरौ
कारयतः, कीदृशान् कारयतः इत्याकाङ्क्षायामाह-'अवभुगय' इत्यादि।
'अवभुगयमृसिय' अभ्युद्गतोच्छ्रितान्=अतिशयोच्चान् इत्यर्थः, अत्र द्वितीयावहु-
वचनलोपः आर्षत्वात्, 'पहसिए, विव' प्रहसितान् इव, प्रकृष्टहासयुक्तानिव
श्वेतप्रभया हसत इवेत्यर्थः। 'मणिकणगरयणभक्तिचित्ते' मणिकनकरत्नभक्तिचि-
त्रान्=अश्ववर्णरत्नानां भक्तिभिः=विच्छित्तिविशेषैः चित्राणि यत्र तान् 'वाउडूय

मर्दन करने में शक्ति संपन्न हो चुका, सकल भोगों को भोगने की शक्ति
जब इसमें पूर्णरूप से प्रकट हो चुकी, महां पराक्रमशाली जब यह बन गया,
और जब यह विकालचारी असमय में भी-रात्री में भी जब वह निर्भय
होकर विचरण करने लग गया-धैर्य गांभीर्य आदि तथा और भी अनेक
अत्रौक्तिक गुण जब इसमें अच्छी तरह आ चुके-(तएणं) तब (तस्स मेह-
कुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरो) माता पिताने (मेहं कुमारं
वावत्तरिकलापंडिं जाव वियालचारिं जायं पासंति) मेघकुमार ७२ कलाओं में
निष्णात आदि विकालचारि बन चुका है ऐसा देखातो (पासित्ता) देख-
कर (अट्ट प्रासायवर्डिसए कारेंति) उन्होंने आठ बड़े श्रेष्ठ प्रासाद बनवाये।
(अवभुगयमृसिय पहसिए विव मणिकणगरयणभक्तिचित्ते) ये बहुत
ऊँचे थे। इनकी आभा श्वेत थी इनलिये ये देखने पर ऐसे प्रतीत होते

गये, जथा लोगो ने लोगवानी शक्ति न्यारे संपूर्ण कृणाम्मे तेनामां भीदी उठी,
न्यारे ते महु पडाके १ थई गये अने न्यारे ते विकालचारी ओटले के असभयमां
रानिमां पणु निर्लथ थईने विचरण कर्वा लाग्यो, धैर्य, गांभीर्य वगेरे तेभज्ज
भीज्ज पणु धणु अट्टसुत गुणो न्यारे तेनामां सारी पेठे आवी गया (त एणं)
त्यारणाह (तस्स मेघकुमारस्स) मेघकुमारना (अम्मा पियरो) मातापिताये (मेहं
कुमारं वावत्तरिकलापंडियं जाव वियालचारिं जायं पासंति) मेघकुमारने
जातेर कृणाम्मेमां निष्णात अने विकालचारी अनेवो जेयो तो (पासित्ता) जेधने
(अट्टप्रासायवर्डिसए कारेंति) तेभणु आठ मोटा मोटाश्रेष्ठ मडेल जनावडाव्या.
(अवभुगयमृसिय पहसिए विव मणिकणगरयणभक्तिचित्ते) आ मडेवो भूणज्ज
जिया उता. आ मडेवोनी आला सईह उती. जणु के इसी ज रह्या छे. जेभना
उपर जे लींति ज्यो जनाववामां आव्यां उतां ने पांय रंगना रत्नोनी सविशेष

विजयवेजयंतीपडागच्छत्ताड्यत्तकलिए' वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाछत्राति
छत्रकलितान्, वातोद्धूताः=पवनप्रेरिता या विजयसूचिकां वैजयन्ती नाम्न्यः
पताकाः, छत्रातिछत्राणि च=छत्रोपरि छत्राणिश्च तैःकलितान्-युक्तान्=तुङ्गान्=
अत्युच्चान् 'गगणतलमभिलंघमाणसिहरे' गगतलमभिलङ्घयच्छिखरान्, गगन-
तलम्=आकाशतलम् अभिलङ्घयन्तीव शिखराणि येषां ते तथा तान् गगच्छु
म्बिनइत्यर्थः, 'जालंतररयण' जालान्तररत्नान् जालान्तरेषु गवाक्षाभ्य-
न्तरेषु खचितानि रत्नानि येषु तान् अत्रार्पत्वाद् द्वितीया-बहुवचनलोपः,
'पञ्जरुम्मिलियव्व' पञ्जरोन्मीलितान् इव, प्रतिभासतः, प्रतिजाले प्रतिस्थलं
खचितविविधरत्नचतुर्दिक्प्रसृतविचित्रकान्तिभिः प्रासादोपरि संलग्नरत्नपञ्जर-
प्रशोभमानानिवेत्यभिप्रायः। 'मणिकणगधूमियाए' मणिकनकस्तूपिकान् तत्रमणयः
=चन्द्रकान्त सूर्यकान्तादयः, कनकाणि च स्तूपिकासु=उपवेशनस्थानेषु यत्र तान्
'स्तूपिका', 'चवूतराः' इति भाषायाम्, 'वियसियसयपत्तपुंडरीए' विकसितशतपत्रगुण्ड-

थे कि मानों हँस रहे हैं। इन पर जो-बेल बुटियां बनाये गये थे वे पंच वर्ण-
वाले रत्नों की विशेष रचना से अंकित थीं। (वाउद्धूय विजय वैज-
यन्ती पडागच्छत्ताड्यत्तकलिए) इनके ऊपर विजय सूचक वैजयन्ती नाम
की जो पताकाएँ ध्वजा लगाई गई थीं-वे वायु से फहरा रही थीं-तथा इन पर
जो छत्र लगे हुए थे-वे वेत के ऊपर तने हुए लगे थे (तुंगे) ये सब
ही महलबहुत ही ऊँचे थे। (गगणतलमभिलंघमाणसिहरे) इनकी जो
शिखरे थीं वे इतनी अधिक उन्नतथीं कि आकाश कि आकाश तल
को भी मानो उल्लंघन करती थीं। (जालंतररयण पञ्जरुम्मिलियव्वमाणि-
कणगधूमियाए) इन की खिडकियों में रत्न खचित किये गये थे। इनमें
के चवूतरे चन्द्रकान्त आदि मणियों के सुवर्ण के बने हुए थे। (विय-
सियपत्त पुंडरीयाए) कमल नीलादि मणिभों के तथा पुंडरीक श्वेत कमल-

रचनाथी अंकित हुतां. (वाउद्धूयविजयवैजयन्ती पडागच्छत्ताड्यत्तकलिए)
आ भडेवो उपर विजय सूचक वैजयन्ती नामनी पताकाओ हुती ते पवनथी लडे-
राध रही हुती. तेमज्जे येमना उपर जे छत्रो हुता ते पणु वेत्तना उपर ताण्हेलां हुतां.
(तुंगे) आ गधा भडेवो भूण गिया हुता. (गगणतलमभिलंघमाणसिहरे)
आ भडेवोना शिखरे ओटला गधा गिया हुता डे जाणु आकाशतलनुं पणु उल्लंघन
करता हुता. जालं तररयणपञ्जरुम्मिलियव्वमणिकणगधूमियाए) आना अरु-
णाओमां रत्ने जडेलां हुतां, अने ओतराओ चंद्रकान्त वगेरे भण्डिओ तेमज्जे सोनाना
गनेला हुता. (वियसियपत्तपुंडरीयाए) नील वगेरे भण्डिओना डमणो अने

रीकान् नीलादिमणिविरचितानि विकसितगतपत्राणि—प्रफुल्लितकमलानि स्फाटक
रत्न निर्मितानि पुण्डरीकाणि श्वेतकमलानि येषु तान्, 'तिलयरयणद्वयचंद्रचिह्नं'
तिलकरत्नार्धचन्द्रावितान्, तिलक शब्दोऽत्रवृक्षविशेषाच्चक्रः, तेन शोभा
स्वास्थ्यवर्धकवृक्षेण कर्कतनादिभीरुनैः, अर्धचन्द्रैः अर्धचन्द्राकारवत्सोपान
विशेषैश्च, अर्चितान्=युक्तान् 'णाणामणिमयदामालंकिणं' नानामणिमयदामां-
कृतान् विविधमणिभिश्चन्द्रकान्तादिभिः रचितदामाभिर्मालाभिः अंकृतान् शोभि-
तान् चतुर्दिक्षु योग्ययोग्य स्थलेषु मालासमूहैः सुशोभितान् इत्यर्थः, 'अंतोवाहिं
च स्रण्हे' अन्तर्वाहिश्चलक्षणान्= आभ्यन्तरे बाह्ये च चिकणकान्तियुक्तान्,
'तत्रणिज्जरुडलबालुयापत्थरे' तपनीय रुचिरबालुका प्रप्तरान्—तपनीयस्य=सुव-
र्णस्य या रुचिरा=मनोहरा, बालुका—पांशुः, 'रेती' इति भाषायां प्रस्तरेषु-
प्राङ्गणेषु येषां ते तथा तान् अनएव 'सुहफासे' सुवस्पर्शान्, 'मस्मिरीयरूवे'

स्फटिक रत्नों के बने थे। और ये बड़ा प्रफुल्लितरूप में ही अंकित किये
गये थे। (तिलयरयणद्वयचंद्रचिह्नं) ये सब महल तिलक वृक्ष जो कि शोभा
एवं स्वास्थ्य आदि का वर्धक था—तथा कर्कतन आदि रत्नों से एवं अर्ध
चंद्राकार वत् सोपान पंक्तियों से युक्त थे। (णाणामणिमयदामालंकिणं)
इन महलों की मालाएँ विविध चन्द्रकान्त आदिमणियों से निर्मित थीं—
अर्थात् इन महलों की चारों दिशाओं में योग्य योग्य स्थलों पर चन्द्र
कान्त आदि मणियों से निर्मित मालाएँ लटक रही थीं इससे इनकी
शोभा में मानो चन्द्रमा लगे हुए है ऐसे मालूम पड़ते थे। (अंतो वाहिं-
च स्रण्हे) इनकी भीतरी बाहिरी कान्ति विशेष चिकण गुण युक्त थी। (तत्र-
णिज्जरुडल बालुयापत्थरे) इनके प्रांगण में सुवर्ण की मनोहर रेती बिछी
हुई थी। (सुहफासे) इसीलिये इनका स्पर्श विशेषरूप में सुखप्रद था।

स्फटिक रत्नानां पुण्डरीक (श्वेत कमल) गनेवां हुतां अने ते गधां विकसित आकारना
७ अंकित थयेवां हुतां। (तिलयरयणद्वयचंद्रचिह्नं) आ गधा भडेलो शोभा अने
स्वास्थ्य वगेरेनी पुष्टि करनार तिलकवृक्ष अने कर्कतन वगेरे रत्नोथी तथा अर्ध
चन्द्राकार सोपानश्रेणिथी शोभता हुता। (णाणा मणिमयदामालंकिणं) आ भडेलोनी
माणायो विविध चन्द्रकान्त वगेरे मणियो द्वारा निर्मित थयेली हुती। ओटले डे आ
भडेलनी ओमेर ओअ्य स्थानो उपर चन्द्रकान्त वगेरे मणियो द्वारा गनाववाभां आवेली
माणायो लटकती हुती ओथी जाले डे ओमनी शोभाभा वृद्धि करवा माटे चन्द्र
लागेला छे ओम लागतुं हुतुं। (अंतो वाहिं च स्रण्हे) आ भडेलोनी अंदर अने
गडारनी शोभा सुश्रिष्ठण हुती (तत्रणिज्जरुडलबालुयापत्थरे) ओमना ओडभा
सोनानी सुंदर रेत पाथरेली हुती (सुहफासे) ओथी ७ ओमनो स्पर्श विशेष सुख हुतो।

सश्रीकरूपान् परमशोभासम्पन्नान् 'पासाईए' प्रमादीयान्=चित्तानन्द जनकान् 'जाव' यावत् शब्देन 'दंसणिज्जे-अभिरुवे' इत्यनयोः संग्रहः 'दंसणिज्जे' दर्शनीयान् पश्यतां चक्षुर्न श्वाभ्यतीति भावः, 'अभिरुवे' अभिरूपान् मनोज्ञ रूपान् दर्शकजन मनोह्रादकानित्यर्थः, 'पडिरुवे' प्रतिरूपान् सुन्दराकृतिकान्, तादृशानप्रासादान् कारयत इति भावः। तेषामष्टमहाप्रासादानां मध्ये एकं महद्भवन कारयतः, तत्स्वरूपमाह—'एगं चणं महं भवणं कारेति, एकं च खल्लु महद् भवनं कारयतः' तत्र—एकम् संख्यया अद्वितीयं च शोभादि गुणतः, चक्रा-रोऽत्र समुच्चयार्थः, तेन जयविजयारोग्यतुष्टिपुष्टिकरादि शुभलक्षणोपेतम्, पुनः कीदृशं भवनं? 'महत्=अतिविशालं प्रधान पङ्क्तुसम्बन्धि सौख्यसंपन्नं सोत्स-वंशा, भवनं=अभय सुपात्रदानादि समुपार्जितपुण्यपुञ्जानां पुण्योपभोगाय भव-तीतिभवनम् 'कारेति' कारयतः=निर्मापयतः। ननु किं नाम भवनं कथं प्रासादः? उच्यते—भवनं दैर्घ्यापेक्षया किञ्चिदधूनोच्छ्रायकं, प्रासादस्तु—दैर्घ्यापे-क्षया द्विगुणोच्छ्रायक इति। अन्योऽपि विशेषस्तयोः—एकभूमिकं भवन, द्विभू-मिकं त्रिभूमादिः प्रासाद इति। भवनस्य वर्णनमाह—'अणेगखंमसयसण्णिविट्'

(सस्सिसरीयरुवे) ये सब महल परम शोभा संपन्न थे। (पासाईए) चित्तान-न्दजनक थे। यहाँ यावत् शब्द से 'दंसणिज्जे अभिरुवे' इन पदों का ग्रहण हुआ है—देखने वालों के चक्षु इन्हें देखते-र थकते नहीं थे, यह बात दर्शनीय पद से तथा ये दशक जनों के मनको आलहादित करते थे यह बात अभिरूप पद से प्रकट की गई है। (पडिरुवे) इन की आकृति-रचना चढी सुन्दर थी यह प्रतिरूप शब्द से बतलाया गया है। इस प्रकार के जब आठ महल बन चुके—तब उन्होंने (एगं चणं महं भवणं कारेति) १ और बडा भारी महल बनवाया। इसकी शोभा कैसी थी यह बात सूत्रकार अब प्रकट करते हैं—(अणेगखंमसयसण्णिविट्) यह महल अनेक

(सस्सिसरीयरुवे) आ अधा भडेले सुश्री संपन्न हुता। (पासाईए) चित्तने आनन्द आपनारा हुता। अही 'यावत्' शब्दद्वारा 'दंसणिज्जे अभिरुवे' आ पढेनु' अहण् थयुं छे, जेनागज्जेनी आंजे आ भडेलेने जेतां जेतां थके अनुभवती न हुती आ बात 'दर्शनीय' पद द्वारा तेमज्ज आ भडेले दर्शकेना मनने आहुलादित करता हुता, आ बात 'अभिरूप' पद द्वारा प्रकट करवाभां आवी छे। (पडिरुवे) ओमनी आकृति—(आकार) गहुज्ज सुन्दर हुती, आ प्रतिरूप पद द्वारा स्पष्ट करवाभां आव्युं छे। ओवा ज्यारे आठ भडेल जनी गया त्यारे तेमण्णे (एगं चणं महं भवणं कारेति) ओके विशाल लव्य जीजे भडेल जनावज्ज्यो। तेनीशोभा सूत्रकार अही प्रकट करे छे—(अणेगखंमसयसण्णिविट्) आ भडेल सेकडे थांललाओ। उपर जेले करवाभां

अनेकस्तम्भगतसन्निविष्टं-तद्दृढनार्थं अनेकानि स्तम्भशतानि संनिविष्टानि यत्र तत्, 'लीलाड्वियसालभंजियं' लीलास्थितशालभञ्जिकं, लीलास्थिताः=नृत्यन्त्य इव स्थिताः शालभञ्जिकाः=पुत्तलिका यस्मिन् तत्, 'अवभृगय सुकयवडर वेडया तोरण,वररइयसालभंजिया सुसिलिह्विसिह्वलह्वसंठियपसत्थवेरु लियखंभ, णाणाभणिकणगरयणखचियउज्जलं, अभ्युद्गत सुकृतवज्रवेदिका तोरण वररचित शालभंजिकानुश्लिष्ट, विशिष्ट लष्ट संस्थित पशस्त वैडूर्य स्तंभ. नानामणिकनक रत्नखचितोज्ज्वलं, तत्र-अभ्युद्गता=उर्ध्वीभूता सुकृता=सुपठुरीत्या कृता=निर्मापिता वज्रवेदिका=वज्ररत्नस्य वेदिका, द्वारस्य दक्षिणवामभागो, द्वारोपरि तोरणानि च यत्र तत्, वराः श्रेष्ठा रचिता मनोहरा शालभञ्जिकाः कृत्रिम पुत्तलिकाः सुश्लिष्टाः=सुसम्बद्धा विशिष्टलष्टमस्थिताः=विशिष्टा लष्टा. सुन्दराः संस्थिताः, संस्थानवन्तः- यद्वा-संस्थिताः=संलग्ना, प्रशस्ता मनोहरा वैडूर्यरत्नानां स्तम्भाः यत्र तत् तथा, नानामणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, कनकं शुद्ध सुवर्णं तद्वत् देदीप्यमानानि रत्नानि कर्केतनादीनि तैः खचितं=जटितम् अतएव

सैकडो खंभोपर खडा किया गया था। (लीलाड्वियसालभंजियं) इनके ऊपर नव पुत्तलिकाएँ उकेरी गई थीं वे ऐसी सालू पड़ती थी जैसा माना नाच रही हों। (अवभृगयसुकयवडरवेडया तोरणवररइयसालभंजिया सुसिलिह्विसिह्वलह्वसंठियं पसत्थवेरुलियखंभणाणाभणिकणगरयणखचिय-उज्जलं) द्वार के वाम भाग में जो वज्र रत्न की वेदिका बनाई गई थी वह बहुत ऊँची थी तथा बहुत मजबूत थी साथ में द्वार के ऊपर तोरण भी बनाने में आये थे। इसमें जो स्तंभ लगे थे वे सुन्दर उत्कीर्ण (खोदी-गई) शालभंजिकाओं पुत्तलियों से सुश्लिष्ट थे-सुसंबद्ध थे-तथा विशिष्ट मनोहर संस्थान वाले थे। और सुन्दर वैडूर्यरत्नों के बने हुए थे। चन्द्रकान्त सूर्यकान्त आदिमणियों से तथा शुद्ध सुवर्ण के समान देदीप्यमान कर्केतनादि

आव्यो हुतो. (लीलाड्वियसालभंजियं) ओ थांलवाओ उपर ओ पूतणीओ डोतरेली हुती, णाणे तेओ नाची रही डोय ओम लगती हुती. (अवभृगय सुकय वडरवेडया तोरणवररइयसालभंजिया सुसिलिह्विसिह्वलह्वसंठियं पसत्थ वेरुलियखंभणाणाभणिकणगरयणखचियउज्जलं) दरवाजानी उणी णाजुओ डीरा अने रत्नानी ओ वेदिका अनाववामां आवी हुती ते णहुण उांथी तेमज अत्यन्त मज्जून हुती. दरवाज उपर तोरण पणु अनाववामां आव्यां हुतां. ओमां ओ स्तंभो हुता ते सुन्दर रीते डोतरवामां आवेली शाव लज्जिओथी सुश्लिष्ट हुता, सुसंबद्ध तेमज सविशेष मनोहर संस्थानवाणा हुता, अने सुन्दर वैडूर्य रत्नाना अनेला हुता चन्द्रकान्त सूर्यकान्त वगेरे मणिओ द्वारा तेमज शुद्ध सोनाना ओवा यमकता कर्केतन

उज्ज्वलं=निर्मलं कान्तिभिर्दोष्यमान यत् तत्तया, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः,
 'बहुसमसुविभक्तनिचियर गिज्जभूमिभागं' बहुसमसुविभक्तनिचितरमणीयभूमि-
 भागं-बहुसमः=अतिशयसमः, सुविभक्तः=यथास्थानस्थितसर्वावयवः, निचितः=
 सुभृतः, रमणीयः मनोहरः भूमिभागो=भूपदेशो यस्य तत्, 'ईहामिय जाव
 भत्तिचित्तं' ईहामृग-यावद् भक्तिचित्रं-तत्र-ईहामृगाःवृकाः, यावच्छब्देन-
 वृषभतुरगनरमकरपक्षिसर्पकिन्नररुसरभचमरकुञ्जरवनलता पद्मलताः इत्येतेषां
 संग्रहः, तेन तेषां भक्त्या=शिल्पिद्वाराचित्ररचनया चित्राणि यत्र तत्, 'खंभुग्गय
 वयरवेइयापरिगयाभिरामं' स्तम्भोद्गतवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, तत्र-स्त-
 म्भोद्गता=स्तम्भोपरिगता या वज्रेण=वज्ररत्नेन निर्मिता वेदिकाः ताभिः
 परिगतं=व्याप्तम् अत एवाभिरामं परमशोभासम्पन्नं, 'विज्जाहरजमलजुय-
 लजंतजुत्त पिव' विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव=विद्याधरयोःस्त्री पुरुषयोः
 यद् यमलं समश्रेणिकं युगलं=द्वयं तत् शिल्पकला नैपुण्येन यन्त्र=यन्त्रस्थितं
 संचरिष्युत्वेन तैर्युक्तमिव बंभस्यमाण विद्याधरयुगलवद्दृश्यते इत्यर्थः 'अच्चि-

रत्नों से जड़े हुए थे इसलिये बड़े उज्ज्वल थे। कान्ति से चमकीले
 थे (बहुसमसुविभक्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं) इसका भूमि भाग बहुत
 ही अधिक सम था सुविभक्त था, निचित-भरा हुआ था। और रमणीय
 था। (ईहामिय जाव भत्तिचित्तं) ईहामृगवृक, वृषभ, तुरग-घोडा, नर,
 मकर, पक्षी, सर्प, किन्नर रुरु, सरभ, चमर, कुंजर, वनलता पद्मलता इन
 सबके उसमें शिल्पिद्वारा चित्र अंकित किये गये थे। (खंभुग्गय वयर
 वेइया परिगयाभिरामं) स्तंभो पर वज्ररत्न से वेदिकाएँ बनाई थीं। इससे
 यह परम शोभा बना हुआ था। (विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्त पिव)
 देखने वालों को यह अत्यन्त चलते हुए विद्याधर युगल (जोड़े) के जैसा

वगेरे रत्नोत्थी जड़ेला हुआ ओथी गहुज्ज उज्ज्वल होता अने कान्तिथी चमकता होता.
 (बहुसमसुविभक्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं) आने भूमिलाग गहुज्ज
 सम (ओक सरणो) होता, सुविलकत होता, निचित-भरेला अने मनोहर होता.
 (ईहामिय जाव भत्तिचित्तं) ईहामृग, वरु गण्ड, घोडा, माणुस, मगर, पक्षी,
 साप, किन्नर, रुरु, सरभ, (अष्टपद) चमर, हाथी, वनलता पद्मलता,
 आ गधानां चित्रो शिल्पीओ द्वारा तेमां चित्रित करेला होतां. (खंभुग्गय वयर
 वेइया परिगयाभिरामे) थांललाओ उपर डीरां अने रत्नो द्वारा वेदिकाओ बना
 ववाभां आवी होती. ओथी तेओ अत्यंत शोभासंपन्न लागता होता. (विज्जाहर
 जमलजुयलजंतजुत्त पिव) जोनारने ते भड़ेल वेगपूर्वक आलता विद्याधरना युगल

सहस्रसमालणीयं' अर्विः महस्रमाळणीयं-अर्विपां=त्रिविधरत्नानां सहस्रैः
मालणीय-‘मालणीय’ इति देशीयशब्दः शोभितामत्यर्थः, ‘रुवगसहस्रकलियं’
रूपक सहस्रकलितं=नानाविधचित्ताकर्षक प्रशस्तरूपसहस्रयुक्तम् ‘भिसमाणं’ भास-
मानं-रत्नकान्त्या ‘भिभिभसमाणं’ विभाममानं=उत्कृष्ट नानावर्णपरमरत्नज्यो-
तिपा देदीप्यमानम्, चक्रखुल्लोयणलेस्सं’ चक्षुर्भोजनलेश्यं चक्षुभ्यां लोकने=
अवलोकने सति लेश्यं दर्शनीयत्वातिशयतः श्लेष्मं यत् तत्तथा, यत् पश्यतच्चक्षु-
द्वयं तत्र श्लिष्यतीव न कदाचिदपि विरमतीति भावः ‘सुहफासं’ सुखस्पर्शे=
अतिचिकणत्वात् कोमलस्पर्शं, ‘सस्मिरीयरुव’ सश्रीकरूपं श्रिया सह वर्तन्ते इति
सश्रीकाणि रूपाणि यत्र तत्सश्रीकरूपं-अतिशयशोभासम्पन्ननानाचित्रयुक्तम्
इत्यर्थः ‘कंचणमणिरयणथूमियागं’ काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकं-काञ्चनं=शुद्धसुवर्णं,
मणयः=चन्द्रकान्तसूर्यकान्तादयः, रत्नानि=कर्केतनादीनि तेषां निर्मितेत्यर्थः तै

दीखता था। (अच्चिसहस्रसमालणीय) अनेक प्रकार के रत्नों की हजारों
किरणों से यह शोभित था। (रुवगसहस्रकलियं) चित्ताकर्षक सुन्दर अनेक
विध रूप सहस्र से यह युक्त था। (भिसमाणं) रत्नों की कांति से प्रकाशित
और (भिभिभसमाणं) नाना वर्ण वाले परमोत्कृष्ट रत्नों की चमक से
देदीप्यमान ऐसे इस महल को देखने वाले दर्शक जनों के लोचन उसे
देखतेर अघातेनही। क्यों कि उसे देखते ही वे ऐसे बन जाते थे कि
मानों उसमें चिपक से गये हैं यही बात सूत्रकारने (चक्रखुल्लोयण-
लेस्सं) पद द्वारा प्रदर्शित की है। (सुहफासं) इस का स्पर्श सुखकारी
(सस्मिरीयरुव) और मनोहर था। रूप शब्द का अर्थचित्र भी होता है।
इसमें जितने भी चित्र बने थे वे अतिशय शोभा संपन्न थे यह अर्थ भी
मश्रीकरूप पद का हो सकता है। (कंचणमणिरयणथूमियागं) शुद्धसुवर्ण

(लेडा) जेवो लागतो હતો (अच्चिसहस्रसमालणीय) अनेક પ્રકારના રત્નોના હજારો કિરણો
દ્વારા આ મહેલ શોભતો હતો (રુવગસહસ્ર કલિયં) ચિત્તાકર્ષક સુંદર અને વિવિધ-
રૂપ સહસ્રથી તે સંપન્ન હતો. (ભિસમાણં) રત્નોની કાંતિ દ્વારા પ્રકાશતો અને
ભિભિભસમાણં) અનેક રંગના ઉત્તમ રત્નોની પ્રભાથી અળહળતા તે મહેલને જોતાં
જોતાં જોનારાઓની આંખો તૃપ્ત થતી ન હતી. કેમકે તેને જોતાની સાથે જ તેઓ
જાણે ચોટી ગયા હોય એમ લાગતા હતાએજ વાત સૂત્રકાર (ચક્રખુલ્લોયણ-
લેસ્સં) આ પદ
દ્વારા પ્રદર્શિત કરી છે. (સુહફાસં) આનો સ્પર્શ સુખદ, (સસ્મિરીયરુવં) અને રૂપ
તે મનોહર હતો. રૂપ શબ્દનો અર્થ ચિત્ર પણ થાય છે. આમાં જેટલાં ચિત્રો હતાં
તે બધાં અત્યંત શોભા સંપન્ન હતાં આ અર્થ પણ ‘સશ્રીક’ પદનો થઈ શકે છે.

स्तूपिका=लघुशिखरम् उपरिभागो यस्य तत् तथा, 'णाणाविहपंचवन्नघंटापडा-
गपरिमंडियग्गसिरं' नानाविधपंचवर्णघंटापटाकापरिमण्डिताग्रशिरस्कं=नानावि-
धाभिः, पंचवर्णाभिः घंटाप्रधानपटाकाभिः=ध्वजाभिः परिमण्डितं=शोभितम्
अग्रशिरः शिखरोपरिभागो यस्य तत् 'धवल मरीइकवयं' विणिम्मुयंतं' धवलस-
रीचिकवचं विनिर्मुञ्चन्त, खटिकाधुपलेपनछटाभिः प्रतिस्थलसंलग्नस्फटिकरत्न-
प्रभाभिश्च जनितं श्वेतकिरणरूपं कवचं-कङ्कटंतत्समूहमित्यर्थः विनिर्मुञ्चत्=चतुर्दिक्षु
प्रसारयत् 'लाउल्लायमहियं' अलावूल्लोकितमहितं अलावू शब्दोऽत्रलता सामान्य
वाचकः तेन नानावर्णकुसुमसुगन्ध सम्पन्नरमणीयलताभि उल्लोकितम्=उपरि-
भागे समाच्छादितम् अतएव महितं=सुन्दरं, यावद् गन्धवर्तिभूतं इह याव-
च्छब्देन-कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कादि-सुगन्धवरगन्धितम् इति बोध्यम्, गन्ध
वर्तिभूतं=सुगन्धद्रव्यवर्तिकासदृशं सुगन्धातिशयवत्त्वादित्यर्थः। 'पासाइयं' प्रसा-

से चन्द्रकान्त सूर्यकान्त मणियों आदि से और कर्केतन आदि रत्नों
इसकी लघु शिखर-ऊपर का भाग निर्मित था। (णाणाविह पंचवन्न घंटा-
पडागपरिमंडियग्गसिरं) इस के शिरों के ऊपर का भाग अनेक प्रकार
पंचवर्ण वाली घंटा प्रधान पटाकाओं से शोभित किया था (धवलमरीइ-
कवयं विणिम्मुयंतं) खडिया मिट्टी के उपलेप की तथा प्रतिस्थल में संलग्न
स्फटिकरत्न की कांति के समूहरूप कवच को यह चारों दिशाओं में फैला
रहा था। (लाउल्लोयमहियं) नाना वर्ण के कुसुमों की सुगंधि से सम-
न्वित अनेक विध बेलाओं से यह उपरितन भाग में आच्छादित हो रहा
था। इसलिये बड़ा मुहावना लगता था। (जाव गंधवट्टिभूयं) ऐसा मालूम
पड़ता था कि मानों गंध की वह चर्तारूप ही है। यहां "यावत्" शब्द
से काला गुरु आदि सुगन्धित द्रव्य का संग्रह किया गया है। (पासाइयं,

(कंवगमणिरयग धूम्रियागं) शुद्ध सुवर्ण, चन्द्रकान्त सूर्यकान्त मणिभे वगेरेथी
अने कर्केतन वगेरे रत्ने द्वारा तेनो लघुशिखर-उपरी लाग अनेको हुतो.
(णाणाविह पंचवन्न घंटा.पडागपरिमंडियग्गसिरं) शिखरनी उपरनो लाग अनेक घंटी
ओवाणी पटाकाओथी सुशोभित करवाभां आय्यो हुतो, (धवल मरीइकवयं विणिम्मु
यंतं) ण्डी अने माटीना उपलेपथी तेमज प्रतिस्थणभां संलग्न स्फटिकरत्ननी कांति अभूउ
इपी कवचने ते ओमेर झेलावी रह्यो हुतो. (लाउल्लोय महियं) अनेक रंगना पुष्पोनी
सुवास युक्त अनेक लताओ द्वारा आ भडेलेनो उपरनो लाग ढंकाओयो हुतो ओथी
ते अत्यन्त रमणीय लागतो हुतो. (जाव गंधवट्टिभूयं) ते भडेल गंधनी सलाडा
(अगरणत्ती) नी जेम ज लागतो हुतो. अडी 'यावत्' शब्द द्वारा झेलागुरु वगेरे
सुगंधि द्रव्यनो संग्रह करवाभां आय्यो छे. (पासाइयं, दरिसणिज्जं, अमिरुव

દીયં=ચિત્તાહ્લાદકં 'દરિસાણિજ્જ' દર્શનાયં=દર્શકજનમનોહરમ્, 'અભિરૂવં' અભિરૂપં=મનોજ્ઞસ્વરૂપં, 'પ્રતિરૂવં' પ્રતિરૂપં દશકજનપ્રતિબિમ્બયુક્તમ્, 'ઈદશં' ભવનં માતાપિતરૌ કારિતવન્તૌ ઇતિ ભાવઃ ॥મૂ० ૨૨॥

મૂલમ્—સપ્તમ્ તસ્સ મેહકુમારસ્સ અમ્માપિયરો મેહંકુમારં સોહ-
ણંસિ તિહિકરણ દિવસ નક્કવત્તમુહુત્તંસિ સરિસિયાણં સરિસવ્વયાણં સરિ-
સત્તયાણં સરિસલાવન્નરૂવજોવ્વણગુણોવવેયાણં સરિસેહિંતો રાયકુલે-
હિંતો આણિહિયાણં પસાહણટુંગ અવિહવવહુઓ વયણમંગલસુજં-

દરિસાણિજ્જં, અભિરૂવં, પટિરૂવં) यह चित्ताह्लादक था। दर्शक जनों के मनका मोहक था, मनोज्ञस्वरूप था, और दर्शक जनों के प्रतिबिम्ब से युक्त था। इस प्रकार का यह भवन मेघकुमार के माता पिताने बनवाया। यह भवन जय, विजय; आरोग्य तुष्टि; पुष्टिकारक आदि शुभ लक्षणों से युक्त था अतिविशाल था। षट् ऋतु संबंधि विविध सुखों से तथा नाना प्रकार के उत्सवों से समन्वित था। भवन शब्द का व्युत्पत्ति लभ्य अर्थ भी यह होता है कि जो अभयदान से अथवा सुपात्र दान करुणा दान से समुपार्जित पुण्यवाले पुरुषों को पुण्योपभोग के लिये प्राप्त होता है वही भवन है। भवन और प्रासाद में अन्तर यह है कि भवन दीर्घता की अपेक्षा कुछ कम विस्तारवाला होता है। प्रासाद की अपेक्षा दूने विस्तारवाला होता है। भवन एक खंडवाला तथा प्रासाद अनेक खंडवाला होता है। “सूत्र” २२ ॥

પટિરૂવં) આ મહેલ ચિત્તાહ્લાદક હતો, અને દર્શકોના મનને મોહપમાડનાર હતો, મનોજ્ઞ સ્વરૂપ હતો, અને દર્શકજનોના પ્રતિબિંબથી યુક્ત હતો. આ પ્રમાણે આ મહેલ મેઘકુમારનાં માતાપિતાએ બનાવડાવ્યો હતો. આ મહેલ જય, વિજય આરોગ્ય, તુષ્ટિ, પુષ્ટિકરનાર વગેરે શુભલક્ષણ સંપન્ન હતો અને તે અતિવિશાળ હતો. છ ઋતુઓ સંબંધી બધી સુખ સગવડો તેમજ અનેક જાતના ઉત્સવોથી તે યુક્ત હતો. ભવન (મહેલ) શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ લભ્ય અર્થ પણ એજ થાય છે કે જે અભયદાનથી અથવા સુપાત્ર દાન, કરુણા દાનથી ઉપાર્જિત પુણ્યશાળી પુરુષોને પુણ્યોપભોગ માટે મળે છે તે જ ભવન છે. ભવન અને પ્રાસાદમાં આટલો જ તફાવત છે કે દીર્ઘતા (લાંબાઈ)ની દૃષ્ટિએ ભવન પ્રાસાદ કરતાં થોડા વિસ્તારવાળું હોય છે. પ્રાસાદની અપેક્ષાએ બમણા વિસ્તારવાળું હોય છે. ભવન એક મજલાવાળું તેમજ પ્રાસાદ અનેક મજલાવાળો હોય છે. સૂત્ર ૨૨

पियाणं अट्ठण्हं रायवरकण्णाणं सद्धि एगदिवसेणं पाणिं गिण्हा-
विंसु । तएणं तस्स मेहस्स अम्मोपियरो इमं एयारूवं पीइदाणं
दल्लेति अट्ठ हिरण्णकोडीओ अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणुसारेणं
भाणियव्वं, जाव पेसणकारियाओ । अन्नं च विपुलं धणकणगरयण-
माणिमोत्तियसंखसिलप्पवाल रत्तरयण संतसारसावतेज्जं अलाहिं जाव
आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिभा-
एउं । तएणंसे मेहे कुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्ण
कोडिंदलयइ, एगमेगं सुवन्नकोडिं दलयइ, जाव एगमेगं पेसणकारिं
दलयइ, अन्नं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ । तएणं
से मेहे कुमारे उप्पि पासायवरगये फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वरतरुणि
संपउत्तेहिं बत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे उवगिज्जमाणे उव-
लालिज्जमाणेः सदफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्सए कामभोगे
पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥२३॥ सू०॥

टीका—‘तएणं तस्स’ इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ
मेघं कुमारं शोभने=श्रेष्ठे तिथि करण दिवस नक्षत्रमुहूर्ते ‘सरिसियाणं’ सदृशानां=
समानानां ‘सरिसव्वयाणं’ सदृशवयस्कानां=समानवयस्कानां, ‘सरिसत्तयाणं’

‘तएणं तस्स मेहकुमारस्स’ इत्यादि

टीका—(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहकुमारस्स) उस मेघकुमार के
(अम्मोपियरो) मातापिताने (मेहं कुमारं) उस मेघकुमार का (सोदणंसि
तिहिकरण दिवस नक्षत्र मुहुत्तंसि) शोभन-श्रेष्ठ-तिथिकरण दिवसनक्षत्र एवं
मुहूर्त में (सरिसियाणं) अपने समान (सरिसव्वयाणं) अपने समान वयवाचीं

‘तएणं तस्स मेहकुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्याग्याह (नस्स मेह कुमारस्स) मेघकुमारना मातापिताये
(मेहकुमारं) मेघकुमारु (सोदणंसि तिहिकरणदिवसनकरवत्तमुहुत्तंसि) शोभन
श्रेष्ठ-तिथिकरण दिवसनक्षत्र-अने मुहूर्तभां (सरिसियाणं) पोताना लेयी समान धर्म-
वाणी (समानशीला) (सरिसव्वयाणं) मेघकुमारना समान आयुष्यवाणी (सरि-

સદૃશ ત્વચ્ચાં=સમાનત્વચ્ચાં સુકુમારશરીરાણામિત્યર્થઃ, 'સરિસલાવન્નસ્ત્વજોન્વ
ણગુણોવવેયાણં' સદૃશલાવણ્યરૂપયૌવનગુણોપપેતાનાં=સદૃશા એ લાવણ્યરૂપયૌ-
વનગુણાઃ, તત્ર લાવણ્યં=સુક્તાફલવત્ દેદૌપ્યમાનકાન્તિવિશેષસ્વરૂપં, ઉક્તં ચ-

“સુક્તાફલેષુ ચ્છાયાયાસ્તરલત્વમિવાન્તરા ।

પ્રતિભાતિ યદક્ષેષુ, તલ્લાવણ્યમિહોચ્યતે ॥૧૥”

રૂપમ્=આકારઃ સ્વભાવી વા, યૌવનં-તારુણ્યં ગુણાઃ-પરોપકારાદયઃ, ઉક્તં ચ-

“પરોપકારૈકરતિર્દયાલુતા, વિનીતભાવો ગુરુદેવ ભક્તતા ।

સત્યં ક્ષમાધૈર્યમુદારતા ચ, ગુણા ઇમે સત્ત્વવતાં ભવન્તિ ॥૧૥”

તૈરુપપેતાનાં યુક્તાનાં 'સરિસેહિતો' સદૃશેભ્યઃ=સદાચારાદિગુણૈઃ સમા-
નેભ્યઃ, 'રાયકુલેહિતો' રાજકુલેભ્યઃ શુદ્ધમાતૃપિતૃ-પિતામહાદિવંશેભ્યઃ, 'આણિ
હિયાણં' આનીતાનાં 'પસાહણદ્વંગ અવિદ્વવબહુઓચયણમંગલસુજપિયાણં' પ્રસા-
ધનાષ્ટાઙ્ગાવિધવાવધ્વપતનમંગલસુજલ્પિતાનાં, તત્ર પ્રસાધનાનિ=મણ્ડનાનિ
શુભલક્ષણરૂપાણિ અષ્ટાઙ્ગેષુ=મસ્તકવક્ષઃસ્થભ્રુદરપૃષ્ઠવાહુદ્વયોરુદ્વય પેષુ યાસાં
તાસ્તથા તા એવ અવિધવાવધ્વઃ=સમર્તૃકાઃહિયઃ, અત્ર-પદદ્વયસ્ય કર્મધારયઃ,
તામિઃ અવપતનં=પ્રોહરવનકં 'પુંસ્વળ' ઇતિ ભાષાયાં, તત્ત્વ=મંગલં દધ્યક્ષતાદિ
મંગલેંગીતં ચ, તથા સુજલ્પિતં=શુભવચનં શુભાશીર્વાદરૂપ યામ્યસ્તથા તાસામ્

ઉમરવાળી(મરિસત્તયાણં) અપને સમાન સુકુમાર ત્વચા-શરીરવાળી(સરિસ-
લાવન્ન સ્ત્વજોન્વણગુણોવવેયાણં) અપને હી સમાન લાવણ્ય રૂપ, યૌવન એવં
ગુણો વાળી(સરિસેહિતો રાયકુલેહિતો આણિ અહિયાણં) તથા સદાચાર
આદિ ગુણો વાલે રાજકુલોં સે લાઈ ગઈ (પસાયણદ્વંગં અવિદ્વવબહુઓચય-
મંગલસુજંપિયાણં) ઓર મસ્તક વક્ષઃસ્થલ, ઉદર, પૃષ્ઠ, વાહુદ્વય, એવં
ઉરુદ્વય રૂપ આઠ અંગોં મેં શુભ લક્ષણ રૂપ પ્રસાધનોં સે જો યુક્ત હેં એસો
સૌઆગ્યવતી સ્ત્રિયોં કે દ્વારાજિનકા પુંસ્વળ દધિ, અક્ષતિ આદિ કા ઉતારના
રૂપ માંગલિક કર્મ ક્રિયા હૈ ઓર જિન પર શુભાશીર્વાદ કી વર્ષા હો

સત્તયાણં) પોતાના જેવા સુકુમાર શરીરવાળી, (મરિસલાવન્નસ્ત્વજોન્વણગુણો
વવેયાણં) પોતાની જેમજ લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન અને ગુણ સંપન્ના, (મરિસેહિતો
રાયકુલેહિતો આણિ અહિયાણં) તેમજ સદાચાર વગેરે ગુણસંપન્ન રાજકુ-
ળોમાથી આવેલી (પસાયણદ્વંગં અવિદ્વવબહુઓ ચયણમંગલસુજંપિયાણં)
અને નાથું, વક્ષ, સ્થળ, ઉદર પૃષ્ઠ, બે-બાહુ, અને બે જંઘાઓ રૂપ આઠ અંગોથી
શુભ લક્ષણવાળાં પ્રસાધનોથી જે મુક્ત છે એવી સધવા સ્ત્રીઓ દ્વારા જેમનું પુંબણ
દધિ અક્ષત વગેરેને ઉતારીને માંગલિક કર્મ કરવામાં આવ્યું છે, અને જેમના

અષ્ટાનાં 'રાયવરકળ્લાણં' રાજવરકન્યાનાં 'સદ્ધિ' સાર્દ્ધ=સહૈવ 'એગદિવસેણં' અત્ર સપ્તમ્યર્થે તૃતીયા, તેન એકદિવસે=એકસ્મિન્ દિને 'પાણિ ગિળ્હાવિસુ' પાણિ ગ્રાહ્યતઃ=વિવાહં કારયત્ત્વર્થઃ । તતઃ=તદનન્તરં પાણિગ્રાહણાનન્તરં સ્વલુ તસ્મૈ મેઘાય=મેઘકુમારાય 'અમ્માપિયરો' માતાપિતરો 'મેહસ્સ' इत्यत्र कुमा-
રશબ્દગ્રહणेन અષ્ટાનાં રાજવરકન્યાકાનાં સ્વકીયૌ સ્વકીયૌ માતાપિતરાવિ-
ત્થર્થઃ, લભ્યતે, 'ઇમં એચારુવં' इदमेवद्रूपं=ચક્ષ્યમાણસ્વરૂપ પ્રીતિદાન, 'દલેતિ'

રહો છે એસી (અટ્ટહં રાયવરકળ્લાણં) આઠ રાજવર કન્યાઓં કે (સંદ્ધિ) સાથ (એગદિવસેણં પાણિ ગિળ્હાવિસુ) એક હી દિન મેં પાણિ ગ્રહણ કરવા દિયા । વિશેષ મુક્તાફલ કી તરહ દેહીપ્યમાન કાન્તિ વિશેષ હોતા છે ઉમદા નામ લાવળ્ય છે । કહા બી છે—

‘મુક્તાફલેષુ છાયાયાસ્તરલત્વમિવાન્તરા,

પ્રતિભાતિ ચદક્ષુષુ તલ્લાવળ્યમિહોચ્યતે ” । રૂપ શબ્દ કા અર્થ આકાર અથવા સ્વભાવ યૌવન શબ્દ કા અર્થ તારુણ્ય, ઔર પરોપકાર આદિ કૃત્યોંકા નામ ગુણ છે । — કહા બી છે

પરોપકારૈકરતિર્દયાલુતા, વિનીતભાવો ગુરુદેવ ભક્તતા ।

સત્યં ક્ષમા ધૈર્યં મુદારતાચ ગુણાઃ સત્ત્વવર્તા ભવન્તિ ” ।

પરોપકાર કરને મેં રતિકા હોના, હૃદય મેં દયાભાવ કા હોના, નમ્રતા કા સદ્ભાવ હોના, ગુરુ તથા દેવોં કે પ્રતિ ભક્તિ કા હોના સત્ય, ક્ષમા, ધૈર્ય, ઉદારતા કા હોના યે સવ ગુણ સત્ત્વશાલી પ્રાણિયોં મેં પાચે જાતે હેં । (તણં તસ્સ મેહસ્સ) ઇસ કે વાદ ડસ મેઘકુમાર

ઉપર શુભાશીર્વાદોની વર્ષા થઈ રહી છે, એવી (અટ્ટહં રાયવરકળ્લાણં) આઠ રાજકન્યાઓની (સદ્ધિ) સાથે (એક દિવસેણં પાણિ ગિળ્હાવિસુ) એકજ દિવસે લગ્ન કરાવ્યાં. માતીઓની જેમ કાંતિ ઝળહળતી હોય છે, તેનું નામ લાવ-
ણ્ય છે. કહ્યું પણ છે કે—

“મુક્તાફલેષુ છાયાયાસ્તરલત્વમિવાન્તરા ।

પ્રતિભાતિ ચદક્ષુષુ તલ્લાવળ્યમિહોચ્યતે ॥ રૂપ શબ્દનો અર્થ આકાર અથવા સ્વભાવ હોય છે. યૌવન શબ્દનો અર્થ ‘તારુણ્ય’ અને પરોપકાર વગેરે સારા કામોનું નામ ‘શુભુ’ છે. કહ્યું છે કે

“પરોપકારૈકરતિર્દયાલુતા. વિનીતભાવો ગુરુદેવભક્તતા ।

સત્યક્ષમાધૈર્યમુદારતા ચ ગુણા ઇમે સત્ત્વવર્તા ભવન્તિ । ”

પરોપકાર પ્રત્યે સહજ પ્રેમ થવો, હૃદયમાં દયાલાવ થવો નમ્રતાનો સદલાવ થવો, ગુરુ તેમજ દેવ પ્રત્યે ભક્તિ થવી, સત્ય, ક્ષમા, ધૈર્ય

દત્તઃ, કિં કિં દત્તસ્તત્રાહ-‘અટ્ટહિરણ્ણકોડીઓ’ અટ્ટ હિરણ્ય કોટીઃ, અટ્ટૌ=અટ્ટસંખ્યાકા હિરણ્યાનાં=રૂપ્યકાણાં કોટીઃ, ‘અટ્ટસુવણ્ણ કોડીઓ’ અટ્ટસુવર્ણ કોટીઃ, અટ્ટૌ=અટ્ટસંખ્યાકાઃદેમ્નાં સુવર્ણાનાં=સુવર્ણામુદ્રાણાં ‘મુહર’ इतिभाषा-पसिद्धानां કોટીઃ।

‘ગાદાણુસ્વારેણ માણિયવ્વં જાવ પેસણકારિયાઓ’ ગાથાનુસારેણ મણિ-તવ્યં યાચત્ત્વ પ્રેષણકારિકાઃ, અત્ર વક્તવ્યા ગાથાઅન્યધોક્તાઃ, તા ઇમાઃ—

અટ્ટ હિરણ્ણ સુવન્નય, કોડીઓ મડડકુંડલા હારા ।

અટ્ટદ્વહાર ઇગાવલી ડ મુત્તાવલી અટ્ટ ॥૧॥

‘અટ્ટ હિરણ્ણ સુવન્નય કોડીઓ’ અટ્ટ હિરણ્ય સુવર્ણ કોટયઃ=હિરણ્યાનાં-રૂપ્યાણામટ્ટકોટયઃ ૧, સુવર્ણાનાં ચાટ્ટકોટયઃ ૨, ‘મડડ’ મુકુટાનિ અટ્ટ ૩, ‘કુંડલા’ કુંડલાનિ=કુંડલયુગ્મકાનિ અટ્ટ ૪, ‘હારા’ હારા અટ્ટ ૫, ‘અટ્ટદ્વહાર’ અટ્ટૌડર્ધહારાઃ ૬, અટ્ટાદશસરિકો હાર इत्युच्यते, નવસરિકસ્તુ અર્ધહાર इति । ‘ઇગાવલી’ ઇગાવલ્યઃ=નાનામણિનિર્મિતા માલા અટ્ટ ૭, તથા ‘મુત્તાવલી’ મુત્તાવલ્યઃ-મૌત્તિકમાલાઃ અટ્ટ ૮ અટ્ટ=અટ્ટસંખ્યાકાઃ૮, ॥૧॥

કે લિયે (અમ્માપિયરો) ડન આઠ કન્યાઓં કે માતપિતાને (ઇમંણ્યારૂવં પીડદાણં દલેતિ) ઇસ પ્રકારકા પ્રીતિ દાન (દહેજ) દિયા—(અટ્ટ હિરણ્ણ કોડીઓ અટ્ટ સુવર્ણકોડીઓ ગાદાણુસારેણ માણિયવ્વં) આઠ હિરણ્ય કોટિ, આઠ સુવર્ણ કોટિ, (આઠ કરોડ સુવર્ણ કોટિ મુહરે) દીં । ઇસ વિષય કો પ્રદર્શિકા ગાથા ઇસ પ્રકાર હૈં

‘અટ્ટ હિરણ્ણસુવન્નય’ इत्यादि

આઠ કરોડ રૂપયા ઓર આઠ કરોડ સુવર્ણ મુદ્રિકાઈ તથા મુકુટ

ઉદારતા થવી આ બધા ગુણો સત્ત્વશાળી પ્રાણીઓમાં જ મળે છે. (ત એણ તસ્સ મેહરસ) ત્યારબાદ મેઘકુમાર માટે (અમ્મા પિયરો) આઠ કન્યાઓનાં માતા પિતાઓએ (ઇમં ણ્યારૂવં પીડદાણં દલેતિ) પ્રીતિદાનમા (દહેજમાં) (અટ્ટહિરણ્ણકોડીઓ અટ્ટ સુવર્ણકોડીઓ ગાદાણુસારેણ માણિયવ્વં) (આઠ કોટિ હિરણ્ય (ચાંદી) આઠ કોટિ સુવર્ણ (આઠ કરોડ સોના મહોરો) આપી આ વાતને સ્પષ્ટ કરનારી ગાથાઓ આ પ્રમાણે છે—

‘અટ્ટ હિરણ્ણસુવન્નય’ इत्यादि

આઠ કરોડ રૂપિયા, આઠ કરોડ સોના મહોરો, મુકુટ, કુંડાળ, હાર, અર્ધ-

કળગાવલિ રચનાવલિ, કળગજુગા તુડિય જુગા સ્વોમજુગા ।

વડ જુગ પટ્ટજુગાઈ દુકૂલજુગલાઈ અટ્ટટ્ટ ॥૨॥

‘કળગાવલિ’ કનકાવલયઃ=સ્વર્ણમાલાઃ ૯, ‘રચનાવલિ’ રત્નાવલયઃ=રત્નમાલાઃ ૧૦, ‘કળગજુગા’ કટકયુગાનિ=વલયયુગ્મકાનિ, વલયં=કરભૂષણમ્ ૧૧, ‘તુડિયજુગા’ તુદિકયુગ્માનિ-તુદિકાનાં વાહુરક્ષિકાણા યુગલાનિ, ‘સ્વોમવન્ધ’ इति પ્રસિદ્ધઃ ૧૨, ‘સ્વોમજુગા’ ક્ષોમયુગાનિ=ક્ષોમ-કાર્પાસિકમ્ અતસીમયં વા વસ્ત્રં તસ્ય યુગાનિ=યુગલાનિ ૧૩, ‘વડજુગ’ વડયુગાનિ=વટં ત્રસરીમયં વસ્ત્રં ‘તસર’ इति ભાષાપ્રસિદ્ધં, તસ્ય યુગાનિ ૧૪, ‘પટ્ટજુગાઈ’ પટ્ટયુગાનિ=પટ્ટં=પટ્ટમૂત્રમયં વસનં ‘રેશમી’ इति પ્રસિદ્ધં તસ્ય યુગાનિ ૧૫, ‘દુકૂલજુગલાઈ’ દુકૂલયુગલાનિ=મૂક્ષમવસ્ત્રયુગલાનિ ૧૬, ‘અટ્ટટ્ટ’ અષ્ટાષ્ટ=કનકાવલયાદય પદાર્થાઃ પ્રત્યેકમષ્ટસંખ્યકા इत्यર્થઃ ॥૨॥

સિરિ હિરિધીઈ કિત્તીઝ બુદ્ધી લચ્છીય હોતિ અટ્ટટ્ટ ।

નદા મદા ય તલા, જ્ઞયવય નાડાઈ આસા ય ॥૩॥

‘સિરિ’ શ્રીઃ ૧૭, ‘હિરિ’ હ્રીઃ ૧૮, ‘ધીઈ’ ધૃતિઃ ૧૯, ‘કિત્તી ઝ’ કીર્તિઃ ૨૦, ‘બુદ્ધી’ બુદ્ધિઃ ૨૧, ‘લચ્છી ય’ લક્ષ્મીશ્ચ ૨૨, ‘હોતિ’ ભવન્તિ=પ્રદત્તા ભવન્તિ, ‘અટ્ટટ્ટ’ અષ્ટાષ્ટ-ભવનશોભાર્થે શ્રી પ્રમૃતીનાં ષણ્ણાં દેવીનાં પુત્તલિકા

કુંડલ, હાર, અર્ધહાર, એકાવલી, સુકતાવલી એ સર્વ આઠ ૨ દીં । અઠારહ લરેં જિસમેં હોતી હૈ વહ હાર તથા ૧લરે જિસમે હોતી હૈ વહ અર્ધ હાર માના જાતા હૈ । અનેક મણિયો સે નિર્મિત જો માલા હોતી હૈ વહ એકાવલી કહલાતીહૈં

કળગાવલિ इत्यादि

આઠ કનકાવલી આઠ રત્નમાલાઈ, આઠ વલગયુગ્મ (આઠ જોડી કડોકી) આઠ સ્વજવન્ધ, આઠ ક્ષોમ યુગ્મ, આઠ ટસર વસ્ત્ર કે યુગ્મ આઠ રેશમી વસ્ત્ર કે યુગ્મ, આઠ પતલે વસ્ત્રોં કા યુગ્મ ।

સિરી હિરિ ધીઈ इत्यादि

ભવન શોભા નિમિત્તે ઉન કન્યાઓં કે માતા પિતાને આઠ શ્રી દેવી

હાર, એકાવલી, સુકતાવલી આ બધી આઠ આઠ આપી. અઠાર સેર જેમાં હોય છે તે હાર તેમજ નવ સેર જેમાં હોય છે તે અર્ધહાર કહેવાય છે. અનેક મણિ નિર્મિત માળા એકાવલી કહેવાય છે.

કળગાવલિ इत्यादि ।

આઠ કનકાવલી-આઠ રત્ન-માળાઓ, આઠ વલય યુગ્મ (આઠ કડાઓની જોડ) આઠ સ્વજ બંધ, આઠ ક્ષોમ યુગ્મ, આઠ ટસાર વસ્ત્રના યુગ્મ, આઠ રેશમી વસ્ત્રના જોડા, આઠ ઝીણા વસ્ત્રોના યુગ્મ.

સિરિ હિરિ इत्यादि ।

લવનની શોભા માટે તે કન્યાઓના માતા પિતાઓએ આઠ શ્રી (લક્ષ્મી) દેવીની પૂતળીઓ, આઠ હ્રી દેવીની પૂતળીઓ, આઠ ધૃતિ દેવીની પૂતળીઓ આઠ કીર્તિ

આપ પ્રત્યેકમષ્ટસંખ્યકા ભવન્તીત્યર્થઃ । તથા-નન્દાઃ ૨૩, મદ્રાચ્ચ ૨૪, તલાઃ ૨૫, નન્દાદયો ભવનશોભોર્થ મજ્જાલાર્થ ચ સ્વસ્તિક વિશેષાઃ પ્રત્યેકમષ્ટસંખ્યકા ભવન્તિ । તથા-‘અય’ ધ્વજઃ ૨૬, ‘વય’ વ્રજઃ=ગોકુલં, ગવાં દશસહસ્રરેકં ગોકુલં ભવતિ ૨૭, ‘નાડાઙ્’ નાટકાનિ-નાટકસાધનાનિ દ્વાત્રિશત્પકારાણિ ૨૮, ‘આસાય’ અશ્વાશ્ચ ૨૯, ધ્વજાદયોઽપિ પ્રત્યેક-મષ્ટસંખ્યકાઃ ॥૩૧॥

હત્થી જાણોજુગા ડ, સીયાહ તહસંદમાણી ગિલીઓ ।

થિલી ય વિયડજાણા, રહ ગામા દામ દાસીઓ ॥૪॥

‘હત્થી’ હસ્તિનઃ ૩૦, ‘જાણા’ યાનાનિ=શકટાદીનિ ૩૧, ‘જુગા ય’ યુગ્દાનિ-યાનવિશેષાઃ ‘તામજામ’ इति भाषायाम् ૩૨, ‘સીયા’ શિવિકાઃ ૩૩, ‘તહ’ તથા-‘સંદમાણી’ સ્યન્દમાનિકાઃ શિવિકા વિશેષાઃ, ‘પાલહી’ इति प्रसिद्धाઃ ૩૪, ‘ગિલીઓ’ ગિલ્લયઃ=હસ્તિન ઉપર ધાર્યમાણા આમ્તરણવિશેષાઃ ‘અલ, અમ્બાવાહી’ इत्यादयः प्रसिद्धाઃ ૩૫, તથા-‘થિલીય’થિલ્લયશ્ચ=અશ્વદ્વયવાહ્યા યાનવિશેષાઃ ‘વગ્ગી’ इति प्रसिद्धाઃ ૩૬, ‘વિયડજાણા’ વિતટયાનાનિ=અના-

કી પુત્તલિકાએ, આઠ પી દેવી કી પુત્તલિકાએ, આઠ ધૃતિદેવી કી પુત્તલિકાએ, આઠ કીર્તિદેવી કી પુત્તલિકાએ, આઠ બુદ્ધિદેવી કી પુત્તલિકાએ, આઠ લક્ષ્મી દેવી કી પુત્તલિકાએ, આઠ મેઘકુમાર કો દી । તથા ભવન શોભા કે નિમિત્ત અથવા મંગલ કે નિમિત્ત આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિશેષ નંદા, મદ્રા તલાયે તથા-આઠ ૨ ધ્વજાગોકુલ, નાટક એવં ઘોડા યે દિયે । દશ હજાર ગાયે કા ૧ એક ગોકુલ હોતા હૈ તથા નાટક સે ૩૨ વર્તીમ પ્રકાર કે નાટકોં કે સાધન યહાં ગ્રહણ કિયે ગયે હૈ ।

હાથિ જાણા, જુગા ઇત્યાદિ

આઠ હાથી, આઠ શકટ આદિ, આઠ આઠ તામ જામ આઠ આઠ ગિવિકા આઠ આઠ છોટી ગિવિકા-પાલહી-વગ્ગિયાં, આઠ આઠ વિકટયાન-તેસે યાન કિ જિન પર કોઈ આવરણ નહીં હોતા હૈ । આઠ રથ-યુદ્ધોપક

દેવીની પૂતળીઓ, આઠ બુદ્ધિ દેવીની પૂતળીઓ, આઠ લક્ષ્મી દેવીની પૂતળીઓ મેઘકુમારને આપી ભવન શોભા અથવા તો મંગળ થવા માટે આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિશેષ નંદા મદ્રા, તલાઈ તેમજ આઠ આઠ ધ્વની, ગોકુળ, નાટક અને ઘોડા આખ્યા દશ હજાર ગાયોનું એક ગોકુળ હોય છે તેમજ નાટક દ્વારા અહીં બત્રીસ બતતના નાટકોના સાધનો અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યાં છે—

હત્થી જાણા, જુગા ઇત્યાદિ ।

આઠ હાથી, આઠ શકટ વગેરે, આઠ આઠ તામજામ (પાલખીઓ) આઠ આઠ શિવિકાઓ, આઠ આઠ નાની શિવિકાઓ, બગીઓ, આઠ આઠ વિકટયાન એવી ગાડીઓ કે જેની ઉપર આવરણ હોતું નથી. આઠ રથ-યુદ્ધમાં કામ લાગે

વૃત્યાનાનિ-અચ્છાદન રહિત્યાનાનિ ૩૭, 'રહ' રથાઃ દ્વિવિધાઃ-સંગ્રામિકાઃ-
યુદ્ધોપકરણરૂપાઃ, પરિયાનિકાઃ-ઇતસ્તતઃ પર્યટનોપયોગિનિ इत्यर्थः ૩૮, તથા
'ગામા' ગ્રામાઃ ૩૯, 'દાસ' દાસાઃ ૪૦, દાસીઓ' દાસ્યઃ ૪૧, હસ્ત્યાદયઃ
પ્રત્યેકમષ્ટ સંસ્થાકા ॥૪૨

કિકર કંચુડ મહયર, વરિસધરે તિવિહ દીવ થાલે ય ।

પાયી થાસગ પલ્લંગ, કહ્વિય અવણ્ડ અવપક્કા ॥૫॥

'કિકર' કિઝૂરા=પ્રતિકર્મપૃચ્છાકારિણઃ ૪૨, 'કંચુડ' કઙ્ચુકિનઃ-
અન્તઃપુરપ્રયોજનનિવેદકાઃ ૪૩, 'મહયર' મહત્તરાઃ-અન્તઃપુર કાર્યચિન્તકાઃ
૪૪, 'વરિસધરે' વર્ષધરા-નપુંસકાઃ ૪૫, 'તિવિહદીવ' ત્રિવિધા દીપાઃ-અવ-
લમ્બનદીપા, ઉત્કમ્પનદીપાઃ, પંજરદીપાશ્ચેતિ । તત્ર ચલમ્બનદીપાઃ-શૃંગલલાવણ્ણા,
ઉત્કમ્પનદીપાઃ-ઝર્વદણ્ડવન્તઃ, પંજરદીપાઃ-અભ્રપટલાદિ પંજરયુક્તાઃ, ત્રયો-

રણરૂપ રથ, તથા જિન પર બેઠકર પ્રાણી ડધર ઉધર ઘૂમી કરતે હૈ એસે
પર્યટનોપયોગી રથ આઠ આઠ ગ્રામ આઠ આઠ દાસ આઠ આઠ દાસી
કિકર કંચુડ્ડે इत्यादि

આઠ આઠ કિકર-હર એક કામ કે લિયે જો પૂછા કરતે હૈ એસે
નોકર, આઠ આઠ કંચુકી-અન્તપુરમેં જો વહાં કે પ્રયોજન કો નિવેદન
કરને કે લિયે રહા કરતે હૈ એસે વ્યક્તિ-આઠ આઠ મહત્તર-અન્તઃપુર મેં
વ્યા ૨ કાર્ય હોના ચાહિયે इस बातकी जो विचारणा किया करते हैं वे,
આઠ વર્ષ ધર-નપુંસક, આઠ આઠ ત્રિવિધ દીપ-અવલંબન દીપ, ઉત્કંપન
દીપ, પંજર દીપ । જો સાંકરો મેં ચન્ધે રહતે હૈ વે અવલંબન દીપ હૈં, જિન
કે ઝપર ઢણ્ડ હોતા હૈ વે ઉત્કંપન દીપ હૈ-જો અભ્ર પટલ આદિ કે પીંજડે

તેવા રથ, તેમજ જેના ઉપર સવાર થઈને માણસો આમતેમ ફરવા બંધ થકે એવા
પર્યટનોપયોગી રથ, આઠ આઠ ગ્રામ, આઠ આઠ દાસ અને આઠ આઠ દાસીઓ

કિકર કંચુડ્ડે इत्यादि ।

આઠ આઠ કિકર-દરેક કામ માટે જે પૂછતા રહે છે તેવા નોકર આઠ આઠ
કંચુકીબંધ-રાણીવાસમાં કામની પૂછતાજ અને બાણુ માટે જે પુરુષો નિયુક્ત હોય
છે-આઠ આઠ મહત્તર-રાણીવાસમાં શું શું થવું જોઈએ એ વાતની તાકેદારી રાખ-
નારાઓ-આઠ વર્ષ ધર-નપુંસક, આઠ આઠ ત્રિવિધ દીપ એટલે કે અવલંબન દીપ,
ઉત્કંપન દીપ, અને પંજર દીપ, જે શ્રંગલાઓમાં બંધાય છે તે અવલંબન દીપ.

ડપ્પેતે પ્રત્યેકં ત્રિવિધાઃ-સુવર્ણમયાઃ, રુપ્યમયાઃ, તદુભયમયાશ્ચેતિ, એવં દીપા નવત્રિધા ભવન્તિ । તેન પૂર્વસંખ્યાયાં-પશ્ચત્ત્વાર્શિતિ નવસંખ્યા યોજને ચતુઃપશ્ચાશત્ (૪૬-૫૪) સંખ્યા ભવન્તિ । 'થાલે ય' સ્થાલાશ્ચ, ત્રિવિધાઃ- સ્વર્ણમયાઃ, રુપ્યમયાઃ તદુભયમયાશ્ચેતિ (૫૫-૫૭) । 'પાર્ઈ' પાત્ર્યઃ='કટોરા' જ્ઞાતિ પ્રસિદ્ધાઃ, એતા અપિ સ્વર્ણમયાદિ ભેદાત્ ત્રિવિધાઃ. (૫૮-૬૦), રત્ન- જટિતાઃ । 'થાસગ' સ્થાસકાઃ=દર્પણાઃ ૬૧, 'પલ્લંગ' પર્યલ્લંગઃ-'પલંગ' ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ ૬૨, 'કઙ્ઘ્રિય' કલ્લાચિકાઃ-કેશમાર્જિકા કેશશોધનોત્થર્થઃ, 'કુચ્ચી' ઇતિ ત્રિહારદેજે પ્રસિદ્ધા, ૬૩, 'અવણ્ડ' તાપિકા હસ્તકાઃ અપૂપાદિપાક સાધનાનિ, 'જારા' ઇતિ પ્રસિદ્ધાનિ ૬૪. 'અવપક્કા' અવપાક્યા-તાપિકા, 'કઙ્ઘાહી' ઇતિ પ્રસિદ્ધાઃ, ૬૫, કિઙ્કરાદયઃ સર્વે પ્રત્યેકમષ્ટસંખ્યકા ઇત્યર્થઃ ॥ગા. ૫॥

મેં રહા કરતે હૈ પંજર દીપ હૈ । ચે તીનો પ્રકાર કે દીપક સુવર્ણમય, રુપ્ય- મય તથા તદુભયમય હોને કે કારણ ૮ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ- હસ તરહ યદા તક ઇન સવ પદાર્થોં કી જો પ્રીતિદાન મેં દિયે ગયે હૈ સંખ્યા ૪૫, પૈતાલીસ હો જાતી હૈ । હસ મેં દીપકોં કી ૯ સંખ્યા કોં ઓર જોડ દેને સે સવ સંખ્યા ૫૪, આજાતી હૈ । (થાલા) આઠ આઠ થાલ ચે ભી સુવર્ણમય રુપ્યમય અથ તદુભયમય હોને સે ૩ તીન પ્રકાર કે હોતે હૈ હસ તરહ યદાં તક ૬૭ સંખ્યા દિયે હુયે પદાર્થોં કી હો જાતી હૈ । (પાર્ઈ)-આઠ આઠ કટોરા-ચે ભી પૂર્વાક્ત રૂપ સે તીન તરહ કે હોતે હૈ । ઓર ચે કટોરે રત્નજટિત હોતે હૈ । (થાસગ) આઠ ૮ દર્પણ, (પલ્લંગ) આઠ ૮ પલંગ (કઙ્ઘ્રિય) આઠ કચ્ચી (અવણ્ડ) અપૂપાદિ પાક કી સાધનભૂત આઠ ૮ જારી (અવપક્કા) આઠ ૮ કઙ્ઘાહી ।

જેના ઉપર દહડ હોય છે, તે ઉત્કંપન દીપ, અને જે અબ્રપટલ વગેરેના પાજતામાં છે તે પંજર દીપ કહેવાય છે. આ ત્રણે જાતના દીપકો સુવર્ણમય, રૂપ્યમય (ચાંદીના બનેલા) તેમજ સુવર્ણ અને રૂપ્ય બનેના હતા. તે પણ નવ પ્રકારના અહીં બતાવવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે પ્રીતિદાનમાં આપેલા બધા પદાર્થોની અત્યાર સુધી ગણતરી સુજળ ૪૫ સંખ્યા થાય છે. એમાં નવ દીપોની સંખ્યા વધાની મૂકવાથી બધી થઈને ૫૪ થઈ જાય છે. ((થાલા) આઠ આઠ થાળ, આ પણ સુવર્ણ ચાંદી અને બનેના હોવાથી ત્રણ પ્રકારના થાય છે, આ પ્રમાણે અહીં સુધીની સંખ્યા ૫૭ થાય છે. (પાર્ઈ) આઠ આઠ વાડકા પણ પૂર્વોક્ત રૂપે ત્રણ પ્રકારના હોય છે, અને આ વાડકાઓ રત્નો જડેલા હોય છે. (થાસગ) આઠ આઠ અરીસાઓ, (પલ્લંગ) આઠ આઠ પલંગ, (કઙ્ઘ્રિય) આઠ આઠ કાંસડીઓ, (અવણ્ડ) અપૂપ (માલપુઆ) વગેરે તે બતાવવા માટે આઠ આઠ અરીઓ, (અવપક્કા) આઠ આઠ કઙ્ઘાહીઓ.

पात्रीढ १ भिसिय करोडियाओ ३ पल्लंरु ४ य पडिसिज्जा ५ !

हंसाईहिं विसिद्धा, आसण भेया उ अद्दुट्ट ॥६॥

‘पात्रीढ’ पादपीठानि=चरणस्थापनार्थमासनानि ‘भिसिय’ वृषिकाः=धर्म-
ध्यानोपकरणरूपा आसनविशेषाः, ‘करोडियाओ’ करोटिकाः=आसनविशेषाः
‘पल्लंरु’ पर्यङ्काः ‘पडिसिज्जा’ प्रतिशय्याः लघुशय्याः ‘हंसाईहिं विसिद्धा आसण-
भेया’ हंसादिभिर्विशिष्टा आसनभेदाः=हंसादिचित्रसंहिता आसनविशेषाः,
एते पादपीठा दय’ प्रत्येकं त्रिविधाः=स्वर्णमया रूप्यमयास्तदुभयमयाश्चेति ।
एवं पादपीठादि-प्रतिशय्यान्तानां पञ्चानां त्रैविध्यात् पञ्चदशसंख्या भवन्ति
(६६-८०), ते सर्वे प्रत्येकमष्टसंख्यका इति ॥६॥

हंसे कुंचे गरुडे, उन्नय पणए य दीहभदे य ।

पक्खे मयरे पउमे, होइ दिसा सोत्थियकारे ॥७॥

‘हंसे’ हंसः=हंसाकार आसनविशेषः, ‘कुंचे’ क्रौञ्चः=क्रौञ्चपक्षिममाना-

‘पात्रीढ भिसिय करोडियाओ’ इत्यादि ।

आठ आठ ८ (पात्रीढ) पाद पीठ(भिसिय) ८ आठ आठ वृषिक
धर्मध्यान के उपाकरणभूत आसन विशेष (करोडियाओ) आठ आठ
करोटिका-और दूसरे आसन विशेष, (पल्लंरु) आठ आठ पर्यङ्क,
(पडिसिज्जा) आठ आठ लघुशय्या (हंसाइहिं विसिद्धा) हंसादिकों के चित्रों
से युक्त (आसण भेया) आठ आठ आसन विशेष । ये पादपीठ
आदि पदार्थ स्वर्णमय रूप्यमय तथा तदुभयमय के भेद से तीनतीन
प्रकार के होते हैं । - इस प्रकार यहाँ तक सब की संख्या ८० (अस्सी)
हो जाती है । - हंसे कुंचे गरुडे इत्यादि ।

(हंसे) हंसाकार आठ आठ आसन विशेष, (कुंचे) क्रौंच पक्षी के
समान आठ आठ आसन विशेष, (गरुडे) गरुड पक्षी के समान आठ

पात्रीढ भिसिय इत्यादि ।

आठ आठ (पात्रीढ) पादपीठ, (भिसिय) आठ आठ वृषिकाओ, ओटले डे
धर्मध्यान भाटे आसन विशेष, (करोडियाओ) आठ आठ करोटिका-पीछे नतनां
आसनो, (पल्लंरु) आठ आठ पर्यङ्क, (पडिसिज्जा) आठ आठ नानी शय्याओ;
(हंसाइहिं विसिद्धा) डंस वगेरेना चित्रोवाणा (आसण भेया) आठ आठ आसन
विशेष. आ षष्ठी पादपीठो वगेरे वस्तुओ सोना आंही अने अनेनी हुती तेथी त्रष्टु
त्रष्टु प्रकारनी समझवी. आ रीते अही सुधी षष्ठानी संख्या ८० थाय छे.

हंसे कुंचे इत्यादि ।

(हंसे) डंसाकार आठ आठ आसन विशेष, (कुंचे) क्रौंच पक्षीना आकार

કારક આસનવિશેષઃ, મરુડઃ=મરુડપાંખસમાનાકારક આમનવિશેષઃ, ઉન્નય' ઉન્નતઃ=ઉન્નતાકારઆસનવિશેષઃ, 'પળ્લ ય' પળતઃ=નમ્રીભૂતાસનવિશેષઃ, 'દીહે' દીર્ઘાસનવિશેષઃ, 'મદ્દે' મદ્રઃ=મદ્રાસનવિશેષઃ 'પક્ષ્વે, પક્ષઃ= પક્ષાસન-મયૂરાદીનાં સ્વભાવતઃ પતિતૈઃ પક્ષૈર્નિર્મિત આસનવિશેષ इत्यर्थः। મયરે' મકરઃ=મકરાસન મકરાકાર નિર્મિતાસનવિશેષઃ, પડમે' પદ્મઃ=પદ્માસન 'હોઈ' ભવતિ। 'દિસાસોત્થિયકારે' દિશા સ્વસ્તિકાકારઃ=સ્વસ્તિકવિશેષા-કૃત્તિકાસનવિશેષઃ। હંસાદીન્યેકાદશાસનાનિ સ્વર્ણમયાદિ ભેદેન ત્રિવિધાનિ, તેન હંસાદીનામેકાદશાનાં ત્રૈવિધ્યાત્ ત્રયત્વિંશત્ (૩૩) સંખ્યા ભવન્તિ, (૮૧-૧૧૩)। એતે સર્વે પ્રત્યેકમષ્ટસંખ્યકાનિ પ્રદત્તાનીતિ ભાવઃ ॥૭॥

તેલ્લકોટ્ટસમુગ્ધા, પત્તે ચોણ ય તગરણ્ણા ય।

હરિયાલે હિંચુલ્લણ, મળોસિલા સરિસવ્વ સમુગ્ગે ॥૮॥

આઠ આસન વિશેષ, (ઉન્નય) ઉન્નત આકારવાળે આઠ આઠ આસન વિશેષ, (પળ્લય) નમ્રીભૂત બને હુણ આઠ આઠ આસન વિશેષ, (દીહે) દીર્ઘઆકારવાળે આઠ આઠ આસન વિશેષ, (મદ્દે) આઠ આઠ મદ્રાસન વિશેષ, (પક્ષ્વે) સ્વભાવતઃ પતિત હુણ મયૂરાદિકોં કે પંખો સે બને હુણ પક્ષાસન વિશેષ, (મયરે) મકરાકાર નિર્મિત આઠ આઠ આસન વિશેષ, (પડમે) આઠ આઠ પદ્માસન વિશેષ, (દિસાસોત્થિયકારે) આઠ આઠ કૃત્તિકાસન વિશેષ, એ સર્વ ૧૧ ગ્યારહ પ્રકારકે આસન સ્વર્ણમય રૂપ સે ત્રીન ત્રીન પ્રકાર કે હોતે હૈં। સ્વ પ્રકાર ઇન કી સંખ્યા ૩૩ હોતી હૈ। ૮૧ મેં ૩૩ જોડ દેને પર ૧૧૪ સંખ્યા દી ગઈ વસ્તુઓં કી યહાં તક કી આ જાતી હૈ।

જેવા આઠ આઠ આસન આસનવિશેષ, (મરુડે) મરુડપક્ષી જેવા આઠ આઠ આસન-વિશેષ, (ઉન્નય) ઉન્નત આકારવાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (દીહે) દીર્ઘ આકાર-વાળા આઠ આઠ આસનવિશેષ, (મદ્દે) આઠ આઠ મદ્રાસન વિશેષ, (પક્ષ્વે) પોતાની મેળે સ્વાભાવિક રીતે ધરી પડેલા મોરના પીંછાઓના બનેલા 'પક્ષાસન' વિશેષ, (મયરે) મગરના આકારના આઠ આઠ આસનવિશેષ, (પડમે) આઠ આઠ પદ્મા-સનવિશેષ, (દિસાસોત્થિયકારે) આઠ આઠ કૃત્તિકાસન વિશેષ, આ બધા ૧૧ પ્રકારના આસનો સુવર્ણ વગેરેના લેહથી ત્રણ ત્રણ પ્રકારના થાય છે. આ પ્રમાણે એમની સંખ્યા ૩૩ થાય છે. (૧ અને ૩૩નો સરવાળો ૧૧૪ થાય છે. અહીં સુધી બધી વસ્તુઓની સંખ્યા ૧૧૪ સમજવી.

‘તેલ કોટ્ટસમુગ્ગા’ તૈલ કુળ્લયમુદ્ગા:-સુગન્ધિતૈલસમુદ્ગા:, કુળ્લ-મુગ
ન્ધિચૂર્ણ તસ્ય સમુદ્ગકા:, ‘પત્તે’ પત્રાણિ=નાગવત્યાદીનિ તેષાં સંપુટકા:,
‘ચોએ’ ચોઆ=ગન્ધદ્રવ્યવિશેષ:, ચોએ’ इति देशी शब्दः । तगरः प्रसिद्धः,
एला=‘इलायची’ इति प्रसिद्धा । हरियाले’ हरितालः=स्वनामख्यातपीतव
र्णकद्रव्यविशेषः, ‘हिंगुल’ हिंगुलकः प्रसिद्धः, ‘मनोसिला’ मनःशिला प्रसिद्ध,
‘सरिसव’ सर्पपः एषां ‘समुग्गे’ समुदगा:-संपुटका:, तैलादीनां दशानां
संपुटका: स्वर्णमयादि भेदेन त्रिविधा:, तेन तेषां त्रिंशत् संख्या ३०, भवन्ति
(११४-१४३) । आदितः संकलनेन त्रयश्चत्वारिंशदधिकैकगतम् । तैल समु-
दगादयः प्रत्येकमष्टसंख्याकाः प्रदत्ताः ॥८॥

अथाष्टादशदेशोत्पन्ना दास्यः प्रत्येकमष्टसंख्याकाः प्रदत्ता इत्याह—

खुज्जा चिलाइ१ वामणि बडभीओ बव्वरी२ उ वउसिया ३ ।

जोगिय४ पल्लवियाओ५ इस्सिणिया६ धोरुइणिया७ ॥९॥

તેલકોટ્ટા इत्यादि ।

સુગંધિત તૈલ રાખને કી આઠ આઠ કુપિયાઈ, સુગંધિત ચૂર્ણ કી આઠ
આઠ કુપિયાઈ, પાન રાખને કી આઠ આઠ ડિવિયાઈ, ચોઅ-ગંધ દ્રવ્ય
વિશેષ રાખને કી આઠ આઠ ડિવિયાઈ, તગર રાખને કી આઠ આઠ ડિવિ-
યાઈ, ઇલાયચી રાખને કી આઠ આઠ ડિવિયાઈ, હસી તરહ હરિતાલ,
હિંગુલ, મનઃ શિલ ઓર સરસોં કે રાખને કી મી આઠ આઠ ડિવિયાઈ
દીં । યે સવ મી સ્વર્ણાદિક કે ભેદ સે ૩-૩ પ્રકાર હોતી હૈં । હસલિયે
૧૪૩ તક કી સંખ્યા યહાં તક હો જાતી હૈ । અવ સૂત્રકાર યહ કહતે
હૈં કિ ૧૮ દેશોં કી જો દાસિયાં દી ગઈ-સો વે હસ પ્રકાર હૈં ।

खुज्जा चिल्ला वामणि-इत्यादि । किरात देश की, कूचडी दासियां ८,
८ बर्बरदेश की ह्रस्व शरीर वाली तथा एक पार्श्व से हीन दासियां

‘તેલ કોટ્ટા इत्यादि ।’

સુગંધિત તેલ માટે આઠ આઠ ધ્રુપીઓ, સુગંધિત ચૂર્ણ (પાવડર)ની આઠ આઠ
ધ્રુપીઓ, પાન મૂકવાની આઠ આઠ ડાબલીઓ, (ચોઅ) ગંધદ્રવ્ય વિશેષને માટે આઠ
આઠ ડાબલીઓ, તગર માટેની આઠ આઠ ડાબલીઓ, એલચી મૂકવાની આઠ આઠ
ડાબલીઓ, આ પ્રમાણે જ હરિતાલ; હિંગુલ, મન-શિલ અને સરસવ મૂકવા માટે
આઠ આઠ ડાબલીઓ આપી. આ બધી પણ સુવર્ણ વગેરેના ભેદથી ત્રણ ત્રણ પ્રકાર-
ની થાય છે, એટલે આઠી સુધીની સંખ્યા ૧૪૩ સુધી પહોંચે છે. હવે સૂત્રકાર
અઠાર દેશોની દાસીઓ વિશે સ્પષ્ટતા કરે છે-તે આ પ્રમાણે છે—

‘खुज्जा चिल्ला वामणी’ वगेरे आठ आठ किशत देशनी दूअडी दासीओ
आठ आठ गणर देशनी हींगण शरीरवाणी तेभज ओक पार्श्वहीन दासीओ योन-

लाणिय८ लउसिय९ दमिली१० सिंहलि११ तह आरवी१२ पुलिंदी य१३।
पकणि१४ बहलि१५ मुरंडी१६ सवरीओ य १८। ॥१०॥

‘खुजा’ कुब्जाः ‘चिलाड’ किरातिकाः=किरातदेशोत्पन्ना दास्यः १,
‘वामणि’ वामनाः ह्रस्व शरीराः, ‘वडभीओ’ वडभ्यः—एकपाश्वर्हीनाः एतादृश्यः
‘वर्वरी’ वर्वर्यः=वर्वरदेशोत्पन्नाः २, ‘बउसिया य’ बकुशिकाः=बकुशदेशोत्प
न्नाश्च ३, ‘जोणिय’ योनिकाः—यौवनदेशोत्पन्नाः ४, ‘पह्लवियाओ’ पह्लविकाः=
पह्लवदेशोत्पन्नाः ५ ‘ईसिणिया’ ईसिनिकाः इसिननामकदेशोत्पन्ना ६, ‘धोरु-
इणिया’ धोरुकिनिकाः=देशविशेषोत्पन्नाः, अस्य देशस्य ‘वासिणिया’ वासि-
निक इति नामान्तरम् ७, ‘लासिका’=लासक देशोत्पन्नाः ८, ‘लउसिय’
लकुशिकाः=लकुशदेशोत्पन्नाः ९, ‘दमिली’ द्राविड्यः—द्रविडदेशोत्पन्नाः १०,
‘सिंहलि’ सिंहल्यः=सिंहलदेशोत्पन्नाः ११, आरवी—आरवदेशोत्पन्नाः १२,
‘पुलिंदी’ पुलिन्द्यः=पुलिन्ददेशोत्पन्नाः १३, ‘पकणि’ पकण्यः=इतिदेशीयः शब्दः—
पकणदेशोत्पन्नाः १४, ‘बहलि’ बहल्यः बहलनामको भारतवर्षयोत्तरीयोदेश-

आठ आठ, बकुशदेश की दासियां आठ आठ, यौनदेश की दासियां आठ—
आठ पह्लवदेश की दासियां आठ—आठ ईसिन नामके देश की
दासियां आठ आठ, धोरुकिनिक देश की दासियां आठ आठ (इस देशका
दूसरा नाम वासनिक भी हैं) लासक देश की दासियां आठ आठ, लकुश
देश की दासियां आठ आठ, द्रविडदेश की दासियां आठ आठ, सिंहल-
देश की दासियां आठ आठ, अरबदेश की दासियां आठ आठ, पुलिन्द-
देश की दासियां आठ आठ, पकणदेश की दासियां आठ आठ, भारत
वर्ष की उत्तर दिशा की और बहल नाम के देश ५ उत्पन्न हुई दासियां
आठ आठ, मुरंडदेश की दासियां आठ आठ, शवरदेश की दासियां
आठ आठ, पारसदेश की दासियां आठ आठ,

देशनी दासीओ, आठ आठ पह्लव देशनी दासीओ, ध्यान नामना देशनी आठ
आठ दासीओ, धोरुकिनिक देशनी आठ आठ दासीओ, (आ देशनुं भीलुं नाम
वासनिक पणु छे) आठ आठ लासकदेशनी दासीओ, आठ आठ लकुशदेशनी दासीओ,
आठ आठ द्रविडदेशनी दासीओ, आठ आठ सिंहलदेशनी दासीओ, आठ आठ
आरव देशनी दासीओ, आठ आठ पुलिंद देशनी दासीओ आठ आठ पकणदेशनी
दासीओ, भारतवर्षना उत्तर आवेला बहल नामना देशमां उत्पन्न थयेली आठ आठ
दासीओ, आठ आठ मुरंडदेशनी दासीओ, आठ आठ शवरदेशनी दासीओ, आठ
या स देशनी दासीओ,

लाणिय८ लउसिय९ दमिली१० सिंहलि११ तह आरवी१२ पुलिंदी य१३।

पकणि१४ बहलि१५ मुरंडी१६ सवरीओ य १८। ॥१०॥

‘खुजा’ कुजाः ‘चिलाइ’ किरातिकाः=किरातदेशोत्पन्ना दास्यः १, ‘वामणि’ वामनाः ह्रस्व शरीराः, ‘वडभीओ’ वडभ्यः—एकपाश्वर्हीनाः एतादृश्यः ‘वर्वरी’ वर्वर्यः=वर्वरदेशोत्पन्नाः २, ‘वउसिया य’ बकुशिकाः=बकुशदेशोत्पन्नाश्च ३, ‘जोणिय’ योनिकाः—यौवनदेशोत्पन्नाः ४, ‘पह्लवियाओ’ पह्लविकाः=पह्लवदेशोत्पन्नाः ५ ‘ईसिणिया’ ईसिनिकाः इसिननामकदेशोत्पन्ना ६, ‘थोरुडिणिया’ थोरुकिनिकाः=देशविशेशोत्पन्नाः, अस्य देशस्य ‘वासिणिया’ वासिनिक हति नामान्तरम् ७, ‘लासिका’=लासक देशोत्पन्नाः ८, ‘लउसिय’ लकुशिकाः=लकुशदेशोत्पन्नाः ९, ‘दमिली’ द्राविड्यः—द्रविडदेशोत्पन्नाः १०, ‘सिंहलि’ सिंहल्यः=सिंहलदेशोत्पन्नाः ११. आरवी—आरवदेशोत्पन्नाः १२, ‘पुलिंदी’ पुलिन्द्यः=पुलिन्ददेशोत्पन्नाः १३, ‘पकणि’ पकण्यः=इतिदेशीयः शब्दः—पकणदेशोत्पन्नाः १४, ‘बहलि’ बहल्यः बहलनामको भारतवर्षस्योत्तरीयोदेश-

आठ आठ, बकुशदेश की दासियां आठ आठ, योनदेश की दासियां आठ—आठ पह्लवदेश की दासियां आठ—आठ ईसिन नामके देश की दासियां आठ आठ, थोरुकिनिक देश की दासियां आठ आठ (इस देशका दूसरा नाम वासनिक भी हैं) लासक देश की दासियां आठ आठ, लकुश देश की दासियां आठ आठ, द्रविडदेश की दासियां आठ आठ, सिंहलदेश की दासियां आठ आठ, अरवदेश की दासियां आठ आठ, पुलिन्ददेश की दासियां आठ आठ, पकणदेश की दासियां आठ आठ, भारत वर्ष की उत्तर दिशा की और बहल नाम के देश ५ उत्पन्न हुई दासियां आठ आठ, मुरंडदेश की दासियां आठ आठ, शवरदेश की दासियां आठ आठ, पारसदेश की दासियां आठ आठ,

देशनी दासीओ, आठ आठ पह्लव देशनी दासीओ, ध्यान नामना देशनी आठ आठ दासीओ, थोरुकिनिक देशनी आठ आठ दासीओ, (आ देशनुं भीनुं नाम वासनिक पणु छे) आठ आठ लासक देशनी दासीओ, आठ आठ लकुश देशनी दासीओ, आठ आठ द्रविड देशनी दासीओ; आठ आठ सिंहल देशनी दासीओ, आठ आठ आरव देशनी दासीओ, आठ आठ पुलिंद देशनी दासीओ आठ आठ पकण देशनी दासीओ, भारतवर्षना उत्तर आवेला बहल नामना देशमां उत्पन्न थयेली आठ आठ दासीओ, आठ आठ मुरंड देशनी दासीओ, आठ आठ शवर देशनी दासीओ, आठ पा स देशनी दासीओ,

स्तत्रोत्पन्नाः १५, 'मुरुंडी' मुरुण्डयः=मुरुण्डदेशोत्पन्नाः १६, 'सवरीओ' शवर्यः=शवरदेशोत्पन्नाः १७ 'पारसी' पारस्यः- पारसदेशोत्पन्नाः १८, (१४४-१६१) एताः किरातिकादिकाः अनार्यदेशोत्पन्ना अष्टादाशदास्यः प्रत्येकमष्ट संख्यका इति भावः ॥१०॥

छत्तधरी चेडीओ, चामरधर तालियंटयधरीओ।

स करोडिया धरीओ, खीराई पच धाईओ ॥११॥

'छत्तधरी' छत्रधारिण्यः 'चेडीओ' चेटयः-दास्यः (१६२), 'चामरधर' चामरधराः-चामरधारिण्यो दास्यः (१६३), 'तालियंटयधरीओ' तालवृन्तकधरा = तालवृत्रनिर्मितव्यजनधारिण्यः (१६४), 'सकरोडिया धरीओ' सकरोटिकाधरा.= करोटिकाः=स्थगिकाः 'गनदानी' इति प्रसिद्धाः तासां धराःधारिकास्ताभिः सह, सकरोटिकाधराः=स्थगिकाधारिण्योऽपि तत्रामन्नित्यर्थः (१६५), खीरा-ई, चधाईओ' क्षीरादि पञ्चध त्रयः-क्षीरधात्र्यः १, मण्डनधात्र्यः २, मञ्जनधात्र्यः ३, क्रीडनधात्र्यः ४, अङ्कधात्र्यः ५ (१६६-१७०) छत्रधरादयः सर्वाः प्रत्येक मष्टसंख्यकाः ॥११॥

छत्तधरी चेडीओ इत्यादि।

छत्र धारण करने वाली दासी आठ आठ, चामर धारण करनेवाली दासी आठ आठ, ताडपत्र निर्मित बीजना ढोरने वाली दासी आठ आठ, पानी दानी लेने वाली दासियां आठ आठ, क्षीर धात्री आठ आठ, मंजन धात्रियां आठ आठ, क्रीडनधात्रियां आठ आठ; अंक धात्रियां आठ आठ. मंडनधात्रियां आठ आठ.

अट्टगमदियाओ उम्मदियाउ इत्यादि

सामान्य रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ,

'छत्तधरी इत्यादि।

आठ आठ छत्र धारण करनेवाली दासीओ, आठ आठ चमर धारण करनेवाली दासीओ, आठ आठ ताडपत्रना धरनेवाली पंथा नाथनार आठ आठ पालुआपनार दासीओ, आठ आठ क्षीरधात्रीओ, आठ आठ मंजन धात्रीओ, आठ आठ क्रीडन धात्रीओ आठ आठ अंक धात्रीओ,

अट्टगमदियाओ इत्यादि।

आठ आठ सामान्यरूपे अंग मर्दन करनेवाली दासीओ, आठ आठ स्नान करावनेवाली दासीओ, आठ आठ मंडन करावनेवाली दासीओ, पालुङ्क चन्दन धरनेवाली

अट्टंगम दद्याओ, उम्मदियाउ उम्मज्जिम मंडियाओ य ।

वण्णय-चुण्णय-पीसिय, -कीलाकारी य दवगारीं ॥१२॥

‘अट्टंगमदियाओ’ अष्टाङ्गमर्दिकाः=अष्टावङ्गमर्दिकाः सामान्यतोऽङ्गमर्दन-
कारिण्यो दास्यः (१७१) ‘उम्मदियाउ’ उन्मर्दिकाः विशेषतोऽङ्गमर्दनकारिण्यः
(१७२) ‘उम्मज्जिग’ उन्मज्जिकाः-स्नापिकाः (१७३) ‘मंडिया’ मण्डिकाः=
मण्डनकारिण्यः ‘वण्णय चुण्णय पीसिय’ वर्णकचूर्णकपेषिकाः, तत्र वर्णक-
पेषिकाः--चन्दनपेषणकारिण्यः (१७५) चूर्णकपेषिकाः=चूर्णो गन्धद्रव्य तस्य
पेषिकाः (१७६) ‘कीला कारीय’ क्रीडाकारिकाः (१७७) ‘दवगारी’ द्रवका-
रिकाः=हास्यकारिण्यः (१७८) अङ्गमर्दिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः दास्यः ॥१२॥

उत्थावियाउ तह नाडइल्ल कोडुविणी महाणसिणी ।

भंडारि अज्जधारी, पुप्फधरी पाणीयधरी य ॥१३॥

‘उत्थाविया’ उत्थापिकाः-उत्थापनं=जागरणं तस्य कारिकाः (१७९)
तथा-‘नाडइल्ल’ नाटकिनी=नाट्यकारिण्यः (१८०) ‘कोडुविणी’ कौडुम्बिन्यः-
कर्मचारिण्यः (१८१) ‘महाणसिणी’ महानसिन्यः=पाकसंपादिकाः (१८२)
‘भंडारि’-भाण्डारिण्यः-कोशाध्यक्षाः (१८३) ‘अज्जधारि’ अज्जधारिकाः=
क्रीडार्थकमलधारिण्यः (१८४) ‘पुप्फधरी’ पुष्पधारिकाः=क्रीडाद्यर्थं पुष्पधारिण्यः
(१८५) ‘पाणीयधरी य’ पानीयधारिकाश्च ‘झारी’ इति प्रसिद्धस्य जलपात्रस्य
धारिका इत्यर्थः (१८६) उत्थापिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ॥१३॥

विशेष रूप से अंग का मर्दन करने वाली दासियां आठ आठ, स्नान
कराने वाली दासियां आठ आठ, मण्डन कराने वाली दासियां आठ आठ,
वर्णक-चन्दन घिसने वाली दासियां आठ आठ, चूर्ण-गंध द्रव्य विशेष-
पीसनेवाली दासियां आठ आठ, और हँसी मझाक करने वाली दासियां
आठ आठ, -उत्थावि-स्रोते से उठाने वाली दासियां आठ आठ, नाट्य
करने वाली दासियां आठ आठ, घर का काम काज करने वाली दासियां
अठआठ, रसोई का काम करने वाली पाचिकाएँ आठ आठ, क्रीडा के
निमित्त कमल लेकर खड़ी रहने वाली दासियां आठ आठ, क्रीडा के
निमित्त पुष्प लेकर खड़ी रहने वाली दासियां आठ आठ, पानी से भरी

आठ आठ दासीओ, शूर्ण-गन्ध द्रव्य विशेष घसनारी आठ आठ दासीओ, आठ
आठ अनेक जलनी डीओ करनारी दासीओ, हास्य विनोद करनारी आठ आठ
दासीओ, उत्थावि-आठ आठ सूतेदाने जगाउनारी दासीओ, आठ आठ घरतुं काम
करनारी दासीओ, रसोई घरमां काम करनारी आठ आठ परिचारीओ, लंडारमां
काम करनारी आठ आठ दासीओ, डीओने माटे काम हाथमां लधने उली रहेनारी
आठ आठ दासीओ, डीओने माटे पुष्प लधने उली रहेनारी आठ आठ दासीओ,

बलकारिय सेज्जाकारियाओ अब्भंतरीउ वाहिरिया ।

पडिहारी मालारी, पेसणकारीउ अट्ठ ॥१४॥

‘बलकारिय’ बलकारिकाः=व्यायामकारिण्यः (१८७) सेज्जाकारियाओ’ शय्याकारिकाः=पुष्पादिभिः शय्या रचनाकारिण्यः (१८८) ‘अब्भंतरीउ वाहिरिया पडिहारी’ आभ्यन्तरिकाः प्रतिहारिकाः, बाह्याः प्रतिहारिकाः तत्राभ्यन्तरिका प्रतिहारिकाः आभ्यन्तरे प्राहारिकाः (१८८) बाह्याः प्रतिहारिकाः—बहीप्रदेशे प्राहारिकाः (१९०) ‘मालारी’ मालाकारिकाः—(१९१) ‘पेसण कारीउ’ प्रेषणकारिकाः=कार्यसम्पादनार्थं बाहिर्गन्तुं नियोजनं प्रेषणं तस्य कारिकाः (१९२) बलकारिकादयः प्रत्येकमष्टसंख्यकाः ।

एवं तासामष्टानां राजकन्यकानां मध्ये प्रत्येकस्याः मातापितरौ (१९२) द्विनवत्यधिकशतपदार्थान् प्रत्येकमष्टसंख्यकान् संकलनया (१५३६) षट्त्रिंशदधिकपञ्चदशशतात्मकान् मेघकुमाराय यौतुके ‘दहेज’ इति प्रसिद्धे करमोचनसमये दत्तवन्तौ तेषामष्ट संख्या गुणनेन सर्व संकलनया ते पदार्थाः (१२२८८) द्वादशसहस्राणि अष्टाशीत्यधिकं शतद्वयं च भवन्ति ॥१४॥

हुई झारी को लेकर उपस्थित होने वाली दासियां आठ आठ—बलकारि—व्यायाम करने वाली दासियां आठ आठ, पुष्पादिक द्वारा शय्या की रचना रचने वाली दासियां आठ आठ, भीतर और बाहर पहरा देने वाली दासियां आठ, आठ, माला बनाने वाली दासियां आठ आठ, किसी काम के लिये बाहर भेजने के काम में नियुक्त हुई दासियां आठ आठ, इस प्रकार ८ (आठ) कन्याओं के मातापिताने कुल ये १९२, चीजें प्रीति दान में मेघकुमार को दीं। ये सब चीजें आठ आठ की संख्या में प्रत्येक कर से मिली—ईस तरह १९२, को ८ से गुणित करने पर १५३६, चीजें उस मेघकुमार को दहेज में उनकी ओर से प्राप्त हुईं। ये

आठ आठ पाण्डी लरेली अरीओ लधने डुअर रहेनारी दासीओ, गलकायि—व्यायाम करनेारी आठ आठ दासीओ, पुष्पवगेरेथी शय्यानीरचना करनेारी आठ आठ दासीओ, गलार अने अंदर थोकी करनेारी आठ आठ दासीओ आठ आठ भाण्यो गनावनारी दासीओ, डोछ पणु कामने माटे गलार भोडलवाभां आवनारी आठ आठ दागीओ, आ प्रभाणु आठ कन्याओना माता पिताओ गधी थछने १८२ वस्तुओ मेघकुमारने प्रीतिदान (दहेज) भां आपी. आठ आठनी संख्याभां दरेक वस्तु तेने आपवाभा आवी आ रीते १८२ने आठनी साथे गुणया करीओ तो १५३६ वस्तुओ मेघकुमारने प्रीतिदानभां तेभना तरइथी भली, आ संख्या ओक ४ मातापिता द्वारा ओक कन्याने माटे

‘अन्न च’ अन्यच्च विपुलं-प्रभूतं: ‘धनकणगरयणमणिमोत्ति य संखसिलपवालरत्तरयण संतसारसावतेज्जं’ धन कनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिला-प्रवाल-रत्नरत्नस्वापतेयं, धन-गणिमधरिममेय परिच्छेद्यरूपं, कनकं=सुवर्णं रत्नानि च=कर्कतनादीनि, मणय.=चन्द्रकान्तादयश्च मौक्तिकानि च, शंखाः=दक्षिणावर्तादयः, शिलाप्रवालानि=विद्रुमाणि च ‘मुंगा’ इति भावायां, यद्वा-शिला-राजपट्टा गंध पैद्यणशिला, प्रवालानि च=विद्रुमाणि, रक्त रत्नानि=पद्मरागप्रभृतीनि, सत्त विद्यमानं यत् सारं=प्रधानं स्वापतेयं=द्रव्यं, तदपि ‘अलाहिं’ अलं-परिपूर्णं ‘दलेंति’ दत्तः इत्यन्वयः, दत्तवन्ता वित्यर्थः । तत्परमाणम्, ‘आसत्तमाओ’ आमसमात् ‘कुलवंसाओ’ कुलवंश्या -कुललक्षणे वंशे भवः कुलवंशयः आगाणि सप्तपुरुषपर्यन्त इत्यर्थः, तेभ्यः सप्तपुरुषेभ्यः ‘पकामं’ दत्तं प्रकामं दातुम्=भत्यन्तं दातुं साधर्मिक वात्सल्यप्रभावनाऽनाथादिभ्यो

एक कन्या के माता पिता द्वारा प्रदत्त वस्तुओं की संख्या का जोड़ है। इसे ८ से और गुणा करने पर (१२२८८) इन सब का जोड़ आ जाता है।

(अन्नं च विपुलं धनकणगरयणमणिमोत्तिय संखसिलपवाल रत्तरयण संतसारसावतेज्जं) इन सब के सिवाय और भी बहुत सा गणिधरिम. मेय तथा परिच्छेद्य रूप द्रव्य, कनक-सुवर्ण, रत्न, चन्द्रकान्त आदि मणि समूहयुक्ता समूह, दक्षिणावर्त्त आदि शङ्ख, शिला प्रवाल- मुंगा, पद्मराग आदि रत्नरत्न, सत्सारभूत द्रव्य (अलाहिं) खूब-परिपूर्ण (दलेंति) दिया। (जात्र)। इतना दिया कि (आ सत्तमाओ कुलवंसाओ) मेघकुमार की मात पीढी तक वह समान न हो सकें। (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिमाणं) वे उसे साधर्मिक वात्सल्य में जैन धर्मकी प्रभावना में और अनाथ आदि

आपेली वस्तुनो स वाणो छे ओने आठथी शुणीओ तो १२२८८ आ गंधानो सर-वाणो थलं जय छे.

(अन्न च विपुलं धनकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलपवाल रत्तरयणसंतसारसावतेज्जं)

आना सिवाय गीज पणु गहु प्रमाणुमां गणिमधरिम, मेय तेमज परिच्छेद्य-इय द्रव्य, कनक, (सुवर्ण) रत्न, चन्द्रकान्त वगेरे मणिसमूह, दक्षिणावर्त्त वगेरे शंख, शिला प्रवाल, -मुंगा, पद्मराज वगेरे लाज, रंगना रत्नो, सत्सारभूत द्रव्य (अलाहिं) गहुज-परिपूर्णइये (दलेंति) आव्यां (जात्र) आटलुं आव्युं के (आ-सत्तमाओ कुलवंसाओ) मेघकुमारनी सात पेढीसुधी ते सभास न थाय. (पकामं दाउ पकामं भोत्तुं परिमाणं) ते धनने तेणो साधर्मिक वात्सल्यमां जैन धर्मनी प्रभावनामां, अने अनाथ व्यक्तिओना पोपणु वगेरेमां छिछा सुजण गय्यं करी थके.

दानार्थम् एवं 'प्रकामं भातुं' प्रकामं भक्तुं स्व भागार्थं 'पारेमाउ' परिजायतुं= दायादादीनां भ्रात्रादीनां विभागश्च. प्रदानार्थं तत्परिमाणं द्रव्यं दत्तवन्तौ इति सम्बन्धः। एवं राजकन्यकाः परिणीय ताभिः सह मेघकुमारः स्वकं भवन-मागतः।

ततःखलु स मेघकुमारः 'एगमेगाएभारियाए' एकैकस्यै भाग्यै 'एगमेगं' एकाम् एकां- 'हिरण्यकोडिं' हिरण्यकोटीं रौप्यकोटीं 'दलयइ' ददाति। एवम्- एकैकां सुवर्णकोटिं यावत् एकैकां प्रेषणकारिणीं ददाति,। अन्यच्च विपुलं धनकनकादिकं परिभाजयितुम् 'जावत्-आसप्तमात् कुलवंश्यात् प्रकामं' दानार्थं भगार्थं परिभजनार्थं च ददाति। ततःखलु सः मेघकुमारः 'उप्पि पासायवरगए' उपरिप्रासादवरगतः=उत्तमराजभवनोपरिभूमौ स्थितः, 'फुट्टमाणेहिं

व्यक्तियों के पोषण आदि में, इच्छानुसार खर्च कर सकें। अपने भोग में उसे अच्छी तरह व्यय कर सकें और हिस्सेदार अपने भाईयों में उसका उचित रीति से उसे विभक्त कर सकें। इस तरह दहेज प्राप्त कर वह मेघकुमार उन नवीन परिणीत वधूओं के साथ अपने भवन पर आ गया।—(तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्य कोडिं दलयइ जाव एगमेगं प्रेषणाकारिं दलयइ अण्णं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ) बाद में उस मेघकुमारने एक एक अपनी पत्नी के लिये उस समस्त सामग्रीमें से एक-एक हिरण्य की कोटि दी। इसी तरह भेटने वाली पर्यन्त उनने उन उनवस्तुओं का उनके लिये विभाग कर वितरण कर दिया। धन, कनक आदि सबका भी विभाग कर वितरण कर दिया। कि जिससे वे अच्छी तरह उसे अपनी इच्छानुसार दानादि में लगाती रहें। (तएणं से मेहे कुमारे उप्पिपासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुईग-

पोताना भाटे भारी रीते ञ्च करी शके अने लागीहार पोताना लाछओने पणु थोअ रीते वहेथी शके आ रीते प्रीतिदान भेणवीने मेघकुमार नवी वधूओनी साथे पोताना लवनमां आव्यो. (तएणं से मेहेकुमारे एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरण्यकोडिं दलयइ जाव एगमेगं प्रेषणाकारिं दलयइ अण्णं च विपुल धणकणग जाव परिभाएउं दलयइ) त्यागणाह मेघकुमारे पोतानी दरेक पत्नी भाटे ञ्चही सामग्रीमांथी ओक करेउ छिरण्यनी मुद्राओ आपी. आ प्रमाणे दहेजमां प्राप्त थयेली ञ्चही वस्तुओने समभाग करीने उनक, धन वगेरे ञ्चही वस्तुओने वहेथी हीधी. जेथी तेओ पणु पोतानी छुअ मुअन दान वगेरेमां आपी शके. (तएणं से मेहेकुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुईगमत्थएहिं वरत-

सुइंगमत्थएहिं' स्फुटद्धिरिव मृदङ्गमस्तकैः, अतिरभसात् ताडयमानैर्मर्दलमुख
पुटैः= चादितमृदङ्गमधुरध्वनिभिः, 'वरतरुणिसंपउत्तेहिं' वरतरुणीसंप्रयुक्तैः=
वररमणीभिः संप्रयुक्तैः=कृतैः द्वात्रिंशद्विधैर्नाटकैः, 'उवगिज्जमाणे' उगीय-
मानः२ वीर्यादिगुणैः पुनःपुनः स्तूयमानः 'उवजालिज्जमाणे२' उपलाल्यमानः२
पुनः पुनः प्रसाद्यमानः-ईप्सितार्थसंपादनेन स्नेहपूर्वकं पाल्यमानः२ इत्यर्थः
'सदफरिसरसरूवगंधे' शब्दस्पर्शरसरूपगंधान् तद्रूपान् 'विउले' विपुलान् मानु-
ष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान् 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्=भुज्जान्
उद्यानादि क्रीडां कुर्वाणः राजकुमारपदवीमनुभवन् विहरति=आस्ते सुखेन
कालं गमयतिस्मेत्यर्थः ॥ सू० २३॥

मूलम्—तेणं कालेणं तेण समए णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुविं
चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे जेणामेव राय-

मत्थत्थएहिं वरतरुणिसंपउत्तेहिं वत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे२ उवला-
लिज्जमाणे सदफरिसरसरूवगंधे विउले माणुस्मए कामभोगे पच्चणु-
भवमाणे विहरइ) इसके बाद वह मेघकुमार महल के ऊपर रहकर बाजों
की मधुर ध्वनियों से तथा उत्तमर उत्तम मणीयों द्वारा किये ३२ प्रकार
के नाटकों से वे कि जिनमें अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन
किया जाता था स्तूयमान होता हुआ, इप्सित अर्थ के संपादन से पुनःपुनः-
प्रसाद्यमान होता हुआ विपुल शब्दरूप गंध, रस, स्पर्श मनुष्य भव
सम्बन्धी काम भोगों को भोगने लगा। इस तरह उद्यान आदि की क्रीडा
का अनुभवन करना हुआ वह मेघकुमार राजकुमार पदवी में रहकर
सुख पूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा। ॥सूत्र॥२३॥

रुणि संपउत्तेहिं वत्तीसविहेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे ? उवलालिज्जमाणे
सदफरिसरसरूव गंधे विउले मणुस्मए कामभोगे पच्चणुभवमाणे विहरइ)

त्यारणाह मेघकुमार भुवनेना उपरना लागमां रडीने वान्नेओना मधुर ध्वनियो
तेमए उत्तम-उत्तम २ मणुओ द्वारा करवाना आवेला उर प्रकारना नाटकेथी-के जेमां
शौर्य वगेरे गुणो प्रकट करवामां आवे छे, स्तूयमान थतो, इप्सित अर्थना संपादनथी
वारंवार प्रसाद्यमान थतो, पुष्कण प्रमाणुमां रूप, गंध, रस, स्पर्श अने मनुष्य
भव संबन्धी कामभोगो लोखववा लाग्यो. आ प्रमाणे उद्यान वगेरेनी क्रीडाने अनु-
भवतो मेघकुमार राजकुमारना पहने शोभावतो सुजेथी पोताना समयने पसार
करवा लाग्यो. ॥सूत्र २३॥

गिहे नयरे गुणसिलए चेइए जाव विहरइ । तएणं से रायगिहे न-
यरे सिंघाडग तिग चउक्कचच्चर चउम्मुहमहापहपहेसु बहुजणस-
हेइवा जाव बहवे उग्गा जाव रायगिहस्स नयरस्स मज्झंमज्झेणं-
एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छंति । इमं च णं मेहे कुमारे उप्पि
पासायवरगए फुट्टमाणैहिं मुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सएकामभोगे
भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोएमाणे२ एवं च णं विहरइ । तएणं से
मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसिं एगाभिमुहे निग्गच्छमाणे
पासइ, पासित्ता कंचुइपुरिसे सद्दवेइ, सद्दवित्ता एवं वयासी—किण्णं
भो देवाणुप्पिया ! अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा
एवंरुद्धसिववेसमणनागजक्खभूयनईतलायरुक्खचेइ य पव्वय उज्जाण-
गिरिजत्ताइ वा, जओ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा
णिग्गच्छंति । तएणं से कंचुइपुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स
गाहियागमणपवत्तिए मेहंकुमारं एवं वयासी—नो खलु देवाणुप्पिया !
अज्ज रायगिहे नयरे इंदमहेइ वा जाव गिरिजत्ताइ वा, जन्नं एए
उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुंहा निग्गच्छन्ति, एवं खलु देवाणु
प्पिया । समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थकरे इहमागए इह
संपत्ते इह समोसढे इह चेव रायगिहे नयरे गुणसिलए चेइए
अहापडिरूवं जाव विहरइ ॥सू० २४॥

टीका—‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि

टीका—(तेणं काले णं तेण समएणं) उस काल में और उस समय में

‘ते णं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि ॥

टीका—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) तेषां अने ते अभये (समणे भगवं

भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या=तीर्थंकर परम्परया 'चरमाणे' चरन्, ग्रामानुग्रामं 'दूइज्जमाणे' द्रवन्-सुखं सुखेन निराबाधसंयमयात्रानिर्वाहपूर्वकं विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं गुणशिलक चैत्यम्-उद्यान, तत्र यावद्-यावच्छब्देनेदं द्रष्टव्यं-तत्र वनपालस्याग्रहमाश्रय संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=आस्ते। ततः खलु 'से' इदमव्ययं पदं प्रस्तुतवस्तुनः परामर्शेऽर्थे वर्तते तेन 'से' इत्यस्य तस्मिन्नित्यर्थः, राजगृहे नगरे यत्र 'सिंघाडगं' महयो बहुजनसङ्घेइ वा' शृङ्गाटकं महान् बहुजनशब्दः=शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वर चतुर्मुख महापथ पथेषु महान् बहुजनशब्दः परस्पर भाषणादिरूपः 'इ' इत्यलंकारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः 'जाव' यावत् अत्र यावत्करणादिदं बोध्यम्-? 'जणवूहेइ वा' जनव्यूहः-जनसमूहः 'जणवोलेइवाः जनवोलः-जनानां परस्पर कथनरूपः

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (पुब्बाणुपुर्व्वि चरमाणे) तीर्थंकर की परंपरा के अनुसार विचरते हुए तथा (ग्रामाणु ग्रामं दूइज्जमाणे) ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए (सुहं सुहेणं विहरमाणे) एवं सुख पूर्वक-विना किसी विघ्न बाधा के अपनी संयम यात्रा का निर्वाह करते हुए विहार कर (जेणामेव रायगिहे णयरे) जहां राजगृह नगर था और (गुणसिलए चेइए) गुण शिलक चैत्य-उद्यान था उस में (जाव विहरइ) तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए वनपालक की आज्ञा प्राप्त कर उतर गये। (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चर चउम्मुह महापहपहेसु महया बहुजनसङ्घेइ वा इसके बाद उस राजगृह नगर में शृङ्गाटक, त्रिक, चत्वर, चतुर्मुख, महापथ एवं पथ में बहुत बड़ा अनेक मनुष्यों का परस्पर भाषणादिरूप शब्द हुआ। 'जाव' पदसे इस पाठ

महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (पुब्बाणुपुर्व्वि चरमाणे) तीर्थंकरानी परंपराने अनुसरीने विचरणु करता नेमज्ज (ग्रामाणुग्रामं दूइज्जमाणे) अने ग्रामथी जीजगाम विचरणु करता (सुहं सुहेणं विहरमाणे) अने सुभथी केअ पणु जतना विघ्न बाधाओ वगर पोतानी संयम यात्रा करता करता विहार करीने (जेणामेव रायगिहे णयरे) ज्यां राजगृहनगर इतुं अने (गुणसिलए चेइए) गुणशिलक चैत्य इतुं, तेमां (जाव विहरइ) वनपालकनी आज्ञा लधने वस्तीमां उतर्या अने ते तप अने संयम द्वारा पोताना आत्माने लावित करता विचरवा लाग्या (तएणं रायगिहे णयरे सिंघाडगतिगचउक्कचच्चर चउम्मुह महापहपहेसु महया बहुजनसङ्घेइ वा) त्थारणाइ राजगृह नगरमां शृङ्गाटक, त्रिक, चत्वर चतुर्मुख, महापथ अने पथमां णहुज्ज मोटा प्रमाणमां अनेक भाणुसोना परस्पर वातचीतने घोघाट थयो. 'जाव' शब्दद्वारा आ पाठने संग्रह थयो छे-(जणवूहेइवा) धणु

‘जणकलकलेइवा’ जनकलकलः—जनानामव्यक्तवर्णात्मको ध्वनिः जनोर्मिः—
तरङ्ग इव मनुष्याणां समूहः ‘जणुकलियाइ वा जनोत्कलिका—जनानाम् अल्पः
समूहः ‘जणसन्निवाइवा’ जनसन्निपातो वा अपरापरस्थानेभ्यः समागत्य एकत्र-
मीलनं, तत्र बहुजनोऽन्योन्यं=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणस्वरूपेण ‘अक्खाइ’
आख्याति=आकस्मिकभगवदागमनजनितहर्षातिशयेन सगद्गदकण्ठतया
सामान्यतोवदतीत्यर्थः। ‘भासइ’ भाषते=व्यक्तवचनैर्वदतीत्यर्थः। ‘पन्नवेइ’ प्रजा-
पयति=भगवदागमनरूपमर्थं प्रतिबोधयति। ‘परूवेइ’ प्ररूपयति=भगवन्नामगोत्र
स्वरूपादिकं बोधयन् कथयतीत्यर्थः। किंकथयतीत्याह—‘एवं खलु’ इत्यादि। एवं

का संग्रह किया गया है—(जणबूहेइवा) अनेक जनों का व्यूह (जणबोलेइवा)
अनेक जनों के बोल (जणकलकलेइवा) अनेक जनों का कलकलरव उस
समय उन पूर्वोक्त श्रृंगाटक आदि मार्गों में प्रकट हुआ। उस समय
(जणुम्मीइवा) मनुष्यों का जमघट उन मार्गों में तरङ्ग की तरह इधर उधर
अतराता हुआ दृष्टि पथ होने लगा। (जणुकलियाइवा) कहींर मनुष्यों का
समूह अधिक भी नहीं था—अल्प था (जणसन्निवाइवा) कहींर से
आकर जनता एकट्ठी हो गई थी। ये सब के सब मनुष्य परस्पर
में पहिले आकस्मिक भगवान् के आगमन से जनित हर्षातिशय के वश से
गदगद कंड होकर (अक्खाइ) स्पष्ट रूप से एक दूसरे से कहने लगे (भासइ)
बाद में व्यक्त वचनों द्वारा कहने लगे (पन्नवइ) बाद भगवान्
पधारे है ऐसा उच्चारण करने लगे। (परूवेइ) भगवान् का अमुक नाम है
अमुक गोत्र है उनका इस प्रकार का स्वरूप आदि है ऐसा समझ कर सबको
समझाने लगे। कहने लगे—हे देवानुप्रियों? श्रमण भगवान् महावीर जो

भाणुसोना समूह, (जणबोलेइवा) धणा भाणुसोना अवाज, (जणकलकले इवा)
धणा भाणुसोना शोरणकेर ते वणते पूर्वोक्त श्रृंगाटक वगेरे रस्ताओमां शरु थयो. ते समथे
(जणुम्मीइवा) भाणुसो ते भार्गमां हरियाओना भोणंओनी जेम आसतेम जता
हेणाता उता. (जणुकलियाइ वा) कोध कोध जग्याओ भाणुसोना समूह ओछा
प्रभाणुमां उतां. (जणसन्निवाइ वा) कोध कोध स्थाने णडार गामथी जनता ओकठी
थध गध उती. आ जध भाणुसो पडेलां तो लगवानना आकस्मिक आगमनथी दुर्पा-
तिरेकने वश गणगणा कंठे (अक्खाइ) अस्फटइपे ओकणीनने कडेवां लाग्या, (भासइ)
पछी स्पष्ट वचनोथी कडेवां लाग्या, (पन्नवइ) थोडी क्षणो पछी ‘लगवान पधार्या
छे, जेम कडेवां लाग्या, (परूवइ) लगवाननुं अमुक नाम छे, अमुक ओत्र छे,
तेमनुं स्वइय अमुक प्रकारनुं छे, आभ न्णणीने णधाने समन्तववां लाग्या. तेओ

खलु भो देवानुप्रियाः ! श्रमणो भगवान् महावीरः आदिकरस्तीर्थकरो यावत् सिद्धिगतिनामधेयंस्थानं संप्राप्तुकामः पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह-अस्मिन् मगधदेशे आगतः, इह संप्राप्तः इह=अस्मिन् राजगृहे नगरे संप्राप्तः, इह समवसृतः=अत्रास्मद्भ्राज्योदयेन समागतः, इहैव अस्मिन्नेव, राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति, तन्महाफलं खलु भो देवानुप्रियाः ! तथा रूपाणां महतां भगवतां नामगोत्रस्यापि 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन आपत्त्वात् स्वार्थे तल् । किमङ्ग ! पुनः 'अभिगमणचंदणमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए' अभिगमनं=संमुखं गमनं, चन्दनं=गुणकीर्तनम्, नमस्यनं=पञ्चाङ्ग सयत्ननम-नपूर्वकनमस्करणं, प्रतिपच्छनं=शरीरादि वार्ताप्रश्नः, पर्युपासना=सावद्ययोग-परिहारपूर्वकनिरवद्यभावेन सेवाकरणम्, एतेषां समाहारस्ततस्तल्-प्रत्यये

आदिकर हैं तीर्थकर हैं क्षौर जो सिद्धि गति नामक स्थान को प्राप्त करने वाले हैं वे आज तीर्थकर परम्परा के अनुसार विचरते हुए और एक ग्राम से दूसरे ग्राम विचरते हुए राजगृहनगर में गुणशिलक नामक उद्यान में तप संयम से आत्माको भावित करते हुए विचरते हैं तो हे देवानुप्रियो ? जब तथा रूप अर्हत भगवान् के नाम गोत्र के सुनने से शुभ परिणामरूप महा फल प्राप्त होता है तो फिर साक्षात् रूपमें (अभिगमण, चंदण, णमंसण पडि-पुच्छण, पज्जुवासणयाए) उनके सन्मुख जाने से, उनके गुणों का कीर्तन करने से पांचो अंगों को झुकाकर उन्हें नमस्कार करनेसे, उनके शरीरादि की सुखशाता पूछने से, सावद्ययोगका परिहारपूर्वक निरवद्योग से उनकी सेवा करने से जो महाफल प्राप्त होता है उसे वर्णन करने

કહેવા લાગ્યા કે-હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-જે આદિકર છે, તીર્થકર છે, અને સિદ્ધિગતિ નામકસ્થાનને મેળવનાર છે, તેઓ આજે તીર્થકર પરંપરા અનુ-સાર વિચરણ કરતા, અને એક ગામથી બીજા ગામ વિચરતા રાજગૃહ નગરમાં ગુણ-શીલક નામના ઉદ્યાનમાં તપ અને સંયમ દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા વિચરણ કરી રહ્યા છે. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! તથા રૂપ અર્હત ભગવાન નામ અને ગોત્રના શ્રવણથી તેના શુભ પરિણામમાં મહાફળ પ્રાપ્ત હોય છે તો પછી સાક્ષાત્ રૂપે (અભિગમણ, ચંદણ, ણમંસણ, પડિપુચ્છણપજ્જુવાસણયાએ) તેમની સામે જવાથી, તેમના ગુણકીર્તનથી, પાંચઅંગોને નમાવીને તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમના શરીરની સુખશાંતી પૂછવાથી, સાવધયોગના પરિહાર પૂર્વક નિરવધયોગથી તેમની સેવા કરવાથી જે મહાફળ પ્રાપ્તિ થાય છે તેનું વર્ણન કરવાનું સામર્થ્ય કોણ ધરાવી

कृते तृतीयैकवचनम् । भगवतां नामगोत्रश्रवणेनापि शुभपरिणामरूपं महाफलं भवति, अभिगमनादिभिस्तु यत् फलं भवति, तद् वर्णयितुं कः समर्थः ? इति भावः । तथा एकस्यापि 'आरियस्स' आर्यस्य=आर्यप्रणीतस्य धार्मिकस्य=श्रुतचारित्र-लक्षणधर्म-प्रतिबद्धस्य, 'सुवयणस्स' सुवचनस्य=सर्वप्राणिहितकारकवचसः, 'सवणयाए' श्रवणतया=श्रवणेन सम्यग्दर्शनादि-मोक्षमार्गरूपं महाफलं भवति किमङ्ग ! पुनः, 'विउलस्स' विपुलस्य=प्रभूततरस्य 'अट्ठस्स' अर्थस्य=भगवद्वचन प्रतिपाद्यविषयस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य, 'गहणयाए' ग्रहणेन यत् फलं कर्मणि निर्जरारूपं तत् केन वाच्यमिति भावः । 'तं' तत्=तस्माद् गच्छामः खलु हे देवानुप्रियाः ! श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'वन्दामो' वन्दामहे=मनः प्रणिधानपूर्वकं 'वाचा' स्तौमि, 'नमंस्सामो' नमस्यामः=सयत्नपञ्चाङ्ग नमनपूर्वकं नमस्कुर्मः 'सक्कारेमो' सत्कुर्मः=अभ्युत्थानादि निरवद्यक्रियासंपादनेन आराधयामः 'सस्सामो' संमानयामः-मनोयोगपूर्वकमर्हदुचितवाक्यप्रयोगादिना समाराधयामः । 'कल्लाणं' कल्लाणं=कलयं-नीरुजत्व भवरोगरहितत्वं सकल-

के लिये कौन समर्थ हो सकता है । तथा एक भी आर्य प्रणीत धार्मिक श्रुतचारित्ररूप धर्म से युक्त सुवचन का सर्व प्राणी हितकारक वाणी का-श्रवण जब जीव के लिये सम्यग्दर्शन आदि मोक्षमार्ग रूप महाफल का दाता होता है तो फिर भगवान के द्वारा प्रतिपादित हुए श्रुतचारित्र रूप धर्म के ग्रहण से जो कर्म निर्जरारूप फल प्राप्त होगा-उसके लिये क्या कहा जा सकता है । इस लिये हे देवानुप्रियो ? भगवान् श्री महावीर की चलो हम सब मनः प्रणिधानपूर्वक उनकी वन्दना करें-वचन से उनकी स्तुति करें-यतना से पञ्चाङ्गनमनपूर्वक उन्हें नमस्कार करें "सक्कारेमो"-अभ्युत्थानादिरूप निरवद्य क्रिया के योग्य वचन प्रयोग द्वारा उनकी समाराधना करें । "कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो"

शुके ? तेमन् ओकन् आर्यप्रणीत धार्मिक (श्रुत चारित्ररूप धर्मयुक्त सुवचननुं सर्व प्राणिहितकारक) वाणीनुं श्रमणु न्यारे लुवने भाटे सम्यग्दर्शन वगेरे मोक्षमार्गरूप महाफल आपनाइं होय छे, तो पछी भगवान द्वारा प्रतिपादित थयेला श्रुतचारित्ररूप धर्मना ग्रहणुथी ने कर्मनिर्जरारूप फल प्राप्त थये, तेना भाटे शुं कही शकय ? ओथी हे देवानुप्रियो ! श्री भगवान महावीरनां दर्शन करवा यावो, अमे पथा मनः प्राणिधान पूर्वक (ओक चित्त थधने) तेमनी वन्दना करीये, वचनथी तेमनी स्तुति करीये, यतनाथी पयांगनमन पूर्वक तेमने नमस्कार करीये. 'सक्कारेमो' अभ्युत्थानरूप निरवद्य क्रियाना योग्य वचन प्रयोग द्वारा तेमनी सम्यक् रीते आराधना करीये. 'कल्लाणं देवयं चेइयं पज्जुवासामो' ने लव्य लुवने भाटे लव-

કર્મક્ષયલક્ષણં મોક્ષરૂપમ્, આણયતિ=પ્રાપયાંત મવ્યાન્ ઇતિ કલ્યાણસ્તં, મઙ્ગલં= હિતકરં 'દેવયં' દૈવતં=દેવતૈવ દૈવતં સ્વાર્થેઽણ્' ધર્મદેવમિત્યર્થઃ 'ચૈદ્યં' ચૈત્યં= સર્વથા વિશિષ્ટજ્ઞાનવન્તં 'પઙ્ગુવાસામો' પર્યુવાસ્મહે=નિરવધભાવેન આરાધયામઃ, 'એયં' એતત્=પર્યુવાસનં 'નો' નઃ=અસ્માકં, 'પેચ્ચભવે' પ્રેત્યભવે' પરમવે 'હિયાએ' હિતાય-પથ્યાહાર ઇવ, 'સુહાએ' સુહાય, ભવભ્રમણવિરમણજનિતશાન્તયે, 'સ્વમાએ' ક્ષમાય-મોક્ષમાર્ગારાધનક્ષમતા ઇત્યે, 'નિસ્સેયસાએ' નિઃશ્રેયસાય= મોક્ષાય, 'અણુગામિત્તાએ' અણુગામિકત્વાય=ભવપરમ્પગસુખાનુવંધિસુહાય ભવિષ્યતીતિ કૃત્વા-ઇતિવહ્વઃ 'ઉગ્ગા' ઉગ્રાઃ=ઋષભદેવેન આરક્ષકપદે નિયુક્તાઃ કોટપાલા રક્ષકવંશજાઃ, જાત્ર યાત્રત્, અત્ર યાત્રચ્છબ્દેન-ઇદં દ્રષ્ટવ્યમ્-ઉગ્ગપુત્તા' ઉગ્રપુત્રાઃ 'ભોગા' ભોગાઃ=ઋષભદેવાવસ્થાપિતગુરુવંશજાઃ-ગુરુસ્થાનિયા ઇત્યર્થઃ, 'ભોગપુત્તા' ભોગપુત્રા', એવં 'રાઙ્ના' રાજન્યાઃ-મગવદંશજાઃ, 'સ્વત્તિયા'

જો અવ્ય જોવોં કે લિયે ભવરોગ રહિતત્વરૂપ કલ્પ કી કિ જો સકલ કર્મ ક્ષયરૂપ હૈ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાને મેં નિમિત્તભૂત હોતા હૈ એસે કલ્યાણ રૂપ તથા મંગલરૂપ, ધર્મદેવ કી જો ચૈત્ય રૂપ સર્વથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનશાલી હૈ ચલો પર્યુવાસના કરે-નિરવધભાવ સે ડનકી આરાધના કરે । “એયંનો પેચ્ચભવે હિયાએ, સુહાએ, સ્વમાએ, નિસ્સેયસાએ, અણુગામિત્તાએ” ઇસ તરહ કી ગઈ પર્યુવાસના હમ લોગોં કો પરમવ મેં હિત કે લિયે ભવભ્રમણ કે વિરમણ સે જનિત શાન્તિ કે લિયે, મોક્ષમાર્ગ કે આગધન કી ક્ષમતા પ્રાપ્તિ કે લિયે મોક્ષ કે લિયે તથા ભવ પરમ્પરામે સુખાનુવંધી સુખ કે લિયે હોગા. ઇમ ભાવના સે (વહ્વે) અનેક (ઉગ્ગા) રક્ષક વંશજ પુરુષ કિ જિન્હેં ઋષભદેવને આરક્ષક (કોટપાલ) પદ પર નિયુક્ત કિયા થા વે તથા યાત્ર શબ્દ દ્વારા (ઉગ્ગપુત્તા) ભોગા, ભોગપુત્તા જ્ઞાન્ના સ્વત્તિયા,

રોગ રહિતત્વરૂપ 'કલ્પ'ની-કે જે સકલ કર્મક્ષય રૂપ મોક્ષની-પ્રાપ્તિ કરાવવામાં નિમિત્ત ભૂત હોય છે, તેનું નામ કલ્યાણ છે. એવા કલ્યાણરૂપ તેમજ મંગળરૂપ ધર્મદેવની-કે જે ચૈત્યરૂપ સર્વથા વિશિષ્ટ જ્ઞાનશાળી છે-આલો આપણે પર્યુવાસના કરીએ. નિરવધ ભાવે તેમને આરાધીએ. એયં નો પેચ્ચભવે હિયાએ, સુહાએ, સ્વમાસ, અણુ-ગમિત્તાએ' આ પ્રમાણેની પર્યુવાસના. અમને પરલવમાં હિતના માટે, લવભ્રમણના વિરમણથી જનિત શાંતિના માટે, મોક્ષ માર્ગના આરાધનના સામર્થ્યને માટે, મોક્ષના માટે તેમજ લવ પરંપરામાં સુખાનુવંધી સુખના માટે થશે. આ ભાવના દ્વારા - (વહ્વે) ઘણા (ઉગ્ગા) રક્ષકવંશ જ પુરુષો-કે, જેમને ઋષભદેવે આરક્ષક (કોટપાલ) પદે નિયુક્ત કર્યા હતા તેઓ તેમજ 'યાત્ર' શબ્દ દ્વારા (ઉગ્ગપુત્તા ભોગા, ભોગપુત્તા,

क्षत्रियाः=राजवंशजाः, 'माहणा' ब्राह्मणाः, 'भडा' भटाः=शूराः, 'जोहा' योधाः,
'मल्लई' मल्लकिनः=गणराजविशेषाः, 'लेच्छई' लेच्छकिनः=गणराजविशेषाः,
'अन्ने य बहवे' अन्ये च बहवः, 'राईसरतलवरमांडंबियकोडुंबियइब्मसेट्टि-
सेणावइसत्थवाहप्पभियओ' राजेश्वरतलवरमांडंबिकौकुम्बिकेभ्य श्रेष्ठि-
सेनापतिसार्थवाहप्रभृतयः सन्ति तेषु 'अप्पेगइया' अप्येककाः=अप्येदे-अन्येऽपि
च, 'वंदणवत्तियं=वन्दन प्रत्यय वन्दन हेतो, 'अप्पेगइया' अप्येके-केचन, 'पूयणवत्तियं'
पूजनप्रत्ययं=पूजनहेतोः वाङ्मनः कायानां निरवद्य क्रियाभिराराधनं पूजनम्,
'एवं' सत्कारवत्तियं' एवं सत्कारप्रत्ययं-सत्कारहेतोः, 'सम्माणवत्तियं' संमान-

माहणा, भडा, जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे, राईसर तलवर
मांडंबिय कोडुंबिय इब्मसेट्टियसेणावइसत्थवाहप्पभियओ-अप्पेगइया
वंदणवत्तिय अप्पेगइया पूयणवत्तियं एवं सत्कारवत्तियं सम्माणवत्तियं)
इत्यादि पाठ से गृहीत उग्रपुत्र, भोगपुरुष कि जिन्हें ऋषभदेवने गुरु-
स्थान पर स्थापित किया था, भोगपुत्र, राजन्य भगवान् के वंशज-क्षत्रिय-

राजवंशज माहण-ब्राह्मण-भट शूरवीर योधा, मच्छ-मल्लकी-लेच्छकी
गणराज विशेष तथा और भी राजेश्वर, तलवार मांडंबिक, कौकुम्बिक
इभ्यश्रेष्ठि सेनापति सार्थवाह वगैरह भगवान् को वंदना आदि के लिये
उद्यत हो गये। इनमे (अप्पे गइया) कितनेक मनुष्य (वंदणवत्तिय वन्दना
के लिये (अप्पे गइया) कितनेक (पूयणवत्तियं) भगवान् की पूजा
करने के लिये-मन वचन और काय की निरवद्या क्रिया द्वारा प्रभु की

राइन्ना, खत्तिया, माहणा, भडा जोहा, मल्लई, लेच्छई, अन्नेय बहवे,
राईसर तलवर मांडंबिय कोडुंबिय इब्म सोट्टिय सेनावइ सत्थवाहप्पभि
य ओ-अप्पे गइया वंदणवत्तियं अप्पे गइया पूयणवत्तिय एवं सत्कार
वत्तियं सम्माणवत्तियं) उग्रपुत्र, भोगपुत्र के जेभने ऋषभदेवेशुरुआसने जेसो-
उया हुता, भोगपुत्र, राजन्य-भगवान्ना वंशज, क्षत्रिय राजवंश, माहण ब्राह्मण
भट, शूरवीर योद्धा, मच्छमल्लकी, लेच्छकी-गणराज विशेष तेमज भील पण राजे-
श्वर, तलवर, माटंभिक (स्त्रीभा प्रान्तनो राजन्) कौटुंभिक, धत्थिश्रेष्ठ, सेनापति, सार्थवाह
वगेरे भगवान्नी वन्दना करवा माटे तैयार थई गया आ मां(अप्पेगइया) डेटलाड भाणुसो
(वंदणवत्तियं) भगवान्ने वन्दन करवा माटे गया, (अप्पेगइया) डेटलाड (पूयण-
वत्तियं) भगवान्नी पूजा करवा माटे-मन वचन अने कार्यनी निरवद्य क्रिया द्वारा प्रभुनी
आराधना करावी तेनुं नाम पूजा छे-(सत्कार वत्तियं) डेटलाड तेमनो सत्कार

प्रत्यय-समानहेतोः, 'कोउहल वत्तियं' कौतूहलप्रत्यय=अपूर्ववस्तु दर्शनार्थ-
मिति भावः। केचन 'असुयाइं' अश्रुतानि, 'सुणिस्सामो' श्रोण्यामः इति हेतोः
इत्यत्र, ऽबोधयम्। 'सुयाइं' श्रुतानि, 'निस्संकियाइं' निःशङ्कितानि, 'करिस्सामो'
करिण्यामः, 'अप्पेगइया' अप्येके=केचन, मुंडा' मुण्डाः 'भविता' भूत्वा
आगाराओ अगारात्=गृहात्, 'अणगारियं' अनगारितां=साधुतां 'पव्वइस्सामो'
प्रव्रजिष्यामः=प्राप्स्यामः अप्पेगइया' अप्येके=केचन 'पंचाणुवइयं' पञ्चाणुव-
निकं, 'सत्तसिक्खावइयं' सप्तशिक्षाव्रतिकम्, एवं 'दुवालसविहं' द्वादशविधं
गिहिधम्मं' गृहिधर्मं 'पडिवज्जिस्सामो' प्रतिव्रजिष्यामः=स्वीकरिष्यामः इति
हेतोः, तथा अप्पेगइया' अप्येके=केचन 'जिणभत्तिरागेणं' जिनभक्तिरागेण=

आराधना करना इसका नाम पूजा है। (अप्पेगइया सत्कारवत्तियं) कितनेक उनका
सत्कार करने के लिये कितनेक (अप्पेगइया सम्माणवत्तियं) सन्मान करने के लिये
कितनेक (अप्पेगइया कोउहलवत्तियं) अपूर्व वस्तु के देखने की उत्कण्ठा की निवृत्ति
करने के लिये, कितनेक (असुयाइं) अश्रुत वस्तुका (सुणिस्सामो)
श्रवण करना प्रभु के पास प्राप्त होगा इसके लिये कितनेक (सुयाइं
निस्संकियाइं करिस्सामो) महात्माओं के मुखसे पहले सुनी गई बात
प्रभु के निकट शंका रहित हो जायगी इसके लिये (अप्पे गइया)
कितनेक (मुंडा भविता आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) इस
भावना से प्रेरित होकर कि सुनिप होकर प्रभु के पास गृहस्थ से अब-
सुनिपद धारण करेंगे इसके लिये (अप्पे गइया पंचाणुवइयं सत्त सि-
क्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो) कितनेक पंच अनुव्रतों
को सात शिक्षाव्रतों को इस तरह १२ प्रकार के गृहस्थ धर्म को प्राप्त
करेंगे इसके लिये, (अप्पे गइया) कितनेक, (जिणभत्ति रागेणं) केवल

करवा भाटे, डेटलाड (सम्माणवत्तियं) सन्मान करवा भाटे, डेटलाड (कोउहलवत्तियं)
अदृष्ट वस्तु ने जेवानी उत्कण्ठना उपशमन भाटे, डेटलाड (असुयाइं) अश्रुत वस्तु
(सुणिस्सामो) श्रवण प्रभु पास प्राप्त थये, अर्थात् अपूर्व तत्त्व सांलणवामां डेटलाड
(सुयाइं निस्संकियाइं करिस्सामो) भीष्म महात्माओं की पास थी सांलणेनी
बात प्रभु की पास शंका रहित थये ये भाटे, (अप्पेगइया) डेटलाड (मुंडा भविता)
आगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो) आ लावनाथी प्रेरण ने डे सु'डित थछने
प्रभु की पास गृहस्थ भटीने डेवे सुनिपद धारण करीश ये भाटे, (अप्पेगइया-
पंचाणुवइयं सत्त सिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामो)
डेटलाड पांच अनुव्रतों ने सात शिक्षा व्रतों ने आ रीते १२ प्रकारना गृहस्थधर्मने'
धारण करीने श्रावकधर्म स्वीकरीशु. ये भाटे (अप्पेगइया) डेटलाड (जिणभत्ति रागेणं)

जिनसेवानुरागेण 'अप्पेगइया' अप्पेके-‘जीयमेयंति कट्टु’ जीतमेतत्-जीत परम्प-
रागत आचारः, आस्माकमितिकृत्वा ‘ण्हाया’ इत्यादि, स्नाताः कृत्यलि-
कर्माः कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः शिरसा कण्ठे मालकृताः=कण्ठे परिधृत-
मालाः आविद्धमणिसुवर्णाः कल्पितहागार्द्धहारत्रिसरिकपालाम्बुपलम्बमान-
कटिप्रत्रकाः मुकुतशोभाभरणाः प्रवरवस्त्रपरिहिताः परिहितप्रवरवस्त्राः, चन्दनावलि-
भ्रमानशरीराः=चन्दनचर्चितसर्वाङ्गः, एतादृशाः मन्तः, तथा अप्पेके=केचन
हयगताः, एवं गजरथशिविकास्यन्दमानीगताः, अप्पेके पादविहारचारिणः
पुरुषवृन्दयुक्ताः महता उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण समुद्ररवभूतमिव=

जिन भक्ति के अनुराग से (अप्पे गईया) और कितनेक (जियमेयंति
कट्टु) मनुष्य यह हमारा परंपरागत आचार है इसकी परिपालना के
निमित्त प्रभु के पास जानेको कटिबद्ध हुए ! सो उन्होंने “ण्हाया”
स्नान किया। स्नान कर बलिकर्म किया अर्थात् वायस आदि पक्षियोंको
अन्नादि का भाग दिया। कौतुक मंगल एवं दुःस्वप्न आदि जनित
अशुभ की निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्त कियो। कंठमे मालाएँ धारण की।
मणि एवं सुवर्णों के हार अर्धहार आदि पहिरे। कानोंमे लंबे लंबे
लटकते हुए कुंडल आदि धारण किये। कटिमें कन्दोरे पहिरे। वेश
कीमती वस्त्र पहिरे। चंदन आदि सुगंध द्रव्यों से शरीर को चीर्चित
किया। इस प्रकार सज धज कर कितनेक मनुष्य तो घोड़ों पर सवार
हुए कितनेक हाथियों पर, कितनेक रथों पर, कितनेक शिविकाओं
(पालखियों) पर, कितनेक स्यन्दनों (तामजानों) पर और कितनेक
पैदल ही मनुष्य समूह से युक्त होकर चल दिये। भिन्न २ प्रकार के

इकत जिन लडितना अनुरागथी (अप्पेगइया) अने डेटलाड (जीयमेयंति कट्टु)
माणुसोअे अे समलने डे आ अमादे परंपरागत सदाचार छे. अेना पालन भाटे
प्रभुनी पासे जवा तैयार थया. तेअोअे ‘ण्हाया’ स्नान कथुं. स्नान डीने अलिकर्म
कथुं अेटवे डे ड्राग वगेरेने अन्न वगेरेने लाग आथ्यो. डौनुड मंगल तेमज
दुःस्वप्न वगेरेथी जनित अशुभनी निवृत्तिने भाटे प्रायश्चित्त कथुं. कंठमां माणाओ
पछेरी अनोमां लांगा लाणा जूलता कुंडल वगेरे पछेया डेडे कन्दोरा पछेया डिमती
वस्त्रां धा लु कथीं. चंदन वगेरे सुगंधित द्रव्य द्वारा शरीरने सुवासित कथुं. आ
प्रमाणे सुसज्ज थधने डेटलाड माणुसो घोडा उपर सवार थया, डेटलाड डारी उपर,
डेटलाड रथ उपर, डेटलाड पालणीओ उपर, डेटलाड स्यन्दनो (तामजानो) उपर.
अने डेटलाड पेदल ज माणुसोना टोणाओमां मणीने आल्या. अनेक जतना शब्दो उन्हा-

समुद्रवाकुलमिव राजगृहं कुर्वन्तः' इति । रायगिहस्स नयरस्स' राजगृहस्य नगरस्य 'मज्झं मज्झेणं' मध्यमध्येन 'एगदिसिं' एकस्यांदिशि, 'एगाभिमुहा' एकाभिमुखः=एकं भगवन्तं अभि=अभिगतं मुखं येषां ते तथा=भगवदभिमुखः इत्यर्थः, निर्गच्छन्ति, 'इमं च णं' अस्मिन् समये च खलु मेघकुमारः 'उप्पि-पासायवरगए' उपरिमासादवरगतः प्रासादवरोपरिभूमिकस्थः 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्भिः=आद्यमानैः 'मुयंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः यावद् मानुष्यकान् भोगान् भुञ्जानः 'रायमग्गं च' राजमार्गं च 'ओलोएमाणेर' अवलोकमानः २ एवं च खलु विहरति=आस्ते । ततः खलु स मेघकुमारस्तान् बहुनुग्रान् एकस्यां दिशि-

शब्द करते हुए ये सब चल रहे थे । उनके उन शब्दों से राजगृह नगर जमा मालूम हो रहा था कि मानो वह समुद्र के ध्वनि से ही आकुल वशाकुल सा हो रहा है । इस तरह होते हुए वे सब (रायगिहस्स नयरस्स मज्झंमज्झेणं एगदिसि एगाभिमुहा निर्गच्छन्ति) राजगृह नगरके ठीक बीचों बीच से होकर एक ही दिशा की ओर एकाभिमुख होकर चल दिये । (इमं च णं मेहेकुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोए २ एवं च णं विहरइ) इस समय मेघकुमार अपने महल के उपर बैठा हुआ था । उसका समय जैसा पहले बतलाया गया है कि बाजोंकी मधुर ध्वनियों के श्रवण से तथा उत्तम २ ३२ प्रकारके नाटकों के कि जिनमे अपने ही शौर्य आदि गुणों का प्रदर्शन रहता था अवलोकन से व्यतीत होता था । इस प्रकार मनुष्य भव संवन्धी कामभोगों को भोगता हुआ वह अपना समय आनंद के साथ व्यतीत कर रहा था । उस मेघ-

रता तेणो णधा ७४ रह्या उता । तेमना धांधाटथी राजगृहनगर जाणु डे समुद्रनी जेम शब्दित थध रह्युं डतुं । आ रीते ते णधा (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं एगदिसिं एगाभिमुहा निर्गच्छन्ति) राजगृह नगरनी वन्थे थधने ओकज द्दिशा तरइ ओकाभिमुख थधने ७४ रह्या उता । (इमे मेहे कुमारे उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे भुंजमाणे रायमग्गं च ओलोएमाणे? एवं च णं विहरइ) ते वणते मेघकुमार पोताना भडेलनी उपर ओठा डतो । तेनो वणत जेम पडेलं वणुन डरवामां आण्युं छे तेम-वाण्ण-ओनी मधुर ध्वनियोना श्रवणथी, तेमज उत्तमोत्तम प्रकारना नाटकोना-डे जेमां पोताना ७ शौर्य वगेरेनुं प्रदर्शन रहे छे-अवलोकन करता ७ पसार थतो डतो । आ प्रमाणे मनुष्यलवना कामलोगो लोगवतो ते पोतानो वणत सुजेथी पसार डरतो ।

एकाभिमु वान् निर्गच्छतः पश्यति, दृष्ट्वा 'कंचुइपुरिसं' कञ्चुकिपुरुषं= अन्तःपुरप्राहरिकं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—किं खलु भो देवानु- प्रिय ! अथ राजगृहे नगरे 'इदं महेइ वा' इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवः 'इ' इत्यलं- कारार्थः वा शब्दः समुच्चयार्थकः, 'खंदमहे इवा' रुद्रमहः=रुद्रः=गिर्वपुत्रः कार्तिकेयः इ शब्दो वा शब्दश्च पूर्ववद् व्याख्येयः। एवं—'रुद्रसिख वेसमणनागजक्खभूयतलायसक्खवेइयपव्वय उज्जाणगिरि जत्ताइवा' रुद्रः=एकाद- शसु रुद्रेषु कश्चिद् रुद्रविशेषः, शिवः—प्रसिद्धः, वैश्रमणः यक्षराजः—कुबेरः नागः= भवनपतिविशेषः, यक्षभूतौ=व्यन्तरविशेषौ, नदी=प्रसिद्धा, तडागः=जलाशयः

કુમારને उस समय राजमार्ग की ओर देखा। (तएणं से मेहेकुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसि एगाभिमुहे निगच्छमाणे पासइ) तो उसे ज्ञान हुआ कि ये सब उग्र आदि के वंश के मनुष्य आज जो एक ही दिशा की तरफ एक लक्ष्य बांधकर जा रहे हैं सो क्या कारण है? इस प्रकार विचार कर आते ही उसने उसी समय (कंचुइपुरि से सदावेइ) कंचुकी को बुलावाया—और (सदावित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) उससे ऐसा कहा—(कि णं भो देवाणुप्पिया अज्जरायगिहे नगरे इंदमहेइवा खंदमहेइ वा एवंरुद्रसिखवेसमणनागजक्खभूय नइतलाय सक्खवेइय पव्वय उज्जाण गिरिजत्ताइत्ता) भो देवानुप्रिय? क्या आज राजगृह नगर में इन्द्र महोत्सव है अथवा कार्तिकेय का कोई उत्सव है, अथवा ११ रुद्रोंमें से किसी एक रुद्रका उत्सव है अथवा शिव का उत्सव है? या यक्ष राजका उत्सव है? या किसी भवन पति देव विशेष का उत्सव है? या कि किसी यक्ष का या भूत का उत्सव

હોતો. તે સમયે મેઘકુમારે રાજમાર્ગ તરફ જોયું. (તણં સે મેહે કુમારે તે બહવે ઉગ્ગે જાવ એગદિસિ એગાભિમુહે નિગચ્છમાણે પાસઈ) કે આજે ઉગ્ર વગેરે વંશના બધા માણસો એક લક્ષ્ય રાખીને એક જ તરફ જઈ રહ્યા છે તેનું શું કારણ છે? આમ વિચાર થતાં જ તેણે તરત (કંચુઇપુરિસે સદાવેઈ) કંચુકીને બોલાવ્યો અને (સદાવિત્તા) બોલાવીને (એવં વયાસી કિંણં ભો દેવાણુપ્પિયા? અજ્જ રાયગિહે નયરે ઇંદમહેઈવા ખંદમહેઈવા એવં રુદ્રસિખવેસમણનાગ જક્ખ ભૂયનઇતલાયસક્ખવેઇયપવ્વય ઉજ્જાણગિરિજત્તાઇવા) હો દેવાનુપ્રિય! શું આજે રાજગૃહનગરમાં ઇન્દ્ર મહોત્સવ છે, અથવા કાર્તિકેયનો કોઈ ઉત્સવ છે અથવા જગિયાર રૂદ્રમાંથી કોઈ એક રૂદ્રનો ઉત્સવ છે, અથવા યક્ષ-રાજનો (કુબેર) ઉત્સવ છે, અથવા કોઈ ભવનપતિ દેવ વિશેષનો ઉત્સવ છે. અથવા

‘तालाव’ इति भाषा प्रसिद्धः, ‘रुक्खं’ वृक्षः=प्रतीतः, ‘चेइय’ चैत्यः=स्मारक चिह्नविशेषः सभावृक्षो वा, ‘पव्वय’ पर्वतः उज्जान’ उद्यानम्, ‘गिरिजत्ता’ गिरियात्रा, एषां रुद्रादीनामुत्सवः किम्? ‘जओणं’ यतः खलु बहव उग्रा यावद् एकस्यांदिशि एकाभिमुखा निर्गच्छन्ति । ततः खलु स कञ्चुकिपुरुषः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य गहियागमणपवत्तिए’ गृहीतागमनप्रवृत्तिकः= आगमनवृत्तान्तज्ञः, मेघकुमारमेवमवदत्-नो खलु हे देवानुप्रिय । अद्य राज-गृहे नगरे इन्द्रमहोवा यावद् गिरियात्रा वा, यत् खलु एते उग्रा यावद् एकस्यां दिशि एकाभिमुखा निर्गच्छन्ति, एवं खलु हे देवानुप्रिय ! श्रमणो

है कहो किसका उत्सव है-क्या किसी नदी का, या जलाशय की, या किसी चैत्य वृक्ष का, या किसी के स्मारक का, पर्वत का, उद्यान का, या किसी गिरिका उत्सव है क्या ? (जओ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसि-एगांभिमुहा निगच्छन्ति) जो ये सब के सब उग्र आदि वंश वाले व्यक्ति एक ही तरफ एक लक्ष्य बांधकर चले जा रहे हैं । (तएणं से कञ्चुइ पुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स गहियागमणपवत्तिय मेहं कुमारं एवं वयासी) इस प्रकार मेघकुमार की बात सुनकर उस कञ्चुकी ने कि जिसे श्रवण भगवान् महावीर के आनेका वृत्तान्त पहिले से ज्ञात हो चुका था मेघकुमार से ऐसा कहा-(नो खलु देवानुप्पिया ? अज्जं राय-गिहणयरे इंदमहेइवा जाव गिरिजत्ताइवा) भो देवानुप्रिय ! आज राजगृह नगरमे इन्द्र महोत्सव आदि कुछ नहीं है और न कोई नदी से लेकर गिरिपर्यन्त कोई उत्सव ही है (जन्नं एएउग्गा जाव एगदिसि एगां भिमुहा निगच्छन्ति) फिर भी जो ये सब उग्र आदि वंश के जन एक

डोअ यक्ष या भूतनो उत्सव छे. अतावेो डोनो उत्सव छे ? शुं डोअ नदी जलाशय, डोअ चैत्य वृक्ष, डोअ स्मारक, पर्वत उद्यान अथवा डोअ गिरिनो उत्सव छे ? (ज आ णं बहवे उग्गा जाव एगदिसि एगांभिमुहा निगच्छन्ति) डे आ अथा उग्र वगेरेना वंशवाणा व्यक्तियो ओक ज तरक् ओक लक्ष्य राणीने आल्या जाय छे. (त एणं से कञ्चुइ पुरिसे समणस्स भगवओ महावीरस्स गहियागमण पवत्तिए मेहंकुमार एवं वयासी) आ रीते मेघकुमारनी बात सांलणीने ते कञ्चु-प्रीओ-डे नेने श्रमणु भगवान महावीरना पधारवाना सभायार पडेवेथी ज उता-तेणे मेघराजने कहुं डे-(नो खलु देवानुप्पिया ? अज्जं रायगिहनयरे इंद महेइवा जाव गिरिजत्ताइ वा) डे देवानुप्रिय ! राजगृह नगरमां आने इन्द्र महोत्सव वगेरे कंछ नथी अथवा नदीथी भाडीने गिरि सुधीनो डोअ उत्सव पणु नथी (जन्नं ए ए उग्गा जाव एगदिसि एगांभिमुहा निगच्छन्ति) छतां पणु ने

भगवान् महावीर आदिकरस्तीर्थकरः 'इह-अस्मिन्' मगधदेशे आगतः=प्रागा
नुग्रामं विहरन् समागतः इत्यर्थः. इह संपत्ते' इह अस्मिन् राजगृहे नगरे
संपाप्तः 'इह समोसढे' इह-अत्र समवसतः-अस्मद्भाग्योदयेन समागतः इति भावः।
इहैव राजगृहे नगरे गुणशिलके चैत्ये=उद्याने यथा प्रतिरूप यावद्-अवग्रह-
मवग्रह समयेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=विराजते ॥सू० २४॥

मूलम्-तएणं से मेहे कंचुइज्जपुरिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्महट्ठुट्ठे कोडुंबिय पुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी-खि-
प्पामेव भो देवाणुप्पिया ! चाउग्घटं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह, तहत्ति
उवणति । तएणं से मेहे णहाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्घटं
आसरहं दूरूढे समाणे सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धारिज्जमाणेणं
महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिबुडे रायगिहस्स नगरस्स

दिशा की ओर एक ही लक्ष्य बांध कर जा रहे हैं (एवं खलु देवाणुप्पिया)
उसका कारण हे देवानुप्रिय ? यह है कि (समणे भगवं महावीरे आइकरे
तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे इह चेव रायगिहे नगरे गुण-
सिलए चेइए अहापडिरूवे जाव विहरइ) श्रमण भगवान् महावीर जो
आदिकर, एवं तीर्थकर हैं यहां पधारे हुए हैं और ग्रामानुग्राम विहार
करते हुए वे आज इस राजगृहनगर में हमलोंगों के भाग्योदय से आ
पहुंचे हैं। यहां के गुणशिलक नामक उद्यान .. यथा प्रतिरूपक यावत् अवग्रह
ग्रहण कर तप और संयम से आत्मा को भावित करते हुए विराजे हैं ॥सू. २४॥

आ णधा उअ वगेरेना वंशज्जेना ओअ दिशा तरइ ओअ ज लक्ष्य राणीने जअ रह्या छे.
(एवं खलु देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तेनुं कारण ओ छे हे (समणे भगवं
महावीरे आइकरे तित्थकरे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे इह चेव
रायगिहे नगरे गुणशिलके चेइए अहा पडिरूवे जाव विहरइ)
श्रमण भगवान् महावीर-हेनेओ आदिकर (स्वशासननी अपेक्षाओ धर्मनी आदि
करनारा) अने तीर्थकर छे-अही पधारा छे. ओअ गामथी णीने गाम विहार
करता तेओ आने राजगृह नगरमां अमारा सौलाग्यना उदयथी आया छे. अहीना
गुणशिलक नामना उद्यानमां यथा प्रतिरूपक यावत् अवग्रह ग्रहण करीने तप
अने संयम, द्वारा आत्माने लावित करता तेओ विराजे छे ॥ सू० २४ ॥

मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छत्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए
 तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स
 छत्ताइछत्तं पडागाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएय देवे ओवयमाणे
 उप्पयमाणे पासइ पासित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ,
 पच्चोरुहित्तासमणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ,
 तंजहा—सचित्ताणं दव्वाण विउसरणयाए१, अचित्ताणं दव्वाणं अविउ
 सरणयाए२, एगसोडिए उत्तरा संग करणेणं३, चक्रुप्फासे अंजलिप-
 ग्गहेणं४, मणसो एगत्ती करणेणं५, जेणामेव समणेभगवं महावीरे
 तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता समणं भगवं महावीरं तिवखुत्तो
 आयाहिणं पयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता
 समणस्स भगवओ महावीरस्स नच्चासन्नेनाइदूरे सुस्सूसमाणे नमं-
 समाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ, तएणं समणे
 भगवं महावीरे मेघकुमारस्स तीसे य महइ महालियाए परिसाए
 मज्झगए विचित्तं धम्ममाइकक्खइ जहा जीवा वज्झंति मुच्चंति जह य
 संकिलिस्संति धम्मकहा भाणियव्वा जावपरिसा पडिगया ॥सू० २५॥

टीका—‘तएणं से मेहे’ इत्यादि, ततः खलु स मेघकुमारः कंचुइज्ज
 पुरिसस्स’ कंचुकीय पुरुषस्य=अन्तःपुरप्रयोजननिवेदकद्वारपालस्य ‘अंतिए’
 अन्तिके समीपे तन्मुखादित्यर्थः ‘एयमट्ठं’ एतमर्थं=‘श्रीमहावीरः स्वामी समा

‘तएणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि

टीका—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) उस मेघकुमारने कंचुइज्जपु-
 रिसस्स कंचु की पुरुष के (अंतिए) पास से (एयमट्ठं सोच्चा) इस बात

‘त एण से मेहेकुमारे’ इत्यादि ।

टीका—(तएणं) त्यागनाह (से मेहेकुमार) मेघकुमार (कंचुइज्जपुरिमस्स ४ं शुद्धी
 पुष्पनी (अंतिए) पालेथी (एयमट्ठं सोच्चा) आ बात सोलणीने (णिसम्म)

गतः' एतद्रूपं श्रुत्वा निश्चयं हृष्टतुष्टः कौटुम्बिक पुरुषान्=राजसेवकान् शब्द-
यति, शब्दयित्वा एवमवदत्=एवमाज्ञापयत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः 'चाउ-
ग्वंटं' चातुर्घण्टं=चतस्रो घंटालंघ्यमाना यस्मिन् तं 'आसरहं' अश्वरथं=अश्वगणो
रथस्तं 'जुत्तामेव' युक्तमेव=अश्वैरुपेतं, उवट्टवेह' उपस्थापयत सज्जीभूतं कृत्वा-
ऽत्र समानयत ते च 'तहत्ति उवणेंति' तथेति=भवदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पाद-
यिष्यामः इत्युक्त्वा तथैव उपनयन्ति रथमानयन्तीत्यर्थः। ततः खलु स मेघ-
कुमारः स्नोतः यावत्सर्वालंकारविभूषितः चातुर्घण्टम्, अश्वरथं 'दूरुढे समाणे'
दूरुढः=आरुढः सन् सकोरण्टमाल्यदाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन=भृत्यधृतेन
'महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिवुडे' महाभटकरवृन्दपरिवारसंपरिवृतः-

को सुनकर (णिसम्म) और उसका अच्छी तरह विचार कर (हृष्टतुष्टे)
बहुत अधिक हर्षित होता हुआ संतुष्ट हुआ। पश्चात् उसने (कौटुम्बिक-
पुरिसे सदावेइ) राज सेवकों को बुलवाया (सदावित्ता एवं वयासी) बुलाकर
उनसे ऐसा कहा (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रियों! तुम शीघ्र
ही (चाउग्वंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्टवेह) चारघंटे वाले रथ को-घोड़े
जोन कर ले आओ (तहत्ति उवणेंति) वे भी 'तथेति' आप को आज्ञानुसार
हर कार्य संपादित करेंगे' कहकर रथ को तैयार कर ले आओ। (तएणं
मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए चाउग्वंटं आसरहं दूरुढे समाणे)
जब सज्जी भूत होकर रथ आकर उपस्थित हो गया-तब मेघकुमार
चार घंटों से सुशोभित उस रथ पर स्नानादि से निवृत्त कर और समस्त
अलंकारों से सुसज्जित हो कर रथमें बैठ गये (कोरंट मल्लदामेणं छत्तेणं धरि-

अने तेनो सारी पेठे विचार करीने (हृष्टतुष्टे) बहुत प्रसन्न थो, संतुष्ट थयो।
त्यार आह तेणु (कौटुम्बिक पुरिसे सदावेइ) राजसेवकोंने बोलाव्या। (सदा-
वित्ता एवं वयासी) बोलावीने तेमने कहुं छे (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया)
हे देवानुप्रिय! तमे सत्तरे चाउग्वंटं आसरहं जुत्तामेव उवट्टवेह) चार घंटे-
वाणा रथने घोडा जेतरी लावो (तहत्ति उवणेंति) तेणो पणु तथेति—कहीने
रथ सज्जीवीने लछ आव्या (त एणं से मेहे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभू-
सिए चाउग्वंटं आसरहं दूरुढे समाणे) न्यारे सज्ज थयेदो रथ आवी
गयो त्याहे मेघकुमार चार घंटाण्योथी सुशोभित रथ उपर स्नान वगेरे कार्यथी
निवृत्त थंछने अने समस्त अलंकारोथी सुसज्जित थंछने जेसी गया। सकोरंटमल्ल-
दामणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं) जेसतांनी साथे नोकरे तेमना उपर डोरंट
पुप्पोनी भाणावाणो छत्र ताण्णी दीधो। (महया भडचडगरविंदपरियालसंपरि

महाभटानां=महायोधानां चटकरवृन्द विस्तीर्ण समूह; नद्रूपो यः परिवारः
 तेन संपरिवृतः=संयुक्तः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य
 यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो-
 महावीरस्यातिशयमहिम्ना 'छत्ताइछत्त' छत्तातिछत्तं-छत्तोपरिछत्तं 'पडागाइपडागं'
 पताकातिपताकां छत्रमतिक्रम्य स्थितमित्यतिछत्तं छत्तं चातिछत्तं चेति छत्तातिछत्तं
 छत्तोपरिछत्तमित्यर्थः एवं पताकोपरिपताकाम्, 'विज्जाहरचारणे विद्याधरचारणान्
 तत्र धरन्तोतिधराः, विद्यया धरा विद्याधराः=वैतादथपुराधिपतयः, चारणाः-
 चरणम्=आकाशे गमनागमनं तद्विद्यते येषां ते चारणाः=विद्याचारणा जंघा-
 चारणान्मुनिविशेषास्तान्, 'जंभएयदेवे' जृम्भकांश्च देवान्=व्यंतरविशेषान्
 'ओवयमाणे' अवपततो=गगनादवतरतः 'उप्पयमाणे' उत्पततः=भूतलादुत्पततः
 'पासइ' पश्यति 'पासित्ता' दृष्ट्वा त्यागिनो वीतरागस्य मर्यादामवगम्य चातु-

ज्जमाणेण) मवार होते हीभृत्यने उनके ऊपर कोरंट पुष्पो की माला से युक्त
 छत्रतान लिया। (महया भडचडगरविदपरियालसंपरिवुडे) इस तरह
 महाभटों (योधाओं) के विस्तीर्ण समूह रूप परिवार से संयुक्त होकर वे
 भेद्यकुमार (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्जेणं निगच्छइ) राजगृह नगर
 के ठीक बीचों बीच से होकर निकले। (निगच्छित्ता जेणामेव गुण
 मिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) निकल कर जहां गुण शिलक चैत्य था
 वहां गये। (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तं पडा-
 गाइपडागं विज्जाहरचारणे जंभएयदेवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ)
 जाकर उन्होंने भगवान महावीर के अतिशय कि महिमा से छत्र के ऊपर
 छत्रको ध्वजा के ऊपर ध्वजा को, विद्याधरों को तथा चारण ऋद्धि के धारक
 मुनियों को एवं जृम्भक देवों को आकाश से नीचे उतरते हुए तथा भूमि

बुडे) आ प्रमाणे भडाभटो (योद्धाओ) ना विशाल समूह इय परिवार युक्त
 भेद्यकुमार (रायगिहस्स नयरस्स मज्झं मज्जेणं निगच्छइ) राजनगरनी ठीक
 मध्ये थधने नीडल्या. (निगच्छित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवा-
 गच्छइ) नीडणीने न्यां गुणशीलक चैत्य इतुं त्यां गया. (उवागच्छित्ता सम-
 णस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइछत्तं पडागाइपडागं विज्जाहरचारणे
 जंभएय देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासइ) जधने तेभण्णे भगवान भडावीरनी
 अतिशय भडिमाथी छत्रनी उपर छत्र ने, ध्वजानी उपर ध्वज ने, विद्याधराने,
 तेमज्ज चारण ऋद्धिने धारण करनारा मुनिओने अने जृम्भक देवाने आकाशमांथी
 नीचे उतरता तेमज्ज भूमिथी उपर जाता जेथा. (पासित्ता चाउग्घंटाओ आसर

घण्टकात् अश्वरथात् 'पञ्चोरुहड्' प्रत्यवरोहति=अवतरति 'पञ्चोरुहत्ता' प्रत्य
वरुह=अवतीर्थ श्रमणं भगवंतं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति,
तत्राभिगमः=सावधादिव्यापार परिहारपूर्वकसविनयं त्यागिनः समीपे गमन,
तेन 'तंजहा' तद्यथा-तेऽभिगमा यथा-'सच्चित्ताणं दब्बाणं विउसरणयाए'
सच्चित्तानां द्रव्याणां=सच्चित्तापुष्पताम्बूलादीनां द्रव्याणां=चस्तूनां 'विउसरणयाए'
व्युत्सर्जनया=परिहरणेन १ 'अचित्ताणं दब्बाणं अविउसरणयाए' अचित्तानां
द्रव्याणां=सालकारादीनां अव्युत्सर्जनया=अपरित्यागेन, तत्रापि छत्र, खड्ग-
वाहन-मुकुट-चामर-लक्षणानि राजचिह्नानि तु परिहर्तव्यान्येवेति नियमः२,
'एगमाडिय उत्तरासंगकरणेणं' एकशाटिहोत्तरासंगकरणेन, तत्र एका=स्यूत
रहितैकपञ्च्यका 'साडिया' शाटिका=वस्त्रं तथा उत्तरासंगकरणं यतनाथ मुखो
परिधारणं तेन३, 'चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं' चक्षुःस्पर्शे=दर्शने सति 'अंज-
लिपग्गहेणं' अञ्जलि प्रग्रहेण करद्वय संयोजनेन ४, 'मणसो एगत्ती करणेणं'

से जाते हुए देखा। (पासित्ता चाउर्घण्टाओ आसरहाओ पञ्चोरुहड्)
देखते ही मेघकुमार अपने चातुर्घट रथ से वीतरागप्रभु की विनय की
भावना से नीचे उतरे (पञ्चोरुहत्ता समणं भगवं महावीरं पञ्चविहेणं अभिगमेणं
अभिगच्छह) नीचे उतर कर वे श्रमण भगवान् महावीर के सन्मुखसा पांच प्रकार
के अभिगमनसे निरवध व्यापार परिहार पूर्वक बड़ी विनय के साथ गये। सावधव्या
पार परिहारपूर्वक विनय के साथ त्यागी के पास जाना रूप जो अभिगम है
वह पांच प्रकार का है- (तं जहा) वे पांच प्रकार इस तरह से हैं-(सच्चि-
त्ताणं दब्बाणं विउसरणयाए१, अचित्ताणं दब्बाणं अविउसरणयाए२, एग
साडिय उत्तरासंगकरणेणं३, चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं४, मणसो एगत्ती
करणेणं५) सच्चित्ता पुष्प ताम्बूल आदि पदार्थों का परिहार करना१, वस्त्र

हाओ पञ्चोरुहड्) नेतां न मेघकुमार पोताना चातुर्घट रथ उपरथी वीतराग
प्रभुनी सामे विनयनी भावनाथी नीचे उतरी पड्या। (पञ्चोरुहत्ता समणं भगवं
महावीरं पञ्चविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छह) नीचे उतरीने तेथो श्रमण
भगवान् महावीरनी सामे सावध व्यापार परिहार पूर्वक गहु न विनयनी साथे
गया सावध व्यापार परिहार पूर्वक विनय सहित थधने त्यागीनी पासे नपुं इयं
ने 'अभिगम' छे, ते पांच प्रकारनो छे-(तं जहा) ते आ प्रमाणे छे-(सच्चि-
त्ताणं दब्बाणं विउसरणयाए १, अचित्ताणं दब्बाणं अविउसरणयाए २,
एग साडिय उत्तरासंगकरणेणं ३, चक्खुप्फासे अंजलि पग्गहेणं ४,
मणसो एगत्ती करणेणं ५,) सच्चित्त पुष्प ताम्बूल वगेरे पदार्थोने त्यज्वा १,
वस्त्र अलङ्कार वगेरे ने अचित्त द्रव्य छे तेमनो त्याग करेवो नहि, आ अधाभा

મનસ એકત્રીકરણેન=ચિત્તૈકાગ્રત્વવિધાનેન અભિગચ્છતીત્યનેન સમ્બન્ધઃ, યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ ઉપાગત્ય શ્રમણં૩ ત્રિકૃત્વઃ આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણં કરોતિ કૃત્વા વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા શ્રમણસ્ય૩ નાત્યાસન્ને નાતિદૂરે શુશ્રૂષમાણઃ નમસ્યન્ અંજલિપુટે કૃત્વા વિનયેન પર્યુપાસ્તે। તતઃસ્વલ્લ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ મેઘકુમારસ્ય તસ્યાશ્ચ 'મહામહાલયા'૯

અલંકાર આદિ જો અચિત્તા દ્રવ્ય હૈ ઉમ્મકા પરિત્યાગ નહી કરના, इनमें भी जो छत्र खर्ज वाहन मुकुट चोमर, आदिरूप जो राज्य भूति है उसका तो त्याग ही करना कहा गया है। विना सीढ़ हुई एक शाटिका से उत्तरासंग करना भगवान को देखते ही दोनों हाथ जोड़ना, और चित्त की एकाग्रता करना। (जेणामेवसमणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) उस तरफ जाकर जहां भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक नमस्कार किया। (करित्ता वंदइ, णमंसइ) नमस्कार करके उनकी वन्दना की पुनः नमस्कार किया। (वंदित्ता णमंसित्ता) वंदना नमस्कार करके (समणस्स भगवओ महावीरस्स नाइदूरे नच्चासन्ने सुस्ससमाणे नमंसमाणे अंजलिउडे अभिमुहे विणएणं पज्जुवासइ) फिरवे भगवान महावीर के न अधिक पास और न अधिक दूर बडे विनय के साथ दोनों हाथ जोड़ कर सनमुख बैठ गये। (तएणं समणे भगवं महावीरे मेघकुमारस्स

પણ જે છત્ર, ખર્જ, વાહન, મુકુટ, ચોમર વગેરે જે રાજ્ય વિભૂતિ છે, તેમનો તો ત્યાગ કરવો જ કહેવામાં આવ્યો છે. વગર સીવેલી એક શાટિકાથી ઉત્તરાસંગ કરીને ભગવાનને જોઈને ખંને હાથ જોડવા, અને ચિત્ત એકાગ્ર કરવું. (જેણામેવ સમણે ભગવ મહાવીરે તેણામેવ ઉવાગચ્છઈ) ત્યાં જઈને જ્યાં ભગવાન મહાવીર વીરાજતા હતા ત્યાં પહોંચ્યા. (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં તિવખુત્તો આયાહિણં પયા હિણં કરેઈ) પહોંચીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણપ્ર દક્ષિણા પૂર્વક વારંવાર નમસ્કાર કર્યા. (કરિત્તા વંદઈ, ણમંસઈ) નમસ્કાર કરીને તેમની વંદના કરી અને ફરી નમસ્કાર કર્યા. (વંદિત્તા ણમંસિત્તા) વંદન અને નમસ્કાર કરીને (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ નાઈદૂરે નચ્ચાસન્ને સુસ્સ સમાણે ણમંસમાણે અંજલિઉડે અભિમુહે વિણેણં પજ્જુવાસઈ) પછી તેઓ ભગવાન મહાવીરની વધારે નજીક પણ નહિ અને વધારે દૂર પણ નહિ; વળી ખડુ જ નમ્ર ભાવે ખંને હાથ જોડીને સામે બેસી ગયા. (તણં સમણે ભગવં

अतिमहत्याः परिपदः विवित्रं धर्मं श्रुतचारित्रलक्षणम् 'आइक्खइ' आख्याति= कथयति—'यथा जीवा वध्यन्ते मुच्यन्ते यथा च संक्लिश्यन्ते दुःखमनुभवन्ति' धर्मकथा भाणितव्या यावत् परिपत् परिगता विस्तरव्याख्यानं तु मत्कृतोपासकदर्शाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसंजीवन्यां टीकायां विलोकनीयम् ॥सू० २५॥

मूलम्—तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—सद्वहामिणं भंते! निग्गंथं पावयणं, एवं पत्तियामि णं भंते! रोयामि णं भंते! अब्भुट्ठेमि णं भंते! निग्गंथं पावयणं, एवमेयं भंते! तहमेयं भंते!, अवितहमेयं भंते! इच्छियमेयं भंते! पडिच्छियमेयं भंते! इच्छियपडिच्छियमेयं भंते! से जहेव तं तुब्भे

तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्झगए विचित्तधम्ममाइक्खइ) इसके बाद श्रमण भगवान महावीरने बड़ी परिषद में श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया। (जहा जीवा वज्झंति मुच्यंति जहय संक्लिस्संति धम्म कहा भाणियव्वा जाव परिसा पडिगया) प्रभुने उपदेश बात कहा कि जीव किस प्रकार कर्मों का बंध करते हैं और किस प्रकार मुक्त होते हैं तथा वे किस प्रकार से दुःखों का अनुभव करते हैं। इस प्रकार धर्मकथा की व्याख्या सुन कर वह आई हुई परिषदा अपने २ स्थान पर गई? इस विषय का विस्तृत व्याख्यान मेरे द्वारा कृत उपासकदर्शाङ्ग सूत्र की आगार धर्म संजीवनो टीका से जान लेना चाहिये। ॥सू. २५॥'

महावीरं मेघकुमारस्स तीसे य महइमहालियाए परिसाए मज्झगए विचित्त धम्ममाइक्खइ) त्थार आह श्रमणु लगवान महावीरे मोटी परिषद् (सला) मां श्रुत चारित्र्य धर्मो उपदेश आये। (जहा जीवा वज्झंति मुच्यंति जहय संक्लिस्संति धम्म कहा भाणियव्वा जाव परिसा पडिगया) प्रभुने उपदेशमां इह्थु डे एव डेवी रीते डर्मो नो णं ध डरे छे अने डेवी रीते मुडित भेणवे छे, तेमज्ज तेज्जो डेवी रीते दुःख अनुलवे छे, आ रीते धर्मस्थानी व्याख्या सांलणीने ते परिषद् पोतपोताना स्थाने जती रही। आनुं सविस्तृत व्याख्यान भारी उपासक दर्शाङ्ग सूत्रनी अगार धर्म संलुवनी टीकाथी नाली देवुं जेधये. ॥ सूत्र २५ ॥

वदह जं नवरं देवाणुप्पिया ! अम्मापियरो आपुच्छामि, तओपच्छा
 मुंडे भवित्ता णं पव्वइस्सामि, ! अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडि-
 वंथं करेह । तएणं से मेहे कुसारे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ
 वंदित्ता नमंसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ
 उवागच्छित्ता चाउग्घंटं आसरहं दूरुहइ, दूरुहित्ता महया भडच्चडगरपहकरेणं,
 रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ, पच्चो-
 लहित्ता जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 अम्मापिउणं पायवंदणं करेइ, करित्ता एवं वयासी—एवं खलु अम्म-
 याओ ! मए समणस्स भगओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते, से वि
 य से धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभिरुइए । तएणं तस्स अम्मापियरो
 एवं वयासी—धत्तोसि तुमं जाया !, कयत्थोसितुमं जाया !, कयल-
 वणोसितुमं जाया ! जन्नं तुमे समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतिए धम्मे णिसंते, से विय ते धम्मे इच्छिए पडिच्छिए अभि-
 रुइए ! तएणं से मेहेकुसारे अम्मापियरो दोच्चंपि तच्चंपि एवं
 वयासी—एवं खलु अम्मयाओ ! मए समणस्स भगवओ महावीरस्स
 अंतिए धम्मे निसंते से विय मे धम्मे इच्छियपडिच्छियअभिरुइए तं
 इच्छाणि णं अम्मयाओ ! तुव्वमेहिं अव्वभण्णाए समाणे समणस्स
 भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं
 पव्वइत्तए सू० २६॥

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु म मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टः श्रमणं भगवन्तं महावीरं ‘तिक्खुतो अयं देशी शब्दः चारत्रयम् ‘आयाहिणपयाहिणं’ आदक्षिणं प्रदक्षिणम्—आदक्षिणम्—आदक्षिणतः पार्श्वोत्, दक्षिणपार्श्वोत्तारभ्य प्रदक्षिणं=स्वाङ्गलिपुटस्य परिभ्रमणपूर्वकं ललाटे स्थापनं, ‘करेइ’ करोति, कृत्वा वन्दते, वन्दित्वा नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्—‘सद्वहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं’ श्रद्धां भिंते=‘यथार्थमिदमस्ती’त्येवं विश्वसिमि, खलुहे भगवन् नैर्ग्रन्थं=निर्ग्रन्थ-

‘तएणं से मेहेकुमारे’ इत्यादि

टीका—इसके बाद से मेहेकुमारे वह मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान् के (अंतिए) मुखारविंद से (धम्मं सोच्चा) श्रुतचारित्र-रूप धर्म का व्याख्यान सुनकर (णिसम्म) और उसे हृदय में अवधारण कर (हृष्टतुष्टे) बहुत अधिक हर्षित हुआ संतुष्ट हुआ । बाद में (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार उसने आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना की । अर्थात् दक्षिण पार्श्व से आरम्भ कर बाये तरफ ले जाना और फिर अङ्गलिपुट की चुभाते हुए जो ललाट पर स्थापित किया जाता है इसका नाम आदक्षिण प्रदक्षिण है । इस क्रिया पूर्वक की उसने प्रभु महावीर को (वंदइ) वंदना की (नमंसइ) नमस्कार किया । (वंदित्ता नमंसित्ता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी फिर उसने इस प्रकार निवेदन किया । (सद्वहामिणं भंते) हे भदंत ? मैं श्रद्धा करता हूं आपके (निग्गंथं पावयणं)

‘तएण से मेहे कुमारे’ इत्यादि

टीकार्थ—(तए)ण त्थार भाद (से मेहेकुमारे) मेघकुमार (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान्ना (अंतिए) मुखारविंदी [धम्मं सोच्चा] श्रुत चारि-त्रयधर्मं व्याख्यान सांलणीने (णिसम्म) अने तेने हृदयमां अवधारण करीने (हृष्ट तुष्टे) बहुत प्रसन्न थयो अने संतुष्ट थयो. त्थार पछी (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीरनी त्रण वणत्त तेमण्णे आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना करी अेटले के नमणी गानुथी शइ करीने डाणी गानु तइ लछं नवुं अने पछी अङ्गलिपुटने हेरवत्ता ने ललाट उपर स्थापित करवामां आवे छे तेनुं नाम आदक्षिण प्रदक्षिण छे. आ विधिथी न तेमण्णे प्रभु महावीरनी (वंदइ) वंदना करी, (नमंसइ) नमस्कार करी (वंदित्ता नमंसित्ता) वंदन अने नमस्कार करीने (एवं वयासी) पछी तेमण्णे आ प्रमाणे कहुं के (सद्वहामि णं भंते) हे भदंत ! हुं श्रद्धा करूं छुं, तमार (निग्गंथं पावयणं) आ निर्ग्रन्थ प्रवचन उपर (एव

સસ્વન્ધપ્રવચનમ્, 'એવ પાતિયામિણં મંતે ! એવંપ્રત્યોમ=સ્વલુ હે ભગવાન્'યથા
 ભવતા પ્રતિબોધ્યતેઃ તથૈવ જીવાદિસ્વરૂપ મસ્તી'તિ પ્રતીતિં કરોમિ । રોયામિ-
 ણં મંતે ! રોચયામિ સ્વલુ હે ભગવન્ પીયૂષધારાવદ્ વાઙ્છામિ । 'અભ્યુદ્દેમિ ણં
 મંતે ? નિર્ગંથં પાવયણં' અભ્યુત્તિષ્ઠામિ=સમારોધનાર્થમુદ્યતો ભવામિ, સ્વલુ
 હે ભગવાન્ ! નૈર્ગંથં પ્રવચનમ્, 'એવમેયં મંતે !' 'એવમેતદ્ ભગવન્ ! એતત્
 પ્રવચનમ્, એવમ્-એકાન્તેન સત્યમિત્યર્થઃ, 'તદ્દમેયં મંતે । તદ્દયં=તપમાણમ્,
 એતત્ પ્રવચનં હે' ભદન્ત ! 'અવિતદ્દમેયં મંતે !' અવિતથં=

હવે નિર્ગંથ પ્રવચન પર । (એવં પાતિયામિ મંતે) પ્રતીતિ કરતા હું આપકે
 હવે નિર્ગંથ પ્રવચન પર । ભગવાન્ ? આપને જેવ પ્રકાર જીવાદિતત્ત્વ કા
 સ્વરૂપ સમજાયા હૈ ઉસી તરહ સે વહ યથાર્થ હૈ હવે તરહ કી મેરે હૃદય મેં
 પૂર્ણ શ્રદ્ધા હૈ ઓર હમી તરહ કી મેરે ચિત્ત મેં પૂર્ણ પ્રતીતિ હો ચુકી હૈ ।
 વહ અન્યથા નહીં હૈ ઓર ન અન્ય થા હી હો સકતા હૈ । (રોયામિ ણં મંતે)
 ણિય પ્રકાર સંતસ પ્રાણી અમૃત ધારા કી ચાહના કરતા હૈ ઉસી તરહ
 હૈ નાથ ? મૈં બી સંસાર તસ આપકે હવે નિર્ગંથ પ્રવચન કી ચાહના
 કરતા હૂં । (અભ્યુદ્દેમિ ણં મંતે નિર્ગંથ પાવયણં) અતઃ હૈ ભદન્ત ? મૈં આપકે
 હવે નિર્ગંથ પ્રવચન કી સમ્યક પ્રકાર સે આરાધના કરને કે લિયે ઉદ્યત
 હોતા હૈ (એવમેયં મંતે) કારણ-આપકા વહ નિર્ગંથ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય હૈ ।
 (તદ્દમેયં મંતે) કારણ-આપકા વહ નિર્ગંથ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય હૈ ।
 (તદ્દમેયં મંતે) હૈ ભદન્ત ? હવે નિર્ગંથ પ્રવચન મેં એકાન્તતઃ સત્યતા
 કી પ્રહ્યાપક કોરી મેરી શ્રદ્ધા આદિ નહીં હૈ કિન્તુ હવે પ્રમાણોં કા
 વલ હૈ । (અવિતદ્દમેયં મંતે) કારણ પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોં સે કિસી બી પ્રકાર
 પાતિયામિ ણં મંતે) તમારા આ નિર્ગંથ પ્રવચન ઉપર પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) કરું છું.
 હે ભગવન્ ! તમે જે રીતે જીવ વગેરે તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે, તે જ પ્રમાણે
 તે સત્ય છે આની મારા હૃદયમા પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે અને આ પ્રકારની માન ચિત્તમાં
 પૂર્ણપણે પ્રતીતિ પણ થઈ ગઈ છે. તે અન્યથા નથી અને તે અન્યથા થઈ શકે
 પણ નહિ. (રોયામિ ણં મંતે) જેમ સંતસ પ્રાણી અમૃતધારાની ઇચ્છા કરે છે, તેમ
 હે નાથ ! સંસાર તસ હું પણ આપના આ નિર્ગંથ પ્રવચનની ઇચ્છા કરું છું
 (અભ્યુદ્દેમિ ણં મંતે નિર્ગંથ પાવયણં) તેથી હે ભદન્ત ! તમારા નિર્ગંથ પ્રવચ-
 નની મારી પેઠે આરાધના કરવા માટે હું ઉદ્યત થયો છું. (એવમેયં મંતે) કેમકે
 આપનું આ નિર્ગંથ પ્રવચન એકાન્તતઃ સત્ય છે. (તદ્દમેયં મંતે) હે ભદન્ત !
 આ નિર્ગંથ પ્રવચનમા એકાન્તતઃ સત્યતાને કહેનારી ક્રૂર મારી' શ્રદ્ધા વગેરે જ
 નથી પણ આમાં પ્રમાણોનું ગણ છે. (અવિતદ્દમેયં મંતે) કેમકે પ્રત્યક્ષ વગેરે

प्रत्यक्षादिप्रमाणैरबाधितं, एतत् प्रवचनमाराधयितुं वाञ्छितमित्यर्थः। 'पडि-
च्छियमेवंभंते' प्रतीष्टमेतद् हे भदन्त ! = हे भगवन् ! एतन्निरतिचारमाराधयितुं
वाञ्छितमित्यर्थः। 'इच्छियपडिच्छियमेयं भंते ! इष्ट प्रतीष्टमेतद् भदन्त ! हे
भगवन् ! घोरपरिपहोपसर्गे संप्रप्तेऽपि निरतिचारमाराधयितुं सर्वथावाञ्छितमि-
त्यर्थः। 'से जहेव तं तुब्भे वदह जं' अथ यथैव तद्युय वदथ यत् हे भग-
वन् ! यद् युयं यथैव वदथ तत् तथैव, जीवाः यथा कर्मभिर्वध्यन्ते यथावा-
मुच्यन्ते' इत्यादि यद् वदथ तत् तथैवास्ति। अथ मोक्षोपायभूतां प्रवज्यां
ग्रहीतुमिच्छामि, नवरं=केवल हे देवानुप्रियाः ! मातापितरौ आपृच्छामि,
तयो पच्छा' ततः पश्चात् 'मुडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा खलु प्रवजिष्यामि।

की बाधा नहीं आती है। (इच्छियमेयं भंते) अतः मैंने आपके इस
निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करने की पूर्ण वाञ्छा करली है। (पडिच्छि-
यमेयं भंते) मेरी इस इच्छा को कोई रोक नहीं सकता है अतः मैंने इस
निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना अविचार रहित हो कर ही करने की भावना
की है। (इच्छियपडिच्छियमेयं भंते) मैं इसकी आराधना निमित्त चाहे जितने
भी घोर परीषद उपसर्ग आवे तो भी उन्हें सहन करने को तैयार हूँ।
(से जहेव तं तुब्भे वदह जं) जिस प्रकार आप कहते हैं वह उसी प्रकार है-
अर्थात् जीव जिस तरह कर्मों से बन्धते हैं और जिस तरह वे उनसे मुक्त
होते हैं यह व्यवस्था जैसी आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन में प्रकट की है वह
ठीक वैसी ही है। इसलिये अब मैं मोक्षोपायभूत प्रवज्या ग्रहण करना
चाहता हूँ। (नवरं) परन्तु (देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ? (अम्मापियरो-

प्रमाणेथी आमां केध पणु नतनो वांधो आवतो नथी. (इच्छियमेयं भंते)
येथी मे आपना निर्ग्रन्थ प्रवचननी आराधना करवानी छच्छा करी छे. (पडि-
च्छियमेयं भंते) मारी छच्छाने केध रोझी शके अेम नथी. ओटला भाटे मे
आ निर्ग्रन्थ प्रवचननी आराधना अविचार रहित थधने ज सपूर्णपणु आराधना
करवानी लावना करी छे. (इच्छियपडिच्छियमेयं भंते) आ आराधनामां गमे
तेटला घोर परिषद अने उपसर्ग आवे तो पणु हुं तेमने सहन करवा भाटे तैयार
छुं. (से जहेव तं तुब्भे वदह जं) जेम तमे कछो छो ते तेज प्रमाणे छे-
ओटले के लव जेम कर्मोथी बांधाय छे, अने जेम तेओ कर्मोथी मुक्त थाय छे,
आनी व्यवस्था जेवी तमे निर्ग्रन्थ प्रवचनमां बतावी छे, ते ही छे. ओटले हुं
मोक्षना उपाय भाटे प्रवज्या ग्रहण करवा आहुं छुं. (नवरं) पणु (देवाणु-
प्पिया) हे देवानुप्रिय ! (अम्मा पियरो आपुच्छामि) आ विधे मारा माना

तदनु मेघकुमारं प्रति भगवानाह 'अहामुहं देवाणुप्पिया' इत्यादि । हे देवानु-
पिय ! यथामुखं=यथामुखं भवेत् तथा कुरु, प्रतिबन्धं=विलम्बं मा कुरु ।
श्रेयसि कार्ये प्रमादो न कर्तव्य इति भावः । ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणं
भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव चातुर्घण्टोऽश्व-
रथ स्तत्रैवोपावच्छति, उपागत्य चातुर्घण्टमश्वरथं दूरोहति=आरोहति, दूरुह्य=
आरुह्य महता भटचटकरपहकरेण (परिलिप्तः) राजगृहस्य मध्यमध्येन यत्रैव
स्वकं भवनं तत्रैवोपावच्छति । उपागत्य चातुर्घण्टादश्वरथात् प्रत्यवरोहति,

आपुच्छामि) मातार्पाताको इस विषय में पहिले पूछलू । (तओ पच्छा) इसके
बाद (मुंडे) मुडित (भविता) होकर (णं पव्वइस्सामि) प्रव्रजित हो जाऊंगा
(अहामुयं देवाणुप्पिया ?) मेघकुमार की ऐसी बात सुनकर भगवानने उससे
कहा--देवानुपिय ? जिससे तुम्हे सुख हो वैसा कहे । (मा पडिवंधं करेह)
विलम्ब मत करो । अच्छे कार्य में प्रमाद नहीं किया जाता है (तएणं से
मेहेकुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) इसके बाद मेघकुमार ने
प्रभु को वंदना की और नमस्कार किया । (वंदित्ता नमसित्ता जेणामेव चाउ-
ग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ) वंदना नमस्कार करके फिर वे जहां
अपना चातुर्घट अश्वरथ रखा था उस ओर गये (उवागच्छित्ता चाउ-
ग्घंटं दूरुहइ दूरुहित्ता महया भडचडगरपहकरेण रायगिहरस नगरस्स मज्झं-
मज्जेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छइ) वहां जा कर वे उस
पर आरुह हुए--और आरुह होकर महाभटों के विस्तीर्णरूप परिवार समूह
से युक्त हो कर राज गृह नगर के ठीक मध्यमार्ग से होकर अपने भवन

पिताने पड़ेलां पूछी लउ. (तओ पच्छा) त्थार भाइ (मुंडे) मुडित (भविता)
थअने (णं पव्वइस्सामि) निश्चितपणे प्रव्रजित थअ जअथ. (अहामुहं देवा-
णुप्पिया) मेघकुमारनी आ बात सांलणीने लगवाने तेने कहुं--हे देवानुपिय !
जेम तमने सुण थाय तेम करे. (मा पडिवंधं करेह) मोडुं न करे, सास
झममां गइलत करवी नहि. (त एणं से मेहे कुमारे समणं भगवं महावीरं वंदइ
नमंसइ) त्थार भाइ मेघकुमारे प्रभुनी वंदना करी अने नमस्कार कर्था. (वंदित्ता
नमसित्ता जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छइ) वंदना अने
नमस्कार करीने पछी त्यां तेओओ चातुर्घट थार घंटडीवाणे अश्व रथ भूइयो
उतो ते त्यां गया. (उवागच्छित्ता चाउग्घंटं दूरुहइ दूरुहित्ता महया भड-
चडगरपहकरेण रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेण जेणामेव सए भवणे
तेणामेव उवागच्छइ) त्यां जअने तेओ तेना उपर जेडा अने जेसीने मडालटोना
विश्राण परिवारथी युक्त थअने राजगृहनगरना मध्य मार्गथी राजमार्गथी पसार थअने

प्रत्यवरुद्ध यत्रैव मातापितरौ तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मातापित्रोः पादवन्दनं करोति, कृत्वा एवमवदत्-एवं खलु हे मातापितरौ ! मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके धर्मे 'णिसंते' निशान्तः=श्रुतः, 'से वि य मे धम्मे' सोऽपि च मम धर्मः 'इच्छिण' इष्टः-इष्टसाधकत्वेन मतः 'पडिच्छिण' प्रतीष्टः=आराध्यत्वेन विज्ञातः, 'अभिरुइण' अभिरुचितः=आत्मप्रदेशैरास्वाद्यतामुपगतः। ततः खलु तस्य 'मेहस्स' मेघकुमारस्य मातापितरौ, एवं=वक्ष्यमाणप्रकरणेन अवादिष्टान्=उक्तवन्तौ, 'धन्नोसि णं तुमं जाया !' हे जात ! धन्योसि=

पर गये। (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहह) आते ही वे उससे नीचे उतरे और (पच्चोरुहित्ता) उतरते ही (जेगामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छइ) जहाँ अपने मातापिता थे वहाँ पहुँचे (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेइ) पहुँचते ही उन्होंने पहिले माता पिता के चरणों में नमन किया (करित्ता एवं वयासी) नमन करके फिर उनसे ऐसा कहा-(एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) हे माता पिता ! मैंने श्रमण भगवान महावीर के मुख से धर्मका श्रवण किया है (से वि य मे धम्मे इच्छिण पडिच्छिण अभिरुइण) सुनकर मुझे वह इष्टका साधक है ऐसा मुझे मान्य हुआ है। आराध्यत्वेन विज्ञात हुआ है और आत्मप्रदेशों द्वारा वह आस्वाद्यता को प्राप्त हुआ है (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) मेघ कुमार की इस बात को सुनकर उनके मातापिता ने उनसे ऐसा कहा-(धन्नोसि तुमं जाया संपुन्नोसि तुमं जाया, कयत्थोसि

पोताना लवन तरइ गया. (उवागच्छित्ता चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहइ) त्यां पडोन्थीने रथ उपरथी नीचे उतर्या अने (पच्चोरुहित्ता) उतरिने (जेगामेव अम्मा पियरो तेणामेव उवागच्छइ) त्यां तेभना मातापिता हुतां त्यां पडोन्थ्या. (उवागच्छित्ता अम्मापिऊणं पायवंदणं करेह) पडोन्थीने तेभण्णे पडेलं मातापिताना अण्णोभां वारंवार नमस्कार कया. (करित्ता एवं वयासी) नमन करिने पछी तेभण्णे क्खुं (एवं खलु अम्मयाओ मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मे णिसंते) हे मातापिता ! मे श्रमण भगवान महावीरना सुणारविंइथी धर्मनुं श्रवण क्खुं छे. (से वि य मे धम्मे इच्छिण पडिच्छिण अभिरुइण) सांलणीने भने आभ थयुं छे ते मारा छिट्ठो साधक छे. आराध्यत्वेन भने विज्ञात थयुं छे अने आत्मप्रदेशो द्वारा ते आस्वाद्यताने प्राप्त थयुं छे. (तएणं तस्स मेहस्स अम्मापियरो एवं वयासी) मेघकुमारना

ભાગ્યવાનસિ સ્વલુ ત્વમ્, 'સંપુન્નોઽસિ' સંપૂર્ણોઽસિ સમસ્તગુણસંભૂતોઽસિ ધર્મ-
ધ્યવસાયવચ્ચેન સકલગુણગરિષ્ઠોઽસિ, 'કયત્યોઽસિ' કૃતાર્થોસિ=કૃતઃ અર્થઃ
સ્વાત્મકલ્યાણરૂપો યેન સ તથાઽસિ, 'કયલક્ષણોઽસિ તુમં-જાયા !' હે જાત !
ત્વં કૃત લક્ષણોઽસિ=કૃતાનિ=સફલીકૃતાનિ, લક્ષણાનિ=શરીરવર્તિ મશતિલકાદિ
ચિહ્નાનિ યેન સ તથાઽસિ, 'જન્નં' યત્=યસ્માત્ સ્વલુ ત્વયા શ્રમણસ્ય ભગવતો
મહાવીરસ્યાન્તિકે ધર્મો નિશાન્તઃ=શ્રુતઃ, સોઽપિ ચ 'તવ ધર્મઃ ઇષ્ટઃ પ્રતીષ્ઠોઽ-
ભિરુચિતઃ। તતઃ સ્વલુ સ મેઘકુમારો માતાપિતરૌ 'દોચ્ચંપિ' દ્વિતીયવારમપિ
'તચ્ચંપિ' તૃતીયવારમપિ એવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્ એવં સ્વલુ હે માતા-
પિતરૌ મયા શ્રમણસ્યઽન્તિકે ધર્મો નિશાન્તઃ=શ્રુતઃ, સોઽપિ ચ મમ ધર્મઃ

તુમં જાયા, કયલક્ષણોસિ તુમં જાયા) હે પુત્ર ! તુમ વહુત વડે ભાગ્ય-
શાલી હો તુમ સમસ્ત ગુણોં સે ભરે હુએ હો, તુમ કૃતાર્થ હો, તુમને
અપને શરીર વર્તોં સમસ્ત શુભલક્ષણોં કો સફલિત કર લિયા હૈ
(જન્નં તુમે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ ધમ્મે નિસંતે) જો
તુમને ભગવાન મહાવીર કે મુખસે શ્રુતચરિત્ર રૂપ ધર્મ કા શ્રવણ કિયા
હૈ। (સે વિ ય તે ધમ્મે ઇચ્છિએ પહિચ્છિએ અભિરુદ્ધિએ) ઓર ઉસે તુમને અપને
ઇષ્ટ કા સાધક બને અંગીકાર કિયા હૈ આરાધ્યરૂપ સે ઉસે જાના હૈ
તથા વહુતુમ્હે અભિરુચિત હુઆ હૈ। તएणं સે મેહે કુમારે અમ્માપિયો
દોચ્ચંપિ તચ્ચંપિ એવં વયાસી) મેઘ કુમારને અપને માતાપિતા સે દુવારા
ઔર તિવારા મી એસા હી પૂર્વોક્તરૂપ સે કહા કિ-એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ
મए સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ ધમ્મે નિસંતે સે વિ ય મે ધમ્મે

આ વચ્ચનો સાંભળીને માતાપિતાએ કહ્યું કે—(ધન્નેસિ તુમં જાયા, કયત્યોસિ
તુમં જાયા, કયલક્ષણોસિ તુમં જાયા) હે પુત્ર ! તમે બહુ લાગ્યશાળી છો,
તમે સકળ ગુણ સંપન્ન છો, તમે કૃતાર્થ છો, તમે પોતાના શરીરવર્તી બધા શુભ-
લક્ષણોને સકળ બનાવ્યાં છે. (જન્નં તુમે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
અંતિએ ધમ્મે નિસંતે) કેમકે તમે ભગવાન મહાવીરના મુખથી શ્રુત ચરિત્રરૂપ
ધર્મનું શ્રવણ કર્યું છે. (સે વિ ય તે ધમ્મે ઇચ્છિએ પહિચ્છિએ અભિરુદ્ધિએ
અને તેને તમે પોતાના ઇષ્ટ સાધકરૂપે સ્વીકાર્યો છો, આરાધ્યરૂપે તે ધર્મને બાણ્યો
છે તેમ જ તે તમને ગમી ગયો છે. (તएणं સે મેહેકુમારે અમ્માપિયરો દોચ્ચંપિ
તચ્ચંપિ એવં વયાસી) મેઘકુમારે પોતાના માતાપિતાને બીજી અને ત્રીજી વખત
પણ આ પ્રમાણે જ કહ્યું—(એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ મए સમણસ્સ ભગવઓ
મહાવીરસ્સ અંતિએ ધમ્મે નિસંતે સે વિ ય મે ધમ્મે ઇચ્છિએ, પહિચ્છિએ

इष्टः प्रनोष्टोऽभिरुचितः, 'तं' तत्=तस्मात् इच्छामि खलु हे मातापितरौ !
युष्माभिरभ्यलुङ्घातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके मुण्डो भूत्वा
'अगाराओ' अगाराद्=गृहान्निःसृत्य अनगारितां=साधुनां पव्वइत्ताण'=
प्रव्रजितुं=स्वीकर्तुम्, प्रव्रज्यां ग्रहीतुमिच्छामीत्यर्थः ॥सू० २६॥

मूलम्—तएणं सा धारिणी देवी तमणिट्ठं अकंसं अप्पियं
अमणुन्नं अमणासं अस्सुयपुव्वं फरुसं गिरं सोच्चाणिसम्म इमेणं एया-
रूवेणं मणोमाणसिएणं महया पुत्तदुक्खेणं अभिभूया समाणी
सेयागयरोमकूव पगलंत विलीणगाया सोयभरपवेवियंगी णित्तेया
दीणविमणवयणा करयलमलियव्वकमलमाला तक्खणओलुग्ग-
दुव्वलसरीरा लावन्नसुन्ननिच्छायगय सिरीया पसिढिलभूसण पडं-
तखुम्मियसंचुन्नियधवलवलयपव्वभट्टउत्तरिज्जा सूमालविकिन्नकेस-
हत्था मुच्छवसणट्ट चेयगरुई परसुनियत्तव्वचंपकलया निव्वत्तम-
हिमव्व इंदलट्ठी विमुक्कसंधिवंधणा कोट्टिमतलंसि सव्वंगेहि धसत्ति

इच्छिए, पडिच्छिए, अभिरुइए तं इच्छामि णं अम्मयाओ ? तुव्वेहिं अव्वम-
णु-नाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइत्ताए) हे माता पिता ? मैने श्रमण भगवान्
के मुण्डसे धर्म सुना है—और वह खुझे इच्छित हुआ है, प्रतीच्छित हुआ है
तथा अभिरुचित हुआ है । इस लिये हे माता पिता ? मैं आपसे आज्ञा-
पित होकर अब श्रमण भगवान् महावीर के पास घर छोड़ कर अनगार
अवस्था धारण करना चाहता हूं । "सू० २६"

अभिरुइए, तं इच्छामि णं अम्मयाओ ? तुव्वेहिं अव्वमणुन्नाए समाणे
समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगारओ अणगा-
रियं पव्वइत्ताए) हे मातापिता ! मैं श्रमणु लगवान महावीरना मुझेથી धर्म
સાંભળ્યો છે, અને તેને હું આહું છું, તે મને ઇચ્છિત થયો છે, પ્રતીચ્છિત થયો
છે તેમજ અભિરુચિત થયો છે. એટલા માટે હે માતા પિતા ! હું તમારી આજ્ઞા
મેળવીને હવે શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની પાસે ઘર છોડીને અનગાર અવસ્થા ધારણ
કરવા આહું છું. ॥ સૂત્ર-૨૬ ॥

पडिगया । तएणं सा धारिणी देवी ससंभमोवत्तियाए तुरियं कंचण-
भिंमारसुह विणिग्गयसीयलजलविमलधाराए पगिसिंचमाणा निव्वा-
वियगायलट्टे उक्खेवणतालविट वीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं
अंते उरपरिजणेणं आसासिया समाणी मुत्तावलि सन्निगासपवडंस
अंसुधारोहिं सिंचमाणा पओहरे कल्लुणविमण दीणारोयमाणी कंदमाणी
तिप्पमाणी सोयमाणी विलवमाणी मेहं कुमारं एवं वयासी ॥ सू० २७ ॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि । ततः खलु सा धारिणी देवी ‘तमणिट्टं’
ताम् अनिष्टाम्=इष्टविरहकारिकाम्, ‘अकंतं’ अकान्ताम्=अवाञ्छिताम्, ‘अप्पियं’
अप्रियां=दुःखोत्पादिनीम्, ‘अमणुन्नं’ अमनोज्ञां=पुत्रवियोगमूचकत्वेन आर्त-
ध्यानजनिकाम् ‘अमणामं’ अमनोमां=मनः प्रतिकूलाम् ‘अस्सुयपुव्वं’ अश्रुत-
पूर्वा=पूर्वकदाचिदपि न श्रुतां, ‘फरुसं’ परुषां वज्रपातवत् कठारां गिरं=वाचं
श्रुत्वा निश्चय्य अनेन ‘एयारुवेण’ एतद्रूपेण ‘मणोमाणसिएणं’ मनोमानसिकेन=

‘तएणं सा धारिणीदेवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा धारिणी देवी) वह धारिणीदेवी (तं अणिट्टं)
उस अनिष्ट (अकंतं) अवाञ्छित, (अप्पियं) दुःखोत्पादक, (अमणुन्नं) पुत्र
वियोगकी मूचक होने के कारण आर्तध्यानजनक (अमणामं) मनको
अरुचिकारक, (अस्सुयपुव्वं) अश्रुतपूर्व ऐसी (फरुसं) वज्रपात के समान
कठोर (गिरं सोच्चा) जैन कुमार की बात सुनकर (णिसम्म) और उसे
हृदय में अवधारितकर ‘इमेणं एयारुवेणं’ इस वियोगरूप (महयापुत्त
दुक्खेणं) बहुत बड़े पुत्र के दुःखसे जो केवल (मणोमाणसिएणं) मनः

‘तएण सा धारिणी देवी’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थार बाद (सा धारिणी देवी) धारिणी देवी (तं अणिट्टं)
अनिष्ट (अकंतं) अवाञ्छित, (अप्पियं) दुःख (अमणुन्नं) पुत्र वियोगने सूच-
वनासी होवासी आर्तध्यान जनक (अमणामं) मनने अरुचिकर, (अस्सुयपुव्वं)
अश्रुत पूर्व ऐसी (फरुसं) वज्रपातनी जैन कठोर, (गिरं सोच्चा) - भेदकुमारनी
बात नालणीने (णिसम्म) अने तेने हृदयमां अवधारित करीने (इमेणं एयारुवेणं)
आ वियोगरूप (महया पुत्तदुक्खेणं) बहुत मोटा पुत्ररूप दुःखथी- डे जे इकत
(मणोमाणसिएणं) मन जम्ह डतुं-वचनथी तेने जहार प्रकट न करी शक्य
तेषुं डतुं-(अभिभूया समाणि) दुःखी थती (सेयागयरोमकूवपणत्त विलीण

=मनसि-मनस्येव वतमानं यन्मानसिकं तन्मनोमानसिकं तेन, यच्चैव वहिर-
प्रकाशितेन मनोमात्रवर्तिनेत्यर्थः, महता पुत्र दुःखेनाभिभूता=भाक्रान्तासती,
'सेयागयरोमकूषपगलंतविलीणगाया' स्वेदागत रोमकूपपगलद् विलीणगात्रा=
स्वेदा आगताः संजान्ताः रोमकूषेभ्यः पगलन्तः=प्रस्रवन्तः, अतएव विली-
नाश्च गात्रेषु यस्याः सा तथा 'सोयभरणपवेवियंगी' शोकभर प्रवेपिताङ्गी=शोका-
धिक्येन प्रकम्पितशरीरा, 'णिच्तेया' निस्तेजाः 'दीणविमणवयणा' दीनविमनो
वदना, दीनस्येव विमनस इव वदनं यस्याः सा 'करयलमलियव्वकलल-
माला' करतलमलितेव कमलमाला-करतलमर्दितकमलमाला सदृशी, अतिस्त्राने-
त्यर्थः, 'तक्खणओलुगगदुव्वलसरीरा' तत्क्षणावरुणदुर्बलशरीरा=तत्क्षणमेव=
'पत्रतिनु' विच्छाप्नोतिवचनश्रवणश्रवण एव, अवरुणं=रोगग्रस्तमिव म्लानं दुर्बलं
च शरीरं यस्याः सा, 'लावन्नसुन्ननिच्छायगयसिरीया' लावण्यशूचनिच्छाय-

गम्य था-वचन से जिसका बाहर प्रकट किया जाना एकतरह से
अशक्य था (अभिभूया समाणी) दुःख से व्याप्त होती हुई (सोयागयरो-
मकूषपगलंत विलीणगाया) पसीने से तर हो गई (सोयभरणपवेवियंगी)
शोक की अधिकता के कारण उसका समस्त शरीर कपने लगा। (णि
च्तेया, दीण विमणवयणा करयलमलियव्व कमलमाला) वह विलकुल तेज
रहित बन गई। दीन दुःखी प्राणी की तरह तथा विमनस्क व्यक्ति की
तरह उसका मुख हो गया करतल से मलित हुई कमल माला की
तरह वह कुमलाई हुई दिखलाई देने लगी। 'तक्खणओलुगग दुव्वल सरीरा'
मैं दीक्षा लेना चाहता हूँ ऐसा जब मेघकुमार ने कहा-तब से ही-उसी
क्षण से ही उसका शरीर रोगग्रस्त की तरह-म्लान एवं दुर्बल हो गया
(लावन्न सुन्ननिच्छायगयसिरीया, पसिडिल-भूसण-पउंत-रुम्मिय, संचुन्निय

गाया) परसेवाथी तरओण थध गध. (सोयभरणपवेवियंगी) शोका धिक्कथी
तेनुं आणुं शरीर ओक्कहम धूणवा मांडयुं. (णिच्तेया, दिणविमणवयणा
करयलमलियव्वकललमाला) ते ओक्कहम निस्तेज थध गध. दीन दु.णी
प्राणीनी जेम तेमज्ज विमनस्क व्यङ्गिनी जेम तेनुं भों थध गयुं. इथेणीथी भट्ठित
थथेथी क्कमणी माणानी जेम ते विमणाथेथी देआवा दाणी. (तक्खण ओलुगग
दुव्वलसरीरा) 'भारे दीक्षा लेवी छे' ओयुं जयारे मेघकुमारो उहुं तयर्थी, तेज
वणतथी-तेमनुं शरीर रोग अस्तनी जेम म्लान अने हणणुं थध गयुं. (लावन्न
सुन्न निच्छायगय सिरीया, पसिडिल भूसण पउंत रुम्मियसंचुन्नियधवल

गन त्राका=लावण्यरहिता, निच्छाया=प्रकाशहीना अनएगनश्रीका-शोभाच-
र्जिता, 'पसिद्धिलभूषणपटंतसुम्भिय संचुन्निय धवलवलयपवभट्ट उत्तरिज्जा'
प्रशिथिलभूषणा=शोकसे कृशाङ्गत्वाद् आदौ प्रशिथिलानि भूषणानि यस्याः सा,
ततःशोकाधिक्येनातिकृशत्वात् कतिपयाः पतन्तः, कतिपयाः सुम्भिया' वक्री-
भूताः, 'सुम्भिय' इति देशीयः शब्दः, तथा कतिपयाः-संचूर्णिताः=वृटिताः
स्फुटिता इत्यर्थः धवलया यस्याः सा, प्रभ्रष्टं शरीरात् पृथग्भूतम् उत्तरीय
शरीराच्छादनवस्त्रं यस्याः सा, ततः कर्मधारयः। 'सुमालविकिन्नकेशहस्ता'
सुकुमार-विकीर्णकेशहस्ता सुकुमारः=सुकुमलः, विकीर्णः-प्रसृतःकेशहस्तः=
केशपाशो यस्याः सा, केशशब्दादग्रे वर्तमानो हस्तशब्दः समूहार्थकः। 'मुच्छा-
वसणद्वयेयगरुई' मूर्च्छावसानपृचेतोर्गुर्वी=मूर्च्छावशेन नष्टे चेतसि सति गुर्वी-

धवलवलयपवभट्टउत्तरिज्जा) शरीर का लावण्य न मालूम कहाँ चला
गया। प्रकाश से विहीन हुई वह बिलकुल शोभा से विहीन बन गई।
शोक से वह इतनी अधिक कृशाङ्ग हो गई कि जो आभूषण उसने अपने
शरीर पर धारण कर रखे थे वे कितनेक तो शिथिल हो गये-तथा
शोककी और अधिक वृद्धि होने से शरीर पर से कितनेक गिरने लगे,
कितनेक वक्रीभूत हो गये, कितनेक नीचे गिर कर चूर्णित-टूट-फूट-
गये। उत्तरीय वस्त्र जो इसने धारण कर रक्खा था वह भी शरीर पर
से खिसकने लग गया। उसे भी संभालने की हिम्मत इसमें नहीं रही।
(तत उविकिन्नकेशहस्ता) माथे का सुकुमार केश समूह इतसनतः विवर्ण
गया (मुच्छावसणद्वयेयगरुई) मूर्च्छा भी आने लगी इस से चित्तमें जो
समय-समय पर रुचि जगती थी वह भी नष्ट हो चली-अथवा मूर्च्छा
के वश जबर यद् चेतना रहित भी बन जाती थी तब इसका शरीर

वलयपवभट्ट उत्तरिज्जा) शरीरनुं लावण्य डोणु न्णु क्कांय अदृश्य थं गयु ?
निस्तेज थंने छे अेकदम शोभारहित थं गं शोडथी ते अेटली गंधी दुर्णं
थं गं डे ने धरेणुअो तेणु पडियां डता तेमाथी डेटलां ड तो डीलां थं गयां,
अने शोडनी वृद्धि थना शरीर उपरथी डेटलां नीचे असी पड्यां, डेटलां ड
थं गयां, डेटलां नीचे पडीने डुडडे डुडडां थं गयां, तेनुं उत्तरीय वस्त्र-ने तेणु
शरीर उपर धारणु ड्युं डतुं-ते पणु शरीर उपरथी असवा माड्यु. तेने सायव-
वानी पणु ताडत तेमा रडी नडि. (सुमालविकिन्नकेशहस्ता) माथाना सुके-
भण पाण अ भतेम अस्तव्यस्त थं गया. (मुच्छावमणद्वयेयगरुई) ते
भूर्चिण थवा लागी, तेथी वणतो वणत ने तेने छिट वस्तु मेणववानी छंछा थनी
ते पणु आव नाथ पाभी. अथवा मूर्च्छावश थंने ते चेतना विहीन थं नती

भारसंभृतगात्रा, 'परमुनियत्तवचंपकलया' परमुनिकृतेव चम्पकलता=परशुना छिन्ना चम्पकलतेव 'निव्वत्तमहिमव्वइंदलट्ठी' निवृत्तामहेवेन्द्रयष्टिः, निवृत्तो महः=उत्सवो यस्या सा इन्द्रयष्टिः=उत्सवस्तम्भ इव, 'विमुक्कसंधिवंधणा' विमुक्त-सन्धिवन्धना, विमुक्तं=श्लथीभूत सन्धिवन्धन=करचरणाद्यवयवसंधानं यस्याः सा तथा, अतएव 'कोट्टिमतलंसि' कुट्टिमतले=मणिरत्नजटित भवनाङ्गणे, 'सव्वंगेहि' सर्वाङ्गेः 'धसत्ति' धसइति शब्देन 'पडिया' पतिता। ततः खलु'सा धारिणी देवी 'ससंभमोवत्तिथाए' ससंभ्रममपवर्तितया, अकस्मात् 'किं जात'मिति सभयम् अपवर्तितया=क्षिप्तया, 'तुरियं' त्वरितं शीघ्रं कंचणभि, गारमुहविणिग्गयसीयलविमलधाराए' काञ्चनभृङ्गार मुखविनिर्गत शीतलजलविमल धारया=काञ्चनभृङ्गारः=सुवर्णमयभृङ्गारः 'झारी' इति प्रसिद्धः, तन्मुखाद् विनिर्गता=निःसृता शीतलजलमय या निर्मलधारा अविच्छिन्न धारातया 'परिसिंचमाणा'

विशेष वजनदार वन जाता था। (परमुनियत्तवचंपकलया) इसकी शारीरिक स्थिति कुछ ऐसी बन गई कि जैसी परशु से कटि हुई चम्पकलता हो जाती है। (निव्वत्त महिमव्वइंदलट्ठी) जिस प्रकार इन्द्रयष्टि उत्सवस्तम्भ-उत्सव के समाप्त होने पर शोभा से विहीन हो जाता है उसी प्रकार यह भी प्रतीत दिखलाई देने लगी। (विमुक्क संधिवंधणा) संधिवन्धन शरीर भर के अवयव इसके ढीले पड़ गये। इस कारण यह कोट्टिमतलंसि सव्वंगेहि धसत्ति पडिया) मणिरत्न जटित भवनाङ्गण में ढीले हुए अंगों से एक दम धव से गिर पड़ी। (तएणं सा धारिणी देवी ससंभमोवत्तिथाए तुरियं कंचणभिगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधाराए परिसिंचमाणा) इसके बाद जब दामी जनों ने उसकी यह यह हालत देखी-तो वे बहुत जल्दी सुवर्ण की झारीमें शीतल जल भरकर ले आई। उस झारी के मुख से विनिर्गत वह शीतल विमल जल धारा

त्यारे तेनुं शरीर वधारे लारे थध नतुं डतुं. (परमुनियत्तवचंपकलया) कुड़ाडीथी क्पायेली थम्पकलता नेवी तेना शरीरनी डालत थध गध डती. (निव्वत्त महिमव्व इंदलट्ठी) नेम धन्द्रयष्टि ओटले डे उत्सव स्तंभ उत्सव पूरे थतां शोभा वगर थध नय छे तेवीज ते पणु देणावा लागी. (विमुक्कसंधिवंधणा) आभा शरीरनां नधां अंगो ढीलां थध गयां तेथी धारिणीदेवी (कोट्टिमतलसि सव्वंगेहि धमत्ति पडिया) मणिरत्नो नडेला लवनना आंगणुमां ढीलां थधने ओडदम धडाम डरी ते पडी गयां. (तएणं सा धारिणीदेवी ससंभमोवत्तिथाए तुरियं कंचणभिगारमुहविणिग्गयसीयलविमलजलधारणपरिसिंचमाणा) त्पारणाड दासीओओ तेमनी आ डालत नेधने नलदीथी सोनानी आरीमां डंडु पाण्णी लरीने लावी. अने ते आरीनी शीतण नलधारा तेना उपर छांटवामां

परिषिच्यमाना, अतएव 'निव्वावियगायलट्ठी' निर्वापित गात्रयष्टिः—निर्वापिता शीतलीकृता गात्रयष्टिः=शरीरं यस्याः सा=तथा, 'उक्खेवणतालविट वीयणगजणियवाएणं' उत्क्षेपणतालवृन्तवीजनकजनितवातेन=उत्क्षेप्यते इति उत्क्षेपणं, कर्मणि ल्युट् बाहुलकत्वात्, वोज्यमानमित्यर्थः यत् तालवृन्तं—तालपत्रनिर्मितं—व्यजनकं तज्जनिनेन वातेन=पवनेन, 'सफुसिएणं' सस्पृषता=सोदक-विन्दुना जलप्लावितव्यजनकवीजनजनितपवनेनेति भावः, 'अतेउरपरिजणेणं' अन्तःपुर-परिजनेन=सखीवर्गेण, 'आसासिया समाणी' आश्वासिता=गतमूर्च्छा-लब्धचेतनसंज्ञा सती, 'मुत्तावलि सन्निगासपवडंतअंसुधाराहिं' मुक्तावली संनिकाशपतदश्रुधाराभिः, नयन शुक्तिभ्यां मुक्तापङ्क्तय इव प्रपतन्त्यो या अश्रुधारा=नेत्रजल विन्दुपरंपरा स्ताभिः 'सिंचमाणीपओहरे' सिञ्चन्ती पयोधरौ, 'कलुणविमलदीणा' करुणविमनोदीना=करुणा=दुःखिता, विमनाः=शोकाकुलचित्ताः, दीना=सतप्ता, 'रोयमाणी' रुदती=अश्रुपातां कुर्वती, 'कंद-

उस पर छोड़ी गई उससे (निव्वावियगायलट्ठी) उस के शरीर में शान्ति आई। (उक्खेवणतालविटवीयणगजणियवाएणं) उसी समय पंखा करने वाली दासियोंने उस पर तालपत्र निर्मित पंखा ढोरना प्रारंभ कर दिया—उसकी हवा से (सफुसिएणं) जो जल की छोटीर विन्दुओं से युक्त थी तथा (अंते उर परिजणेणं) अंतःपुर की सखी वर्ग के (आसासिया समाणी) अनेक विध आश्वासनों से उस की मूर्च्छा नष्ट हो गई और प्रकृतिस्थ होकर—अर्थात् लब्ध चेतना वाली बन कर (मुत्तावलिसन्निगासपवडंत अंसुधाराहिं) वह मुक्तावली के जैसे निकलते हुए आंसुओं की धारा से—(सिंचमाणी पओहरे) अपने स्तनों को सिञ्चित करने लगी—(कलुण-विमलदीणा) और दुःखित शोकाकुल चित्त एवं तप्त होकर (रोयमाणी)

आयी। तेथी (निव्वावियगायलट्ठी) तेनां शरीरे शान्ति वणी. (उक्खेवणताल-विटवीयणगजणियवाएणं) - पंजो करनारी दासीओओ तालपत्रथी अनेओ पंजो करवा मांडथो. तेना पवनथी (सफुसिएणं) के ओ पाणीना नाना नाना कणु युक्त हु तो तेम ओ (अंतेउरपरिजणेण) रणुवासनी अनेक सणीओना (आसासियासमाणी) अनेक विध आश्वासनोथी तेमनी मूर्च्छा हर थछ अने तेओ प्रकृतिस्थ थयां—अर्थात् तेमणे इसी चेतन भेणव्युं अने पछी (मुत्तावलि सन्निगासपवडंत अंसुधाराहिं) तेओ मोतीओनी ओम टपडतां आंसुओनी धाराओ (सिंचमाणी पओहरे) पोतान! स्तनोने सिञ्चित करवा लाओ. (कलुण विमल दीणा) अने दुःखी शोकाकुलचित्त अने संतत थछने (रोयमाणी) रुव

माणी' क्रन्दन्ती उच्चैःस्वरेण, 'तिप्पमाणी' तेपमाना=स्वेदलालादि निःसार-
यन्ती 'सोयमाणी' शोचन्ती=हृदयेन शोकं कुर्वती, 'विलवमाणी' विलपन्ती
आर्तस्वरेण, मेघं कुमारम् एवं=वक्ष्यमाण प्रकारेण अवादीत्=उत्तवती ॥सू. २७॥

मूलम्—तुमंसि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते इट्ठ कंते पिए
मणुण्णे मणामे धिजे वेसासिए सम्मए बहुमए अणुमए भंडकरंडग-
समाणे रयणे रयणभूए जीविय उस्सासए, हिययाणंदजणणे उंवर
पुप्फंवदुल्लहे सवणयाए किमंगपुण पासणयाए ? णो खलु जाया !
अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्तए तं भुंजाहि ताव जाया !
विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो, तओ पच्छा
अम्हेहिं कालगएहिं परिणयवए वड्हियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरा-
वयवखे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगा-
राओ अणगारियं पव्वइस्ससि । तएणं से मेहकुमारे अम्मापिउहिं
एवं वुत्ते समाणे अम्मापियरो एवं वयासी—तहेव णं तं अम्मयाओ !
जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह—'तुमंसि णं जाया ! अम्हं एगे पुत्ते तं
चेव जाव निरावयवखे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्स

रोने लगी (कदमाणी) बहुत जोरसे आक्रदन करने लगी (तिप्पमाणी)
उसके शरीर से पसीना निकलने लगा—मुख से इधर—उधर लार बहने
लग गई, (सोयमाणी) इस तरह शोक करती और (विलवमाणी) आर्त
स्वर से विलाप करती हुई (मेहं कुमारं एवं वयासी) मेघकुमार से इस
प्रकार कहने लगी ॥ सूत्र २७॥

भांउयां (कंदमाणी) णडु भोट्थी आडंढ डरवा लाज्यां. (तिप्पमाणी) ते म ना
शरीरेथी परसेवा वडेवा लाज्यो, भोभांथी लाण टपडवा लागी. (सोयमाणी) आ
प्रमाणे दुःभी यतां अने (विलवमाणी) आर्त्त स्वरे विलाप डरतां धारिण्णी देवी
(मेहं कुमारं एवं वयासी) मेघकुमारने आ प्रमाणे डडेवा लाज्यां. “सूत्र “२७”

सि' एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे अद्भुवे अणियए असासए
वसणसओवद्दवाहिभूए विज्जुलया चंचले अणिच्चे जलबुब्बुयसमाणे
कुसग्गजलविंदुसण्णिभे संझब्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडण-
पडणविद्धंसण धम्मै पच्छापुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे से केणं
जाणइ अम्मयाओ ! के पुव्विगमणाए ? के पच्छा गमणाए तं इच्छामिणं
अम्मयाओ ! तुब्भेहि अवभणुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीर-
स्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगरियं पव्वइत्तए ! तएणं तं मेहं-
कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ सरि-
ससत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावण्णरुव जोव्वणगुणोववेयाओ
सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणियल्लियाओ भारियाओ तं भुंजाहि
णं जाया ! एयाहिं सद्धिं विपुले माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा
भुत्तभोगे ससणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि।
तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी-तहेव णं एम्मयाओ !
जण्णं तुब्भे ममं एवं वद्दह-‘इमाओ ते जाया ! सरिसियाओ जाव
समणस्स३ पव्वइस्ससि’ एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सगा काम-
भोगा असुई असासया वंतासवा पित्तासवा खेलासवा सुक्कासवा
सोणिग्गासवा दुरुस्सासा दुरुवमुत्तपुरीसपूयवहुपडिपुण्णउच्चार
पासवणखेलजल्लसिंवाडगवंतपित्तमुक्कसोणियसंभवा अधुवा अणि-
इया असासया सडणपडणविद्धंसणधम्मा किंपागफलोवमा पच्छा
पुरंच णं अवस्सं विप्पहणिज्जा से केणं अम्मयाओ ! जाणइ के
पुव्विगमणाए ? के पच्छा गमणाए ? तं इच्छामिणं अम्मयाओ
जाव पव्वइत्तए ॥सू० २८॥

टीका—‘तुमंसि णं’ इत्यादि। ‘जाया!’ हे जात! = हे पुत्र! त्वमसि खलु अस्माकमेकः पुत्रः, यथा-इष्टः = इच्छापूर्कः, कान्तः = हृदयाह्लादकः, प्रियः-विनयशीलत्वात्, मनोज्ञः = मनः प्रसादकः, मनोऽमः = मनस्यवस्थितः सकलकुटुम्बहितकरत्वात्, ‘धिज्जे’ धैर्यः-धैर्यगुणवान्, अर्शआदित्वादचू, घोरे-ऽपि कष्टे समुपस्थिते सत्यविकृतचित्तः, यद्वा कठिन कार्यसंपादनेऽपि उद्वेग-वर्जित इत्यर्थः, ‘वेसासिए’ वैश्वासिकः कपटरहितत्वात्, ‘सम्मए’ संमतः-अनुकूलकार्यकरणात्, ‘बहुमए’ बहुमतः सर्वथा मनोनुकूलवर्तित्वात् ‘अणुमए’ अनुमतः-शत्रोरपि हितकरत्वात्, ‘भंडकरंडगसमाणे’ भाण्डकरण्डकस-

‘तुमंसि णं जाया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(जाया) हे पुत्र (तुमंसि णं अम्हे एगे पुत्ते) तुम हमारे एक ही पुत्र हो तुमही (इष्टे) हमारी इच्छाओं की पूर्ति करने वाले हो (कान्ते) तुमही हमारे हृदय को आनन्दित बनाने वाले हो (प्रिये) हमारे संसारिक समस्त विभूतियों की अपेक्षा अधिक प्यारे हो (मणुण्णे) तुमही हमारे चित्त को प्रसन्न करने वाले हो, (मणामे) सकल कुटुम्बजनों का हित तुम से होने वाला है इस लिये तुम ही हमारे मन में अवस्थित हो-अना घर कि ये हो-(धिज्जे) घोर कष्ट आदि के उपस्थित होने पर भी तुम उससे विकृत चित्त नहीं बन सकते हो ऐसी हमें तुम से पूर्ण आशा लगी हुई है अतः तुम धैर्य गुणशाली हो (वेसासिए) तुम पर कपट चित्त रहित होने के कारण हमारा पूर्ण विश्वास है (सम्मए) अनुकूल कार्यकर्ता होने से तुम ही हमें संमत हो, (बहुमए) सर्वथा तुम हमारे मन के माफिक चल रहे हो इसलिये हमें बहुत कर संमत हो (अणुमए)

‘तुमंसि जाया’ इत्यादि

टीकार्थ—(जाया) हे पुत्र! (तुमंसि णं अम्हे एगे पुत्ते) तमो अभाग ओकेना ओके पुत्र ओ, तमे न (इष्टे) अमारी छिच्छाओनी पूर्ति करनार ओ, (कान्ते) तमे न अमारा हृदयने आनंद पमाडनार ओ. (प्रिये) तमे न अमारा माटे संसारना समग्र वैभव करतां वधु प्रिय ओ (मणुण्णे) तमे न अमारा चित्तने प्रसन्न करनार ओ, (मणामे) आ आआओ कुटुम्भनुं खलुं तमाराथी न थशे ओटले तमे न अमारा मनमां अवस्थित ओ, (धिज्जे) लयंकर कष्टनां वण्णते पणु तमे सहेजे विवदित नहि थाओ ओवी तमारी पासेथी अभने आशा छे, तमे धैर्य गुणवाणां ओ. (वेसासिए) तमे निष्कपट ओ ओटले न तमारा उपर संपूर्ण विश्वास छे. (सम्मए) अनुकूल डारलार करनार होवाथी तमे न अभने संमत लागे ओ. (बहुमए) तमे ओकेदम अमारा मत भाइके वर्ती रह्या ओ, तेथी अभने तमे णई संमत ओ, (अणुमए) तमे तमारा शत्रुनुं पणु हित करे ओ.

खानः, भाण्डं=रत्नाभरणं, तस्य करण्डकं=मञ्जूषा-रक्षणभाजनं तत्समानः=तत्सदृशः—प्रशस्तगुणगणधारक इत्यर्थः 'रयणे रत्नं-रत्नमिव श्रेष्ठः, 'रयणभूए' रत्नभूतः, चिन्तामणिरत्नसदृशः सकलजनवाञ्छा पूरकत्वात् 'जीवियउस्सासए' जीवितोच्छ्वासकः जीवितं=जीवनं तस्मिन् उच्छ्वासकः=प्राणवायुस्वरूपः जीवनाधारत्वात्, 'हिययाणंदजणणे' हृदयाननन्दन जननः-अन्तःकरणपरमाह्लादजनकः, 'उंवरपुप्फंदुल्लहे सवणयाए' किमंगपुणपासणयाए' ? उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रवणतया किमङ्ग ! पुनर्दर्शनतया यथा-उदुम्बर वृक्षस्य पुष्पं दृष्टमिति वचनं न कस्यापि श्रुतं मया, किं पुनस्तद्दर्शनं तथा तव स्वरूपं परेणोच्यमानं श्रोतुमपि दुर्लभं किं पुनस्तवदर्शनं, प्राप्तनजन्मार्जितपुण्यप्रभावादेव तवदर्शनं लभ्यते मयेति भावः, हे अङ्ग ! इति मत्प्राणस्वरूपोऽस्मि, इति भावेन स्नेहपूर्वकं सम्बोधनं कृत्वा जनन्या निगदित मित्याशयः, नां खलु हे जात । वयमिच्छामः क्षणमपि तव 'विष्णु-

तुम अपने शत्रुका भि हित कर देते हो मुझे अनुमत हो। (भंडकरंडग-समाणे) प्रशस्त गुणों के धारण करने वाले होने से तुम मुझे रत्नाभरण वाले करंडक के समान हो (रयणे रयणभूए) रत्न के समान श्रेष्ठ हो तथा सकल जनो की वाञ्छा को पूर्ण करने से तुम मुझे चिन्तामणि जैसे हो (जीवियउस्सासए हिययाणंद जणणे सवणयाए उंवरपुप्फंदुल्लहे) मेरे जीवन में एक प्राणवायु के संचारक हो एक तुम ही मेरे जीवन के आधार भूत हो—मेरा अन्तःकरण तुमसे ही परम आह्लाद (आनन्द) को प्राप्त करता है। जिस प्रकार उदुम्बर वृक्ष का पुष्प 'मैंने देखी' ऐसी बात किसी से मैंने नहीं सुनी है—तब फिर उसके देखने की बात ही क्या हो सकती हैं—उसी प्रकार हे पुत्र ! तुम्हारा स्वरूप भी मैंने देखा है ऐसी बात दूसरे के द्वारा कही गई जब मुझे सुननी दुर्लभ हो रही है तो फिर (किमंग

येथी भने अनुमत छे, (भंडकरंडगसमाणे) तमे प्रशस्त गुणुने धारणु कर-
नारा छे तेथी रत्नाभरणुना करंडियानी जेम तमे अमारे भाटे छे, (रयणे रयण
भूए) तमे रत्ननी जेम श्रेष्ठ छे अने अधा भाणुसोना मनोरथ पूणु करनारा
छे, ओटवे तमे अमारे भाटे चिन्तामणि जेवा छे, (जीवियउस्सासए हियया
णंदजणणे सवणयाए उंवरपुप्फंदुल्लहे) मारा जवनमां प्राणवायुना
संचारके तमे न छे, तमे न अमारा जवनना आधार छे, अमाइं अंतःकरणु
तमाराथी न आनंदित थछ रह्युं छे जेम 'उदुम्बर वृक्षनुं पुष्प अमे जेथुं छे'
आ जतनी बात अमे डोछना भोथी सांलणी नथी त्यारे तेने जेथानी बात न थी
करवी ? ते न रीते छे पुत्र ! 'तमाइं स्वइय अमे जेथुं छे' येवी बात जीजना
भोथी छेवायेवी अमारे भाटे सांलणवां दुर्लभ थछ पडी छे तो पछी (किमंग

जोगं=वरहं 'सहित्तए' सोढुम् । 'त' तत्-तस्मात् 'भुंजाहि'भुङ्क्ष्व मानुष्य-
कान् कामभोगान् तावत्=तावत्कालपर्यन्तं यावत्=यावत् कालं वयं 'जीवामो'
जीवामः=माणान् धारयामः ततः पश्चात् 'परिणयवए' परिणतवयस्कः=वृद्धः
सन् 'वड्डियकुलवंसतंतुकज्जमि' वर्धितकुलवंशतन्तु कार्ये=वर्धितः-कुलवंश-
तन्तुः=कुलवंशरूपस्तन्तुस्तद्रूपं यत् कार्यं तस्मिन् संपन्ने सति-पुत्रपौत्रादिभिः
कुलवंशरूपं सन्तानं वर्धयित्वेत्यर्थः । अतएव-'निरावयक्खे' निरपेक्षः-कृत-

पुण पासणयाए) तुम्हारे दर्शन—देखने की बात ही क्या हो सकती है—मनलब देखने को बात तो दूर रही—वेटा तुम्हारा दर्शन भी बड़ा दुर्लभ है—जिसने पूर्वभव में पुण्य का उपार्जन किया है ऐसे भाग्यशाली को ही तुम्हारे जैसे पेटे के दर्शन हो सकते हैं तो—फिर क्यों वेटा मुझे दर्शन देकर अब उससे वंचित करना चाहते हो । (णो खलु जाया अम्हे इच्छामो खणमवि विपभोगं सहित्तए) हमलोग तो एक क्षण भी तुम्हारा वियोग सहन नहीं कर सकते हैं (तं भुंजाहि ताव जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो) इसलिये हे पुत्र ! तुम विपुल इन मनुष्य भव संबन्धी कामभोगों की जवतक हम लोग जीते हैं आनन्द के साथ भोगो (तओ पच्छा अम्हे हिं कालगएहिं परिणयवए वड्डियकुलवंसतंतुकज्जमि) बाद में जब तुम्हारी उमर ढल जावे और जब कुल वंश तन्तु रूप कार्य तुम्हारा संपन्न हो जावे—अर्थात्-पुत्र पौत्र आदि द्वारा जब कुल वंश रूप संतान परंपरा बढ़ जावे—तब तुम (निरावयक्खे) निरपेक्ष होकर—निश्चित होकर

पुणपासणयाए) तमारा दर्शननी बात न थी थछ थके ? मतलब ओ छे डे जेवुं तो हीके पणु जेटा ! तमाइं दर्शन पणु उडुंणरना डूलनी जेम जहु न दुर्लभ छे जेणे पूर्वं जन्ममां पुण्योपाज्जनं कथुं छे, जेवा भाग्यशालीने न तमारा जेवा पुत्रना दर्शन थछ थके छे तो जेटा ! अमने दर्शन दछने शा भाटे ते लालथी वचित करवा ब्याछा छे. (णो खलु जाया अम्हे इच्छामोख णमवि विप भोगं सहित्तए) अमे तो ओके क्षण पणु तमारे वियोग जभी शरीजे जेम नथी. (तं भुंजाहि ताव जाया विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो) ओटला भाटे डे पुत्र ! अमे न्यांमुधी लुवीजे छीजे त्यामुधी तमे जहु न मनुष्यलपना कामोपलोग लोगवीने आनन्द पामे. (तओ पच्छा अम्हे हिं कालगएहिं परिणयवए वड्डिय कुलवंसतंतु कज्जमि) पछी तमं धरडा थाजे. अने तमाइं कुण-वंश, तन्तु रूप कार्यं जयारे पुइ थछ नय ओटवे पुत्र-पौत्र वजेरेधी तमारे वंश वृद्धि पामे तारे तमे (निरावयक्खे) निश्चित

कृत्यत्वात्तदपेक्षा रहितो भूत्वा श्रमणस्य भगवतो महाविरस्योन्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराइनगारितां प्रव्रजिष्यसि। ततः स मेघकुमारो मातापितृभ्या मेवमुक्तः सन् मातापितरामेवमवदत्-तथैव खलु हे मातापितरौ ! यथैव खलु यूय मामेवं वदत,-‘त्वमसि खलु हे जात ! अस्माकमेकः पुत्रः तं चेव’ तदेव ‘जाव यावत् निरपेक्षः श्रमणस्यरे यावत् प्रव्रजिष्यसि, अयंभावः- अस्माकमेकएवपुत्रः प्राणसमस्तत्वमसि, त्वद्विरहं सोढुमसमर्थो वयम् तस्माद् भुङ्क्ष्व मानुष्यकान् कामभोगान् अस्माकं जीवितावधि, ततःपश्चाद् वृद्धत्वे कुलजनसन्तानं वर्धयित्वा कृतकार्यः सन् मुण्डो भूत्वा प्रव्रजिष्यसीति। एवं

-(समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अण गारियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान महावीर के पास मुंडित होकर गृहस्थावस्था से सुनि अवस्था धारण कर लेना। तएण से मेहे कुमारे अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं वयासी) इस प्रकार माता पिता द्वारा इस प्रकार समझाये गये उस मेघकुमारने उस माता पिता से ऐसा कहा--(जहेव ण तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं त अम्मयाओ) आप जैसा मुझ से कहते हैं वह ठीक है कि “तुमसि णं जाया अम्हं एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भग वओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तुम मेरे एक ही पुत्र हो- प्रागतम हो-हम तुम्हारे विरह को सहन करने के लिये असमर्थ हैं- इसलिये जब तक हम लोग जीवित हैं तबतक मनुष्यभव सम्बन्धी वान भोगों को तुम आनंद के साथ भोगो-उस के बाद वृद्धावस्था में कुल वग सन्तान बढ़ाकर जब तुम कृतकार्य हो जाओ तो मुंडित होकर

लावे-निश्चित थधने- (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्ससि) श्रमण भगवान महावीरनी पासो मुंडित थधने गृहस्थ भटीने मुनि अवस्था धारण करले (त एणं से मेहे कुमारे अम्मा पिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा पियरो एवं वयासी) माता-पिता द्वारा आ प्रमाणे समझवायेला मेघकुमारो माता-पिताने डल्लु डे- (जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तहेव णं तं अम्मयाओ) तमे मने ने डल्लु छे ते ठीक छे-डे (तुमं सि णं जाया अम्हं एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइस्ससि) तमे भारा ओडना ओड न पुत्र छे, प्राण सभ छे, अमे तभारा विरहने सहन करवामां तद्दहन असमर्थ छीये, ओटले न्यांसुधी . . . छविओ छीये त्यां लगी मनुष्यलवना कामलोगोने तमे आनंदपूर्वक लोगवो, त्यान्नाद धउयणमां कुणवंशनी वृद्धि करीने न्यारे तमे गृहस्थोनी संपूर्ण कर

खलु हे मातापितरौ ! 'माणुस्सए भवे' अयं मानुष्यको भवः—'अधुवे' अधुवः=अस्थिरः—यथाप्रतिनियत—समये सूर्योदयोऽवश्यंभावी न तथाऽयमिति भावः। 'अणियए' अनियतः=परिवर्तनशीलः यथा एकस्मिन् क्षणे राजा स एव द्वितीयक्षणे रङ्गो भवतीति भावः। 'असासए' अशाश्वतः=स्वल्प कालवर्ती, 'वसणसओवद्वाहिभूए' व्यसनशतोपद्रवाभिभूतः, व्यसनानि—आधिव्याधि कृतानि दुःखानि तेषां शतम्, उपद्रवाश्च राजतस्करादिकृता नानाविधास्तैरभिभूतः=पराभवं प्राप्तः, 'विज्जुलया चंचले' विद्युलता चंचलः=विद्युलताव

भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना सो (एवं खलु अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे अधूवे अणियए असासए वसणस उपद्वाहिभूए विज्जुलयाचंचले अणिच्चे जलबुबुयसमाणे कुसग्गजलविंदुसणिमे संज्झव्भरागसरिसे सुविणदंसणोवमे सडणपडण विदंसणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहणिज्जे) हे माता पिता ! यह मनुष्यभव अधुव है—स्थिर नहीं है। जिस प्रकार प्रति नियत समय पर सूर्योदय अवश्य भावी होता है उसी प्रकार यह नहीं है। अनियत है—परिवर्तन शील है—जैसे एक प्राणी एक क्षण में राजा हो जाता तो वही द्वितीय क्षण में रंक हो जाता है। आशा स्वल्प है—स्वल्प कालवर्ती है—व्यसन शत के उपद्रवों से अभिभूत है—आधि, व्याधि आदि अनेक दुःखों से तथा राजा कृत तस्कर आदि कृत सैकड़ों प्रकार के उपद्रवों से यह भव पराभूत है—विजली के जैसा चंचल है—क्षण

ખખવી દો ત્યારે મુ'ડિત થઇને ભગવાન મહાવીરની પાસે મુનિદીક્ષા ધારણ કરી લેજો તો (એવં ચલુ અમ્મયાઓ ! માણુસ્સએ ભવે અધુવે અણિયએ અસાસએ વસણસઉપદ્વાહિભૂએ વિજ્જુલયા ચંચલે અણિચ્ચે જલબુબુયસમાણે કુસગ્ગજલવિંદુસણિમે સંજ્ઝવ્ભરાગસરિસે સુવિણદંસણોવમે સડણ પડણવિદંસણધમ્મે પચ્છા પુરં ચ ણં અવસ્સવિપ્પજહણિજ્જે) હે માતા પિતા ! આ મનુષ્યજન્મ અધૂવ છે—સ્થિર નથી. જેમ દરરોજ નિયત સમયે સૂર્યોદય થાય છે, તેમ આ મનુષ્ય જન્મ નિયત નથી—આ તો અનિયત છે, પરિવર્તનશીલ છે, જેમ કોઈ માણસ એક ક્ષણમાં રાજગાદીએ બેસી બેસે છે, અને તે બીજી ક્ષણે કંગાળ થઈ બેસે છે, આશા સ્વલ્પ છે—સ્વલ્પકાલીન છે—સેંકડો વ્યસનોના ઉપદ્રવથી યુક્ત છે, આધિ, વ્યાધિ વગેરે અનેક દુઃખોથી તેમજ રાજા અને ચોર વગેરેના સેંકડો ભતની ઉપાધીઓથી આ મનુષ્ય જન્મ દખાએલ છે. વીજળીની જેમ ચંચળ

તક્ષણભંગુરઃ, 'અણિચ્ચે' અનિત્યઃ=નશ્વરઃ, 'જલબુદ્બુદસમાણે' જલબુદ્બુદસ-
માનઃ=પાનીય પ્રસ્ફોટકતુલ્યઃ, 'કુમગજલચિન્દુસન્નિભે' કુશાગ્રજલચિન્દુ-
સન્નિભઃ=દર્ભાગ્રમાણસ્થિતજલચિન્દુવત્ ક્ષટિતિપતનશીલ इत्यर्थः। 'સંઘ્રમ-
રાગસરિસે' સંધ્યાભ્રરાગસદૃશઃ=સાયંકાલિકો યોઽભ્રરાગઃ=આકાશસ્ય રક્તો-
ર્વર્ણસ્તદ્વદ્ દૃષ્ટનૃષ્ટ इत्यर्थः। 'સુલિણદંસણોદમે' સ્વપ્નદર્શનોપમઃ=સ્વપ્નદૃષ્ટતુલ્યઃ
'સહણપહણવિઘ્નંસળધર્મમે' શટનપતનવિઘ્નંસનધર્મઃ, તત્ર શટનં=કુષ્ટા-
દિનાઽર્જુલ્યાદે વિશરણં, પતનં= સર્જાદિના છેદનેન મુજાદે ભૂમૌ પતનં, વિઘ્ન-
સનં=ક્ષયઃ એતે ધર્માઃ=સ્વભાવો यस્ય સ તથા, પશ્ચાત્ પૂર્વતશ્ચ અવશ્યં વિપ્રહા-
ણીયઃ=અવશ્યં ત્યાજ્ય इत्यर्थः। અથ કો જાનાતિ? હે માતાપિતરૌ કઃ પૂર્વ-

મંશુર હૈ--। અનિત્ય હૈ--નશ્વર (નાશવાન્) હૈ જલકે બુબુદ્ સમાન
દેખતે ૨ નષ્ટ હો જાતા હૈ। જિસ પ્રકાર કુશ કે અગ્રભાગ મેં રહી હુઈ
ઓસ કી વિન્દુ કે સ્થિર રહને કા કોઈ મરોસા નહીં હોતા હૈ उसी
પ્રકાર इसके સ્થિર રહને કા કોઈ મરોસા નહીં હૈ। સંધ્યાકાલ કા રાગ
જિસ તરહ દેખતે ૨ નષ્ટ હો જાતા હૈ उसी પ્રકાર यह मनुष्यभव भी
है। સ્વપ્ન મેં દેખે ગયે પદાર્થ જૈસે ક્ષણ સ્થાયી હોતે હૈ--વૈસે હી યઃ
है। यह शटन पतन एवं विघ्नंसन स्वभाव वाला है--। કષ્ટ આદિ
રોગ દ્વારા શરીર કે અંગુલી આદિ અવયવોં કા ગિરાના उसका नाम
शटन, તલવાર આદિ કે દ્વારા મુજા આદિ કા કટકર નીચે ગિરના
इसका नाम पतन है। ક્ષય કા નામ વિઘ્નંસન હૈ--और वह पर्याय से
पर्यायान्तरित रूप होता है। આગે પીછે यह अवश्य परिहरणीय है
(સે કે જાણઈ અમ્મયાઓ કે પુઠ્ઠિ ગમણાઈ કે પછ્છા ગમણાઈ)

છે, ક્ષણ ભંગુર છે, અનિત્ય છે, નશ્વર છે. પાણીના પરપોટાની જેમ ભેતભેતાં
નષ્ટ થઈ જવાવાળો છે. જેમ દાસના અગ્રભાગમાં રહેલી આકળની સ્થિરતાની સંભા-
વના નથી તેજ પ્રમાણે આની સ્થિરતાનો પણ વિશ્વાસ નથી. સંધ્યાકાળનો રંગ
ભેતભેતામાં હ્રસ્વ થઈ જાય છે, તેમજ આ મનુષ્યભવ પણ છે. સ્વપ્નમાં જોયેલા
પદાર્થોની જેમ આ ક્ષણભંગુર છે. આ સંસાર શટન, પતન અને વિઘ્નંસન સ્વ-
ભાવ ધરાવે છે. કષ્ટ વગેરે રોગ દ્વારા શરીરની આંગળી વગેરે અંગોનું ખરી પડવું
તેનું નામ 'શટન', તલવાર વગેરેના ધા થી હાથ વગેરે કપાઈને નીચે પડે છે
તેનું નામ 'પતન' છે. ક્ષયનું નામ વિઘ્નંસન છે. તે પર્યાયથી પર્યાયાન્તરિતરૂપ
હોય છે. કોઈ ન કોઈ વખતે તે આક્રમ્ય પરિહરણીય છે. (સે કે જાણઈ અમ્મ-

गमनाय=पित्रोः पुत्रस्य च मध्ये पूर्वं मृत्युवशंगतः परलोके गमनाय कः प्रवर्तिष्यते, कः पश्चाद् गमनाय, इति को जानाति ? न कोपीति भावः। 'तं' तत्-तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य यावत् प्रव्रजितुम्।

ततः खलु तं मेघकुमारं मन्तापितरावेवमवदताम् हे जात ! इमास्ते
तव सदृश्यः सदृशत्वचः सदृशवयस्काः सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेताः सदृशे

तथा यह कौन जानता है कि हम तुमसे पहिले कौन परभव जायगें और कौन पीछे । (तं इच्छामि अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाने समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए) इसलिये हे माता पिता । मैं आपसे यह आज्ञा चाहता हु कि मैं श्रमण भगवान् श्री महावीर के समीप सुडिन होकर उनसे इस गृहस्थावस्था से अनगार अवस्था धारण करलूं । (तएणं से मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी) मेघकुमार की यह आज्ञा प्राप्त करने की बात सुनकर माता पिता ने उससे ऐसा कहा—(इमाओते जाया । सरिसियाओ सरिसत्तयाओ सरिसव्वयाओ सरिसलावणरूवजोव्वण-गुगोव्वेयाओ सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो अणिल्लियाओ भारियाओ एयाहिं सद्धिं तं भुंजहि) हे पुत्र ! ये स्त्रियां जो सदृश राजकुलों से तुम्हारा विवाह करके लाई हुई हैं और जो तुम्हारे सदृश हैं, तुम्हारे अनुरूप जिनका शरीर है, तुम्हारी जैसी जिनकी उमर है—तथा तुम्हारे

યાઓ કે પુત્રિવં ગમણાએ કે પછા ગમણાએ) તેમ જ એ કોણ બાણે છે કે અમારા અને તમારામાંથી કોણ પહેલાં મરણને ભેટશે, અને કોણ પછી તં હચ્છામિ અમ્મયાઓ તુભેહિં અબ્બણુણાએ સમાણે સમણસ્સ મગ્ગઓ મહાવીરસ્સ અંતિએ મુંડે મવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પવ્વહત્તએ) એટલા માટે હે માતાપિતા ! હું તમારી આજ્ઞા આહું છું કે હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે મુંડિત થઈને તેમનાથી આ ગૃહસ્થાવસ્થાથી અનગાર અવસ્થા ધારણ કરી લઉં. (તણં સે મેહં કુમારં અમ્માપિયરો एवं વયાસી) મેઘદુભારની આ આજ્ઞા મેળવવાની વાત સાંભળીને માતાપિતાએ તેમને કહ્યું કે- (ઈમાઓ તે જાયા ! સરિસિયાઓ સરિસત્તયાઓ સરિસવ્વયાઓ સરિસલાવળ્ણસ્સવજોવ્વજ-ગુણોવવેયાઓ સરિસે હિંતો રાયકુલેહિંતો આણિક્કિયાઓ મારિયાઓ ઇયાહિં સદ્ધિં તં મુંજહિ) હે પુત્ર ! આ તમારી સ્ત્રીઓ-જે તમારા જેવા રાજ-કુળમાંથી લગ્ન કરીને લાવવામાં આવી છે, અને જે તમારા જેવી છે, તમારા અનુરૂપ જેમનું શરીર છે, જેમની ઉંમર તમારા જેટલી છે, તમારા યોગ્ય લાવણ્ય,

શ્વયો રાજકુલેભ્યઃ ‘આણિપલ્લિયાઓ’ આનીતાઃ-સમાનીતાઃ, ‘તં’ તત્-તસ્માદ્
 શુદ્ધશ્વ સ્વલુ હે જાત ! ‘અયાહિ સદ્ધિ’ એનામિઃ સાર્ધં વિપુલાન્ માનુષ્યકાન્
 કામભોગાન્, તતઃ પશ્ચાત્-શુક્તભોગઃ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય
 યાવત્ પ્રવ્રજિષ્યસિ,

તતઃ સ્વલુ સ્વ મેઘકુમારો માતાપિતરામેવમવદત્-તથૈવ સ્વલુ હે માતા
 પિતરૌ ! યત્ સ્વલુ યૂયં મામેવંવદથ-ઈમાસ્તે-તવ હે જાત ! સદૃશ્યો યાવત્

લાઘ્યક લાવણ્ય, રૂપ યૌવન એવં સદ્ગુણોં સે જોયુક્ત હૈંં ઉનકે સાથ તુમ
 પહિલે મનુષ્યભવ સંબંધી વિપુલ કામ ભોગોં કો ભોગો (તઓ પચ્છા
 શુક્તભોગે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ પવ્વહસ્સસિ) પશ્ચાત્
 જન્ન તુમ શુક્તભોગી બન ચુકો તવ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે પાસ
 મુહિત્ત હોકર ઇસ આગાર અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતે હુણ મુનિ દીક્ષા
 ધારણ કર લેના. (તણં સે મેહેકુમારે અમ્માપિયરં એવં વયાસી) માતા-
 પિતાકી એસી વાત સુનકર મેઘકુમાર ને ઉનસે એસા કહા (તહેવ ણં અમ્મ-
 યાઓ) હે માતાપિતાઓ ! વાત તો યહ ઠીક હૈ (જણં તુબ્બે મમં એવં
 વદહ) જો આપ મુહ્ધ સે કહ રહે હૈંં કિ (ઈમાઓ તે જાયા ! સરિસિયાઓ
 જાવ સમણસ્સ પવ્વહસ્સસિ) હે પુત્ર ! યે સ્ત્રિયાં જો રાજકુલોં સે વિવાહ
 કર લાઈ ગઈ હૈંં ઓર જો તુમ્હારે અનુરૂપશરીરાદિવાલી હૈંં-ઉનકે સાથ
 પહલે તુમ મનુષ્યભવ સંબંધી વિપુલ કામ ભોગોં કો ભોગોં. પશ્ચાત્
 શુક્તભોગી હો કર તુમ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે પાસ કેશોંકાલુંચન
 કર કે ઇસ ગૃહસ્થ અવસ્થા કો છોડકર અનગાર અવસ્થા ધારણ કર લેના

રૂપ, યૌવન અને જે સદ્ગુણોથી સંપન્ન છે, તેમની સાથે પહેલાં તમે મનુષ્યભવ
 સંબંધી બધા કામભોગોને ભોગવો. (તઓ પચ્છા શુક્તભોગે સમણસ્સ ભગ-
 વઓ મહાવીરસ્સ જાવ પવ્વહસ્સસિ) ત્યારબાદ બ્યારે તમે સંસારના બધા
 ભોગો ભોગવીલો ત્યારે ભગવાન મહાવીરની પાસે મુહિત્ત થઈને આગાર અવસ્થા
 ત્યજીને મુનિ દીક્ષા લેજો. (તણં સે મેહેકુમારે અમ્માપિયરં એવં વયાસી)
 માતાપિતાની આ રીતે વાત સાંભળીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું (તહેવ ણં અમ્મ-
 યાઓ) હે માતાપિતા ! વાત તો સારી છે, (જણં તુબ્બે મમં એવં વદહ)
 જે તમે કહી રહ્યા છો કે- (ઈમાઓ તે જાયા ! સરિસિયાઓ જાવ સમણ-
 સ્સ પવ્વહસ્સસિ) “હે પુત્ર ! આ સ્ત્રીઓ-કે જેઓ લગ્નવિધિથી રાજકુળોમાંથી
 આહીં લાવવામાં આવી છે, જેઓ શરીર, રૂપ વગેરેથી તમારા લાયક છે-ની સાથે
 પહેલાં તમે મનુષ્યભવના બધા કામભોગો ભોગવો, ત્યારબાદ ભુક્તભોગી થઈને તમે
 ભગવાન મહાવીરની પાસે કેશલુંચન કરીને ગૃહસ્થ મટીને અનગાર અવસ્થા ધારણ

શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય પ્રવ્રજેષ્યસિ, એવં સ્વલુ હ માતાપતરૌ!
માનુષ્યકાઃ કામભોગા અશુચયોઽપવિત્રાઃ—ઈદમૌદારિકં શરીરં તાવદશુચિ-
સ્થાનત્વાદશુચિ રસરુધિરર્માસમેદોઽસ્થિશુક્રમજ્જામયં, શ્લેષ્મમલમૂત્રાદિપૃરિતં
સ્નાયુજાલપરિવેષ્ટિતં, સર્વદા કૃમિરુજાદિ સંકુલં તત્ત્વબુદ્ધ્યા વિચાર્યમાણં પરમા-
શુચિ, શરીરે દ્વૌ કર્ણૌ, દ્વૌ ચક્ષુષી, દ્વૌ ગ્રાણે, મુખં, પાયુરુપસ્થશ્ચેતિ, નવ-
દ્વારાણિ મલબાહકાનિ સન્તિ । અશશ્વતાઃ=અલ્પકાલસ્થાયિનઃ, ‘વંતાસવા’

‘સો (એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ) હે માતાપિતા ! હસ વિષય મ મેરી એસી
ધારણા હૈ કિ (માણુસ્સ ગા કામભોગા અસુઈ અમામયા, વંતાસવા પિત્તાસવા
સ્વેલાસવા, સુક્કાસવા, સોણિયાસવા,) યે મનુષ્ય ભવ સંબન્ધી કામભોગ
અશુચિ હૈ—અપવિત્ર હૈ। ઔદારિક શરીર કે દ્વારા હનકા સેવન કિયા જાતા
હૈ। જબ યહ ઔદારિક શરીર હી અશુચિ કા સ્થાન હોને કે કારણ
અશુચિ હૈ, રસ૧, રુધિર૨, માંસ૩, મેદ૪, અસ્થિ૫, શુક્ર૬, ઓર
મજ્જા૭, હન સપ્તધાતુઓ સે બના હુઆ હૈ, શ્લેષ્મ, મલ મૂત્રાદિ સે ખરા
હુઆ હૈ, સ્નાયુ જાલ સે પરિવેષ્ટિત હૈ, સર્વદા કૃમિ, રોગ આદિ સે
સંકુલ હૈ ઓર હન નૌ અંગો સે જો દો કાનો, દો આંખો, દો નાસિકા
કે છિદ્રો મુખ, લિંગ્ગ એવં વાયુ દ્વારા સદા મલ વહાતા રહતા હૈ—તો તત્ત્વ-
દ્રષ્ટિ સે વિચાર કરને પર યહી નિશ્ચિત હોતા હૈ કિ હસ અપવિત્ર ઔદા-
રિક શરીર સે ભોગે ગયે કામભોગ શુચિ કૈસે હો સકતે હૈ। અશુચિ પદાર્થ
કા હી ભોગના સંભવિત હોતા હૈ। હસ લિયે હે માતા પિતા ! આપ યહ

કરી દેજો ” તો (એવં સ્વલુ અમ્મયાઓ) હે માતાપિતા ! આ બાળતમાં મારી
એવી માન્યતા છે કે (માણુસ્સગા કામભોગા અસુઈ અસાસયા વંતાસવા
પિત્તાસવા સ્વેલાસવા સુક્કાસવા સોણિયાસવા) મનુષ્યભવના કામભોગો અશુચિ
છે, અપવિત્ર છે. ઔદારિક શરીર વડે તેમનું સેવન કરાય છે ત્યારે તે ઔદારિક
શરીર જ અશુચિનુ ઘર હોવાથી અશુચિ છે, રસ ૧, રુધિર ૨, માંસ ૩ મેદ ૪,
અસ્થિ ૫, શુક્ર ૬, અને મજ્જા ૭, આ સાત ધાતુઓથી આ શરીર બનેલું છે.
તે શ્લેષ્મ, મલમૂત્ર વગેરેથી યુક્ત છે, સ્નાયુના સમૂહોથી વીંટળાયેલું છે, હમેશાંને
માટે કૃમિ, રોગ વગેરેથી વ્યાપ્ત છે, અને જે કાન, જે આંખો, જે નાસિકા છિદ્રો,
મુખ, લિંગ અને પાયુદ્વાર આ નવ અંગોથી સતત મળ વહેતો રહે છે, તો એના
ઉપર તાત્ત્વિક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરીએ ત્યારે એ જ નિશ્ચય ઉપર અવાય છે કે
આ અપવિત્ર ઔદારિક શરીર દ્વારા લોગવવામાં આવેલા કામભોગ શુચિ કેવી રીતે

વાન્તાસ્રવા:-વાન્તં વમનં તદાસ્રવન્તીતિ વાન્તાસ્રવા:=વમનોદ્ગારિણ:, 'પિત્તાસ્રવા' પિત્તાસ્રવા:-પિત્તમાસ્રવન્તીતિ પિત્તાસ્રવા:=પિત્તોદ્ગારિણ:, 'ખેલાસ્રવા' ખેલં=શ્લેષ્માણમાસ્રવન્તીતિ ખેલાસ્રવા:=શ્લેષ્મનિ:સરણશીલા: 'કફ' કફ-આપાયામ્, 'શુક્રાસ્રવા' શુક્રાસ્રવા:-વીર્યક્ષરણશીલા:, 'શોણિયાસ્રવા' શોણિતાસ્રવા:-રક્તક્ષરણશીલા: 'દુરુસ્માસનીસાસા' દુરુચ્છવાસનિ:શ્વાસા:-વાત્તવાયો-ગ્રહણમુચ્છવાસ:, દેહાન્ત:સંચારિવાયોર્નિર્ગમનં નિ:શ્વાસપ્રવૃત્તિનિવૃત્તિનિશ્ચયા-ભાવાત્ તયોર્દુ:સ્વહેતુત્વમિતિ ભાવ: । 'દુરુચ્છમુત્તપુરિસપૂયવહુપહિપુન્ના' દુરુપ-મૂત્રપુરીષપૂયવહુપ્રતિપૂર્ણા:-દુરુપાણિ=કુત્સિતરૂપાણિ મૂત્રપુરીષપૂયાનિ, તૈ:સર્વથા પ્રતિપૂર્ણા:, 'ઉચ્ચારપાસવળખેલજલ્લસિંધાણગવંતપિત્તમુક્કસોણિયસંભવા' ઉચ્ચારપ્રસ્રવળખેલજલ્લસિંધાણગવંતપિત્તશુક્રગોણિતસંભવા: તત્ર ઉચ્ચાર:=પુરીષ, પ્રસ્ર-

ધ્રુવં નિશ્ચય સમઙ્ગિયે કિં યે મનુષ્ય ભવ કે કામભોગ અપવિત્ર હીં હૈ-। અશાશ્વત હૈં-અલ્પકાલ સ્થાયી હૈ। વાન્તાસ્રવ હૈ-વમનોત્પાદક હૈં। પિત્તાસ્રવ હૈં-પિત્તોદ્ગારી હૈ। રેલાસ્રવ હૈ- કફ કે ઉત્પાદક હૈં। શુક્રાસ્રવ હૈં-શુક્ર-વીર્ય-ધાતુ કો વહાને વાલે હૈં। શોણિતાસ્રવ હૈં-રક્ત કો સોઘવને વાલે હૈ। (દુરુચ્છમાસનીસાસા) ઘુરીતરહ સે ઉચ્છ્વાસ ઓર નિ:શ્વાસ કે સંચાલક હૈં। ઇનમો મોગતે સમય જો શ્વાસોચ્છવાસ કી ક્રિયા કી અધિક રૂપ સે પ્રવૃત્તિ ઓર નિવૃત્તિ હોતી હૈ ઉસકા યહ નિશ્ચય નહીં હો સકતા હૈ કિં જો શ્વાસ નિકલ કર વાહર જા રહા હૈ વહ પુન: વાપિસ આવેગા હીં। સંભવ હૈ નહીં મી આવે । (દુરુચ્છમુત્તપુરિસ પૂયવહુપહિપુન્ના) કુત્સિત રૂપ જિન કા હૈ એસે મૂત્ર, પુરીષ પૂય-પીપ, સે યે સર્વથા યુક્ત રહતે થે

થઈ શકે છે ? અશુચિ પદાર્થવડે અશુચિ પદાર્થનો ભોગ જ શક્ય બને છે. એટલે હે માતાપિતા ! મનુષ્યભવના કામભોગ અપવિત્ર છે, આ તમે નિશ્ચિતપણે જાણીલો. ૨। મનુષ્યભવના કામભોગો અશાશ્વત છે-એટલે કે અલ્પકાલીન છે, વાન્તાસ્રવ છે-એટલે કે વમનોત્પાદક છે. પિત્તાસ્રવ છે-પિત્તોદ્ગારી છે. ખેલાવશ્ત છે-કફના ઉત્પાદક છે. શુક્રાસ્રવ-શુક્ર-વીર્યધાતુ વહેવડાવનારા છે-લોહીને વહેવડાવનારા છે. (દુરુચ્છમાસનીસાસા) ઉચ્છ્વાસ અને નિ:શ્વાસના ભયંકર રીતે સંચાલક છે. આ સંસારના ભોગો ભોગવતાં જે વધારે પડતી શ્વાસોચ્છવાસની ક્રિયા અંદર બહાર આવળા કરે છે, તેના માટે આપણે નિશ્ચિતરૂપે એમ ન કહી શકીએ કે જે શ્વાસ બહાર નીકળી રહ્યા છે, તે ફરી પાછા આવશે જ. એ પણ શક્ય થઈ પડે કે તે પાછા ન પણ આવે. (દુરુચ્છમુત્તપુરિસપૂયવહુપહિપુન્ના) આ સંસારના કામભોગો મૂત્ર, પુરીષ, પૂય, પીપ, જેવા આવ કુત્સિત પદાર્થોથી યુક્ત રહે છે. (ઉચ્ચારપાસવળખેલજલ્લસિંધાણગવંતપિત્તમુક્કસોણિયસંભવા) આમાં ઉચ્ચાર

चणं=मूत्रं, खेलः=श्लेष्मा, जलः=शरीरमलं, 'जल' इति देशीयःशब्दः । निह्-
घानम् =नासिका मलं, वान्तं=वमनम्, पित्तं=प्रतीतम्, शुक्र=व्रीर्यं, शोणितं=
रक्तम्, तेषां संभवः=उत्पत्तिर्येषु ते, तथाः अधुवा=अस्थिराः, अनियताः, अशा-
श्वताः, शटनपटनविध्वंसनधर्माः, तथा किपाकफलोपमाः—यथा किपाकवृक्षस्य-
फलानि मक्षणकालएवमधुराणि, मक्षणानन्तरं तु तत्काल एव मरणप्रदानि भवन्ति,
तद्वदिमे कामभोगा भोगकालएव सुखरूपाः परंतु तत्परिणामो दुर्गतिप्रद इति
भावः । तथा-पश्चात् पुरतश्च खलु भवश्यं विप्रहाणीयाः=परित्याज्याः अथ कः
खलु हे मातापितरौ ! जानाति 'केषुर्वि गमणाए के पच्छा गमणाए' पित्रोः

(उच्चारपासचणखेलजल्लसिंघाणगवंतपित्तसुक्रसोणियसंभवा) इन में
उच्चार पेशाब, श्लेष्म-पित्त, जल-शरीर का मैल नाक का मैल वमन,
पित्त, शुक्र और रक्त इनकी ही उत्पत्ति होती है। अतः जब (अधुवा)
ये काम भोग-अस्थिर (अणिइया) अनियत (असासया) अशाश्वत हैं
(सडनपडनविध्वंसणधम्मा किपाकफलोपमा) शटन पटन, एवं विध्वंसन
धर्मवाले हैं और किपाकफल के समान हैं—जैसे भोगकाल मधुर किपाक
फल भक्षण करने के बाद ही प्राणोपहारक होता है—उसी तरह भोगते
समय रुचिकर प्रतीत होने वाले ये काम भोग भी परिणाम में दुर्गति
के ही देने वाले होते हैं। (पच्छा पुरं च णं अवस्स विप्पजहिणिज्जा) और
जो अवश्य ही आगे या पीछे छोड़े जायेंगे ऐसे हैं तो (से के णं अम्म-
याओ जाणई के पुर्वि गमणाए के पच्छा गमणाए?) तो फिर हे माता

भूत्र. श्लेष्म, पित्त, जल, शरीरનો મેલ, નાકનો મેલ વમન, પિત્ત.
શુક્ર અને રક્ત એમની જ ઉત્પત્તિ શક્ય છે. એટલે ત્યારે આ કામભોગો (અધુવાં)
અસ્થિર (અણિઇયા) અનિયત અને (અમાસયા) અશાશ્વત છે (સડનપડન
વિધ્વંસનધમ્મા કિંપાકફલોપમા) શટન, પટન, અને વિધ્વંસન ધર્મ-
વાળા છે. અને કિંપાકફળની જેમ છે જેમકે ઉપભોગના સમયે કિંપાકફળ મધુર
સ્વાદવાળું હોય છે, અને એના ઉપભોગ એટલે કે ભક્ષણ કર્યા પછી મૃત્યુ પમા-
ડનાર છે, તેજ પ્રમાણે ઉપભોગના સમયે રુચિકર લાગતા આ કામભોગો અને
દુર્ગતિ કરનારા જ છે. (પચ્છાપુરંચ ણં અવસ્સં વિપ્પજહિણિજ્જા) અને વહેલા
મોડા ગમે ત્યારે આ કામભોગોનો ત્યાગ તો કરવો જ પડશે ત્યારે (સે કે ણં અમ્મ
યાઓ જાણઈ કે પુર્વિ ગમણાએ કે પચ્છા ગમણાએ?) હે માતાપિતા !

पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्वं मृत्युवशंगतः परलोके गमनाय प्रवर्तिष्यते, कः पश्चाद् गमनाय इति को जानाति ? न कोऽपीत्यर्थः 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु हे मातापितरौ यावत् प्रव्रजितुम् ॥२८॥

मूलम्—तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-इमेणं ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए सुबहुहिरण्णे य सुवण्णे य कंसे य दूसे य मणिमोत्तियसंखसियप्पवालरत्तरयणसंतसारसावइज्जे य अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पगामं दाउं पगामं भोत्तुं पकामं परिमाएउं, तं अणुहिंति ताव जाव जाया ! विपुलं माणुस्सगं इट्ठिसक्कारसमुदयं तओ पच्छा अणुभूय कल्लोणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पव्वइस्ससि । तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी—तहेवणं अम्मयाओ ! जणं तं वयह—इमे ते जाया ! अज्जग पज्जग पिउपज्ज—यागए जाव तओ पच्छा अणुभूयकल्लोणे पव्वइस्ससि' एवं खलु अम्मयाओ ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावते एय अगिसाहिए चोर साहिए रायसाहिए दाइयसाहिए मच्चु-साहिए अगिसामन्ने जाव मच्चुसामन्ने सडणपडणविद्धं-सणधम्मे पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जे से केणं जाणइ

पिता ! यह कौन जान सकता है कि आप और हममें से पहिले और पीछे कौन परलोक जाने वाले हैं इस लिये जब यह नहीं जाना जा सकता है (तं इच्छामि णं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए) तो मैं चाहता हूँ कि आप मुझे आज्ञा देवें ताकि मैं श्रवण भगवान् महावीर के समीप मुंडित होकर उनसे मुनिदीक्षा ले लूँ ॥सूत्र २८॥

डोणु डुडी शके डे तमाग अने अमारभांथी पडिदां परलोके जवानी तैयारी डोणु करे ? ओटला भाटे न्यारे आ वात आपणे नष्टी शकता नथी त्यारे (तं इच्छामि णं अम्मयाओ जाव पव्वइत्तए) हुं आहुं छुं डे तमे भने मुंडित थधने श्रमणु लजवान भट्ठापीरनी पासे मुनि दीक्षा लेवानी आज्ञा आयो. ॥ सूत्र “ २८ ” ॥

अम्मयाओ ! के पुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छमिणं जाव पव्वइत्तए ॥ सू० २९ ॥ ॥

टीका—‘तएणं तं इत्यादि । ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरं वेवमवादिष्टाम्=उक्तवन्तौ, ‘इमं च णं ते जाया !’ इदं च खलु ते जात ! हे जात ! = हे पुत्र ! इदं च खलु ते-तव ‘अज्जयपज्जय पिउपज्जयागए’ आर्य-यकप्रार्यक पितृप्रार्यकागतं=तत्र आर्यकः-पितामहः ‘दादा’ इति भाषायाम् प्रार्यकः-प्रपितामहः, ‘परदादा’ इति भाषायाम्, पितृप्रार्यकः-पितुः प्रपितामहः-तेभ्यः समोगतं, सुबहु=प्रभूतं ‘हिरन्नेय’ हिरण्यं=रजतं च, ‘सुवण्णे य’ सुवर्णं च, ‘कंसेय’ कांस्यपात्राणि च, ‘दूसे य’ दूस्यं=चीनांशुकादीनि श्रेष्ठवस्त्राणि, ‘मणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावतेए’ मणिमौक्तिकशखशिलाप्रवालरकरत्नसंसारस्वापतेयं=तत्र मणयः=चन्द्रकान्तादयः, मौक्तिकानि=मुक्ताफलानि, शङ्खाः=दक्षिणावर्तादयः, शिला स्पर्शमणिः-यस्य स्पर्शमात्रेण लौहः सुवर्णं भवति, प्रवालानि=विद्रुमाः, रत्नरत्नानि=पद्मरागादीनि, तथा-अन्यच्च यत्-सत्=विद्यमानं, सारं=सारभूतं

‘तएणं तं मेहं कुमारं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) उस मेघकुमार से (अम्मयापियरो) माता पिताने (एवं वयासी) ऐसा कहा (इमेणं ते जाया ! अज्जय पज्जय पिउपज्जयागए) हे पुत्र ! यह दादा, परदादा तथा पिताके प्रपिता मह से चला आ रहा (सुवण्णहिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसे य मणिमोत्तिय संखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसावडज्जे य) हिरण्य-चांदी सुवर्ण, कांसा, चीनांशुक आदि श्रेष्ठ वस्त्र, चन्द्रकान्त आदि मणियो, मुक्ता फल (मोती) शंख-(दक्षिणवर्त शंख) जिसके स्पर्श से लोहा सुवर्ण

‘तएणं तं मेहं कुमारं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्पारणाद (तं मेहं कुमारं) मेघकुमारने (अम्मया पियरो) मातापिताओ (एवं वयासी) कहुं के—इमे णं ते जायां ! अज्जय पज्जय पिउपज्जयागए) हे पुत्र ! दादा, परदादा तेभज् पिताना परदादाना समयथी ज (सुबहु हिरण्णे य सुवण्णे य कंसेय दूसेय मणिमोत्तिय संख सिलप्पवालरत्तरयण संतसारसावडज्जे य) हिरण्य (चांदी), सुवर्ण, कांसु, चीनांशुक वगेरे उत्तम वस्त्रो, चन्द्रकान्त वगेरे मणियो, मोती, शंख (दक्षिणावर्त शंख) जेने स्पर्शवाथी दोषांउ सुवर्णमां परिवर्तित थय् नथ छे-तेवे स्पर्श मणि, भूगो, पचीराज

સ્વાપત્તેયં=દ્રવ્યં-ધનં, યાનાસનશય્યાભવનોદ્યાનાદિકં તેષા સમાહારઃ, તત્તથા, 'અલાહિ' અલં=પ્રતિપૂર્ણં યાવત્ આસપ્તમાત્ કુલવંશાત્ પ્રકામં દાતું, પ્રકામં ભોક્તું, પ્રકામં પરિભાજયિતુમ્ 'તં' તદ્ધનમ્ 'અણુહોહિ' અનુભવ=મુદ્ધુ સ્વેત્યર્થઃ, તાવત્ યાવત્ હે જાત ! હે પુત્ર ! વિપુલં માનુષ્યકમ્ 'ઈર્ઙ્ગિ સકારસમુદયં' ઋદ્ધિમત્કારસમુદયમ્-તત્ર ઋદ્ધિઃ=મહાપુણ્યોપાર્જિત સંપત્તિઃ, સત્કારઃ=સકલજનાદરઃ, તાસાં યઃ સમુદયઃ-ભાગ્યોદયઃ, તમ્ અનુભવ । તતઃ પશ્ચાદ્-'અણુભૂયકલ્લાણે' અનુભૂતકલ્યાણઃ=કૃતસંસારસુખાનુભવઃ, શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્યાન્તિકે પ્રવ્રજિષ્યસિ ।

તતઃ સ્વહુ સ મૈધકુમારો માતાપિતરાદેવમવાદીત્ તથૈવ સ્વહુ હે

બન જાતા હૈ એસા સ્પર્શમણિ, મંગા, પદ્મરાગ આદિલાલ રત્ન તથા ઔર બી મૌજૂદ જો સારભૂત દ્રવ્ય યાન, આસન શય્યા ભવન તથા ઉદ્યાન આદિક હૈ કિ જો અપની [અલાહિં] સાત પીઢી તક આગે ચલતા રહેગા ઔર જિસકા તુમ મનમાના દાન કરો તો બી સમાપ્ત નહી હો સકતા હૈ મનમાના જિસકા ભોગ કરો મનમાના સગે સંબંધિયોં મેં બી જિસકો દો ફિર બી કમ ન હો કિ કિતના ઔર રહ્યા હૈ-એસે ઇસ્ અક્ષય દ્રવ્ય કા તુમ [અણુહોહિ] સ્વીકાર કર આનન્દ કે સાથ ભોગ કરો । (તાવ જાવ જાયા વિપુલં માણુસસગં ઈર્ઙ્ગિ સવકાર સમુદયં) તથા મનુષ્ય ભવ સંબન્ધી કામ ભોગો કો ભોગો । એવં ઋદ્ધિ તથા સત્કાર સે જો તુમ્હારા યહ ભાગ્યોદય હો રહ્યા હૈ વેટા ઉસે ભોગો । (તઓ પચ્છા કલ્લાણે અણુભૂય સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ પવ્વડસ્સસિ) વાદ મેં જવ કિ તુમ સંસાર કે સુખોં કા સ્વૃચ અનુભવ કર ચુકા-તવ-શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે પાસ દીક્ષા લેના । (તણં સે

વગેરે લાલ રંગના રત્નો તેમજ બીજાં પણ ઘણાં સારભૂત દ્રવ્યો-જેમકે યાન, આસન, શય્યા, ભવન તેમજ ઉદ્યાન વગેરે છે, જે (અલાહિં) આપણી સાત સાત પેઢી સુધી આગળ કાયમ રહેશે અને તમે પોતાની ઇચ્છા મુજબ દાન આપો તો પણ તે ખૂટશે નહિ, તમે જોઈએ તેટલું સગાંવહાલાંને આપો તો પણ તે અખૂટ રહેશે, એવા આ અક્ષય દ્રવ્યને તમે (અણુહોહિ) સ્વીકારો અને આનંદની સાથે એનો ઉપભોગ કરો. (તાવ જાવ જાયા વિપુલમાણુસસગં ઈર્ઙ્ગિ સવકારસમુદયં) તેમજ મનુષ્યભવના કામભોગો ભોગવો. આ રીતે ઋદ્ધિ તેમજ સત્કાર વડે જે તમારે લાગ્યોદય થઈ રહ્યો છે, તેને ભોગવો. (તઓ પચ્છા કલ્લાણે અણુભૂય સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ પવ્વડસ્સસિ) પછી ત્યારે તમે સંસાર સુખોનો સારી પેઠે ઉપભોગ કરી લો ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જઈને

मातापितरौ ! यत् खलु तद् यूयं वदथ—‘इदं च खलु ते हे जान ! आर्यक
मार्यक पितृप्रार्थकागतम् इत्यादि यावत् अनुभव कृद्विसत्कारममुदयम्,’
ततः पश्चाद् अनुभूतकल्याणः प्रव्रजिष्यसि’ इति एवं खलु=हे मातापितरौ !
हिरण्यं च सुवर्णं च यावत् स्वापनेयं ‘अग्निसाहिए’ अग्निस्वाहितम् अग्नेः
स्वाहित=सुष्ठुआहितम्=आयतम् अधीनमित्यर्थः, यथा स्वामिनस्तथा अग्नेरपि
योग्यमिदं हिरण्यादिकम्, अग्नौ भस्मी भवतीति भावः । ‘चोरसाहिए’
चौरस्वाहितं चौराधीनं चौरैरपहृतं भवतीति भावः, ‘रायसाहिए’ राज-
स्वाहितं राजाऽऽयत्तं राजा करदण्डादिभिर्गृहीतं भवतीति भावः ‘दाइयसा

मेहे कुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) माता पिता के ऐसे वचन सुनकर
मेघकुमारने उनसे ऐसा कहा—(तहेवणं अम्मयाओ जणं तं वयह) जान तो
ठोक है—जैसी आप लोग कह रहे हैं कि (इमे ते जाया अज्जगपज्जग
पिउपज्जयागए जाव तओ पच्छा अणुभूय कल्लाणे पन्वइस्ससि) हे पुत्र तुम
दादा, परदादा तथा पिता के भी प्रपितामह से चला आ रहा इस हिरण्य—सुवर्ण
आदि द्रव्य का मनमाना भोग करो—खाओ पिओ और मौज करो—कृद्वि
सत्कार से उदित हुए अपने भाग्योदय को आनन्द के साथ भोगो ॥
फिर दीक्षा धारण कर लेना इत्यादि (एवं खलु अम्मयाओ हिरण्णे य
सुवण्णे य जाव सावतेए य अग्निसाहिए चोरसाहिए रायसाहिए दाइय
साहिए मच्चुसाहिए अग्निसामण्णे जाव मच्चुसामण्णे सडणपडणविद्धंस-
णधम्मए पच्छापुरं चणं अवस्सं विप्पजहणिज्जे से केण जाणइ अम्मयाओ !
केपुव्व गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पन्वइत्ताए) सो इस

दीक्षा लेलो. (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापियरं एवं वयासी) मातापितानां
आ वयने सांखणीने मेघकुमारे तेमने छुं के (तहेव णं अम्मयाओ जणं तं
वयह) ने बात तमे छड़ी रह्या छे ते भरोभर छे. (इमे ते जाया अज्जग
पज्जग पिउ पज्जयागए जाव तओपच्छा अणुभूयकल्लाणे पन्वइस्ससि)
हे पुत्र ! दादा, परदादा तेमज पिताना पणु परदादाना समयथी संअहु करेहुं आ
द्रव्य पोतानी छच्छा मुज्ज लोअवे, भूण जाओ पीओ, अने भोजभज करे,
कृद्वि सत्कार वडे उदय पाभेला पोताना लाओअयने सारी पेठे लोअवे. त्याख्याद
दीक्षा लेलो. ” (एवं खलु अम्मयाओ ! हिरण्णे य सुवण्णे य जाव सावते
ए य अग्निसाहिए चोरसाहिए राय साहिए दाइय साहिए मच्चु
साहिए अग्निसामण्णे जाव मच्चुसामण्णे सडणपडणविद्धंसणधम्मए
पच्छा पुरं च णं अवस्सं विप्पजहणिज्जे सेणं ण जाणइ अम्मयाओ ! के
पुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए तं इच्छामि णं जाव पन्वइत्ताए)

હિષ્, દાયાદસ્વાહિતે-દાયાદાઃ=ભ્રાત્રાદયસ્તેષાં સ્વાહિતે=સ્વાયત્તં તૈર્વિભા-
જિને ભવતીતિ ભાવઃ, 'મચ્ચુસાદિષ્' મૃત્યુ સ્વાહિતે=મૃત્યોરધીનં=નાશાધીનં
દુર્વૃત્તપુત્રાદિભિર્નાશિતં ભવતીતિ ભાવઃ। ઉક્તંચ—

દાયાદાઃ સ્પૃહયન્તિ તસ્કરગણા મુષ્ણન્તિ ભૂમિભુજો ગૃહ્ણન્તિ સ્વબલં
પ્રદર્શ્ય હુતશ્ચુગ્ મસ્મીકરોતિ ક્ષણાત્। અમ્મઃ લ્લાવયતે ક્ષિતૌ વિનિશ્ચિતં ય
ભાહરન્તે દઠાત્, દુર્વૃત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિધનં ધિગ્ દુઃસ્વદં તદ્વનમ્ ॥ ૧ ॥

પર મેરા આપસે એસા કહના હૈ કિ યે સ્વ હિરણ્ય સુવર્ણ આદિ દ્રવ્ય
જિનકે અક્ષય હોને આદિ કે વિષય મેં આપ સુજ્ઞ સે કહ રહે હો વે
જૈસે અપને સ્વામી કે આધિન હોને હૈ—વૈસે હી વે અગ્નિ કે ભી આધીન
બન સકતે હૈ। ચૌરોં કે આધીન બન સકતે હૈ। દૂસરે રાજા લોગ ઇન્હેં
કરાદિ દ્વારા અપહરણ કર સકતે હૈ। માઈ આદિ દાયાદ ઇન્હેં અપને આધીન
બના સકતે હૈ। દુશ્ચરિત્ર પુત્રાદિ દ્વારા યે વિનષ્ટ કિયે જા સકતે હૈ। યહી
બાંત કિસી કવિને ઇસ શ્લોક દ્વારા પ્રકટ કી હૈ—

(દાયાદાઃ સ્પૃહયન્તિ, તસ્કરગણાઃ મુષ્ણન્તિ इत्यादि)—તાત્પર્ય ઇસકા
યહ હૈ—કિ ધનાદિ દ્રવ્ય હે માતાપિતાઓ। ઇસ જીવ કો સુખદ ત્રિકાલ
મેં ભી નહીં હો સકતા હૈ। યહ તો મોહ વશવર્તી જીવ કા હી કેવલ
એક માત્ર કલ્પના હૈ—અદિ એમા હી માના જાવે તો અનગાર અવસ્થા કે
ધારી સકલ સંયમી જીવ હૈ વે ઇસકે અભાવ મેં અત્યન્ત દુઃસ્વી માને
જાને ચાહિયે—પરન્તુ એમા નહીં હૈ કારણ વે ઇસકે સદ્ભાવ મેં જો નાના
પ્રકારકી ચિન્તાઓ સે કદર્થના હોતી હૈ ઇસસે સર્વથા રહિત હૈ—દાયાદ લોગ

તો મારું કહેવું એવું છે કે આ બધા ચાંદી સોનું વગેરે દ્રવ્યો—જેના માટે તમે
અણુટ હોવા વિશેની વાત રજુ કરી રહ્યા છો—તે જેમ પોતાના સ્વામીની પાસે રહે
છે, તેથી પ્રતિકૂળ (તે દ્રવ્યો) અગ્નિને પણ ભેટે છે, ચોરોને સ્વાધીન બને છે,
અને બીજા રાજા કર વગેરેના રૂપમાં એને લઈ શકે છે. ભાઈ વગેરે કુટુંબીઓ
એને અધિકાર બતાવીને હરી શકે છે. કુપુત્રો વગેરેથી એનો નાશ થઈ શકે છે.

કોઈ કવિએ કહ્યું છે—“દાયાદાઃ સ્પૃહયન્તિ, તસ્કરગણાઃ મુષ્ણન્તિ”

કહેવાનો હેતુ એ છે કે ધન વગેરે દ્રવ્યોનું આ જીવને માટે સુખ સ્વરૂપ થવું
તે ત્રિકાળમાં પણ શક્ય બની શકે તેમ બાણતું નથી. આ તો ફક્ત મોહનાવશમાં
અપડાએલા જીવની એક વ્યર્થ કલ્પના છે. જે દ્રવ્યથી જ બધા સુખી થતા હોય
તો અનગાર અવસ્થા ધારી બધા સંયમી જીવો આ દ્રવ્યના અભાવે દુઃખી હોવા
જોઈએ. પણ એમ કંઈ બાણતું નથી. કેમકે દ્રવ્ય-ધન—ની હયાતીયાં અનેક પ્રકાર-
ની ચિંતાઓ અને ઉપાધિઓ બીલી થાય છે તેમનાથી તે અનગાર મુનિઓ સંપૂર્ણ-

‘અગ્નિસામાન્ને’ અગ્નિસામાન્યમ્ અગ્નિસદૃશં યથાઽગ્નિઃ સર્વં મસ્મીકરોતિ, તથૈવ ધનં સર્વાનાત્મગુણાન્નાશયતિ મદપ્રમાદાદિજનકત્વાત્, ‘જાવ મચ્ચુસામાન્ને’ યાવત્-મૃત્યુસામાન્યમ્ અત્ર યાવચ્છબ્દેન ચૌરસામાન્યં, રાજસામાન્યં, દાયાદ-
 હિસ દ્રવ્ય કો દેશ્વ કર હિસકી ચાહના ક્રિયા કરતે હૈ ચોર હમેશા ચોરાને કો તૈયાર રહતે હૈ, રાજાલોગ અપને બલકા પ્રદર્શન કર હિસે જવર્દસ્તી હર લિયા કરતે હૈ। એક ક્ષણ મેં મી અગ્નિ હિસે અપના આહાર બના સકતી હૈ। જમીન મેં ગાઢે ગયે દ્રવ્ય કો પાની અપને પ્રવાહ દ્વારા તહમ નહસ કર દેતા હૈ। યહ હાલત હિસ દ્રવ્ય કી હૈ। ફિર સુવ્વદાયક કૈસં હો સકતા હૈ। (અગ્નિસામાન્ને) હિસ દ્રવ્ય કો જો એસા માનતે હૈં કિ હિસકે હોને પર આત્મગુણોં કા વિકાસ હોતા હૈ સો વે મૂલ મેં હૈં-કારણ અગ્નિ જિસ પ્રકાર જો મી ઉસમેં ઢાલા જાતા હૈ ઉસે યહ મસ્મ કર દેતી હૈ ઉસી પ્રકાર યહ દ્રવ્ય મી આત્મા કે સમસ્ત ઉત્તમ ગુણોં કો એવં વિષય કષાય આદિકા જનક હોને સે નષ્ટ કર દેતા હૈ। (જાવ મચ્ચુસામાન્ને) હિસી તરહ યહ દ્રવ્ય મૃત્યુ જૈસા હૈ। મૃત્યુ જૈસે પ્રાણોં કી અપહારક હોતી હૈ ઉસી પ્રકાર યહ મી અપને સ્વામી કે પ્રાણોં કા અપહારક હોતા હૈ હિસી ધનકી વજહ સે કઈ પ્રાણિયો કે પ્રાણ નષ્ટ હોતે દેશ્વે જાતે હૈં। ઢાકૂ આકર ધન વાલોં કો માર ઢાલતે હૈં યહ વાત સમી જાનતે હૈં। (યાવત્) પદ સે “ચોર સામાન્ય, રાજસામાન્ય, દાયાદસામાન્ય,” ઇન પદોં કા

પણે મુકત છે. વારસ તરીકેનો ભાગ લેવાનો હુકમ ધરાવનારા બધા કુટુંબીઓ આ દ્રવ્યને ભેંધને એને મેળવવાની કામના કરે છે; ચોર એને ચોરી જવાની તક શોધતા રહે છે. રાજાઓ પોતાની શક્તિનો પ્રયોગ કરીને આ દ્રવ્યને બળબળરીથી ઝૂંટવી લે છે. અગ્નિ ભેતભેતામાં એતું. લક્ષણ કરી શકે છે. જમીનમાં દાટેલા દ્રવ્યને પાણી પોતાના પ્રવાહથી નષ્ટ કરી નાખે છે. આ દ્રવ્યની એ જ સાચી હાલત છે. પછી તે સુખદ કેવી રીતે થઈ શકે. (અગ્નિસામાન્ને) આ દ્રવ્યને જે લોકો આત્મગુણોના વિકસાવનારૂં માને છે, તે પોતાની બલતે છેતરી રહ્યા છે, કેમકે જેમ અગ્નિમાં જે કંઈ પણ તેમાં નાખાય છે, તેને રાખ બનાવી દે છે, તેમ જ આ દ્રવ્ય પણ આત્માના બધા ઉત્તમ ગુણોનો વિષય કષાય વગેરેને ઉત્પન્ન કરનારૂં હોવાથી વિનાશ કરે છે. (જાવ મચ્ચુસામાન્ને) આ રીતે દ્રવ્ય મૃત્યુ જેવું છે મૃત્યુ જેમ પ્રાણ હરે છે, તેમ જ આપણા પોતાના સ્વામીના પ્રાણ હરણ કરે છે. આ દ્રવ્યને કારણે જ કેટલાક માણસોના પ્રાણ નષ્ટ થતા ભેવાય છે. ધનિક માણસોને ડાકુઓ મારી નાખે છે, આ વાત બધા જાણે છે. (યાવત્) પછી “ચોર સામાન્ય રાજ સામાન્ય દાયાદ સામાન્ય” આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. અથવા તો

સામાન્યમ્. इतिबोध्यम् । चौरादिसदृशं धनम् आत्मगुणापहारकत्वात्. अपिच प्राणान् मृत्युरिवात्मगुणान् धनमपहरतीति भावः । पुनः क्रीदृशं धनमित्याह—
'सङ्गपङ्गविद्धंसणधम्म' शटनपतनविध्वंसनधर्मकं शटनं=वस्त्रादेर्जीर्णत्वं प्राप्तस्य तन्त्वाद्यवयवानां विनाशः पतनं=वर्णादि विनाशः, विध्वंसनं=मूलोच्छेदः स धर्मो यस्य तत्तथा पश्चान् पुरतश्च खलु अवश्यविप्रहाणीयम् अवश्यं त्याज्यम्, अथ कः खलु जानाति हे माता पितरौ ! को यावद् गमनाय

संग्रह हुआ है। अथवा चौरादि सामान्य इसे इसलिये भी कहा गया है यह आत्मा के गुणों का विनाशक होता है। यह आत्मा में अनेक अनेक दुर्गुणों को उत्पन्न कर देता है। हिंसा झूठ, चोरी व्यसन, सभी निन्दित कार्य इसी धन के चल पर मनुष्य करते हैं। अतः आत्मा के सद्गुणों का विनाश इनके सद्भाव में अवश्य होता है। (सङ्गपङ्गविद्धंसणधम्म) पौद्गलिक पर्याय होने से इस द्रव्य का भी शटन पतन एवं विध्वंसन स्वभाव है। यह तो हर एक कोई जानता है कि पौद्गलिक वस्तुओं में सदा एक रूपना नहीं रहती है। वे जीर्ण हो जाती हैं—नष्ट हो जाती हैं। वर्णादिक रूप भी उनका परिवर्तित हो जाता है। यद्यपि पौद्गलिक पदार्थों का द्रव्य दृष्टि से मूलतः विनाश नहीं होता है परन्तु पर्याय की अपेक्षा उनका मूलतः भी विनाश हो जाता है। इसलिये धन को—यहां शटन, पतन एवं विध्वंसन धर्म वाला प्रकट किया गया है। (पच्छापुरं च णं अवस्सविप्पज्जहणिज्जे से के णं जाणइ अम्मयाओ ! के पुव्वं गमणाए के पच्छा गमणाए इत्यादि) अतः हे माता पिता ! इस द्रव्य का जब एक न एक

આ દ્રવ્યને ચોરાદિ સામાન્ય એટલા માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ આત્મગુણોને નષ્ટ કરનાર છે. આત્મામાં આ દ્રવ્ય ઘણા દુર્ગુણો ઉત્પન્ન કરે છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યસન એ બધા નિન્દિત કર્મો આ ધનના બળે જ માણસો કરતા હોય છે. એટલે દ્રવ્યની હયાતીમાં ચોક્કસપણે આત્મગુણો નાશ પામે છે, આમાં લગીરે શંકા નથી. (સઙ્ગપઙ્ગવિદ્ધંસણધમ્મે) પૌદ્ગલિક પર્યાયના લીધે આ દ્રવ્યનું પણ શટન, પતન, અને વિદ્ધંસન સ્વભાવ છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં સદા એકરૂપતા નથી, આ વાત તો બધા જાણે જ છે. તે શુદ્ધ થઈ જાય છે, નષ્ટ થઈ જાય છે, રંગરૂપ પણ તેમનું બદલાઈ જાય છે. જો કે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ મૂલતઃ આ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશ પામતા નથી, પણ પર્યાયની દૃષ્ટિએ મૂળ રૂપે તેમનો (પદાર્થોનો) વિનાશ થાય છે. એટલા માટે ધનને અહીં શટન, પતન અને વિધ્વંસન ધર્મોવાળું કહેવામાં આવ્યું છે. (પચ્છા પુરં ચ ણં અવસ્સવિપ્પજ્જહણિજ્જે સે કે ણં જાણઈ અમ્મયાઓ કે પુવ્વં ગમણાએ કે પચ્છા ગમણાએ इत्यादि)

मातापित्रोः पुत्रस्य च मध्ये कः पूर्व परलोकं गमिष्यति कः पश्चाद् गमिष्यतीति न कोऽपि जानातीत्यर्थः । 'तं' तत् तस्माद् इच्छामि खलु यावत् प्रवर्जितम् ॥ सू० २९ ॥

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो जाहे नो संचाएइ, मेहं कुमारं बहूहि विसयाणुलोमाहिं आघयणाहिं य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य, आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा, सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा, ताहे विसयपडिकूलाहिं संजमभउव्वेयकारियाहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा एवं वयासीएसणं जाया ! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवलिए पडिपुण्णे

दिन विनाश अवश्य है—तो ऐसी स्थिति में मोक्षाभिलाषी का यह कर्तव्य है कि वह इसका अवश्य ही परित्याग कर अपने कल्याण की साधना कर लेवे। इसे ध्रुव मान मान कर जो आत्मकल्याण से वंचित रहते हैं—वे अज्ञान हैं। कौन इस बात को कह सकता है कि इनका भोक्ता पहिले नष्ट हो जावेगा और बाद में ये नष्ट होंगे अथवा पहिले ये नष्ट होंगे और भोगने वाला बाद में नष्ट होगा। इसलिये ममता का परित्याग कर हमें आप दीक्षा लेने की आज्ञा प्रदान की जियो। यह मत कहिये कि हमारे परलोक जाने पर ही तुम दीक्षा लेलेना—कारण जीवन का कुछ भरोसा नहीं है कौन पहिले जावे और कौन बाद में इसका निर्णय कैसे किया जा सकता है ॥ सूत्र २९ ॥

એથી હે માતાપિતા ! આ દ્રવ્યનો કેઈ દિવસ વિનાશ થોકકસ થશે જ તો એવી સ્થિતિમાં મોક્ષાભિલાષી માણસનું આ કર્તવ્ય છે કે આનો અવશ્ય ત્યાગ કરીને પોતાના કલ્યાણ માટે તૈયાર થઈ જાય. આ વાતને નહિ સ્વીકારતા જે માણસ આત્મકલ્યાણથી વંચિત રહે છે, તે અજ્ઞાની છે. આ વાત કોણ બતાવી શકે છે કે આ દ્રવ્યના ભોક્તા પહેલાં નાશ પામશે, અને ત્યારબાદ આ દ્રવ્યો નષ્ટ થશે, અથવા પહેલાં આ નષ્ટ થશે અને ભોક્તા પછી નષ્ટ થશે એટલા માટે મમતા ત્યજીને મને તમે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો. તમે એમ ન કહેતા કે અમારા મૃત્યુ પછી તમે દીક્ષા લેજો, કેમકે આ ક્ષણભંગુર જીવનનો શો વિશ્વાસ ? અહીં કોણ પછી અને કોણ પહેલાં જશે એ વાત કોણ બતાવી શકે છે ? ॥ સૂત્ર “ ૨૯ ” ॥

णेयाउए संसुद्धे सल्लगतणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे निज्जाणमग्गे निव्वा-
 णमग्गे सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे अहीव एगंत दिट्ठीए, खुरोइव एगंत-
 धारोए, लोहमया इव जवा चावेयव्वा, वालुयाकवले इव निर-
 स्साए, गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए, महासमुदो इव भुयाहिं
 दुत्तरे, तिकखं चंकमियव्वं, गरुअं लंबेयव्वं, असिधारव्व संचरियव्वं,
 णो य खलु कप्पइ जाया ! समणाणं निग्गंथाणं आहाकम्मिएवा
 उदेसिए वा कीयगडे वा ठवियए वा, रइयए वा, दुब्भिव्वभत्तेवा
 कंतारभत्ते वा बद्दलियाभत्ते वा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंद-
 भोयणे वा फलभोयणे वा बीयभोयणे वा हरियभोयणे वा भोत्तएवा
 पायए वा तुमं च णं जाया ! सुहसमुचिए णो चेव णं दुहसमुचिए
 णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुहं णालं पिवासं णालं वाइयपित्थिय-
 सिंभिय सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं
 परीसहोवसग्गे उदिन्ने सम्मं अहियासित्तए, भुंजाहि ताव जाया !
 माणुस्सए कामभोगे तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्व-
 इस्ससि। तएणं से मेहे कुमारे अम्मापिऊहिं एवं वुत्ते समाणे अम्मा-
 पियरं एवं वयासी-तहेवणं तं अम्मयाओ ! जणं तुब्भे ममं एवं
 वयह-‘एसणं जाया ! निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे० पुणरवि तं
 चेव जाव तओ पच्छा भुत्तभोगी समणस्स३ जाव पव्वाइस्ससि’
 एवं खलु अम्मायाओ ! निग्गंथे पावयणे कीवाणं कायराणां कापु-
 रिसाणं इहलोक पडिवद्धाणं परलोग निप्पिवासाणं उरणुचरे पायय
 जणस्स णो चेवणं धीरस्स निच्छियस्स ववसियस्स एत्थकिं दुक्करं
 करणयाए ! तं इच्छामिणं अम्मयाओ ! तुब्भेहिं अवभणुण्णाए
 समाणे समणस्स भगवओ जाव पव्वइत्तए ॥सू० ३०॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः खलु तस्य मेघस्य कुमारस्य माता पितरौ ‘जाहे ना संचाएं त’ यदा न शक्नुतः=न समर्थौ भवतः मेघं कुमारं वशीकर्तुम्, कैरुपायैः ? इत्याह—‘बहूहि’ इत्यादि । बहुभिः=अनेकप्रकाराभिः—‘विसयाणुलोमाहिं’ विषयानुलोमाभिः विषयाणां शब्दा दीनामनुलोमाः—तत्र विषयेषु प्रवर्तकत्वेनानुकूलाः, ताभिः, विषभोगएव मनुष्यलोके सारांशस्तदर्थमेव सर्वे जनाः प्रवर्तन्ते, उक्तंच—

“यदि रामा यदि च रमा, यदि तनयो विनयधी गुणोपेतः ।

तनयेतनयोत्पत्तिः, सुरवरनगरे किमाधिक्यम् ॥१॥ इति,”

“अर्थागमो नित्यमरोगिता च, प्रिया च, भार्याप्रियवादिनी च ।

वश्यश्च पुत्रोऽर्थकरी च विद्या षड्जीवलोकस्य सुखानि राजन् । ॥२॥ इति॥

इत्यादिरूपाभिः ‘आधवणाहिं य’ आख्यापनाभिश्च बहुविधैराख्यानैः=सामान्यतः कथनैश्च, ‘पन्नवणाहिं य प्रज्ञापनाभिश्च=विशेषतः कथनैश्च ‘सन्नवणाहिं य’ संज्ञापनाभिश्च=संबोधनाभिः ‘हे पुत्र ! हे जात ! हे अद्भ !’ इत्यादिवाग्भिः संबोध्य कथनैश्च, ‘विन्नवणाहिं य विज्ञापनाभिश्च=‘त्वमेवास्माकमस्यां वृद्धावस्थायामाधारोऽसि अवलम्बनमसी’ इत्यादिरूपेण सप्रेम-

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इस तरह (तस्स मेहस्स कुमारस्स) उस मेघकुमार के (अम्मापियरो) माता पिता (जाहे) जब (मेहं कुमारं) मेघकुमार को (बहूहि विसयाणुलोमाहिं आधवणाहिं य, पन्नवणाहिं य, सन्नवणाहिं य, विन्नवणाहिं य, आधवित्तए वा, पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा,) शब्दादि विषयों में प्रवृत्ति कराने वाले होने के कारण अनुकूल ऐसे अनेकविध सामान्य कथनों से विशेष कथनों से तथा संबोधनपूर्वक किये गये कथनों से, तुमही हमारी इस वृद्धावस्थामें एकमात्र आधारभूत हो इत्यादि

‘त एणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) आ प्रभाणे (तस्स मेहकुमारस्स) मेघकुमारना (अम्मा पियरो) मातापिता (जाहे) ज्यारे (मेहं कुमारं) मेघकुमारने (बहूहि विसयाणुलोमाहिं आधवणाहिय, पन्नवणा हि य, सन्नवणाहिय, विन्नवणा हिय, आधवित्तए वा, पन्नवित्तए वा सन्नवित्तए वा विन्नवित्तए वा) शब्द वगेरे सांसारिक विषयोभां प्रवृत्ति करानार होवाथी विषयेने अनुकूल ओवा धणा सामान्य कथनोधी विशेष कथनोधी, संबोधनवाणा कथनोधी, बारंवार प्रेम अने द्वैन्य प्रकट करनारा आवा कथनोधी कहुं केहे मेघकुमार ! तमे न ओकनी ओक अमारी घडपणुनी लाट्टी छे.

દીનવચનેન પુનઃપુનર્વિજ્ઞસિર્વકકથનૈશ્વ, અત્ર વિષયાનુકૂલાભિરાહ્યાનાદિ-
રૂપામિશ્વતુર્વિધાભિર્વાગ્મિરિતિ ભાવઃ, 'આઘવિત્તેવા' આહ્યાતું વા, 'પન્નવિત્તે
વા' પ્રજાપયિતું વા, 'સન્નવિત્તેવા' સંજાપયિતું વા, 'વિન્નવિત્તેવા' વિજ્ઞા-
પયિતું વા, ન શક્નુતઃ' :ઈતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ । યદા માતાપિતરૌ=ધારિણી દેવી
શ્રેણિકો રાજા ચ સ્વપુત્રં વિષયાનુકૂલાભિરાહ્યાનાદિભિઃ પ્રતિવોધયિતું=પ્રવ્ર-
જ્યાતો નિવર્તયિતું ન શક્નુતઃ સ્મેતિસંશ્ચિત્તાર્થઃ તાહે' તદા 'વિસયપટિકૂલાર્હિ'
વિષયપ્રતિકૂલાભિઃ=વિષયભોગવિરોધિ-તપઃસંયમસંબન્ધિનીભિઃ 'તપઃ=
સંયમપાલનં સુદુષ્કર' મિત્યાદિભિર્વાગ્મિરિત્યર્થઃ, 'સંજમમહાઉવ્વેયકારિયાર્હિ'
સંયમમયોદ્વેગકારિકાભિઃ=સંયમપાલને પરીપહોપસર્ગસહનપ્રાધાન્યેન તત્કૃત
ક્લેશસંભાવિતમયોદ્વેગપ્રદર્શનીભિરિત્યર્થઃ, 'પન્નવણાર્હિ પન્નવેમાણા' પ્રજા
પનાભિઃ પ્રજાપયન્તૌ, એવં=વંક્ષ્યમાણપ્રકારેણ, અવાદિષ્ટામ્=ઉક્તવન્તૌ-ઈદં સ્વલુ

રૂપ પ્રેમ પૂર્વક કિયે-પુનઃપુન દીન વચનો સે અથવા બાર ૨ વિજ્ઞપ્તિપૂર્વક
કથનો સે (આઘવિત્તેવા) કહને કે લિયે (પન્નવિત્તેવા) પ્રજાપના
કરને કે લિયે (સન્નવિત્તેવા) અચ્છી તરહ સમજાને કે લિયે (વિન્ન
વિત્તેવા) નિવેદન-કરને કે લિયે (નો સંચાણંતિ) સમર્થ નહી હુએ-અર્થાત્-
ધારિણીદેવી ઓર રાજા શ્રેણિક વિષયાનુકૂલ કરનેવાલી આહ્યાનાદિરૂપ
વાણિયોંદ્વારા મેઘકુમાર કો જવ પ્રવ્રજ્યાગ્રહણ કરનેકી ભાવના સે વિચલિત
કરને કે લિયે સમર્થ નહી હો સકે (તોહ) તવ વે (વિસયપટિકૂલાર્હિ)
વિષયભોગ વિરોધી એસી (પન્નવણાર્હિ) તપ સંયમ સંબંધી વાણીયોં દ્વારા
તપઃ સંયમ કા આરાધન ચહુત હી દુષ્કર હૈ ઇત્યાદિરૂપ વચનોં દ્વારા-
(સંજમમહાઉવ્વેયકારિયાર્હિ) કિ જો ઉસે સંયમ મેં ભય તથા ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન
કરાને વાલી થી (પન્નવેમાણા) સમજાને હુએ (એવં વચાસી) હસ પ્રકાર

તેમ જ વારંવાર અનેક પ્રકારથી વિજ્ઞપ્તિ પૂર્વક કથનથી, (આઘવિત્તેવા) કહેવામાં
(પન્નવિત્તેવા) પ્રજાપના કરવામાં (સન્નવિત્તેવા) સારી રીતે સમજા-
વવામાં, (વિન્નવિત્તેવા) નિવેદન કરવામાં (નો સંચાણંતિ) તેઓ અને
સકળ ન જ થયા, એટલે કે ધારિણીદેવી અને રાજા શ્રેણિકની સંસારના ક્ષણભંશુર
વિષયો તરફ વાળનારી વાણી મેઘકુમારને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાની ભાવનાથી ચલિત
કરવામાં સમર્થ ન થઈ શકી. (તાહે) ત્યારે તેઓ (વિસયપટિકૂલાર્હિ)
વિષય ભોગ વિરોધી એવી (પન્નવણાર્હિ) તપ-સંયમની વાણી દ્વારા તપ અને
સંયમની આરાધના અત્યંત કઠણ છે, વગેરે વચનોં દ્વારા (સંજમમહાઉવ્વેય
કારિયાર્હિ)-કે જે મેઘકુમારના સંયમમાં ભય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી હતી-
(પન્નવેમાણા) સમજાવતાં (એવં વચાસી) આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા-

हे जात ! = हे पुत्र ! 'निर्गन्धे' नैर्ग्रन्थं = त्रन्धाद् बाह्याभ्यन्तररूपाद् निष्क्रान्ताः, निर्ग्रन्थाः तेषामिदं नैर्ग्रन्थं, 'पावयणं' प्रवचनम् आगमः (सूत्राग्रे दीर्घः प्राकृतत्वात्) 'सच्चे' सत्यं यथावस्थितरूपनिरूपकत्वात्, 'अणुत्तरे' अणुत्तरं न विद्यते उत्तरं श्रेष्ठं यस्मादित्यनुत्तरं सकलहितकरत्वात् । अन्येषां प्रवचनं न सर्वज्ञप्रणीतमस्तीत्याह—इदं नैर्ग्रन्थं प्रवचनं 'केवलियं' केवलिकं केवलं = सम्पूर्णज्ञानं तदस्यास्तीति केवली तेन प्रोक्तं केवलिकं, 'पडिपुन्ने' प्रतिपूर्णं सम्पूर्णं सकल वस्तु निरूपकत्वात्, 'णेयाउए' न्यायोपेतं यथार्थपदार्थ निर्णायकत्वात् 'संसुद्धे' संशुद्धं संशयोदि दोषवर्जितत्वात् 'सल्लगतत्ते' शल्यकर्तनं = मायादिशल्यकर्तनं छेदकमित्यर्थः, 'सिद्धिमग्गे' सिद्धिमार्गः—सेधनं सिद्धिः = आत्म कल्याणं, तस्य मार्गः हितार्थप्रापकत्वात्, 'मुत्तिमग्गे' मुक्तिमार्गः कर्मबन्धनमोचनं मुक्तिः, तस्या मार्गः कर्मरहितावस्थाकारकत्वात्, 'निज्जाणमग्गे' निर्याणमार्गः—

कहने वगे—(एस णं जाया) हे पुत्र ! यह (निर्गन्धे पावयणे) निर्ग्रन्थ प्रवचन (सच्चे अणुत्तरे केवलिये पडिपुन्ने णेयाउए संसुद्धे सल्लगतत्ते सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे) यथावस्थित स्वरूपका निरूपक होने से सत्य है जिससे दुनिया में समस्त प्राणियों का हितकत्ती होनेके कारण और दूसरा कोई पदार्थ श्रेष्ठ नहीं हो सकता है ऐसा है, केवली भगवान द्वारा प्ररूपित हुआ है समस्त वस्तुओं का निरूपण करने वाला होने के कारण जो सम्पूर्ण रूप से अपने में पूर्ण है यथार्थपदार्थ का निर्णायक होने से जो न्यायोपेत है, संशय विपर्यय एवं अनध्यवसाय आदि दोषों से वर्जित होने के कारण जो सर्वथा शुद्ध है, माया मिथ्या, एवंनिदान इन तीन शल्योका जो विनाशक है, हितार्थकी प्राप्ति कराने वाला होने से जो आत्मकल्याण रूप सिद्धि का मार्गरूप है, कार्य-रहित अवस्था जीवोंकी ईस्की आरा-

(एस णं जाया) हे पुत्र ! आ (निर्गन्धे पावयणे) निर्ग्रन्थ प्रवचन (सच्चे अणुत्तरे केवलिये पडिपुन्ने णेयाउए संसुद्धे सल्लगतत्ते सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे) यथावस्थित स्वरूपने प्रतिपादित करनार होवाथी सत्य छे, जगतना गंधा लुपोनुं हित करनार होवाथी अना करतां गीले डोछ पदार्थ श्रेष्ठ नथी, आ केवणी भगवान द्वारा प्ररूपित थयेनुं छे, सकल वस्तुओनुं निरूपण करनार होवाथी आ संपूर्णपणे पोतानी भेजे पूर्ण छे, यथार्थ पदार्थनो निर्णायक होवाथी आ न्यायोपेत छे, संशय, विपर्यय, अने नध्यवसाय वगेरे दोष वन्थ होवाथी आ संपूर्ण रूपमां शुद्ध छे. माया, मिथ्या अने निदान आ त्रणु शल्योनो आ विनाशक छे. हितप्राप्ति करवनाइं होवाथी आ आत्मरूप इत्याणुनो सिद्धिनो मार्ग छे, लुवोनी कार्य रहित अवस्था ओनी आराधनाथी न थाय छे, ओटला भाटे ने मुत्तिन

નિર્વાણં=કર્મતો વહિર્ભવનં, તસ્યમાર્ગઃ=પુનરાવૃત્ત્યા=ગમનરહિતત્વાત્ યત્ર ગત્વા
 ન કદાચિદપિ પુનઃ સંસારે સમાયાતાતિ ભાવઃ । 'નિઘ્વાણમગ્ગે' નિર્વાણમાર્ગઃ—
 નિર્વાણં=નિરાવાધસુખં સમસ્તકર્મ કૃતવિકારરહિતત્વાત્, તસ્ય માર્ગઃ 'સન્ન-
 દુક્ખપહીણમગ્ગે' સર્વ દુઃખપહીણમાર્ગઃ—સર્વાણિ=શારીરિકમાનસિકાનિચ
 દુઃસ્વાનિ ઇતિ સર્વદુઃસ્વાનિ, તેભ્યઃ પ્રહીણઃ=પ્રક્ષીણઃ ચાસૌમાર્ગઃ સકલક્લેશક્ષ-
 યકારકત્વાત્ તથા, 'અહીવેગંતદિટ્ઠીએ' અહિરિવેકાન્તદૃષ્ટિકમ્ આમિષગ્રહણં
 પ્રતિ અહિરિવ સર્પે ઇવ ચારિત્રપાલનં પ્રતિ, એકાન્તા એકાગ્રા દૃષ્ટિ બુદ્ધિ
 યસ્મિન્ પ્રવચને તત્, એકાગ્રતાયાઃ દુષ્કરત્વાત્ તથા સાદૃશ્યમિતિ ભાવઃ ।
 તથા 'સુરો ઇવેગંતધારાએ' સુરે ઇવ એકાન્તધારકં, સુરમ્ય=શસ્ત્રવિશેષસ્ય
 ચ એકાન્તો અદ્વિતીયા ધારાયસ્ય તત્ અપવાદ ક્રિયા વર્જિતૈકધારમિત્યર્થઃ,
 'લોહમયા ઇવ જત્રા ચાવેયઘ્વા' લોહમયા ઇવ યથાચર્ચયિતવ્યાઃ લોહમય

ધના સે હોત્તી હૈ 'ઈસલિયે જો—મુક્તિ કા માર્ગ રૂપ હૈ, જો (નિજ્ઞાણ મગ્ગે)
 જિવકે લિયે કાર્ય સે અલગ હોને રૂપ નિર્ણય કા—માર્ગ હૈ (નિઘ્વામગ્ગે)
 નિર્વાણ કા માર્ગ હૈ—નિરાવાધ સુખ કા નામ નિર્વાણ હૈ ક્યોં કિ યહ સુખ
 કર્મકૃત વિકાર સે રહિત હોતા હૈ—એસે (સન્નદુક્ખપહીણમગ્ગે) સકલ
 કર્મજન્ય ક્લેશોં કા ક્ષયકારક હોને કે કારણ યહ શારીરિક એવં માન-
 સિક—દુઃખોં સે રહિત એક અદ્વિતીય માર્ગરૂપ હૈ । (અહીવેગંત દિટ્ઠીએ)
 જૈસે સર્પ કી દૃષ્ટિ આમિષગ્રહણકી તરફ એકાગ્રરૂપસે હોતી હૈ ઉસી તરહ
 ચારિત્રપાલન કે પ્રતિ જિસમેં એકાન્તરૂપ દૃષ્ટિ હૈ—નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન કિસી
 ભી અવસ્થામેં ચારિત્ર અંગિકાર કરનેવાલે કો યહ ઉપદેશ નહી દેતા હૈ
 કિ તુમ ઉસચારિત્ર મેં શિથિલતા પ્રદર્શિત કરો । (સુરોઈવ એગંતધારાએ)
 જૈસે સુરા કી ધારા એકાન્તરૂપસે તીક્ષ્ણ રહા કરતી હૈ—ઉસી તરહ

માર્ગ એવો છે, જે (નિજ્ઞાણમગ્ગે) છુવને માટે કાર્યથી જુદું થવા રૂપ
 નિર્ણય—માર્ગ છે. (નિઘ્વાણમગ્ગે) નિર્વાણનો માર્ગ છે, નિરાવાધ સુખનું નામ
 નિર્વાણ છે, કેમકે આ સુખ કર્મજન્ય વિકારથી રહિત હોય છે, એવા અવ્યાવાધ
 સુખનો માર્ગ નિર્ણય પ્રવચન જ છે. (સન્નદુક્ખપહીણમગ્ગે) સમસ્ત કર્મ-
 જન્ય ક્લેશોનું વિનાશક હોવાથી નિર્ણય પ્રવચન શારીરિક અને માનસિક દુઃખ
 વિહીન એક અપૂર્વ માર્ગરૂપ છે. (અહિવે એગંતદિટ્ઠીએ) જેમ સાપની નજર
 માંસ ગ્રહણ કરવા તરફ ચોંટીને રહે છે, તેમ જ ચારિત્ર પાલન પ્રત્યે એકાન્તરૂપ
 દ્રષ્ટિ જે વ્યક્તિમાં છે,—નિર્ણય પ્રવચન કોઈ પણ સંજોગોમાં ચારિત્ર સ્વીકારનારને
 આ ઉપદેશ નથી આપતા કે તમે ચારિત્રમાં શેથિલ થતાવો. (સુરો ઇવ એગંત
 ધારાએ) જેમ છરાની ધાર એકાન્તરૂપે તીક્ષ્ણ હોય છે, તે જ પ્રમાણે આમાં પણ

यव चर्चगमिव चारित्रं दुष्करमित्यर्थः, मिक्थकदन्तैः 'मेण-भोम' इतिप्र-
सिद्धद्रव्यनिमित्तैर्दन्तैर्लोहमय चणक चर्वणमि। चारित्रपालनं दुष्करमिति
भावः 'वालुया कवले इव निरस्साए' वालुका कवल इव निःसारकं=वालुका
ग्रास इव निरास्वादः-विषयास्वादवर्जितमित्यर्थः। पुनः कीदृशं प्रवचनम् गंगा
इव महानदी पडिसोयगमणाए' गङ्गेव महानदी पतिस्रोतो गमनेन-प्रतिस्रोतसा-
गमनेन=प्रवाहाभिमुखगमनेन गङ्गेव दुस्तरं प्रवचनमनुपाश्रयितुमित्यर्थः,
अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गसम्भृतं चारित्रपालनमतीव दुष्करमितिभावः,
'महासमुद्रो इव भुयाहिं दुत्तरे' महासमुद्र इव भुजाभ्यां दुस्तरं, भुजाभ्यां

इसमें भी क्रिया आचार आदिरूप धारे बड़ी तीक्ष्ण है।—(लोहमया इव-
जवा चावेयव्वा) जिस तरह मोम (मेण) के जिस के दांत बने हों, वह लोहे के
चने नहीं चबासकता है—उसी तरह सकल संयम रूप चारित्र का-
पालन भी बड़ा कठिन कार्य है (वालुयाकवलेइव निरस्साए) वालुका का
ग्राम जिस प्रकार निस्सार-स्वाद रहित-होता है—उसी तरह विषय सुख
से वर्जित होने के कारण निर्ग्रन्थ प्रवचन भी—निस्सारहै (गंगाइव महानदी
पडिसोय गमणाए) जिसतरह प्रवाहकी प्रतिकूल दिशा तरफ चलने वाला-
व्यक्ति गंगा नदी को पार नहीं कर सकता उसी—तरह विषय कषायों
से प्रतिकूल होकर इस निर्ग्रन्थ-प्रवचन का पालन करना भी बड़ा ही
दुष्कर कार्य है क्योंकि इसके पालन करने में जीवोंको बड़ी २ अनुकूल
प्रतिकूल परिषहें और उपसर्ग-समय २ पर टक्करें दिया करते हैं। अतः
चारित्रकी परिपालना ऐसे समय बड़े दुष्कर हो जाती है—महासमुद्रोइव
भुयाहिं दुत्तरे) भुजाओं जैसे समुद्र का पार करना अशक्य होता है—

क्रिया आचाररूप धार णहु ञ तीक्ष्ण होय छे. (लोहमया इव जवा चावेयव्वा)
जेमके जेना दांत भीणुना जनेला होय तो ते दोणउना यण्ण आवी शकतो नथी,
ते ञ रीते सकण संयमरूप चारित्र्यनुं पालन णहु ञ कठण काम छे. (वालुया
कवले ' इव निरस्साए) जेम रीतीना केणियो जेस्वाद होय छे, तेम ञ विषय
सुण रहित होवाथी आ निर्ग्रन्थ प्रवचन पणु निस्सार छे. (गंगाइव महानदी पडि
सोयगमणाए) जेम प्रवाहनी प्रतिकूल दिशाभां जनार भाणुस गंगा नदीने
पार थछ शकतो नथी, तेज रीते विषय कषायेथी प्रतिकूल थछने आ निर्ग्रन्थ प्रवच-
ननुं पालन करवुं पणु अतीव कठण काम छे, जेमके जेनुं पालन करवाभां एवोने
घण्ण लयंकर अनुकूल प्रतिकूल परिषदो जने उपसर्गो वणतोवणत उदार करता ञ
रहे छे. ओटवे चारित्र्यनुं पालन आवा समये णहु ञ कपडं थछ पडे छे. (महा-
समुद्र इव भुयाहिं दुत्तरे) भाणुसने जेम पोताना आहुओथी तरीने समुद्रने

સમુદ્ર તરણમિવદુસ્તરં 'તિક્ષ્ણં ચંકમિયવ્વં' તીક્ષ્ણં ચઙ્ક્રમિતવ્યમ્=તીક્ષ્ણં કુન્તાદિ
 શબ્દં ચઙ્ક્રમિતવ્યમ્=આક્રમણીયં કુંતાપ્રક્રમણમિવ મોક્ષમાર્ગગમનં 'ગરુઠં
 લંબેયન્ત્વ' ગુરુકો લંબયિતવ્યઃ, ગુરુશબ્દસ્ય સકલપર્વતાપેક્ષયા ગુરુત્વ
 વિશાલત્વાદિ ગુણત્વાત્ મેરુ લક્ષણયા ગુરુકો=મેરુઃ સ લંબયિતવ્યઃ=અવલંબ-
 નીયઃ મેરુભારોદ્વહનવર્ધુર્વહં પ્રવચનમિતિભાવઃ, 'અસિધારવ્વસંચારિયવ્વં' અસિ-
 ધારે વ સંચરિતવ્યમ્, યથા સ્વર્ણધારોપરિ સંચરણીયમ્, इत्येवं रूपं वर्तते । कस्मा-
 देतस्य दुष्करत्वं ? मित्याह—'णो खलु कप्पइ' इत्यादि हे पुत्र ! नो खलु क-
 ल्पने श्रमणानां निर्ग्रन्थानां आहाकम्मिए वा' आधाकर्मिकवा आधानम्—
 आधा, साध्वर्थ संकल्पः, तत्पूर्वकं—कर्म—आधाकर्म, तत्र भवं साध्वर्थ षट्कायोप

उसी तरह इसका पार करना भी कठिन है (तिक्ष्णं चंकमियव्वं) मोक्ष मार्ग
 पर चढ़ना मानों भालों की अनी पर चलना है (गरुठं लंबेयव्वं) जैसे
 सुमेरु पर्वत का भार वहन करना सर्वथा अशक्य है उसी तरह यह
 निर्ग्रन्थ प्रवचन भी बड़ा दुर्वह है । (आसिधारव्व संचारियव्वं) तलवार
 की धार पर जैसे चलना है—उसी तरह इसका पालना है मानों तल-
 वार की धार पर चलना है । कोई साधारण बात नहीं है । (णो खलु
 कप्पइ जाया समणाणं निर्ग्रन्थाणं आहाकम्मिए वा उद्देसिएवा कीय-
 गढे वा ठवियए वा रइयए वा दुब्भिकखभत्ते वा कंतारभत्तेवा बहलिय भत्तेवा ।
 गिलाणभत्तेवा मूलभोयणे वा कंदभोयणे वा फलभोयणे वा वीथभो-
 यणे वा हरियभोयणेवा भोत्ताएवा पायए वा तुमं च णं जाया) कारण
 साधु के निमित्त जो आहारादिक बनाया जाता है वह इस अवस्था में
 उसे कल्पित नहीं होता है । क्योंकि उसके लेने में षट्काय के जीवों

પાર કરવો મુશ્કેલ છે, તેમજ એનું પાર ઉતરવું પણ કઠણ છે. (તિક્ષ્ણં ચંકમિયવ્વ)
 મોક્ષ માર્ગે ચાલવું તે બાણે ભાલાઓની આણી ઉપર ચાલવું છે. (ગરુઠં લંબે-
 યવ્વં) જેમ સુમેરુ પર્વતનો ભાર વહન કરવો એકદમ અસંભવ છે, તેમ જ આ
 નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન પણ સર્વથા દુર્વહ છે. (અસિધારવ્વ સંચારિયવ્વં) તલવારની
 ધાર ઉપર ચાલવાની જેમ આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનું પાલન પણ ખૂબ જ કપરું કામ
 છે. આ કોઈ સામાન્ય વાત નથી. (ણો સ્વલુ કપ્પઈ જાયા સમણાણં નિર્ગ્ર-
 થાણં આહા કમ્મિએ વા ઉદ્દેસિએવા કીયગઢેવા ઠવિયએ વા રइयएवा दुब्भिकख
 भत्तेवा कंतारभत्तेवा बहलिया भत्तेवा गिलाणभत्ते वा मूलभोयणे वा कंद भोय-
 णेवा फलभोयणेवा वीथभोयणेवा हरियभोयणेवा भोत्ताए वा पायएवा तुं मं चणं
 जाया) કારણ કે સાધુને માટે જે આહાર વગેરે બનાવવામાં આવે છે, તે સાધુ ગ્રહણ
 કરતા નથી—કેમકે તેને ગ્રહણ કરવામાં ષટ્કાયજીવોની વિરાધનાનો દોષ સાધુને લાગે

मर्दनपूर्वकं निष्पादितमाहारादिकमित्यर्थः, 'उद्देशि एवा' औद्देशिकं वा उद्देशनं उद्देशः तत्र भवम् औद्देशिकं-कर्मार्थकं साधुमुद्दिश्य कृतं, कीयगडे वा' क्रीत-क्रीतं=साधुनिमित्तं मूल्येन गृहीतं, 'ठविय ए वा' स्थापितं वा=अमुकस्मै साधवे दास्यामीति संस्थापितं, रदिय ए वा' रचितं=मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचितं, 'दुर्भिक्ष भक्ते वा' दुर्भिक्षभक्तं वा, यद्दुर्भिक्षे भिक्षुकार्थं निष्पादितं, के विराधना का दोष साधु को लगता है। आधः का अर्थ साधु के लिये किया गया संकल्प है। इस संकल्प पूर्वक जो आरंभ किया जाता है वह आधः कार्य है। और इस संकल्प में जो होता है वह आधा-कर्मिक--आहारादिक वस्तु है। इसी तरह किसी एक साधु के उद्देश से जो आहार आदिक किया जाता है वह औद्देशिक है। वह भी इस अवस्था में साधु के लिये कल्पित नहीं माना गया है। क्रीत क्रीत दाता यदि पैसा देकर उसे कहीं से ग्वरीद कर ले आता है और साधु को आहार में दे देता है तो वह भी साधु के लिये लेना योग्य नहीं है। स्थापित में यह आहारादिक वस्तु अमुक साधु के लिये दंगा इस भावना से दाता उसे अपने यहां रखकर यदि किसी दूसरे साधु के लिये कि जिस के लिये उसे उसने संकल्पित नहीं किया है, दे देता है तो वह भी साधु को अकल्पित है। रचित--मोदक चूर्ण आदि जब पुनः मोदक रूप से बना दिये जावे तो वे भी साधु के लिये आहार में लेना कल्पित नहीं हैं। दुर्भिक्ष भक्त--अकाल के समय जो अन्न आदि सामग्री साधु के लिये दाताने बनाइ हो, वह भी साधु के लिये

छे. 'आधः' नो अर्थ साधुना भाटे करवामां आवेदोसंकल्प छे आ संकल्पने लधने जे काम शुरु करवामां आवे छे, ते आधः कार्य छे, अने आ संकल्पमां जे होय छे ते आधाकर्मिक आहारादिक वस्तु छे. आ प्रमाणे जे कोर पणु ओक साधुने उद्देशीने जे आहार वगेरे जनाववामां आवे छे, ते औद्देशिक छे आ स्थितिमां ते पणु साधुने भाटे कल्पित इपे मानवामां आव्युं नथी.-क्रीत-क्रीत-दाता जे पैसा आपीने तेना भाटे कथांकथी जरीद करीने लावे छे, ते पणु साधुने भाटे स्वीकार्य नथी. स्थापित--कोर आपनार (दाता) "हुं आ आहार वगेरे वस्तु अमुक साधुने आपीश" आ लावनाथी दाता तेने पोतानी पासो संजड़ीने गणे अने कोर पील जे साधुने-के जेना भाटे तेणे संकल्प सरजोअे क्यो नथी-आपे तो ते पणु साधुने अकल्पित छे. रचित--लाडवाना चूरा वगेरेने इरीथी लाडवाना इप्रमां जनाववामां आवे तो ते पणु साधुने भाटे आहारइपे स्वीकार्य नथी-दुर्भिक्ष भक्त-दुकाणना वणते दाताओे लिजारीने भाटे जे अन्न सामग्री तैयार करावी होय

‘कान्तारभक्तेवा’ कान्तारभक्तं वा, कान्तारं=निर्जनवनं तत्रागतजनार्थं पाचितं
 ‘वर्दलियामक्ते’ वर्दलिका=वृष्टिः, तन्निमित्तं याचकार्थं निष्पादितं, ग्लान-
 भक्ते वा’ ग्लानभक्तं ग्लानार्थं निष्पादितं, मूलभोयणे वा’ मूलभोजनं वा
 मूलानि=कसेरुकादीनि, तेषां भोजनं वा, ‘कन्दभोयणे वा’ कन्दभोजनं वा-
 कन्दाः=मूरणादयः, तेषां भोजनं, ‘फल भोयणे वा’ फलभोजनं वा, फलानि=
 आम्रादीनि तेषां भोजनं, बीजभोयणे वा’ बीजभोजनं वा=बीजानि=शाल्यो-
 दीनि, तेषां भोजनं, ‘हरियभोयणे वा हरिभोजनं वा=हरितानि=इक्षुप्रभृ-
 तीनि तेषां भोजनम् एतत्सर्वं सचित्तं सदोषं ‘भोत्तए वा’ भोक्तुं वा ‘पायए

अकल्प्य है। कान्तार भक्त-अटवी के लिये जो भक्त किया जाता है वह साधु के लिये आहारार्थ लेना दोषावह है। वर्दलिका भक्त-वृष्टि का (वर्षात) निमित्त लेकर याचक जनों के लिये बनाया गया आहार साधु को कल्पित नहीं है। ग्लानभक्त-रोगी के लिये बनाया गया आहार साधु के लिये लेना योग्य नहीं है, मूल भोजन कसेरुकादि (कंदविशेष) का भोजन भी साधु को लेना दोषप्रद है। कन्द भोजन मूरण आदि सचित्त कन्दों का भोजन करना साधु के लिये वर्जित है, इसी तरह शाल्य आदि सचित्त बीजों का आहार, इक्षुरस आदि सचित्त हरे पदार्थों का आहार तथा आम्र आदि सचित्त फलों का आहार भी साधु के लिये लेना वर्जित बतलाया गया है। कारण ये सब मूल आदि पदार्थ सचित्त होते हैं। सचित्त वस्तु का आहार साधु अवस्था में लिया नहीं जाता है। इस लिये साधु इन्हें न तो आहार में काम ले सकता है और न उनके रस को भी पी सकता है यही बात “भोत्तए पायए” इन पदों

ते पणु साधुने भाटे अकल्प्य छे. कान्तारलकत-अटवी (जंगल) मां लछ जवा भाटे तैयार करेले आहार पणु साधुना भाटे स्वीकारवे दोषयुक्त छे वर्दलिकालकत-वर्षाना निमित्त याचकेने भाटे जताववामां आवेले आहार पणु साधुने भाटे कल्पित नथी. ग्लानलकत भीमार भाणुसने भाटे जताववामां आवेले आहार पणु साधुने भाटे स्वीकार्य न होवे जोधये. मूललोजनकसेरुक (कंद विशेष) वगेरेने आहार पणु साधुने भाटे दोषइय गणाय छे. कन्दलोजन-सूण वगेरे सचित्त कन्दोने आहार पणु साधुना भाटे वर्ज्य बनाय छे. आ प्रमाणे ज शाल्य वगेरे सचित्त भीजेने आहार शेरडी वगेरे सचित्त लीला पदार्थोने आहार तेम ज आम्र वगेरे सचित्त इणोने आहार स्वीकारवे साधुने भाटे निषिद्ध मानवामां आव्ये छे. केमके आ जधा मूण वगेरे पदार्थो सचित्त होय छे. सचित्त वस्तुओने आहार साधु अवस्था मां स्वीकार्य गणायो नथी. अटला भाटे साधु आवा पदार्थोने आहार इपमां स्वीकारी न शके अने अभना रसतुं पान पणु न करी शके जे वात ‘भोत्तए पायए’

वा' पातु चारसादिकं न कल्पते, इत्यनेन सम्बन्धः 'तुमं च णं जाया ! त्वं खलु हे जात ! 'सुहसमुच्चिए' 'सुखसमुचितः=सुख योग्यः सुखहेतुकमात्रमेव तव जीवनमि-
त्यर्थः 'नो चेव णं दुहसमुच्चिए' नैव खलु दुःख समुचितः=दुःखयोग्यो नैवापि,
कदापि, दुःखं त्वया न दृष्टमिति भावः। खलु=वाक्यालंकारे 'नालं सीयं'
नालं शीतं, 'अल' शब्दोऽत्र समर्थार्थकः तेन शीतं 'अहियासित्तिए' अध्यासितुं=
सोढुं, इत्यन्तिमपदेन सम्बन्धः, न समर्थः, एवं 'उण्हं' उष्णं 'खुहं' क्षुधा
पिपासां 'वाइयपित्तियसिभिय सण्णिवाइयविचिहरोगायंके' वातिक
पैतिकश्लेष्मिक सान्निपातिकविविधरोगातंकान्, तत्र वातिकाः=वातविकार-
समुद्भवाः आमवातादयः, पैतिकाः=पित्तविकारसमुद्भवाः मूर्छादयः, श्लेष्मिकाः=
कासश्वासादयः, सान्निपातिकाः=वातपित्तकफ संयोजका उन्माद प्रलापादयः,

द्वारा प्रदर्शित की गई है तथा—हे पुत्र ! तुम (सुहसमुच्चिए) इस अवस्था
के लायक नहीं हो—तुम्हारा जीवन तो केवल एक मात्र सुख हेतुक
ही है—सर्व प्रकार के सांसारिक सुख भोगो—इसलिये तुम्हारा यह मनुष्य
जीवन है। (णो चेव णं दुहसमुच्चिए) दुःखों को भोगने के लिये
नहीं है। (णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुहं णालं पिवासं णालं वाइय
पित्तिय सिभियसन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीस
परिसहोवसग्गे उहिने सम्मं अहियासित्तिए) तुम शीत को सहन
करने में समर्थ नहीं हो, उष्ण को सहन करने में समर्थ नहीं हो क्षुधा
को सहन करने में समर्थ नहीं हो तृषा को सहन करने में समर्थ नहीं
हो, वात से उत्पन्न हुए रोगों को पित्तसे उत्पन्न हुए रोगों को श्लेष्म
से उत्पन्न हुए रोगों को, तथा वात, पित्त-कफ के संयोग से उत्पन्न
हुए अनेक विध रोगों को आतंकों को, तुम सहन करने में समर्थ

आ बढो वडे दर्शावनामां आवी तेज ङ छे पुत्र ! तमे (सुहसमुच्चिए) आने योग्य
पण्यु नथी. तमाइं एवन तो इकत संसारना सुभ-लोगो भाटे ङ छे. अंसारना
अधा सुणो तमे लोगवी शके ओटला भाटे ङ आ तमाइं शरीर छे, आ तमाशे
मनुष्य ङन्मछे. (णो चेव णं दुहसमुच्चिए) दुःख लोगववा भाटे आ मनुष्य ङन्म नथी;
(णालं सीयं णालं उण्हं णालं खुः णालं पिवासं णालं वाइय-पित्तिय-सिभिय
सन्निवाइए विविहे रोगायंके उच्चावए गामकंटए बावीसं परिसहोवसग्गे उहिने
सम्मं अहियासित्तिए) तमे ठंडी सहन करी शकशो नहि, गरमी सहन करी शकशो नहि,
तरस सड़ी शकशो नहि, वातथी उत्पन्न रोगोने, पित्तथी उत्पन्न थयेला रोगोने, श्लेष्मथी
उत्पन्न थयेला रोगोने तेमं वात. पित्त इहना संयोगथी उत्पन्न थयेला अनेक अतना
रोगोने तमे सहन करवा लायक नथी. आ प्रभाहे छन्द्रीयोना अतिकृण अनेक

વિવિધા-અનેકપ્રકારાઃ રોગાતઙ્કાઃ-તત્ર રોગાઃ શ્વાસ૧ કાસ૨ ઝવર૩ હાહ૪
 કુક્ષિશૂલ૫ ભગંદ૬ રોશો૭ડ૭ડીર્ણ૮ દષ્ટિશૂલ૯ મસ્તકશૂલા૧૦ ડરોચકા૧૧
 ક્ષિવેદના૧૨ કર્ણવેદના૧૩ કણ્ઠવેદનોદર૧૪ પીડા૧૫ કુષ્ઠાદયઃ૧૬ પ્રતિ-
 ક્ષણઘોરવેદનાજનકાઃ, આતંકાઃ=સઘોધાતિનઃ હૃદયશૂલાદયઃ, તાન્ સોઢું
 ન સમર્થોડસીત્યર્થઃ । ‘ઉચ્ચાવણ’ ઉચ્ચાવચાન્=નાનાવિધાન્ ‘ગામિકંટણ’ ગ્રામકં-
 ટકાન્ इन्द्रियसम्बूहप्रतिकूलान् ‘વાવીસંપડિસહોવસગ્ગે’ દ્વાવિંશતિપરીષહોપસ-
 ગાન્, તત્ર પરિ=સમંતાત્ મુમુક્ષુભિઃ સહ્યન્તે કર્મનિર્જરાર્થં इति परीषहाः=
 ક્ષુધાદયઃ; ઉપસર્ગાઃ=દેવાદિ કૃતા ઉપદ્રવાસ્તાન્ ‘ઉદ્દિષ્ણે’ ઉદીર્ણાન્ ઉદયા
 વલ્લિકા પ્રવિષ્ટાન્ ‘સમ્મં’ સમ્યક્ પ્રકારેણ ‘અધિયાસિત્તણ’ અધ્યાસિતું=
 સોઢું નાલં=ન સમર્થઃ, તસ્માદ્ ‘મુંજાહિ’ મુંક્ષવ તાવત્ હે જાત ! માનુષ્યકાન્
 કામભોગાન્ તતઃપશ્યત્=મુક્તભોગીસન્ શ્રમણસ્ય૩ યાવત્ પ્રવ્રજિષ્યસિ । તતઃ

નહીં હો । ઇસી તરહ ઇન્દ્રિયોં કે પ્રતિકૂલ અનેક પ્રકાર કે ૨૨ (ચાવીસ)
 પરિપહ ઓર ઉપસર્ગ જન્ય હુઃસ્વોં કો ઉદય મેં આને પર તુમ સહન કરને
 મેં સમર્થ નહીં હો । પ્રતિક્ષણ ધાર વેદનોં કો ઉત્પન્ન કરનેવાલે શ્વાસ,
 કાસ, ઝવરદાહ, કુક્ષિ, શૂલ, ભગંદર, અર્શ, અજીર્ણ, દષ્ટિશૂલ, મસ્તક
 શૂલ, અરુચિ’ અક્ષિવેદના, કર્ણવેદના, કણ્ઠવેદનો, ઉદરપીડા ઓર કુષ્ઠ
 આદિ યે સવ રોગ હૈં, તથા જિનકે હોને પર જીવન કા હો શીઘ્ર અંત
 હો જાતા હૈ એસે હૃદયશૂલ આદિ આતંક હૈં । કર્મોં કી નિર્જરા
 કરને કે લિયે મોક્ષામિલાષી જન જો ક્ષુધા આદિ કે કષ્ટોં કો સહન
 કરતે હૈં વે પરીષહ હૈં ઓર દેવાદિક દ્વારા જો ઉન્હેં કષ્ટ દિયે જાતે હૈં
 વે ઉપસર્ગ હૈં । (મુંજહિ તાવ જાયા માણુસ્સણ કામભોગે) હસ લિયે હે
 પુત્ર ! હમારી વાત માનોં પહિલે તો તુમ મન માને મનુષ્યભવ સંબન્ધી

જાતનાં બાવીસ (૨૨) પરિપહે, અને ઉપસર્ગજન્ય હુઃખો ઉદય થશે ત્યારે તમે
 તેમને સહી શકશો નહીં દરેક ક્ષણે ભયંકર વેદના જનક શ્વાસ, કાસ, જવર દાહ,
 કુક્ષિશૂલ, ભગંદર, અર્શ; અપચો, દષ્ટિશૂલ, મસ્તકશૂલ, અરુચિ, અક્ષિવેદના, કર્ણ,
 વેદના, કણ્ઠવેદના, ઉદરપીડા અને કુષ્ઠ વગેરે આ બધા રોગો તેમજ જેમના
 ઉત્પન્ન થવાથી જીવન એકદમ મૃત્યુ વશ થઈ જાય છે એવા હૃદયશૂલ વગેરે આતં-
 કકારી રોગો છે. કર્મોની નિર્જરાકરવા માટે મોક્ષાભિલાષી લોકો ભૂખ વગેરેના કષ્ટો સહન
 કરે છે, તે પરીષહો છે, અને દેવતા વગેરેથી જે તેમને કષ્ટ આપવામાં આવે છે,
 તે, ઉપસર્ગ છે. (મુંજહિ તાવ જાયામાણુસ્સણ કામભોગે) એટલા માટે
 હે પુત્ર ! અમારી વાત માનો. તમે પહેલાં તો ઈચ્છા મુજબ મનુષ્યભવના સમસ્ત

खलु स मेघकुमारो मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन् मातापितरौ एवमवदत्—हे माता पितरौ ! तथैव खलु तत् यत् खलु यूयं मामेवं वदथ—‘इदं खलु हे जात ! नैर्ग्रन्थं, सत्यम् अनुत्तरम्० पुनरपि तदेव यावत् ततः पश्चाद् भुक्तभोगी श्रमणस्य३ यावत् प्रव्रजिष्यसि’=एवं खलु हे मातापितरौ ! नैर्ग्रन्थं प्रवचनं कीचाणं क्लीवानां मदसंह ननवतां पुरुषार्थं हीनानामित्यर्थं ‘कायराणां’ कातराणां=परीपहोपसर्गभीरूणाम्, ‘कापुरिसाणं’ कापुरुषाणाम्=उत्साहवर्जितानाम्, ‘इहलोकपडिबद्धाणं’ इहलोकप्रतिबद्धानां=ऐहिकविषयास्वादनिमग्नचित्तानां, ‘परलोगनिप्पिवासाणं’ परलोकनिःपिपासानां=परलोकपराङ्मुखानां, नास्तिकानां स्वर्गादि श्रद्धारहितानामिति भावः, ‘दुरणुचरं’ दुरनुचरम्=दुष्करम्, आव-

कामभोगी को भोगी (तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) पश्चात् भुक्त भोगी होकर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना । (तए णं से मेहे कुमारे अम्मापिउहिं एवं वुत्तो समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) इस तरह माता पिता ने जब मेघकुमार से ऐसा कहा तो उसने अपने माता पिता से इस प्रकार कहा (तहेव णं तं अम्मयाओ । जणं तुब्भे ममं एवं वयह) हे माता पिता ! बात तो वैसी ही है जैसी आप मुझ से यह कह रहे हैं कि (एस णं जाया णिग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य है अनुत्तर है आदि२, तथा भुक्तभोग, बनकर तुम श्रमण भगवान् महावीर के पास मुनि दीक्षा धारण कर लेना ! (एवं खलु अम्मयाओ णिग्गंथे पावयणे कीचाणं कायराणां कापुरिसाणं इहलोकपडिबद्धाणं

कामभोगी आनन्दही लोगो। (तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) अनेक लोगो लोगवीने तमे श्रमणु लगवान महावीरनी पासे मुनि दीक्षा स्वीकारशे। (तएणं से मेहेकुमारे अम्मापिएहिं एवं वुत्तो समाणे अम्मापियरं एवं वयासी) मेघकुमारने त्प्यारे तेमनां मातापिताये आ प्रभाणे कहुं त्प्यारे जवाणमां मेघकुमार कहुं डे (तहेव णं तं अम्मयाओ ! जणं तुब्भे ममं एवं वयह) हे मातापिता ! जे बात तमे कहे छे ते अशेअर ज छे डे (एस णं जाया निग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे पुणरवि तं चेव तओ पच्छाभुत्तभोगी समणस्सइ जाव पव्वइस्ससि) आ निर्ग्रन्थ प्रवचन सत्य छे, अनुत्तर छे वगेरे, तेम ज आरी पेहे संसारना लोगो लोगवीने तमे मुनि दीक्षा अणुत्तर करशे। (एवं खलु अम्मयाओ णिग्गंथे पावयणे कीचाणं कायराणां

રિતુમશક્યમિત્યર્થઃ, કસ્યેત્યાહ 'પાયયજનસ્સ' પ્રાકૃતજનસ્ય=મનોબલરહિતસ્ય નૈવ સ્વલુ ધીરસ્ય=મનોબલસહિતસ્ય પરીષદોપસર્ગપ્રાપ્તાવપિ કષાયવર્જિતચિત્તસ્યેત્યર્થઃ, 'નિચ્છિયસ્મ' નિશ્ચિતસ્ય=જીવાદિ નવતત્ત્વનિશ્ચયયુક્તસ્ય, 'વવસિયસ્સ' વ્યવસિતસ્ય=ઉદ્યમયુક્તસ્ય 'एत्थ किं दुक्करं' અત્ર કિં દુષ્કરં, અત્ર=

પરેલોગનિષ્પિવામાણં દુરણુચરે કાયયજનસ્સ ણો ચેવ ણં ધીરસ્સ નિચ્છિયસ્સ વવસીયસ્સ एत्थ किं दुक्करं करणयाए) સો યહ તો મૈ ભી માનતા હૈ કિ યહ નિર્ગથ પ્રવચન જો મંદ સંહનન વાળે હૈ—પુરુષાર્થ સે રહિત હૈ—પરીષહ એવં ઉપસર્ગ કે સહન કરને મૈં જો ભીરુ હૈ, ઉત્સાહ જિનકા ચિલકુલ ઢીલા પર તુકા હૈ। જિનકા ચિત્ત ઇહલોક સંબન્ધી-વિચર્યો કે સુખ કે આસ્વાદન કરને મૈં હી મગ્ન હૈ ઓર જો પરલોક કી પિપાસા સે ઇક-દમ પરાહમસ્વ હૈં એસે દેવલોક આદિ કી શ્રદ્ધા સે રહિત નાસ્તિકોં કે દ્વારા હી દુરનુચર હૈ—આચરિત કરને કે લિયે સર્વથા અશક્ય હૈ। તથા જો પ્રકૃત જન હૈં—મનોબલ સે રહિત હૈં—વે ભી ઇસ્કા આચરણ નહીં કર સકતે હૈ—ફિન્તુ જો ધીર હૈં મનોબલ જિનકા વડા હૈ—પરીષહ એવં ઉપસર્ગોં કે આને પર ભી જો કષાય રહિત બને રહતે હૈં—જીવાદિ નવ તત્ત્વોં કે દૃઢ નિશ્ચય સે જો યુક્ત હૈ તથા આત્મસુધાર મૈં વ્યવસાય કરના હી—જિનકા ધ્યેય હૈં ઉનકે લિયે યહાં કયા દુષ્કર હો સકતા હૈ। અર્થાત્ જો ચારિત્ર ધર્મ કે આરાધના કરને મૈં ધીરત્વાદિ ગુણોં સે યુક્ત

કાપુરિસાણં ઇહલોકપહિવદ્ધાણં પરેલોગનિષ્પિવાસાણં દુરણુચરે કાયય જનસ્સ ણો ચેવ ણં ધીરસ્સ નિચ્છિયસ્સ વવસિયસ્સ एत्थ किं दुक्करं करणयाए) આટલું તો હું પણ બાણું છું કે આ નિર્ગથ પ્રવચન ઓછી સહન શક્તિ ધરાવનારા છે, પુરુષાર્થ રહિત છે, પરિષદ અને ઉપસર્ગને સહન કરવામાં જે બીકણુ છે, ઉત્સાહ જેમનો સાવ મંદ પડી ગયો છે જેમનું મન મનુષ્યભવના વિષય સુખ ભોગવવામાં ચોંટી રહ્યું છે, અને જે પરલોકની ઉપેક્ષા કરીને તેનાથી પરાહમુખ છે અને જેઓ દેવલોક વગેરેની બાબતમાં નાસ્તિક ભાવ ધરાવે છે, તેવા નાસ્તિકોં માટે જ તે નિર્ગથ પ્રવચન દુરનુચર છે. એટલે કે તેનું આચરણ નાસ્તિકોંને માટે અશક્ય છે. તેમજ જે પ્રાકૃતજન છે, મનોબળ રહિત છે, તે પણ આનું આચરણ કરવામાં અસમર્થ છે, પણ જે ધીર છે, જે દૃઢ મનોબળવાળા છે, પરીષદ અને ઉપસર્ગોંની હયાતીમાં પણ જે કષાય રહિત થઈને રહે છે—જીવાદિનવ તત્ત્વોના દૃઢ નિશ્ચયથી જે યુક્ત છે, તેમજ આત્મસુધાર માટે જ જે પ્રયત્નશીલ છે; તેમના માટે અહીં શું કઠણ છે. એટલે કે જે ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવામાં ધીરત્વ

नैर्ग्रन्थप्रवचने किं दुष्करं 'करणयाए' करणताया=करणे=चारित्र्यधर्मापराधने,
धीरत्वादिगुणयुक्तस्य न किमपि दुष्करमित्यर्थः, 'तं' तत्=तस्माद् इच्छामि
खलु हे मातापितरौ ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो महावी-
रस्य यावत् प्रवर्जितम् ॥सू० ३०॥

मूलम्—तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएँति वहूहिं
विसयाणुलोमाहि य विसयपडिकूलाहि य आघवणाहि य पन्नवणाहि
य सन्नवणाहि य विन्नवणाहिय आघवित्तए वा पन्नवित्तए वा सन्न-
वित्तए वा विन्नवित्तए वा, ताहे अकामए चेव मेहं कुमारं एवं
वयासी—इच्छामो तव जाया ! एगदिवसमवि ते रायसिरिं । पासित्तए ।
तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियरमणुवत्तमाणे तुसिणीए संचिट्ठइ ।

है ऐसे मनुष्य को इसकी आराधना में क्या कठिनता आ सकता है ।
कुछ नहीं । (तं इच्छामि णं अम्मयाओ तुब्भेहिं अब्भणुणाए
समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव पव्वइत्तए) इसलिये हे माता
पिता ! मैं आपसे श्रमण भगवान महावीर के पास संयम लेने के
लिये आज्ञा चाहता हूँ । आप मुझे आज्ञा दीजिये ।—बाह्य और आभ्य-
न्तर रूप परिग्रह से जो सर्वथा रहित होते हैं वे निर्ग्रन्थ कहलाते हैं—
उन निर्ग्रन्थों द्वारा जिसका उपदेश किया जाता है—अथवा उनका जो अभिमत
होता है वह नैर्ग्रन्थ कहलाता है ।—टीका में जो “ यदि रामा ” “ यदि च
रमा ” इत्यादि—श्लोकद्वय लिखे हुए हैं उनका अर्थ स्पष्ट है ।—॥सूत्र ३०॥

બગેરે ગુણોથી યુક્ત છે; એવા માણસને આમાં શું મુશ્કેલી નહીં થકે છે. (તં ઇચ્છામિ
ણં અમ્મયાઓ તુબ્ભેહિં અબ્ભણુણાણ સમાણે સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
જાવ પવ્વઇત્તણ) એટલા માટે હું માતાપિતા ! હું તમારી પાસેથી શ્રમણ ભગ-
વાન મહાવીર પાસે સંયમ લેવાની આજ્ઞા ચાહું છું. તેમને મને આજ્ઞા આપો. બાહ્ય
અને અભ્યન્તર રૂપ પરિગ્રહથી જે સંપૂર્ણ રીતે રહિત હોય છે, તે નિર્ગ્રન્થ કહેવાય
છે. તે નિર્ગ્રન્થો દ્વારા જેનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે અથવા તો તેમને જે ંજ
હોય છે, તે નૈર્ગ્રન્થ કહેવાય છે. ટીકામાં જે “ યદિ રામા ” “ યદિ ચ રમા ”
બગેરે જે શ્લોકો લખેલા છે, તેમનો અર્થ સ્પષ્ટ જ છે. ॥ સૂત્ર ૩૦ ॥

तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं व-
यासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्गं-
सहरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्टवेह । तएणं ते कोडुंबियपुरिसा
जाव तेवि तहेव उवट्टवेति । तएणं से सेणिए राया बहूहिं गण-
णायग दंडणायगेहि य जाव संपरिवुडे मेहं कुमारं अट्टसएणं सोव-
न्नियाणं कलसाणं एवं रूपमयाणं कलसाणं सुवण्णरूपमयाणं
कलसाणं मणिसयाणं कलसाणं सुवण्णमणिमयाणं० रूपमणिम-
याणं० सुवण्णरूपमणिमयाणं० भोमेज्जाणं० सव्वोदएहिं सव्वमट्ठि-
याहिं सव्वपुप्फेहिं सव्वगंधेहिं सव्वमल्लेहिं सव्वोसहिहि य सिद्धत्थ
ऐहि य सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए सव्वबलेणं जाव दुंदुभिणिग्घोस-
नाइयरवेणं महया महया रायाभिसेएणं अभिसिचइ । तएणं ते
गणणायगपभियओ करयल जाव कट्टु एवं वयासी—जय जय णंदा !
जय जयभद्दा जय नंदा जय भद्दा भदंते, अजियं जिणाहि, जियं पालेहि,
जियमज्जे वसाहि अजियं जिणाहि सत्तुपक्खं, जियं च पालेहि मित्तपक्खं,
जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स नगरस्स अण्णेसि च
बहूणं गामागर जाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहराहि—
त्तिकट्टु जय जय सइं पउंजंति ॥सू० ३१॥

टीका—‘तएणं त’ इत्यादि । ततः खलु तं मेघकुमारं मातापितरौ न
शक्नुतः बहुभिर्विषयानुलोमाभिः=विषयानुकूलाभिश्च विषयेषु प्रवृत्तिजन-

‘तएणं तं मेहं कुमारं अम्मापियरो’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं मेहं कुमारं) जब कि मेघकुमार को (अम्मा
पियरो) माता पिता (बहूहिं विसयाणुलोमाहि य विमयपडिकूला

‘त एणं तं मेहं कुमारं अम्मा पियरो’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्पारभाट (तं मेहं कुमारं) त्पारे मेघकुमारं (अम्मा पियरो)
मातापिता (बहूहिं विषयाणुलोमाहि य विसयपडिकूलाहि य आध-

काभिः, तथा विषयप्रतिकूलभिश्च=तपः संयमाराधनं दुष्करमिति बोधनेन-
विषयप्रतिकूल तपः संयमसम्बन्धिनीभिः आख्यापनाभिः प्रज्ञापनाभिः
संज्ञापनाभिर्विज्ञापनाभिश्च=आख्यानादिरूपाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिस्त्यर्थः, आ-
ख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा संज्ञापयितुं वा विज्ञापयितुं वा, न शक्नुत इति
पूर्वेण सम्बन्धः। यदा माता पितरौ=धारिणी देवी श्रेणिको राजा च=स्वपुत्रं
मेघकुमारं विषयानुकूलाभिश्चतुर्विधाभिर्वाग्भिस्तथा विषयप्रतिकूलाभिश्चतुर्विधा-
भिर्वाग्भिः प्रतिबोधयितुं=गृहे स्थापयितुं न शक्नुतः, 'ताहे' तदा 'अकामए
चेव' अकामावेव 'भोगान् भुत्वा पश्चाद् वृद्धावस्थायां प्रव्रज्यां गृह्णातु' इति
स्वमनोरथमप्राप्सवन्तौ, मातापितरौ मेघकुमारमेवमवादिष्टाम्-'इच्छामो ताव
जाया !' इच्छामस्तावत् हे जात ! एक दिवसमपि ते=नव राजश्रियं द्रष्टुम्,
राज्याभिषेकं प्राप्य राजपदालङ्कृत राजासनवरोपरि समासीन राजचिन्है
र्विभूषितं त्वामेकदिवसमपि द्रष्टुं मनोरथोऽस्माकं वर्तते, एकमपि मातापि-

हि य आधवणा हि य पन्नवणा हि य सन्नवणा हि य विन्नवणा हि य आध-
वत्ति ए वा पन्नवत्ति ए वा सन्नवत्ति ए वा विन्नवत्ति ए वा) इन पूर्वोक्त
विषय प्रवृत्तिजनक तथा विषय प्रतिकूल प्रदर्शक बहुविध आख्यापना रूप,
प्रज्ञापना रूप, संज्ञापना रूप, और विज्ञापना रूप चार प्रकार की वाणियोंद्वारा
कहने के लिये प्रज्ञापित करने के लिये, संज्ञापित करने के लिये विज्ञापित
करने के लिये समर्थ नहीं हो सके (ताहे) तव (अकामए चेव मेहं कुमारं एवं
वयासी) नहीं इच्छा होने पर भी इस प्रकार मेघकुमार से कहने लगे-
(इच्छामो ताव जाया एग दिवसमपि ते रायसिरिपासित्ताए) हे पुत्र !
हम यह चाहते हैं कि हम लोग कम से कम एक दिन भी तुम्हारी
राजशोभा देखें। (तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियरवणुवत्तमाणे

वणा हि य पन्नवणा हि य सन्नवणा हि य विन्नवणा हि य आधवत्ति ए वा
पन्नवत्ति ए वा सन्नवत्ति ए वा विन्नवत्ति ए वा) आगतना पूर्व कहेला
विषयोभां प्रवृत्ति करवनासे तेमज विषयोथी प्रतिष्ठाण ओवा धणु आख्यापना इय,
प्रज्ञापना इय, संज्ञापना इय अने विज्ञापना इय आचार प्रकाशनी वाणीओ द्वारा कहे-
वाभां, प्रज्ञापित करवाभां, संज्ञापित करवाभां अने विज्ञापित करवाभां सङ्गण तथा नहि
(ताहे) त्यारे (अकामए चेव मेहं कुमारं एवं वयासी) इच्छा नहि होवा
छतांओ मेघकुमारने तेओओ कहुं (इच्छामो ताव जाया एग दिवसमपि ते राय-
सिरि पासित्ताए) हे पुत्र ! अमारी इच्छा छे के धारे नहि तो ओके दिवसने
भाटे तो तमारी राजश्रीने ओके लखओ. (तएणं से मेहे कुमारे अम्मापियर-

त्रोर्वचन राज्याभिषेकस्वीकारलक्षणं अनुसरन् संमानयन् तं मनारथ सफलयेति भावः। ततः खलु स मेघकुमारः मातापितरावनुवर्तमानस्तूष्णीकः संतिष्ठते।

ततः खलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा 'एवमवादीत-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ! मेघस्य कुमारस्य 'महत्थं' महार्थ-महान् राज्यवैभवादिस्वपोऽर्थो यत्र तं, 'महग्धं' महार्घं=महामूल्यं, 'महरिहं' महार्हं=महतां योग्यं, 'विउलं' विपुलं=विस्तीर्णं, 'रायाभिसेयं' राजाभिषेकं=राजसम्बन्धिकमभिषेकं राज्याभिषेकसामग्रीमित्यर्थः 'उवद्वेह' उपस्थापयत, संघटयत-संपादयत। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः यावत्

तुसिणीए संचिद्वइ) इस प्रकार मेघ कुमार से जब उसके माता पिताने कहा तो इस पर उसने कुछ भी प्रतिवाद नहीं किया--और उनकी इच्छा पूर्ति निमित्त मौन पूर्वक रह गया। अर्थात्--मातापिता की इच्छा का विरोध न करते हुए उसने उनकी एक दिन को राजा बनने की बात स्वीकृत करली (तएणं से सेणिएराया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी) मातापिता ने जब यह देखा तो श्रेणिक राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया और बुलवाकर उनसे ऐसा कहा--(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्धं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवद्वेह) हे देवानुप्रियो ! तुम लोग शीघ्र ही मेघकुमार के निमित्त विस्तृत रूप में राज्याभिषेक की सामग्री इकट्ठी करो। जिसमें लोगों को राज्य वैभवादि रूप अर्थ स्पष्ट रूप से ज्ञात हो, तथा जो महामूल्य वाली हो, एवं बड़े पुरुषों के

मणुवत्तमाणे तुसिणीए संचिद्वइ) मेघकुमारने न्यारे आ प्रभाण्हे तेभनां माता पितान्णोण्हे क्खुं त्थारे तेण्णे जरापण्णु प्रतिवाह क्ख्यां विना तेभनी छिच्छा भूतिने भाटे मौन सेवीने जेस्सी रह्या. ओटवे डे मातापितानी छिच्छानि विरुद्ध कंठ पण्णु क्ख्या वगर तेभनी ओक द्विसनी राज्ञा जनाववानी वात स्वीकारी लीधी. (तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता एवं वयासी) मातापिताण्णे न्यारे आ जेयुं त्थारे तरतज श्रद्धिक राज्ञोण्णे कौटुम्बिक पुरुषोने जेलाव्या अने जेलावीने तेभने क्खुं डे (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्धं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवद्वेह) हे देवानुप्रियो ! तमे जलही मेघकुमारना भाटे राज्याभिषेकनी जधी वस्तुओ लेगी करे, जेधी लोड्डाने राज्य वैभव वगेरे इय अर्थ स्पष्ट इपे भाखूम थछं जय. ते वस्तुओ जहु डिमतवाणी अने मोटा भाणुसोने भाटे लायक होवी जेछंओ. (तए णं ते कोडुं

तथाऽस्तु इतिकृत्वा तदाज्ञां स्वीकृत्य तेऽपि तथैव=श्रिणुकृत्वाज्ञानुसारेण उपस्थापयन्ति राज्याभिषेकवस्तुजातं संघटयन्ति। ततः खलु स श्रणिको राजा बहुभिः गणनायकै दण्डनायकैश्च यावत् संपरिहृतः मेघं कुमारं अष्टशतेन= अष्टाधिकशतेन सौवर्णिकानां सुवर्णमयानां, कलशानां, एवं रूप्यमयाणां कलशानां, सुवर्णरूप्यमयाणां कलशानां तथा-मणिमयानां कलशानां, सुवर्णमणिमयानां कलशानां तथा-रूप्यमणिमयानां कलशानां, सुवर्णरूप्यमणिमयानां कल-

जो योग्य हो। (तए णं ते कोडुवियपुरिसा जाव तेवि तहेव उवट्ट वेति) इस प्रकार राजा के कथन को सुनकर “महाराज ! आपकी जैसी आज्ञा है वैसा ही काम हम करेंगे, इसप्रकार राजा की आज्ञा स्वीकार कर समस्त राज्याभिषेक योग्य सामग्री बहुत अधिक परिमाण में उन लोगोंने एकत्रित करली (तएणं से सेणिए राया बहूहिं गणणायगदण्डणायगेहिं य जाव संपरिवुडे) इस के बाद उस श्रेणिक राजाने दंडनाय को एवं गणनायकों के साथ परिवृत्त होकर (मेहं कुमार) मेघ कुमार का (अट्टसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं एवं रूपमयाणं कलसाणं सुवण्ण रूपमयाणं कलसाणं मणिमयाणं कलसाणं सुवण्णमणियाणं रूपमणिमयाणं सुवण्णरूपमणिमयाणं कलसाणं अभिसिंचइ) १०८, सुवर्ण के कलशों से, १०८, चांदी के कलशों से, १०८, सुवर्ण रूप्यमय कलशों से, तथा १०८, मणिनिर्मित कलशों से, १०८, सुवर्ण मणिमय कलशों से, १०८, रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ सुवर्ण रूप्यमणिमय कलशों से, १०८ मिट्टी के कलशों से, सर्वोदक से, समस्त मृत्तिका से, समस्त

वियं पुरिसा जाव ते वि तहेव उवट्टवेति) आ रीते राज्ञानी आज्ञा सांभलीने “महाराज आपनी जेवी आज्ञा छि, तेज प्रमाणे अमे काम करीशुं” आ रीते राज्ञानी आज्ञा स्वीकारी ने तेजोअे मोटा प्रमाणुमां राज्याभिषेकने भटेनी समस्त सामग्री लेगी करी लीधी. (तएणं से सेणिए राया बहूहिं गणणायग दण्डणायगेहिय जाव संपरिवुडे) त्थार आठ श्रेणिक राज्ञाअे दंडनायकेअे अने गणनायकेअे साथे भणीने (मेहं कुमार) मेघकुमारने (अट्टसए णं सोवन्नियाणं कलमाणं एवं रूपमयाणं कलसाणं सुवण्णमाणियाणं रूपमणियाणं सुवण्ण रूपमणियाणं कलसाणं अभिसिंच इ) अेकसे आठ सोनाना कणशेअी अेकसे आठ चांदीना कणशेअी, अेकसे आठ सुवर्ण अने चांदीना कणशेअी, अेकसे आठ भल्लि निर्मित कणशेअी, अेकसे आठ सुवर्ण भल्लिमय कणशेअी, अेकसे आठ चांदीना अने भल्लिमय कणशेअी, अेकसे आठ सुवर्ण रूप्य भल्लिमय कणशेअी.

शानां, 'ओमेज्जाण' ओमेयानां=मृण्मयानां कलशानाम् अष्टात्तत्तेनेति
 मत्त्येकमभिसंवध्यते। 'सर्वोदएहि' सर्वोदकैः=जलैः, 'सर्वमट्टियहि' सर्व,
 मृत्तिकाभिः, सर्वपुष्पैः, सर्वगन्धैः, सर्वमाल्यैः, 'सर्वोसहिह य' सर्वोप
 पत्तीभिश्च 'सिद्धन्थएहि य' सिद्धार्थकैश्च=श्वेतसर्पपैश्च 'सरम्' इति प्रसिद्धे
 'सर्व्विह्णीए' सर्वद्वयार्था, सर्व्वजुडए' सर्व्वद्युत्या=सर्व्ववलेन यायत् 'हुंहुभिनिग्घाम-
 णादियरवेण' हुंहुभिनिर्घोषनादितरवेण महता महता राज्याभिषेकेण
 'अभिसिच्चः' अभिपिञ्चति, राज्याभिषेकं करोति 'तए' ततः खलु ते गण-
 नायकपभृतयः करतलपरिगृहीतं दशनखं शिरावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा
 एवमवदन्—'जयजयणंदा' हे नन्द ! हे समृद्धिमन् ! जय, जय, त्वं जयं
 लभस्व, 'जय जयभदा भद्रं कल्याणमस्यारतीति भद्रः, तत्संबोधने हे भद्रा !
 हे कल्याणकारिन जय जय, 'जयणंदा' हे जगन्नन्द ! जगदानन्दकारक !

पुष्पो से, समस्त सुगंधिक द्रव्यों से, सर्व मालाओं से, सर्व औषधियों
 से, श्वेत सर्पों से, सर्व ऋद्धि पूर्वक समस्त धुति पूर्वक हुंहुभि आदि
 गाजे वाजों के शब्दों से समस्त दिग्विभाग को गुंजाते हुए बड़े उत्सव
 के साथ राज्याभिषेक किया। (तएणं ते गणनायकपभियओ कर-
 यल जाव कं? एवं वयासी—जय जय णंदा ! जय जय भदा ! जय
 जय णंदा जय भदा भदंते) इसके बाद उन गणनायक आदि समस्त
 जनोंने मस्तक पर अंजलि रखकर इस प्रकार आशीर्वाद रूपमें कहा कि
 हे नन्द—समृद्धि शालिन । आप सदा विजय प्राप्त करें, हे भद्र—कल्याण
 कारिन् । आपकी सदा विजय हो । हे जगदनन्द—जगदानन्द कारक । आपका

ओकेसो आठ माटीना डगशोथी सर्व प्रकारना उदक (पाणी) थी, अधी नतनी
 माटीथी, अधी नतना झूलोथी, अधी नतना सुगंधित द्रव्योथी, अधी नतनी भाणा-
 ओथी, अधी नतनी औषधीओथी, सद्देह सरसवथी, सर्व ऋद्धि अने 'समस्त
 धुतिपूर्वक, हुं हुंलि वगेरे वान्नाओथी अधी दिशाओने शब्दमय करता। गहुं ठाठ
 अने उत्सवनी साथे रत्न्यालिषेक कर्यो। (तएणं ते गणनायकपभियओ कर-
 यल जाव कं? एवं वयासी जय जय णंदा ! जय जय भदा ! जय जय
 णंदा जय जय भदा भदंते) त्थार गाह अधा गणनायको वगेरे समस्त उप-
 स्थित लोडोओ मस्तक उपर अंजलि मूडीने आशीर्वाद इये आ प्रमाणे कथुं हे
 नंद !—समृद्धि शालिन ! तमे भदा विजय भणयो. हे भद्र ! इत्थाणु कारिन !
 तमासी अत्र विजय थाओ. हे जगनंद ! जगदानंद कारक ! तमाइं सदा इत्थाणु

‘भदंते’ ते=तव भद्रं-कल्याणं भूयात्, ‘अजियं जिणाहि’ अजितं जय, अजितं देशादिकं जय स्ववशं कुरु ‘जियं पालयाहि’ जितं पालय, जितं देशादिकं पालय, ‘जियमज्जे वसाहि’ जितमध्ये वस, वशीकृतमध्ये वस, जितपक्षे निवासेन सुरक्षितो भवेत्यर्थः ‘अजियं जिणाहि’ अजितं जय विजयस्व ‘सत्तुपक्खं’ शत्रुपक्षम्. जितं च पालय ‘मित्तपक्खं’ मित्रपक्षं, मित्रं सर्वदा हितोपदेशकं हितचिन्तकं च, तस्य, पक्षः=समूहः, तमपि पालय अजितशत्रुजयेन, जित मित्ररक्षणेन च राजशासनं सुदृढं भवतीति भावः ‘जाव भरहो इव मणुयाणं’ यावद् भरत इव मनुजानां=मनुष्याणां मध्ये भरतभूष इव, यावच्छब्देन देवानां इन्द्र इव, असुराणां चमर इव, नागानां धरणेन्द्र इव. ताराणां चन्द्र

मदा कल्याण हो, आप (अजियं जिणाहि) अजित को सदा जीतने वाले रहें जिन देशादिकों को अभी तक आपने नहीं जीता हो उन्हें जीत कर अपने आधीन करें (जियं पालयाहि) तथा जिन्हें जीतकर आपने अपने वश में कर लिया हो उनकी आप सदा रक्षा करते रहें (जियमज्जे वसाहि) आप सदा जीतने वालों के ही मध्य में वसे रहें कारण जीतने वालों के पक्ष में रहनेवाला व्यक्ति सदा सुरक्षित बना रहता है। (अजियं जिणाहि) आप अजितों को जीते—उनपर विजय पावें—(सत्तुपक्खं जियं च पाले हि) शत्रु पक्ष की तथा जीत व्यक्ति की आप सदा रक्षा करते रहें। (मित्तपक्खं) इसी तरह आप अपने मित्र पक्ष की भी सदा संभाल करते रहें। अजीत शत्रु के जीतने से और अपने मित्र पक्ष की रक्षा करने से राजा का राजशासन सदा सुदृढ बना रहता है। (जाव भरहो इव मणुयाणं रायगिहस्स नगरस्स अण्णे

थाओ. तमे (अजियं जिणाहि) उमेशां अजित उपर जय भेजवनार थाओ. जे देशोने तमे उल सुधी लुत्ता नथी तेमने लुतीने पोताने स्वाधीन जनाये. (जियं पालयाहि) अने जे देशोने तमे लुत्ता छे, तेमनी उमेशां रक्षा करता रहेजे. (जियमज्जे वसाहि) तमे सदा विजयी पुरुषोनी वच्चे ज वसो, केमडे विजयी भाणुसोना पक्षमां रहेनार व्यक्ति उमेशां सुरक्षित जनी रहे छे. (अजियं जिणाहि) तमे अजितोने लुतो, तेमना उपर विजय भेजवो. (सत्तुपक्खं जियं च पाले हि) शत्रु पक्षनी तेमज विजित व्यक्तिनी तमे सदा रक्षा करता रहे. (मित्त पक्खं) आ रीते तमे पोताना मित्र पक्षनी पाणु मंलाण साधता रहेजे. अजित शत्रुने लुतवाधी तेमज पोताना मित्र पक्षनी रक्षा करवाधी राजानुं राजन्य-शासन उमेशां सुस्थिर रहे छे, (जाव भरहो इव मणुया णं रायगिहस्स

હવે, બોધ્યસ્, રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય 'અન્નેસિં ચ વહૂળ' અન્યેષા ચ વહૂનાં, ગામા
ગરનગરં જાત્ર સન્નિવેસાણં' ગ્રામાકર-નગર-ખેટ-કર્વટ-દ્રોણમુખ-મહમ્બ-
પત્તન-સંબાધસન્નિવેશાનામ્ इति यावच्छब्देन बोध्यते, तत्र-ग्रामः=सामान्य-
जनवसतिः, आकरः=स्वर्णादिखनिः, नगरं=करवर्जितं, खेटं=धूलीप्राकारयुक्तं,
कर्बटं=कुत्सितनगरं, द्रोणमुखं=जलस्थलमार्ग युक्तनगरं=जलस्थलमार्गाभ्यां वस्तु
समानীয়ते यत्र, तद् द्रोणमुखमित्यर्थः, मडम्बः-ग्रामविशेषः यस्य चतुर्दिक्षु
योजनैकपर्यन्तं ग्रामो नास्ति स मडम्बः, पत्तनं= समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम्,

સિ ચં વહૂ ણં ગામાગરનગર જાત્ર સન્નિવેસાણં આહેવચ્ચં જાત્ર નિહ-
રાહિત્તિ કટ્ટુ જય જય સદં પડંજંતિ) મનુષ્યોં કે વીચ મેં ભરત રાજા
કી તરહ દેવોં મેં ઇન્દ્ર કો તરહ તારોં મેં ચન્દ્ર કી તરહ અસુરોં મેં ચમર
કી તરહ, નાગોં મેં ધરણેન્દ્ર કી તરહ, તુમ રાજગૃહ નગર કા તથા અન્ય
વહુત સે ગ્રામ આકર, નગર, ખેટ, કર્વટ, દ્રોણ. મુખ, મહમ્બ, પત્તન,
સંબાધ કા આધિપત્ય, પુરોવર્તિત્વ, સ્વામિત્વ, ભર્તૃત્વ, મહત્તરકત્વ ઓર
આજ્ઞેશ્વર સેનાપતિત્વ અન્ય નિયુક્ત પુરુષોં દ્વારા કરવાતે હુએ તથા પ્રજા-
જનોં કી રક્ષા રક્ષા કરતે હુએ જયવંતા વર્તો. ઇસ પ્રકાર ડન ગણનાય
કાદિકોને ડસે જયવિજય શબ્દોં દ્વારા વધાઈ દી. સામાન્ય જનોંકા
નિવાસ સ્થાન જિસમે હોતા હૈ વહ ગ્રામ, સ્વર્ણ આદિ કી સ્થાનોં કા
નામ આકર, અઠારહ પ્રકાર કે ટેક્સ સે જો રહિત હોતા હૈ વહ નગર
જિસ મેં ધૂલી કા કોટ હોતા હૈ વહ ખેટ, ડબડ સ્વાબડ જમીન વાલા
જો કુત્સિત ગાંવ હોતા હૈ વહ કર્વટ, જિસકી ચારોં દિશાઓં મેં

નગરસસ અણેસિં ચં વહૂળં ગામાગરનગર જાત્ર સન્નિવેસાણં આહેવચ્ચં
જાત્ર વિહરાહિત્તિ કુ જય જય સદં પડંજંતિ) માણુસોમાં ભ.ત રાજાની જેમ,
દેવતાઓમાં ઇન્દ્રની જેમ, તારાઓમાં ચન્દ્રની જેમ, અસુરોમાં ચમરની જેમ, નાગોમાં
ધરણેન્દ્રની જેમ તમે રાજગૃહ નગર તેમ જ બીજા મણા ગ્રામ, આકર, નગર, ખેર,
કર્મટ, દ્રોણમુખ, મહમ્બ, પત્તન, સંબાધનો આધિપત્ય, પુરોવર્તિત્વ, સ્વામિત્વ,
ભર્તૃત્વ, મહત્તરકત્વ અને આજ્ઞેશ્વર સેનાપતિત્વ બીજા માણુસો દ્વારા કરાવતાં તેમજ
પ્રજાજનોની જાતે રક્ષા કરતાં વિજયી થાઓ, આ રીતે તે ગણનાયક વગેરે માણુ-
સોએ જે મેઘદુમારને જય વિજય શબ્દો દ્વારા વધાવ્યા. સાધારણ માણુસોના નિવાસ
સ્થાનને ગ્રામ સુવર્ણ વગેરેની ખાણોનું નામ આકર, અદાર જાતના કર (ટેક્સ) થી
ઘડિત જે હોય છે તે નગર, જેને આરે ખાણુ માટીનો કોટ હોય છે તે ખેટ,
અરણચડી ઉંચી નીચી જમીનવાળું જે કુત્સિત ગામ હોય છે, તે કર્મટ, આરે તરફ
'એક' એક યોજન સુધી જેની પાસે બીજું કોઈ ગામ ન હોય તે મડમ્બ કહેવાય

તદ્વિધા—જલપત્તનં સ્થલપત્તનં ચ, તત્ર જલપત્તનં—યત્ર જલેન શાળાન્યાન-
ચ્છન્તિ, યત્ર તુ સ્થલેન તત્ સ્થલપત્તનમ્, સંવાધઃ—અન્યત્ર સમતલભૂમૌ કૃપી-
વલાઃ કૃષિં કૃત્વા, વણિજો વાણિજ્યં કૃત્વા યત્ર પર્વતાદિ દુર્ગસ્થાનવિશેષે
રક્ષાર્થં સંવહન્તિ કળાદિક સમુદ્યા કોઠાગારાદૌ ચ પ્રક્ષિપ્ય વસન્તિ સ સંવાધઃ,
યદ્વા—સંવાધઃ=વહુપ્રકારલોકસંકીર્ણસ્થાનવિશેષઃ—સન્નિવેશઃ—સાર્થાદિસ્થાનમ્,
તેષામ્—‘આદેવચ્ચં’ અધિપત્યં, જાવ ત્વિહરાહિ’ યાવદ્વિહર, સ્વામિત્વ અત્ર યાવચ્છ-
વ્દેન ‘પૌરેવચ્ચં’ પુરોવર્તિત્વમ્ અગ્રેસરત્વમિત્યર્થઃ—‘સામિત્તં’=સ્વામિત્વં નાયકત્વં
‘મટ્ટિત્તં’ ભક્તૃત્વં પોષકત્વમ્, ‘મહત્તારગત્તં’ મહત્તારકત્વમ્=ઉત્તામત્વમ્, આણાઈ-
સરસેનાવચ્ચં’ આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યમ્—આજ્ઞાયા ઈશ્વર આજ્ઞેશ્વરઃ=આજ્ઞાપ્રધાનઃ,
સેનાયાઃપતિઃ=સેનાપતિઃ=સૈન્યનાયકઃ, આજ્ઞેશ્વરશ્વાસૌ સેનાપતિશ્ચેતિ આજ્ઞે-
શ્વરસેનાપતિઃ, તસ્ય કર્મ આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યં, તત્ર, ‘કારેમાણે’ કારયન=
અન્યૈર્નિયુક્તપુરુષૈઃ ‘પાલેમાણે’ પાલયન્=નિયુક્તપુરુષકાર્યનિરીક્ષણેન
પ્રજાંરક્ષન્ વિહર इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा ‘જયજય’ इति शब्दं ‘પડંજંતિ’
પ્રયુજ્યતે તે ગણનાયકોદયો જયવિજયશબ્દેન વર્ધયન્તિ ॥ મૂ. ૩૧ ॥

एक एक योजन पर्यंत कोई ग्राम नहीं होता है वह मडम्ब है। जिसमें
आने जाने के जल मार्ग और स्थल मार्ग ऐसे दोनों मार्ग होते हैं वह
नगरद्रोण मुन्व, समस्त वस्तुओं की प्राप्ति जिस नगरमें होती है वह
पत्तन, जहां समतल भूमि में किसान खेती करके व्यापारी जन व्या-
पार करके पर्वत आदि दुर्गम स्थान विशेष में अपनी रक्षा के निमित्त
कणादिकों को कोठागार आदि में रखकर बसते हैं वह संवाध है।
अथवा अनेक प्रकार के जनों से जो स्थान बसा हुआ होता है वह भी
संवाध कहलाता है। जिसमें साहूकार आदि जन रहते हैं वह सन्निवेश
कहा जाता है। जल पत्तन और स्थल पत्तन के भेद से पत्तन दो प्रकार

છે. જેમાં અવર જવર માટે જળમાર્ગ અને સ્થળમાર્ગ આ પ્રમાણે બંને માર્ગ
હોય છે, તે નગર દ્રોણમુળ, જે નગરમાં બધી વસ્તુઓ મળતી હોય તે પત્તન
જ્યાં સમતલ ભૂમિમાં ખેડુતો જમીન ખેડીને, વેપારીઓ વેપાર કરીને, પર્વત વગેરે
દુર્ગમસ્થાન વિશેષમાં પોતાની રક્ષા માટે અનાજ વગેરેને ડોઠારોમાં મૂકીને નિવાસ
કરે છે, તે ‘સંવાધ’ છે. અથવા તો અनेक जनतना માણસો જે સ્થાનમાં વસતા
હોય છે તે પણ ‘સંવાધ’ નામે ઓળખાય છે જેમાં શાહુકાર (વાણિયા) વગેરે
રહે છે, તે સન્નિવેશ કહેવાય છે. જગ પત્તન તેમજ સ્થળ પત્તન આ રીતે પત્ત-
નના બે પ્રકાર હોય છે. જ્યાં જળમાર્ગ વસ્તુઓ વગેરે પહોચાડવામાં આવે છે

મૂલમ્—અણં સે મેહે રાયા જાણ મહયા જાવ વિહરહ ।

તણં તસ્સ મેહસ્સ રત્તો અમ્માપિયરો એવં વયાસી—ભણ જાયા !
 કિં દલયામો કિં પયચ્છામો કિં વા તે હિયહ્ચિણ્ણસામત્થે । તણં
 સે મેહેરાયા અમ્માપિયરો એવં વયાસી—હ્ચ્છામિ ણં અમ્મયાઓ ! કુત્તિ-
 યાવણાઓ રયહરણં પડિગ્ગહં ચ ઉવણેહ કાસવયં ચ સદાવેહ । તણં
 સે સેણિણ રાયા કોહુબિય પુરિસે સદાવેહ સદાવેત્તા એવં વયાસી—ગચ્છહ
 ણં તુવ્વમે દેવાણુપ્પિયા ! સિરિઘરાઓ તિન્નિસયસહસ્સાઈ ગહાય
 દોહિ સયસહસ્સેહિં કુત્તિયાવણાઓ રયહરણં પડિગ્ગહં ચ ઉવ-
 ણેહ, એગસયસહસ્સેણં કાસવયં સદાવેહ ! તણં તે કોહુબિયપુરિસા
 સેણિણં રન્ના એવં વુંત્તા સમાણા હટ્ટુતુટ્ટા સિરિઘરાઓ તિન્નિ સય-
 સહસ્સાઈ ગહાય કુત્તિયાવણાઓ દોહિં સયસહસ્સેહિં રયહરણં પડિ-
 ગ્ગહં ચ ઉવણેતિ, એગસહસ્સેણં કાસવયં સદાવતિ, તણં સે કાસ-
 વણે તેહિં કોહુબિયપુરિમેહિં સદોવિણે સમાણે હટ્ટુ જાવ હિયણે પહાણે
 કયવલિકમ્મે કયકોઉયમંગલપાયચ્છિત્તે સુદ્ધપ્પાવેસાઈ વત્થાઈ મંગ-
 લાઈ પવરપરિહિણે અપ્પમહગ્ધાભરણાલંકિયસગીરે જેણેવ સેણિણ રાયા
 તેણામેવ ઉવાગચ્છહ ઉવાગાચ્છત્તા સેણિયં રાયં કરયલઅંજલિ કંઠે
 એવં વયાસી—સંદિસહ ણં દેવાણુપ્પિયા ! જં મણ કરણિજ્જં । તણં સે
 સેણિણ રાયા કાસવયં એવં વયાસી—ગચ્છાહિ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા !

કા હોતા છે । જ્યાં જલમાર્ગ સે ખાંડ આદિ વસ્તુએ આતી જાતી છે
 વહ જલપત્તાન ઓર જ્યાં સ્થલ માર્ગ સે યે વસ્તુએ આતી જાતી છે વહ
 સ્થલ પત્તાન છે । “ સૂત્ર “ ૩૧ ”

તે જળ પત્તાન અને જ્યાં સ્થળમાર્ગે આ બધી વસ્તુઓ અંદર લઈ જવામાં આવે
 છે. તેમ જ બહાર લાવવામાં આવે છે, તે સ્થળ પત્તાન છે. ॥ સૂત્ર “ ૩૧ ” ॥

सुरभिणा गंधोदेणं णिक्क हत्थपाए पक्खालेहंसेयाए चउप्फालाए
पोत्तीए मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरगुलवजे णिक्खमणपाउग्गे
अग्गकेसे कप्पेहि ॥ सू० ३२ ॥

टीका—‘तएणं से मेहे राया’ इत्यादि । ततः खलु स मेघो राजा जातः।
महा यावद् विहरति=अवतिष्ठते । ततः खलु तस्य मेघस्य राज्ञो मातापितरौ
एवमवादिष्टाम्-भण-कथय, हे जात ! ‘किं दलयामो’ किं दद्वः=किं तव स्वायत्तं
कुर्मः, ‘किं पयच्छामो’ किं प्रयच्छामः किं तव प्रियतरं वितरामः, ‘किं वा ते हिय
इच्छिए’ किं वा ते हृदि इष्टं किं तव पुण्यवतो मनोभिलषितं ‘सामत्थे’ सामर्थ्यं
मंत्रणापर्यालोचनं विचार इति यावत् ‘सामत्थे’ इति देशीयः शब्दः यन्मनसि
वर्तते तन्निःशङ्कं ब्रूहि इत्यर्थः। ततः खलु स मेघो राजा मातापितरौ एवमवदत्-
हे मातापितरौ इच्छामि खलु ‘कुत्तियावणाओ’ कुत्रिकापणतः कूनां स्वर्ग-

‘तएणं से मेहे राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं से मेहे राया) राज्याभिषेक होजाने के बाद मेघकु-
मार अब राजा बन गये । (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एवं
वयासी) तब मेघकुमार राजा के माता पिताने उनसे ऐसा कहा—
(भण जाया किं दलयामो किं पयच्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामत्थे)
हे पुत्र ! कह तुम्हें क्या दें । तुम्हें ऐसी कौनसी प्रियतर वस्तु है जिसे
हम तुम्हें वितरित करें । कहो तुम्हारे मन में क्या इष्ट है—शंका मत
करो—निःसंकोच होकर हमें कहो (तएणं से मेहे राया अम्मापियरो एवं
वयासी) माता पिता की इस बात को सुनकर मेघकुमार राजाने उनसे
ऐसा कहा—(इच्छामिणं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं

‘तएणं से मेहे राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं से मेहेराया) राज्याभिषेकना उत्सव पछी जयारे मेघकुमार राजा
बन गया. (तएणं तस्स मेहस्स रन्नो अम्मापियरो एवं वयासी) तयारे मेघ-
कुमार राजाना मातापिताओ तेमने कहुं के (भण जाया किं दलयामो किं पय-
च्छामो किं वा ते हियइच्छिए सामत्थे) हे पुत्र ! गोदो अमे तमने शुं
आपीओ. ओवी कथ भौथी प्रिय वस्तु छे के ने अमे तमने आपीओ. गोदो
तमारा मनमां शुं छण्ट छे शंका न करे, निःसंकोचपछे अमने कहे. (तएणं
से मेहेराया अम्मापियरो एवं वयासी) मातापितानी आ बात सालणीने
मेघकुमार राजाओ तेमने कहुं के (इच्छामि णं अम्मयाओ कुत्तियावणाओ

મર્ત્યપાતાલભૂમીનાં ત્રિકં, કુત્રિકં “તાત્સ્થ્યાત તદ્વ્યપદેશઃ” इति कृत्वा तत्र स्थितं वस्त्वपि-कुत्रिकमुच्यते । कुत्रिकस्य आपणः कुत्रिकापणः । देवाधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपाताललोचत्रय संभविचस्तुसंपादकहृ इत्यर्थः ‘कुंतियापण’ इति भाषायां, तस्मात् ‘रयहरणं’ रजोहरणं-द्रव्यभाव रजोहरतीति रजोहरणं, तत्र द्रव्यतो धूलिप्रभृति, भावतः कर्मरजः इत्यर्थः ‘पडिग्गह च’ प्रतिग्रहं च-प्रतिगृह्णाति अशनादिकमस्मिन्निति प्रतिग्रहं=पात्रं पात्रत्रयं, चतुर्थ-मुन्दकं चेत्यर्थः । अत्र ‘रयहरणं पडिग्गहं च’ इत्युपलक्षणम्-अन्येषामपि साधूपकरणानां तथा हि-

च उवणेह कासवयं च सहावेह) हे माता पिता ! मै कुत्रिकापण से रजोहरण और पात्र चाहता हूँ आप लेकर दीजिये ” कुत्रिकापण को भाषा में “कुतियापण ” कहते हैं । कुत्रिकापण का च्युत्पत्तिलभ्य अर्थ इस प्रकार है- कूनां-त्रिकं=कुत्रिकं-देवलोक मर्त्यलोक एवं पाताललोक ये तीन कुत्रिक कहलाते हैं “तात्स्थ्यात तद्व्यपदेशः” इस नियम के अनुसार इन तीनों लोकों में रही हुई जो वस्तुएँ हैं वे भी कुत्रिक शब्द के वाच्यार्थ हो जाती हैं । इस कुत्रिक की जो दुकान होती है वह कुत्रिकापण है । तात्पर्य इसका यह है कि जिस दुकान में त्रिलोक सम्बन्धी समस्त वस्तुएँ ग्राहकजनों को मिला करती हैं वह कुत्रिकापण जो धूली चगैरह द्रव्यरज और कर्म रूप भाव रज को दूर करता है वह रजोहरण का वाच्यार्थ है । जिस में अशनादिक वस्तुएँ रखी जाती हैं वे प्रतिग्रह हैं । प्रतिग्रह शब्द का इस प्रकार अर्थ पात्र होता है । सूत्र में “रयहरण और पडिग्गह ” ये दो पद अन्य साधुओं के उपकरणों के

રયહરણં પડિગ્ગહં ચ ઉવણેહ કાસવયં ચ સહાવેહ) હે માતાપિતા ! હું કુત્રિકાપણથી રજોહરણ અને પાત્ર ચાહું છું. તમે મંગાવી આપો. કુત્રિકાપણને ભાષામાં “કુતિયાપણ ” કહે છે. કુત્રિકાપણનો ચ્યુત્પત્તિ લભ્ય અર્થ આ પ્રમાણે છે કે- “કૂનાં ત્રિકં કુત્રિક ” દેવલોક, મૃત્યુલોક અને પાતાળલોક આ ત્રણે કુત્રિક કહેવાય છે. “તાત્સ્થ્યાત તદ્ વ્યપદેશઃ” આ નિયમ મુજબ ત્રણે લોકોની બધી વસ્તુઓ પણ કુત્રિક શબ્દના અર્થમાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય છે. આ કુત્રિકની જે દુકાન હોય છે. તે ‘કુત્રિકાપણ’ કહેવાય છે. મતલબ એ છે કે જે દુકાનમાં ત્રણે લોકની બધી વસ્તુઓ ગ્રાહકોને મળે છે, તે કુત્રિકાપણ છે. જે માટી વગેરે દ્રવ્ય રજ અને કર્મરૂપી ભાવ રજને દૂર કરે છે તે રજોહરણ છે. જેમાં આહાર વગેરેની વસ્તુઓ મૂકવામાં આવે છે, તે પ્રતિગૃહ છે. આ રીતે પ્રતિગૃહ શબ્દનો અર્થ પાત્ર થયો છે સૂત્રમાં “રયહરણ અને પડિગ્ગહ ” આ બે શબ્દો સાધુઓના ખીન્ન ઉપકરણોને બતાવનારા છે. સાધુઓના આ ખીન્ન ઉપકરણો આ પ્રમાણે

(३) शाटकत्रयम्	(१०) पात्राणामञ्चलत्रयम्,
(४) चौलपट्टकः	(११) भिक्षाधानी,
(५) आसनं च, ।	(१२) माण्डलक वस्त्रम्,
(६) सदोरकमुखवस्त्रिका,	(१३) दोरकसहितं रजोहरणदण्डावरकवस्त्र
(७) प्रमार्जिका,	‘निषद्या’ इतिप्रसिद्धं
	(१४) धावनजलादिगालनवस्त्रम्, इत्यादि ।

एतानि रजोहरणादीन्युपकरणान्येकैकस्य साधोः कल्पन्ते, इति भावः, ‘उवणेह’ उपनयत=समानयत, ‘कासवयं च’ काश्यपकं=नापितं च शब्दयत । ततःखलु स श्रेणिको राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत् गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः । ‘सिरिधराओ’ श्रीगृहात्=भाण्डागारात्

उपलक्षक हैं । साधुओं के वे अन्य उपकरण ये हैं— शाटकत्रय(३) तीन चदर चौल पट्टक(४) आसन(५) सदोरकमुखवस्त्रिका,(६) प्रमार्जिका(७) तीन पात्रों के तीन अंचल(१०) भिक्षाधानी(११) माण्डलक वस्त्र(१२) दोरक सहि रजोहरण दंडावरक वस्त्र निषद्या(१३) तंडुलादिका जल को छानने का वस्त्र(१४) इत्यादि । ये सब रजोहरणादिक उपकरण एक एक साधु के लिये आवश्यक हैं । अतः मेघकुमार राजाने अपने माता पिता से कहा कि यदि आपकी भावना हमें कुछ देनेकी है तो आप कुत्रिकापण से इन साधुजनों के उपकरणों को लाकर हमें दीजिये । तथा काश्यपक—नाईको भी बुलवा दीजिये । (तएणं से सेणिए राया कौटुंबिय पुरिसे सदावेइ सदावेत्ता एवं वयासी) मेघकुमारके इस प्रकार याचना वचन सुनकर राजाने उसी समय कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया—और बुलाकर इस प्रकार कहा—(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ।

छे—(३) शाटकत्रय, त्रणु आदरे, (४) चौलपट्टक, (५) आसन, (६) सदोरक मुखवस्त्रिका, (७) प्रमार्जिका, (१०) त्रणु पात्रोना त्रणु अंचल (११) भिक्षाधानी (१२) माण्डलकवस्त्र (१३) दोरक सहित रजोहरण डंडावरक वस्त्र निषद्या (१४) तंडुल वगेरेना पाणीने (ओसामणुने) गाणवानुं वस्त्र वगेरे. आ णधा रजोहरण वगेरे उपकरणे आदरे साधुने भाटे आवश्यक छे ओटला भाटे मेघकुमार राजाने पोताना मातापिताने कहुं छे तमाणी छिछा भने कंछं आपवानी छे तो तमे कुत्रिकापण (हुडान) मांथी आ साधुजनोचित उपकरणे लावीने भने आपो. तेभज काश्यपक—ओटले छे हुलभने पणु ओलाये (तएणं से सेणिए राया कौटुंबियपुरिसे सदावेइ सदावेत्ता एवं वयासी) मेघकुमारनी छिछानी बात सांलणीने राजाने तरतज कौटुम्बिक पुरुषोने ओलाव्या अने ओलावीने आ प्रमाणे कहुं—(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सिरिधराओ

‘तिणिसयसहस्रां’ त्रीणिशतसहस्राणि लशत्रयदीनाराणि गृहीत्वा द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां लशद्वयदीनारेण कुत्रिकापणात् रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपनयत । दीक्षासमये दोक्षार्थिना समानीतानि रजोहरणादीन्युपकरणानि अन्यस्यापि साधोर्न हीतुं कल्पन्ते इति भावः । एकेन शतसहस्रेण काश्यपकं=नापित शब्दयत् । ततः खलु ते कौटुम्बिक पुरुषाः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्ताः सन्तः हृष्ट-तुष्टाः श्रीगृहात् त्रीणिशतसहस्राणि गृहीत्वा कुत्रिकापणात् द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां रजोहरणं प्रतिग्रहं च उपलक्षणत्वादन्यानि साधूपकरणानि च उपनयन्ति एकेन शतसहस्रेण काश्यपकं शब्दयन्ति । ततः खलु स काश्यपकः नैः कौटुम्बिकपुरुषैः ‘सदा

सिरि धराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह) हे देवानुप्रियो ! तुम जाओ और भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों की रजोहरण एव प्रतिग्रह पात्र ये वस्तुएँ कुत्रिकापण से लेआओ । (एगसयसहस्सेणं कासवयं सदावेह) और १ लाख दीनार से नाईको बुला लाओ । (तएणं ते कौडुंवियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्टतुट्टा सिरीधराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेति) श्रेणिक राजा के द्वारा इस प्रकार आज्ञापित हुए वे कौटुम्बिक पुरुष बहुत अधिक हर्षित एवं संतोषित होते हुए भांडागार से तीन लाख दीनारें लेकर दो लाख दीनारों से रजोहरण और पात्रत्रय ले आये । (एगसयसहस्सेणं कामवयं सदावेति) तथा १ लाख दीनार से काश्यपक (नाई) को बुलाने के लिये चले गये । (तएणं से कामवए तेहिं कौडुंवियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हट्टजाव हियए ण्हाए

तिन्निसयसहस्साइं गहाय दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तियावणाओ रयहरणं पडिग्गहं च उवणेह) “ हे देवानुप्रियो ! तमे ज्ञेयो अने लांडागारभांथी त्रणु लाण दीनार लधने जे लाण दीनारेनी ज्ञेहरणु अने प्रतिग्रहपात्र कुत्रिकापणुथी लावो. (एगसयसहस्सेणं कासवयं सदावेह) अने ओक लाण दीनारथी ज्ञेजमने जेलावो. (तएणं ते कौडुंवियपुरिसा सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ट तुट्टा सिरीधराओ तिन्निसयसहस्साइं गहाय कुत्तियावणाओ दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेति) श्रेणिक राजा वडे आसीते आज्ञापित थयेला औटुंभिक पुरुषो जहु जे उषित अने अंतुष्ट थया अने त्यांथी लांडागारमा गया अने त्रणु लाण दीनार लधने जे लाण दीनारथी ज्ञेहरणु पात्रत्रय लध आवा. (एगसयसहस्सेणं कामवयं सदावेति) तेम जे ओक लाण दीनारथी काश्यपक (ज्ञेजम) ने जेलाववा गया. (तएणं से कामवए तेहिं कौडुंवियपुरिसेहिं

विए समाने' शब्दितः= आहूतः सन् हृष्टतुष्टो यावत् 'हियए' हृदयः-
चिन्तानन्दित=चित्तः हर्षवशविसर्पद्हृदयः, स्नातः कृतबालिकर्मा कृतकौतुक-
मङ्गलप्रायश्चित्तः, 'सुद्धप्पावेसाइं' शुद्धप्रावेशयानि-शुद्धानि=पवित्राणि प्रावेशयानि=
राजसभाप्रवेशयोग्यानि 'वत्थाइं' वस्त्राणि मङ्गलानि=भुषानि, 'पवरपरिहिण'
प्रवरपरिपरिधृतः-प्रवरं-सम्यक् प्रकारेण परिधृतः, अप्पमहग्धामरणालंकिय-
सरीरे' अल्पमहार्घाभरणालङ्कृतशरीरः, अल्पानि=स्तोकमारयुक्तानि, महा-
र्घाणि=बहुमूल्यानि आभराणानि तैरलंकृतं शरीर यस्य सः, यत्र श्रेणिको
राजा तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रेणिकं राजानं 'करयल' करतल=करतल
परिवृहीतं शिर आवर्तं स्मृतके 'अंजलि कट्टु' अञ्जलिं कृत्वा=संयोज्य, एवम-
वदत्-संदिसह णं देवाणुप्पिया !' हे देवाणुप्पियाः ! सन्दिशत=निदेशं कुरुत,
'जं मए करणिज्जं' यन्मया करणीयं=मया यत् कार्यं करणीयं भवेत् तत्

कयबालिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइं मंग-
लाइं पवरपरिहिर अप्पमहग्धामरणालंकियसरीरे जेणेव सेणिए
राया तेणामेव उवागच्छइ) जब उन कौटुम्बिक पुरुषोंने उस नापित को
बुलाया तो वह मनमें बहुत ही अधिक हर्षित एवं संतुष्ट हुआ। उसने
उस समय स्नान किया। बालिकर्म-(काक आदि पक्षियोंको अन्नादि का
भाग) किया। कौतुक मंगल तथा दुःस्वप्न आदिका प्रायश्चित्त किया।
और राजसभा में पहिरने योग्य शुद्ध मांगलिक वस्त्रों को अच्छी तरह
पहिरकर तथा अल्प भार वाले वह मूल्य आभरणां से अलंकृत शरीर होकर
जहां राजा श्रेणिक थे उस ओर गया (उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयल
अंजलि कट्टु एवं वयासी) वहां जाकर उसने श्रेणिक राजा को दानों
द्वारा जोड़कर नमस्कार किया और बोला--(संदिमह णं देवाणुप्पिया।

सदावेए समाने हट्ट जाव हियए ण्हाए कायबालिकम्मे कयकोउय-
मंगलपायच्छित्ते सुद्धप्पावेसाइं वत्थां मंगलाइं पवरपरिहिण अप्पमह-
ग्धामरणालंकियसरीरे जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ)
न्यारे कौटुम्बिक पुरुषाणो दुर्लभने गोलाभ्यो त्यारे ते णहुअ हर्षित अने संतुष्ट
थयो. तेणु तरत स्नान कथुं. बालिकर्म-(काक आदि पक्षीणोने अन्न वगेरेनो
भाग आधयो.) कथुं. कौतुक मंगल तेमअ दुःस्वप्न वगेरेने भाटे प्रायश्चित्त कर्म
कथुं. राजसभां पडेश्वा लायक शुद्ध मांगलिक वस्त्रो सारी नीते पडेश्वा तेमअ
गोडा लारवाणा डिमती वरेणुओथी अलंकृत थअने न्यां श्रुति नअ दत्ता त्या गथे.
(उवागच्छित्ता सेणियं रायं करयलअंजलि कट्टु एवं वयासी) न्यां गथेने

कथयत । ततः खलु स श्रेणिको राजा काश्यपक=नापितम् एवमवदत् गच्छ
खलु त्वं हे देवानुप्रिय ! 'सुरभिणा गंधोदएणं' सुरभिणा गन्धोदकेन निके-
हत्थपाए पक्खालेह' सम्यक् हस्तपादान् प्रक्षालय 'निके' इति सम्यगर्थ
वाचको देशीयः शब्दः, 'सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए' श्वेतया चतुष्पुटया
पोत्तिकया=मुखवस्त्रिकया, 'मुहं बंधित्ता' मुख बद्ध्वा मेघकुमारस्य 'चउ-
रंगुलवज्जे' चतुरंगुलवर्जान् चत्वारि अङ्गुलानि प्रमाणं येषां ते तथा-चतुर-
ङ्गुलप्रमाणाः दीर्घास्ते वर्ज्यन्ते इति चतुरंगुलवर्जाः, तान् 'निकखमणपाउग्गे'
निष्क्रमणप्रायोग्यान्, तत्र निष्क्रमणं द्रव्यभाव संगात् निष्क्रान्तिरूपा प्रव्रज्या
तरय 'पाउग्गे' प्रायोग्यान् 'अग्गकेस्से' अग्रकेशान् चतुरंगुलप्रमाणतोऽधिक
वर्द्धितान् अग्रभूतान् केशान् 'कप्पेहि' कर्तय=क्षौरकर्म कुरु इत्यर्थः ॥सू ३२॥

जं मए करणिज्जं) हे देवानुप्रिय ! आज्ञा दीजिये-जो मेरे लायक-करने
योग्य कार्य हो उसकी । (तएण से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी)
नापित की ऐसी बात सुनकर श्रेणिक राजाने उससे ऐसा कहा-(गच्छा-
हिणं तुम देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम जाओ और (सुरभिणा
गंधोदएणं निके हत्थपाए पक्खालेह) पहिले सुरभिते गंधोदक से अपने
हाथ पैरोको अच्छी तरह साफ करो (सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए मुहं
बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे निकखमण पाउग्गे अग्गकेसे
कप्पेह) बाद में श्वेत चार पुटवाली मुंहपत्ती से अपना मुंह बान्धकर मेघ
कुमार के चार अंगुल छोड़कर बालों को दीक्षा के योग्य करदो । अर्थात्
मेघकुमार के बाल चार अंगुल प्रमाण छोड़कर बाकी के सब बना दो ।
अर्थात् हजामत कर दो ॥ सूत्र ॥ ३२ ॥

तेणु श्रेणिक राजाने जन्ने हाथ जेडीने नभस्कार कर्या अने कहुं (सदिसहणं देवाणु-
प्पिया ! जं मए करणिज्जं) हे देवानुप्रिय ! आज्ञा आपो, भारे योज्य शुं काम छे ?
(तएणं से सेणिए राया कासवयं एवं वयासी) जन्मभनी बात सांलणीने
श्रेणिक राजाने तेने कहुं के-(गच्छाहिणं तुम देवाणुप्पिया) हे देवप्रिय ! तमे
जन्मे अने (सुरभिणा गंधोदएणं निके हत्थपाए पक्खालेह) पड़ेलां सुवा-
सित पाणीथी हाथ पग सारी रीते स्वच्छ जनावे. (सेयाए चउप्फालाए पोत्तीए
मुहं बंधेत्ता मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे निकखमणपाउग्गे अग्गके से कप्पेह)
त्यार गाढ़ चार पडवाणी मुखवस्त्रिकाथी पोतानुं मों गांधीने मेघकुमारना
वाण चार आंगण छोडीने दीक्षा योज्य जनावी हो. ओटले के मेघकुमारना वाण चार
आंगण जेटला रहेवा दधने भीजत डापी नाजो. ओटले के जन्मत करी आपो. ॥ सूत्र, ३२ ॥

मूलम्—तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवंवुत्ते समाणे
हट्ठ जाव हियंए जाव पडिसुणेइ पडिसुणित्ता सुरभिणा गंधोदएणं
हत्थपाए पक्खालेइ, पक्खालित्ता सुद्धवत्थेणं मुहं वंधइ, वधित्ता
परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिकवमणपाउग्गे
अग्गकेसे कप्पेइ। तएणं तस्स मेहस्स माया महरिहेणं हंसलक्का-
णेणं पडसाडएणं अग्गकेसे पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधो-
दएणं पक्खालेइ, पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलपइ.
दलित्ता सेयाए पोत्तीए वंधेइ. वंधित्ता रयणसमुग्गयंसि पक्खिवइ,
पक्खिवित्ता मंजुसाए पक्खिवइ, पक्खिवित्ता हारवारिधारसिंदुवार-
छिन्नमुत्तावलिपगासाइं अंसूइं विणिम्भुयमाणी२ रोयमाणी२ कंद-
माणी२ विलवमाणी२ एवं वयासी—एसणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स
अब्भुदएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु
य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भवित्तइ' त्तिकहु उस्सीसामूले
ठवेइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कणं सीहा-
सणं रयाव्वेति,, मेहं कुमारं दोच्चं पि तच्चं पि सेयपी-एहिं कलनेहिं
पहाव्वेति पहावित्ता पम्हलसुकुमालाए गंवकात्ताइयाए गायइं
लूहेति, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायइं अणुलिपति, अणु-
लिपित्ता नासानीसासवायवोज्झं जाव हसलक्खणं पडगसाडगं नियं-
सेति नियंसित्ता हारं पिण्ढंति पिण्ढित्ता अण्हारं पिण्ढंति पिण-
द्धित्ता एगावलिं मुत्तावलिं कणगावलिं रयणावलिं पालवं पायावलं
कडगाइं तुडियाइं केऊराइं अंगपाइं दसमुद्धियाणंतयं कडिसुनय वुड-

लाङ् चूडामणि रय णुक्कड मउडं पिणद्वंति, पिणद्वित्ता दिव्य सुमणदामं
पिणद्वंति, पिणद्वित्ता दुरमलयसुगंधिएगंधे पिणद्वंति। तएणं तं
मेहं कुमारं गण्डिसवेढिमपुरिमसंघाडमणं चउविहेणं महेणं कप्परु-
क्खगंपिव अलंकिय विभूासयं करेति ॥सू० ३३॥

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि। ततःखलु स ‘कासवए’ कावपकः=
नापितः श्रेणिकेन राज्ञा एवमुक्तः सन् ‘हट्ट जाव हियए’ हट्टो यावत् हृदयः,
‘पडिसुणेड’ प्रतिश्रृणोति=‘तथाऽस्तु’ इति कृत्वाज्ञां स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वी-
कृत्य सुरभिणा गन्धोदकेन हस्तपादौ प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य शुद्धवस्त्रेण ‘मुहं’ मुखं
‘बंधइ’ बध्नाति, बध्ना परेण प्रकृष्टेन ‘जत्तेणं’ यत्नेन मेघकुमारस्य चतुर-

‘तएणं से कासवए’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ते समणे हट्टे जाव
हियए जाव पडिसुणेड) श्रेणिक राजाने जव नापित से ऐसा कहा तो
वह बहुत अधिक हर्षित हुआ तथा संतुष्ट हुआ—और बोला—महाराज!
जैसी आपकी आज्ञा है वै उसी के अनुसार कार्य करूँगा इस प्रकार
(पडिसुणिता) राजा की आज्ञा स्वीकार कर उसने (सुरभिणा गन्धोदएणं
हत्थपाए पक्खालेड) सुरभी गन्धोदक से अपने दोनों हाथ पैरों को धो लिया
(पक्खालित्ता शुद्धवत्थेणं मुहं बंधइ बधित्ता परेण जत्तेणं मेहस्स कुमा-
रस्स चउरंगुलवज्जे निक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेड) धोकर फिर
उसने शुद्ध वस्त्र से अपने मुखको बांध लिया। बान्धने के बाद फिर
उसने मेघकुमार के चार अंगुल प्रमाण केशों को छोड़कर बाकी के सब

‘त एण से कासवए’ इत्यादि

टीकार्थ—तएणं से कासवए सेणिएणं रन्ना एवं वुत्ते समणे हट्टे जाव
हियए जाव पडिसुणेड) श्रेणिक राजाने जव नापित से ऐसा कहा तो
वह बहुत अधिक हर्षित हुआ तथा संतुष्ट हुआ, अने तेले कहुं—महाराज! जेवी आपनी
आज्ञा हुं तमारी आज्ञा मुज्जण काम करीश. आ प्रभाणे (पडिसुणिता)
गल्लनी आज्ञा स्वीकरीने तेले (सुरभिणा गन्धोदएणं हत्थपाए पक्खालेड)
मुवासित पाणीथी पोताना जन्ने हाथ पग धोई दीधा. (पक्खालित्ता शुद्धवत्थ-
एणं मुहं बंधइ बधित्ता परेण जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे
निक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेड) धोइने तेले शुद्ध वस्त्र वडे पोताउ
मे आंधु. आंध्या पछी जन्ने मेघकुमारना आर आंगण प्रमाण जेटला पाण रहेवा

हुँलवर्जान् निष्क्रमणपायोग्यान् अग्रकेशान् कर्तयति । ततः खलु तस्य मेघकुमारास्य माता 'महरिहेणं' महार्हेण=बहुमूल्येन 'हंसलवण्येणं' हंसलक्षणेन=हंसस्य लक्षणं स्वरूपं यस्य, यद्वा-हंसानां लक्षणं चिह्नं यत्र तेन, अत्युज्ज्वलेन 'पडसाडणं' पटशाटकेन उत्तरीयवस्त्रेण अग्रकेशान् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति=तान् कर्तितान् अग्रकेशान् गृह्णातीत्यर्थः । प्रतीप्य सुरभिणा गन्धोदकेन प्रक्षालयति, कर्तितकेशान् गृहीत्वा तान् केशान् सुगन्धिजलेन धावयतीत्यर्थः, प्रक्षालय सरसेन गोशीर्षचन्दनेन 'चच्चाओ दलयइ' चर्चा ददाति=अभिषिञ्चति, चर्चा दत्त्वा 'सेयाए पोत्तीए' श्रेयस्या शुभतरया, श्वेतया वा पोतिकया=वस्त्रवण्डेन 'बंधेः' बध्नाति, अध्वा 'रयणसमुग्गयसि' रत्नसमुग्गदके=रत्नजटित संपुटके 'रत्न-डजूसा' इति भाषायाम्, 'पक्खवइ' प्रक्षिपति=निदधाति,

केशों का हजामत कर दिया । (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलवण्येणं पडसाडणं अग्रकेशे पडिच्छइ) कटे हुए मेघ-कुमार के उन केशों के उनकी माताने बहुमूल्यवाले तथा हंसों के जैसे उज्ज्वल अथवा हंस चिह्नवाले अपने उत्तरीय वस्त्र में ले लिया । अर्थात् उन अग्रकेशों को उसने अपने उत्तरीय वस्त्र के अंचल में रख लिया । (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदणं पक्खालेइ) रखलेने के बाद फिर उसने उन्हें सुरभित गंधोदक से साफ किया । (पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलि । सेयाए पोत्तीए बंधेइ) साफ करके फिर उसने गोशीर्ष चंदन से उन्हें सिंचित किया । सिंचित करने के बाद उसने उन्हें एक सफेद वस्त्र गाठ में

बध्ने णाडी णधा वाण डापी नाण्या. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलवण्येणं पडसाडणं अग्रकेशे पडिच्छइ) डपायेला मेघ-कुमारना वाणेने तेमनी माताये णहु डींभती डंसोना जेवा डल्लवड तथा डंसोना चिह्नवाणा पोताना उत्तरीय वस्त्रमां लई दीधा. ओटवे डे ते अग्रकेशोने तेमणे पोताना उत्तरीय वस्त्रना पालवमां भूडी दीधा. (पडिच्छित्ता सुरभिणा गंधोदणं पक्खालेइ) भूडी दीधा पछी तेमणे सुवासित गंधोदक वडे स्वच्छ णनाय्या (पक्खालित्ता गोसीसचंदणेणं चच्चाओ दलयइ, दलित्ता सेयाए पोत्तीए बंधेइ) स्वच्छ णनावीने तेमणे गोशीर्ष चंदन वडे तेमने सिंचित ड्यां. सिंचित डरीने तेमणे तेमने ओक सईद वस्त्रनी गासडीमां णधावी दीधा (दंधित्ता रयण-समुग्गयसि पक्खवइ, पक्खवित्ता मंजूसाए पक्खवइ) णांधीने पछी तेमने ओक रत्नजटित दाण्डांमां भूड्या अने पछी ते दाण्डांने ओक भणूपा (पेटी) मां

प्रक्षिप्य मञ्जूपायां प्रक्षिपति=स्थापयति, प्रक्षिप्य=संस्थाप्य 'हारवारिधार
सिन्दुवारच्छिन्नमुक्तावलिपगासाइं' हारवारिधारासिन्दुवारच्छिन्नमुक्तावली-
प्रकाशानि=तत्र हारः=स्फटिकहारः, वारिधारा=जलधारा, सिन्धुवारो=श्वेत-
पुष्पा निर्गुण्डी, छिन्नमुक्तावली=त्रुटित-मौक्तिकमाला तत् सदृशानि, अमृडं'
अश्रूणि नयननीराणि 'निणिम्मुयमाणी २' विनिर्मुञ्चन्ती २=पुनःपुनः पातयन्ती,
'रोयमाणी २' रुदन्ती २ आर्तध्यानातिशयादव्यक्तस्वररेण, 'कंदमाणी २' क्रन्दन्ती २
मुपुत्रस्य वियोगं कथं सदृश्ये, इत्यादि वचनैरार्तस्वररेण क्रन्दन्ती विलव
माणी २' विलपन्ती २ 'अस्मान् विहाय कथं गन्तुमिच्छसि' इत्यादिवचनैर्वि-
लापं कुर्वतीत्यर्थः 'एवं वयासी' एवमवदत्-एतत् दर्शनं खलु अस्माकं
मेघकुमारस्य 'अव्युदएसु य' अव्युदयेषु च=राज्यलक्ष्यादिलाभप्रसंगेषु 'उस्स-
वेसु य' उत्तरेषु च=प्रियसमागमादिरूपपरमानन्देषु 'पव्वेसु य' पव्वेषु च=

बांध दिया। (बांधित्ता रयणसमुग्गयंसी पविस्ववइ, पविस्ववित्ता मंजूसाए
पविस्ववइ) बांधकर फिर उसे एक रत्नमय डब्बेमें रख दिया रखने के
बाद फिर उसने उस डब्बे को एक मंजूषा-पेटी में-- स्थापित कर दिया
(पविस्ववित्ता हारवारिधारसिन्दुवारच्छिन्नमुक्तावलिपगासाइं अंमृडं
विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी)
स्थापित करके फिर वह, एक स्फटिकहार जलधारा, निर्गुण्डी, और त्रुटित
मौक्तिक माला के समान आंसुओं को बार २ बहाती हुई, आर्तध्यान
के अतिशय से अव्यक्त स्वर में बार २ रोती हुई-मुपुत्र के वियोग को
अब मैं कैसे सहन करूंगी-इत्यादि वचनों का उच्चारण रूप आक्रन्दन
करती हुई, हसको छोड़कर हे पुत्र। तुम जाने की इच्छा कर रहे हो
इस तरह बार २ विलाप करती हुई, इस प्रकार बोली-(एमणं अम्हं
मेहस्स कुमारस्स अव्युदएसु य उस्सवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेसु य

भूझी दीधो. (पविस्ववित्ता हार-वारिधार-सिन्दुवार-च्छिन्नमुक्तावलिपगा-
साइं अंमृडं विणिम्मुयमाणी २ रोयमाणी २ कंदमाणी २ विलवमाणी २ एवं
वयासी) भूझ्या आह धारिणीदेवी स्फटिकहार, जलधारा, निर्गुण्डी तेमज त्रुटित
मोतीझोनी भाणाना जेवा सतत आंसुओ बहावती तेना ज ध्यानमां अव्यक्त
स्वरमां सतत रुदन करती " पुत्र वियोगने हुं डेवी रीते सहन करीश ? " वगेरे
वचनो बोखती ' हे पुत्र ! तमे जवानी छुट्ठि डेम करी रह्या छे ! ' आ जतनो
विलाप करती आ प्रमाणे डेव्या लागी (एमणं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अव्यु

जन्मदिवसादिमहोत्सवलक्षणेषु, पाक्षिकादि पौषधोपवासधारणापारणादिरूपेषु वा 'तिहीसु य' तिथिषु च=अक्षयतृतीयादिषु, 'छणेषु य' क्षणेषु=इन्द्रमहो-
वादिषु 'जन्नेसु य' यज्ञेषु च=दयारूपेषु, अभयदानादि साधर्मिक वात्सल्यादि
लक्षणेषु, प्रश्नव्याकरणमूत्रे दयायाः षष्ठिनामसु पञ्चचत्वारिंशत्तमं 'जन्न'
इति नाम, यावत् 'पव्वणीसुय' पव्वणीषु च=कार्तिक्यादि कौमुदी महोत्सवेषु
एतेषु सर्वेषु हे पुत्र ! तव 'अपच्छिमे दरिसणे' अपश्चिमं दर्शनं-न प्रियने
पश्चिमो यस्मादिति अपश्चिमम्=अन्तिमं चक्षुषः सक्षात्करणमित्यर्थः 'भविस्सइ-
त्तिकट्टु भविष्यतीति कृत्वा उक्त्वा धारिणी देवी तां मञ्जूषां 'उस्सीसामूले
ठवेइ' उच्छोर्षमूले-उपधानसमीपे स्थापयति । ततः तस्य मेघकुमारस्य
मातापितरौ=धारिणी श्रेणिकश्च, मेघकुमारार्थं 'उत्तरावक्कमणं' उत्तरापक्रमणं=
उत्तरस्यां दिशि अपक्रमणम्=अन्तरणं यस्मात् तत्, उत्तराभिमुखमित्यर्थः 'सीता-
सणं रयावेति' सिंहासनं रचयतः=कारयतः, तत्पश्चात् मेघकुमारं 'दोचंपि तच्चंपि'

जन्नेसु, य पव्वणीसु य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसामूले
ठवेइ) अब हम लोगों को मेघकुमार का यह दर्शन राज्य लक्ष्मी आदि
की प्राप्ति के प्रसंगों में प्रियसभागम आदि रूप उत्सवों में, जन्म दिव-
सादि के महोत्सव रूप पर्व दिनों में, अथवा पाक्षिक आदि पौषधोपवास
धारणापारणा के दिवसों में, अक्षय तृतीया आदि तिथियों में, इन्द्रम-
होत्सवादि रूप क्षणों में, अभयदानादि रूप तथा साधर्मिवात्सल्य आदि
रूप यज्ञों में एवं कार्तिकी आदि कौमुदी महोत्सवों में 'अपश्चिम हाउ'
में पुनः होनेवाला नहीं होगा इस प्रकार कहकर उस धारिणीदेवीने
उम मंजूषा को अपने शिरहाने-तकिये के पास रख लिया, (तएणं
तस्स मेघस्स कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कमणं रयावेति) बाद में

दणसु य उस्मवेसु य पव्वेसु य तिहीसु य छणेषु य जन्नेसु य पव्वणीसु
य अपच्छिमे दरिसणे भविस्सइत्ति कट्टु उस्सीसामूले ठवेइ) "मेघकु-
मारतुं दर्शनं भवे राज्य लक्ष्मी वगेरेनी प्राप्तिना समये, प्रियसभागम वगेरे इय
उत्सवोभा, जन्मोत्सव वेवा महोत्सवना शुल दिवसोभां, अथवा पाक्षिक वगेरे
पौषधोपवास धारणा पारणाना दिवसोभां, अक्षय तृतीया वगेरे तिथियोभां, इन्द्र-
महोत्सवोभा, अभयदान वगेरे तेमज् साधर्मि वात्सल्य वगेरे इय यज्ञोभां अने
कार्तिकी वगेरे कौमुदी महोत्सवोभां अने आ तमाइं अन्तिम दर्शनं छे"—आम
अहीने धारिणीदेवीने मंजूषाने आशिक्षानी पास मूडी दीधी. (तएण तस्स मेघस्स
कुमारस्स अम्मापियरो उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेति) त्याग्याद मेघ-

द्वितीयमाप तृतीयमपि द्विवारं त्रिवारं 'सेयपीयएहि कलसेहि' श्वेतपातैः-
 श्वेतैः=रजतमयैः पीतैः=सुवर्णमयैः कलशैः 'ण्हावेति' स्नपयतः 'पम्हलसुकु-
 मालाए' पक्ष्मलसुकुमारया-पक्ष्मला पक्ष्मवती अत एव सुकुमारा तयो, ता
 दृश्या 'गंधकासाइयाए' गन्धा कायिकया-गंधप्रधाना काषायिका=कषायरक्ता
 शाटिका, तथा 'गायाइं' गात्राणि लूहेति' रूक्षयतः-प्रोच्छयतः, लूहिता'-
 रूक्षयित्वा=प्रोच्छय सरसगोशीर्षचन्दनेन तरय गात्राणि अनुलेपयतः, अनु-
 लेप्य वाह्य? 'नामानीसासवायवोज्झं' नामा निःश्वासवातो नामिका
 निःश्वासवायुना उह्य=संचाल्यम् अतिसूक्ष्मत्वात् यावत्= अतिमुन्दरं सुवर्ण
 कोमलस्पर्शसंयुक्तम्, अश्वलालावत् मृदुकं, धवलकनकवर्चितान्तभागम्, आका-

उस मेघकुमार के माता पिताने उसके लिये उत्तर दिशा में है मुख
 जिसका ऐसे उत्तराभिमुखवाले सिंहासन की रचना करवाई। (मेहं कुमारं
 दोच्चंपि तच्चंपि सेयपीयएहिं कलसेहिं ण्हावेति) उस पर मेघकुमार
 को बैठाकर उन दोनोंने उसका दो बार तीनवार श्वेत पीत कलशों
 से-चांदी मोने की कलशों से-अभिषेक किया (ण्हावित्ता पम्हलसुकु-
 मालाए गंधकासाइयाए गायइं लूहेति) बाद में जब अच्छी तरह स्नान
 किया हो चुकी-तब पक्ष्मल, सुकुमार एवं गंध प्रधान कषाय रंगवाली
 तौलिया से उसके शरीर का लुंछन किया। (लूहिता सरसेणं गोसीस
 चंदणेणं गायाइ अणुलिपंति, अणुलिपित्ता, नासानीसासवायवोज्झं
 जाव हंसलक्खणं पडगमाडगं नियमंति) शरीर अच्छी तरह जब पुँछ
 गया-तब सरस गोशीर्ष चंदन का उसके शरीर पर अनुलेपन किया-
 अनुलेपन करने के पश्चात् नासिका की श्वास से भी कंपित हो उठने

कुमारनां मातापिताये तेभना भाटे उत्तर दिशा तरइ भों वाणुं, सिंहासन जनावअणुं.
 (मेहं कुमारं दोच्चंपि तच्चंपि सेयपियएहिं कलसेहिं ण्हावेति) ते सिंहासन
 उपर मेघकुमारने जेसाडीने मातापिताये जेवार त्रणुवार सईद अने पीणा डणशोथी-यांही
 अने सोनाना डणशोथी-अलिषेक कथी. (ण्हावित्ता पम्हल सुकुमालाए गंध कासा-
 इयाए गायइं लूहेति) त्थारणाद त्थारे अलिषेक डभं सारी रीते थई गथुं,
 त्थारे पक्ष्मल सुकुमार अने गंधप्रधान कषाय रंगवाणा टुवालथी तेभनुं शरीर लूँछथुं.
 (लूहिता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिपति अणुलिपित्ता, नासा-
 नीमामवायवोज्झं जाव हंस लक्खणं पडगमाडगं नियमंति) शरीरने
 लूँछीने पछी स.स गोशीर्ष चंदननुं तेना शरीरे अनुलेपन कथुं. अनुलेपन कथी
 पछी नाडना श्वासथी पणु डंपित धई जनाइं जहु ज सुंदर, सुवर्णनी जेम डेमण
 स्पर्शवाणुं, घोडानी लाण जेवुं सईद अने मृदु, जेनी डिनारी यांही अने सोनाना

शस्फटिः सप्तदशनिर्मलं हंसलज्जगाटक 'नियंसति' निवासयतः 'वस आच्छा-
दने निचि' परिधारयतः परिधारणं कारयत इत्यर्थः 'नियंसित्ता' निवास्य हारं
'पिणद्धन्ति' पिनाहयतः=परिधापयतः पिनाह्य अर्धहार पिनाहयतः=परिधापयतः,
हारोऽष्टादशसरिकः, अर्धहारो नवसरिकः, पिनाह्य=एकावलीम् एकमग्निकहारं,
मुक्तावलीं, कनकावलीं=स्वर्णमालां रत्नावली=रत्नमालां, 'पालंब' पालम्ब्य=
कण्ठाभरणं 'पायपलंब' धादपलम्बः कण्ठादारभ्य चरणपर्यन्तं लम्बमानोऽलंकार-

वाला अति सुन्दर सुवर्ण के समान कोमल स्पर्शवाला अश्व की लार के
समान मृदु गुणोपेत, चांदी और सोने के तारों से जिसकी ओर बनाई
गई है तथा आकाश और स्फटिक के समान जो अति निर्मल है तथा
हंस के चिह्नों से जो विराजित है ऐसा अधोवस्त्र उसे पहिराया । (निय-
सित्ता हार पिणद्धन्ति, पिणद्धित्ता अर्द्धहार पिणद्धन्ति, पिणद्धित्ता एगावलिं
मुक्तावलिं कणगावलिं रयणवलिं पालंब पायपलंबं कडगाइं तुंडियाइं केऊ-
गाइं अंगयाइं सदमुत्तायाणं तयं कडिसुत्तयं कुंडलाइं चूडामणि, रयणुकड
मउउ पिणद्धन्ति) पहिराने के बाद फिर उन्होंने उसे हार पहिराया.
अर्द्धहार पहिराया. एगावली, मुक्तावली, कनकावली, रत्नावली पालंब
धाद पालंब कटक. त्रुटित, केयूर, अंगद, दशमुद्रिकाएँ, कटिमृत्र. कुंडल.
चूडामणि रत्नजटित मुकुट, ये सब आभूषण और पहिराये । १८ लरें
जिसमें होती हैं वह हार, नवलरें जिसमें होती हैं वह अर्धहार, एक
ही लर जिसमें होती है वह एकावली है । पालंब कण्ठाभरण का नाम है ।

तारो वडे अनाववाभां आवी छे तेषुं आकाश, अने स्फटिकना जेषुं अतीव निर्मल
तेमज्ज उंसना चिहोथी शोभतुं जेषुं अधोवस्त्र मेघकुमारने पडेरान्युं. (नियंसित्ता
हारं पिणद्धन्ति, पिणद्धित्ता अर्द्धहारं पिणद्धन्ति, पिणद्धित्ता एगावलीं मुक्ता-
वलिं कणगावलिं रयणावलिं पालंब, पायपलंबं, कडगाइं तुंडियाइं केऊगाइं
अंगयाइं दसमुद्रियाणं तयं कडिसुत्तयं कुंडलाइं, चूडामणि रयणुकड
मउउं पिणद्धन्ति) वस्त्र पडेरान्या पछी तेमजे मेघकुमारने हार पडेरान्यो, अर्ध-
हार पडेरान्यो अकावली, मुक्तावली, कनकावली, रत्नावली. पालंबधाद. पालंबकटक
त्रुटित, केयूर, अंगद, दश वीटीओ, कटोरो, कुंडल, चूडामणि रत्नजटित मुकुट
आ अभां धरेणुओ पडेरान्यां. अहार सेरो जेभां डोय छे, ते हार. नव सेरो
जेभां डोय छे, ते अर्धहार. इत्त ओक न सेर जेभां डोय छे ते अकावली डो-
वाय छे कण्ठाभरणु नाम पालंब छे उंठथी मांडीने पण सुधी वटकतो से छे

વિશેષ: તં, કડગાઈ' કટકાનિ=કરભૂષણાનિ રત્નજટિતસુવર્ણવલયાન્ 'કંડા'
 इति भाषायां 'तुडियाई' तुटिका: बाहुरक्षिका: दृष्टिदोषनिवारक बाहुरक्षक
 भूषणानि, 'केऊराई' केयूराणि बाहुभूषणानि 'बाजूबन्द इति भाषायां,
 'अंगयाई' अङ्गदानि-'बाजूबन्द' 'केहुटा' इति भाषायाम्, केयूरादङ्गयोर्बाहु-
 भूषणतया न भेदस्तथाप्याकारभेदाद्धेदो बोध्यः, 'दसमुद्रियाणंतयं' दशमुद्रिका-
 नन्तकं=कराजुलि सम्बन्धि मुद्रिका दशकं 'कडिसुत्तयं' कटिमूत्रक=मेखलां
 'कन्दोरा' इति भाषायां, 'कुंडलाई' कुण्डले, चूडामणि=शिरोभूषणं, 'रयणुकड'
 रत्नोत्कट रत्नजटितं 'मउडं मुकुटं पिनाहयतः, पिनाह्य दिव्यं=सुन्दरं, 'सुम
 णदामं' सुमनोदाम=पुष्पमालां पिनाहयतः, पिनाह्य, 'ददरमलयसुगंधिए-
 गंधे' दर्दर मलयसुगंधीन् गंधान् दर्दरो घृष्टोमल्यश्चंदनकाष्ठं तस्य सुगु
 गंधो येषु तान् गंधान्=गन्धद्रव्याणि घृष्टचंदनानीत्यर्थः पिनाहयतः=धार-
 यतः। ततः खलु तं मेघकुमारं 'गंठिमवेढिमपूरिमसंघाइमेण' ग्रन्थिम
 वेष्टिमपूरिमसंघातिमेन, तत्र ग्रन्थिमं=दूत्रादिना ग्रथितं, वेष्टिमं=यद् ग्रथतं

કળે સે લગાકર જો પૈરોતક લટકતા રહતા હે વહ પાદ પ્રાલબ કહ-
 લાતા હૈ । રત્નજટિત સુવર્ણ કે વલયોં કા નામ જિસે ચોલચાલ કી
 ભાષામેં કડા કહતે હૈં કટક હૈ । દ્રષ્ટિ દોષ કો દૂર કરને કે લિયે
 જો બાહુઓં મેં આભૂષણ પહિને જાતે હૈં उनका नाम तुटिक ह॥ बाजू-
 बंदो-को संस्कृत में केयूर कहते हैं । अंगद भी इसी तरह के होते हैं ।
 परन्तु केयूर और अंगद के आकार में भेद होता है । शिरोरत्न का
 नाम चूडामणि है । (पिणद्धित्ता दिव्यं सुमणदामं पिणद्धंति पिणद्धित्ता-ददरमलय
 सुगंधिए, गंधे पिणद्धंति-तएणं तं मेहं कुमारं गंठिम वेढिमपुरिम, संघाइमेणं
 चउन्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगंपिव अलंक्रियविभूसियं करेति) ये सब
 पूर्वोक्त आभूषण जब पहिराये जा चुके तब बाद में मेघकुमार को उन्होंने

તે પાદપ્રાલબ કહેવાય છે. રત્નો જડેલા સોનાના વલયને ભાષામાં કડું
 કહેવામાં આવે છે, તેનું નામ 'કટક' પણ છે. દ્રષ્ટિદોષથી રક્ષા માટે બાહુ-
 ઓમાં જે આભૂષણ પહેરાય છે તેનું નામ તુટિક છે. બાહુબંધુને સંસ્કૃતમાં કેયૂર
 કહે છે. અંગદ પણ આ પ્રકારનું જ હોય છે. પણ બનેલા આકારમાં તફાવત રહે
 છે. શિરોરત્નનું નામ ચૂડામણિ છે (પિણદ્ધિત્તા દિવ્યં સુમણદામં પિણદ્ધંતિ પિણ-
 દિત્તા દદરમલય સુગંધિયગંધે પિણદ્ધંતિ તણં તં મેહ કુમારં ગંઠિમ-વેઢિમ-
 પુરિમ-સંઘાઈમેણં ચઉન્વિહેણં મલ્લેણં કપ્પરુક્કગંપિવ અલંક્રિયવિભૂ-
 સિયં કરેતિ) આ બધા પૂર્વોક્ત ધરેણાંઓ પહેરાવ્યાં બાદ માતાપિતાઓ મેઘ-

सद् वेष्टयते, पूरिमं=यत्पुष्पादिभिः पूर्यते तत्, संधातिमं=परम्परं ताल-
संघातेन संधाप्यते संयोज्य ते यत्तत्, ग्रन्थिमादिरूपेण एतेन चतुर्विध-
माल्येन 'कल्पवृक्षगन्धिव' कल्पवृक्षमिव 'अलंकियविभूषियं' अलंकृत विभूषितं
सालंकारं विभूषितं च कुरुत ॥सू० ३३॥

मूलम्—तएणं से सेणिए राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ-
सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभस-
यसन्नविट्ठं लीलट्टियसालभंजियागं ईहामिग उसभतुरयनरमगर विहग
वालंगकिन्नर—रुरुसरभ-चमर कुंजर-वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं घंटा-
वलिमहुमणहेरसरं सुभकंतदरिसणिज्जं निउणोवचियमिसिमिसित-
मणीरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं अब्भुग्गयवइरवेइग्गपरिगयाभिर,मं
विज्जाहरजमलजंतजुत्तं पिव अच्चीसहस्समालणीयं रूवगसहस्स-
कलियं भिसमाणं भाब्भसमाणं चक्खुल्लोयणलेस्सं सुहफासं
सस्सिरीयरूवं सिग्घं तुरियं चवलं वेइयं पुरिससहस्सवाहिणि
सीयं उवट्ठवेह तएणं ते कोडुंबयपुरिसा हट्ठुट्ठा जाव उवट्ठवेत्ति,
तएणं से मेहे कुमारे सीयं दूरूहइ दूरूहत्ता सीहासणवरगए पुर-
त्थाभिमुहे सन्निसन्ने, तएणं तस्स मेहस्स माया पहाया कयवलि-
कम्मा जाव अप्पमहग्घोभरणालंकियसरीरा सीयं दूरूहइ दूरूहत्ता मेह-

ने दिव्य पुष्पों की माला पहिराई, इसके पश्चात् घृष्टमलय चंदन की गंध
विशिष्ट द्रव्यों को लगाया बाद में ग्रन्थिम, वेष्टिम, पूरिम और संधातिम
के भेद से चार प्रकार की मालाएँ उसे और पहिरायी। इस प्रकार उसे साक्षात्
कल्पवृक्ष के समान उन्होंने अलंकारों से विभूषित कर दिया। “सूत्र ३३”

कुमारने दिव्य पुष्पोनी भाणा पडेशवी त्थारणाद धसवामां आवेला मलय ग्रन्थन
वेवा विशिष्ट सुगन्धि द्रव्ये द्वारा सुवासित करीने ग्रन्थिम, वेष्टिम, पूरिम अने
संधातिम आभ थार नतनी णील भाणाओ पडेशवी. आ प्रकारे मेघकुमारने तेमना
भातापिताओ कल्पवृक्षनी जेम अलंकारे द्वारा सुशोभित णताव्या ॥ सूत्र “ ३३ ” ॥
५०

स्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणं सिं निसीयइ। तएणं तस्स मेहस्स
 कुमारस्स अंबधाई रयहरणं च पाडग्गहं च गहाय सीयं दूरुहइ दुरू-
 हित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणं सिं निसीय इ! तएणं
 तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठो एगावरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा
 संगयगयहसियभणियचेट्ठियविलाससंलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकु-
 सला आमेलगजमल जुयलवट्ठिय अब्भुन्नयपीणरइयसंठितपओहरा
 हिमरययकुंदेदुपमासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलीलं
 ओहारेमाणीरचिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरु-
 णीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीयं दूरुहंति दुरूहित्ता
 मेहस्स कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिं
 जुज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संखकुंददग-
 रय—अमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं
 ओहारेमाणीओर चिट्ठंति। तएणं तस्स मेहकुमारस्स एगावरतरुणी
 सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दूरुहइ दुरूहित्ता मेहस्स कुमारस्स
 पुराओ पुरत्थिमेणं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय
 चिट्ठइ। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगावरतरुणी जाव सुरूवा-

‘तएणं से सेणिय राया’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (सेणिए राया) श्रेणिक राजाने
 (कोडुं विय पुग्गिसे सदावेइ) कौटुम्बिक पुरुषों को बुलवाया—(सदावित्ता
 एवं त्रयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया)

‘तएणं से सेणिए राया’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) त्वारणाद (सेणिए राया) श्रेष्ठिष्ठ शब्दार्थे (कोडुं विय
 पुरिसे सदावेइ) कुटुम्बना पुरुषोने बोलाव्या. (सदावित्ता एवं त्रयासी) बोला-
 वीने तेभने इहुं डे—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! अणेगखंभसयसन्निविटं)

सीयं दुरुहइ दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स पुव्वदक्खिणेणं सेयं गयया-
मयं विमलसलिलपुन्नं मत्तगयमहामुहाकिइसलाणं भिंगारं गहाय
चिट्ठइ ॥सू० ३४॥

अथ शिविकादिकं वर्ण्यते-

टीका—‘तएणं से’ इत्यादि । ततः खलु स श्रेणिको राज्ञो कौटुम्बिक
पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत्—क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! ‘अणेगखंभ-
सयसन्निविट्ठं’ अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टाम्=अनेकशतस्तम्भयुक्तां ‘लिलट्टियसाल-
भंजियागं’ लीलास्थितशालभञ्जिकां—लीलास्थितशालभञ्जिकां लोलया स्थिता=स गीलं
वर्तमाना शालभञ्जिका=पुत्तलिका यस्यां सा तथोक्ता तां ‘ईहामिग उस्सभतुरगनरमगर-
विहग वालगकिन्नर—रुरु—सरभचमर—कुंजर—वणलय—पउमलयभत्तिचित्तं । ईहा-
मृगकुंभतुरगनरमकर—विहग—व्यालक—किन्नर—रुरुशरभ—चमर कुंजर वनलता-
पञ्चलता भक्तिचित्रां—तत्र ईहामृगो=वृकः, ‘भेडिया इति भाषायां, ऋषभः=

अणेगखंभसयसन्निविट्ठं) हे देवानुप्रियो ! तुम शीघ्र ही अनेक-सैकड़ों
स्तम्भों से युक्त, (लीलट्टियसालभंजियागं) लीलाकरती हुई पुत्तलियों
से विराजित (ईहामिगउस्सभतुरयनरमगरविहगवालगकिन्नर रुरुसरभचमर
कुंजरावणलयपउमलयभक्तिचित्तं) ईहा मृग-भेडिया ऋषभ-वृषभ
तुरग--अश्व मनुष्य, मकर--ग्राह, विहग--पक्षी, व्यालक--सर्प
किन्नर--व्यन्तर देव विशेष, रुरु--एक जातिका मृग विशेष, शरभ--
अष्टापद, चमर--चमरी गाय, कुंजर हाथी, वनलता--एक शाखावाला वृक्ष

हे देवानु प्रिय ! तमे सत्परे सैकड़ों थांललाओवाणी, (लीलट्टियसाल-
भंजियागं) कंडा करती पूतणीओथी सुशोभित, (ईहामिग-उस्सभ-तुरय--नर मगर-
विहग--वालग--किन्नर--रुरु सरभ--चमर--कुंजर--वणलय--पउमलय--भत्ति-
चित्तं) छंडामृग, वरु, गण्ड, घोडा, माणुस, भजर, पक्षी, साप, किन्नर (येक
व्यन्तर देवता विशेष) रुरु (येक जतनो मृग विशेष) शरभ, (येक आठ पंग
वाणुं प्राणी विशेष) चमर, (चमरी गाय), कुंजर, (हाथी) वनलता. (येक शाखा

वृषभः, तुरगः= अश्वः, नरः=मनुष्यः, मकरः=ग्राहः, विहगः=पक्षी, व्यालकः= सर्पः, किन्नरः=व्यन्तरदेवविशेषः, रुरुः=मृगविशेषः शरभः=अष्टापदः, चमरः= चमरीगौः, कुञ्जर=हस्ती, वनलता=एक शाखावान् वृक्षः, पद्मलता=पद्माकार-वतीवल्ली, एतेषां ईदामृगादीनां भक्तयः=रचनाः, ताभिःचित्रां=चित्रयुक्तां । 'घंटावलिमहुरमणहरसरं' घंटावलिमधुर मनोहरस्वरां-घंटावलीनां घंटापंक्तीनां मधुरः=श्रवणप्रियः मनोहर=चित्ताकर्षकः स्वरः=शब्दो यत्र सा तथा ताम् 'सुभकंतदरिसणिज्जं' शुभकान्त दर्शनीयां-शुभो=मनोहरा, कान्ता=कमनीया, अत एव दर्शनीया=द्रष्टुं योग्या, ताम् 'निउणोवचियमिसितमणिरयण-घंटिया जालपरिखितं' निपुणोपचितदेदीप्यमानमणिरत्नघंटिकाजालपरिक्षिप्तां-तत्र निपुणैः=कुशलैः, उपचिता=रचिता निर्मिताः अतएव मिसिमिसित'=देदीप्यमानाः चाक्यचिक्ययुक्ताः याः मणिरत्नघंटिकाः, तासां जालं=समूहः तेन परिक्षिप्तां= वेष्टिताम्, 'अब्भुग्गयवइयवेइया परिगयाभिरामं' अभ्युद्गत वज्रवेदिका परिगता भिरामाम्, अभ्युद्गता=उन्नता या वज्रवेदिका=वज्ररत्नखचिता या वेदिका= स्तूपिका सिंहासनाधारभूता तया परिगता=युक्ता, अतएव अभिरामा मनोरमा, ताम्. विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिव' विद्याधरस्य यमलयन्त्रयुक्तामिव, तत्र विद्या धर्मश्च विद्याधराश्च इति विद्याधराः, तेषां यमलानि=द्वन्द्वानि. तेषां यन्त्रेण

पद्मलता-पद्माकारवाली वल्ली इन सबके चित्रों की रचना से विशिष्ट (घंटावलिमहुरमणहरसरं) घंटावलिओं के श्रवणप्रिय शब्दों से मनोहर, (सुभकंतदरिसणिज्जं) शुभ कान्त अतएव दर्शनीय (निउणो-वचियमिसिमिसितमणीरयणघंटियाजालपरिखितं) कुशल कारीगरों के द्वारा रचित चाक्यचिक्य युक्त मणि रत्न घंटिकाओं के समूह से वेष्टित (अब्भुग्गयवइरवेइयापरिगयाभिरामं) उन्नत वज्र वेदिका से युक्त होने के कारण चित्ताकर्षक, (विज्जाहरजमलजंतजुत्तं पिव) विद्या-धर और विद्याधरी के युगल की चेष्टाओं से चित्रित (अच्चिसहम्स

वाणुं वृक्ष विशेष), पद्मलता, (पद्माकारवाणी ओक लता) आ अधाना चित्रोत्थी युक्त, (घंटावलिमहुरमणहरसरं) घंटडीओना मधुर शब्दो युक्त, (सुभ कंतदरिसणिज्जं) शुभ, कान्त ओटला भाटे ज दर्शनीय (निउणोवचिय मिसिमिसितमणिरयणघंटियाजालपरिखितं) कुशल कलाकारों द्वारा रचित अण्डणती भण्डि रत्ननी घंटडीओत्थी युक्त, (अब्भुग्गयवइरवेइया परि गयाभिरामं) अन्धी हीरानी वेदीकाओत्थी युक्त होवा अदल मनोहर (विज्जा हरजमलजंतजुत्तंपिव) विद्याधर अने विद्याधरीना युगलनी चेष्टाओत्थी चित्रित

युक्ता=इव चेष्टितविद्याधरयुगलसंयोजितेव ताम्, 'अच्चिसहस्समालणीयं'
 अर्चिः सहस्रमालनीयाम्-अर्चिषां=किरणानां सहस्रैः=सूर्याकिरणैरित्यर्थः, माल-
 नीया=परिवारणीया सेवनीया विविधरत्नखचितत्वात्सूर्यकिरणाधिक काशयुक्ता,
 तामित्यर्थः। 'रुक्मसहस्सकलियं' रूपकसहस्रकलितां-रूपकाणि=सुन्दरचित्राणि
 तेषां सहस्रः कलिनां=युक्तां 'भिसमाणं' भामसानां=रत्नादिप्रकाशयुक्तां 'भिम्भिस-
 समाणं' विभासमानाम्=अतिशयेन दीप्यमानां विविध शिल्पकलारचितत्वात्
 'चक्रवर्त्यलोयणलेस्सं' चक्षुर्लोकनलेश्यां-चक्षुः कर्तृक लोकने=विलोकने सति चक्षु-
 र्लिङ्गतीव्र=श्लिष्यतीव यत्र सा चक्षुर्लोकनलेश्या दर्शनीयत्वातिशयात्तां पश्य
 चक्षुर्न निवर्ततेइति भावः। 'सुहृफासं' सुखस्पर्शा सुखजनकस्पर्शयुक्तां 'सस्मि-
 रीयरुवं' सश्रीकरूपाम्=अपूर्वशोभासंपन्नां, 'सिग्धं' शीघ्रम्=आलस्यरहितं 'तुरियं'
 त्वरितं=कार्यान्तरवर्जितं, 'चवलं' चपलं=द्वुततरं, 'वेगितं'=सहवेगं सर्वथा मनो-
 वाक् काय व्यापारयुक्तं यथास्यात्तथा 'पुरिससहस्सवाहिणिं' पुरुषसहस्रवाहिनीं=
 मालणीयं) विविध प्रकार के रत्नों से खचित होने के कारण सूर्य किरणों
 से भी अधिक प्रकाश युक्त, (रुक्मसहस्सकलियं) सहस्र सुन्दर
 चित्रों से विराजित, (भिसमाणं) रत्नादिकों के प्रकाश से चमकीली,
 (भिम्भिसमाणं) विविध शिल्पकलाओं से अतिशय रूप से देदीप्यमान
 (चक्रवर्त्यलोयणलेस्सं) देखने पर मानो आँखों को खँचती सी हो ऐसी
 (सुहृफासं) सुखजनक स्पर्शवाली (सस्मिरीयरुवं) अपूर्व शोभा से
 संपन्न, ऐसी (सिग्धं) शिबिका को--पालखीको (सिग्धं) शीघ्र आलस्य
 रहित होकर (तुरियं) किसी और कार्य को न करते हुए (चवलं)
 जल्दी से जल्दी (वेगितं) मन, वचन, काय को एकाग्रता पूर्वक (उवट्ट-
 वेह) उपस्थित करो। याद रहे यह पालखी (पुरिससहस्सवाहिणिं)
 (अच्चिसहस्समालणीयं) अनेक प्रकारना रत्नों जड़ेदी डोवाथी सूर्य किरणोंथी
 पक्षु पक्षु प्रकाश युक्त, (रुक्मसहस्सकलियं) डण्डे से सुन्दर चित्रोंथी युक्त,
 (भिसमाणं) रत्नों वगेरेना प्रकाशथी अमकती, (भिम्भिसमाणं) अनेक नतनी
 शिल्पकलाओंथी रचित डोवाने दीधे अतीव प्रदीप्त थती, (चक्रवर्त्यलोयणलेस्सं)
 (सुहृफासं) वीअह स्पर्शवाणी, (सस्मिरीयरुवं) अदभुत शोभा संपन्न,
 ओवी (सिग्धं) शिबिका-पालखी-ने (सिग्धं) जल्दी आणस छोडीने, (तुरियं) भीन्त
 डोर्ध पक्षु काम तरङ्ग ध्यान आम्हा वगर (चवलं) सत्परे (वेगितं) मन, वचन अने
 कामथी ओकाथता भेजवीने (उवट्टवेह) लावे पालखी (पुरिससहस्सवाहिणिं)

पुरुषहसैरुद्धनयोग्यां 'सियं' शिविकां 'पालखी' इति भाषा पसिद्धाम्;
तए 'उवट्टवेह' उपस्थापयत=समानयतेत्यर्थः। ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः
हृष्टकुप्या यावन् उपस्थापयन्ति। ततः खलु स मेघकुमारः शिविकां दूरोहति=
आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य सिंहासनवरगतः=वज्ररत्नखचित वेदिकोपरिस्थापि-
तवरसिंहासनसमारूढः इत्यर्थः, पूर्वाभिमुखः सन् सन्निपण्णः=उपविष्टः। ततः
खलु तस्य मेघकुमारस्य माता धारिणी देवी स्नाता कृतबलिकर्मा यावत्
अल्पमहर्घाभरणालङ्कृतशरीरा शिविकां दूरोहति=आरोहति दूरुह्य मेघकुमारस्य
दक्षिणपार्श्वे भद्रासने निषीदति=उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य

हजार पुरुष जिसे उद्धन कर सकें ऐसी हो (तएणं ते कौटुम्बियपुंसि
हृष्ट कुप्या जाव उवट्टवेति) इस प्रकार राजा का आदेश प्राप्त करते कौटु-
म्बिक पुरुष बहुत ही अधिक हर्ष से संतुष्ट हुए और जिस प्रकार को
पालखी उपस्थित करने की बात राजाने कही थी--उसी प्रकार की
पालखी लाकर उन्होंने उपस्थित कर दी। (तएणं से मेहे कुमारे सीयं
दुरुहइ) पालखी के आनेही मेघकुमार उस पर सवार हो गये। (दु-
रुहिता सींहासनवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) वहां पर जो वज्र
रत्न खचित वेदिका के उपर उत्तम सिंहासन रखा था उस पर पूर्व
दिशा की ओर मुख करके वे मेघकुमार राजा बैठे गये। (तएणं तस्स
मेहस्स कुमारस्स माया ण्हाया कयवलिकम्मा जाव अप्पमहर्घाभरणालं-
कियसरी। सीयं दुरुहइ) इस के बाद मेघकुमार की माता धारिणी
देवी स्नान करके काक आदि को अन्नादिका भाग रूप बलिकर्म आदि
करके वजन की अपेक्षा अल्प, मूल्य की अपेक्षा बहुत कीमती आभरणों

उत्तर भाष्यसे उंचकी शके ओवी डोवी जेधये (तएणं तं कौटुम्बिय पुंसि हृष्ट
कुप्या जाव उवट्टवेति) आरीते राजनी आज्ञा मेणवीने कौटुम्बिक पुरुषो अतीव
प्रसन्न अने संतुष्ट थया अने राजये जे नतनी पालखी तैयार करीने लाववा
भाटे हुकम क्यो हुतो तेवी ज पालखी जलही जधने लध आव्या. (तएणं से मेहे
कुमारे सीयं दुरुहइ) पालखी आवतां ज मेघकुमार तेमां सवार थया (दुरुहिता
सींहासनवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने) तेमां डीश अने रत्नो ज डेली
वेदिकाओं पर भूझयेला उत्तम सिंहासन उपर पूर्वाभिमुख थधने मेघकुमार राज
जेसी गया. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया ण्हाया कयवलिकम्मा
जाव अप्पमहर्घाभरणालंकियसरीरा सीयं दुरुहइ) तयारणाद मेघकु-
मारनी माता धारिणीदेवी स्नान करीने, कागडा वगेरेने अन्न वगेरेनी अलि आधीने

अम्बाधात्री रजोहरणं प्रतिग्रहं=पात्रं सदोरकमुखवस्त्रिकादिकं च सर्वं साधूप-
करणं गृहीत्वा वामपार्श्वे भद्रासने निषीदति उपविशति। ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य
पृष्ठतः एकावरतरुणी 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारागारचारुवेसा-शृङ्गारस्य
अगागमिव=गृहमिव चारु=रमणीयो वेषो यस्या सा तथा 'संगयगयहसियभणिय
चेष्टिय विलाससलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला' संगतगतहसितभणित
चेष्टितविलाससंलापालापनिपुणयुक्तोपचारकुसला 'तत्र संगतम्=उचितं गतं=
गमनं राजहंसीगत्या गमनमित्यर्थः. 'हसितं' हसनं=हर्षवशेन मुख विकसनं,

से अलंकृतं शरीर होकर उस पालखी में बैठे गई। (दुरुहित्ता मेहस्स
कुमारस्स दाहिणे पासे भद्रासणंसिं णिसीयइ) वह मेघकुमार के दक्षिण
पार्श्व में भद्रासन पर जाकर बैठे गई। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स
अंबधाई रयहरणं पडिग्गहं च गहाय सीयं दुरुहइ) इसके बाद मेघकुमार
अंबधात्री रजोहरण पात्र तथा सदोरकमुखवस्त्रिका आदि समस्त साधु
अवस्था के उपकरणों को लेकर पालखी पर चढ़ी (दुरुहित्ता मेहस्स
कुमारस्स वामे पासे भद्रासणंसिं णिसीयइ) चढ़कर वह मेघकुमार
के वाम पार्श्व तरफ भद्रासन पर बैठ गई। (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स पिट्ठो एगावरतरुणीसिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय
भणियचेष्टियविलाससंलावुल्लावनिउणजुत्तोवयारकुसला) बादमे मेघ-
कुमार के पीछे एक उत्तम तरुणी कि जिसका वेष शृंगार के घर
समान रमणीय था, तथा जिसका गमन राजहंसी की गति जैसा था

ओटवे डे णत्तिक्कमं वेधि पतावीने, वज्जननी अपेक्षाये डुल्ला पणु डिमत्तनी
द्रष्टिंये णडु ञ डिमत्ती आलरण्णोथी शृंगार सल्लने ते पादणीमां जेसी गयां.
(दुरुहित्ता मेहस्स कुमारस्स दाहिणे पासे भद्रासणंसिं णिसीयइ) ते मेघ-
कुमारनी ञमणी तरइ लद्रासन उपर जेठां डुतां. (तएणं तस्स मेहस्स कुमा-
रस्स अंबधाई रयहरणं पडिग्गहं च गहाय सीयं दुरुहइ) त्थारणा मेघकु-
मारनी अंबधात्री रजोहरण, पात्र तेमं सदोरकमुखवस्त्रिका वगेरे अधां साधुज्जेना
यित उपकरणे लल्लने पादणीमां यदयां. (दुरुहित्ता मेहस्स कुमारस्स वामे
पासे भद्रासणंसिं णिसीयइ) यदीने ते मेघकुमारनी उणी तरइ लद्रासन उपर
जेसी गयां. (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठो एगा वरतरुणी
सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसियभणियचेष्टियविलाससंलावुल्लाव
निउणजुत्तोवयारकुसला.) त्थार पछी मेघकुमारनी पाछण ओडे उत्तम
तरुणी जेने वेष शृंगारना आकारनी जेम रमणीय, तेमं जेने गति राजहं-

भणितं=जल्पनं, चेष्टितं=चेष्टा दीक्षासमयोचितकार्यतत्परतारूपा, विलास.=
 परस्परं संभाषणं, उल्लापः=काकुवचनम्, एषु सर्वेषु निपुणाचारौ युक्तोप
 चार कुशला=यथावसरोचितव्यवहारचतुरा 'आमेलगजमलजुयलवद्वियअब्भु-
 न्नयपीणरइयसंठियप्पओहरा' आमेलकयमलयुगलवर्तिताभ्युन्नतपोनरति-
 दसंस्थितपयोधरा-तत्र आमेलकौ=आपीडकौ शेखरौ अग्रभागौ तन्प्रधानौ,
 यद्वा आभलकौ-परस्परमीषन्मिलितौ=समश्रेणिस्थितौ युगलौ=द्वौ, 'वद्विय'
 वर्तिता=वर्तुल्यौ गोलाकारौ, अभ्युन्नतौ=उच्चौ, पीनौ=स्थूलौ, रतिदौ=सुखदौ=संस्थितौ
 विशिष्टसंस्थानवन्तौ, पयोधरौ=स्तनौ यस्याःसा, अत्र-तारुण्यवर्णनेन दीक्षासमयो-

और जो हसने में, बोलने में दीक्षा समयोचित कार्य करने में, स्फूर्ति
 में परस्पर संभाषण में काकु वचन बोलने में बड़ी निपुण थी और
 अवसर के अनुसार व्यवहार साधन में बड़ी चतुर थी (आमेलगज-
 मलजुयलवदीयअब्भुन्नयपीणरइयसंठियप्प ओहरा) और जो सुसंस्थान से
 उन्नतपयोधरवाली थी इत्यादि प्रकार जो उसकी जवानी अवस्था
 का यहां वर्णन किया गया है उससे यह भाव ध्वनित होता है कि वह
 छत्र धारणादिक अपने कार्य करने में विशेष रूप से ममर्थ थी। (हिम-
 रययकुंदेन्दुपगासं सकोरंटमल्लदामधवलं आयवत्तं गहाय सलीलं
 ओहारे माणी २ चिट्ठइ) वह तुषार, रूप्य, कुन्द, पुष्प, एवं शरत्कालीन
 चंद्रकी प्रभांके समान प्रभावाले तथा कोरंटक पुष्प के गुच्छे से युक्त

सिनी जेवी હતી, અને જે હસવામાં બોલવામાં, દીક્ષા સમયોચિત કાર્ય કરવામાં
 સ્ફૂર્તિમાં એક બીજાની સાથે વાતચીત કરવામાં, વ્યંજન વચ્ચે બોલવામાં બહુ જ
 કુશળ હતી, અને જે અવસરને અનુકૂળ વ્યવહાર કરવામાં અતિ નિપુણ હતી.

(આમેલગજમલજુયલવદ્વિયઅબ્ભુન્નયપીણરइयसं ठियप्पओहरा) જેના
 બંને સ્તનો શિષ્ટ, સમાનાકારવાળા, ગોળ, ઉન્નત, પુષ્ટ, રતિસુખ આપનારા તેમજ
 વિશિષ્ટ શોભા ધરાવનારા હતા. (આ રીતે તેની યુવાવસ્થાનું વર્ણન અહીં કરવામાં
 આવ્યું છે, તેનાથી ધ્વનિત થાય છે કે છત્રધારિણી પોતાના કામમાં સવિશેષ સમર્થ હતી.
 (હિમરચયકુંદેન્દુપગાસં સકોરંટમલ્લદામધવલં આયવત્તં ગહાય સલીલ
 ઓહારેમાણી ૨ ચિટ્ઠઈ) જે તુષાર, રૂપ્ય, કુન્દ, પુષ્પ અને શરત્કાલીન ચન્દ્રના
 જેવી પ્રભાવાળો તેમજ કોરંટક પુષ્પના ગુચ્છથી યુક્ત પુષ્પમાળાવાળો સફેદ, ઉજ્જ-

चितच्छत्रधारणादिककार्यकरणसामर्थ्यं सपन्नेति सूचितम् । 'हिमरययकुंदेन्दुप-
गासं' हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशं, तत्र-हिमं=तुषारः 'चर्फ' इति भाषाया,
रजतं=रूप्यं, कुन्दः=कुन्दनाम्ना प्रसिद्ध श्वेतपुष्पम्, इंदुः=शरच्चन्द्रः, एतेषामिव
प्रकाशः=प्रभा यस्य तत्, 'सकोरेण्टमल्लदाम' सकोरेण्ट माल्यदाम-कोरेण्टक
पुष्प गुच्छ युक्तानि माल्यदामानि=पुष्पमालाः, तैः सह वर्तते इति तद्, 'धवल'
धवलं=उज्ज्वलं 'आयवत्त' आतपत्रं=छत्र, गृहीत्वा 'मलीलं' लीलया सहितं स
क्रीडमित्यर्थः, 'ओहारेमाणी२' अवधारयन्ती२=हरते धारयन्ती२ 'चिट्टः'
तिष्ठति । ततःखलु तस्य मेघकुमारस्य द्वे वरतरुण्यौ शृङ्गारागारचारुवेपेयावत्
कुशले शिबिकां 'दूरुहंति' दूरोहतः=आरोहतः. दुरुह मेघकुमारस्य 'उभओ
पासि' उभयोः पार्श्वयोः 'नाणामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्त
दंडाओ' नानामणिकनकरत्नमहाहंतपनीयोज्ज्वलविचित्रदण्डे-तत्र 'नाना-
मणयः=अनेकविधा मणयः पञ्चरागादयः, कनकं=स्वर्णं, रत्नानि=कर्केतना-
दीनि च ययोः तौ, अतएव महाहौं=बहुमूल्यौ तपनीयौज्ज्वलौ-तपनीयं=

पुष्प माला वाले धवल-उज्ज्वल आतपत्र-छत्र को लेकर बैठी हुई थी ।
(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव
कुसलाओ सीय दुरुहंति) इसके बाद दो और वरतरुणीयां की जिनका
वेष शृंगार के घर जैसा रमणीय था तथा जो अपने कार्य संपादन
करने में कुशल थी मेघकुमार की उस पालखी पर चढ़ी--(दुरुहत्ता
मेहस्स कुमारस्स उभओ पासि नानामणिकणगरयणमहरिहतवणिज्जु-
ज्जलविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवरदीहवालाओ संख-कुंदद गरय
अमयमहियफेणपुंजसन्निगामाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारे
मागीओ २ चिट्ठंति) चढ़कर वे मेघकुमार के दोनों तरफ नाना नील
वैडूर्य आदि मणियोंवाले, स्वर्ण एवं कर्केतनादि रत्नोंवाले होने के कारण
जो बहु मूल्यवान है, तथा तपे हुए स्वर्ण के समान जो विशेष

वत् छत्रने लधने--भेटी હતી (તણં તસ્સ મેહસ્સ કુમારસ્સ દુવે વરતરુ-
ણીઓ સિંગારાગારચારુવેસાઓ જાવ કુસલાઓ સીય દુરુહંતિ) ત્યા બાદ બે
બીજી ઉત્તમ તરુણીઓ--બેભનો વેષ શ્રંગારના ઘર બેવોળ રમણીય હતો તેમજ
બે પોતાના કામને પુરું કરવામાં કુશળ હતી--મેઘકુમારની પાલખી ઉપર ચઢી.
(દુરુહિત્તા મેહસ્સ કુમારસ્સ ઉભઓ પાસિ નાણામણિકણગરયણમહ-
રિહતવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ ચિલ્લિયાઓ સુહુમવરદીહવાલાઓ
સંખકુંડગરયઅમયમહિયફેણપુંજસન્નિગાસાઓ ચામરાઓ ગહાય સલીલં
ઓહારેમાણીઓ ૨ ચિટ્ઠંતિ) ચઢીને મેઘકુમારની બંને બાજુએ-અનેક
નીલ વૈડૂર્ય વગેરે મણિઓવાળા, સુવર્ણ અને કર્કેતન વગેરે રત્નોવાળા તથાવેલા

तापिनस्वर्णं तद्वत् उज्ज्वलौ चाक्यचिक्क्ययुक्तौ, विचित्रौ=विविधशोभासंपन्नौ
 दण्डौ ययोःते नानामणिरत्नखचितकनकदण्डयुक्तं इत्यर्थः, अतएव 'चिल्लि-
 याओ' देदीप्यमाने-रमणीयशोभासम्पन्नत्वात् 'सुहुमवरदीहवालाओ' सूक्ष्म
 दीर्घबाले-सूक्ष्माः=प्रतलाः=श्रेष्ठाः, दीर्घाः=आयता 'बालाः' केशा=ययोस्ते
 तथा, 'सखकुन्दगरयअमयमहियफेणपुजसन्निगासाओ' शङ्खकुन्ददकरजो-
 ऽमृतमथितफेनपुञ्जवदुज्ज्वले चामरे गृहीत्वा, सलीलं 'ओहारेमाणीओर'
 अवधारयन्त्यौर तिष्ठतः। ततःखलु एकावरतरुणी शृंगारागार० यावत्
 कुगला, शिविकां यावद् 'दुरूहइ' दुरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य, मेघ-
 कुमारस्य 'पुरओ' पुरतः=अग्रे 'पुरात्थमेण' पौरस्त्ये पूर्वदिग्भागे खलु 'चंदप्प-
 भवडर वेरुलियविमलदंडं' चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्डं-चन्द्रप्रभः चन्द्रप्रभा-
 वत् वज्रवैडूर्यरत्नैः स्वाचितो निर्मलो दण्डो यस्य तत् 'तालविटं' तालवृत्त=

उज्ज्वल हैं--चमकीले हैं--तथा जिनकी शोभा विविध
 प्रकार की है ऐसे दण्डों से जो मण्डित हैं--युक्त हैं--और इसी कारण
 जो विशेष रूप से रमणीय शोभा संपन्न बने हुए हैं। तथा जिनके बाल
 सूक्ष्म श्रेष्ठ और दीर्घ-लंबे हैं--और जो शंख, कुंद पुष्प, जलरज,
 मथित अमृतके फेन पुज के समान उज्ज्वल हैं ऐसे चामरों को
 लीला सहित लेकर बैठ गई। (तएण तस्स मेहस्स एगावरतरुणी
 सिंगारा जाव कुसला मीयं जाव दुरूहइ, दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स पुरओ
 पुरत्थिमेणं चदप्पभवडरवेरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय चिट्ठइ) इसके
 बाद एक उत्तम तरुणी कि जिसका आकार शृंगार के निकेतन जैसा
 विशेष शोभास्पद था और जो अपने कार्य संपादन करने में विशेष
 पट्टी श्री मेघकुमार की स पालखी पर चढ़ी और चढ़कर वह मेघकु-
 मार के समक्ष पूर्व दिग्भाग की ओर चन्द्रप्रभा के समान वज्र वैडूर्य
 सुवर्णनी नेत्र विशेष उज्ज्वल प्रकाशयी अणुलता, ऐसी अनेकविध शोभाओं
 धरावता दंडोथी युक्त, विशेष रमणीय अने शोभा संपन्न, नेमना वाण जीणु
 श्रेष्ठ अने लांण, छि ऐनाअने जे शंण कुंदपुष्प, पाणुिना रञ्जणो, अमृतना
 मथाऐला शीणुना समूहना जेवा उज्जवण--अमरने विलास पूर्वक धांणु करीने--
 ऐसी गठ। (तएण तस्स मेहस्स एगावरतरुणी सिंगारा जाव कुसला
 सीयं जाव दुरूहइ दुरुहिता मेहस्स कुमारस्स पुरओ पुरत्थिमेणं चदप्प-
 भवडरवेरुलियविमलदंडं तालविटं गहाय चिट्ठइ) त्पराणां एक उत्तम
 तरुणी--डे जेनो आकार शृंगार निकेतननी नेत्र सविशेष शोभा संपन्न હતો,
 અને જે પોતાના કામને પુરૂં કરવામાં વિશેષ ચતુર હતી--મેઘકુમારની પાલખી
 ઉપર ચઢી અને ચઢીને મેઘકુમારની સામે પૂર્વ દિશા તરફ ચન્દ્ર પ્રભાની જેમ હીરા

व्यजन गृहीत्वा तिष्ठति, ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य एकावरतरुणी यावत्
सुरूपा शिबिकां दूरोहति=आरोहति, दूरुह्य=आरुह्य, मेघकुमारस्य 'पुन्वद-
क्खिणेणं' पूर्वदक्षिणे खलु आग्नेयकोणे 'सेयं रययामयं' श्वेतरजतमयं=रूप्य
निर्मितं, 'विमलसलिलपुन्नं' विमलसलिलपूर्णं=निर्मलजलसंभृतं 'मत्तगयमहामुहा-
किइसमाणं' मत्तगजमहामुखाकृतिसमानम्=उन्मत्तगजविशालमुखाकृति सदृशं
विशालमित्यर्थः 'भिगारं' भृङ्गारं 'झारी' इति प्रसिद्धं गृहीत्वा तिष्ठति। ३४।

मूलम्—तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सदा-
वेइ सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सरिसयाणं
सरिसवयाणं सरिसत्तयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं कोडु-
बियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह, जाव सदावेति। तएणं कोडुबिय
वरतरुणपुरिसासेणियस्स रन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविया समाणा
हट्टा पहाया जाव एगाभरणगहियणिज्जोया जेणामेव सेणिए राया तेणा-

रत्नों से ग्वचित दंडवाले एक पंखे को लेकर बैठ गई। (तएणं तस्स
मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दूरुहइ दूरुहित्ता पुव्व
दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसल्लिपुन्नं मत्तगय महा मुहाकिइ-
समाणं भिगारं गहाय चिट्ठइ) इस के बाद उस मेघकुमार की पालग्वी
पर एक और सुन्दरी की जिसका रूप शृंगार के गृह जैसा विशेष
सुन्दर था और जो अपने कार्य करने में विशेष निपुणाथी चढी और
चढकर मेघकुमारके अग्नि कोण में श्वेत रजतमय निर्मल जल से
पूर्ण, तथा मत्त गजराज के विशाल मुख के जैसा एक भृङ्गार (झारी)
को लेकर बैठ गई। सूत्र " ३४ "

वैदूर्य अने रत्न जडेदी हांडीवाणा पंणाने लधने जेसी गछ. (तएणंतस्स मेहस्स
कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दूरुहइ दूरुहित्ता पुव्व
दक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसल्लिपुन्नं मत्तगय महा मुहाकिइ-
समाणं भिगारं गहाय चिट्ठइ) त्थार पछी मेघकुमारनी पालणी उपर जेइ
सुन्दर स्त्री—डे जेतुं ३५ शृंगारना घर जेतुं विशेष सुन्दर हुतुं अने जे पोताना
क्षमभां विशेष शण हुती—अदी, अने अदीने मेघकुमारना अग्निडोण तरइ उन्नय-
थांहीना, तेमज निर्माण पाणीथी लरेला महमत्त हुत्तिराजना में जेवो जेइ
भृङ्गार (आरो) लधने जेसी गछ ॥ सूत्र " ३४ " ॥

मेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता मेणियं रायं एवं वयासी—संदिसह णं
 देवाणुप्पिया ! जणं अम्हेहि करणिज्जं । तएणं से सेणिए राया तं
 कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वयासी गच्छह णं देवाणुप्पिया !
 मेहस्स कुमारस्स पुरीससहस्सवाहिणिं सीयं परिवहेह । तएणं तं
 कोडुंबियवरतरुणसहस्सं सेणिएणं रत्ता एवं बुत्तं संतं हट्टुट्ठं तस्स
 मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहि णिं सीयं परिवहइ । तएणं तस्स
 मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणिसीयं दुरूढस्स संमाणस्स
 इमे अट्ठमंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया,
 तं जहा सोवत्थिय^१, सिरिवच्छ^२, णंदियावत्त^३, वद्धमाणग^४, भद्दा-
 सण^५, कलसा^६, मच्छ^७, दप्पण^८, तयाणंतरं च णं पुण्णं कलसभिं
 गारा दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरि
 सणिज्जा वाउद्धयविजयवेजयंती य ऊसिया गयणतलमणुलिहंती
 पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया । तयाणंतरं च वेरुलियभिसंत
 विमलदंडं पलंबकोरेंटमह्दामोवसोहिंयं चंदमंडलनिभं विमल
 आयवत्तं, पवरं सीहासणं च मणिरयणपापीढं सपाउया जुयस-
 समाउत्तं बहुकिंकर—कम्मकर—पुरिस—पायत्त—परिक्खत्तं पुरओ अहाणु
 पुव्वीए संपट्टियं । तयाणंतरंचणं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चाव-
 ग्गाहा धणुयग्गाहा चामरग्गाहा तोमरग्गाहा पोत्थयग्गाहा फलयग्गाहा
 पीढयग्गाहा कूवग्गाहा हडप्फग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया ।
 तयाणंतरं च णं बहरवे दंडिणो मुंडिणो सिंहंडिणो पिंछिणो हासकरा
 डमरकरा चाडुकरा कीलंता य वायंता गायंताय य नच्चंता य हासंताय
 सोहंता य सावंता य रक्खंता य आलोयं च करेमाणा जयजयसइं च
 पउंजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया । तयाणंतरं च णं जच्चा-
 णंतरमहिंदायणाणं थासगअहिलाणाणं चामरगंडपरिमंडिय-

कडीणं अट्टसयं वरतुरगाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं । तयाणं-
तरं च णं ईसिदंताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसालप्पवलदं-
ताणं कंचणकोसिपविट्टुदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरओ अहा-
णुपुव्वीए संपट्टियं । तयाणंतरं चणं सछत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं
सपडागाणं सतोरणवराणं सनंदिघोसाणं सरिंखिणीजालपरिक्खि-
त्ताणं हेममयचित्ततिणिसकणगनिज्जुत्तदारुयाणं, कालायससुकय
नेमिजंतकम्माणं सुसिलिट्ठवित्तमंडलधुराणं आइण्णवरतुरगसंप-
उत्ताणं कुसलनरछेयसारहिसुसंपरिग्गहियाणं बत्तीसतोणपरिमंडियाणं
सकंकडवडंसकाणं सचावसरणपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं अट्टसयं
रहाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं । तयाणं च णं असि
सत्तिकोत्ततोमरसूललउडभिंडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ
अहाणुपुव्वीए संपट्टियं । तएणं से मेहेकुमारे हारोत्थयसुकयरइय-
वच्छे कुंडलुज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए अब्भहिय रायतेयलच्छीए
दिप्पमाणे सकोरेटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचाम-
राहिं उद्धुव्वमाणीहि हयगयपवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए
समणुगम्भमाणगे जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ।
तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आसधरा उभओ
पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्टओ रहा रहसंगेल्ली । तएणं से
मेहेकुमारे अब्भुगयभिंगारे पग्गहियतालियंटे ऊसविय सेयच्छत्ते-
पवीजियवालवियणीए सव्विह्वीए सव्वज्जुईए सव्ववलेणं सव्वस-
मुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्व-
गंधपुप्फमल्लालंकारेणं सव्वतुरियसदसन्निनाएणं महया इह्वीए

महया जुईए महया वलेणं महया समुदएणं महया वरतुडिय जम-
गसमगपवाएणं संखपणवपडह—भेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुखमुइंग
दुंदभिनिग्घोसनाइयरवेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्जेणं
णिग्गच्छइ ॥ सू० ३५ ॥

टीका—‘तएणं तस्स’ इत्यादि । ततः खलु मेघकुमारस्य पिता श्रेणिकः
कौटुम्बिक पुरुषान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवदत् क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः !
सदृशवयस्कानां सदृशानां सदृशत्वगुधारिणां ‘एगाभरणवसनगहियनिज्जो-
याणं’ एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगानां, तत्र एकानि=सजातीयानि आभरणानि=
भूषणानि, वसनानि=वस्त्राणि येषां ते एकाभरणवसनाः, गृहीताः=परिधृता
निर्योगाः=समाना उष्णीषाः ‘पगडी’ ‘कुन्देल’ इति भाषायां यैस्ते गृहीत
निर्योगाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तेषां ‘कौटुम्बियवरतरुणाणं’ कौटु-
म्बिकवरतरुणानां=राजसेवकश्रेष्ठयूनां सहस्रं शब्दयति, यावत् ते शब्दयन्ति
तत खलु कौटुम्बिकवरतरुणपुरुषाः श्रेणिकस्य राज्ञः कौटुम्बिकपुरुषैः शब्दिताः

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया) उस मेघकुमार
के पिता श्रेणिकने (कौटुम्बियपुरिसे सदावेइ) कौटुम्बिक पुरुषों को
बुलाया—(सदावित्ता) बुलाकर उनसे ऐसा कहा—(खिप्पामेव भो देवाणु
पिया सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिसवयाणं एगाभरणवमणगहिय
निज्जोयाणं कौटुम्बियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह जाव सदावेनि) भो
देवानुप्रियो ! तुम लोग शीघ्र ही समान धर्मवाले समान सुकुमार शरीर
वाले, समान उमरवाले, समान आभूषणवाले, समान वस्त्र पहिनेवाले
तथा समान पगड़ी लगानेवाले, ऐसे हजार श्रेष्ठ जवान राजसेवकों को

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थारणाह (तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया) मेघकुमा-
रना पिता श्रेणिडे (कौटुम्बियपुरिसे सदावेइ) कौटुम्बिक पुरुषोने जोलाव्या
(सदावित्ता) जोलावीने तेभने डहुं डे (खिप्पामेव भो देवाणुपिया सरिस-
याणं सरिसत्तयाणं सरिसवयाणं एगाभरणवसनगहियनिज्जोयाणं कौटुं-
वियवरतरुणाणं सहस्सं सदावेह जाव सदावेनि) डे देवानुप्रियो ! तमे अत्तरे
समान धर्मवाणा, समान सुकुमार शरीरवाणा, समान उमरवाणा, समान आभूषणो
धारणु करनारा, समान वस्त्रो पहिनेनारा, तेभण समान पाधडी पांधनारा श्रेष्ठ ओड
डुत्तर राजसेवकाने जोलावो. तेभणु राजनी आरा प्रमाणु तरत न श्रेष्ठ ओड डुत्तर

सन्तः हृष्टाः स्नाता यावत् एकाभरणवस्त्रनृहीतनिर्योगाः यत्रैव श्रणिको राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य श्रेणिकं राजानमेवमवदन्-संदिशन्तु खलु हे देवानु-प्रियाः यत् खलु अस्माभिः करणीयम् । ततःखलु स श्रेणिको राजा तत् कौटुम्बिकवर-तरुण सहस्रमेवमवदत् गच्छत खलु हे देवानुप्रियाः यूयं मेघकुमारस्य

बुलाओ ! राजा की इस प्रकार आज्ञा पाकर उन लोगोंने शीघ्र हो ऐसे राज पुरुषों को बुलाया (तएणं कौटुम्बिकवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्नो कौटुम्बिकपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय णिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छन्ति) इसके बाद वे कौटुम्बिक श्रेष्ठ तरुण पुरुष श्रेणिक राजा के सामने उन कौटुम्बिक पुरुषों के द्वारा बुलाये जाने पर बहुत अधिक हर्षित हुए और संतुष्ट हुए। उसी समय उन्होंने स्नान किया काक आदि पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म आदि क्रियाएँ की। बाद में एक से आभरण एक से वस्त्र पहिन कर और एक जैसी पगड़ी बांधकर जहां राजा श्रेणिक थे वहाँ आये। (उवागच्छिता सेणियं रायं एवं वयासी) आकर उन्होंने श्रेणिक राजा से इस प्रकार कहा (संदिमहं देवाणुप्पिया ! जणं अम्हेहिं करणिज्जं) महाराज ! आज्ञा कीजिये- जो कार्य हमारे करने लायक हो उसकी। (तएणं से सेणिए राया तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्सं एवं वयासी) इस के बाद श्रेणिक राजाने उन हजार युवा कौटुम्बिकपुरुषों से ऐसा कहा (गच्छहणं देवाणु-

राजसेवकेने ओलाव्या. (तएणं कौटुम्बिकवरतरुणपुरिसा सेणियस्सरन्नो कौटुम्बिकपुरिसेहिं सदाविया समाणा हट्ठतुट्ठ, जाव हियया ण्हाया जाव एगाभरणगहिय णिज्जोय जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छन्ति) त्थारं आह ते कौटुम्बिक श्रेष्ठ तरुण पुरुषो श्रेष्ठिक राजनी सेवा माटे कौटुम्बिक पुरुषो द्वारा ओलावाता ज्ञाणीने अहुं न प्रसन्न अने संतुष्ट थया. तेओओ तरत न स्नानं कथुं. कागडा वगेरे पक्षीओने अन्नं अर्पणुप अलिकर्मं कथुं. त्थार पछी ओक ओवा आभरण ओक ओवा वस्त्र पहिने, अने ओक ओवी पाधडीओ बांधीने श्रेष्ठिक राजनी पासो गया. (उवागच्छिता सेणियं रायं एवं वयासी) त्यां न्धने श्रेष्ठिक रा ने तेमणे कहुं के-(संदिमहं देवाणुप्पिया ! जणं अम्हेहिं करणिज्जं) हे महाराज ! हमारे लायक कामनी आज्ञा आपो. (तएणं से सेणिए राया तं कौटुम्बिकवरतरुणसहस्सं एवं वयासी) त्थार आह श्रेष्ठिक राजन्ने उन्नर कौटुम्बिक युवान पुत्रोने कहुं के (गच्छहणं देवाणुप्पिया ! मेहस्स कुमा

सहस्रवाहिनीं शिविकां 'परिवहेह' परिवहत ततः खलु तत् कौटुम्बिक-
वरतरुणसहस्र श्रेणिकेन राजा एवमुक्तं सत् दृष्टुष्टं तस्य मेघ-
कुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकां परिवहति । ततः खलु तस्य
मेघकुमारस्य पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकां 'दुरूढस्स' दुरूढस्य-समारूढस्य सतः
'इमे' इमानि=पुरतो वक्ष्यमाणानि 'अट्टमंगलया' अष्टाष्टमंगलकानि अष्टाष्टा-
विति वीप्सायां द्वित्वं, प्रत्येकं वस्तु अष्टसंख्यकं विज्ञेयम् अष्टाष्टौ मंगलानि
मङ्गलकारकाणि वस्तूनि अष्टाष्टमंगलकानि 'तप्पढमयाए' तत्प्रथमतया तेषु मध्ये
प्रथमता तथा=प्रथमामत्यर्थः पुरतः=शिविकायाअग्रतः, 'अहाणुपुब्बीए' यथा
नुपूर्व्या=अनुक्रमेण 'संपट्टिया' सम्प्रस्थितानि=पचलितानि, 'तं जहा' तद्यथा तान्य
मूनि-सोवत्थिय' सौवस्तिकः=चतुष्कोणमाङ्गलिकचिह्नविशेषः, 'श्रीवत्सः२'
'णंदियावत्तं=' नन्दयावर्तः=प्रतिदिङ् नवकोणकः=स्वस्तिकविशेषः३, 'वद्धमा-

पिया ! मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्स वाहिणो सीयं परिवहेह) हे
देवानुप्रियो ! तुम सब जाओ और मेघकुमार की पुरुष सहस्र वाहिनी
पालखी को उठाओ । (तएणं तं कौटुम्बियवरतरुणसहस्सं सेणिएण
रन्ना एवं वुत्तं संतं हुट्टुट्टं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवा-
हिणिं सीयं परिवहेह) इस प्रकार श्रेणिक राजा द्वारा आज्ञापित हुए
उन हजार युवा कौटुम्बिक पुरुषोंने बड़े अधिक हर्ष से संतुष्ट होते
हुए मेघकुमार की उस पुरुष सहस्र वाहिनी पालखी को उठाया (तएणं
तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दुरूढस्स समाणस्स
इमे अट्टमंगलया तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुब्बीए संपट्टिया) इसके
बाद पुरुष सहस्रवाहिनी पालखी पर बैठे हुए उस मेघकुमार के आगे
० सर्व प्रथम यथा क्रम से ८-८ मंगलकारी वस्तुएँ प्रस्थित हुईं । (तंजहां)
वे ये हैं--(सोवत्थिय)-स्वस्तिक चार कोणों वाला एक मांगलिक चिह्न
विशेष (मिरिवच्छ) श्री वत्स (णंदियावत्त) नन्दिकावर्त) प्रत्येक

रस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीयं परिवहेह) हे देवानुप्रियो ! तमे अधा न्णओ
अने मेघकुमारनी पुरुष सहस्र वाहिनी पालखीने उठावो. (तएणं तस्स मेहस्स
कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणी सीय दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्टमंगलया
तप्पढमयाए पुरओ अहाणुपुब्बीए संपट्टिया) त्थार णाह पुरुष सहस्र वाहिनी
पालखी उपर जेठेला मेघकुमारनी आगम सौ पडेलां अनुक्रमे आठ आठ मंगल-
कारी वस्तुओ राखवांमां आवी डती. (तंजहा) ते आ प्रमाणे छे--(सोव-
त्थिया) स्वस्तिक आर भूषावाणुं ओके मांगलिक चिह्न विशेष, (मिरिवच्छ)
श्रीवत्स, (णंदियावत्त) नन्दिकावर्त-द्वेके दिशांमां नव भूषावाणुं स्वस्तिक चिह्न

णग' वर्धमानकः=शरावचिन्हविशेषः, ४, 'अदासण' अद्रासनम्=आसनविशेषः, ५, 'कलस' कलशः=कुम्भः, ६, 'मच्छ' मत्स्यः=मीनं युग्मं ७, 'दप्पण' दर्पण, ८, 'तयाणंतरंच णं' इत्यादि-तदनन्तरं च खलु 'पुण्णकलसभिगारा' पूर्णकलश-भृङ्गाराः-जलपूर्ण कलशाः, तथा जलपूर्णा भृङ्गाराः, दिव्याः छत्राताकाः च-मरैः सहिताः, तथा 'दंसणरइया' दर्शनरतिदा=दृष्टिमुखप्रदा 'आलोडयदरि-सणिज्जा' आलोकदर्शनीया=आलोकं=दृष्टि विषये क्षेत्रे स्थिता अत्युच्चत्वाद्दूर-तोऽपि दर्शनीया 'वाउडूयविजय वेजयंतीय' वातोद्भूतविजयवैजयन्ती च-वायुना प्रचालिता विजयसूचिका वैजयन्ती=पताकाविशेषः, सा वैजयन्ती कीदृशी-इत्याह 'ऊसिया' उच्छ्रिता, ऊर्ध्वीकृता तथा-'गगणतलमणुलिहन्ती'-गगनतलमणुलिहती=गगनतलस्पर्शिनी पुरतः यथालुपूर्व्या=क्रमेण संपट्टिया

दिशा में नौ कोणों वाला स्वस्तिक विशेष (वद्धमाणग) वर्धमानक एक शराव रूप चिह्न विशेष (अदासण) अद्रासन-आसन विशेष. (कलस) कलश-कुम्भ (मच्छ) मत्स्य--मीनयुग्म, (दप्पण) दर्पण (तया णंतरं इय के बाद (पुण्णकलसभिगारा) जलपूर्णकुंभ तथा जल पूर्ण झारा (दिव्यछत्रपडागा सचामरा दंसणरइया आलोयदरिसणिज्जा) चामर सहित दिव्य छत्र पताकाएं,--दृष्टि को सुखप्रदान करने वाली तथा दृष्टि के योग्य विषयभूतक्षेत्र में स्थित होने के कारण दूर से दिखलाई पड़ने वाली (वाउडूयविजयवेजयंती) ऐसी वायु से कल्पित हुई विजय सूचक वैजयन्ती, जो (ऊसिया गगणतलमणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया) बहुत उन्नत थी और इसी कारण जो आका-शतल को छू रही थी। इस प्रकार ये ८ मंगलकारी वस्तुएं यथाक्रम से उन संघकमार के आगे प्रस्थित हुई। (तयाणंतरंच) इनके बाद

विशेष, (वद्धमाणग) वर्धमानक-एक शराव रूप चिह्न विशेष, (अदासण) अद्रा-सन-आसन विशेष, (कलस) कलश-कुंभ (मच्छ) मत्स्य चिह्न-मीन युग्म. (दप्पण) अरीसा, (तयाणंतरं) त्थार पछी (पुण्णकलसभिगारा) पाणी लरेदी कलश तेमज पाणी लरेदी आरी, (दिव्याय छत्रपडागा सचामरा दंसण रइया आलोयदरिसणिज्जा) चमर सहित दिव्य छत्र अने धज्जयो. आंणेने सुण पमाउनारी तेमज योग्य स्थाने गोठवाजेदी डोवाथी दूरथी पाण नजरे पडती (वाउडूय विजयवेजयंती) पवनथी लहेरानी विजयन्ती अयक वैजयन्ती धज्ज उती के ने (ऊसिया गगणतलमणुलिहन्ती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टिया) गहुन जेणे अने आकाशने स्पर्श करी रही उती आ प्रमाणे आ आठ मंगण करी वस्तुयो मेघकुमारनी आगण प्रस्थापित करवासां आची उती. (तयाणं

संप्रस्थिता=प्रचलिता तदनन्तरं च 'वेरुलियभिसंतविमलदंडं' वैडूर्यभासमान
विमलदण्ड 'पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहियं' प्रलंबकोरंटमाल्यदामोप-
शोभितं-प्रलम्बमानकोरंटमाल्यदामोपशोभितं 'चंदमंडलनिभं' चन्द्र-
मंडलसदृश विमल=निर्मल 'आयवत्तं' आतपत्रं=छत्रं, पुनः 'पवरं' प्रवरं
सिंहासनं च मणित्तपादपीठं-मणिरत्नस्वचितं पादपीठ यस्य मिंहास-
नस्य तत्तथा, सपाउया जुयसमाउत्तं' स्वपादुकायुगसमायुक्तं, तत्र भवेन=
स्वकीयेन मेघकुमारसम्बन्धिना पादुका-युगेन समायुक्तं=सहितं तथा 'बहु-
किंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरिविखत्तां' बहुकिंकरकर्मकरपुरुषपादात्परिक्षिप्तं,
तत्र बहवः किंकराः=दासीदासादयः कर्मकरपुरुषाः=सवैतनिकभृत्याः,
पादानं=पदातिसमूहःशस्त्रधारिपुरुषाः, एतैःसर्वैः परिक्षिप्तं=युक्तं, प्रवर-
मिंहासनं पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितं=प्रचलितम् । तदनन्तरं च बहवः
'लट्ठिग्गाहा' लट्ठिग्गाहाः=यष्टिधारिणः 'चोपदार' इतिभाषाया 'कुंतग्गाहा'

(वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोवसोहियं चंदमंडल-
निभं विमलं आयवत्तं पवरं सीहासनं च मणिरयणपायपीठं सपाउयाजुय
समाउत्तं बहुकिंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरिविखत्तं) वैडूर्यमाणियों से
जिसका दंड भासमान है, प्रलंब कोरंट पुष्पों की माला से जो शोभित
हो रहा है एवं चन्द्र मंडल के समान जिसकी कांति निर्मल है ऐसा
छत्र, मणिरत्न स्वचित पाद पीठवाला प्रवर सिंहासन, जो मेघकुमार संबंधी
पादुका युग्म से युक्त था और अनेक दासी दासआदि किंकरों से
सवैतनिक भृत्यों से, शस्त्रधारी पुरुषों से जो व्याप्त था (पुरओ) मेघ-
कुमार के आगे (अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) अनुक्रम से प्रास्थित हुए ।
(तयाणंतरंच णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा.

तरंच) त्थार आह (वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोव
सोहियं चंदमंडलनिभं विमलं आयवत्तां पवरं सीहासनं च मणिरयणपा-
यपीठं सपाउयाजुयसमाउत्तां बहुकिंकरकम्मकरपुरिसपायत्तपरि-
विखत्तां) (नेनी दांडी वैडूर्यं मणिओथी शोली रही छे, अने चंद्रमंडलनी नेम
नेनी कांति निर्मल छे ओवुं छत्र तेमञ्च मेघकुमारनी पादुका-युग्मथी शोभतुं,
अनेक मणिरत्नोवाणुं, अनेक दासी दासो वगेरे किंकरो, सवैतनिक सेवको, शस्त्रथी
सङ्गं थयेला पुड्ढोथी व्याप्त ओवुं पाद पीठवाणुं उत्तम सिंहासन उतुं. (पुरओ)
आ मेघकुमारनी सामे (अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) अनुक्रमे गोठववाभां आव्या.
(तयाणंतरंच णं बहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चावग्गाहा धणुयग्गाहा,
चासरग्गाहा, तोसरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा पीढय-

कुन्तग्राहाः=मल्लधारकाः, 'चोवग्गाहा' चापग्राहः=धनुग्राहाः, चामरग्राहाः
'तोमरग्राहा' तोमरग्राहाः=बाणविशेषधारिणः 'पोत्थयग्गाहा' पुस्तकग्राहाः=
काष्ठपट्टाद्युपरिविधिविधचित्रधारिणः 'फलयग्गाहा' फलकग्राहाः फलकधारिणः
पीठयग्गाहा' पीठकग्राहाः='वाजोट' इति भाषायां तद्धारकाः, वीणाग्राहाः
'कूवग्गाहा' कुम्पग्राहाः=तैलपात्रधारिणः 'मसालची' इति भाषायां, 'हडप्फग्राहा'
आभरणकरण्डकधारिणः, पुरतः यथानुपूर्व्या=यथाक्रमं रंभस्थिताः । तदनन्तरं
च बहवो दण्डिनः=दण्डधारिणः, मुण्डिनः=मुण्डिताः, 'सिंहंडिणो' सिखण्डिनः
शिखावत इत्यर्थः 'पिच्छिणो' पिच्छिणः=मयूरपिच्छधारिणः, हास्यकराः भाड इति

चामरग्राहा, तोमरग्राहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा पीठयग्गाहा,
वीणग्राहा, कूवग्गाहा, हडप्फग्राहा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया)
इमहे बाद अनेक यष्टिधारी, (चोपदार) भालाधारी, धनुधारी, चामर
धारी. बाण विशेष धारी कालपट्ट पर अनेक प्रकार के चित्रधारी, फलक-
धारी वाजोटधारी, वीणाधारी, तैलपात्रधारी (मसालची) और आभरणों के
पिटारों के धारी ये सब जन यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगे
चले । (तयाणंतरं च णं बहवे, दंडिणो मुंडिणो सिंहंडिणो पिच्छिणो हास-
करा, डमरकरा, चाडुकरा, कीलता य वायंता य गायंता य नच्चंता य
हासंताय सोहंताय सावंताय रक्खंताय आलोयंच करेमाणा जय २
सहं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुन्वीए संपट्टिया) इनके बाद अनेक दंड-
धारी पुरुष अनेक मुंडित व्यक्ति अनेक चोटीवाले जन अनेक मयूर
पिच्छिकावाले मनुष्य अनेक हँसी मजाक करनेवाले भाँडजन, अनेक

ग्गाहा, वीणग्राहा, कूवग्गाहा, हडप्फग्राहा पुरओ अहाणुपुन्वीए संपट्टिया)
त्यार पछी अनेक यष्टिधारी, (छडीदार), लालावाणा, धनुषवाणा, अमरवाणा, बाण
विशेष धारणु करनारा, काष्ठ पट्ट उपर अनेक नतना चित्रो धारणु करनारा, दलक-
वाणा, गान्ठवाणा, वीणावाणा, तेलना पात्रने धारणु करनारा ओटले डे मसालचीओ
अने धरेणुओनी पेटीओ लधने उला रहेनारा गधा भाणुओ यथाक्रमे मेघकुमारनी
आगण आगण आलवा लाय्या. (तयाणतरंच णं बहवे दंडिणो, मुंडिणो सिंहं-
डिणो, पिच्छिणो, हासकरा, डमरकरा चाडुकरा, कीलंताय वायंताय गायंताय,
नच्चताय हासंताय सोहंताय सावंताय रक्खंताय आलोयंच करेमाणा
जय २ सहं च पउंजमाणा पुरओ अहाणुन्वीए संपट्टिया) त्यार ग्राह अनेक
दंडधारी पुड्यो. अनेक मुंडित पुड्यो. अनेक चोटीवाणा भाणुओ. अनेक मोरना
पीछावाणा भाणुओ अनेक हँसी मजाक करनाग लारनो, अनेक अग्न्याग्न पंड

प्रसिद्धाः, डमरकराः=व्यायामकारिणः 'चाडुकरा' चाडुकराः=यिं वदाः, 'कीडंता य' क्रीडतः=कुतूहलकराश्च 'वायंता य' वादयन्तश्च वीणादिकं वादयन्त गायन्तश्च नृत्यन्तश्च हास्यन्तश्च 'सोहंता य' शोभमानाश्च=शोभां दधानाः 'सावंता य' आवयन्तश्च=संगलवचनानि आवयन्तः, 'रक्खंता य' रक्षन्तश्च=विघ्नतो रक्षां कुर्वन्तः, 'आलोयं च करेमाणा' अलोकं च कुर्वाणाः, दीक्षोत्सवसम्बन्धि समृद्धिं प्रेक्षमाणाः, जय जय शब्दं च कुर्वाणाः पुरतो यथाक्रमं संप्रस्थिताः=प्रचलिताः । तदनन्तरं च खलु 'जच्चाण' जात्यानां जातिमतां 'तरमल्लिहायणाणं' तरमल्लिहायनानां—तत्र तरो=वेगो बलं वा तस्य मल्ली=धारको=वेगादिसंपन्नः, हायनः=संवत्सरो वर्तते येषां ते तथोक्ता, तेषां वेगादियुक्त यौवनसंपन्नानां, 'थासक अहिलानं' स्थासकाहिलानानां, तत्र स्थासकोऽश्वाभरणविशेषः, अहिलानां मुखबन्धनं=लगाम इति भाषाप्रसिद्धं येषां ते तथा तेषां, 'चामरमंडपरिमंडियकडीणं' चामरमंडपरिमण्डितकटीनां तत्र

कसरती पहलवान, अनेक प्रिय बोलने वाले चाडुकारी मनुष्य अनेक कुतूहल प्रदर्शित करने वाले पुरुष अनेक वीणा आदिको बजाने वाले अनेक गान करने वाले अनेक नृत्य करने वाले, अनेक दमरों को हँसाने वाले, अनेक विविध प्रकार की अपने शरीर की शोभा बनाने वाले, अनेक दूसरों को सुख मंगलिक लोग संगल वचन सुनाने वाले अनेक विघनों से रक्षा करने वाले अनेक दीक्षा उत्सव संबन्धी समृद्धि को देखने वाले व्यक्ति जय जय शब्द करते हुए यथाक्रम से उस मेघकुमार के आगे चले । (तयाणंदरंणं जच्चाणंतरं मल्लिहायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) इसके बाद जातिमान वे गादिसंपन्न आयुवाले—अर्थात् विजिष्ट वेग युक्त यौवन अवस्था वाले, आभरण विशेष और

लवानो, अनेक भीड़ें गोलनारा थापलूस भाणुसो, अनेक डौतूडल प्रदर्शित करनेवाले पुङ्खो, अनेक वीणा वगेरेने वगाउनारा पुङ्खो, अनेक गानार अनेक नृत्य करनेवाले, अनेक गीतगोने डगाउनारा, अनेक नतनी पोतानी शरीरनी शोभा बनानेवाले, अनेक गीत भाणुसोने मंगलिक प्रवचनो संलगावनेवाले, अनेक विघ्नोथी रक्षा करनेवाले, अनेक दीक्षा-उत्सव मंगंधी समृद्धिने लेनेवाले भाणुसो, 'जय, जय' शब्द उच्चारता यथा—कैसे मेघकुमारनी आगण आलवा लाग्या । (तयाणंतरं चणं जच्चाणंतरं मल्लिहायणाणं थासक अहिलालाणं चामरमंडपरिमंडियकडीणं) तयार गाद नति, मान, वेग वगेरेनी द्रष्टिसे संपन्न आयुष्य धरावता ओटवे के विशेष गतिवाला, युवावस्थावाला, धरेणांथी सलगेला, लगामवाला, अभरेथी

चामराणि एव मण्डाः मण्डनानि इति चामरमण्डाः तैः परिलङ्घिताः कट्यः
 येषां तथा तेषाम्, 'अट्टसयं' अष्टशतम्—अष्टाधिकशतं 'वरतुरगाणं' प्रशस्ताश्वानां
 पुरतो यथानुपूर्विक्रमेण संप्रस्थितं—प्रचलितम् । तदनन्तरं खलु 'ईसिदंताणं'
 ईषदन्तानां ईषदल्पा लघवो दन्ता येषां ते तथा तेषां 'इसिमत्ताणं' इषन्मत्तानां
 स्वल्पनां, 'ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं' ईषदुत्सङ्गविशालधवलदन्तानाम् उत्सङ्गा
 इय उत्सङ्गाः=पृष्ठप्रदेशाईषद्विशालाः, धदला दन्ताश्च येषां ते तथा तेषां
 'कचणकोसपविट्टदंताणं' काञ्चनकोसपविट्टदन्तानां—काञ्चनस्य कोपी कोथली
 इति प्रसिद्धा काञ्चनकोषी तत्र प्रविष्टादन्ता येषां ते तथा तेषां गजानामष्ट-
 शतम् अष्टाधिकशतं पुरतो यथानुपूर्विक्रमेण संप्रस्थितम् । प्रचलितं तदनन्तरं च
 खलु सच्छत्राण=छत्रसहितानां, सध्वजानां=ध्वजासहितानां, सघण्टानां=
 घण्टासहितानां, सपताकानां=पताकासहितानां, सतोरणवराणां=प्रवरतोरण-
 सहितानां सनन्दिघोषाणां=नन्दिघोषसहितानां वादित्रवादयुक्तानां 'सखिखिणी-
 जालपरिक्खित्ताणं' सखिङ्किणीजालपरिक्षित्तानाम्, किङ्किणीजालसहितानां

लगाम वाले, चामरो से झंडित कटि प्रदेश वाले, ऐसे (वरतुरगाणं अट्टसयं)
 सुन्दर घोड़े १०८ की संख्या में (पुरतो अह्माणुपुव्वीए संपट्टियं) आगेर
 यथाक्रम से चले । (तयाणं तरं च ण ईसि दंताणं ईसिमत्ताणं ईसिउच्छंगविसाल-
 धवलदंताणं कंचन कोसि पविट्टदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरतो अह्माणुपुव्वीए
 संपट्टियं) इसके बाद जिनके दांत बहुत छोटे हैं, और जिनकी मत्ता
 वन्थास्वरूप में प्रकट हो चुकी है, जिनका पृष्ठ भाग कुछ विशाल
 है और दांत जिनके धवल हैं, तथा सुवर्ण की थैली में जिनके दांत पिरोये
 हुए हैं ऐसे १०८, हाथी आगेर यथाक्रम से चले । (तयाणंतरं च णं
 सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनन्दिघोषाणं
 सखिखिणीजालपरिक्खित्ताणं) इसके बाद छत्र सहित ध्वजा, घंटा
 सहित, पताका सहित, प्रवर तोरण सहित नन्दिघोष सहित अर्थात्

शोभित डेउवाणा (वरतुरगाण अट्टसयं) सुन्दर १०८ ओंसे आठ घोडाओ
 (पुरतो अह्माणुपुव्वीए संपट्टियं) आगेर यथा—क्रमे आलवा लाय्या (तयाणं-
 तरं च णं ईसिदंताणं इसिमत्ताणं इसिउच्छंगविसालधवलदंताणं कंचन
 कोसिपविट्टदंताणं अट्टसयं गयाणं पुरतो अह्माणुपुव्वीए संपट्टियं) त्पार
 णाह नाना सुन्दर दांतवाणा, प्रकट थयेली स्वल्प मत्तावन्थावाणा, थोडा पीहनेा लाग
 नेनो विशाल छ ओवा सहेद दांतवाणा तेमन् सुवर्ण भंडित दांतवाणा १०८ ओं
 से आठ हाथी अनुक्रमे आगेर आलवा लाय्या. (तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं
 सज्झयाणं स घंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सनन्दिघोषणाणं सखि

શુદ્ધચંદ્રિકામાલાયુક્તાનાં 'હેમમયચિત્તતિણિસકળકનિજ્જુત્તદારુયાણં' હૈમમય-
ચિત્તતિણિગ્ગનકર્કાનરુક્ત દારુકાણં તત્ર હૈમમયાનિ હિમગિરિ સમુદ્ધવાનિ ચિત્રોણિ
નાનાવર્ણાનિ તિણિગ્ગચ્છ વૃક્ષવિશેષસ્ય સમ્બન્ધીનિ કનકનિયુક્તાનિ સુવર્ણચ-
ત્તાનિ દારુણિ કાષ્ઠાનિ યેષુ તે તથા તેષાં 'કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં'
કાલાયસસુકૃતનેમિયન્ત્રકર્માણાં-કાલાયસેન લોહેન સુપ્પુકૃતં નેમિયન્ત્રસ્ય
ચક્રોપરિભાગસ્ય કર્મ યેષુ તેષાં 'સુસિલિટ્ઠવિત્તમંડલધુરાણં' સુશ્લિષ્ઠવૃત્તમંડલ-
ધુરાણાં-તત્ર સુશ્લિષ્ઠે સુસંગને વૃત્તમંડલે ગાલાકારે ધુરો યેષુ તેષાં, 'આહન્ન
વર તુરગસંપડ્ડત્તાણં' આકીર્ણવર તુરગમમ્પ્રયુક્તાનાં, તત્ર આકીર્ણાઃ યે વર તુરગાઃ
શ્રેષ્ઠ તુરંગમાઃ તે સમ્પ્રયુક્તાઃ સંયોજિતાઃ. યેષુ તેષાં 'કુસલતરછેયસારહિ
સુસંપરિગ્ગહિયાણં' કુગલનરછેયસારયિસુમમ્પરિગ્ગહીતાનાં-અત્યન્તકુશલાઃ
છેકાઃ ચતુરા સારથયઃ તૈર્યે સુસમ્પરિગ્ગહીતા સંયુક્તાઃ તેષાં, 'વત્તોમતોણ
પરિમંડિયાણં' દ્વાત્તિશત્ તૂણપરિમંડિતાનાં-દ્વાત્તિશત્ તૂળીરાઃ=શરભસ્ત્રાઃ તૈઃ
પરિમંડિતાનાં યુક્તાનાં 'સકંકડવડંસકાણં' સકંકટાવતંસકાર્ના-કઢ્ઢટ્ટેઃ

વાજોં કી ધ્વનિ સહિત, શુદ્ધચંદ્રિકાઓં કી પંક્તિ સહિત તથા (હેમમય
ચિત્ત તિણિસકળગ નિજ્જુત્તદારુયાણં) હિમગિરિ પર ઉત્પન્ન હુએ, નાના વર્ણ
યુક્ત, એસે સુવર્ણ ચ્વચિત્ત તિણિશવૃક્ષ વિશેષ કી લકડિયો કે બને હુએ તથા
(કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં) કાલાયસ-લોહ સે અચ્છી તરહ કિ ગઈ
ચક્ર કે ડુપરી ભાગ મેં નાના કલા વાલે (સુમિલિટ્ઠ વિત્તમંડલધુરાણ) સુસં
ગત ગોલાકાર ધુરા વાલે (આહન્નવરતુરગસંપડ્ડત્તાણ) તથા જિન મેં શ્રેષ્ઠ
ઘોડા જોતે ગયે હૈં એસે ઓર (કુસલતરછેયમારહિસુસંપરિગ્ગહિયાણં)
અત્યન્ત કુશલ તથા ચતુર સારથિજન જિનકા સંચાલન કર રહે હૈં
(વત્તોમતોણપરિમંડિયાણં) એવં જિન મેં ૩૨, માથે-વાળોં કે-તૂળીર-રસે

શ્વિળીજાતપરિક્ષત્તાણં) ત્યાર બાદ છત્ર, ધબ્બ, ઘંટ, પતાકા, પ્રવરતોરણ,
નંદિધોષ (વાળઓની ધ્વનિ), અને ધુધરીઓની પંક્તિ સહિત તેમજ (હૈમમય
ચિત્તતિણિસકળગનિજ્જુત્તદારુયાણં) હિમાલય ઉપર ઉત્પન્ન થયેલા,
અનેક વર્ણવાળા, સુવર્ણ મંડિત અને તિણિશ વૃક્ષ વિશેષના કાષ્ઠથી બનાવવામાં
આવેલા, તેમજ (કાલાયસસુકયનેમિજંતકમ્માણં) પૈડાના ઉપરના ભાગનાં
લોખંડીથી બનાવવામાં આવેલી વિવિધ કળાઓવાળો, (સુમિલિટ્ઠવિત્તમંડલ
ધુરાણં) સુસંગત ગોળાકારવાળી ધરીવાળા. (ધૂંસરીવાળા) (આહન્નવરતુરગ-
સંપડ્ડત્તાણં) ભેતરાએલા ઉત્તમ ઘોડાવાળા અને (કુસલતરછેયમારહિસુ
મ્પરિગ્ગહિયાણં) ખૂબ જ દુશળ અને ચતુર સા થીઓ જેમને હાંકી રહ્યા છે એવા
(વત્તોમતોણપરિમંડિયાણ) અને બત્રીસ મુદ્રાએલા ભાથાઓ (તૂળીર) વાળા

कवचैः अवतंसकैः शिरोभूषणैश्च सह वर्तन्ते इति तेषां 'सचावसरपहरणावरण
भरियजुद्धसज्जाणं' सचापशरप्रहरणावरणभृत्यजुद्धसज्जानां तत्र सचापा धनुर्युक्ताः
शराः प्रहरणानि=खड्गादीनि लोहमयशिरोवेष्टनानि तैर्भृता युक्ताः युद्धस
ज्जाश्च ये, तेषां रथानाम् अष्टशतम् अष्टोत्तरशतं पुरतो यथानुपूर्वि=क्रमेण-
संप्रस्थितम्=प्रचलितं तदनन्तरं च खलु 'अमिसत्तिकौततोमरमल्ललउडभि-
डिमालधणुपाणिसज्जं' असिगत्तिकुन्ततोमरशूललकुटभिदिपालधनुःपाणिसज्जं-
तत्र असिः खड्गः, शक्तिः शस्त्रविशेषः, कुन्तः=भलः तोमरः=वाणविशेषः
शूलं लोहमयसुतीक्ष्णकण्टक लकुटः यष्टिः भिदिपालः शस्त्रविशेषः गोफण
इति भाषायां, धनुः चापः एतानि पाणौ हरते राज्ञानि सज्जीभूतानि यग्य
तत्, पादात्तानीकं पदाति समूहसैन्यं पुरतः संप्रस्थितं यथानुपूर्वि प्रच-
लितं=ततः खलु स मेघकुमारः, हारात्थयसुकयरइयवच्छे' हारावस्तुत रतिद
वक्षाः तत्र हारस्य हृदि अवस्तुतेन धारणेन सुष्ठु कृतं सुगचितं अतएव रतिदम्
आनन्दजनकं वक्षः=वक्षःस्थल यस्य सः, तथा 'कुंडलज्जोइयाणणे' कुण्डलो धोति-

हुए है—(सकंकडवाडिसकाणं) और जो कवचों एवं शिरोभूषणों से भरे
हुए हैं (सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) धनुष तलवार
आदि प्रहरण तथा लोह मय शिरोवेष्टन रूप आवरणों से जो युक्त हैं एवं
जो युद्ध के योग्य हैं ऐसे (रहाणं अट्टसयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं)
१०८, रथ उस मेघकुमार के आगेर यथा क्रम से चले। (तयाणंतरं च
णं असिसत्तिकौततोमरमल्ललउडभिडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीय
पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) इसके बाद तलवार, शक्ति, भाला, तोमर
(वाण विशेष) लोहमय, सुतीक्ष्ण कण्टक रूप शूल, लकुट, (यष्टि) भिदि-
पाल, गोफण) और चाप-धनुष ये सब जिनके हाथों में हैं ऐसा पैदल
सैन्य उस मेघकुमार के आगेर यथाक्रम से चले (तएणं से मेहेकुमारे-

(सकंकडवाडिसकाणं) अने वे कवचो अने शिरो भूषणथी लरेला छे.
(सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं) धनुष, तलवार वगेरे प्रहरण
तेमज्जोअडना शिरोवेष्टन रूप आवरणथी युक्त अने युद्ध योग्य. (रहाणं
अट्टसयं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्टियं) ओकसो आठ रथ मेघकुमारनी
आगण यथाक्रमे आया (तयाणंतरं च णं अमिसत्तिकौततोमरमल्ल
लउडभिडिमालधणुपाणिसज्जं पायत्ताणीयं पुरओ अहाणु पुव्वीए
संपट्टियं) त्थार आठ तलवार, शक्ति, भाला, तोमर (वाण विशेष) लोहमय आ गंधा
सुतीक्ष्ण कण्टक रूप शूल, लकुट (लाकडी) बिदिपाल (गोफण) अने चाप (धनुष)
शस्त्रथी सज्ज थयेदी पायदल सेना यथाक्रमे मेघकुमारनी आगण आदवा लागी
(तएणं से मेहेकुमारे हारात्थ य सुकयरइयवच्छे कुंडलज्जोइयाणणे.

तानन.=कुण्डलपरिधारणेन प्रकाशितसुन्दरं. मउडदित्सिरए' मुकुटदीप्तशिर-
स्कः=मुकुटशोभितमस्तकः, 'अवभहिगयरायतेयलच्छीए' अभ्यधिकराजतजा
लक्ष्म्या-अभ्यधियं सातिशयं राजतेजः पूर्वेगर्जितपाप्ताधिकारस्य तेजःप्रभावः
तस्य लक्ष्मीः शोभा तथा 'दिप्पमाणे' दीप्यमानःशोभमानःसकोरंटमाल्यदास्ना,
कोरण्टपुष्पमालायुक्तेन 'धरिज्जमाणेणं' धियमाणेन भृत्येनेति भावः। 'छत्तेण'
छत्रेण युक्तः 'सेयवरचामरेहि' श्वेतवरचासराभ्यां 'उद्धुव्यमाणीहि' उद्धुव-
मानाभ्यां-वोज्यमानाभ्यां युक्तः 'हयगयपवरजोहकलियाए' हयगजपवर-
योधकलितया, चतुरङ्गिण्या सेनया 'समणुगम्ममाणमग्गे' समनुगम्यमानमार्गः-
सम्=सम्यक्प्रकारेण अनुपश्चात् गम्यमानो मार्गो यस्य स मेघकुमारः यत्रै
वगुणशिलकं चैत्यम्=सुवते=। उद्यान तत्रैव 'पहारेत्थगमणाए' गमनाय प्रधा-

हारोत्थ य सुकयरइयवच्छे कुंडलोज्जोहयाणणे, मउडदित्सिरए, अवभहिय
रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरेंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं से
यवरचामराहि उद्धुव्यमाणीहि हयगयपवरजोहकलियाएहि चाउरंगिणीए
सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे) इसके बाद वह मेघकुमार कि जिसका वक्ष-
स्थल धारण किये गये हार से आनन्द प्रद हो रहा है मुख पहिरे हुए
कुण्डल से प्रकाशित हो रहा है, मस्तक धारण किये हुए मुकुट से दी-
प्यमान हो रहा है, और जो स्वयं अभयादिक राजतेज की शोभा से विशेष
प्रभावशाली बना हुआ है-तथा जिसके ऊपर कोरेंट पुष्प की माला से युक्त
छत्र लौकर के द्वारा धारण किया गया है, और जिस पर श्वेत उत्तम
दो चामर ढोरे जा रहें हैं तथा जो हय-गज एवं बहुत अधिक बलिष्ठ
योद्धाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से अनुगम्यमान मार्ग वाला है (जेणेव
गुणमिलए चेइए तेणेव पहारेत्थगमणाए) जहाँ गुणशिलक उद्यान था उस और

मउडदित्सिरए अवभहियरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे सकोरेंटमल्ल-
दामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवरचामराहि उद्धुव्यमाणीहि हयगय-
पवरजोहकलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे)
त्यार भाद धारणु करेला डारथी शोभित वक्ष स्थल वाणे, पडेरेशा डुंडोथी भुशोभित
भों वाणे धारणु करेला मुकुटथी प्रदीप्त मस्तकवाणेअलयादिक राज तेज नी शोभाथी
स्वयं सविशेष प्रभावशील, नोकरे ताणुला डोरंट पुष्पनीभाणा युक्त छत्रवाणे, उत्तम
अद्वेष्ट ने अभिरथी वीजित थतो अने घोडा डारथी, रथ वगेरेनी अलवान योद्धाओवाणी
चतुरंगिणी सेना नेनी पाछण याद्री रही छे ओयो मेघकुमार (जेणेव गुणमिलए
चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) गुणशीलक उद्यान तरङ्ग जवा तैयार थयो.

रितवान् गन्तुमुद्यतः ततः खलु मेघकुमारस्य पुरतः 'महा' महान्तः 'आसा' अश्वाः
'आसधरा' अश्वधराः ये अश्वान् धारयन्ति ते अश्वधराः अश्वारोहा इत्यर्थः, उभयोः
पार्श्वयोः 'नागा' हस्तिनः 'नागधरा' हस्त्यारोहाः 'करिवरा' मत्तगजाः,
पृष्ठतः—पश्चाद्भागे 'रहा' रथाः, रहसंगेल्ली' रथमालाः प्रचलन्ति। ततः खलु
स मेघकुमारो 'निर्गच्छति' इत्यनेन अग्रतः सम्बन्धः, कीदृशः स्वन निर्ग
च्छति—इत्याह—'अब्भुगयभिगारे' अभ्युद्गतभृङ्गारः अभि—अभिमुखम् अत्रे
उद्गताः=प्रचलिताः भृङ्गाराः भृङ्गारधारिणो यस्य तथा 'पगहियतालियंटे'
प्रगृहीततालवृन्तः प्रगृहीतानि तालवृन्तानि यस्मै स तथा 'उसवियसेयच्छत्ते'
उच्छृतश्वेतच्छत्रः उच्छृतं परिधृतं—श्वेत छत्रं यस्मै स तथा 'पवीजियवाल-
वियणीए' प्रवीजितवालव्यजनः प्रवीजिते चालव्यजने श्वेतचामरे यस्य स

जाने के लिये उद्यत हुआ। (तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महाआसा-
आसधरा उभयो पासे नागा नागधरा करिवरा पिट्टओ रहा रहसंगेल्ली)
इस के बाद उस मेघकुमार के आगे बड़ेर घोड़े तथा अश्वारोही, दोनों
तरफ नाग (गज) तथा गजारोही (हाथी सवार) एवं मदोन्मत्तहाथी, और
पीछे रथ और रथों की पंक्ति चली (तएणं से मेहकुमारे अब्भुगयभिगारे
पगहियतालियंटे उसविय सेयच्छत्तेपवीजियवालवियणीए) इसके बाद
वह मेघकुमार कि जिसके साथ भृङ्गार को लेकर भृङ्गारधारी लोग चल
रहे हैं, श्वेत छत्र को लेकर श्वेत छत्रधारी लोग चल रहे हैं, श्वेत
चामरी को लेकर श्वेतचामर धारी लोग चल रहे हैं (सव्विड्ढीए सव्व-
जुईए) सर्व ऋद्धि से, सर्व कान्ति से, (सव्ववलेणं सव्वसमुदण

(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महा आसा आसधरा उभयो
पासे नागधरा करिवरा पिट्टओ रहा रहसंगेल्ली) त्थार णाह मेघकुमार
नी आगण मोटा मोटा घोडयो अने घोडे स्वादे, णन्ने तरङ्ग हाथीयो अने हाथी स्वादे
तेमज्ज मदोन्मत्त हाथीयो आद्या जता उता अने पाछण रथ अने रथनी उरमाणा
आली जती उती (तएणं से मेहकुमारे अब्भुगयभिगारे पगहियतालि
यंटे उसवियसेयच्छत्ते पवीजियवालवियणीए) त्थार णाह जेनी आधे
लंगार धारी (पाणीनी आरीयोने धारणा करनारो) भाणुसो लंगार (आरी) ने लठ
ने जठ रखा छे अद्देह यमरोने लठने यमरधारी भाणुसो जठ रखा छे
(सव्विड्ढीए सव्वजुईए) सर्व ऋद्धि अने सर्व कान्तिओथी. (सव्व-
लेणं सव्वसमुदणं सव्वदरेणं सव्वविभूईए सव्वविभूमाणं सव्व

तथा. सर्वऋद्ध्या=सर्वसंपत्त्या, सर्वद्युः=सर्वकान्त्या, सर्वं लेन=सर्वसामर्थ्येन,
 सर्वसमुदयेन=सर्ववैभवेन. सर्वादरेण=सर्वसत्कारसम्मानेन, सर्वविभूत्या-
 उत्कृष्टसंपत्त्या, 'सर्वसंभमेण' सर्वसम्भ्रमेण=सर्व प्रमोदवृत्तौत्सुक्येन सर्वह
 र्षातिशयेन इत्यर्थः सर्वगन्धपुष्पमाल्यालङ्कारेण=सर्वत्रुटित-शब्दसन्निनादेन सर्ववाद्य
 निनादेन सर्ववाद्य मनोहरमहाझङ्कारशब्देन इत्यर्थः, 'महया इड्' महत्या ऋद्ध्या,
 महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता 'वरतुडियजमगसमगप-
 वाइएणं' वरत्रुटितयमगममगप्रवादितेन तत्र वरं श्रुष्टं त्रुटितं=वादित्रं
 'जममसमग' इति युगपद् वाचकमव्ययपदं तेन एककालावच्छेदेन जायमानं
 'पवाइय' प्रवादितं तेन एकाकालावच्छिन्नसकलजनप्रमोदजनकमहाध्वनि-
 युक्तेन इत्यर्थः 'संखपणवपटहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुकमुखमुङ्गदुडुभिनिग्घो-
 सनाइयरवेणं' संखपणवपटहभेरिझल्लरिखरमुखीहुडुकमुखमृदंगदुडुभि-
 निर्घोषनादितरवेण, तत्र शंवः प्रमिद्धः 'पणवः महाभेरा 'नगारा' इति
 भाषायां, पटहः 'ढोल' इति भाषायां, भेरी=वाद्यविशेषः, झल्लरि='जालर'

सर्ववादरेणं सर्वविभूईए सर्वविभूसाए सर्वसंभमेणं सर्व गंधपुष्प
 मल्लालङ्कारेणं सर्वत्रुटिरियसदसन्निनाएणं) सर्व सामर्थ्यं से, अपने सर्व
 वैभव से, सर्व प्रकार के सत्कार सम्मान से उत्कृष्ट संपत्तिसे, सर्व प्रकार
 के हर्षातिशय से, सब तरह के गंध, पुष्पमाला एवं अलङ्कारोंसे, सब
 तरह के बाजों के निनाद से (महया इड्ईए महया जुईए महया बलेण
 महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाइएणं संखपण-
 पटहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुकमुखमुङ्गदुडुभिनिग्घोसनाइयरवेणं रायगिहस्स
 नगरस्स मज्झमज्झेणं णिग्गच्छइ) महती ऋद्धि से, महती द्युति
 से, महान् बल से महान् समुदाय से तथा एक ही साथ बजाये
 गये श्रेष्ठ बाजों के ध्वनि से कि जो निनाद सकलजनों की

संभमेणं सर्वगंधपुष्पमल्लालङ्कारेणं सर्वत्रुटिरियसदसन्निनाएणं) अधी
 ज्ञातना सामर्थ्यं थी पोताना समग्र वैभवथी सर्व प्रकारना सत्कार अने सम्मानथी,
 उत्तम संपत्तिथी सर्वप्रकारना हर्षातिशेयथी अधी ज्ञातना गंध, पुष्प, माला अने
 अलङ्कारे थी अधी ज्ञातनां वाज्यानां अवाज्यथी, (महया इड्ईए महया जुईए
 महया बलेण महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगपावाइएणं
 संखपणवपटहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुकमुखमुङ्गदुडुभिनिग्घोसनाइयरवेणं राय-
 गिहस्स मज्झमज्झेणं णिग्गच्छइ) समृद्ध ऋद्धिथी अपूर्व द्युतिथी
 महान् ज्ञातनी, विशाल समुदायथी तेमज्झ ओकी साथे वगाडवाभां आवेदां

इति भाषायां, ग्वरमुखी=महादृक् चर्मवाद्यविशेषः, दुदुक्क='विगुल' इति भाषायां, मुरज=महामर्दलः लघुमर्दङ्ग, दुदुभिः=वाद्यविशेषः. एतेषां निर्गोपः=महाशब्दः तेन नादितः प्रतिध्वनिरूपतां प्राप्नोत्यो रवः=शब्दः, तेन, एतैः मयैः सह, राजगृहस्य नगरस्य मध्य-मध्येन सोऽन्तर्वं 'णिगच्छइ' निर्गच्छति दीक्षार्थं निःसरति ॥सू० ३५॥

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेणं निगगच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया लाभत्थिया किच्चिसिया करोडिया कारवाहिया संखिया चक्रिया लंगलिया सुहमंगलिया पूसमाणवा वद्धमाणगा ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियहिं मणुन्नाहिं मणासाहिं मणाभिरामाहिं हिययममणिजाहि वग्गूहिं ति, अणवरयं अभिणंदंता य जमिथुणंता य एवं वयासी-जयं णंदा! जयं भदा! भदंते अजियं जिणाहि इदियं जियं च पालेहि समग्गधम्मं जियविग्गोवि य! वसाहि तं देव! सिद्धिसज्जे। निहणाहि रागदोसमल्ले। तवेणं, धित्तिधणिण वद्धकच्छे सदाहिय अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो पावय वित्तिमिरमणुत्तरं केवलं नाणं गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं हंता परीसहचसुणं अभीओ परीसहोवसग्गाणं, धम्मं ते अविग्गं भवउत्तिकट्ठं पुणोऽ मंगलं जयं सइं पउंजंति, तएणं से मेहे कुमारे रागिहस्स नगरस्स मज्झंमज्जे णं निगगच्छइ निगगच्छित्ता जेणेव

प्रमोद जनित महा ध्वनि से, युक्त था, शंखों, नगरों ढालों भेरियों आलरों, ग्वरमुखियों, विगुलों, तबलों तथा दुदुभियों के नादित रव से, युक्त होता हुआ राजगृह नगर के बीचोंबीच होकर निकला। “सूत्र” ३५”

अथा उत्तम वाद्य यंत्रोना अवाज्जथी अथा भाषुओना प्रमोद जन्य महाध्वनि (भावे घोषाट) थी युक्त तेमज्ज शंखो, नगरा ढालो भेरीओ आलरो, ग्वरमुखीओ, विगुलो, तण्णलो अने दुदुषीओना अवाज्जथी युक्त मेघकुमार राजगृह नगर ना मध्य भागे (धोरीभार्ग) यधने नीकल्यो ॥ सूत्र “३५” ॥

गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ उवागच्छिता पुरिससहस्स-
वाहिणिओ सीयाओ पच्चोल्हइ ॥सू० ३६॥

टीका—‘तएणं’ इत्यादि । ततः खलु तस्य मेघकुमारस्य राजगृहस्य नगरस्य
मध्यमध्येन निर्गच्छतः ‘बहवे अत्थत्थिया’ बहवोऽर्थार्थिनः=द्रव्यार्थिनः ‘कामत्थिया’
कामार्थिनः स्वेच्छा पूरणार्थिनः यद्वा-शब्दरूपार्थिनः, ‘भोगत्थिया’ भोगार्थिनः—
गंधरसस्पर्शार्थिनः, ‘लाभत्थिया’ लाभार्थिनः=पारितोषिकादि प्राप्त्यर्थिनः,
‘किव्विसिया’ किल्विपिका—किल्विपं पापमस्ति येषां ते पापवन्तः अनाथान्ध-
पङ्गवादयः, ‘करोडिया’ करोटिकाः=कापालिकाः स्वर्परधारिणः
इत्यर्थः ‘कारवाहिया’ कारवाहिकाः करं— राज्ञे देयं द्रव्यं वहन्तीति,

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि ।

टीका—(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स) इसके बाद जब वे मेघ
कुमार (रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं) राजगृह नगर के ठीक बीचों
बीच होकर (निगच्छमाणस्स) निकल रहे थे उस समय उन्हें (बह वे
अत्थत्थिया) अनेक अर्थभिलाषियोंने (कामत्थिया) अनेक काम-
र्थियोंने—स्वेच्छा पूरणार्थियोंने—अथवा शरूप के अर्थियोंने (भोगत्थिया)
अनेक भोगार्थियोंने—गंधरस स्पर्श के अभिलाषियोंने—(लाभत्थिया)
अनेक लाभार्थियोंने—पारितोषिक आदि की प्राप्ति की कामनावालोंने—
(किव्विसिया) अनेक अनाथ, अन्धे और पण आदि व्यक्तियोंने (करोडिका)
अनेक स्वर्परधारियोंने स्वर्पर धारण करने वाले भिक्षुओंने, (कार-
वाहिया) अनेक कारवाहिकोंने—जिन पर राज्य का दैक्य वकाया था

‘तएण तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीका—(तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स) त्यागनाह मेघकुमार (राय-
गिहस्स नगरस्स मज्झं मज्जेणं) राजगृह नगरनी ठीक बीचो बीच थधने
(निगच्छमाणस्स) पसार थध रह्या हुता ते वण्णते तेभने (बहवे अत्थत्थिया)
धण्ण अर्थभिलाषीण्णोअये (कामत्थिया) धण्ण कामार्थीण्णोअये पोतानी धण्णाने पूण्ण
करवानी अलिदाषा राणनारा भाणुसोअये (भोगत्थिया) धण्ण भोगार्थीण्णोअये, ओटवे
डे गंधरस अने स्पर्शना अलिदाषीण्णोअये, (लाभत्थिया) धण्ण लाभ भेणव-
वानी धण्ण राणनारा भाणुसोअये—धनाम वगेरेने भेणववानी धण्णवाणाओअये,
(किव्विसिया) धण्ण अनाथ, आंधणाओ, तेमअ अपंग वगेरे भाणुसोअये (करो-
डिका) धण्ण अप्परधारी लिभारीओअये, (कारवाहिया) धण्ण कारवाहिओअये ओटवे

‘संखिया’ शाङ्गिकाः—शङ्खवादनपूर्वकभिक्षाकारिणः ‘चक्रिया’ चाक्रिकाः कुम्भकारतैलिकादयः, चक्र प्रदर्श्य याचका वा, लंगलिया’ लाङ्गलिका=दलिका हल वाहकाः—कृषीवलाः. ‘मुहमंगलिया’ मुखमंगलिकाः मुखे मङ्गलमस्ति येषां ते, आशीर्वाददायका इत्यर्थः। ‘पूसमाणवा’ पुष्पमानवाः=मागधा मंगल पाठकाः, ‘वर्द्धमाणगा’ वर्द्धमानकाः स्कधारोपितपुरुषाः, क्रियाविशेषकारकाः ‘तार्हि’ ताभिः इष्टाभिः इष्टार्थ निरूपिकाभिः, कान्ताभिः=हृदयाऽऽह्लादिकाभिः प्रियाभिः=प्रीतिजनकाभिः=मनोज्ञाभिः=मनोहराभिः, मनोऽमाभिः मनसा अम्यन्ते गम्यन्ते इति मनोमाः ताभिः, अन्तःकरणहराभिरित्यर्थः मनोभिः=रामाभिः मनोज्ञाभिः हृदयगमनीयाभिः, परमप्रमोदजनकाभिः, ‘वग्गूहि’ वाग्भिः ‘अणवरय’ अणवरत—विरामरहितं ‘अभिणदंताय’ अभिनन्दन्तश्च जय

ऐसे मलुष्येने—(संखिया) अनेक शंख बजानेवाले व्यक्तियोंने—शंख बजाकर भिक्षा मांगने वाले भिक्षुकोंने (चक्रिया) कुम्भकार तेला आदिकोंने, अथवा चक्र दिखाकर याचना करने वालोंने (लंगलिया) अनेक किसानोंने, (मुहमंगलिया) अनेक आशीर्वाद देनेवाले मुखमंगलिकोंने, (पूसमाणगा) अनेक मंगल पाठकोंने, (वर्द्धमाणगा) अनेक वर्द्धमानकोंने जिन्होंने अपने कंधों पर पुरुषों को चढ़ा रखा है ऐसे क्रियाविशेषकारक पुरुषोंने (तार्हि इट्टार्हि कंताहिं पियार्हि मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभि रामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) उन इष्टार्थ निरूपक, हृदयाह्लादक, प्रीतिजनक, मनोहर अन्तःकरणहारी. परम प्रमोद जनक वाणियों द्वारा (अणवरयं अभिणदंताय अभियुणंताय एवं वयासी) विराम रहित जय विजयादि शब्दोच्चारण से बधाते हुए इस प्रकार शुभाशीर्वाद दिये

हे मे भाणुसोने! राज्यभां लखानो टेकस पाडी हुतो येवा भाणुसोये (संखिया) धणु शंख वगाडनारा भाणुसोये येठवे हे शंख वगाडीने भिक्षा मागनारा लिणारीओये, (चक्रिया) डुंलार तेदी वगेरे भाणुसोये अथवा तो थके गतावीने लीण-भागनारा लिणारीओये, (लंगलिया) धणु जेडूतोये, (मुहमंगलिया) धणु आशीर्वाद आपनारा सुभमंगलिकोये, (पूसमाणगा) धणु मंगलपाठकोये, (वर्द्धमाणगा) धणु वर्द्धमानकोये—मेभाणु पोताना जला उपर गीत भाणुसोने जेसाडी राख्या छे—येवा भाणुसोये—(तार्हि इट्टार्हि कंताहिं पियार्हि मणुन्नाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिंति) मेघकुमारने इष्टार्थ प्रकट हृदयने आह्लादित करनेवा, प्रीति उत्पन्न करनेवा, मनोहर, अन्तःकरणने वशमां करनेवा, अत्यन्त आनन्द प्रसादनेवा. वयनो द्वारा (अणवरयं अभिणदंताय अभियुणंताय एवं वयासी) सतत जय विजय वगेरे वयनोधी वधावना

विजयादि शब्देन वर्धयन्तः, 'अभिथुणता य' अर्थात्पुनस्तथ=विशिष्टगुणोत्कीर्तनेन स्तुतिं कुर्वन्त एवमवदन् जयनन्दा जय नन्दयति आनन्दयति सर्वानिति नन्दः तत्सम्बोधने हे नन्दः हे महापुरुष ! जय जय=सर्वथा विजयशालीभव, जय-जयभद्र=हे भद्र ! हे जगत्कल्याणकारिण ! त्वं जय जय=सर्वोत्कर्षेण वर्धस्व, 'महंते' ते तव भद्रं कल्याणं भवतु सर्वोपकारित्वात्, 'अजियं जिणाहि' अजितं जय=अजितम् अवशीकृतम् 'इंदियं' इन्द्रियम् इन्द्रो जोषः तस्माज्जातम् इन्द्रियं श्रोत्रादिकं जय वशीकुरु, 'जियं च पालेहि' जितं पालय=जितमिन्द्रियग्राम पालय=परिरक्ष, वशीकृतेन्द्रियो भवेति भावः। 'समणधम्मं जिय विग्घोविय' अमणधर्मे जितविघ्नोऽपि च पालयेति सम्बन्धः। अपि च--अमणधर्मे क्षान्त्यारूपि दशविधं जितविघ्नं=परी पढोसर्गजयीभूत्वा पालयेत्यर्थः। 'वसाहि तं देव। सिद्धिमज्जे' वस=त्वं हे देव ! शाश्वतं निवासं कुरु, सिद्धिमध्ये=सिध्यन्ति-कृतार्था भवन्ति यत्र गत्वेति सिद्धिः-मुक्तिः,

(जय रणंदा जय २ महा महंते, अजियं जिणाहि, इंदियं जियं च पालेहि समणधम्मं जिय विग्घोविय वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे) हे नन्द हे महा पुरुष तुम । सर्वथा विजयशाली बनो हे भद्रजगत्कल्याण कारिन् । तुम सर्वोत्कर्षतासे बढो सर्वोपकारिहोने से तुम्हारा कल्याण हो । अवशीकृत इन्द्रियों पर तुम विजय प्राप्त करो । जित की रक्षा करो जित इन्द्रियों की सब तरफ से रक्षाकरो । विघ्नों को जीनने पर भी तुम अमणधर्म को अच्छी तरह पालो । सिद्धि के मध्य में तुम शाश्वत निवास करो । सिद्धि नाम मुक्ति का है । जिसमें जीव कृतार्थ हो जाते हैं उसका नाम सिद्धि है ऐसी सिद्धि मुक्ति है अथवा जबतक चार अघातिया कर्म बाकी रहे तबतक तुम देव के मध्य में रहो और जब ये चार अघातिया कर्म भी नष्ट हो जावे तब तुम सिद्धि के मध्य में

अविशेष गुणु धीर्तनशी स्तुति करता आ प्रमाणे शुभाशीर्वादा आपी रह्या डता डे (जय जय रणंदा जय जय महा महंते, अजियं जिणाहि, इंदियं जियं च पालेहि समणधम्मं, जिय विग्घोविय ! वसाहि तं देव ! सिद्धिमज्जे) हे नन्द ! हे महापुरुष ! तमे अधी रीते विजयी थाओ, हे भद्र जगत-कल्याणकारी नमे अधी रीते तमारे उत्कर्ष साधो, तमे सर्वोपकारी हो भाटे तमाइं कल्याण थाओ, अवशीकृत इन्द्रियों पर तमे जगु भेजवो. जितनी रक्षा करो-जित इन्द्रियोंनी अधी रीते रक्षा करो. विघ्नोने छुतवानी साथे साथे तमे अमण-धर्मनुं पालन सारी चेहे करो. शाश्वत रूपे तमे सिद्धिनी वच्चे निवास करो. सिद्धिनी अर्थ मुक्ति थाय छे अथवा न्यांसुधी आर अघातिया कर्मों भाडी रहे त्यांसुधी तमे देवना मध्यमां निवास करो अने न्याये आ आर अघातिया कर्मों पणु नाश पावे त्यारे

तन्मध्ये । यद्वा—देवसिद्धिमध्ये—कपशेषे देवमध्ये, कर्मणः क्षये सिद्धिमध्ये चम्
इत्यर्थः । 'निहणाहि रागदोसमल्ले' निजहि=नाशय रागद्वेषमल्लौ, रागद्वेष-
रूपौ मल्लौ, 'तवेणं' तपसा 'धितिधणिण' धृतिधनिकः—धृतिरूपधनवान्, 'बद्ध-
कच्छे' बद्धकच्छः—बद्धः—कच्छः—कटिप्रदेशो येन न न्वं सोत्साहः मन् 'महाहि
य—अट्टकम्मसत्तू' मर्दय=क्षपय च अष्टकर्मशत्रून् कर्माणि शत्रव इव आत्मगुण-
विघातकत्वात्, इति कर्मशत्रवस्तान्, 'ज्ञाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो' ध्यानेन
उत्तमेन शुक्लेन अप्रमत्तः=निद्राविकथादि प्रमादवर्जितः सन् 'पावय' प्राप्नुहि
'वित्तिमिरमणुत्तरं केवल नाणं' वित्तिमिरम्—विगतं तिमिरम्—अज्ञानान्धकारो
यस्मात् तत्, 'अनुत्तरं—नास्त्युत्तरं—प्रधानं यस्मात् तत्, केवलं—केलारूपं ज्ञान,
प्राप्नुहि, इति पूर्वण सञ्चन्धः । 'गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं'
गच्छ च मोक्षं=परमपदं शाश्वत सकलकर्षक्षयलक्षणं, कीदृशं मोक्षम् इत्याह—
'परमपयं' इत्यादि । परमपदं—दुःखरहितत्वात् सर्वोत्कृष्टं स्थानं शाश्वतं प्रति-
क्षणसत्तावस्थानात् द्रव्यार्थतया नित्यम् । अवलं=स्थिरं ततो निवृत्त्यभावात्,

वसो । (निहणाहिरागदोसमल्ले) तुम रागद्वेष रूपी मल्लौ को हटाओ
(तवेणं धितिधणिण बद्धकच्छे महाहि य अट्टकम्मसत्तू) तुम तपस्या के
द्वारा धृतिरूप धन को धारण करते हुए बड़े उत्साह के साथ आठ
कर्म रूप आत्म शत्रुओं को नष्ट करो । ज्ञाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्प-
मत्ता वित्तिमिरमणुत्तरकेवलनाणं पावय) उत्तम शुक्ल ध्यान के प्रभाव
से तुम निद्रा विकथा आदि प्रमाद से वर्जित होते हुए जिस से अज्ञान
रूप अन्धकार नष्ट हो जाता है और जो अनुत्तर है—सर्व प्रधान है ऐसे
केवल ज्ञान को प्राप्त करो । (अयलं सासयं च परमपयं मोक्खं गच्छह)
तथा अवल—स्थिर शाश्वत—द्रव्यार्थिकनय की अपेक्षा से प्रतिक्षण सद्भाव
रूप ऐसे दुःखवर्जित सर्वोत्कृष्ट स्थान रूप मुक्तिपद को प्राप्त करो ।

तमे सिद्धनी वन्धे वास करो (नियणाहि रागदोसमल्ले) तमे रागद्वेष इपी
भणो ने नष्ट करो (तवेणं धितिधणिण बद्धकच्छे महाहि य अट्टकम्मसत्तू)
तमे तप द्वारा धृति इपी धनने धारण करतां गहुण उत्साहनी साथ आठ कर्म
इय आत्म शत्रुओंको विनाश करो (ज्ञाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्ताविति-
मिरमणुत्तरं केवलनाणं पावय) उत्तम शुद्धध्यानना प्रभावथी तमे निद्रा-
विकथा वगेरे प्रमाद रहित थधने अज्ञान इपी अंधाराने नष्ट करनारा अनुत्तर
सर्व प्रधान केवलज्ञानने भेजवो. (अयलं सासयं च परमपयं मोक्खं गच्छह)
तेमज्ज अयण (स्थिर) शाश्वत द्रव्यार्थिकनयनी अपेक्षाथी प्रतिक्षण सद्भाव इय

‘हंता परीसहचमुणं’ परीषहचमुं-परीषहसेनां खलु ‘हंता’ विनाशको विजेता भव। किंभूतः सन् इत्याह-‘अभीओ परीसहोवसग्गाणं’ अभीतः-भयरहितः परीषहोपसर्गाणाम्, तत्र परीषहाः-क्षुधादयो द्वाविंशतिलक्षणाः, उपसर्गाः देव-द्विकृता-उपद्रवाः तेषाम्, हे स्वामिन् ! ‘धम्मे’ धर्मे श्रुतचारित्रलक्षणे, ‘ते’ तव ‘अविग्घं’ अविघ्नं विघ्नोभावो भवतु ‘त्तिकट्टु’ इतिकृत्वा एवमुक्त्वा पुनःपुनः वारं वारं ‘मंगल जय २ सहं’ मंगलमयजयजयशब्दं ‘पउंजंति’ प्रयुञ्जते। ततःखलु स मेघकुमारः राजगृहस्य नगरस्य मध्यमध्येन निर्गच्छति निर्गत्य यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्र उपागच्छति उपागत्य पुरुषसहस्रवहिन्याः शिविकातः प्रत्यवरोहति=अवतरतीत्यर्थः । सू० ३६॥

(परीसहचमुणं हंता, परीसहोवसग्गाणं अभीओ, धम्मे ते अविग्घं भवउ) तुम परीषहों की सेना, के विजेता बनो, परीषहों क्षुधा आदि २२ परीषहों के और देवादि कृत उपद्रवरूप उपसर्गों के भय से तुम सदा निर्मुक्त रहो-श्रुतचारित्ररूप धर्म में तुम्हें किसी भी प्रकार का विघ्न न आवे (ति कट्टु पुणो २ मंगल जय २ सहं पउंजंति) इस प्रकार कहकर उन सबने मंगलमय जय २ शब्दों का प्रयोग किया (तएणं से मेहे कुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छइ) इस प्रकार लोगों के आशीर्वादों से सजाया गया वह मेघकुमार राजगृह नगर के ठीक बीचोंबीच होता हुआ निकला। और (निगच्छित्ता) निकलकर (जे जेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) जहां गुणशिलक चैत्य उद्यान था वहां पर पहुँचा। (उवागच्छित्ता पुरिससहस्सवाहिणीओ

ओवा दु.ण रडित श्रेष्ठ मुक्ति पढने मेणवो. (परिसहचमुणं हंता परीसहो-वसग्गाणं अभीओ धम्मे ते अविग्घं भवउ) तमे परीषह ३पी सेनाना विजेता थाओ, लूण वगेरे णावीस परीषहो अने देव वगेरेना उपद्रव-उपसर्गोना लयधी तमे सहा मुक्त रहो. श्रुत चारित्र ३प धर्ममां तमने डोई पाणु नतनां विघ्नो न नडे. (त्ति कट्टु पुणो पुणो मंगलं जय जय सहं पउंजंति) आ प्रमाणे डहीने ते णधाओओ मंगलमय जय जय शब्दो उवाचया (तएणं से मेहेकुमारे रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगच्छइ) आ प्रमाणे दोइना आशीर्वादो मेणवतो मेघकुमार राजगृहनगरनी ठीक वच्चे थधने पसार थयो अने (निगच्छित्ता) पसार थधने (जेणेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) ज्यां गुणशिलक चैत्य डपुं त्यां पडोओ (उवागच्छित्ता पुरिस

मूलम्—तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो मेहं
कुमारं पुरओ कट्टु जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवाग-
च्छंति उवागच्छित्ता समणे भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-
पयाहिणं केति करित्ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एव
बयासी एसणं देवाणुप्पिया ! मेहे कुमारे अम्हं एगे पुत्ते इत्थे कंते
जावजीवियोसासिए हिययाणंदजणए उंवरपुप्फंपिव दुल्लहे सवण-
याए किमंग पुण दरिसणयाए ? से जहा नामए उप्पलेति वा पउ-
मेति वा कुमुदेति वा पंके जाए जले संवट्ठिए नोवलिप्पइ पंकर-
एणं नोवलिप्पइ जलएणं, एवामेव मेहे कुमारे कामेसु जाए भोगेसु
संवुट्ठे नोपलिप्पइ कामएणं नोवलिप्पइ भोगएणं, एसणं देवाणु-
प्पिया ! संसारभउव्विग्गे भीए जम्मणजरसरणाणं इच्छइ देवाणु-
प्पियाणं अंतिए सुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए, अम्हे
णं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिक्खं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया !
सिस्सभिक्खं, तएणं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स
अम्मापिऊएहिं एवंवुत्ते समणे एयमट्ठं सम्मं पडिसुणेइ, तएणं से
मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरत्थिमे
दिसिभागे अवक्कमइ, अवक्कमित्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओसु-
यइ, तएणं मे मेहकुमारस्स मायाहंसलक्खणेणं पडसाडएणं आभ-

णी-आओ पच्चोरुहई) वहां पहुँच कर वह उस पुरुषसहस्रवाहिनी
पालग्वी से नीचे तुरत उतरा । सूत्र “ ३६ ”

सहस्रवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुहई) त्यां पडोन्थीने मेघकुमार पुत्र
सहस्र वाहिनी पालणीओमांथी तरत नीचे उतर्यो ॥ सूत्र “ ३६ ” ॥

रणमालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता हार वरिधारसिंदुवारछिन्नुमुत्ता-
 वलिपगासाइं अंसूणि विणिम्मुयमाणी२ रोदमाणी२ कंदमाणी२
 विलवमाणी२ एवं वयासी—जइठवं जाया ! घडियठवं जाया परिक्रमि-
 यठवं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नौ पमाएयठवं अम्हंपि णं एमेव मग्गे
 भवउत्तिकुट्टे मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं
 वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव
 दिसिं पडिगया ॥ सू० ३७ ॥

टीका—‘तएणं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो’ इत्यादि । ततः खलु
 तस्य मेघकुमारस्य मातापितरौ मेघकुमारं पुरतःकृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान्
 महावीरस्तत्रोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः—
 आदक्षिणप्रदक्षिणां कुरुतः, कृत्वा वन्देते नमस्यतः वंदित्वा नमस्यित्वा एव-
 मवदताम् एष खलु हे देवानुप्रियाः! मेघकुमारोऽस्माकः पुत्रः इष्टः कान्तः

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि :

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमार के माता
 पिता (मेहं कुमारं पुरओ कट्टे) मेघकुमार को आगे करके (जेणामेव
 समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) जहाँ पर श्रमण भगवान्
 महावीर थे वहाँ गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहि
 ण पयाहिणं करेइ) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के आदक्षिण
 प्रदक्षिणा पूर्वक सविधि वदनाकि (करित्ता वंदंति नमंसंति) उनके वंदना नमस्कार
 किया । (वंदित्ता नमंसित्ता) वन्दना नमस्कार करके (एवं वयासी) फिर उन्होंने

‘तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थार आद (मेहस्स कुमारस्स) मेघकुमारना माता-
 पिताओ (मेह कुमारं पुरओ कट्टे) मेघकुमारने आगण करीने (जेणामेव समणे
 भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ) ज्थां श्रमण भगवान् महावीर उता
 त्थां गया (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं
 पयाहिणं करेइ) ज्धने तेओओ आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक श्रमण भगवान्
 महावीरने (करित्ता वंदंति नमंसंति) बारंवार वन्दन ओने नमस्कार करीने
 (एवं वयासी) तेओओ उधुं (एसणं देवाणुप्पिया ! मेहे कुमारे) उ देवाणु-

યાવદ્ 'જીવિઓસાસિએ' જીવિતોચ્છ્વાસકઃ=જ ચિત પ્રાણધારણં ઉચ્છ્વાસયતિ
વર્ધયતિ इति सः अस्माकं प्राणधारक इत्यर्थः 'ह्रिययाणंदजणए' हृदयानन्द-
जनकः अन्तःकरणप्रमोदकारकः किं बहुना उद्वंरपुष्पमिव श्रवणेऽपि
दुर्लभः किं पुनः हे अङ्ग ! दर्शने हे प्रमो ! 'से जहानामए' अथ यथानामकम्-
यथादृष्टान्तम्, 'उप्पलेति वा' उत्पलं-नीलकमलं, 'पउमेतिवा' पद्म-सूर्यचि-
काशिकमलं, 'कुमुदेति वा' कुमुदं चन्द्रविकाशी श्वेतकनकावशेषः, 'पंकेजाए'
पङ्के जातं-उत्पन्नं 'जले संवड्ढिए' जले संबर्द्धितं-वृद्धिमुपागतं किन्तु 'क
रयणं' पंकरजसा पंकएव रजः पंकरजः तेन कर्दमेन 'नोवलिप्पइ' नोपलिप्यते,
एव 'जलरएणं' जलरजसा 'नोवलिप्पइ' नोवलिप्यते 'एवामेव' एवमेव अनेनैव

ऐसा कहा-(एव णं देवाणुप्पिया । मेहे कुमारे) हे चवानुप्रिय ! यह मेघ-
कुमार (अम्हं एगे पुने) हमारे यहां एक ही पुत्र है--(इहे कंते जाव
जीवियोसासिए) इसलिये यह हमें इष्ट है और कांत है यावत् जीवितो
च्छ्वासभूत है । अर्थात् हमारे प्राणों का आधारभूत है । (ह्रिययाणंदज-
णए) हृदय को आनन्द पहुँचानेवाला है । (उद्वंरपुष्पमिव दुल्लहे सव-
णयाए किमंगपुणदरिस्सणयाए) हे नाथ जिस प्रकार उद्वंर के पुष्प
के दर्शन की तो बात दूर रही उसका नामश्रवण भी जैसे दुर्लभ
हैं उसी तरह प्रमो हमें भी इसका नाम श्रवण दुर्लभ है । (से जहाना
मए उप्पलेइ वा कुमुदेइ वा पंके जाए जले संवड्ढिए नोवलिप्पइ पंकरएणं
नोवलिप्पइ जलरएणं) जिस प्रकार नील कमल, सूर्य विकाशी पद्म और
चन्द्र विकाशी कुमुद कीचड़में उत्पन्न होते हैं, जलमें बहते हैं किन्तु
पंकजरूप रज से तथा जलरूप रज से वे उपलिप्त नहीं होते हैं (एवामेव

प्रिय । आ मेघकुमार (अम्हं एगे पुत्ते) अमारो એકનો એક જ પુત્ર છે (इहे
कंते जाव जीवियोसासिए) એટલા માટે આ અમને ઇષ્ટ છે અને કાંત છે
યાવત્ જીવિતોચ્છ્વાસ ભૂત એટલે આ અમારા પ્રાણોનો આધાર છે (હ્રિયયાણંદ-
જણએ) હૃદયને આનંદ પ્રમાડનાર છે, (ઉદ્વંરપુષ્પમિવ દુલ્લહે સવ-
ર્ણયાએ કિ-
મંગપુણદરિસ્સણયાએ) હે નાથ ! જેમ ઉદ્વંરના(ઉમરડાના)પુષ્પની બેવાની વાત તો
દૂર રહી પણ તેનું નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ છે, તેમજ હે પ્રભો ! અમને પણ
આ મેઘકુમારનું નામ સાંભળવું પણ દુર્લભ હતું (સે જહા નામએ ઉપ્પલેડ
વા કુમુદેઈ વા પંકેજાએ જલે સંવડ્ઢિએ નોવલિપ્પઈ પંકરણં નોવલિપ્પઈ
જલરણં) જેવી રીતે નીલ કમલ, સૂર્ય વિકાશી પદ્મ, અને ચન્દ્ર વિકાશી
કુમુદ કાલ્પમાં ઉદભવે છે, પાણીમાં વધે છે છતાં એ કાલ્પ રૂપ રજથી તેમજ પાણી
રૂપ રજથી તેઓ અલિપ્ત રહે છે (એવામેવ મેહે કુમારે કામેસુ જાએ મોગેનુ

દૃષ્ટાન્તેન મધ્યકુજાગંડપિ 'કામેષુ' કામેષુ-વિષયામિલાપલક્ષણેષુ જાતઃસમુત્પન્નઃ
'ભોગેષુ' ભોગેષુ-ગન્ધરસસ્પર્શલક્ષણેષુ સંવા ડૂં' સંવર્દિતઃ, કામે જાતો ભોગૈ-
ર્દિગતઃ इत्यर्थः, ન પુનઃકામરજમા ભોગરજસા ઉપલિપ્યતે પરમવૈરાગ્યવત્ત્વાત,
નાસ્મૈ વિષયા રોવન્તે ન ચપિ ભોગાઃइति भावः । एषः मेघकुमारः खलु हे
देवानुप्रियाः ! 'संसारभउन्विगो' संसारभयोद्धिग्नः संसरणं चतुर्गतिषु परिभ्र-
मणं संसारः तस्माद्भयं-भीतिः तेन उद्धिग्नः विन्नः तथा 'भीए' भीतः-
त्रस्तः 'जम्मणजरमरणाणं' जन्मजरामरणेभ्यः, तस्मात् इच्छति देवानुप्रिया-
णामन्तिके द्रव्यभावतो मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ' अगारात् गृहात् 'अणगारियं'
अनगारितां 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितुं प्राप्तुमिच्छतीति पूर्वेण संबन्धः । वयं खलु देवानु-
प्रियाणां शिष्यमिक्षां ददामः, तत् 'पडिच्छंतु' प्रतीच्छन्तु स्वीकुर्वन्तु खलु हे

મેહેકુમારે કામેષુ જાણે ભોગેષુ સંવા ડૂં નોવલિપ્પડ કામરણં નોવલિપ્પડ
ભોગરણં) उसी तरह मेघकुमार विषयामिलाप रूप काम में उत्पन्न
हुआ है गंध रस स्पर्श रूप भोगों से संवर्द्धित हुआ है--तो भी वह
परम वैराग्य से संपन्न होने के कारण कामरूप रज से उपलिप्त हुआ
नहीं है और न भोगरूप रजसे ही उपलिप्त हुआ है । (एसण देवाणु-
प्पिया संसारभउन्विगो भीए जम्मणजरमरणाणं इच्छइ देवाणुप्पि-
याणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए) हे देवानु
प्रिय । यह चतुर्गतियों में परिभ्रमण रूप संसार के भयसे विन्न है
और जन्म, जरा एवं मरण से त्रस्त हैं । इसलिये यह आप देवानुप्रिय
के पास द्रव्य और भाव रूप से मुडित होकर अगार से अनगारितां को
प्राप्त करना चाहता है । (अम्हेणं देवानुप्पियाणं सिस्सभिवस्सं दलयासो

સંડિં નોવલિપ્પડ કામરણં નોવલિપ્પડ ભોગરણં) તેમજ મેઘકુમાર પણ
વિષયામિલાપ રૂપ કામમાં ઉદભવ્યો છે અને ગંધ રસ સ્પર્શ રૂપ ભોગોમાં વૃદ્ધિ
પામ્યો છે છતાં એ તે સાચા વૈરાગ્ય યુક્ત થઈને કામરૂપ રજથી અને ભોગરૂપ
કાદરથી લિપ્ત થયો નથી(एसणं देवाणुप्पिया संसारभउन्विगो भीए जम्मण-
जरमरणाणं इच्छइ देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-
गारियं पव्वइत्तए) हे देवानुप्रिय ! आ चतुर्गतिओमां परिभ्रमणु इप-संसा-
रता लयथी गमगीन छे અને જન્મ ઘડપણ અને મૃત્યુથી લયથીત છે એટલા
માટે આ તમારી પાસે દ્રવ્ય અને લાવ રૂપથી મુડિત થઈને અગારથી અનગારિતાન
મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે. (અમ્હેણં દેવાણુપ્પિયાણં સિસ્સમ્ભિવસ્સં દલયાસો

देवानुप्रियाः ! शिष्यमिक्षाम्, ततः खलु स श्रमणो भगवान् महावीरः मेघ-
कुमारस्य मातापितृभ्यामेवमुक्तः सन् 'एयम्' सम्मं पडिसुणेः' इमं अर्थं सम्यक्
प्रतिश्रृणोति—सर्वं विरतिलक्षणं प्रव्रज्या दानरूपं सम्यक् प्रकारेण प्रतिश्रृणोति—
स्वीकरोति। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिजाद
उत्तापौरस्त्यं दिग्भागम् ईशानकोणम्, अपक्रामति=गच्छति, अपक्रम्य—गत्वा
स्वयमेव आभरणमालयालङ्कारम् 'ओमुयइ' भवमुञ्जति=त्यजति ततः खलु तस्य
मेघकुमारस्य माता हंसलक्षणेन पडशाटकेन आभरणमालयालङ्कारं प्रतीच्छति

पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया विस्सभिवत्तं) अनः हम् आप देवानुप्रिय
को शिष्य को भिक्षा देते हैं। आप इस शिष्य भिक्षा को स्वीकार करें।
(तएणं से समणं भगवं महावीरं मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहि एंवुत्ते समाणे एयस्सह सम्मं पडिसुणेइ) इसके बाद वे श्रमण भगवान्
महावीर मेघकुमार के माता पिता से इस प्रकार कहे जाने पर मेघ
कुमार के लिये इम अर्थ की स्वीकारता प्रदान कर देते हैं—अर्थात्
दे देते हैं—(तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंति
याओ उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) इसके बाद वह मेघकुमार
श्रमण भगवान् महावीर के पास से ईशानकोण की ओर गया (अवक्क-
मिच्चा समयमेव आभरणमलालंकारं ओमुयइ) वहां जाकर उसने अपने
आप ही आभरण माला तथा अलंकारों को अपने शरीर से उतार दिया
(तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंसलक्षणेण पडसाड णं आभरण

पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया विस्सभिवत्तं) अथी तमने अमे आ शिष्यनी लिहा
आपीअे छीअे तमे आ लिक्षानो स्वीकार करो (तएणं से समणे भगवं महा-
वीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिऊएहि एंवुत्ते समाणे एयस्सह सम्मं
पडिसुणेइ) त्थार णाह मेघकुमारना माता पिता द्वारा आ प्रमाणे छुट्वा
आवेदा श्रमणु भगवान् महावीर मेघकुमारने स्वीकारे छे अेटवे छे सर्वविरति
इय प्रमत्त्यानुं दान अमे अेने आपीशुं आ प्रमाणे पोतानी अनुमति द्वावे छे
(तएणं से मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्त-
पुरत्थिमे दिसिभागे अवक्कमइ) त्थार णाह मेघकुमार श्रमणु भगवान्
महावीर पासैथी ईशानकोण तरइ गया (अवक्कमिच्चा समयमेव आभरण
मलालंकारं ओमुयइ) त्यां ज्जने मेघकुमारे पोतानी भेजेअ आलण्णु भाणा नेम-
अलंकारोने शरीर उपरथी उतारी दीधा. (तएणं से मेहस्स कुमारस्स माया हंस

वृक्षाति प्रतीव्य द्वारवारिधारसिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिप्रकाशानि—तत्र सिन्दुवार इति निर्गुण्डी पुष्पं,—शेः प्रसिद्धम् । अश्रूणि विनिर्मुञ्चन्तीर रुदतीर क्रन्दन्तीर विलपन्तीर एवमवादीत्—‘जडयन्वं जाया !’ हे जात ! हे पुत्र । यतितव्य= प्राप्तेषु संयमयोगेषु यत्नः कार्यः । ‘घडियन्वं जाया’ घटितव्यं हे जात ! अप्राप्तानां संयमयोगानां प्राप्ते वटना कार्या चेष्टा कर्तव्या ‘परिक्रमियन्वं

मल्लालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता द्वार वारिधारसिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिपगासाई अंमृणी विणिस्सुयमाणीर रोयमाणीर कंदमाणीर विलवमाणीर एवं वयासी) उतारें गये वे आभरण माला और अलंकार मेघकुमार की माताने अपनी हंस-लक्षण वाली पहमाटिका में रख लिये और रख लेने के बाद द्वार वारि-धारा सिन्दुर, छिन्नमुक्तावली के समान प्रकाश वाले आंसुओं को वारर बहाती हुई वारर रोती हुई वारर आक्रंदन करती हुई और वारर विलाप करती हुई वह फिर इस प्रकार करने लगी—(जडयन्वं जाया ! घडियन्वं जाया ! परिक्रमियन्वं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नो पमाण्यन्वं अम्हं पि णं एयेव भवउत्ति कट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउव्भूया तामेव दिसं पडिगया) हे जात पुत्र ! तुम प्राप्त संयममार्ग में यत्न करते रहना, हे जात ! अप्राप्त संयमयोगों की प्राप्ति के सदा सचेष्ट रहना, हे जात । तप संयम में सदा पराक्रम करना हे पुत्र । ज्ञानादि रत्नत्रयरूप अर्थ में तुम

लक्षणेणं पडमाडणं आभरणमल्लालंकारं पडिच्छइ पडिच्छित्ता द्वारवारि धारसिन्दुवारछिन्नमुक्तावलिपगासाई अंमृणी विणिस्सुयमाणी २ कंद माणी २ विलवमाणी २ एवं वयासी) उतारेला आभरण भाणा अने अलं-कारोने मेघकुमारनी माताये पोतानी हंसना चिहोवादी पहमाटिकाभां भूझी दीधा अने त्थार गाह द्वार, वारिधारा, सिन्दुवार, तृतीययेलां मोतीयोनी भाणानी नेम शोभता आसुओने वारंवार वडेवडावती अने वारंवार विलाप करती डडेवा लागी— (जडयन्वं जाया ! घडियन्वं जाया परिक्रमियन्वं जाया ! अस्सि च णं अट्ठे नो पमाण्यन्वं अम्हं पि णं एयेव भवउत्ति कट्टु मेहस्स कुमारस्स अम्मा पियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता जामेव दिसं पाउव्भूया तामेव दिसं पडिगया) हे जात पुत्र ! तमे संयम मार्गभां यत्न करता रहेले, हे जात ! अप्राप्त संयम योगोनी प्राप्ति माटे हुमेशां सचेष्ट रहेले, हे जात ! तप अने संयमभां हुमेशां पराक्रम करता रहेले, हे जात ! ज्ञान वगेरे रत्न त्रय इय अर्थभां तमे डोई दिवस प्रमादने बग यथो नहि आभारे

जाया' पराक्रमिष्यत्येव हे जात । तत्र, संयमेषु पराक्रमः कर्तव्यः हे पुत्र
'अस्मिन् वृत्तं नो पमाप्यव्यं अस्मिन् च स्वल्पे अर्थे ज्ञानादित्यत्र, न
प्रमादयितव्यं, प्रमादो न कर्तव्यः, अहं पि न एवमेव मग्ने भवतु' अस्माकमपि
स्वल्पे एवमेव मार्गो भवतु 'एषेय' एवमेव अमुना प्रकारेणैव 'मग्गो' मार्गः
कर्मरजः प्रक्षालनलक्षणो भवतु जायतां 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा एवमुक्त्वा माता-
पितरौ भगवन्तं वंदित्वा नमस्यित्वा स्वस्थानं गतौ ॥मृ० ३७॥

मूलम्—एएणं से मेहे कुमारे सयमेव पंचसुट्ठियं लोयं करेइ
करित्ता, जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवा-
गच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ
करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी-आलित्तेणं भंते ।
लोए पलित्तेणं भंते ! लोए, आलित्तपलित्ते णं 'ते ! लोए, जराए मग्-
णेण य, से जहाणामए केई गाहावई अगारंसि झियायमाणंसि जे
तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुं तं गहाय आयाए एगंतं अव
क्रमइ, एस मे णित्थारिए समाणे पच्छापुरा हियाए सुहाए खेमाए

कभी प्रमाद के आधीन मत बनना । हमलोगों के लिये भी यही माग
होवे । हमलोग भी इसी प्रकार से कर्मरज प्रक्षालन रूप इस दोनों ही
मार्ग के अनुयायी बनें । ऐसा कहकर माता पिता अमण भगवान को वंदना
नमस्कार कर अपने स्थान को चले गये ॥मृ० ३७॥

भाटे पणु ओण मार्गं शेषं लुपन भाटे प्रशस्त थाओ, ओटले डे अमे पाणु अ
प्रमाणे व 'कर्मरजप्रक्षालन' रूप आ मार्गने अनुसरनार थछओ, आम डरीने मातापित
अन्ने भगवानने वंदन अने नमस्कार डरीने पोताना स्थाने पाछा ड्या ॥मृ० ३७॥

गिस्सेयसाए अणुगामियाए भविस्सइ एवामेव मम वि एगे आया-
 सडेइट्टे कंते पिए मणुन्ने मणामे एम से नित्थारिए समाणे संसार
 वोच्छेयकरे भविस्सइ, तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव मुंडाविउं
 सेंहाविउं सिक्खाविउं सयमेव आथारगोयरविणयवेणइयचरणकरण
 जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं
 कुमारं सयमेव पव्वावेइ सयमेव मुंडावेइ सयमेव आथार जाव
 धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं चिट्ठियव्वं णिसीइयव्वं
 तुयड्डियव्वं भुंजियव्वं भासियव्वं एवं उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं
 जीवेहिं सत्तेहिं संजमेणं संजमियव्वं, अस्सि च णं अ एणो पमाएयव्वं,
 तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं
 एयारूवंधम्मियं उवएसं णिसम्मं सम्मं पडिवज्जइ, तमाणाए तहग-
 च्छइ तहचिट्ठइ जाव उट्ठाए उट्ठाय पाणेहिं भूतेहिं सत्तेहिं संजमइ । सू. ३८

टीका—‘तएणं से मेघकुमार सयमेव’ इत्यादि । तदनु सर्वाभरणपरि
 मोचनानन्तरं परित्यक्तगृहस्थवेवः परिधृतमुनिवेवः सदोरकमुखवस्त्रिकोपः ।

‘तएण से मेहे कुमार’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से मेहे कुमारे) उन सेवकुमारने (सयमेव) अपने
 आप ही (पंचमुद्रिय लोयं करेइ) पंचमुष्ट्री लोच किया—अर्थात्—जब वे अपने

‘नएण से मेहेकुमारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) त्थार भाद (से मेहे कुमारे) मेघकुमारे (सयमेव)
 पोतानी मेणे न (पंचमुद्रियं लोयं करेइ) पंच भूटी धुंयन उयुं ओट्ठे हे
 न्थारे मेघकुमारे अधां धरेणुंओ वगेरे उतारीने गृहस्थना वेधेना त्याग कर्यो अने

शोभितमुखः कक्षाबलम्बितरजोहरणः अन्यान्यपि साधुपकरणानि यथाकल्पं पात्रादीनि गृहीत्वा मेघकुमारः स्वयमेव 'पंचमुष्ट्रियं' पंचमुष्ट्रिकं लोच-नत्र पञ्चमुष्ट्रयो यस्य स पंचमुष्ट्रिकः तं लोचं=शिरः केशोत्पाटनं 'करेड्' करोति-पञ्चभिर्मुष्ट्रिभिः करणभूताभिः शिरसि पञ्चधा विभक्तानां लुञ्चनोय केशानामुत्पाटनं न तु पञ्चभिर्मुष्ट्रिभिः पञ्चवारैरेव समग्रकेशोत्पाटनसम्भव इति भावः। लोचं कृत्वा यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरव्रतत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवदत् । 'अलित्तेणं भंते ! लोए' हे भदन्त ! हे भगवन् ! आद सः=दुःखाग्निना ज्वलितः खलु अयं लोकः बाल्ये आधिब्याधि पर-

सर्वाभरणादि उत्तार कर, गृहस्थवेप का परित्याग कर मुनिवेष अंगीकार कर मुक्क वस्त्रिका बांधकर कक्षा में रजोहरण अवलंबित कर तथा और भी साधु का योग्य पात्रादि उपकरण लेकर अच्छी तरह मुनि दीक्षा से युक्त हो गये तब उन्होंने अपने केशों का अपने आप अर्थात् अपने हाथों से पंच मुष्ट्रि लोच किया। (करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छड्) केश लुञ्चन कर फिर वे जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां गये (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं त्रिकृत्वो आयाहिणं पयाहिणं करेड्) वहां जा कर उन्होंने उनकी-श्रमण भगवान् महावीर की-तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा करके उन्हें सविधि वंदना नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करने के बाद फिर वे प्रभु से इस प्रकार कहने लगे (अलित्तेणं भंते लोए) हे भदन्त ! यह लोक दुःखरूपी अग्नि की ज्वाला से जल रहा है-बाल्यावस्था में यहाँ

मुनिवेष स्वीकारीने भों उपर सहोत्कमुणवस्त्रिका गांधी काण भगवत्तां रजोहरण धारण कथुं, तेभज्ज नील पाणु साधुओने भाटे योअ्य ओवा पात्र वगेरे उपहरणो लधने सारी रीते मुनि दीक्षाथी युक्त थर्ध गया त्थार णाह तेभणु पोताना डेशोत्तुं पोतानी भेणे ज् पंच मुष्ट्रि लुञ्चन कथुं. (करित्ता जेणामेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छड्) डेश लुञ्चन पछी मेघकुमार त्यां श्रमणु लगवान् महावीर हुता त्या गया. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं त्रिकृत्वो आयाहिणं पयाहिणं करेड्) त्यां लधने मेहेकुमार श्रमणु लगवान् महावीरनी त्रणु वणत्ता आ दक्षिणु प्रदक्षिणु पूर्वड तेभने सविधि वंदन अने नमस्कार कथां वंदन्ता अने नमस्कार कथां णाह ते श्रमणु लगवान् महावीरने डडेवा लाअ्या डे (अलित्तेणं लोए) हे भदन्त ! आ ससार दुःख इपी अग्निनी ज्वाणाओमां सणगी रहो छे आअ्य अवस्थाभां अड्डीं जधा आधि, व्याधि, परवशता वगेरे दु.ओनो अनुभव हरेड् प्राणी हरे छे. (पलित्तेणं भंते लोए) ज्वानीमां आ जगत भोगतृप्णा अने प्रियता

વગત્વાદિદુઃસ્વાનુભવાત્ 'પલિત્તેણં મંતે ! લોએ' હે મદન્ત ! પ્રદીપ્તઃ=પ્રકર્ષેણ
 દીપ્તઃ દુઃસ્વાગ્નિના પ્રજ્વલિતઃ સ્વલુ અયં લોકઃ તારુણ્યે ભોગતૃષ્ણયા પ્રિય
 વિરહાદિના ચ વાલ્યાદધિકં દુઃસ્વાનુભવાત્ 'આલિત્તપલિ'ત્તેણ મંતે ! લોએ જરાએ
 મરણેણ ચ' હે મદન્ત ! આદીપ્તપ્રદીપ્તઃ=અત્યન્તપ્રદીપ્તઃ દુઃસ્વાગ્નિનાઽત્યન્તપ્રજ્વ-
 લિતઃ સ્વલુ અયં લોકઃ જરયા=વૃદ્ધાવસ્થયા, મરણેન ચ, વૃદ્ધત્વે-ભોગ્યવિષયે
 સમુપસ્થિતૌપિ તદ્ભોગકરણાક્ષમત્વાત્ સ્ત્રીપુત્રાદિભિરપ્યપમાનિતત્વાત્ बहुतरस
 મયે કાસશ્વાસાદિપ્રવલરોગપીડિતત્વાચ્ચ ચિરસંચિતધનવિયોગાદિ સંભાવનયા
 ચ કરચરણાઘઙ્ગશૈથિલ્યેન ચ મરણભયોદ્ભવહૃદયકમ્પેન ચ સતતં દુઃસ્વાનુભ
 વાત્: મરણેતુ દુરન્તપ્રાણોત્ક્રમણકાલિકાનન્તવેદનાજનિત મૂર્છોદયાદ્ વર્ણના

આયિ, વ્યાધિ, પરવશતા આદિ દુઃસ્વૌંં કા અનુભવ હરેક પ્રાણી કરતે
 હા હૈ । (પલિત્તેણં મંતે લોએ) તરુણ અવસ્થામેં યહ લોક ભોગોંં કી તૃષ્ણા
 સે ઓર પ્રિય કે વિરહ આદિ સે વાલ્યકાલ કે દુઃસ્વૌંં કી અપેક્ષા ભી
 અધિક દુઃસ્વૌંં કા અનુભવ કરતા હૈ ઇસલિયે હે મદંત યહ લોક પ્રકર્ષેણ
 દીપ્ત દુઃસ્વાગ્નિ દ્વારા પ્રજ્વલિત હો રહો હૈ । (આલિત્તપલિત્તેણં મંતે લોએ-
 જરાએ મરણેણ ચ) હે મદંત ! જરા ઓર મરણ સે યહ લોક આદિપ્ત ઇસ
 લિયે હો રહો હૈ કિ વૃદ્ધાવસ્થા મેં ભોગ્ય વિષયોંં કે સમુપસ્થિત હોને
 પર ભો યહ પ્રાણી ડન વિષયોંં કો ભોગને મેં અસમર્થ રહતા હૈં તથા
 સ્ત્રી પુત્ર આદિ ભી ઇસ અવસ્થા મેં ઇસે અપમાનિત કિયા કરતે હૈં કાસ-
 શ્વાસ, આદિ પ્રવલ રોગ રાત દિન ઇસ અવસ્થા મેં ઇસ જીવ કો પોડા
 દેને રહતે હૈં તથા ચિરસંચિત ધન કે વિયોગ આદિ કી સંભાવના સે કર-
 ચરણ આદિ અંગોંં કી શિથિલતા સે, મરણ કે ભય સે ઉદ્ભૂત હૃદય કંપન સે
 ઇસ અવસ્થા મેં સતત-દુઃસ્વૌંં કા અનુભવ હોતા રહતા હૈ તથા મરણ સમય

વિયોગ વગેરેથી બાલ્ય અવસ્થાના દુઃખો કરતાં પણ વધારે પડતા દુઃખોનો અનુભવ
 કરે છે, એટલા માટે હે ભદંત ! આ જગત ભયંકર અજગતા દુઃખાગ્નિમાં બળી
 રહું છે. (આલિત્તપલિત્તેણ મંતે લોએ જરાએ મરણેણ ચ) હે ભદંત ! ઘડ-
 પણ અને મૃત્યુથી આ જગત સમગ્ર રૂપમાં એટલા માટે ભભૂંડી રહું છે કે ઘડપણમાં
 ઉપભોગની વસ્તુઓ સામે હોવા છતાં એ આ જગતના પ્રાણીઓ તે વિષયોને
 ભોગવવામાં અસમર્થ રહે છે તેમજ સ્ત્રી પુત્ર વગેરે પણ વૃદ્ધાવસ્થામાં તેમને અપ-
 માનિત કરે છે. કાસ, શ્વાસ વગેરે પ્રબળ રોગો રાત દિવસ આ અવસ્થામાં આ
 જીવને કષ્ટ આપતા રહે છે, તેમજ ચિર કાળ સંગ્રહેલા ધનને નષ્ટ થવાની સંભા-
 વનાથી હાથપગ વગેરે અગોના શૈથિલ્યથી, મૃત્યુભયથી, ઉદ્ભવેલા હૃદયના કંપનથી
 આ વૃદ્ધાવસ્થામાં સતત દુઃખોનો અનુભવ થતો જ રહે છે, તથા આ જીવને મરણ

तीतदुःखानुभवःप्रत्यक्ष एवेति कस्य हृदयं न भीषयति । 'से जहानामए' तद् यथानामकं यथादृष्टान्तं दृष्टान्तमनुसृत्य वर्ण्यते इत्यर्थः, कोऽपि गाथापतिः—
 धनसमृद्धो गृहस्थःअगारे 'अगारंसि झियायमाणंसि' अगारे गृहे ध्यायति धातू-
 नामनेकार्थत्वात् प्रज्वलिते सतीत्यर्थः 'जे' यत् तत्थ' तत्र 'भंडे' भाण्डो भवति
 'अप्पभारे' अल्पभारः, 'मोल्लगुरुए' मूल्यगुरुकः—बहुमूल्यः, तं गृहीत्वा
 'आयाए' आत्मना—स्वयम् 'एगतं' एकान्त निरुपद्रवस्थानं 'अवक्कमइ' अपक्रा-
 मति—गच्छति, एवं च चिन्तयति 'एस मे णित्थारिए समाणे' एषःमूल्यगुरु को
 भाण्डः' मम निम्तारितःसन् 'पच्छा' पश्चात् भविष्यति काले, 'पुरा' विवक्षित
 कालात् पूर्वम्भिन काले संततिपरम्परायां स्व सत्तायां चेत्यर्थः 'हियाए'
 दिताय जीवनादि निर्वाहजनकाय 'सुहाए' सुखाय भोगसंपाद्यानदाय 'खेमाए'
 क्षेमाय समुचितसुखसमर्थाय 'णिस्सेयसाए' निश्रेयसाय भाग्योदयाय

में प्राणोत्क्रमणकालिक दुरन्त अनन्त वेदनाओं से उद्भूत मूर्च्छा के
 मद्भाव से वर्णनातीत दुःखों का अनुभव इस जीव को प्रत्यक्ष में ही
 होता है—इस लिये यह जरा और मरण से आदीप्त एवं प्रदीप्त—हो रहा
 है। अतः इस तरह की इस की यह स्थिति किस समझदार प्राणी के
 हृदयकों भयान्वित नहीं करती है। (से जहानामए) इसी बात को दृष्टान्त
 द्वारा समर्थित किया जाता है—(कोई गाहावई अगारंसि झियायमाणसि-
 जे तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए त गहाय आयाए एगतं अवक्कमइ)
 जैसे कोई धन समृद्ध गृहस्थ घर में आग लग जाने पर उममें की अल्प-
 भारवाली वस्तुओं को जिनकी कीमत बहुत भारी होती है लेकर स्वयं
 निरुपद्रव स्थान में चला जाता है और ऐसा विचार करता है (एस मे णि-
 त्थारिए समाणे पच्छापुरा हियाए सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए अणुगामियाए-

प्राणोत्क्रमण कालिक दुरन्त अनन्त वेदनाओंकी, मूर्च्छावस्थाकी, जेमनु वर्णन पाणु
 अशक्य छे आवा दुःखोना अनुभव प्रत्यक्ष रूपे थाय छे. ओटला भाटे आ जगत
 वृद्धावस्था अने मृत्युकी आदीप्त अने प्रदीप्त थछे रहूं छे. ओथी ओवी आ जगतनी
 लयंकर स्थिति क्या समजु भाणुसना हृदयने डंपावी न भूके. (से जहानामए)
 ओज्ज्वातने दृष्टान्त द्वारा वधारे पुष्ट करवामां आवे छे (कोई गाहा वई अगा
 रंसि झियायमाणंसि जे तत्थ भंडे भवइ अप्पभारे मोल्लगुरुए तं गहाय
 आयाए एगतं अवक्कमइ) जेम डोछ पैसापात्र समृद्ध गृहस्थ घर सजगी डेहे
 थारे तेमांथी थोडा वजनवाणी भारी किमती वस्तुने लडने पोते निरुपद्रव स्थानमां
 पडोये अने ते विचारे छे—(एस में णित्थारिए समाणे पच्छा पुरा हियाए
 सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए अणुगामियाए भविस्मइ) आ किमती वस्तु भारी

‘परंपरानुबन्धि मुग्धाय भविष्यति, ‘एवामेव’ एवमेव अमुनैव दृष्टान्तं हे भदन्त ! हे-भगवन् ! ‘मम वै’ ममापि ‘एगे’ एकः अद्वितीयः श्रेष्ठः ‘आया भंडे’ आत्मभाण्डः=आत्मारूपोभाण्डः रत्नकरण्डकमिव ‘इट्टे’ इष्टः आत्मसिद्धिलक्षणः सर्वश्रेष्ठसिद्धिपूरकत्वात् ‘कंते’ कान्तः कमनीयः आत्मगुणप्रकाशकत्वात् ‘पिए’ प्रियः-वल्लभः आत्मनोऽक्षयपद प्रापकत्वात् ‘मणुन्ने’ मनोज्ञः=सुन्दरः सकलप्राणिगणदुर्लभाक्षयशान्त्यादि गुणप्रकाशकत्वात्-‘मणामे’

भविस्सइ) कि यह बहुमूल्य वस्तु मेरे निम्तार के लिये होती हुई भी भविष्यत् काल में विवक्षित काल से पूर्वकाल में संतान परंपरा में तथा मेरी मौजूदगी में जीवन निर्वाह के लिये भोगजनित आनन्द के लिये, समुचित सुख सम्पादन के लिये, तथा पीढी दर पीढी के लिये सुख-साधन के निमित्त हो जावेगी (एवामेव मम वि एगे आया भंडे इट्टे कंते पिए मणुन्ने एस मे णित्थारिए समाणे संसारवोच्छेयकरे भविस्सइ) उसी त ह कीमति मेरी आत्मारूपी यह वस्तु रत्नकरण्ड की तरह मुझे भी इष्ट है, कान्त है, वल्लभ है, मनोज्ञ है, मनोम है-अतः यह आदीप्त पदीप्त हुए इस संसार से पृथक्कृत होती हुई मेरे लिये संसार की उच्छेद कारिका होगी। मुझे यह आत्मारूपी वस्तु इष्ट इसलिये है कि यह समस्त इष्ट पदार्थों की सिद्धि की पुरक होती है। कान्त इसलिये है कि यह आत्मा गुणों की प्रकाशिता होती है। प्रिय इस लिये है कि यह आत्माको अक्षय पद की प्राप्ति करा देती है। मनोज्ञ इस लिये है कि सकल-

ल णु पोषणु भाटे तो पर्याप्त थशे ज पणु लविष्यमां, विवक्षित डालथी पूर्वडालमां, संतान परंपरामां तेमज्ज भारी डुयातीमा लवन निर्वाडु भाटे, उपलोग अने आनंद भाटे सारी रीते सुख भेणववा भाटे पेढी दर पेढीना सुख साधन भाटे पर्याप्त थशे. (एवामेव मम वि एगे आया भंडे इट्टे कंते पिए मणुन्ने मणामे एस मे णित्थारिए समाणे संसारवोच्छेयकरे भविस्सइ) तेना जेवी डिंभती भारा आत्मा इपी आ वस्तु रत्न डरंडकनी जेम मने पणु छिट छे. कान्त छे, वल्लभ छे, मनोज्ञ छे, मनोम छे ओटला भाटे आ आत्माइपी डिंभती वस्तु आदीप्त प्रदीप्त थतां ओटले डे समग्र इपमां सगता आ संसारथी पृथक् थधने भारा भाटे संसारने जड भूणथी उणाडी नाणनारी थशे. मने आत्माइपी आ वस्तु छिट ओटला भाटे छे डे आ सधणा छिट पदार्थोनी सिद्धि भेणवनारी छे. आत्माने अक्षयपद पमाउनारी होवाथी आ आत्मा इपी वस्तु ‘प्रिय’ छे. सधणा प्राणीओ ने भाटे दुर्लभ शाश्वत शान्ति वगेरे गुणोवाणी छे, तेमनी आ आत्माइपी वस्तु प्रकाशित कर-

सर्वज्ञैः सिद्धस्वरूपतया प्रतिपादितत्वात् 'एष' एषः प्रत्यक्षः ज्ञानादिगुणरत्न
संभृतो ममात्मभाण्डः 'मे' मया 'नित्यारिए समाणे' निम्तारितः सन् आदी-
मपदीप्त संसारात्पृथक् कृतः सन् 'संसारवोच्छेदकरे भविस्सइ' संसारव्यु-
च्छेदकरो भविष्यति संसारः जन्मजरामरणजनितघोरमहादुःखपरिपूर्णचतु-
र्गतिभ्रमणलक्षणः तस्य विच्छेदकरो विनाशको भविष्यति संसारपरित्यागो
हि अक्षयहिताय अक्षयसुखाय अक्षयसामर्थ्याय अक्षयकल्याणाय साधनन्त
पर्यवसानाय भवति इति भावः। तदिच्छामि तस्मात् कारणादभिलषामि
खलु हेमदन्त, 'देवाणुप्पियाहिं' देवानुप्रियैः स्वयमेव=प्रवाजयितुं सर्वविरति-
रूपेण दीक्षयितुं मुंडयितुं द्रव्यतो लुञ्चितकेशेण भावतो रागद्वेषराहित्येन,
'सेहाविउं' सेवयितुं भगद्धिः सूत्रार्थग्राहयितुं, 'सिक्खाविउं' शिक्षयितुं प्रत्युपे

प्राणि गए को दुर्लभ जो अक्षय शांत्यादि गुण है उनकी यह प्रकाशक
होती है। मनोम इस लिये है कि सर्वज्ञ भगवान् ने इसका स्वरूप सिद्ध
अवस्थामय कहा है। यह संसार चतुर्गति भ्रमण रूप है ये चा-
गतियों जन्म, जरा, एवं मरण से जनित घोर महा दुःखों से भरी
हुई है अर्थात् इस संसार का परित्याग इस जीव को अक्षय हित के
लिये अक्षय सुख के लिये, अक्षय सामर्थ्य के लिये, अक्षय कल्याण के
और आदि अनन्त तथा अपर्यवसान पद के लिये होता है (त इच्छामि
णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सिक्खाविउं
सयमेव आयारगोयरविणयवेणइय चरणकरणजायामायावत्तियं
धम्ममाइक्खिउं) इस लिये मैं आप देवानुप्रिय से सर्व विरति रूप
दीक्षा प्राप्त करने के लिये द्रव्य और भाव की अपेक्षा मुंडित होने के

नारी होय छे ओटला भाटे आ 'मनोज्ञ' छे. सर्वज्ञ भगवाने ओनुं स्वरूप सिद्ध
अवस्थामय कह्युं छे, ओथी ओ आत्माइपी वस्तु 'मनोम' छे. आ संसार चतुर्गति
भ्रमणरूप छे. ओ आरे आर गतिओ जन्म जरा (धउपणु) अने मृत्युना लयंडर
कण्ठथी युक्त छे. तात्पर्य ओ छे के आ संसारनो परित्याग आ एवने अक्षय
हितने भाटे, अक्षय सुखने भाटे, अक्षय सामर्थ्यने भाटे, अक्षय कल्याणने भाटे
अने आदि अनन्त तेमज अपर्यवसान पदने भाटे होय छे. (त इच्छामि णं
देवाणुप्पियाहिं सयमेव पव्वविउं सयमेव मुंडाविउं सेहाविउं सिक्खा
विउं सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरणजायामायावत्तियं
धम्ममाइक्खिउं) ओटला भाटे हुं देवानुप्रिय पासेथी सर्व विरतिरूप
दीक्षा भेजववा भाटे, द्रव्य अने भावनी अपेक्षाओ मुंडित भाटे. सूत्र अने अर्थ

ક્ષણાદિ શિક્ષાં ગ્રાહયિતું સ્વયમેવ 'આચારગોચરવિનયવેણઈયચરણકરણ-
જાયમાયાવૃત્તિયં' આચાર ગોચરવિનયવૈનયિકચરણકરણયાત્રામાત્રાવૃત્તિકં.
આ-મગ્ધોદયાં, ચરણં આચારઃ, જ્ઞાનાદિચંચવિયઃ, ગોચરઃ ગૌરિવ ચરણં
ગોચરઃ-ભિક્ષાટનં, વિનયઃ વિનયતિ-અભિવાદનાદિના નાશયતિ સકલકલે
શકારકમ્પટ પ્રકારં કર્મ સઃ, વૈનયિકં વિનયે ભવં વૈનયિકં, તત્કલં મર્મક્ષયાદિ
નિરૂપણં ચરણં મહાવ્રતાદિ, કરણં પિંડવિશુદ્ધ્યાદિ યાત્રા-તપોનિયમસંયમા-
દિપુ પ્રવૃત્તિઃ માત્રા-સંયમ યાત્રાનિર્વાહાર્થમાહારાદિ પરિમાણજ્ઞાનમ્ એતેષાં
આચારાદીનાં વૃત્તિ વર્તનં યસ્મિન્નસૌ આચારાદિ વૃત્તિકસ્તં 'ધર્મં
ધર્મ'આડક્ષિત્વં આરુપ્યાપયિતુમ્ ઇચ્છામોતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ। તતઃસ્વલુ શ્રમણો ભગ-

લિયે. મુત્ર ઔર અર્થ કો આપસે ગ્રહણ કરને કે લિયે પ્રતિ લેખનાદિ
રૂપ શિક્ષા ગ્રહણ કરને કે લિયે, તથા આચાર ગોચર, વિનય, વૈનયિક
ચરણ, કરણ, યાત્રા ઔર માત્રા વાલે ધર્મ કી પ્રરૂપણા કરને કે લિયે,
ચાહ રહા હૂં। મર્યાદા મેં વિચરણ કરના ઇસ કા નામ આચાર હૈ।
યહ પાંચ પ્રકાર કે જો જ્ઞાન આદિ હૈ ઉન રૂપ પડતા હૈ। ગાય કે સમાન
ચરણ કા નામ ગોચર હૈ। ગોચર શબ્દ કા અર્થ ભિક્ષાટન હૈ। અભિ-
વાદન આદિ ક્રિયાઓ દ્વારા આત્મા સકલ કલેશ કારક અષ્ટ પ્રકાર કે
કર્મો કા જિસ સે નાશ કરના હૈ વહ વિનય હૈ। ઇસ વિનય કે હોને
પર જો કર્મ ક્ષયાદિ કા નિરૂપણ હોતા હૈ વહ વૈનયિક હૈ। મહાવ્રતાદિ
કા નામ ચરણ પિંડવિશુદ્ધ્યાદિ કા નામ કરણ તપ, નિયમ, સંયમ
આદિ મેં પ્રવૃત્તિ કા નામ 'યાત્રા' તથા સંયમયાત્રા. કે નિર્વાહ કે લિયે
જો આહાર આદિ કે પ્રમાણ કા જાનના હોતા હૈ ઉસ કા નામ માત્રા

ગ્રહણ કરવા માટે, પ્રતિલેખના" વગેરે રૂપ શિક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે તેમજ આચર,
ગોચર, વિનય વનયિક, ચરણ, કરણ, યાત્રા અને માત્રાવાળા ધર્મના નિરૂપણ માટેની
ઈચ્છા રાખીને આલ્યો છું. મર્યાદામાં રહેવું આનું નામ આચાર છે. આ આચાર
પાત્ર પ્રકારના જ્ઞાન વગેરેના રૂપમાં છે—ગાયના જેવા ચરણનું નામ ગોચર છે.
ગોચર શબ્દનો અર્થ ભિક્ષાટન છે. અભિવાદન વગેરે ક્રિયાઓ વડે આત્મા બધા
દુ.ખજનક આઠ પ્રકારના કર્મોનો જેના વડે નાશ કરે છે, તે વિનય છે. આ વિન-
યથી જે કર્મક્ષય વગેરેનું નિરૂપણ હોય છે, તે વૈનયિક છે. મહાવ્રત વગેરેનું નામ
ચરણ પિંડ વિશુદ્ધ્યાનું નામ કરણ, તપ નિયમ અને સંયમ વગેરેમાં પ્રવૃત્તિનું
નામ યાત્રા, તેમજ સંયમ યાત્રાના નિર્વાહને માટે જે આહાર વગેરેનું પ્રમાણ
જાણવામાં આવે છે, તેનું નામ માત્રા છે. (તપ્ત. સમણે ભગવં મહાવીરે મેહ-

वान् महावीरा मेघकुमारं स्वयमेव प्रव्राजयति, तत्रादौ पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारं
श्रावयति, तदनु-‘इच्छाकारेण’ इत्यादि पठित्वा ‘तस्सुत्तरीकरणेण’ इत्या-
दिपाठेन क्षेत्रशुद्धयार्थं कायोत्सर्गं कारयति । तत्र मेघकुमारः कायं स्थिरीकृत्य
‘इच्छाकारेणं लोगस्स द्वयं च’ समीं मनसि चिन्तयति । तत्पश्चात् ‘नमोअरि-
हंताणं’ इत्यादि पठेनपूर्वकं कायोत्सर्गं पारयति । तदनन्तरं श्री भगवान्
महावीरःस्वामी ‘लोगस्स’ इत्यादिपाठं श्रावयति, ततः-‘करेमि भंते’ इत्यादि
पाठेन-दीक्षां ग्राहयति इति भावः । तदनु पार्श्वे उपवेश्य ‘सयमेव मुण्डावेड’
स्वयमेव मुण्डयति-द्रव्यभावतः तदनु-‘नमोऽत्थुणं’ इति पाठं वामजान्ध्वीकृत्य

है । (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमार सयमेव पव्वावेइ, सयमेव
मुंडावेइ, सयमेव आयार जाव धम्ममाइवखइ) इस प्रकार मेघकुमार
का निवेदन सुनकर श्रमण भगवान् महावीर ने उन मेघकुमार को स्वयं
प्रव्रजित किया इस में सर्व प्रथम उन्होंने पंच परमेष्ठी का नाम उन्हें
सुनाया । बाद में “ इच्छा कारेणं ” इस पाठ को पढ़कर “ तस्स उत्तरी
करणेणं ” इत्यादि पाठ के द्वारा उन्होंने क्षेत्र विशुद्धि के लिये उनसे
कायोत्सर्ग करवाया । मेघकुमारने शरीर को स्थिर करके “ इच्छाकारेणं
लोगस्स द्वयंच ” इत्यादि पाठ का मन में चिन्तन किया और बाद
में “ नमो अरिहंताणं ” इत्यादि पढ़ते हुए कायोत्सर्ग की समाप्ति की ।
इस के बाद श्री भगवान् महावीर स्वामीने “ लोगस्स ” इत्यादि पाठ
उन्हें सुनाया । “ करेमिभंते ” इत्यादि पाठ को पढ़कर उन्हें दीक्षित
किया । दीक्षा अंगीकार कर चुकने के बाद प्रभुने उन्हें अपने पास
बैठाकर स्वयंमुंडित किया । और “ नमोत्थुणं ” पाठ को वाम जानु

कुमारं सयमेव पव्वावेइ, सयमेव मुंडावेइ, सयमेव आयार जाव धम्ममाइवखइ)
आ प्रमाणे मेघकुमारनी विनंती संलणीने श्रमणु लगवान महावीरे
मेघकुमारने जते प्रव्रजित कर्था, प्रव्रजित कर्तां औ पढेक्षां
तेमणु पंचपरमेष्ठीना नामो मेघकुमारने संलणाव्या, त्थार णाह “ इच्छा
कारेणं ” आ पाठने लणीने “ तस्स उत्तरी कारणेणं ” वगेरे पाठ द्वारा तेमणु
क्षेत्र विशुद्धिने भाटे मेघकुमारथी कायोत्सर्गं करावडाव्यो, मेघकुमारने शरीरने
स्थिर करीने “ इच्छाकारेण लोगस्स द्वयंच ” वगेरे पाठनुं मनमां चिंतन कर्तुं,
अने त्थार णाह “ नमो अरिहंताणं ” वगेरे णोदता कायोत्सर्गं पूरो कर्थो, त्थार
पछी श्री लगवान महावीर स्वामीने “ लोगस्स ” वगेरे पाठ मेघकुमारने संल-
णाव्यो, त्थार पछी “ करेमि भंते ” वगेरे पाठ द्वारा मेघकुमारने दीक्षित कर्था,
दीक्षा स्वीकार कर्था णाह प्रभुने तेमने पोतानी पासो भेसाडीने जते मुंडित कर्था, अने
“ नमोत्थुणं ” पाठने डाणी जनुं (घुंटाणु) उथी करावडावीने तेमना वरुं ॥

દ્વિવારં પાઠયતિ, સ્વયમેવ આચાર યાવદ્ ધર્મમાલ્યાતિ । એવં સ્વલુ હે દેના-
નુપ્રિય ? ઉપર્યુક્તમુનિધર્મનિર્વાહાર્થં 'ગંતવ્યં' ગન્તવ્યં-યુગમાત્ર-ભૂમિન્યસ્ત
દૃષ્ટિના ચલિતવ્યં, 'ચિદ્વિયવ્યં' રથાતવ્ય નિરવધભૂમૌ ઉર્ધ્વસ્થાનેન,
'નિસીડ્યવ્યં' નિપત્તવ્યં ભૂમ્યાદિકં પ્રમાજ્યં ઉપવેષ્ટવ્યમ્, 'તુયદ્વિયવ્યં'
ત્વગૂર્વર્તિતવ્યં શયનીયં શય્યાસથારકશરીરવામદક્ષિણપાર્શ્વૌ ચ પ્રમાજ્યં શયિ-
તવ્યં 'મુંજિયવ્યં' મોક્તવ્યં ક્ષુધાવેદનીયવૈયાવૃત્યેર્યા સંયમ પ્રાણીદયાધર્મ-
ચિંતાષડ્વિધકારણૈઃ અંગારાદિદોષરહિત અભ્યવહર્તવ્યં 'માસિયવ્યં' માષિતવ્યં
હિતમિતનિરવધભાષયા વક્તવ્યમ્ 'એવં'અમુના પ્રકારેણ 'ઉઢાણ ઉઢાય' ઉત્થ

ઝૂંચી કરવા કરે, અને તેને બે વાર પઢવાયા । પશ્ચાત્ આચાર આદિ અંગોવાલે
ધર્મ કા અને ઉપદેશ દિયા । સ મેં અને અને સમજાયા—કિ મુનિ
ધર્મ કે નિર્વાહ કરને કે લિયે (ગંતવ્યં ચિદ્વિયવ્યં, નિસીડ્યવ્યં, તુય-
દ્વિયવ્યં મુંજિયવ્યં, માસિયવ્યં, એવં ઉઢાણ ઉઢાય, પાણેહિ ભૂરહિં જીવેહિં
સત્તેહિં, સંજમેણ સંજમિયવ્યં) સાધુ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ યુગમાત્ર આગે
કો ભૂમિ કા અચ્છી તરહ નિરોક્ષણ કર ચલે નિરવધ ભૂમિ પર ઝૂંચા
હોકર બેઠતે સમય વહ ભૂમિ કા પ્રમાર્જન અવશ્ય કરે, મોતે સમય
જવ વહ કરવટ બદલતે તો શય્યા કા વામપાર્શ્વ ઓર દક્ષિણપાર્શ્વ પ્રમા-
ર્જિત કરે તમી સોવે । તથા શરીર કે મી દોનો પાર્શ્વો કો પ્રમાર્જિત
કરે । ક્ષુધા વેદનીય, વૈયાવૃત્ય, ઈર્યા, સંયમ, પ્રાણિદયા, તથા ધર્મ ચિન્તા
इन हि कारणों को लेकर साधु जो आहार ग्रहण करता है वह उसे
अंगारगदि दोषों से रहित ही करना चाहिये । हितमित और निरवध भाषा

વખત બોલાવડાવ્યું. ત્યાર બાદ આચાર વગેરે અંગોવાળા ધર્મનો તેમને ઉપદેશ
આપ્યો. ઉપદેશ આપતાં તેમણે કહ્યું કે મુનિધર્મના પાલન માટે (ગંતવ્યં ચિદ્વિ-
યવ્ય, નિસીડ્યવ્યં, તુયદ્વિયવ્ય, મુંજિયવ્યં માસિયવ્યં એવં ઉઢાણ ઉઢાય પાણેહિ
ભૂરહિં, જીવેહિં સત્તેહિં, સંજમેણ સંજમિયવ્યં) સાધુની ફરજ છે કે તે યુગમાત્ર
આગળના માર્ગને સારી પેઠે નોંધને ચાલે, નિરવધ ભૂમિ ઉપર ઊંચો થઈને બેસે,
બેસતી વખતે તે ભૂમિનું ચોક્કસપણે પ્રમાર્જન કરે, સૂતી વખતે ત્યારે તે પાશુ
ફેરવે ત્યારે શય્યા ન વામ પાર્શ્વ (ડાબી બાજુ) અને દક્ષિણ પાર્શ્વ (જમણી
બાજુ) પ્રમાર્જિત કરીને સૂવે. તેમજ શરીરના પાશુ બંને પાર્શ્વોનું પ્રમાર્જન કરે.
ક્ષુધા વેદનીય, વૈયાવૃત્ય, ઈર્યાસંયમ, પ્રાણિદયા, તેમજ ધર્મ ચિન્તા આ છ કારણોને
લઈને સાધુ જે આહાર ગ્રહણ કરે છે, તે તેમને—અંગાર વગેરે દોષ રહિત જ
કર્યા નોંધવો હિત, મિત અને નિરવધ વાણીનો જ વ્યવહાર સાધુને કરવો નોંધવો

या उत्थाय=निद्रादि प्रमादत्यागपूर्वकम् उत्थानशक्त्या उत्थाय प्राणिषु द्वित्रि चतुरिन्द्रियलक्षणेषु 'भूएहि' भूतेषु वनस्पतिषु 'जीवेहि' पंचेन्द्रिय स्वरूपेषु 'सत्तेसु' पृथ्वयस्तेजोवायुषु आपत्वात् तृतीया 'संयमेण' संयमेन मनोवाक्काय विशुद्ध्या सर्वथा विराधनोपरमेण 'संजमितव्व' संयमितव्यम्, एव रक्षण व्यापारेण प्रवर्तितव्यं 'अस्मि च णं अट्ठे अस्मिश्च स्वस्वर्थे मोक्षप्राप्तिलक्षणे णो यमाएयव्वं' नो प्रमादितव्यम्-प्रमादो न कर्तव्यः सोत्साहं सततमुद्यमः कर्तव्य इत्यर्थः। ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणस्य भगतो महावीरस्यान्तिके समीपे इममेतद्रूप धार्मिक श्रुतलक्षणं 'उवएसं' उपदेशं णिसम्म' निशम्य=हृद्यधर्म्य ,सम्मं पडिवज्जइ' सम्यक् प्रतिव्रजति=स्वीकरोति। 'तमाणाए' तमाज्ञया

का ही साधु को प्रयोग करना चाहिये। इस तरह निद्रादिप्रमादों के परित्याग पूर्वक उत्थानशक्ति से उठ कर द्विन्द्रिय, त्रिन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय प्राणियों में वनस्पतिरूप एकेन्द्रिय भूतों में पंचेन्द्रियरूप जीवों में, और पृथिवी, अप, तेज, एवं वायुरूपसत्त्वों में मन, वचन और काय की विशुद्ध से सर्वथा विराधना से उपरमित हो कर साधु को प्रवृत्ति करना चाहिये। (अस्मि च णं अट्ठे णो पमाएयव्वं तएणं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयाख्वं धम्मियं उवएस णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ) मोक्ष प्राप्तिरूप इस अर्थ में साधु को कभी प्रमाद नहीं करना चाहिये। किन्तु सोत्साह सतत उद्यम ही करते रहना चाहिये। इस के बाद उन मेघकुमार ने श्रमण भगवान्-महावीर के सुग्राहविन्द से इस प्रकार का यह धार्मिक उपदेश सुनकर-अर्थात् श्रुतचारित्र्यरूपधर्म का व्याख्यान श्रवण कर और उसे अच्छी तरह से हृदय में अवधारित

आ प्रमाणे निद्रा वगेरे प्रमादोने त्यज्जने उत्थान शक्तिवडे जिला थअने जे धन्द्रियो वणु धन्द्रियो अने चार धन्द्रियोवाणा, प्राणीओमा वनस्पति जेवा जेक धन्द्रियवाणा भूतोमां पंचेन्द्रिय इय जेवाओमा अने पृथ्वी अप, (पाणी) तेज अने वायु इय सत्त्वो. मा मन, वचन अने ज्ञायानी विशुद्धिथी. सर्वथा विराधनाथी उपरमित थअने साधुओ प्रवृत्ति करवी जेधओ. (अस्मि च णं अट्ठे णो पमाएयव्व, तएणं से मेहेकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयाख्वं धम्मियं उवएस णिसम्म सम्मं पडिवज्जइ) मोक्ष मेणववानी जाणतमां साधुने डोअ पणु हिवस प्रमाद (आणस) नहि करवी जेधओ, पणु सतत उत्साह राणीने उद्यम करता ज. रहेवु जेधओ त्थार जाह मेघकुमारे श्रमण भगवान् भट्टावीरना सुग्राहविंदथी आ प्रमाणे धार्मिक उपदेश सांलणीने ओटवे डे श्रुतचारित्र्य इय धर्म देशना सांलणीने अने ते देशना सारी पेडे हृदयमा अवधारित करीने स्वीकारी

भगवदाज्ञया 'तद्गच्छइ' तथा गच्छति संयममार्गे प्रचर्त्त, तथा तिष्ठति यावद् उत्थाय=प्रसादं विहाय, प्राणेषु भूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु 'मंजमइ' संय-
तते-सम्यक् यतनां करोति ॥सू० ३८॥

मूलम—ज दिवसं च णं मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ
अणगारियं पठवइए तरस णं दिवसस्स पच्छवरण्हकाल
समयंसि समणाणं निग्गंथाणं अहाराइणियाए सेज्जासंथारणंसु विभ-
ज्जमाणेसु मेहकुमारस्स दारभूले सेज्जासंथारणं जाए यावि होत्था।
तएणं समणा निग्गंथा पुठवरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए पुच्छ
णाए परियट्ठणाए धम्माणुजोगच्चित्ताए य उच्चारस्स य पासवणस्स
य अइगच्छमाणा य निग्गच्छमाणा य अप्पेगइया मेहं कुमारं हत्थेहिं
संघट्टंति, एवं पाएहैं, सीसे, पोढे, कायंसि, अप्पेइया ओलंडति
अप्पेगइया ओलंडति अप्पेगइया पायरयरेणुगुंडियं करेंति, एवं महा-
लियं च णं रयणि मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अचिंछ निमी-
लित्तए। तएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए
जाव समुप्पज्जित्था—एवं खलु अहं सेणियस्स रन्नो पुत्ते धारिणीए

कर स्वीकार कर लिया (तमाणाए तद् गच्छइ तद् चिट्ठइ, जाव उट्ठाए,
उट्ठाय पाणेहिं भूएहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं संजमइ) अब वे भगवान की आज्ञा
में संयममार्ग में उसी तरह से चलने लगे—उसी तरह से उठने बैठने लगे
यावत् प्रसाद को छोड़कर प्राणियों के ऊपर भूतों के ऊपर जीवों के ऊपर और
सत्त्वों के अच्छी तरह यतनाचार पूर्वक अपनी प्रवृत्ति करने लगे। ॥सूत्र ३८॥

(तमाणाए तद् गच्छइ तद् चिट्ठइ जाव उट्ठाए, उट्ठाय पाणेहिं भूएहिं
जीवेहिं सत्तेहिं संजमइ) त्थार जाह ते भगवान्नी आज्ञा मुञ्जते तेन प्रभासे
संयम मार्गं भां यावत्ता लाज्या, तेन शीते उठ्ठा येसवा लाज्या, प्रभास (आणस)
ने त्यज्जने प्राणीओना उपर भूतोना उपर, उठ्ठेना उपर अने सत्त्वोना उपर,
आशी शीते नतनथी (सायवीने) तेमनी रक्षा कस्ता विचारवा लाज्या, ॥सूत्र ३८॥

देवीए अत्तए मेहे जाव सवणयाए तं जया णं अहं अगारमज्झ
वसामि तयाणं मम समणा णिग्गंथा आढायंति परिजोणंति सक्कारेति
सग्माणेति, अट्ठाइं हेऊइं पासिणाइं कारणाइं आइक्खंति, इट्ठाहिं
कंताहिं वग्गूहिं आलवेति संलवति, जप्पभिइं च णं अहं मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइं च णं मम समणा नो
आढायंति जाव नो संलवंति, अदुत्तरं च णं मम समणा णिग्गंथा
राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसिवायणाए पुच्छणाए जाव महालियं
च णं रत्तिं नो संचाएमि अच्छिं णिमिलावेत्तए, सेयं खलु मम कल्लं
पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समणं भगवं महावीरं
आपुच्छित्ता पुणर वि अगारमज्झे वसित्तए त्तिकट्ठु एवं संपेहेइ, सपे-
हित्ता अट्ठदुहट्ठवसट्ठमाणसगए णिरयपडिरूवियं च णं तं रग्गणि
खवेइ खवित्ता कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा
जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता तिवखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्त जाव पज्जुवासइ ॥सू० ३९॥

टीका—‘जं दिवसं च णं’ इत्यादि । यं दिवसं च=यस्मिन् दिवसे खलु मेघकुमारः
मुण्डो भूत्वा अगारात्=गृहात् अनगारितां प्रव्रजितः—प्राप्तः, तस्स णं दिवसस्स’

‘जं दिवसं च णं मेहे कुमारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जं दिवसं) जिस दिन (मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ
अणगारियं पव्वइए) मेघकुमार ने मुंडित होकर आगार अवस्था से अनगार

‘जं दिवसं च णं मेहे कुमारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(जं दिवसं) ७ दिवसे (मेहे कुमारे मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-
गारियं पव्वइए) मेघकुमारे मुंडित थयने आगार अवस्था त्यज्जने अनगार अवस्था

તસ્ય સ્વલુ દિવસસ્ય 'પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ' પશ્ચાદપરાહ્નકાલસમયે દિનસ્ય ચતુર્થપ્રહરલક્ષણે 'સમયે' ચતુર્થભાગે મળ્ડોષકરણપ્રતિલેખનાનન્તરં પરિ-
 છાપનાય સપ્તવિંશતિમળ્ડલપ્રતિલેખનાવસાને ચ આવશ્યકકરણસમીપા-
 ગમાવરુરે સૂર્યારતસમયે, શ્રમણાનાં નિર્ઘન્યાનામ્ 'અહારાહ્નિયં' યથા રા-
 ત્નિકં=યથા જ્યેષ્ઠં, પર્યાયજ્યેષ્ઠક્રમેણ इत्यर्थः। 'સેજ્ઞાસંથારણસુ' શય્યા-
 સંસ્તારકેષુ તત્ર શય્યા=શયનં તદર્થસંસ્તારકાઃ શયનીયસ્થાનાનિ, યદ્વા શય્યા:=
 શરીર પ્રમાણાઃ, સંસ્તારકાઃ સ્વાર્ધદસ્તદ્વયપ્રમાણાનિ આસનાનિ તેષુ 'વિમજ્જ-
 માણેસુ' વિમજ્જમાણેષુ પૃથક્ પૃથક્ સંસ્તૃતેષુ મેઘકુમારસ્ય દ્વાર્મૂલે દ્વાર-
 સમીપે શય્યા સંસ્તારકો જાતશ્ચાપ્યમવત્। તતઃ સ્વલુ શ્રમણાનિર્ઘન્યાઃ 'પુન્ન-
 રત્તાવરત્તકાલસમયંસિ' પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયે પૂર્વરાત્રશ્ચાપરરાત્રશ્ચ પૂર્વરાત્રા
 પરરાત્રો તદ્રૂપઃ-કાલઃ સ્વેવ સમયઃ ઇતિ પૂર્વરાત્રાપરરાત્રકાલસમયઃ, તસ્મિન્
 રાત્રેઃપૂર્વભાગે પશ્ચાદ્ભાગેચેતિ ભાવઃ 'અવર' इत्यत्र सूत्रत्वात् रेफस्य लोपः,
 'વાયળાણ' વાચનાયૈ-વાચન વાચના ગુરુસમીપે સૂત્રાક્ષરાણાં ગ્રહણં તદર્થ

અસ્થાધારણ કી (તસ્મિં જં દિવસસ્ય પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ સમણાણં
 નિર્ગંથાણં આહારાહ્નિયાણ સેજ્ઞાસંથારણસુ વિમજ્જમાણેસુ મેઘકુમારસ્ય દાર-
 મૂલે સેજ્ઞાસંથારણ જાણ યાવિહોત્થા) ઉત્ત દિન પશ્ચાત્ અપરાહ્નકાલ સમય
 મેં-દિન કે ચતુર્થ પહર ચતુર્થ ભાગ મેં-શ્રમણ નિર્ઘન્યોં કા દીક્ષા પર્યાય
 કે કાલક્રમાનુસાર શય્યા સંથારક પૃથક્ પૃથક્ વિછ જાને પર મેઘકુમારને અપના
 શય્યાસંસ્તારક દ્વાર કે સમીપ મેં વિછાયા। (તણં સમણોં નિર્ગંથા પુન્ન-
 રત્તાવરત્તકાલસમયંસિ વાયળાણ પુચ્છળાણ પરિચટ્ટળાણ ધમ્માણુજોગ
 ચિંતાણ ય ઉચ્ચારસ્સ ય પામ્મવળસ્સ ય અઙ્ગચ્છમાણા ય નિગચ્છમાણા ય)
 હમ્મકે વાદ શ્રમણ નિર્ઘન્ય પૂર્વરાત્રિ ઓર અપરરાત્રિ કે સમય મેં-અર્થાત્
 રાત્રિ કે પૂર્વભાગ મેં ઓર પશ્ચાત્ ભાગ મેં ગુરુ કે સમીપ સૂત્રાક્ષરો કે ગ્રહણ

મેળવી. (તસ્મિં જં દિવસસ્ય પચ્છાવરણ્ઠકાલસમયંસિ સમણાણં નિર્ગંથાણં
 આહારાહ્નિયાણ સેજ્ઞાસંથારણસુ વિમજ્જમાણેસુ મેઘકુમારસ્ય દાર-
 મૂલે સેજ્ઞાસંથારણ જાણ યાવિહોત્થા) તે દિવસે પાછલા પહોર પછીના
 સમયમાં શ્રમણ નિર્ઘન્યોના દીક્ષા પર્યાયના કાલક્રમાનુસાર શય્યા સંસ્તારક પૃથક્ પૃથક્
 પાથર્યા બાદ મેઘકુમારે પોતાનો શય્યા સંસ્તારક દ્વારની પાસે પાથર્યો. (તણં
 સમણા નિર્ગંથા પુન્નરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ વાયળાણ પુચ્છળાણ પરિ-
 ચટ્ટળાણ ધમ્માણુજોગ ચિંતાણ ય ઉચ્ચારસ્સ ય પામ્મવળંણાસ્સ ય અઙ્ગચ્છ-
 માણાય નિગચ્છમાણાય) ત્યાર બાદ શ્રમણ નિર્ઘન્ય પૂર્વ રાત્રિ અને અપર
 રાત્રિના સમયે એટલે કે રાત્રિના પહેલા ભાગમાં અને પાછલા ભાગમાં ગુરુની પાસે

‘पुच्छणाए’ प्रच्छनायै प्रच्छना=पठितसूत्रादी शङ्काया गुरुत्तमीय प्रश्नः, तदर्थ ‘परिघट्टणाए’ परिघट्टनायै-परिवर्तना=पूर्वाधीतस्य सूत्रादे कालान्तरेषु अविस्मरणार्थमावृत्तिकरणं तदर्थ, ‘धम्माणुजोगचिंताएय’ धर्मानुयोगचिन्ता यैच, तत्र धरति दुर्गतौ पतन्त प्राणिनं इति धर्मः=श्रुतचारित्रलक्षणः तस्य अनुयोगो=व्याख्या तस्य चिन्ता=विचारः तस्यै च पुनः ‘उच्चारस्स’ उच्चाराय मलोत्सर्जनाय ‘पासवणस्स’ प्रसवणाय-प्रसवण=लघुशङ्कातस्मै ‘अङ्गच्छमाणा’ अतिगच्छन्तः=प्रविशन्तः ‘निग्गच्छमाणा’ निर्गच्छन्तः=निःसरन्तः ‘अप्पेगइया’ अप्पेके केचन साधव इत्यर्थः ‘अवि’ अपि निश्चयेन मेघकुमारं ‘हत्थेहिं’ हस्तैः ‘संघट्टति’ संघट्टयन्ति परस्परं वाचनादि करणावसरे हस्तसंचालनेन संघट्टं कुर्वन्ति, एवं ‘पाएहिं’ पादैः=चरणैः संघट्टयन्ति ‘सीसे’ शीर्षे=मस्तके

करने के निमित्त पठित सूत्र आदि के विषय में उपरिथत हुई शंका का निवृत्ति के निमित्त पूर्वाधीत सूत्रादिक की कालान्तर मे विस्मृति न हो जावे इसलिये उसकी आवृत्ति करने के निमित्त, दुर्गति से पडते हुए जीवों की रक्षा करने वाले धर्म की व्याख्या का विचार करने के निमित्त, उच्चार करने के निमित्त, तथा लघुनीत करने के निमित्त आने जाने लगे। (अप्पेगइया) इन में से कितनेक साधुजन उस मेघकुमार को परस्पर वाचनादि करने के अवसर पर (हत्थेहिं संघट्टयन्ति) हाथों से छू लेते (पाएहिं) कितनेक पैरों से छू लेते, कितनेक (सीसे पोटे कायंसि) उसे मस्तक में कितनेक पेटमें और कितनेक शरीर में छू लेते। अर्थात् जब वहां हो कर वे साधुजन निकलते और आते तो कितनेक साधुओं के हाथों का उससे संघट्टन हो जाता कितनेक के पैरों का उसके मस्तक में पेट

सूत्राक्षरेने अहुणु करवा भाटे, लण्णुला सूत्र वगेरेनी णाणतमां उट्ठलेली शङ्का-
ओनी निवृत्ति भाटे, पडेलां लण्णुला सूत्र वगेरेनी डालान्तरमा पण विस्मृति न
थाय ओटले तेनी आवृत्ति करवा भाटे, णराण डालतमां भूझां गयेला लोपोनी
रक्षा करनार धर्मनी व्याख्याने विचार करवा भाटे, उच्चार करवा भाटे तेमज
लघुनीत करवा भाटे आवज्ज करवा लाग्या. (अप्पेगइया) आमांथी डेटलाड साधुओ
मेघकुमारने वांयन वगेरे करवाना वणते (हत्थेहिं संघट्टयन्ति) हाथो वडे स्पर्श
करता, (पाएहिं) डेटलाड पण वडे स्पर्श करता, डेटलाड (सीसे पोटे कायंसि)
साधुओ तेने माथानो डेटलाड पेटना अने डेटलाड शरीरनो स्पर्श करता एता.
ओटले डे त्यां थडने ते णधा साधुओ णडार नीडणता अने णडारथी अन्दर आवता
ते वणते डेटलाड साधुओना हाथो तेनी साथे अथडाता एता. डेटलाड साधुओना
पण तेना माथानी साथे, पेटनी साथे अने शरीरनी साथे अथडाता एता. (अप्पे

‘પોલેં’ ઉદરે ‘કાયંસિ’ કાયે=શરીરે, एतेषु सर्वेषु सघडादकं विज्ञयन्, अप्येके ‘ઓલંડેંતિ’ ઉલંઘયન્તિ એકવારં, अप्येके ‘पोलंडेति’ પોલંઘયન્તિ ચારંવારં, अप्येके ‘पायरयरेणुगुंडियं’ પાદરજારેણુગુઠિતં=વરણધૂલિભજ્જેન ગુઠિતમ્ સંલિપ્તં કુર્વન્તિ ‘एवं महालियं च णं रयणिं’ એવ મહત્યાં ચ ચલુ રજન્યાં મેઘકુમારઃ ‘णो संचाएइ’ નો શન્કોતિ ‘खणमवि’ ક્ષણમપિ ‘अच्छिं’ અક્ષિ- નેત્રં ‘निमीलित्तए’ નિમીલિતું=સંયોજયિતુમ્ । તતઃ ચલુ તસ્ય મેઘકુમારસ્ય ‘अयमेयाख्वे’ અયમેતદ્રૂપઃ ‘अज्झत्थिए’ આધ્યાત્મિકઃ=આત્મનિ જાયમાનઃ ‘जाव’ યાવદ્ગબ્દેન ‘चितिए पत्थिए कप्पिए मणोगए संकप्पे’ इत्येतेषां संग्रहः- ચિન્તિતઃ પ્રાર્થિતઃ કલ્પિતઃ, મનોગતઃ સંકલ્પઃ, તત્ર ચિન્તિતઃ=એવં કરણરૂપેણ

और शरीर में संघटन हो जाता (अप्येगइया ओलंडेति) कितनेक उसके ऊपर से होकर निकल जाते (पोलंडेति) कितनेक बार बार उसके ऊपर से निकल जाते । (अप्येगइया पायरयरेणुगुंडियं करेति) कितनेक अपने पैरों की धूलि से उसे धूसरित कर देते। (एवं महालियं च णं रयणिं मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छिं निमीलित्तए) इस प्रकार वह कुमार एक क्षण भी उस महती रात्रि में निद्राधीन नहीं बन सका (अएणं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयाख्वे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) तब उस मेघ-कुमारको इस प्रकार का यह आध्यात्मिक, चिंतित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ । आध्यात्मिक शब्द का अर्थ आत्मा में हुआ ऐसा है । चिन्तित आदि जो ये संकल्प के और अन्य विशेषण यहाँ टीकाकारने लिखे वे सूत्र में यावत् शब्द से गृहीत किये हुए हैं । ‘मैं इस प्रकार कहूँगा’ इस तरह जो-ऐसा कहूँ इस रूप से हृदय में स्थापित किया जाता है वह

गइया ओलंडेति) डेटલાड तेने ओणंगीने नीकणी जाता. (पोलंडेति) डेटलाड बारंवार तेने ओणंगीने ઉપર થઈને પસાર થઈ જતા હતા. (अप्येगइया पायरयरेणुगुंडियं करेति) डेटलाड સાધુઓ તેને પોતાના પગની ધૂળથી ભલિન કરતા હતા. (एवं महालियं च णं रयणिं मेहे कुमारे णो संचाएइ खणमवि अच्छिं निमीलित्तए) આ પ્રમાણે મેઘકુમાર એક ક્ષણ પણ તે લાંબી રાત્રિમાં નિદ્રાવશ નહિ થઈ શક્યો. (तएण तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयाख्वे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था त्थार पछी मेघकुमारने आ प्रमाणे आध्यात्मिक, चिंतित, प्रार्थित, कल्पित अने मनोगत संकल्प (विचार) ઉદ્ભવ્યો કે—(आध्यात्मिक शब्दनेो अर्थ आत्माમાં उत्पन्न થયેલો એવો થાય છે. चिंतित वगेरे ने आ संकल्पने भाटे णीज विशेषणो अहीं टीकाकारे टांक्यां છે તે સૂત્રમાં ‘यावत्’ शब्द द्वारा गृहीत થયાં છે. “હું” આ પ્રમાણે કરીશ!” આ રીતે જે એમ કરુંતા

હૃદિ સ્થાપિતઃ, પ્રાર્થિતઃ=અભિલાષા વિષયીકૃતઃ, કલ્પિતઃ=ચિવિધકલ્પરૂપઃ
મનોગતઃ સંકલ્પઃ નિશ્ચયરૂપેણ સ્મૃતિપથે નિર્ધારિતઃ એતાદૃશો વિચારઃ
'સમુપ્પજ્જિત્થા' સમુદપ્પવ્વત્ત=સમુત્પન્નઃ-એવં સ્વલ્લુ અહં શ્રેણિકસ્ય રાજ્ઞઃ પુત્રઃ
ધારિણ્યા દેવ્યા આત્મજઃ મેઘઃ=મેઘકુમાર-નામામ્મિ યાવદ્ ઉદુમ્બરપુષ્પવત્ત
'સવળયાણ' શ્રવણેઽપિ દુર્લભઃ કિંપુનર્દર્શને, 'તં' તત્ 'જયા' યદા 'ણં' સ્વલ્લુ
અહમ્ અગારમધ્યે=ગૃહમધ્યે વસામિ=ન્યવસં તદા સ્વલ્લુ 'મમ' માં શ્રમણા
નિર્ગ્રન્થાઃ 'આઢાયંતિ' આદ્રિયન્તે 'કૃતપુણ્યેય' મિતિમન્યમાના મામાદત્તવન્તઃ,
પરિજાનન્તિ=ધર્મપરાયણોઽયમિતિ પરિજ્ઞાતવન્તઃ, 'સક્કારેંતિ' સત્કુર્વન્તિ=ચિની-

સંકલ્પ ચિન્તિત તથા જો અભિલાષા કા વિષય ભૂત હોતા હે વહ સંકલ્પ
પ્રાર્થિત, ઓર જો વિષય કલ્પના રૂપ હોતા હૈ વહ સંકલ્પ કલ્પિત કહલાતા
હૈ નિશ્ચયરૂપ સે સ્મૃતિ પથ મેં નિર્ધારિત ક્રિયા ગયા જો સંકલ્પ હોતા હૈ
વહ મનોગત સંકલ્પ કહલાતા હૈ। (એવં સ્વલ્લુ અહં સેણિયસ્સ રન્નો પુત્તે
ધારિણીઁ દેવીઁ અત્તે મેહે જાવ સવળાણ) મૈ શ્રેણિક રાજા કા પુત્ર એવં ધારિ-
ણીદેવી કા આત્મજ હૂં-મેરા નામ મેઘકુમાર હૈ. મૈ ઝન્હેં નામ સે મી
ઉદુંબર પુષ્પ કે સમાન સુનને કે લિયે જવ દુર્લભ થા-નો ફિર મેરે દર્શન
કી બાત હી કયા થી। (તં જયાણં અહં અગારમજ્ઞે વસામિ તયા ણં મમ
સમાણા ણિગ્ગથા આઢાયંતિ, પરિજાણંતિ, સક્કારેંતિ સમ્માણેંતિ) મૈ જિસ
સમય ઘર મેં રહ રહા થા ઝસ સમય શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ 'યહ વહુત પુણ્યાત્મા હૈ'
ઝસ તરહ સે મેરા આદર કરતે થે। 'યહ ધર્મ સેવન મેં વહુત પરાયણ હૈ'

રૂપમાં હૃદયમાં ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સંકલ્પ ચિન્તિત, તેમજ જે અભિલા-
ષાનો વિષય હોય છે તે સંકલ્પ પ્રાર્થિત અને જે ઘણી કલ્પનાઓના રૂપમાં ઉત્પન્ન
હોય છે, તે સંકલ્પ કલ્પિત કહેવામાં આવે છે. સ્મૃતિમાં નિશ્ચિતપણે ધારણ કરેલો
સંકલ્પ મનોગત સંકલ્પ કહેવાય છે. (એવં સ્વલ્લુ અહં સેણિયસ્સ રન્નો પુત્તે
ધારિણીઁ દેવીઁ અત્તે મેહે જાવ સવળાણ) હું શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર અને
ધારિણી દેવીનો અંગજાત છું. મારું નામ મેઘકુમાર છે. હું ત્યારે ઉદુંબરના પુષ્પની
જેમ તેમના માટે નામથી પણ સાંભળવામાં દુર્લભ હતો-ત્યારે મારા દર્શનની તે
વાત જ થી કરવી? (તં જયાણં અહં અગારમજ્ઞે વસામિ તયાણં મમ સમાણા
ણિગ્ગથા આઢાયંતિ પરિજાણંતિ, સક્કારેંતિ સમ્માણેંતિ) હું ત્યારે ધરમાં
રહેતો હતો ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ “આ મોટો પુણ્યાત્મા છે” આ રીતે મારો આદર
કરતા હતા. “આ ધર્મ સેવામાં બહુ જ પરાયણ છે” આ રીતે મને જાણતા હતા.
“આ બહુ જ નમ્ર છે” આમ જાણીને મારો સત્કાર કરતા હતા “આ સદ્ગુણોથી

તોડ્યામેતિ સત્કૃતવન્તઃ, 'સન્માર્ણેતિ' સન્માનયન્તિ=સદ્ગુણસમ્પન્નાડ્ય' મિતિમત્વા સન્માનિતવન્તઃ, 'અદ્વા૨' અર્થાન્=મોક્ષકારણીભૂતાન્ સમ્યગ્ દર્શનાદીન્ 'હેઝ૨ં' હેતૂન્, તત્ર હેતવઃ=પ્રતિજ્ઞાહેતુદૃષ્ટાંતોપનયનિગમનરૂપપંચાવયવ-વાક્યરૂપાઃ તથાહિ-સંયમગ્રહણં સમુચિત્તમિતિ પ્રતિજ્ઞા, 'સકલકર્મક્ષયકારક હેતુત્વા'દિતિહેતુઃ, 'તીર્થકરાદિવ'દિતિ દૃષ્ટાન્તઃ, યદ્ યન્મોક્ષહેતુત્વં તત્તન્મોક્ષાર્થિભિરાચરણીયં યથા પ્રશામસંવેગાદિકં, તથા ચ 'ભવતઃ સંયમગ્રહણ-મુચિત' સિત્યુપનયઃ, તસ્માત્ મોક્ષહેતુત્વાદ્ ભવતઃ સંયમગ્રહણમાવશ્યકામાત-

इस प्रकार से सुझे जानते थे 'यह बड़ा विनीत है' ऐसा जान कर मेरा मत्कार करते थे। यह सद्गुणों से मंपन्न हैं 'ऐसा मान कर मेरा सम्मान करते थे(अद्वाइं हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागरणाइं आइ कखंति इद्वहिं कंताहिं वग्गूहिं आलवेंति, संलवेंति) अर्थोंको हेतुओंको, प्रश्नोंको, कारणोंको व्याकरणोंको, स्पष्ट करते थे और इष्ट,, कांत वाणियो से मुझसे आलाप करते थे सलाप करते थे। मोक्ष के कारणभूत सम्यग्दर्शन आदिगुण यहाँ अर्थपद से ग्रहण किये गये हैं। तथा प्रतिज्ञा हेतु उदाहरण उपनय एवं निगमन ये अनुमान के पंचावयवहेतुपद से। मतलब इसका यह है कि मेघकुमार अपने मनमें यह विचार कर रहे है कि मैं गृहस्थावस्था में जब था तो साधुजन मुझ से यह कहा करते थे कि 'तीर्थकरादिको की तरह आपको संयमका ग्रहण करना सकलकर्मों के क्षयका कारक होने से उचित है। जोर सकल कर्मों के क्षय कराने में हेतुभूत होता है वहर मोक्षार्थियों द्वारा आवश्यक आचरणीय होता है जैसे प्रशमसंवेग आदि भाव

યુક્ત છે" આમ બાણીને મારું સન્માન કરતા હતા. (અદ્વાઈં હેઝ૨ં પાસિણાઈં કારણાઈં વાગરણાઈ આઈકખંતિ ઇદ્વાહિં કંતાહિં વગ્ગૂહિં આલવેંતિ સંલવેંતિ) અર્થોતું હેતુઓતું, પ્રશ્નોતું, કારણોતું, સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. ઇષ્ટ અને કાંત વચ્ચેનાથી મારી સાથે આલાપ કરતા હતા, સંલાપ કરતા હતા (મોક્ષના કારણભૂત સમ્યગ્ દર્શન વગેરે ગુણ અહીં અર્થપદ વડે ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે) તેમજ પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ અને નિગમન અનુમાનના આ પંચાવયવ હેતુપદ વડે મતલબ એ છે કે મેઘકુમાર પોતાના મનમાં-આ પ્રમાણે વિચાર કરી રહ્યા છે કે હું ગૃહસ્થ અવસ્થામાં ત્યારે હતા ત્યારે સાધુજનો મને કહેતા હતા કે 'સધના કર્મોના વિનાશ (ક્ષય) કરનાર હોવાથી તીર્થકર વગેરેની જેમ તમારે સયમ પાળવો ઉચિત છે. જે સધના કર્મોને ક્ષય કરવામાં કારણભૂત હોય છે. તે મોક્ષની અભિલાષા રાખનારાઓ દ્વારા ચોક્કસ રીતે આચરણ કરવા યોગ્ય હોય છે. જેમ પ્રશમ

निगमनम्, तान 'पासणाइ' प्रश्नान्-तत्वाजज्ञाया पारज्ञानलक्षणाः प्रश्ना. यथा 'किमाहवधनं भगवान् किं ज्ञात्वा ओडयेत्' इति तान्, अत्र-अर्थहेतु प्रश्नशब्दानामार्षत्वात् तपुंसकत्वं, 'कारणाइ' कारणानि=कार्याऽव्यवहितपूर्वक्षणवर्तिरूपाणि तानि, चतुर्दशगुणस्थानवर्त्ययोगिकेवल्लिनां मोक्षगमनं प्रतिशैलेश्यवस्था स्वरूपादीनि 'वागरणाइ' व्याकरणानि=व्याक्रियन्ते प्रश्नानन्तरमुत्तरतयाधीयन्ते निर्णयरूपेण इति व्याकरणानि कृतप्रश्नस्योत्तररूपाणि तानि 'आड-क्खंति' आख्यान्ति=मां कथयन्तिस्म, इष्टाभिः कान्ताभिः वाग्भिः 'आलवेति'

उसी तरह सकल संयम भी ऐसा ही है-अतः यह आपको ग्रहण करना उचित है। इस प्रकार के इस कथन में प्रतिज्ञादि पचावयवों का स्पष्टीकरण किया है कारण और प्रश्नों का अच्छी तरह से स्पष्टीकरण करते थे। 'इसका भाव इस प्रकार है-जब भुजे किसी तत्त्व को जानने की इच्छा होती थी-अथवा-यह किस तरह से जानकर करना चाहिये ऐसा उस तत्त्व को जानने का भाव उत्पन्न होता था- 'जैसे भगवान् ने बंध का क्या स्वप्न कहा है, और उसे मोक्षभिलाषी को किस तरह जानकर अपनी आत्मा से हटाना चाहिये' तो इस रूप के प्रश्नों का तथा कार्य के अव्यवहित पूर्वक्षणवर्ती कारणों का-जैसे चौदहवें गुणस्थान में रहे हुए अयोग केवलियों को मोक्षगमन के प्रति शैलेशी अवस्था कारण होती है तथा प्रश्नों के बाद उनके निर्णीतरूप से दिये गये बड़ा समाधान से जो स्पष्टीकरण थे वे बड़े सुन्दर और मधुर भाषा में होते थे।

સંવેગ વગેરે ભાવ છે, તેમજ સકલ સંયમ પણ એવો જ છે એટલા માટે તમારે આ સંયમ સ્વીકારવો ઉચિત છે. આ રીતે આ કથનમાં પ્રતિજ્ઞા વગેરે પચાવયવોને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. કારણ અને પ્રશ્નોના સારી રીતે સ્પષ્ટીકરણ કરતા હતા. એનો અર્થ એ છે કે ન્યારે મને કોઈપણ તત્ત્વને જાણવાની ઇચ્છા થતી હતી અથવા આ કેવી રીતે જાણીને કરવું જોઈએ. એવો તે તત્ત્વને જાણવાનો ભાવ ઉત્પન્ન હોય છે. “દાખલા તરીકે ભગવાને બંધનું સ્વરૂપ શું બતાવ્યું છે. અને મોક્ષની ઇચ્છા રાખનારા માણસને કેવી રીતે જાણીને પોતાના આત્માથી કંઈ દૂર કરવા જોઈએ” આ જાતના પ્રશ્નોના, તેમજ કાર્યના અવ્યવહિત પૂર્વક્ષણવર્તી કારણોના જેમ કે ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં રહેતા અયોગ કેવલીઓને મોક્ષ મેળવવા માટે શૈલેશી અવસ્થા કારણ હોય છે, તેમજ પ્રશ્નો પછી તેમના નિર્ણીત રૂપે આપવામાં આવેલા સમાધાન રૂપમાં વ્યાકરણોના ઉત્તરો તેમના તરફથી બહુ જ સ્વચ્છ મધુર ભાષામાં મળ્યા હતા ન્યારે કોઈ વાત મને સમજાતી ન હતી અથવા સમજાતો

आलपन्ति सकृत्, 'संलपेति' संलपन्ति पुनः पुनः, 'जप्पबभूव च णं' जप्पभृति च खलु, यदा-यस्मिन् समये अहं मुण्डो भूत्वा अगारादनगारितां प्रव्रजितः, तत्प्रभृतिखलु मां श्रमणा निर्ग्रन्थाः नाद्रियन्ते यावन्नो संलपन्ति 'अदुत्तरं च णं अनन्तरं च खलु अधुना पूर्वरात्रापररात्रकालसमये वाचनाद्यर्थं गच्छतां निर्गच्छतां श्रमणनिर्ग्रन्थानां तीव्रदुःखजनकैः स्तादि संघटादिभिश्च यावन्न-
शक्नामि नेत्रं निमीलयितुं, 'तं सेय खलु' तच्छेयः खलु मम 'पाउप्पवभायाए'

जब मैं नहीं समझता था-अथवा समझाये हुए विषय को भूल जाता था तो वे मुझे बार-बार समझाया करते थे। (जप्पभिइ च णं अहं मुण्डे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइ च णं मम समणा नो आढायन्ति जाव नो संलपन्ति) परन्तु अब तो वह बात नहीं रही है-मैं जिस दिन से मुंडित हो कर अगार अवस्था से इस अनगार अवस्था में दीक्षित हुआ हूँ उस दिन से ये समस्त श्रमण जन न मेरा आदर करते हैं, न बोलते हैं-न संलाप करते हैं (अदुत्तरं च णं मम समणा निर्ग्रन्था) तथा दूसरी बात एक और मेरे लिये यह हुई है कि ये श्रमण जन (राओ पुव्वरत्तावरत्त काल समयसि) जब रात्रि के पूर्व भाग में और पश्चाद्भाग में (वायणाए पुच्छणाए) वाचना पृच्छना (जाव महालियं च णं रत्ति नो संचाएमि अच्छि-
निमीलावेत्ताए) आदि के लिये यहाँ से होकर निकलते हैं और आते हैं तो उनके तीव्रतर दुःखजनक हस्तादि के संघटन से मेरी इतनी बड़ी यह रात बिना निद्रा के ही निकल जाती है-मैं इस स्थिति में एक पल भर के लिये भी आँख की पलक नहीं झपा सकता हूँ। (तं सेयं

विषयने हुं भूली जतो डतो त्यारे तेओ भने वारंवार समजवता रहता डता, (जप्पभिइ च णं अहं मुण्डे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए तप्पभिइ च णं मम समणा नो आढायन्ति जाव नो संलपन्ति) परन्तु डवे ते बात क्या रही. हुं ने द्विसथी मुंडित थधने अगार अवस्थाथी आ अनगार अवस्थाभां दीक्षित थयो छुं ते द्विसथी आ अधा श्रमणजन भारे आदर करता नथी, भारी साथे ओलता नथी डे संलाप पणु करता नथी. (अदुत्तरं च णं मम समणा निर्ग्रन्था) तेभज भील वात भारे भाटे आ पणु थध छे डे श्रमणजन (राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि) न्यारे रात्रिना पूर्वभागमा अने रात्रिना पाछला भागमां (वायणाए पुच्छणाए) वाचना अने पृच्छना (जाव महालियं च णं रत्तिनो संचाएमि अच्छि निमीलावेत्ताए) वजेरेने भाटे अडी थधने जडार नीडणे छे अने जडा-
रथी अंदर आवे छे त्यारे तेभना डुथपगनी डठणु संघटन (अथडामणु) थी भारी आटली जधी मोटी रात्रि निद्रा वगर ज पसार थध जय छे. आवी परिस्थितिमां ओड भिनिट भाटे पणु हुं निद्रावथ थध शकतो नथी. (तं सेयं खलु मम कल्लं

प्रादुप्रभातायां=किञ्चित्प्रकाशयुक्ताया रजन्यां यावत्तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये
इत्यर्थः, श्रमणं भगवन्तं महावीरमापृच्छथ पुनरपि अगारमध्ये वस्तुमिति-
कृत्वा=इति मनसि अवधार्य एव संप्रेक्षते=पर्यालोचयति विचारयतीत्यर्थः,
संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए' आर्त्तं दुःखार्त्तं-वशार्त्तमानगतः, तत्र-आर्त्तम्=
आर्त्तध्यानगत दुःखार्त्तं दुःखपीडितं, वशार्त्तं नवदीक्षितत्वेन साधुहस्तान्घट्टना-
दिरूपन् परीपहान सोढुमसमर्थत्वात् खेदवशेन आर्त्तं व्याकुलं मानसं-चिरां
गतः=प्राप्तः, समयपालने विचलितचित्तवान् इत्यर्थः, अतएव 'निरयपडिस्सु-
वियं' निरयप्रतिरूपिकां=नरकसदृशीं संयमारतिजनितदुःखसाधर्म्यात् तां
'रयणिं' रजनीं=रात्रिं क्षपयति=व्यत्येति क्षपयित्वा 'कल्लं' कलये, द्वितीयदिवसे,
'पाउप्पभायाए' प्रादुःप्रभातायां=संजातप्रभानाया सुविमलायां=सुप्रकाशवत्यां
रजन्यां=रात्र्यवसानसमये इत्यर्थः, यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते सूर्ये सकल-

खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समयं भगवं महा-
वीरं आपुच्छित्ता पुनरपि अगारमज्झं वसित्तए) अतः मुझे अब इसी में
अच्छा है कि मैं रजनी के प्रभात प्रायः होने पर और सूर्य के उदित
होने पर श्रमण भगवान् महावीर से पूछ कर पुनः अपने घरमें रहूँ। (ति-
कट्ट एवं संपेहेड) इस प्रकार मेघकुमारने अपने मन में विचार किया।
(संपेहित्ता अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए) विचार करके आर्त्तध्यान से युक्त
दुःख से पीडित और नवीन दीक्षित होने के कारण साधुओं के हस्तादि
संघट्टन से उत्पन्न परीपहों को सहन करने में असमर्थता की वजह से
खेद व्याकुल मन वाले उस मेघकुमारने (निरयपडिस्सुवियं च णं त रयणि
खवेड) संयम में अरति भाव को उत्पन्न करने के कारण नरक जैसी
उस रात्रि को जिस किसी प्रकार से समाप्त किया। (स्वचित्ता कल्ल

पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते समयं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता
पुनरपि अगारमज्झं वसित्तए) अट्टे भाउं छित्त भने आभां न देणाय
छे डे रात्रि पसार थाय अने लगवान् सूर्य उदय पावे त्यारे लगवान् महावीरने
पूछीने श्री पोताना घरमां रहुं. (तिकट्ट एवं संपेहेड) आ रीते मेघकुमार
पोताना मनमां विचार कैयै. (संपेहित्ता अट्टदुहृद्वसट्टमाणसगए) विचार
करीने आर्त्तध्यानथी युक्त, दुःखथी पीडायेवो, नवीन दीक्षित होवाने दीधि साधु-
ओंना हाथ वगेरेनी अथडामणुथी उत्पन्न परीपहोने सहन करवाभां अशमर्थने
दीधि जेह युक्त तेमज्ज व्याधुण मनवाणा मेघकुमार (निरयपडिस्सुवियं च णं
तं रयणिं खवेड) संयममां अरतिभाव उत्पन्न करवा गट्ट नरक जेवी ते रात्रिने.

भाण्डोपकरणं गृहीत्वाऽस्सोमेवमुनिर्यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति
 श्रमणनिर्यन्त्रहस्तसंप्रदादिजनितखेदेन विचलितसंयमाराधननिश्चयं पुनरपिगृह-
 रथावासनिवासाङ्गीकारविचार च निवेदयितुं समायातीत्यर्थः । उपागत्य त्रि-
 कृत्यः आदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते=भगवन्तं स्तौति नमंस्वयति=पश्चाद्
 नमनपूर्वकं प्रणमति, वन्दित्वा नमस्थित्वा यावत् पर्युपास्ते=सेवते ॥सू० ३९॥

मूलम्—तएणं मेहाइ समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं एवं
 वयासी से णूणं तुमं मेहा ! राओ पुठ्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सम-
 णेहिं निग्गंथेहिं वायणाए पुच्छणाए जाव महालियं च णं राइं णो
 संचाएसि सुहुत्तमवि अच्छिं निमिलावेत्तए, तएणं तुव्भं मेहा !
 इमे एयारूवे अज्झत्थिए समुपजित्था—जया णं अज्झत्थिए समु-
 पजित्था—जया णं अहं अगारमज्झे वसामि तथा णं मम समणा
 निग्गंथा आढायंत्ति जाव परियाणंति, जप्पभिइं च णं मम समणा णो
 आढायंति जाव नो परियाणंति अदुत्तरं च णं मम समणा णा आ-
 ढायंति जाव परियाणंति, पठ्वइए, तप्पभिइं चणंमुंडे भवित्ता अगा-
 राओ अणगारियं पठ्वइए, तप्पभिइं च णं मम समणा णो आढा-

पाउप्पभायाए सुविमलाए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणेभगवं
 महावीरे तेणामेव उवागच्छड) समाप्न कर फिर वे प्रातः कालः होते हा
 सूर्य के उदित होने पर जहाँ श्रमण भगवान महावीर थे वहाँ गये ।
 (उवागच्छित्ता तिवस्सुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, कारत्ता वंदइ नमंसइ
 वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) जाकर उन्होंने तीन बार प्रभु को
 आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना कर नमस्कार किया—वंदना नमस्कार करके
 फिर उनकी सेवा करने लगे । ॥सूत्र ३९॥

गडु मुशेदीथी पआर डरी. (ग्ववित्ता कलं पाउप्पभायाए सुविमलाए रय-
 णीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणामेव उवा-
 गच्छड) पआर डरीने सवार थतां ७ सूर्योदय थतां ७थां श्रमण भगवान महावीर
 उता, त्यां गया. (उवागच्छित्ता तिवस्सुत्तो आयाहिणपायाहिणं करेइ, करित्ता
 वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ) त्यां ७थने तेणु त्रणु
 वणत प्रभुनी आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वंदना डरी अने नमस्कार डर्या. वंदना अने
 नमस्कार डरीने पछी तेमनी सेवा डरवा लाय्या. ॥ सूत्र “ ३९ ” ॥

यंति जाव नो परियाणांति अदुत्तरं च णं समणा निग्गथाराओ अप्पेग-
इया वायणाए जाव पायरयरेणुगुंडियं करेंति, तं सेयं खलु सम कहं
पाउप्पभायाए रयणीए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरवि
अगारमज्झे आवसित्तए त्तिकट्ठे एवं संपेहेसि, सपेहित्ता अट्ठदुहट्ठ-
वसट्ठमाणसे जाव रयणिं खवेसि, खवित्ता जेणामेव अहं तेणामेव
हव्वमाणए ! से णूणं मेहा ! एस अट्ठे समट्ठे !, हंता अट्ठे समट्ठे, एवं
खलु मेहा ! तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयड्ढगिरिपायमूले
वणयरहिं णिव्वत्तिय णामधेज्जे, सेते संखतलविमलनिम्मलदहि-
घणगोखीरफेणरयणियरप्पयासे सत्तुस्सेहे णवायए दसपरिणाहे सत्तं-
गपइट्ठिए, सोमे, सुसुंठिए संसिए सुरूवे पुरओ उदग्गे समूसिय-
सिरे सुहासणे पिट्ठओ वराहे अइयाकुच्छी, अच्छिदकुच्छी अलंब-
कुच्छी पलंबलंबोयराहरकरे धणुपट्ठागिइ विसिट्ठपुट्ठे अल्लीणपमाण-
जुत्तवट्ठयपीवरगयावरे अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छे पडिपुन्न सुचा-
रुकुम्मचलणे पंडुरसुविसुद्धनिष्ठणिरुवहयविसइणहे छदंते सुमेरु-
प्पमे नामं हत्थिराया होत्था, तत्थ णं तुमं मेहा ! बहूहिं हत्थीहिय
हत्थीणियाहि य लोद्वएहि य लोद्वियाहि य कलभेहि य कलभियाहि
य सद्धिं संपरिवुडे हत्थिसहस्सणायए देसए पागट्ठी पट्ठवए जृह-
वई विंदपरिवड्ढए अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहंवच्चं
जाव विहरसि, तएणं तुमं मेहा ! णिच्चप्पमत्ते सइ पललिए कंदप्परई
मोहणसीले अवितण्हे कामभोगतिसिए बहूहिं हत्थीहि य जाव संपरि-
वुडे वेयड्ढगिरिपायमूले गिरीसु य दरीसु य कुहरेसु य कंदरासु य उज्झ-
रेसु य निज्झरेसु य विवरेसु य गड्ढासु य पल्ललेसु य चिल्ललेसु य
कडयेसु य, कडयपल्ललेसु य, तडीसु य वियडी सु य टकेसु य कूडेसु

य, सिहरेसु य पम्भारेसु य नचैसु य काणजेसु य वणेसु वण-
 मंडेसु य वणगर्हसु य नदीसु नदीकच्छे सु नृहेसु संगमसु
 य वावीसु य पौक्यवरिणीसु य दीहियासु य चुंजालियासु य सरसु
 सरपंतियासु य सरसर पंतियासु य वणयरएहि दिन्नवियारे वहूहि
 हत्थीहि य जाव सच्छि सपरिवुडे बहुविहतरुपल्लवपउरवाणियतले
 निव्वनए निरुव्विग्गे सुहं सुहेणं विहरसि ।।सू० २०॥

टीका—‘नएणं मेहाइ’ इत्यादि । तत्तन्मदनन्तरं खलु ‘मेहाइ’ हे
 मेव ! इति कोसलसंबोधनं कृत्वा अनयो भगवान् महावीरः मेवकुमारम् एवं-
 वक्ष्यमानप्रकारेण अवदीद-‘से’ अथ वृत्तं-निश्चयेन त्वं हे मेव ! ‘राओ’
 रात्रौ पृथ्वराजपराक्रान्तमनसं-गत्रिनद्ये श्रमणेर्निर्गन्थैर्वाचनाय प्रच्छन्नाय
 पचिवर्त्तनाय धर्माद्युयोगचिन्ताय यावत् ‘महालियं च णं राइं’ महत्यां च
 रात्रौ ‘णो संवाणमि मुहुत्तमवि अच्छि निमियावेनए’ नो शक्नोति सुहृत्-

‘नएणं मेहाइ समणे इत्यादि ।

टीका—(नएणं) इस के बाद (मेहाइ) हे मेवकुमार ! इस प्रकार
 कोनल आमेवग करते हुए (समणे भगवं महावीरे) अनय भगवान् महा-
 वीरने (मेहं कुमारं) मेवकुमार से (एवं वयाम्मी) इस प्रकार कहा (से णं
 तुमं मेहा । राओ पृथ्वराजपराक्रान्तमनसं) हे मेव । वृत्त रात्रि के पूर्व
 राग में और पक्षाद्भाग में (समणेहि निर्गन्थेहि) श्रमणनिर्गन्थों द्वारा (वाय-
 णाए पृच्छणाए जाव महालियं च णं रा णो संवाणमि मुहुत्तमवि अच्छि
 निमियावेनए) वाचना पृच्छना आदि के निमित्त आने जाने पर उनके

टीका—(नएणं) त्वात् षड् (मेहाइ) “हे मेवकुमार !” आ जतत्त
 मधुर चञ्चिधन्वी (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीरे (मेहं
 कुमारं) मेवकुमारने (एवं वयाम्मी) आ प्रभाहे उहं हे (मे णं तुमं मेहा !
 राओ पृथ्वराजपराक्रान्तमनसं) हे मेव ! रात्रिः पूर्व लगभग करते
 पाठयता लगभग (समणेहि निर्गन्थेहि) श्रमण निर्गन्थों द्वारा (वायणाए
 पृच्छणाए जाव महालियं च णं राइं णो संवाणमि मुहुत्तमवि अच्छि नि-
 मियावेनए) पृच्छना वदेदता नटे वायवा जगथी तेभता दुःखयज वदेदता

सपि असि=नेत्र निमीलयितुम्, क्षणमात्रमपि निद्रां प्राप्तुमसमर्थो जानोऽमी-
त्यर्थः, ततः खलु तव हे मेघ ! अयमेतद्रूपः आध्यात्मिकः यावत् मनोगतः
संकल्पः समुद्पद्यत कीदृशः स संकल्प इत्याह—‘जयाणं’ इत्यादि—यदा खलु
अहं अगारमध्ये=गृहमध्ये=वसामि, तदा खलु मम श्रमणा निर्ग्रन्था
आढायंति जाव परियाणंति’ आद्रियन्ते यावत् परिजानन्ति, यत् प्रभृति—एवञ्च
सुण्डो भूत्वा अगारतोऽनगारितां प्रव्रजितः, तत्प्रभृति च खलु ‘मम’ मां श्रमणा
निर्ग्रन्थाः ‘णो आढायंति जाव तो परियाणंति’ नो आद्रियन्ते यावत् नो परि-
जानन्ति । ‘अदुत्तरं च णं’—अनन्तरं च खलु ‘अदुत्तरम्’ इति—अव्ययं, देगीयः
शब्द आनन्तर्यार्थकः । श्रमणानिर्ग्रन्था रात्रौ ‘अप्पेगइया’ अप्येकके—केचन,
वाचनार्थं यावत् पादरजोरेणुगुण्ठितं=चरणधूलिपुञ्जन संलिप्तं कुर्वन्ति. ‘तं’ तत्

कर चरण जन्य संघट्टन आदि से एक मुहूर्त भी आँख झपकाने के
लिये समर्थ नहीं हो सके हो । (तएणं तुब्भं मेहाः इमेयारूवे अज्झ-
त्थिए समुपज्जित्था) इस लिये तुम्हें इस प्रकार का आत्मगत विचार उत्पन्न
हुआ है (जया णं अहं अगारस्सज्जे वसामि तया णं मम समणा निग्गंथा
आढायंति जाव परियाणंति) कि जब मैं घरमें रहता था तब श्रमण
निर्ग्रन्थ मेरा आदर करते थे—सत्कार करते थे—मुखे जानते थे आदि ।
(जप्पभिइं च णं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए) परन्तु जब
से मैं सुण्डित होकर गृहरथावस्था से माधु अवस्था में दीक्षित हुआ हूँ
(तप्पभिइं च णं मम समणा णो आढायंति जाव नो परियाणंति) तब से ये
श्रमण न तो मेरा आदर करते हैं और न मुखे जानते हैं । (अदुत्तरं च णं
समणा निग्गंथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव पादरयरेणुगुण्ठियं करेन्ति)

संघट्टन वगेरेथी ओक क्षण पणु निद्रावश थया नथी. (तएणं तुब्भं मेहा ! इमे
एयारूवे अज्झत्थिए समुपज्जित्था) ओटला भाटे तमने आ नतनो विचार
उत्पन्न थयो छे. (जायाणं अहं अगारस्सज्जे वसामि तयाणं मम समणा
निग्गंथा आढायंति जाव परियाणंति) के न्यारे हुं घेर रहतो हुतो त्यारे
श्रमणु निर्ग्रन्थ भारो आदर करता हुता, भारो सत्कार करता हुता, मने जानता हुता
वगेरे (जप्पभिइं च णं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए)
परन्तु न्यारथी हुं मुण्डित थमने गृहस्थ भटीने साधु अवस्थाभा दीक्षित थयो छुं.
(तप्पभिइं च ण मम समणा णो आढायंति जाव नो परियाणंति) त्यारथी
आ श्रमणो भारो आदर करता नथी, अने मने जानता नथी. (अदुत्तरं च णं
समणा निग्गंथा राओ अप्पेगइया वायणाए जाव रयरेणुगुण्ठियं करेन्ति)

શ્રેયઃ સ્વલુ મમ કલ્યે=દ્વિતીયદિવસે પ્રાદુઃપ્રજ્ઞાતાયાં રજન્યાં શ્રમણ ભગવન્તં મહાવીરમ્ આપુચ્છતા પુનરપિ અગારમધ્યે આવસ્તુમ્=નિવાસં કર્તુમ્, इति कृत्वा, एवं संप्रेक्षसे=विचारयसि संप्रेक्ष्य 'अट्टदुहद्वसद्वमाणसे' आर्तं-दुःस्वार्तम्-आर्तं ध्यानोपगतं, दुःस्वार्तं=दुःस्वपोडितं, वशार्तं-नवदीक्षितत्वेन साधुहस्तसंघट्टनादिरूपान् परीपहान् सोढुमसमर्थत्वात् स्वेदवशेन आर्तं-व्याकुल मानसं यय सः, संयमपालने विचलितचित्ता इत्यर्थः, यावद् रजनीं क्षपयसि, क्षपयित्वा प्रभाते जाते सूर्योदयानन्तरं यत्रैवाहं तत्रैव हव्यं=शीघ्रम् आगतःअसि, अथ नूनं हे मेघ ! एष अर्थःसमर्थः ? 'हन्त' इति उक्तार्थम्बीकारबोधकमव्यम्, हे भगवन् ! अयमर्थः समर्थः, इत्युत्तरमदायि मेघेन । अथ मेघमुनि संयमरक्षणे स्थिरीकर्तुं तस्य पूर्वतृतीय भवं वर्णयन् भगवानाह-'एवं स्वलु मेहा' इत्यादि । हे

પ્રત્યુત યે શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ રાત્રિ મેં વાચના આદિ કે નિમિત્ત જવ આતે જાતે હેં તો ઇનમેં સે કિતનેક સ્માધુજન મુદ્દે અપને ચરણોં કી ધૂલિ સે ધૂસરિત કરતે હેં (તં સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં પાડપ્પમયાણ રયણીણ સ્મણં ભગવં મહાવીરં આપુચ્છિત્તા પુનરવિ અગારમઝ્ઞે આવસિત્તણ ત્તિકદ્દુ એવં સંપેહેસિ) તો અવ મેં રજનીં કે પ્રભાત પ્રાય હોને પર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સે પૂછકર પુનઃ અગારામસ્થા સંપન્ન હો જાઝુ-इसी में मेरी भलाई है इस प्रकार तुमने विचार किया है और (संपेक्षिता अट्टदुहद्वसद्वमाणमाणसे जाव रयणिं स्ववेसि--स्वचित्ता जेणामेव अहं तेणा मेव हव्वमागण) ऐसा विचार कर आर्तं दुःस्वार्त एवं वशार्त मन होकर तुमने रात्रि को समाप्त किया है और प्रभात होते ही तुम जल्दी से मेरे पास आये हो--(से णूणं मेहा ! एष अट्टे समट्टे, हन्ता अट्टे समट्टे,

પ્રત્યુત (ઉલટા) આ શ્રમણુ નિર્ગ્રંથો રાત્રિમાં વાચના વગેરેને માટે અવર જવર કરે છે, તો એમનામાંથી કેટલાક સાધુઓ મને પોતાના પગની ધૂળથી ધૂળ થુકત કરે છે. (તં સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં પાડપ્પમયાણ રયણીણ સ્મણં ભગવં મહાવીરં આપુચ્છિત્તા પુનરવિ અગારમઝ્ઞે આવસિત્તણ ત્તિકદ્દુ એવં સંપેહેસિ) તો હવે સવાર થાય ત્યારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા સેળવીને કરી હું અગારામસ્થા સંપન્ન થઈ જાઉં આમાં જ મારું હિત છે. આ રીતે તમે વિચાર કર્યો છે અને (સંપેક્ષિતા અટ્ટદુહદ્વસદ્વમાણમાણસે જાવ રયણિં સ્વવેસિ-સ્વચિત્તા જેણામેવ અહં તેણામેવ હવ્વમાગણ) આ રીતે વિચાર કરીને આર્ત, દુઃખાર્ત અને વશાર્ત મનવાળા થઈને તમે રાત્રિ પસાર કરી છે. અને પશોઠ થતાં જ જલદી તમે મારી પાસે આવ્યા છો. (સે ણૂણં મેહા ! એસ અટ્ટે સમટ્ટે, હંતા અટ્ટે

मेघ 'खलु' निश्चयेन 'एवं' वक्ष्यमाणरीत्या त्वम् 'इओ तच्चे अईए भवग्रहणे' इतस्तृतीये अतीते भवग्रहणे इतः अस्माद्वर्तमानभवात् तृतीयेऽतीते=गते भवग्रहणे=गजजन्मनि 'वेयड्डुगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपादमूले=वैताढ्य गिरेरधोभागस्य समीपे 'वनयरेहि' वनचरैः=भिल्लपमुखैः, 'णिच्चत्तिय णामधेज्ज' निर्वर्तितनामधेयः-निर्वर्तितं=कृतं 'सुमेरुप्रभ' इति नामधेयं यस्य स तथा, स सुमेरुप्रभनामको हस्ती, कीदृश इत्याह-'से ते' इत्यादि । श्वेतवर्णकः, 'संखतलउज्जलविमलनिम्मलदहिधण-गोखीरफेणरयणियरप्पगासे' शंखतलोज्ज्वलविमलनिर्मलदधिधनगोक्षीरफेनरजनिकरप्रकाशः, तथा पुनः कीदृशः 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेधः सप्तहस्तप्रमाणोच्छ्रितशरीरः

एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्रहणे वेयड्डुगिरिपायमूले वणयरेहिं णिच्चत्तिय--णामधेज्जे) हे मेघ ! यही बात है न ? तब मेघ-कुमारने कहा--हां भगवान् ! यही बात है । अब भगवान् मेघकुमार को संयम में स्थिर करने के लिये उसके पूर्व के तीसरे भव का वर्णन करते हुए कहते हैं हे मेघकुमार ! तुम आज से अतीत तीसरे भवमें हाथों की पर्याय में था । और वैताढ्यगिरि के नीचे भाग के समीप में रहता था । वहां वनचरों में तुम्हारा नाम सुमेरुप्रभ था । (सेते संख तल - विमल - निम्मल - दहिधण - गोखीरफेणरयणीयरप्पयासे - सत्तुस्सेहे णचारए दसपरिणाहे सनंगपइट्टिए सोमे सुसंठिए संमिए) तुम्हारा वर्ण सफेद था शंखतल के समान, उज्ज्वल, विमल, निर्मल दधी के समान शरत्कालीन मेघ के समान गाय के दूध के फेन के समान, तथा चन्द्रमा की किरणों के समान तुम्हारा प्रकाश था सात हाथ की ऊँचाई का

सप्तह, एवं खलु मेहा तुमं इओ तच्चे अईए भवग्रहणे वेयड्डुगिरिपाय-मूले वणयरेहिं णिच्चत्तिय णामधेज्जे) हे मेघ ! ये ७ बात छे ने ? त्थारे मेघकुमारुं कह्युं " ७ लगवन् । ये ७ बात छे " त्थार णाढ श्रमणु लगवान् मडा-वीर मेघकुमारने संयममां स्थिर करवा भाटे तेना पड़ेलांना त्रीज्ज लवन्नुं वणुंन करतां कड़ेवा लाग्या छे हे मेघकुमार ! तमे आळना पूवे त्रीज्ज लवमां हाथीना पर्यायमां हुता, अने तमे वैताढ्यगिरिनां नीयला लागनी पासे रहेता हुता त्यां वनयरोमां तमाइ नाम सुमेइप्रल हुतुं. (सेते संखतलविमलनिम्मलदहि-धणगोखीरफेणणियरप्पगासे सत्तुस्सेहे, णचारए दस परिणाहे सत्तगय पइट्टिए सोमे सुसंठिए संमिए) तमारो नंग सफेद हुतो, शंखनलनी जेम उज्ज-ल विमल, निर्मल, दडीनी जेम, शरत्कालना मेघनी जेम गायना दूधना डीछानी जेम तेमज्ज चन्द्रना डिछोनी जेम तमारो प्रकाश हुतो. सात हाथनी उंचाईना

‘નવાયણ’ નવાયતઃ=નવહસ્તપ્રમાણાઽઽયોમઃ ‘દસપરિણાહે’ દશપરિણાહઃ
 દશહસ્તપ્રમાણો મધ્યભાગે इत्यर्थः ‘સત્તંગપટ્ટિણે’ સપ્તોઙ્ગપ્રતિષ્ઠિતઃ, તત્ર
 સપ્તાઙ્ગાનિ—ચત્ત્વારશ્વરણાઃ, શુંડાદણ્ડઃ, પુચ્છો, જનનેન્દ્રિયં ચ, એતાનિ પ્રતિ
 ષ્ઠિતાનિ શુભાનિ यस્ય સ તથા ‘સોમે’ સૌમ્યઃ=મદ્રાકૃતિઃ ‘સુસંઠિણે’
 સુસંસ્થિતઃ=પ્રશસ્તસંસ્થાનયુક્તઃ, તથા ‘સંમિણે’ સમ્મિતઃ=પ્રમાણોપેતાઙ્ગઃ
 ‘સુરૂવે’ સુરૂપઃ=શોભનશરીરઃ ‘પુરઓ’ પુરતઃ અગ્રતઃ અગ્રભાગે ‘ઉદગ્ગે’ ઉદગ્રઃ
 ઉચ્ચઃ ‘સમૂસિયસિરે’ સમુચ્છિતશિરસ્કઃ ઉન્નતમસ્તકઃ ‘સુહાસણે’ શુભાસનઃ
 શુભાનિ આસનાનિ=સ્કંધાદીનિ यस્ય સઃ ‘પિટ્ઠઓ વરાહે’ પૃષ્ઠતો વરાહઃ પૃષ્ઠતઃ
 પશ્ચાદ્ભાગે વરાહ इव=મૂકર इव પૃષ્ઠપ્રદેશે અવનતઃ, ‘અહ્યાકુચ્છી અજિ-
 કાકુક્ષિઃ’ અજએવ અજિકા તદ્વત્કુક્ષિરુદરં यस્ય સઃ ઉન્નતોદર इत्यर्थः,
 ‘અચ્છિદ્ધકુચ્છી’ અચ્છિદ્રકુક્ષિઃ=ચ્છિદ્રવર્જિતોદરઃ માંસેન પરિપુષ્ટત્વાત ‘અલંબ

તુમ્હારા શરીર થા, નૌ હાથ કા તુમ્હારા આયામ (લંબા) થા, દશ હાથ પ્રમાણ
 તુમ મધ્ય ભાગમેં થે, તુમ્હારે સાતોં હી અંગ સુપ્રતિષ્ઠિત થે—ચારોં ચરણ,
 સૂંડ, પૂંછ, એવં જનનેન્દ્રિય યે સાતોં અંગ વડે અચ્છે થે—તુમ્હારી આકૃતિ
 મદ્ર થી તુમ્હારા સંસ્થાન—પ્રશસ્ત થા (સુરૂવે) પ્રમાણ મેં ત્રિસ અંગ
 કી શરીર કે અનુસાર જૈસી રચના હોની ચાહિયે વૈસી હી રચના તુમ્હારે
 પ્રત્યેક અંગ કી થી। ઇસલિયે તુમ્હારા શરીર વહુત હી સૂઢૌલ થા।
 (પુરઓ ઉદગ્ગે) અગ્ર ભાગ તુમ્હારા ઉન્નત થા, (સમૂસિયસિરે) મસ્તક
 વિશાલ થા, (સુહાસણે) કંધ આદિ બેઠને કે સ્થાન તુમ્હારે વડે
 મનોહર થે, (પિટ્ઠઓ વરાહે) વરાહ કે જૈસા તુમ્હારા પૃષ્ઠ પ્રદેશ ઝુકા
 હુઆ થા। (અહ્યા કુચ્છી) અજા કે ઉદર સમાન તુમ્હારા ઉદર થા—
 અર્થાત્ ઉન્નત થા (અચ્છિદ્ધકુચ્છી) વહ ચિદ્ર સે વર્જિત થા—

પ્રમાણુ જેટલું તમારું શરીર હતું. નવ હાથનો તમારો આયામ (વિસ્તાર) હતો.
 તમારો મધ્યભાગ દશ હાથ જેટલો હતો. તમારા સાતે અંગ સુપ્રતિષ્ઠિત હતા. એટલે
 કે તારે પગ, સૂંઢ, પૂછડું અને જનનેન્દ્રિય આ સાતે અંગો બહુ જ સારાં હતાં.
 તમારી આકૃતિ ભદ્ર હતી. તમારું સંસ્થાન પ્રશસ્ત હતું. (સુરૂવે) સપ્રમાણુ જે
 અંગની રચના શરીર મુજબ જેવી હોવી જોઈએ, તેવીજ રચના તમારા દરેકે દરેક
 અંગની હતી. એટલા માટે તમારું શરીર બહુજ સુડોળ હતું. (પુરઓ ઉદગ્ગે)
 તમારો આગળનો ભાગ ઉન્નત હતો. (સમૂસિયસિરે) માથું વિશાળ હતું.
 (સુહાસણં) સ્કંધ વગેરે ખેસવાની જગ્યાઓ બહુ જ સરસ હતી. (પિટ્ઠઓ વરાહે)
 વરાહ (મૂવર) ની જેમા તમારી પીઠનો ભાગ નમેલો હતો. (અહ્યા કુચ્છી)
 બકરીના પેટ જેવું તમારું પેટ હતું—એટલે કે ઉન્નત હતું. (અચ્છિદ્ધકુચ્છી)

कुचठा' अलम्बकुक्षिः=ह्रस्वादरःसकुचतन्वात् 'पल्वलंबादराहरकरे' पलम्ब
लम्बोदराधरकरः. तत्र पलम्बं=अधः पलम्बितं लम्ब=लम्बितं च उदरम्
अधरः-अधरोष्ठः, करः शुण्डादण्डश्च यस्य सः अधः पलम्बेनोदराधरोष्ठ-
शुण्डादण्डवान् इत्यर्थः, 'धनुषट्ठागिड्विसिष्टपुष्टे' धनुषपृष्ठाकृतिविशिष्टपृष्ठः-
धनुषः पृष्ठं धनुः पृष्ठं तस्या कृतिवद् विशिष्टं प्रशस्तं पृष्ठ यस्य सः सुंदर
पृष्ठवान् इत्यर्थः 'अल्लिणपमाणजुत्तवट्टियापीवरगत्तावरे' आलीनप्रमाण-
युक्तवृत्तकपीवरगात्रापरः, तत्र आलीनानि=सुसंघटितानि प्रमाणयुक्तानि
प्रमाणोपेतानि वृत्तकानि=गोलाकाराणि पीवराणि=पुष्टानि गात्राणि अपराणि
दन्तकपोलकर्णादीनि यस्य सः तथा, 'अल्लिणपमाणजुत्तपुच्छे' तत्र आलीन-
प्रमाणयुक्तपुच्छः, तत्र आलीनः=सुसंघटितः प्रमाणयुक्तः पुच्छो यस्य स तथा
'वडिपुन्नसुचारुकुम्भचलणे' प्रतिपूर्णसुचारुकूर्मचरणः॥ प्रतिपूर्णाः सुचारवः
=सुंदराः कूर्मवत् चरणा यस्य सः, सम्पूर्ण सुंदर कूर्मपृष्ठवदुन्नतचरण-

अर्थात् मांसल था--पुष्ट था--(अलंबकुच्छि) तथा ह्रस्व था। (पल्व
लंबोदराहरकरे) नीचे की ओर लंबा लटकता था। इसी तरह के
तुम्हारे अधरोष्ठ और शुण्डा दंड थे। (धनुषट्ठागिड्विसिष्टपुष्टे) तुम्हारा
पृष्ठ प्रदेश धनुष के पृष्ठ प्रदेश की आकृति के समान विशिष्ट रूप
से प्रशस्त था। (अल्लिणपमाणजुत्तवट्टयपीवरगत्तावरे) तुम्हारा दंत
कपोल, कर्ण, आदि रूप अपर शरीर सुसंघटित था, प्रमाणोपेत था,
गोल था, और परिपुष्ट था। (अल्लिणपमाणजुत्तपुच्छे परिपुण्णसुचारु
कुम्भचलणे पंडुरसुत्रिसुद्विनिद्विनिस्वहयविसंगहे छदंते सुमेरूपमे
हत्थिराया होत्था) तुम्हारी पुच्छ भी प्रमाणोपेत और सुसंघटित थी।
तुम्हारे चारों चरण प्रतिपूर्ण, सुंदर और कच्छप के पृष्ठ भाग के समान
ते छिद्र रहित डंतुं अष्टवे डे मांसल डंतुं, पुष्ट डंतुं. (अलंबकुच्छि) तेमन् ह्रस्व
(लघु) डंतुं. (पल्वलंबोदराहरकरे) नीचेनी तरङ्ग लांणुं डंतुं. आवोज तमाशे
नीचेनो डोः अने सूठ डती. (धनुषट्ठागिड्विसिष्ट पुष्टे) तमादी पीठनो लाग
धनुषना पीठ प्रदेशनी आकृतिनी जेम अविशेष प्रशस्त डतो. (अल्लिणपमाण-
जुत्तवट्टयपीवरगत्तावरे) तमादा हांत, कपोल, कान वगेरे तेमन् शरीरना
अवयवो सुडोण डता, सप्रमाण डता, अने परिपुष्ट डता. (अल्लिणपमाणजुत्त
पुच्छे परिपुण्णसुचारुकुम्भचलणे पंडु सुत्रिसुद्विनिद्विनिस्वहय विसंगहे
छदंते सुमेरूपमे हत्थिराया होत्था) तमाडं पूंछडुं पणु सप्रमाण अने
सुसंघटित डंतुं. तमादा आरे पण प्रतिपूर्ण, सुंदर अने डायणानी पीठनी जेम

वान् इत्यर्थः 'पंडुरसुविमुद्धनिद्धनिरुवहयविंसदणहे' पांडुर-सुविशुद्ध
 स्निग्धनिरूपहतविंशतिनखः-तत्र पाण्डुराः=श्वेताः सुविशुद्धाः निर्मलाः
 स्निग्धाः=चिकणाः निरूपहताः=स्फोटकादिरहिताः विंशतिनखा यस्य सः श्वेत
 निर्मलचिकणस्फोटकरहितनखधारीत्यर्थः छद्दन्ते=पट्टदन्तः=पट्टदन्तधारी
 सुमेरुप्रभनामा हस्तिराजस्त्वमामीरिति सम्बन्धः। 'तत्थणं तुमं मेहा' तत्र खलु
 त्वं हे मेघ ! बहुभिर्हस्तिभिर्हस्तिनीभिश्च 'लोट्टएहि य' लोट्टकैश्च=कुमारावस्था-
 पन्न हस्तिबालकैः 'लोट्टियाहि य' लोट्टिकाभिश्च=कुमारावस्थापन्नहस्ति बालि-
 काभिश्च 'कलभेहि य' कलभैश्च=अतिलघुवयस्कहस्तिशिशुभिश्च 'कलभियाहि य'
 कलभिकाभिश्च 'सद्धिं' सार्धं संपरिवुडे' सम्परिवृतः' हत्थिसहस्रणायए'
 हस्तिहस्रनायकः- हस्तिनां सहस्रं हस्तिहस्रं, तस्य नायकः= 'देसए' देशकः=
 मार्गादिदर्शकः 'पागट्टी' प्राकर्षी अग्रगामित्वात्, 'पट्टवए' प्रस्थापको=विविधकार्येषु

उन्नत थे। तुम्हारे श्वेत, सुविशुद्ध (निर्मल) चिकने, स्फोटक आदि से
 रति ऐसे बीस नख थे। छह तुम्हारे दांत थे। इस प्रकार तुम वहां
 हस्तियों के राजा थे। नाम तुम्हारा सुमेरुप्रभ था। (तत्थणं तुमं मेहा)
 वहां तुम हे मेघ ! (बहुहिं हत्थिहिं य हत्थीणियाहिं य लोट्टएहि य लोट्टिया
 हि य कलभेहि य कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे) अनेक हस्तियों से अनेक
 हथिनियों से, कुमारावस्थापन्न अनेक हस्ति बालकों से कुमारावस्थापन्न
 अनेक हस्ति बालिकाओं से अति लघुवयस्क हस्ति शिशुओं से अनेक
 हाथियों की छोटी २ बच्चियों से सदा घिरे रहने थे। तुम (हत्थिसह-
 स्रणायए) एक हजार हाथियों के स्वामी थे। (देसए) उन्हें मार्गादि
 के प्रदर्शक थे (पागट्टी) अग्रगामी होने के कारण तुम उन्हें हर एक
 काम में खींचते रहते थे। (पट्टवए) अनेक कार्यों में उनको नियोजित

उन्नत होता। तमारा श्वेत सुविशुद्ध (निर्मल) चिकणा, स्फोटक (क्षेदका) वगेरेथी
 रहित ऐसा बीस नख होता। तमारे छ दांत होता। आ रीते तमे त्यां हाथीओना
 राजा होता। सुमेरुप्रभ तमाइं नाम हुतुं। (तत्थणं तुमं मेहा) हे मेघ ! त्यां तमे
 (बहुहिं हत्थीहिं य हत्थीणियाहिं य लोट्टए हि य लोट्टियाहि य कलभेहि य कलभि-
 याहि य सद्धिं संपरिवुडे) घण्टा हाथीओथी, घण्टी हाथीओथी, कुमार अव-
 स्थावाणा घण्टा हस्तिणाओथी कुमारवस्थावाणी घण्टी हस्तिणाणाओथी घण्टी नानी
 उभरना हाथीना शिशुओथी घण्टी हाथीओनी नानी भय्यीओथी हुमेशां वीटणा-
 ओला रहेता होता। तमे (हत्थिसहस्रणायए) ओक हजार हाथीओना स्वामी होता
 (देसए) तेमना मार्ग वगेरेना प्रदर्शक (गतावनार) होता, (पागट्टी) त मे
 सौना आगेवान होता तेथी तमे भील भधाने काममां नियुक्त करता होता।

नियोजकः 'जूहवर्ड' गृथपतिः=हस्तिपमूहनायकः 'विंदपरिवर्द्धे' वृन्दपरिवर्धकः= निजपरिवारवृद्धिकारकः त्वं हे मेघ ! अन्येषामभि बहूनाम् 'एकल्लाणं' एकाकिनाम् 'एकविहारिणां' हत्थिकलभाणं हस्तिकलभानां=हस्तिशावकानां च 'आहेवच्च' आधिपत्यं=स्वामित्वं यावत् कुर्वन्=पालयन् विहरसिस्म । ततः खलु हे मेघ ! त्वं 'निच्चप्पमत्ते' नित्यप्रसक्तः=विषयादिषु नित्यप्रमादीसन् 'सइपललिए' सदा प्रल-
लितः प्रक्रीडितः क्रीडारसिकः 'कंदप्परई' कंदर्परतिः=कामक्रीडापरायणः मोह-
णसीले' मोहनशीलः=विषयासक्तः 'अवित्ठणे' अवितृष्णाः=कामभोगेषु
अविरक्तः 'कामभोगतिसिए' कामभोगवृत्तिः, कामभोगाः=पंचेन्द्रिय विषया-
स्तत्र प्रसक्तः बह्वीभिर्हस्तिनीभिर्यावत्संपरिवृतः वैताढ्यगिरिपादमूले वैताढ्य-

क्रिया करते थे । कारण (गृथपति) तुम हस्ति समूह के नायक कहे जाते थे । (विंदपरिवर्द्धे) वहां तुम अपने परिवार की वृद्धि करने में लगे रहते थे । (अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं हत्थिकलभाणं आहेवच्च जाव विहरसि) समय २ पर अन्य और भी अनेक एकलविहारी हस्ति-
शावकों का तुम आधिपत्य आदि करते रहते थे । (एसणं तुमं मेहा णिच्चप्पमत्ते) इस के बाद हे मेघ ! तुम विषयादिकों में नित्य मदीन्मत्त होते हुए (सइपललिए) क्रीडा करने में बड़े रसिक बन गये (कंद-
प्परई) और काम क्रीडा में परायण होकर (मोहणसीले) विषयों में तुम्हारी अधिक आसक्ति हो गई थी (अवत्तणे) यहांतक वह आसक्ति बढ़ी कि कामभोग वृष्णा तुम्हारी कभी शांत ही नहीं होती रही (काम भोगतिसिए) अतः तुम कामभोगों में वृत्ति होकर (बह्विं हत्थीहि

(पटुवए) घण्टा कामोभां तेभने नियुक्त करता होता, डेभडे (गृथपति) तभने हाथी-
ओना ठोणाना नायक डडेवामां आवता होता. (विंदपरिवर्द्धे) त्यां तभे पोताना
परिवारनी वृद्धि करवामां पसेवाओला रहता होता. (अन्नेसिं च बहूणं एकल्लाणं
हत्थिकलभाणं आहेवच्च जाव विहरसि) वणतो वणत भील पणु घण्टा ओकडा
विचरणु करना हाथीनां गन्थाओ उपर शासन वगेरे करता रहता होता. (तएणं
तुमं मेहा णिच्चप्पमत्ते) त्थार ग्राह डे मेघ ! तभे विषय वगेरे कामभोगोभां
डुमेशां मदमत्त थधने (सइयललिए) डीडा करवामां भूणन् रसिक थध गया.
(कंदप्परई) रति डीडाभां कुथण थधने (मोहणसीले) विषयोभां तभारे वधारे
पडती आसक्ति (मोह) थध पडी. (अवत्तणे) आ विषयोभां आसक्ति तभारी
आटली डुटे पडोन्ची डे नेथी तभारी कामवृष्णा डोर्द हिवस शांत नडि थध. (काम
भोगतिसिए) ओटला भाटे तभे विषय भोगोनी तीव्र धन्धि धरावता दुपित
तरस्था थधने (बह्विं हत्थीहिय जाव संपरिवुडे वेयडगिरिपायमूले)

नामकपर्वतमभीषे, 'गिरासु य' गिरासु= पर्वतपु 'दरासु' दरीपु=गुहासु कुहरेषु च-
 पर्वतान्तरालभागेषु 'कंदरासु य' कन्दरासु च केन इति जलेन दीर्यते विदीर्यते
 इति कन्दराः, तासु जलयोगेन स्फुटितभूमिषु इत्यर्थः 'उज्जरेसु य' उज्जरेषु च=
 पर्वततटप्रदेशात् पतितजलेषु 'निज्जरेसु य' निर्जरेषु च=पर्वततटान्तर्गत निपत्य
 स्पंदमानेषु जलेषु 'विवरेसु' विवरेषु=नदीतटप्रदेशात् स्पंदमानेषु 'गङ्गासु य'
 गङ्गासु च 'पल्लेसु य' पल्लेषु च=सकमलस्वलपजलाशयेषु 'चिल्लेसु य'
 चिल्लेषु च कर्दममिश्रितजलेषु 'कडयेसु य' कटकेषु=पर्वतटेषु च, 'कडय-
 पल्लेसु य' कटकपल्लेषु=पर्वतस्थितजलाशयेषु च, 'तडीसु य' तटीषु=
 नदीतटेषु च, 'विघडीसुय' वितटीषु-छिन्नभिन्नतटेषु च, 'टंकेसु य'
 टङ्केषु=एकदिशिछिन्नपर्वतेषु 'कूडेसु य' कूटेषु महाशिखरेषु च, 'सिहरेसु
 य' शिखरेषु च, पर्वतमस्तकेषु च 'पम्भारेसु य' प्राग्भारेषु=ईषदवनत-

यजात्र संपरिवृडे वेयङ्गगिरिपायमूले) ऊनके हथलियों के साथ (गिरिसु
 य, दरीसु य, कुहरेसु य, कंदरासु य, उज्जरेसु य, निज्जरेसु य, विव-
 रेसु य, गङ्गासु य, पल्लेसु य,) कभी पर्वतों के ऊपर कभी गुफाओं
 के भीतर की पर्वतों के अन्तराल भागों के अन्दर कभी कन्दराओं के
 भीतर—जल के योग से विदारित हुई भूमि के भीतर, कभी पर्वत
 के तट प्रदेश से पतित उज्जराओं में, कभी निर्जराओं में—झरनों में कभी
 कभी विवरों में—नदी के तट प्रदेश से बहते हुए जल में कभी गतों
 में, कभी कमल युक्त स्वल्प (कडयेसुय) सरोवरों में (चिल्लेसुय)
 कभी कर्दममिश्रित जल में, कभी कटको में (कडयपल्लेसु य,) कभी
 पर्वत स्थित जलाशयों में, (तडीसु य) कभी नदीयों के तटों पर
 (विघडीसुय) कभी २ छिन्न भिन्न तटों पर (टंकेसु य कूडेसु य सिहरेसु

वैताढ्यगिरिनी-तणेटीमां धण्णी डाथीणीओथी वीटणाधने (गिरिसु य दरीसु य
 कुहरेसुय, कंदरासु य, उज्जरेसु य, निज्जरेसु य, विवरेसु य, गङ्गासु य,
 पल्लेसु य) ध्यारेक पर्वत उपर, ध्यारेक शुद्धओनी अंदरना पर्वतोना अन्तराल
 भागोमां, ध्यारेक कंदराओनी अंदर-पाणीथी विदीर्ण थयेली पृथ्वीनी अंदर, ध्यारेक
 पर्वतना तटप्रदेशथी पडता उज्जरेमां ध्यारेक निर्जरे (अरणाओ) मां, ध्यारेक
 विवरेमां, ध्यारेक नदीना किनारा पासोना वडैता पाणीमां, ध्यारेक गतोंमां, ध्यारेक
 अभणवाणा नाना (कडयेसु य) सरोवरोमां, (चिल्लेसुय) ध्यारेक कडव वाणा
 पाणीमां, ध्यारेक कटके (पर्वतोना वज्येनी जय्या) मां, (कडयपल्लेसुय)
 ध्यारेक पर्वत उपरना जणाथयोमां, (तडीसुय) ध्यारेक नदीओना किनाराओ उपर
 (विघडीसुय) ध्यारेक छिन्न भिन्न (लांगी तटी गयेला) थयेला किनाराओ उपर

भागेषु च, मंचेषु य' मञ्चेषु=पाषाणस्तम्भापाशस्थिताशलाफलकानि च 'मालेषु य' मालेषु=धान्यादि क्षेत्रादौ श्वापदादि जनितविघ्नतः परिरक्षार्थनिर्मितेषु मञ्चविशेषेषु च, 'काणणेषु य' काननेषु नगरादारभ्य वनपर्यन्त सजातीयान्नादि वृक्षयुक्तप्रदेशेषु च 'वणेषु य' वनेषु=नगरादूरस्थगहनप्रदेशेषु च 'वनसंडेषु य' वनपंडेषु=अनेक जातीयोत्तमवृक्षसमुदायभूमिषु च, 'वनराईषु य' वनराजीषु=वनपंक्तिषु च 'नईषु य' नदीषु=सारत्सु च 'नईकच्छेषु य' नदीकच्छेषु=नदी जल परिवेष्टितवृक्षादिमत्प्रदेशेषु च 'जूहेषु य' यूथेषु=वानरादिममूहाश्रित प्रदेशेषु च, 'संगमेषु य' सङ्गमेषु च=अनेक नदी मिलितप्रदेशेषु, 'वावीषु य'

य, पठारेषु य, मंचेषु य, मालेषु य, काणणेषु य, रणेषु य, वणसंडेषु य, वनराईषु य, नदीषु य, नदीकच्छेषु य,) कभी एक दिशा में कटे हुए पर्वतों के ऊपर कभी उनकी महाशिखरों के पर उनकी चोटियों पर कभी उनके कुछ कुछ झुके हुए भागों पर कभी मंचों पर—पाषाणस्तम्भों के ऊपर स्थित शिला फलकों पर कभी मालों में—धान्यादिक के खेतों में जानवरों की रखवाली के लिये निर्मित किये हुए मंच-विशेषों में कभी काननों में—नगर से लगाकर वनतक एक जाति के वृक्षों से समन्वित प्रदेशों में कभी वनपंडो में—नानी जाति के वृक्ष समुदायवाली भूमियों में वनराजियों में कभी नदियों में कभी कभी नदी कच्छों में—नदी के जल से परिवेष्टित हुए वृक्षादि युक्त प्रदेशों में कभी (जूहेषु) यूथों में वानरादि के समूह से युक्त स्थलों में कभी (संगमेषु य) संगमों में—अनेक नदियों से मिलित स्थानों में, (वावीषु)

(टंकेषु य, कूडेषु य, वणेषु य, वणसंडेषु य, वनराईषु य, नदीकच्छेषु य) क्यारेक अेक दिशा तरङ्ग क्यारेला पर्वतोना उपर, क्यारेक पर्वतोना (भडा) अेक शिणरेना उपर अने तेमनी टोय उपर, क्यारेक तेमना थोडा नमेला लागो उपर क्यारेक मंचो उपर—पाषाणु स्तंभोना उपर स्थित शिलाओ उपर—क्यारेक भाणाओमां—अेटवे के धठ वगेरेना भेतरोने पाणीओथी रक्षवा भाटे गनाववाभां आवेला अेक विशेष प्रकारना मंचो उपर, क्यारेक काननोमां—नगरथी मांडीने वन सुधी अेक विशेष जतिना वृक्षोवाणा प्रदेशोमां, क्यारेक वनपंडोमां—घण्टी जतिना वृक्षोना समूहवाणी जग्याओमां, वनना सुंदर थोलायुक्त स्थानोमां, क्यारेक नदीओमां. क्यारेक नदीना कच्छोमां—नदीना पाणीथी वीटगाओला वृक्ष वगेरेथी युक्त प्रदेशोमां. (जूहेषु) टोणाओमां वानर वगेरेना समूहवाणा स्थानोमां, क्यारेक (संगमेषु य) संगमोमां—घण्टी नदीओनो जग्या संगम धतो होय ओवा स्थानोमां (वावीषु)

વાગીપુ=ચતુષ્કોણયુક્તાસુ 'પોક્કલરિણીસુ ય' પુષ્કરિણીપુ=કમલયુક્તગોલા
 કારાસુ 'દોહિયાસુ ય' દીર્ઘિકાસુ ચ=દીર્ઘાકારવાપીપુ, 'ગુંજાલિયાસુ ય' ગુઝા-
 લિકાસુ ચ=વક્રાકારવાપીપુ 'સરેસુ ય' સરઃસુ ચ=તડાગેષુ, 'સરપંતિયાસુ ય'
 સરઃપંતિકાતેષુ ચ=સરઃ શ્રેણીપુ, 'સરસરપંતિયાસુ ય' સરઃસરઃ પંતિકાસુ
 ચ=પરસ્પરં સંલગ્નેષુ વહુષુ તડાગેષુ-एकस्मात्सरसोऽन्यस्मिन् सर्गसि जलाग-
 मयुक्तासु सरः पंक्तिस्तु 'वणयरर्हि' वनचरैः-भिलादिभिः'दिन्नवियारे' दत्तवि-
 चारः=दत्तविचरणमार्गः मरणभयादित्यर्थः बहुभिर्हृतिनीभिश्च यावत् सार्धं संपरि-
 वृतः=स्वपरिवारयुक्तः इत्यर्थः 'बहुविह तरुपल्लवपउरपाणियतणे' बहुविधतरुपल्लव-
 प्रचुरपानीयतृणः, तत्र-बहुविधाः तरुपल्लवाः=वृक्षपत्राणि प्रचुराणि पानीय
 तृणानि यस्य मः. भक्षणायपानाय प्रचुरपल्लवतृणजलसम्पन्नः इत्यर्थः 'निवभए'
 निर्भयो वीरत्वात् 'निरुव्विग्गे' निरुद्धिग्गः=उद्वेगवर्जितः अनुकूलविषयप्राप्त
 त्वान् सुखं सुखेन विहरसि ॥ सू० ४० ॥

કમ્પી ચતુષ્કોણ યુક્ત વાવડિયોં મે (પોક્કલરિણીસુ ય) કમ્પી કમલ યુક્ત
 ગોલાકારવાલી પુષ્કરિણીયોંમેં, (દોહિયાસુ) કમ્પી દીર્ઘ આકારવાલી વાવ-
 ડિયોં મેં કમ્પી (ગુંજાલિયાસુ ય) વક્ર આકારવાલી વાવડિયોંમે, (સરેસુ ય)
 કમ્પી તડાગોંમેં (સરપંતિયાસુ) કમ્પી સરોવરોં કી શ્રેણીયોં મેં (સરસર
 પંતિયાસુ) કમ્પી ૨ પરસ્પર સંલગ્ન હુએ અનેક તાલાવોં મેં (વણયરેહિં
 દિન્નવિયારે વહૂહિં હત્થિહિં ય જાવ સદ્ધિં સંપરિવુડે) વનચરોં સે
 વિના રોકટોક હુએ તુમ અનેક હથનિયોં આદિકોં કે સાથ રહકર (વહુવિ-
 હનરુપલ્લવપડરપાણિયતલે નિવ્ભએ નિરુવ્વિગ્ગે સુહં સુહેણં વિહરહ)
 અનેક પ્રકાર કે વૃક્ષોં કે પત્તોં કો ઘાસ કો खाते હુએ ઓર પાની
 પીતે હુએ વિના કિસી ભય કે ઉદ્વેગ રહિત હોકર સુખ પૂર્વક અપના
 સમય વ્યતીત કર રહે થે । ॥ સૂત્ર ॥ ૪૦ ॥

ક્યારેક ચાર ખૂણાવાળી વાવોમાં (પોક્કલરિણીસુ ય) ક્યારેક કમળ યુક્ત ગોળ
 આકારવાળી પુષ્કરિણીઓમાં, (દોહિયાસુ) ક્યારેક મોટા આકારવાળી વાવોમાં,
 ક્યારેક ગુંજાલિયાસુ ય) વક્ર (વાંકા) આકારની વાવોમાં, (સરેસુ ય) ક્યારેક
 તળાવોમાં, (સરપંતિયાસુ) ક્યારેક સરોવર શ્રેણીઓમાં, (સરસરપંતિયાસુ ય)
 ક્યારેક એક બીજાથી સંલગ્ન થયેલા ઘણા તળાવોમાં, (વણયરેહિં દિન્નવિયારે
 વહૂહિં હત્થીહિં ય જાવ સદ્ધિં સંપરિવુડે) વન્ય પ્રાણીઓથી નિર્ભય થયેલા
 તમે ઘણી હાથણીઓની સાથે રહીને (વહુવિહનરુપલ્લવપડરપાણિયતલે
 નિવ્ભએ નિરુવ્વિગ્ગે સુહં સુહેણં વિહરહ) અનેક પ્રકારના વૃક્ષોના પાંદડાંઓ
 અને ઘાસને ખાતા અને પાણી પીતાં સુખેથી પોતાનો વખત ખસાર કરી રહ્યા
 હોતા. ॥ સૂત્ર “ ૪૦ ” ॥

मूलम्—तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइ पाउसवरिसारत्त-
सरयहेमंतवसंतेसु कमेण पंचसु उऊसु समइकंतेसु गिम्हकालसम-
यंसि जेट्टामूलमासे पायवघंससमुट्टिएणं सुकृतणपत्तकयवरमारुयसं-
जोगदीविणं महाभयंकरेणं हुयवहेणं वणदवजाला संपलित्तेसु वणेमु
धूमाउलासु दिसासु सहावायवेगेणं संघट्टिएसु छिन्नजालेसु आवय-
माणेसु पोल्लखखेसु अंतो२ झियायमाणेसु मयकुहियविणट्टकिमिव
कदम नईवियरगखीणपाणीयंतेसु वणंतेसु भिंगारिगदीणकंदियर-
वेसु, खरफरुस अणिट्टरिट्टरूवाय विट्ठुमग्गेसु, दुमेसु तण्हावसमुक्क-
पवखपयडिय—जिब्भतालुय—असंपुडिय—तुंडपक्खिसंघेसु ससंतेसु-
गिम्हउम्हउण्हावायखरफरुसचंडमारुयसुकृतणपत्तकयवरवाउलीभसं-
तदित्तसंभंतसावयाउलमिगतण्हावद्धचिंधपट्टेसु गिरिवरेसु संवट्टि-
एसु तत्थमियपसय सरीसिवेसु अवदालियवयणविवरणिह्वालियग्ग-
जीहे महंततुंबइ य पुन्नकन्ने संकुचियथोरपीवरकरे उमिगलंगूले
पीणाइयविरसरडियसद्देणं फोडयंतेव अंवरतलं पायददरेणं कंपयं
तेव मेइणितलं विणिम्भुयमाणे य सीयरं सव्वओ समंता वल्लि-
वियाणाइं छिदमाणे, खखसहस्साइं तत्थ सुवहूणिणोल्लयंते, विण-
ट्टुरट्टेव्व नरवरिदे, वायाइद्धेव्वपोए, मंडलवाएव्व परिव्वभसंते अभिक्खणं२
लिंडगियरं पमुंचमाणे२ वहूहिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिदिसोदिसिं
विपलाइत्था । तत्थणं तुम मेहा ! जुन्ने जराजजरियदेहे आउरे
झंझिए पिवासिए दुव्वले किलंते नट्टुमुइए मूढदिसाए तयाओ
जूहाओ विप्पट्टेणे वणदवजालापरद्धे उण्हेण तण्हाए य लुहाए य

परब्भाहए समाणे भीए तत्थे तसिए उठ्विग्गे संजायभए सव्वओ
 समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं
 पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियपाएउं ओइन्ने। तत्थ णं तुमं मेहा !
 तीरमइगए पाणियं असंपत्ते अंतराचेव सेयंसि विसन्ने। तत्थ णं
 तुमं मेहा ! पाणियं पाइस्सामि त्तिकट्टु हत्थं पस रेसि, से। वय ते
 हत्थे उदगं न पावइ। तएणं तुमं मेहा ! पुणर व कायं पञ्चुध्धरिस्सामि
 त्तिकट्टु बलियतरायं पंकंसि खुत्ते। तएणं तुमं मेहा। अन्नया कयाइं एगे
 चिरनिज्जूढे गयवरजुवाणए सयाओ जूहओ करचरणदंतमुसलप्पहा-
 रेहिं विप्परद्धे समाणे तं चेव महद्दहं पाणीयं पाएउं समोयरेइ। तएणं
 से कलभए तुमं पासइ पासित्ता तं पुव्ववेरं समरइ, समरित्ता आसु
 रुत्ते रुट्ठे कुविए चंडिकिए मिसिमिसे माणे जेणेव तुमं तेणेव उवा-
 गच्छइ उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुसलेहिं तिकखुत्तो पिट्ठओ उच्छु
 भइ उच्छुभित्ता पुव्ववेरं निज्जएइ, निज्जाइत्ता हट्ठ तुट्ठ पाणियं पियइ
 पिबित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए। तएणं तव
 मेहा ! सरीरं सि वेयणा पाउब्भवित्था उज्जला विउला तिब्बा कक्खडा
 जाव दुरहियासं पित्तजरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतिए यावि विहरित्था।
 तए णं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराइंदियं वेएणं
 वेएसि, सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टवसट्टे कालमासे
 कालं किच्चा इहेव जंबुद्वीवेश्श भारहेवासे दाहिणड्ढभरहे गंगाए महा-
 णईए दाहिणे कूले विंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा
 एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिए। तए णं सा

गयकलभिया णवण्हं मासाणं बहुवडिपुवणाणं वसंतमासंमि तुमं पया-
जा। तए णं तुमं मेहा ! गब्भवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयकलभए
यावि होत्था, रत्तुप्पलरत्तसूमालए जासुमणारत्तपारिजत्तयल-
कखारससरसकुंकुमसंझवभरागवन्ने इट्ठे नियस्स जूहवइणो गणिया
यारकरेणुं कोत्थहत्थे अणेगहत्थिणिसयसंपारेवुडे रम्मेसु गिरिकाणणेषु
सुहंसुहेणं विहरसि ॥सू० ४१॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा !’ इत्यादि ! ततः खलु हे मेघ ? ‘त्वम्’ त्व-
मित्यस्य ‘बहुहिं’ हस्तिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसिं विप्पलाइत्था’ इत्य-
ग्रेण सम्बन्धः, ‘अन्नया’ अन्यदा अन्यस्मिन् ‘कयाइं’ कदाचित्=कस्मिंश्चि-
दवसरे ‘पाउस-वरिसारत्त-सरय हेमत वसंतेसु’ प्रावृट् वर्षा रात्र शरद् हेमन्त-वसं-
तेषु—प्रावृट्—आषाढश्रावणौ वर्षा रात्रः=भाद्रपदाश्विनौ, शरत्=कार्तिकमार्ग-
शीर्षौ, हेमन्तः=पौषमाघौ, वसन्तः=फाल्गुन-चैत्रौ, एतेषु ‘क्रमेण’ क्रमेण=
अनुक्रमात् ‘पंचसु उज्जसु’ पञ्चसु ऋतुषु ‘समइक्कंतेसु’ समतिक्रान्तेषु ग्रीष्म-
कालसमये=ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठा. मूलं वा पौर्णमास्यां यत्र स ज्येष्ठामूलः,

‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इस के बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (अन्नया
कयाइं) किसी एक समय (पाउस, वरिसारत्त, सरय हेमत, वसंतेसु-
क्रमेणं पंचसु उज्जसु समइक्कंतेसु) आषाढ श्रावण रूप प्रावृट् ऋतु के
भाद्रपद अश्विन रूप वर्षा रात्र के, कार्तिक मार्गशीर्ष रूप शरदऋतु
के पौष माघ रूप हेमन्त ऋतु के तथा फाल्गुन एवं चैत्र रूप वसन्त
ऋतु के क्रमशः समाप्त हो जाने पर (गिम्हकालसमयंसि) ग्रीष्म काल
के समय में (जेष्ठा मूलमासे) ज्येष्ठामूलमास से—ज्येष्ठ महिने में—

टीकार्थ—‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि

(तएणं) त्थार णाढ (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (अन्नया कयाइं)
कोई एक वणते (पाउसवरिसारत्त, सरय, हेमत, वसंतेसु क्रमेणं पंचसु
उज्जसु समइक्कंतेसु) आषाढ श्रावण भासोनी प्रावृट्-ऋतु, आषाढ आने अश्विन
भासोनी वर्षाऋतु, कार्तिक आने मार्गशीर्ष भासोनी शरदऋतु, पौष आने माघ
भासोनी हेमन्त ऋतु तेमज्झ श्रावण आने चैत्र भासोनी वसन्त ऋतु त्थारे अत्रुत्तमे
पसार थं गं (गिम्हकालसमयंसि) आने उताणानी ऋतु आवी त्थारे. (जेष्ठा

स चासौ मासश्चेति कर्मधारयः, तस्मिन् ज्येष्ठमासे इत्यर्थः 'पायवघस समुद्विण्णं' पादपघर्षममुत्थितेन, तत्र पादपाः वृक्षाः, तेषां घर्षः=घर्षणं तेन वंशजालादीनां परस्परं पवनजनितातिमघर्षणेन समुत्थितः=समुत्पन्नः, तेन, 'सुकृतणपत्तकयवरमारुयसंजोगदीविण्णं' शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीवि- तेन, तत्र शुष्कतृणपत्ररूपः कचवरः मारुतः=पवनः, तयोः संयोगः संमीलनं तेन दीपितः=प्रज्वलितः, तेन, 'महाभयकरेण' महाभयङ्करेण=महाभयजनकेन, 'हुयवहेण' हुतवहेन वह्निना 'वणदवजालासंपलित्तेसु' वनदवज्वालासंघ- दीप्तेषु-तत्र वनदवो=वनारिणः, तस्य ज्वालाः, तानिः सम्प्रदीप्तेषु 'वणेषु' वनेषु 'धूमाउलासु' धूमाकुलासु=धूमव्यासासु 'दिसासु' दिशासु=चतुर्दिक्षु 'महावायवेणेण' महावातवेगेन=भयंकरपवनाघातेन 'संघट्टिणसु' संघट्टितेषु= संयुक्तेषु 'छिन्नजालेसु'=छिन्नज्वालेषु=त्रुटितज्वालासमूहेषु 'आवयमाणेसु' आपतत्सु=सर्वतःसमापतत्सु 'पोल्लरुक्खेसु' शुषिरवृक्षेषु=सच्छिद्रवृक्षेषु 'अंतोर'

(पायवघंसमुद्विण्णं) वृक्षों की रगड़ से उत्पन्न हुई अर्थात्-पवन से हिलते हुए वंश आदि की परस्पर घर्षणा से पैदा हुई (सुकृत तण पत्त--कयवर- मारुयसंजोगदीविण्णं) और शुष्क पत्र तथा तृणरूप कूड़े में पवन के संयोग से उद्दीपित हुई ऐसी (महाभयंकरेण) महा विकराल (वणदवजाला) जंगल की अग्नि से (वणेषु संपलित्तेसु) वन के प्रदीप्त होने पर (दिसासु धूमाउलासु) दिशाओं को धूम से व्याप्त होने पर तथा (अंतो र ज्ञियायमाणेसु) भीतर ही भीतर जले हुए (पोल्लरुक्खेसु) पोले वृक्षों के (महावायवेणेण) प्रबल वायु के वेग से (संघट्टिणसु) संघट्टित होकर (आवयमाणेसु) जमीन पर गिर जाने पर तथा उनसे लगी हुई (छिन्नजालेसु) अग्नि ज्वाला के

सृष्टमासे) ज्येष्ठा भूलभाद्रमां-जेठ महिनामां- (पायवघंससमुद्विण्णं) वृक्षानां परस्परमा अथवावाथी उत्पन्न थयेली ओटले डे पवनथी लावता वांस वगेरेना परस्पर घर्ष- णथी उत्पन्न थयेली (सुकृततणपत्तकयवरमारुयसंजोगदीविण्णं) सूखा पांढरां तेमज घास वगेरेना डयरमा पवनना संयोगथी विशेषउपथी उद्दीप्त थता जेवा (महाभयंकरेण), महा प्रयंड ((वणदवजाला) वननी अग्निथी (वणेषु संप- लित्तेसु) आधुं जंगल न्यारे सणगी उड्युं (दिसासु धूमाउलासु) दिशाः जे धूमाउथी व्याप्त थछ गछ तेमज (अंतो र ज्ञियायमाणेसु) अन्दर सणगता (पोल्लरुक्खेसु) पोलां वृक्षो (महावायवेणेण) लयंकर पवननी अथवामणुथी (संघट्टिणसु) अथवाठने (आवयमाणेसु) जमीनदोस्त थछ गया तेमज ते

अन्ताऽन्तः=मध्यमध्ये 'ज्ञियाग्रमाणे' ध्यायमानेषु=दहमानेषु 'मयकुहियविणट्ट
किमियकदमनईवियरगवीणपाणीयंतेसु' मृतकुथितचिनट्टकमिकर्दमनदीविवरक
क्षीणपानीयान्तेषु, तत्र मृतैः शशकमृगादिभिः कुथिताः=दुर्गन्धिताः चिनट्टाः=
विगनम्बभावाः-मलिनतां प्राप्ता इत्यर्थः, कृमिकर्दमाः=कृमियुक्तकर्दमाः
कृ'मव्यासपङ्काः, नदीनां तथा विवरकाणां=गर्तानां च 'क्षीणपाणीयंतेसु' क्षीणपा-
नीयाः शुष्कजलाः अन्ताःपर्यन्तभागाः येषु तादृशेषु 'वणंतेसु' वनान्तेषु=
वनप्रदेशेषु 'भिगारिगदीणकदियरवेसु' भृङ्गारिकादीनक्रन्दितरवेषु=भृङ्गारिकाः=
झिल्लिमाः, झिल्लीनामककीटविशेषाः, तासां दीनाः=दुःखयुक्ताः=क्रन्दितरवाः=
रोदनशब्दा यत्र तेषु तथा- 'खरफरुस अणिट्टरिट्ठवाहियविट्ठुमग्गेसु' खरपरु-
पा नट्टरिष्टव्याहृतविट्ठुमाग्गेसु-खरपरुपम्=अतिकर्कशम्, अनिट्टमप्रियं रिष्टानां=
=काशानां व्याहृतं=शब्दितं, यत्र ते तथा, विट्ठुमाणीव=प्रवालानीव-
रक्तानि अग्नियोगात् अग्राणि अग्रभागाः येषां तादृशेषु 'दुमेसु=दुमेसु=वृक्षेषु=
सम्प्रतिगिरिदशा वर्ण्यते- 'तण्हावमसुक्कपक्वपयडियजिम्भतान्हुयअसपुडियनु'

शांत हो जाने पर (मयकुहियविणट्टकिमियकदमनईवियरगवीणपाणीयंतेसु
वणंतेसु) तथा मृत खरगोश हिरण आदि जानवरों के कलेवर के
पड़े रहने के कारण दुर्गन्धित बने हुए और इसी लिये पहिले से भी
अधिक मलिन हुए नदियों के कर्दमों से तथा पानी के सूक जाने से
कठिन प्रान्तवाले ग्वडों से युक्त वन प्रदेश के होने पर (भिगारिग
दीणकंदीयरवेसु) तथा भृंगारकों के (झिल्लियों के) दीन आक्रंदन के
शब्दों से (खरफरुसअणिट्टरिट्ठवाहियविट्ठुमग्गेसु) अति कर्कश, अप्रिय
कौशों के काव काव शब्दों से, एवं अग्नि की आभा से प्रवाल के समान
लाज हुअे पत्तों से युक्त (दुमेसु) वृक्षों के होने पर (तण्हावमसुक्कपक्व

पृश्नानी (छिन्नजालेसु) अग्निज्वालाओं शांत तथा जाद (मयकुहियविणट्ट
किमियकदमनई वियरगवीणपाणीयंतेसु वणंतेसु) तेमज्जर भरण पायेला
ससला, दु-णु वगेरे प्राणीओना अर्ध दग्ध शरीरथो दुर्गंध युक्त थयेला अने
थेथी पड़ेला इस्तां पणु वधारे मलिन थयेला नदीओना डाढ्येथी तेमज्जर प्राणी
अडाअज्जवाथी इणु थयेला तटवाणा आडाओवाणा वन प्रदेशो तथा त्यारे (भिगा-
रिगदीणकंदीयरवेसु) तेमज्जर भृंगारकेना (छिल्लियोके) दीन इंदन
स्वरथी (खरफरुसअणिट्टरिट्ठवाहियविट्ठुमग्गेसु) अतीव उर्दश अप्रिय डाग-
डाओनी डाकाथी अने अग्निनी प्रलाथी प्रवाल जेया लासरंगना पादुओवाणा
(दुमेसु) वृक्षो थयां त्यारे (तण्हावमसुक्कपक्वपयडियजिम्भतान्हुयअसं-

डर्पावस्वसंघेसु' तृष्णावशमुक्तपक्षप्रकटितजिह्वातालुकाऽसंपुटित तुण्डपक्षिसंघेषु,
 तृष्णावशेन=पिपासावशेन मुक्तपक्षाः=शिथिलीकृतप्रक्षाः अतएव-प्रकटित-
 जिह्वातालुकाः=बहिर्भूतजिह्वातालुकाःअतएव असंपुटिततुण्डाः=व्यावृतमुखाः
 पक्षिसंघाः=पक्षिसमूहा यत्र तेषु 'ससंतेसु श्वसत्सु प्रतिक्षणं श्वास मुञ्चत्सु.
 ' गिम्हउम्हउण्वायखरफरुसचंडमारुयसुकृतणपत्तकयवरवाउलोभमंतदित्तसंभंत
 सावयाउलमिगतण्हावद्धचिधपट्टेषु गिरिवरेसु' ग्रीष्मोष्मोष्णवातखरपरुषचण्ड
 मारुतशुष्कतृणपत्रकचवरवातोलीभ्रमद्दीप्तसंभ्रान्तश्वापदाकुलमृगतृष्णाबद्धचिह्न-
 पट्टेषु गिरिवरेषु, तत्र ग्रीष्मस्य उष्मा=उष्णता, उष्णपातः=चण्डरविकिरणजनित
 संतापः, खरपरुषचण्डमारुतः=अतिकठोरप्रचण्डपवनः शुष्कतृणपत्र कचवरैर्व्याप्ता
 वातोल्हः वात्या इत्यर्थः 'भूताल्या' इतिभाषायां, तार्भिः भ्रमन्तः=इतस्ततः
 प्रचलन्तः दसा.=वस्ताः, अत एव सम्भ्रान्तिमुपगताः=भ्रान्तिमुपगताः ये श्वा-
 पदाः=सिंहादयस्तैः, आकुलाः=व्याप्ताः, तथा मृगतृष्णाबद्धचिह्नपट्टाः, तत्र मृग
 तृष्णा=मरीछिका तद्रूपो बद्धचिह्नपट्टः=ध्वजापट्टो येषु ते तथा. ततःपदद्वय-
 स्य कर्मधारयः, तादृशेषु गिरिवरेषु=महापर्वतेषु 'संवट्टिएसु' संवर्तितेषु=एकत्र

पयडियजिम्भतालुय . असंपुडियतुंडपक्खिसंघेसु) तथा पानी के
 अभाव से पिपासा के वश से शिथिल. पंखवाले, प्रकटित तालु
 चिह्नवाले और भुख जिनका कडा हुआ है ऐसे पक्षियों के समूह के
 (ससंतेसु) प्रतिक्षण श्वास छोड़ने पर (गिम्ह उम्ह उण्वायखरफरुस
 चेडमारुयसुकृतणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतण्हावद्धचि-
 धपट्टेषु) . तथा ग्रीष्म की उष्णता से, प्रचण्ड सूर्य
 की किरणों से जनित संताप से, अति कठोर प्रचण्ड पवन से, शुष्क तृण
 एवं पत्तों से, व्याकुल होकर, इतस्ततः फिरते हुए विकराल सिंहादिक
 जानवरों से आकुल-तथा मृगतृष्णा रूप चिह्नपद से युक्त (गिरिवरेसु)

पुडियतुंडपक्खिसंघेसु) तेमज्ज पाणीना अलावे तरस्या, शिथिल सुभ-
 वा ।। अहार देखाता तालु अने छलवाणा अने जेना में भुद्धा न छ
 जेवा पक्षी समूहो (ससंतेसु) प्रतिक्षण श्वास छोडवा लाया त्यारे
 (गिम्हउम्हउण्वायखरफरुसचंडमारुय-सुकृतणपत्तकयवरवाउलीभमंतदित्त
 संभंतसावयाउल मिगतण्हावद्धचिधपट्टेषु) तेमज्ज उनाणानी गरभीथी प्रभर
 सूर्यना छिरिणाना संतापथी, अत्यन्त कठोर प्रचण्ड पवनथी सूडाओला तृण
 अने पांढडाओथी व्याप्त व्याकुण थधने, आभतेम विचरता लयंडर सिंहा वजेरे वन्य
 प्राणीओथी वस्त तेमज्ज मृगतृष्णा इय चिह्नपदथी युक्त (गिरिवरेसु) महापर्वतो

संमिलितेषु. केषु एकत्रसंमिलितेषु इत्याह—‘तत्थमियपमयसरीसिवेसु त्रस्त
मृगप्रसयासरीसृपेषु, तत्र त्रस्ताः=भयाकुलाः ये मृगाः, प्रसयाः=वन्यचतुष्पदाः,
सरीसृपाः=गोधानकुलभुजङ्गमादयः तेषु संवर्तितेषु इति पूर्वणान्वयः। सम्प्रति
हस्त्यधिकारो वर्ण्यते—‘अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे’ अवदारितव-
दनविचरनिर्लालिताग्रजिह्वाः, तत्र—अवदारितम्=उद्धाटितं वदनविवरं=मुखविल-
येन सः तथा, निर्लालिता प्रसारिता अग्रजिह्वा येन सः, अत्र पदद्वयस्य
कर्मधारयः, तथा. ‘महंततुंवडयपुन्नकन्ने’ महातुम्बकितपूर्णकर्णः=महान्तौ
विशालौ तुम्बकितौ अरघटतुम्बाकारौ कृतौ भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ पूर्णौ=
सम्पूर्णौ कर्णौ यस्य सः तथा, ‘संकुचियथोरपीवरकरे’ संकुचितस्थूलपीवर-
करः—संकुचितः=संमोदितःस्थूलःपीवरः=पुष्टः करः=शुण्डादण्डो येन सः,
‘ऊसियलंगूले’ उच्छिन्नलाल्मूलः—उच्छिन्नम्=उध्वीकृतं लाल्मूलं=पुच्छं येन सः,
‘पीणाइयविरसरडियसदेणं’ पैनायिकविग्नरटितशब्देन, तत्र पीनाया=बला-

महापर्वतों के होने पर (तत्थमियपमयसरीसिवेसु संवट्टिएसु) तथा
त्रस्त हुए मृगों के अन्य अपर जगली जानवर प्रसेयों के एव गोधा-
नकुल भुजङ्गम आदि रूप सरीसृपो (सर्पो) के एकत्र संमिलित होने
पर (अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे) तुम मुंह फाड़कर
जीभ निकाल कर (महंततंवडय पुन्नकन्ने) अपने दोनों कानों को
अरघट की तुंबड़ी के आकार जैसा कर, अर्थात् भय से व्याकुल होकर
उन्हे निश्चल कर (संकुचिय थोरपीवरकरे) स्थूल और पीवर शुण्डा
दंड को संकुचित कर (ऊसियलंगूले) पूँछ को ऊँची कर (पीणा-
इय विरसरडियसदेणं) पैनायिक—दावानल के भय से आकुल होने
के कारण अपने समस्त बल को एकत्रित कर किये गये वज्र के निर्वोप

थथा त्थारे (तत्थ मियपमयसरीसिवेसु संवट्टिएसु) तेभज्ज लयलीत थथेसा मृगे
णीलं जंगली प्राणीयो प्रसेयो (मृग विशेष) अने घो, नडुल, साय वगेरे गरी
सृपो ओक स्थाने ओकठा थथा त्थारे (अवदालियवयणविवरणिलालियग्गजीहे)
तमे (अडीथी मेघडुमार—डाथीना पर्यायमां हुतो तेनुं वणुन शुरु थाय छे)
मे डाडीने, लल णडार डाडीने, (महंततंवडयपुन्नकन्ने) पोताना अन्ने
कानने अरघट (रेंट) नी तुंणीना आसर जेवा णनावीने ओट्ठे डे लयधी व्याकुण
थधने कानोने निश्चल करीने (संकुचियथोरपीवरकरे) स्थूल अने सुरेण अंदने
संडोथी (ऊसियलंगूले) पूंछडीने ठीथी करीने (पीणाइय विरसरडियसदेणं)
पैनायिक—वनना अजिथी लय पाभेसा व्याकुण थधने पोताना नमूइनां णधा डाथी

त्कारः—बलप्रयोगः तथा निवृत्तं पैनायिकं—दावानलभयाकुलत्वात्स्वकीयसम-
स्तबलमाश्रित्य कृतं वज्रनिर्घोषवत् महास्थूलम् अतएव विरसम्=अप्रियं यद्
रटितं=भाषितं तद्रूपो यः शब्दः, तेन भयंकरमहाशब्देन 'फोडयतेव—
अंवरतलं' स्फोटयन्निव अम्बरतलं=गगनतलं विदारयन्निव, 'पायददरेण वयं
तेव मेङ्गितलं' पादददरेण कम्पयन्निव मेदिनीतलं, तत्र पादददरेण=पादप्रहारेण
मेदिनीतलं भूमण्डलं कम्पयन्निव 'विणिम्मुयमाणेय सीयरं' विनिर्मुञ्चन् शीकरं
शुण्डादण्डेन जलकणं निःसारयन्, 'सव्वओ समता' सर्वतः समन्तात् सर्वतो
भावेन 'बल्लिवियाणां छिंदमाणे' बल्लिवितानानि=लताविस्तारान् छिन्दन् 'रुक्ख-
सहस्साइ' वृक्षसहस्राणि, तत्र 'सुवहूणि' सुवहूनि णोल्लयंते' नोदयन=कम्पयन्,
'विणट्टरट्टेव नरवरिंदे' विनष्टराष्ट्र इव नरवरेन्द्रः 'विणट्ट रट्ट' विनष्टराष्ट्रः विनष्टं
'रट्टं' राष्ट्रं देशो यस्य सः शौचन् 'नरवरेन्द्रः' श्रेष्ठभूप इव पुनः 'वाया इद्धे
पोए' वाताविद्ध इव पोतः प्रचण्डपवनप्रेरितः नौरिव 'मंडलवाएव्व' मण्डल-
वात इव=गोलाकारवायुरिव 'परिभमं ते'=परिभ्रमन् 'अभिकखणं' अभि-
क्षणं=पुनःपुनः 'लिंङ्गियरं पमुंचमाणे' लिङ्गनिकरं प्रमुञ्चन् लिङ्गानि कुर्व-

के समान महा भयंकर अप्रिय—चिंघाररूप शब्द से (फोडयंतेव अंवर
तलं) मानो—आकाशतल को फोडते हुए से (पायददरेण मेङ्गितलं कंप-
यंतेव) पाद प्रहार से भूमण्डलको कंपाते हुए से (सीयरं विणिम्मुयमाणेय)
शुण्डादण्ड से जलकणों को छोडते हुए (सव्वओ समता बल्लि वियाणां
छिंदमाणे) सब ओर से बल्लोविताना को उखाडते हुए (रुक्खसहस्साइ
तत्थ सु वहूनि णोल्लयंते) हजारों वृक्षों को कंपाते हुए (विणट्टरट्टेवनर
वरिंदे) जिसका देश नष्ट हो गया है, ऐसे श्रेष्ठ राजा की तरह (वाया
इद्धेव्व पोए) वायुसे आहत नाव की तरह (मंडलवाएव्व) गोलाकार रूप
मंडल वायुकी तरह—चणूरे की तरह—(परिभमंते) इतस्ततः परिभ्रमण

ओने ओकडा करीन वज्जना ध्वनिनी जेम मडा प्रयंड, कठोर थीसोथी (फोडयं-
तेव अंवरतलं) जल्ले डे आकाशतलने थीरता (पायददरेण मेङ्गितलं कंपयंतेव
पगना प्रडागेथी पृथ्वीने ध्रुणवता डोय तेम (सीयरं विणिम्मुयमाणेय) सूंठथी
पाणीना छांटोओ उछाणता (सव्वओ समंता बाल्लिवियाणां छिंदमाणे)
आरे आनुना लतावितानोने उछाडता, (रुक्ख सहस्साइं तत्थ सुवहूणि णोल्लयंते)
डुल्लरो वृक्षोने ध्रुणवता (विणट्टरट्टेव्व नरवरिंदे) जेनो देश नाथ पाओ छे,
ओवा उत्तम राजनी जेम (वाया इद्धेव्वपोए) पवनथी आघात पाओथी छेडीनी
जेम (मंडलवाएव्व) गोणआकारवाणा वटोणियानी जेम (परिभमंते) आम-

न२ वह् गीमिहस्तिनीं भिथ यावत् सार्धं, दिशोदिशि=दिगिविदिशिच 'विप्लाडत्था'
विप्लायन=प्लायनं कृतवान् । तत्र खलु हे मेघ ! त्वं 'जुन्ने' जर्णः=कृगः
व्यतीताधिकवयस्कः, 'जरा जज्जरियदेहे' जरा जर्जरितदेहः=वृद्धावस्थया जीर्ण
शरीरः 'आउरे' आतुरो=विविधदुःखाक्रान्तः अस्वस्थमनस्को वा, 'झंझिए'
झंझितः=क्षुधापीडितः, पिवासितः=तृपितः, 'दुब्बले' दुर्बलः=खिन्नः 'किलंते'
क्लान्तो=ग्लानः 'नट्टसुइए' नट्टस्मृतिकः, नष्टा विनष्टा स्मृतिः=स्मरणशक्ति' यस्य
स तथा 'कोऽहं=काहमिति विचारहीनः, अतएव 'मूढदिशाकः=दिशाज्ञान-
शून्यः, 'सयाओ जूहाओ' स्वस्मात् यूथात् 'विप्पहूणे' विप्रहीनः=रहितः, वण-
दव जालापरद्धे' वनदवज्वालापराद्धः=वनवह्निज्वालाति तीव्रताप संतप्तः, 'उण्हेण
उण्णेन, 'तण्हाए य' तृणया च 'छुहाए य' क्षुधया च उष्णादिभिः 'पर-

करते हुए (अभिक्षण २ लिङ्गियरं पमुंचमाणे २) और चार २ लिङ्गे
करते हुए (वह्णिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं दिसोदिसि विपलाडत्था)
अनेक हाथी हथिनियों आदि के साथ एक दिशा से दूसरी दिशा में
भागने फिरने लगे । (तत्थणं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे
झंझिए पिवासिए दुब्बले किलंते, नट्ट सुइए, मूढ दिसाए सयाओ जूहाओ
विप्पहूणे वणदवजालापरद्धे उण्हेण तण्हाए य छुहाए परवभाहए समाणे
भीए तत्थे तसिए उन्विग्गे संजायभए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधाव-
माणे एगं च णं महं सरं अप्पोदयं पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं
ओइन्ने) हे मेघ ! तुम उस समय अधिक अवस्था संपन्न हो चुके थे
इसलिये शरीरमें कृशता आगइ थी । वृद्धावस्था से तुम्हारा शरीर

तेम परिभ्रमण करता (अभिक्षणं २ लिङ्गियरं पमुंचमाणे २) अने
चारचार लींठा करता, (वह्णिं हत्थिणीहिं य जाव सद्धिं, दिसोदिसि विप
लाडत्था) घण्टा हाथी अने हाथीयो वगेरेनी साथे आभथी तेम नासवा लाया
तत्थणं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए पिवासिए दुब्बले
किलंते नट्टसुइए मूढदिसाए सयाओ जूहाओ विप्पहूणे वणदवजाला
परद्धे उण्हेण तण्हाए य छुहाएय परवभाहए समाणे भीए तत्थे तसिए
उन्विग्गे संजायभए सव्वओ समंता आधावमाणे परिधावमाणे एगंच णं
महं सरं अप्पोदयं पंकवहुलं अतित्थेणं पाणियं पाउं ओइन्ने) हे मेघ !
तमे ते वणते वधारे उभरना थई गया हुता. अेटला भाटे तमारा शरीरमा कृशता
आवी गई हुती. घडपणुथी तमारुं शरीर छुर्ण थई रह्युं हुतुं. घण्टा आनीगि
तेमज्ज भानसिक्क दुःखोथी तमे आकांत थई रह्या हुता. तमे आभतेम नासवा करता
हुता तेथी तमारा आधारनो डोअण्णु जतनो यथोचित अटोणस्त हुतो नहि, तेथी

व्याहण समाणे' पराभ्याहतः=पराभूतः-गडितः सन्, भीतः, त्रस्तः, त्रासितः, उद्विग्नः, संजातभयः, सर्वतःसमन्तात् 'आधावमाणे परिधावमाणे पलायमानःप्रपलायमानः एकं च खलु महत् सर=तडाग 'अल्पोदयं' अल्पोदकं स्वल्पजलं 'पंकवहुलं' पङ्कवहुलं=कर्मप्रचुरम् 'अतिथेणं' अतीर्थेन=उन्मार्गेण पाणियं पाएउं' पानीयं पातुं=पानीयपानार्थं 'ओइन्ने' अवतीर्णः=गतवान् । ततः खलु हे मेघ ! त्वं तीरमङ्गए' तीरमतिगतः=तटमतिक्रान्तः 'पाणियं असंपने' पानीयमसंप्राप्तः 'अंतरां चेव' अन्तरां चैव=मध्य एव 'सेयंसि' तन्मिन्=सरोवरस्य महापङ्क 'विसन्ने' विपण्णःनिमग्नः । तत्र खलु हे मेघ ! त्वं

जर्जरित हो रहा था । अनेक प्रकारके शारीरिक या मानसिक दुःखों से तुम आक्रान्त हो रहे थे । इधर उधर भागते फिरने से खाने पीने का तुम्हारा कोई यथोचित प्रबन्ध नहीं था इस लिये तुम सदा क्षुधा से पीडित रहा करते थे-प्यास से आकुलित बने रहते थे । बल भी क्षीण हो गया था-इसलिये अधिक दुर्बल दिखलाई पड़ने लगे थे, नाना चिन्ताओं से सदा तुम व्याप्त बने हुए थे, स्मृति शक्ति भी तुम्हारी क्षीण हो गई थी मैं कौन हूँ कहाँ घूम रहा हूँ इसका भान तुम्हें नहीं रहा था । इसलिये दिशाओं का ज्ञान तुम्हारा जाता रहा और अपने यूथ रहित होकर तुम वन की दबज्वाला के तीव्र ताप से संतप्त होते हुए उष्णतृष्णा क्षुधा पीडित होते हुए बहुत भयभीत बन गये, त्रस्त हो गये, उद्विग्न हो गये । अतः भय से इधर उधर २ बार दौड़ते हुए तुम एक बड़े भारी तालाब में कि जिस में जल कम था और पंक बहुत था उन्मार्ग से होकर पानी पीने के लिये उतरा । (तत्थ णं तुमं मेहा ।) वहाँ हे मेघ । तुम(तीरमङ्गए पाणीय असं-

हमेशां तमे लूण्णी पीडयेत्ता अने तरसथी व्याकुण रहेता हुता. तमारुं अण पणु नाश पाभ्युं हुतुं तेथी तमे वधारे हूणणा लागता हुता. धणी नतनी चिंता-ओथी तमे हेरान हुता. तमारी याद-शक्ति पणु नाश पाभी हुती. “हुं केणु छुं? क्यां इरी रह्यो छुं?” आ नतनी सूध पुध तमारामां रही न हुती. ओटला भाटे तमाइं दिशाज्ञान नष्ट थयगयुं अने यूथ भ्रष्ट थयने तमे वनना अज्जिजवाणाओना तीव्र तापथी संतप्त थयने गरभीथी तरस्या अने लूण्णी पीडित थयने भूण लयत्रस्त थय गया. लयभीत थय गया अने उद्विग्न थय गया तेथी-भीकथी आभ तेमं वारंवार नासता इस्ता तमे ओछापाछीवाणा अने भूणज डादव युक्त ओक मोटा तणावमां उर्ध्वस्ते (उन्मार्ग) थी पाछी पीवा भाटे उतर्या. (तत्थणं तुमं मेहा ।) हे मेघ ! त्यां तमे (तीर

‘पाणायं पास्यामांति कृत्वा=चन्तायत्वा ‘हत्थे’ हस्त=शुण्ड प्रसारयास, अथा-
पिच ‘ते हत्थे’ ते तव हस्तः=शुण्डादण्डः उदकं जलं न प्राप्नोति, ततः खलु
हे मेघ ! त्वं पुनरपि ‘कायं’ स्वशरीरं ‘पञ्चुद्धरिस्सामि’ मत्पुद्धरिष्यामि=निष्का-
शयिष्यामीति कृत्वा=विचार्य ‘वल्लियतरायं’ वल्लिकतरं गाढतरं—‘पंकंसि’ पङ्क्ति-
महाकर्दमे ‘खुत्ते’ निमग्नः, ‘खुत्ते’ इति देशीय शब्दः, त्वं परिवारवियोग
प्राणनाशशंकाशरीरकष्टाद्यसह नानाविधवेदनामनुभवन्नासीरितिभावः। ततः
खलु हे मेघ ! ‘तुमे’ त्वया तस्मिन्नेवभवे ‘अन्नया कयइं’ अन्यदाकदाचित्=
अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् समये पूर्वस्मिन् काले इत्यर्थः, कामभोगासक्त्या
‘एगे’ एकः कश्चिदेकः कलभः चिरनिज्जुढे’ चिरनिर्यूढः—चिराद्=बहुका-
लात् निर्यूढः=निष्कासितः, ‘गजवरजुवाणए’ गजवरयुवा=तर्हणो महागजः,
पत्ते अंतरा चेव सेयसि विसन्ने) तीरसे मिन्न स्थान पर वर्तमान होने
के कारण पानी को नहीं पी सके और बीच में ही उस सरोवर के महा-
पंक में तुम निमग्न हो गये। (तत्थ णं तुमं मेहा । पाणियं पाससामि तिकट्टु
हत्थं पम्पारेसि) वहां पर हे मेघ ! तुमने इस विचार से कि मैं पानी
प्राप्त कर पीलूंगा अपने शुण्डादण्ड को फैलाया—(से वि य ते हत्थे उदगं-
पावइ) परन्तु वह शुण्डादण्ड पानी नहीं पा सका—अर्थात् पानी तक नहीं पहुँच
सका। (तएणं तुमं मेहा । पुणरवि कायं पञ्चुद्धरिस्सामित्ति कट्टु वल्लियत-
रायं पंकंसि खुत्ते) इसके बाद हे मेघ ! तुमने इस विचार से कि मैं यहाँ
से फँसे हुए अपने शरीर को निकाल लूंगा ज्यों ही उठने का प्रयत्न
किया कि वैसे ही तुम गाढतर कीचड़में और अधिक फँस गये।
(तएणं तुमं मेहा । अन्नया कयइं एगे सयाओ जुहाओ करचरण दंतसुसल-

मद्गए पाणीयं असंपत्ते अंतरा चेव सेयंसी विसन्ने) दिनारथी जुहा स्थाने
डोवाना डारणे तभारे भाटे पाणी पीपुं अशक्य थछ गयुं डतुं. तमे त्यां सरोवरना
डाहवभां ड्हाय गया डता. (तत्थणं तुमं मेहा ! पाणियं पाससामित्ति कट्टु
हत्थं पसारेसि.) हे मेघ ! त्यां डाहवभां, भूंपायेला तमे पाणी भेणववाना प्रयत्नभां
सूढने लंणावीने (से वि य ते हत्थे उदगं न पावइ) पण तभारी सूढ पाणी
भेणववाभां असमर्थ न रही. ओटवे डे पाणी सुधी तभारी सूढ पडोन्थी शक्री नही
(तएणं तुमं मेहा ! पुणरवि कायं पञ्चुद्धरिस्सामित्ति कट्टु वल्लियतरायं पंकंसि
खुत्ते) त्यां पछी हे मेघ ! तमे डाहवभां भून्थी गयेला पोताना शरी ने जाला
डाहवानो विचार करीने न्यारे डाहवभांथी मुकत थवा प्रयत्न क्यो न्यारे तमे डाह-
वभां पडेलां डस्तां वधारे भून्थाय गया. (तएणं तुमे मेहा ! अन्नया कयइं

स्वकाद् यूयात् करचरणदन्तमुशप्रहारैः। विप्परद्धसमाणे विप्परद्धः सन्= विशेषेण पीडितः सन् 'विप्परद्ध' इति देशीयशब्दः 'तं चेव' तदेव 'महद्दहं' महाहृदं 'द्रह' इति भाषाप्रसिद्धं, 'पाणीयं पाएउं' पानीयं पातुं 'समोयरेइ' सम वतरति=समागच्छति। अयं भावः—हे मेघ ! त्वमेकं कलभं करचरण-दन्तादिप्रहारैर्विशेषतः पीडितं कृत्वा स्वयूथाच्चिरनिष्कासितवान् स एव कलभ-स्तरुणमहागजो भूत्वा तस्मिन्नेव महाहृदे आगमनमार्गेण पानीयपानार्थमुपागतः, यत्र पङ्कनिमग्नस्त्वमासीरिति। ततः खलु स कलभः यस्त्वया स्वयूथाच्चिरनिष्काशितः कलभः, संप्रति तरुणावस्थां प्राप्तः स इत्यर्थः त्वां पश्यति दृष्ट्वा तत् पूर्ववैरं स्मरति' स्मृत्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुप्तः=आशु शीघ्रं कोपपरिमूढ-बुद्धिः क्रोधपरायणः, 'रुठे' रुष्टः=प्रकटितकोपः 'कुविए' कुपितः=नदिवारि-पूरवत्क्रमशः प्रवृद्धकोपः 'चंडिकिए' चाण्डिकियतः=प्रकटितरौद्रस्वरूपः 'मिसि-मिसेमाणे' देदीप्यमानः क्रोधाग्निना जाज्वल्यमानः यत्रैव पङ्के ब्रुडितः पूर्व

प्यहारहिं विप्परद्धे समाणे चिरनिज्जूढे गयवर जुवाणए) इसके बाद ही हे मेघ। एक-गज कलभ (हाथी का बच्चा) कि जिसे तुमने बहुतपहिले किसी समय अपने संघ से कर, चरण एवं दंत रूप मुसल के प्रहारों से विशेष रूप में दुःखित करके बाहर निकाल दिया था वही कलभ (हाथीका बच्चा) तरुणावस्थापन्न हो कर (तं चेव महद्दहं पाणीयं पाएउं समोयरेइ) उसी तालाब पर पानी पीने के लिये उतरा-आया। (तएणं से कलभए तुमं पासइ) उसने वहाँ कीचड़ में फंसे हुए तुम्हें देखा—(पासित्ता तं पुव्व वेरं समरइ) देखकर उसे अपने पहिले का वैरभाव स्मृत हो आया (समरित्ता आसुरत्तो रुठे कुविए चंडिकिए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) पूर्व वैर के स्मृत होने ही वह शीघ्र ही कोप से

एगे सयाओ जूहाओ करचरणदंतमुसलप्यहारैहिं विप्परद्धे समाणे चिर निज्जूढे गयवरजुवाणए) त्थार आह डे मेघ ! घण्टा वअत पडेलां डोअं सभये पोताना थूथमांथी डर-यरणु अने दंत इय भूमणना प्रहारोथी सविशेष पीडित करीने तमे अहार डाढी भूडेकुं ओवुं ओअ डाथीनुं अरुथुं (गज डलल) डे जे अत्थारे जुवान थय गथुं डतुं. (तं चेव महद्दहं पाणीयं पाएउं समोयरेइ) तेज सरो-वरमां पाणी पीवा आवुं. (तएणं से कलभए तुमं पासइ) तेणे डावमां अंथा-ओला तमने ओथा. (पासित्ता तं पुव्ववेरं समरइ) ओतानी साथे ज तेने पडेलांना वे-सावनी वात करी थाह आवी गअ. (समरित्ता आसुरत्तो रुठे कुविए चंडिकिए मिसिमिसेमाणे जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छइ) पडेलांना वेरनी

त्वमासाः तत्रवापागच्छात्, उपागत्य त्वां तीक्ष्णेः दन्तमुगलंः त्रिकृत्वः= त्रिवारं पिष्टो' पृष्ठतः पृष्ठप्रदेशे 'उच्छुभइ' अपक्षिपति प्रहरति=चिध्यति अपक्षिप्य, प्रहारं कृत्वा पूर्ववैरं निज्जाएइ' निर्यातयति=समापयति 'निज्जाइत्ता' निर्याय=समाप्य हृष्टतुष्टः 'पाणियं पिवइ' पानीयं पिवति 'पिवित्ता' पीत्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ततः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना प्रादुर्भूता सा वेदना कीदृशीत्याह 'उज्जला' उज्ज्वला=नीव्रदुःखरूपतया जाज्वल्यमाना, चिउला=सकलशरीरव्याप्ता 'तिव्वा' तीव्रा=दुःसहा,

मूढ हो गया रुष्ट हो गया-अपना कुपित भाव उसने प्रकट कर दिया। नदी के प्रवाह की तरह धीरे-धीरे उसका क्रोध बढ़ गया। अपना रौद्रस्वरूप उसने स्पष्ट कर दिया-और मिसमिसाता हुआ-क्रोधरूप अग्नि से जाज्वल्यमान होता हुआ-जहाँ तुम पहिले से ही कीचड़ में फसे थे वहाँ आया। (उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुसलेहिं, तिकखुत्तो पिष्टो उच्छुभइ) आकर उसने तुम पर तीन बार तीक्ष्णदंतरूपमुसल के प्रहारों से पीछे के भाग में प्रहार किया (उच्छुभित्ता पुव्ववैरं निज्जाएइ) प्रहार करके उसने अपना पूर्वका वैर लिया (निज्जाइत्ता हृष्टतुष्टे पाणियं पिवइ) इस प्रकार अपने पूर्व के वैर का बदला लेने पर वह विशेष आनन्द मग्न बन गया और फिर उसने शांति के साथ वहाँ पानी पिया (पिवित्ता जामेवदिमि पाउव्भूए तामेव दिमि पडिगए) पानी पी कर वह जिस दिशा की ओर से आया था उसी तरफ वापिस चला गया। (तएणं तवमेहा ! सरीरगंस्सि-वेयणा पाउव्भवित्था) वाद में हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में बड़ी भारी वेदना

स्मृति यतांज ते जलदी कोधाविण्ठ अने रुष्ट थछ गयुं. पोतानो कोधावेशे तेले प्रकट कथो. नदीना प्रवाहनी जेम तेनो कोध वधी गयो. पोतानुं कूर स्वइय अता-वतां वीक्षरीने कोधइपी अग्निनी जवाणाओथी सगगतुं वयां तमे कादवभां भूंपाओला डता त्यां आओयुं. (उवागच्छित्ता तुमं तिकखेहिं दंतमुसलेहिं, तिकखुत्तो पिष्टो उच्छुभइ) आवीने त्रण वणत तमारा पाछणना लागभां तीक्ष्ण दंतइपी भूसणना प्रहारो कथो. (उच्छुभित्ता पुव्ववैरं निज्जाएइ) प्रहार करीने तेले पोतानु पडेलांतुं वेर वाओयुं. (निज्जाइत्ता हृष्टतुष्टे पाणियं पिवइ) आ प्रभाए वेर वाणीने ते सविशेष आनंदित थछ गयुं, अने त्यार भाद तेले सुजेथी पाछी पीधुं. पिवित्ता जामेव दिमि पाउव्भूए तामेव दिमि पडिगए) पाछी पीधा भाद जे तरइथी ते आओयुं डतुं ते ज तरइ पाछुं गयुं. (तएणं तव मेहा ! सरीरगंस्सी वेयणा पाउव्भवित्था) त्यार भाद छ मेघ ! तमारा शरीरभां अत्यन्त वेदना

‘कक्खडा’ ककणा=कठो ग क्षुरप्रधारावद् असत्ता यावत्-इह यावच्छब्देन प्रागाढा=महती, चण्डा=रौद्रा, दुःखा=दुखरूपा इति बोध्यम्। ‘दुरहियासा’ दुरध्यासा=मोहुमशवया, ‘पित्तज्जरपरिणयसरीरे’ पित्तज्वरपरिणतशरीरः पित्तज्वरपरिक्रान्तदेहः, ‘दाहवक्कंति ए यावि विहरित्था’ दाहव्युत्क्रान्तिकेश्वापि व्यहरत्, तत्र दाहस्य तापस्य व्युत्क्रान्तिरूपतिर्यस्य सः दाहव्युत्क्रान्तिकः=प्राप्तप्रबलोष्मकः व्यहरत्=व्यचरत्। ततः खलु हे मेघ ! त्वं तामुज्ज्वलां यावत् दुरध्यासां सत्तराईदियं सत्तरात्रि दिवं=सप्ताऽहोरात्रं यावत् वेदनां ‘वेएसि’ वेदयसि=अनुभवसि, ‘सवीसं वाससयं’ सर्वातिवर्षशतं=विंशत्युत्तरं शतं वर्षाणि परमायुः पालयित्वा ‘अट्टदुहट्टवसट्ठे’ आर्तं दुःखार्तं वशार्तः, आर्तो=मनमादुःखितः, दुःखार्तो देहेन, वशार्तः=इन्द्रियवशेन पीडितः कालमासे कालं कृत्वा इव मध्यजम्बूद्वीपे ‘मारहे वासे’ भारते वर्षे दक्षिणार्धभरते गङ्गामहा-

उत्पन्न हुई। (उज्जला विउलतिव्वा कक्खडा, जाव दुरहियासा पित्तज्जरपरिणयसरीरे दाहवक्कंति ए यावि विहरित्था) वह वेदना तीव्र दुःखरूप होने से समस्त शरीर को जला रही थी, मकल शरीर में तिलमें तैल की तरह व्याप्त थी तीव्र थी-दुःसह थी क्षुरे की धार के समान असह्य हो रही थी। बहुत अधिक रूप में थी, रौद्र स्वरूप थी तथा दुःखरूप थी। सहन करने के लिये अशक्य थी। तुम उस समय पित्तज्वर से आक्रान्त शरीर बन गये थे प्रबल दाह तुम्हारे शरीरभर में पड़ रही थी। (तएणं तुमं मेघा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराईदियं वेयणं वेएसि) हे मेघ !

मने उस उज्ज्वल विपुल यावत् दुरध्यास वेदना को सात दिन रात तक सहन किया (सवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता : अट्टदुहट्टवसट्ठे कालमासे थवा भांडी. (उज्जला विउलतिव्वा कक्खडा जाव दुरहियासा पित्तज्जरपरिणयसरीरे दाहवक्कंति ए यावि विहरित्था) ते वेदना अत्यन्त कष्टदायक होती. तेथी तमारा अंगेअंग ओटवे डे आणा शरीरमां अणतरो थई रही होती. जेम तलमां तेल संपूर्णपणे व्याप्त होय छि तेमज वेदना पणु तमारा आणा शरीरमां व्याप्त होती. तीव्र वेदना छराना धारनी पेठे तमारा भाटे असह्य थई पड़ी होती. ते वणते तमाइं शरीर पित्तज्वरथी आक्रांत थई गयुं हुतुं तेथी प्रभणं अणतरोथी तमाइं अंगेअंग वेदना अनुभवी रहुं हुतुं. (त एणं तुमं मेघा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराईदियं वेयणं वेएसि) हे मेघ ! ते अत्यंत दाह उत्पन्न करनेवाली ऐसी असह्य वेदना तमारे सात दिवस अने रात सुधी सहन करता रह्या. (सवीसं वाससय परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्टवसट्ठे काल

नद्याः दक्षिणे कूले 'विंझगिरिपायमूले' विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्यपर्वतमसीपे
'एगेणं' एकेन मत्तवर गन्धहस्तिना एकस्याः गजवरकरेणुकायाः=वरहस्तिन्याः
कुक्षौ=गर्भे गजकलभक 'जणिण'—जनितः=उत्पादितः—त्वं हस्तिनीगर्भे समुत्पन्न
इति भावः। ततः खलु सा 'गयकलभिया' गजकलमिका=वरहस्तिनी पूर्णेषु
नवसु मासेषु वसंतमासे 'तुमं पयाया' त्वां प्राजनयत् । ततः खलु हे मेघ ! त्वं
गर्भवासात् 'विप्पमुक्के' विप्रमुक्तः=निस्सृतः सन् गजकलभकश्चाप्यभवः=त्वं हस्ति
बालकः संजातः। कीदृशस्त्वमासीरित्याह—'रुप्पलरत्तममालए' रक्तोत्पल रक्त-
सुकुमारकः तत्र रक्तोत्पलं रक्तकमलं तद्वत् रक्तः=रक्तशरीरः सुकुमारः=सुकुमलः=यः

कालं किञ्चा इहेव जंबूद्वीवे २ भारहे वासे दाहिण्हूर्भरहे गंगाए महानदीए दाहिणे
कूलेविंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए
कुच्छिसि गयकलभए जणिण) पश्चात् १२०, वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु
को समाप्त कर मन से दुःखित, देह से दुःखित, इन्द्रियों से दुःखित
वने हुए तुम वहीं पर मर गये और मरकर इस मध्य जंबूद्वीप
में भारतवर्ष में, दक्षिणार्ध भरत में, गंगा महा नदी के तट पर
विन्ध्यगिरि के समीप एक मत्तवरगन्धहस्ती के द्वारा गजवरकरेणु का
के गर्भ में गजकलभरूप से उत्पन्न हुए। (तएणं सा गजकलभिया
णवण्हं मासाणं वसंतमासंमि तुमं पयाया), जब ठीक नौमास का समय
व्यतीत हो चुका—तब उस गज कलभीकाने वसंत के माहिना मे तुम्हें
जन्म दिया। (तए तुमं मेहा। गवभवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयक-
लभए याविहोत्था) इस तरह हे मेघ ! तुम गर्भवास से निकल कर हस्ती

मासे कालंकिञ्चा इहेव जंबूद्वीवे २ भारहेवासे दाहिण्हूर्भरहे गंगाए महा-
नइए दाहिणे कूले विंझगिरिपायमूले एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए
गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिण) त्थार णाढ ओकसो वीथ
(१२०) वर्षं तुं पोतानुं लांणु आयुष्य लोणवीने भन, देह अने धन्द्रियोधी दुष्णित
थधने तमे त्यांज भरणु पाभ्या अने त्थार पछी आ मध्यजंबूद्वीपना दसिण्णार्ध
लरतक्षेत्रमां महानदी गंगाना कांठे विंध्यगिरिनी पासो ओक महमत्तवर गन्ध लाधी
द्वारा गजवर करेणुका (लाधीणी) ना गर्भमां लाधीना डलल (अभ्या) ना इपे तमे
उत्पन्न थया. (त एणं सा गयकलभिया णवण्हं मासाणं वसंतमासंमि तुमं
पयाया) त्थारे णगणर नवभास पूरा थया त्थारे ते गजवर डलभिडा (लाधिणी)
ओ वसंत भासमां तमने जन्म आप्थो. (त एणं तुमं मेहा गवभवासाओ विप्प
मुक्के समाणे गयकलभए याविहोत्था) आ अभाओ गर्भवासमांधी भुक्क थधने

सः, अत्रपदद्वयस्य कर्मधारयः। 'जासुमणारत्तापारिजत्तयलक्खारससरसकुंकुमसं-
ज्जवभरागवन्ने' जपासुमनोरक्तपारिजातकलाक्षारस सरसकुंकुमसंध्याभ्ररागवर्णः,
जपानामकं रक्तपुष्पं रक्तपारिजातकं च पुष्पं, तथा-लाक्षारसश्च, सरसकुंकुमं
च सन्ध्याभ्ररागश्चेति द्वन्द्वः, एषां वर्ण इव वर्णो यस्य स तथा, तथा 'इट्ठे'
इष्टः=प्रियः, 'नियगजूहवइणो' निजक यूथपतेः=स्वकीय यूथस्वामिनः, "गणि-
यायारकरेणुको त्थ हत्थे" 'गणिकाकारकरेणुकोत्थहस्तः, तत्र 'गणियायार'
गणिकाकाराः=गणिकास्वरूपाः रूपरमणीयत्वात् याः करेणवो=हस्तिन्यः
तासां कोत्थेषु' उदरप्रदेशेषुहस्तः=बालस्वभावात् शुण्डो यस्य सःअनेक
हस्तिनीशतसंपरिवृतः 'रम्मेषु' रम्येषु 'गिरिकाणणेषु' पर्वतवनेषु सुखं सुखेन
विहरसि ॥सू० ४१।

के बच्चे के रूप में उत्पन्न हुए (रत्तुप्पलरत्त मूमालए जासु मणारत्त पारि-
जत्तयलक्खारससरसकुंकुमसंजवभरागवन्ने) तुम्हारा शरीर उम्र समय
लालकमल के समान रक्त था, और सुकोमल था। वर्ण जवाकुसुम के
समान, रक्त पारिजातक पुष्प के समान, लाक्षारस के समान सरस
कुंकुम के समान, और संध्या राग के समान था। (इट्ठे नियस्स जुहव-
इणो गणियायारकरेणु कोत्थे अणेगहत्थि निसय संपरिवुडे रम्मेसु गिरिकाण-
णेषु सुहं सुहेणं विहरसि) तुम अपने यूथपति को बहुत प्यारे थे। गणिकारूप
हस्तनियों के उदर प्रदेश पर बाल स्वभाव से तुम अपना शुण्डादण्ड रखे
रहते थे सैकड़ों हथिनियों से तुम सदा धिरे रहते थे। और उन्हीं के साथ
अपना समय मनोहर पर्वतों में घूमते हुए सुख पूर्वक व्यतीत करते
रहते थे। ॥सूत्र ४१॥

हे मेघ ! तमे डाथीना गन्ध्याना इपमां उत्पन्न थया. (रत्तुप्पलरत्त मूमालए जासु-
मणारत्तपारिजत्त य लक्खारमसरसकुंकुमसंजवभरागवन्ने) तमारुं शरीर
लाल कमण्णी पेठे लाल रंगतुं हुतुं अने सुकोमल हुतुं. तमारो वणुं जपाकुसुम
लाल पारिजतना पुष्प, लाक्षारस, सरस कुंकुम अने संध्याकाणना रंग जेवो हुतो
इट्ठे नियस्स जुहवइणो गणियायारकरेणुकोत्थे अणेगहत्थि निसय-
संपरिवुडे रम्मेसु गिरिकाणणेषु सुहं सुहेणं विहरसि) तमे तमारो यूथपतिना
भूषण लाडकवाया हुता. गणिका इप डाथणीओना पेट उपर सहज भावभावथी
प्रेराधने तमे पोतानी सूठ भूकी राणता हुता. सेकडो डाथणीओथी तमे वीटणाओला
रहेता हुता अने तेमनी साथे ज वनवगतामां अने मनोहर पर्वतो उपर विहरता
पोतानो वण्णत सुणेथी पसार करता हुता. ॥ सूत्र " ४१ " ॥

मूलम्—तए णं तुमं मेहा ! उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगम-
णुपत्ते जूहवइणा कालधम्मुणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि,
तएणं तुमं मेहा ! वणयरेहिं निव्वत्तियनामधेजे जाव चउदंते-
मेरुप्पभे हत्थिरयणे होत्था । तत्थ णं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्ठिए तहेव
जाव पडिरूवे । तत्थ णं तुमं मेहा सत्तसयस्स आहेवच्चं जाव अभिर
मेज्जा । तए णं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं गिम्हकालसमयंसि जेट्ठा-
मूले वणदवज्जालापलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडल
वाएव्व परिब्भमंते भीते तत्थे जाव संजायभए वडूहिं हत्थीहि य
जाव कलभियाहिय सद्धिं संपरिवुडे सव्वओ समंता दिसोदिसिं
विपलाइत्था । तए णं तव मेहा ! तं वणदवं पासित्ता अयमेया-
रूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था—कहिण्णं मन्ने मए
अयमेयारूवे अग्निसंभवे अणुभूयपुव्वे ? तव मेहा ! लेस्साहिं
विसुज्झमाणीहिं अज्झवसाणेणं सोहणेणं सुभेणं परि-
णामेणं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमेणं ईहावूह
मग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वजाइसरणे समुप्पजित्था
तएणं तुमं मेहा ! एयमट्ठं सम्मं अभिसमेसि—एवं खलु मया अईए
दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूदीवेर भारहे वासे वेयड्ढिगिरिपायमूले जाव
तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्निसंभवे समजुभूए । तए णं तुमं
मेहा ! तस्सेव पच्छावरणहकालसमयंसि नियएणं जूहेणं सद्धिं सम-
न्नागए यावि होत्था । तएणं तुमं मेहा अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव
समुप्पजित्था—तं सेयं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणि-

लंसि कूलंसि विज्ञगिरि पायमूले दवगिसंताण कारणट्टा सएणं जूहेणं
 महइमहालयं मंडलं धाइत्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेसि संपेहत्ता सुहं-
 सुहेणं विहरसि। तएणं तुमं मेहा ! एन्नया कयाइं पढमपाउसांसि
 महाबुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि गंगा महानईए अदूरसामंते बहूहि
 हत्थिणीह जाव कलभियाहिय सत्तहिय हत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एगं
 महं जोयणपरिमंडलं महइमहालयं मंडलं घाएसि, जं तत्थ तणं वा पत्तं
 वा कट्टं वा कंटए वा लया वा वल्ली वा खाणू वा रुक्खे वा सुखे वा, तं सव्वं
 तिकखुत्तो आहुणियर उट्टवेसि, हत्थेणं गिण्हसि, गिण्हत्ता एगंते
 एडेसि एडित्ता, तएणं तुमं ! मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते
 गंगाए महानईए दाहिणिल्ले कूले विज्ञगिरिपायमूले गिरिसु य जाव
 ि हरसि। तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं मज्झिमए वरिसार-
 त्तंसे मेहा बुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेवं उवा-
 गच्छसि, उवागच्छित्ता दोच्चंपि मंडलं घाएसि, एवं चारमे वासा-
 रत्तंसि महाबुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणे उवा-
 गच्छसि, उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायंकरेसि जतत्थ तणं वा
 जाव सुहं सुहेणं विहरसि ॥सू० ४२॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि, हे मेघ ! ततः=हस्तिनो द्वितीय-
 भवे सुखपूर्वकं शिशुक्रीडानुभवानन्तरं खलु ‘उम्मुक्कवालभावे’ उन्मुक्तवाल

‘तए णं तुमं मेहा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इस प्रकार अपनी इस दाथी की दूसरी पर्याय में सुख
 पूर्व क्रीडा सुखों का अनुभव करने के बाद (तुमं मेहा ।) हे मेघ !

‘तए णं तुमं मेहा !’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) आ प्रमाणे दाथीना पोताना आ भील पर्यायमां सुजेथी
 कीरा सुजेो अनुभवता (तुमं मेहा !) हे मेघ ! तमे धीमे धीमे उम्मुक्कवाल

भावः=परित्यक्तवाल्यावस्थः 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमलुप्राप्तः=संप्राप्त-
तरुणावस्थः 'जूहवइणा' यूथपती 'कालधम्मणा' कालधर्मेण कालो=मरणं तल-
क्षणोधर्मः= पर्यायस्तेन कालधर्मेण मृत्युना 'संजुत्तेणं' संयुक्ते गजपती मृते-
सतीत्यर्थः 'सुत्ते सप्तम्यर्थे तृतीया विज्ञेया, तं यूथं स्वयमेव 'पडिवज्जसि'
प्रतिपद्यसे=स्वीकरोषि, । ततःखलु हे मेघ ! त्वं वनचरैः निव्वित्तियनामवेज्जे'
निर्वर्तितनामधेयः भिल्लादिभिः निर्वर्तितं=निष्पादितं नामधेयं=नाम यस्य सः,
यावत्-चतुर्दन्तः=चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभः=मेरुप्रभ नामको हस्तिरत्नं 'होत्था'
आसीः। कीदृशोऽसौ हस्तीत्योह-'सत्तंगपइट्टिए' इत्यादि । सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः=
सप्ताङ्गानि-चत्वारश्चरणा, शुण्डः, पुच्छं, लिङ्गंवेति, एतानि प्रतिष्ठितानि=
यस्य स, तथा, 'तहेव जाव पडिरुवे' तथैव यावत् प्रतिरूपः=इह यावत्करणेन

तुमने धीरे २ (उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते) वाल्यावस्था का परि-
त्याग कर यौवन अवस्था धारण की बाद में (जूहवइणा कालधम्मणा
संजुत्ते णं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) यूथपति के काल कवलित होने पर
तुमने अपने आप उस यूथ को स्वीकृत कर लिया-अर्थात् तुम उस यूथ
के मनोनीत मालिक बन गये । (तए णं तुमं मेहा) । वणयरेहि निवत्तियनाम-
धेज्जे) इसके बाद हे मेघ ! वनचरों ने वहां तुम्हारा नामसंस्कार किया
(जाव चउदंते मेरुप्पभे हत्थियणे होत्था) उसमें तुम चतुर्दन्तधारी मेरुप्रभनाम के
हस्तिरत्नरूपापित किये गये । (तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्टिए तहेव जाव
पडिरुवे) हे मेघ उस पर्याय में तुम्हारे सातों अंग-चारों पैर, शुण्डदण्ड,
पुच्छ और लिङ्ग-प्रशस्त थे । यहां 'यावत्' शब्द से 'सुमेरुप्रभ हाथी का
जैसा वर्णन ४० वें सूत्र में किया है वैसा ही वर्णन इसका भी जानना

भावे जोव्वणगमणुपत्ते) जाणपणु वटावीने जुवान थया अने त्थार पछी (जूह-
वइणा कालधम्मणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि) यूथपतिना मृत्यु
आद तमे पोतानी मेणे न ते यूथनो स्वीकार कथो ओट्टे के ते यूथना तमे मनोनीत
स्वामी थइ गया. (तए णं तुमं मेहा ! वणयरेहि निवत्तियनामवेज्जे) त्थार
आद हे मेघ ! वनप्राणीओओ तमारो नाम संस्कार कथो. (जाव चउदंते मेरुप्पभे
हत्थियणे होत्था) तेभओ तमने चतुर्दंत धारणु करनारा मेइप्रल न भना हस्ति-
रत्नना रूपमां प्रसिद्ध कथो. (तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तंगपइट्टिए तहेव जाव पडिरुवे)
हे मेघ ! ते पर्यायमां तमारो साते सात अंगो-चार पण, सुंठ पूंछडुं अने लिङ्ग-
प्रशस्त हुता. अही "यावत्" शब्दथी आलीसमा (४०) सूत्र प्रमाणे न सुमेइप्रल
नामके हाथीना नेपुं वणुं न जणुपुं नेधओ. इकत अही श्वेत वणुं नी न/नाओ

पूर्वोक्तो हांस्तवर्णकः श्वेततावर्णकवर्जितो द्रष्टव्यः, इह रक्तस्य वर्णितत्वात् ।
प्रतिरूपः—सुन्दररूपधारी । तत खलु हे मेघ ! त्वं 'सरासयम् जूहम्स'
सप्तशतसरूपकस्य युथस्य=हस्तिनी वृन्दस्य 'आहेवच्चं' आधिपत्यं यावत्-
कुर्वन् 'अभिरमेज्जा' अभिरमसे सुखेन क्रीडन्नासीः । ततः खलु हे मेघ ! त्वं
अन्यदा कदाचित् ग्रीष्मकालसमये 'जेठामूले' ज्येष्ठामूलं ज्येष्ठा, मूलं वा
पौर्णमास्यां यत्र स्यात् स ज्येष्ठामूलो मासः । ज्येष्ठमास इत्यर्थस्तस्मिन् वन-
दवज्वालावलिश्रेणु-^१'वणेषु' वनेषु धूमाउलासु दिसासु यावत् 'मंडलवाण्व'
मण्डलवातइव=गोलाकार वायुरिव परिभ्रमन्, भीतः, त्रस्तः यावत् संजात-

चाहिये—सिर्फ श्वेतता का वर्णन इसमें छोड़ देना चाहिये क्यों कि इसका
वर्ण लाल था, यह बात सूचित की गई है। तुम प्रतिरूप थे—सुन्दररूपधारी
थे । (तत्थ णं तुमं मेहा ! सत्तसहस्सजूहम्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) वहाँ
तुम हे मेघ ! सातसौ हथिनियों के, युथ का आधिपत्य आदि करते हुए
सुख पूर्वक क्रीडा किया करते थे। तए णं तुमं मेहा । अन्नया कयाईं
गिम्हकालसमयंसि जेठामूले वणदवज्वालापल्लिचोसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु
जाव मंडलं वाण्व परिभमंते भीते तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं
जाव कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे सब्बओ समंतां दिसोदिसि विपलाइत्था)
एक समय की बात है कि हे मेघ ! वहाँ ग्रीष्म कालमें जेठ मासमें
दावाग्नि प्रज्वलित हुई । उससे समस्त वन जलने लगा । दिशाएँ
धूम से व्याप्त हो गईं । उस समय तुम मंडलाकार वायु की तरह इधर
उधर घूमने फिरने लगे । भीत, त्रस्त बने हुए तुम भयभीत होकर

लाल वर्णितुं वर्णन नष्टी देखुं लेउथे. तमे प्रतिइय उता. सुंदर रूपधारा उता.
(तत्थणं तुमं मेहा ! सत्तसहस्सजूहम्स आहेवच्चं जाव अभिरमेज्जा) हे
मेघ ! तमे सातसो हथीयोना युथपति थउने सुजेथी डीउथो करता उता.
(तएणं तुम मेहा ! अन्नया कयाईं गिम्हकालसमयंसि जेठामूले वणदव
ज्वालापल्लिचोसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु जाव मंडलं वाण्व परिभमंते
भीते जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहिं जाव कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे
सब्बओ समंतां दिसोदिसि विपलाइत्था) हे मेघ ! जेठ वणत त्यां उनाणाना
जेठ भडिनामां दवाग्नि प्रगटथे. तेथी आधुंय वन प्रज्वलित थउं गथुं. अधी
दिशाया धूमाउथी व्याप्त थउं गछ. ते समये तमे वटोणियानी नेम आभतेम इरवा
ला या भयत्रस्त बनेला तमे हाथीयो अने डलाडिउथोनी साथे दिशाविदिशा-

भयः, बहुभिर्हस्तिनोभिश्च यावत् कलभिकाभिश्च मार्धं स्वपरिवृतः=मर्धतःस्वम-
न्तात् दिसोदिर्मि=दिशि विदिशि 'वि पलाइत्या' विप्लायत=प्लायनं कृतवान् ।
ततःखलु हे मेघ ! तं वनदवं=वनार्ग्निं दृष्ट्वा तत्र 'अयमेयाख्वे' अयमेतद्रूपः
अज्जन्थिए' आध्यात्मिकः आत्मान्तर्गतः यावत्-मनोगतः संकल्पः=चिन्तारः
'समुपज्जित्था' समुदपद्यत । कीदृशः स मनोगतः संकल्पः ? इत्याह—'कहिणं
मन्ने' इत्यादि । कुत्रापि खलु 'मन्ने' मन्ये=जानामि मया अयमेतद्रूपोऽग्नि-
संभवः अनुभूतपूर्वः?=दृष्टपूर्वः ? इति । हे मेघ ! तव 'लेस्साहि' लेख्याभिः-
तेजः पद्मशुक्लरूपाभिः, 'विसुज्जमाणीहि' विशुद्ध्यमानाभिः, तेजः प्रभृतिषु तिसृषु
कयाचिदेकया विशुद्ध्यमानया लेख्यायेत्यर्थः, 'अज्जवसाणेणं' अध्यवसानेन-
अध्यवसानं=मानसीपरिणतिः, तेन, कीदृशेनाध्यवसानेन ? इत्याह—'सोहणेणं'
इति शोभनेन=शुद्धिजनकेन, तथा—'सुमेणं' शुभेन=विशुद्धेन परिणामेन=जीव
परिणत्या, 'तयावरणिज्जाणं कम्माणं' तदावरणीयानां कर्मणां=जानिस्मरणा-

अनेक हाथनियों एवं कलभिकाओं के साथ दिशा विदिशा की और इत-
स्ततः परिभ्रमणा करने लगे । इस सूत्रमें जो ३ जगह यावत् पद आया
है वह ४० वे सूत्रमें इस प्रसंग पर किये गये वर्णन का बोधक है ।
(त एणं तव मेहा ! तं वणदवं पासित्ता) बादमे हे मेघ ! उस वन दवाग्नि
को देखकर तुम्हें (अयमेयाख्वे अज्जन्थिए जाव समुप्पज्जित्था) इस प्रकार
का यह आध्यात्मिक-मनोगत-विचार उत्पन्न हुआ । (कहिणं मन्ने मण
अयमेयाख्वे अग्निसंभवे अणुभूयपुण्वे) मुझे स्मरण आता है कि मैंने
कहीं पर इस प्रकार का यह अग्नि का उपद्रव पूर्वमें देखा है । (तव
मेहा ! लेस्साहि विसुज्जमाणीहि) इस प्रकार के विचार से हे मेघ ! तुम्हारी
विशुद्ध लेख्यासे-(सोहणेणं अज्जवसाणेणं) शुद्धि जनक मानसिक परिणति से
(तयावरणिज्जकम्माणं खओवसमेणं) तदावरणीय कर्मों के क्षयोपशमसे

ओमां आभतेम इवा लाय्या. आ सूत्रमां ले तणु जय्याये "यावत्" पद आव्या
छे, ते आलीसमां सूत्रमां आवेल वणुनने सूचवनासं छे. (त एणं तुमं मेहा !
तं वणदवं पासित्ता) त्थार आह छे मेघ ! दवाग्निने लेधने तमने (अयमेयाख्वे
अज्जन्थिए जाव समुप्पज्जित्था) आ प्रमाणे आध्यात्मिक-मनोगत-विचार
उद्भूतये. (कहिणं मन्ने मण अयमेयाख्वे अग्निसंभवे अणुभूयपुण्वे !) मने
याह आवे छे छे पडेलं छेछ वणत मे आवे प्रचंड अग्निदाह लेथे छे. (तव
मेहा ! लेस्साहि विसुज्जमाणीहि) आ जतना विचारथी छे मेघ ! तमादी छेछ
पणु ओछ विशुद्ध लेख्याथी (सोहणेणं अज्जवसाणेणं) विशुद्धजनक (मानसिक
परिणतिथी सुमेणं परिणामेणं) विशुद्धजनक परिणतिथी (तयावरणिज्ज कम्माण

વરણીયાનિ યાનિ કર્માણિ=કર્મદલિકાનિ મતિજ્ઞાનાવરણીયભેદરૂપાણિ તેષાં
 'સ્વઓવસમેણં' ક્ષયોપશમેન, તત્ર ક્ષયોપશમઃ, ઉદયાવલીપ્રવિષ્ટાનાં ક્ષયઃ,
 અનુદિતાનામ્ ઉપશમઃ=પ્રતિરુદ્ધોદયત્વમ્, તેન 'ઈહાવૂહમગ્ગણગવેસણં કરેમા-
 ણસ્સ' ઈહાપોહમાર્ગણગવેષણંકુર્વતઃ, તત્ર ઈહનમ્-ઈહા=સદર્થાભિમુખો વિતર્ક
 ઇતિ, અપોહઃ=અપોહનં અપોહો=નિશ્ચયઃ સામાન્યજ્ઞાનોત્તરકાલં વિશેષનિશ્ચયાર્થ
 વિચારણારૂપઃ, માર્ગણમ્=અન્વેષણં=યથાવસ્થિત સ્વરૂપાન્વેષણં, 'ગવેષણ' માર્ગ-
 ણાનન્તરમુપલભ્યસ્ય સ્વરૂપસ્ય સર્વતો નિર્ણયાભિમુખવિચારપરંપરાલક્ષણમ્,
 એતચ્ચતુષ્ટયંકુર્વતઃ, 'સન્નિપુઞ્વે' સંઙ્ગિપૂર્વ=સંઙ્ગિ પૂર્વભવો યત્ર તત્ સંઙ્ગિ-
 પૂર્વમ્ એતાદૃશં 'જાહસરણે' જાતિસ્મરણં' સ્વસ્ય સંજ્ઞિનઃ પૂર્વભવસમ્બન્ધિ જ્ઞાનં
 'સમુપ્પજ્જિત્થા' સમુદપ્પવ્યત=સમુત્પન્નમ્ । મૂત્રે સંજ્ઞીતિ ગ્રહણં સ્વરૂપજ્ઞાપનાર્થ

જાતિસ્મરણ જ્ઞાન કો આવૃત્ત કરને વાલે મતિજ્ઞાનાવરણ કે ભેદરૂપ
 કર્મ દલિકોં કે ક્ષય તથા ઉપશમ સે-(ઈહાવૂહમગ્ગણગવેસણં કરેમાણસ્સ
 સન્નિ પુઞ્વે જાહસરણે સમુપ્પજ્જિત્થા) ઈહા અપોહ માર્ગણ ઓર ગવેષણ
 કરને વાલે તુમ્હેં " મેં પૂર્વભવ મેં સંજ્ઞી થા " ઇસ પ્રકાર કા અપને
 સંજ્ઞિ ભવ કા જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન હો ગયા । ક્ષયોપશમ કા ભાવ
 ઇમ પ્રકાર હે-ઉદયાવલિમેં પ્રવિષ્ટ હુએ કર્મદલિકોં કા ક્ષય હોના, તથા
 જો અભીતક ઉદયમે નહીં આયે હૈ એસે કર્મદલિકોં કા ઉપશમ હોના
 સત્તામે મૌજુદ રહના-ઉદયરૂપ મે નહીં રહના--સદર્થ કી તરફ વિચાર
 ચલતા હૈ ઇસકા નામ ઈહા જ્ઞાન હૈ । સામાન્ય જ્ઞાન કે વાદ વિશેષ
 નિશ્ચયરૂપ જ્ઞાન કે લિયે જો વિચારણા હોતી હૈ ઇસકા નામ અપોહ હૈ ।
 યથાવસ્થિત વસ્તુ સ્વરૂપ કા જો અન્વેષણ હોતા હૈ ઇસકા નામ માર્ગણ

સ્વઓવસમેણં) તદાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનને આવૃત્ત
 કરનારા મતિજ્ઞાનાવરણના ભેદ રૂપ કર્મદલિકોના ક્ષય તેમજ ઉપશમથી (ઈહાવૂહ
 મગ્ગણગવેસણં કરેમાણસ્સ સન્નિપુઞ્વે જાહસરણે સમુપ્પજ્જિત્થા) ઇહા,
 અપોહ, માર્ગણ અને ગવેષણ કરનારા તમને "હું પૂર્વભવમાં સંજ્ઞી હતો." આ
 જાતનું સંજ્ઞી થવાનું જાતિ સ્મરણ ઉત્પન્ન થયું. ક્ષયોપશમનો ભાવ આ પ્રમાણે
 છે-ઉદયાવલિમાં પ્રવિષ્ટ થયેલા કર્મદલિકોનો ક્ષય થવો, તેમજ જે આજ સુધી
 ઉદયમાં આવેલા નથી એવા કર્મદલિકોનો ઉપશમ થવો. સત્તામાં હયાત રહેવું-
 ઉદયરૂપમાં રહેવું નહિ સદર્થને માટે જે વિચાર થાય છે તે ઇહા જ્ઞાન છે. સામાન્ય જ્ઞાન
 બાદ વિશેષ નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન માટે જે વિચાર પરંપરાઓ ઉદ્ભવે છે તે અપોહ છે.
 યથાવસ્થિત વસ્તુના સ્વરૂપનું જે અન્વેષણ થાય છે તે માર્ગણ છે, માર્ગણ બાદ ઉપ-

तेन पूर्वसंज्ञि भवस्यैव स्मरणं जायते नत्वसंज्ञिभवस्योति भावः । ततः खलु त्वं हे मेघ ! 'एयमट्टं' एतमर्थं=पूर्वभवसम्बन्धिज्ञानलक्षणं 'सम्म' सम्यक् यथावस्थं 'अभिसमेसि' अभिसमेपि=अभिजानासि- 'एवं' उक्तप्रकारेण खलु मया 'अईए' अतीते=गते 'दोच्चे' द्वितीये 'भवग्गहणे' जन्मोपादाने जन्म-नीत्यर्थः, इहेव=अस्मिन्नेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे वैताढ्यगिरिपादमूले यावत् तत्र खलु महान् अयमेतद्रूपः अग्निसंभवः अग्निजनितोपद्रवः 'समणुभूए' समनुभूतः=सम्यग् अनुभवद्विपयीकृतः । ततः खलु हे मेघ ! त्वं तस्यैव दिवसस्य 'पच्छावरण्हकालसमयंसि' पश्चादपराह्णकालसमये-सायंकाले इत्यर्थः, 'नियएणं जूहेणं सद्धिं' निजकेन=स्वकेन यूथेन साथं 'समन्नागए यावि होत्था' समन्वागतश्चाप्यभवत्-एकत्रस्थाने दावानलभयात् हस्तिनी यूथेन

है । मार्गण के बाद उपलब्ध स्वरूप की सर्व प्रकार से निर्णय के अभि-मुख हुई जो विचार परंपरा है उसका नाम गवेषण है । (तएणं तुमं मेहा एयमट्टं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूद्वीवे २ भारदे वासे वेयट्ठगिरि पायमूले जाव तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्निसंभवे समणुभूए) इसके बाद हे मेघ ! तुम इस विषय को अच्छी तरह जानने लगे के मैंने इससे पहिले के अपने द्वितीय भव में (इससे पहिले की हाथी पर्यायमें) इसी जंबूद्वीप के भारत वर्ष में वैताढ्यगिरि के नीचे भाग में यावत् इस प्रकार का यह अग्निसंभव अग्निजनित उपद्रव--अनुभवित किया है । (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) इसके बाद हे मेघ ! तुम उसी दिन सायंकाल के समय अपने हथिनियों के यूथ के साथ दावानल के भय से एक स्थान पर

लब्ध स्वप्न की गंभीरी रीते निष्पत्ति तरङ्ग वणती ने विचार परंपरा छे ते गवेषण छे. (तएणं तुमं मेहा ! एयमट्टं सम्मं अभिसमेसि-एवं खलु मया अईए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबूद्वीवे २ भारदेवासे वेयट्ठगिरि पायमूले जाव तत्थणं महया अयमेयारूवे अग्निसंभवे समणुभूए) त्थार जाह छे मेघ ! तमने सारी रीते आ विषयनी जण्ण थवा मांडी छे हुं आना पड़ेलांना जीण लवमां आन जंजुद्वीपना भारत वर्षमां वैताढ्यगिरिनी तणेटीमां रहेतो हुतो त्थारे आवो ज हावाशि प्रक्षेप अनुलब्धो हुतो. (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव दिवसस्स पच्छावरण्हकालसमयंसि नियएणं जूहेण सद्धिं समन्नागए यावि होत्था) त्थार पछी छे मेघ ! तमे तेज दिवसे सायंकाणना वणते पोताना हाथछीआना यथनी साथे

सार्धं संमिलितो भूत्वा स्थितः । ततः खलु हे मेघ ! 'तुज्झं' तव अय-
मेतद्रूपः आध्यात्मिको यावत् मनोगतः संकल्पः=विचारः 'समुप्पज्जित्था'
समुदपद्यत=समुत्पन्नः- 'तं' तत=तस्मात् श्रेयः खलु मम इदानीं गङ्गाया
महानद्याः 'दाहिणिल्लंसि कूलंसि' दाक्षिणात्ये कूले दक्षिणस्यां दिशि भवे-तटे
विन्ध्यगिरिपादमूले=विन्ध्याचलसमीपे, 'दवाग्गिसंताणकारणट्ठा' दावाग्नि
संत्राणकारणार्थं=दावाग्नेः=चनाग्निः, संत्राणं=संरक्षणं तदेव कारणं=
निमित्तं तदर्थं स्वकेन यूथेन सार्धं 'महइमहालयं' महातिमहत=अत्यन्तं विशालं,
'महई' अस्य संस्कृतं- 'महाति' इति, अतिमहत इत्यस्मिन्नर्थे
'महालयं' इत्यस्य संस्कृतं- 'महत' इति । मण्डलं=गोलाकार निरुपद्रवस्थानं
निर्मातुं वृक्षादीन् 'धाइत्तए' उपहन्तु-त्रोटयितुं धातूनामनेकार्थत्वात्, इतिकृत्वा-
मनसि निधाय, एवं 'संपेहेसि' संप्रेक्षसे=विचारयामि, संपेहिता=विचार्य सुखं
सुखेन विहरसि । ततःखलु त्वं हे मेघ ! अन्यदा कदाचित् 'पढमे पाउसंमि'

मिलजुल कर बैठ गये । (तएणं तुज्झं मेहा ! अयमेयारूवे अज्झत्थिए
जाव समुप्पज्जित्था) इसके बाद हे मेघ ! तुम्हें इस प्रकार का यह मनो-
गत संकल्प उत्पन्न हुआ (तं से यं खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए
दाहिणिल्लंसि कूलंसि विंझगिरिपायमूले दवाग्गिसंताणकारणट्ठा एएणं
जूहेण महइमहालयं मंडलं धाइत्तए त्तिकहु एव संपेहेसि) कि इस
समय गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्यगिरि के पास
दावाग्नि से रक्षा पाने के निमित्त अपने यूथ के साथ महातिमहत एक
गोलाकार निरुपद्रव स्थान बनाने के लिये वृक्ष आदि का उखड़वाना
मुझे अयस्कर हैं । (संपेहिता सुहं सुहेणं विहरसि) इस प्रकार का विचार
कर तुम वहाँ आनंद के साथ रहने लगे । (तएण तुम मेहा ! अन्नया
कयाड पढमपाउसंसि) इसके बाद हे मेघ ! तुमने किसी समय जब

दावाग्निना लयथी अेड जय्याअे लेजा भणीने जेसी गया. (तएण तुज्झं मेहा ! अय-
मेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) त्थार जाह हे मेघ ! तमने आ प्रभाणे
मनोगत संकल्प उद्भूतयो. (तं सेय खलु मम इयाणिं गंगाए महानईए दाहिणिल्लंसि
कूलंसि विंझगिरिपायमूले दवाग्गिसंताणकारणट्ठासएणं जूहेण महइमहालयं मंडलं
धाइत्तएत्तिकहु एव संपेहेसि) हे अत्थारे गंगामंडा नदीना दक्षिण दिशा तरइना
दिनारा उपर विन्ध्यागिरिनी पास दावाग्निथी रक्षणु पाभवा भाटे पोताना यूथनी
आथे भूथ विशाल अेड गोण आकारनुं निरुपद्रवस्थान बनानेवा भाटे वृक्षो वगेरे
उयाउवुं सारुं छे. (संपेहिता सुहं सुहेणं विहरसि) आ प्रभाणे विचार करीने
मेघ त्यां सुजेथी पोतानो समय पसार करवा लाय्या. (तएणं तुम मेहा ! अन्नयां
कयाड पढमपाउसंसि) त्थार जाह हे मेघ ! तमे डोड वयते प्रथम वयांकाणम

प्रथमप्रावृष=प्रथमावृष वर्षा काले, 'महावृष्टिकायंसि' महावृष्टिकायं 'सान्न्-
वइयंसि' संनिपतिते जाते भति गङ्गाया महानद्या अदूरसामन्ते' समीपे
बहुभिर्हस्तिनीभि र्यावत् कलभिकाभिश्च सप्तभिश्च हस्तिनीशतैः संपरिवृतः एकं
महतं योजनपरिमण्डलं 'महइमहालयं' महातिमहतं मण्डलं घाएसि' मंडलं-
कर्तुं वृक्षादीन् घातयसि=त्रोटयसि, 'जं' 'तत्थ' तत्र-तस्मिन् स्थाने तणं
वा पत्रं वा काण्ठं वा कण्ठकं वा 'लया वा' लता वा=भूमौ प्रसृताः 'वल्ली वा'
वल्ली वा=वृक्षाधारोहणशीला वा, खाणू वा' स्थाणुर्वा=उपरिभागतन्नुटितो वृक्षः,
'रुक्खे वा' वृक्षो वा=आम्र जम्बूपनसादिकः 'खुवे वा' खुवो वा=द्रव्यगिम्बो
वृक्षः तत् सर्वं 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्वः=त्रिवारम् 'आहुणियरः' आधूयरः=कम्प-
यित्वारं त्रिचाल्यरं 'पाएण उवट्टवेसि' पादेन उत्थापयसि-तृणादिकं चरण मंघ-

प्रथम वर्षा काल में बहुत अधिक वर्षा गिरने लगी तब (गंगाए महा
नईए अदूरसामन्ते बहहिं हत्थिणीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहि य
हत्थिणी सएहिं संपरिवुडे एगं महं जोजणपरिमंडलं महइमहालयं मण्डलं
घाएसि) गंगा महा नदी के समीप अनेक हथिनियों आदि से लगाकर
कलभिकाओं और सात सौ अपने यूथ की हथिनियों से युक्त होकर एक
योजन प्रमित विस्तार वाला महातिमहत मंडल बनाने के लिये वृक्षा
दिक उखाडना प्रारंभ कर दिया (जं तत्थ) जो भी वहां (तणं वा पत्तं वा
कट्टं वा कंटणं वा लयावा वल्लीवा रुक्खे वा खुवे वा) तृण थे
पत्र थे काण्ठ थे, कण्ठक थे भूमि में फैली हुई लताएं थी या वृक्षों पर
चढ़ी हुई वेले थी स्थाणु थे आम्र पनस आदि के बड़े २ वृक्ष थे, या
छोटे २ वृक्ष थे (तं सन्वं तिक्खुत्तो आहुणिय २ उवट्टवेसि) वे सब
तुमने तीनवार हिला हिलाकर उखाड दिये तथा तृण आदिकां को

भूषण वधारे वर्षा पडवा लागी त्थारे ('गाए महानईए अदूरसामन्ते बहहिं हत्थि
णीहिं जाव कलभियाहिय सत्तहिय हत्थिणीसएहिं संपरिवुडे एगं महं जोजण
परिमं उलंमहइमहालयं मंडलं घाएसि) गंगामहा नदीनी पासो धणी हाथणीओ
इल्लिअओ अने सातसो पोटाना यूथनी हाथणीओनी साथे भणीने ओइ थोजन प्रमा-
णुना विस्तारवाणुं मोटाभां मोटुं मंडण बनाववा माटे वृक्षो वगेरे उगाडवा लाग्या.
(जंतन्थ) ओ इंधं पणु त्यां (तणं पत्तं वा कट्टं वा कंटणं वा लया वा वल्लीवा
खाणू वा रुक्खे वा खुवे वा) तृण, पत्र, काण्ठ, कांटा, पृथ्वी उपर प्रसरैली लताओ
अथवा वृक्षो उपर चढैली लताओ, स्थाणुओ आम्रइनस वगेरेनां मोटां मोटां
वृक्षो अथवा नानां वृक्षो हुतां. (तं सन्वं तिक्खुत्तो आहुणियर उवट्टवेसि)
ते जधाने तमे त्रणु त्रणुवार इलापी हुलापीने उपाडी लीधां नेभन तृण वगेरेने

द्वनसंघर्षणादिना प्रध्वंसयसि इत्यर्थः 'हत्थेण' हस्तेन=शुण्डेन 'गिण्हसि' गृहासि लतावृक्षादिकर्मित भावः, 'एगंते एडेसि' एकान्ते त्यजसि-मण्डलाद् दूर नीत्वा प्रक्षिपसीति भावः : ततःखलु हे मेघ ! त्वं तस्यैव मण्डलस्या दूरसामन्ते गङ्गाया महानद्यां दक्षिणात्ये कूले विन्ध्यगिरिपादमूले गिरिषु च यावद् विहरसि, अत्र जावच्छब्देन-दरीकुहरादिषु इति बोध्यम् । ततःखलु हे मेघ ! अन्यदा कदाचित् 'मज्झिमए' मध्यमे 'वरिसारत्तंसि' वर्षारान्ते 'महावुट्टिकायंसि' महावृष्टिकाये-सन्निपतिते सति यत्रैव 'से' ततः मण्डलं तत्रैवोपागच्छति 'उपागत्य 'दोच्चंपि' द्वितीयवारमपि 'मंडलं घाएसि' मण्डलं निरुपद्रवस्थानं कर्तुं तृणलतादिकं घातयसि=प्रध्वंसयसि । अत्र 'जं' तत्थ

चरणों से रगड़ दिया बाद में (हत्थेणं गिण्हसि) तुमने उन्हें अपनी मंड से पकड़ा और (गिण्हिता एगंते एडेसि) पकड़ कर उन सब को अपने मंडल रूप स्थान से दूर लेजाकर डाल दिया । (तएणं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामन्ते गंगाए महानइए दाहिणिल्लं विंझगिरि पायमूले गिरिषु जाव विहरसि) इसके बाद हे मेघ ! तुम उस मंडल के पास गंगा महा नदी के दक्षिण दिशावर्ती तटपर विन्ध्य पर्वत के नीचे भाग में पर्वतों के ऊपर गुफा आदि के भीतर घूमने लगे । (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाहं मज्झिम वरिसारत्तंसि महावुट्टिकायंसि सन्नि वाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) जब किसी समय हे मेघ ! मध्यम वर्षा रात्र में महावृष्टि होने लगती--तो तुम जहां अपना मंडल था वहां आ जाते (उवागच्छता दोच्चंपि मंडलं घाएसि) और आकर वहां जो घास तृण लता आदि उत्पन्न हो जाते उन्हें दुबारा भी अपने

पगथी दणावी दीधां. त्थार पथी (हत्थेणं गिण्हसि) तेमने सूठमां दीधां अने (गिण्हिता एगंते एडेसि) लधने तेमने पोताना मंडणइय स्थानथी हर लध लधने द्दधी दीधां. (तए णं तुमं मेहा ! तस्सेव मंडलस्स अदूरसामन्ते गंगाए महानइए दाहिणिल्लविंझगिरिपायमूले गिरिषु जाव विहरसि) त्थार णाह डे मेघ ! तमे ते मंडणनी पासे मंडा नदी गंगाना दक्षिण दिशा तरइना डांठे विंध्य पर्वतानी तणे-दीमां पर्वतोनी उपर अने गुफाओ वगेरेनी अंदर विचारवा लाग्या. (तएणं तुमं मेहा ! अन्नया कयाहं मज्झिम वरिसारत्तंसि महावुट्टिकायंसि सन्निवाइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) डे मेघ ! त्थारे डोअ वणत वर्षाणा मध्यमां रात्रिना समये भूसणधार वर्षा थती त्थारे तमे न्यां मंडण इतुं त्यां पडोअनी जता. (उवागच्छता दोच्चंपि मंडलं घाएसि) अने पडोअनीने त्यां जे धाम तण लता वगेरे उत्पन्न थध जतां तेमने मंडणने निरुपद्रव अनाववा भाटे णीलवार उपाडी देता

तणं वा जाव सुहं सुहेणं विहरसि' इत्यनेन सम्बन्धः । एवं 'चरिमे' अन्तिमे वर्षारामे महावृष्टिकाये 'सन्निवश्यंमि' संनिपतिते यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैवोपा गच्छसि, उपागत्य 'तच्चंपि' तृतीयवारमपि 'मंडलघायं' मण्डलघातं=मण्डलार्थं लतावृक्षादि प्रध्वंसनं 'करेसि' करोपि 'जं' यत् तत्र 'तणं वा जाव' तणं वा यावत्, तणपत्रकाष्ठकण्टकलतावल्ल्यादिकं दूरे प्रक्षिप्य गङ्गाया दक्षिणकूले गिरिदरी कुहरादिषु, सुखं सुखेन विहरसि ॥ सू. ४२ ॥

मूलम्—अहमेहा । तुमं गङ्गदभावंभि वट्टमाणे कमेणं नलिणि-
वणविहणगरे हेमंते कुंदलोद्धतद्वयतुसार पउरंमि अइकंते अहि-
णवे गिहंससयंसि वियट्टमाणे वणेसु वणकरेणु विविहदिण्णकय-
पंसुघाए तुमं उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिसंडियाभिरामे सयवस
विगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे, करेणुपरि
वारिए उउसमयजणियसोहे काले दिणयकरपयंडे परिसोसियतरुवर-

उस मंडल को निरुपद्रवीभूत करने के अभिप्राय से उखाड़ दिया करते !
(तणं चरिमे वासारनंसि महावृष्टिकायंसि सन्निवाहयंसि जेणेव से मंडले
तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायं करेसि जंतत्थ तणं
वा जाव सुहसुहेणं विहरसि) इसी तरह अन्तिम वर्षा रात्र में जब महा
वृष्टि होने लगती तब भी तुम वहां अपना मंडल था वहां आ जाते
और आकर तीसरी बार भी उस मंडल को सुरक्षित बनाने के अभि-
प्राय से वहां जो भी लतादिक हो जाते उन्हें उखाड़ कर फेंक दिया
करते । इस तरह तुम गंगा महा नदी के दक्षिणकूल पर गिरि, दरी,
कुहरादि को मैं आनन्द के साथ घूमा करते थे । " सूत्र " ४२ "

उता. (तणं च रेमे वासारत्तंसि महावृष्टिकायंसि सन्निवाहयंसि जेणेव से मंडले
तेणेव उवागच्छसि उवागच्छित्ता तच्चंपि मंडलघायं करेमि जंतत्थ तणं वा जाव सुह
सुहेणं विहरसि] आ प्रमाणे ७ वर्षाणी छेइती रात्रिमां न्यारे मण्डावृष्टि यती
न्यारे पणु तमे न्यां पोतानुं मंडण उतुं त्यां पडोय्ती नता अने पडोय्तीने त्रीछ
वार पणु मंडणने सुरक्षित राणवाना हेतुथी ने कंछ पणु लता वगेरे अन्यत्र
थछ नतां तेमने उपाडीने हर देंछी देता उता. आ प्रमाणे तमे मण्डानदी गगाना
दक्षिणु डांडा उपर गिरि, दरी कुहर वगेरेमां सुजेथी विचरता उता. ॥ सूत्र ४२ ॥

सिहरभीमतरदंसणिजे भिगारखंतभेरवरवे णाणाविहपत्तकटुतणकय-
वरुद्धयपइमारुयाइद्धनहयलदुमगणे वाउलियादारुणयरे तण्हा-
वसदोसदूसियभसंतविविहसावयसमाउले भीमदरिसणिजे वट्ठंते दारु-
णंसि गिस्हे मारुयवसपसरपसरियवियंभिण्णं अब्भहियभीमभेर-
वरवप्पगारेणं महुधारापडियसित्तउच्चायमाणधगधगंतसद्धुण्णं
दित्ततरसफुलिगेणं धूममालाउलेणं सावयसयंतकरणेणं अब्भहिय-
वणद्वेणं जालालोवियनिरुद्धधूमंधकारभीओ आयवालोयमहंत तुंब-
इयपुन्नकन्नो आकुंचियथोरपीवरकरो भयवसभसंतदित्तनयणो वेगेण-
महामेहोव्व पवणणोल्लियमहल्लरुवो जेणेव कओ ते पुरा दवग्गि-
भयभायहियण्णं अवगयतणप्पएसरुव्वो रुव्वोदेसो दवग्गिसंताण-
कारणट्ठाए जेणेव मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए, एक्को ताव एसो
गमो ॥सू०४३॥

टीका-गजक्रीडावर्णनमाह-‘अह मेहा’ इत्यादि। ‘अह’ अथ=अनन्तर
वर्षाकालानन्तरं हे मेघ ! त्वं गजेन्द्र भावे वर्तमानः ‘क्रमेण’ क्रमेण अनु-
पूर्वागतेन ‘नलिनिवणविवहणगरे’ नलिनीवनविवधनकरे’-नलिनीवनं=
कमलिनीवनं तस्य विवधनं-विनाशः, तस्य करः, तस्मिन्, कमलिनीवनविना-
शके इत्यर्थः ‘हेमंते’ शीतकाले, ‘कुंदलोद्धउद्धततुसार-पउरंमि’ कुन्दलोद्धो-
द्धततुषारप्रचुरे, तत्र-कुन्दाः पुष्पवनस्पतिविशेषाः, लोघ्राश्च=वृक्षविशेषाः
प्रायः शीतकाले पुष्पिता भवन्ति। अतएव उद्धताः=पुष्पसमृद्धया सम्पन्ना

‘अ. मेहा ! तुमं गइयभवंमि वट्टमाणे’ इत्यादि।

टीकार्थ-(अह) वर्षा काल के बाद (क्रमेण) क्रम प्राप्त (हेमंते) हेमंत
काल जो (नलिनीवण विवहणगरे) नलिनी वन का विध्वंसक तथा (कुंद
लोद्ध-उद्धय-तसार-पउरंमि) कुंद वृक्ष और लोघ्र वृक्षों में पुष्पादि रूप
समृद्धि का कारक होता है और--जिस में तुषार की प्रचुरता रहती

‘अह मेहा ! तुमं गइयभवंमि वट्टमाणे’ इत्यादि

टीकार्थ--(अह) वर्षाकाल बाद (क्रमेण) अनुक्रमे (हेमंते) हेमंत-के (नलिनी
वणविवहणगरे) कमलवनमें विध्वंसक तेमने (कुंदलोद्धउद्धयतसारपउरंमि)
कुंद अने लोघ्र वृक्षोंमें पुष्प वगेरेना रूपमें समृद्धि करना होय छे अने जेभां

यत्र स तथा, तथा, तुषारं हिमं प्रचुरं यत्र सः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तस्मिन् 'अङ्कते' अतिक्रान्ते=एतादृशे शीतकाले व्यतीते 'अहिणवे' अभिनवे=नूतने शीतकालसमाप्त्यनन्तरमुपागते ग्रीष्मसमये 'पत्ते' प्राप्ते समागते इत्यर्थः 'वियदृमाणे' विवर्तमानः इतस्ततो विचरन् वनेषु 'वणकरेणु-विविहदिण्णकयपंसुघाओ' वनकरेणु विविधदत्तकृतः पांशुघातः, तत्र-वनकरेणवः वनहस्तिन्यस्ताभिः विविधः अनेकप्रकारः दत्तः अत एव कृतः पांशुघातः=धूली प्रहारः कामलीलावशात् यस्य सः तथा, 'उडयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे' ऋतुजकुसुमकृतचामरकर्णपूरपरिमण्डिताभिरामः, तत्र-क्रीडार्थं ग्रीष्मऋतु जायमानपाटलकमल पुष्पादिभिः कृतानि यानि चामरवत् कर्णपूराणि=कर्णभूषणानि तैः परिमण्डितः अलंकृतः अतएव अभिरामः=सुन्दरः यः स तथा, 'मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे' मदवशविकसत्कटतटविलिन्नगन्धमदवारिणा सुरभिजनितगन्धः तत्र-मदवशेन=

है (अङ्कते) जब समाप्त हो चुका तथा (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) शीत काल की समाप्ति के बाद ही जब अभिनव ग्रीष्म काल लग चुका तब (गइंदभावंमि वट्टमाणे मेहा तुम) गजेन्द्र की पर्याय में वर्तमान हे मेघ ! तुम (वणेषु वियदृमाणे) वनों में इधर उधर घूमते हुए (वणकरेणुविविहदिण्णकयपंसुघाए) कामलीला से प्रेरित हुई वन की हथिनियों द्वारा दिये गये अनेक विध छुलि प्रहारों से युक्त होने लगे । (उडय कुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे) ग्रीष्म ऋतु में उत्पन्न हुए पाटलकमल पुष्पादि द्वारा चामर के समान कृत कर्णभरणों से परिमण्डित होकर तुम विशेष देखने में सुन्दर बन गये । (मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) काम

पुष्पण प्रमाणुमां आकण पडेलुं होय छे. (अङ्कते) न्यारे पूरा थछ गये। तेमज्ज (अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते) ठंडीनी भोसम पूरी थया पछी न्यारे उनाणे। जेसी गये। त्यारे (गइंदभावंमि वट्टमाणे मेहा तुम) गजेन्द्रना पर्यायमां विद्यमान छे मेघ ! (वणेषु वियदृमाणे) जंगलोमां आभतेम वियस्ता। (वणकरेणुविविहदिण्णकयपंसुघाए) आभंडीडानी लावनाओथी प्रेरित वननी हाथणीओ द्वारा इंद-ओला अनेक धूणना प्रहारोथी युक्त थवा लाओ। (उडयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडियाभिरामे) उनाणांमां भीलेला पाटल कमल पुष्प वजरेथी चमरनी जेम आलीसरओथी सुशोभित थधने तमे सविशेष भूषणरत थछ गया। (मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधे) तमारी महगंध आभंडीडावथी

कामकाडावशेन विकसता=प्रफुल्लिते वटनटे=क्षपोलस्थले किन्ने=आर्द्रकृते येन,
तत्तथा, तत्र गंधमदवारिच=गन्धयुक्तमदजलं चेति कर्मधारयः, तेन 'सुरभि-
जणियगणे' सुरभिजनितगन्धः=शोभनगन्धवान्, 'करेणुपरिवारिए' करेणु
परिवारितः=हस्तिनी परिवारयुक्तः 'उउसमयजणियसोहो' ऋतुसमवजनित
शोभः-ग्रीष्मऋतुक्रीडासुखसम्पन्नः । अथ ग्रीष्मकालो वर्ण्यते-'काले' उष्ण-
त्वस्ये कीदृशो इत्याह-दिणयरकरपयंडे' दिनकरकरप्रचण्डे=प्रचण्डभार्तण्डकिरणै-
रुद्ये 'परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंनणिज्जे' परिशोषिततरुवरशिखर
भीमतरदर्शनीये, तत्र परिशोषितानि तरुवर शिखराणि येन स तथा, अनएव
भीमतरदर्शनीयश्च प्रचण्डतपयत्वात् दुःसहतापकरत्वाच्च, 'मिंगारखंतभेरवरवे'
भृङ्गारखद् भेरवरवे-भृङ्गाराणां=झिल्लीनामकक्रीडानां खवतां=शब्दं कुर्वतां भैरवो=
भगङ्करोरवःशब्दो यस्मिन् तथा, तत्र, 'णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धय पडमारु
खारुयाइद्धनहयलदुसगणे' नानाविधपत्रकाष्ठतृणकचवरोद्धूतप्रतिमासुतादि-

क्रीडा के वश से प्रफुल्लित कणेल रथली को गीला करने वाले
मद जल से तुम्हारी गंध निराली बन गई । (करेणु परिवारिए) हथि-
नियों के परिवार से युक्त होकर तुम (उउसमयजणियसोहो) ग्रीष्म
ऋतु काल संबन्धी क्रीडा सुखों का अनुभव करने लगे । (काले दिणयर-
कर पयंडे) परन्तु दैव दुर्विपाक से तुम (वट्टे दारुणंमि गिम्हे) उसी
वर्तमान भयंकर ग्रीष्म काल में जो सूर्य की प्रचण्ड किरणों द्वारा अनि
उग्र बना हुआ था (परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे) जिस
में वृक्षों की शिखरों तक शुष्क हो चुकी थी और इसी से
जो प्रचण्ड धूप से युक्त होने के कारण दुःसह ताप कर्ता हो रहा था
(मिंगारखंतभेरवरवे) शब्द करते हुए झिल्ली नामके क्रीडों के नय-
मद शब्दों से जो व्याप्त था (णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धय पडमारु

प्रकुट्ट थयेला क्षपोल स्थाने सिंघित करना महन्वणुथी अद्भुत थई गई होती.
(करेणुपरिवारिए) हाथणीओना परिवार साथे तमे (उउसमयजाणियसोहो)
उनाणानी भोसमने भाटे सुणद क्षमझीओमां आग्रत थई गया. (काले दिणयर
करपयंडे) पण लाज्यनी विटंणुथी तमे (वट्टे दारुणंमि गिम्हे) ते वणतना
प्रयंड सूर्यना झिरणुथी उग्र थई गयेला ग्रीष्मक्षणमां (परिसोमिय तरुवरसिहर
भीमतरदमणिज्जे) जेमां वृक्षोना छेउ उपरिहाग सुधां सूझाई गया होता ओथी
ते अतिशय संतप्त करना थई पडयो होता. (मिंगारखंतभेरवरवे) तमगंओना
नयमद शब्दथी व्याप्त थयेला, (णाणाविहपत्तणकट्टकयवरुद्धयपडमारुयाइद्धनह

गधनभस्तलद्रुमगणे, तत्र-नानाविधाः पत्रकाष्ठतृणकचवराः उद्धूता ऊर्ध्व
सुक्षिप्ताः येन सः, अत एव 'पइस्सारय' प्रतिमारुतः=प्रतिकूलपवनस्तेन
आदिग्धं=व्याप्तं नभस्तलं द्रुमगणश्च यस्मिन् सः, प्रचण्डवायौ प्रचलतिसति
पत्रादि कचवरान्तानां पुञ्जः उड्डीयते, तेनैव गगनं द्रुमाश्च व्याप्ता भवन्तीति
भावः, 'वाउलिया दारुणयरे' वातोलिका दारुणतरे, तत्र वातोलिकाः=वात्याः
'भूताल्या' इति आपायां, ताभिः दारुणतरे=महाभयंकरे, यत्र प्रतिस्थलं
चक्रयातः प्रादुर्भवतीत्यभिप्रायः 'तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले'
तृष्णावशदोषदूषितभ्रमद्विविधश्वापदसमाकुले, तत्र तृष्णावशेन=पिपासावशेन
ये दोषाः=वेदनादयः तैः दूषिताः=पीडिताः, अतएव भ्रमन्तः=इतस्ततो
परिभ्रमन्तो ये विविधाः श्वाणदा=व्याघ्रादयस्तैः समाकुले व्याप्ते 'भीमद-
रिसणिज्जे' भीमदर्शने 'वटंते' वर्तमाने 'दारुणंभि' दारुणे=भयंकरे 'गिम्हे'
ग्रीष्मे 'दृशे ग्रीष्मकाले त्वं वनाग्निना पराभूतः, इति वक्तुं वनद्वयं विशेषणा-
न्याह- 'मारुयवसपसरपसरियवियंभिण्णं' मारुतवशप्रसरप्रसृतविजृम्भितेन,
मारुतवशेन यः प्रसरः=प्रसरणं तेन प्रसृतौ-विजृम्भितः=प्रबलीभूतो यः स तथा

याइद्धनहयलद्रुमगणे) जिस में प्रचण्ड वायु के चलने से अनेकविध
पत्र, तृण, काष्ठ आदि रूप कूडा इधर उधर उड़ता हुआ गगन और
द्रुमों को आच्छादित कर रहा था, (वाउलिया दारुणयरे) जिसने जगह
२ वधुरे उठते हुए दिखलाई दे रहे थे और उसी से जो महाभयप्रद
हो रहा था (तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले) प्यास से
उत्पन्न वेदनादिदोषों से पीडित हुए व्याघ्रादि जानवर जिसमें इधर
उधर परिभ्रमण कर रहे थे और इसी कारण (भीमदरिसणिज्जे) जो
तीव्र दुःख का हेतु होने से वह जंगल भयजनक दिखलाई दे रहा था
(मारुयवसपसरपसरियवियंभिण्णं) प्रचण्ड हवा के वस से प्रबली

यलद्रुमगणे) जेभां प्रचंड पवनने दीधि पुण्डण प्रमाणुभां पत्र, तृणु काष्ठ वगेरेना
उत्तराथी आकाश अने वृक्षो ढंकाई गया होता. (वाउलियादारुणयरे) जेभां
आभेर वटोणियाओ उडी रह्या होता अने तेथी ते वधु लयंकर लागतो होता,
(तण्हावसदोसदूसियभमंतविविहसावयसमाउले) तरसथी उत्पन्न वेदना वगे-
रेथी पीडाता वरु वगेरे प्राणीओ जेभां आभतेम विचरी रह्यां छे, अने तेने दीधि
(भीमदरिसणिज्जे) अतिशय दुःखतुं कारणु डोवाथी ते जंगल लयेत्पादक
लागतुं हुतुं. (मारुयवसपसरपसरियवियंभिण्णं) प्रचंड पवनना आपातोथी

तेन, वनदवेनेति सस्वन्धः, पुनः कीदृशेन 'अव्महियभीमभैरवरवप्पगारेणं' अव्यधिकभीमभैरवरवप्पकारेण, तत्र-अव्यधिकः=सातिशयः भीम-भैरवः अत्यंतभयंकरो रवप्रकारः=शब्दप्रकारो यस्य स तथा तेन, 'महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधमधगतसदुद्धुएणं'- मधुधारापतित सिक्तोद्धावमानशब्दोद्धूतेन, तत्र मधुधाराया यत्पतितं=पतनं तेन मिक्तिः=सिञ्चितः अतएव उद्धावमानः प्रवर्धमानः धमधगांयमानः=जाज्वल्यमानः शब्दोद्धूतः=शब्दायमानः, तेन, 'दित्तरसफुल्लिगेणं' दीप्ततरसफुल्लिङ्गेन, तत्र दीप्ततरः=अत्यन्त प्रकाशमानः सफुल्लिङ्गेन सहितो यः सः तथा तेन, 'धूममालाकुलेन=धूमसमूहयुक्तेन, 'सावयसयंतकरणेण' श्वापदशतान्तकरणेन तत्र श्वापदाः व्याघ्रादयो वनजंतवस्तेषां शतानि, तेषाम् अन्तकरणः=विनाशक स्तेन एतादृशेन 'अव्महियवणदवेणं' अव्यधिकवनदवेन=प्रचण्डदावाग्निना अथ हस्तिविशेषणान्याह-'जालालोवियनिरुद्धधूमंयकारभीओ' ज्वालालोपितनिरुद्धधूमान्धकारभीतः, तत्र ज्वालाभिः आलोपितः=कृताच्छादनः निरुद्धो=निवारितो गन्तव्य मार्गगमनेन, अतएव धूमान्धकारभीतश्च=धूमजनितान्धकाराद् भयं प्राप्तश्च, यः सः 'आयवालोयमहंततुंवइयपुन्नकन्ने' आतपालोकमहातुम्बकितपूर्णकर्णः, तत्र आत-

भूत हुइ (अव्महियं भीमभैरवरवप्पगारेणं) तथा अत्यधिक भयप्रद कौरव रूप शब्द प्रकारवाली (महुधारापडीयसित्तउद्धायमाणधमधगत सदुद्धुएणं) मधुधारा के गिरने से सिंचित होने के कारण प्रवर्धमान, जाज्वल्यमान तथा शब्दायमान (दित्तरसफुल्लिगेणं) दीप्ततर सफुल्लिगयुक्त (धूममालाउलेणं) धूममाला से आकुल (सावयसयंतकरणेणं) तथा श्वापद शत को विनाशक ऐसी (अव्महियवणदवेणं) प्रचण्ड दवाग्नि से (जालालोवियं निरुद्धधूमंयकारभीओ) ज्वालाओं द्वारा गन्तव्यमार्ग रुक जाने के कारण धूम जनित अंधकार से भयभीत बन गये। (आयवालोय-

प्रणण थयेला (अव्महियभीमभैरवरवप्पगारेणं) तेमण णहुण लय पमाडनाश डेरवइय शब्द विशेष युक्त (महुधारापडियं सित्तउद्धायमाणधमधमंतसदुद्धुएणं) महुधाराथी सिंचित होवाने कीधे प्रवर्द्धमान, जलज्वल्यमान तेमण शब्दायमान (दित्तरसफुल्लिगेणं) दीप्ततर तणुणाओथी युक्त (धूममालाउलेणं) धूमाओथी आधूण (सावयसयंतकरणेणं) तेमण सेंडो श्वापदो (डिंसड प्राणीओ) ना विनाश डे ओवा (अव्महियवणदवेणं) प्रचंड दवाग्निनी (जालालोवियं निरुद्धधूमं यकारभीओ) ज्वालाओवाडे रेकाछ गयेला मार्गने कीधे अने धूमाओथी थयेला अंधागथी लयलीत थई गया। (आयवालोयमहंततुंवइयपुन्नकन्ने) ते वणते

पालोकेन=वह्नितापदर्शनेन महान्तौ=विशालौ तुम्बाकितौ=अरहट् तुम्बस्सदृशौ
 भयव्याकुलत्वात् निश्चलौ, पूर्णौ कर्णौ यस्य सः तथा, वह्नितापदर्शनजनित
 भयेन स्थिरीकृतकर्णयुगलः इत्यर्थः। आकुंचियथोरपीवरकरे' आकुञ्चित-
 स्थूलपीवरकरः, तत्र आकुञ्चितः संमोदितः स्थूलः पीवरः=पुष्टः करः
 शुण्डादण्डो यस्य स तथा, भयवसभमंतदित्तनयणौ ' भयवशभजद् दीप्त
 नयनः, तत्र-भयवशेन भजती=दिशः सेवमाने सर्वदिक्षु धाम्माने दीप्ते नयने
 यस्य सः तथा, भयवशेन सर्वदिक्षु विलोकयन्नित्यर्थः, 'वेगेन महामेहोव्व'
 वेगेन महामेघइव, 'पवणणोल्लियमहल्लरुवो' पवननोदितमहारूपः=प्रचण्डपवन
 प्रेरितो विशालरूपो महामेघ इव त्वं दवाग्निजनितभयप्रेरितः सन् वेगवान्
 इत्यर्थः, 'जेणेव कओ ते पुरा' यत्रैव कृतस्त्वया पुरा=यत्रैव त्वया पुरा=
 पूर्वकाले कृतः तृणवृक्षरहितो वनप्रदेश इत्यग्रे वक्ष्यमाणार्थेन सम्बन्धः। कीदृ-
 शेन त्वया इत्याह 'दवग्निमयभीतहियएणं' इति दवाग्निमयभीतहृदयेन,
 वनाग्निनो भयभीतं=भयाक्रान्तं हृदयं यस्य सः तेन, 'अवगयतणप्पएस
 रुक्खे' अपगततृणप्रदेशवृक्षः=तृणानि च प्रदेशाश्च=तेषामेव तृणानामवयवाः
 मूलादयः, एपां द्वन्द्वे, अपगताः=अपसारितास्तृणप्रदेशवृक्षा यत्र स तथा,
 'रुक्खोद्देशः'-वृक्षोद्देशः=वनप्रदेश इत्यर्थः। किमर्थं वनप्रदेशस्य तृणाद्यपसारणं

महंत तुम्बइयपुन्नकन्ने) उस समय तुम्हारे अग्निजनित ताप के देखने
 से अरहट्ट की घड़ी के समान विशाल दोनों कान पूर्ण रूप से निश्चल
 हो गये थे। (आकुंचिय थोरपीवरकरे) परिपुष्ट स्थूल शुण्डादण्ड तुम्हारा
 सिमट गया था। (भयवसभमंतदिन्नयणो) भय के वश से दोनों तुम्हारे
 दीप्त नयन घूमने लग गये थे--अर्थात् सर्व दिशाओंकी ओर देखने लग
 गये थे--(वेगेन महामेहोव्व पवणणोल्लियमहल्लरुवो) दवाग्नि जनित
 भय से प्रेरित हुए तुम पवन से प्रेरित मेघ की तरह अपने विशाल रूप
 को वेग युक्त बना वहां से (जेणेव कओ ते पुरा दवग्नि मयभीय हिय-
 एणं अवगयतणप्पएसरुक्खा रुक्खोद्देशो दवगिसंताणकारणट्टाए जेणेव

तमारा रडेंटना ढेंयडां जेवा भोट्टा वन अग्निनी ज्वाणाओने जेवाथी संपूण्णपणे
 स्थिर थड गथा उता. (आकुंचियथोरपीवरकरे) तमारी पुष्ट सूंड संधैआध गध
 (भयवसभमंतदिन्नयणो) लयने लीधे तमारां जने नेत्रो इरवा लाज्यां उतां.
 ओट्टे के तमे ओमेर जेवा लाज्या उता. (वेगेन महामेहोव्व पवणणोल्लिय-
 महल्लरुवो) दवाग्निना लयथी प्रेशओला तमे पवनथी प्रेशओला वाहणांओनी जेम
 पोताना विशाण इपने जडपी जनावीने त्यांथी (जेणेव कओ ते पुरा दवग्निमयमिय
 हियएण अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोद्देशो दवगिसंताणकारणट्टाए जेणेव मंडले

तेणेव त्वयाकृतमिति जिज्ञासायामाह—‘दवाग्निसंताणकारणट्टाए’ दवाग्निसंत्रण-
कारणार्थम्—‘दवाग्नितः संत्राणहेतुरिदं भवतु’ इत्येतद्=, तथा—यत्रैव मण्डलं
विद्यते तत्रैव ‘पहारेत्थ गमणाए’ प्राधारयद् गमनाय गन्तुं प्रवृत्त—इत्यर्थः ।
‘एको ताव एस गमो’ एकः=प्रथमस्तावत् प्रस्तुतः एषःअयं, गमः=आला-
पकः, गजभवसम्बन्धी अधिकार इत्यर्थः ॥सू. ४३॥

मूलम्—तए णं तुमं मेहा ! अन्नया कयाइं कमेणं पंचसु उऊसु
समइक्कंतेसु गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले मासे पायवसंघंससमुट्टिणं
जाव संवट्टिणसु मियपसु पक्खिसरीसवेसु दिसो दिसिं विप्पलायमाणेसु
तेहिं बहूहिं हत्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए,
तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य, वग्धा य वियाय दीवियाय अच्छा य
तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला ससा
कोकं तेया चित्ता चिल्लाला पुव्वप्पविट्ठा अग्गिभयविट्ठुया एगयाओ बिल-
धम्मेणं चिट्ठंति । तए णं तुमं मेहा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छ-
सि उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहि य एगयओ
बिलधम्मेणं चिट्ठंसि । तए णं तुमं मेहा ! पाए णं गत्तं कंडुइस्समिन्निकट्टु
पाए उक्खित्ते, तंसि च णं अंतरसि अन्नेहिं बलवंतेहिं सत्तेहिं पणो-
लिज्जमाणे ससए अणुप्पविट्ठे । तए णं तुमं मेहा ! गायं कंडुइत्ता पुणरवि
पायं पडिनिक्खमिस्सामिंत्तकट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि

मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए एक्को ताव एसगमो) जहां पर तुमने अपना
पट्टिले दवाग्नि से भयभीत हृदय होकर उससे त्राण रक्षण पाने के लिये
तृणरहित प्रदेश वृक्षोद्देश—वनप्रदेश—मंडल—बनाया था उस ओर चल
दिये । यह गजभव संबन्धी प्रथम अधिकार है । सूत्र “४३”

पहारेत्थगमणाए एक्को ताव एस गमो) कथां पडेलीं तमे दावाग्निथी लय पाभीने
तेनाथी रक्षण भाटे तूणु बगरनेो वनप्रदेश (मंडल) बनाव्यो हुतो ते तरक्ष व्याख्या.
आ गजभव संबन्धी प्रथम अधिकार छे ॥ सूत्र “४३” ॥

पासित्ता पाणाणुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए
से पाए अंतराचेव संधारिए, नो चेव णं णिबिखत्ते, तएणं तुमं !
ताए पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परिच्छीकए साणु-
स्साउए निबद्धे । तएणं से वणदवे अड्ढाइज्जाइं राइंदियाइं तं वणं
झामेइ झामित्ता निट्टिए उवरए उवसंते विज्झाए याविहोत्था । तएणं ते
बहवे सीहा य जाव चिल्लला य तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्झायं
पासंति पासित्ता अग्निभयविप्पमुक्का तण्हाए य लुहाए य परब्भाहया
समाणा मंडलाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता सब्बओ समंता
विप्पसरित्था । तएणं तुमं मेहा ! जुन्ने जराजजरियदेहे सिढिल-
बलियया पिणद्धगत्ते दुब्बले किलंते जुंजिए पिवासिए अत्थामे अबले
अपरक्कमे अचंक्रमणे वा ठाणुखंडे वेगेण विप्पसरिस्सामित्तिकट्टु पाए
पसारेमाणे विज्जुहए विव रयय—गिरिपब्भारे धरणितलंसि सब्बंगे हय
सन्निवइए । तएणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूया उज्जला
जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरंसि । तएणं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव
दुरहियासं तिन्निराइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एगं वाससयं
परमाउं पालइत्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे रायगिहे नयरे सेणि-
यस्स रन्नो धारिणीए देवीए कुच्छिंसि कुमारत्ताए पच्चायाए ॥सू०४४॥

टीका—‘तएणं तुमं !’ इत्यादि । ततः खलु हे मेघ ! त्वम् अन्यदा
कदाचित् क्रमेण ‘पंचसु उज्जसु’ पञ्चसु=प्रावृट्-वर्षारान्नशरद्-हेमन्त-वसन्तेषु

‘तए णं तुमं मेहा-इत्यादि’

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (अन्नया कयाइं)
किसी समय—अर्थात् उस समय जब कि (क्रमेणं) क्रमक्रम मे (पंचसु-

‘तए णं तुमं मेहा इत्यादि’

टीकार्थ—(तए णं) त्थार आहं (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (अन्नया
कयाइं) केछ वयत अट्ठे के (क्रमेणं) अनुक्रमे (पंचसु उज्जसु) प्रावृट्, वर्षा,

ऋतुषु 'समइकंतेसु' समतिक्रान्तेषु=व्यतीतेषु, ग्रीष्मकालसमये=ग्रीष्मऋतुसमये, जेष्ठमूले मासे=ज्येष्ठमासे, 'पायवसंघं समुद्विष्टं' पादपसंघर्षसमुत्थितेन=वंश रण्यादि संघर्षजनितेन, 'जाव संवद्विष्टसु' यावत् संवर्तितेषु अत्र यावच्छब्देन-शुष्कतृणपत्रकचवरमारुतसंयोगदीपितेन महाभयंकरेण हुतवहेन वनदव-ज्वालासंप्रदीप्तेषु वनेषु धूमव्याप्तासु दिशासु. महावातवेगेन संघटितेषु छिन्नजालेषु, आपतत्सु, सकोटरवृक्षेषु कौटराभ्यन्तरे दह्यमानेषु० वनप्रदेशेषु, भृङ्गारिका दीनक्रन्दितरवेषु वृक्षेषु. यत्र गिरिवरेषु पक्षिसंघाः पिपासावशेन शिथिलीकृतपक्षाः बहिष्कृतजिह्वातालुकाः, व्यावृतमुखा भवन्ति, तत्रैत्यादि

उक्तसु) पांच -प्रावृट्, वर्षारित्र शरद्, हेमन्त, और वसन्त ये ऋतुएँ (समइकंतेसु) व्यतीत हो चुकी थीं और (ग्रीष्मकालसमयंसि) ग्रीष्मकाल का समय आ चुका था और जब (जेष्ठमूले मासे) जेष्ठ के महीनेमें (पायवसंघंसमुद्विष्टं जाव संवद्विष्टसु मियपमुपक्खिसरीसवेसु दिसोदिसं विप्पलायमाणेसु) वृक्षादिक के परस्पर संघर्षण से पैदा हुई अर्थात् पवन से कंपित हुए वंश आदि का परस्पर घर्षण से उत्पन्न हुई। यावत् ॥ शब्द से शुष्क पत्र तृण आदि रूप कूड़े में पवन के संयोग से दीपित हुई, ऐसी महा विकराल जंगल की अग्नि से वन प्रज्वलित हो रहा था तथा दिशाएँ धूम से आच्छादित हो रही थीं एवं कौटरयुक्त--पोले वृक्ष वात के वेग से संघटित होकर आग लगने से नीचे जमीन पर गिर गये थे तथा उनमें लगी--अग्नि ज्वाला जब शान्त हो गई थी। तथा वन के वृक्ष भृङ्गारिकों के दीन आक्रन्द जवनों से युक्त हो रहे थे। तथा पर्वतों के ऊपर पिपासा के वश से आकुलित हुआ पक्षी शिथिल पंखवाला प्रकाटित तालु जिह्वा वाला तथा

शरद्, हेमन्त अने वसन्त ऋतुओ (समइकंतेसु) ओक ओक करीने पसार थछ गछ अने (ग्रीष्मकालसमयंसि) उनाणानी भोसभ आवी ते वणते (जेष्ठमूले मासे) जेठ महिनामां (पायवसंघंसमुद्विष्टं जाव संवद्विष्टसु मियपमुपक्खिसरीसवेसु दिसोदिसिं विप्पलायमाणेसु) पवनथी कंपित थयेला वांस वगेरेना परस्पर घर्षणुथी उद्वेला, "यावत्" शण्दथी शुष्क तृत्र घास वगेरेमां पवनना सहयोगथी प्रज्वलित थयेला वनना महा विकराण अग्निथी ल्यारे जंगल सणगी उठ्युं उतुं तेमज ओमेर दिशाओ धुमाउथी ढंडाछ गछ उती, पोलां वृक्षो पवनना संघर्षणुथी सणगीने जमीनहोस्त थछ गयां उतां. अने धीमे धीमे तेमां अजती अग्निजवाणाओ शांत थछ गछ उती, जंगलना वृक्षो भृङ्गारिकेना दीन-इंदनथी शण्द युक्त थछ रह्या उता, पर्वताना उपर तरस्यां अने व्यावृत थयेमां

संग्रहः, संवर्तितेषु=एकत्र संमिलितेषु, केषु संवर्तितेषु? इत्याह-मियपसुप-
विखसरीसवेसु' मृगपशुपक्षिसरीसृपेषु, यत्र मृगाः पशवः पक्षिणः सरीसृपाः=
गोधानकुलभुजङ्गादयो भयवशादेकत्र समागत्य संमिलिता इति भावः। 'दिसो-
दिसि विप्पलायमाणेषु' दिशिदिशि विपलायमानेषु यदा दावानलतापार्ताः
सन्तः सर्वतः समन्तात् सर्वे मृगपशुपक्षिसरीसृपाः पलायितास्तदा, इति भावः,
ताभिर्बहुभिर्हस्तिनीभिश्च सार्धं यत्रैव तन्मण्डलं तत्रैव प्राधारयद् गमनाय=
त्वं गन्तुप्रवृत्ताः। 'तत्थणं' तत्र खलु तस्मिन् त्वत्कृतनिरुपद्रवमण्डले 'अण्णे'
अन्ये स्वजातिभिन्नाः 'बहवे' बहवोऽनेके 'सीहाय' सिंहाश्च 'वग्धाय' व्याघ्राश्च
'विगाय' वृकाश्च 'अधवेसरा' इति भाषायां 'दीविया य' द्वीपिकाः=द्वीपिनः
'अच्छा य' रिक्षाः=भल्लुकाः, 'रीछ इति भाषायां 'तरच्छा य' तरक्षाः=

फाड़े हुए मुखवाला बना हुआ था और प्रतिक्षण श्वास छोड़ रहा था
तथा मृग पशु पक्षी एवं सरीसृप भय के वश से एकत्रित होकर एक
जगह आकर बैठ गये थे और दावानल से संतप्त होकर वे दिशा वि-
दिशा की ओर पलायमान हो रहे थे--(तेहिं बहूहिं हात्थिणीहिं य
सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उनके अनेक हथिनियों आदि के
साथ जहाँ वह मंडल था वहाँ तुम चले जा रहे थे। (तत्थणं अण्णे बहवे
सीहाय वग्धाय विगाय दिवियाय अच्छा य तरच्छाय परासराय सरभाय सियाला
विराला सुणहा कोला, ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लली, पुव्वपविट्ठा
अग्गिभयविट्ठ्या एगयओ विलधम्मणेण चिट्ठंति) वहाँ तुम्हारे आने से
पहिले ही तुम्हारी जाति से भिन्न जाति के अनेक सिंह, व्याघ्र, वृक,
द्वीपि, रीछ, तरक्ष, परासर, सरभ, मृग विशेष--शृगाल, बिडाल--

पक्षीओ शिथिल पांजवाणां गडार देभाता ताबु अने लुलवाणां तेमज झटीरडेला
भों वाणां थछ गयां उतां अने दरेक क्षणु श्वास गडार डाढी रद्यां उतां। उरण्णो
पशु, पक्षी, अने साप वगेरे लयत्रस्त थछने ओक स्थाने लेगां मणीने भेसी गयां
उतां, दावाशिथी संत्रस्त थयेलां तेओ दिशा अने विदिशाओमां नास लाग करी
रद्यां उतां। (तेहिं बहूहिं हात्थिणीहिं य सद्धिं जेणेव से मंडले तेणेव पहारे-
त्थ गमणाए) ओवा समये तमे धणी हाथणीओनी साथे पोताना मंडण तरक्ष
जछ रद्यां उता। तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य वग्धाय विगाय य दीविया य
अच्छा य तरच्छा य परासरा य सरभा य सियाला विराला सुणहा कोला
ससा कोकंतिया चित्ता चिल्लला पुव्वपविट्ठा अग्गिभयविट्ठ्या एगयओ
विलधम्मणेणचिट्ठंति) त्यां तभारा पछोन्थता पछेलां ज तभाराथी जुद्धी जतना
सिंह, वाघ, वरु, द्वीपी, रीछ, तरक्ष, परासर, सरभ (अण्ठापट्ट प्राणी

व्याघ्रविशेषाः 'परास्वरा य' वन्यजन्तुविशेषाः, 'मरभा य' शरभाः=मृगविशेषाः, 'स्त्रियाला' शृगालाः, 'विराला' बिडालाः=वन्यमार्जाराः, 'सुहणा' श्वानः 'कोला' शूकराः 'ससा' शशकाः 'कोकंतिया' कोकन्तिकाः=लोमटकाः=लोमडी' इति भाषायां 'चित्ता' चित्रा=चित्रकाः श्वापदविशेषाः 'चित्ता' इति भाषायां, 'चिल्ला' अयं दंशीयः शब्दः-वन्यरासभाः, 'पुव्वपविष्ठा' पूर्वप्रविष्ठाः हे मेघ ! त्वदागमनात्पूर्वमेव समागताः 'अग्निभयविद्भुया' अग्निभयविद्भुताः=दावानल-भयान् पलायिताः 'एगयओ' एकतः=एकस्मिन् स्थाने तव मण्डले 'विलधम्मणेण' विलधर्मेण विलाचारेण यथा एकस्मिन् विले यावन्तो मकोटकादयः समान्ति तावन्तस्तिष्ठन्ति एवं तेऽपि 'चिट्ठन्ति' तिष्ठन्ति । ततः खलु हे मेघ ! त्वं यत्रैव स्वमण्डलं तत्रैवोपागच्छसि उपागत्य तैर्बहुभिः सिंहैः यावत् चिल्ल-लैश्च 'एगयओ' एकत्र=एकस्मिन् स्थले विलधर्मेण 'चिट्ठसि' तिष्ठसि । ततः

जंगली मार्जार--कुत्ते, सुअर, शशक, लोमडी--चित्रक--चीत्ते और जंगली गधे ये सब प्रविष्ट हो चुके थे । ये सब यहां अग्नि के भय से डरकर ही आये हुए थे । और जिस प्रकार मकोड़े एक विलमें जितने समाते बनते हैं समा जाते हैं उसी प्रकार ये सब भी इसी तरह से उस तुम्हारे द्वारा निर्मित मंडल में समाये हुए बैठे थे । (तए णं तुमं मेहा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) इसके बाद हे मेघ ! तुम चलते हुए जहां अपना मंडल था वहां आये (उवागच्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहिं य एगयओ विलधम्मणेण चिट्ठसि) आकर तुम उन अनेक मिहादि से लेकर जंगली गधे तक के जानवरों के साथ एक जगह विलधर्म से बैठ गये अर्थात् जिस तरह उस में समाते बने

(विशेष) शृगाल, बिडाल-जंगली मार्जार-कुत्तरा, लूंड, ससलां, लोडडी, चित्ता अने जंगली गधेडा आ गधा प्राणीओ पेसी गया हुतां. आ सवे अग्निथी लयत्रस्त थधने ज आवेलां हुतां जेम भडोडा ओक दरमां जेटला जनी शडे तेटला पेसी जय छे तेम आ गधा प्राणीओ आ प्रमाणे ज तमारा भंडणमां गमे तेम डरीने पेसी गयां हुतां. (तए णं तुमं मेहा ! जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि) त्थार ग्राह हे मेघ ! यावतां यावतां तमे ज्थां पोतानुं भंडण हुतुं त्यां पछांथी गया. (उवाग-च्छित्ता तेहिं बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्ललएहिं य एगयओ विलधम्मणेण चिट्ठसि) पछांथीने तमे अनेक सिंहु वजेरेथी मांडीने जंगली गधेडां सुधीना प्राणीओनी आथे ओक स्थाने लेगा भणीने 'जिलधर्म' थी जेन्नी गया. जेटवे हे गमे ते रीते भंडणमां तमे पोताना थूथनी आथे सभाविष्ट थध गया. (तए णं तुमं मेहा ! पाएणं गत्तं कंडु

खलु त्वं हे मेघ ! 'पाएणं पादेन चरणेन 'पत्तं' गात्रं-शरीरं 'कंडुइस्सामि' कंडूयिष्ये=गात्रविघर्षणं करिष्यामि, त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति मनसि विचिन्त्य त्वया 'पाए' पादः 'उक्खित्ते' उत्क्षिप्तः=उद्धर्तकृतः उत्थापितः 'तंसि च णं' तस्मिन् च खलु 'अंतरंसि' अन्तराले=मध्ये तस्मिन्नेवावसरे अन्यैर्बलवद्भिः सत्त्वैः 'पणोलिज्जमाणे' प्रणोद्यमानः २ प्रेर्यमाणः २ चारं चारं प्रक्षिप्यमाण इत्यर्थः 'ससए' शशकः 'अणुपविट्ठे' अनुप्रविष्टः तस्मिन्नेव तत्पदन्यासस्थले समागत्योपविष्टः । तदनन्तरं त्वं हे मेघ ! 'गायं' गात्रं 'कंडुइत्ता' कण्डूयित्वा, पुनरपि पादं 'पडिनिक्खमिस्सामि' प्रतिनिक्षेपयिष्यामि=स्थापयिष्यामि त्तिकट्टु' इतिकृत्वा=मनसि विचार्य यावत्पादं निक्षेप्तुमिच्छसि, तावत् तं बलवद्भिरन्यैर्बलवत्पशुभिर्निराकृतं शशकम् 'अनुपविट्ठं' अनुप्रविष्टं=चरणन्यासस्थानस्थितं 'पाससि' त्वं पश्यसि, दृष्ट्वा 'पाणाणुकंपयाए' प्राणानुकम्पया=प्राणानां सकल

समा गये—(तएणं तुमं मेहा ! पाएणं गत्तं कंडुइस्सामित्ति कट्टु पाए उक्खित्ते) इसके बाद हे मेघ ! वहां सकडाइ के साथ बैठे हुए तुमने “चरणसे शरीर को खुजाऊंगा” इस रूयाल से अपना चरण ऊंचा उठाया (तंसि णं अंतरंसि अन्नेहि बलवंतेहि सत्तेहि पणोलिज्जमाणे २ ससए अणुपविट्ठे) पैर के ऊंचा उठाने पर खाली हुए उस स्थान पर अन्य बलवान प्राणियों द्वारा बार २ इधरसे उधर धकेला गया एक शशक आकर बैठे गया । (तएणं तुमं मेहा ! कंडुइत्ता पुनरपि पायं पडिनिक्खमिस्सामित्ति कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) इसके बाद हे मेघ ! तुमने अपने शरीर को खुजला कर ज्यों ही नीचे चरण रखने के लिये इच्छा की त्योंही तुमने अन्य बलिष्ठ जानवरों द्वारा निराकृत उस शशक को अपने पैर रखने के स्थान पर देखा—(पासित्ता पाणा

इस्सामित्ति कट्टुपाए उक्खित्ते) त्थार पछी हे मेघ ! त्यां सकडाइमां भेडेला तमे पणथी शरी ने भंजवाणवा भाटे पोतानो पण उपाउथो. (तंसि णं अंतरंसि अन्नेहि बलवंतेहि सत्तेहि पणोलिज्जमाणे २ ससए अणुपविट्ठे) पण उथो थवाथी भादी पडेदी जग्ग्या उपर भील गणशादी प्राणीओथी आभतेम हुउसेवायेलुं ओक ससलुं आवीने भेस्सी गथुं. (तएणं तुमं मेहा कंडुइत्ता पुनरपि पायं पडिनिक्खमिस्सामित्ति कट्टु तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि) त्थार भाद हे मेघ ! शरीरने भंजवाणीने तमे जग्यारे पण नीचे टेकववानी तैयारी करी त्थारे भील गणवान प्राणीओ द्वारा निराकृत ते ससलाने तमे पोताना पण भूकवाना स्थाने भेथुं. (पासित्ता पाणाणुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए सत्ताणुकंपयाए से अंतराचेव संधारिए)

જીવાનામનુકમ્પા પ્રાણાનુકમ્પા તત્ર-અનુકમ્પનમનુકમ્પા દયા, દુઃસ્વાક્રાન્તાનાં પ્રાણિનાં તદ્ રક્ષણાનુકૂલચેષ્ટાકરણમિત્યર્થઃ 'સઙ્ગે જીવા વિદ્વિચ્છતિ જીવિતં ન મરિજ્જિતં' इति वचनात् हे मेघ ! त्वमेवं चिंतयस्व 'सर्वे जीवाः जीवितुं वाञ्छन्ति न मर्तुं सर्वे जीवाः सुखार्थिनो दुःखनाशार्थिनश्च, तस्मात् मया म्रियमाणाः प्राणिनो मरणादि भयतो मोचनीयाः, नापि च पीडयितव्याः' इत्यादि भावनारूपा-अनुकम्पा तथा, 'भूयाणुकंपयाए' भूतानुकम्पया-अभवन्, भवंति, भविष्यन्तीति भूतानि सर्वदा भवनात्, तेषामनुकम्पा तथा, 'जीवाणुकंपा' जीवानुकम्पा 'अजीवन् जीवन्ति जीविष्यन्ती' ति जीवाः सदा प्राणधारणात्, तेषा-

णुकंपयाए भूयाणुकंपयाए जीवाणुकंपयाए સત્તાણુકંપયાએ સે અંતરાં ચેવ સંધારિણે) દેશકર તુમને અપના વહ પૈર પ્રાણાનુકંપાસે, ભૂતાનુકંપાસે, જીવાનુકંપાસે ઓર સત્ત્વાનુકંપાસે, ભાવિતાન્તઃકરણ હોકર બીચ મેં હી ઉઠાયે રહ્યા । (જોં ચેદ્વ ણં ણિવિસ્વત્તે) નીચે નહી રહ્યા । સકલ જીવોં કી અનુકંપા કા નામ પ્રાણાનુકંપા હૈ । અનુકંપા શબ્દ કો અર્થ દયા હૈ-દુઃસ્વાક્રાન્ત પ્રાણિયોં કી રક્ષા કરને કે અનુકૂલ જો ચેષ્ટા કી જાતી હૈ ઉસકા નામ દયા હૈ । “યહ સિદ્ધાન્ત હૈ કિ જિતને ભી પ્રાણી હૈં વે સબ સદા જીને કે હી અભિલાષી હૈં-મરને કે નહીં । સબ પ્રાણી સુખ કો હી ચાહતે હૈં દુઃસ્વ કો નહીં--દુઃસ્વ કા નાશ જિસ તરહ સે હો ઉસી તરહ કે ઉપાય મેં વે સચેષ્ટ રહતે હૈં--અતઃ મરતે હુણ પ્રાણી મુઝે મરણાદિ ભય સે છુડાના ચાહિયે--ઉન્હે પીડા નહીં પહુંચાની ચાહિયે” ઇસ પ્રકાર કા જો હે મેઘ ! તુમને ઉમ સમય વિચાર કિયા--વહી દયા હૈ । ઓર યહી પ્રાણાનુકંપા હૈ । જો પ્રાણ ધારણ સે જિયે, જીતે હૈં, ઓર આગે જિયેંગે--ઉનકા નામ જીવ હૈં ઉનકી જો અનુકંપા હૈ--વહ જીવાનુકંપા

જોધને તમે પગને પ્રાણાનુકંપાથી, ભૂતાનુકંપાથી જીવાનુકંપાથી અને સત્ત્વાનુકંપાથી અન્તઃકરણથી ભાવિત કરતા અદ્વરજ ઉચકી રાખ્યો. (જોંચેદ્વ ણં ણિવિસ્વત્તે) નીચે મૂક્યો નહિ. સકળ જીવો પ્રત્યે અનુકંપા બતાવવી તે પ્રાણાનુકંપા છે. અનુકંપા શબ્દનો અર્થ દયા છે. દુઃખી પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા માટે જે યોગ્ય આચરણ કરવામાં આવે છે, તે દયા છે. “આ એક સિદ્ધાન્ત છે કે જગતમાં જેટલાં પ્રાણીઓ છે, તે બધાં હમેશાં જીવવાની જ અભિલાષી રાખે છે, મરવાની નહિ બધાં પ્રાણીઓ સુખ ઇચ્છે છે. દુઃખ નહિ. દુઃખનો જે રીતે વિનાશ સંભવી શકે તેના ઉપાયો તેઓ સતત કરતા જ રહે છે. એટલા માટે હે મેઘ ! “મરતા પ્રાણીને મૃત્યુ વગેરેના ભયથી મુક્ત કરવું જોઈએ” આ જાતનો વિચાર તમે તે વખતે કર્યો તેજ ‘દયા’ કહેવાય છે, અને એજ બીજી રીતે પ્રાણાનુકંપા પણ કહી શકાય જે પ્રાણ ધારણ કરીને જીવ્યા, જીવે છે, અને જીવશે તેમનું નામ જીવ છે. તેમના પ્રત્યે જે અનુકંપા

मनुकम्पा, तथा 'सत्ताणुकंपयाए' कालत्रयऽपि सत्तायागात् सत्त्वाः, तेषां मनुकम्पा तथा, इति शशकरक्षणनिमित्तेन सकलजीवानां रक्षणबुद्ध्या 'से पाए' स एव उद्धीकृतः पादः 'अंतराचेव' मध्यएव 'संधारिए' संधारितः नो चेव णं णिक्खित्ते' न खलु शशकोपरि निक्षिप्तः ततः खलु हे मेघ ! 'तुमं' त्वया प्राणानुकम्पा यावत् सत्त्वानुकम्पया 'संसारे' संसारश्चतुर्गतिभ्रमणलक्षणः 'परिती कए' परीतीकृतः—परि=समन्तात् इतः=गतः इति परीतः, अपरीतः परीतः कृतः इति परीतीकृतः—पश्चात्कृत इत्यर्थः, एकस्य शशकस्य परिरक्षणेन सकल प्राणिभूत जीवसत्त्वरक्षापरायणत्वात् स्वल्पसंसारी जात इति भावः, 'माणुस्साउए निवद्धे' मानुष्यायुष्कं निबद्धम् । ततः खलु स वनदवः=असौ वनाग्निः 'अट्टाइज्जाइं' अट्टं तृतीयानि—अर्धं तृतीयं येषां तानि अर्धं तृतीयानि सार्द्धद्वयानीत्यर्थः, 'राइ' दियाइं' रात्रिं दिवानि चनं 'झामेइ' दहति=प्रज्वालयति,

है । कालत्रय में भी सत्ता का योग जिनमें रहता है वे सत्त्व है उनकी अनुकंपा सत्त्वानुकंपा है । इस तरह की पवित्र भावना से हे मेघ ! तुमने ऊपर उठाया हुआ वह अपना चरण नीचे शशक के ऊपर नहीं रखा ।— (तएणं तुमं मेहा ! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परिती कए माणुस्साउए निवद्धे) उसके बाद हे मेघ ! तुमने उस प्राणानुकंपा—भूतानुकंपा से जीवानुकंपासे सत्त्वानुकंपा के प्रभाव से अपना चतुर्गति परिभ्रमण रूप संसार अल्प बना लिया सख्यात बना लिया—अर्थात् एक शशक के परिरक्षण से सकल प्राणी, भूत, जीव और सत्त्व की रक्षा में तत्पर होने के कारण तुम स्वल्प संसारी बन गये—दीर्घ संसारी नहीं—रहे । उसी समय तुमने मनुष्यायु का बंध कर लिया । (तएणं से वणदवे अट्टाइज्जाइं राइदियाइं तं वणं झामेइ) वह वनाग्नि उस वन को अट्टाइ दिन रात तक

छे, ते एवानुकंपा छेवाय छे. जेभां त्रणे काणभां पणु सत्तानो योग रडे छे ते सत्त्वानुकंपा छे. आ जातनी पवित्र लावनाथी छे मेघ ! तमे उपर उपाडेवा पोतानो पण ससला उपर भूक्यो नडि. (तए णं तुमं मेहा ! ताए पाणानुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए संसारे परितीकए माणुस्साउए निवद्धे) त्थार भाद छे मेघ ! तमे ते प्राणानुकंपा भूतानुकंपा, एवानुकंपा अने सत्त्वानुकंपाना प्रलावथी पोतानो चतुर्गति परिभ्रमण रूप संसार अल्प बनावी दीधो. संख्यात बनावी दीधो. भतलण ये छे के ओक ससलाना रक्षणथी समस्त प्राणी, भूत, एव अने सत्त्वनी रक्षाभां तत्पर होवा अद्व तमे स्वल्प संसारी बनी गया. दीर्घकाण सुधी संसारी रह्या नथी. ते समये ज तमोये मनुष्यायुष्यनो बंध करी दीधो. (तएणं से वणदवे अट्टाइज्जा' राइ दियाइं तं वणं झामेइ) वननो अशि जंगलने अदी दिनस सुधी सणगावतो रह्यो

દમ્ધવા=પ્રજ્વાલ્ય 'નિદ્વિષ' નિષ્ઠિતઃ=ક્ષયંગતઃ સ્વગૃહીતકાષ્ઠતૃણાદીનાં ભસ્મી
 ભૂતત્વાદ્, 'ઉપરતઃ=નિવૃત્તઃ નૂતનકાષ્ઠકચવરાદિભાવાત્, 'ઉવસંતે' ઉપ-
 શાન્તઃ પવનાતિશયાભાવાત્ 'વિજ્ઞાણ' વિધ્યાતઃ અંગામુરમુરાદિભાવાત્ સર્વથા
 પ્રકારેણ શાન્તઃ, 'દોત્યાં' અભવત્=જાતઃ 'યાવિ' આપિ, ચકરાત્ભૂમિગતોષ્ણ-
 ણતાપિ શાન્તા, અપિ=નિશ્ચયેન તદ્વનં વહ્નિવિઘ્નરહિતં જાતમ્। તતઃ સ્વલુ તે
 વહ્નિઃ સિંહા યાવત્=વ્યાધ્રાદયઃ ચિલ્લિયાશ્ચ તં વનદવં=વનાગ્નિ 'નિદ્વિષ્યં જાવ
 વિજ્ઞાણં' નિષ્ઠિતં યાવદ્ વિધ્યાતં=શાન્તં પश्यन्ति, દૃષ્ટ્વા અગ્નિભય-

જલાતી રહી । (જ્ઞામિત્તા નિદ્વિષ, ઉવરણ ઉવસંતે, વિજ્ઞાણ, યાવિ દોત્યા)
 જલાકર ફિર વહ સ્વ ગૃહીત કાષ્ઠ તૃણાદિકોં કે ભસ્મીભૂત હો જાને કે
 કારણ નષ્ટ હો ગઈ નૂતન કાષ્ઠ રૂપ કચવરાદિ કા અભાવ હોને સે ઉપરત
 હો ગઈ, તથા પવનાતિશય કા સહારા ન મિલને સે ઉપશાંત હો ગઈ વાદ
 મેં ફિર ચિલ્લુલ બુલ્લ ગઈ । યહાંતક કિ ઉસ વન મેં ભૂમિગત
 ઉષ્ણતા મી નહીં રહી । ઇસ તરહ વહ અગ્નિ કે વિઘ્ન સે
 રહિત હો ગયા । (તણં તે વહ્નિ સીહા ય જાવ ચિલ્લિયા
 ય તં વનદવં નિદ્વિષ્યં જાવ વિજ્ઞાણં પાસંતિ) ઇસ કે વાદ જબ ઉન સિંહ
 આદિ જાનવરોં સે લેકર જંગલી ગર્દમોં તક ને ઉસ વનાગ્નિ કો નિષ્ઠિત
 વિધ્યાન આદિ રૂપ મેં દેખા તો (પાસિત્તા) દેખકર (અગ્નિભયવિષ્પ
 મુકા) વે સવ કે સવ અગ્નિ કે ભય સે વિપ્રમુક્ત હોકર (તણ્ણાણ
 છુદ્ધાણ ય પરબ્રમાહ્યા સમાણા મંડલાઓ પટ્ટિનિવસમંતિ) કઈ દિનોં સે
 પિપાસા ઔર છુધાં સે આક્રાન્ત બન જાને કે કારણ ઉસ મંડલ સે એકદમ

(જ્ઞામિત્તા નિદ્વિષ ઉવરણ ઉવસંતે, વિજ્ઞાણ યાવિદોત્યા) બળીને તેમાં કાષ્ઠ
 તૃણ વગેરે ભસ્મ થઈ ગયાં ત્યારે પોતાની મેળે જ તે આલવાઈ ગયો, બીજાં કાષ્ઠ
 કચરા વગેરેના આલાવને લીધે ઉપરત થઈ ગયો, તેમજ પવન વગેરેની સહાય વગર
 ઉપશાંત થઈ ગયો. સંપૂર્ણપણે ખુજાઈ ગયો અને છેવટે તે જંગલની ભૂમિ પણ
 ઠંડી થઈ ગઈ. (તણં તે વહ્નિ સીહા ય જાવ ચિલ્લિયાંય તં વનદવં નિદ્વિષ્યં
 જાવ વિજ્ઞાણં પાસંતિ) ત્યાર પછી ત્યારે સિંહ વગેરે પ્રાણીઓથી મોંડીને જંગલના
 ગધેડાં સુદાં બધાંએ જંગલના અગ્નિને નિષ્ઠિત વિધ્યાન વગેરે રૂપમાં બેસ્યું ત્યારે
 (પાસિત્તા) બેઠને (અગ્નિભયવિષ્પમુકા) તે બધાં અગ્નિની બીકથી મુકિત
 મેળવીને (તણ્ણાણ છુદ્ધાણ પરબ્રમાહ્યા સમાણા મંડલાઓ પટ્ટિનિવસમંતિ)
 દેરલાય દિવસના શૂન્યાં અને તરસ્યાં બધાં પ્રાણીઓ તે મંડળથી બહાર નીકળ્યાં.

विप्रमुक्ताः तृणया=पिपासया क्षुभया च 'परम्भाहया' पराभ्याहताः=पीडिताः क्षुधापिपासाक्रान्ताः 'समाणा' सन्तः 'मंडलाओ' मण्डलात्=त्वत्कृतमण्डलप्रदेशात् 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रमन्ति=वहिर्निःसरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य सर्वतः समन्तात् 'विप्पसरित्था विपासरन् सर्वदिक्षु गता इत्यर्थः। ततः खलु त्वान्यपरिवारोऽपि मंडलात् निःसृत्य दिक्षु चापदिक्षु च गतः। ततः खलु त्वं हे मेघ ! 'जुन्ने' जीर्णः वृद्धवयस्कत्वात् 'जराज्जरियदेहे' जराजर्जरितदेहः, जरया=वृद्धावस्थया जर्जरितः=शिथिलीभूतो देहः=शरीरं यस्य सः तथा, 'सिढिलवलितया पिणद्धगत्ते' शिथिलवर्लित्वक् पितद्ध गात्रः, तत्र शिथिलावलिः=वलिप्रधाना 'लीलरी' इति आपायां या त्वक्-तया पितद्धं=आच्छादितं गात्रं यस्य सः तथा, 'दुब्बले' दुर्बलः=कृशः 'किलंते' क्लान्तः=वीर्योल्लासरहितः 'जुंजिए' क्षुधितः, अयं देशीयः शब्दः 'पिवासिए' पिपासितः-तृपितः 'अत्थामे' अस्थामा=शारीरिक बलरहितः 'अवले' अवलः=मनोबलवर्जितः 'अपरक्कमे' अपराक्रमः=आत्मोत्साहरहितः अतएव 'अचंक्रमणो वा' अचंक्रमणः=

बाहर निकले। (पडिनिक्खमित्ता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) और निकल कर इधर उधर सर्व दिशाओं में फैल गए। (तएणं तुमं मेहा जुन्ने जराज्जरियदेहे सिढिलवलितया पिणद्धगत्ते) इसके बाद हे मेघ ! क्रमशः तुम जीर्ण शरीर तो हो-ही गए थे सो जरावस्था से जर्जरित देह होने के कारण तुम शिथिलीभूत शरीर बन गये। उस समय समस्त तुम्हारा शरीर लीलरीत्वचा से आच्छादित हो गया। (दुब्बले) बलरहित हो गया। (किलंते) वीर्योल्लास से रहित हो गया। (जुंजिए) सदा क्षुधा से युक्त रहने लगा। (पिवासिए) और प्यास से आकुलित। इस तरह तुम (अत्थामे) शारीरिक बल से विहूने बने हुए (अवले) मनोबल से भी विहूने बन गये। (अपरक्कमे) तुम्हें कहीं पर भी उत्साह

(पडिनिक्खमित्ता सव्वओ समंता विप्पसरित्था) अने नीकणीने जधां प्राणी-ओ आभतेम येमेर हेलाई ग्यां. (तएणं तुमं मेहा जुन्ने जराज्जरियदेहे सिढिलवलितया पिणद्धगत्ते) त्थार जाह डे मेघ ! धीमे धीमे तमे शरीरथी शिथिल तो थई ज गया हुता, अने येथीय वधारे घउपणुने लीधे साव शिथिल शरीरवाणा थई गया. तमइं आभुं शरीर करयलीओथी ठंडाई गथुं हुतुं. (दुब्बले) हूणणुं थई गथुं हुतुं. (किलंते) वीर्योल्लासथी रहित थई गथुं हुतुं. (जुंजिए) ते हुमेशां भूण्णुं रहैवा लाण्णुं, अने तरसथी व्याकुण थवा भांडयुं. आ प्रभाणु तमे (अत्थामे) शरीरथी निर्णण थईने (अवले) मानसिक रीते पणु दुर्णण थई गया. (अपरक्कमे) अने तमने डोछिणु काममां उत्साह रह्यो नहि. आ प्रभाणु उत्साह

चलनक्रियारहितः सकलाङ्गक्रियाशून्यत्वात् 'ठाणुखंडे' स्थाणुखण्डः—मार्ध-
 दिनद्वयोर्ध्वावस्थानेन स्तम्भितगात्रः सन् त्वमेवं चिन्तितवान्—शशको गतो
 मत्परिवारोऽपि गतस्तदहमपि 'वेगेण' वेगेन शीघ्रगत्या स्वपरिवारैः सह-
 संमिलनाय 'विप्पसरिस्सामि' विप्पसरिष्यामि=गमिष्यामि 'त्तद्धु' इति कृत्वा=
 इति चित्तो निश्चित्य 'पाए' पादं 'पसारेमाणे' प्रसारयन् 'विज्जुहतेवि'ं
 विद्युद्धत इव=विद्युत्प्रहारेण दहत=इव 'रययगिरिपवभारे' रजतगिरिप्राग्भारः=
 वैताढ्यगिरेः प्राग्भारः=ईषदवनतखण्डम् इव धरणितले='सव्वंगेहिय' सर्वा-
 ङ्गैश्च=सकलावयवैः, 'सन्निवइए' सन्निपतितः खलु हे मेघ ! तव शरीरे वेदना
 प्रादुर्भूता प्रकटिता यावत् त्वं 'दाहवक्कंतिए' दाहव्युत्क्रान्तिकः दाहो=ज्वरो
 व्युत्क्रान्तः=उत्पन्नो यस्य स दाहव्युत्क्रान्तः स एव दाहव्युत्क्रान्तिकः=दाह
 ज्वरयुक्तः सन् विहरसि । ततः त्वं हे मेघ ! ताम् उज्ज्वलां यावत् दुरध्यासां

नहीं रहा । इस प्रकार आत्मोत्साहवर्जित हुए तुम (ठाणुखंडेवा) स्थाणु
 खंड की तरह (अचंकमणो) हलन चलन क्रिया से भी रहित हो गये ।
 अतः सकलाङ्ग, क्रिया शून्य होने के कारण तुम्हारा शरीर ढाढ़ दिन तक
 खड़े रहने से स्तम्भित हो गया । (वेगेण विप्पसरिस्सामिति कट्टु पाए
 पसारे माणे विज्जुहए विव रययगिरिपवभारे धरणितलंसि सव्वंगेहिय
 सन्निवइए) इस समय तुमने ऐसा विचार किया कि मैं यहाँ से शीघ्र
 भागकर अपने परिवार के साथ मिलने के लिये चला जाऊँ सो इस
 विचार से ज्योंही तुमने अपना चरण पसारा कि उसी समय विद्युत् प्रहारसे
 आहत वैताढ्यगिरि के खंड की तरह तुम धरणीतल पर अपने समस्त
 अंगों के साथ धड़ाम से गिर पड़े । (तएणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा
 पाउब्भूया) इस से हे मेघ ! तुम्हारे शरीर में वेदद वेदना प्रकट हुई ।
 (उज्जला जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरसि) वह वेदना तीव्र होने से

रहित थयेला तमे (ठाणुखंडेवा) दाड्डानी नेम (अचंकमणो) डालवा आलवाणी
 डियाथी पणु रहित थई गया. तेथी नभारां अधां अंगो डिया शून्य थई ने पणि-
 णामे अढी द्विस अटवे डे ६० डलाड सुधी जिभा रडेवाथी स्तंसित थई गयां.
 (वेगेण विप्पसरिस्सामिति कट्टु पाए पसारे माणे विज्जुहए विव रयय-
 गिरिपवभारे धरणितलंसि सव्वंगेहिय सन्निवइए) ते वभते तमने विचार
 उट्टलव्यो डे हुं सत्वरे अडुंथी भारा परिवारनी पासे नठ. आ विचारथी तमे
 पोतानो पण उपाडयो डे तरत न वीजणीना आघातथी वैताढ्य पर्वतना अंडनी
 नेम धम डरीने पृथ्वी उपर पडी गया. (तएणं तव मेहा ! सरीरगंसि वेयणा
 पाउब्भूया) हे मेघ ! तेनाथी तमारा शरीरमां अतिशय वेदना थवा मांडी. (उज्जला

त्रोणि रात्रिं दिवानि 'वेयणं' वेदनां 'वेएमाणे' वेदयन=अनुभवन विहृत्य
'एयं वाससयं' एकं वर्षशतं परमायुः पालयित्वा इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते
वर्षे राजगृहे नगरे श्रेणिकस्य राज्ञो धारिण्या देव्याः कुक्षौ कुमारतया 'पच्चा-
याए' प्रत्यायातः=हस्तिभवात् समागतः ॥मू० ४४॥

मूलम्--तएणं तुमं मेहा ! आणुपुव्वेणं गब्भवासाओ नि
क्खंते समाणे उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते मम अंतिए सुंडे
भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, जइ जाव तुमं मेहा ! तिरि-
क्खजोणियभावमुवगएणं अपडिलद्धसंमत्तरयणपडिलंभेणं से पाये
पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए नो चेव णं निक्खित्ते
किमंग पुण तुमं मेहा ! इयाणि विपुलकुलसमुब्भवे निरुवहयसरी-

समस्त शरीर को जला रही थी, सकल शरीर में तिल में तैल की तरह
व्याप्त हो रही थी। तीव्र श्री--दुःसह थी। आदि २। इस कारण तुम
दाहज्वर से भी युक्त हो गये। (तएणं तुमं मेहा। तं उज्जलं जाव दुर-
हियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं वेएमाणे विहरित्ता एणं वाससयं परमाउं पा-
लइत्ता इहेव जंबुद्वीपे द्वीपे भारहेवासे रायगिहे नयरे सेणियस्स रण्णो
धारिणीए देवीए कुच्छिसि कुमारत्ताए पच्चायाए) इसके बाद हे मेघ !
तुम उस उज्ज्वल यावत् दरध्यास वेदना को तीन दिन रात तक
अनुभव करते हुए एक सौ वर्ष की उत्कृष्ट आयु समाप्त कर इसी जंबू-
द्वीप नाम के द्वीप में भारत वर्ष में राजगृहनगर में श्रेणिक राजा और धारिणी
देवीकी कुक्षि में हस्ति की पर्याय से पुत्र रूप से जन्मे ॥ सूत्र " ४४ "

जाव दाहवक्कंतिए यावि विहरस्सि) वेदना तीव्र होवाथी तदभां तेलनी जेम
आभा शरीरभां जणतरा थवा भांडी हुती. तमे दाहज्वरथी पीडाई रह्या हुता.
(तएणं तुमं मेहा ! तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं
वेएमाणे विहरित्ता एणं वाससयं परमाउं पालइत्ता इहेव जंबुद्वीपे द्वीपे
भारहेवासे रायगिहे नयरे सेणियस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्छिसि
कुमारत्ताए पच्चायाए) त्वार पछी हे मेघ ! ते दु.सह अने दरध्यास वेदना
त्रणु दिवस अने रात अनुलपीने ओइसो वर्षंत्तुं उत्कृष्ट आयुष्य पूरुं करीने ओज्ज
जंबूद्वीपना भारतवर्षभां राजगृहनगरभां श्रेणिक राजा अने धारिणी देवीना उदरभां
हस्तिना पर्यायथी पुत्ररूपे जन्म पाभ्या. ॥ सूत्र " ४४ " ॥

दंतलङ्घपंचिदिष्ट एवं उट्ठाणकम्म वल वीरिय पुरिसगारपरक्कमसं-
जुत्ते मम अंतिष्ट सुंढे भवित्ता अंगाराओ अणगारियं पव्वइष्ट समाणे
समणाणं निग्गंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए
जाव धम्माणुओगचिंताए त उच्चारस्स वा पासवणस्स वा अतिग-
च्छमाणाण य निग्गच्छमाणाण य हत्थसंघट्टणाणि य पायसंघट्टणाणि
य जाव रयरेणुगुंडणाणि य नो सम्मं सहसि खमसि तित्तिक्खसि
अहियासेसि ! तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिष्ट एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म सुभेहिं पसत्थेहिं अज्झ-
वसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिजाणं कम्माणं खओ-
वसमेणं ईहावूहमग्गणगवेसणं करेमाणस्स सन्निपुव्वे जाइसरणे
समुप्पन्ने, एयमट्ठं सम्मं अभिसमेइ । तएणं से मेहे कुमारे समणेणं
भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवगे आ-
णंदयंसुपुन्नमुहे हरिसवमेणं धाराहयकदंबपुप्फं पिव संमुस्सियरोम-
कूवे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं
वयासी—अज्जप्पभिइ णं भंते ! मम दो अच्छीणि मोत्तुणं अवसेसे-
काए समणाणं निग्गंथाणो निसिठ्ठेत्तिकट्ठु पुणरवि समणं भगवं महा-
वीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते !
इयाणि सयमेव दोच्चंपि, सयमेव पव्वाविउं सयमेव मुंडाविउं जाव
सयमेव आयारगोयरं जायामायावत्तियं धम्ममाइक्खिउं । तएणं
संमणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पव्वावेइ जाव जायामा-
यावत्तियं धम्ममाइक्खइ एवं देवाणुप्पिया ! गन्तव्वं एवं चिट्ठियव्वं

एवं णिसियव्वं एवं तुयद्वियव्वं एवं भुंजियव्वं भासियव्वं उट्ठायर
पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं । तएणं से मेहे
समणस्स भगवओ महावीरस्स अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं
पडिच्छइ, पडिच्छित्ता तह चिट्ठइ जाव संजमेणं संजमइ । तएणं से
मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भाणियव्वो ।
तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एयारूवाणं
थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारसअंगाइं अहिज्जइ, अहि-
जित्ता बहूहि चउत्थ छट्ठुमदसमदुबालसेहि मासद्धमासखमणेहि
अप्पाणं भावेमाणेविहरइ । तएणं समणेभगवं महावीरे रायगिहाओ
नगराओ गुणसिलाओ चेइयाओ पडिक्खिमइ पडिनिक्खमित्ता बांहया
जणवयविहारं विहरइ ॥सू० ४५॥

टीका—‘तएणं तुमं मेहा । इत्यादि । ततःखलु त्वं हे मेघ ! ‘आणु
पुव्वेणं आनुपूर्व्या क्रमेण गर्भवासात् निष्क्रान्तःसन् धृतजन्मा सन् उन्मुक्तवा-
लभावो यौवनक्रमनुप्राप्तः ममान्तिके सुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्र-
जितः’ तं जइ ’ तद् यदि यावत् त्वया हे मेघ ! तिर्यग् यौनिकभावमुपागतेन=

‘तएणं तुमं मेहा’ इत्यादि

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तुम (आणुपुव्वेणं)
क्रमशः (गर्भवासाओ निक्खंते समाणे) गर्भवास से निकले और
(उन्मुक्कवालभावे) बाल्यावस्था का परित्याग कर (जोव्वणगमणुपत्ते)
यौवन अवस्था को प्राप्त हुए (मम अंतिए मुंडे भवित्ता) फिर मेरे पास
मुंडित होकर (अगाराओ अणगारियं पव्वइए) तुम आगारसे अनगारी

‘तएण तुमं मेहा !’ इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थार गार्ह (मेहा) हे मेघ ! (तुमं) तमे (आणुपुव्वेणं) अतु-
क्रमे (गर्भवासाओ निक्खंते समाणे) गर्भवासमांथी गडार आव्या अने (उन्मु-
क्कवालभावे) अथपेणु पटावीने (जोव्वणगमणुपत्ते) जुवान थया. (मम अंतिए
मुंडे भवित्ता) पछी भारी पास मुंडित थअने (अगाराओ अणगारियं पव्वइए)

प्राप्तगजभवेन 'अपडिलद्धसमत्तरयणपडिलंभेण' अप्रतिलब्धसम्यक्त्व
 रत्नप्रतिलब्धेन, तत्र-अप्रतिलब्धम्=अनंतकालादसम्प्राप्तं सम्यक्त्वरत्नं,
 तस्य प्रतिलब्धो=लाभो यस्यसःतेन प्राप्तसम्यक्त्वेनेत्यर्थः 'से पाये' असौ
 पादः=चरणः=स्त्वया स्वगात्रकण्डूयनार्थमुत्क्षिप्तः प्राणाणुकम्पया यावत् अंत-
 रावेव भूमौरुर्ध्वमेव त्वया संधारितः=स्थापितः, खलु नैव शशकोपरि निक्षिप्तः
 चकारादन्यभूतानामुपरि च स्वचरणो न क्षिप्तः सकलजीवोपरिपरमकरुणापरा-
 यणत्वात् इति भावः, एवकारो निश्चयार्थकः, 'णं' वाक्यालंकारे 'किमंग पुण
 तुमं मेहा' किमङ्ग ! पुनस्त्वं हे मेघ ! अंग' इति कोमलामंत्रणे, हे मेघ !
 पुनस्त्वं 'इयारिणि' इदानीं=अधुना विपुलकुलसमुद्भवे' विपुलकुलसमुद्भवं=
 विशालवंशजातः निरुवहयसरीरदंतलद्धपंचिदिए' निरुपहतशरीरदान्त-
 लब्धपञ्चेन्द्रियः, तत्र-निरुपहतं=उपद्रवरहितं शरीरं यस्य सः, तथा दान्तानि=
 उपशमं नीतानि प्राग्गजभवे, लब्धानि=प्राप्तानि सन्ति पञ्चेन्द्रियाणि येन सः

रूपमें दीक्षित हुए (तं जइ जाव तुमं मेहा ! तिरिक्खजोणियभावमुव
 गणं अपडिलद्धं संमत्तरयणपडिलंभेणं से पाये पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा-
 चेव संधारिए) तो यदि हे मेघ ! तुमने जब कि हाथी रूप तिर्यञ्च
 की पर्यायमें, वर्तमान थे अन्तकाल से अप्रतिलब्ध हुए सम्यक्त्व रत्न के
 लाभ से वह पैर जो गात्र कण्डूयन (शरीर खुजलाने) के लिये उठाया
 था प्राणि आदि को अनुकंपा से प्रेरित होकर बीचमें ही उठाये रखा
 (णो चेव णं निक्खित्ते) उसे जमीन पर नहीं धरा और न शशक के
 ऊपर ही रखा तथा वहाँ बैठे हुए अन्य प्राणियों के ऊपर भी नहीं रखा
 (किमंग पुण तुमं मेहा ! इयारिणि विपुलकुलसमुद्भवे निरुवहयसरीरदंत
 लद्धपंचिदिए) तो फिर उस समय हे मेघ ! विशालकुलमें उत्पन्न हुए

तमे अगार भटीने अनगार इये दीक्षित थया. (तं जइ जाव तुमं मेहा !
 तिरिक्खजोणियभावमुवगणं अपडिलद्धं संमत्तरयणपडिलंभेणं से पाये
 पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चेव संधारिए) जे हे मेघ ! तमोये हाथीना
 तिर्य्यना पर्यायभां अनन्तकालधी अप्रतिलब्ध (अप्रयाय) थयेला सम्यक्त्व रत्नना
 लाभधी शरीरने ञ्जवाणवा भाटे उपाडेला ते पगने प्राणी वगेरेनी प्रत्ये अनु-
 कंपाधी प्रेसधने अधवन्थे ञ्ज उपाडी राण्यो (णो चेव णं निक्खित्ते), तेने जमीन
 पर भूक्यो ञ्ज नहि तेम ससला उपः भूक्यो नहिं अने त्यां जेठेलां अन्य प्राणीयो
 उपर पणु भूक्यो नहिं (किमंग पुण तुमं मेहा ! इयारिणि विपुलकुलसमुद्भवे
 निरुवहयसरीरदंतलद्धपंचिदिए) त्थार पछी हे मेघ ! आ वणते तमे विशाण

एवं 'उट्टाणकम्मबलवीरियपुरिस्कारपरक्कमसंजुत्ते' एवमुत्थानकर्म बलवीर्यपुरुषाकारपराक्रमसंयुक्तः खलु तत्र 'एवं' अमुनैव प्रकारेण उत्थानं= चेष्टाविशेषः--उर्ध्वीभवनम्, उत्साहो वा, कर्म=क्रिया-व्यवसायः, बलं=शरीर सामर्थ्यं, वीर्यं=जीवसामर्थ्यं 'पुरिस्कार' पुरुषाकारः=पौरुषं बलवीर्ययोर्न्या- पारणं 'परक्कमं' पराक्रमः=परमवीर्यम्, एतैः संयुक्तः, समान्तिके मुण्डो भूत्वा अगाराद् अनगारितां प्रव्रजितः सन् श्रमणानां 'निर्ग्रन्थानां' 'पुन्वरत्तावरत्त- कालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकाले वाचनायै यावद् धर्माद्युद्योगचिन्तायै च उच्चाराय वा प्रसन्नयाय वा अतिगच्छतां च निर्गच्छतां च हस्त संघट्टनानि च, पादसंघट्टनानि च यावद् 'रयरेणुगुण्डणाणिय' रजोरेणुगुण्डनानि च, तत्र रजः=सूक्ष्मा धूलिः, रेणुः=स्थूला धूलिः, तयोः गुण्डनानि=लेपान् 'नो सम्मं सहसि' न सम्यक्=शान्तमनसा 'सहसे' सहनं करोषि, 'खमसि' न क्षमसे तन्तणादादि शब्दरहितं क्षमापूर्वकं शान्तभावं न करोषि 'तितिवखसि' न

और गज की पर्याय मे अपनी इन्द्रियो को उपशमित करनेवाले निरुपहत शरीर तुम (एवं उट्टाण कम्मबलवीरिय पुरिस्कारपरक्कमसंजुत्ते) उत्थान, कर्म, बल, वीर्य, पुरुषाकार और पराक्रम से संयुक्त होकर (सम अंतिए मुंडे भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे) मेरे पास मुंडित हुए हो और अंगार से अनगारी रूप में दीक्षित हुए हो तो इस तरह होते हुए तुम (समणाणं निर्गन्थाणं रात्रो पुन्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव रयरेणुगुण्डणाणि य नो सम्मं सहसि) पूर्व रात्रि और अपर रात्रि के समयमे वाचना आदि के लिये आते जाते श्रमण निर्ग्रन्थ साधुओं के हस्त संघट्टनो को पाद संघट्टनो को यावत् रजरेणु के लेपों को शान्त मनसे क्या सहन नहीं कर सकते हो। (खमसि, तितिवखसि, आहिया

कुणभां जन्म पाप्मा अने दुथीना पर्यायभां पोतानी इन्द्रियोने शांत करना निरुपहत शरीरवाणा तमे (एवं उट्टाणकम्मबलवीरियपुरिस्कारपरक्कमसंजुत्ते) उत्थान कर्म, बल, वीर्य, पुरुषाकार अने पराक्रमी श्रधने (सम अंतिए मुंडे भविता अगाराओ अणगारियं पव्वइए समाणे) तमे भारी पास मुंडित था छे अने अगारथी अनगार इपे दीक्षित था छे आवी स्थितिभां तमे (समणाणं निर्गन्थाणं रात्रो पुन्वरत्तावरत्तकालसम- यंसि वायणाए जाव रयरेणुगुण्डणाणि य नो सम्मं सहसि!) पूर्व रात्रि अने अपर रात्रिना वणते वाचना वगेरेने भाटे आवण करता श्रमण निर्ग्रन्थ साधुयोना दुथ अने पगनी अथउभणो तेमज धूण वगेरेनी मलीनताने शांत मनथी सही शकता नथी? (खमसि तितिवखसि अहियासेसि?) अउणउट

‘तितक्षसे’ दैन्यभावरहितउपशमदशां न भजसि ‘अधियासेसि’ अध्यास्से शुभाध्यवसायेन निश्चलकायतया नावतिष्ठसे, हे वत्स ! स्वकल्याणार्थं परीष-
होपसर्गादिकं सर्वथा सहनीयमित्याशयः। ततः खलु तस्य मेघस्य अनगा-
रस्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चम्य शुभैः
परिणामैः प्रशस्तैरध्यवसायैर्लेख्याभिर्विशुध्यमानाभिस्तदावरणीयानां=मति-
ज्ञानभेदरूपाणां जातिस्मरणावरणीयानां कर्मणां ‘खओवसमेणं’ क्षयोपशमेन
उदितानां क्षयः, अनुदितानां विष्कम्भितोदयत्वम्-उपशमः, तेन ‘ईहाबूह
स्रग्गणगवेसण’ ईहाऽपोहस्रग्गणगवेसणम्=ईहा=सदर्थभिमुखो वितर्कः, अपोहः=

सेसि) तन्तनादि शब्द रहित होकर तुम क्षमा पूर्वक शान्त भाव धारण
नहीं कर सकते हो, दैन्य भाव रहित उपशम अवस्था वो प्राप्त नहीं हो
सकते हो ? शुभ अध्यवसाय से निश्चल शरीर होकर नहीं ठहर सकते
हो ? हे वत्स ! अपने कल्याण के लिये श्रमण निर्ग्रन्थ साधु को आये
हुए परीषह और उपसर्ग सब सहन करना चाहिये । (तएणं तस्स मेहस्स
अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णि
सम्म) इस प्रकार उस मेघकुमार को श्रमण भगवान् महावीर के सुखा-
रविन्द से इस अर्थ को सुनकर और उसे हृदयमें अवधारित कर (सुमेहिं
परिणामेहिं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्जमाणीहिं तयावर
णिज्जकम्माणं खओवसमेणं) शुभ परिणामों से प्रशस्त अध्यवसायों से
विशुध्यमान लेख्याओं से मतिज्ञानवरण कर्म के भेदरूप जातिस्मरणा
वरणीय कर्मों के क्षयोपशम से (ईहाबूहस्रग्गणगवेसणं) ईहा, पोह,

छोडीने क्षमाशील थछने शांत लाव धारणु करी शकता नथी ? अने दैन्य रहित
थछने उपशम अवस्था प्राप्त करी शकता नथी ? शुभ अध्यवसायथी स्थिरता भेण-
वीने स्थिर गनी शकता नथी ? हे वत्स पोताना कट्याणु भाटे श्रमण निर्ग्रन्थ साधुने
जवनमां आवता परीषह अने उपसर्ग गधाने सहन कन्वा लेछथे. (तएणं तस्स
मेहस्स अणगारस्स समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा
णिसम्म) आ प्रमाणे मेघकुमारे श्रमण लगवान भडावीरना मुण्डभगधी आ
वयने सांलज्यां अने तेमने हृदयमां सारी पेठे धारणु करीने (सुमेहिं परिण-
मेहिं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्जमाणीहिं तयावरणिज्जकम्माणं
वओवसमेणं) शुभ परिणामोथी प्रशस्त अध्यवसायोथी विशुद्धमान लेख्याओथी,
मतिज्ञानावरणु कर्मना लेह रूप जाति स्मरणावरणीय कर्मोना क्षयोपशमथी, (ईहाबूह
स्रग्गणगवेसणं) छडाअपोह भार्गणु, गवेसणु (करेमाणस्स) कर्तां (सन्नि

निश्चयः सामान्यज्ञानोत्तरकालं विशेषनिश्चयाथविचारणारूपः, मार्गणम्= अन्वेपणं यथावस्थितस्वरूपान्वेपणम्, गवेषणम् मार्गणानन्तरमुपलभ्यस्य स्वरूप-स्य सर्वतो निर्णयाभिमुखविचारपरम्परालक्षणम्, एतच्चतुष्टयं कुर्वतः, 'संज्ञिपुव्वे जाइसरणे' संज्ञिपूर्व जातिस्मरणं=स्वस्य संज्ञिपूर्वभवसम्बन्धिज्ञानं 'समुप्पन्ने' समुत्पन्नम् तेन-एतमर्थं=गजभवसम्बन्धिवृत्तान्त 'सम्मं' सम्यक् 'अभिसमेइ' अभिसमेति=जानाति । ततः खलु स मेघकुमारः श्रमणेन भगवता महावीरेण 'संभारियपुव्वजाइसरणे' संस्मारितपूर्वजातिस्मरणः=संस्मारितं पूर्वजाति-स्मरणं=पूर्वभवज्ञानं यस्य स तथा, 'दुगुणाणीय संवेगे' द्विगुणातीत संवेगः=द्विगुणः=पूर्वकालापेक्षया, प्रापितः संवेगः=विषयसुखपरिहारेण मोक्षा-भिलाषलक्षणो यस्य सः तथा, 'आणंदयंसुपुण्णमुहे' आनन्दाश्रुपूर्णमुखः-परमकरुणया भगवद्देशनाजनितपरममोदाश्रुसंभृतमुखः 'हरिसवसेणं' हर्षवशेन 'धाराहयकदंबपुष्पं पिव' धाराहतकदम्बपुष्पमिव जलधरधारया आहतं=सिक्तं

मार्गण और गवेषण (करेमाणस्स) करते हुए (सन्निपुव्वे जाइसरणे समु-प्पन्ने) अपने संज्ञिभव का जातिस्मरण ज्ञान-अर्थात् पूर्वभव संबन्धी ज्ञान उत्पन्न हो गया। सो उसने एयमद्वं सम्मं अभिसमेइ) अपने हस्ति भव सम्बन्धी वृत्तान्त को अच्छी तरह जान लिया। (तएणं से मेहे-कुमारे समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीय संवेगे आणंदयंसुपुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुष्पं पिव समुस्सुय-रोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) इस प्रकार श्रमण भगवान् महावीर के द्वारा जिसे अपना पूर्वभव सम्बन्धी भव स्मृत कराया गया है ऐसा वह मेघकुमार अब पूर्व कालकी अपेक्षा मोक्षाभिलाषरूप संवेग भाव को द्विगुणित रूपमें प्राप्तकर आनन्दाश्रु से पूर्ण मुख वाला हो गया और हर्ष के वश से मेघ धाराहत वंदंबपुष्प की तरह रोमाञ्चित शरीर होकर

पुव्वे जाइसरणे समुप्पन्ने) पोताना संज्ञिभवतुं जाति स्मरणे ज्ञान-ओटवे डे पूर्वभवतुं ज्ञानं थयुं तेथी तेण्णे, एयमद्वं सम्मं अभिसमेइ) पोताना हस्ति पर्यायिनी गधी बात सारी रीते जाणी लीधी. (तएणं से मेहेकुमारे समणेणं भग-वया महावीरेणं संभारियपुव्वजाइसरणे दुगुणाणीयसंवेगे आणंदयंसु पुण्णमुहे हरिसवसेणं धाराहयकदंबपुष्पं पिव समुस्सुयरोमकूवे समणं भगवं वंदइ नमंसइ) आ प्रमाणे श्रमणु लगवान् महावीरवडे जेमनाथी तेमना पूर्वजन्मतुं ज्ञान स्मरणे कराववाभा आव्युं छे, ओदा ते मेघकुमार हुवे पडेवेथी गमण्णा इपभां मोक्षाभिलाषइय संवेग लावने मेणवीने आनदना आसुओधी वडेटां भां वाणा मेघकुमार उर्षित थता कदंभ पुप्पणी जेम रोमाञ्चित शरीरवाण थधने

‘कदंबपुष्पं पिव’ कदम्बपुष्पमिव, ‘समुच्चिन्नरोमकूपे’ समुच्चिन्नरोमकूपः-
समुच्चिन्ना रोमकूपा यस्य सः रोमाञ्चित इत्यर्थः, श्रमणं भगवन्तं महावीरं
वन्दते नमस्यति वन्दित्वा एवमवदत्-‘अज्जप्पभिङ्गं’ अद्यप्रभृति खलु ‘भंते!’
हे भदन्त ! मम ‘दो अच्छीणि’ द्वे अक्षिणी ‘सोत्तूणं’ सुवत्त्वा ‘अवसेसे’ अवशेषः
नेत्रातिरिक्तः सर्वकायो स्या अस्मणानां निर्गन्थानां ‘निसिद्धे’ निस्पृष्टः= अधीनी
कृतः त्रिकटु’ इति कृत्वा=इत्युक्त्वा पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते
नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-इच्छामि खलु हे भदन्त ! इदानीं
स्वयमेव=आत्मनैव न तु परंपरेणया द्वितीयवारमपि स्वयमेव=साक्षाद् भवद्भिरेव

उत्सने श्रमण भगवान् महावीर को वंदना नमस्का किया । (वंदित्ता
नमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार करके कि. वह श्रमण भगवान्
महावीर से इस प्रकार कहने लगा-(अज्जप्पभिङ्गं भंते ! मम दो अच्छीणि
सोत्तूणं अवसेसे काए समणाणं निर्गन्थाणं निसिद्धेति कु पुणरवि-समणं भगवं
महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) हे भदन्त । आज
से मैं अपने समस्त शरीर को दो आँखों के सिवाय श्रमण निर्गन्थों के
अधीन करता हूँ । ऐसा कहकर मेघकुमारने श्रमण भगवान् महावीर
को वंदना की नमस्कार किया । वंदना नमस्कार करके फिर वह इस
प्रकार कहने लगा-(इच्छामि णं भंते ! इयाणि सयमेव दोच्चंपि सयमे
व पव्वाविउं सयमेव सुंडाविउं जाव सयमेव आयारगोयरजायामाया
वत्तियं धम्ममाइत्थिउं) हे भदन्त ! मैं इस समय अपनी आत्मा की प्रेरणा
से पर की प्रेरणा से नहीं-द्वितीय वार भी साक्षात् आपसे ही दीक्षित

श्रमण भगवान् महावीरने वंदन अने वारंवार नमस्कार कर्था. (वंदित्ता नमं-
सित्ता एवं वयासी) वंदन अने नमस्कार करीने ते श्रमण भगवान् महावीरने
आ प्रमाणे डहेवा लाज्या. (अज्जप्पभिङ्गं भंते ! मम दो अच्छीणि सो
त्तूणं अवसेसे काए समणाणं निर्गन्थाणं निसिद्धेति वट्टे पुणरवि समण
भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) हे भदन्त ! आज
थी हुं मारा आभा शरीरने इकत जे आंजे सिवाय श्रमण निर्गन्थने अर्पण करे छुं
आम कहीने मेघकुमार श्रमण भगवान् महावीरने वंदन कर्था अने नमस्कार कर्था.
वंदन अने नमस्कार करीने ते डहेवा लाज्या (इच्छामि णं भंते ! इयाणि सय-
मेव दोच्चंपि सयमेव पव्वाविउं सयमेव सुंडाविउं जाव सयमेव आयार
गोयरजायामायावत्तियं धम्ममाइत्थिउं) हे भदन्त ! अत्यारे हुं भीज
माणसथी प्रेरणने नहि पणु पोताना आत्माथी न प्रेरित थयने भीछ वार पणु

प्रवाजयितुं स्वयमेव मुडयितुं यावत् स्वयमेव आचारगोचरविनयवैनयिक-
चरणकरणयात्रासात्रावृत्तिकं धर्मम् 'आइक्खित्तु' आख्यापयितुम् इच्छामीति
पूर्वेण सम्बन्धः, ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः मेघं कुमारं स्वयमेव
प्रवाजयति, यावत् यात्रासात्रावृत्तिकं धर्ममाख्याति । हे देवानुप्रिय ! मेघ ! एवं
गन्तव्यम्, एवं 'चिद्धियव्वं' स्थानव्यम्, ऊर्ध्वस्थानेन शुद्धभूमौ, एवं निषत्तव्यं=
उपवेष्टव्यमित्यर्थः, एवं 'तुयद्धियव्वं' त्वग्नर्तितव्यं=शयितव्यम्, एवं भोक्तव्यं,
भाषितव्यम्—यतनया गमनादिकं कर्तव्यमिति भावः । उत्थाय, उत्थाय प्रमाद-

होने के लिये, मुडित होनेके लिये, यावत् आचार, गोचर, विनय,
वैनयिक, चरण, करण यात्रा, सात्रा वृत्ति वाले धर्म की प्ररूपणा करने
के लिये चाह रहा हूँ । (तएणं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं स्वय-
मेव पव्वावेइ जाव जाया मायावत्तियं धम्ममाइक्खइ) मेघकुमार की इस
प्रार्थना पर ध्यान देकर श्रमण भगवान् महावीरने उन्हें स्वयं सर्वविरति
रूप मुनि दीक्षा प्रदान की—यावत् यात्रासात्रा वृत्तिवाले धर्म का उपदेश
दिया । एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं एवं चिद्धियव्वं एवं निस्सियव्वं एवं
तुयद्धियव्वं एवं भुंजियव्वं एवं भासियव्वं उट्ठायर पाणाणं भूयाणं जीवाणं
सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं) प्रभुने उन्हे समझाया—हे देवानुप्रिय मेघ !
तुम्हे इस प्रकार चलना चाहिये, इस प्रकार यतना पूर्वक बैठना चाहिये
उर्ध्वस्थान से यतना पूर्वक शुद्ध भूमि पर इस आसन से बैठना चाहिये,
इस प्रकार यतना पूर्वक करवट बदलनी चाहिये—यतना पूर्वक सोना चाहिये

आपश्रीथीञ्छ दीक्षित थवा भाटे, मुंडित थवा भाटे, आचार, गोचर, विनय, वैन-
यिक चरण, करण, यात्रा, सात्रा, वृत्तिवाणा धर्मनी प्ररूपणा करवा आहु छुं. (तएणं
समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं स्वयमेव पव्वावेइ जाव जायामायावत्तियं
धम्ममाइक्खित्तु) मेघकुमारनी विनंतिने लक्ष्यमा राणीने श्रमणु लगवान महा-
वीरे तेने जते सर्व विरति इय मुनि दीक्षा आपी, अने यात्रा सात्रा वृत्तिवाणा
धर्मने उपदेश आप्यो. (एवं देवाणुप्पिया ! गंतव्वं एवं चिद्धियव्वं एवं
निस्सियव्वं एवं तुयद्धियव्वं एवं भुंजियव्वं एवं भासियव्वं उट्ठायर २ पाणाणं
भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमियव्वं) अने प्रभुणे तेमने समजवतां
कहुं—हे देवानुप्रिय ! मेघ ! आ रीते तमारे आलवु जेधये, आ रीते यतनथी
तमारे जेसवु जेधये, उर्ध्वस्थानेथी यतन पूर्वक आ रीते निर्माण भूमि उपर आ
जतना आसनथी तमारे जेसवु जेधये, आ रीते यतनाथी पासु इरवु जेधये,
आ रीते यतनाथी सुवु जेधये अने आ रीते यतनापूर्वक आहार लेवो जेधये.
आ रीते यतनाथी गमन—हुलनचलन—वगेरे क्रियाओ करवी जेधये अने आ

निद्रादिपरिहारेण संयममार्गे स्थित्वा, प्राणानां श्रूतानां जीवानां सत्त्वानां संयमेन संयमो=रक्षा तेन, संयन्तव्यम् संयतितव्यमित्यर्थः। ततः समेधकुमारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य इत्येतद्रूपं धार्मिकमुपदेशं सम्यक् प्रतीच्छति=गृह्णाति-स्वीकरोति, प्रतीप्य तथैव=भगवदुपदेशानुसारेणैव 'चिद्वड' तिष्ठति यावत् संयमेन संयतते। ततः खलु स मेधः-अनगागो जातः ईर्यासमितः अनगारवर्णको भणितव्यः, औपपातिकमुत्रात् सविन्तरो विज्ञेयः। ततः खलु स मेधोऽनगारः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य तथास्त्वाणां स्थविराणामन्तिके सामा-

इस प्रकार यतना से आहार वा सेवन करना चाहिये यतना पूर्वक बोलना चाहिये-इस प्रकार यतना से गमनादिक्रिया करनी चाहिये-और इस प्रकार सचेत हो हो कर प्रमाद निद्रा आदि प्रमादों के परित्याग से संयम मार्गमें स्थित होकर प्राणियों, भूतों, जीवों और सत्त्वोंकी रक्षा करते हुए उगमें प्रवृत्ति करनी चाहिये। (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ महावीरस्स अदम्येयारुद्धं धम्मियं उवएसं समं पडिच्छइ) इस प्रकार श्रमणभगवान् महावीर के पुत्र से निर्गत इस धार्मिक उपदेश को मेघकुमारने अच्छी तरह स्वीकार कर लिया (पडिच्छित्ता तह चिद्वड जाव संमेजणं संजमइ) और स्वीकार करके उसी के अनुसार अपनी प्रवृत्ति करना प्रारम्भ कर दी यावत् वे संयम पूर्वक अपना प्रत्येक कार्य करने लग गये। (तएणं से मेहे अनगारे जाए ईरियासमिणं अनगारवन्नओ भाणियन्वो) इस तरह वे मेघकुमार अनगार ईर्यासमिति संपन्न अनगार बन गये। इस तरह अनगार अवस्था का सविस्तरवर्णन औपपातिक सूत्र में किया गया है अतः जिज्ञासु के लिये यह वहां से जान लेना चाहिये। (तएणं से मेहे, अनगारे

प्रमाणे सावयेत थउने प्रमद निद्रा वगेरे प्रमादोने त्याग करीने सयम भार्गमा स्थित थउने प्राणीयो, भूतो, एवे, अने सत्त्वोनी रक्षा करवामा प्रवृत्त थउ नेधये. (तएणं से मेहे समणस्स भगवओ- महावीरस्स अदम्येयारुद्धं धम्मियं उवएसं समं पडिच्छइ) आ रीते श्रमाणे भगवान् महावीरना सुणेशी नीकणता धार्मिक उपदेशने मेघकुमार आ रीते स्वीकार्यो (पडिच्छित्ता तह चिद्वड जाव संजमेणं संजमइ) अने स्वीकारीने तेअ प्रमाणे सयमपूर्वक पोतानी प्रवृत्ति शुरु करी (तएणं से मेहे अनगारे जाए ईरियासमिणं अनगारवन्नओ भाणियन्वो) आ प्रमाणे मेघकुमार अनगार ईर्यासमिति संपन्न अनगार थउ गया, अनगाग अवस्थानुं विस्तृत वर्णन 'औपपातिक सूत्र' मा करवामा आण्युं छे. जिज्ञासुओ तेमाथी नेणी वेउ नेधये. (तएणं से मेहे अनगारे समणस्स

यिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते, अधीत्य बहुभिश्चतुर्थपट्टाष्टमदशमद्वादशैः
मासार्धमासक्षपणैरात्मानं भावयन् विहरति । ततः खलु श्रमणो भगवान्
महावीरो मेघानगारादिस्तुतिवृन्दैः सार्धं राजगृहान्नगराद् गुणशिलकाच्चैत्यात्
प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहिर्जनपदविहारं विहरति । सू १४५।

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे अन्नया कयाइं समणं
भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि
णं भंते ! तुव्वेहिं अव्वभणुन्नाए सत्ताणे मांसियं भिक्खुपडिसं उवसं-

समणस्स भगवओ महावीरस्स एयारुवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं
इक्कारसअंगाइं अहिज्जइ) इसके बाद वे मेघकुमार अनगर श्रमण भग-
वान् महावीर के तथारूप स्थविरी के पास सामयिक आदि ११, ग्यारह,
अंगों का अध्ययन करने लगे (अहिज्जित्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठमदसमदुवाल
सेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) अध्ययन करके फिर
उन्होंने अनेक चतुर्थ, पष्ठ, अष्टम, दशम, द्वादश, भक्तों से और मास-
अर्ध मास आदितपस्याओं से आत्मा को भावित किया । (तएण समणे भगवं
महावीरे रायगिहाओ नगनाओ गुणसिलाओ वेइयाओ पडिनिक्खमइ) इसके
बाद श्रमणभगवान् महावीरने मेघकुमार आदि अन्नगारों के साथ राज-
गृह नगर से इस गुणशिलका चैत्य से विहार किया और—(पडिनिक्खमित्ता
बहिया जणवयविहारं विहरइ) विहार कर फिर वे बाह्य के जनपदों में
विचरने लगे । ॥सूत्र ४५॥

भगवओ महावीरस्स एयारुवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस
अंगं इं अहिज्जइ) त्थार भाद मेघकुमार अनगर श्रमण भगवान् महावीरना तथा-
इय स्थविरेणी पासे सामयिक वगेरे अगियार अंगोना अल्यास शरु क्यो (अहि-
ज्जित्ता बहूहिं चउत्थ छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं
भावेमाणे विहरइ) अध्ययन क्यो भाद मेघकुमारे धणा चतुर्थ पष्ठ, अष्टम, दशम,
द्वादश, सत्तोथी अने मास अर्धमास गेरे तपस्याओथी आत्माने भावित क्यो।
(तएण समणे भगवं महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिलाओ वेइयाओ पडिणि-
क्खमइ) त्थार भाद श्रमण भगवान् महावीरे मेघकुमार वगेरे अनगारेणी साथे
राजगृहनगरना गुणशिलक चैत्यथी विहार क्यो अने (पडिनिक्खमित्ता बहिया
जणवयविहारं विहरइ) विहार क्यो भाद अहारना पीण जनपदोमां विचरण
करवा लाया. ॥ सूत्र “४५” ॥

पज्जित्ताणं विहरित्तए। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिवंधं करेह,
तएणं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया महावीरेण अवभणुन्नाए
समाणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ। मासियं भि-
क्खुपडिमं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं अहासम्मं काएणं
फासेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ किट्टेइ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता
सोहित्ता तीरित्ता किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी इच्छामि णं भंते! तुव्भेहिं अवभणु-
न्नाए समाणे दो मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए। अहा
सुहं देवाणुप्पिया! मा पडिवंधं करेह। जहा पढमाए अभिलावो
तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए, पंचमाए, छम्मासियाए, सत्तमा
सियाए, पढमसत्तराइं दियाए, दोच्चसत्तराइंदियाए, तइयसत्तराइंदियाए
अहोराइंदियाए वि, एगराइंदियाए वि। तएणं से मेहे अणगारे वारस
भिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोहित्ता तीरित्ता
किट्टित्ता पुणरवि समणं भगवं महावीरं वदइ नमंसइ, वंदित्ता
नमंसित्ता एवं वयासी—इच्छामि णं भंते! तुव्भेहिं अवभणुन्नाए
समाणे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए।
अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिवंधं करेह। तएणं से मेहे अणगारे
पढमं मासं चउत्थेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए
सूराभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं
दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं० तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठमेणं० चउत्थं मासं
दसमेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुक्कुडुए सूराभिमुहे

आयावणभूमिण आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं पंचमं मासं
 दुवालसमं दुवालसमेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुकुडुए
 सूरभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरासणेणं अवाउडएणं,
 एवं खलु एएणं अभिलावेणं छट्ठे चोदसमं चोदसमेणं, सत्तमे सोल-
 समं सोलसमेणं, अट्ठमे अट्ठारसमं अट्ठारसमेणं, नवमे वीसइमं विसइ-
 मेणं, दसमे वावीसइमं वावीसइमेणं, एक्कारस मेचउव्वीइमेणं, वारसमे
 छव्वीसइमं छव्वीसइमेणं, तेरसमे अट्ठावीसइमं अट्ठावीसइमेणं,
 चोदसम तीसइमं, तीसइमणं पन्नरसमे वत्तीसइमं वत्तीसइमणं,
 सोलसम चउत्तीसइमं चउत्तीसइमेणं अणिकिखत्तेणं तवोकम्मेणं
 दिया ठाणुकुडुए सूरभिमुहे आयावणभूमीए आयावेमाणे राइं वीरा-
 सणेण य अवाउडएण य । तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं
 तवोकम्मे अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फात्तेइ पालेइ सोहेइ तीरेइ
 किट्ठेइ अहासुत्तं अहाकप्पं जाव किट्ठित्ता समणं भगवां महावीरं
 वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता बहूहिं छट्ठमदसमदुवालसेहिं
 मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे
 विहरइ ॥सू० ४६॥

टीका—‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि । ततः खलु स मेघोऽन-
 गारः अन्यदा कदाचित् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहे अणगारे) उन मेघकुमार मुनि-
 राजने (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (समणं भगवं महावीरं वंदइ

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाढ (से मेहे अनगारे) मुनि ॥ मेघकुमारे (अन्नया
 कयाइं) डेअ ओअ वणते (समणं भगवं महावीर वंदइ नमंसउ) श्रमणु लण-

नमस्यित्वा एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् इच्छामि खलु हे भदन्त! युष्मा
भिरभ्यनुज्ञातः सन् मासिकीं भिक्षुप्रतिमां उपसंपद्य=अङ्गीकृत्य विहर्तुम्।
भगवानाह-हे देवानुप्रिय! यथासुखं=यथाऽऽत्मकल्याणं भवेत् तथा कुरु मा
प्रतिबन्धं कुरु-प्रमादं मा कुरु इत्यर्थः। अथ प्रतिमाधिकारो वर्ण्यते-गच्छ धारण
समर्थः अमम्पूर्ण दशपूर्वश्रुतधारी जघन्यतो नवमपूर्वस्य तृतीयवस्तुधारी
भवेत्, जिनकल्पित परीषहोपसर्ग परिपोढुं समर्थः, नानाविधामिग्रहादि युक्तः,
धृतादिवर्जिताहारादिभोगो, महासत्त्वो दृढसंहननधरः, भावितात्मा यदि

नमंसइ) श्रमणभगवान् सहावीर को वंदना की नमस्कार किया (वंदिता
नमंसित्ता एवं वयास्सी वंदना नमस्कार करके फिर इस प्रकार निवेदन
किया-(इच्छामि णं भंते) हे भदन्त! मैं चाहत हूँ कि (तुव्भेहिं अवमणुन्ताए
समाणे) आप से आज्ञापित होता हुआ-(मासिय भिक्षुपडिमं उवसंपज्जि
त्ताणं विहरित्तए) मासिकी भिक्षुप्रतिमा को धारण करूँ। (अहासुहं देवाणु
प्पिया! मा पडिवंधं करेह) प्रभुने कहा हे देवानुप्रिय! तुम्हारी आत्मा का
कल्याण जैसे हो वैसा करो-इसमें प्रमाद मत करो (भिक्षुप्रतिमा कैसा
प्राणी धारण कर सकता है-इसका खुलासा इस प्रकार है-जो गच्छ के
धारण करने में समर्थ हो अमम्पूर्ण दशपूर्वधन का धारी हो अथवा जघन्य
से नवमपूर्व की तृतीय आचार वस्तु का धारी हो जिन कल्पी की तरह परीषह
उपसर्ग को सहन करने बड़ा हो, नाना प्रकार के अभिग्रह आदि से युक्त
हो धृतादिवर्जित आहार का भोगी हो, विजिष्ठ शक्ति संपन्न हो, दृढ संह

वान महावीरने वंदन अने नमस्कार कर्था. (वंदिता नमसित्ता एवं वयास्सी)
वंदन अने नमस्कार करीने आ प्रमाणे विनती करी (इच्छामिणं भंते) हे भदन्त
हुं आहुं छुं डे (तुव्भे हिं अवमणुन्ताए समाणे) आपनी आज्ञा भेगवीने
(मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्तणं विहरित्तए) भिक्षुकी भिक्षु प्रति-
माने धारण करे. (अहासुयं देवाणुप्पिया! मा पडिवंधं करेह) प्रभुने कहे
हे देवानुप्रिय! जे रीते तमारा आत्मानु कल्याणु थाय ते प्रमाणे करे आ स-
कल्याणुना काममां जरायणु प्रमाद करे नही. भिक्षु प्रतिमा केणु धारणु करी शके
तेतुं स्पष्टीकरणु आ प्रमाणे छे-जे गच्छने धारणु करवामां समर्थ छे असम्पूर्ण
दशपूर्व श्रुतधारी होय अथवा जघन्यतो नवमा पूर्वनी आचार वस्तुने धारणु
करनार होय, जिनकल्पनी जेम फनी छे अने उपसर्गने सहन करनार होय अनेके
जतना अलिग्रह वगेरधी संपन्न होय विजय-धी वगेरे पदार्थो रहित आहार

दुष्टहस्त्यादयोऽनित्यं समागच्छेयुस्तदापि भयान्पदमपि नापसरति, इत्यादि नियमवान् गुरुणानुज्ञातः सन्नेव प्रतिमां वहति ।

ततः खलु स मेघमहासुनिःश्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् मासिकीं भिक्षुप्रतिमापसंपद्य विहरति । मासिकीं भिक्षुप्रतिमां=अभिग्रहवि-
शेषरूपां, 'अहासुत्त' यथा-सूत्रं सूत्रनिर्दिष्टविध्यनुसारं, 'अहाकल्पं' यथा
कल्पं-कल्पः=स्थविरादिकल्पस्तदनुतिक्रमण, 'अहामग्नं' यथाभार्गं=ज्ञानदर्शन-
चारित्र्यलक्षणमोक्षमार्गानतिक्रमेण, क्षायोपशमिकभावानतिक्रमेण वा अहा-
तच्च-यथातत्त्वं=तत्त्वानतिक्रमेण मासिकी भिक्षुप्रतिमेति शब्दार्थानतिलङ्घनेन
इत्यर्थः, 'अहासम्भं' यथासाम्यं=समभावानतिक्रमेण, 'काएणं' कायेन=शरीरेण,
पुनरभिलापमात्रेण 'कासेइ' स्पृशति समुचितकाले सविधिग्रहणात् 'पालेइ'
पालयति=चारंनारमुपयोगेन तत्परत्वात् रक्षति 'सोहेइ' शोधयति-अतिचार

ननका धारी हो, भावित आत्मा हो, यदि वदाचित् दुष्ट हस्ती आदि
जैसे जानवर भी साझना करें तो भय से एक डग भी विचलित होने
बोला न हो, इत्यादि नियमों का पालन कर्ता व्यक्ति गुरुदेव की आज्ञा से
ही प्रतिमा धारण कर सकता है। (तएणं से मेहेअणगारे समणेणं भग-
वया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं
विहरइ) हमके बाद उन मेघकुमार अनगारने श्रमण भगवान महावीर से
आज्ञापित होकर मासिकी भिक्षुप्रतिमा धारण कर लिया। (मासियं भिक्षु-
पडिमंअहासुत्तं अहाकल्पं अहामग्नं अहातच्चं अहासम्भं काएणं कासेइ, पालेइ,
सोहेइ, तीरेइ, फिहेइ.) उस मासिकी भिक्षुप्रतिमा का सुनिराज मेघकुमारने
सूत्रनिर्दिष्टविधि के अनुसार स्थविर आदि कल्पके अनुसार ज्ञानदर्शन तथा

करनार होय, सविशेष शक्ति सपन्न होय दृढ सहुनने धारण करनार होय, भावित
आत्मा होय, जो कदाचि दुष्ट हाथी वगेरे जेवा प्राणीयो साथे थाय तो लयथी
जेइ पणु पणलुं पाछण न धरनार होय, आ जतना अने भीज पणु डेटलाइ
नियमोनु पालन करनारी व्यक्ति गुरुदेवनी आज्ञाथीज 'प्रतिमा' धारण करी शके छे.
(तएणं से मेहेअणगारे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए
समाणे मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ) त्वार बाद अनगार
मेघकुमारने श्रमण भगवान महावीरनी आज्ञा भेजवीने मासिकी भिक्षु प्रतिमा धारण करी
(मासियं भिक्षुपडिमं अहासुत्तं अहा कल्पं अहामग्नं अहातच्चं अहासम्भं का
एणं कासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, फिहेइ) मेघमुनिजे मासिकीभिक्षु प्रतिमातुं
सूत्रमां जताववामां आवेलीविधि मुज्जण, स्थविर वगेरे कल्प मुज्जण, ज्ञान दर्शन तेमज

પક્ષકાલનાત્, 'તીરેઃ' તીરયતિ-પૂર્ણેઽપિ તદ્વર્થો સ્વલ્પકાલાવસ્થાનાત્, 'કિદ્દેઃ' કીર્તયતિ પારણાદિભે સ્ત્રાનુમારેણ ચત્ ચત્ કર્તવ્યં તરગર્થ મયા કૃત'મિત્યેવં કીર્તનાત્ એવં=ઉક્તરીત્યા કાપેન સ્પૃષ્ટ્વા, પાલયિત્વા, શોધયિત્વા, તીરયિત્વા, કીર્તયિત્વા પુનરપિ શ્રમણં મગચન્તં મહાવીરં વંદતે, નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવમવદત્-ઇચ્છામિ ત્વતુ હે મદના ! તુબ્ધામિરભ્યદુજાતઃ સન્

ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ કે અનુસાર, અથવા ક્ષયોપશાંતિક ભાવ કે અનુસાર 'માસિકી ભિક્ષુપ્રતિમા' હસ શબ્દરૂપ તત્ત્વ કે અર્થ કે અનુમાર સમતા ભાવ કે અનુસાર કેવલ અમિલાજમાત્ર સે હી નહીં કિન્તુ કાય સે આરાધન ક્રિયા, વારંવાર ઉપયોગ પૂર્વક ઉત્તમા પરિપાલન ક્રિયા સંરક્ષણ ક્રિયા-અતિચારરૂપ પક્ક (ફીચડ) કો પ્રક્ષાલન કરતે હુવ ઉત્તમા સંશોધન ક્રિયા અવધિ સમાપ્ત હોને પર સ્ત્રી છુછ કાલ તક વહા ઔર સ્થિર રહને સે ઉત્તમે પાર કો પ્રાપ્ત ક્રિયા ઉત્તમા કીર્તન ક્રિયા-'પારણા કે દિન જો ૨ કર્તવ્ય હોતે હૈં વે સ્ત્રવ મૈને ક્રિયે' હસ પ્રકાર સે ઉત્તમા વર્ણન ક્રિયા । (સ્મમં કાણં ફાસિત્તા, પાલિત્તા, સોદિત્તા, તીરિત્તા, કિદ્દિત્તા પુનરપિ સમ્મણં મગચં મહાવીરં વંદઃ, નમસઃ) હસ પ્રકાર 'ફાસિત્તા' કાયસે ઉત્તમા, સ્પર્શ કર પાલિત્તા ઉપયોગ પૂર્વક ઉત્તમા પાલન કર સોદિત્તા અનિચારોં કા વહાં સે સંશોધન કર 'તીરિત્તા' ઉત્તમે પાર કો પ્રાપ્ત કર ઔર 'કિદ્દિત્તા' ઉત્તમા સ્તુતિ કર પુનઃ શ્રમણ મગચાન્ કી મેઘકુમાર મુનિરાજને વંદના કી નમસ્કાર ક્રિયા (વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી-ઇચ્છામિં મંતે તુબ્ધેહિં અભમણુગાએ

આરિચરૂપ મોક્ષમાર્ગ મુજબ અથવા તો ક્ષયોપશાંતિક મુજબ 'માસિકી ભિક્ષુપ્રતિમા' આ શબ્દના અર્થરૂપ તત્ત્વ પ્રમાણે સમતાભોવ મુજબ, ક્ષત અભિલાષાથી નહિ પણ કાયથી આરાધન કર્યું વારંવાર ઉપયોગ કરતા તેનું પાલન કર્યું, સંરક્ષણ કર્યું. અતિચારરૂપ પક્ક (કાદવ) નું પ્રક્ષાલન કરતાં તેનું શોધન કર્યું, અધિની સમાપ્તિ પછી પણ થોડો વધુ વખત ત્યાં સ્થિર રહ્યા તેથી તેનો પાર તે પામી શક્યા, તેનું કીર્તન કર્યું. પારણાના દિવસે જે જે કર્તવ્યરૂપ કર્મ હોય છે, તે બધાં મેં કર્યાં છે' આ પ્રમાણે તેનું વર્ણન કર્યું (સ્મમં કાણં ફાસિત્તા, પાલિત્તા, સોદિત્તા, તીરિત્તા, કિદ્દિત્તા પુનરપિ સમ્મણં મગચં મહાવીરં વંદઃ નમસઃ) આ પ્રમાણે કાયથી તેને ફાસિત્તા સ્પર્શને ઉપયોગ પૂર્વક તેનું પાલન કરીને 'સોદિત્તા' અતિચારોનું ત્યાંથી સંશોધન કરીને 'તીરિત્તા' તેને પાર પામીને અને 'કિદ્દિત્તા' તેનું કીર્તન કરીને ફરી મુનિરાજ મેઘકુમારે શ્રમણ મગચાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા (વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી

द्वैमात्रिणीं भिक्षुप्रतिमासुपपद्य=स्वीकृत्य खलु विवेर्तुम् । भगवान् वदति-
हे देवानुप्रिय ! 'अहानुह' यथासुखं=यथात्मकल्याणं भवेत् तथा कुरु 'मा
पडिवंधं' प्रतिबन्धं कुरु=प्रमादं सा कुरु 'जहा पढमाए अभिलावो तहा'
यथा प्रथमायाः प्रतिमायाः अभिलापः=वर्णनं तथा द्वितीयायाः प्रतिमायाः,
तृतीयायाः, चतुर्थ्याः पञ्चम्याः तथा षाण्मासिक्याः, सप्तमासिक्याः, एवं यावत्-
द्वादश्या एकरात्रिन्दिनाया अपि प्रतिमाया अभिलापो विज्ञेयः । अत्राऽयं
विवेकः-प्रथमा प्रतिमा एकमासिकी, द्वितीया एकमासिकी, एवं तृतीयाद्याः
सप्तम्यन्ताः प्रतिमाः प्रत्येकमेकैकमासप्रमाणा इत्यर्थः । अथाष्टमी-नवमी-

समाणे दो मासियं भिक्षुपडिमं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए) वंदना नमस्कार
कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा-भदंत ! मैं आपसे आज्ञापित
होकर दो मास की अप्रथिवाली भिक्षुप्रतिमा को धारण करने की इच्छा
करता हूँ । (अहामुयं देवानुप्रिया ! मा पडिवंधं करेह) मेघकुमार की इस
प्रार्थना पर ध्यान देकर प्रभुने उनसे कहा-हे देवानुप्रिय ! तुम्हारा आत्म
कल्याण जिस तरह हो वैसा करो--इसमें प्रमाद मत करो । (जहापढमाए-
अभिलावो तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए पंचमाए, छस्मासियाण, सत्त-
मासियाण) जिस प्रकार प्रथम भिक्षुप्रतिमा का वर्णन है उसी प्रकार से द्वितीय,
तृतीय, चतुर्थी पंचमी, षाण्मासिकी, सप्तमासिकी यावत् एक रातदिवस की
प्रमाणवाली १२ वीं प्रतिमा का भी वर्णन जानना चाहिये । तात्पर्य इस प्रकार है
प्रथम प्रतिमा एक मास की है, द्वितीय प्रतिमा एक मास की है इसी तरह
तृतीय प्रतिमा से लेकर सातवीं प्रतिमा तक की पांच प्रतिमाएँ प्रत्येक यथाक्रम

इच्छानि णं भंते तुब्भेहिं अत्रमणुत्ताए समाणे दोमासियं भिक्षुपडिमं उव
संपज्जित्ता णं विहरित्तए) वंदन अने नमस्कार करीने तेमणे लगवान भडावीर-
स्वाभीने कहुं-डे-डे लहत । हुं आपनी आज्ञा भेणवीने जे भासनी भिक्षुप्रतिमा
धारण करवा थाहु छुं (अहामुयं देवानुप्रिया ! मा पडिवंधं करेह) मेघकुमारनी
विनती सासणीने प्रभुजे तेमने कहु डे-डे देवानुप्रिय ! जे रीते तमाइ आत्मकल्याण
थाय ते प्रमाणे करे आत्मकल्याणना काममा डेहं पणु द्विस आणस नडि ड वी जेधजे
(जहा पढमाए अभिलावो तहा दोच्चाए तच्चाए चउत्थाए, पंचमाए, छस्मा-
सियाए, सत्तमासियाण, पढसत्तराउ दियाः) जे प्रमाणे पडेली भिक्षुप्रतिमानुं
वर्णन छे, ते प्रमाणे ४ गीण, ३ गीण, २ गीण, १ गीण ४ भडिनावाणी, सात भडि-
नावाणी अने ओक रात-दिवसना प्रमाणे जेटली गारमी प्रतिमानुं वर्णन जाणुवुं
जेधजे आनुं स्पष्टीकरण आ प्रमाणे छे-पडेली प्रतिमा ओक भडिनानी छे.

દશમ્યઃ પ્રત્યેકં સ્વસાહોરાત્રપ્રમાણા યત્નતીત્યાહ-પ્રથમસપ્તરાત્રિન્દિવા=પ્રથમાનિ સપ્તરાત્રિન્દિવાનિ પ્રમાણાનિ યસ્યાઃ સ્તા તથા, અષ્ટમીપ્રતિમા સ્વસાહોરાત્રપ્રમા-
ણેત્યર્થઃ । દ્વિતીયસપ્તરાત્રિન્દિવા=નવમી પ્રતિમાઽપિ સપ્તસાહોરાત્રપ્રમાણા ।
એવં દશમી પ્રતિમાઽપિ સપ્તસાહોરાત્રપ્રમાણા । અહોરાત્રિન્દિવાપિ=એકાદશી પ્રતિમા
અહોરાત્રપ્રમાણા । અત્ર દિવા શબ્દાર્થો ન વિવક્ષિત ઇતિ ભાવઃ । એકરાત્રિ દિવાઽપિ=
દ્વાદશી પ્રતિમા એકરાત્રપ્રમાણેતિ । શેષકાલે અષ્ટમાસેષુ દ્વાદશપ્રતિમાઃ
સમારાધનીયાઃ સમાપર્જીયાશ્ચ, વર્ષર્તો પ્રતિમાવહનનિપિદ્ધત્વાદિતિ ભાવઃ ।
એકાદશાઙ્ગત્રિદો મેઘમહાસુનેઃ પૂર્વધરત્વાભાવેઽપિ પ્રતિમાલુપ્તાનં કથિતં તત્
સ્વર્વજોપદિપ્ત્વાન્નદોષાવહમિત્યભિપ્રાયઃ । તતઃ સ્ફુલ્લ સ મેઘોઽનગારો દ્વાદશમિશ્વ

સે ૧-૧-માસની છે, અષ્ટમી, નવમી, દશમી, એ ત્રીણ પ્રતિમાઈ/પ્રત્યેક
સાત સાત દિન રાત પ્રમાણ ચાલી છે । યહી વાત (પદ્મસત્તરાઈંદિયાઈ
દોચ્ચમત્તરાઈં દિયાઈ તર્ફઈ સત્તરાઈંદિયાઈ) ઇન સૂત્રપદોં દ્વારા પ્રતિપાદિત
કો ગઈ છે । યદા 'દોચ્ચ' ઓર તર્ફઈ 'પદો' મેક્રમશઃ નવમી ઓર દશમી
પ્રતિમા વર્ણિત હુઈ છે । (અહોરાઈંદિયાઈ ત્રિ એમરાઈંદિયાઈ ત્રિ) એક દિન
રાત પ્રમાણચાલી હોને પર સી ગ્યારહવીં પ્રતિમા એક અહોરાત્ર પ્રમાણચાલી
હે । ઇસમેં દિવા શબ્દ કા અર્થ વિવક્ષિત નહીં છે । એક રાત્રિ ઓર
એક દિન પ્રમાણચાલી મી વાગ્હવીં પ્રતિમા કેવલ એક રાત્ર પ્રમાણચાલી હે ।
શેષકાલ મેં આઠ મહીનોં મેં એ ૧૨ પ્રતિમાઈ સમારાધનીય ઓર સમાપ્ત
કરને યોગ્ય છે । કારણ ચાતુમાસ મેં ઇન પ્રતિમાઓં કા વહન કરના
નિપિદ્ધ છે । યદ્યપિ સુનિરાગ મેઘકુમાર એક દશાઙ્ગ કે હી જાતા છે પૂર્વચારી
નહીં છે ફિર મી ઉનકે પ્રતિમાલુપ્તાન કા કથન સર્વજોપદિપ્ત હોને સે દોષા-

અને ખીલ પ્રતિમા પણ એક મહિનાની છે ત્રીલ પ્રતિમાથી માડીને સાતમી પ્રતિમા
સુધીની પાચ પ્રતિમાઓ દરેકે દરેક યથાક્રમે એક એક મહિનાની છે આઠમી નવમી,
દશમી આ ત્રણે પ્રતિમાઓ સાત સાત દિવસ રાત પ્રમાણવાળી છે એ જ વાત(દોચ્ચં
સત્તરાઈંદિયાઈ તર્ફઈ સત્તરાઈંદિયાઈ) આ સૂત્ર દ્વારા પૂરવાર કરવામાં આવી છે.
અહીં 'દોચ્ચ' અને 'તર્ફ' પદો વડે અનુક્રમે નવમી અને દશમી પ્રતિમાનું વર્ણન
કરવામાં આવ્યું છે (અહોરાઈંદિયાઈ ત્રિ એમરાઈંદિયાઈ ત્રિ) અગિયારમી પ્રતિમા
એક દિવસરાત તેમજ એક દિવસ પ્રમાણ જેટલી હોવા છતાં એક અહોરાત્ર પ્રમાણ-
વાળી છે. આમા દિવા શબ્દનો અર્થ વિવક્ષિત નથી. એક રાત્રિ અને એક દિવસ
પ્રમાણ જેટલી પણ બારમી પ્રતિમા ફક્ત એક રાત્ર પ્રમાણવાળી છે શેષકાળમા આઠ
મહિનામાં આ બાર પ્રતિમાઓ સમારાધનીય અને સમાપ્ત કરવા યોગ્ય છે કેમકે
આમાઆમાં આ પ્રતિમાઓનું વહન કરવું નિપિદ્ધ છે બે કે સુનિરાગ મેઘકુમાર
એક દશાઙ્ગના જ જ્ઞાતા હતા, તે પૂર્વધારી હતા નહિ, છતાં એ તેમના પ્રતિમાનું પાનનું આ

प्रतिमाः सम्पद् कायेन स्पृष्ट्वा पालयित्वा शोचयित्वा, तीरयित्वा, कीर्तयित्वा यत्रैव भगवान् महावीरस्यैतोपागत्य पुनरपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत-इच्छामि खलु हे भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञानः सन् 'गुणरत्न संवत्सरम्' विनयश्रुताचारप्रभूतनिर्जरादि-गुणा एव रत्नानि यत्र स गुणरत्नः संवत्सरो यस्मिन्तपसि, तद् गुण-रत्नसंवत्सरं, अथवा 'गुणरयणसंवच्छरं' इत्यस्य गुणरचन संवत्सरं इतिच्छाया, गुणानां-निर्जरा विशेषाणां रचनं=कारणं संवत्सरेण=सर्वत्र यमागवर्षेण यस्मिन्तपसि तत् तथा तत् 'तत्रो कम्म' तपः कर्म 'उव संपज्जिताण' उप

वह नहीं है। (तएणं से मेहे अणगारे बारसमिक्खु पडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोदित्ता, तीरित्ता, किट्टित्ता, पुणरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ, वंदेत्ता नमंसित्ता एवं वयासी) बाद में मेघकुमार मुनिराजने १२ भिक्षु प्रतिमाओं को अच्छो तरह काय से आराधित करके, बार२ उपयोग पूर्वक उनका परिपालन करके, अतिचाररूप कीचड को उनसे दूर करके, उनके पारको प्राप्त करके उनका कीर्तन करके पुनः श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की-नमस्कार किया-वंदना नमस्कार करके फिर वे इस प्रकार कहने लगे (इच्छामि णं भंते तुवमेहिं अब्भणुणाए समाणे गुणरयणसंवच्छरं तत्रोकम्मं उवमंपज्जित्ता णं विहरित्ते) हे भदन्त ! मैं आपसे आज्ञा प्राप्त कर गुणरत्नरूप संवत्सर वाले तपः कर्म को करना चाहता हूँ विनयचार, श्रुताचार प्रभूतनिर्जरा आदि ये गुण शब्द के वाच्यार्थ हैं। ये रत्न जिग तप में है वह गुणरत्नतप है। ऐसा तप हे भदन्त !

अथ सर्वज्ञोपदिष्ट होवाथी सद्दोष नथी (तएणं से मेहे अणगारे बारसमिक्खु पडिमाओ सम्मं काएणं फासित्ता, पालित्ता, सोदित्ता, तीरित्ता किट्टित्ता पुणरपि समणं भगवं महावीरं वंदइ नयंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी) त्वार पछी मुनिराज मेघकुमार के कायाथी सारी पेठे गार भिक्षुप्रतिमाओंने आराधित करीने बारबार उपयोग पूर्वक तेमनुं पालन करीने अतिचार रूप कहवने तेमनाथी दूर करीने, तेमने पार पासीने, तेमनुं कीर्तन करीने इरी श्रमण भगवान् महावीरने वदन अने नमस्कार कर्या वंदन अने नमस्कार करीने तेमणे उल्लुं-(इच्छामि णं भंते तुवमेहिं अब्भणुणाए समाणे गुणरयणसंवच्छरं तत्रोकम्मं उव संपज्जित्ता ण विहरित्ते) हे भदन्त ! हु आपनी आज्ञा भेणवीने गुणरत्नरूप संवत्सराणा तपकर्मने करवा आहु छु. विनयाचार, श्रुताचार, प्रभूतनिर्जरा वगेरे आ 'गुण' शब्दने वाच्यार्थ छे, आ रत्ने ने तपमां छे ते 'गुणरत्नतप' छे. हे भदन्त !

संपद्य खलु=स्वीकृत्य 'विहारत्तए' विहत्तुम्, इच्छामीति पूर्वेषु सम्बन्धः ।
 मेघमुने वचः श्रुत्वा भगवानाह—'अहासुहं' इत्यादि । हे देवानुप्रिय ! यथा-
 सुखं, प्रमादं माकुरु । ततः—भगवदाज्ञावचनश्रवणानन्तरं खलु स मेघोऽ-
 नगारः प्रथममासं=प्रथमे मासे, 'चउत्थं' चउत्थेणं' चतुर्थचतुर्थेन चतुर्थं चतुर्थी-
 नन्तरं चतुर्थं—चतुर्थं तेन, चतुर्थचतुर्थभक्तेन=एकैकोपवासेनेत्यर्थः, 'अणिविक्खत्तेण'
 अनिक्षिप्तेन=अविश्रान्तेन 'तवोकम्मेण' तपः कर्मणा, दिया' दिवा=दिवसे
 'ठाणुकुडुए' स्थानोत्कुटुक=उत्कुटुकाऽऽसनेन, 'सूरामिमुहे' सूर्याभिमुखः,
 आयावणभूमीए' आतापनभूमौ, आयावेमाणे' आतापयन्=आतापनां कुर्वन्
 'राइ' रात्रौ 'वीरासणेणं' वीरासनेन=सिंहासनोपविष्टस्य भुविन्यस्तपादस्या-
 पनीतसिंहासनस्येव यद्वस्थानं तद् वीरासनं तेन, शीघ्रातापनां कुर्वन् व्यव-

तृतीयभाग सहित एक वर्ष में करना चाहता हूँ अथवा इसका यह भी मत-
 लव होता है कि मैं निर्जराविशेषरूप गुणों के कारण भूत तप को तृतीय
 भाग सहित १ वर्ष में (१६ मास में) करना चाहता हूँ । (अहासुह देवाणु-
 प्पिया । मा डिवंधं करेह) मेघ कुमार की इस बात को सुनकर प्रभुने उन
 से कहा कि हे मेघ ! तुम्हें जिस तरह सुख मिले—वैसा करो—१ क्षण भी
 प्रमाद मत करो । (तएणं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं
 अणिविक्खत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूरामिमुहे आयावणभूमीए
 अवाउडएणं आयावेमाणे राइं वीरासणेणं) इसके बाद उन मेघकुमार मुनि-
 राजने प्रथम मास में चतुर्थ चतुर्थभक्त निन्तर किया । दिन में उत्कुटुका-
 सनसे आतापनभूमि पर बैठकर सूर्य की तरफ-मुख करके आतापना लेते ।
 रात्रि में मुखवस्त्रिका और चोलपट के अतिरिक्त वस्त्रों को छोड़कर

येषु तप त्रीण भाग सहित ऐक वर्षमां करवा याहुं छुं. अथवा आनो अर्थ आ
 प्रमाणे पणु थछं शके छे डे हु निर्जर विशेषरूप गुणोना कारणभूत तपने त्रीण
 भाग सहित ऐक वर्षमां सोण भडिनामां करवा याहुं छु अहासुहं देवाणुप्पिया !
 मा पडिवंधं करेह) मेघकुमारनी आ बात सांलणीने प्रभुणे तेमने डहु डे-डे
 मेघ ! तमने छे काममा गुण भणे ते करे ऐक क्षण पणु प्रसाद करे नडि
 (तएणं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिविक्खत्तेणं तवो-
 कम्मेणं दिया ठाणुकुडुए सूरामिमुहे आयावणभूमीए अवाउडएणं आया-
 वेमाणे राइं वीरामणेणं) त्थार भाद मेघमुनिणे पडिवा भडिनामा अतुर्थ अतुर्थ सतत
 लक्षत सतत कर्या, दिवसमा उत्कुटुकासनथी आतापनभूमि उपर भेगीने अर्थनी तरङ्ग सो डरीने-
 आतापना लेता हुता रात्रिमा मुखवस्त्रिका अने चोल पट सिंहायना वस्त्रो त्यज्जने

स्थितः, कथं धृतोऽसौ व्यास्थितः!! इति जिज्ञासायापाह—‘अवाउडण’ अप्रावृतः= ‘ण’ इति वानपाळंकारे, मुखवस्त्रिणाचोलपट्टातिरिक्त वस्त्ररहितः, ‘दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं’ द्वितीये मासे षष्ठपष्ठेन=षष्ठभक्तानन्तरं षष्ठभक्तेन ‘अणि-क्खिन्नेणं’ अनिधिप्तेन=विश्रान्तेन, तपः कर्मणा दिवा स्थानोत्कुटुकः—उत्कुटु-कासनः सूर्याभिमुख आतापनां कुर्वन् रात्रौ वीरासनेन शीतातापनां कुर्वन् अप्रावृतः सन् व्यवस्थितः। द्वितीयमासेऽपि अन्यत् सर्वं प्रथममासवत्, केवलं षष्ठभक्त तपः कर्मेति विशेषः, इति आहः। एवं तृतीयमासादारभ्य षोड-शमासपर्यन्तं प्रत्येकमासे अष्टमभक्तादिक्रमेण षोडशमासे चतुस्त्रिंशत्तमभक्तं तपःकर्मत्येव विशेषः, अन्यत् सर्वं प्रथममासवदिति । षोडशसु मासेषु तपसां दिवसाः तत्तावन्तयलुःशत (४०७) संख्यका भवन्ति । तेषां दिवसानां

वीरासन से स्थित होकर उन्होंने शीत की आतापनाली (दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं० तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठेणं चउत्थं मासं दममं दममेणं अनिक्खिन्नेणं तवो-कम्ममेणं दिया ठाणुक्कुटुए द्वाभिमुहे आयाक्खणभूमिए आयावेमाणे राइ वीरासणेणं अवाउडणं इत्यादि) द्वितीय मास में उन्होंने निरन्तर षष्ठ षष्ठ भक्त किया। दिन में उत्कुटुकासन से स्थित होकर सूर्य की तरफ मुख करके सूर्य की आतापनाली। रात्रि में अप्रावृत हो कर वीरासन से स्थित हो शीतातापना ली। इसी तरह तृतीयमास से लेकर सोलह महीने तक प्रत्येक मास में अष्टमभक्तादिक के क्रम से सोलहवें महीने में उन्होंने चोतीगदां भक्त किया। बाकी रातदिन समस्त क्रियाएँ प्रथम मास की तरह ही वे करते रहें। इन सोलह महीनों में तपस्या के दिनों का प्रमाण ॥४०७॥ होता है। इन दिनों के १३ महीना और ७ दिन होते हैं। पारगा

वीरासनमा जेसीने तेमणु शीतनी आतापना दीधी (दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं तच्चं मासं अट्ठमं अट्ठेणं चउत्थं मासं दममं दममेणं अनिक्खिन्नेणं तवो-कम्ममेणं दिया ठाणुक्कुटुए द्वाभिमुहे आयाक्खणभूमिए आयावेमाणे वीरासणेणं अवाउडणं इत्यादि)—णीज्ज महीनामां तेमणु सतत षष्ठ षष्ठ लक्ष्म कथे दिवसमां उत्कुटुकासने स्थित थधने सूर्यनी तरक् सो राणीने सूर्यनी आतापना दीधी रात्रिमा निर्वस्व थधने वीरासनमा स्थित थधने शीतातापना दीधी आ रीते ज त्रीज्ज महिनाथी मांडीने सोण महीना सुधी दरेक महिनामा अष्टम लक्ष्म वगे-ना कमथी सोणना महिनामां तेमणु यात्रोम लक्ष्म कथां । णीज्ज शेष रातदिवसानी गंधी कियाओ पडेवा महिनानी जेम ज तेओ करता रह्या आ सोण महिनामां तपस्याना दिवसोनुं प्रमाण “४०७” होय छे आ गंधा दिवसोनी गणुत्री करीओ

अथोदशमासाः सप्तदशदिनानि भवन्ति । पारणकदिवसास्तु त्रिसप्तति (७३) संख्यका इति बोध्यम् । अष्टम मासे अष्टमभक्तादितपस्योर्भावन्ति दिनानि न पूर्यन्ते, तावन्ति दिनान्यग्रेतनमासाद् गृहीत्वा पूरणीयानि, अधिकानि चाग्रेतन मासे क्षेप्यन्ति । उक्तं च--

पण्णरस १५ वीसर ० चउवीसर २४ चेव, चउवीसर २४ पण्णवीसाय ।
चउवीसर २४ एकवीसा, २१, चउवीसर २४ सत्तवीसा य ॥१॥
तीसा ३० तेनीसा ३३ त्रिय, चउवीसर २४ छवीसर ६ अठवीसा य २८
तीसा ३० वत्तीसा ३२ त्रिय, सोलसमासेषु तव दिवसा ॥२॥

षोडशसु मासेषु प्रथमे मासे तपस्यो दिवस्याः पञ्चदश १५ भवन्ति, द्वितीये मासे त्रिंशतिदिवसा भवन्ति, तृतीये मासे चतुर्विंशतिदिवसाः, इत्यादि क्रमेणेति बोध्यम् ।

पन्नरस १५ दस १० द्दु ८ छपं च ५ चउरं ४ पंचमु य तिणि ३ तिणिति ३ ।
पंचसु २ दो दो २ य तदा, सोलसमासेषु पारणगा ॥३॥

षोडशसु मासेषु-प्रथमे मासे पारणानां दिवसाः-क्रमेण पञ्चदश १५, दशा १० षष्ठादि क्रमेणेति बोध्यम् ।

ततः स्वल्पं स मेवोऽनगारः गुणरत्न त्वन्वन्तर तपः कर्म यथामृत्रं सम्यक् कायेन स्पृगतिं पालयति, शोधयति, कीर्तयति, यथामृत्रं यथा कल्पं यावत्

के दिनों की संख्या ७३, होती है। जिस महीने में अष्टमभक्तादि तपस्या के जितने दिन रहें-वे आगे के महीने से लेकर उतने दिनों की पूर्ति कर लेनी चाहिये। अधिक होने पर उन्हें आगे के मास में सम्मिलित कर देना चाहिये। 'पण्णरसवीस'-इत्यादि ये गाथाएँ तपस्या और पारणा के दिनों की संख्या बोधक हैं (तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तत्रोकम्मं आहामुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, किहेइ, अहामुत्तं अहाकपं जाव किट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं, चंदइ, नम-

तो तेर भडिना अने सात दिवस होय छे. पारणाना दिवसोनी संख्या तोतेर होय छे. ते भडिनाना अष्टम लडत वगेरे तपास्याना नेटला दिवस ओछा होय, तेमनी आगणना भडिनाथी मांडी ते तेटला दिवसोनी पूर्ति करी लेवी जेठये. वधारे दिवसो थर जय तो आगणना भडिनामा तेमने सामेल करवा जेठये 'पण्णरसवीस' इत्यादि वगेरे गाथाओ तपस्या अने पारणाना दिवसोनी संख्या बतावनारी छे. (तएणं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तत्रोकम्मं आहामुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ, पालेइ, सोहेइ, तीरेइ, कि इ, अहामुत्तं, अहाकपं जाव

कीर्तयित्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा
बहुभिः षष्ठाष्टमद्वांशैः मासार्धमासक्षयणैः विचित्रैरतपः कर्मभिरात्मानं
भावयन् विहरति ॥सूत्र ४६॥

मूलम्—तएणं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं चिउलेणं
सस्सिरीएणं पयत्तेणं पग्गहिएणं कल्लाणेणं सिवेणं धन्नेणं मंगलेणं
उदग्गेणं उदारएणं उत्तमेणं महानुभावेणं तवोकस्मेणं सुक्के भुक्खे
लुक्खे निम्मंसे निस्सोणिए किडिकिडियाभूए अट्टिचस्मावणद्धे किसे धम.
णिसंतए जाए यात्रि होत्था । जीवं जीवेणं गच्छइ, जीवं जीवेणं चिट्ठइ,
भासं भासित्ता गिलायइ, भासं भासमाणे गिलायइ, भासं भासि-
स्सामित्ति गिलायइ । मे जहा नामए, इंगालसगडिया वा कट्टसग-
डिया वा पत्तसगडिया वा तिलसगडिया वा एरंड कट्टसगडिया वा
उण्हे दिन्ना सुक्का समाणा ससइं गच्छइ ससइं चिट्ठइ, एवामेव मेहे

सइ, वदिता नमसित्ता बहूहिं छट्ठमदसमदुवालसेहिं आसद्धमासखमणेहिं
विचित्तेहिं तवोकस्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) इस प्रकार अनगार
मेघकुमारने गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म को अच्छी तरह काय से
स्पर्श किया पाला, शोधित किया, उसके पार को पाया उसका कीर्तन किया ।
यथामूत्र यथाकल्प यावत् कीर्तन करके फिर उन्होंने श्रमण भगवान्
महावीर को वंदना की उन्हें नमस्कार किया । वंदना नमस्कार करके इन
विचित्र षष्ठाष्ट अष्टम, दश द्वादश, मासार्ध मास क्षयणों से आत्मा को
भावित किया । ॥सूत्र ४६॥

किट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं, वंदइ, नमस्सइ, वंदित्ता नमसित्ता बहूहिं
छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं विचित्तेहिं तवोकस्मेहिं
अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ प्रमाणे अनगार मेघकुमारे गुणरत्नरूप संवत्सर
वाणा तपकर्मने सारी रीते जयाथी स्पर्शं कथुं पाण्थुं, शोधित कथुं तेनो पार
पाय्था, तेनुं कीर्तन कथुं. यथामूत्र यथाकल्प अने कीर्तन करीने तेमणे भगवान्
महावीर स्वामीने वदन अने नमस्कार करीने आ अइत्थुत षष्ठाष्ट, अष्टम, दशम,
द्वादश मासार्धमास क्षयणोथी आत्माने लावित कथे. ॥ सूत्र ४६ ॥

અળગારે સસદં ગચ્છઈ સસદં ચિટ્ટઈ, ઉવચિણ તવેણં, અવચિણ મંસ-
 સોણિણં, હુયાસણે ઇવ ખાસરાસિપરિચ્છન્ને તવેણં તેણં તવતેયસિ-
 રીણ અઈવ અઈવ ઉયસોથેમાણેર ચિટ્ટઈ. તેણં કાલેણં તેણં સમ-
 ણં સમણે ભગવં મહાવીરે આઈગરે તિત્થગરે જાય પુઠ્ઠાણુપુઠ્ઠિવ
 ચરમાણે ગામાણુગાસં દૂઢજમાણે સુહં પુહેણં વિહરમાણે જેનામેવ રાય-
 ગિહે નયરે જેનામેવ ગુણસિલણ ચેઈણ તેનામેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગ-
 ચ્છિત્તા અહાપડિરૂવં ઉગ્ગહં ઉગ્ગિઠિહિત્તા સંજંદણં તવસા અપ્પાણં
 માવેમાણે વિહરઈ ॥સૂ. ૪૭॥

ટીકા—‘તણં’ સે ‘મેહે અળગારે’ તેણં ‘કાલેણં’ इत्यादि । ततः=
 भिक्षुप्रतिमा,—गुणरत्नसंवत्सरतपः प्रभृतिसमाप्त्यनन्तरं स भैवोऽनगार=
 महासुनिः, ‘तेणं’ तेन उत्कृष्टरीत्या समाचरणेन अतएव ‘उरालेणं=प्रधानेन
 इहलोकाद्याशंसावर्जितत्वात् विउलेणं’ विपुलेन बहुकालसमाचरणात् ‘सस्सिरी-
 णणं’ सश्रीकेण=सरोसेन बाह्याभ्यन्तरग्लानिवर्जितत्वात् ‘पयत्तेणं’ प्रद-

‘તણં સે મેહે અળગારે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) इसके बाद-अर्थात् भिक्षुप्रतिमा तथा गुणरत्नरूप
 संवत्सर वाले तप आदि की समाप्ति के अनन्तर (से मेहे) वे भैषकुमार
 सुनिराज (तेणं) उत्कृष्ट रीति से आराधित किये उस (तवोक्कमेणं) तपः
 कर्म कि जो (उरालेणं) इह लोका आदि की आशंसा से वर्जित होने के
 कारण उदाररूप था (विपुलेन) बहुतकाल तक आचरित होने के कारण
 विपुल था (सस्सिरीणं) बाह्य और आभ्यन्तर की ग्लानि से रहित होने
 के कारण जो सश्रीक था (पयत्तेणं) गुरुद्वारा दिया गया होने के कारण

‘તણં સે મેહે અળગારે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) त्यागणादयेदवे के भिक्षु प्रतिमा तेम न गुण रत्नरूप संवत्सर
 वाणा तप वगेरेनी समाप्ति पछी (से मेहे) भैष मुनिये (तेणं) उत्कृष्ट रीते
 आराधयामा आवेला (तवो कम्ममेणं) तप कर्म ने के ने (उरालेणं) छुट दोड
 वगेरेनी आशंसाथी वर्जित होवाने कारणे उदार हुतुं. (विपुलेणं) बहुत
 सुधी आचारमा भूषयेद होवाथी विपुल हुतुं, (सस्सिरीणं) बाह्य अने
 अभ्यन्तरनी ग्लानिथी रहित होवाने वीधे ने सश्रीक (शोभा युक्त) हुतुं. (पयत्तेणं)

रोन=गुरुणा प्रदत्तत्वात्—‘पग्गहिणं’ प्रगृहीतेन=सद्विषयगृहीतेन बहुमानपूर्वक
गृहीतत्वात् ‘कल्लाणेण’ कल्याणेन=शुभजनकेन—अग्रिमहित प्रापत्त्वात् ‘सिवेण’
शिवेन=निरुपद्रवेण शिवहेतुत्वात् ‘धन्नेण’ धन्नेन=प्रशंसनीयेन निरतिचार
समापकत्वात् ‘मंगलेण’ मंगल्येन=कुशलस्वरूपेण सकलदुस्तिगोपयनकत्वात् उद
ग्गेण’ उदग्गेण=उत्तरोत्तरं वृद्धिमता पराक्रमशालिसमात्तायितत्वात् ‘उदारणेण’
उदारेण=प्रबलेन निःस्पृहत्वाद्बहुत्वात् ‘उत्तमेण’ उत्तमेन=श्रेष्ठेन अक्रामनि-
र्जरा वर्तितत्वात् ‘महाणुभावेण’ महाबलभावेन=महाप्रभाव स्वर्गापवर्गादिहेतुत्वात्,
‘तवोकम्मेण’ तपः कर्षणा ‘सुक्खे’ सुक्खः नीरन्धरीरत्वात् ‘सुक्खे’ दुःखिनः
कठिनतपश्चर्यावशात् ‘लुक्खे’ लुक्खः तैलाद्यभ्यक्षरहितत्वात् ‘निम्मंसे’ निम्मंसे
तपसा दीर्घलयेन मांसोपचयरहितत्वात् अतएव ‘निस्सोगिण’ निःसोगिनः
तद्वर्धकाहाराद्यभावात् ‘किडिकिडियाभूए’ किडिकिडिकाभूतः मांसवर्जित

जो प्रदत्त था (पग्गहिणं) बहुमानपूर्वक गृहीत होने के कारण जो प्रगृहीत या
कल्लाणेण) अग्रिमहित का प्रापक होने के कारण जो शुभजनकथा (सिवेण)
शिवका हेतु होने से जो उपद्रव रहित था (धन्नेण) आनन्दों से रहित
होकर समाप्त होने के कारण जो प्रशंसनीय था (मंगलेण) सकल पापों
का उपशमक होने के कारण जो कुशल स्वरूप था (उदग्गेण) पराक्रमशाली
मेघकुमार अनगर द्वारा समाराधित होने के कारण जो उत्तरोत्तर वृद्धि
से युक्त था—(उदारणेण) निस्पृह की बहुलता विनिष्ट होने के कारण जो
उदार था (उत्तमेण) अक्रामनिर्जरा से रहित होने के कारण जो—श्रेष्ठ था
(महाणुभावेण) स्वर्गापवर्ग आदि का हेतु होने से जो महाप्रभावशाली था
(सुक्खे सुक्खे लुक्खे निम्मंसे निस्सोगिण किडिकिडियाभूए) भूख से युक्त

‘इद्वारा अपायेतुं’ होवा भदल ने प्रदत्त હતું ((પગ્ગહિણં) બહુ જ સન્માન સ્વી-
કારવામાં આવ્યું’ હોવા બદલ તે પ્રગટિત હતું; (કલ્લાણેણ) અગ્રિમ હિતનું
પ્રાપક હોના બદલ જે શુભ જનક હતું (સિવેણ) કલ્યાણનો હેતુ હોવા બદલ જે
ઉપદ્રવ વગરનું હતું (ધન્નેણ) અતિચાર વગર સમાપ્તિ સુધી પહોંચવા બદલ જે
પ્રશસનીય હતું. (મંગલેણ) બધા પાપોનું ઉપશમક હોવા બદલ જે કુશળ સ્વરૂપ
હતું (ઉદગ્ગેણ) મેઘકુમાર જેવા પરાક્રમી અનગાર દ્વારા સમરાધિત હોવા બદલ
જે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ યુક્ત હતું. ‘ઉદારણં’ નિસ્પૃહતાના બહુલ્યથી યુક્ત
હોવા બદલ જે ઉદાર હતું; (ઉત્તમેણ) અક્રામનિર્જરા વગરનું હોવા બદલ જે ઉત્તમ
હતું. (મહાણુભાવેણ) સ્વર્ગ અને મોક્ષ વગેરેનું કારણ હોના બદલ જે મહાપ્ર-
ભાવવાળું હતું. તેને કરવા લાગ્યા જેનાથી (સુક્કે સુક્કે લુક્કે નિમ્મંસે નિસ્સો-
ગિણ કિડિકિડિયાભૂए) મેઘકુમાર ભૂખ્યા થઇ ગયા, સરીરમાં રુક્ષતા દેખાવા લા

त्वाद् उपवेशनागौ अस्थिजनिता या किटिकिटिका=तद्विविशेषः तां भूतः=
 प्राप्तः स तथोक्तः, उपवेशनादौ शुष्काम्बुजनिताकिटिकिटिकाशब्दवान् इत्यर्थः।
 'अद्विचरमावर्णधर्मे' अस्थिचर्मावनद्धः मांसशोणित शुष्कत्वात् केवलमस्थिचर्म-
 वान् इत्यर्थः। 'किसे' कृग.=दुर्बलः, 'धमणिसंतए' धमनिनंततः=व्यक्त-
 नाडीकः मांसक्षयेण दृश्यमाननाडीकत्वात्, 'जाए यावि होत्था' जातश्चाप्यभवत्
 'जीवं जीवेण गच्छइ' जीवं जीवेन गच्छति=आत्मबलेन गच्छति न तु शरीर-
 बलेन, एवं आत्मबलेन तिष्ठति 'भासं भासिता गिलायइ' भाषां भाषित्वा
 ग्लायति=भाषणानन्तरं ग्लानिमाप्नोति, 'भासं भासमाणे गिलायइ' भाषा
 भाषमाणः मन्ग्लायति-भाषणसमये ग्लानो भवति, तथा-'भास भासिस्सा-

हो गये, शरीर में रक्तना दिखलाई देने लगी। मांस के उपचय (वृद्धि) से हीन
 हो गये, खूनवर्धक आहार आदि के अभाव से खून से रहित हो गये उठते
 बैठते उनकी हड्डियों से मांस रहित होने के कारण किटिकिटिका शब्द
 होने लगा, केवल हड्डी और चमड़ा ही उनके शरीर में अवशिष्ट रहा
 कि जिस से वे बहुत अधिक दुर्बल हो गये, (धमणिसंतए जाए याविहोत्था)
 नाडियां उनके शरीर में स्पष्ट दिखलाई देने लगी। इस तरह की उनकी
 स्थिति हो गई। (जीवं जीवेण गच्छइ, जीवं जीवेण चिह्णं भासं भासित्ता-
 गिलायइ) वे चलते तो शरीर के बल पर नहीं आत्मा के बल पर ही
 चलते बैठते तो आत्मा के बल से ही बैठते, शारीरिक बल से नहीं। बोलने के
 बाद उन्हें थकावट ज्ञात होने लगती। (भासं भासमाणे गिलायइ, भासं
 भासिस्समिस्सिगिलायइ) बोलते समय भी वे ग्लान होने लग जाते। मैं
 बोलूंगा इस विचार से भी उन्हें कष्ट का अनुभव होने लगता। मतलब

मांसना उपचय (वर्द्धन) थी तेजो रहित थक गया, उठतां भेसतां मांस सूक्ष्म
 जवाथी तेमनां डाउकांमांथी कडकड शब्द थवा लाग्या, इकत डाउकां अने चामडी ज
 तेमना शरीरे रहीगयां, अने तेजो अत्यन्त दुष्णता थक गया. (धमणि संतए
 जाए यावि होत्था) तेमना शरीरनी नसो स्पष्ट रीते देखावा लागी मेघकुमारनी आवी
 स्थिति थक गक हुती. जीवं जीवेण गच्छइ, जीवं जीवेण चिह्णं भासं भासित्ता
 गिलायइ) तेजो आलता तो आत्मानां भणे ज, शरीरना भणे नहि. तेजो भेसता
 तां आत्माना भणे ज, शरीरना भणे नहि. जोत्या पछी तेजो थाड अनुभवता हुता.
 (भासं भासमाणे गिलायइ भासं भासिस्समिस्सि गिलायइ) जोलवाना समये पणु
 तेजो ज्ञान थवा लागता. 'हु' जोलीश' आम न्यारे तेमना मनमां जोलता पडेलीं
 विचार उल्लवतो त्यारे तेमने इष्ट थवाभाउतुं डडेवानो मतलब ओ छ डे मेघकुमार

मित्तगिन्नाय ३' भाषां भाषिव्ये इति ग्लायति=मया आपितव्यमितिकृत्वा कष्टमनुभवति, अमौ स्वयंमपि क्रियामात्मवलेनैव करोति, न तु शरीरवलेनेति भावः। 'से जहानामए' अथ यथा नामकम्-अथ दृष्टान्तः प्रदर्श्यते इत्यर्थः। 'इंगालसगडियाइ वा' अङ्गारशकटिका, अङ्गाराः 'कोयलो' इति भाषायां तैः संभृताः शकटिका=गन्त्री 'गाडी' इति भाषायां, 'कट्टसगडिया इवा' काष्ठ-शकटिका=शुष्ककाष्ठसंभृतशकटिका 'पत्तसगडिया' शुष्कपत्रसंभृतशकटिका 'तिलसगडिया' शुष्कतिलफलीसंभृतशकटिका 'एरंडकट्टसगडिया' शुष्कैरण्ड-काष्ठसंभृतशकटिका 'उण्हे दिन्ना' उष्णे दत्ता प्रकृष्टातपे स्थापिता 'सुका समाणी' शुष्कासती 'ससदं गच्छइ' सशब्दं गच्छति=शब्दं कुर्वाणा प्रचलति 'ससदं चिट्ठइ' सशब्दं तिष्ठति=रिथति समयेऽपि शब्दं कृत्वा तिष्ठतीत्यर्थः। 'एवामेव' अहूनैव प्रकारेण मेघोऽनगारः महामुनिः सशब्दं गच्छति सशब्दं

इसका यह है किये जितनी भी क्रियाएँ करते थे वे सब आत्माके बल से करते थे शरीर-बलसे नहीं। (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्टसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्टसगडिया वा उण्हे दिन्ना सुक्का समाणी ससदं गच्छइ ससदं चिट्ठइ) जिस प्रकार कोयलो से भरी-हुई गाडी शुष्ककाष्ठ से भरी हुई गाडी, शुष्कपत्रों से भरी हुई गाडी, सुखी तिलकी फलियों से भरी हुई गाडी सुखी एरण्ड की लकड़ियों से भरी हुई गाडी प्रकृष्ट आतप में रखी रहने के कारण सुखी होने से चलते समय 'चैं चैं' इत्यादि शब्द करती हुई चलती है ठहरते समय भी सशब्द हो कर ठहरती है (एवामेव मेहे अणगारे ससदं गच्छइ ससदं चिट्ठइ, उवचिए तवेणं अरचिए मांससोणिणं) इसी तरह महामुनि मेघकुमार अनगार भी जब चलते थे तब उस समय उनकी दृष्टियों से नट चट

मुनिराज नेटली कियाओ करता हुता ते णधी आत्माना णणे न करतां हुता शरीरना णणे नहि (से जहानामए इंगालसगडिया वा कट्टसगडिया वा पत्तसगडिया वा तिल सगडिया वा एरंडकट्टसगडिया उण्हे दिन्ना सुक्कासमाणी ससदं गच्छइ ससदं चिट्ठइ) जेम डोलसाथी लरेली गाडी, सूझायेलां लाड्डांनी लरेली गाडी, सूझां पादडाथी लरेली गाडी, तलनी सूझी झणीओथी लरेली गाडी, ओरंडाना सूझा लाड्डाथी लरेली गाडी प्रयंड धूणमां भूझी राणवाथी सूझी डोवा णदल आलती वणते 'यू' 'यू' वगेरे शब्दो करती आले छे अने थोलती वणते पणु अवाज करती थोले छे. एवामेव मेहे अणगारे ससदं गच्छइ ससदं चिट्ठइ, उवचिए मांससोणिणं) आ प्रमाणे न महामुनि मेघकुमार पणु न्यारे आलता हुता न्यारे तेमना लाड्डाथी 'यट' 'यट' शब्द थवा मांडतो, जेसती वणते पणु तेमना

નિષ્ઠતિ ઉપવેશનજનયેડપિ તદસ્થીનિ શબ્દાયમાનાનિ ભવન્તિ, 'ઉવચિણ્
તવેગ' ઉપચિતમતપમા=ઉત્કૃષ્ટતપસા પરિપુટ્ઃ 'અવચિણ્ મંસસોણિણ' અપચિતો
માંસશોણિતેન=માંસશોણિતાશ્ચાં કૃશઃ 'હુયામણે ઇવ માસરાસિપરિચ્છન્ને'
અમરાસિપરિચ્છન્નો હુતાશન ઇવ-યથા નિર્ધૂમો વહ્નિરુપરિભાગે મસ્મના
અમા-છાદિતઃ સન્નન્તર્દેદોપ્યમાનો ભવતિ તથોપરિભાગતઃ શરીરે શુષ્કો રુક્ષઃ
ક્રાન્તિરહિતોડપિ મેઘનામાનગારઃ 'તવેણં તેણં' તપસ્યા તેજસ્યા=તપઃ-પ્રમા-
વેણ, આત્મનો વીર્યગુણસમુત્કર્ષેણ 'તવતેયસિરીણ' તપસ્તેજઃશ્રિયા=તપ-
સ્તેજોશ્ચાં જનિતયા શ્રિયા=દીપ્ત્યા ઉત્કર્ષતપ આમર્શોપધ્યાદિ લબ્ધિ પ્રભવ
તેજસ્યા 'અર્દ્ધવર' અતીવાતીવ=સાતિશય 'ઉવસોમેમાણેર ચિદ્વડ' ઉપશોભ-
માનઃ૨ તિષ્ઠન્તિ=નુમધ્યાનતપસાડન્તર્દેદીપ્યમાનો વિરાજતે । તસ્મિન્ કાલે
તસ્મિન્ યજ્ઞે અગ્નિનો મગવાનૂ મહાવીરઃ આદિકરસ્તીર્થકરો યાવત્ પૂર્વાણુ-

રહા હોતે લગતા । વૈઠતે સમય મ્હી ઇસી તરહ સે ડનકી અસ્થિયાં શબ્દા-
યમાન હો જાતી । યદ્યપિ આસ શોણિત સે વે કૃશ થે ફિર મ્હી ઉત્કૃષ્ટ-
તપસે તેજ સે પુટ થે । (હુયામણે ઇવ માસરાસિપરિચ્છન્ને તવેણં તવતે
યસિરીણ અર્દ્ધવર અર્દ્ધ ઉવસોમેમાણેર ચિદ્વડ) ગિસ પ્રકાર અગ્નિ રાશ્વ સે
ઊપર સે અગ્નિરહિત રહી છે પરન્તુ મીતર ડસકે અગ્નિકા તેજ દેદીપ્ય-
માન હો રહ્યો છે । તન્હુ યે મહામુનિરાજ મેઘકુમાર અનગાર મ્હી ઊપર સે શરીર
મેં શુષ્ક રુક્ષ ક્રાન્તિ રહિત થે તો મ્હી તપકે તેજ સે-તપ કે પ્રભાવ સે-આત્મા કે
વીર્ય ગુણ કે નુમધ્યાન સે તપ ઓર તેજ સે જનિત દીપ્તિ સે-ઉત્કર્ષ તપ તથા

હાડકાંમાથી શબ્દ થતો હોતો મેઘકુમાર જો કે માંસ, શોણિતની દૃષ્ટિએ હૂળળા હતા
છતાંએ તેઓ ઉત્કૃષ્ટ તપના પ્રભાવથી પુષ્ટ હતા. (હુયામણે ઇવ
માસરાસિપરિચ્છન્ને તવેણં તેણં તવતેયસિરીણ અર્દ્ધવર અગ્નિ ઉવસોમેમાણેર ચિદ્વડ)
જેમ કે અગ્નિ ઉપરથી રાખથી ઢકાએલો રહે છે, પણ અંદર અગ્નિનું તે જ પ્રજ્વલિત
થવું હોય છે. તે પ્રમણે જ મુનિગજ મેઘકુમાર અનગાર પણ ઉપર ઉપરથી શુષ્ક,
રુક્ષ અને કાન્તિ રહ્યો હતા છતાંએ તપના તેજથી, તપના પ્રભાવથી આત્માના
વીર્યના સમુત્કર્ષથી, તપ અને તેજની દીપ્તિથી, ઉત્કર્ષતપ તેમજ આમર્શ-ઓષધીઓ
વગેરેથી મેળવવા અને તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા તેજથી અતિશય શોભિત થતા હતા.
એટલે કે શુભધ્યાનરૂપ તપથી મેઘકુમાર અંદર હંમેશા પ્રકાશમાન રહેતા હતા.
(તેણં વાલેણં તેજ સમર્ણં સમણે યગન્નં મહાવીરે આદિગરે તિત્થગરે જાવ

पूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् सुखसुखेन=सुखपूर्वकं सुखं तेन संयमसमाधिनेत्यर्थः, विहरन् यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यथाप्रतिरूपं=यथाकल्पम्, अवग्रहमवगृह्य, संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति ॥सू० ४७॥

मूलम्--तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स राओ पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासि-स्सामीति गिलाएसिं तं अत्थि तामे उट्ठाणे कस्से वले वीरिए पुरि-सक्कारपरक्कसे सच्चाधिई सवेगे तं जाव तामेअत्थि उट्ठाणे कस्से वले-वीरिए पुरिसक्कारपरक्कसे सच्चाधिई सवेगे जाव इमे सस धम्मायरिए धम्मो.

आमर्श-औषधी आदि लब्धियों से उत्पन्न हुए तेज से, अतिशय शोभित होते थे । अर्थात् शुभध्यानरूप तप से ये भीतर में सदा प्रकाशमान रहते थे । (तेणं कालेणं तेण समएणं समणे भगवं महावीरे आइगरे तित्थगरे जाव पुव्वानुपुर्वि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) उस काल में उस समय में श्रमण भगवान् महावीर जो आदिकर थे तीर्थंकर थे यावत् पूर्वानु-पूर्वी का पालन करते हुए एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए संयम का आराधन करते हुए जहाँ राजगृहनगर और जहाँ गुणशिलक नामका उद्यान था वहाँ आये । (उवागच्छित्ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ करके यथा कल्प अवग्रह लेकर संयम और तपसे आत्मा को भादित करते हुए वगीचा में विराजमान हो गये । ॥वृत्र ४७॥

पुव्वानुपुर्वि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं सुहेणं विहरमाणे जेणामेव रायगिहे नयरे जेणामेव गुणसिलए चेइए तेणामेव उवागच्छइ) ते काले अने ते समये श्रमण भगवान् महावीर के नेओ आदिकर हुता, तीर्थंकर हुता, पूर्वानुपूर्वीनु पालन करता ओके गामथी भीजे गाम विचरता संयमनी आराधना करता जया राजगृहनगर अने जया गुण शिलक नामे उद्यान हुतु त्यां पधार्थी. (उवा-गच्छित्ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) पधादीने यथाकल्प अवग्रह लधने संयम अने तपथी पोताना आत्माने भादित करता उद्यानभां विराजमान भूयु ॥सू० ४७॥

वदेत्स ए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहृत्थी विहरइ तावता मे सेयं
 कहं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जलंते सूरे समणं३ वंदित्ता
 नमंसित्ता समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नायस्स समाणस्स
 सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथिओ
 य खामित्ता तहारुवेहिं कडाइहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं सणियं
 दुरुहित्ता सयमेव मेहघणसन्नगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेत्ता सले-
 हणा झूसणाए झूसियस्स भत्तपाणपडियाइं बिक्खयस्स पाय वोवगयस्स
 कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए। एवं सपेहेइ, संपेहित्ता कहं
 पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं३ तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं
 करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता नञ्जासन्ने नाइदूरे सुस्सू-
 समाणे नमंसमाणे अभिसुहे विणएणं पंजलित्तुडे पज्जुवासइ। मेहेत्ति
 समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वयासी से णूणं तव मेहा!
 राओ पुव्वरत्तावरत्तक लसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अय
 मेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था—एवं खलु अहं इमेणं ओरा
 लेणं जाव जेणेव अहं तेणेव हव्वमागए, से णूणं मेहा अट्ठेसमट्ठे!
 हंता अत्थि। अहासुहं देवाणुप्पिया! मा पडिबंघं करेह ।.सू. ४८॥

टीका—‘तएणं तस्स मेहस्स’ इत्यादि। ततः खलु तस्य मेघस्यानगा
 रस्य राज्ञो पूर्वरात्रापररात्रकालसमये ‘धम्मजागरियं जागरमाणस्स’ धर्म

‘तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं)—इसके बाद (तस्स मेहस्स अणगारस्स) इस मेघ-
 कुमार अनगार को (राओ) रात्रि में (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि) पूर्वरात्र

‘तएणं तस्स मेहस्स अणगारस्स’ इत्यादि।

टीकार्थ—(न एण) त्थारपथी (तस्स मेहस्स अणगारस्स) अनगार मेघकुमारने
 (राओ) रात्रि में (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि) पूर्व रात्रि में अने अपर रात्रि जाणना वणते

જાગરિકાં જાગ્રતીર્ધર્મધ્યાનરૂપા જાગરિકા=જાગરણાવસ્થા તાં 'સામ્પતં કો મમ કાલઃ કિં મમોચિતં? ક્ષણમંગુરં' શરીરં મીયગો મૃત્યુઃ કયા રીત્યા સંધિતવ્યં કલ્યાણ' મિત્યાદિ રૂપામિત્યર્થઃ જાગ્રતઃ=કુર્વતઃ અયમેતદ્વરૂપઃ 'અજ્ઞતિથિ' આ-યા-ત્મિકઃ=આત્મગતઃ 'પત્થિ' પ્રાર્થિતઃ=વિશેષરૂપેણ અભિલષિતઃ 'ચિતિ' ચિતિતઃ=સ્ફુટરૂપેણ હૃદયે સ્થાપિતઃ 'મનોગ' મનોગતઃ=મનસિ વ્યવસ્થિતઃ, સંકલ્પઃ=વિચારઃ 'સમુપ્પજ્જિત્થા' સમુદપ્પત-સમુત્પન્નઃ-—એવં સ્વલુ અહં ઓનેન ઉદારેણ તપસા તથેવ યાવત્ ભાષાં આપિણ્યે હિતિ ળ્લાયમિ, 'તં અત્થિ તા

ઔર અપર રાત્રકાલ કે સમય મેં (ધમ્મજાગરિયં જાગરમાણસ્સ) મેરા કૌન સા સમય હે સુજ્ઞે इस समय क्या करना उचित है। यह शरीर क्षणमंगुर है, मृत्यु को इसके ऊपर जरा भी दिया नहीं है, वह महाभयंकर विकराल है। मुझे आत्मकल्याण किस तरह साधनीय है 'इत्यादि धर्मध्यानरूप जागरण अवस्था करते हुए (अयमेयारूवे अज्ज्ञतिथि जाव समुप्पज्जित्था) इस प्रकार आत्मगत, प्रार्थित-विशेषरूप से अभिलषित, चिन्तित-स्फुटरूप से हृदय में स्थापित, मनोगत-मन में व्यवस्थित, संकल्प उत्पन्न हुआ। (एवं स्वलु अहं इमेण उरालेणं तहेव जाव भासं आसिस्सामीतिगिळाएमि तं अत्थितामे उट्ठाणे कम्मै वळे वीरिए पुरिसक्कारपरक्कमे सद्धाधिई संवेगे जाव इमे धम्मायरिए धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरइ) कि मैं इस उदार आदि विशेषणवाले तपःकर्म से शुष्क शरीर आदि होता हुआ 'यावत्' भाषा को बोलूंगा' इस तरह के विचार पर्यन्त जब ग्लान हो जाता

(ધમ્મજાગરિયં જાગરમાણસ્સ) મારે કયો વખત છે, હમણાં મારે શું કરવું જોઈએ. આ શરીર ક્ષણિક છે. મૃત્યુને આ શરીર ઉપર જરા પણ દયા આવતી નથી, મૃત્યુ ભયંકર અને વિકરાળ છે. મારે આત્મકલ્યાણ કેવી રીતે સાધવું જોઈએ વગેરે ધર્મ-ધ્યાન રૂપ જાગરણ અવસ્થામાં (અયમેયારૂવે અજ્ઞતિથિ જાવ સમુપ્પજ્જિત્થા આ પ્રમાણે આત્મગત પ્રાર્થિત અને વિશેષરૂપમાં અભિલષિત, ચિન્તિત, સ્ફુટરૂપે હૃદયમાં સ્થાપિત, મનોગત, (મનમાં અવસ્થિત) સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો. (એવં સ્વલુ અહં ઇમેણં ઉરારેણ તહેવ જાવ ભાસં આસિસ્સામીતિ ગિલાએમિ તં અસ્થિતા મે ઉટ્ઠાણે કમ્મે વલે વીરિયે પુરિસવકારપરવક્રમે સદ્ધાધિઈ સંવેગે જાવ ઇમે ધમ્માયરિયે ધમ્મોવદેસએ સમણે ભગવં મહાવીરે જિણે સુહત્થી વિહરઈ) કે હું ઉદાર વગેરે વિશેષણોવાળી તપસ્થાત્રી શુષ્ક સ્વલ અને કાન્તિ વગરના શરીરવાળો થઈને ન્યારે 'હું કંઈક બોલું' આ જાતના ક્ષત વિચારથી જ ગ્લાન થઈ જાય છે. એવી સ્થિતિમાં ન્યાં સુધી

મે ઉઠ્યાને કામ્મે બલે વીરિણ પુરિણકારપરકમે સઘ્ઘાધિદ્ સંવેગે' તદસ્તિ તાવન્મે ઉત્થાનં, કર્મ, બલં, વીર્યં, પુરુષકારઃ, પરાક્રમઃ, શ્રદ્ધા, ધૃતિઃ, સંવેગઃ. તદ્ અસ્તિ=વિદ્યતે, યાવત્=અધુના અસ્મિન્ કાલે, વક્ષ્યમાણમુત્થાનાદિકં 'મે' મમાસ્તીત્યન્વયઃ. કિં તદુત્થાનાદિકં ? તદાહ-ઉત્થાનમ્=ઝડપીં મચનરૂપ-શ્રેષ્ઠાવિશેષઃ, કર્મ=ગમનાદિક્રિયા, બલં=શરીરસામર્થ્યં, વીર્યં=જીવપરિણતિરૂપ-ઉત્સાહઃ, પુરુષકારઃ=ધર્માઽઽરાધને સમર્થોઽસ્મી' ત્યાત્મપરિણામઃ, પરાક્રમઃ=સ્વાભીષ્ટસાધનશક્તિરૂપઃ, શ્રદ્ધા=તપઃ સંયમારાધનેઽભિરુચિઃ, ધૃતિઃ=પરીપક્ષો-પર્સર્ગસહનશક્તિઃ, યથાર્થસ્મરણશક્તિર્વા, સંવેગઃ=વિષયેષ્વરુચ્ચિલક્ષણઃ, સકા-મનિર્જરારૂપ इत्यर्थः. 'તં' તત્-તસ્માત્, યસ્માત્ કારણાદિદાનોદુત્થાનાદિકં-મમં વર્તતે, તસ્માદિત્યર્થઃ, 'જાવતા, યાવતા યાવત્કાલેન યાવત્પર્યન્તં મે=મમ અસ્તિ ઉત્થાનાદિકમ્, તથા-યાવદયં ધર્માચાર્યો ધર્મોપદેશકઃ શ્રમણો ભગ-વાન્ મહાવીરો જિનઃ=સર્વજ્ઞઃ 'સુહૃત્યો' સુહૃસ્તી=ગન્ધહસ્તિસમાનઃ, વિહરતિ, તાવતા=તાવત્પર્યન્તંમે=મમ શ્રવઃ 'કલ્લ' કલ્લે પ્રાદુર્ભૂતપ્રમાનાયાં રજન્યાં

હૈ. તો જ્યનક સુજ્ઞ મેં ઉઠને કી શક્તિ હૈ, કર્મ-ગમનાદિ ક્રિયા કરને કી શક્તિ હૈ બલ-શરીર સામર્થ્ય હૈ, વીર્ય-જીવ કી પરિણતિરૂપ ઉત્સાહ શક્તિ હૈ, પુરુષકાર-ધર્મારાધન મેં સમર્થ એસા આત્મપરિણામ હૈ, પરાક્રમ-અપને અભીષ્ટ કો સાધન કરને રૂપ શક્તિ હૈ-શ્રદ્ધા-તપ સંયમ કે આરાધન મેં અભિરુચિ હૈ-ધૃતિ પરીપહ્ઠ ઓર ઉપસર્ગ કો સહન કરને કે લિયે ધૈર્ય હૈ-અથવા યથાર્થ સ્મરણશક્તિ હૈ, સંવેગ-વિષયોં મેં અરુચિરૂપ સકામનિર્જરા હૈ-ઔર જવ તક ગન્ધ હસ્તી કે સમાનધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સર્વજ્ઞ-વિદ્યમાન હૈં (તાવતા) તવતક (મે સેયં કલ્લં પાઉપ્પમાયાણ રયણીણ જાવ-તેયસા જલંતે સૂરે) સુજ્ઞે યહી શ્રેયસ્કર હૈ મેં ઇસ રાત્રિ કે સમાપ્ત હોને પર તથા

મારામાં ઉઠવાની તાકાત છે, કર્મ એટલે કે ગમન વગેરે ક્રિયાઓ કરવાની શક્તિ છે, બળ-શરીરમાં સામર્થ્ય છે, વીર્ય-જીવની પરિણતિરૂપ ઉત્સાહ શક્તિ છે, પુરુષકાર-હું ધર્મની આરાધનામાં સમર્થ છું આવું આત્મપરિણામ છે, પરાક્રમ-પોતાના અભી-ષ્ટની સાધના કરવાની શક્તિ છે, શ્રદ્ધા-તપ અને સંયમની આરાધનામાં રસ પડે છે, ધૃતિ-પરીપહ્ઠ અને ઉપસર્ગને સહન કરવા માટે ધૈર્ય છે, અથવા તો યથાર્થ સ્મરણ શક્તિ છે, સંવેગ-વિષયોમાં અરુચિરૂપ સકામ નિર્જરા છે, અને જ્યાં સુધી ગંધહ-સ્તીના જેવા ધર્મનો ઉપદેશ આપનારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જિન સર્વજ્ઞ-મોહૂદ છે. (તાવતા) ત્યાં સુધી (મે સેયં કલ્લં પાઉપ્પમાયાણ રયણીણ જાવ તેયસા જલંતે સૂરે) મારા માટે એ જ કલ્પણકારી છે કે આ રાત્રિ પસાર થતાં જ તથા સૂર્યનો

यावत् तेजसा ज्वलति=उदिते, सूर्ये श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दित्वा नम-
स्यित्वा श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् स्वयमेव पञ्चमहाव्रता-
न्यारुह्य गौतमादिकान् श्रमणात्. निर्ग्रन्थीः=साध्वीश्च 'स्वामित्ता' क्षामयित्वा,
तथारूपैः 'कडाईहिं' कृतादिभिः पण्डितभरणोद्यतानां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां
पादपोषणमनादौ सहायकैः स्थविरैः। अयमाशयः—ये परीषहोपसर्गजिष्णवो
वैयावृत्यकरणशीलाः पादपोषणमनादौ घोरपरीषहोपसर्गेष्वपि तत्समाप्तिपर्यन्तं
तत्कार्यं सर्वथा सम्पाद्य वैयावृत्यकार्यं त्रिवारं परीक्षोत्तीर्णाः सन्तः, संस्तारक-
सिद्धिपर्यन्तं तत्रैव तिष्ठन्ति ते कृतादय उच्यन्ते। उक्तं च—

‘परीसहाइविजई, वैयावच्चपरायणो।

तिक्खुत्तो य परिक्खाए, उन्निन्नो जो सहायगो ॥१॥

न य सिज्झइ संथारो, ताव तत्थेव चिट्ठइ।

तस्स संमत्तिपेरतं, सो कडाइत्ति बुच्चइ ॥२॥’ इति।

छाया—परीषहादिविजयी, वैयावृत्यपरायणः।

त्रिःकृत्वश्च परीक्षायां, उत्तीर्णा यः सहायकः ॥१॥

न च सिध्यति संस्कारः, तावतत्रैव तिष्ठति।

तस्य समाप्तिपर्यन्तं, यः कृतादिरित्युच्यते ॥२॥

स्थविरैः सार्धं त्रिउलं=विपुलनाम्नकं राजगृहनिकटस्थितं 'पव्वयं' पर्वतं

सूर्य के तेज से प्रकाशित होने पर प्रातःकाल ही—(स्मरणं ३ वंदित्वा नमंसित्ता
समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नायस्स स्वयमेव पंचमहव्वयाइं आरु-
हित्ता गोयमाइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य स्वामित्ता तहारूवेहिं कडाईहिं
थेरेहिं सद्धिं) श्रमण भगवान् महावीर को वंदन कर तथा नमस्कार कर उन्हीं
श्रमणभगतान महावीर से आज्ञापित होता हुआ पंचमहाव्रतों पर आरुढ
होकर निर्ग्रन्थ गौतमादिक श्रमणों से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने
अपराधों की खमतखासना कर कृतादि साधुओं के साथ (त्रिउलं पव्वयं सणि-

उद्यथ ततानी साथे ७ सवारे (समणं ३ वदित्ता नमंसित्ता समणेणं भगवया
महावीरेणं अब्भणुन्नायस्स समणस्स स्वयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहित्ता गोय-
माइए समणे निग्गंथे निग्गंथीओ य स्वामित्ता तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं)
श्रमणु लगवान् महावीरने वंदन करी तेमन् नमस्कार करी. ते श्रमणु लगवाननी
आज्ञा मेणवीने पंचमहाव्रतो स्वीकारीने निर्ग्रंथ गौतम वगेरे श्रमणुत्थी तेमन् निर्ग्रंथी
साध्वीओत्थी पोताना अपराधानी जमत, जामणु करीने कृतादि साधुओनी साथे
(त्रिउलं पव्वयं सणियंर दुहहित्ता स्वयमेव मेहघणसंनिगासं) राजगृहनगरनी

‘सणियंर’ शनै शनैः ‘दुरुहिता’ दूरुह्य=आरुह्य स्वयमेव ‘मेघघणसन्निगासं’ मेघ-
घन सन्निकाशं=घनीभूतं मेघसदृशं इयामं ‘पुढवीशिलापट्टयं’ पृथिवीशिलापट्टकं=
पृथिवीशिलारूपं पट्टकम् आसनरूपमित्यर्थः=प्रतिलेख्य ‘संलेहणाद्भूसणाए भूमि-
यस्स’ संलेखनाजोषणया जुष्टस्य तत्र-संलेखना-संलिख्यते कृशीक्रियते
शास्त्रविधिना शरीरकषायादिरनया इति संलेखना=नपोविशेषः, तस्याः
जोषणा=सेवा, तथा जुष्टस्य ‘भक्तपाणपडियाइक्खियस्स’ भक्तपानप्रत्याख्यातस्य=
परिवर्जितभक्तपानस्य ‘पायवोवगयस्स’ पादपोपगतस्य, पादपो=वृक्षस्तत्साद-
श्यमुपगतः=तद्वन्निश्चलइत्यर्थः तस्य ‘कालं अणवकंखमाणस्स’ कालमनवकाङ्-
क्षतः=मरणमनिच्छतः मम विहर्तुं श्रेयः, इति संप्रेक्षते=विचारयति संप्रेक्ष्य=विचार्य
कलये प्रदुर्भूतप्रभातायां यावत्-ज्वलति=उदिते सूर्ये यत्रैव श्रमणो भगवान्
महावीरस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः-

यं दुरुहिता स्वयमेव मेघघणसंनिगासं) राजगृहनगर के पास रहे हुए विपुल
नामके पर्वत पर धीरे-धीरे चढ़कर के स्वयम् मेघ के समान इयाम (पुढवि-
शिलापट्टय) पृथिवी शिलारूप पट्टक की (पडिलेहेज्जा संलेहणाद्भूसणाए भूमि-
यस्स) प्रतिलेखना करूँ। प्रतिलेखना करके फिर मैं संलेखना को प्रीतिपूर्वक
सेवन करने के लिये (भक्तपाणपडियाइक्खियस्स) भक्तपान का प्रत्याख्यान
करदूँ। बाद में (पायवोवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्ताए)
मैं पादपोपगमन संधाराको काल की-मरण की-इच्छा न करता हुआ धारण
करूँ। (एवं संपेहेइ) इस प्रकार मेघकुमार महासुनिराजने विचार किया
(संपेहिता कल्ल पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महा
वीरे तेणेव उवागच्छइ) विचार करके फिर वे प्रातःकाल होते ही जब
कि सूर्य प्रकाशित हो चुका था श्रमण भगवान् महावीर के पास पहुँचे

पासेना विपुल नामना पर्वत उपर धीमे धीमे चढ़ने धनीभूत थयेला मेघनी नेम श्याम
(पुढविशिलापट्टयं) पृथ्वी शिलारूप पट्टकनी (पडिलेहेज्जा संलेहणाद्भूस
णाए भूमियस्स) प्रतिलेखना करुं. प्रतिलेखना करुं आद भलेखनानुं प्रीतिपूर्वक
सेवन करवा माटे (भक्तपाणपडियाइक्खियस्स) लक्षतपाननुं प्रत्याख्यान (निषेध)
करी दई. त्थार पछी (पायवोवगयस्स कल्लं अणवकंखमाणस्स विहरित्ताए)
हुं डाण (भृत्यु) नी अपेक्षा न राखतो पादपोपगमन संधाराने धारण करुं. (एवं संपेहेइ)
आ प्रमाणे महासुनिराज मेघकुमार विचार कथे. (संपेहिता कल्ल पाउप्पभायाए
रयणीए जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ)
आ प्रमाणे विचार करीने त्थारे प्रसन्न थयुं अने सूर्यानां डिण्णे ओअर इलावा
लोअ्यां त्थारे सुनिराज मेघकुमार श्रमण भगवान महावीरनी पास पडोअ्या. (उवा-

आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्सित्वा नात्था
सन्ने नातिदूरे=समीपे, शुश्रूषमाणो नमस्यन् अभिमुखो विनयेन प्राञ्जलिपुटः
सन् पर्युपास्ते । 'मेहेत्ति' 'अयं मेघ आगतः' इति ज्ञात्वा, श्रमणो भगवान्
महावीरो मेघमनगारम् एवं=दृश्यमाणप्रकारेण अनदीत-हे मेघ ! अथ नूनं
तव रात्रौ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये धर्मजागरिकां जाग्रतोऽयमेतद्रूप आध्या-
त्मिकः-यावन्मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत-एवं खलु अः अनेनोदारेण यावत्

(उवागच्छित्ता समणं ३ तिकवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) पहुँच कर उन्होंने
श्रमण भगवान् की श्रार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक (करित्ता वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अभिमुहे विणएणं
पंजलिवुडे पज्जुवासइ) उन्हें वंदना किया नमस्कार किया वंदना नमस्कार
करने के बाद फिर वे न अतिसमीप और न अतिदूर यथोचित स्थान
पर भगवान् की शुश्रूषा करने का भाव रखते हुए उन के समक्ष विन-
यावनत हो दोनों हाथ जोड़ कर बैठ गये । (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे
मेहं अणगारं एवं वयासी) मेघकुमार को आया हुआ जानकर श्रमण भगवान्
महावीरने उन मेघकुमार अनगार से ऐसा कहा-(से पूर्णं तव मेहा । राओ पुव्व-
रत्तावरत्तकालसयसि धम्मज्जागरियं जागरमाणस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव-
समुप्पज्जित्था) हे मेघ ! तुम्हें रात्रि में रात्रि-के पूर्वभाग में और पश्चाद्भाग में
धर्मजागरण करते हुए इस प्रकार का आध्यात्मिक यावत् मनोगत संकल्प
हुआ है। (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं हव्वमागए से पूर्णं

गच्छित्ता-समणं ३ तिकवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) त्यां पछोन्हीने तेमणे
श्रमणे भगवान् महावीरनी त्रणे वार आदक्षिणे प्रदक्षिणे (करित्ता वंदइ नमंसइ
वंदित्ता नमंसित्ता नच्चासन्ने नाइदूरे सुस्सूसमाणे नमंसमाणे अभिमुहे
विणएणं पंजलिवुडे पज्जुवासइ) पूर्वक तमने वंदन अने नमस्कार कर्था. वंदन
अने नमस्कार कर्था पछी सुनिराज मेघकुमार वधारे नष्टक पणु नहि अने वधारे
दूर पणु नहि अवे स्थाने नअलावे भगवान्नी शुश्रूषा करवानी लावनाथी अने हाथ
जोडीने सामे जेसी गया. (मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं
वयासी) मेघकुमारने आवेला ज्ञाणीने श्रमणभगवान् महावीरे मेघकुमार अनगारने कहुं-
(से पूर्णं तव मेहा ! राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसयसि धम्मज्जागरियं जागरमा-
णस्स अयमेयारुवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था) हे मेघ ! तमने रात्रिमां
रात्रिमां पूर्णभागमां पश्चाद् भागमां धर्मजागरण क तां आ प्रमाणेना आध्यात्मिक यावत्
मनोगत संकल्प थयो छे. (एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं

યત્રેવ અદં તત્રેવ હૃદયમાગતઃ, સ નૂનં હે મેઘ ! અર્થઃ સમર્થઃ ? મેઘોડન-
ગારઃ પ્રાહ હંત । મગવાનાહ-હે દેવાનુપ્રિય ! યથાસુખમ્, આત્મનઃ કલ્યાણં
યથાભવેત તથાકુરુ, મા પ્રતિબંધં કુરુ ॥સૂ. ૪૮॥

મૂલમ્—તણાં સે મેહે અળગારે સમણેણં મગવયા મહાવી-
રેણં અદ્ભણુન્નાણ સમાણે હટ્ટુ જાવ હિયણ ઉટ્ટાણ ઉટ્ટેહ, ઉટ્ટિત્તા
સમણં મગવં મહાવીરં તિવસુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેહ કરિત્તા
વંદહ નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિસત્તા સયમેવ પંચમહવ્વયાહં આરુહિત્તા
ગોયમાહ સમણે નિગ્ગંથે નિગ્ગંથીઓ ય સ્વામેહ, સ્વામિત્તા ય તહારુ-

મેહા । અદે સમદે ? હંતા અત્થિ, અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા । મા પહિબંધં કરેહ)
કિ 'મેં' ઇસ ઉદાર આદિ વિશેષણોં વાલે તપઃ કર્મ સે શુષ્કશરીર આદિ
હો રહા હું સો અવ પ્રાતઃ-કાલ હોતે હી સૂર્ય કે પ્રકાશિત હોને પર શ્રમણ-
મગવાન્ મહાવીર સે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કર યાવત્ તથા ગૌતમાદિક મુનિરાજ સે
ઔર યાવત્ સ્વ જીવોં સે સ્વમત સ્વામણોં કર વિપુલ નામક પર્વત પર જાકું
ઔર વહાં કે ધનીભૂત મેઘ કે સમાન શ્યામ પૃથિવીશિલાપટ્ટક કી પ્રતિલે-
ખના કર ભક્ત પાન કા ત્યાગ કર પાદપોપગમન સંથારા ધારણ કરુ' । એસા
વિચાર કર હી તુમ મેરે પાસ યહાં શીઘ્ર આયે હુણ હો । કહો મેઘ !
યહી વાત હૈ ન ? પ્રભુદ્વારોં અપના અભિપ્રાય સ્પષ્ટ ક્રિયો સુનકર મેઘકુમારને
ઉનસે કહા-હાં પ્રભુ યહી વાત હૈ । તવ પ્રભુને કહા-હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ્હે
જિસમેં સુખ માલૂમ પડે-વૈસા કરો પ્રમાદ મત કરો । ॥સૂત્ર ૪૮॥

તેણે વ હવ્વમાગણ સે ણૂણં મેહા ? અદે સમદે ! હંતા અત્થિ અહાસુહં દેવાણુ
પ્પિયા ! મા પહિબંધં કરેહ) કે હું આ ઉદાર વગેરે વિશેષણોવાળી તપસ્થાથી
શુષ્ક, સ્વક્ષ અને નિસ્તેજ થઈ ગયો છું. તો હવે સવાર થતાં જ સૂર્ય ઉદય પામશે
ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા મેળવીને ગૌતમ વગેરે મુનિરાજની અને
બીજા બધાં પ્રાણીઓની ખમત ખામણા કરીને વિપુલ નામના પર્વત ઉપર જઈ અને
ત્યાંના ધનીભૂત મેઘનાજેવા કાળાપૃથ્વી શિલાપટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી, ભક્ત પ્રત્યા-
ખ્યાન કરીને પાદપોપગમન સંથારા ધારણ કરું. આમ વિચાર કરીને તમે તરત જ મારી
પાસે આવ્યા છો. જોલો મેઘ ! એ જ વાત છે ને ? પ્રભુ દ્વારા પોતાનો અભિપ્રાય
સ્પષ્ટ કરાએલો આંખનીને મેઘકુમારે તેમને કહ્યું- 'હા પ્રભુ એજ વાત છે ! ત્યારે
પ્રભુએ કહ્યું હે દેવાનુપ્રિય ! તમને જેમાં સુખ થાય તેમ કરો પ્રમાદ કેરો નહિ ॥સૂત્ર ૪૮॥

वहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं२ दूरुहइ दूरुहिता
 सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहिता
 उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ पडिलेहिता दब्भसंथारगं संथरइ,
 संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ, दुरुहिता पुरत्थाभिमुहे
 संपलियंकनिसन्ने करयलपरिग्गहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
 कट्ठु एवं वयासी—नमोऽत्थुणं अरिहंताणं भगवन्ताणं जाव
 संपत्ताणं, नमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपावि-
 उकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं
 इहगए, पासउ मं भगवं तत्थगए इहगयं—त्तिकट्ठु वंदइ,
 नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी — पुव्विपि य
 णं मए समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्वपाणा-
 इवाए पच्चक्खाए मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे
 माया लोहे पेजे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुन्ने परपरिवाए अर-
 इइमाया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए, इयाणिं पि णं अहं तस्सेव
 अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पच्च
 क्खामि, सव्वं असणपाणखाइमसाइमं चउव्विहं पि आहारं पच्चक्खामि
 जावज्जीवाए, जंपि य इमं सरीरं इट्ठं कंतं पियं जाव
 विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु त्तिकट्ठु एयंपि
 य णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं वोसिरामितिकट्ठु से
 मेहे संलेहणा झूसणा झूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पायवोवगए
 कालं अणवकंखमाणे विहरइ । तएणं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अण-

गारस्स अगिलाए वेयावडियं करेति । तएणं से मेहे अणगारे सम-
 णस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारसअंगाइं
 अहिजित्ता बहुपडिपुन्नाइं दुवालसवरिसाइं सामन्नपरियागं पाउ-
 णित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणस-
 णाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते उच्चियसल्ले समाहिपत्ते अणुपुव्वेणं
 कालगए ! तएणं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं अणुपुव्वेणं काल-
 गयं पासंति, पासित्ता परिनिव्वाणवत्तियं कोउस्सग्गं करेति, करित्ता
 मेहस्स आयारभंडगं गिण्हंति गिण्हित्ता विउलाओ पव्वयाओ सणि-
 यं२ पच्चोरहंति पच्चोरुहित्ता जेणामेव गुणसिलए चेइए जेणामेव समणे
 भगव महावीरे तेणामेव उवागच्छति उवागच्छित्ता समणं३ वंदंति नमं
 संति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी
 मेहे णामं अणगारे पगइभदए जावविणीए से णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणु-
 न्नाए समाणे गोयमाइए समणे निग्गंथेनिग्गंथीओ य खामेत्ता अम्हेहिं
 सच्चिविउलं पव्वयं सणियं२ इरूहइ, इरूहित्ता सयमेव मेहघणसन्निगासं
 पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता भत्तपाणपडिया इक्खिए पुव्वेणं
 कालगए । एस णं देवाणुप्पिया ! मेहस्सअणगारस्स आयरभंडए सू. ४९॥

टीका—‘तएणं से इत्यादि । ततः खलु स मेघः अनगारः श्रमणेन भग-
 वता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् हृष्ट यावद्भृदयः उत्थया=उत्थानशक्त्या उत्ति-

‘तएणं से मेहे अणगारे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मेहे) वे मेघकुमार (अणगारे)
 अनगार (समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) श्रमण भगवान्

तएणं मेहे अणगारे इत्यादि

टीकार्थ—(तएणं) त्थारणाद (से मेहे) मेघकुमार (अणगारे) अनगार (सम-
 णेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे) श्रमण भगवान् भक्ष

पठति, उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणां करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा स्वयमेव पञ्चमहाव्रतानि आगोहति= गृह्णाति, आरुह्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थीश्च क्षामयति, क्षामयित्वा तथारूपै. 'कडाईहिं' कृतादिभिः स्थविरैः साद्धं विपुलं= विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति, दूरुह्य स्वयमेव मेघघनसंनिगासं पृथिवी शिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य उच्चारणस्रवणभूमिं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य दर्भसंस्तारकं संस्तारयति संस्तीर्य दर्भसंस्तारकं दूरोहति दूरुह्य पौर- महावीर से आज्ञापित होते हुए (हठजावहियए) बहुत अधिक आनन्द से तथा संतोष से पुलकित हृदय हुए । बाद में (उट्टाए उट्टेइ) उत्थान क्रिया से उठे और (उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं- करेइ) उठकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर की तीनवार विधिपूर्वक वन्दना कर (करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेवपंचमहव्वयाइं आरुहइ आरु- हित्ता गोयमाइसमणे निगगथे, निगगंथीओ य, खामेइ, खामित्ता य तहारुवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियंरदुरुहइ) वंदना नमस्कार करके फिर उनसे गौतमादिक निर्ग्रन्थ साधुओं से तथा निर्ग्रन्थी साध्वियों से खमत खावणाकिया । फिर तथारूप कृतादि स्थविर [साधुओं के साथ विपुल नामके पर्वत पर वे धीरे-धीरे चढ़ गये । (दुरुहित्ता सयमेव मेघघन- सन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) चढ़कर के वहां उन्होंने स्वयं घनीभूत मेघ के समान श्याम पृथिवीरूप शिलापट्टक की प्रतिलेखना की (पडिलेहित्ता

वीरनी आज्ञा भणवतां (हठ जाव हियए)अहुं अ आनंद अने संतोषथी पुलकित थअ गया. त्थार पछी (उट्टाए उट्टेइ) उत्थान क्रियाथी जिला थथा अने (उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं तिकखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) उला थअने तेमण्णे अणु श्रमणु भगवान् महावीरनी विधिपूर्वक वंदना करी (करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता सयमेव पंचमहव्वयाइं आरुहइ आरुहित्ता गोयमाइ समणे निगगथे निगगंथीओ य खामेइ खामित्ता य तहारुवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियंर दुरुहइ) वंदन अने नमस्कार करीने तेमण्णे ज्ञाते पंचव्रतोने स्वीकार कर्यो, स्वीकार कर्या पाद तेमण्णे गौतम वगेरे साधुओ अने निर्ग्रन्थी साध्वीओथी जमत- जामणा कर्या. त्थार पछी तथारूप कृतादि स्थविर साधुओनी साथे धीमे धीमे विपुल नामक पर्वत उपर चढ़ी गया. (दुरुहित्ता सयमेव मेघघनसन्निगासं पुढविसिला- पट्टयं पडिलेहेइ) चढ़ीने त्यां तेमण्णे घनीभूत मेघना जेवा श्याम पृथ्वीइय शिला. पट्टकनी प्रतिलेखना करी. (पडिलेहित्ता उच्चारणस्रवणभूमिं पडिलेहेइ, पडि

स्तथाभिमुखः संपर्यङ्कनिपण्णः=पद्मासनेनोपदिष्टः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं
मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदत्-‘नमोऽत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव संपन्नाणं
नमोऽत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स’ मम धम्माय-
रियस्स” नमोऽस्तु खल्ल अहङ्कयो भगवद्भयः यावद् संपाप्तेभ्यः
नमोस्तु खल्ल श्रमणाय भगवते महावीराय यावत् संप्राप्तुकामाय मम धर्मा-
चार्याय । वंदे खल्ल भगवन्तं तत्रगतम्=तत्र गुणशिलके चैत्ये, गतं=स्थितम् इह
गतः इह=अत्र-पृथिवीशिलापट्टकेऽहंगतः=स्थितोऽस्मि, पश्यतु मां भगवान् तत्र

उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहइ, पडिलेहिता दब्भ संथरगं संयरइ संथरित्ता दब्भ
संथारगं दुरुहइ) प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उच्चार और प्रसवण की भूमि
की प्रतिलेखना की । इसकी । प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने उस पर दर्भ के
संथारे को बिछाया । बिछाकर फिर वे उस पर बैठे और (दुरुहिता) बैठकर
(पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिगहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं
कट्टु एवं वयासी) पूर्वदिशा की तरफ मुख करके पद्मासन से बैठ गये
और दोनों हाथों को जोड़ कर उसे मस्तक पर रखकर इस प्रकार बोले-
(नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं, नमोत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स वंदामि) अरहंत भगवन्तों को नम-
स्कार हो मेरे धर्माचार्य श्रमण भगवान् महावीर को नमस्कार हो । इत्यादि
पाठ को बोलकर (वंदामिणं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए
इहगयंति कट्टु वंदइ नमंसइ) फिर उन्होंने ऐसा कहा-गुणशिलक चैत्य में
विराजमान उन भगवान् महावीर की मैं इस पृथिवी शिलापट्टक पर रहा

लेहिता दब्भसंथारगं संथरइ संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ) प्रतिवेचना
करीने तेभण्णे उच्चार अने प्रसवणभूमिनी प्रतिवेचना करी त्थारपछी तेभण्णे तेना
उपर हलं संथारे पाथयो. पाथरीने तेणो तेना उपर भेसी गया अने, (दुरुहिता)
भेसीने (पुरत्थाभिमुहे संपलियंकनिसन्ने करयलपरिगहियं सिरसावत्त मत्थए
अंजलिं कट्टु एवं वयासी, पूर्वदिशा तरक्क भों करीने पद्मासनमां भेसी गया अने अने
हाथ जेडीने तेभने मस्तक उपर भूकतां आ प्रमाणे जेध्या-(नमोत्थुणं अरिहं-
ताणं भगवंताणं नमोत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउ कामस्स मम
धम्मायरियस्स वंदामि) भगवान् अरहंतने नमस्कार, मारा धर्माचार्य श्रमण
भगवान् महावीरने नमस्कार आभ जेडीने (वंदामिणं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ
मे भगवं तत्थगए इहगयंति कट्टु वंदइ नमंसइ) तेभण्णे उहुं ‘शुणुशिलक चैत्यमा
विराजमान ते भगवान् महावीरने हुं आ पृथ्वी शिलापट्टक उपर स्थित रहिता वंदन
कहुं छुं. त्यां विशज्जता भगवान् महावीरस्वामी अही जेठेवा भने जुण्णे’ आभ उडीने

गतः इहगतामात कृत्वा वंदत नमस्यात वांदत्वा नमस्यत्वा एवमवदत्
पूर्वमपि च खलु मया श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यान्तिके सर्वः प्राणातिपातः
प्रत्याख्यातः, मृषावादः अदत्तादानं, सैथुनं, परिग्रहः, क्रोधो, मानो, माया,
लोभः, राग, द्वेषः, कलहोऽभ्याख्यानं, परपरिवादः अरतिरनिर्मायामृषा,
मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यातम्, इदानीमपि खलु अहं तस्यैवान्तिके सर्वं
प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि यावत् मिथ्यादर्शनशल्यं प्रत्याख्यामि, सर्वं

हुआ वंदना करता हूँ—वहाँ विराजमान वे भगवान् यहाँ पर स्थित हुए मुझे देखे' इस प्रकार बोलकर उन्होंने उन्हें वंदना किया नमस्कार किया। (वंदिता नमंसिन्ना एवं वयासी) वंदना नमस्कार कर फिर वे इस प्रकार कहने लगे—पुनर्वि पिय णं मए ससणम्म भगवओ महावीरस्स अंतिए सन्ने पाणा-इवाए पच्चक्खाए,, मुसावाए अदिन्नादाणे मेहुणे परिग्गहे कोहे माणे माया लोहे पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेमुन्ने परिपरिवाए अरइरइ माया मोसे मिच्छादंसणसल्ले पच्चक्खाए) पहिले ही मैं श्रमण भगवान् महावीर के पास सर्व प्राणातिपात प्रत्याख्यान कर चुका हूँ, मृषावाद, अदत्तादान मैथुन, परिग्रह, क्रोध, स्नान, माया, लोभ, राग, द्वेष कलह, अभ्याख्यान, पैशून्य परपरिवाद, अरतिरति माया, मृषा मिथ्यादर्शन शल्य इन सबका भी प्रत्याख्यान कर चुका हूँ। (इयाणिं पि णं अहं नस्सेव अंतिए सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्ल पच्चक्खामि, सव्वं असणपाणखाइमं साइमं चउन्विहं पि आहारं पच्चक्खामि) इस समय भी मैं उन्हीं के पास सर्व प्राणातिपात का यावत् मिथ्यादर्शन शल्य का प्रत्या-

તેમણે તેમને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (વદિત્તા નમંમિત્તા એવં ત્રયાસ્ત્રી) વંદન અને નમસ્કાર કરીને તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—(પુનિંવ પિ ય ણં મણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિણ સવ્વે પાણાહવાણ પચ્ચક્ખવાણ મુસાત્તાણ અદિન્ના-
દાણે મેહુણે પરિગ્ગહે કોહે માણે માયા લોહે પેજ્જે દોસે કલહે અબ્બક્ખાણે પેસુન્ને પરપરિવાણ અરહરહમાયામોસે મિચ્છાદંસણમ્મલ્લે પચ્ચક્ખવાયે) મેં પહેલાં
લગવાન મેહાવીરની પાસે સર્વપ્રાણુતિપાત પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ માન, માયા, લોભ, પ્રેમ, દ્વંષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશૂન્ય, પરપરિવાદ, અરતિરતિ, માયા, મૃષા, મિથ્યાદર્શન અને શલ્ય આ બધાનું પણ મેં
પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે. (इयार्णिपि णं अहं तस्सेव अंतिण सव्वं पाणाहवायं पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणम्मल्ल पच्चक्खामि, सव्वं असणपाणखाइमस्माइमं चउन्विहं
पि आहारं, पच्चक्खामि) અત્યારે પણ હું તેમની પાસે સર્વ પ્રાણુતિપાતનું યાવત

अशनपानस्वाद्यस्वाद्यं चतुर्विधमप्याहरं यावज्जीवम्, यदपि चेदं शरीरमिष्टं कान्तं प्रियं यावत् अत्र यावत्पादेन-मनोज्ञं मन आमं धैर्यं वैश्वसिकं संमतम् अनुमतं बहुमतं भाण्डकरण्डकसमानं रत्नकरण्डकभूतं, मा खलु शीतं, मा खलु उष्णं, मा खलु क्षुधा, मा खलु पिपासा, मा खलु व्यालाः, मा खलु चौराः, मा खलु दंशमशकाः, मा खलु वातिक-पैत्तिक-लैष्मिक-सांनिपातिकाः इति संग्राह्यम् विविधा रोगातङ्काः परीषहोपसर्गाः स्पृशन्तु इति कृत्वा एतदपि च खलु चरमैरुच्छ्वासनिश्वासैः व्युत्सृजामीति कृत्वा स मेघः संलेखनाजोषणाजुष्टः भक्तपानप्रत्याख्यातः पादपोषगतः कालं अनवकांक्षमाणो विहरति। ततः खलु ते स्थविराः भगवन्तो मेघस्यानगारस्य वैयावृत्यं

ख्यान करता हूँ। समस्त अशन, पान स्वाद्य और स्वाद्य इन चार प्रकार के आहार का जीवन पर्यन्त प्रत्याख्यान करता हूँ—(जं पि य इमं शरीरं इष्टं कंतं पियं जाव विविहारोगायका परीषहोपसर्गाः फुसंतु तिकट्टु एयं पि यणं चरमेहि ऊस्मासनिरसासेहि वोसिरामि) यह जो मेरा इष्ट कान्त प्रिय आदि विशेषणों वाला रत्नकरण्डकसमान शरीर है कि जिसे ठंडी गरमी क्षुधा प्यास सर्प दंश मशक (डांस-मच्छर) तथा वात-पित्त कफ संनिपात संबन्धी नाना प्रकार के रोग आतंक के तथा परीषह और उपसर्ग स्पर्श न करे, इस प्रकार जो सुरक्षित रखा गया है, उसे भी मैं अन्तिमश्वासों तक ममत्व भाव से रहित करता हूँ। (तिकट्टु मेहे संलेहणा झूसणाझूसिए भक्तपाणपडियाईक्खिए पायवोवगए कालं अणवकं वमाणे विहरइ) इस प्रकार विचार कर उनमेघकुमार मुनिराजने संलेखनाओं को यथाविधि प्रेमपूर्वक धारण कर लिया, चारों प्रकार के आहार का परित्याग कर दिया और मरणांशंसासे रहित होकर पादपोषगमन संथारा

मिथ्यादर्शन शब्दयुक्तं प्रत्याख्यानं कर्तुं छुं, समस्त अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य आ चार प्रकारना आहारनुं यावत् जीवन प्रत्याख्यान कर्तुं छुं। (जं पि य इमं शरीरं इष्टं कंतं पियं जाव विविहारोगायका परीषहोपसर्गाः फुसंतु तिकट्टु एयं पि यणं चरमेहि ऊस्मासनिरसासेहि वोसिरामि) इष्ट, कंत प्रिय आदि विशेषणोंवाळुं अने रत्नना करंडीया सरभुं ने आ भाई शरीर छे के नेने ठंडी, गरमी, सर्पदंश मशक (डांस मच्छर) तथा पित्त, कफ संनिपात संबन्धी अनेक प्रकारना रोग आतंक तथा परीषह अने उपसर्ग स्पर्श न करे ये रीते नेने सुरक्षित राखेळुं छे. हुं तेने पणु छेदना आस सुधी भमताडीन अणनाळुं छुं (तिकट्टु मेहे संलेहणा झूसणा झूसिए भक्तपाणपडियाईक्खिए पायवोवगए कालं अणवकं वमाणे विहरइ) आ प्रमाणे विचारीने मुनिराज मेघकुमारे संलेखनाओंने विधिसर धारणुं कर्थां. आरे नतना आहारने पणु त्याग कर्थां अने मरणुंती आशंसाथी रहित थधने पादपोषगमन

કુર્વન્તિ। તતઃ લલુ સ મેઘઃ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય તથારૂપાણાં સ્થવિરાણાં અન્તિકે સામાયિકાદીનિ એકાદશાઙ્ગાનિ અધીત્ય વહુપ્રતિપૂર્ણાનિ દ્વાદશવર્ષાણિ શ્રામણ્યપર્યાયં પાલયિત્વા માસિકયા સંલેખનયા આત્માનં જોષયિત્વા ષષ્ઠિ ભક્તાનિ અનશનેન છેદયિત્વા ‘આલોડ્યપડિક્કંતે’ આલો-
ચિતપ્રનિક્રાન્તઃ=આલોચિતઃ=ગુરુસમીપે કથિતો યોડતિચારઃ સપ્રતિક્રાન્તઃપુનર-
કરણવિષયીકૃતો યેન સ તથા, ‘ઉદ્વિય સલ્લ’ ઉદ્વૃત્તશલ્યઃમાયાશલ્યરહિતઃ, ‘સમાહિ-

ધારણ કર લિયા। (તણં તે થેરા ભગવંતો મેહસ્સ અણગારસ્સ અગિલાણ વેયાવડિયં કરેંતિ) इसके बाद वे स्थविर उन भगवान अनगार मेघकुमार का अग्लान भाव से वैयावृत्य करने में लग गये। (तएणं से मेहे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्का-
रसअंगाइं अहिज्जित्ता बहुपडिपुन्नाइ दुवालसवरिसाइं सामन्नपरिघागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झोसित्ता सट्ठिं भन्नाइं अणसणाए, छेदित्ता आलोड्यपडिक्कंते उद्वियसल्ले समाहिपत्तेआणुपुव्वे णं कालगए) इसके बाद वे मेघकुमार कि जिन्होंने अनगार श्रमण भगवान महावीर के तथा रूप स्थाविरों के पास सामायिक आदि ग्यारह अंगों को पढ लिया है वहु प्रतिपूर्ण-टीक-१२ बारहवर्ष तक श्रामण्य पर्याय को पाल कर एक मास की संलेखना से अपने आपको कृश कर साठ भक्तों को अनशन द्वारा छेद कर गुरु के समीप अपने पापों की आलोचना कर तथा उनसे प्रति-
क्रान्त होकर मायादि शल्यों से रहित हो कर, संकल्प विकल्पों से वर्जित

સંથારે ધારણુ કર્યો. (તણં તે થેરા ભગવંતો મેહસ્સે અણગારસ્સ અગિલાણ વેયાવડિયં કરેંતિ) ત્યારબાદ તે સ્થવિર, ભગવાન અનગાર મેઘકુમારની અગ્લાન ભાવથી વૈયાવૃત્ય કરવામાં પડેવાઈ ગયા. (તણં સે મેહે અણગારે સમણસ્સ ભગ-
વઓ મહાવીરસ્સ તહારૂવાણં થેરાણં અંતિએ સામાઈયમાઈયાઈં એકારસ અંગાઈં અહિજ્જિત્તા વહુપડિપુન્નાઈં દુવાલસવરિસાઈં સામન્નપરિઘાગં પાઉણિત્તા માસિયાએ સંલેહણાએ અપ્પાણં જ્ઞોસિત્તા સટ્ઠિંભત્તાઈં અણસણાએ છેદિત્તા આલો-
ડ્યપડિક્કંતે ઉદ્વિયસલ્લે સંમાહિપત્તે આણુપુવ્વેણં કાલગએ) ત્યારબાદ મેઘકુમાર કે જેમણે અનગારશ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની તેમજ તથા ૩૫ સ્થવિરોની પાસે સામા-
યિક વગેરે અગિયાર અંગોનો અભ્યાસ કરી લીધો છે, બહુ પ્રતિપૂર્ણ બરોબર બાર વર્ષ સુધી શ્રામણ્ય પર્યાયને પાળીને એક મહિનાની સંલેખનાથી પોતાની બાતને દૂષણી બનાવી ને સાઈકે લકતોને અનશન દ્વારા છેદીને જેમણે શુરુની પાસે પોતાના પાપોનું સ્પષ્ટી કરણુ કરી લીધું છે, તેમજ તેમનાથી જેઓ પ્રતિક્રાંત થઈ ગયાં છે, લય વગેરે

પત્તે' ૧ માધેપાસઃ=સંકલ્યાવકલ્પવર્જિતઃ-મોક્ષમાર્ગેકમાનસઃ, આનુપૂર્વ્યા=ક્રમેણ આયુઃ કર્મદલિકસમાપ્તૌ કાલં ગતઃ=મૃતઃ । તતઃ સ્વલુ તે સ્થવિરાઃ ભગવન્તં મેઘમનગારં આનુપૂર્વ્યા કાલગતં પશ્યન્તિ, દૃષ્ટ્વા 'પરિનિવ્વાણવત્તિયં' પરિનિર્વાણપ્રત્યયિકં, પરિનિર્વાણં==મૃતદેહપરિષ્ઠાપનં, તદેવ પ્રત્યયિકં=હેતુર્યસ્ય સ તથા, તથા કાયોત્સર્ગં કુર્વન્તિ, કૃત્વા મેઘસ્ય આચાર માળ્ડકમ્=આચારપરિપાલનનિમિત્તકં વસ્ત્રપાત્રાદિકં ગૃહ્ણન્તિ, ગૃહીત્વા ત્રિપુલાત્પર્વતાત્ શનૈઃ શનૈઃ પ્રત્યવરોહન્તિ=અવતરન્તિ, પ્રત્યવરુહ્ય યત્રૈવ ગુણશિલકં ચૈત્યં યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરઃ તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, ઉપાગત્ય શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વંદતે નમસ્યતિ, વંદિત્વા નમસ્યિત્વા એવમવદન્ એવં સ્વલુ દેવાણુ

હોતે હુએ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ મેં અપને સ્વનકો એકાગ્ર કર તે હુએ-ક્રમક્રમ કે આયુ દલિકોં કી સમાપ્તિ હોને પર મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત હુએ । (તેણ તે થેરા ભગવંતો મેહં અણગારં અણુપુવ્વેણં કાલગયં પાસેંતિ પાસિત્તા પરિનિવ્વાણવત્તિયં કાઉસ્સગં કરેંતિ) હસકે અનન્તર મેઘ કુમારકો અનુપૂર્વ્યેણં કાલગત જય્ઞ ઉન ભગવાન્ સ્થવિરોંને દેલા તવ ઉન્હોંને મૃતદેહ કે પરિષ્ઠાપના હેતુક-કાયોત્સર્ગ કિયા । (કરિત્તા મેહસ્સ આચારમંડગં ગિયહતિ ગિણ્હિત્તા વિહ-લાઓ પવ્વયાઓ સણીયં ૨ પચ્ચોરુહંતિ પચ્ચોરુહિત્તા જેણામેવ ગુણસિલે એહં જેણામેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણામેવ ઉવાગચ્છંતિ) કાયોત્સર્ગ કરને કે વાદ ફિર ઉન્હોંને મેઘકુમાર કે આચાર માળ્ડકકો--વસ્ત્ર પાત્રા દિકોંકો-ઉઠાયા-ઉઠાકર ફિર વે ઉસ ત્રિપુલ પર્વત સે ધીરે ૨ નીચે ઉતરે ઔર ઉતરકર જહાં ગુણશિલક ચૈત્ય થા ઔર જાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર થે વહાં ગયે । (ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ૩ વંદંતિ નમંસંતિ, વંદિત્તા નમંસિત્તા

શલ્યેથી :હિત થઇ ગયા છે, સંકલ્પ વિકલ્પોથી જેઓ રહિત થયેલા છે, તેઓ મોક્ષ માર્ગમાં પોતાના મનને એકાગ્ર કરતા ધીમે ધીમે આયુકર્મના દલિકોની સમાપ્તિ થતાં એવા તે મેઘકુમાર મૃત્યુ પામ્યા. (તેણં તે થેરા ભગવંતો મેહં અણગારં અણુપુવ્વેણં કાલગયં પાસેંતિ પાસિત્તા પરિનિવ્વાણવત્તિયં કાઉસ્સગં કરેંતિ) ત્યારબાદ ભગવાન સ્થવિરોએ મેઘકુમારને આનુપૂર્વ્યેણુ કાળગત થયેલા જોયાં ત્યારે મૃત શરીરના પરિષ્ઠાપન માટે કાયોત્સર્ગ કર્યો. (કરિત્તા મેહસ્સ આચારમંડગ ગિણ્હંતિ ગિણ્હિત્તા વિહલાઓ પવ્વયાઓ સણીયં ૨ પચ્ચોરુહંતિ પચ્ચોરુહિત્તા જેણામેવ ગુણસિલે એહં જેણામેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણામેવ ઉવાગચ્છંતિ) કાયોત્સર્ગ પછી તેઓએ મેઘકુમારનાં આચાર ભાણ્ડક અને વસ્ત્રપાત્ર વગેરે ઉપાડ્યાં ઉપાડીને તેઓ ધીમે ધીમે ત્રિપુલ પર્વતની નીચે ઉતર્યા અને ઉતરીને જ્યાં ગુણશીલક ચૈત્ય હતું અને જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાં પહોંચ્યા. (ઉવાગચ્છિત્તા

प्रियाणामन्तेवासी मेघो नाम अनगारः प्रकृतिभद्रकः=स्वभावत एव खलु यावद-अत्र यावच्छब्देन-“प्रकृत्युपशान्तः, प्रकृति प्रतनुक्रोधमानमायालोभः, मृदुमार्दवसम्पन्नः,=अत्यन्तसरलभावसम्पन्नः, आलीनः=सर्वगुणैरालिङ्गितः भद्रकः=स्वच्छान्तःकरणः’ इति विज्ञेयम् । विनीतः स मेघमहाशुनिः खलु देवानुप्रियैः अभ्यनुज्ञातः सन् गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् निर्ग्रन्थींश्च क्षामयित्वा अस्माभिः सार्धं विपुलं=विपुलनामकं पर्वतं शनैः शनैः दूरोहति दूरुह्य स्वयमेव मेघघनसन्निकाशं पृथिवीशिलापट्टकं प्रतिलेखयति, प्रतिलेख्य

एवं वयासी) जाकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया--वन्दना नमस्कार कर फिर इस प्रकार कहा--(एवं खलु देवानुप्पियाणं अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे) देवानुप्रिय आपके अन्तेवासी मेघकुमार नामके अनगार जो (पगइभदए जाव विणीए) प्रकृति से भद्र थे--स्वभावतः सरल थे--प्रकृति से उपशान्त थे, प्रकृति से प्रतनुक्रोध थे, मान माया एवं लोभ भी जिनका स्वभाव सेही बहुत अधिक मंद था, अर्थात् उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जव, शौच के जो भण्डार थे आलीन समस्त गुणों से आलिङ्गित थे भद्रक-स्वच्छ अन्तःकरण से युक्त थे । (से णं देवानुप्पिएहिं अब्भणुन्नाए समणे गोयमाइए ससणे निग्गथे निग्गन्थीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरुहइ) आप देवानुप्रिय से आज्ञा प्राप्तकर गौतम आदि निर्ग्रन्थ साधुओं से और निर्ग्रन्थी साध्वियों से अपने अपने अपराध की क्षमा याचना करके हमलोगों के साथ विपुल नामके पर्वत पर धीरे २ चढ़े (दुरुहित्ता सयमेव मेघघनसन्निकाशं

समणं ३ वंदन्ति नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता, एवं वयासी) त्यां पढांचीने तेभण्णे श्रमणु लणवान भडावीरने वंदन अने नमस्कार कर्था. वंदन अने नमस्कार करीने तेभण्णे छलुं--(एवं खलु देवानुप्पियाणं अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे) हे देवानुप्रिय ! तमारा अन्तेवासी मेघकुमार अनगार हे जेओ स्वभावथी सरण हुता, प्रकृतिथी प्रतनुक्रोधवाणा हुता, मान, माया, अने लोभ पण जेमना स्वभावथी पूण ज मंद हुता ओटले हे उत्तम क्षमा, मार्दव आर्जव, शौचना जे लंडार हुता, आलीन--समस्त गुणोथी जे आलिङ्गित हुता, भद्रक--निर्मल अन्तःकरणवाणा हुता. (से णं देवानुप्पिएहिं अब्भणुन्नाए समणे गोयमाइए ससणे निग्गथे निग्गन्थीओय खामेत्ता अम्हेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं सणियं २ दुरुहइ) देवानुप्रिय ! तमा-नी आज्ञा मेणवीने गौतम वगेरे निर्ग्रन्थ साधुओथी अने निर्ग्रन्थी साध्वीओथी पोताना अपराधोनी क्षमा मागीने अमारी साथे विपुल नामक पर्वत उपर धीमे धीमे चढ्या. (दुरुहित्ता सयमेव मेघघनसन्निकाशं पुढविस्सित्ता-

भक्तपान प्रत्याख्यातः आनुपूर्व्या कालं गतः, एतत्खलु हे देवानुप्रियाः ।।
 मेघस्यानगारस्य आचारभण्डकं=धर्मोपकरणरूप बलपात्रादिकं वर्तते ॥सू. ४९॥

मूलम्—भंतेति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ,
 नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं
 अंतेवासी मेहे णामं अणगारे। से णं भंते ! मेहे अणगारे कालमासे
 कालं किञ्चा कहिंगए कहिं उववन्ने ? गोयमाइं समणे भगवं महा-
 वीरे भगवं गोयमं एवं वयासी—एवं खलु गोयमा ! मम अंतेवासी
 मेहे णामं अणगारे पगइ भइए जाव विणीए मेणं तहारूवाणं थेराणं
 अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ, अहि-
 जित्ता बारसभिवखुपडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं कोएणं
 फासित्ता जाव किट्ठित्ता मए अब्भणुन्नाए समणे गोयमाइं थेरे
 खामेइ खामित्ता तहारूवेहिं थेरेहिं सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दूरूहइ

पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेइ) और चढ़कर—स्वयमेव उन्होंने घनीभूत
 मेघ के समान व्याप्त पृथिवी शिलापट्टक की प्रतिलेखना की । (पडिलेहित्ता)
 प्रतिलेखना करके फिर उन्होंने (भक्तपाणपडियाइक्खिए) चतुर्विध
 आहार का परित्याग कर दिया । (अणुपुव्वेणं कालगए) बाद में वे वहां
 से क्रम २ से आयु कर्म के दलिकों की पूर्ण निर्जरा हो जाने से काल
 प्राप्त हो गये हैं (एसणं देवाणुप्पिया ! मेहस्स आयारभंडए) हे देवानु-
 प्रिय ! यह आचार भंडक उन्ही मेघकुमार का है । सूत्र “ ४९ ”

पट्टयं पडिलेहेइ) અને ચઢીને પોતાની જાતેજ તેમણે ઘનીભૂત થયેલા મેઘના
 જેવા શ્યામ પૃથ્વી શિલાપટ્ટકની પ્રતિલેખના કરી. (પડિલેહિત્તા) પ્રતિલેખના
 કરીને તેમણે (ભક્તપાણપડિયાઈક્ખિયે) ચાર જાતના આહારનો ત્યાગ કર્યો.
 (અણુપુવ્વેણ કાલગએ) ત્યાર પછી તેઓ ત્યાં ધીમે ધીમે આયુકર્મના દલિકોથી
 સંપૂર્ણપણે નિર્જરા હોવાને કારણે કાળ (મૃત્યુ) વશ થયા છે. (એસ ણં દેવા-
 ણુપ્પિયા ! મેહસ્સ આયારમંડએ) હે દેવાનુપ્રિય ! આ આચાર ભંડક તે મેઘ-
 કુમારનાજ છે. ॥ સૂત્ર “ ૪૯ ” ॥

दुरुहिता दम्भसंथारंगं संथरइ, संथरिता दम्भसंथारोवगए सयमंव
 पंचमहव्वए उच्चारैइ, वारससामण्णपरियागं पाउणिता मासियाए
 संलेहणाए अप्पाणं झूसिता सट्ठि भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता आलो-
 इय पडिक्कंते उच्चिय-सल्ले समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा उट्ठं
 चंदिमसूरगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं
 जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहूइं जोयणकोडीओ
 बहूइं जोयणकोडाकोडीओ उट्ठं दूरं उप्पइत्ता सोहंभीसाणसणंकु-
 मारमाहिंदवंभलोयलंतगमहासुक्कंसहस्साराणयपाणयारणच्चुए, तिण्णि-
 य अट्टारसुत्तरे गेवेज्जविमाणवाससए वीइवइत्ता विजए
 महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे । तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं
 सागरोवमाइं ठिई पणत्ता, तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं साग-
 रोवमाइं ठिई पणत्ता । एसणं भंते ! मेहे देवे ताओ देवलोयाओ आउ
 क्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कंहि
 गच्छिहिइ ? कंहि उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासें सिज्झिहिइ,,
 बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिब्बाहिइ, सव्वदुक्खाणसंतं करेहिइ ।
 एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं तित्थगरेणं
 जाव संपत्तेणं अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठ
 पन्नत्तेत्तिवेमि ॥सू० ५०॥

पढमं अज्झयणं समत्तं

टीका—‘भंतेनि’ इत्यादि । ‘भदन्तइति भगवान्गौतमः श्रमणं’ भगवन्तं
 महावीरं वंदते, नमस्यति, वंदित्वा नमस्यित्वा एवमवदत्-एव खलु देवा-

नुप्रियाणामन्तवासी मेघनामा अनगारः स खलु हे भदन्त ! मेघानगारः कालमासे कालं कृत्वा कुत्रगतः ? कुत्र उत्पन्नः ? , 'गोयमाई' हे गौतम ! इति संवोध्य गौतमादीन् श्रमणान् निर्ग्रन्थान् उद्दिश्य श्रमणो भगवान् महावीरः भगवन्तं गौतमं एवमवदत्-एवं खलु गौतम ! ममाऽन्तेवासी मेघनामा अनगारः प्रकृतिभद्रको यावद् विनीतः, स खलु तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके सामायिकादीनि एकादशाङ्गानि अधीते अधीत्य द्वादशभिक्षुप्रतिमाः

अन्ते त्ति भगवं गोयमे इत्यादि

टीकार्थ—(अन्ते) हे भदन्त ! इस प्रकार कहकर (भगवं गोयमे) भगवान् गौतमने (समणं भगवं महावीरं वदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) श्रमण भगवान् महावीर को वंदना की नमस्कार किया। वंदना नमस्कार करके फिर उन्होंने इस प्रकार कहा—(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अन्ते वासी मेहे णामं अणगारे, सेणं भन्ते ! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने ?) देवानुप्रिय आपके अन्तेवासी मेघ नामके अनगार थे वे मेघ अनगार कालमासमें काल करके कहाँ गये हैं कहाँ उत्पन्न हुए हैं (गोयमाइ समणं भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) हे गौतम ! इस प्रकार से संवोधित करते हुए श्रमण भगवान् महावीरने उन गौतम से ऐसा कहा—(एव खलु गोयमा ! मम अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभदए जाव विणीए से णं तहारूवाणं थेराणं अन्तिए सामाइयमाइयाइ एक्कारसअंगाइ अहिज्जइ) सुनो मैं कहता हूँ—मेरे

(अन्तेत्ति भगवं गोयमे इत्यादि ॥

टीकार्थ—(अन्ते) हे भदन्त ! अन्तेवासी (भगवं गोयमे) भगवान् गौतमने (समणं भगवं महावीरं वदइ नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी) श्रमण भगवान् महावीरने वंदना अने नमस्कार कया। वंदना अने नमस्कार करीने तेभण्णे आ प्रभाण्णे क्खुं—(एवं खलु देवाणुप्पियाणं अन्तेवासी मेहे णामं अणगारे सेणं भन्ते ! मेहे अणगारे कालमासे कालंकिच्चा कहिं गए कहिं उववन्ने ?) हे देवानुप्रिय ! मेघ नामका अनगार तमारा अन्तेवासी हुता। ते अनगार मेघकुमार काण भासमां काणवश थधने कथां गया छे ? कथां उत्पन्न थया छे ? (गोयमाइ समणं भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी) हे गौतम ! अन्तेवासी मेघनामा अणगारे पगइभदए जाव विणीए सेणं तहारूवाणं थेराणं अन्तिए सामाइयमाइयाइ एक्कारसअंगाइ अहिज्जइ)

गुणरत्नसंवत्सर तपः कर्म कायेन स्पृष्ट्वा यावत्क्रीतायत्वा मया अभ्यनुज्ञातः
सन् गौतमादीन् स्थविरान् क्षामयति क्षामयित्वा तथारूपैर्यावद् विपुलं
पर्वतं दूरोहति दूरुह्य दर्भसंस्तारकं सस्तरति संस्तीर्य संस्तारोपगतः स्वयमेव
पञ्चमहाव्रतानि उच्चारयति, द्वादशवर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा मासिक्या

अंतेवासी जो मेघकुमार नाम के अनगार थे कि जो प्रकृति से सरल
यावत् विनीत थे तथा जिन्होंने तथा रूप स्थविरों के पास सामायिक
आदि ग्यारह अंगों का अध्ययन किया था।—(अहिजित्ता वारसभिक्षु-
पडिमाओ गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्ठित्ता
मए अब्भणुत्ताए समाणे गोयमाई थेरे खामेइ) और अध्ययन कर
जिन्होंने उन्हें अच्छी तरह अधिगत कर १२—भिक्षु प्रतिमाओं को तथा
गुणरत्न रूप संवत्सर वाले तप कर्म कों शरीर से स्पर्श कर शोधित
कर उनमें पारंगत आदि होकर अच्छी तरह आराधित किया था। बाद
में जिन्होंने मुझ से आज्ञा प्राप्त कर गौतमादिक निर्ग्रन्थ साधुओं आदिसे
अपने अपराधों की क्षमा याचना की थी (खामित्ता तहारुवेहिं थेरेहिं
सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरुहई, दुरुहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ संथरित्ता
दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारेइ) खमत खामणा करके
तथारूप कृतादि स्थविरों के साथ विपुल नाम के पर्वत पर चढ़े चढ़कर
वहाँ जिन्होंने दर्भ संथारा बिछाया। उसे बिछाकर फिर जो उसपर

सांलणो हुं कहुं छुं—अनगार मेघकुमार नामना भारा अंतेवासी के जेओ प्रकृति
सरण यावत् विनम्र हुता, अने जेमणे तथाइय स्थविरेनी पासे सामायिक वगेरे
अगियार अंगोनो अल्यास कर्यो— (अहिजित्ता वारसभिक्षुपडिमाओ गुण-
रयणसंवच्छरं तवोकम्मं काएणं फासित्ता जाव किट्ठित्ता मए अब्भ
णुत्ताए समाणे गोयमाई थेरेखामेइ) अने अल्यास करीने तेमणे तेमने सारी
पेठे भेणवी भार बिक्षु प्रतिमाओने तेमज गुणरत्न इय संवत्सरवाणा तपकर्मने
शरीरथी स्पर्शीने शोधित करीने तेमां पारंगत वगेरे थई ते सारी रीते आराधित
कर्युं हुतुं, त्यार भाद जेमणे भारी आज्ञा भेणवीने गौतम वगेरे निर्ग्रन्थ साधवो
वगेरेथी पोताना अपराधोनी क्षमा भागी हुती. (खामित्ता तहारुवेहिं थेरेहिं
सद्धिं जाव विउलं पव्वयं दुरुहई, दुरुहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ स्थ-
रित्ता दब्भसंथारोवगए सयमेव पंचमहव्वए उच्चारेइ) जमत खामणा करीने
तथा इय कृतादि स्थविरेनी साथे विपुल नामना पर्वत उपर गइया, गइीने तेमणे
दहं संथारक पाथयुं. पाथरीने तेना उपर पूर्व दिशा तरइ में करीने पद्मासनमां

संलेखनया आत्मानं जोपयित्वा षष्टिं भक्तानि अनशनेन छेदयित्वा आलो-
चितप्रतिक्रान्तः उद्धृतशल्यः समाधिपातः कालमासे कालं कृत्वा उर्ध्वं चन्द्रमः
सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारास्पाणां बहूनि योजनानि, बहूनि योजनशतानि, बहूनि
योजनसहस्राणि, बहूनि योजनशतसहस्राणि, बह्वीर्योजनकोटीः, बह्वीर्योजन-
कोटिकोटीः, उर्ध्वं दूरम् उत्पत्य, सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोक
लान्तकमहाशुक्कसहस्रारानतप्राणताऽऽरणाच्युतान् त्रीणि च अष्टादशोत्तराणि

पूर्व दिशा की तरफ सुख करके पद्मासन से विराजमान हो गये। वहां
पच महाव्रतों का जिन्होंने स्वयं उच्चारण किया (वारसवासाई सामण
परियागं पाउणिता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं बूसित्ता सट्ठि भत्ताई
अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते) तथा
१२, वर्ष तक श्रावण्य पर्याय का पालन कर १ मास की संलेखना
से अपने आपको कृश कर सांठ भक्तों का अनशन द्वारा छेदकर, आलो-
चित प्रतिक्रान्त होकर और जो मायादि शल्यों को दूर कर संकल्प
विकल्पों से वर्जित हुए अंतमें और (कालमासे कालं किच्चा) जो
कालमास में काल धर्म को प्राप्त हो गये हैं। इस तरह मृत्यु के वश
होकर वे (उद्धं चंदिमसूरगहगणनक्षत्रतारास्पाणां बहूइं जोजन-
सयाइ बहूइं जोजनसयसहस्साइं बहूइं जोजनकोडीओ बहूइं जोजनकोडा-
कोडीओ उद्धं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मीसाणसणं कुमारमाहिंदवंभलोयलंतग-
महासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय अट्टारसुत्तरे जेवेज्ज-

विराजमान थछ गया. त्यां पंचप्रतोनुं तेमण्णे जते उच्चारणुं कथुं. (वारसवासाई
सामणपरियागं पाउणिता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं बूसित्ता सट्ठि
भत्तइं अणसणाए छेदेत्ता आलोइयपडिक्कंते उद्धियसल्ले समाहिपत्ते)
बार वर्षना श्रावण्य पर्यायनुं पालन कयां जाह ओइ भडिनानी संवेणनाथी पोताने
हूणणा अनावीने साधठ लकतोने अनशन वडे छेदीने, आलोचित प्रतिक्रान्त थछने
अने माया वगेरे शल्योने दूर करीने सड्ढय-विड्ढपोथी रहित थछने अते (काल-
मासे कालं किच्चा) कण मासमा कण धर्मने पाभ्या छे. आ प्रमाणे मृत्युवश
थयेदा मुनिराज मेघकुमार (उद्धं चंदिमसूरगहगणनक्षत्रतारास्पाणां बहूइं
जोजनसयाइ बहूइं जोजनसयसहस्साइं बहूइं जोजनकोडीओ बहूइं
जोजनकोडाकोडीओ उद्धं दूरं उप्पइत्ता सोहम्मीसाणसणं कुमार
माहिंदवंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्साराणयपाणयारणच्चुए तिण्णिय

ः वैद्यकविमानावाप्तशतानि, प्रथमग्रैवेयकस्यैकादशाधिकैकशतं विमानानि सन्ति, द्वितीयस्य सप्ताधिकशतं तृतीयस्य शतं विमानानि, तानि व्यतिक्रम्य विजये महाविमाने देवत्वेनोत्पन्नः । तत्र खलु अस्त्येकेषां देवानां त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमास्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु मेघस्यापि देवस्य त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमा स्थितिः प्रज्ञप्ता । एष खलु हे भदन्त ! मेघो देवः तस्माच्चलोकात् 'आउक्खवणं'

विमाणवाससए वीइवइत्ता विजये महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे) यहां से उर्ध्व लोक में विजय नाम के महा विमान में देव की पर्याय से उत्पन्न हुए हैं । यह विमान ज्योतिषचक्र चन्द्र, सूर्य ग्रह नक्षत्र तारा गणों से बहुत योजन ऊपर है । अनेक शत योजन ऊपर है बहुत हजार योजन ऊपर है । बहुत लाखों योजन ऊपर है । बहुत करोड योजन ऊपर है । बहुत कोटि कोटि योजन ऊपर है । तथा सौधर्म ईशान, सनत्कुमार माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत इन देवलोकों के भी ऊपर है । तथा ३१८, ग्रैवेयक विमानों के ऊपर है । इनमें १११, विमान प्रथम ग्रैवेयक के हैं । १०७, विमान द्वितीय ग्रैवेयक के हैं । १००, विमान तीसरे ग्रैवेयक के हैं । सो इन सब को उल्लंघन करके ऊपर में वह विजय नामका विमान स्थित है । (तत्थण अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता) वहां पर कितनेक देवों की ३३ तेत्तीस सागर की स्थिति कही गई है । (तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता) मेघकुमार देव की भी वहां ३३ सागरोपमा की स्थिति कही गई है । (एस णं भंते मेहे

अट्टारसुत्तरे गोवेज्जविमाणं वाससए वीइवइत्ता विजये महाविमाणे देवत्ताए उववण्णे) अर्द्धीथी उर्ध्वलोकमां विजयनामना महाविमानमां देवना पर्यायथी जन्म पाभ्यां छे. आ विमान ज्योतिषचक्र चन्द्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र ताराज्योथी घण्टा योजनं गंत्युं छे. सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत आ गंधा देवलोकैथी पणु ऊपर आ विमान छे. तेभज त्रयसो अट्टार ग्रैवेयक विमानोथी ऊपर छे. आ ग्रैवेयक विमानोमां ओकसो अगियार विमान प्रथम ग्रैवेयक छे. ओकसो सात विमान द्वितीय ग्रैवेयक छे. सो विमान त्रीन ग्रैवेयक छे. आ गंधाने ज्योणंगीने सौथी ऊपर आ विजयनामनुं विमान रडेछुं छे. (तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता) त्यां डेट-लाक देवोनी तेत्तीस सागर नेटली स्थिति गताववाभां आवी छे. (तत्थणं मेहस्स वि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणत्ता) मेघकुमार देवनी पणु त्या तेत्तीस

આયુષ્કર્મપુદ્ગલાનર્જરણેન, 'ભવસ્વર્ણ' ભવક્ષયેણ=દેવભવસમ્બન્ધકર્મણાં
મત્યાદીનાં નિર્જરણેન ઠિઠ્ઠસ્વર્ણ' સ્થિતિક્ષયેણ=દેવભવસમ્બન્ધ શરીરાવસ્થાન-
ક્ષયેણ, અનન્તરં ચ=દેવભવસમ્બન્ધશરીરં ત્યક્ત્વા કુત્ર ગમિષ્યતિ ?
કુત્રોત્પત્સ્યતે ? હે ગૌતમ ! મહાવિદેહે વર્ષે=મહાવિદેહક્ષેત્રે સિજ્ઞિહિ' સેત્સ્યતિ
સકલકાર્યકારિતયા સિદ્ધો ભવિષ્યતિ, બુજ્ઞિહિ' ભોત્સ્યતે=વિમલકેવલા-
લોકેન સ્કલલોકાલોકં જ્ઞાસ્યતિ, 'મુચ્ચિહિ' મોક્ષ્યતિ=સર્વકર્મભ્યો મુક્તો
ભવિષ્યતિ, 'પરિનિવ્વાહિ' પરિનિર્વાસ્યતિ=સમસ્તકર્મકૃતવિકારરહિતત્વેન
સ્વસ્થો ભવિષ્યતિ, 'સન્નવદુઃસ્વાણમન્તં કરેહિ' સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરિષ્યતિ=
સમસ્તક્લેશાનાં નાશં વિધાસ્યતિ, અવ્યાવાધસુખભોગી ભવિષ્યતીત્યર્થઃ। અધ્ય-

દેવે તાઓ દેવલોયાઓ આઠકસ્વર્ણં ભવકસ્વર્ણં ઠિઠ્ઠકસ્વર્ણં અણતરં
ચયં ચક્ષતા કહિં ગચ્છહિ કહિં ઉવવજ્જિહિ ?) इस प्रकार प्रभु के
सुखारविन्द से मेघकुमार की उत्पत्ति का स्थान सुन कर गौतमने पुनः
उनसे यह पूछा कि हे भदन्त ! अब ये मेघकुमार देव उस देवलोकसे
आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से देवभव संबन्धी
शरीर का त्याग कर कहाँ जावेंगे । कहाँ उत्पन्न होंगे ! (गोयमा ! महा-
विदेहे वासे सिज्झिहि. बुज्झिहि, मुच्चिहि, परिनिव्वाहि सन्नवदुस्वाण
मन्तं करेहि) इस प्रकार गौतम द्वारा पुनः पूछने पर प्रभुने उनसे कहा-
गौतम ये मेघकुमार देव महाविदेह में उत्पन्न हो कर वहीं से सिद्ध होंगे
विमल केवल ज्ञानरूप आलोक से समस्तलोक और आलोक का ज्ञाता होंगे।
समस्त ज्ञानावरणादिक अष्ट कर्मों से रहित होंगे, कर्मकृत समस्त विकारों से

સાગર જેટલી સ્થિતિ કહેવામાં આવી છે. (એણે મને મેહે દેવે તાઓ દેવલો-
યાઓ આઠકસ્વર્ણં ભવકસ્વર્ણં ઠિઠ્ઠકસ્વર્ણં અણતરં ચયં ચક્ષતા કહિં-
ગચ્છિહિ કહિં ઉવવજ્જિહિ ?) આ પ્રમાણે મેઘકુમારની ઉત્પત્તિ વિષેના સ્થા-
નની વાત સાંભળીને ગૌતમે ફરી પ્રશ્ન કર્યો-કે હે-ભદન્ત ! મેઘકુમાર દેવ તે દેવલોકથી આયુષ્ય
ક્ષયથી, ભવક્ષયથી, સ્થિતિક્ષયથી દેવભવના શરીરનો ત્યાગ કરીને ક્યાં જશે ? ક્યાં
ઉત્પન્ન થશે ? (ગોયમા ! મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિ બુજ્ઞિહિ, મુચ્ચિહિ.
પરિનિવ્વાહિ, સન્નવદુસ્વાણમન્તે કરેહિ) આ પ્રમાણે ગૌતમના પ્રશ્નને
સાંભળીને પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! આ મેઘકુમાર દેવ મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન
થઈને ત્યાંથી સિદ્ધ થશે. વિમળ અને દેવજ્ઞાનરૂપ આલોકથી સમસ્તલોક અને આ
લોકના બાણુનારા થશે. તેઓ સમસ્ત જ્ઞાનાવરણ વગેરે આઠ કર્મો રહિત થશે અને
મ. ૫. વિકારો રહિત થઈને સ્વસ્થતા પામશે. તેઓ બધાં દુઃખોનો નાશ કરશે

यनाथेमुपसहरन् आसुधमोस्वामी जम्बूस्वामिनमाह-एव खलु हे जम्बूः।
श्रमणेन भगवता महावीरेण आदिकरेण तीर्थकरेण यावत्संप्राप्तेन आत्मोपा-
लम्भनिमित्त-आप्तेन हितेन गुरुणोन्यर्थः, त्रिनेयम्याविहितविधायिनः उपालम्भः-
आत्मोपालम्भः तन्निमित्तं=तदर्थः प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्य अर्थः=पूर्वोक्तः=
मेघकुमारचरितरूपोऽर्थः प्रज्ञप्तः=कथितः। अविधिप्रवृत्तस्य शिष्यस्य गुरुणा मोक्ष-
मार्गे स्थापनाय हितसारगर्भितवचनेन प्रतिबोधनम् उपालम्भः स दातव्यः,
यथा भगवता दत्तो मेघकुमाराय, इत्येवमर्थं प्रथममध्ययनमिति भावः ॥

रहित होकर स्वस्थ होंगे, समस्त दुःखों का नाश करेंगे अव्याबाध सुख के
भोक्ता होने में अब सूत्रकार श्री सुधर्मास्वामी इस अध्ययन के अर्थ का उपसंहार
करते हुए श्री जम्बूस्वामी से कहते हैं। (एवं खलु जंबू। समणे णं भगवता महा-
वीरेण आङ्गरेण तित्थगरेण जाव संपत्तेण अप्पोपालंभनिमित्तं पढमस्स नायज्ज
णस्स अयमहे पन्नत्ते तिवेमि) कि हे जंबू। आदिकर तीर्थकर श्री श्रमण
भगवान् महावीरने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त हो चुके हैं अविहित
विधायी शिष्य को आप्तोपालम्भनिमित्त यह मेघकुमार के चरित्ररूप प्रथम
ज्ञाताध्ययन का अर्थ प्रज्ञप्त (प्ररूपित) किया है। अविधि में प्रवृत्त हुए शिष्य
को गुरु देव मोक्षमार्ग में स्थापन करने के लिये जो हित सारगर्भित वचनों
द्वारा समझाया है। इसी का नाम आप्तोपालम्भ है। आप्तजन के द्वारा दिया
गया उपालम्भ यही आप्तोपालम्भ का अर्थ है। मेघकुमार के साथ यही
कार्य प्रभुने किया है। यही विषय इस अध्ययन द्वारा समझाया गया है।
अनः इस अध्ययन का नाम भी आप्तदत्त परोपालम्भ है। स्वोपालम्भ परोपालम्भ

अने अव्याबाध सुणने लोगवतारा थसे. अहीं डवे सूत्रकार श्री सुधर्मास्वामी आ
अध्ययनना अर्थनेो उपसंहार करता जम्बूस्वामीने कहे छे. (एवं खलु जंबू ! सम-
णेणं भगवता महावीरेण आङ्गरेण तित्थगरेण जाव संपत्तेण अप्पोपालंभ-
निमित्तं पढमस्स नायज्जयणस्स अयमहे पन्नत्तो तिवेमि) छे जम्बू, आदिकर तीर्थ-
कर श्री श्रमण भगवान् महावीरे नेमण्हे सिद्धिस्थानने मेणव्युं. छे-येवा तेमण्हे अवि-
हित विधायी शिष्यने आप्तोपालंभना भाटे आ मेघकुमारना आरित्रइय प्रथम ज्ञाताध्य-
यननेो अर्थं प्ररूपित कय्यो छे. अवधिमां प्रवृत्त थयेव शिष्यने गुरुदेव मोक्षमार्गमां
वाणवा भाटे ने हितसार युक्त वचनेो द्वारा समझवे छे ते आप्तोपालंभ कहेवाय छे
आप्तजन वडे आपवामां आवेवो उपादांभ ओ ज आप्तोपालंभनेो अर्थ छे मेघकुमारनी
साथे पणु भगवाने आ प्रमाणे ज व्यवहार कय्यो छे. आ अध्ययन द्वारा ओ ज
विषय समझववामां आव्यो छे. येथी आ अध्ययननुं नाम 'आप्तदत्त परोपालंभ'

સ્વોપાલમ્ભો યથા—

લબ્ધ્વા જનુર્માનુષમન્ન દુર્લભં,

રે જીવ ! કલ્પદ્રુમવત્પ્રમોદસ્ ।

જૈનેન્દ્રધર્મં ન કરોપિ સાદરં,

સ્વગ્યાત્મનઃ શત્રુ રહો ! પરોઽસ્તિકઃ ? ॥ ૧ ॥

પરોપાલમ્ભો યથા—

વિશુદ્ધવંશે ચ તવાસ્તિ જન્મ,

જિનેન્દ્રધર્મે સ્વલુ દીક્ષિતોઽસિ ।

સદોત્તમજ્ઞાનગુણાદય ! વત્સ ।

કથં ત્વયેવં સદસા પ્રવૃત્તઃ ? ॥ ૨ ॥

તથા તદુભયોપાલંભ કે ભેદ સે ઉપાલંભં પ્રકાર કા કહા ગયાહૈ—સ્વોપાલમ્
મેં જીવ અપને આપકો ઉપાલંભ દેતા હૈ—જૈસે—જવ કિસી અવિહિત કાર્ય
મેં પ્રવૃત્તિ કરતા હુઆ જૈનેન્દ્ર ધર્મ મેં પ્રવૃત્તિ નહી કરતા હૈ—તવ અપને
આપ અન્તરાત્મા સે જો એસી આવાજ આતી હૈ કિ હે જીવ હસ પરિભ્રમણ
રૂપ સંસાર મેં કિસી બડે ભારો પુણ્ય કે ઉદય સે તુજે યહ મનુષ્ય ભવ
પ્રાપ્ત હુઆ હૈ—સો હસમેં યદિ કોઈ પ્રમોદદાયક વસ્તુ તુજે મિલી હૈ તો
બહ એક જિનેન્દ્ર દેવ દ્વારા પ્રતિપાદિત ધર્મ હી હૈ। તું જિસ તરહ અન્ય
સંસારિક કાર્યોં કો બડે આદર કે સાથ કરતા હૈ ઉસી તરહ હસે ક્યોં
નહીં કરતા । યાદ રહ્ય યદિ હસકે કરને સે તું ચચિત્ત હો રહા હૈ તો
તું સ્વયં નિજ કા શત્રુ હૈ દૂસરા નહીં હૈ। ॥ ૧ ॥

છે—સ્વોપાલંભ, પરોપાલંભ, તેમજ તદુભયોપાલંભના ભેદથી ઉપાલંભના ત્રણ પ્રકાર
કહેવામાં આવ્યા છે. સ્વોપાલંભમાં માણસ પોતાની જાતને ઉપાલંભ આપે છે. જેમકે
છવ બ્યારે કોઈ અવિહિત (ન કરવા યોગ્ય) કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતા જૈનેન્દ્ર ધર્મમાં
પ્રવૃત્ત થતો નથી ત્યારે પોતાની મેળેજ અન્તરથી જે અવાજ ઉઠે છે કે હે છવ !
આ પરિભ્રમણરૂપ સંસારમાં કોઈ મહા પુણ્યના ઉદયથી તને મનુષ્યભવ મળ્યો છે.
આ ભવ જે કંઈ એક પ્રમોદ આપનારી વસ્તુ તને મળી છે તે ક્ષેત્ર જિનેન્દ્ર દેવ
વડે પ્રતિપાદિત ધર્મ જ છે. તું જેમ બીજાં સંસારિક કામો બહુજ ખુશીથી કરે છે તેમ
તું આ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કેમ થતો નથી ? બરોબર યાદ રાખજે કે આ ધર્મમાં તું
પ્રવૃત્તિ કરીશ નહિ તો તું પોતે પોતાની જાતનો શત્રુ બની ગયો છે. તારો બીજો
કોઈ શત્રુ નથી. ॥૧॥

तदुभयोपालम्भो यथा--

अज्ञानिनोऽस्मी निजजीवितस्य,

हेतोः किमर्थं बहु जीव कोटीः ।

संस्थापयन्तीह च दुःखगर्तो

किं जीवनं शाश्वतमस्ति तेषाम् ? ॥ ३ ॥

अत्र आप्तदत्तपरोपालम्भाधिकारः—

अयमत्राभिप्रायः—पाप्मरत्नत्रयक्षणस्य विचक्षणस्यापि विनैयस्य प्रमाद-
चशतस्खलनायां सत्यां तं सन्मार्गे स्थापनाय भगवता मेघमुनेरिव गुरुणो-
पालम्भो देय इति ।

परोपालंभ में अविधि में प्रवृत्त हुए जीव को गुर्वादि आप्त जन सम्-
झाते हैं—जैसे हे वत्स । तुम्हारा जन्म विशुद्ध वंश में हुआ है, और तुम
जिनेन्द्र प्रभु के धर्म में दीक्षितहुए हो । सदा तुम उत्तम ज्ञानादि गुणों से
युक्त हो रहे हो—तो फिर ऐसी क्या बात है जो तुम सहसा इस प्रकार
के अविहित कार्य में प्रवृत्ति करने की ओर झुक रहे हो । यह कार्य तुम्हें शोभा
नहीं देता है । अतः इससे विरक्त होकर विहित कर्तव्य की ओर ही प्रवृत्ति करो ॥२॥

तदुभयोपालंभमें इस प्रकार बोध दिया जाता है—ये अज्ञानी जीव
अपने स्वयं के जीवन के लिये अनेक जीवों की कोटियों को दुःखरूपी
खड्गों में न मालूम क्यों पटकते रहेते हैं । तो क्या वे अपने जीवन को
शाश्वत मान रहे हैं ॥ ३ ॥

मेघकुमार को महावीर प्रभुने जो यह उपालंभ दिया है—वह परोपा-
लंभ रूप है । जिस अपने शिष्यने रत्नत्रयरूप मुक्ति का मार्ग प्राप्त कर

परोपालंभ अवधिमा प्रवृत्त यता एवने गुरु वगेरे आप्तजनो समजवे छे-
जेमके छे जेटा ! तमारो जन्म विशुद्ध वंशमां थयो छे अने तमे जिनेन्द्र प्रभुनी
दीक्षा पाभ्या छे । उमेशां तमे श्रेष्ठज्ञान वगेरे गुणोत्थी युक्त थछ रह्या छे,
तो पछी ऐवुं शुं थछ गयुं छे अेकदम तमे आ जतना न करवा योज्य
(अविहित) कार्यमां प्रवृत्ति करवा तैयार थया छे. आ काम तमने शोभतुं नथी.
अेटवे अेनाथी वि-उत थछने विहित(विहित) कर्तव्यमां प्रवृत्त थाय्यो. ॥२॥

तदुभयोपालंभमां आ प्रमाणे बोध अचाय छे—के आ अज्ञानी एवो पोताना
एवन माटे घण्टा एवोने दु.अइपी जाडामां केम नाअता रहे छे ? शुं अेवा भाणुसे
पोताना एवनने शाश्वत मानीने जेडा छे ॥३॥

मेघकुमारने महावीर प्रभुअे जे उपालंभ आप्यो छे ते परोपालंभ छे. जे शिष्ये
रत्नत्रय इय मुक्तिमार्ग मेणव्यो छे, अने उवे प्रमादवश थतां ते मुक्तिमार्गथी अण्ट

‘त्ति वेमि’ इति=उत्तरूपं तत्त्वं यथा तीर्थंकरस्य भगवतो महावीरस्य
स्वकाशान्वया श्रुतं न तु स्वबुद्ध्या कल्पितं, यतः स्वबुद्ध्या कथने श्रुत-
ज्ञानस्य विनयो भवति, किं च छद्मस्थानां दृष्टयोऽप्यपूर्णा भवन्ति, तस्माद्
यथा भगवत्प्रतिपादितमेव त्वां ब्रवीमि=उपदिशामीत्यर्थं इहार्थं चेयं संग्रहगाथा—

सुअणणस्स अविणओ परिहरणिज्जो परिहरणिज्जो सुहाहिलासीहिं ।

छउमत्थाणं दिट्ठी, पुण्णा णत्थित्ति सुडयं इहणा ॥ इति ॥ मूत्र. ५० ॥

॥ इति श्री विश्वचिख्यात-जगद्वल्लभ=प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित

कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक श्री

शाह छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैनशास्त्राचार्य’-पद-

भूषित-कोल्हापुरराजगुरु बालब्रह्मचारि जैनाचार्य-

जैनधर्मदिवाकर=पूज्यश्री घासीलालव्रति-विर-

चितायां श्री ज्ञानाधर्मकथाङ्गसूत्रस्याऽनगार

धर्मामृतवर्णिनी टीकायाम् उत्ति-

सनामकं प्रथममध्ययनं

समाप्तम् ॥१॥

लिया है, और वह अब प्रमादवशावर्ती होकर उससे खलित हो रहा है-
या हो चुका है- तो उसे पुनः सन्मार्ग में स्थापित करने के लिये गुरु
महाराज का कर्तव्य है कि वे उसे उपालम्भ दें। जिस प्रकार महावीर
प्रभुने मेघकुमार मुनिराज को दिया है (त्तिवेमि) इस प्रकार यह उक्त
रूप तत्त्व जिस तरह तीर्थंकर भगवान् महावीर प्रभुके पाससे मैंने सुना
है, उसी तरह यह तुमसे कहा है। अपनी बुद्धिसे कल्पित कर यह नहीं
कहा है। क्यों कि बुद्धिसे कल्पित कर कहनेमें श्रुत ज्ञान की आशा
तना होती है दूसरी बात यह भी है कि छद्मस्थजीवों की दृष्टिया
अपूर्ण होती हैं। अतः वे वस्तु का पूर्णरूप प्रतिपादिन नहीं कर सकीं
हैं। इस लिये प्रभु प्रतिपादित अर्थ ही यह तुम से कहा है। इस अर्थमें

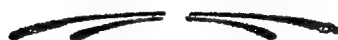
थछ रह्यो छे, अथवा तो ते मुक्तिमार्गथी अष्ट थछ थूक्यो छे ओवी व्यक्तितने
इरी सन्मार्गमां वाणवा भाटे शुरुमहाराजनी इरज छे डे तेने उपादल आपे. जे
प्रमाणे प्रभुओ मुनि-ज मेघकुमारने उपादल आप्यो छे. (त्तिवेमि) आ रीते उच-
रिक्त तत्त्व में जेवी रीते तीर्थंकर लगवान महावीरनी पासेथी सांलग्युं छे तेवी
ज रीते में तमने कहुं छे. में पे.तानी बुद्धिथी कल्पना करीने कहुं नथी. डेमडे
बुद्धिथी कल्पितकरीने कडेवाथी श्रुतज्ञाननी आशातना होय छे. जीछ वात ओ छे
डे छद्मस्थ ओवीनी दृष्टियो अपूर्ण होय छे. ओटला भाटे प्रभु प्रतिपादित अर्थ ज

जो यह संग्रह गाथा उद्धृत की गई हैं—उनका अभिप्राय यह है—जो सुखके अभिलाषी हैं उनका यह प्रधान कर्तव्य है कि वे श्रुतज्ञान का अविनय न हो ऐसा सदा ध्यानमें रखें । अपने मनसे कल्पित कर आगम की कोई बात न कहें क्योंकि छद्मस्थावस्थामे दृष्टि अपूर्ण रहती है यही विषय (तिवेमी) इन पदों से सुचित किया गया है ।

जैनाचार्य जैन धर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालजी महाराज कृत
ज्ञाताधर्मकथागमूत्रकी अनगारधर्माभूतवर्णिणीटीका के
उत्क्षिप्त नामक प्रथम अध्ययन संपूर्ण ॥ १ ॥

મેં તમને કહ્યો છે. આ અર્થ વિષે જે આ સંગ્રહગાથા ટાંકવામાં આવી છે તેનો અભિપ્રાય આ પ્રમાણે છે કે—જે સુખની ઇચ્છા ધરાવે છે તેમની આ મુખ્ય રૂપે ફરજ હોય છે કે તેઓથી શ્રુતજ્ઞાનનો અવિનય થાય નહિ આ વિષયમાં હંમેશાં સાવચેત રહે. પોતાના મનથી કલ્પીને આગમની કોઈ વાત કહે નહિ. કેમકે છદ્મસ્થાવસ્થામાં દૃષ્ટિ અપૂર્ણ રહે છે, એજ વિષય (તિવેમિ) પદોથી સૂચવવામાં આવ્યો છે.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મ દિવાકર પૂજ્ય શ્રી. ઘાસીલાલ મહારાજ કૃત
જ્ઞાતા ધર્મકથા ગૃંમૂત્રની અનગારધર્માભૂતવર્ણિણી ટીકાનું
ઉત્ક્ષિપ્ત નામક પહેલું અધ્યયન સમાપ્ત. ॥૧॥

अथ द्वितीयमध्ययनं प्रारम्भ्यते

व्याख्यातं प्रथममध्ययनं, साम्प्रतं द्वितीयमारम्भ्यते, अयं पूर्वेण सहाऽ-
यमस्मिन्मन्त्रः—पूर्वस्मिन्नध्ययने भगवताऽनुचितमार्गप्रवृत्तस्य जित्यस्योपा-
लम्भः प्रोक्तः, अत्र तु अनुचितोचितमार्गप्रवृत्तानामनर्थावर्थप्राप्तिपरम्परा
प्रोन्यते, इत्यनेन मन्त्रेणायातस्यास्येदमादिमसूत्रम् ।

मूलम्—जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं पढसस्स
नयज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते बीयस्स णं भंते ! नायज्झयणस्स के
अट्ठे पन्नत्ते ? एवं खलु ! जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं रागगिहे
णासं नयरे होत्था वन्नओ तस्स णं रायगिहस्स नयरस्स वहिया-
उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था वन्नओ,
तस्सणं गुणसिलयस्स चेइयस्स अदुरसामंते एत्थणं महं एगे जि-
ण्णुज्जाणे यावि होत्था, विणट्ठदेवउले परिसडियतोरणघरे
नाणाविहगुच्छगुल्मलयावल्लिवच्छच्छाइए अणेगवालसयसंकणिज्जे
यावि होत्था । तस्सणं जिन्नुज्जणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महं
एगे भग्गकूवए यावि होत्था, तस्सणं भग्गकूवस्स अदुरसामंते एत्थणं
महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था, किणहे किणहोभासे जाव रम्मे
महामेहनिउरंबभूए बहुहि रुक्खेहि य गुच्छेहि य गुम्मेहि य लयहि य
वल्लीहि य कुसेहि य खाणुएहि य संच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतो झुसिरे बहिं
गंभीरे अणेग वालस-संकणिज्जे यावि होत्था ॥सू०१॥

टीका—‘जइण भंते !’ इत्यादि—यदि खलु भदन्त ! अमणेन भगवता
महावीरेण प्रथमस्य ज्ञानाध्ययनस्य, अयमर्थः प्रज्ञप्तं द्वितीयस्य खलु भदन्त !

दूसरा अध्ययन प्रारम्भ

प्रथम अध्ययन संपूर्ण हो चुका है। अब द्वितीय अध्ययन प्रारंभ

धीनुं अध्ययन प्रारंभ

पडेहुं अध्ययन पुरुं थं गथुं छे डवे धीनुं अध्ययन शुरु थया छे आ

ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः १ । श्री सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनमाह-

‘एवं खलु जम्बू’ ति-एवं खलु जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये राजगृहं नाम नगरमासीत् वर्णकः, तस्य खलु राजगृहस्य नगरस्य वहिरुत्तरपौररत्ये दिग्भागे गुणशिलकं नाम चैत्यमामीत् वर्णकः, तस्य खलु

इस अध्ययन का पहिले अध्ययन के साथ इस प्रकार संबन्ध रहा हुआ है-कि पहिले अध्ययन में यह विषय समझाया गया है कि अनुचित मार्ग में प्रवृत्त हुए शिष्य को गुरु का कर्तव्य है कि वह उसे उपालम्भ देवे। इस अध्ययन में यह समझाया जावेगा कि ये तथा अनुचित मार्ग में प्रवृत्त होते हैं उन्हें अपने अपने कृत कर्मानुसार अर्थ तथा अनर्थ की प्राप्ति परंपरा भोगनी पडती है। इसी निमित्त से यह अध्ययन पहिले के बाद प्रारंभ किया गया है इस अध्ययन का यह प्रथम सूत्र है ‘जइणं भंते ! इत्यादि ।

टीका--जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं-(जइ) यदि (णं) निश्चय से (भंते) हे भइंत ! (समणेण भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते) श्रमण भगवान् महावीरने प्रथम ज्ञाताध्ययन का यह पूर्वोक्त अर्थ प्रदिपादित किया है तो (वीयस्सणं भंते ! नायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) द्वितीय ज्ञाताध्ययन का उन्होंने क्या भाव अर्थ कहा है ? इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा-(एव खलु जंबू) हे जंबू सुनो-इस प्रकार है-(तेणं कालेणं तेणं समणं रायगिहे नामं नयरे हात्था) उस काल उस समय में राजगृह नामका नगर था (वन्नओ) इसका

अध्ययनना पड़ेला अध्ययननी साथे संबंध आ रीते छे-डे पड़ेला अध्ययनमां आ विषयतुं स्पष्टीकरण करवामां आव्युं छे डे अनुचित मार्गमां प्रवृत्त शिष्यने भाटे गुरुनी करण छे डे ते तेमने उपालंभ आपे. आ अध्ययन वडे समजववामां आवशे डे जे अनुचित अथवा तो उचित मार्गमां प्रवृत्त थाय छे, तेमने पोताना करेलां डेमां अनुसार अर्थ तेमज अनर्थनी प्राप्ति परंप । लोगववी पडे छे. आ कारणथी ज आ अध्ययन पड़ेला अध्ययन पछी आरंभवामां आव्युं छे आ भीज अध्ययनना पड़ेलुं सत्र आ छे-‘जइण भंते’ ! इत्यादि !

टीका-जंबूस्वामी सुधर्मास्वामीने पूछे छे-(जइ) जे (ण) निश्चित इपे (भंते) हेभइत ! (समणेण भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते) श्रमण भगवान् महावीर पड़ेला ‘ज्ञाताध्ययन’ ना अर्थ उपर कहा सुजण स्पष्ट कर्यो छे, तो (वीयस्सणं भंते ! नायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) भीज ज्ञाताध्ययनना तेमणे कछ रीते आवार्थ समजव्यो छे ? जंबूस्वामीना आ प्रकारना प्रश्न सांभलीने श्री सुधर्मास्वामीने तेमने कहुं डे (एव खलु जंबू) हे जंबू तमारा प्रश्नना जवाब

गुणशिलकस्य चैवस्य 'अदूरस्मामने' नातिदूरे नात्यासन्ने, अत्र खलु
महदेकं जीर्णोद्यानं चाप्यासीत्, तन्कीदृशमित्याह—'विणट्टदेवउले' विनष्ट
देवकुलं—विनष्टव्यन्तरायतनं, 'परिस्सडियतोरणघरे' परिशदिततोरण
गृहं—परिशदितानि नष्टप्रायाण तोरणानि वहिर्द्वाराणि गृहाणि, प्राकार
वह्निवच्छच्छाडए' नानाविधगुच्छगुल्मलतावल्लीवृक्षच्छादितं—नानाविधा
ये गुच्छाः=कापीसी जपाकुसुमप्रभृतयः, गुल्माः=वंशजाली प्रभृतयः, लताः
अशोकलतादयः, वृक्षः=त्रपुपीप्रभृतयः वृक्षाः=आम्रादयः तैश्छादितं यत्तत्तथा ।
'अणेगवालसयसंकणिज्जे' अनेकव्यालगतशङ्कुनीयम्, अनेकैः=नानाविधै व्याल-
शतैः=सर्पादि श्वापदशतैः शङ्कुनीयं=भयावहं चाप्यासीत् ।

वर्णन पहिले क्रिया गया है। (तस्मिन् रायगिहस्स नयरस्स वहिया उत्तर-
पुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेइए होत्था) उस राजगृह नगर के
बाहर की ओर उत्तर पूर्व के दिग्विभाग में अर्थात् ईशानकोणमें गुणशिलक
नानका उद्यान था। (वन्नओ) इसका वर्णन पहिले किया गया है। (तस्मिन्
गुणसिलयस्स चेइयस्स अदूरसामंते एत्थणं महंएगे जिणुज्जाणे यावि
होत्था) उस गुणशिलक उद्यान के न अति समीप और न अति दूर एक
और भी बड़ा भारी जीर्ण उद्यान था। (विणट्टदेवउले परिस्सडियतोरणघरे
नाणाविहगुच्छगुल्मलयावल्लीवच्छच्छाडए अणेगवालसयसंकणिज्जे या
वि होत्था) इसमें जो देवकुल था वह कभी का नष्ट हो चुका था।

सांख्यो—(तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होत्था) तेक्षणं अने तेसमये
राजगृह नामे अेक नगर इत्तुं (वन्नओ) ते नगरत्तुं वर्णन पड़ेलां करवामां आबुं छे.
(तस्मिन् रायगिहस्स नयरस्स वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए गुणसिलए
नामं चेइए होत्था) राजगृह नगरनी ओहारे उत्तर पूर्व दिशाभां ओटवे ध्यानकोणभां
गुणशीलक नामे उद्यान इतो. (वन्नओ) आ उद्यानत्तुं वर्णन पड़ेलां करवामां आबुं छे.
(तस्मिन् गुणसिलयस्स चेइयस्स अदूरसामंते एत्थणं महंएगे जिणुज्जाणे यावि होत्था)
गुणशीलक उद्याननी वधारे पास पण नडि अने वधारे दूर पण नडि ओवुं अेक
भीजे जूनुं उद्यान इत्तुं. (विणट्टदेवउले परिस्सडियतोरणघरे नाणाविहगुच्छ
गुल्मलयावल्लीवच्छच्छाडए अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) आभात्तु देवकुण
अंतरायन क्यारत्तुं अे नाश पाबुं इत्तु. देवकुणनो अर्थ अडीं अन्तरत्तुं आयतन

तस्य खलु जीर्णोद्यानस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महानेको भग्नरूपासीत् तस्य खलु भग्नरूपस्य अदूरसामंते अत्र खलु महानेः। 'मालुया कच्छए' मालुका कक्षकः मालुकाः एकाग्रिफल वृक्षविशेषास्तेषां कक्षकः=गडनं वनम् व्याप्यासीत् । सकोदशः १ इत्याह- 'किण्हे किण्हो भासे' कृष्णः कृष्णावभासः, तत्र-कृष्णः=कृष्णवर्ण-

देवकुल का अर्थ यहां व्यंतर का आयतन है। इस व्यन्तरायतन संबन्धी जिनने घर थे उन सबके भी यहाँ बहिर्द्वार नष्टप्राय हो चुके थे। यह जीर्ण उद्यान अनेक प्रकार के गुच्छों से कपास के जषा पुष्पों आदि के गुच्छों से--वंशजाली आदि गुल्मों से अशोकलता आदि लताओं से त्रिपुली (ककड़ी) आदि वेगोंसे, आम्र आदि वृक्षों से, आच्छादित हो रहा था। इसमें अनेक प्रकार के सैकड़ों सर्प इधर से उधर फिरते रहते थे अतः उनके द्वारा यह विशेष भयंकर बना हुआ था। (तस्मिन् जित्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) इस जीर्ण उद्यान के ठीक मध्य भाग में एक बड़ा भारी भग्न-जीर्ण हुआ कुंआ भी था (तस्मिन् भग्गकूवस्य अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था) उस भग्न कुँए के न अति समीप और न अति दूर--पास में मालुका वृक्षों का बहुत बड़ा गहन वन था। एकास्थिरूढ वाले वृक्ष विशेषों का नाम मालुका है (किण्हे किण्हो भासे जाव रम्मे महामेहनिउरंवभूए बहूहि रुक्खे हि य गुच्छे हि य गुम्मे

छे. आ व्यन्तरायतननां जेटलां घर हुतां, ते अधाना णडारना हरवान् नष्टप्राय थछ गया हुता. भूनुं उद्यान धणी जतना गुच्छे,--जेटले के वण्ण अने जषापुष्प वगेरेना गुच्छे--वंशजाली वगेरे गुल्मे अशोकलता वगेरे लताओ, त्रिपुली (ककड़ी) वगेरेनी वेले, आम्र वगेरे वृक्षोथी ढंकावेले हुतो. धणी जतना सेंकडे साप आ उद्यानभां आभथी तेम विचरता रहता हुता. जेथी आ उद्यान सविशेष भयंकर लागतुं हुतुं. (तस्मिन् जित्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं एगे भग्गकूवए यावि होत्था) आ भूना उद्याननी ठीक मज्झोवज्ज जेक मोटो भग्गकूप नामे जेक लुण्ठ थयेले कूवे हुतो. (तस्मिन् भग्गकूवस्स अदूरसामंते एत्थणं महं एगे मालुया कच्छए यावि होत्था) ते भग्ग कूवानी वधारे हर पण्ण नहि अने वधारे नल्लक पण्ण नहि कडेवाय जेपुं भासे मालुका वृक्षोत्तुं मोटुं सघन वन हुतुं. जेकास्थिरूढ वृक्ष विशेषणुं नाम मालुका छे. (किण्हे किण्हो भासे जाव रम्मे महामेहनिउरंवभूए बहूहि रुक्खे हि य गुच्छे हि य गुम्मे

अञ्जनवत्. कृष्णावभासः=कृष्णप्रभः स्वरूपेण कृष्णवर्णएवावभासते, यावद्
रम्यः=सुन्दरः 'महामेहनितरं वधूए' महामेघनिकुरम्बभूतः, महामेघः=वर्षाकाल
भावि मेघस्तस्य निकुरम्बः=समूहः तथाभूतः-घनीभूतः नूतनधनोपम इत्यर्थः
नीलधर्मसाम्यात् । बहुभिर्दृक्षैश्च, गुच्छैश्च, गुल्मैश्च, लताभिश्च, वल्लीभिश्च,
कुशैश्च=दक्षैश्च, स्थाणुकैश्च=ऊर्ध्वकीलकैश्च 'हुंठाइति भाषायाम्' संछन्नाः=
व्याप्तः, परिच्छन्नाः=विशेषेण समाच्छादितः 'अंतो जुसिरे' अन्तः=मध्ये
जुशिरः सावकाशत्वात् 'वहिं गंभीरे' बाहिर्गम्भीरः, अतिगहनत्वेन दण्डेरप्रसृत-
त्वात्, अनेक व्यालशतशङ्कनीयः-अनेकशतसर्पादिभिः शङ्कनीयः-भयजनकश्चा-
प्यासीत् ॥सू. १॥

मूलम्—तत्थ णं रायगिहे नयरेधण्णे नामं सत्थवाहे अङ्कु दित्ते
जाव विच्छड्डियविउलभत्तपाणे, तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स
भदा नामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्णपंचि

हि य लया हि य वल्लि हि य कुए हि य खाणुएहि य मच्छन्ने पलिच्छन्ने
अंतो जुमिरे बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) यह
गहन वन कज्जल की तरह कृष्ण वर्णवाला था स्वरूप से ही इसकी प्रभा
कृष्ण थी। यावत् यह सुन्दर था। वर्षाकाल भावी मेघ के समूह जैसा
यह नीला था। अनेक प्रकार के वृक्षों से, अनेक प्रकार के गुल्मों से, अनेक
प्रकार की लताओं से, अनेक प्रकार की वल्लियों से, अनेक प्रकार के कुशों
से, अनेक विध स्थाणुओं से यह बहुत अधिक रूप में आच्छादित हो रहा था।

बाँव में यह सावकाश होने से पोला था। बाहिर गहन होनेकी वजह
से गम्भीर था। अनेक प्रकार के सैकड़ों सर्पों से यह भी महान भया-
नक था। सूत्र " १ "

गुम्मे हि य लया हि य वल्लि हि य खाणुएहि य सच्छन्ने पलिच्छन्ने अंतो जुसिरे
बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिज्जे यावि होत्था) आ सधनवन भेशनी
जेम डाणा रंगत्तुं हत्तुं. आनी प्रला स्वइपथी न डाणी हत्ती. वर्षाकाणना मेघ जेवा
ते नीला रंगत्तुं हत्तुं. धल्ली जतनां दृक्षो, धल्ली जतना गुल्मो, धल्ली जतनी लताओ
धल्ली जतनी वल्लीओ, धल्ली जतना दंलो धल्ली जतना स्थाणुओथी आ उद्यान
सधन इपे ढंडायेत्तुं हत्तो. वच्चे भादी नज्या हत्ती पाणु आणूआणू थोमेर वृक्षावली-
ने वीधे ते सधन हत्तुं. धल्ली जतना सेंडो सापोथी आ भूज न भयकारी लागत्तुं
हत्तुं. सूत्र ॥ १ ॥

दियसरीरा लक्खणवंजणगुणोववेया - माणुस्माणप्पमोणपडिपुन्न-
सुजायसव्वंगसुंदरंगा ससिसोमोगारा कंता पियदंसणा सुख्खा
करयल-परिमियतिवलियमज्झा कुंडलुल्लिहियगंडलेहा कोसुइ-रय-
णियर-पडिपुण्णसोमवयणा सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरुवा
बंझा आवयाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था ॥सू. २॥

टीका-‘तएणं रायगिहे’ त्ति-तत्र खलु राजगृहे नगरे धन्यनामा
सार्थवाहः=जनममूहनायकः गरिम-धरिम-मेय, परिच्छेद्यरूपं क्रयाणकद्रव्य-
जातं गृहीत्वा लाभार्थमन्यदेशं व्रजन् सहागतत्रणिगूजनस्य योगक्षेमचिन्तया
परिपालक इति भावः अड्ढे ‘आढ्यः-ऋद्ध्यादिपूर्णः ‘दित्ते’ दीप्तः-सच्चरित्रेण
उज्ज्वलः यावद् विच्छर्दितविपुलभक्तपानः। यावच्छब्देनायमर्थो ग्रहीतव्यः-
विस्तीर्णविपुल भवनशयनासनयानवाहनाकीर्णः. बहुधनयहुजातरूपरजनः, आयो-

तत्थ णं रायगिहे नयरे इत्यादि

टीकार्थ- (तत्थ णं रायगिहे नयरे) उस राजगृह नगरमें (धन्नेनामं सत्थवा
हे) धन्य नाम के सार्थवाह थे। जब ये गरिम धरिम मेय एवं परिच्छेद्य
रूप क्रयाणक द्रव्य समूह लेकर लाभप्राप्ति की इच्छा से परदेश जाते थे
तो इनके साथ जो और भी वर्णकजन होते उनके ये योगक्षेमकारक
होते थे। उनकी हाएक प्रकार की चिन्ता रखते थे। ये (अड्ढे)
ऋद्ध्यादि से परिपूर्ण थे। (दित्ते) सच्चरित्र से उज्ज्वल थे। (जाव विच्छ-
र्दियविउलभत्तपाणे) यावत् विच्छर्दित विपुलभक्तपानवाले थे--
यहां यावत् शब्द से इनके विषय में इतना और समझ लेना चाहिये कि
इनके भवन बहुत विस्तीर्ण थे, शयन, आसन, यान, वाहन, भी इनके

‘तत्थणं रायगिहे नयरे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ- (तत्थणं रायगिहे नयरे) तेराज गृह नगरमां (धन्ने नामं सत्थवाहे)
धन्य नामे सार्थवाह होता. न्यारे तेओ गरिम, धरिम मेय अने परिच्छेद्य रूप क्रयाणक द्रव्य-
जात लब्धने लाभनी छिछाथी विदेश जाता होता त्यारे येमनी साथे ले भीजा वणुंजन
रहेता तेमना भाटे तेधन्य सार्थवाह अधी रीते कुशण करनार होता. तेमनी दरेक नतनी
संभाण राभता होता होता. ओ (आड्ढे) ऋद्धि वगेरेथी संपूर्ण पणे पूर्ण होता.
(दित्ते) सच्चरित्रथी उज्जवण होता, (जाव विच्छर्दियविउलभत्तपाणे) यावत्
विच्छर्दित विपुल लब्ध पान वाला होता. अड्ढी ले यावत् शब्द आव्यो छे तेने
अर्थ आ प्रमाणे छे के येमनां लवन बहुत विशाण होतां. शयन, आसन, यान,

गप्रयोगसप्रयुक्तः, आयोगेन द्विगुणादन्विप्सया प्रयोगः अधमर्णानां सविधे
द्रव्यस्य वितरणं, तेन युक्तः। विच्छिदितविपुलभक्तपानः=यस्य गृहे भोजना-
वशिष्टैर्बहुभिरन्नपानैः क्षुधार्तानामनेकहीनदीनानां परिपोषणमभूदित्यर्थः।

तस्य खलु धन्यस्य सार्थवाहस्य भद्रा नामभार्याऽभवत् सा कीदृशीत्याह-
'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा, तत्र सुकुमारौ कोमलौ पाणी च पादौ यस्याः
सा अतिकोमलकरचरणवतीत्यर्थः। 'अहीणपडिपुण्ण पंचिदियसरीरा' अहीन
प्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, तत्र-'अहीण' अहीनानि लक्षणस्वरूपाभ्याम् 'पडि-
पुण्ण' प्रतिपूर्णानि, 'पंचिदिय' पञ्चेन्द्रियाणि यस्मिन् तादृशं शरीरं यस्याः
सा तथा 'लक्खवज्जणगुणोववेया' लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता, तत्र-'लक्खवण' लक्ष-
णानि लक्ष्यन्ते दृश्यन्ते ज्ञायन्ते यैस्तानि शुभचिह्नानि-करस्थविद्याधनादि सूच-

पास नाना प्रकार के बहुत अधिक थे। गाय भैंस आदि धन तथा चांदी
सोना भी इनके पास बहुत अधिक मात्रामें था। आयोग प्रयोग से ये युक्त
थे-अर्थात् कर्जदारों के लिये ये द्विगुणित लेने की अभिलाषा से कर्ज दिया
करते थे। भोजन के बाद जो विविध प्रकार की भोजन सामग्री बचती-
थी उसे ये बुभुक्षित, भूखे अनेक होन प्राणियों में वितरित करवा दिया करते
थे। अथवा भोजन करते समय इनके यहां इतना अधिक खाना उच्छिष्ट
रूप में बचता था कि जिससे अनेक दीनहीनबुभुक्षित प्राणियों का पालन
पोषण हो जाता था (तस्स ण धणस्स सत्थवाहस्स भद्रा नामं भारिया होत्था)
उन धन्य सार्थवाह की भद्रा नाम की धर्मपत्नी थी। (सुकुमाल पाणिपाया
अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरा लक्खवज्जणगुणोववेया) इनका शरीर
सुकुमार हाथ चरण वाला था लक्षण एवं स्वरूप इन दोनों से इनका शरीर

वाहन पशु ऐमनी पासे धण्णी जतनां अने पुण्ण प्रमाणमां हुतां. गाय भैंस
वगेरे, पशु धन तेमज्जांही सोनुं पशु तेमनी पासे पुण्ण प्रमाणमां हुतुं. आयोग
प्रयोगथी तेओ युक्त हुता ओटवे के ऋण आपता हुता. जम्मा पछी जे धण्णी
जतनी लोजननी सामथ्रीओ वधती ते सामथ्रीने तेओ भूण्या धण्णा हीन, हीन,
प्राणीओमां वडेंयावी देता हुता अथवा तो ऐमने त्यां ओटहुं अधुं आधा पछी
ओहुं वधतुं के जेथी धण्णा गरीज हीन, भूण्या प्राणीओनुं लरण पोषण थर्
जतुं हुतुं. (तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स भद्रा नामं भारिया होत्था) ते धन्य
सार्थवाहनी भद्रा नामे धर्मपत्नी हुती (सुकुमालपाणिपाया अहीणपडिपुण्ण-
पंचिदियसरीरा लक्खवज्जणगुणोववेया) ते सुकोमल हाथपग वाणी हुती
तेमज्ज लक्षण अने स्वरूप आ जनेथी तेमनु शरीर युक्त हुतुं. (लक्खवण) विद्या,

કરેવારૂપાણે, 'વંજન' વ્યञ્जनानि, વ્યञ્ज्यन्ते-સૂચ્યન્તે ભાગ્યોદયા એસ્તાનિ તિલમપાદીનિ 'શુણ' ગુણાઃ સૌશીલ્યપાતિવ્રત્યાદયરતૈઃ ઉવચ્ચેયા' હપ્પે ૥-સમન્વિતા, તત્ર ઉપ અપદ્વિત્યુપસર્ગયોઃ 'અપ' હત્યન્નાદ્યહ કારસ્ય પૃષ્ઠોદરાદિ-ત્વાલોપઃ ॥ 'માણુમ્માણપ્પમાણપહિપુન્નસુજાયસવ્વંગસુંદરંગા માનોન્માન પ્રમાગપતિપૂર્ણસુજાતવર્ષાક્કુન્દરાહી, તત્ર= 'માગ' માનં=જલદ્રોણપ્રમાણતા, તથાહિ-પરિપૂર્ણઋક્કુણ્ડે યસ્ય પુરુષસ્ય યસ્યાઃ સ્ત્રિયો વા પ્રવેશે સતિ યદિ દ્રોણપરિમિતં જલ બહિર્નિસસરતિ તદા સ પુરુષઃ મા સ્ત્રી વા માનપ્રાપ્તો-ચ્યતે, માનપ્રાપ્તાયાઃ શરીરાવગાહનાવિશેષો માનમિત્યુચ્યતે । 'ઉમ્માગ' ઉન્માનમ્, અર્ધમારપ્રમાણતા સાવેત્યમ્-તુલાયામારોપિતો નરો નારી વા યદ્ય ધર્મારપ્રમાણા મન્વન્તિ તદા સ પુરુષઃ મા સ્ત્રી વા ઉન્માનપ્રાપ્તા નિગદ્યતે 'પાવાગ' પ્પમાણ સ્વાર્જુઠેરપ્પોત્તરશોચ્છાયઃ, इत्थं च-માનં ચોન્માનં ચ પ્રમાણં

યુક્ત યા । (લક્ષ્મણ) સે ત્રિચ્ચા, ધન આદિ કી સૂચક કરસ્યશુભ રેખા રૂપ ચિહ્નો સે, તથા ભાગ્યોદય સૂચક તિલમમા આદિ રૂપ વ્યંજનો સે યહ સમન્વિત થી । સુશીલતા તથા પાતિવ્રત આદિ ગુણો કા યહ ધર થી । (માણુમ્માણપ્પમાણપહિપુન્નસુજાયસવ્વંગસુંદરંગા) માન, ઉન્માન ઓર પ્રમાણ इन के अनुसार इसके समस्त अंगपूर्ण थे । परिपूर्ण जल कुण्ड में प्रवेश करने पर द्रोण परिमित जल यदि उस कुंड से बाहर निकल आवे तो वह पुरुष अथवा स्त्री मान वाली कही जाती है । अर्थात् इसके शरीर थी अवगाहना इतने मान प्रमाण थी । तुला पर आरोपित होने पर जिन स्त्री अथवा पुरुष का वजन अर्धमार प्रमाण निकलता है । तो वह उन्मान प्राप्त कहलाता है । आने अंगुलीसे १०८ अंगुल वाली बने हुए ऊँचाई

ધન વગેરેને સૂચવનારી હાથની શુભરેખાઓથી તેમજ ભાગ્યોદયના સૂચક તિલમપા વગેરે રૂપ વ્યંજનોથી તે સંપન્ન હતી. શાલીનતા તેમજ પાતિવ્રત્ય વગેરે ગુણોનું તે ધર હતી (માણુમ્માણપ્પમાણપરિપુન્નસુજાયસવ્વંગમુદરંગા) માન, ઉન્માન અને પ્રમાણ સહિત તેનાં બધાં અંગો પૂર્ણ હતાં. સંપૂર્ણ રૂપથી ભરેલા પાણીના કુંડમાં પ્રવેશ્યા બાદ જો દ્રોણ પરિમાણ બેટલું પાણી તે કુંડમાંથી બહાર નીકળે તો તે પુરુષ અથવા સ્ત્રી 'માન' વાળી કહેવામાં આવે છે. બેટલે કે તેમના શરીરની અવગાહના અમુક બેટલા માન પ્રમાણવાળી હતી. ત્રાજવાં ઉપર ચઢીને જો સ્ત્રી અથવા પુરુષ પોતાનું વજન કરાવતાં તેમનું વજન અર્ધભાર પ્રમાણ બેટલું થાય તો તે ઉન્માન પ્રાપ્ત કહેવાય છે. પોતાના આંગળથી જ માપ કરવામાં આવે અને તે પુરુષ કે સ્ત્રી એકસો આઠ બેટલા આંગળના માપ બેટલી થાય તો તે પ્રમાણ પ્રાપ્ત કહેવાય છે. એવી રીતે માન, ઉન્માન અને પ્રમાણ યુક્ત તેમના હરેકે

ચૈત્યેપા દ્વદ્વ માનાન્માન્યમાણાનિ તેઃ પ્રાતર્પૂર્ણાનિ-સંપન્નાનિ, અતएव
 'સુજાય' સુજાતાનિ યથોચિતાવયવમન્નિવેશયન્તિ 'સન્ન' સર્વાણિ
 સકલાનિ, 'અંગ' અંગાનિ-અજ્યતે વ્યજ્યતે પ્રાગો યૈસ્તાનિ મસ્ત-
 કાદારમ્ય ચરણાન્તાનિ યસ્મિન્સ્તત્, અતएव 'સુંદરંગા' સુંદરાઙ્ગી-સુંદરમઙ્ગ
 વપુર્યસ્યાઃ જ્ઞા તથા, 'સસિસોમાગારા' શશિસૌમ્યાકાગા-શશી=ચન્દ્રસ્તદ્વત્
 સૌમ્યો-રમણીય આકારઃ-સ્વરૂપં યસ્યાઃ સા 'કંતા' કાન્તા કમનીયા। 'પિય
 દંસણા' પ્રિયદર્શના પ્રિયં દર્શકજનમનોહ્લાદકં દર્શનમવલોકનં યમ્યાઃ સા, અત एव
 'સુરુવા' સુરુષ્ણા સર્વાતિશાયિરૂપલાવણ્યવતીત્યર્થઃ 'કરચલપરિમિય-તિ વલીય-
 મજ્જા' કરતલ પરિમિતત્રિવલિકમધ્યા કરતલપરિમિતઃ=મુષ્ટિગ્રાહઃ, ત્રિવલિકશ્ચ-
 ત્રલિકત્રયોપેતઃ રેલાત્રયવાન્ 'મજ્જા' મધ્યભાગો યસ્યાઃ સા, કૃશોદરી
 તત્તુ કટિશ્ચેત્યર્થઃ 'કુંડલુલ્લિહિયગંડલેહા' કુંડલોલ્લિગ્વિતગંડલેહા કુંડલાભ્યા-
 મુલ્લિગ્વિતા-ઉચ્ચદૃષ્ટાગંડલેહા-કપોલાવસ્થિતચન્દનાદિ રેલા યમ્યાઃ સા, કુંડલ
 જોભાસમ્પન્નેત્યર્થઃ। 'કોમુહ-રયણિયરપડિ પુણ્ણસોમ્મવયણા' કૌમુદી=કાર્તિકી

જાલા જિસ પુરુષ અથવા સ્ત્રી કા શરીર હોતા હૈ વહ પ્રમાણ પ્રાપ્ત કહલાતા
 હૈ। ઇમ તરહ માન ઉન્માન એવં પ્રમાણ કે અનુસાર ઇસકે સમસ્ત શારીરિક
 અવયવ થે અતएव વે યથોચિત સન્નિવેગ ત્રિશિષ્ટ થે। મસ્તક સે લેકર ચરણ
 પર્યન્ત ઉપાંગ અવયવ કહલાતે હૈં। ઇસી કારણ ઇનકા શરીર વહુત અધિક
 સુંદર થા। (સસિસોમાગારા કંતા પ્રિયદંસણા સુરુષ્ણા કરચલપરિમિય તિર્વાલય-
 મજ્જા) ચન્દ્રમા કે સમાન ઇસકા આકાર સૌમ્ય થા। અતઃ વહુત હી કમનીય
 થી। દર્શક જનોં કે મન કો ઇનકા અવલોકન આહ્લાદકારક થા। યહ સર્વાતિશાયી
 રૂપ લાવણ્ય સે યુક્ત થી ઇનકા ત્રિવલી યુક્ત મધ્ય ભાગ ઇતના અધિક
 પતલા થા કિ મુષ્ટિ ગ્રાહ હો જાતા થા। (કુંડલુલ્લિહિય ગંડલેહા કોમુદરયણિયર-
 પડિપુણ્ણસોમ્મવયણા સિંગારાગારચારુવેસા જાવ પડિરુવા વંજા અવિયાડરી

દ્વેક અવયવો સપ્રમાણ અને યોગ્ય હતા. મસ્તકથી માંડીને પણ સુધી ઉપાંગ
 અવયવ કહેવાય છે. એટલા માટે જ એમનું શરીર ખૂબજ સુંદર હતું. (સસિ
 સોમાગારા કંતા પ્રિયદંમણા સુરુષ્ણા કરચલપરિમિયતિર્વાલયમજ્જા)
 તેમની આકૃતિ ચન્દ્ર જેવી સૌમ્ય હતી. એથી તે ખૂબ જ કમનીય હતી. જોનાગ
 એ માટે તેમનું દર્શન આહ્લાદકારક હતું. તે અતિશય રૂપ અને લાવણ્ય સંપન્ન
 હતી. તેમની ત્રિવલી યુક્ત કમર (મધ્ય ભાગ) એટલી બધી પાતળી હતી કે તેનો
 સમાવેશ મૂઠીમાં પણ થઈ શકતો હતો. (કુંડલુલ્લિહિયગંડલેહા કોમુદ-
 રયણિયરપડિપુણ્ણસોમ્મવયણા સિંગારાગારચારુવેસા જાવ પડિરુવા વંજા

पौर्णमासी तस्याः रजनीकरश्चन्द्रस्तद्वत् प्रतिपूर्ण-सौम्य-आर्द्धादजनकं वदनं-
मुखं यस्याः सा तथा 'मिंगारागारचारुवेसा,' शृङ्गारागारचारुवेसा, शृङ्गारास्थ
प्रथमरसस्य अगारमिव-गृहमिव चारुवेसो यस्याः सा, ५ द्वा शृङ्गारो
भूषणाटोपस्तत्प्रधान आकारो यस्याः सा तथा मनोहरनेपथ्या, अत्र पद
द्वयस्य कर्मधारयः । 'जाव' यावत् 'पडिस्वा' प्रतिरूपा 'वंझा' बन्ध्या-
अपत्यरुशपेक्षया निष्कृता, एकवार संतानसंजाता नंतरमपत्यमरणेनापि
फलतो बन्ध्या भवति, अतएव 'अविया उरी' देशी शब्दः, अविजनयित्री
सर्वथा सतानाऽजननशीला संतानजननशक्तिरहिता, इत्यतः 'जाणु-
कोप्परमाया' जानु कूर्परमाता, 'जाणु' जानुनी चरणयोर्मध्यभागौ 'कोप्पर'
कूर्परौ करयोर्मध्यभागौ तेषामेव 'माया' माता-जननी चाप्यासीत् ॥सू. २॥

मूलम्—तस्स पां धणस्स सत्थवाहस्स पंथए नामं दासचेडे
होत्था, सव्वंगसुंदरंगे मंसोवचिए बालकीलावण कुसले यावि होत्था,
तएणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहूणं नयरनियगसेट्ठि
सत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुबेसु य
मंतेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था, नियगस्स विय णं कुडुंबस्स
बहुसु य कज्जेसु जाव चक्खुभूए यावि होत्था ॥सू. ३॥

जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) उसके कपोल मंडल पर जो चन्दनादिक की
रेखा लगी रहती थी वह दोनों कानों के कुंडलों से घेरित होती रहता
था। कर्त्तिनी पूर्णमासी के पूर्ण चन्द्र मंडल के समान इसका सौम्य-आर्द्धाद-
जनक-मुख था। इसका सुन्दर वेष शृङ्गाररस के घर जैसा था। फिर भी
यह इतनी त्रिभुवन सुन्दरी होने पर भी बन्ध्या थी। ऐसी बन्ध्या थी-कि
इसके प्रारंभ से ही संतान नहीं हुई थी-संतान जननशक्ति से यह बिल्कुल
रहित थी। यह तो केवल जानु और कूर्पर-करके मध्यभाग देहनी की
माता थी। ॥पत्र २॥

अवियाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था) तेमना कपोल उपर जनाववामां
आवेली चन्दन रेखाये, जने कानामां पडिरेखा कुंडलोथी घसाती હતી. કાર્તિક
પૂનમના ચન્દ્રમંડળની જેમ તેમનું મોં સૌમ્ય અને આર્દ્ધાદજનક હતું. ત્રિભુવન
સુંદરી હોવા છતાં તે વંધ્યા હતી. શરૂઆતથી જ તેને એકે સંતાન થયું ન હતું
સંતાન જનન શક્તિ તેમનામાં સદંતર સમૂળ રૂપે હતી નહિ એને તો સંતાન
રૂપે ફક્ત ઢીચણ અને કોણી જ હતાં. ॥ સૂત્ર ૨ ॥

टीका—तस्मिन् णं इति—तस्य खलु धन्यस्य सार्थवाहस्य पन्थकनामा दासचेदकः—दासपुत्र आसीत् सर्वाङ्गमुन्दराङ्गः, मांसोपचितः—पुष्टशरीरः, बालक्रीडनकुशलः—बालान् क्रीडयितुं दक्षश्चाप्यभवत् । तदनु खलु स धन्यः सार्थवाहस्तस्मिन् राजगृहे नगरे बहूनां 'नयरनिगमसेद्विसत्थवाहाणं' नगर निगमश्रेष्ठिसार्थवाहानाम्, तत्र 'नयर' नगरस्य=राजगृहस्य, 'निगम' निगमस्य=वणिग्प्राप्तस्य, 'सेद्वि' श्रेष्ठिनः—सार्थवाहाश्च, एतेषां च पुनः 'अट्टारसण्ह य' अट्टादशानाम् 'सेणिप्पसेणीयं' श्रेणिप्रश्रेणीनाम्, तत्र 'सेणि' श्रेणयः कुम्भकारादिजातयः 'प्यसे गो' प्रश्रेणयः—अवान्तरजातयस्तानां बहुषु कार्येषु—

'तस्मिन् णं धणस्स सत्थवाहस्स' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तस्मिन् णं धणस्स) उस धन्य सार्थवाह के यहाँ (पंथए णामं दासचेडे होत्था) पंथक नामका एक दास पुत्र था (सव्वंगमुदरंगे) यह सर्वाङ्ग मुन्दर था । (मांसोपचिए) पुष्टशरीर वाला था । (बालक्रीलावणकुसले यावि होत्था) बालकों के खिलाने में बड़ा चतुर था । (तरणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहू णं नयरनियगसेद्विसत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुवैसु य मत्तेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था) वह धन्य । सार्थवाह राजगृह नगर में अनेक नगर निवासी वणिकजनों को—श्रेष्ठिजनों को सार्थवाहों को तथा अठारह श्रेणी प्रश्रेणियों को बहुत से कार्यों में अनेक परिवारों में अनेक मंत्रणाओं में—गुप्त विचारों में यावत् चक्षुभूत थे मार्ग दर्शक थे । कुम्भकार आदि जातियाँ श्रेणी शब्द से और अवान्तरजातियाँ

'तस्मिन् णं धणस्स सत्थवाहस्स' इत्यादि. ॥

टीकार्थ—(तस्मिन् णं धणस्स) ते धन्य सार्थवाह ने त्वां (पंथए णानं दास चेडे होत्था) पंथक नामे ओक दास पुत्र डतो. (सव्वंगमुदरंगे) ते सर्वाङ्ग मुन्दर डतो. (मांसोपचिए) सुडोण शरीर बाणे डतो. (बालक्रीलावणकुसले यावि होत्था) बाण्डोने रमाडवाभां तेणहुं न कुथण डतो. (तरणं से धण्णे सत्थवाहे रायगिहे नयरे बहू णं नयरनियगसेद्विसत्थवाहाणं अट्टारसण्ह य सेणिप्पसेणीणं बहुसु कज्जेसु य कुडुवैसु य मत्तेसु य जाव चक्खुभूए यावि होत्था) ते धन्य सार्थवाह राजगृह नगरभां धणा नगरना वणिक्को, श्रेष्ठिज्जे, सार्थवाहो तेम न अट्टार श्रेणी प्रश्रेणीजेने धणा कामोभां धणा कुटुम्भोभां, अनेक जतनी मंत्रणाओभां, गुप्त विचारोभां यावत् चक्षुभूत डता ओटवे डे मार्गदर्शक डता. कुलार वगेरेनी जतने अही श्रेणी शब्दथी अने पेठा जतने प्रमेणी शब्द द्वारा जताववाभां आवी छे. (नियगस्स

प्रयोजनेषु च कुटुम्बेषु च परिवारेषु च 'मंतेसु' मन्त्रेषु-कर्तव्यानिश्चयार्थं सुस-
विचारेषु यावच्चतुर्गो मार्गदर्शकत्वाप्यामीन् 'नियगस्तत्रि' निजहरयापि-स्वकी-
यस्यापि च खलु कुटुम्बस्य बहुषु च कार्येषु यावच्चक्षुर्भूतत्वाप्यामीन् ॥सू० ३॥

मूलम्—तत्थ पां रायगिहे नयरे विजए नामं तक्करे होत्था, पावे
चडालहवे भीमतरुदकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे खरफरुस-
महल्लविगयवीभत्थदाडिए असंपुडियउठ्ठे उद्धयपइन्नलंबंतमूद्धए
भमरराहुवन्ने निरणुक्कोसे निरणुतावे दारुणे पइभए निसंसइए
निरणुत्तंप्पे अहिठ्व एगंतदिट्ठिए खुरेव एगंतधारए गिद्धेव आमिस
तल्लिच्छे अगिमिव सव्वभक्खी जलमिव सव्वगाही उक्कंचण-वंच-
णमाया-नियडि-कूड-कवड-साइ-संपओग-बहुले, चिरनगर विणट्ठु
दुडुसीलायारचरित्ते जूययसंगी सज्जपसंगी, भोजयसंगी संसपसंगी
दारुणे हिययदारए साहसिय संविच्छेयए उव्हिए विसंभवाइ आली-
यगतित्थभेयलहुहत्थसंपउए परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुबद्धे
तिव्ववेरे, रायगिहस्स नयस्स बहूणि अइगसणाणि य निग्गसणा-
णि य दाराणि य अव्वदाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धस-
णाणि य संवट्टणाणि य निवट्टणाणि य जूवखलयाणि य पाणागाराणि-
वेस्सागाराणि य तदारट्टाणाणि य तक्करट्टाणाणि य तक्करघराणिय सिंगाड-
गाणि य तियाणि य चउहाणि य चच्चगणि य नागवराणि य भूयघराणि
य जक्खदेउलाणि य सभाणि य पगाणि य पणियसालाणेय सुन्न-

प्रश्नेगी शब्द से यहां लो गई हैं। (नियगस्तत्रि यणं कुटुम्बस्स बहुषु य
कज्जेसुं जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तथा अरने निज कुटुम्ब के भी अनेक
कार्यआदि में चक्षुभूत थे मार्गदर्शक थे। ॥सूत्र ३॥

वियगं कुटुम्बस्स बहुषु य कज्जेसुं जाव चक्खुभूए यावि होत्था) तेभञ्ज
पोताना कुटुम्बाना धणा क्रमोभां तेभो मार्गदर्शन तरीडे हुता. ॥ सूत्र ३ ॥

घराणि य आभोएमाणी२ सग्गमाणे गवेसमाणे बहुजणस्स छिंदेसु य
 विसमेसु य विहुरेसु य वसगेसु य अम्भुदएसु य उस्सवेसु य पसवेसु य
 तिहीसु य छणेसु य जन्नेसु य पव्वणीसु य मत्त-पमत्तस्स य विक्खि-
 त्तस्स य वाउलस्स य र्हियस्स य हुक्खियस्स विदेसत्थस्स य विप्प-
 वसित्तस्स य सग्गं च छिदं च विरहं च अंतरं च सग्गमाणे गवेस-
 माणे एवं च णं विहरइ, वहि० वि य णं रायगिहस्स नगरस्स आरा-
 मे० य उज्जाणे० य वावि पोक्खरिगा-दीहि पाणुं जालिया सरेसु य
 सरपंतिगासु य सरसरपंतिगासु * जिणुज्जाणेसु य भग्गहूवएसु य
 मालुयाकच्छएसु य सुसाणएसु य गिरेकंदरले गउवड्डाणेसु य
 बहुजणस्स छिंदेसु य जाव एवं च णं विहरइ ॥सू. ४॥

टीका—‘तत्थ णं’ इत्यादि । तत्र खलु राजगृहे नगरे विजयनामा
 तक्करः=चौरः होत्था=आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘पावे’ इति, पापः=
 पापकर्मा चाण्डालरूपः=चाण्डालसदृशः, भीमतरुद्रकम्मे’ भीमतरुद्रकर्मा-
 चाण्डालकर्मापेक्षयाऽपि भीमतराणि=भयङ्कराणि रौद्रकर्माणि हिंसादिक्रूरकर्माणि
 यस्य स तथा, ‘आरुसियदित्तरत्तनयणे’ आरुषित दीप्तरक्तनयनः, तत्र—आरुसिय’
 आरुषितमध्येव ‘दित्त’ दीप्ते=विकराले ‘रत्त’ रक्तं नयने यस्य स तथा, ‘खर-

‘तत्थ णं रायगिहे नगरे विजए नामं तक्करे होत्था’ इत्यादि ।

टीका—(तत्थ णं रायगिहे नगरे) उसी राजगृह नगर में विजय नामका
 चौर था (पावे चंडालहूवे भीमतरुद्रकम्मे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस
 महल्लविगयबीमत्थदाहिए) यह पापी था । चाण्डाल जैसा था । इसके हिंसा
 दिक क्रूर कर्म चाण्डाल के कार्य की अपेक्षा भी बहुत भयंकर थे । इसके
 नेत्र क्रोधी पुरुष के नेत्र जैसे लाल थे, और महा विकराल थे । दाढ़ें इस

टीकार्थ—(तत्थं रायगिहे नगरे) ते राजगृहनगरमां (विजएनामं
 तक्करे होत्था) विजय नामे चोर रहितो હતો. (पावे चंडालहूवे भीमतर
 रुद्रकामे आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुस-महल्ल-विगय-बीमत्थ
 दाहिए) તે પાપી હતો. ચંડાળ જેવો હતો. હિંસા વગેરે તેનાં ક્રૂર કર્મો ચંડાળ
 કરતાં પણ ભયંકર હતાં. તેની આંખો ક્રોધી માણસના જેવી લાલ હતી અને તે

फलजनहलविगयवीभन्वशादिए' खरपरुषमहाविकृतबीमत्सदंष्ट्रिकः, तत्र-
 'खापुरुषे=अतिकर्कशे 'महल्ल' महत्तयो=अतिविशाले 'विगय' विकृते=शोभा
 वर्जिते 'बीमत्थ' बीमत्से=घृणाजनके 'दाढि' दंष्ट्रिके=दाढिके हनुवर्द्धितकेशगु
 चरूपे वा यस्य सः-कर्कशविकृतघृणितदाढिकायुक्तः, खरपरुषमहाविकृतबीमत्स-
 दन्तो वा । 'असंपुडियउट्टे' असंपुटिनौष्ठः, असंपुटिनी, असंपुटनी वा परस्प-
 रासंमिलितनौ स्फाटितौ ओष्ठलघु-वादशनदीर्घत्वाच्चौष्ठौ यस्य सः स्फाटित-
 सुत्र इत्यर्थः । 'उद्धयपइन्नलंबंतमुद्धए' उद्धेन प्रकीर्णलम्बमानमूर्धजः, तत्र-
 'उद्धेय' उद्धेनाः=वायुसम्पर्कप्रचलिता अत एव-'पइन्न' प्रकीर्णाः=इतस्ततो
 विक्षेपाः 'लंबंत' लम्बमानाः=अधः प्रसर्पन्तः 'मुद्धए' मूर्धजाः=केशा यस्य
 स तथा । 'भमरराहुवन्ने' भमरराहुवर्णः-भमरराहुवर्ण इव वर्णो यस्य सः-
 अत्यन्तकृष्णवर्ण इत्यर्थः । 'निरणुकोसे' निरनुक्रोशः=निर्देयः, निरणुतावे'
 निरनुतापः=पापं कृत्वा पश्चात्तापरहितः अत एव 'दारुणे' दारुणः=क्रूरः । "इ-

की अतिशय कठोर थीं; बहुत विशाल थीं, शोभा रहित थीं, तथा घृणा-
 जनक थी-अथवा इस की दाढी के बाल कठोर थे, बहुत-
 घने थे, शोभासे रहित थे और घृणा उत्पादक थे । (असंपुडिय-
 उट्टे उद्धेय, पइन्नलंबंतमुद्धए, भमरराहुवन्ने, निरणुकोसे, निरणुतावे दारुणे
 पइभए) दाँतों को दीर्घ होने के कारण इसके ओष्ठ परस्पर में मिले हुए
 नहीं थे-किन्तु खुले हुए थे । इसके मस्तक पर जो केश थे-वे पवन में
 इधर उधर उड़ते, इसलिये फैले हुए थे बंधे हुए नहीं थे । तथा बहुत
 बड़े हुए थे । इसका शारीरिक वर्ण राहु तथा भमर जैसा अत्यन्त काला
 था । दया से यह सर्वथा रहित था । पाप करके भी इसके हृदय में
 पश्चात्ताप का भाव उत्पन्न नहीं होता था । इसलिये क्रूर प्रकृति का था ।

महालयंकर हुती तेनी दाढा भूगज कठोर हुती, घण्टी मोटी हुती, शोभा वगरनी
 हुती तेमज घृणाजनक हुती, अथवा तो तेनी दाढीना वाण कठोर हुता, सघन हुता,
 शोभा वगरना हुता अने घृणाजनक हुता. (असंपुडियउट्टे उद्धयपइन्नलंबंत
 मुद्धए, भमरराहुवन्ने निरणुकोसे, निरणुतावे दारुणे पइभए) तेना दांत
 दांणा हुता तेथी जने ओठ ओठ जीजना स्पर्श वगर हर न रહેता हुता. ते
 उभेशां जुझा न रहेता हुता. तेना माथाना वाग पवनने दीधे अस्तव्यस्त थधने
 उडता हुता, ऐथी तेओ झेलाई नता हुता. तेना वाण आंधेला रहेता न न हुता
 अने ते जडुं न वधेला हुता. तेना शरीरने रंग राहु अने लमरा जेवो कणो
 भंश जेवो हुतो. ते तदन निर्देय हुतो. पाप करवा छतां तेना मनमां पस्तावे
 थतो न हुतो. ऐटला मटे ते क्रूर प्रकृतिनो हुतो. तेने जेतानी साथे न प्राणीओनां

भए' प्रतिभयः=भयोत्पादकः । 'निसंसिए' नृशंसकः । 'निरनुकंपे' निरनु-
 कम्पः=दयागुणवर्जितः । 'अहिंव्वएगंतदिट्ठिए' अहिरिवैकान्तदृष्टिकः, भुजङ्ग-
 इव क्रूरकर्मकरणे एकाग्रतालक्षणः एकान्ता=एक निश्चया दृष्टिः=विचारसरणि-
 र्यस्य स तथा । खुरेव एगंतधारए'क्षुर इव एकान्तधारकः, क्षुरो=नाभिनश-
 स्त्रविशेषः 'उस्तरा' इति भाषायाम्, तद्वत् 'एगंत' एकान्तेन=तीव्रत्वान्सर्व-
 प्रकारेण परवस्तापकरणे 'धारा' धारा=परोपतापनरूपा परिणामधारा यस्य सः,
 सर्वस्वापहारीत्यर्थः । 'गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे' गृद्ध इव-आमिष तल्लिप्सः गृद्ध
 इव-गृहपक्षिवत् 'आमिस्स, आमिषे=शब्दादिविषये 'तल्लिच्छे' तल्लिच्छः=
 तत्परः 'तल्लिच्छे' इति तत्परार्थो देही शब्दः । अथवा आमिषे=विषयभोगादिके
 सा=अत्युन्कटा लिप्सा यस्य सः-कामभोगे तोत्राभिलारोत्यर्थः । 'अग्गमिव
 सव्वभक्खी' अग्निरिव सर्वभक्षी=भक्ष्याभक्ष्यसर्वभोजी सर्वजनलुण्टको

इसे देखते ही जीवों के हृदयमें भय का संचार हो जाता था । (निसंसिए
 निरनुकंपे अहिंव्वएगंतदिट्ठिए, खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे)
 यह स्वभावतः नृशंसक (घातक) था निरनुकंपे-दयागुण वर्जित था । सर्प
 की तरह क्रूर कर्म करने में इस की विचारसरणि एक निश्चयवाली होती
 थी, क्षुरा-उस्तरा के समान वह सर्व प्रकार से परकीय वस्तुओं के हरण
 करने में परोपतापनरूप परिणाम धारावाला था । गिद्धपक्षी की तरह यह
 शब्दादि विषयरूप आमिष में अथवा कामवासना में तत्पर रहा करता था ।
 (अग्गमिव सव्वभक्खी जलमिव पत्ताग्गाही उक्कंचण, वंचण, माया नियडि,
 कूड, कवड, साड, संपओग, बहुले, चिरणगरविणट्ठुट्ठ सीलायारचरित्ते,
 जूयपसंगी, मज्जपसंगी भोज्ज, पसंगी, संसपसंगी दारुणे द्विययदारए)
 अग्नि के समान यह सर्व भक्षी था, अथवा लक्षण से सर्व जीवों को
 भन लयलीत थी जलां डतां । (निसंसिए निरनुकंपे अहिंव्व एगंतदिट्ठिए
 खुरेव एगंतधारए, गिद्धेव आमिस्सतल्लिच्छे) स्वभावથી જ તે નૃશંસ અને
 घातक હતો. (निरनुकंपे) निर्दय હતો. सापनी જેમ કૂર કર્મમાં પ્રવृत्ત થનારા
 તેના વિચારે દૃઢ નિશ્ચયવાળા હતા. અસ્તરાની જેમ તે બધી રીતે બીજાઓની
 વસ્તુઓને હરી લેવામાં પરોપતાપન રૂપ પરિણામ વાળો હતો. ગીધની જેમ શબ્દ
 વગેરે વિષય રૂપ આમિષમાં અથવા કામવાસના જેવી બાબતમાં તે હુમેશાં તૈયાર
 રહેતો હતો. (અગ્નિમિવ સવ્વભક્ષી જલમિવ પત્તાગ્ગાહી ઉક્કંચણ, વંચણ,
 માયા નિયડિ, કૂડ, કવડ, સાડસંપઓગ, વહુલે, ચિરણપરવિણટ્ટુટ્ટ
 સીલાયારચરિત્તે, જૂયપસંગી, મજ્જપસંગી ભોજ્જપસંગી મંસપસંગી દારુણે દ્વિયય
 દારણ) અગ્નિના જેવો તે સર્વભક્ષી હતો અથવા તે બધા પ્રાણીઓને લૂંટનાર

चा । 'जलमिव सर्वग्राही' जलमिव सर्वग्राही-यथा जलं रवविषयप्राप्तं
सर्वं स्वान्तर्गतं करोति तथैवापौ स्वर्गं सर्वस्मादपहरति । 'उत्कंचण-
वचणमायानियडि कूडकवडमाडसंप्रयोगबहुले' उत्कञ्चनवञ्चनमाया-
निकृति कूटकपटस्यातिसंप्रयोगबहुलः, तत्र-'उत्कंचण' उत्कञ्चनं=स्वपरशुणा-
भावेऽपि गुणोत्कीर्तनम्, 'वंचण' वञ्चनं-छलकरण, माया=परवञ्चनम्, 'नियडि'
निकृतिः=मायाऽऽच्छादनार्थं पुनर्मायाकरणं-अकवृत्त्या गर्तकवृत्तिधारणम्,
'कूड' कूटं परवञ्चनार्थं तुलादेन्यूनानाधिककरणम्, 'कवड' कपटम्=वेषमा-
पादिविषयकरणम्, एभिरुत्कञ्चनादिभिः सह 'स्माडसंप्रयोग' स्वानिसंप्र-
योगः-अतिशयेन योगस्तेन यो बहुलः=व्याप्तः सकलकूटकपटादि भण्डागार
इत्यर्थः । 'चिरनगरविगट्टदुष्टमीलायारचरित्ते' चिरनगरविनष्टदुष्टशीलाचार-

लूटने वाला था । जल की तरह सर्वग्राही था अर्थात् जल जिस प्रकार
अपने में पड़े हुए पदार्थ को अपने भीतर ले जाता है-उसी प्रकार यह
भी दूसरों के पास से समस्त चीजों का अपहरण कर आने पास रख
लेता था । अपने भीतर जो गुण नहीं थे उनकी भी यह अपने में हैं इस
तरह की प्रशंसा किया करता था । वंचना-छल करने में यह विशेषपटु-वतुर था,
माया परवंचन में बहुत होशियार था-निकृति अपने मायाचारीको दवाने में
द्वारा माया करने में बड़ा ही सिद्धहस्त था । तुला आदि का न्यूनाधिक
करना इसका नाम व्यूह है, वेष आदि को बदलना इसका नाम कपट है।
इन सबके करने में यह प्रख्यात था । अर्थात् इन उत्कंचन माया, निकृति
कूट, कपट का यह भण्डार था । चिरकाल से यह नगर से बाहर रहता
था । इसलिये इसका स्वभाव दुष्ट हो गया था । आचार-कुल मर्यादाखर

डतो. પાણીની જેમ તે સર્વગ્રાહી હતો— એટલે કે પાણી જેમ તેમા પડી ગયેલા
બધા પદાર્થો તે પોતાની અંદર લઈ લેતો છે, તે પ્રમાણે જ તે ચોર પણ બીજા-
ઓની પાસેથી બધી વસ્તુઓ ચોરીને તેની પાસે સંગ્રહી રાખતો હતો. જે શુણ્ણ
તેમાં હતા તેમની પણ બીજાઓની સામે પ્રશંસા કરતો રહેતો હતો બીજાને છેત-
રવામાં તે પાવર્ધો હતો. માયા—એટલે કે બીજાને ઠગવામા તે ખૂબ જ કુશળ હતો.
નિકૃતિ—એટલે કે માયા ચોરીને પરાજિત કરવામાં તે બીજા વખત માયા (પર
વંચન) કરવામાં બહુ જ ચતુર હતો. ત્રાજવાં વગેરેને ચાલાકીથી ન્યૂનાધિક કરવું
તેનું નામ વ્યૂહ છે. વેષભૂષા વગેરે બદલવી તે કપટ કહેવાય છે. આ માટે તે
પ્રખ્યાત હતો. એટલે કે ઉત્કંચન, વંચન, માયા, નિકૃતિ, કૂટ, કપટનો તે બજાનો
હતો. લાંબા વખતથી તે નગરની બહાર જ રહ્યા કરતો હતો. એટલા માટે સ્વભાવે

चरित्रः, तत्र-‘चिर’ चिरं=बहुकालं यावत् ‘नगर’ नगरात् ‘विणट्ट’ विनष्टः=
 लायितः, अत एव ‘दुष्ट’ दुष्टं शीलं=स्वभावः, आचारः कुलमर्यादालक्षणः,
 चरित्रं=जीवनव्यवहाररूपं यस्य स तथा । ‘ज्युषसंगी’ घृतप्रसङ्गी=घृतक्रीडा-
 सक्तः ‘भोज्यप्रसङ्गी’ मद्यप्रसङ्गी=मद्यपायी, ‘भोज्यप्रसङ्गी’ भोज्यप्रसङ्गी=खण्ड-
 खाद्यादिरसलोत्तुपः । ‘भोगप्रसङ्गी’ इति पाठ गणिकापरायण इति । ‘मंसप्रसङ्गी’
 मांसप्रसङ्गी=मांसाहारी, उपलक्षणात् सप्तव्यसनसेवी । ‘दारुणे’ दारुणः=कठोर
 हृदयः । ‘हिययदारण’ हृदयदारकः-अन्येषां हृदयविदारकः । साहसिए’ साह-
 सिकः=अविचारकारी । संधिच्छेयए’ सन्धिच्छेदकः-क्षत्रखानकः=गृहादिभित्ति-
 भेदकः ‘उवहिए’ औपधिकःसमायित्वेन प्रच्छन्नचारी । ‘विसंभघाई’ विसंभ-
 घाती=विश्वोसघातकः । ‘आलीयग’ आदीपकः=ग्रामादिप्रज्वालकः । लृप्तप्रथ

व्यवहार इसका विलकुल नष्ट भ्रष्ट हो गया था, और चरित्र इसका विर-
 कुल पतित बन गया था । यह घृत संगी-जुआ खेलने में आसक्त मद्य पाने
 में प्रसक्त भोज्य प्रसङ्गी-मिष्ठान्न आदिरस का लोचुगी, और गणिकाओं
 के सेवन करने में सदा तल्लीन रहता था । यह मांसाहारी था-उपलक्षण
 से सातों ही व्यसनों का सेवन करने वाला था । कठोर हृदय था-अन्य
 प्राणियों के हृदय विदारक था (साहसिए) बड़ा साहसिक था बिना विचारे
 हर एक काम कर डालता था । (संधिच्छेयए, उवहिए, विसंभघाई, आली
 यगनित्यभेयलहुहत्थसंपउए) मकानों में सेव (खात) लगाने में उनकी
 भित्तिकोड़ने में-यह प्रख्यात था, औपधिक था-मायाचारी होने के कारण
 यह अपना वेतन परिवर्तित कर इधर उधर फिर करता था । विश्वासवानक
 था । आदीपक-ग्राम आदि के जलानेमें उसे कोई विचार नहीं होता था ।

ते दुष्ट थर्ग गयेो હતો. આચાર-એટલે કે કુળની મર્યાદા રૂપ તેનો વ્યવહાર સંદર્ભ
 નાથ પામ્યો હતો અને તેનું ચારિત્ર્ય સાવ બ્રષ્ઠ થઈ ગયું હતું. તે ઘૂત પ્રસંગી
 જુગારમાં આસક્ત, મદ્યપી-દારુ પીવામાં પ્રસક્ત, ભોજ્ય પ્રસંગી-મિષ્ટાન્ન વગેરે
 ગળ્યું ખાવામાં લોલુપ અને ગણિકાઓ વગેરેના સેવનમાં તે હમેશાં તટસ્થી રહ્યા
 કરતો હતો તે માંસ લક્ષક હતો. ઉપલક્ષણથી તે સાતે સાત વ્યસનોને આચરનાર
 હતો. કઠોર હૃદય વાળો હતો. બીજા માણસોના હૃદયને દુઃખી બનાવનાર હતો
 (સાહસિય) તે ખૂબ જ સાહસિક હતો. વિવેક વગરનો થઈને તે ગમે તે કામ
 કરતો હતો. (સંધિચ્છેયણ ઉવહિયણ વિસંભઘાઈ આલીયગતિત્યભેયલહુ-
 હત્યસપઉણ) ઘરમાં ખાતર પાડવામાં તે પ્રખ્યાત હતો. તે ઔપધિક હતો-એટલે
 કે મ.થા ચોરી હોવા બદલ તે પોતાનો વેતન બદલીને આમ તેમ ખડયા કરતો
 હતો. તે વિશ્વાસ ઘાત કરનાર હતો. આદીપક-એટલે કે ગામ ને સળગાવતાં તેને

मान्तकं पदमाकृतत्वात् 'तित्थभेयलघुहस्तसंप्रयुक्त' तीर्थभेदलघुहस्तसंप्रयुक्तः,
'तित्थभेय' तीर्थभेदे=धर्मपध्वसने धर्मस्थानध्वसने वा लघुहस्तसंप्रयुक्तः=
हस्तलाघवयुक्तः अतिकुशल इत्यर्थः। 'परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुवद्धे'
परस्य द्रव्यहरणे नित्यमनुबद्धः=आसक्तः। 'तिव्ववेरे' तीव्रवैरः= उत्कट
विरोधवान् स राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अङ्गमणाणिय' अतिगमनानि=
च प्रवेशमार्गाः 'निग्गमणाणि' निर्गमनानि=निस्सरणमार्गाः, 'दाराणि' द्वाराणि=
नगरद्वाराणि, 'अव्वदाराणि' अवद्वाराणि-लघुद्वाराणि गुप्तद्वाराणि वा, 'छिंडीओ'
छिण्डोः=वृत्तिछिद्रारूपाः कण्टक प्राकारछिद्राणीत्यर्थः, 'खंडीओ' खण्डोः=
दुर्गछिद्राणि, 'नगरनिद्धमणाणि' नगरनिर्द्धमनानि=नगरजलनिर्गमनद्वाराणि,
'संवट्टणाणि' संवर्त्तनानि=अनेकमार्गसङ्गमस्थानानि, 'निव्वट्टणाणि' निर्वर्त्तनानि=
नूतननिर्मितमार्गरूपाणि, 'जूवखलयाणि' जूवखलकानि=वृत्तक्रीडास्थानानि,
'पाणाणि' 'पानागाराणि' मदिरास्थानानि, 'वेस्सागाराणि' वेश्यागाराणि=

तीर्थ भेद लघु हस्त संप्रयुक्त था-अर्थात् धर्मस्थान को नष्ट करने में यह
अति कुशल था। (परस्स दव्वहरणम्मि निच्चं अणुवद्धे) दूसरों के द्रव्य
हरण में यह आसक्त रहता था। (तिव्ववेरे) तीव्र वैर वाला था।
(रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अङ्गमणाणि य निग्गमणाणि य दाराणि य अव्वदारा-
णिय छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) यह राजगृहनगरके अनेक
प्रवेशमार्गों को जाने के मार्गों को वहां के अनेक द्वारों को छोटे द्वारों
को-अथवा गुप्त द्वारों को कांटों की लगी हुई बाड़के छिद्रों को जल के
निकलने की नालियों को (संवट्टणाणि) अनेक मार्गों के संगमस्थानों को
(निव्वट्टणाणि) नूतननिर्मित मार्गों को (जूवखलयाणि) जूवा के खेलने के
स्थानों को (पाणागाराणि) मदिरा पीने के स्थानों को (वेस्सागाराणि)

विचार पणु उत्पन्न थतो हुतो के आहुं डेवुं कृत्य करी रह्यो छुं ते ' तीर्थभेद
लघुहस्त संप्रयुक्त ' हुतो—ओटले के धर्मस्थानने नष्ट करवाभां ते अतिकुशल हुतो.
(परस्सदव्व हरणम्मि निच्चं अणुवद्धे) पारसना द्रव्यने हरवाभां ज ते आसक्त
रह्यो करतो हुतो. (तिव्ववेरे) ते लयंकर रीते वेर (दुश्मनावट) राधनार हुतो.
(रायगिहस्स नयरस्स बहूणि अङ्गमणाणि निग्गमणाणि य दाराणिय अव्व-
दाराणि य छिंडीओ य खंडीओ य नगरनिद्धमणाणि य) राजगृह नगरना
धण्णा प्रवेश भागोने अवर जवरना रस्ताओने, त्यां ना धण्णा हरवान्ओने, नाना
हरवान्ओने अथवा तो गुप्त हरवान्ओने, डोटोने, बाडना छिद्रोने, डिड्डाना
छिद्रोने, पाण्णीनी नणीओने, (संवट्टणाणि) धण्णा रस्ताओ लोगा थता होथ तेवा
स्थानोने (निव्वट्टणाणि) नवा जनाववाभां आवेदा रस्ताओने (जूव खलयाणि)
जूगारना अड्डाओने, (पाणागाराणि) दारु पीवाना स्थानोने, (वेस्सागाराणि)

गणिकागृहाणि 'तद्द्वारद्वाराणि' तद्द्वारस्थानानि=गणिकागृहद्वाराणोन्त्यर्थः, 'तत्करद्वाराणि य' तत्करस्थानानि च=चोर्गनिवासस्थानानि, 'सिंघाडगाणि' शृङ्गाटकानि=शृङ्गाटकाकृतित्रिकोणस्थानानि, 'तियाणि' त्रिकाणि मार्गत्रयसंमीलनस्थानानि, 'चउक्काणि' चतुष्काणि=चतुष्कोणस्थानानि, चच्चराणि चन्वगाणि=चतुष्पथरूपाणि. 'नागघराणि' नागगृहाणि 'भूयघराणि' भूतगृहाणि 'जक्खदेउलानि' यक्षदेवकुलानि=यक्षायतनानि 'समाणि' समाः 'पवाणि' प्रपाः=पानीयगाला 'पणियसालानि' पणितगालानि-कयविक्रयस्थानानि 'सुन्नघराणि' शून्यगृहाणि 'आमोएमाणे' आमोणयन्त्र-सोपयोगप्रेक्षमाणः 'मग्गमाणे' मार्गमाणः-अन्विष्यन् । 'गवेसमाणे' गवेषमाणः, सूक्ष्मरीत्या विलोकयानः-बहुजनस्य 'छिद्देषु' छिद्देषु स्खलनारूपेषु 'विसमेसु' विषमेषु-रोगाद्यवस्था-वेश्याओं के गृहों को (तद्द्वारद्वाराणि) उनके दरवाजों को (तत्करद्वाराणि) चोरों के निवासस्थानों को (सिंघाडगाणि) शृंगाटक जैसे त्रिकोण वाले स्थानों को (तियाणि) तीन मार्ग जहां मिले हों ऐसे स्थानों को (चउक्काणि) चतुष्कोण वाले स्थानों को (चच्चराणि) चतुष्पथ रूप स्थानों को (नागघराणि) नागगृहों को, (भूयघराणि) भूतगृहों को, (जक्खदेउलानि) यक्ष के देवलों को (पवाणि) समाओं को (पमाणि) व्याऊँओं का, (पणियसालाणि) क्रयविक्रय के स्थानों को (सुन्नघराणि) शून्य घरों को (आमोएमाणे) उपयोग देकर बारबार देखता था । (मग्गमाणे) उन्हें बारबार तलाशता । (गवेसमाणे) सूक्ष्मदृष्टि से उन की गवेषणा करता था (बहुजनस्म छिद्देषु य) जब कोई किसी प्रकार के कष्ट में होता था (विसमेसु) रोगादि अवस्था संरन्ध्र

वेश्याओंनां धरोने, (तद्द्वारद्वाराणि) ते वेश्याओंना दरवाजोने, (तत्करद्वाराणि) चोरोना अड्डाओने (सिंघाडगाणि) शृंगाटक-ओटले के त्रिणु रस्ता लेगा थता होय तेवा स्थानोने, (चउक्काणि) चतुष्कोणवाणा स्थानोने (चच्चराणि) चार रस्ताओ लेगा थता होय तेवा स्थानोने, (नागघराणि) नागनां गृहोने, (भूयघराणि) भूतियां धरोने, (जक्ख देउलानि) यक्षोना देवालओने (पमाणि) सलाओने (पवाणि) परओने, (पणिय सालाणि-कय विक्रयना स्थानोने, (सुन्नघराणि) आली पडी रहेला धरोने, (आमोएमाणे) मडक आपीने वारे धडीओ नेतो होतो (मग्गमाणे) ते स्थानोने बारबार तपासता रहे तो होतो. (गवेसमाणे) सूक्ष्म दृष्टिरी तेभने नेतो रहेतो होतो. (बहुजनस्म छिद्देषु य) न्यारे होध भाणुअ होध पणु नतना कष्टमां पीडतो रहे छि, (विसमेसु) रोग वगेदेयी मुक्त रहेतो,

रूपेषु 'विहुरेसु' विधुरेषु व्याकुलावस्थारूपेषु 'वसणेषु' व्यसनेषु-विपत्सु
'अब्भुदणसु' अभ्युदयेषु राज्यलक्ष्म्यादिप्राप्तिरूपेषु 'उत्सवेसु' उत्सवेषु
विवाहादिप्रसङ्गरूपेषु 'पमवेसु' प्रमवेषु-पुत्रादिजन्मोत्सवेषु 'तिहिसु' 'तिथिसु'-
सांवत्सरिकादिरूपासु 'छणेषु' क्षणेषु आनन्दजनकव्यापाररूपेषु 'जन्नेसु'
यज्ञेषु नागाद्युत्सवेषु 'पव्वणीसु' पर्वणीषु-कार्तिकपूर्णिमादिपर्वतिथिषु 'मत्त-
पमत्तस्स' मत्तप्रमत्तस्य तत्र 'मत्त' उन्मत्तः 'पमत्त' प्रमत्तः-प्रमादवान् यः स
तस्य 'विकिखत्तस्स' विक्षिप्तस्य प्रयोगविशेषेण भ्रान्तचित्तस्य 'वाउल्लस्स'
वातुलस्य वातरोगयुक्तस्य अन्यमनस्कस्य वा 'सुहियस्स' सुखितस्य
सकलेन्द्रियानुकूलविषयप्राप्तत्वात्सुखमग्नस्य 'दुक्खियस्स' दुःखितस्य इष्ट
वियोगानिष्टसंयोगादिना दुःखनिम्नस्य 'विदेसत्थस्स' विदेशस्थस्य परदेश-
स्थितस्य 'विप्पवसियस्स' विप्रोपितस्य-इष्टजनवियोगिनः इत्यादि बहुज-

विहुरेसु) व्याकुल अवस्था में होता था (वसणेषु) किसी और विपत्ति से
ग्रस्त होता था उस समय में तथा (अब्भुदणसु) राज्यलक्ष्मी आदि का
प्राप्तिरूप उत्सवों में (उत्सवेसु य पमवेसु य तिहीसु य छणेषु य जन्नेसु य
पव्वणीसु य) विवाह आदि प्रसंगों में पुत्रादि जन्मोत्सवों में सांवत्सरिक
तिथियों में, आनंद जनक व्यापाररूप क्षणों में नागादि उत्सवरूप यज्ञों में
कार्तिक पूर्णिमा आदिरूप पर्वतिथियों में, (मत्त-पमत्तस्स विकिखत्तस्स वाउ-
ल्लस्स य सुहियस्स य दुक्खियस्स य विदेसत्थस्स य विप्पवसियस्स य) जब
कोई जन मत्त हो जाता था प्रमादवशंगत हो जाता था, प्रयोग विशेष
से भ्रान्त चित्त बन जाता था, वातव्याधि से युक्त हो जाता था। वा
अन्यमनस्क हो जाता था, सकल इन्द्रियों के अनुकूल विषयों की प्राप्ति
से आनन्द युक्त बन जाता था इष्ट वियोग अनिष्ट संयोग आदि से दुःख-

(वसणेषु) भील डोह आक्षतमां इसायवो रडेतो, ते समये तेमज्ज (अब्भुदणसु)
राज्य लक्ष्मी वगेरेनी प्राप्तिइय उत्सवोमां (उत्सवेसु य पमवेसु य तिहीसु य
छणेषु य जन्नेसु य पव्वणीसु य) लज्ज वगेरेनी प्रसंगोमां, पुत्र वगेरेना जन्मो-
त्सवोमां, सांवत्सरिक तिथियोमां, आनंदनी क्षणोमां, नाग वगेरेना उत्सव इय
यज्ञोमां कार्तिक पूनम वगेरे इय पर्व तिथियोमां (मत्त पमत्तस्स विकिखयस्स उवा लस्स य
सुहियस्स य दुक्खियस्स य विदेसत्थस्स य पयत्तस्स विखयस्स विप्पवसियस्स य)
न्यारे डोह माणुस गांडो थछंजतो, प्रमादी थछंजतो, (तत्र भंत्रना) प्रयोग विशेषथी
भ्रान्तचित्त थछंजतो, वातना रोगथी पीडित थछंजतो, शून्य मनस्क थछंजतो,
अधी छिन्द्रियोने सुख प्राप्ति थाय जेवो संयोग थतां न्यारे डोह आनंद भग्न
थछंजतो, छष्ट वियोग तथा अनिष्ट संयोग वगेरेथी दुःभी थछंजतो, परदेशमां

नरय 'मग्गं' मार्गम् अवसरम् 'छिद्दं' छिद्रम्-स्खलनारूपम् विरहं' वियोगम्
 'अंतरं' स्थानान्तरगमनरूपं सायकालादिरूपं वा 'मग्गमाणे' मार्गयमाण'
 विलोकमानः 'गवेसमाणे' अन्विष्यन् 'एवं च णं' उक्तरीत्या 'विहरइ'
 विहरति विजयतम्करोऽवतिष्ठते इत्यर्थः, चकारः समुच्चयार्थः, णं वाक्या-
 लङ्कारे । 'बहिया वि य णं' बहिरपि च खलु राजगृहनगरस्य 'आरामेसु' आरा-
 मेषु-पुष्पफलादि समृद्धवृक्षलतासंकुलक्रीडास्थानेषु 'उज्जाणेषु' उद्यानेषु=
 पत्रपुष्पफलच्छायोपशोभितनगरासन्नवर्तिक्रीडास्थानेषु 'वावीपोक्खरिणी-
 दीहियागुंजालियासरेसु' वापीपुष्करिणीदीर्घिकागुञ्जालिकासरस्सु,
 तत्र 'वावी' वापी चतुष्कोणयुक्ता 'पोक्खरिणी' पुष्करिणी-कमल युक्तगो-
 लाकारा 'दीहिया' दीर्घिका=दीर्घाकार वापी. 'गुंजालिया' गुञ्जालिका=वक्रा-
 कारवापी 'सरः'=:तडागः, 'सरपंतियासु' सरःपार्श्वकासु=सरोवरश्रेणिषु

मग्न हो जाता था, परदेश में गये हुए जनों का, इष्ट जनों से वियुक्त
 होना था-तब यह उनके (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे,
 गवेसमाणे एवं च णं विहरइ) अवसर की, स्खलनारूप छिद्रको, वियोग को
 स्थानान्तर गमनरूप अथवा सायंकाल आदिरूप अंतर को ताकता रहता था-
 उनकी खोज में रहता था इस प्रकार से यह जब नगर में रहता था तब
 अपना समय व्यतीत करता था । तथा (बहिया वि य णं रायगिहस्स नयरस्स
 आरामेसु य उज्जाणेषु य वाविपोक्खरिणी-दीहिया गुंजालिया-सरेसु य
 सरपंतियासु य सरसरपंतियासु य जिणुज्जाणेषु य भग्गकूवेसु य मालुया
 कच्छएसु य सुसाणएसु य गिरिकंदलेणउवट्टाणेषु य बहुजणस्स छिद्देसु य
 जाव एवं च णं विहरइ) राजगृह नगरके बाहर वहाँ के आरामों में पुष्पफल

गयेदा भाणुसेने तेमना धृष्टनोथी वियोग थर्ध नतो त्यारे ते (था) तेमना
 (मग्गं च छिद्दं च विरहं च अंतरं च मग्गमाणे. गवेसमाणे एवं च णं विहरइ)
 उपर थापती नजर राभतो. वियोग, स्थानान्तर गमन, सायंकाण वगेरेना अव-
 सरनी तेमनी असावधानीनी भराभर तकनो दाल देवा तैयार रहेतो. आवा अवसरैनी
 ते तथासमां रहे तो. आ रीते नगरमां रहीने, ते पोतानो वभत पसार करतो
 हुतो. तेम न (बहिया वि य णं रायगिहस्स नयरस्स आरामेसु य उज्जाणेषु य

वाविपोक्खरिणीदीहिया गुंजालिया,सरेसु य सरपंतियासु य सरसर-
 पंतियासु य जिणुज्जाणेषु य भग्गकूवेसु य मालुया कच्छएसु य सुसाण-
 एसु य गिरिकंदलेणउवट्टाणेषु य बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं
 विहरइ) राजनगरनी भडार त्यांना आरामोमां, पुष्पक्षणी समृद्धि युक्त तथा

‘सरसरपंतियासु’ सरःसरःपङ्क्तिःकामु=परस्परं संलग्नेषु बहुषु तडागेषु येषु सरःसु पङ्क्त्या व्यवस्थितेषु एकस्मात्सरसोऽन्यस्मिन् सरसि ततोऽन्यत्र, एवं जलसंचारकपाटकेन जलं संचरति। अथवा ऊर्ध्वाधः क्रमेण पङ्क्तिरूपेण व्यवस्थितेषु सरसु स्वत एव सुतरां जलं संचरति, तत्रेत्यर्थः। ‘जिण्णुज्जागेषु’ जीर्णोद्यानेषु=शुष्कप्रायतरुलतादियुक्तवनखण्डेषु ‘भग्नकूपेषु’ भग्न-कूपकेषु=खण्डितकूपकेषु ‘मालुकाकच्छेषु’ मालुकाकक्षकेषु सुमाणेषु’ श्मशानकेषु गिरिकंदरलेणोवट्टाणेषु’ गिरिकंदरलयनोपस्थानेषु=तत्र-गिरि-कन्दरेषु=पर्वतरन्ध्रेषु ‘लेण’ लयनेषु=गिरिस्थितपापाणगृहेषु ‘उवट्टाणेषु’ उपस्थानेषु=लतादिमण्डपेषु बहुजनस्य=जनसमुदायस्य छिद्रेषु अत आरभ्य यावत्-अनन्तरं गवेषयमाणोऽसौ तस्करः एवं प्रकारेण विचरति ॥ सू० ४ ॥

मूलम्—तण्णं तीसे भदाए भारियाए अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए अयमे-यारूवे अज्झतिथिए जाव समुपज्जित्था—अहं धण्णेण सत्थवाहेण सद्धिं बहूणि वासाणि सदफरिसरसगंधरूवाणि माणुस्सगाइं काम-

आदि से समृद्ध वृक्षों वाले तथा लता से युक्त ऐसे क्रीडास्थानों में—उद्यानों में नगरासन्नवर्ती ऐसे क्रीडा के स्थलो में जो पत्र पुष्प फल एवं छाया वाले वृक्षों से शोभित होते हैं, बावडियों में, पुष्करणियों में दीर्घिकाओं में गुंजालि काओं में तालाब में सरोवरश्रेणियों में परस्पर संलग्न अनेक तालाबों में जीर्ण उद्यानों में, भग्नकुंओं में, मालुकाकच्छों में श्मशानों में, पर्वत की गुफाओं में पर्वत ऊपर रहे हुए पापाणगृहों में और लतादि मंडपों में छुपर कर यह जन समुदाय के छिद्रों की विरह की अंतरआदि की ताक में रहा करता था उन की गवेषणामें लगा रहता था । सू. ४।

लता वितानोथी ढंकाओलां ड्रीडा स्थाणोमां, उद्यानोमां—नगरनी पासेना पत्र, पुष्प इण अने छायावाणा वृक्षोथी शोभित ड्रीडा स्थणोमां, बावोमां पुष्करणीओमां, दीर्घिकाओमां ‘गुंजालिकाओमां, तपावोमां, सरोवरोनी श्रेणुओमां, जेमनां पाण्णी ओक थई रहां छे. ओवां घणुं तणावोमा जूना भगीयाओमां, जूना लग्न हूवाओमां, मालुका कच्छोमां, श्मशानोमां, पर्वतनी गुफाओमां, पर्वत उपरना शिला भंडोनी वर्येना पापाणु गृहोमां अने लता मंडपोमां छुपाधने ते (योर) जन समुदायनी असावधानता तेम ज तेओ क्यारे पोताना घरथी विष्टा थाय छे तेनी शोधमा रहतेो डतो, तेनी भरोअर तपास राअतेो डतो. ॥ सूत्र ४ ॥

भोगाइं पच्चणुभवमाणी विहरामि, नो चेव णं अहं दारगं वा दारिगं
 पयायामि, तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धेणंमाणुस्सए
 जम्मजीवियफले तासिं अम्मयाणं जासिं मन्ने णियगकुच्छिसंभूयाइं
 थणदुद्धलु छयाइं सहुरसमुल्लावगाइं मम्मंणपयंपियाइं थणमूलक-
 कखदेसभागं अभिसरमाणाइं मुद्धयाइं थणयं पिवंति, तओ य
 कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हिऊणं उच्छंगे निवेसियाइं देति
 समुल्लावए पिए सुमदुरे पुणो२ संजुलप्पभणिए, तं अहन्नं अधन्ना
 अपुत्ता अलकखणा अकयपुन्ना एत्तो एगमवि न पत्ता, तं सेयं मम
 कळं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता
 धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असण-
 पाणखाइमसाइमं उवक्खडावेत्ता सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं
 गहाय बहूहिं मित्तनाइनियगसयण संबंधिपरिजणमहिलाहिं सद्धिं संप-
 रिनुडां जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य
 जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुद्धाणि य सिवाणिय वेसमणाणि
 य तत्थ णं य बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य मह-
 रिहं पुप्फच्चणियं करेत्ता जाणुपायवडियाए एवं वइत्तए—जइ णं अहं
 देवाणुप्पिया ! दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं तुब्भं
 जायं च दायं च मायं च अक्खयणिहिं च अणुवड्ढेमि त्ति कहु उव-
 याइयं उवयाइत्तए, एवं संपेहित्ता कल्लं जाव जलंते जेणामेव धण्णे
 सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एवं वयासी—एवं खलु

अहं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं सद्धिं बहुइं वासाइं जाव देति समुल्ला-
वए सुमहुरे पुणे मंजुलप्पभणिए तण्णं अहं अहन्ना अपुन्ना
अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !
तुब्भेहिं अब्भणुन्नाया समाणी विपुलं असणं ४ जाव अणुवड्ढेमि
(त्तिकट्ठु) उवाइयं करेत्तए । तण्णं धण्णे सत्थवाहे भदं भारयं
एवं वयासी—ममंपि य णं खलु देवाणुप्पिया ! एस चेव मणोरहे
—कहं णं तुमं दारग दारिगं वा पयाएज्जसि ? भदाए सत्थवाहीए
एयमट्ठमणुजाणइ. । तएणं सा भदा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं
अव्भणुन्नाया समाणी हट्ठुत्तुट्ठ जाव हियया विपुलं असणपाण
खाइमसाइमं उवक्खडावेइ उवक्खड्ढावित्ता सुवहुं पुप्फगंधवत्थम-
ल्लालंकारं गेण्हइ गेणिहत्ता सयाओ गिहाओ निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता
रायगिहं नयरं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव पोक्ख-
रिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे सुवहुं
पुप्फजाव मल्लालंकारं ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणिं ओगाहइ, ओगा-
हित्ता जलमज्जणं करेइ जलकीडं करेइ, करित्ता ण्हाया कयवलिकम्मा
उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं
गिण्हइ गिणिहत्ता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ पच्चोरुहित्ता जेणमेव
नागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
तत्थ णं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणाम-
करेइ करित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ पच्चुन्नमित्ता लोमहतथगं परामुसइ
परामुसित्ता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहतथ-

एणं पमज्जइ पमजित्ता उदग्गधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता
 पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायाइं लूहेइ, लूहित्ता महरिहं
 वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च करेइ, करित्ता
 जाव धूवं उहइ, उहित्ता जाणुपायवडिया पंजलिउडा एवं वयासी-
 जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पयायामि तो णं अहं आयं च जाव
 अणुवड्ढेमि त्तिक्खु उवाइयं करेइ, करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छित्ता विउलं असणं४ आसाएमाणी जाव विह-
 रइ, जिमेया जाव सुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया, अदु-
 त्तर च णं भद्दा सत्थवाही चाउदसट्ठमुद्धिट्ठपुन्नमासिणीसु विउलं
 असणं४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता बहवे नागा य जाव वेसमणा य
 उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ ॥सू० ५॥

टीका—‘तएणं तीसे’ इत्यादि । ततःखलु तस्याः भद्राया भार्याया अन्यदा
 कदाचित् ‘पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेः पश्चिमे
 भागे ‘कुडुंबजागरियं’ कुटुम्बजागरिकां=कुटुम्बसम्बन्धिचिन्तया निद्राप्रयरूपां
 जागरणम् ‘जागरमाणीए’ जाग्रत्याः=कुर्वत्याः अयमेत द्रूपः ‘अज्झत्थिए’

‘तएणं तीसे भद्दाए भारियाए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (तीसे भद्दाए भारियाए) उस भद्रा भार्या
 को (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (पुव्वरत्तावरत्तकालं समयंसि) रात्रि
 के पूर्वभाग के बाद पश्चाद्भाग में (कुडुंबजागरियं जागरमाणीए) कुटुम्ब
 की चिन्ता से निद्रा नहीं आने के कारण जगती हुई स्थिति में (अग्रमेया-

‘तएणं तीसे भद्दाए भारियाए’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्वात्त आद (तीसे भद्दाए भारियाए) लद्वा लार्थाने
 (अन्नया कयाइं) डेअ वणते (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि
 नात्रिना पूर्व लागनी पछी पश्चाद्भागमां (कुडुंबजागरि यंजागरमाणीए)
 कुटुम्बनी चिंताने वीधि ठांघ न आवतां जत्थतावस्थाभां (अग्र-
 मेयाख्वे अज्झत्थिए नाव समुपजित्था) आ जत्तने आध्याभिक्क आवतू
 मनोगत संकेदय उद्दलणे डे (अहं) हुं (धन्नेण सत्थवाहेण सद्धिं)

આધ્યાત્મિક:=આત્મનિ વિચાર: યાવત્ સમુદપદ્યત—અહં સ્વલુ ધન્યેન સાર્થ
વાહેન સાર્દ્રં વહૂનિ વર્ષાણિ તાવત્—વહુવર્ષાર્યન્તં શબ્દસ્પર્શસ્વરૂપાત્મકાન્
માનુષ્યકાન્ કામભોગાન્ ‘પચ્ચણુભવમાણી’ પ્રત્યનુભવન્તી=પરિશુદ્ધાના
વિહરામિ=તિષ્ઠામિ કિન્તુ નોચૈવ સ્વલુ અહં દારકંવા દારિકાં વા પ્રજન-
યામિ, તત્—ધન્યા:સ્વલુ તા અમ્બા યાવત્ સુલબ્ધં સ્વલુ માનુષ્યકં જન્મ-
જીવિતફલં તાસામમ્બાનાં યાસાં મન્યે નિજકક્ષુક્ષિસમ્ભૂતા:સ્તનદુઃખલુબ્ધા
મધુરસમુલ્લાપકા ‘મમ્મણપજંપિયાઈ’ મમ્મણપ્રજલ્પિતા:— ‘અમ્મણ’ ઇતિ
સ્વલત્ પ્રજલ્પિતં યેષાં તે ‘તથા થણમૂલકકક્ષવદેસભાગં અભિસરમાણાઈ’
સ્તનમૂલકક્ષદેસભાગમભિમરન્ત:— રતનમૂલાત્=સ્તનમૂલભાગાત્ કક્ષદેશ-

રુવે અઙ્ગતિથિએ જાવ સમુપજ્જિત્યા) ઇસ પ્રકાર યહ આધ્યાત્મિક યાવત્
મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ કિ (અહં) મૈં (ધન્નેણ સત્થવાહેણ સાર્દ્રિં) ધન્ય
સાર્થવાહ કે સાથ (વહૂણિ) વહુત વર્ષોં સે (સદ્ધરિસરસગંધરૂવાણિ માણુસ્સ-
ગાઈં કામભોગઈં પચ્ચણુભવમાણી વિહરામિ) શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, ગંધ,
ઑર રૂપ સ્વરૂપ મનુષ્યભવ સંબંધી કામ ભોગોં કો ભોગ રહી હુઈ હું।
(નો ચેવ ણં અહં દારગં વા દારિગાં વા પયાયામિ) પરન્તુ અમો તક સેરે
ન લડકા હી હુઆ હૈ ઑર ન લડકી હી (તં ધન્નાઓ ણં તાઓ અમ્મ-
યાઓ જાવ સુલલ્લેણં માણુસ્સણ મણે જમ્મજી વીયફલેતાસિં અમ્મયાઓ)
અતઃ મૈં ઉન માતાઓં કો ધન્ય માનતી હું, ઉન્હીં કા જીવન સફલ
સમજતી હું, ઑર યહ માનતી હું કિ ઉન્હીને અપને મનુષ્ય ભવ સમ્ભવી
જન્મ કા ઑર જીવન કા ફલ પાયા હૈ। (જાસિ ણિયગકુચ્છિસંભૂયાઈ-
થણદુલ્લુલ્લયાઈ મહુરસમુલ્લાવગાઈં મમ્મણયં પિયાઈ થણમૂલકકક્ષવદેસભાગં

ધન્ય સાર્થવાહુની સાથે (વહૂણિ વાસાણિ) બહુ વર્ષોથી (સદ્ધરિસરસગંધ-
રૂવાણિ માણુસ્સગાઈં કામભોગાઈં, પચ્ચણુભવમાણી વિહસામિ)
શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને રૂપના મનુષ્યભવના કામભોગો ભોગવી રહી છું.
(નો ચેવ ણં અહં દારગં વા દારિગાં વા પયાયામિ) પણ અત્યાર સુધી મારે પુત્ર કે,
પુત્રીકંઈજ થયું નથી. (તં ધન્નાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ સુલલ્લેણં માણુસ્સણ
મણે જમ્મજીવીયફલે તાસિં અમ્મયાઓ) હું તે માતાઓને ધન્ય સમજું
છું, તેમના જીવનને જ સફળ માનું છું, કે જેમને મનુષ્યભવના જન્મ
અને જીવનનાં સફળ ફળ મળ્યાં છે (જાસિ ણિયગકુચ્છિસંભૂયાઈ થણ દુલ્લુલ્લયાઈ
મહુરસમુલ્લાવગાઈં મમ્મણપયં પિયાઈ થણમૂલ-કક્ષવદેસભાગં અભિસરમાણાઈં

માગમ્ અભિસરન્તઃ=સમુખ સશ્વરન્તઃ સન્તઃ 'સુદ્યાઈ' સુધ્યાઃ=મનોહરાઃ
 શિશવઃ 'થળયં' પિવંતિ, સ્તનજં=દુગ્ધં પિવન્તિ સ્તન્યપાનં કુર્વન્તીત્યર્થઃ ।
 તતશ્ચ તે 'કોમલકમલોચમેર્હિ' કોમલકમલોપમાભ્યાં=સુકુમાલકમલ
 સદૃશાભ્યાં હસ્તાભ્યાં ગૃહીત્વા 'ઉચ્છંગનિવેસિયાઈ' ઉત્સન્નનિવેશિતાઃ=અઢ્ઢે
 સ્થાપિતાઃ સન્તઃ સ્તનન્ધયા માતૃભ્યઃ 'દેતિ' દદતિ, કિમિત્યાહ—'સમુ-
 લ્લાવે' સમુલ્લાપકાન્, સંજલ્પાન્ કીદશાન્ ? इत्याह—'પિ' પ્રિયાન્ પ્રીતિ
 જનકાન્ 'સુમહુરે' સુમધુરાન્=કર્ણસુખજનકાન્ 'પુણો પુણો મંજુલપ્પભણિ'
 પુનઃ પુનર્મંજુલપ્પભણિતાન્=વારંવારં કોમલાક્ષરપ્રયુક્તજલ્પિતાન્ દદતિ પ્રિયમ-
 જ્ઞુલભાષયા ભાષન્તે ધન્યા इत्यર્થઃ । 'તં' તન્-કિન્તુ અહં સ્વત્ 'અધન્ના'
 અધન્યા=અકૃતાર્થા 'અપુન્ના' અપુન્યા=પુણ્યહીના, 'અલક્ષણા'=
 અલક્ષણા 'અકયપુન્ના' અકૃતપુન્યા=ન કૃતં પૂર્વભવે પુણ્યં યયા સા પૂર્વભવાઽ

અભિસરમાણાઈ સુદ્યા યળયં પિવંતિ) કિ જિનકી કુક્ષિસે ઉત્પન્ન સ્તન
 કે દૂધ મેં લુબ્ધ, મીઠી રતોતલી બોલતે હુએ બાલક શિશુ સ્તન કે
 મૂલ ભાગ સે કક્ષ દેશ પર્યન્ત સરક કર દૂધ પીને હૈં । (તઓ ય
 કોમલકમલોચમેર્હિ હત્થેર્હિ ગિઠિજ્ઞં ઉચ્છંગે નિવેસિયાઈ) ઓર માતા
 ઉન્હેં અપને સુકુમાર તથા કમલ જૈસા દોનોં હાથોં સે પકડ કર ઉત્સંગ
 મેં બેઠાતી હૈ । ઓર વે સ્તનન્ધય-બાલક (સમુલ્લાવે દેતિ) ડન અપની
 માતાઓં કો હસ પ્રકર કે આલાપોં કો દેતે હૈં (પિ સુમહુરે પુણો
 મંજુલપ્પભણિ) જો પ્રીતિ જનક હોતે હૈં, કર્ણ સુખજનક હોતે હૈં
 ઓર જિનમેં વારં કોમલ અક્ષરવાલી વાળી હોતી હૈ । (તં અહન્નં અધન્ના
 અપુન્ના અલક્ષણા અકયપુન્ના એત્તો એગમવિ ન પત્તા) કિન્તુ મૈં તો અધન્ય
 હું, પુણ્યહીન હું-કુલક્ષણા હું અકૃત પુન્યા હું પૂર્વભવ મેં પુણ્યજિસને નહીં ક્રિા

સુદ્યાઈ થળયં પિવંતિ) એવું માનું છે કે જેમના ઉદરે જન્મેલું, સ્તન પાન
 માટે ઉઠાડિત, મીઠું મીઠું અને તોતડું બોલતું બાળક સ્તનો સુધી—પડખા સુધી
 ધસી આવીને દૂધ પીવે છે. (તઓ ય કોમલકમલોચમેર્હિ હત્થેર્હિ
 ગિઠિજ્ઞં ઉચ્છંગે નિવેસિયાઈ) અને માતા તેને કમળ જેવા બંને હાથોમાં
 ઉચકીને બાળામાં બેસાડે છે. તે બાળકે પણ (સમુલ્લાવે દેતિ) માતાઓની
 સામે એવી રીતે કાલુ કાલુ બોલે છે કે (પિ સુમહુરે પુણો ૨ મંજુલપ્પભણિ)
 જે અત્યન્ત પ્રેમ જનક હોય છે, કાનોને સુખકર હોય છે તેની વાણી કોમલ
 અક્ષરોથી યુક્ત હોય છે. (તં અહન્નં અધન્ના અપુન્ના અલક્ષણા
 અકયપુન્ના એત્તો એગમવિ ન પત્તા) પણ હું તો અભાગી છું, પુણ્ય હીન છું,
 કુલક્ષણ છું, અકૃત પુણ્ય છું, જેણે પૂર્વભવ જન્મમાં પુણ્યો કર્યો જ નથી એવી

सञ्चितपुण्याऽस्मि 'एत्तो' इतः पूर्वमद्यावधि=एषां मध्याद् एकमपि शिशुं चेष्टनकलापादेकमपि चेष्टनमेकमपि शिशुं वा न प्राप्ता 'तं'तत्=तस्मात्कारणात् 'सेयं' श्रेयः=श्रेयस्करं जोषनं मम कलये प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां यावत् 'जलंति' ज्वलते'=सूर्योदये सति धन्यं मार्थवाहमापृच्छय धन्येन सार्थवाहेन 'अव्मणुन्नाया' अव्यनुज्ञाता=प्राप्तनिदेशा सती 'सुबहु'='प्रकारबहुलं 'विपुलं' विपुलं=प्रचुरम् अज्ञानपानत्वाद्यस्वाद्यम् 'उक्खवावेत्ता=उपस्कार्यं चतुर्विध-माहारं निष्पाद्य 'सुबहु' सुबहुम्=बहुप्रकारकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालंकारं गृहीत्वा बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः सार्द्धं संपरिवृता

है ऐसी हूं जो अभी तक इस प्रकार की चेष्टा संपन्न बालकों में से एक भी चेष्टा विशिष्ट और मीठी तोतली चाणी बोलने वाले शिशु को नहीं पा सकी हु। (तं सेयं मम कललं पाउप्पभायाएः रयणीए जाव जलंते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अव्मणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असणपाण-खाइमसाइमं उक्खवावेत्ता) तो अब मुझे यही श्रेयस्कर है कि मैं कल प्रभात होते ही-- सूर्यके उदित होने पर धन्यमार्थवाह से पूछकर और उनकी आज्ञा प्राप्त कर अशन, पान, स्वाद्य और स्वाद्य इस तरह चार प्रकार का आहार निष्पन्न करा कर (सुबहुं पुष्पवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्त नाइ-नियग-सयण-संबंधि-परिजनमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा-जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुदाणि य) और पुष्प, वस्त्र, गंध, माला, एवं अलंकार को लेकर अपने अनेक मित्र, ज्ञाति निजक, स्वजन संबन्धी

हुं छुं, डेमके डुल्ले ओवी भाण येष्टाओ करनार भाणकेमांथी में ओके पणु भाणके मेणवुं नथी. (तं सेयं मम कललं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलं ते धणं सत्थवाहं आपुच्छित्ता धण्णेणं सत्थवाहेणं अव्मणुन्नाया समाणी सुबहु विपुले असणपाणखाइमसाइमं उक्खवावेत्ता) ओवी स्थितिमां भने ओ ७ उचित लागे छे डे आवती डावे सवारे सूरज उदय पाभतां धन्य सार्थवाहुने पूछीने तेमनी आज्ञा मेणवीने अशन, पान आद्य अने स्वाद्य आ रीते आर नतने आहार तैयारकरावडावीने (सुबहुं पुष्पवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजनमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नयरस्स बहिया णागाणि य भूयाणि य जक्खाणि य इंदाणि य खंदाणि य रुदाणि य वेसमणाणि य) अने पुष्प वस्त्र, गंध भाणा अने धरेणांओ साथे लधने अनेके मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन संबन्धी

યાનીમાનિ રાજગૃહસ્ય નગરસ્ય વહ્નિઃ 'નાગાણિ ચ' નાગાનિચ-નાગગૃહાણો-
ત્યર્થઃ, એવં સર્વત્ર વિજેયમ્: ભૂતાનિ ચ-ભૂતગૃહાણિ, યક્ષાણિ ચ યક્ષગૃહાણિ,
ઇન્દ્રાણિ ચ-ઇન્દ્રગૃહાણિ, સ્કન્દાનિ ચ-સ્કન્દગૃહાણિ, રુદ્રાણિ ચ-રુદ્રગૃહાણિ
શિવાનિ ચ-શિવગૃહાણિ, વૈશ્રમણાનિ ચ-વૈશ્રવણગૃહાણિ સ્થન્તિ, તત્ર સ્વલુ વહ્નનાં
નાગપ્રતિમાનાંચ યાવત્ વૈશ્રવણપ્રતિમાનાં ચ 'મહરિઠં' મહાર્ઠાં
વહુમૂલ્યાં 'પુષ્પચણિયં' પુષ્પાર્ચનિકાં=કુસુમસેવાં કૃત્વા 'જાણુપાયવહ્નિયા'ં
જાણુપાદપતિતાયાઃ—પાદયોઃ પતિતા-પાદપતિતા, જાણુભ્યાં પાદપતિતા જાણુ-
પાદપતિતા=જાણુની ખૂસી વિન્યસ્ય પ્રણત્યર્થઃ, તસ્યા સ્મૃત્ત્વ એવં વક્ષ્યમાણ-
પ્રકારેણ વક્તું=પ્રાર્થયિતું શ્રેયઃ 'શ્રેયઃ' ઇતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ । તદેવ દર્શ-
યતિ—'જઇ ણં અહ' ઇત્યાદિનાં,—યદિ સ્વલુ અહં દેવાણુપિયાઃ ! 'દારગં
દારિકં=નિજકુક્ષિસંજાતં પુત્રં દારિકાં વા=પુત્રીં વા, પન્નાયામિ પ્રજનયામિ
પ્રજનદિશ્યામીત્યર્થઃ 'તો ણં' તર્હિ સ્વલુ અહં યુષ્મભ્યં 'જાયં' યાગં=સેવાં

પરિજનોં કી મહિલાઓં કે સાથ મિલકર રાજગૃહનગર કે બાહર જિતને
ભી નાગઘર હૈં, જિતને ભી ભૂત ઘર હૈં, જિતને ભી યક્ષ ઘર હૈં,
જિતને ભી ઇન્દ્ર ઘર હૈં, જિતને ભી સ્કન્દ ઘર હૈં, જિતને ભી રુદ્રઘર
હૈં, જિતને ભી શિવઘર હૈં, જિતને ભી વૈશ્રમણઘર હૈ— ઓર
(તત્થણં વચ્ચણં નાગપહિમાણ ય જાય વેસમણપહિમાણ ચ) ઉનમેં જિતની
નાગ દેવ કી પ્રતિમાઈ હૈં યાવત્ વૈશ્રવણ દેવ પ્રતિમાઈ હૈં ઉન સવકો
(મહરિઠં પુષ્પચ્ચણિય કરિત્તા) વહુમૂલ્ય પુષ્પોં સે અર્ચા કરકે (જાણુપાય-
વહ્નિયાઈ એવં વહ્નિયાઈ) ઉનકે પૈરોં મેં દોનોં છુટને છુટકાકાર પડજાઉં ઓર
ઉનસે એસી પ્રાર્થના કરું (જઇણં અહં દેવાણુપિયા ! દારગં વા દારિગંવા
પન્નાયામિ તો ણં અહં તુવ્વમેં જાયં ચ દાયં ચ માય ચ અવસચ્ચણિહિં ચ

પરિજનોની મહિલાઓની સાથે રાજગૃહ નગરની બહાર બેટલાં નાગ ઘરો છે, બેટલાં
ભૂતઘરો છે, બેટલાં યક્ષ ઘરો છે, બેટલાં સ્કન્દ ઘરો છે, બેટલાં ઇન્દ્ર ઘરો છે,
બેટલાં યક્ષ ઘરો છે, બેટલાં રુદ્ર ઘરો છે, બેટલાં શિવઘરો છે, અને બેટલાં
વૈશ્રમણ ઘરો છે તેમજ (તત્થણં વહ્નણં નાગપહિમાણ ય જાય વેસમણ
પહિમાણ ચ) તેઓમાં બેટલાં નાગ દેવથી માંડીને વૈશ્રમણ દેવ સુધીની પ્રતિમાઓ
છે, તે બધી પ્રતિમાઓની (મહરિઠં પુષ્પચ્ચણિય કરિત્તા) બહુમૂલ્ય પુષ્પોથી પૂજા કરીને
(જાણુપાયવહ્નિયાઈ એવં વહ્નિયાઈ) તેમના ચરણોમાં બંને છૂટણુ ટેકીને પડી
બેઠે અને તેમને વિનંતી કરું કે (જઇણં અહં દેવાણુપિયા ! દારગં વા
દારિગં વા પાયાયામિ તો ણં અહ તુવ્વમેં જાયં ચ દાયંચ માયંચ અવસ-

યાણિર્હિં ચ અણુવહ્નિમિ) હે દેવાનુષિયો ! જો મારા ઉદરથી પુત્ર કે પુત્રી જન્મશે તો હું આપની પૂજા કરીશ. આપના નિમિત્તે અભયદાન વગેરે કરીશ, અથવા તો પહેલાના દિવસોમાં દાન વગેરે વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરીશ. મારા હિસ્સામાં જે કંઈ આવશે તેમાંથી તમારો ભાગ જુદો મૂકાવડાવીશ. તેમજ તમારા અક્ષય નિધિની પાસે હું વૃદ્ધિ કરીશ. મતલબ એ છે કે જો મારી મનોકામના પૂરી થશે તો હું પ્રભૂત દ્રવ્ય તમારા ચરણોમાં ભેટ રૂપે અર્પણ કરીશ. (ત્તિકર્તુ, ઉવયાડયં ઉવયા દત્તણ) આ જાતની માન્યતામાં જ મને હવે મારું શ્રેય જણાય છે (एवं सवेहेइ) આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો. (संपेहिच्चा) અને વિચાર કરીને (कललं जात्र जलंते जेणामेव धणणे सत्थवाहे तेणामेव उवागच्छइ) ખીજે દિવસે સવારે સૂર્યોદય થતાં જ જ્યાં પોતાના પતિ ધન્ય સાર્થવાહ હતા ત્યાં ગઈ. (उवागच्छित्ता एवं वयासी) ત્યાં જઈને તેને આમ કહ્યું— (एवं खल्ल अहं देवाणुप्पिया !

साद्ध बहूनि वर्षाणि यावद् ददति समुल्लापकान् सुयधुरान् पुनःपुनर्मञ्जुल
प्रभणितान् तत् खलु अहमधन्या, अपुण्या, अकृतलक्षणा, इत एकमपि न
प्राप्ता, तद् इच्छामि खलु देवानुप्रिय ! युष्माभिरभ्यनुज्ञाता सती विपुल-
शनं ४ यावद् अनुवर्द्धयामि, (त्तिकट्टु) इतिकृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं

तुम्हेहिं सद्धिं बहूहिं वासा जाव देति समुल्लावए सुमहुरे) हे देवानु-
प्रिय ! आपके साथ बहुत वर्षों से मैं अनुष्य भवसंबन्धी काम भाग
भोग रही हूं परन्तु अभी तक मेरे यहां न कोई लडका हुआ है और
न कोई लडकी वे माताएँ धन्य हैं जो संतान से युक्त हैं एवं उनकी
तोतली मधुर बोली से जो अपने को प्रसन्न रखती हैं—इत्यादि कह
कर फिर उसने कहा (अहं अहन्नाअपुण्णा अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता)
मैं अधन्या हूं अपुण्या हूं पूर्व में मैंने कोई भी ऐसा पुण्य नहीं किया
है, जिससे मेरे यहां तो लडका लडकी मेंसे कोईभी नहीं है—
(तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुम्हेहिं अब्भणुन्नाया समाणा विपुलं
असणं ४ जाव अणुवर्द्धेमि त्तिकट्टु उवयाइयं करेत्तए) इसलिए हे देवानु-
प्रिय ! मैं आपसे आज्ञापित होकर यह चाहती हूं। की चारों प्रकार
का आहार विपुल मात्रा में तैयार कराकर तथा गंध पुष्पादिलेकर
अनेक मात्रादिक महिलाओं के साथ यहां के जितने भी इन्द्रादिकों के
घर हैं उन सब की पुष्पार्चाकर उन के चरणों में पड़कर संतान होने
की मनौती (मानता) मनाऊँ—। इस इच्छा के पूर्ण होने पर फिर मैं

तुम्हेहिं सद्धिं बहूइं वासाइं जाव देति समुल्लावए सुमहुरे)
हे देवानुप्रिय ! तमारी साथे बहुत लांछा वषतथी हुं अनुष्यलवना कामलोगो
लोगवी रही छुं. पणु डलु भारे पुत्र के पुत्री मांथी कछ थयुं नथी. आ संसारमां
संतानवाणी माताओ ७ लाज्यशाणी गणाय छे. के नेमनां नानां नानां आणके
तोतडी मधुर वाणी द्वारा तेमने पुश राखे छे. (अह अहन्ना अपुण्णा
अलक्खणा एत्तो एगमवि न पत्ता) हुं तो अलागी छुं, पापिणी छुं, पूर्वलवमा,
मे संतान थाय आवुं कंछ पुण्य कार्य क्युं नथी. (तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !
तुम्हेहिं अब्भणुन्नाया समाणा विपुलं असणं जाव, अणुवर्द्धेमि त्ति कट्टु
उवयाइयं करेत्तए) हुं तमारी आज्ञाथी पुष्कण प्रमाणुमां आरे नतना आहार
जनावडावीने तेमज गंध पुष्प वगेरे लधने अनेक महिलाओनी साथे अडिंयां
नेटलां छन्द्र वगेरे देवाना धरे छे ते जधांनी पुष्प वगेरेथी पूज करी तेमना
चरणोमां पडीने संतानवती थवानी मानता राखुं. न्यारे मारी आ मनोकाभना

कर्तुं श्रेयः । ततः खलु धन्यः सार्थवाहो भद्रां भार्यामेविमवादीत्-ममपि च खलु हे देवानुप्रिये ! एष एव मनोरथः' यथा-‘कह णं’ कथं खलु केनोपायेन त्वं दारकं वा दारिकां च प्रजनयिष्यसि ? इति कथयित्वा सार्थवाह्यः ‘एयं’ एतम्=मनोरथरूपम् अर्थम् ‘अणुजाणइ’ अनुजानाति=अनुमोदयति । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही धन्येन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाना सती ‘हट्टतुट्टा जाव हियया’ हट्ट तुष्ट यावत्-हट्टतुष्ट चिन्तानन्दिता हर्षवशविसर्प-दहदया विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्युपस्कारयति, उपस्कार्य खुबहुं

अभयदानादिक का वितरण करूं इत्यादि । इस तरह उपयुक्त सब अपनी भावना उस भद्रा भार्याने धन्य सार्थवाह से निवेदित की । (तए ण धन्ने सत्थवाहे भदं भारियं एवं वयासी) इस प्रकार धन्य सार्थवाह ने अपनी भद्राभार्या की भावना सुनकर उससे ऐसा कहा-(ममपि णं खलु देवानुप्पिया ! एस चेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये मेरा भी ही मनोरथ है कि (कहं णं तुमं दारणं दारियं वा पयाएज्जसि) तुम किस उपाय से दारक या दारिका को जन्म दोगी ! इस प्रकारकहकर (भद्राए सत्थवाहीए एयमट्टमणुजाणइ) धन्य सार्थवाहने उस भद्रा सार्थवाही के इस मनोरथरूप अर्थ को स्वीकार कर लिया उसकी अनुमोदना की । (तए णं सा भद्रा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्टतुट्ट जाव) इसके बादभद्रा सार्थवाहीने अपने पति धन्यसार्थवाह से आज्ञा प्राप्त कर बहुत अधिक हर्षित एवं सन्तुष्ट चित्त होते हुए (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेइ) विपुलमात्रा में अशन पान खादिम और

सङ्गण अथ ज्ञाय त्वारे हुं अलभदान वगेरे वडेयुं आ प्रभाणु लद्रा लार्याये तेना पति धन्यसार्थवाहने विनंती करी. (तए णं धन्ने सत्थवाहे भदं भारियं एवं वयासी) आ प्रभाणु धन्य सार्थवाहे तेमनी लद्रा लार्यानी वात सांलणीने तेने आ प्रभाणु क्खुः— ममपि खलु देवानुप्पिया ! एसचेव मणोरहे) हे देवानुप्रिये भारी पणु धञ्छा येवी ज छे छे(कहं णं तुमं दारणं दारियं वा पयाएज्जसि) केवी रीते तमे पुत्र के पुत्रीने जन्म आपी शके ? आ रीते कहीने (भद्राए सत्थवाहीए एयमट्टमणुजाणइ) धन्यसार्थवाहे तेमनी लद्रा लार्यानी वात स्वीकारी अने तेने अनुमति आपी. (तए णं सा भद्रा सत्थवाही धन्नेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्ट तुट्ट जाव) त्वाण्णाह लद्रासार्थवाहीये तेमना पति सार्थवाहनी आज्ञा भेगवीने अत्यंत प्रसन्नता अनुभवने अने सन्तुष्ट थछने तोणु (विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्ख-डावेइ) पुष्कण प्रमाणुमां अशन, पान, आदिम स्वादिम आहार तैयार करावडाव्ये।

पुष्पगन्धवस्त्रमालमालङ्कारं गृह्णाति, गृहीत्वा स्वकाद् नृदात्रिर्गच्छति.
 निर्गत्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव पुष्करिणी
 तत्रैवोपागच्छति, उपगत्य पुष्करिण्यास्तीरे सुबहुं पुष्पगन्धवस्त्रमालमालङ्कारं
 स्थापयति, स्थापयित्वा पुष्करिणीमवगाहते, अवगाह्य जलमज्जनं करोति,
 कृत्वा जलक्रीडां करोति, कृत्वा स्नाता कृतचलिकर्मा 'उल्लपडसाडिया'
 आर्द्रपटशाटिका=जलावगाहनेन आर्द्रं पटशाटिके=उत्तरीयपरिधानवन्ने यस्याः
 सा तथ, तादृशी सा यानि तत्र 'उप्पलाडं' उत्पलानि=कमलानि 'जाव म-
 हस्सपत्ताइं' यावत्सहस्रपत्राणि=सहस्रदलकलितानि महापत्राणि सन्ति तानि

स्वादिस्य आहार तैयार कराया-(उक्खवडाविन्ना सुबहुं पुष्पगन्धवत्थमल्ला-
 लंकारं गेह्णइ) बाद में पुष्प गंध वस्त्र माला अलंकार को लिया और (गेहिन्ना)
 लेकर (सयाओ गिहाओ) अपने घर से (निगच्छइ) वह (निकली-निगग-
 च्छिन्ना रायगिहं नयरं मज्झं मज्झणं निगगच्छइ) निकल कर राजगृह
 नगर के ठीक बीचोबीच मार्ग से हो कर वह चली (निगगच्छिन्ना जेणेव
 पोक्खरणीतेणेव-उवागच्छइ) चलते-र वह वहां पहुँची जहां पुष्करिणी थी।
 (उवागच्छिन्ना पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्पजावमल्लालंकरं ठवेइ) पहुँचते ही
 उसने उस पुष्करिणी के तीर पर वह चारों प्रकार के आहार की सामग्री
 तथा पुष्प आदि सब वस्तुएँ रख दी (ठविन्ना पुक्खरिणि ओगाहइ) रख
 कर फिर उसने उस में अवगाहन किया (ओगाहिन्ना जलमज्जनं करेइ)
 अवगाहन कर स्नान किया (जलक्रीडा करेइ) जल क्रीडा की (करिन्ना ण्हाया
 कयवलिकम्मा उल्लपडसाडिगा जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं-

(उक्खवडाविन्ना सुबहुं पुष्पगन्धवत्थमल्लालंकारं गेह्णइ) तैयारपड़ी पुष्प,
 वस्त्र, भाणा अने अलंकारेने लीधा अने (गेहिन्ना) लधने (सयाओ गिहाओ)
 पोताना घेरथी (निगच्छइ) ते अडार नीडणी (निगच्छिन्ना रायगिहं नगरं मज्झं
 मज्झणं निगगच्छइ) नीडणीने राजगृह नगरनी डीड वन्थो वन्थ रस्तेथी ते आली
 (निगगच्छिन्ना जेणेव पोक्खरणी तेणेव उवागच्छइ) आलतां आलतां न्यां पुष्क-
 रिणी हुती त्यां पडोन्थी (उवागच्छिन्ना पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्प जाव
 मल्लालंकार ठवेइ) त्यां पडोन्थीने तेण्हे पुष्कणिणीना ओंठे यारे नतना आडारनी
 सामग्री वगेरे अधी वस्तुओ भूडी दीधी. (ठविन्ना पुक्खरिणि ओगाहइ) भूडीने ते
 पुष्करिणीमां उतरी (ओगाहिन्ना जलमज्जनं करेइ) त्यां उतरीने तेण्हे स्नान थुं
 (जलक्रीडा करेइ) जलक्रीडा करी. (करिन्ना ण्हाया कयवलिकम्मा उल्लपडसाडिगा-
 जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्णइ) तैयार पड़ी न्यारे तेण्हे

गृह्णन्ति, गृहीत्वा पुष्पाणां तः प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरोह तं सुबहुं पुष्पगन्ध-
वस्त्रमालयालङ्कारं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव नागगृहं च यावद् वैश्रमण-
गृहं च तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु नागप्रतिमानां च यावद्
वैश्रमणप्रतिमानां च, 'आलोए' आलोके=दृष्टिपथमागते सति प्रणामं
करोति, कृत्वा 'ईसि पच्चुणमइ' ईसिपत्त्युन्नमति=स्तोकं प्रणमति, प्रत्युन्नम्य
'लोमहत्थगं' लोमहस्तकं=सयूरपिच्छप्रमार्जनकं 'परामुसइ' परामुसति=गृह्णाति

गिण्हइ) बाद में जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी और काकादि
पक्षी को अन्नादि को दिया तब गीली पटशाटिका पहिने हुए ही उसने
वहाँ जितने कमल थे यावत् सहस्रपत्र युक्त महाकमल थे उन सबको उस
पुष्पकरिणी से लिया और (गिह्तिता पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिता
त सुबहुं पुष्प गन्धवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ, गिण्ह । जेणामेव नागघरए
य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ) लेकर वह उस पुष्पकरिणी से
बाहर निकली-निकल कर उसने समस्त उन पुष्प, गंध वस्त्र, माला,
अलंकार आदि को लिया-और लेकर जहाँ नागघर यावत् वैश्रमण का घर
था वहाँ गई (उवागच्छिता तत्थणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य
आलोए पणामं करेइ वहाँ पहुँच कर उसने वहाँ नाग प्रतिमाओं को यावत्
वैश्रमण प्रतिमाओं को दृष्टिपथ होते ही प्रणाम किया । (करिता ईसि पच्चु-
न्नमइ) प्रणाम कर फिर वह कुछ झुकी-(पच्चुन्नमिता लोमहत्थग परामुसइ-
परामुसिता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य लोमहत्थणं पम-

सारी रीते स्नान करी लीधुं' अने डागडा वगेरे पक्षीओने अन्न वगेरेने। लाग
आये। त्थारणाह लीनी साडी पहिरीने न तेणे त्यां नेटलां कमणो, सडुस पत्रवाणा
महा कमणो हुतां ते अधांने पुष्पिणीमांथी लध लीधां अने (गिह्तिता पुक्खरि-
णीओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहिता तं सुबहुं पुष्पगन्धवत्थमल्लालंकारं गेण्हइ-
गिह्तिता जेणामेव नागघरए य जाव वेसमणघरए य तेणेव उवागच्छइ)
लधने ते पुष्पिणीनी भडार नीकणी-नीकणीने तेणे अधां पुष्प वस्त्र, गंध, भाणा
अलंकार वगेरे लीधां अने लधने न्यां नागघर वैश्रमण घर वगेरे हुतां त्यां गध-
(उवागच्छिता तत्थणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए पणामं
करेइ) त्यां पहिंथीने तेणे नाग अने वैश्रमण वगेरेनी प्रतिमाओने नेतां न प्रणाम करी।
(करिता ईसि पच्चुन्नमइ) प्रणाम करीने ते नीथी नभी (पच्चुन्नमिता लोम
हत्थग परामुसइ परामुसिता नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य

परावृष्ट्य नागप्रतिमाश्च यावद् वैश्रमणप्रतिमाश्च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति
 रजोऽपनयति, प्रमार्ज्य उदगधाराया 'अब्भुक्खेइ' अभ्युक्षति=अभिषिञ्चति,
 अभ्युक्ष्य 'पम्हलसुकुमालाए' पक्ष्मलसुकुमारया=पक्ष्मवती सुकुमारा तथा
 'गंधकासाइयाए' गन्धकापायिकया= गन्धप्रधानकपायगाणेण रक्ता शाटिका=
 लघुवस्त्रं तथा 'गायाइं' गात्राणि 'लूहेइ' रक्षयति प्रोच्छति, रक्षयित्वा
 'महरिहं महार्हं=बहुमूलं' 'वत्थारुहणं वल्लारोहणं च वस्त्रसमर्पणम्, एवं
 'मल्लारुहणं' माल्यारोहणं च=पुष्पसमर्पणं, गन्धारुहणं' गंधारोहणं च=चन्दना-
 दिगन्धसमर्पणं, 'चुन्नारुहणं' चूर्णारोहणं च=अगरतगरादिगन्धद्रव्यचूर्ण-
 समर्पणं, 'वन्नारुहणं' वर्णारोहणं च=विलेपनद्रव्यसमर्पणं च करोति यावद्

ज्जइ) झुक कर वहां रखी हुई उसने मयूर पिच्छ की प्रमार्जनी को उठाया-
 उठा कह नागप्रतिमाओं का यावत् वैश्रमण प्रतिमाओं का उस प्रमार्जनी से
 प्रमार्जन किया। (पमज्जिता उदगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जन कर फिर
 उसने उनके ऊपर पानी की धारा छोड़ी-(अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए
 गंधकासाइयाए) पानी की धारा से सिञ्चित कर के फिर उसने उनका
 पक्ष्मल, सुकुमार गंध कषाय से रंगी हुई वस्त्र से (गायाइं लूहेइ) उनके
 शरीर को पोंछा (लूहिता) पोंछ कर (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च
 गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं च करेइ) फिर उसने उन पर वस्त्र
 का आरोपण किया- माल्य का आरोपण किया, गंध द्रव्य का आरोपण
 किया चूर्ण का आरोपण किया, विलेपन द्रव्य का आरोपण किया अर्थात्
 जब वह उनके शरीर को पोंछ चुकी तब बाद में उसने उनको वेश-
 कीमती-बहुमूल्य वस्त्र पहिराये-उन्हें बहुमूल्य मालाएँ पहिराई, उनके समक्ष

लोमहस्त्यएणं पमज्जइ) नमीने तोले त्या भूडेली मोरना पीछांनी प्रमार्जनी उपाडी
 उपाडीने नाग वैश्रवण वगेरेनी प्रतिमाओत्तुं प्रमार्जनीथी प्रमार्जनं क्युं. (पम-
 ज्जिता उदगधाराए अब्भुक्खेइ) प्रमार्जनं क्युं आह तोले ते प्रतिमाओ उपर
 जणधारा वडे सिञ्चनं क्युं (अब्भुक्खित्ता पम्हलसुकुमालाए गंध कासाइयाए)
 जणधाराथी अभिषिक्त करीने तोले ते प्रतिमाओने पक्ष्मल, सुकुमार, गंध, कषायथी
 रंगायेला वस्त्रथी (गायाइं लूहेइ) तेमना शरीरने धूछ्युं. (लूहिता) धूछीने
 (महरियं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च गंधारुहणं च चुन्नारुहणं च वन्नारुहणं
 च करेइ) त्थार पछी तोले प्रतिमाओ उपर वस्त्रो यढाव्यां, भाणाओ पडेरवी, गंध-
 द्रव्यो यढाव्यां, चूर्णं यढाव्युं, सुगंधित लेप यढाव्यो ओटले के न्यारे तोले प्रतिमाओने
 वस्त्रथी धूछी दीधी त्थार पछी तोले ते प्रतिमाओने णहु किमती वस्त्रो पडेरवी,
 णहु मूल्य भाणाओ पडेरवी तेमनी सामे यंदन वगेरेना सुगंधित तेलत्तुं सिञ्चन

धूपं दहति, दग्धं जानुषादपनिता 'पंजलिउडा' प्राञ्जलिपुटा=सयोजित-
काद्वया एवमवादीत—'यदि खलु अहं दारकं वा दारिकां वा 'पायायामि=
प्रजनयामि=प्रजनयिष्यामि तदा खलु अहं यागं च यावद् अनुवर्द्धयामि
=संवर्द्धयिष्यामि ! 'त्तिरुट्टु' इति कृत्वा=इत्युक्त्वा उपयाचितं करोति.
कृत्वा यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य विपुलमखानं पानं खाद्यं
स्वाद्यमास्वादयन्ती यावद् विहरति। तदनन्तरं सा 'जिमिया' जिमिता=
मुक्ता यावद् 'सुईभूया' शुवीभूता=प्रक्षालितहस्तमुखा सती यत्रैव स्वकं

चंदनादि गंध द्रव्यों को रखा अथवा उनके ऊपर चंदनादि तेल को छिड़का
अगरतगर आदि सुगंधिद्रव्यों का उन्हें समर्पण किया विलेपनद्रव्य उन पर
लगाया। (करिंता जाव धूवं डहइ डहिंता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं
वयासी) इन सब वस्तुओं का समर्पण करने के बाद फिर उसने वहां धूप
को जला कर फिर वह उनके समक्ष दोनों घुटने टेक कर नीचे जमीन
पर झुक गई और दोनों हाथ जोड़ कर इस प्रकार प्रार्थना करने लगी
(जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तो ण अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि
त्तिरुट्टु उवाडयं करेइ) यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दूंगी तो
आपकी सेवा पूजा करूंगी यावत् आपके कोष की वृद्धि करूंगी—इस
प्रकार उसने प्रार्थना रूपमें मनौती मानता मनाई (करिंता जेणेव पोक्खरिणी
तेणेव उवागच्छइ उवागच्छिता विउलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरइ)
मनौती मना कर फिर वह उस पुष्करिणी पर आई आकर वहां उसने
उस विपुल खाने पीने की सामग्री का आहार किया (जिमिया जाव सुई-
भूया जेणेव सएगिहे तेणेव उवागया) आहार कर के फिर उसने हाथ

धूपं. अगरतगर वगैरे सुगंधित द्रव्यो अर्पणु कर्था. अने सुगंधित वेषोने वेष कर्था.
(करिंता जाव धूवंडहइ डहिंता जाणुपायपडिया पंजलिउडा एवं वयासी)
आ अर्धी वस्तुओनुं समर्पणु करीने तोणु धूपसणी सणगावी अने सणगावीने ते तेमनी
सामे अने धूंटणु टेकीने नीचे पृथ्वी उपर नमी अने अने हाथ लेडीने आ प्रमाणे
प्रार्थना करवा लागी (जइणं अहं दारगं वा दारिगं वा पायायामि तोणं अहं जायं
च जाव अणुवड्ढेमि त्तिरुट्टु उवाडयं करेइ) जे हुं पुत्र के पुत्रीने जन्म आपीश
तो आपनी सेवा-पूजा करीश अने आपना निधिनी अलिपृद्धि करीश आ रीते तोणु
प्रार्थना करतां मानता राणी. करिंता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवा-
गच्छिता विउलं असणं ४ आसाएमाणी जाव विहरइ) मानता भानीनीने ते
पुष्करिणीना डांठे आवी अने जया तोणु भूण ज सोरी पेठे लोअन कथु. (जिमिदा
जाव सुईभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया) आहार वगैरे करीने तोणु हाथ

गृह तत्रैवापाणता । अदुत्तरं=तदनन्तरं 'देशा शब्दोऽयम्, गृहगमनानन्तरं च खलु सा भद्रा सार्थवाही 'चाउदसद्वमुद्दिष्टपुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपूर्णा मासीषु 'उद्दिष्ट' उद्दिष्ट'-इत्यमात्रास्या, चतुर्दश्यादिदिवसेषु त्रिपुलमशन-पानस्वाचस्वाद्यपुष्करोति, उपस्कृत्य वृन् नागांश्च यावद् वैश्रवणांश्च 'उवायमाणी' उपयाचमाना यावद् एवं च खलु 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति । सू० ५ ॥

मूलम्--तएण सा भद्रा सत्थवाही अन्नया कयाइं केणइ कालंतरेणं आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तएणं तीमे भद्राए सत्थवाहीए दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु तइए मासे वट्टमाणे इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं विउलं असणं ४ सुबहुयं पुक्कवत्थगधमल्लाकारं गहाय मित्तनाइनियगसयणसंबंविपरियणमहिला हि य सद्धिं संपरिवुडाओ राधगिहस्स नयरस्स मज्झ मज्जेणं निगंछंति, निगच्छित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति, उवा-

वगैरह का प्रक्षालन किया इस प्रकार शुचीभूत होकर फिर वह वहां से जहां अपना घर था वहां आई । (अदुत्तरं भद्रा सत्थवाही चाउदसद्वमुद्दिष्टपुण्णमासिणीसु' विउलं असणं ४ उवक्खडेइ-उवक्खडिस्सा वहवे नागा य जाव वेसमणा य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ इसके बाद वह भद्रा-सार्थवाही चतुर्दशी अष्टमी अमावस्या और पूर्णमासी के दिनों में त्रिपुल चारों प्रहार के आहार बनाती और बनाकर उन अनेक नाग यावत् वैश्रवण की पूजा सेवाकरती हुई उनसे मनौती मनाती रहती । ॥ सूत्र ५ ॥

भां धियां आ प्रभाणु शुद्ध थंने ते त्यांथी पोताने घेर आवी. (अदुत्तरं च णं भद्रा सत्थवाही चाउदसद्वमुद्दिष्टपुण्णमासिणीसु विउलं असणं ४ उवक्खडेइ-उवक्खडित्ता वहवे नागाय जाव वेसमणाय उवायमाणी जाव एवं च णं विहरइ) त्थारणाए भद्रा सार्थवाही ओदथ, आठम, अमास अने पूनमना द्विसोमां पुण्डण प्रभाणुमा आरे जतना आहार जनावडावती अते जनावडावीने नाग अने वैश्रवणु वगेरे जधा देवानी पूजा करती अने मानता राखती हुती. ॥ सूत्र. ५ ॥

गच्छिता पोक्खरिणीं ओगाहंति, ओगाहिता ण्हायाओ कयवलिक-
 म्माओ सव्वालंकारविभूसियाओ विपुलं असणं ४ आसाणमाणीओ
 जाव परिभुंजेनणीओ दोहलं विणेइ । एवं संपेहेइ संपहिता कलं
 जाव जलंते जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छिता
 धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तस्स
 गव्वमस्स जाव विणेइ तं इच्छानि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भ-
 णुन्नायासमाणी जाव विहरित्तए, अहा सुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबधं
 करेह, तएणं सा भद्दा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया
 समाणी हटुत्तुट्ठा जाव विपुलं असणं ४ जाव ण्हाया जाव उल्लपड
 साडिया जेणेव नागघरण जाव धूवं डहइ, डहिता पणामं करेइ
 पणामं करित्ता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ । तएणं ताओ
 मित्तनाइ जाव नगरमहिलाओ भदं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभूसियं
 करेति, तएणं सा भद्दा सत्थवाही ताहिं मित्तनाइ नियगसयणसं-
 बंधिपरिजणणगरमहिलाहिं सद्धिं तां विपुलं असणं ४ जाव परिभुंज-
 माणी य दोहलं विणेइ विणेइत्ता जासेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं
 पडिगया । तएणं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गव्वं
 सुहं सुहेणं परिवहइ, तएणं सा भद्दा सत्थवाही णवण्हं सासाणं
 बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्टमाण राइंदियाणं सुकुमालपाणिपायं जाव दारगं
 पयाया, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय-
 कम्मं करेति करित्ता तहेव जाव विपुलं असणं ४ उवक्खडावेति
 उवक्खडावित्तां तहेव मित्तनाइ निजकसयणसंबंधिपरिजणे भोयावेइ

भोयावेत्ता अयमेयारूवं गोणं गुणान्पन्न नामधेजं करेति
जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमण—
पडिमाण य उवाइयलच्छे, तं होउ णं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने
नामेणं, तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधिजं करेति देव-
दिन्नेत्ति । तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं चदायं च मायं
च अकखयनिहिं च अणुवड्ढेति ॥सू ६॥

टीका—‘तएणं सा’ इत्यादि—ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही अन्यदा
कदाचित् ‘केणइकालंतरेणं’ केनापि कालान्तरेण=क्रियता कालान्तरेण ‘आव-
न्नसत्ता जाया’ आपन्नसत्ता जाता, आपन्नः=उत्पन्नः सत्त्वः=जीवो गर्भे यस्याः
सा तथा गर्भवती जाता चाप्यासीत् । ततः खलु तस्याः भद्रायाः सार्थवाहा
द्वयोर्मासयोर्व्यतिक्रान्तयोः सन्तोः तृतीये मासे वर्तमानेऽयमेतद्रूपो दोहदः प्रादु-
र्भूतः—धन्याः खलु ता अम्बाः यावत् कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, याः

‘तएणं सा भद्रा सत्थवाही’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (सा भद्रा सत्थवाही) वह भद्रा सार्थ-
वाही (अन्नया कयाइं) किसी समय (केणइकालंतरेणं) कितने काल के अनन्तर
(आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था) गर्भवती हुई । (तएणं तीसे भद्राए सत्थ-
वाहीए) इससे उस भद्रासार्थवाही के (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) दो मास
व्यतीत होने पर (तईए मासे बट्टमाणे) जब तीसरा मास प्रारम्भ हुआ
तब (इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए) इन तरह का यह वक्ष्यमाण दोहला
उत्पन्न हुआ—(धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ) वे माताएँ धन्य हैं (जाव-
कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ) यावत् वे माताएँ कृत लक्षणा हैं

‘तएणं सा भद्रा सत्थवाही’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (सा भद्रा सत्थवाही) भद्रा सार्थवाही (अन्नया
कयाइं) ठेअ वण (केणइ कालंतरेणं) डेलाउट समय भाट (आवन्नसत्ता जाया
यावि होत्था) गर्भवती थई. (तए णं से भद्राए सत्थवाहीए) सगर्भाव
स्थाभां न न्यारे भद्रा सार्थवाहीने (दोसु मासेसु वीइक्कंतेसु) जे भडिना
पूरा थया (तईए मासे बट्टमाणे) अने त्रीने भडिने जेठा त्थारे (इमेयारूवे
दोहले पाउब्भूए) आ प्रभावे दोहद थयुं डे—(धन्नाओ णं ताओ अम्म
याओ) ते माताओ ने धन्य ते (जाव कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ

સ્વલુ વિપુલમશનં પાન સ્વાદ્યં સ્વાદ્યં, સુવહુકં પુષ્પવલ્લગન્ધમાલ્યાલંકારં વૃદ્ધીત્વા
મિત્રજ્ઞાનિનિજકસ્વજનસમ્બન્ધી-પરિજનમહિલામિશ્ર સાદૃ સંપરિવૃતા રાજગૃ-
રસ્ય નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છન્તિ, નિર્ગત્ય યત્રવ પુષ્કરિણી તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ,
ઉપોગત્ય પુષ્કરિણીમલગાહન્તે, અવ ગાહ્ય સ્નાતા કૃતચલિકર્માણઃ સર્વાલંકારવિભૂ-
ષિતાઃ તદ્ઃ વિપુલમશનપાનસ્વાદ્યસ્વાદ્યમાસ્નાદયન્ત્યઃ યાત્ર પરિશુદ્ધાના દોહલં વ્યપ-

(જાઓ નં વિઠલં અસળ ૪ સુવહુયં-પુષ્પ-વલ્લ-ગંધ-મલ્લાલંકારં ગદાય
મિત્તનાઈ-નિયગ-મયગ-સંબંધિપરિયગમહિલાહિ ય સદ્દિ સંપરિવુડાઓ
રાયગિહસ્ત નયરસ્ત મઝ્ઞં મઝ્ઞેગં નિગચ્છન્તિ) જો માતા વિપુલ અશન
પાનાદિ ૪ પ્રકાર કે આહાર કો ઓ વહુત અધિક પુષ્પ વલ્લ ગંધ, માલા
અલંકાર કો લેકર મિત્રજ્ઞાતિ, નિજક, સ્વજન, સંબન્ધી-પરિજન કી મહિલાઓ
કે સાથર ધિરી હુઈ હોકર રાજગૃહ નગર કે ઠીક વીચો વીચ કે માર્ગ
સે નિકલતી હૈં। (નિગચ્છન્તા જેણેવ પુષ્કરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ ઉવા
ગચ્છન્તા પુષ્કરિણી ઓગાહન્તિ, ઓગાહિત્તા પ્હાયાઓ કચલિકર્માઓ
સર્વાલંકારવિભૂમિયાઓ વિઠલં અસળ આસ્નામાણીઓ જાત્ર પરિશુજે-
માણીઓ દોહલં વિણેઈ) ઓર નિકલ કર જહાં પુષ્કરિણી હૈં વહાં જાતી હૈં
જા કર ઉસમેં અવગાહન કરતી હૈં, અવગાહન કર સ્નાન કરતી હૈં-સ્નાત
હોકર ચલિકર્મ વાયસાદિ કો અન્નાદિ કા ભાગ દેકર સમસ્ત અલંકારોં
સે હાગીર કો વિભૂષિત કરતી હૈં ઓર ફિર ઉસ વિપુલ માત્રા મેં નિવ્વન્ન

તે માતાઓનાં ૪ સામુદ્રિક શાસ્ત્ર પ્રમાણેના શારીરિક લક્ષણો સફળ થયાં છે,
(જાઓ નં વિઠલ અસળ ૪ સુવહુયં પુષ્પવલ્લગંધમાલ્યાલંકારં ગદાય
મિત્તનાઈ-નિયગ-મયગ-સંબંધિપરિયગમહિલાહિ ય સદ્દિ સંપરિવુડાઓ
રાયગિહસ્ત નયરસ્ત મઝ્ઞં મઝ્ઞેગં નિગચ્છન્તિ) જે માતાઓ પુષ્કળ પ્રમાણમાં
અશન પાન વગેરે ચાર જાતનો આહાર અને ખૂબ જ પુષ્પ, વલ્લ, ગંધ, માળા
અને અલંકારોને લઈને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક સ્વજન સંબંધી પરિજનની મહિલા
ઓની સાથે રાજગૃહ નગરના વચ્ચે વચ્ચે માર્ગમાં થઈને પસાર થાય છે
(નિગચ્છન્તા જેણેવ પુષ્કરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ ઉવાગચ્છન્તા,
પુષ્કરિણી ઓગાહન્તિ, ઓગાહિત્તા પ્હાયાઓ કચલિકર્માઓ સર્વા-
લંકારવિભૂમિયાઓ વિઠલં અસળ આસ્નામાણીઓ જાત્ર પરિશુજે
માણીઓ દોહલં વિણેઈ) અને પસાર થઈને જ્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં જાય છે.
ત્યાં જઈને તેમાં ઉતરે છે, ઉતરીને નહાય છે. નહાઈને કાગડા વગેરે પક્ષીઓને
અન્નનો ભાગ અપીને બલિકર્મ કરે છે, અને શરીરનાં બધા અંગોને ઘરેણાંઓથી
અલંકૃત કરે છે. અને ફરી તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં તૈયાર કરવામાં આવેલા અશન

નયન્તિ । एवं संप्रेक्षते, संप्रक्ष्य कलये यावज्जलति यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रोपाग-
च्छति, उपागत्य धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत=एवं खलु देवानुप्रियाः । मम तस्य
गर्भरथ (प्रभावेण) यावत् व्यपनयन्ति, तद् इच्छामि खलु देवानुप्रियाः ! भवद्भिर-
धनुजाता सन्तो आरद् विहर्तुम् । यथा सुखं देवानुप्रिये! मा प्रतिवन्द्यं कुरु ततः खलु स

હુણ અજ્ઞાન પાનાદિક ચારોં પ્રકાર કે આહાર કરતી હૈં—દૂસરોં કો કરાતી
હૈં—હમ તરહ જો અપને દોહલે કી પૂર્તિ કરતી હૈં । (एवं संप्रेक्षेइ) इस प्रकार
उस दोहले में उसने विचार किया (संप्रेक्षित्ता कललं जाव जलंते जेणेव
सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) विचार करके फिर वह प्रातः होते ही जब
सूर्य चमकने लग गया—तब जहां धन्य सार्थवाह था वहां गई । (उवाग-
च्छिता धर्णां सत्थवाहं एवं वयासी) जाकर उसने धन्यसार्थवाह से इस प्रकार कहा
(एवं खलु देवानुप्रिया ! मम तस्स गवमस्स जाव विणेइ-तं इच्छामि
णं देवानुप्रिया तुभेहि अवभणुन्नाया समाणी जाव विहरित्तए) हे देवानु
प्रिय ! सुझे उस गर्भ के प्रभाव से इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ
है कि जो माताएँ ऐसा र करती हैं और अपने गर्भके मनोरथ की पूर्ति
करती हैं वे धन्य हैं कृत लभणाहैं इत्यादि । अतः मैं आपके द्वारा
अज्ञापित हो कर इसी रूप से अपना दोहलासंपन्न करना चाहती हूँ
(इस प्रकार उसने अपना सब विचार धन्य सार्थवाह से निवेदित कर
दिया) । धन्य सार्थवाहने उसका ऐसा अभिप्राय सुनकर उससे कहा—

પાન વગેરે ચારે ભતનો આહાર પોતે કરે છે. અને બીજાઓને કરાવે છે
આ પ્રમાણે જે માતાઓ પોતાના દોહડની પૂર્તિ કરે છે તે માતાઓને ધન્ય છે
(एवं संप्रेक्षेइ) આ પ્રમાણે તેણે પોતાના દોહડ માટે વિચાર કર્યો.
(संप्रेक्षित्ता कललं जाव जलंते जेणेव सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ)
વિચાર કરીને તેણે સવારમાં બ્યારે સૂરજ પૂર્વ દિશામાં પ્રકાશિત થયો ત્યારે બ્યાં
ધન્યવાર્થવાહ બ્યાં હતો ત્યાં ગઈ. (उवाच्छिता धर्णां, सत्थवाहं एवं वयासी)
ત્યાં જઈને તેણે ધન્ય સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું—(एवं खलु देवानुप्रिया !
मम तस्स गवमस्स जाव विणेइ तं इच्छामि णं देवानुप्रिया तुभेहि अवभ-
णुन्नाया समाणी जाव विहरित्तए) હે દેવાનુપ્રિય ! ગર્ભાવસ્થાને લીધે મને
દોહડ થયું છે. જે માતાઓ આ ભતનું પોતાનું દોહડ પુરું કરી શકે છે. પોતાની
ગર્ભસ્થા પૂરી કરે છે તે માતાઓ ખરેખર ધન્ય છે. અને કૃતલક્ષણ છે વગેરે
વગેરે. એટલા માટે હું આપની આજ્ઞા મેળવીને આ રીતે જ મારું દોહડ પુરું
કરવા ઇચ્છું છું. (આ રીતે તેણે પોતાની ઇચ્છા ધન્ય સાર્થવાહની સામે પ્રકટ કરી).
ધન્ય સાર્થવાહે તેની વાત સાંભળીને કહ્યું કે (अहामुई देवानुप्रिया ! मा पडि

भद्रा सार्थवाही धन्येन सार्थवाहेनाऽपनुज्ञाता सती हृष्टतुष्टा यावद् विपुलम् अग्नं
पानं स्वाद्यं स्वाद्यं यावत् स्नाता यावत् आर्द्रपटशाटिका यत्रैव नागगृहं
यावत् धूपं दहति, दग्ध्वा प्रणामं करोति, प्रणामं कृत्वा यत्रैव पुष्करिणी
तत्रैवोपागच्छति। ततः खलु ता मित्रजाति यावत् नगरमहिला भद्रा सार्थ
वाहीं सर्वालंकारविभूषितां कुर्वन्ति। ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही ताभिर्मित्रजाति
निजकस्वजनसम्बन्धिपरिजननगरमहिलाभिः सार्थं तद् विपुलमशन पानं स्वाद्यं
स्वाद्यं यावत् परिभुञ्जाना च दोहदं व्यपनयति, व्यपनीय यस्या दिगः प्रादु-

(अहामुहं देवानुप्पिया ! सा पडिवंधं करेह) हे देवानुप्रिये ! तुम्हें जैसे खुश
हो वैसा करो इसमें देरी मत करो (तएणं सा भद्रा सत्यवाही धन्नेणं
सत्यवाहेणं अम्मणुन्नाया समाणी हट्ट तुट्ठा) उसके बाद उस भद्रा सार्थ-
वाहीने धन्य सेठ से अनुमति प्राप्त कर बहुत ही अधिक हर्षित और
सन्तुष्ट चित्त हो (जाव) यावत् (विपुल असणं ४ जाव ह्याया) विपुलमात्रा
में चारों प्रकार का आहार तैयार किया—यावत् उसने पुष्करिणी में स्नान किया
(जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूवं डहइ) यावत् गीली साड़ी
पहिने हुए ही फिर उसने उस पुष्करिणी से कमलों को लिया और जहाँ
नागघर आदि थे वहाँ गई—बहुमूल्य पुष्पार्चा कर उनके समक्ष धूप दिवाई।
इस प्रकार यहाँ पांचवें सूत्र में जो वर्णन है वह समझ लेना (उहिता पणामं
करेइ—पणाम करिता जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) धूप दिखा चुकने
पर उसने उन्हें प्रणाम किया प्रणाम कर फिर वह पुष्करिणी पर वापिस
आ गई (तएणं ताओ मित्तनाइ निग्गसयणसंबंधियणनगरमहिलायहिं

बंधं करेह) हे देवानुं प्रिये ! तमने जेम सुण थाय तेम करे, मोडुं करे नडि.
(तए णं सा भद्रा सत्यवाही धन्नेणं सत्यवाहेणं अम्मणुन्नाया समाणी
हट्ट तुट्ठा) त्थार णाद ते लद्धा सार्थवाही धन्य सार्थवाहीनी पासेथी आजा मेणवीने
पूण ज प्रसन्न अने संतुष्ट थं. (जाव) यावत् (विपुलं असणं ४ जाव ह्याया)
पुष्क ॥ प्रमाणमा थारे प्रकारेण आहार णनावराव्ये. अने त्थार पछी तेण्णे पुष्करि-
णीमां स्नानं कथुं (जाव उल्लपडसाडिया जेणेव नागघरए जाव धूवं
डहइ) बीना लुगडे ज तेण्णे पुष्करिणीमांथी कमणे लीधां अने नागघर वगेरेना
देवस्थानमां गं. पूण ज किंमति पुष्पो वगेरेथी ते णधा देवानी पूजा करी तेमनी
सामे धूपसणी सणगावी. आगणत्तुं वणुंन पाठेअये पांयमां सूत्र प्रमाणे ज
णणुवुं नेअये. (उहिता पणामं करेइ पणाम करिता जेणेव पोक्खरिणी ते
णेव उवागच्छइ) धूप कथीं णाद तेण्णे तेमने प्रणाम कथीं. प्रणाम कथीं णाद
इरीने पुष्करिणीना किनारे आवी गं (तए णं ताओ मित्तनाइ निग्गसयण

भूता तामेव दिशं प्रतिगता । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही सम्पूर्ण दोहदा यावत् नं गर्भं सुखं सुखेन परिवहति । ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु अर्द्धाष्टमेषु रात्रिन्दिवेषु (व्यतीतेषु) सुकुमारपाणिपादं यावत् दारकं प्रजनिता । ततः खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ प्रथमे दिसे जातवर्म कुरुतः कृत्वा तथैव यावत् विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यमुपस्कारयतः, उपस्कार्य

य सद्धिं तं विपुलं अस्रगं ४ जाव परिभुज्यमाना य दोहलं विणेइ) इसके बाद उन मित्र ज्ञाति निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजन की नगर महिलाओं के साथ २ उस ४ चारों प्रकार के आहार को किया कराया-और अपने दोहले की पूर्ति की । (विणिइत्ता जामेव दिस्सि पउब्भूया तामेव दिस्सि पडिगया) दोहले की पूर्ति कर बड़ फिर जिम दिशा से प्रकट हुई थी-आई थी उमी दिशा की ओर चली गई । अर्थात् अपने घर पहुँच गई (तएणं सा भद्रा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव त गव्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) इसके अनन्तर उस भद्रा सार्थवाहीने कि जिसका गर्भ मनोरथ अच्छी तरह परिपूर्ण हो गया है यावत् अपने गर्भ को अलीमांति से सुख पूर्वक परिवहन किया । (तएणं सा भद्रा सत्थवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टराइंदियाणं सुकुमालपाणिपायं दारगं पयाया) बाद में जब गर्भ के ठीक नौ मास ७। साढ़े सात दिन समाप्त हो चुके तब उसने सुकुमार कर चरणवाला पुत्र को जन्म दिया । (तएणं तस्स दारगरस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जाय कम्मं करेति, करित्ता तहेव विउलं अस्रगं ४ उवक्खडावेति) इसके बाद

संबन्धिपरियणनगरमहिलाहिं य सद्धिं तं विपुलं अस्रगं ४ जाव परिभुज्यमाना य दोहलं विणेइ) त्थार भाइ तेणु पोताना सणंधीनी नगरनी स्त्रीयो साथे थारे जतने आहार कर्था, अने करावडाव्यो, आ रीते तेणु पोताना दोहदनी पूर्ति करी. (विजेइत्ता जामेव दिस्सि पाउब्भूया तामेव दिस्सि पडिगया) दोहद पूर्ति कर्था भाइ ते ल्यांथी आवी हुती. त्यां थाली गछ ओटवे ते तेना घर पछोंथी गछ. (तए णं सा भद्रा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गव्भं सुहं सुहेणं परिवहइ) त्थार पछी पूर्ण दोहद लद्दा सार्थवाही सुभेथी पोताना गर्भने परिवहन करती रहेवा लागी. (तए णं सा भद्रा सत्थवाही णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टराइंदियाणं सुकुमालपाणि पायं दारगं पयाया) आ प्रमाणे गर्भ ल्यारे णराणर नव मास अने साडा सात दिवस रातने थये। त्थारे लद्दासार्थवाहीयो सुडेमण हाथ पग वाणा पुत्रने जन्म आव्यो (तए णं तस्स दारगरस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जायकम्मं करेति करित्ता तहेव जाव विउलं अस्रगं ४ उवक्खडावेति) त्थार पछी

तथैव मित्रज्ञातिनिजकम्बजनमम्बन्धिपरिजनान् भोजयित्वा इममेतद्रूपं 'गौणं' गौणं=गुणैर्निवृत्तं गौणं=यथार्थ, 'गुणनिष्फन्नं' गुणनिष्फन्नं=गुणसञ्जात नाम-धेयं कुरुतः-यस्मात् खलु आवयोरयं दारको बहूनां नागप्रतिमानां च यावत् चैश्रवणप्रतिमानां च 'उवाइयलद्धे-य' उवायवितलब्धः=प्रार्थनया प्राप्तः तद् भवतु खलु आवयोरयं दारकः 'देवदिन्ने नामेणं' देवदत्तो नाम्ना । ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ नामधेयं कुरुतः 'देवदत्तः' इति । ततःखलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ यागं च दायं च भागं च अक्षयनिधिं चानु-वर्द्धयतः ॥ सूत्र ६ ॥

बालक के माता पिताने प्रथम दिन बालक का जात कर्म किया करके उसी तरह यावत् विपुल मात्रा में अशन आदिचारों प्रकार का आहार तैयार किया (उवाक्खडावित्ता तद्देव मित्रनाइनिजकमयणम्बन्धिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयाखुवं गौणं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति) आहार तैयार करके फिर उन्होंने उसे मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन संबंधिजन और परिजनों को खिलाया-खिलाकर उन्होंने वच्चे का नाम यथार्थरूप में गुणों से निष्फन्न होने के कारण इस तरह वक्ष्यमाणरूप से रक्खा ! (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाणय जाव वेसमणपडिमाणय उवाइयलद्धे तं होउणं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) यह हमारा पुत्र-नाग प्रतिमा यावत् चैश्रवण प्रतिमाओं की मनौती से उत्पन्न हुवा है इसलिये इसका नाम देवदत्त हो। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधेज्जं करेति) इस प्रकार कहकर उस दारक के माता पिताने उसका नाम देव-दत्त रख दिया। (तएणं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च दायं च

आणकनां मातापिताये जन्मना पडेल्लो द्विसे पुष्कण प्रमाणुमां अशन वगेरे आरे आर प्रक्षरने आहार तैयार कराव्यो (उवाक्खडावित्ता तद्देव मित्रनाइ-निजकमयणम्बन्धिपरिजणे भोयावेत्ता अयमेयाखुवं गौणं गुण निष्फन्नं नामधेज्जं करेति) आहार तैयार करावीने तेभने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन संबंधिजन अने परिजनोने जमाइयां जमाडीने तेभणु आणकनु नाम तेना गुणु। प्रमाणु राण्यु (जम्हाणं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमा-णय जाव वेसमणपडिमाणय उवाइयलद्धे तं होउणं अम्हं इमे दारए देवदिन्ने नामेणं) बोकेनी सामे आणकनां मातापिताये कहुं के आ अमारो पुत्र नाग चैश्रमण वगेरे देव प्रतिमाओनी मानता राणवाथी थयो छे, अथी आनुं नाम देवदत्त राणवाभां आव्युं छे (तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो नामधेज्जं करेति) आ प्रमाणु आणकना मातापिताये भणीने आण-कनुं नाम देवदत्त पाव्युं (तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च

मूलम्—तएणं से पंथए दासचेडए देवदिन्नस्स दारगस्स

बालग्गाही जाए, देवदिन्नंदारयं कडीए गेण्हइ, गेण्हित्ता बहूहिं डिंभ
एहि य डिंभयाहि य दारएहि य दारियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि य
सद्धि संपरिवुडे अभिरमइ। तए णं भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं देव-
दिन्नं दारयं णहायं कयवलिकस्सं कयकोउलपायच्छित्तं सव्वालंकार
विभूसियं करेइ, करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलइ। तएण
से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्न दारगं
कडिए गिण्हइ, गिण्हित्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनि-
क्खमित्ता बहूहिं डिंभएहि य डिंभियाहि य कुमारएहि य कुमारियाहि
य सद्धि संपरिवुडे जेणेव गयमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
देवदिन्नं दारगं एगंते ठावेइ, ठावित्ता बहूहिं डिंभएहि य जाव
कुमारियाहिय सद्धि संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरइ। इमं च णं विजए तक्करे
रायगिहस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव आभोएमाणे
मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ, उवा-
गच्छित्ता देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासइ पासित्ता देवदिन्नस्स
दारगस्स आभरणांलंकारेसु मुच्छिए गट्टिए गिद्धेअज्झोववन्ने पंथयं

अक्खयनिहिं च अणुवड्ढंति) बालक के नाम संस्कार होने के पश्चात् मातापिता ने
उन नाग आदिक प्रतिमाओं की खूब सेवा की—दान दिया—अपने हिस्से में से खूब
द्रव्य का वितरण किया और उनके कोष की खूब वृद्धि की ॥ सूत्र ६॥

दायं च भाय च अक्खयनिहिं च अणुवड्ढंति) गाणकना नाम संस्कार गाढ
गाणकनां मातापिताये नाग वगेरे प्रतिमाओनी भूण न सारी, पेठे पूजा करी,
पुष्पान् प्रमाणुमां दान आभ्युं, पोताना लागना द्रव्यत्तुं गहुं न प्रमाणुमां वितरण
कर्युं अने देवताओना कोषनी भूण अलिपृद्धि करी ॥ सू ६ ॥

दासचेडं पमत्तं पासइ, पासित्ता दिसालोय करेइ करेत्ता देवदिन्नं
दारगं गेण्हइ, गेण्हित्ता कक्खंसि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिजेणं
पिहेइ, पिहित्ता सिग्धं तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नगरस्स अव-
दारेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव
भग्गकूवण् तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं जीवि
याओ ववरोवेइ, ववरोवित्ता आभरणाळंकारे गिण्हइ गिण्हित्ता देव
दिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निप्पाणं निच्चेट्ठं जीवियविप्पजठं भग्गकू-
वण् पक्खिवइ, पक्खिवित्ता जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता निच्चले
निष्फंदे तुसिगीए दिवसं खवेमाणे चिट्ठइ ॥सू. ७॥

टीका—‘तएणं से पंथए इत्यादि—‘तएणं’ ततः खलु=तदनन्तरं ‘से’
असौ पान्थकनामा ‘दासचेडए’ दासचेटकः= दासपुत्रो यो धन्यसार्थवाहस्य
गृहे कर्मकरत्वेन स्थित आसीत्—स देवदत्तस्य दारकस्य ‘बालगाही’ बाल
ग्राही बालं ग्रहीतुं शीलमस्यास्तीति बालग्राही=शिशुसंरक्षको जातः । असौ देव-
दत्तं दारकं कट्यां गृह्णाति, गृहीत्वा बहुभिः ‘डिम्भएहि य’ डिम्भकैश्च,

‘तएणं से पंथए दासचेडए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से पंथए दासचेडए) यह पान्थकनाम
का दास पुत्र जो धन्य सार्थवाह के घर पर—नौकर—था (देवदिन्नस्स दारगस्स
बालग्राही जाए) वह देवदत्त का बालग्राही—शिशु अवस्था का संरक्षक—
हुआ । (देवदिन्नं दारयं कडीए गेण्हइ) यह देवदत्त को अपनी कमर=गोद में
लिये रहता था । (गेण्हित्ता) यह उसे अपनी गोद में लेकर (वहूहिं

तए णं से पंथए दासचेडए इत्यादि ॥

टीकार्थ (तए णं) त्थार पथी (से पंथए दासचेडए) पान्थक नामे दास
पुत्र—के धन्यसार्थवाहना घर नौकर हुतो— (देवदिन्नस्स दारगस्स बालग्राही
जाए) भाणके देवदत्तना संरक्षण भाटे नियुक्त करवामां आव्यो (देवदिन्नं दारग
कडीए गेण्हइ) ते देवदत्तने डेड=भोणामां भेसाडीने राणतो हुतो. (गेण्हित्ता) अने

डिम्भाः=अल्पकालिकाः शिशवः. डिम्भा एव डिम्भकास्तैः, डिम्भकामिश्र= अल्पकालिकबालिकामिश्र. 'दारएहि य, दारकैश्च=बहुकालिकबालकैः, दारिकाभिश्च=बालिकाभिः सार्द्धं संपरिवृतः=सहितः 'अभिरममाणे' अभिरममाणः= क्रीडन् सन् 'अभिरमइ' अभिरमनि=तिष्ठति । ततः खलु सा भद्रा सार्थं वाही अन्यदा कदाचित् देवदत्तं दारकं 'लया' स्नातं कारितस्नानं, 'कयवलिकम्मं' कृतबालकर्मणम्=अरिष्ठादि निवारणाय पशुपक्ष्यादि सर्वप्राणि-निमित्तं कारितान्नोत्सर्गम् 'कयकोउयमंगलपायच्छित्तं' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तं=दृष्टिदोषादिनिवारणार्थं कृतमषी तिलकादिकं सर्वालंकारविभूषितं करोति,

डिम्भएहिं य डिम्भयाहिं य दारएहिं य दारियाहिं य कुमारेहिं य कुमारि-
याहिं य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे अभिरमइ) अनेक डिम्भकों के—
छोटेऽबालकों के साथ अनेक छोटी २ बालिकाओं के साथ, अनेक दारकों
के साथ—डिम्भकों की अपेक्षा कुछ अधिक उमरवाले बालकों के साथ
कुछ अधिक अनेक दारिकाओं के साथ, अनेक कुमार और कुमारिकाओं
के साथ उनसे युक्त होकर क्रीडा किया करता था । अर्थात् उन सबके
साथ मिलकर वह उस देवदत्त बालक को खिलाया करता था । (तएण सा
महा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं दारयं ण्हायं कयवलिकम्मं कय
कोउयमंगलपायाच्छित्तं सञ्चालंकारविभूमियं करेइ) एक दिन की बात
है कि उस भद्रा सार्थवाही उस देवदत्त नामके अपने पुत्र को स्नान
करवा कर तथा उसके निमित्त से वायसादि पक्षियों को अन्नादि का
भागरूप बालिकर्म कर एवं कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त विधि समा-

ओणाभां ओसाडीने (बहूहिं डिम्भएहिं य डिम्भयाहे य दारएहिं य दारि-
याहिं य कुमारेहिं य कुमारियाहिं य सद्धिं संपरिवुडे अभिरममाणे
अभिरमइ) अनेके डिम्भको—नाना नानां धणुं ओणकेनी साथे—नानी नानी ओणा-
ओनी साथे, धणु दारकेनी साथे ओटवे डे डिम्भके कृतां जरा मोटी उमर वाणा
ओणकेनी साथे—धणु दारिकाओनी साथे, धणु कुमार अने कुमारिकाओनी साथे
मणीने रमतो रमाउतो हुतो. ओटवे डे पांथक यथां ओणकेनी साथे मणीने देवदत्त
रमाउतो हुतो. (तए णं सा महा सत्थवाही अन्नया कयाइं देवदिन्नं
दारयं ण्हायं कयवलिकम्मं कयकोउयमंगलपायाच्छित्तं सञ्चालंकार-
विभूमियं करेइ) ओके दिवस लद्दा सार्थवाहीओ पोताना ओणक देवदत्तने नव-
डावीने ते निमित्ते डागडा वगेरे पक्षीओने अन्न वगेरेनो लाग अपिने, कौतुक,
मंगल अने प्रायश्चित्त विधि पूरी करी अने तयार ओह ओणकेने सुंदर धरेणांओथी

कृ वा पान्थकस्य दासचेटकस्य हस्ते ददाति । ततः खलु स पान्थको दास-
चेटको भद्रायाः सार्थवाहा हस्ताद् देवदत्तं दारकं कट्यां गृह्णाति, गृहीत्वा
रथकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य बहुभिः डिम्भकैश्च डिम्भिकाभिश्च
दारकैश्च दारिकाभिश्च, कुमारकैश्च कुमारिकाभिश्च स्याद्धं संपरिवृतो यत्रैव राज-
मार्गस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य देवदत्तदारकमेकान्ते 'ठवेइ' स्थापयति=उपवेशयति
उपवेश्य बहुभिः डिम्भकैश्च यावत्कुमारिकाभिश्च स्याद्धं संपरिवृतः 'पमते'
प्रमत्त'=तद्रक्षणे प्रमादवान् चापि 'विहरइ' विहरति=वालकवालिकादिभिः
महान्यत्र रमते ।

चरित कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया (करित्ता पंथयस्स दासचेट
यस्म हत्थयंसि दलयइ) विभूषित करके बाद में उसने उसे पान्थक दास
चेटथ के हाथमें दे दिया ! (तएणं से पंथए दासचेडए भद्दाए मत्थवा
हीए हत्थाओ देवदिन्न दारयं कडिए गिण्हइ) उस पान्थकदासचेटकने भद्रा
सार्थवाहीके हाथ से लेकर देवदत्त को अपनी कटी=गोद में ले लिया ।
(गिण्हित्ता मयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) और लेकर वह अपने घर
से बाहर निकला । (पडिनिक्खमित्ता बहूहि डिम्भएहि डिम्भयाहिय कुमा-
रएहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवा-
गच्छइ) निकल कर वह अनेक डिम्भकों से अनेक डिम्भिकाओं से कुमार
और कुमारिकाओं से घिरा हुआ होकर जहां राजमार्ग था वहां पर गया
(उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठावेइ, ठावित्ता बहूहि डिम्भएहि
जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि विहरइ) जाकर उसने

अलंकृत कर्षी. (करित्ता पंथयस्स दासचेटयस्स हत्थयंसि दलयइ) आणकने
धरेण्णांओथी अलंकृत कर्षी आह माताओ नेने पान्थक दास चेटकने सोपी दीयो.
(तए णं से पंथए दासचेडए भद्दाए मत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं
दारयं कडिए गिण्हइ) पान्थक दासचेटके लद्दा सार्थवाहीना हाथमाथी आणकने
लधने पोताना ओणांमां लध दीयो. (गिण्हित्ता मयाओ गिहाओ पडिनिक्ख
मइ) अने लधने ते घेरथी अडार निकल्यो. (पडिनिक्खमित्ता बहूहि डिम्भ
एहि डिम्भयाहि य कुमारयाहि य कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे जेणेव
रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ) नीकणीने ते धण्णा डिलिडे-माणडे-डिम्भ-
काओ-आणाओ, तेमज कुमार अने कुमारीओनी साथे न्यां राज-
मार्ग हुतो त्यां गयो (उवागच्छित्ता देवदिन्नं दारयं एगंते ठावे
ठावित्ता बहूहि डिम्भएहि जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिवुडे पमत्ते यावि

अयं च खलु विजयस्तम्करो राजगृहस्य नगरस्य बहूनि द्वाराणि च
 'अवदाराणि य' अपद्वाराणि=लघुद्वाराणि च 'तहेव तथैव=पूर्ववदेवात्र सर्वस्था-
 नानि वाच्यानि यावत् 'आभोएमाणे आभोगयन्=सोपयोगमवलोकयन् मार्गं
 यमाणो गवेषयमाणो यत्रैव देवदत्तो दारकस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य देवदत्तं
 दारकं सर्वालङ्कारविभूषितं पश्यति, दृष्ट्वा देवदत्तस्य दारकस्याभरणालङ्कारेषु
 'मुच्छिष्टे' मूर्च्छितः=कर्तव्यव्यापारशून्यः 'गढिए' ग्रथितः=एकाग्रतामापन्नः,
 'गिद्धे' गृद्धः=लुब्ध 'अज्झोववन्ने' अध्युपपन्नः=ममत्वबहुलः पान्थकं दाम

उस देवदत्त दारक को एकांत में छोड़ दिया और स्वयं उन डिंभरु
 यावत् कुमारिकाओं के साथ घिरा हुआ होकर प्रमादवान् बन गया—
 अर्थात् उन बालक बालिका आदिकों के—साथ अन्यत्र खेलने लग गया ।
 (इमंच णं विजए तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि
 य तहेव जाव आभोएमाणे मग्गेमाणे गवेसेमाणे जेणेव—देव
 दिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ) इतने में विजय तस्कर राजगृह नगर के
 अनेक द्वारों को अनेक छोटे २ द्वारों को पहिले की तरह उपयोग पूर्वक
 देखता हुआ उन्हें बार २ तपासता हुआ, सूक्ष्मदृष्टि से उनकी गवे
 पणा करता हुआ जहां वह देवदत्त दारक था वहां आया । (उवागच्छिता
 देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसिय पासइ) आकर उसने देवदत्त दारक
 को समस्त अलंकारों से विभूषित हुआ देखा । (पासित्ता देवदिन्नस्स
 दारगस्स आभरणालंकारेसु मुच्छिष्टे गढिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं दास-
 षेडं पमत्तं पासइ) देखकर के वह देवदत्त के आभरण और अलंकारों में मू-
 विहरइ) त्यां पडोन्थिने तेणे देवदत्तने प्रमाद वश थडने ओकात जग्घाओ भूझी
 दीधो अने पोते ने जघा डिंभरु, डिंभिका कुमार अने कुमारिकाओनी साथे
 रमतमां पडी जयो. ओटवे डे तेमनी साथे रमवा लाग्यो. (इमंच णं विजए
 तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि दाराणि य अवदाराणि य तहेव जाव
 आभोएमाणे गवेसमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छइ)
 ओटलांमां विजय नामे ते तस्कर (योर) राजगृह नगरना अनेक दरवाजाओ,
 अनेक नाना दरवाजाओने पडेलान्थि जेम ज योरीनी ताडमां जीण्णी नजरे तपासतो
 जेतो—ज्या आणक देवदत्त डतो त्यां आओ. (उवागच्छिता देवदिन्नं दारगं
 सव्वालंकारविभूसिय पासइ) त्यां आवतांनी साथे ज तेणे आणक देवदत्तने
 सर्वालंकारेथी अलंकृत थयेवो जेयो. (पासित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभरणा-
 लंकारेसु मुच्छिष्टे गढिए गिद्धे अज्झोववन्ने पंथयं दासचेडं पमत्तं

चेष्ट 'पमत्तं' प्रमत्तम् अन्यत्र संलग्नचित्तं पश्यति, दृष्ट्वा दिशालोयं' दिशावलो-
कम्— 'अभिमन्नवसरे कस्यापि गमनागमनमग्निं न वा ?' इति सकलदिशा
निरीक्षणं करोति, कृत्वा देवदत्तं दारकं गृह्णाति, गृहीत्वा 'कक्खंस्सि' कक्षे=
बाहूमूले 'अल्लियावेइ' आलीनयति=अन्तर्धानं करोति आलीनयित्वा 'उत्त-
रिज्जेणं' उत्तरीयेण=उपरिवस्त्रेण 'दुपट्ठा' इति भाषायां, तेन 'पिहेइ' पिद-
धाति,=प्रच्छादयति, प्रच्छाद्य शीघ्रं त्वरितं चपलं वेगितं=शीघ्रातिशीघ्रमित्यर्थः
राजगृहस्य नगरस्यापद्वारेण निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव जीर्णोद्यानं यत्रैव
भग्नकूपरस्तत्रैवोपागच्छति. उपागत्य देवदत्तं दारकं 'जीवियाओ' जीविनात्

छिन्नं हा गया--ग्राथत हा गया--उनमें एकाग्र बन गया, अथवा गृह--
लुब्ध हो गया--इन्हें मैं लूँ इस स्थिति से युक्त हुए उसने साथ
में पंथक दास चेष्टक का भी अन्यत्र संलग्न चित्तवाला देवा (पासिता
दिशालोयं करेइ करित्ता देवदिन्नं दारयं गेण्हइ) देखकर फिर उसने दिशा-
वलोकन किया--आजू बाजू को ओर इधर उधर देखा की कहीं से कोई
आता जाता तो नहीं है, जब कोई कहीं नहीं दिखाईपडा तो उसने
उसी समय उस देवदत्त दारक को उठा लिया। (गेहिन्ता कक्खंस्सि
अल्लियावेइ, अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेण पिहेइ) उठाकर फिर उसने उसे
अपनी काँख में छुपा लिया। छुपाकर बाद में उसे दुपट्ट से ढक लिया
(पिहिन्ता सिग्घं, तुरियं चवलं चेइयं रायगिहस्स नयरस्स अवदारेणं निग्गच्छइ)
ढक कर वह फिर वहाँ से शीघ्र, त्वरित, जल्दी जल्दी राजगृह नगर के
अपद्वार पिछले द्वार २ से बाहर निकला (निग्गच्छित्ता जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव

पासइ) देवदत्तने बहुत मूल्य धरेणुंओथी अलंकृत लेधने ते मोडवथ थल गयो,
तेनु चित्त धरेणुंओमा न थोटी गथुं अथवा तो ते बोभाध गयो. आ धरेणु-
ओने हुं डरी लठं आ लतनो विचार तेना मनमा रुकुथो ओरे दास चेष्टक
पंथकने पणु त्या थोडे हर रमतमा तल्लीन लेथो. (पासिता दिशालोयं करेइ करित्ता
देवदिन्नं दारयं गेण्हइ) पंथकने लेथो पछी तेणे ओमेर लेथुं डे डेध आवतु
तो नथी ? ज्यारे तेने डेध देणायुं नडि. त्यारे तेणे तरत पाणक देवदत्तने उपाडी
दीधो (गेहिन्ता कक्खंस्सि अल्लियावेइ अल्लियावित्ता उत्तरिज्जेण पिहेइ) उपाडीने
तेणे पाणकने पडणामा छुपावीने तेने दुपट्ठाथी ढाडी दीधो (पिहिन्ता सिग्घं तुरिय
चवलं चेइयं रायगिहस्स नयरस्स अवदारेणं निग्गच्छइ) ढाडीने ते सत्वर
त्वरित गतिथी राजगृह नगरना अपद्वारथी अहार नीकणी गयो. (निग्गच्छित्ता
जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव भग्नकूपर तेणेव उपागच्छइ) नीकणीने ते
ते जथा जूनुं उद्यान अने लग्न द्वयो डतो त्यां पछोओ (उपागच्छित्ता

प्राणेभ्यः ववरोवेइ' व्यपरोपयात्=पृथक्कराति मरयतात्यथः, जोविता
 ववरोप्य आभरणालङ्कारान् गृह्णाति, गृहीत्वा देवदत्तास्य दारयकस्य शरीरं
 'निष्पाणं' निष्पाणम्=श्वासोच्छ्वासादि प्राणरहितं 'निच्चेदं' निश्चेष्टं=जीवनव्यापार
 रहितं 'जीवविप्पजहं' जीवविप्रत्यक्तम्=आत्मप्रदेशरहितं देवदत्तादारकशरीरं भग्नकूपे
 प्राक्षपति, प्रक्षिप्य यत्रैव मालुकाकक्षकस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य मालुकाकक्ष-
 कमनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'निच्चले' निश्चलः=गमनागमनादिवर्जितः 'निष्फंदे'
 निष्पन्दः=हरतपादाद्यवयवचलनरहितः 'तुसिणीए' तूष्णीकः=वचनव्यापार-
 हितः सन् दिवसं=तदिनं 'खवेमाणे' क्षपयन्=गमयन् तिष्ठति ॥सू० ७॥

भग्नकूपे, तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वहां गया कि जहां वह जीर्ण
 उद्यान और भग्न कूप था । (उवागच्छिता देवदिन्नं दारयं जीवियाओ
 ववरोवेइ) वहां पहुँच कर उसने उस देवदत्त दारक को मार डाला ।
 (ववरोवेत्ता आभरणालंकारे गिण्हइ, गिण्हित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं
 निष्पाणं निच्चेदं जीवियविप्पजह भग्नकूपे पक्खिवइ) मार कर उसके
 समस्त आभूषण उतार लिये--और देवदत्त दारक के उस निष्पाण, निश्चेष्ट
 तथा आत्मप्रदेशों से विहीन बने हुए शरीर को भग्नकूप में डाल दिया ।
 (पक्खिवित्ता जेणेव मालुया कच्छए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
 मालुया कच्छए अणुपविसइ, अणुपविसित्ता निच्चले निष्फंदे तुसिणीए
 दिवसं खवेमाणे चिदइ) डालकर फिर वह जहां मालुका कक्ष था वहां
 आया । आकर वह उसमें प्रविष्ट हुआ--और उसी में चुपचाप छुसे
 उसने निश्चल और निश्चेष्ट होकर वह अपना दिन व्यतीत--क्रिया । ॥सूत्र ७॥

देवदिन्नं दारय जीवियाओ ववरोवेइ) त्यां पछोन्थीने तेण्हे आणङ्क देवदत्तने भारी
 नाथ्यो. (ववरोवेत्ता आभरणालंकारे गिण्हइ गिण्हित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स
 सरीरगं निष्पाणं निच्चेदं जीवियविप्पजह भग्नकूपे पक्खिवइ) भारीने
 तेना अधां धरेण्ठांयो तेण्हे उतारी वीधां अने तेना निष्पाण, निश्चेष्ट तेमज्ज आत्म
 प्रदेशो वर्गरेना शरीरने भग्न कूपांमं इक्षी दीधुं. (पक्खिवित्ता जेणेव मालुया
 कच्छए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता मालुयाकच्छयं अणुपविसइ
 अणुपविसित्ता निच्चले निष्फंदे तुसिणीए दिवसं खवेमाणे चिदइ)
 (इक्षीने ते न्यां मालुका कक्ष उतो त्यां गयो. जधने तेमां प्रवेशीने तेण्हे थूप
 थाप निश्चल अने निश्चेष्ट थधने पोतनेो दिवस पसार कर्यो. ॥ सूत्र ७ ॥

मूलम्--तएणं से पंथए दासचेडे तओ मुहुत्तंतरस्स जेणेव
 देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता देवदिन्नं
 दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कदमाणे विलवमाणे देव-
 दिन्नस्स दारगस्स सब्बओ समंता मग्गणगवेसणं करेइ करित्ता देव-
 दिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे
 जेणेव सए गिहे जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छित्ता धण्णं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खलु सामी ! भद्दा सत्थ
 वाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ, तएणं अहं
 देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि गिण्हित्ता जाव, मग्गणगवेसणं करेमि
 तं न णज्जइ णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा
 अवखित्ते वा पायवडिए धण्णस सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेइ, त . णं
 से धण्णे सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म तेण य
 महया पुत्तसोएणाभिभूये समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धसत्ति
 धरणीतलसि सब्बंगेहिं सन्निवइए, तएणं मे धण्णे सत्थवाहे तओ
 मुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सब्बओ
 समंता मग्गणगवेसणं करेइ देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा
 खुइं वा पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता महत्थं पाहुडं गेण्हइ, गेण्हित्ता जेणेव नगरगुत्तिया
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता
 एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम पुत्तेभद्दाए भारियाए अत्तए
 देवदिन्ने नाम दारए इट्ठे जाव उंवरपुप्फंपिव दुल्लहे सवणयाए किमंग

पुण पासण्याए?, तएणं सा भद्दा देवदिन्नं दारयं सव्वालंकारविभू
 सियं पंथगस्स हत्थे दलाइ जाव पायवडिए तं मम निवेदेइ, तं इच्छा
 मिणं देवाणुप्पिया! देवदिन्नदारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं
 काउं। तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा
 सन्नद्धवद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासणवट्टिया जाव गहियाउयप-
 हरणा धण्णेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अइ-
 गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ
 नगराओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमिच्चा जेणेव जिण्णुज्जाणे जेणेव
 भग्गकूवए तेणेव उवागच्छंते उवागच्छित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स
 सरीरगं निष्पाणं जीवविप्पजढं पासंति, पासित्ता हा हा अहो अक-
 ञ्जमितिकट्ठु देवदिन्नं दारगं भग्गकूवाओ उत्तारेंति उत्तारित्ता धण्णस्स
 सत्थवाहस्स हत्थे दलयंति ॥सू० ८॥

टीका—‘तएणं से पंथए’ इत्यादि। ततःखलु स पान्थको दासचेटकः,
 ,तओ मुहुत्तंतरस्स’ ततो मुहूर्तान्तरस्य=मुहूर्तान्तरं यत्रव देवदत्तो दारकस्थापि
 तस्तत्रैवोपा गच्छंति, उपागत्य देवदत्तं दारकं तस्मिन् स्थाने ‘अपासमाणे’ अपश्यन्

‘तएणं से पंथए दासचेडे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—इसके बाद (से पंथए दासचेडे) वह पान्थकदासचेटक
 (तओ) वहां से (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेवाउवग-
 च्छइ) एक मुहूर्त के बाद जहां देवदत्त को बैठाया था वहां—गया
 (उवागच्छित्ता देवदिन्न दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंद-

तएणं से पंथए दासचेडे इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तए णं) त्थार णाए (से पंथए दासचेडे) पान्थक दास चेटक (तओ
 त्यांथी (मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिण्णे दारए ठविए तेणेव उवागच्छइ)
 ओक मुहूर्त पछी ज्थां देवदत्तने जेसाओ उतो त्यां गयो. (उवागच्छित्ता
 देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे

‘रोयमाणे’ रुदन=साश्रुपातमार्तनाद कुर्वन्, ‘कदमाणे’ क्रन्दन्=उच्चैः स्वरेण रुदन ‘विलवमाणे’ विलपन्=‘कगतो दारकः? तमन्तरेण क्रीदशोऽनर्थो भविष्यति किं करोमि? क गच्छामि?’ इति जल्पन् देवदत्तस्य दारकस्य सर्वतः समन्तान् मार्गणगवेषणां करोति कृत्वा देवदत्तस्य दारकस्य कुत्रापि ‘सुइं वा’ श्रुतिं वा=दारकवृत्तान्तं ‘सुइं वा’ क्षुतिं वा छिकाद्यव्यक्तं तच्चिह्नम्, ‘पउत्तिवा’ प्रवृत्तिं वा=प्रकटतरवार्ताम् ‘अलभमाणे’ अलभमानः=अप्राप्नुवन् यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति

माणे विलवमाणे देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वाओ समता मग्गणगवेषणं करेइ) जाकर उसने उस स्थानपर देवदत्त दारक को नहीं देखा—तो रो पड़ा अश्रु पात करता हुआ आर्तनाद करने लग गया जोर २ से चिल्ला चिल्ला कर रोने लगा, विलाप करने लगा— देवदत्त दारक कहाँ गया—अब—उसके बिना कैसा अनर्थ होगा, क्या करूँ—कहाँ—जाऊँ—इस प्रकार बड़बड़ाने लगा—बाद में उसने उस देवदत्त की वहाँ सब तरफ चारों ओर मार्गणा की गवेषणा की। (करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइंवा पउत्ति वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) करके जब उसे उस देवदत्त दारक की कोई श्रुति नहीं सुनाई दी, छिक्कादि अव्यक्त चिन्ह भी नहीं ज्ञात हो सका तथा स्पष्ट उसकी किसी बात का पता नहीं पड़ा तो वह जहाँ अपना घर था— और जहाँ धन्य सार्थवाह थे— वहाँ आया (उवागच्छित्ता धणं सत्थवाहं एवं वयासी) आकर धन्य सार्थ-

देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वाओ समता मग्गणगवेषणं करेइ) त्यां जधने ते आणक देवदत्तने नहि जेतां रउवा मांड्यो. विलाप करवा लाग्यो. “आणक देवदत्त क्यां जतो रह्यो? ते वगर हुवे शुं थशे? शुं कउं? हुवे क्यां जठं? ‘आ प्रमाणे ते हु.भी थधने विचार करवा लाग्यो. त्थार पछी तेषो योमेर आणक देवदत्तनी तपास करी अने शोध करी. (करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइंवा पउत्तिवा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) शोध करवामां ज्यारे तेने देवदत्तनो रउवा वगेरेने। अवाजे तेमज छींके वगेरेनी अव्यक्त ध्वनी संलग्नाई नहिं अने आणकने। डोछ पणु रीते पत्तो भेजवी शक्यो नहिं त्थारे ते ज्यथां तेनुं घर हुतुं अने धन्य सार्थवाह हुता त्यां आये। (उवागच्छित्ता धणं सत्थवाहं एवं वयासी)

उपगत्य धन्य सार्थवाहमेवमवादीत्—एवं—खलु ! स्वामिन् भद्रा सार्थवाही देवदत्तं दारकं स्नातं यावन्मम हस्ते ददाति, ततः खलु अहं देवदत्तं दारकं कट्यां गृह्णामि, गृहीत्वा यावत्—मार्गणगवेषणां करोमि, तन्न ज्ञायते खलु स्वामिन् ! देवदत्तो दारकः केनापि 'णीएवा' नीतः= मित्रादिना कुत्रापि गुप्तस्थाने प्रापितः 'अवह्निं वा' अपहतः=वौरादिना चोरितः 'अवस्विक्ते वा' अवस्मितः=अधोगर्तादिषु श्लिप्तो वा ? इति प्रोच्य 'पायवडि' पादपतितः=चरणलग्नः सन् धन्यस्य सार्थवाहस्य एतमर्थं 'निवेदेः' निवेदयति=दारकवृत्तान्तं कथयति । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः

वाह से उस प्रकार कहा--(एवं खलु मामी भद्रा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) हे स्वामिन् ? मेरी बात सुनिये भद्रा सार्थवाहीने देवदत्त दारक को स्नान करा कर तथा वेष भूषा से खुसज्जित कर मेरे हाथ में दिया-- (तएणं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) मैंने उसे कटि भाग पर ले लिया (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेषणं करेमि तं न णज्जइ) उसे लेकर मैं कोई कुमार कुमारिका-आदिकों के साथ खेलनेमें लग--गया--खेलने के थोड़ी देर बाद ज्यों ही मैंने उस स्थान पर आकर देखा तो मुझे वहाँ देवदत्त दारक नहीं मिला है । (णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा अवस्विक्ते वा पायवडि धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेः) अतः हे स्वामिन् ? नहीं मालूम कि--देवदत्त दारक को वहाँ से किसी मित्रनेकहीं अन्यत्र रग्व दिया है या किसी चोर ने उसे वहाँ से हर लिया है या किसी खड्डे

आवीने धन्यसार्थवाहने आ प्रमाणो ड्ढुं--(एवं खलु मामी भद्रा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयइ) हे स्वामी ! आणक देवदत्तने नवरावीने सुंदर वस्त्रो तेमज धरेणांओथी अलङ्कृत करीने, लद्रा सार्थवाहीओ भने सोंओ डतो. (तए णं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि) में तेने डेउमां लीधो. (गिण्हित्ता जाव मग्गणगवेषणं करेमि ण ज्जइ) आणकने लठने हुं डेटलाक कुमार कुमारिकाओ वगेरेनी साथे राजमार्ग उपर गयो. त्यां आणकने ओक तरङ्ग ओसाडीने हुं ते गधा आणक अने आणाओनी साथे रमतमां ओक यित्त थल गयो. रमतां रमतां थोडो वणत पसार थयो त्यारे में ओ स्थाने आणकने ओसा डयो डतो. त्यां जठने जेथुं तो भने आणक देवदत्त भण्यो नहि. (णं सामि ! देवदिन्ने दारए केणइ हये वा अवहिए वा अवस्विक्ते वा पायवडि धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं निवेदेः) तेथी हे स्वामी ! डंठ जणर पडती नथी. डे आणकने आपणा डेठ ज मित्रे लठने डंठ णीजे भूडी दीधो छे डे डेठ ओरे

पान्यकदासचेटकस्य एतमथ श्रुत्वा निशाम्य तेन च महता पुत्रगाकेन
'अभिभूए' अभिभूतः=आक्रान्तः सन् 'परसुणियत्तेव' परशुनिकृत्त इव
परशुना=कुठारेण निकृत्तः=छिन्नः 'चंपगपायवेव' चम्पकपादप इव=चम्पक
वृक्ष इव 'धसत्ति धरणीयलमि' 'यस्स' इति शब्देन भूमितले 'सव्वगेहि'
मर्वाङ्गैः 'संनिवइए' संनिपतितः । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः 'ततो
सुहुत्ततरस्स' ततो सुहूर्तान्तरस्य=सुहूर्तस्य पश्चात् सुहूर्तान्तरमित्यर्थः
'आसत्थे' आश्वस्थः, आश्वस्तो वा=प्राप्तचेष्टः 'पच्छागयपाणे' पश्चादाग-
तप्राणः=पूर्वं मृतप्राण इव भूत्वा पुनर्जागरितप्राणः सन् देवदत्तस्य दारकस्य
'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्तात्=सर्वास्तु दिशास्तु मार्गगवेषणं करोति,

आदि में डाल दिया है । इस प्रकार कह कर वह धन्य सार्थवाह के
पैरोंपर गिर पड़ा । (तएणं से धन्ने सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं
सोच्चा णिमम्म तेणय महया पुत्तोसोएणा भिभूए समाणे परसुणियत्ते चंपगपायवे
धसत्ति धरणीतलसि सव्वंगेहिं सन्निवइए) इस प्रकार वह धन्य सार्थवाह
पंथयदासचेटक से इस अर्थ-समाचार-को सुनकर और उसे हृदय में अव-
धृतकर उस महान् पुत्र शोक से युक्त होता हुआ परशु कुठार से काटे गये चंपक
वृक्षके समान समस्त अंगों से इकदम जमीन पर गिर पड़ा । (तएणं
से धन्ने सत्थवाहे तओ सुहुत्ततरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे
देवदिन्नस्स दारगस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेस्सण करेइ) बाद में
वह धन्य सार्थवाह १ सुहूर्त के बाद आश्वस्त हुआ ऐसा उस समय
मालूम हुआ कि मानों इसमें प्राण लौटकर पुनः आ गये हैं—
अपने पुत्र देवदत्त की सब तरफ चारों दिशाओं में मार्गणा गवेषणा

तेनुं अपहरणुं कथुं छि. अथवा आणकने डोछं हुए आडा वगेरेमां ईंछी दीधा छि.
आ रीते डडेतां ते धन्यसार्थवाहुना पगे पडयो. (तए णं से धण्णे सत्थवाहे
पंथयदासचेडयस्स एयमट्ठं सोच्चा णिमम्म तेणय महया पुत्तसोयेणाभि
भूये समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं
सन्निवइए) आ प्रमाणे धन्य सार्थवाहे पंथयदास चेटकना सोढथी अधी विगत
सांलणीने तेने अराणर हृदयमां धारणुकरिने महान् पुत्रशोकथी पीडातो कुडा-
दीथी डापेला यंपाना वृक्षनी जेम ते पृथ्वी उपर पडी गये, (त एणं से धण्णे
सत्थवाहे तओ सुहुत्ततरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दार
गस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेस्सणं करेइ) त्थार आह ओड सुहूर्त
पछी धन्य सार्थवाह लानमां आव्यो ते वणते जणु इरी तेओमां प्राणुनु सव्व-
रणु थयुं डोय तेम दाण्थुं. जिलो थधने ते पोताना पुत्र देवदत्तनी ओमेर तपाय

देवदत्तस्य दारकस्य कुत्रापि श्रुतिं वा क्षुतिं वा प्रवृत्तिं वा अलभमानो
यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'महत्थ' महार्थं=बहुमूल्यं
'पाहुड' प्राभृतम्=उपहारं गृह्णाति, गृहीत्वा यत्रैव 'नगरगुत्तिया' नगर
ग'तृकाः=नगररक्षकाः कोट्टपाला इत्यर्थः तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तन्म-
हार्थं प्राभृतम् 'उवणेइ' उपनयति तेषां समीपे स्थापयति, उपनीय एवम-
वादीत् एवं खलु देवानुप्रियाः ! मम पुत्रो भद्राया भार्याया आत्मजो
देवदत्तो नाम दारकः 'इहे इष्टः=अभिलषितः यावत् 'उंबरपुष्पपिव'
दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणपासणयाए' उदुम्बरपुष्पमिव दुर्लभः श्रव-

करने में लग गया—परन्तु (देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुं वा पउत्तिं वा
अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) देवदत्तदारक की उसे
कहीं पर भी कुछ भी खबर नहीं मिली, छिका आदि चिह्न भी
उसका उसे कहीं दिखलाई नहीं दिया—और न उसकी किसी बात
का ही ठीक २ उसे पता पडा। इस तरह निराश होकर वह अपने
घर पर आ गया। (उवागच्छित्ता महत्थ पाहुडं गेहइ, गेहित्ता जेणेव
नगरगुत्तिया, तेणेव उवागच्छइ) घर आकर उसने बहुमूल्य प्राभृत लिया
और लेकर जहां नगर के रक्षक कोट्टपाल थे वहां गया—(उवागच्छित्ता
तं महत्थं पाहुड उवणेइ, उवणित्ता एवं वयासी)—जाकर उसने वह
बहुमूल्य नजराना उन्हें भेटमें दिया—देकर फिर इस प्रकार बोला
(एवं खलु देवानुप्पिया ! मम पुत्तो भद्राए भारियाए अत्तए—देवदिन्ने
नामं दारण इहे जाव उंबरपुष्पपिव दुल्लहे सवणयाए किमंग पुण

इत्था लाब्धो. पणु (देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा पउत्तिं वा
अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) आणक देवदत्त तेने क्याथ
देखायो नहि. आणकना छींङ वगेरेना अव्यक्त थिद्रो पणु डोछपणु स्थाने संलणाया
नहि. आ रीते धन्य सार्थवाहुने आणक देवदत्त विशेनी थोडी पणु भाडिती भणी
शक्ती नहि अत्ते निराश थअने ते पोताने घेर पाछो इथो. (उवागच्छित्ता महत्थ
पाहुडं गेहइ, गेहित्ता जेणेव नगर गुणाया, तेणेव उवागच्छइ) घेर आवीने
तेणे अहुं द्रव्य वीधुं अने नगररक्षक डोटवाणनी पावे गये. (उवागच्छित्ता त
महत्थं पाहुडं उवणेइ, उवणित्ता एवं वयासी) अअने तेणे अहुंभती
नजरानां डोटवाणने खेटमां आभ्यां अने कथं—(एवं खलु देवानुप्पिया ! मम
पुत्त भद्राए भरियाए अत्तए देवदिन्ने नाम दारण इहे जाव उंबरपुष्प
पिव दुल्लहे सवणयाए किमंगपुणपासणयाए ?) हे देवानुप्रियो ! आलणो

गतया किञ्च पुनर्दर्शनतया=अयमुदुम्बरपुष्पवत् श्रवणगात्रतया दुर्लभः
किं पुनर्दर्शनेन, तस्य नाम श्रवणमपि दुर्लभं वर्तते दर्शनस्य का कथे
ति भावः । ततः खलु=एकदा सा भद्रा भार्या देवदत्तं दारकं स्नातं
सर्वालङ्कारविभूषित पाण्थकस्य हस्ते ददाति यावत् पादपतिनस्तन्मम निवे-
दयति. तत्=तस्मात् कारणात् इच्छामि खलु हे देवानुप्रियाः देवदत्तस्य
दारकस्य सर्वतः समन्तान्मार्गणगवेषणं कर्तुम् । ततः खलु ते नगर-

पासण्याए) हे देवानुप्रियो ! सुनो ! भद्रा भार्या की कुक्षि से उत्पन्न
हुआ देवदत्त नामक मेरा एक पुत्र है जो विशेष इष्ट यावत् उदुम्बर
पुष्प के समान सुनने के लिये भी मुझे दुर्लभ था । उसके देखने
को तो बात ही क्या है (तएणं सा भद्रा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वा-
लंकारविभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाइ) उस देवदत्त दारक को भद्रा भार्याने
स्नान करा कर और समस्त अलंकारों से विभूषित कर पांथक के
हाथमें दिया । (जाव पायपडिए तं मम निवेदेइ) वह उसे गोद में
लेकर क्रीडा के लिये राजमार्ग ले गया साथ में और भी कई बालक
बालिकाये थीं--उसने वहां जाकर उसे एक तरफ एकान्त स्थान में
रख दिया और स्वयं उन बालक बालिकाओं के साथ खेलने लग गया ।
थोडा समय बाद जब वह वहां आया तो क्या देवता हैं कि वहां देवदत्त
नहीं हैं आकर उसने मेरे पैरों में पडकर मुझसे यह समाचार
निवेदित किया है । अतः (इच्छामि णं देवानुप्रिया ! देवदिन्नदारगस्स
सव्वओ समन्ता मगगणगवेषणं काउ) अतः मैं चाहता हूँ कि हे देवा

भारी पत्नी लद्राना उदरथी जन्मेवो देवदत्त नामे भारे पुत्र हुतो. जे मने जहु ज
छष्ट हुतो. तेने जेवानी बात तो हर रही पणु उदुम्बरना पुष्पनी जेम तेनुं नाम श्रवण
पणु असंखव हुतुं. (तएणं सा भद्रा देवदिन्नं दारयं ण्हायं सव्वालंकार-
विभूसिय पंथगस्स हत्थे दलाइ) देवदत्तने लद्राभार्याये नवडावीने अधां धरेणुं-
ओथी सुसज्ज कथी अने पांथकने सोंध्यो. (जाव पायपडिए, तं मम निवेदेइ)
आणकने ते डेडमां लधने राजमार्ग उपर रमाडवा लछ गयो. तेनी साथे धणु
आणके अने आणाओ हुती. त्यां जधने तेणु आणक देवदत्तने अेक तरङ्ग जेसाडी
दीधो. अने जते ते जीज आणकेनी साथे रमतमां पडी गयो. थोडा वधत पछी
ज्यारे ते त्यां आव्यो त्यारे आणक देवदत्त तेने जड्यो नहि. भारी पासे आवीने
तेणु आ अधी बात करी छे. (इच्छामि णं देवानुप्रिया ! देवदिन्न
दारगस्स सव्वओ समन्ता मगगणगवेषण काउ) हुं आहुं छे डे आणक देव-

गाप्तृका धन्यन सार्थवाहन एवमुक्ताः सन्तः 'सन्नद्धवद्धवस्मिकवया' सन्नद्धवद्धवर्मितकवचाः सन्नद्धः=कृतगन्नाहाः=बन्धनोपयोगिमाधनैः सर्ज्जभूताः, वद्धा.कशाब्धनेन, वर्मिताः=शरीरे परिधृताः कवचा यैस्ते तथा, 'उप्पीलियस्सरामणपट्टिया' उत्पीडितशरामनपट्टिकाः—'उप्पीलिय' उत्पीडिता.=गुणारोपणेन नमिताः 'सरामणपट्टिया' शरामनपट्टिकाः=धनुः पट्टिका यैस्ते तथा, यावत् 'गहियाउहपहरणा' गृहीतायुधप्रहरणाः 'गहिय' गृहीतानि 'आउह' आयुधानि=धनुरादीनि 'पहरणा' पहरणानि=असिकुन्तादीनि यैस्ते तथा, एवम्भूताः सन्तो नगरगोप्तृकाः धन्येन सार्थवाहेन सार्द्धं राजगृहस्य नगरस्य बहूनि 'अङ्गमणाणि य' अतिगमनानि च प्रवेशमार्गाः, इत्यादि—स्थानानि तेषु यावत् प्रवासु च मार्गगवेपणं कुर्वन्तो राजगृहान्नगरात्प्रतिनिष्क्रामात्, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव जीर्णोद्यानं

लुप्रियो ! आप लोक उस देवदत्त दारक को सब आर चारो दशाओं में मार्गणकरे गवेपण करे । (तएणं से नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धवद्धवस्मिकवया उप्पीलियसरामनवट्टिया जाव गहियाउयपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं मद्धिं रायगिहस्म बहूणि अङ्गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेप्पणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिणिक्खमंति) धन्य सार्थवाह से इस प्रकार कहे वे नगर रक्षक जन बंधनोपयोगी साधनों से सर्ज्जभूत हुए कशाब्धन से बद्ध हुए और शरीर पर कवचों को पहिन २ कर अपने २ धनुषों पर प्रत्यंचा आरोपित कर यावत् आयुध और प्रहरणों को लेले कर धन्यसार्थवाह के साथ राजगृह नगर के गमनागमनों के स्थानों की यावत् प्रपा (पिथाउ) आदि स्थलोंकी मार्गणा गवेपणा करते हुए राजगृहनगर से निकले ।

हत्तनी तमे णधा भणीने थोमेर तपासु डरे. (तएणं से नगरगुत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नद्धवद्धवस्मिकवया उप्पीलियसरामनवट्टिया जाव गहियाउयपहरणा धन्नेणं सत्थवाहेणं मद्धिं रायगिहस्म बहूणि अङ्गमणाणि य जाव पवासु य मग्गणगवेप्पणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिणिक्खमंति) धन्य सार्थवाहनी आ रीते वात सांलणीने ते णधा नगर रक्षकओ थोरे वगेरे गुनेगाशेने णाधवा थोय्य साधने साथे दीधा, तेमज्ज डेरओ थो धाया अने शरीरे डवथो पडिरीने थोतपोताना धनुथो उय, प्रत्यंचा यटावी आ प्रमाणे तेथो णधा आयुधो तेमज्ज प्रहरणो लधने धन्य सार्थवाहनी साथे राजगृह नगरना अवर जवरना स्थानोनी तेमज्ज परणो वगेरे स्थणोभा

યત્રેવ ભગ્નકૂપસ્તત્રવોપાગચ્છાન્તે, ઉપાગત્ય દેવદત્તસ્ય દારકસ્ય શરીરક
નિષ્પાણં નિશ્ચેષ્ટં જીવવિપ્રત્યક્તં પश्यति. દૃષ્ટ્વા 'હા ! હા ! અહો ! અકજ્જ'
હા ! હા ! અગ્રે અકાર્યપૂ=અનિષ્ટં મઝ્ઝાતમ્ ? ડનિક્કુત્વા=ડનિ પ્રોચ્ય દેવદત્તં
દારકં ભગ્નકૂપાત્ 'ઉત્તારેતિ' ઉત્તારયન્તિ=વહ્નિર્નિષ્કાશયન્તિ ઉત્તાર્ય ધન્યસ્ય
સાર્થવાહસ્ય હસ્તે દદતિ. ॥ સૂ. ૮ ॥

મહમ્—તણ પાં તે નગરગુત્તિયા વિજયસ્સ તક્કરસ્સ
પયમગ્ગમણુગચ્છમાણા જેણેવ માલુયાકચ્છણ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ
ઉવાગચ્છિત્તા માલુયાકચ્છયં અણુપવિસંતિ અણુપવિસિત્તા વિજયં
તક્કરં સસકલ્લં સહોઢં સગેવેજ્જં જીવગ્ગાહં ગિણ્હતિ ગિણ્હિત્તા અટ્ટિ-
મુટ્ટિજાણુકોપ્પરપહારસંભગ્ગમહિયગત્તં કરેતિ, કરિત્તા અવઉડગ
બંધણં કરેતિ કરિત્તા દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ આભરણં ગેણ્હંતિ ગેણ્હ-

(પડિનિક્કલમિત્તા જેણેવ જિણુજ્ઞાણે જેણેવ ભગ્નકૂવણ તેણેવ ઉવાગચ્છઈ)
નિકલ કર વે ફિર વહાં આયે જહાં વહ જીર્ણ ઉદ્યાન ઓર વહ ભગ્નકૂપ
થા । ઉવાગચ્છિત્તા દેવદિન્નસ્સ દારગસ્સ સરીરગં નિષ્પાણં નિચ્ચેટ્ઠં જીવ
વિપ્પજઢં પાસંતિ પાસિત્તા હા હા અહો અકજ્જમિત્તિ કટ્ટુ દેવદિન્નં દારગં
ભગ્નકૂવાઓ ઉત્તારેતિ ઉત્તારિતા ધણ્ણસ્સ સત્થવાહસ્સ હત્થે દલયંતિ) આકર
કે ઉન લોગોંને દેવદત્ત દારક કે શરીરકો નિષ્પાણ નિશ્ચેષ્ટ ઓર જીવ
સે વિપ્રમુક્ત દેસ્વા દેસ્વકર “હાય હોય્ય યહ મહાન્ અનર્થ હુઆ” હિસ પ્રકાર
કહકર દેવદત્ત દારક કો ઉસ ભગ્નકૂર્ણ સે વાહર નિકાલા । વાહર નિકાલ
કર ફિર ઉસે ધન્ય સાર્થવાહ કે હાથ સેં સોંપ દિયા । સૂત્ર ॥ ૮ ॥

શોધ કરતા રાજગૃહ નગરની બહાર નીકળ્યા (પડિનિક્કલમિત્તા જેણેવ જિણુ-
જ્ઞાણે જેણેવ ભગ્નકૂવણ તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) બહાર નીકળીને તેઓ કરતા
કરતા જીર્ણ ઉદ્યાન તેમજ ભગ્ન કૂવાની પાસે આવ્યા. (ઉવાગચ્છિત્તા દેવદિન્નસ્સ
દારગસ્સ સરીરગં નિષ્પાણં નિચ્ચેટ્ઠં જીવવિપ્પજઢં પાસંતિ પાસિત્તા હા હા
અહો અકજ્જમિત્તિ કટ્ટુ દેવદિન્નં દારગં ભગ્નકૂવાઓ ઉત્તારેતિ ઉત્તારિતા ધણ્ણસ્સ
સત્થવાહસ્સ હત્થે દલયંતિ) ત્યાં તેઓએ બાળક દેવદત્તના શરીરને નિષ્પાણ,
નિર્જીવ અને નિશ્ચેષ્ટ જોયું અને જોધને “અરે ! અરે !! બહું ખોટું થયું” આ
પ્રમાણે કહીને તેઓએ બાળક દેવદત્તના શરીરને ભગ્ન કૂવામાંથી બહાર કાઢ્યું.
બહાર કાઢીને ધન્ય સાર્થવાહને તે શરીર સોંપી દીધું. ॥ સૂત્ર ॥ ૮ ॥

ता विजयस्स तक्रस्स गीवाए बंधंति बंधित्ता मालुया कच्छगाओ
 पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव उवा
 गच्छंति उवागच्छित्ता रायगिहं नगरं अणुपविसंति अणुपविसित्ता
 रायगिहे नयरे सिंघाडगतियचउक्कचच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य
 लयप्पहारे य छिवापहारे य निवाएमाणा २ छारं च धूलिं च कय-
 वरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा एवं
 वयंति,—एसणं देवाणुप्पिया ! विजए नामं तक्ररे जाव गिहे
 विव आसिसभक्खी वालघायए वालमारए, तं नो खल्ल देवा
 णुप्पिया । एयस्स केइ राया वा रायपुत्ते वा रायमच्च वा अवरज्झइ
 एत्थट्ठे अप्पणो सथाइं कम्माइं अवरज्झंति तिकहु जेणामेव चार
 गसाला तेणामेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता हडिबंधणं करेति
 करित्ता भत्तपाणनिरोहं करेति, करित्ता तिसंझं कसप्पहारे य जाव
 निवाएमाणा २ विहरंति । तएणं से धण्णे सत्थवाहे मित्तनाइ
 नियगसयणसंबंधिपरयणेणं सद्धि रोयमाणे जाव विलवमाणे
 देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इट्ठिसक्कारसमुदएणं नीह
 रणं करेइ, करित्ता वहुइं लोइयाइं मयगकिच्चाइं करेइ करित्ता
 केणइ कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि होत्था ॥ सू. ८ ॥

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि । ततः खलु तदनु=सज्जीभूतानन्तरं जिगमिषवो
 ते नगरगाप्तृणाः=नगररक्षकाः विजयस्य तक्रस्य ‘पयसगं’ पदमार्गं=पदन्यासम्

तए णं ते नगर गुत्तिया इत्यादि ॥

ट्कार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते नगर गुत्तिया) वे नगर रक्षक (विजयस्य

तएणं ते नगरगुत्तिया इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाढ (ते नगरगुत्तिया) नगर रक्षके (विजयस्य

चरणविह्वल 'अणुगच्छमाणा' अनुगच्छन्तो यत्रैव मालुकाकक्षकस्तत्रैवोपागच्छन्तः,
उपागत्य मालुकाकक्षकसन्तुप्रविशन्ति, अनुप्रविश्य विजय तत्करं 'ससक्खं' ससाक्ष्य
समाक्षेपित्यर्थः 'सहोढ' सहोढ=समोपं चौर्यापहनवस्तुमहितं देवदत्तदार-
काच्छाग्युक्तमित्यर्थः, 'सगेवेज्ज' सग्रेवेयकं=ग्रीवाबन्धनसहितं गलबन्धन-
रुद्धं गले रज्जुं बद्धेत्यर्थः, तं 'जीवग्गाह' जीवग्गाहं=जीवन्तं 'गिहन्ति' गृह्णन्ति
गृहीत्वा 'अट्टिसुट्टिजाणुकोप्परपहारसंभगमहियगत्तं' अस्थिसुट्टिजानुकूर्परप्रहार
संभग्न मथितगात्रम्-अस्थि च सुट्टिश्च जानुनी च कूर्परौ च-अस्थिसुट्टिजानुकूर्पराः,
तेषु तैर्वा ये प्रहारास्तैः 'संभग' सम्भग्नं=चूर्णितं 'महिय' मथितं=जर्जरितम्
'गत्तं' गात्रं=शरीरं यस्य स तं=भग्नसकलशरीरमन्विस्थानं कुर्वन्ति. कृत्वा
'अवउडगदंधणं' अवकोटकबन्धनम्-अवकोटकेन बाहोः गिरसश्च पश्चाद्बागा-

तत्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छण तेणेव उवागच्छन्ति)
विजयतस्कर के पाद चिह्नों का अनुसरण करते हुए वहां पहुँचे जहाँ
वद (मालुका काच्छथा उवागच्छिता मालुयाकच्छय अणुपविसन्ति)
पहुँचकर वे उसमें घुसे (अणुपविसित्ता विजय तत्करं ससक्खं सहोढ
सगेवेज्जं जीवग्गाह गिहन्ति) घुसकर उन्होंने उसके गलेमें रस्सी बाँधकर जीना
ही ममाक्ष्य देवदत्त दारक के अलंकार रूप साक्ष्य सहित पकड़ लिया। गिहित्ता
अट्टिसुट्टि जाणुकोप्परपहारसंभगमहियगत्तं करेति) पकड़कर उन्होंने उस की
हड्डियों में सुट्टियों में, छुटनों में, कुहनियों में, खूब प्रहार किये—इससे
उसका शरीर का चूर २ हो गया—जर्जरित हो गया। तात्पर्य यह
कि उसे इतनी बुरी तरह उन लोगोंने पीटा कि जिससे उसके शरीर
की समस्त संधियां भग्न हो गई। (करित्ता अवउडगदंधणं, करेति

तत्करस्स पयमग्गमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छण तेणेव उवागच्छन्ति)
विजय नामना चोरना पगना चिह्नेने अनुसरता मालुका कक्षभां पडोन्था
(उवागच्छिता मालुयाकच्छयं अणुपविसन्ति) अने मालुका कक्षभां पेडा
अणुपविसित्ता विजयं तत्करं ससक्खं सहोढ सगेवेज्जं जीवग्गाहं
गिहन्ति) पेसीने तेओओ विजय नामना चोरने ससाक्ष्य ओटवे आणक देव-
दत्तना धरेणुओनी साथे ७ गणामा घेरी आंधीने लुवतो ७ पड्डी दीघा
(गिहित्ता अट्टिसुट्टिजाणुकोप्परपहारं संभगमहियगत्तं करेति)
पड्डीने तेओओ चोरना डाउकां, भूडीओ, दींओओ अने डोणीओ उपर भूण प्रडारे
क्यां ओथी तेनुं शरीर शिथिल अने भूडा नेपुं थर्छ गयुं भतलण ओ छे तेने
ओवो सभत भार पड्यो छे नेथी तेना शरीरना गधा सांधाओ तूटी गया

नयनपूर्वकं बन्धन यस्य स ता कुर्वन्ति कृत्वा दैवदत्तस्य दारकस्याभरणं
 गृह्णन्ति, गृहीत्वा विजस्य तस्करस्य ग्रीवायां बध्नन्ति बद्धा मालुका कक्षकात्
 प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव राजगृहं नगरं तत्रैवागच्छन्तः. उपा-
 गत्य राजगृहं नगरगन्तुप्रविशन्ति. अनुप्रविश्य राजगृहे नगरे शृङ्गाटकत्रिकवत्पुष्क-
 चत्व महापथपथेषु 'कस्यपहारे य' कशाप्रहारांश्च 'चावुक' इति भोषायाम्,
 'लयप्पहारे य' लताप्रहारांश्च यष्टिप्रहारांश्च 'छिवापहारे य' छिवाप्रहारांश्च=
 चिकणकशाप्रहारांश्च 'निवाणमाणा' निपायन्तः=पुनः पुनः कुर्वन्तः छारं 'क्षारं'=
 अस्म धूलि=रजः कयवर, कचवरं=तृणधूल्यादिपुञ्जं च 'उवरिं' उपरि
 तस्योपरि 'पक्किरमाणा २' प्रकीर्यमाणाः २=पुनः पुनः उत्क्षिपन्तो महता
 महता शब्देन उद्घोषयन्त एव वदन्ति एष खलु देवानुप्रियाः !

करित्ता देवदिन्नस्स आभरणं गेण्हन्ति) मार मार कर फिर उन्होंने उसके
 दोनों हाथों को कमर के पीछे करके बांध लिया और बांध कर उसके
 पास से दैवदत्त दारक के आभरणों को ले लिया । (गेण्हित्ता विजयस्स
 तक्करस्स गीवाए बध्दन्ति बंधित्ता मालुया कच्छगाओ निक्खमन्ति) ले कर
 फिर उन्होंने उस विजय चोर को ग्रीवामें बांधा और बांध कर फिर वे
 उस मालुयाकच्छक से बाहर निकले । (पडिनिक्खमित्ता जेणेव राज गृहे नयरे
 तेणेव उवागच्छन्ति) बाहर निकल कर फिर—वे सबके सब राजगृह नगरी और
 चल दिये (उवागच्छित्ता रायगिहे नयरं अणुणपविसन्ति) चल कर वे राजगृह
 नगर आये ८ अणुपविसित्ता रायगिहे नयरे सिंघाडगनियच्चउक्कचच्चरमहा
 पद्दपद्देषु कसप्पहारे य लयप्पहारे छिवापहारे य निवाणमाणा २ छारं च
 धूलिं च कयवरं च उवरिं पक्किरमाणा २ महयार स्सेणं उग्घोसेमाणा

(करित्ता अउडगवंधणं करेन्ति, करित्ता देवदिन्नस्स दारगस्स आभ-
 रणं गेण्हन्ति) आभ भारी पीटीने तेना भन्ने हाथ पाछण बांध्या अने
 तेनी पासेथी पाण्डे देवदत्तना धरेण्णाम्भो पोताना छुण्णे छ्या. (गेण्हित्ता विजयस्स
 तक्करस्स गीवाए बध्दन्ति बंधित्ता मालुयाकच्छगाओ पडिनिक्खमन्ति)
 छुण्णे छरीने तेण्णाम्भे चोर विजयने पीछे बध्दत गणामां बांध्या अने पछी तेण्णो
 मालुका कच्छथी पाडार नीकल्या (पडिनिक्खमित्ता जेणेव रायगिहे नयरे तेणेव
 उवागच्छन्ति) त्यांथी तेण्णो राजगृह नगर तरङ्ग गया (उवागच्छित्ता रायगिहे
 नयरं अणुपविसन्ति) अने राजगृह नगरमां प्रवेश्या (अणुपविसित्ता रायगिहे
 नयरे सिंघाडगनियच्चउक्कचच्चरमहापद्दपद्देषु कसप्पहारेय लयप्पहारे
 छिवापहारे य निवाणमाणा २ छारं च धूलिं च कयवरं च उवरि पक्किरमाणा
 २ महयार स्सेणं उग्घोसेमाणा एव वयन्ति) राजगृह नगरमां प्रवेशीने

‘वज्रयो नाम तस्करः यावद् गृध्र इवाक्षिपमक्षी बालघातको बालमारकोऽस्ति
तत्=तस्मात्काणाम् नो खलु देवानुप्रियाः ! एतस्य कोऽपि राजा वा राज-
पुत्रो वा राजामात्यो वा ‘अवरज्ज्जइ’ अपराध्यन्ति=न ‘कोऽप्यन्य एनं
पीडयतीत्यर्थः, किन्तु ‘एत्यद्दे अत्रार्थे=एतद्विषये ‘अप्पणो’ आत्मनः=
निजस्य ‘सयाडं कम्मइ’ स्वकानि कर्माणि=स्वकृतान्येव कर्माणि ‘अवर-
ज्ज्जति’ अपराध्यन्ति=एनं पीडयन्ति, ‘उकट्टु’ इति प्रोच्य यत्रव ‘चारणसाला’

एवं नयन्ति) राजगृह नगर से आकरके वहां के शृंगाटक, त्रिक यत्तुष्क
चत्वर और महापथ इन सब मार्गों में उन्होंने उस विजय चार को
कोड़ों से वेतों से चिकने किये हुए कोड़ों--से बार बार और भी
बुरी तरह पीटते हुए उसके ऊपर अस्म धूली और तृण आदि का
कुड़ा करकट बार २ डालते हुए फिर इस प्रकार जोर जोर से घोषण
की--(एएणं देवानुप्रिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्धे त्रिव आमिस्स-
अक्खी बालघायए बालमारए) हे देवानुप्रियों ! यह विजय नाम का
चार है। यह गृध्र पक्षी की तरह आमिष (मांस) का भक्षी है बाल
घातक है और बाल मारक है। (तं नो खलु देवानुप्रिया ! एयस्स
केड राया वा रायपुत्तसे वा रायसच्चे वा अवरज्ज्जइ) सो हे देवानुप्रियों !
इस विषय में इतना न कोई राजा अपराधी है, न राजपुत्र अपराधी है
और न राजा का प्रधान अपराधी है। (एयमद्दे अप्पणो सयाडं कम्म उं
अवरज्ज्जन्ति) किन्तु हमके निज कृत कर्म ही अपराधी बने हुए हैं।
(तिकट्टु) ऐना कहकर (जेणामेव चारणसाला तेणामेव उवागच्छन्ति) वे

शृंगाटक, त्रिक, यत्तुष्क चत्वर अने महापथ आ गंधा मार्गों उपर डेरडा, वेतो
अने थिडणा डरायेला डेरडायेथी सभत रीते (विजययोरने भारतां अने बारबार
तेना उपर राण, माटी अने कयरो वगेरे नाणतां रक्षकेअे मोटेथी घोषणा (ढढेरे)
करी (एसणु देवानुप्रिया विजए नामं तक्करे जाव गिद्ध त्रिव आमिस्स
अक्खी बालघायए बालमारए) हे देवानुप्रियो ! आ विजय नामे योर छे
गीधनी जेम आ मांस जानारे छे, जाण घाती छे अन जाण हत्यारे छे
(न नो खलु देवानुप्रिया ! एयस्स केड राया वा रायपुत्ते वा रायसच्चे
वा अवरज्ज्जइ) ओटवे हे देवानुप्रियो ! आ विषे डोछिणु रीते राजा अपराधी
नथी, राजपुत्र अपराधी नथी, तेमज्ज राजना प्रधान पणु अपराधी नथी
(एयमद्दे अप्पणो सयाडं कम्म उं अवरज्ज्जन्ति) पणु भरी रीते ऐना पोताना
कुर्मा न्नेने अपराधी साभित करे छे (तिकट्टु) आस कडीने (जेणामेव

ચારકગાલા=દારાગારગૃહ તત્રાપાગચ્છાન્ત, ઉપાગત્ય તત્ત્વ 'હૃદિવંધનં'
 હાલવન્ધનં=કાષ્ટાવગેપવન્ધનં 'વેડી' इति भाषाप्रसिद्धे हृदियन्त्रे चन्धनं
 कुर्वन्ति. કૃત્વા 'મત્તપાણનિરોહ' મત્તપાનનિરોધમ્=અગનપાનપ્રતિષેધ કુર્વન્તિ
 કૃત્વા 'તિસંજ્ઞ' ત્રિસન્ધ્યં=પ્રાતર્મધ્યાહ્નસાયંસ્વરૂપે કાલત્રયે કણાપ્રહારાંશ્ચ
 યાવદ્ નિપાતયન્તો નિપાતયન્તો વિહરન્તિ। 'તણં' તતઃ સ્વલુ=ઇતઃ સ
 ધન્યઃ સાર્થવાહા મિત્રજ્ઞાતિનિજકસ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનેન સાર્દ્ધં રુદન્
 યાવદ્ વિલપન્ દેવદત્તામ્ય દારકમ્ય શરીરસ્ય 'મહયા ઈઠ્ઠીસકારસમુદણં'
 મહતા ઋદ્ધિમત્કારસમુદયેન=મહતા=વિમ્તીર્ણેન ઋદ્ધયા=યસ્યાદિ સામગ્રા
 સ્વત્કારઃ=મૃતશરીરમમ્માનં તેન, સમુદયેન=જનસંઘેન ચ 'નીહરણ' નિર્હરણં=
 ગવસ્ય શ્મશાનધૂમિનયનં કરોતિ. કૃત્વા મૃતકશરીરદહનક્રિયાનન્તરં વહ્નિ

કારાગાર (કૈદગ્વાના) જહાં શ્રા। વહા ગયે ઉવાગચ્છિત્તા હૃદિવંધનં કરેંતિ)
 વહાં જાકર વે ઉસે હૃદિયત્ર મેં બાંધ દેતે હૈં। (કરિત્તા મત્તપાણનિરોહં
 કરેંતિ કરિત્તા તિસંજ્ઞં કસપ્પહારે ય જાવ નિવાણમાણા ૨ વિહરતિ)
 વાદ મેં ઉસે જ્વાનાપોના દેના વંધ કર દેતે હૈં। ઓર ત્તીનોં સંધ્યા કે
 સમય (સુવહ દો પહર તથા માંયકાલ) ઉસે કોઢે આદિ કે પ્રહારોં
 ને જર્જરિત શરીર કર દેતે હૈં। (તણ સે ધન્ને સત્થવાહે મિનનાહ
 નિયગસયણસંવધિપરિયણેણં સદ્ધિં રોયમાણે જાવ વિલવમાણે દેવદિ
 ન્નમ્મ દારગસ્સ સરીરસ્સ મહયા ઈઠ્ઠીસકારસમુદણં નીહરણં કરેહ)
 હમકે વાદ ઉમ્મ ધન્ય સાર્થવાહને મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજક સ્વજન, સમ્બન્ધી
 ઓર પરિજનોં સે યુક્ત હોકર રોતે હુણ યાવત્ વિલાપ કરતે હુણ અપને
 દેવદત્ત દારક કે શરીરકી વડે મારી ઉત્સવ કે સાથ અર્થો નિકાલી। --

ચારકગાલા તેણામેવ ઉવાગચ્છન્તિ) તેઓ જેલ તરફ ગયા. (ઉવાગચ્છિત્તા
 હૃદિવંધનં કરેંતિ) ત્યાં બંધને તેઓએ ચોરને હૃદિયત્ર (લાકડાની બેડી)મા
 બંધન કર્યો 'કરિત્તા મત્તપાણનિરોહં કરેંતિ કરિત્તા તિસંજ્ઞં કસપ્પહારે ય
 જાવ નિવાણમાણા ૨ વિહરન્તિ' ત્યાર બાદ તેઓ ચોર ને ખાવા
 પીવાની બધી વસ્તુઓ આપવાની બંદ કરે છે અને સવાર, બપોર અને સાંજ
 ત્રણે સંધ્યાના સમયે દોરડા વગેરેના પ્રહારોથી તેના શરીરને શિથિલ અને બળ્લરિત
 કરી નાખે છે. (તણ સે ધન્ને સત્થવાહે મિણેનાહનિયગસયણસંવધિપરિ-

યણેણં સદ્ધિં રોયમાણે જાવ વિલવમાણે દેવદિન્નમ્મ દારગસ્સ સરીરસ્સ મહયા
 ઈઠ્ઠીસકારસમુદણં નીહરણં કરેહ) ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે મિત્ર, જ્ઞાતિ,
 નિજક, સ્વજન, સબંધી અને પરિજનોની સાથે મળીને રડતાં રડતા અને કરુણ કંદન
 કરતાં બાળક દેવદત્તના શરીરની બહુ મોટા ઉત્સવ રૂપે શ્મશાનયાત્રા કાઢી. શ્મશા-

लौ ककानि=शोकमन्वन्वीनि 'मयगकिच्चाडं' मृतककृत्यानि=मृत कनिशुभ
स्वन्यिकायाणि कराति, कृत्वा 'केणइ कालंतरेण' केनचित्कालान्तरेण=कनिष
यकालानन्तरम् 'अवगयसोए' अवगतशोकः=शोकरहितो जातश्चाप्यासीत् ॥ अ० ९॥

मूलम्— तएणं धणणे सत्थवाहे अन्नया कयाइं लहूसयंसि
गयावराहंसि संपलत्ते जाए यावि होत्था, तएणं ते नगरगुत्तिया
धणणं सत्थवाहं गेण्हंति गेण्हत्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति,
उवागच्छित्ता चारगं अणुपविसंति, अणुपविसित्ता विजएणं तकरेणं
सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेति । तएणं सा भद्दा भारिया कल्लं
जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ, उवक्खडित्ता भोयणपिडयं
करेइ, करित्ता भोयणाइं पक्खिवइ लंछियमुद्धियं करेइ, करित्ता
एगंच सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दग्गवारयं करेइ, करित्ता पंथयं दास-
चेडं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया ।
इमं विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धणणस्स सत्थवाहस्स
उवणेहि, तएण से 'थए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए एवं नुत्ते
समाणे हट्टुट्टे तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं
दग्गवारयं गेण्हइ, गेण्हत्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ,
पडिनिक्खमित्ता रायगिहे नगरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला

इसमे बहुत अधिक जन समूह मम्मिलित हुआ था । (करित्ता बहूडं लोड-
या मयगकिच्चाडं करेइ, करित्ता कालंतरेण अवगयसोए जाए यावि होत्था)
बाद में उमने अनेक औं भी लौकिक कृत्य किये । कर के, फिर
धीरे २ वह अपने पुत्र के शोक से भी रहित हो गया । सूत्र ॥ ९ ॥

नयात्रामा धणु भाणुसो ओड्डा थया उता (करित्ता बहूडं लोडयाडं मयगकि-
च्चाडं करेइ, करित्ता कालंतरेण अवगयसोएजाए यावि होत्था) त्थारपणी धन्य-
सार्थवाडे पुत्रनी अन्त्येष्टी भरणु पणीनी उत्तर डिया सणधी धणु लौकिक
धर्मोद्ध्यां अने आम ते वणत पसार थतां धीमे धीमे पुत्र शोकने पणु बूली गये ॥ अ० ९॥

जेणेव धणणे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भोय-
 णपिडयं ठावेइ, ठावित्ता उल्लंछेइ, उल्लंछित्ता भायणाइं गेण्हइ
 गेण्हित्ता भायणाइं धोवेइ, धोवित्ता हत्थसोयं दलयइ, दलयित्ता
 धणणं सत्थवाहं तेणं विउलेणं असणं ४ परिवेसइ, तएणं मे
 विजए तकरे धणणं सत्थवाहं एवं वयासी—तुमणं देवाणुप्पिया !
 मम एयाओ विउलाओ असण० ४ संविभागं करेहि, तएणं से
 धणणे सत्थवाहे विजय तकरं एवं वयासी अविद्याइं अहं विजया !
 एयं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाणं वा दलएज्जा उक्कुरु-
 डियाए वा णं छुट्ठेज्जा नो चेव णं तव पुत्तवायगस्स पुत्तमारगस्स
 अरिस्सवेरियस्स पडिणीयस्स पञ्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ
 असण० ४ संविभागं करेज्जामि, तएणं से धणणे सत्थवाहे तं
 विउल असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पंथयं पडिविसज्जेइ,
 तएणं से पंथए दासचेडे तं भोयणपिडगं गिण्हइ, गिण्हित्ता जामेव
 दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए, तएणं तस्स धणणस्स सत्थ-
 वाहस्स तं विउलं असणं ४ आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे
 णं उव्वाहित्था, तएणं से धणणे सत्थवाहे विजयं तकरं एवं वयासी
 —एहि ताव विजया ! एगंतमवकमामो जेणं अहं उच्चारपासणं
 परिट्ठुवेमि, तएण से विजए तकरे धणणं सत्थवाहं एवं वयासी—
 तुवमं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ आहारियस्स अत्थि उच्चारे वा
 पासवणे वा ममंणं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि
 य जाव लयापहारेहि य तण्हाए य लुहोय य परव्भवमाणस्स णत्थि
 केइ उच्चारे वा पासवणे वा तं छंदेणं तुमं देवाणुप्पिया ! एगंते

अवक्रमित्ता उच्चारपासवणं परिटुवेइ, तएणं से धणणे सत्थवाहे
 विजएणं तकरेणं एवं वुत्ते समाणे तुसिणीए संचिटुइ, तएणं से
 धणणे सत्थवाहे मुहुत्तंतरस्स बलियतरांगं उच्चारपासवणेणं उववाहिज्ज-
 माणे विजयं तकरं एवं वयासी—एहि ताव विजया ! जाव अव-
 क्रमामो, तएणं से विजए धणणं सत्थवाहं एवं वयासी—जइणं
 तुमं देवाणुप्पिया ! तओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेहि
 तओहं तुब्भेहिं सद्धिं एगंतं अवक्रमामि, तएणं से धणणे सत्थवाहे
 विजयं एवं वयासी—अहणं तुब्भं तओ विउलाओ असणं ४
 संविभागं करिस्सामि, तएणं से विजए धणणस्स सत्थवाहस्स एय-
 मट्ठं पडिसुणेइ, तएणं से विजए धणणेणं सद्धिं एगंते अवक्रमेइ
 उच्चारपासवणं परिटुवेइ, परिटुवित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए
 तमेव ठाणं उवसंकमित्ता विहरइ, तएणं सा भद्दा कल्लं जाव
 जलंते विउलं असणं ४ जाव परिवेसेइ, तएणं से धणणे सत्थ
 वाहे विजयस्स तकरस्स तओ विउलाओ असणं ४ संविभागं
 करेइ, तएणं से पंथए भोयणपिडयं गहाय चारगाओ पडिनिक्ख-
 मइ, पडिनिक्खमित्ता रायगिहं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सए
 गिहे जेणेव भद्दा भारिया सत्थवाही तेणेव उवागच्छइ, उवा
 गच्छित्ता भद्दं सत्थवाहिणिं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिए !
 धणणे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ
 विउलाओ असणं ४ संविभागं करेइ । तएणं सा भद्दा सत्थ-
 वाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिएएयमट्ठं सोच्चा आसुरुत्ता रुट्ठा जाव
 मिसिमिसेमाणा धणणस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जइ ॥सू. १०॥

टीका—तए णं से इत्यादि । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहोऽन्यदा कदाचित्—एकस्मिन् कस्मिंश्चित्समये 'लहूसयंसि रायावराहंसि' लघुस्वके राजापराधे=रनौके राजकर्मप्रदानरूपे भूपापगाधे सति केनाऽपि पिशुनेन भूपाय 'संपलत्ते' संपलपितः=अपराधित्वेन कथितो जातश्चाप्यासीत् । ततः खलु=पैशुन्यप्रलपनानन्तर ते नगरगोप्तृका धन्य सार्थवाहं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव चारकः=कारागारस्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य चारकमनुप्रवेशयन्ति. अनुप्रवेश्य विजयेन तत्करेण सार्द्धम् 'एगयओ' एकतः=एकत्र तेन सहैव एकस्मिन् हाडियन्त्रे 'वेडी' इति भाषाप्रसिद्धे हडिवन्धनं कुर्वन्ति । ततः खलु मा भद्रा भार्या कल्ये याचज्ज्वलति=धन्यश्रेष्ठिनी हडिवन्धनस्य द्वितीयदिवसे सूर्योदये सति विपुलं=विस्तीर्णं स्वपतिभोजनाहम् अशनं पानं स्वाद्यं स्वाद्यं=नानाविधमशनादिकम् 'उवखडेड' उपकरोमि=नीरकहिङ्-

नए ण से धण्णे सत्थवाहे इत्यादि ।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) वह धन्यसार्थवाह (अन्नया कयाडं) किसी एक समय (लहूसयंसि रायावराहंसि) टेक्स न देने के छोटे अपराध में (संपलत्ते जाए याचि होत्था) राजा के पास किसी चुगल खोरने फंसा हुआ कह दिया । (तएणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेह्णन्ति) इसके बाद नगरक्षकोंने उस धन्य सार्थवाह को पकड़ लिया । (गेह्णित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविससति) पकड़ कर वे उसे जहां कारागार था वहां ले गये लेजाकर उन्होंने उसे कारागार में बन्द कर दिया । (अणुपविसित्ता विजएण तक्करेणं सद्धि एगयओ हडिवंधणं करेन्ति) बन्द करके उसे जहां वह विजयचोर था वहीं उसीकी वेडी से बांध दिया । (तएण मा भद्रा भारिया कल्लं

‘(त एणं से धण्णे सत्थवाहे’ इत्यादि !

टीकार्थ--(तएणं) त्थार पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्यसार्थवाहे (अन्नया कयाडं) डेध थेड वणते (लहूसयंसि रायावराहंसि) डर न आपवा डपी नाना अपराध णदल (संपलत्ते जाए याचि होत्था) डेध थडियाथे राजनी पासे पछांथाडी दीधो. (त एणं ते नगरगुत्तिया धण्णं सत्थवाहं गेह्णन्ति) त्थार णाद नगर रक्षकेथे धन्य सार्थवाडने पडथे। (गेह्णित्ता जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छित्ता चारगं अणुपविससति) पडडीने तेथे। तेने जेलमां लछ गया अने तेमा पूरी दीधो (अणुपविसित्ता विजएणं तक्करेणं सद्धि एगयओ हडिवंधणं करेन्ति) न्था विजय नामे थोर हुतो त्यां ज धन्यसार्थ वाडने पणु जेडीथी आधी दीधो. (तएणं सा भद्रा

ग्यादिना संस्कारपूर्वकं पवति, उपस्कृत्य 'भोयणपिडयं' भोजनपिटक=भोजन-
भरणाय पिटकं=सम्पुष्टकम् 'पिटारा' 'कटोरदान' 'डब्बा' इति. सम्प्रति
काले 'टीफनबोक्स' इति च प्रसिद्ध 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा=
मज्जयित्वा तस्मिन् 'भोयणाइ' भोजनानि=खाद्यपदार्थानि 'पक्खिबड' प्रक्षि-
पति=स्थापयति, प्रक्षिप्य 'लंछियमुदियं' लाछिडा मुद्रिं लाछिडतं=रेवादिचिह्न-
युक्तं, मुद्रितं=आक्षादिमुद्रासादितं 'करेइ' करोति=सज्जयति, कृत्वा एकंच
'सुरभिवरवारिपडिपुन्नं' सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णं-सुरभि=केतकीपाटलादि
सुगन्धवासितं चरं श्रेष्ठं स्वच्छं वारि=जल, तेन प्रतिपूर्णं=भृतं 'दग्गवारयं'
दकवारकं=जलपात्रविशेषं 'झारी' इति भाषा प्रसिद्धं जलपात्रं 'करेइ'
करोति=सज्जयति, कृत्वा, पान्यकं दासवेष्टकं शब्दयति शब्दयित्वा एवम्वादीत्-गच्छ-

जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ) डमके बाद उस भद्रा सार्थ-
वादीने दूसरे दिन प्रातः काल जब सूर्यप्रकाशित हो चुका तब ४
प्रकारका आहार तैयार किया--(उवक्खडित्ता भोयणपिडयं करेई--
करित्ता भोयणाइं पक्खिबड, लंछियमुदियं करेइ,--करित्ता एगंच सुरभि-
वरवारिपडिपुन्नदग्गवारयं करेइ) जब आहार निष्पन्न हो चुका तब उसने
उसके रखने के लिये एक कटोरदान तैयार किया। जब कटोरदान
स्वाफ सुथर रूप से तैयार हो चुका तब उसमें उसने आहार को
रख दिया--आहार रखकर फिर उसे लाख की मुद्रा से मुद्रित कर
दिया। कटोरदान को मुद्रित करने के बाद फिर उसने एक सुगन्धित
उत्तम जल से प्रतिपूर्ण झारी को तैयार किया। (करित्ता पंथयं दास-
चेड सदावेइ, सदाविता एव वयासी) झारी तैयार कर उसने फिर
पांथक दास चेष्टक को बुलाया--और बुलाकर उसने इस प्रकार कहा--

भरिया कलं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडेइ) त्थार आह लद्दालायां
सार्थवादीये भीम द्विसे सवारं सूरज उदय पामतां चारत्तनो आहार तैयार करावडाव्यो.
(उक्खडित्ता भोयणपिडयं करेई करित्ता भोयणाइं पक्खिबड, लंछियमुदियं
करेइ, करित्ता एगंच सुरभिवरवारिपडिपुन्नदग्गवारयं करेइ) आहार न्यारे तैयार
थय गयो त्थारे तेण्णे आहारने भूक्वा भाटे उणो तैयार क्यो न्यारे साइ पाणीथी उणो
धोवाधने साइ थय गयो त्थारे तेमां आहार भूकी दीधो. आहार भूकीने दाण वगेरे
लगावीने तेने जण्णर जंघ करी दीधो. उणात्तुं "सील" करीने तेण्णे ओइ सुवाज
युक्त जण्णथी पूर्ण लरेली जरी तैयार करी.(करित्ता पंथयं दासचेडं सदावेइ,
सदाविता एव वयासी) जरी तैयार करीने तेण्णे पाथकदास चेष्टकने बोलाव्यो. अने

खलु त्वं देवानुप्रिय! इदं त्रिपुल=प्रचुरम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं गृहात्वा चार
कशालायां धन्यस्य सार्थवाहस्य 'उवाणेहि' उपनय=समीपे प्रापय। ततः खलु
स पान्थको दासचेटको भद्रया सार्थवाहा एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टस्तद्
भोजनपिटकं, तच्च सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णदगवारकं गृह्णति, गृहीत्वा
स्वकाद् गृहात् प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहे नगरे मध्यमध्येन
यत्रैव चारकशाला, यत्रैव धन्यः सार्थवाहस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य

(गच्छ णं तुण देवाणुप्पया। विउलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धन्नस्स
सत्थवाहस्स उवाणेहि) हे देवानुप्रिय! तुम इस त्रिपुल अशन. पान, खाद्य
और स्वाद्य--आहार का लेकर कारावास में धन्य सार्थवाह के पास
पहुँचा आओ। (तएणं से पंथए दासचेडए भद्राए सत्थवाहीए एवं वुत्तो
समाणे हट्टुत्ते तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं
गेह्लइ) भद्रा सार्थवाही के इस कथन को सुनकर वह पान्थक दास चेटक
बहुत अधिक हर्षित हुआ और संतुष्ट हुआ। तथा उस भोजन के भरे
हुए डिब्बेको एवं सुगन्धित उत्तम जल से परिपूर्ण उस झारी को
उसने ले लिया। (गेह्लत्ता सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ) लेकर वह
अपने घर से निकला--(पडिनिक्खमिन्ता रायगिहे नयरे मज्झं मज्झेणं
जेणेव चारगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ) निकल कर
वह राजगृह नगर के ठीक बाँचो बीच के मार्ग से हाता हुआ जहाँ
वह कारावास एवं धन्य सार्थवाह था वहाँ गया--(उवागच्छिन्ता भोयण

तेने आ प्रमाणु तेह्युं--(गच्छ ण तुम देवाणुप्पया! विउलं असणं ४ गहाय
चारगसालाए धन्नस्स सत्थवाहस्स उवाणेहि) हे देवानुप्रिय! तमे आ
पुष्कण प्रमाणुमां जनावेला अशन, पान, खाद्य अने स्वाद्य आहारने लधने जेलमा
धन्यसार्थवाहनी पास पछोन्थतो करे। (त एण से पंथए दासचेडए भद्राए सत्थ-
वाहाए एवं वुत्तो समाणे हट्टुत्ते तं भोयणपिडयं तं च सुरभिवरवारि-
पडिपुन्नं दगवारयं गेह्लइ) भद्रा सार्थवाहीनी आशा सालणीने पाथकदास चेटक
जहु ४ प्रसन्न थयो--अने संतुष्ट थयो. त्थार पछी तेहे लोअनथी परिपूर्ण उजाने
तेमअ सुवासित जणथी पूर्ण लरेली आरीने तेहे लध लीधी. (गेह्लित्ता सयाआ
गिहाआ पडिनिक्खमइ) लधने ते पोताने घेथी नीअथो. (पडिनिक्खमिन्ता
रायागहे नयरे मज्झं मज्झेणं जेणेव चारगसाला जेणेव धन्ने सत्थवाहे
तेणेव उवागच्छइ) नीअणीने राजगृह नगरनी ठीक वन्थेना मार्गथी पसार थअने
ते ज्थां जेल अने धन्यसार्थवाह उतो त्यां पछोन्थो. (उवागच्छिन्ता भोयण

भोजनपिटकं स्थापयति, स्थापयित्वा 'उल्लंछेद्' उल्लंछयति= निर्लाञ्छितं करोति=उद्धृत्यतीत्यर्थः, उल्लंछय 'भायणाणि' भाजनानि= स्थाली कटोरकादीनि गृह्णाति, गृहीत्वा भाजनानि 'धोवेद्' धावति=प्रक्षालयति, धावयित्वा=पात्रप्रक्षालनानन्तरं 'हृत्थमोयं दलयद्' हस्तशौचं ददाति, श्रेष्ठिनो हस्तौ धावयति, हस्तशौचानन्तरं धन्यं सार्थं वाह तेन विपुलेन— अशन-पान खाद्यस्वाद्येन 'परिवेसद्' परिवेषयति=श्रेष्ठिनो भोजनपात्रेऽग्नानादीनि निदधानीत्यर्थः 'तएणं' तदाखलु=श्रेष्ठिभोजनसमये स विजयस्तस्करो धन्यं सार्थं वाहमेवमवादीत्-त्वं खलु देवानुप्रिय ! मम एतस्माद् विपुलाद् अशन-पान-खाद्य-स्वाद्यात् संविभागं कुरु । ततः खलु म धन्यः सार्थं वाहस्तस्य वाक्यं श्रुत्वा विजयं तस्करमेवमवादीत्अपि 'आइ' वाक्यं

पिङ्गं ठवेद्) जाकर उसने उस भोजन के डिब्बेको वहाँ रख दिया । (ठवित्ता उल्लंछेद्) रखकर फिर उसने उस डिब्बेको खोला (उल्लंछित्ता भायणां गेह्णद् गेह्णित्ता भायणां धोवेद् धोवित्ता हृत्थमोयं दलयद्) खोलकर उसने थाली-कटोरी आदि को उठाया-उठा कर उन्हें धोया, (दलयित्ता धणं सत्थवाहं तेणं असणं ४ परिवेसद्) धुलाकर उस सेठ धन्य सार्थं वाह के लिये वह विविध आहार परोसा (तएणं से विजय तक्करे धणं सत्थवाहं एवं वयासी) इसी बीच मैं उस विजय चौरने धन्य सार्थं वाह से इस प्रकार कहा— (तुमणं देवाणुप्पिया मम एयाओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेहि) हे देवानुप्रिय ! तुम इस अशन, पान खाद्य, एवं स्वाद्यरूप चार प्रकार के आहार में से विभाग करो (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय चौर की इस प्रकार बात सुनकर धन्य सार्थं वाहने उस विजय चौर

पिङ्गं ठवेद्) અને ત્યાં પહોંચીને ભોજનના ડબ્બાને તેણે ત્યાં મૂકી દીધો. (ઠવિત્તા ઉલ્લંછેદ) ત્યાં મૂકીને તેણે ડબ્બો ઉઘાડ્યો. (ઉલ્લંછિત્તા ભાયણાં ગેહ્ણદ ગેહ્ણિત્તા ભાયણાં ધોવેદ ધોવિત્તા હૃત્થમોયં દલયદ) ડબ્બાની તેણે થાળી અને વાડકીને લીધી અને લઈને પાણીથી ધોઈ. ત્યાર બાદ તેણે શેઠના બંને હાથ ધોવડાવ્યા. (દલયિત્તા ધણં સત્થવાહં તેણં વિઉલેણં અસણં ૪ પરિવેસદ) ધોવડાવીને તેણે ધન્યસાર્થવાહને માટે વિવિધ જાતના આહારો પીરસ્યા. (તएणं से विजयतक्करे धणं सत्थवाहं एवं वयासी) એ જ વખતે તે વિજય ચોરે ધન્યસાર્થહને આ પ્રમાણે કહ્યું—(તુમણં દેવાણુપ્પિયા મમ એયાઓ વિઉલાઓ અસણં ૪ સંવિભાગં કરેહિ) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે આ અશન, પાન ખાદ્ય અને સ્વદ્ય આહારમાંથી મારોપણુ હિસ્સો કરો. (તएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी) વિજય ચોની આ જાતની વાત સાંભળીને

लङ्कारे अहं हे विजय ! एतद् विपुलमशनं स्वाद्यं स्वाद्यं काकेभ्यो वा
 सुनकेभ्यो वा दद्यात्, 'उक्कुरुडियाए' उक्कुरुडिकायां=रुच्यरपुञ्जनिक्षेपणस्थाने
 वा खलु=निश्चयेन 'छुड्डुज्जा' न्यजेयं=प्रक्षिपेयं किन्तु नैव खलु=तुभ्यं पुत्र-
 घातकाय, पुत्रमारकाय, 'अरिस्स' अरये=अनिष्टकारिणे 'वेरियस्स' वैरिकाय=
 परिणतशत्रुभावाय, 'पडिणीयस्स' प्रत्यनीकाय=प्रतिकूलविधायिने, 'पच्चा-
 मित्तस्स' प्रत्यामित्राय=हार्दिकशत्रवे 'एत्ता' एतस्माद् विपुलाद् अशनपान-
 स्वाद्यस्वाद्यात् 'संविभाग' संविभागम्=अशरूपेण पृथक्करणं 'करेज्जामि'
 कुर्यामि। अस्मादशनादिकानुभ्यं किञ्चिदपि न दास्यामीति भावः, ताः खलु=
 इत्युक्त्वा स धन्यः सार्थवाहस्तद् विपुलमशनपानस्वाद्यस्वाद्यम् आहारेद् 'आहारयति=
 भुङ्क्ते, आहारयित्वा न पान्थक 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=गृहंपति

से इस प्रकार कहा—(अविद्याः अहं विजया ! एवं विउलं असणं ४ कायाणं
 वा सुणगाणं वा दलएज्जो उक्कुरुडियाए वाणं छुड्डुज्जा नो चेव णं तव पुत्तघायगस्स
 पुत्तमारगस्स अरिस्सवेरियस्स पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असणं ४
 संविभागं करेज्जामि) हे विजय चौ ! मैं चाहे इस विपुल अशन, पान,
 स्वाद्य स्वाद्य, रूप चतुर्विध आहार को कौनों के लिये अथवा कुतों के
 लिये दे दूंगा—या इसे उकड़े पर—कूडा करकट डालनेके स्थान पर—डाल-
 दूंगा परन्तु पुत्रघातक, पुत्रमारक, अनिष्टकारी, शत्रुभाव से परिणत, प्रति-
 कूल विधायी तथा हार्दिक शत्रु ऐसे तुम्हारे लिये इसमें से विभाग तुम्हें
 नहीं दूंगा। (तएणं से धन्ने सत्थवाहे तं विउलं असणं ४ आहारेइ,
 आहारित्ता तं पथयं पडिविसज्जेइ) इस प्रकार 'उस विजय नस्कर से
 कह कर धन्य सार्थवाहने उस विविध प्रकार के अशनादिरूप चतुर्विध

धन्यसार्थवाहे ते विजय योरने आ प्रमाणे कहुं—(अविद्याः अहं विजया !
 एवं विउलं असणं ४ कायाणं वा सुणगाणं वा दलएज्जो उक्कुरुडियाए
 वाणं छुड्डुज्जा नोचेव णं तव पुत्तघायगस्स पुत्तमारगस्स अरिस्स वेरियस्स
 पडिणीयस्स पच्चामित्तस्स एत्तो विउलाओ असणं ४ संविभागं करेज्जामि)
 हे विजय योर ! आ पुञ्ज प्रमाणुमां जनाववामां आवेलां यार जतना आहार
 हुं अगडाओ अथवा इतराओने जवडाववा तैयार छुं हे उकरडानी जज्याओ नाभीश
 पणु तारा जेवा पुत्रेना इत्यारा पुत्र मारनारा, अनिष्ट करनार शत्रु थअ गयेला,
 ओटुं करनार तेमज्ज इटिंअ शत्रुने आमांथी [इस्सो भणी न शके, तमारो
 जेवा हुण्टने तो ओक कडो पणु आमांथी भणी शके तेम नथी. (तएणं से धन्ने
 तं विउलं असणं ४ आहारेइ, आहारित्ता तं पथयं पडिविसज्जेइ)
 आ प्रमाणे विजय योरने जवाण आपीने धन्य सार्थवाहु ते अशन, पान, वगेरेना

प्रषयति । ततः खलु स पान्थको दासचेष्टरुस्तं भोजनपिडकं गृह्णात, गृहीत्वा
यस्या दिशः प्रादुर्भूतस्तस्यामेव दिशि प्रतिगतः, येन मार्गेणागतस्तं नैव
मार्गेण गतवानित्यर्थः । ततः खलु=तदनु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य तद्
विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् 'आहारियस्स' आहारितरय=भुक्तस्य स्तः
'उच्चारपासवणेण' उच्चारप्रसवणं खलु=उच्चारंच=विष्ठाप्रसवणंच=मूत्रमित्युच्चार-
प्रसवणे, ते उवाहित्था' उद्वाधपतां पीडयतः स्मेत्यर्थः । 'तएणं' नतः खलु
=तदनु स धन्यः सार्थवाहो विजयं तस्करमेवमवादीत-एहि=आगच्छ तावत्-
प्रथमं हे विजय ! आवाम् 'एगंतमवक्रमामो' एकान्तमपक्रामावः=उच्चार-
प्रसवणनिवृत्त्यर्थं निर्जने स्थाने गच्छावः, येनाहमुच्चारप्रसवणे 'परिद्वेमि'
परिष्ठापयामि=उच्चारप्रसवणोत्सर्गं करोमि । ततः खलु स विजयस्तस्को धन्यं

आहार कोया-आहार कर बादमें उस पांथक को वहां से खाना कर दिया ।
(तएणं से पथए दासचेडे तं भोजनपिडकं गिह्णइ गिह्णित्ता जामेव दिमिं
पाउब्भूए तामेव दीमिं पडिगए) खाना खाने समय उस पांथकदास चेष्टकने
उस भोजन के डिब्बे को ले लिया और लेकर जहां से आया था वहीं
पर चला गया (तएणं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स तं विउलं असणं ४ आहा-
रियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उवाहित्था) इसके बाद धन्यसार्थवाह
का उस ४ प्रकार के अशन आदि खाने से बड़ी नीत और लघुनीत
की बाधा उपस्थित हुई (तएण से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी)
सा उस धन्यसार्थवाहने विजय चौर से इस प्रकार कहा-(एहि ताव विजया ।
एगंतं अवक्रमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिद्वेमि) आओ-विजए चौर
तुम और हम दोनों निर्जन एकान्त-स्थान में चले । मुझे उच्चारप्रसवण
की बाधा हो रही है सो मैं वहां उच्चार प्रसवण से निवृत्त होऊंगा ।

यार नतना आहारने जम्मा जम्मा पछी तेण्हे पांथकने त्याथी ज्वानी आशा
आपी. (तएणं से पथए दासचेडे तं भोजनपिडकं गिह्णइ गिह्णित्ता जामेव दिमिं पा
उब्भूए तामेवदिमिं पडिगए) जम्मा पछी पांथकदास चेष्टके ते उभाने दीधो अने लधने
ज्यां थीआव्यो हुतो त्यां जतो रह्यो (तएणं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स तं विउलं
असणं ४ आहारियस्य समाणस्स उच्चारपासवणे णं उवाहित्था) त्थार आह
धन्यसार्थवाहने यार नतना आहारो जम्मा पछी दीर्घ शंका तेमज लघु शंकांनी
मुशेदेली उली थध (तएणं से धन्ने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वयासी
त्थारे धन्य सार्थवाहे विजय चोरने क्खुं—(एहि ताव विजया ! एगंतं अव-
क्रमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं परिद्वेमि) विजय चोर आवो आपण्हे
जने निर्जन एकान्त स्थानमा जध्यो. मने उच्चार प्रसवणानी मुशेदेली उली

સાર્થવાદ્યેવમવાદીત-હે દેવાનુપ્રિયા: !-હે શ્રેષ્ઠિવર્યા: ! યુષ્માકં 'વિઝલં' વિપુલ-પ્રચુરમશનાદિકમાહારિતાનામસ્તિ-ઉચ્ચારં વા પ્રસ્રવણં વા, મમ સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયા: ! એતૈર્વહુભિઃ કશાપ્રહારૈશ્ચ યાવત્-લતાપ્રહારૈશ્ચ, તૃષ્ણયા ચ ક્ષુધયા ચ 'પરબ્રમણસ્સ' પરામવતઃ=પીડિતસ્યાઽનાહારિતસ્ય ચ નાસ્તિ કિમપિ ઉચ્ચારં વા પ્રસ્રવણં વા, કા નામ વુશુક્ષાપ્રહાર-પીડિતસ્યોચ્ચારપ્રસ્રવણબાધે ? તિ ભાવઃ, 'તં' તસ્માત્કારણાત્ 'છંદેણં' છન્દેન=સ્વેચ્છયા યુયં હે દેવાનુપ્રિયા: ! એકાન્તે ઉપક્રમ્યોચ્ચારપ્રસ્રવણે પરિ-
(તણં સે વિજયતક્કરે ધણં સત્થવાહં એવં વયાસો) ધન્યસાર્થવાહ કી ઇસ વાત કો સુનકર ડંસ વિજય ચોરને ડનસે એસા કહા-(તુબ્મં દેવાણુપ્પિયા ! વિઝલં અસણં ૪ આહારિયસ્સ અત્થિ ઉચ્ચારે વા પાસવણે વા) હે દેવાનુપ્રિય ! ઇમ વિપુલ અશનાદિરુપ ૪ પ્રકાર કા આહાર કરને વાલે આપ કો વડો નોન લઘુનીત કી વાધા ભલે હો ગઈ હે। પરન્તુ (મમણં દેવાણુપ્પિયા ! ઇમેહિં વહૂહિં કસપ્પહારેહિય જાવ લયાપહારેહિય તળ્હાણ ય છુહાણ ય પરામવમાણસ્સ ણત્થિ કેહ ઉચ્ચારે વા પાસવણેવા ત છંદેણં દેવાણુપ્પિયા ! તુમં એગંતે અવકકામિત્તા ઉચ્ચારપાસવણં પરિટ્ઠવેહ) હે દેવાનુપ્રિય ! ઇન અનેક કશા કે પ્રહારોં સે યાવત્ લતા-યણ્ટિ-કે પ્રહારોં સે તથા ક્ષુધા ઓર પ્યાસ સે પીડિત હુણ સુજ્ઞ અનાહારી કો ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ કી કોઈ વાધા હી નહીં હૈ। અર્થાત્ સુજ્ઞ પર જો માર પડી હૈ ડમસે મૂલ્લ ઓર પ્યાસ સદ્ શાંતિ હો ગઈ હૈ। ઉચ્ચાર ઓર પ્રસ્રવણ કી વાધા સુજ્ઞે કહાં સે હો મરતી હૈ। અતઃ હે દેવાનુપ્રિય ! આપ હી અપની ઇચ્છા સે એકાન્ત મેં જાકર ઉચ્ચાર ઓર

થઈ છે માટે મારે તેનાથી નિવૃત્ત થવું છે. (તણં સે વિજયતક્કરે ધણં સત્થવાહં એવં વયાસો) ધન્યસાર્થવાહની આ વાત સાંભળીને વિજય ચોરે તેને કહ્યું--(તુબ્મં દેવાણુપ્પિયા ! વિઝલં અસણં ૪ આહારિયસ્સ અત્થિ ઉચ્ચારે વા પાસવણે વા) હે દેવાનુપ્રિય ! પુષ્કળ પ્રમાણમાં અશન વગેરે ચાર જાતના આહારને કરનાર તમને દીર્ઘ શંકા અને લઘુ શંકાની મુશ્કેલી ઊભી થઈ થકે છે, પણ (મમણં દેવાણુપ્પિયા ! ઇમેહિં વહૂહિં કસપ્પહારેહિય જાવ લયાપહારેહિય તળ્હાણ ય છુહાણ ય પરામવમાણસ્સ ણત્થિ કેહ ઉચ્ચારે વા પાસવણે વા તં છંદેણં દેવાણુપ્પિયા ! તુમં એગંતે અવકકામિત્તા ઉચ્ચાર પાસવણં પરિટ્ઠવેહ) હે દેવાનુપ્રિય ! કોરડા અને લાકડીઓ વગેરેના સખત મારથી તેમજ ભૂખ્યા અને તરસ્યા મારા જેવા નિરાહારી માણસને ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણની બાધા ક્યાંથી હોય ? એટલે કે સખત મારપીટ તેમજ ભૂખ અને તરસને લીધે દીર્ઘ શંકા અને લઘુશંકાઓ એકદમ શાંત પડી ગઈ છે. એથી ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણની મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થવાની સંભાવના જ દેખાતી નથી. એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જ તમારી ઇચ્છા

ष्ठापयत् । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो विजयेन तत्करेणैवमुक्तः सन्
 'तुसिणीए' तूष्णीकः= उदासीनतया वाग्व्यापाररहितः सन् संतिष्ठति ।
 ततः खलु=तत्पश्चात् स धन्यः सार्थवाहः 'मुहुत्ततरम्' मुहुर्त्तन्तरेण पुनः
 'उच्चारपासवणेजं' उच्चारप्रसवणाभ्यां 'बलिततरम्' बलिततरम्=अतिप्रबलम्
 'उवाहिज्जमाणे' उवाह्यमानः= अतिशयेन पीड्यमानो विजयं तत्करमेव-
 मवादीत्—एहि तावत् हे विजय ! यावद् अपक्रामावः । ततः खलु स
 विजयो धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—यदि खलु यूय देवानुप्रियाः ! तस्माद्

प्रसन्नवर्ण की बाधा से निवृत्त होइये। (तएणं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं पववुत्ते समाणे तुसिणीए संविट्ठइ तएणं से धण्णे सत्थवाहे सुहुत्तं-तरस्स बलियतराग उच्चारपासवेणं उव्वाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वयासी) विजय चौरने जब धन्यसार्थवाह से इस प्रकार (उलाहने के रूप में) कहा तो वह चुप हो गया। इसके बाद पुनः थोड़ी देर में धन्यसार्थवाह को उच्चार और प्रसन्नवर्ण की बाधा पहिले की अपेक्षा और अधिक रूपमें हुई तब उमने विजय चौर से इस प्रकार कहा—(एहि नाव विजया ! जाव अवक्क-माओ, तएणं से धण्ण सत्थवाहं एवं वयासी—जइण तुम देवानुप्पिया ! तओ विउलाओ अम्मण ४ संविभाग करेहि तओ हं तुब्भेहिं सद्धिं अवक्कमामि) आओ विजय—हम तुम दोनों एकान्त-निर्जन-स्थान में चले। मुझे उच्चार और प्रसन्नवर्ण की बहुत जोर से बाधा हो रही है। इस तरह धन्य सार्थवाह की बात सुनकर विजयने उससे कहा—यदि तुम हे देवानुप्रिय ! उस विपुल

મુજબ એકાન્તમાં જઈને ઉચ્ચારપ્રસ્તવણની મુશ્કેલીથી નિવૃત્તિ મેળવે. (તદ્દર્શન સં
ધર્મ સત્યવાદે વિજયં તત્કરણં એવંચુત્તે સમાણે તુસિણોએ સંચિદ્વડ
તદ્દર્શન સંધર્મ સત્યવાદે મુદ્ધુત્તંતરસ્સ ચલિયતરાગં ઉચ્ચારપાસવેણં
ઉચ્ચાહિજ્જમાણે વિજયં તત્કરણં એવંચુત્તે સમાણે) વિજય ચોરે એક રીતે ઉપાલંબ
(કપકા) ના રૂપમાં ધન્યસાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહ્યું---ત્યારે તે શ્રુત થઈ ગયો ત્યાર
પછી થોડા વખતે ધન્યસાર્થવાહને પહેલા કરતાં વધારે સખત રીતે ઉચ્ચાર પ્રસ્તવણની
મુશ્કેલી ઊભી થઈ. ત્યારે ફરી તેણે વિજય ચોરને કહ્યું (એહિ તાવ વિજયા !
જાવ અવક્કમામો તદ્દર્શન સંધર્મ સત્યવાદં એવંચુત્તે સમાણે જહ્ણં તુમ
દેવાનુપ્પિયા ! તઓ વિડલાઓ અસણ ૪ સંચિમાગં કરેહિ તઓહં
તુમ્મેહિ સંદ્ધિ એગંતં અવક્કમામિ) વિજય ચાલે. આપણે બંને એકાન્ત
નિર્જન સ્થાનમાં જઈએ ઉચ્ચાર પ્રસ્તવણની સખત મુશ્કેલી મને થવા માંડી છે
આ રીતે ધન્ય સાર્થવાહની વાત સાંભળીને વિજયે તેને કહ્યું હે દેવાનુપ્રિય !

विपुलाद् अशनपानखाद्यम्वाद्यान् संविभागम्=अंशरूपेण पृथक्करणं कुर्याम् तदाऽहं
 युष्माभिः सार्द्धमेकान्तमपक्रामामि । ततः खलु=तदनु स धन्यः सार्थवाहो
 विजयमेवमवादीत्-अहं खलु तुभ्यं तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्य-स्वाद्यान्
 संविभागं करिष्यामि । ततः खलु स विजयो धन्यस्य सार्थवाहस्यैतम्=
 संविभागस्वीकरणरूपमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिश्रृणोति=स्वीकरोति । ततः खलु=
 अशनादि संविभागस्वीकारानन्तरं स विजयो धन्येन सार्द्धमेकान्तमपक्रामति,
 श्रेष्ठी उच्चारप्रस्रवणे परिष्ठापयति, परिष्ठाप्य 'आयंते' आचमितः=कृत-
 शुद्धिकः 'चोक्खे' चोक्षः=स्वच्छः 'परमसुइभूए' परमशुचीभूतः=प्रक्षालित-
 मुखहस्तः सन् तदेव स्थानम् 'उवसंकमिन्ता' उपसंक्रम्य=संप्राप्य 'विहरइ'
 विहरति=तिष्ठति । ततः खलु=इतश्च सा भद्रा 'कल' कलये=द्वितीयदिवसे

अशनादिरूप चतुर्विध आहार में से विभक्त मुझे खानेको दो अर्थात्-उसमें
 मेरा विभाग रखो-तो मैं तुम्हारे साथ एकान्त में चलना हूँ । (तएणं से
 धणो सत्थवाहे विजयं एवं वयासी-अहणं तुब्भं तओ विपुलाओ असणं ४ संवि-
 भागं करिस्सामि तएणं से विजए धणस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ)
 तब धन्य सार्थवाहने उम विजय चौर से इस प्रकार कहा-हां मैं तेरे लिये
 उस विपुल आहार में से विभाग कर दूंगा । हमके बाद उम विजयने धन्य
 सार्थवाह के इस अर्थ को-कहने को मानलिया-(तएणं से विजए धणेणं
 सट्ठि एणंते अवक्कमेइ उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ) बाद में वह विजय धन्य
 सार्थवाह के साथ एकान्त में गया-वहाँ जाकर सेठ धन्यने उच्चार और
 प्रस्रवण की परिष्ठापन की । (परिट्ठवित्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए तमेव
 ठाण उवसंकमिन्ता विहरइ) परिष्ठापना के बाद आचमन कर धन्यसार्थवाह

ले तमे हुवे तमारा भाटे आवता अशन, पान, वगेरे या-जतना
 आहारमांथी डिस्सो मने पणु आपवानी आंडेधरी आपो तो हु तमारी साथे
 अंकांतमां आववा तैयार छुं. (तएणं से धणो सत्थवाहे विजयं एवं वयासी
 अहणं तुब्भं तओ विपुलाओ असणं ४ संविभागं करिस्सामि तएणं
 से विजए धणस्स सत्थवाहस्स एयमट्ठं पडिसुणेइ) अना जवाणमा धन्य
 सार्थवाहे विजय योरने कहुं-सारुं अशन, पान, वगेरे यार जतना विपुल
 आहारमांथी तने पणु लाग आपीश. तार पछी विजय योरे धन्य सार्थवाहनी
 वात स्वीकारी (तएणं से विजए धणेणं सट्ठि एणंते अवक्कमेइ उच्चार-
 पासवणं परिट्ठवेइ) अने ते धन्य सार्थवाहनी साथे अंकांतमां गयो त्यां जठने
 धन्य सार्थवाहे उच्चार अने प्रस्रवणनी परिष्ठापना करी. (परिट्ठवित्ता आयंते
 चोक्खे परमसुइभूए तमेव ठाणं उवसंकमिन्ता विहरइ) परिष्ठापना पछी
 धन्य सार्थवाहे शुद्धी करी अने आ प्रमाणे तेओ शुद्ध अने निर्मल यधने करी
 पोताना स्थाने आवी गया.(तएणं सा भद्रा कल्लं जाव जलंते विडलं असणं

'जाव जलंने' = यावज्ज्वलति = यावत्-प्रादुष्पभातायां रजन्यां = प्रभातसमये दिन-
करेज्ज्वलति सूर्योदये सति पुनर्विपुलमशनं ४ यावत्- उपस्कृत्य पान्थकाय
दामचेटाय भोजनपिटकं ददाति, स चारकशालायां गत्वा धन्यस्य सार्थ-
वाहस्य भोजनपात्रे 'परिवेसेइ' परिवेषयति = निदधति । ततः खलु स धन्यः
सार्थवाहो विजयस्य तस्करस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानस्वाद्यम्वाद्यात्
संविभागं करोति, स्वयं च मुड्के । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहः पान्थकं
दासचेटं विमज्जेइ' विमर्जयति = गृहगमनायाऽऽदिशति । ततः खलु स
पान्थको भोजनपिटकं गृहीत्वा 'चारगाओ' चारकात् = कारागारात् प्रतिनिष्का-
मति, प्रतिनिष्क्रम्य राजगृहं नगरं मध्यमध्येन यत्रैव स्वकं गृहं यत्रैव भद्रा

चोखे हुए और परमशुचीभूत हो कर उसी अपने स्थान पर आ गये। (तएणं
मा भद्रा कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ जाव परिवेसेइ) दूसरे दिन
जय प्रातःकाल हुआ और सूर्य प्रकाशित हो चुका तब उस भद्राने अशनादि
रूप चतुर्विध आहार को विपुलमात्रा में बनाकर उसे भोजन के डिब्बे में
रख पांथकदास चेटक के हाथ धन्यसार्थवाह के पास कारागार में भेजा-
पांथकदासचेटकने पहिलेकी ही तरह होकर उसे थालीमें भोजन के लिये
परोमा-परोम कर उमने सेठ के दोनों हाथों को धुलाया-(तएणं से धण्णे
सत्थवाहे विजयस्स तस्करस्स तओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेइ)
बाद में उस धन्यसार्थवाहने विजय चौर के लिये उस अपने चार प्रकार
के आहार में से विभाग कर दिये (तएणं से धण्णे सत्थवाहे पंथगं दास
चेडयं विमज्जेइ) धन्य सार्थवाहने बाद में उस पांथक दाम चेटक को
वहा से वापिस कर दिया। (तएणं से पंथए भोगणपिडगं गहाय चारगाओ

४ जाव परिवेसेइ) थीना द्विसे सवार थयुं अने सूर्य उदय पायेथो त्यारे
सद्रा सार्याथो पुण्ण प्रमाणमां अशन वगेरे यार जतना आहार जनावी ते ओइ
स्वच्छ उणांमां भूडीने पांथकदास चेटकने जेलमां धन्य सार्थवाहुनी पासे पडोयाउवा
आज्ञा करी. पडेलानी जेम ज पांथक दास चेटके त्यां जडने थणीमा जभवतुं
पीरस्थु पीरसीने तेण्णे शेठना अने हाथ धोवडाव्या. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे
विजयस्स तस्करस्स तओ विउलाओ असणं ४ संविभागं करेइ) त्यार पछी
धन्य सार्थवाहे विजय चोरने माटे यार जतना आहारभाथी लाग डी आयेथो.
(तएणं से धण्णे सत्थवाहे पंथगं दासचेडगं विमज्जेइ) त्यार पछी धन्य
सार्थवाहे पांथक दास चेटकने घेर पाछी वज्जेथो (तएणं से पंथए भोगण-
पिडगं गहाय चारगाओ पडिनिक्खमइ) पांथक दास चेटक लोअनना उज्जाने

ભાર્યા=ધન્યસાર્થવાહપત્ની તત્રૈવોપાગગચ્છતિ, ઉપાગત્ય ભદ્રાં સાર્થવાહીમેવમવા-
 દીત-एवं खलु हे देवानुप्रिये ! धन्यः सार्थवाहस्तवपुत्रघातकस्य यावत्
 प्रत्यामित्रस्य तस्माद् विपुलाद् अशनपानस्वाद्यस्वाद्यात् संविभागं करोति ।
 ततः=तदनन्तरं खलु सा भद्रा सार्थवाही पान्थकस्य दासचेटकस्य 'अंतिए'
 अन्तिके=समीपे 'एव' एतस् पान्थककथितम् 'अट्ट' अर्थम्=धन्यसार्थवाहस्य
 विजयतस्करार्थं स्वस्यागनादेः संविभागकरणरूपवृत्तान्तं श्रुत्वा 'आसुरुत्ता'
 आशुरुता, आशुरक्ता=आशु=शीघ्रं रुता=कोपोदयाद् विमूढा, यद्वा आशु=शीघ्रं

પડિનિક્ષલમહ) વહ પાંથક દાસચેટક ભોજન પિટક કો લેકર કારાવાસ
 સે નિકલ્યા (પડિનિક્ષલમિત્તા રાયગિહ નયરં મઝ્ઝં મઝ્ઝે ણં જેણેવ સણિહે
 જેણેવ ભદ્રા ભારિયા સત્થવાહી તેણેવ ઉવાગચ્છહ) નિકલ કર રાત્રગૃહ નગર
 કે ઠીક વીચો વીચ માર્ગ સે હોતા હુઆ જહાં અપના ઘર ઓર વહ
 ભદ્રા સાર્થવાહીથી વહા આયા—(ઉવાગચ્છિત્તા મહ સાર્થવાહીણિં એવં વયાસી)
 આકર ઉસને ભદ્રા સાર્થવાહીની સે એના કહા—એવં खलु देवानुप्पिए
 ધણે સત્થવાહે તવ પુત્તઘાયગસ્સ જાવ પચ્ચામિન્નસ્મ તાઓ વિડલાઓ
 અસણ ૪ સંવિમાગં કરેહ) હે દેવાનુપ્રિયે ! ધન્ય સાર્થવાહ તુમ્હારે પુત્ર
 ઘાતક યાવત્ હાર્દિક શત્રુ વિજય ચોર કો વિપુલ અશન આદિ રૂપ ચાર
 પ્રકાર કે આહારમેં સે હિસ્સા દેતે હૈં । (તણં સા ભદ્રા સત્થવાહી
 પંથયસ્સ દાસચેટકયસ્મ અંતિએ એયમં સોચ્ચા આસુરુત્તા રુદ્ધાજાવ મિસ-
 મિસેમાણા ધણસ્સ સત્થવાહસ્સ પઓસમાવજ્જહ) હિસ તરહ પાંથક

લઈને જેલભાથી બહાર નિકળ્યો (પડિનિક્ષલમિત્તા રાયગિહં નયરં મઝ્ઝં
 મઝ્ઝેણં જેણેવ સણિહે જેણેવ ભદ્રા ભારિયા સત્થવાહી તેણેવ ઉવાગચ્છહ)
 નીકળીને રાત્રગૃહ નગરની ઠીક વચ્ચેના માર્ગમાં પસાર થઈને બંધાં પોતાના
 ઘર અને ભદ્રા સાર્થવાહી હતી ત્યાં આવ્યો (ઉવાગચ્છિત્તા મહ સત્થ
 વાહીણિં એવં વયાસી) આવીને તેણે ભદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહ્યું
 (एवंखलु देवानुप्पिए ! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पचामिन्न
 स्स ताओ विडलाओ असण ४ संविभागं करेह) હે દેવાનુ પ્રિયે ! ધન્ય સાર્થવાહ
 તમારા પુત્રના ઘાતક અને શત્રુ વિજય ચોરને બહુ જ વધારે અશન વગેરેના
 ચાર પ્રકારના આહારમાંથી હિસ્સો ખાવા માટે આપે છે. (તણં સા ભદ્રા ભારિયા
 સત્થવાહી પંથયસ્સ દાસચેટકયસ્સ અંતિએ એયમદં સોચ્ચા આસુરુત્તા
 રુદ્ધા જાવ મિસમિસેમાણા ધણસ્સ સત્થવાહસ્સ પઓસમાવજ્જહ)

रक्ता=कोपावेशाद् रक्तमुखनेत्रा. 'रुद्धा' रुद्धा=रोषयुक्ता यावत् 'मिसिमिसे-
माणा' मिसमिसन्ती=क्रोधज्वालायाऽन्तर्दहममन्विता स्वती धन्यस्य सार्थ-
वाहस्योपरि 'पभोसं' प्रद्वेषं=प्रकृष्टद्वेषम् 'आवज्जः' आपद्यते=प्राप्नोति॥ सू० १०॥

मूलम्-- से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं सित्तनाइ
नियगसयणसंबंधिपरियणेणं सएण य अत्थसारेणं रायकज्जाओ
अप्पाणं मोयावेइ, मोयावित्ता चारगसालाओ पाडेनिक्खमइ पडि
निक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
अलंकारियकम्मं कारवेइ, कारवित्ता जेणेव पुक्करिणी तेणेव उवा-
गच्छइ, उवागच्छित्ता अह धोयमट्ठीयं गेण्हइ, गिण्हित्ता पोक्खरिणीं
ओगाहइ, आगाहित्ता जलमज्जणं करेइ करित्ता ण्हाए कयबलिकम्मे
जाव रायगिहं नगरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स
मज्झमज्जेणं जेणेव सए गिहे तेणेव पहारेत्थ गमणाए । तएणं
तं धण्णं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरे बहवे नियग
सेट्ठिसत्थवाहपभियओ आढंति परिजाणंति सक्कारेति सम्माणेति
अब्भुट्ठेति सरीरकुसलं पुच्छंति । तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव
सए गिहे .तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जा वि य से तत्थ
बाहिरिया परिसा भवइ, तंजहा—दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ

दासचेष्टक के मुख से इस ज्वमाचार को सुनकर वह भद्रा सार्थवाही
एकदम क्रोध से लाल मुख नेत्रवाली बन गई, और रोष से युक्त होती
हुई क्रोध की तीव्र ज्वाला से भीतर ही भीतर जलने लगी । इस
तरह उसने धन्यमार्थवाह के ऊपर प्रकृष्ट द्वेष भाव को धारण कर लिया । सूत्र १०।

आ रीते पांथक् दासचेष्टकना भोथी समाचार सांलणीने लद्रा सार्था ज्येष्ठम
क्रोधथी लाद ओण थछ गछ, अने ते क्रोधनी ज्वाणाज्योथी सणगवा लागी. आ
प्रमाणे तेना मनमां धन्य सार्थवाडु उपर सणत रोष लाव जग्थे. ॥ सूत्र १० ॥

वा भाइल्लागाइ वा, सा वि य णं धणं सत्थवाहं एज्जंतं पासइ,
 पासित्ता पायवाडियाए खेमकुलं पुच्छंति, जावि य से तत्थ
 अब्भंतरिया परिसा भवइ तं जहा--मायाइ वा पियाइ वा
 भायाइ वा भगिणीइ वा, सावि य णं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं
 पासंति पासित्ता आसणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकठियं अव-
 यासिय बाहप्पसोक्खणं करेति तएणं धणो सत्थवाहे जेणेव
 भद्दा भारिया तेणेव उवागच्छइ तएणं सा भद्दा धणं सत्थवाहं
 एज्जमाणं पासइ पासित्ता णो आढाइ नो परियाणाइ नो सक्कारेइ,
 नो सम्माणेइ, नो अब्भुट्टेइ नो सरीरकुसलं पुच्छइ, अणाढा-
 यमाणी अपरिजाणमाणी असक्कारेमाणी, असम्माणेमाणी, अणब्भु-
 ट्ठेमाणी सरीरकुसलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही संचिट्ठइ,
 तएणं से धणो सत्थवाहे भदं भारियं एवं वयासी-किण्णं
 तुब्भं देवाणुप्पिए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए
 सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पा विमोइए, तएणं सा भद्दा
 धणं सत्थवाहं एवं वयासी--कहण्णं देवाणुप्पिया ! मम तुट्ठी
 वा जाव आणंदे वा भविस्सइ, जेणं तुब्भं मम पुत्तघायगस्स जाव
 पच्चाभित्तस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइम साइमाओ४ संविभागं
 करेसि, तएणंमे धणो भदं एवं वयासी-नो खलु देवाणुप्पिए !
 धम्ममेत्ति वा तवोत्ति वा कयपडिकइयाइ वा लोगजत्ताइ वा घाडि-
 एइ वा सहाएइ वा सुहि वा तओ विपुलाओ असण०४ संविभागे
 कए नन्नान्थ सरीरचित्ताए, तएणं सा भद्दा धणो सत्थवाहेण

एवं वुत्त। समाणी हट्ट जाव आसणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्ठित्ता
कंठाकंठि अवयासइ खेमकुसलं पुच्छइ पुच्छित्ता प्हाया जाव
पायच्छित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ॥ सू. ११ ॥

टीका—‘तएण से धण्णे’ इत्यादि—ततः खलु म धन्यः सार्थवाहः
अन्यदा कदाचित् मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन=मित्रज्ञातिप्रभृति-
द्वारा स्वकेन च ‘अत्थमारेण’ अर्थसारेण=बहुमूल्यरत्नादिना बहुमूल्यरत्नादि
समर्पणेनेत्यर्थः ‘रायकज्जाओ’ राजकार्यात्=राजसङ्कटात् आत्मान=स्वकं
‘मोयावेइ’ मोचयति, मोचयित्वा=मुक्तो भूत्वा चारकशालायाः प्रतिनिष्क्रा-
मति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव ‘अलंकारियसभा’ अलङ्कारिकसभा=नार्पणशाला-
क्षौरकर्मादिशरीरसंस्कारस्थानमित्यर्थः, तत्रैवापागच्छति, उपागत्य ‘अलंकारि-
यकम्मं’ अलङ्कारिककर्म=नखकेशमण्डनादिकर्म ‘कारवेइ’ कारयति, कारयित्वा
यत्रैव ‘पुक्खरिणी’ पुष्करिणी=वर्तुलवापी तत्रैवापागच्छति, उपागत्य—अथ

‘तए णं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से धण्णे सत्थवाहे) उम धन्यमार्थवाहने
(अन्नया कयाइं) किसी एक समय (मित्रनाइनियगसयणसंबन्धिपरियणेण)
मित्र, ज्ञाति, निजक स्वजन संबंधी परिजनों द्वारा (स्वकेन
अत्थसारेणं) अपने वह मूल्य रत्नादि भेट राजा को समर्पण करवा कर
(रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ) राज्य संकट से अपने आपको मुक्त करा
लिया। (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणिक्खमइ) जब वह मुक्त घोषित
हो चुका—तब कारागार से बाहर निकला (पडिनिक्खमित्ता जेणेव
अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) बाहर निकल कर वह जहाँ नापिन
की दुकान थी—वहाँ गया—(उवागच्छित्ता अलंकारियकम्मं कारवेइ)

‘तएणं से धण्णे सत्थवाहे अन्नया कयाइं’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (से धण्णे सत्थवाहे) धन्य सार्थवाहे (अन्नया
कयाइं) केछ ओक वणते (मित्रनाइनियगसयणसंबन्धिपरियणेण)
पोताना मित्र ज्ञाति स्वजन, संबंधी अने परिजनों द्वारा (स्वकेन अत्थमारेण)
अहु किंमती रत्नों वगेरे समर्पण करावीने (रायकज्जाओ अप्पाणं मोयावेइ)
राज्य संकटमाथी पोतानी जतने छोडावी (मोयावित्ता चारगसालाओ पडिणि-
क्खमइ) ज्यारे ते मुक्त थयेवो जेहेर करवाभां आव्यो, त्थारे ते जेलमाथी
जहार निकल्यो. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ)
जहार नीकणीने ते दुलभनी दुकान उपर गये (उवागच्छित्ता अलंकारियकम्म

ધોયમદ્વિયં' ધૌનમૃત્તિકા=શુદ્ધસુગન્ધિતમૃત્તિકાં ગૃહ્ણતિ, ગૃહીત્વા પુષ્કરિણીમ્
'ઓગાહૈ' અવગાહતે=પ્રવિગતિ, અવગાહ્ય 'જલમજ્જનં જલમજ્જનં=જલેન-
ગમીરશુદ્ધિં કરોતિ, કૃત્વા 'હ્રાએ' સ્નાતઃ=મર્વતઃ કૃતસ્નાનઃ 'કયવલિકમ્મે'
કૃતવલિકર્મ્મા કૃતં સ્નાનાન્તમવશ્યકરણીય-પશુપદ્યાદિનિમિત્તમન્નદાનાદિરૂપ
વલિકર્મ્મ યેન સઃ, કૃતદાનકૃત્ય इत्यर्थः, યાવદ્ રાજગૃહં નગરમનુપવિશતિ,
અનુપવિશ્ય રાજગૃહનગરસ્ય મધ્યમધ્યેન ચત્રૈવ ચ્ચક ગૃહ તત્રેવ 'ગમણાએ'
ગમનાય 'પહારેત્ય' પ્રધારયતિ=વિચારયતિ, ગૃહં પ્રતિ ગમનાયોદ્યતો ભવતી-
ત્યર્થઃ. ગૃહં ગચ્છતીતિ ભાવઃ। તતઃસ્થલુ તં ધન્યં સાર્થવાહમ્ 'એજમાણં'
એજમાનમ્=આગચ્છન્ત દૃષ્ટ્વા રાજગૃહે નગરે વહત્વા નિજકષેષ્ઠિસાર્થવાહપ્રભૃતયઃ

જાકર उसने वहां वाल बनवाये । (कारवित्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव
उवागच्छइ) दाढी मूछ आदि के वाल बनवा कर फिर वह जहां पुष्क-
रिणी थी वहां गया । (उवागच्छित्ता अह धोयमद्वियं गेण्हइ) जाकर
उसने वहां से शुद्ध सुगन्धित मिट्टी को लिया--(गिण्हित्ता पोक्खरिणी
आगाहइ) लेकर वह वाद में उस पुष्करिणी में प्रविष्ट हुआ । (ओगा-
हित्ता जलमज्जनं करेइ, करित्ता ण्हाए कयवलिकम्मे जाव रायगिहं नयरं
अणुपविसइ) प्रविष्ट होकर वहां उसने स्नान किया स्नानकर वायसादि
पक्षियों के लिये अन्नादि देने रूप बलिकर्म किया । यावत् राजगृह
नगरमें वह प्रविष्ट हुआ । (अणुपविसित्ता रायगिहनगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणेव
सए गिहे तेणेव प्हारेत्थ गमणाए) प्रविष्ट होकर फिर वह ठीक राजगृह नगर के
बीचो बीचवाले मार्ग से होता हुआ--जहां अपना घर था उस- तरफ
कारवेइ) त्यां જાળને તેણે વાળ કપાવ્યા (કારવિત્તા જેણેવ પુક્કરિણી તેણેવ
ઉવાગચ્છઈ) દાઢી મૂછ અને માથા વગેરેના વાળ સાફ કરાવીને તે પુષ્કરિણી તરફ
ગયો. (ઉવાગચ્છિત્તા અહ ધોયમદ્વિય ગેણ્હઈ) ત્યાં જાળને તેણે સુવાસિત માટી
લીધી (ગિણ્હિત્તા પાક્કરિણી ઓગાહઈ) માટી લઈને તેણે પુષ્કરિણીમાં પ્રવેશ કર્યો.
(ઓગાહિત્તા જલમજ્જનં કરેઈ કરિત્તા ણ્હાએ કયવલિકમ્મે જાવ રાયગિહં
નયરં અણુપવિસઈ) પ્રવેશીને તેણે સ્નાન કર્યું. સ્નાન કરીને તેણે કાગડા વગેરે
પક્ષીઓને માટે અન્ન વગેરેનો ભાગ આપીને બલિકર્મ કર્યું ત્યાર બાદ તે રાજગૃહ
નગરમાં આવ્યો. (અણુપવિસિત્તા રાયગિહનગરસ્સ મજ્ઝં મજ્જેણં જેણેવ સએ ગિહે
તેણેવ પહારેત્થ ગમણાએ) નગરમાં આવીને તે ઠીક રાજગૃહ નગરની વચ્ચેના
માર્ગથી પસાર થઈને જ્યાં તેનું ઘર હતું ત્યાં ગયો. (ત્રણં ત ચણં સત્થવાહં

‘आहंति’ आद्रियन्ते हृदयेन ‘परिजागंति’ परिजानन्ति=सुस्वागतं श्रेष्ठिनः’ इति नस्यागमनमनुमोदयन्ति ‘सक्कारेति’ सत्कारयन्ति मधुरवचनैः, सम्माणेति’ समानयन्ति विविधवस्तुसमर्पणेन, ‘अब्भुट्टेति’ अभ्युत्तिष्ठन्ति विनयार्थमभिमुखमुत्तिष्ठन्ति शरीरकुशलं च पृच्छन्ति । ततः खलु=तदनन्तरं स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य यापि च तस्य तत्र बाह्या परिषद्=गृहबहिर्वर्तिजनसमुदायः, ‘तंजहा’ तद्यथा— म यथा ‘दामाड्वा’ दासा इतिवा, दासाः=गृहदासी पुत्राः. ‘पेस्साड् वा’

चला— (तएणं त धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरे बहवे नियगसेट्ठिसत्थवाहपभियओ आहंति परिजाणंति सक्कारेति सम्माणेति अब्भुट्टेति शरीरकुशलं पुच्छंति) घर को आते हुए उस धन्य सार्थवाह को जब राजगृह नगर में निजक श्रेष्ठी. सार्थवाह आदि लोगोंने देखा तो उन लोगों ने उसका हृदयसे खूब आदर किया—“आपका स्वागत हो” इस प्रकार कहकर उसके आगमन की खूब अनुमोदनाकी मधुर वचनों द्वारा उसका खूब सत्कार किया। अने वस्तुओंको भेंट में देकर खूब सन्मान किया। अपनी विनय प्रवृत्त करने के लिये उसके सम्मुख आने पर उठ बैठे शरीर में कुशल समाचार पूछे । (तएणं से धणं सत्थवाहे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह जहां अपना घर था गया (उवागच्छित्ता) जावि य से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) वहां जाकर उसका जो घर के बाहर के लोगों का समुदाय था—(तं जहा) जैसा—(दासाड् वा पेस्साड्

एज्जमाणं पासित्ता रायगिहे नगरे बहवे नियगसेट्ठि सत्थवाहपभियओ आहंति परिजाणंति सक्कारेति सम्माणेति अब्भुट्टेति शरीरकुशलं पुच्छंति) राजगृह नगरना निजक श्रेष्ठीओ, सार्थवाहो वगेरेओ न्यारे धन्य सार्थवाहोने घर तरइ जतां जेयो त्यारे तेओ जधाओ भणीने तेभनुं उदय पूर्वक भूण ज सरस रीते सन्मान कयुं. “तमाइं स्वगत छे.” आ रीते तेना आगमनने अनुमोदन आभ्युं मधुर वचनोथी दोडोओ धन्य सार्थवाहोने सत्कार कयौ. तेने दोडोओ अनेक वस्तुओ लेटमां आपी. विनय जताववा भाटे न्यारे धन्य सार्थवाह दोडोनी सामे पडोआ त्यारे तेओ जिला थछ गया अने तेमणे शरीरनी कुशलता पूछी. (तएणं से धणं सत्थवाहे जेणेव सए गेहे तेणेव उवागच्छइ) त्थार आह न्यां तेनु घर उतुं त्यां गयो. (उवागच्छित्ता जावि य से तत्थ बाहिरिया परिसा भवइ) त्यां घरनी जहार तेना घरना भाणुसोना समुदाय ओकडो थयो उतो. (तं जहा)

प्रेष्या इति वा, प्रेष्याः=प्रयोजनविशेषे ये नगरान्तरादिषु प्रेष्यन्ते ते, भियगाइ वा' भृत्यका इति वा, भृत्याः=आचालपोषिता 'भाइल्लागा वा' भागिका इति वा, भागिकाः=भागवन्तः चतुर्थींशादिलाभेन कृष्यादिकारिणो वा यस्यां पण्डिदि साऽपि च खलु-बाह्या परिषद् धन्य सार्थवाहमेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'पायवडिया' पादपतिता=पादसंलग्ना पादस्पर्शपूर्वकं नम्रीभूता 'खेमकुशलं' क्षेमकुशलम्, अनर्थानुत्पत्तिः क्षेमम्, अनर्थप्रतिघातः कुशलं, तत् 'पुच्छंति' पृच्छति। अग्रे अपि--च तस्य तत्र 'अवभंतरिया' आभ्यन्तरिका=गृहाभ्यन्तरवर्तिनो परिषद् भवति=अस्ति, 'तद्यथा-तथाहि-मातेति वा पितेति वा भ्रातर इति वा भगिन्य इति वा, साऽपि च खलु मातापित्रा-

वा भियगाइवा भाइल्लागाइ वा साविण धणं सत्थवाहं एजंतं पामइ) दास-गृहदासी पुत्र-दास्य-जो काम पडने पर नगरान्तरों में भेजे जाते थे वे भृत्य-जो बालक अवस्थासे ही इस के घर पले पुसे थे--भागिक-चौथाई हिस्सा लेकर जो कृष्यादि कर्म करते थे वह सब धन्यसार्थवाह को जब आते हुए देखा--तब (पासित्ता पायवडियाए खेमकुशलं पुच्छंति) देखकर उसके पैरों पर गिर पड़ा और उसकी क्षेम कुशल की बात पूछने लगा। अनर्थ की निवृत्तिका नाम क्षेम, और अनर्थ के प्रतिघात का नाम कुशल है (जावि य से तत्थ अवभंतरिया भवइ तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा भायाइ वा भगिनेइ वा सा विण धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) इसी तरह उस धन्य सार्थवाह की जो भीतरी सभा थी--जसे माता, पिता, भाई, और बहिने--सो इन माता पिता भाई और भगिनी रूप सभाने जब धन्य सार्थवाह को आते हुए देखा जेम डे--दासाइ वा पेस्साइ वा भियगाइ वा भाइल्लागाइ वा साविण धणं सत्थवाहं एजंतं पासइ) दास-धरना दासी पुत्र, दास्य-डोई पणु नतना काम भाटे जीन नगरेभां भोडलवा भाटेना नोडरे, नृत्य-जे नानपणुथी तेने घेर पोषणु भेजवीने भोटा थया छो, लागिक-थोथा लाग लधने जेती वगेरे करता हुता आ जधाजे धन्यसार्थवाहने आवतो जेधने (पासित्ता पायवडियाए खेमकुशलं पुच्छंति) तेना पगे पड्या अने तेनी कुशल क्षेम पूछवा लाग्या. अनर्थ हर थाय ते क्षेम, अने अनर्थने प्रयत्न पूर्वक दयावपुं ते कुशल छे. (जावि य से तत्थ अवभंतरिया भवइ तं जहा-मायाइ वा पियाइ वा भायाइ वा भगिनेइ वा सा विण धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासंति) आ प्रमाणे ज धन्य सार्थवाहना घरभां रहेनाश दुटुंभना भाणुसो-माता, पिता, भाई अने जेधेना-वगेरेजे धन्य

दिरूपाऽऽभ्यन्तरपरिषद् धन्यं सार्थवाहमेजमानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसणाओ' आमनात्=स्वस्वोपवेशनस्थानात् 'अम्बुदेइ' अयुनिष्ठाति=संसुवसूध्वी भवति, अभ्युत्थाय 'कंठाकंठियं' कण्ठाकण्ठिकं=कण्ठे च कण्ठे च गृहीत्वा यत्प्रवर्तन तत् कण्ठद्वयसंमिलनपूर्वकम् 'अवयासिय' आश्लिष्य=समालिङ्ग्य 'बाहूपमोक्खणं' बाहूपमोक्षणं=चिरवियुक्तप्रियसमागमजन्य-दृषाश्रुमोचनं करोति । ततः खलु=नदनु स धन्यः सार्थवाहो यत्रैव भद्रा भार्या तत्रैवोपागच्छति । ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहम् 'एजमाणं' एजमानं=स्वसमीपे समायातं पश्यति, दृष्ट्वा नो आद्रिगते, नो परिजानानि,

(पासिता) तब देखकर (आसणाओ अम्बुदेइ अम्बुट्टिता कंठाकंठियं अवयासिय बाहूपमोक्खणं करेति) वे अपने २ अधिष्ठित स्थान से उठ बैठे और उठकर परस्पर से गले से गला लगाकर मिले । खबने उससे भेंट की । आलिङ्गनकिया । तथा बहुत दिनों के बाद मिलने से उन लोगों ने आनंद जन्य दृषाश्रुओं का मोचन भी किया अर्थात् दृषाश्रु बरमाये (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्रा भारिया, तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह धन्य सार्थवाह जहां भद्रा सार्थवाही थी वहां गया (तएणं सा भद्रा धण्णं सत्थवाहं एजमाणं पासइ, पासिता णो आढाइ, नो परिगणाइ, नो सक्कारेइ, नो सम्माणेइ, णो अम्बुदेइ, नो सरीरकुसलं पुच्छइ) भद्रा सार्थवाहीने आते हुए धन्य सार्थवाह को देखा भी परन्तु उसने उस का आदर नहीं किया उसका स्वागत नहीं किया, मधुर बचनों से उसका सत्कार नहीं किया विविध वस्तुओंके समर्पण से उसने उसका सन्मान नहीं किया । वह उसके

सार्थवाहने धर तरङ्ग आवतो जेयो. (पासिता) जेधने (आसणाओ अम्बुदेइ अम्बुट्टिता कंठा कंठियं अवयासिय बाहूपमोक्खणं करेति) तेज्यो अधा पोतपोतानी जग्ग्याज्योथी जिला थया अने जिला थधने जेक भीलना जणार्थी प्रेम पूर्वक लेटया. धन्य सार्थवाहने अधा माणुसो मज्ज्या. अने तेनुं आलिङ्गन क्युं घण्णु द्विसे पछी धन्य सार्थवाहने जेयो अनेमिलन थयुं जेटवे अधानी आजोमां दुर्षनां आंसुज्यो वरसवा लाज्यां. (तएणं से धण्णे सत्थवाहे जेणेव भद्रा भारिया, तेणेव उवागच्छइ) त्यार पछी धत्य सार्थवाह ज्यां लद्रा लार्थो हुनीत्या गयो. (तएणं सा भद्रा धण्णं सत्थवाहं एजमाणं पासइ, पासिता णो आढाइ, नोसम्माणेइ, णो अम्बुदेइ, नो सरीरकुसलं पुच्छइ) लद्रा सार्थवाही जे धन्य सार्थसार्थवाहने आवता जेयो पणु तेणु तेमने आदर क्यो नडि, तेमनुं स्वागत क्युं नडि, मधुर वाणी वडे तेमने सत्कार्यो नडि,

नो सत्करोति, नो सम्मानयति, नो अभ्युत्तिष्ठति, नो शरीरकुशलं पृच्छति, अनाद्रियमाणा, अपरिजानन्ती, असत्कुर्वन्ती, असम्मानयन्ती, अनभ्युत्तिष्ठन्ती, शरीरकुशलमपृच्छन्ती 'तुसिणीया' तूणीका=मौनावलम्बिनी 'परम्मुही' पराङ्मुखी=प्रतिकूला सुखं परावर्त्य संतिष्ठतीत्यर्थः । ततः खलु स धन्यः सार्थवाहो भद्रां भार्यामेवमवादीत— 'किण्ण' किं खलु=किमर्थं तव हे देवानुप्रिये ! न तुट्ठी वा' न तुष्टिः=सन्तोषो न वर्तते न हर्षो वा नानन्दो वा, यन्मया स्वकेन=स्वकीयेन अर्थसारेण=बहुमूल्यरत्नादि दानेन 'रायकज्जाओ राजकार्यात्=राजसङ्कटाद् आत्मा खलु विमोचितः ? ।

सन्मुख नही गई— उठी नहीं, और न उसने उसकी कुशल क्षेम पूछी । (अणाढायमाणी, अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्मानेमाणी, अणब्भुट्टेमाणी, सरीरकुशलं अपुच्छमाणी तुसिणीया, परम्मुही संचिट्ठइ) इस तरह अपने प्रति अनादर का भाव प्रदर्शित करने वाली अपना— स्वागत नहीं करने वाली सत्कार नहीं करने वाली सम्मान नहीं करने वाली, उठकर अपने सन्मुख नहीं आनेवाली, शरीर की कुशल क्षेम नहीं पूछने वाली ऐसी भद्रासार्थवाही को चुपचाप मुँह-फेरकर बैठी हुई जब धन्य सार्थवाहने देखा तो (तएणं से धण्णे सत्थवाहे भद्रा भारियं एवं वयासी) उस धन्य सार्थवाह ने उस भद्रा भार्या से इस प्रकार कहा—(किण्णं तुब्भं देवानुप्पए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा, नाणं दे वा जं मए सएणं अत्थसारे ण रायकज्जाओ अप्पाणं विमोइए) हे देवानुप्रिये ! क्या तुझे सन्तोष नहीं हुआ है, हर्ष नहीं हुआ है, जो मैंने बहु मूल्य रत्नादिरूप अर्थसार देकर राज्य सकट से अपने को मुक्त करवाया है

लेटमां अनेऽ वस्तुओ आपीने सन्मान क्युं नहि. लद्रा लार्था तेमनी सामे गध नहि, जिली पणु न होती थध तेम न तेणु शेठनी कुशण क्षेम विशेषे प्रश्न क्यो न होतो. (अणाढायमाणी अपरिजाणमाणी, असक्कारेमाणी, असम्मानेमाणी, अणब्भुट्टेमाणी, सरीरकुशलं अपुच्छमाणी तुसिणीया परम्मुही, संचिट्ठइ) आ रीते धन्य सार्थवाहे तेमना प्रत्ये अनादरने लाव गतावनारी, स्वागत नहि क नारी, सत्कार नहि करनारी, सम्मान नहि करनारी, जिली थधने सामे सत्कार माटे नहि आवनारी, तेमना शरीरनी कुशण अने क्षेमनी बात नहि पूछनारी पोताना पत्नी लद्रा सार्थवाहीने जेध त्यारे (तएणं से धण्णे सत्थवाहे भद्रा भारियं एवं वयासी) तेमणु लद्रा सत्थवाहीने क्युं (किण्णं तुब्भं देवानुप्पियाए ! न तुट्ठी वा न हरिसे वा नाणं दे वा जं मए सएणं अत्थसारेणं रायकज्जाओ अप्पाणं विमोइए) हे देवानुप्रिये ! शुं तने सतोष थयो नथी, भे न्तेनो वगेरे गहु डिंभती द्रव्य आपीने रान्त्य संकटथी मुक्ति भेणवी छे. शुं तने

ततः खलु सा भद्रा धन्यं सार्थवाहमेवमवादीत्—कथं खलु मा देवानुप्रिय ! मम तुष्टिर्वा यावदानन्दो वा भविष्यति 'जेणं' यः खलु त्वं मम पुत्रघातकाय यावत्प्रत्यासिन्नाय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखाद्य-
ग्वाद्यात् संविभागं करोषि ? । ततः खलु= तदनु तच्छ्रुत्वा स धन्या भद्रामेव
मवादीत्—हे देवानुप्रिये ! नो खलु=नैव 'धम्मोत्ति वा' धर्म इति भा

(तएणं सा भद्रा सत्थवाहं एवं वयासी) इस प्रकार सुनकर भद्रा सार्थ-
वाहीने धन्य सार्थवाह से ऐसा कहा— (कहणं देवाणुप्पिया ! मम तुट्ठी
वा जाव आणंदे वा भविस्सइ जेणं तुमं मम पुत्तायायगस्स जाव पच्चामि
त्तास्स तओ विउलाओ असण ४ संविभागे करेसि) हे देवाणुप्रिय ! मुझे तुष्टि
यावत् आनंद कैसे होगा जो तुमने (कारावत्स में) मेरे पुत्रघातक यावत् हार्दिक
शत्रु उम विजय के लिये विपुल मात्रा वाले उस चतुर्विध आहार को विभक्त
कर दिया है । (तएणं से धण्णे भदं एवं वयासी) ऐमा सुनकर धन्यसार्थ
वाहने भद्रा सार्थवाही से ऐसा कहा—(नो खलु देवाणुप्पियाए ! धम्मोत्ति वा
तवोत्ति वा कयपडिकयाइ वा लोगजत्ताइ वा नायएत्ति वा घाडिए
वा सहाएइ वा सुहिइ वा तओ विपुलाओ असण ४ संविभागे
कए नन्नत्थ सरीरर्चिताए) हे देवानुप्रिये ! मैंने जो उस
चतुर्विध अशन, पान, खाद्य एवं स्वाद्य रूप चतुर्विध आहार में से विभाग
कर जो विजय चौर को हिस्सा (कारावासमें) दिया है वह संविभागकरण

આ બધું ગમ્યું નથી ? (તણં સા ભદ્રા સત્થવાહં એવં વયાસી) આ રીતે
ધન્ય સાર્થવાહની તાત સાંભળીને ભદ્રા સાર્થવાહીએ તેમને કહ્યું—(કહનં દેવાણુ-
પ્પિયા ! મમ તુટ્ઠી વા જાવ આણંદે વા ભવિસ્સઈ જેણં તુમં મમ પુત્ત-
વાયગસ્મ જાવ પચ્ચામિત્તમ્સ તઓ વિઉલોઓ અસણ ૪ સંવિભાગે કરેસિ)
હે દેવાનુપ્રિય ! મને આનંદ થાય જ કેમ ? કારણ કે જ્યારે તમે જેલમાં મારા
પુત્રના હત્યાકારને તે પુષ્કળ પ્રમાણમાં બનાવવામાં આવેલા આહારમાંથી ભાગ
આપતા હતા. (ત ણં સે ધણે ભદં એવં વયાસી) ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે
ભદ્રા ભાર્યાને કહ્યું—(નો સ્વલુ દેવાણુપ્પિય ! ધમ્મોત્તિ વા તવોત્તિવા કય
પડિકહયાઈવાલોગજત્તાઈ વા નાયએત્તિ વા ઘાડિયે વા સહાએઈ વા સુહિઈ વા
તઓ વિઉલાઓ અસણ ૪ સંવિભાગે કએ નન્નત્થ સરીરર્ચિતાએ)
હે દેવાનુપ્રિયે ! મેં જે વિજય ચોરને પુષ્કળ પ્રમાણમાં બનાવવા આવેલા
ચાર ભતના અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય રૂપ આહારમાંથી જે કંઈ પણ ભાગ
આપ્યો છે તે તેને ભાગ આપવો જોઈએ આ ભતના સવિભાગકરણ રૂપ ધર્મથી

‘संविभागकरणरूपा धर्मः स्यात्’ इति मत्वा, ‘तवोत्तवा’ ‘त’ इति वा=स्वरया-ऽनौदारिकं तपो भाविष्यति’ इति मत्वा, ‘कथपडिकइयाऽवा’ कृत-प्रतिकृतितेति वा=‘कृतस्य प्रत्युपकारोऽयम्’ इति हेतुमुपादाय, ‘लोगजनाइ वा’ लोकयात्रेति वा ‘लोकव्यवहारोऽयम्’ इति मत्वा, लोकलज्जया वा, ‘नाय एत्ति वा’ ज्ञातक इति वा=‘पूर्वापरसम्बन्धिजनः इति ज्ञात्वा, ‘नायक’ इति च्छायापक्षे ‘स्वामी’ ति, ‘न्यायदः इति पक्षे ‘न्यायदाता’ इति च मत्वा ‘घाडिएत्ति वा’ घाटिक इति वा=‘सहजातमित्रं’ बालमित्रमित्यर्थः, इति कृत्वा, ‘सहाएत्तिवा’ सहाय इतिवा, सहायकः=सहचारीति मत्वा, ‘सुहृत्ति वा’ सुहृदिति वा=प्रियमित्रमयम्, इति मत्वा मया तस्माद् विपुलाद् अशनपान-खाद्यस्वाद्यात् संविभागो न कृतः, किन्तु ‘नन्नत्थसरीरचिन्ताए’ नान्यत्रशरीर-चिन्तायाः, उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनरूपशरीरचिन्तां विहाय न मया संविभागः

रूप धर्म मानकमर नहीं दिया है, मुझे ऊनोदर तप की प्राप्ती होगी ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, अथवा प्रत्युपकार के रूपमें भी नहीं दिया है, लोगव्यवहार की दृष्टि से भी नहीं दिया है, लोकलाजके खयाल से भी नहीं दिया है, यह हमारा पूर्वापरसंबन्धी है इस भाव से भी नहीं दिया है, अथवा यह न्याय प्रदाता है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है, यह हमारा घाटिका है बाल मित्र है, ऐसा मानकर भी नहीं दिया है, यह हमें सहायता देनेवाला है ऐसा समझ कर भी नहीं दिया है, यह हमारा प्रिय मित्र है ऐसा जानकर भी नहीं दिया है किन्तु केवल शारिरिक चिन्ता के भाव से ही दिया है। अर्थात् मुझे कारावासमें उच्चार प्रस्रवण की बाधासे सताया था, सो उसकी

प्रेराधने आभ्यो नथी, भने तेथी उनोदर तपनी प्राप्ति थशे आभ ज्ञाणीने पणु मे' तेने लाग आभ्यो नथी, प्रत्युपकारना इपमां पणु मे' तेने लाग आभ्यो नथी लोकलाजनी दृष्टिअे प्रेराधने पणु मे' तेने लाग आभ्यो नथी, ते भारे पूर्वापर सण'धी छे, आभ ज्ञाणीने पणु लोअनमांथी मे' तेने लाग आभ्यो नथी, ते न्याय आपनार छे आवुं ज्ञाणीने पणु तेने लाग आभ्यो नथी, ते अमारो घाटिक छे ज्ञाण सभा छे. आवुं ज्ञाणीने पणु तेने मे' लाग आभ्यो नथी, ते भने सहायता करे छे आभ समलने पणु मे' तेने लाग आभ्यो नथी, ते अमारो प्रिय मित्र छे. आ ज्ञाणीने पणु तेने लोअनमांथी लाग आभ्यो नथी. पणु शारीरिक चिन्ता हर क'वाना विचारथी ज मे' तेने पोताना लोअनमांथी लाग आभ्यो छे, जेअमां -छेतां भने उच्चार प्रस्रवणनी मुशकेदी सताव्या करती छती तेथी ते बाधाथी

कृतः, शरीरचिन्ताथेमेव तस्म संविभागः कृत इति भावः। ततःखलु सा भद्रा धन्येन सार्थवाहेन एवमुक्ता सती 'हृष्ट जाव' हृष्टयावत्=हृष्टतुष्टचिन्तानन्दिता हर्षवशविसर्पहृदया आपनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय 'कंठाकंठे' कंठा-
कण्ठि=कण्ठेन कण्ठं संसेल्येत्यर्थः 'अवयासेइ' आश्लिष्यति=आलिङ्गति, आदर-
भक्त्यादिकं करोति क्षेमकुशलं=कुशलवार्त्तां पृच्छति च। कुशलप्रश्नमोपृच्छत्य-
'ण्हाया' स्नाता=कृतस्नाना 'जाव' यावत् 'कयवलिकम्मा' कृतबालिकर्मा=कृतं=
सम्पादितं बालिकर्म=प्रियागमननिमित्तां पशुपक्ष्यादिप्राणिभ्योऽन्नादिदानरूपं
यया सा तथा, 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता कृत
कौतुकं=हृष्टिदोषादिनिवारणार्थं मणीपुण्ड्रादिकं, मङ्गलं= दुस्स्वप्नादिफलस्याग-

निवृत्ति के भाव से उसे हमने उस चतुर्विध आहार में से विभक्त कर
उसे हिस्सा दिया है (तएणं सा भद्रा धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं बुत्ता
समाणी, हृष्टजाव आसणाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता कंठाकंठि अवयासेइ,
खेमकुसलं पुच्छइ) इसके बाद धन्य सार्थवाह के द्वारा इस प्रकार कहे
जाने पर हर्षित और संतुष्ट हृदय होती हुई वह भद्रा सार्थवाही आसन
से उठ कर बैठी, उठकर उपका उसने कंठसे आलिङ्गन किया और दुःख
मादिक क्षेमकुशलकी बात पूछी। (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायच्छित्ता विउलाइं
भोगाभोगाइ भुंजमाणी विहरइ) पूछकर फिर उसने स्नान किया यावत्
प्रयश्चित्त किया। और विपुल भोगोंको भोगते हुए वह अरुण समय
आनन्द से व्यतीत करने लगी। यहां "जाव" पद से (कयवलिकम्मा
कयकोउयमंगलपायच्छित्ता) "इन पदों का सूचन किया गया है। इनका
भाव यह है कि--प्रिय आगमन के निमित्त को लेकर उमने पशु पक्षी

निवृत्त थवा माटे तेने हुं पोताना आर जतना आहारमांथी आहार आपतो डतो.
(तएणं सा भद्रा धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं बुत्ता समाणी हृष्टजाव आसणाओ
अब्वुट्ठेइ, अब्वुट्ठित्ता कंठाकंठि अवयासेइ, खेमकुसलं पुच्छइ) त्थार आह
भद्रा सार्थवाही ओ धन्य सार्थवाहनी आ वात सांलणीने हर्षित अने संतुष्ट
हृदया थअने तेण्हे धन्य सार्थवाहनुं आलिंगन कयुं अने तेनी क्षेम कुशलनी वात
पूछी. (पुच्छित्ता ण्हाया जाव पायाच्छित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी
विहरइ)पूछीने तेण्हे स्नान अने प्रायश्चित्त कयुं. तेमअ धन्य सार्थवाहनी साथे
विपुल भोग भोगवतां तेण्हे पोतानो वणत सुभेथी पसार करवा मांडयो. अही
'जाव' पदथी ('कयवलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता') आ पढेनुं
सूचन करवामां आण्युं छे. अनेओ अर्थ आ प्रमाणे छे के तेण्हे प्रिय आगमनत

न्तुकारिष्ठादेश्च निवारणाय दध्यक्षतादिग्रहणं तदेव प्रायश्चित्तम्=अवश्यं करणी-
यत्वेन यथा सा विपुलान् भोगभोगान् भुञ्जाना सती विहरति=आस्ते स्म॥सू० ११॥

मूलम्—तएणं से विजए तक्करे चारगसालाए तेहिं वंधेहिं वहेहिं
कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए य परबभवमाणे कालमासे
कालं किच्चा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने । सेणं तत्थ नेरइए जाए काले
कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ । से णं ताओ उव्व
ट्ठित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरिअट्ठि-
स्सइ । एवामेव जंबू ! जेणं अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा आय
रियउवज्झायाणं अंतिए सुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-
इए समाणे विपुलमणिमुत्तिय धणकणगरयणसारेणं लुब्भइ से
वि य एवं चेव ॥सू० १२॥

टीका—तएणं से विजय' इत्यादि ।

ततः खलु=इतश्च स विजयस्तस्करः 'चारगसालाए' चारकशालायां=

कारागारे तैः पूर्वप्रदर्शितैः 'बंधेहिं' वन्धैः रज्वादिदृढनियन्त्रणरूपैः, 'वहेहिं'
आदि प्राणियों के लिये अन्नादि देनेरूप बलिर्कर्म किया । तथा दृष्टि दोष
आदि को निवारण करने के लिये उसने सबोपुंड आदि किये तथा
स्वप्नके फल रूप आगन्तुक अरिष्ट आदिके निवारण करने के लिये
उसने दध्यक्षत आदिक ग्रहण किया । ॥सू० ११॥

'तएणं से विजए तक्करे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (विजए तक्करे) विजय तस्कर—(चारग सालाए)
कारावासमें (तेहिं वंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए
निमित्त पशु पक्षी वगेरे प्राणीओने अन्न वगेरे अपीने बलिर्कर्म क्युं. तेभज्
दृष्टि दोषथी निवृत्ति भाटे तेणु मणीपुंडं वगेरे क्युं. स्वप्नना इणना इपमां
बविध्यमां थनार अनिष्ट वगेरेनी निवृत्ति भाटे तेणु दडीं अक्षत वीधा. (सू. ११)

'तएणं से विजए तक्करे' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पथी (से विजए तक्करे) विजयओरे (चारगसालाए)
बेलमां (तेहिं वंधेहिं वहेहिं कसप्पहारेहिं य जाव तण्हाए य लुहाए य

वधैः=यष्टयादिना ताडनरूपैः 'कसप्पहारेदिय' कशाप्रहारैश्च दिवसेऽनेकवार
कशाघातरूपैः 'जाव' यावत् एवं लत्तादिपरिघातरूपैश्च प्रहारैः, तृष्णया
च क्षुधया च 'परम्भवमाणे' पराम्भवन्=परिपीडयमानो जर्जरितशरीरः
सन् कालमासे=मृत्युसमये कालं कृत्वा 'नरएसु' नरके पापकर्मिणां
यातनास्थाने 'सूत्रे प्राकृतत्वाद् बहुवचनम्' 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया
नारकत्वेन 'उववन्ने' उपपन्नः=उत्पन्नः । स खलु तत्र=नरके नैरयिको जातः,
कीदृशः ? इत्याह— 'काले' इत्यादि, 'काले' कालः=कृष्णवर्णः 'कालोभासे'
कालावभासः=द्रष्टव्यः काल इव=मृत्युरिव अवभासते, यद्वा कालः=श्यामः
अवभासः=दीप्तिर्यस्य स तथा 'जाव' यावत् यावच्छब्देन—'गंभीर
लोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेण' से णं तत्थे निच्चं भीए,

य परम्भवमाणे कालमासे कालं कृत्वा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने)
उन पूर्व प्रदर्शित रज्ज्वादि द्वारा दृढनियंत्रणरूप बंधों से यष्टयादि द्वारा
ताडन रूप बंधों से, दिवस में अनेक बार कृत कशाघातरूप प्रहारों
से— लत्तादि परिघात रूप प्रहारों से भूख और प्यास से परिपीडित
होना हुआ—जर्जरित-शरीर होता हुआ काल अक्सर काल कर
के और पाप कर्मों के यातना स्थानका नरकमें नारकी
की पर्याय से उत्पन्न हुआ । (से णं तत्थ नेरइए जाए) वह वहां
ऐसा नैरयिक हुआ कि जो (काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुमावमाणे
विहरइ) शरीर में कृष्ण वर्ण वाला देखने वालों को मृत्यु जैसा प्रतीत
होता था—अथवा काली दीप्तिवाला । या यावत् शब्द से इस पाठ का
यहां और संग्रह किया गया है । (गंभीरलोमहरिसे, भीमे, उत्तासणए
परमकण्हे वण्णेणं से तत्थ निच्चं भीए, निच्च तत्थे, निच्चं तसिए,

परम्भवमाणे कालमासे कालं कृत्वा नरएसु नेरइयत्ताए उववन्ने) पड़ेलां
वर्णन करवाभां आव्या मुज्ज होरीओना सणत णंधने लाकडीओ वगेरेना
मार अने दिवसभां घण्टीवार करवाभा आवेला डोरओना प्रहारो, लत्ता वगेरेना
प्रहारो भूण अते तरसथी हु.भी थतो शिथिण शरीरवाणे थधने आभरे मृत्यु
पाओ अने पापकर्मोना यातना स्थानइय नरकभां नारकीनी पर्यायभां जनओ
(से णं तत्थ नेरइए जाए) नैरयिकनी पर्यायभां ते (काले कालोभासे जाव
वेयणं पच्चणुमावमाणे विहरइ) शरीरे अकहम क्षणामेंश जेवो अने जेनाराओ
ते मृत्यु जेवो प्रयंड लागतो डतो अडीं (यावत्) शण्दथी आ पाठेना संग्रह
थयो छ — (गंभीरलोमहरिसे भीमे उत्तासणए परमकण्हे वण्णेणं से

નિચ્ચં તત્થે, નિચ્ચં તસિણ, નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્ધં નરગં' इत्येतेषां स
 ग्रहः, तत्र-‘गंभीर’ गम्भीरः=प्रचुरः ‘लोमहरिसे’ रामहर्षः=भयजनितरोमांचो
 यस्य सः, ‘भीमे’ भीमः=भयङ्करः, अत एव ‘उत्तामणाए’ उत्तामकः=
 भयजनितदुःखजनकः, वर्णेन परमकृष्णः-असौ तत्र नित्यं भीतः, नित्यं ‘तसिण’
 त्रसितः=परमाधर्मिभिस्त्रासं प्रापितः सन ‘परमसुहसंवद’ परमाशुभसम्बद्धाम्
 =उत्कटपापकर्मोपनीतां ‘नरगवेयण’ नरकवेदनां= नरकसम्बन्धिघोरयातनां
 ‘पच्चणुभवमाणे’ प्रत्यनुभवन्=आत्मनः प्रतिप्रदेशतोऽनुभवन् ‘विहरइ’ विहरति=
 उपतिष्ठते । स खलु=विजयतस्करजीवः ‘ताओ’ तस्मात् नरकस्थानात् ‘उव्वट्ठित्ता’
 उद्भूत्य=निस्सृत्य ‘अणाइय’ अनादिकम्=आदि रहितम् ‘अणवदग्गं’ अनवदग्रम्=
 ‘दीहमद्धं’ दीर्घाध्वानं=दीर्घमार्गं चतुर्गतिलक्षणम्, दीर्घाद्धम्’ इति
 च्छायापक्षे तु दीर्घा=अद्धा=कालः उत्सर्पिण्यवसर्पिणी लक्षणो यत्र तत् दीर्घका-
 लिकमित्यर्थः ‘चाउरंतं संसारकंतारं’ चातुरन्तं संसारकान्तारं-चातुरन्तं=चतुर्गति-

નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્ધં નરગં) इन पदों का अर्थ इस प्रकार है--इसे वहां
 सदा भय रहेता है इसलिये सर्वदा इसे भयजनित रोमांच बना रहता
 है-यह नरक स्वयं भयंकर है-इसलिये भय से उत्पन्न होनेवाले दुःख
 का यह उत्पादक है । वर्ण की दृष्टि से यह परम कृष्ण है । यह वहां
 नित्य भयशील और त्रस्त बना रहता है । परमाधर्मिक देव इसे वहाँ
 नित्य त्रास दिया करते है । उत्कृष्ट पाप कर्म के उदय से प्राप्त हुई
 नरक संबन्धी घोर यातनाओं को आत्माके प्रति प्रदेश से वह भोगता
 है (से णं ताओ उव्वट्ठित्ता अणाइयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसं-
 सारकंतारं अणुपरिअट्ठिस्सइ) इसके बाद वह विजय तस्कर का जीव
 उस नरक स्थान से निकल कर अनादि--आदि रहित नाश रहित
 -अनन्त रूप ऐसी चतुर्गति रूप भवाटवी में जिसका कि चतुर्गति रूप

નિચ્ચં મીણ નિચ્ચં તત્થે, નિચ્ચં તસિણ, નિચ્ચં પરમસુહસંવદ્ધં નરગં)
 આ પદોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે— તેને નરકમાં બીક રહે છે. એથી સદા તે
 ભયજનક રોમાંચ યુક્ત રહે છે. તે પોતે ભયથી ઉત્પન્ન દુઃખને તે ઉત્પન્ન કરનાર
 છે. રંગે તે સાવકાળો છે. હંમેશાં તે નરકમાં ભયશીલ અને સંત્રસ્ત બની રહે છે.
 પરમાધર્મિક દેવ તેને સદા ત્યાં નરકમાં ત્રાસ આપતા રહે છે. ઉત્કૃષ્ટ પાપકર્મોને
 લીધે પ્રાપ્ત થયેલી નરકની ભયંકર મુશ્કેલીઓને તે આત્માના દરેકે દરેક પ્રદેશથી
 ભોગવે છે. (સે ણં તાઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા અણાઇયં અણવદગ્ગં દીહમદ્ધં ચાઉરંત-
 સંસારકંતારં અણુપરિઅટ્ઠિસ્સઇ) ત્યાર બાદ વિજય ચોરનો છવ તે નરકસ્થાનથી
 બહાર નીકળીને અનાદિ આદિરહિત નાશરહિત, અનંતરૂપ એવી ચતુર્ગતિરૂપ માર્ગ

રૂપં સંસાર એવ કાનતારં=મઠાડરણ્યં, નત્=મઠાટવીમિત્યર્થઃ, 'અણુપરિયટ્ટિ-
મ્સડ' અણુપરિયટ્ટિયતિ=નિરન્તરં પરિભ્રમિષ્યતિ । 'એવામેવ' એવમેવ=અનેનૈવ
પ્રકારેણ હે જમ્બૂઃ ! યઃશ્વલુ અસ્માકં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી વા આચાર્યો
પાધ્યયાનામન્તિકે 'મુંડો' મુણુઃ, દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ મુંડિતો ભૂત્વા અગારાત્=
અનગારિતાં પ્રવ્રજિતઃ=પ્રાપ્તઃસન્ વિપુલમણિમૌક્તિકધનકનકરત્નસારેણ
'લુભ્મઈ' લુભ્યતિ=મણિમૌક્તિકધનાદિ લુબ્ધો ભવતિ 'સે વિ ય' સોડપિ ચ
સાધુર્વા સાધ્વી વા 'એવંચેવ' એવમેવ=વિજયતસ્કરવદેવ ચાતુરન્તસંસાર-
કાન્તારે ભ્રમિષ્યતીતિ ભાવઃ ॥સૂ૦ ૧૫॥

મૂલમ્—તેણં કાલેણં તેણં સમણં ધમ્મઘોસા થેરા ભગ-
વંતો જાહ સંપન્ના જોવ પુઠ્ઠાણુપુઠ્ઠિં ચરમાણા ગામાણુગામં દૂહજ્જમાણા
જેણેવ રાયગિહે નગરે જેણેવ ગુણસિલણ્ણે ચેહિણ્ણે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ,
ઉવાગચ્છિત્તાં અહાપડિરૂઠ્ઠં ઉગ્ગહં ઉગ્ગિણિહત્તા સંજમેણં તવસા અ-

માર્ગં વહુત લંવા ચૌડા હૈ અથવા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ કાલ
જિસકા વહુત દીર્ઘ હૈ—પરિભ્રમણ કરેગા । (એવામેવ જંબૂ । જે ણં અમ્હ
નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થી વા આયરિયઉવજ્જાયાણં અંતિણ મુંડે મવિત્તા
અગારાઓ અણગારિયં પન્વહિણ સમાણે વિપુલમણિમુત્તયધનકણગ
રયણસારેણં લુભ્મઈ સે વિ ય એવં ચેવ) ઇસી પ્રકાર સે હેજંબૂ । જો
હમારે નિર્ગન્થ અથવા નિર્ગન્થી સાધુ સાધ્વી જન આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે
પાસ દ્રવ્ય ભાવ રૂપસે મુંડિત હોકર અગાર સે અનગારી અવસ્થા કો
પ્રાપ્ત કરતે હુણ વિપુલ મણિમૌક્તિક, ધન, કનક, રત્ન આદિ મેં
લુભા જાતે હૈ વે મો ઇસી તરહ ચતુર્ગતિરૂપ ઇસ સંસાર અટવી મેં ભ્રમણ
કરતે રહેંગે । ॥સૂ૦ ૧૨॥

બહુ જ લાંબો અને વિસ્તાર પામેલો છે અથવા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ કાળ
જેમનો બહુ દીર્ઘ છે—પરિભ્રમણ કરશે. (એવામેવ જંબૂ ! જે ણ અમ્હં નિર્ગન્થો વા
નિર્ગન્થી વા આયરિયઉવજ્જાયાણં અંતિણ મુંડે મવિત્તા અગારાઓ
અણગારિયં પન્વહિણ સમાણે વિપુલમણિમુત્તયધનકણગરયણસારેણં લુભ્મઈ
સે વિ ય એવં ચેવ) આ રીતે જ જંબૂ । જે અમારા નિર્ગન્થ કે નિર્ગન્થી સાધુ
સાધ્વીજન આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની પાસે દ્રવ્ય લાવ રૂપથી મુંડિત થઈને અગારથી
અવસ્થાને મેળવતાં ખૂબ જ મણિ, મૌક્તિક, ધન, કનક રત્ન વગેરેમાં લોહુપ
થઈ જાય છે તેઓ પણ આ વિજય તસ્કર જેવા જ છે. અને તેઓ પણ આ
પ્રમાણે જ ચતુર્ગતિરૂપ આ સંસાર રૂપી અટવીમાં પરિભ્રમણ કરતા રહેશે. સૂ ૧૨ ।

प्पाणं भावेसोणां विहरंति, परिसा निग्गया धम्मो कहिओ, तएणं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णि सम्म इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपजित्था—एवं खलु थेरा भगवंतो जाइसंपन्ना इहमागया इहसंपत्ता तं इच्छामि णं थेरे भगवन्ते वंदामि नमंसामि ण्हाए जाव सुद्धप्पवेसाइं मज्झाइं वत्थाइं पवरपरिहिए पायविहारचारेणं जेणेव गुणसिले चेइए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वंदइ नमंसइ। तएणं थेरा भगवतो धणस्स सत्थवाहस्स विचित्तं धम्ममाइक्खंति, तएणं से धन्ने सत्थवाहे धम्मं सोच्चां एवं वयासी—सद्वहामि णं भते ! निग्गंथे पावयणे जाव पठवइए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ, पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेइ, छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववन्ने, तत्थणं अत्थेगइया णं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, तत्थ णं धणस्स देवस्स चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पणत्ता, से णं धणे देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झहिइ जाव सव्वदुक्खाणामंतं करेहिइ ॥सू, १३॥

टीका—तेणं कालेणं इत्यादि तस्मिन् काले तस्मिन् समये धर्मघोषा नाम रथ-विरा भगवन्तो जातिसम्पन्ना यावत् 'पुव्वाणुपुर्व्वि' पूर्वानु पूर्व्या चरन्तः=तीर्थङ्कर-

‘तेणं कालेणं तेणं समए णं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उस काल, उस समय में (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोष नामके स्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइ संपन्ना जाव

(तेणं कालेणं तेणंसमएणं) इत्यादि ।

टीकार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते अणे अने ते समये (धम्मघोसा नामं थेरा) धर्मघोषनामस्थविर (भगवंतो) भगवान (जाइसंपन्ना जाव पुव्वाणु-

मर्यादया विचरन्तः 'गामाणुगाम' ग्रामानुग्रामम्=एक ग्रामादव्यवधानेनान्य-
ग्रामं 'दृडज्जमाणा' द्रवन्तः=गच्छन्तः यत्रैव राजगृहं नगरं यत्रैव गुणशिलकं
'चेइए' चैत्यम्=उद्यानं तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागम्य 'अहापडिरुवं' यथाप्रति-
रूप=यथायोग्यं=साधुमर्यादाहम् 'उग्गहं' अवग्रहं=वसतेराज्ञाम् 'उग्गिहत्ति'
अवगृह्य=वनपालसकाशान्मार्गयित्वा सयमेन तपसाऽऽत्मानं 'भावेमाणा'
भावयन्तः=वासयन्तो विहरन्ति=तिष्ठन्ति। परिषन्निर्गता। धर्मः कथितः।
ततः खलु तस्य धन्यस्य सार्थवाहस्य बहुजनस्यान्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य
अयमेतद्रूप आध्यात्मिको यावत् समुदपद्यत एव खलु स्थविरा भगवन्तो

पुष्पाणुपुष्पि चरमाणा गामाणुगामं दृडज्जमाणा जेणेव रायगिहे नयरे
गुणसिलए चेइए तेणेव उवागच्छंति) जो कि विशुद्ध स्नातृवंशवाले थे
यावत् तीर्थं करों की परम्परा के अनुसार विहार करते थे। वे एक ग्राम से
दूसरे ग्राम में विहार करते हुए जहां राजगृह नगर और गुणशिलक चैत्य
था वहां आये (उवागच्छित्ता अहापडिरुव उग्गह उग्गिहत्ति सजमेणं तवमा
अप्पाणं भावेमाणाविहरंति) वहां आकर वे साधुजन की मर्यादा के अनुसार
वसति की आज्ञा वहां के वनपालक से मांग कर संयम और तपसे अपनी आत्मा
को भावित करते हुए ठहर गये। (परिसा निग्गया, धम्मो कहिओ तएणं तस्स
धणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इमेयारुवे अज्झत्थिए
जाव समुपज्जित्था) राजगृह नगर से परिषद यहां आई-भगवान् ने उसे धर्म की
देखना दी। इसके बाद उस धन्य सार्थवाह ने अनेक जनों के मुख से उस
अर्थ-भगवदागमन रूप समाचार-को सुनकर-उसे हृदय में अवधारित

पुष्पि चरमाणा गामाणुगामं दृडज्जमाणा जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव
उवागच्छंति) के जेथो विशुद्ध मानवश्रमा हुता, अने तीर्थं करेनी परपरागत
प्रथा मुज्ज विहार करता हुता तेथो ओक गाभथी णीजे गाभ विहार करतां जथां
राजगृह नगर अने गुण शिलक चैत्य हुतुं त्यां आव्या (उवागच्छित्ता अहा
पडिरुवं उग्गह उग्गिहत्ति सजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति)
त्या आवीने तेथो साधुजनोचित मर्यादाने अनुसरतां त्यांना वन पालकनी पांसेथी
वास करवानी आज्ञा भेजवीने तप अने संयमथी पोताना आत्माने लाविक करता
त्या रोक्षया. (परिसा निग्गया धम्मो कहिओ तएण तस्स धणस्स सत्थवा-
हस्स बहुजणस्स अतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म इमेयारुवे अज्झत्थिए जाव
समुपज्जित्था) राजगृह नगरथी त्यां परिषद् ओकही थई. भगवाने परिषद्ने संयोधी
ओठवे के धर्म देखना आपी त्थार पछी धन्य सार्थवाहे घण्टा भाणुसेना मोढथी
भगवानेने पधारवाना समाचार सांभलीने, तेने हृदयमां अवधारित करतां तेना

જાતિમસંપન્ના ડહાગતા, ડહસંપન્નાઃ, તદ્ ડચ્છામિ સ્વલુ સ્થવિરાન ભગવંતો
વન્દે નમસ્યામિ । સ્નાતઃ યાવત્ શુદ્ધ પ્રવેશ્યાનિ માહુલ્યાનિ વસ્ત્રાણિ 'પવર-
પરિહિ' પ્રવરપરિહિતા=પ્રવરં યથાસ્યાત્થયા સુપ્તુતયેત્યર્થઃ પરિહિતઃ=ધૃતઃ
પરિહિતપ્રવરવસ્ત્રઃ સન્ 'પાયવિહારચારેણ' પાદવિહારચારેણ=પાદાભ્યાં
સ્વશ્ચરણેન યત્રૈવ ગુણશિલકં ચૈત્યં યત્રૈવ સ્થવિરા ભગવન્તસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ,
ઉવાગત્ય વન્દતે નમસ્યતિ । તતઃસ્વલુ સ્થવિરા ભગવન્તો ધન્યસ્ય સાર્થવા
હસ્ય વિચિત્રં ધર્મમાસ્વાતિ । તતઃ સ્વલુ સ્ ધન્યઃ સાર્થવાહો ધર્મં શ્રુત્વા
એવમવાદીત-શ્રદ્ધધાર્મ સ્વલુ ભદન્ત । નિર્ગ્રન્થં પ્રવચનં યાવત્ પ્રવ્રજિતઃ યાવદ્

કર-ડસ પ્રકાર કો યહ આધ્યાત્મિક યાવત્ મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ ।
(એવં સ્વલુ થેરા-ભગવંતો જાડસંપન્ના ડહમાગયા ડહસંપન્ને, તં ડચ્છામિ ણં થેરે-
ભગવંતે વંદામિ નમંસામિ) સ્થવિર ભગવંત જો જાતિ સંપન્ન હૈ યહાં આયે
હુએ હૈં-યહાં સંપ્રાપ્ત હુએ હૈં । અતઃ મૈં ચાહતા હૂં કિ મૈં ડન્હેં વંદૂં-નમન
કરૂં । એસા વિચાર કર ડસને (જાણ, જાવ સુદ્ધપ્પવેસાડં મંગલજાડં વત્થાડં પવર-
પરિહિ) સ્નાન ક્રિયા-યાવત્ શુદ્ધ પ્રવેશ કરને યોગ્ય, મંગલ રૂપ વસ્ત્રોં કો
પહિના (પાય વિહારચારેણ જેણેવ ગુણસિલે ચેડા જેણેવ થેરા ભગવંતો. તેણેવ
ઉવાગચ્છડ, ઉવાગચ્છિત્તા વંદડ નમંસડ) પહિન કર ફિર વહ પૈદલ હી જહાં
ગુણશિલક ચૈત્ય ઓર સ્થવિર ધર્મધોષ ભગવંત વિરાજમાન થે વહાં ગયા ।
જાકર ડસને ડન્હેં વંદન ક્રિયા નમસ્કાર ક્રિયા । (તણં થેરા ભગવંતો
ધણસ્સ સત્થવાહસ્સ વિચિત્તં ધમ્મામાહક્કલંતિ) ડસકે વાડ ડન સ્થવિર ભગવંતને
ધન્ય સાર્થવાહકો વિચિત્ર ધર્મ કા ઉપદેશ ડિયા । (તણં સે ધણે સત્થવાહે

મનમાં આ જાતનો આધ્યાત્મિક અને મનોગત સંકલ્પ ઉદ્ભવ્યો—(એવં સ્વલુ
થેરા ભગવંતો જાડસંપન્ના ડહમાગયા ડહસંપન્ને તં ડચ્છામિ ણં થેરે
ભગવંતે વંદામિ નમંમામિ) લાતી સંપન્ન સ્થવિર ભગવંત અહું પધારેલા છે.
સંપ્રાપ્ત થયા છે. એથી મને ઇચ્છા થાય છે કે હું તેમને વંદુ અને નમન કરું.
આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે (જાણ, જાવ, સુદ્ધપ્પવેસાડં મંગલજાડ વત્થાડં
પવરપરિહિ) સ્નાન કર્યું ભગવાન પાસે જવા યોગ્ય શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેર્યાં.
(પાયવિહારચારેણ જેણેવ ગુણસિલે ચેડા જેણેવ થેરા ભગવંતો તેણેવ ઉવા-
ગચ્છડ ઉવાગચ્છિત્તા વંદડ નમંસડ) પહેરીને તેઓ પગથી ચાલીતે જ્યાં ગુણશિલક
ચત્ય અને સ્થવિર ધર્મધોષ ભગવંત વિરાજમાન હતા ત્યાં ગયા પહોંચીને તેઓએ
ભગવાનને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (તણં થેરા ભગવંતો ધણસ્સ સત્થ-
વાહસ્સ વિચિત્તં ધમ્મામાહક્કલંતિ) ત્યાર પછી તે સ્થવિર ભગવંતે ધન્ય સાર્થવાહને
અદ્ભુત રીતે ધર્મ-દેશના આપી (તણં સે ધણે સત્થવાહે ધમ્મં સોચા

बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पालयित्वा भक्तं प्रत्याख्याति, प्रत्याख्याय मासिक्या संलेखनया पण्डितं भक्तानि अनशनेन छिनत्ति, छित्त्वा कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपन्नः। तत्र खलु अस्त्येककानां देवानां चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, तत्र खलु धन्यस्य देवस्य चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता। स खलु धन्यो देवस्तस्माद्देवलोकात् आयुः

धम्मं सोच्चा एवं वयासी) इसके बाद उस धन्यस्यार्थवाहने धर्म सुनकर इस प्रकार कहा—(सद्वहामि णं भंते निग्गंथे पावयणे जाव पव्वडए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ) हे भदंत ! मैं निर्गन्ध प्रवचन को श्रद्धा करता हूँ। यावत् वह प्रव्रजित हो गया। बहुत वर्षों तक उसने श्रामण्य पर्याय का पालन किया—बाद में उसने चतुर्विध भक्त को प्रत्याख्यान कर दिया।—(पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठि-भत्ताइं अणसणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करके १ एक मास की संलेखना से उसने ६० भक्तों को अनशन द्वारा छेद दिया—(छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्ममे कप्पे देवत्ताए उववन्ने) छेदकर फिर वह मृत्यु के अवसर आने पर मरा—और मर कर सौधर्म कल्प में देव की पर्याय से उत्पन्न हो गया। (तत्थणं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारिपलिओवमाइं ठिई पणत्ता) वहाँ कितनेक देवों की चार पल्योवमप्रमाणस्थिति कही गई है सो (तत्थणं धण्णस्स देवस्स चत्तारिपलओवमाइं ठिई पणत्ता) इसमें धन्यकुमार देवकी वहाँ चार

एवं वयासी त्थार पछी धर्म—देशनानुं श्रवणु करीने धन्य सार्थवाडे कथु—सद्वहामि णं भंते निग्गंथे पावयणे जाव पव्वडए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खाइ) छे भदंत ! निर्गन्ध प्रवचनमाहुं सारी पेठे श्रद्धा धरावु छुं. आ रीते धन्य सार्थवाड प्रव्रजित थय गया धणुं वर्षो सुधे तेओओ श्रामण्य पर्यायनुं पालन कथुं. त्थार आद तेमणु चतुर्विध लकतनुं प्रत्याख्यान कथुं. (पच्चक्खित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठि भत्ताइं अणसणाए छेदेइ) प्रत्याख्यान करीने ओक भडिनानी संलेखनावडे तेमणु साठठि लकतानुं अनशन वडे छेदन कथुं. (छेदित्ता कालमासे कालं किच्चा सोहम्ममे कप्पे देवत्ताए उववन्ने) छेदन कर्या आद मृत्युनो वणत न्यारे आओ त्थारे तेओ भरणु पाभ्या अने भरणु पाभीने सौधर्म कल्पमां देवनी पर्यायथी तेओ उत्पन्न थया. (तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पणत्ता) त्थां डेट-लाड देवानी स्थिति आरपत्थोपम प्रमाणु नेटली छे. (तत्थ णं च धण्णस्स देवस्स चत्तारिपलिओमाइं ठिई पणत्ता) आ रीते धन्यकुमार देवनी स्थिति त्थां आर

क्षयेण स्थितिक्षयेण भवक्षयेण 'अणंतरं' अनन्तरम्—अन्तररहित व्यवधान-
रहितं चयं=शरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा महाविदेहे वषे' सेत्स्यति यावत्—यावच्छ-
ब्देन भोत्स्यते मोक्षयति परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति । सू. १३।

मूलम्— जहा णं जंबू ! धण्णेणं नो धम्मो ति वा जाव
विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ असणपाणखाइमसाइमाओ
संविभागे कए, नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए । एवामेव जंबू ! जेणं
अरुहं निग्गंथे वा निग्गंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयणहा-
णुस्मद्वणपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसे इमस्स ओरालियसरीरस्य नो वन्न-
हेउं वा रूवहेउंविसयहेउं वा असणं पाणं खाइमं साइमं आहार-
माहारेइ, नन्नत्थ णाणदंसणचरित्ताणं वहणयाए, से णं इहलोए
चेव बहूणं समणाणं समणीणं सावगाण य साविगाण य अच्चणिजे
वंदणिज्ज, पूयणिजे, पज्जुवासणिजे भवइ, परलोए वि य णं नो
वहूणि हत्थच्छेयणाणि य कन्नेच्छेयणाणि य नासाच्छेयणाणि य,

पल्य की स्थिति हुई। (से णं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणभव
क्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव
सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ) वे धन्यदेव उस देवलाक से आयु के क्षय से,
स्थिति के क्षय से भव के क्षय से, अनंतर शरीर को छोड़कर महाविदेह
क्षेत्र में (उत्पन्न होकर वहां से सिद्ध पद प्राप्त करेंगे)। यहाँ यावत् पद से
'भोत्स्यते मोक्षयति, परिनिर्वास्यति सर्व दुःखानामन्तं करिष्यति' इस पाठका
संग्रह हुआ है। ॥सूत्र १३॥

पल्य नेटली थअ (सेणं धन्ने देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं भवक्खएणं
ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ जाव सव्व-
दुक्खाणमंतं करेहिइ) ते धन्यदेव ते लोकथी आयुष्य क्षय, स्थिति क्षय अने लावना
क्षय थया पछी शरीरनो त्याग करीने महाविदेह क्षेत्रमां उत्प १ ॥ अने त्यां सिद्ध
पद भेजवशे. अही 'यावत्' पदथी 'भोत्स्यते मोक्षयति, परिनिर्वास्यति सर्वदुःखा
नामन्तं करिष्यति' आ पाठनो संग्रह थयो छे ॥ सू. १३ ॥

एवं हियय उप्पाडणाणि य, वसणुप्पाडणाणि य, उल्लंघणाणि य
पाविहिइ, अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमच्चं चाउरंतसंसागकंतारं
वीइवइस्सइ जहा व से धण्णे सत्थवाहे । एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव
संपत्तेणं दोच्चस्स णायज्झयस्स अयमट्ठे पणत्ते—त्तिवेमि । सू. १४।

॥ विइयं णायज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका—‘जहाण जंबू’ इत्यादि । ‘जहाणं’ यथा खलु=येन प्रकारेण हे
जम्बू ! धन्येन सार्थवाहेन ‘नो’ न ‘धम्मोत्ति वा’ धर्मइति वा मत्वा यावत्
‘सुहृद्’ इति वा मत्वा विजयाय तस्कराय तस्माद् विपुलाद् अशनपानखा-
द्यस्वाद्यात् संविभागः कृतः, नान्यत्र शरीरसंरक्षणार्थाय—शरीरसंरक्षणं विहाय
अशनादि संविभागो न कृत इत्यर्थः एवमेव हे जम्बू ! यः खलु अस्माकं
निर्गन्थो वा निर्ग्रन्थी वा ‘जाव’ यावत्—आचार्योपाध्यायानामन्तिके मुण्डो
भूत्वा अगाराद् अणगारितां प्रव्रजितः सन् ‘ववगयल्लाणुम्मदणपुप्फगंधमल-
लंकारविभूसे’

‘जहा णं जंबू !’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जहाणं जंबू !) हे जंबू जिस प्रकार (धण्णेणं सत्थवाहेणं)
धन्य सार्थवाहने (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ
असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं कए) धर्म नहीं मानकर यावत् मित्र
नहीं मानकर विजय तस्कर के लिये उस विपुल अशन, पान, खाद्य स्वाद्य
रूप आहार में से विभाग किया (नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए) केवल
अपने शरीर की रक्षा के निमित्त । (एवामेव जंबू ! जेणं अम्मं निगगंथे
वा निगगंथी वा जाव पव्वइए समाणे ववगयल्लाणुम्मदणपुप्फगंधमललंकार-
विभूसे) इसी तरह हे जंबू ! जो हमारे निर्ग्रन्थ साधु वा निर्ग्रन्थी साध्वियां

‘जहा णं जंबू !’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(जहाणं जंबू !) हे जंबू ! जेवी रीते (धण्णे णं सत्थवाहेणं)
धन्यसार्थवाडे (नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स तक्करस्स तओ विउलाओ
असणपाणखाइमसाइमाओ संविभागं करेइ) पोतानी इरं के पोतानो मित्र
ओपुं कंठ न जल्लुतां विजय तस्करने भाटे विपुल अशन पान, आद्य अने स्वाद्यरूप
अहारभांथी लाज करी आभ्यो. (नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए) ते इकत पोताना
शरीरनी रक्षा भाटे ज (एवामेव जंबू ! जेणं अम्मं निगगंथे वा निगगंथी वा
जाव पव्वइए समाणे ववगयल्लाणुम्मदणपुप्फमललंकारविभूसे) आ प्रभाणे
ज जंभू हे । जेअमारा निर्ग्रंथ साधु के निर्ग्रंथ साध्वीओ आचार्य के उपाध्यायनी

મહાલંકારવિભૂષે' વ્યપગતસ્નાનોન્મર્દનપુષ્પગન્ધમાલ્યાલંકારવિભૂષઃ, તત્ર-
 'વચ્ચગદ' વ્યપગતા=પરિત્યક્તા- 'હાણુમ્મદણ'સ્નાનમ્=દેશતઃ સર્વતો વા શરીર
 સંસ્કારરૂપમ્ ઉન્મર્દનં=તૈલાદિભિઃ શરીરસંમર્દનમ્ 'પુષ્પ' પુષ્પાણિ=જપાદિ-
 કુસુમાનિ, 'મલ્લ' માલ્યં=પુષ્પમાલા 'અલંકાર' અલંકારાણિ=મણિમુક્તાધામ-
 નાનિ, તૈર્વિભૂષા=શરીરશોભા યેન સ તથોક્તઃ-પરિત્યક્તસ્નાનાદિસર્વશૃંગાર-
 શોભા इत्यर्थः અસ્યૌદારિકશરીરસ્ય 'વર્ણહેતું વા' વર્ણહેતવે=કાન્ત્યાદ્યર્થમ્,
 'રૂપહેતું વા' રૂપહેતવે=આકૃતિ સૌન્દર્યાર્થમ્, 'વિસયહેતું વા' વિષયભોગાર્થ-
 મશનં પાનં શ્વાદ્યં સ્વાદ્યમ્, एतद्रूपं चतुर्विधमाहारं 'નો' ન 'આહારેઙ' આહ-
 રતિ, ઔદારિકશરીરસ્ય વર્ણાદિનિમિત્તમાહારં ન કરોતીતિ ભાવઃ 'નન્નત્થ-
 ણાણદંસણચરિત્તાણં વહણયાए' નાન્યત્ર જ્ઞાનદર્શનચરિત્રાણાં વહનતાયાઃ=
 જ્ઞાનાદિરત્નત્રયારાધનાયા અન્યત્ર ન, જ્ઞાનાધારાધનં વિદ્યાગ્રાહારં ન કરોતિ
 કિન્તુ સંયમયાત્રાનિર્વાહાર્થમેવ કરોતીતિ તાત્પર્યમ્ । સઃ સ્વલુ નિર્ગ્રન્થો વા
 નિર્ગ્રન્થી વા इहलोके चैव बहूनां श्रमणानां श्रमणीनां श्रावकाणां च 'अच-

હે વે આચાર્ય ઉપાધ્યાય કે સમીપ આગારઅવસ્થા સે અનગાર અવસ્થા
 ધારણ કર સ્નાન, ઉન્મર્દન, પુષ્પ, ગન્ધ, માલા, અલંકાર इन से शारीरिक
 शोभा करने का परित्याग कर (इमस्स ओरालियसरीरस्स नो
 वन्नहेउ वा रूपहेउं वा विसयहेउं वा अस्मणं, पाणं, खाइमं. साइमं
 आहारमाहारेइ नन्नतथ णाणदंसण चारित्ताणं वहणयाए) इस औदारिक
 शरीर की कांति के निमित्त, आकृति की सुन्दरता के निमित्त, अथवा
 विषयभोगों को भोगने के निमित्त अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य रूप
 चतुर्विध आहार नहीं करते हैं किन्तु ज्ञान दर्शन और चारित्र को वहन
 करने के लिये करते हैं (से णं इहलोएचैव बहूणं समणानं समणीणं साव-

પાસેથી આગાર અવસ્થામાથી અનગાર અવસ્થા ધારણ કરીને સ્નાન, ઉન્મર્દન, પુષ્પ,
 ગન્ધમાળા ધરેણુંઓ વગેરેથી શરીરને શણગારવું છોડીને (इमस्स ओरालियसरी-
 रस्स नो वन्नहेउं वा वहेउं वा विसयहेउं वा अस्मणं, पाणं,
 खाइम, साइमं आहारमाहारेइ नन्नतथ णाणदंसणचारित्ताणं वहणयाए)
 આ ઔદારિકસાધને કાંતિવાળું બનાવવા માટે, આકૃતિને સુંદર બનાવવા માટે અથવા વિષય
 ભોગો ભોગવવા માટે અશન, પાન, આદ્ય અને સ્વાદ્યરૂપ આ બીજાના આહારો કરતા
 નથી, પણ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યની સિદ્ધિ માટેજ જેઓ આહાર વગેરે કરે છે,
 (મેં ગ ઇહલોએ ચૈવ બહૂણં સમણાણં સમણીણં સાવગાણય સાવિગાણ य अचचणिज्जे

ગિજ્જે' અર્ચનીયઃ=માનનીયોઽભ્યુત્થનાદિના, વંદણિજ્જે' વન્દનીયઃ સ્તુતિયોગ્યો
ગુણોત્ક્રીર્તનાદિના, 'પૂયણિજ્જે' પૂજનીયઃ=આદરણીયશ્રવણસ્પર્શાદિના, 'પજ્જુ-
વાસણિજ્જે' પર્યુપાસનીયઃ=સેવનીય આહાર વસ્ત્રપાત્રાદિભિર્ભવતિ । પરલોકે
ઽપિ ચ સ્વલુ=ભવાન્તરેઽપિ 'બહૂણિ' બહૂનિ=બહુવિધાનિ 'હત્થચ્છેયણાણિ ય'
હસ્તચ્છેદનાનિ=કરકૃન્તનાનિ, 'કણ્ણચ્છેયણાણિ ય' કર્ણચ્છેદનાનિ ચ 'નાસા
ચ્છેયણાણિ ય' નાસાચ્છેદનાણિ ચ, એવં 'હિયયઉપ્પાડણાણિ ય' હૃદયોત્પાટ-
નાનિ ચ=હૃદયવિદારણાણિ 'વસણુપ્પાડણાણિ ય' વૃષણોત્પાટનાનિચ=અણ્ડ-
કોષવિદારણાણિ 'ઉલ્લંબણાણિ ય' ઉલ્લંબનાનિ ચ ઉત્ત=ઊર્ધ્વપ્રદેશે વૃક્ષશાંસ્વાદૌ
લમ્બનાનિ=વન્ધનાનિ ઉદ્દન્યનાનીત્યર્થઃ 'નો' ન 'પાવિહિઈ' પ્રાપ્સ્યતિ પૂર્વોક્ત-
દુઃસ્વાનિ ન લપ્સ્યતિત્વેતિ ભાવઃ । 'અણાઈય' અનાદિકમ્=આદિરહિતં ચ સ્વલુ
'અણવદગ્ગં' અનવદગ્ગમ્=અનન્તમ્, દીહમદ્દં' દીર્ઘાધ્વાનં=ચતુર્ગતિલક્ષણં દીર્ઘમાર્ગમ્,

ગાળ ય સાવિગાળ ય અચણિજ્જે વંદણિજ્જે, પૂયણિજ્જે, પજ્જુવાસણિજ્જે
ભવઈ, પરલોએ વિ ય ણં નો બહૂણિ હત્થચ્છેયણાણિ ય કણ્ણચ્છેયણાણિ ય ના-
સાચ્છેયણાણિ ય એવં હિયયઉપ્પાડણાણિય વસણુપ્પાડણાણિ ય ઉલ્લં-
બણાણિ ય પાવિહિઈ) વે નિર્ગન્થ સાધુ ઔર નિર્ગન્થ સાધ્વિ યા મહારાજ
ઇસ લોકમે અનેક શ્રમણ ઔર શ્રમણીયોં કે શ્રાવક ઔર શ્રાવિકાઓં કે
માનનીય હોતે હૈં, વંદનીય હોતે હૈં, પૂજનીય હોતે હૈં પર્યુપાસનીય હોતે
હૈં તથા પરલોકમે વે હસ્તચ્છેદસે કર્ણચ્છેદસે, નાસિકાચ્છેદસે વચતે હૈં ।
उनके हृदय नहीं विदारें जाते हैं, अण्डकोष उनके नहीं विदारे जाते हैं
न वे उर्ध्व प्रदेशरूप वृक्षादिकों की शाखा पर ही लटकाये जाते हैं । इस
पूर्वोक्त समस्त दुःस्वोंसे वे परे रहते हैं । (अणाइयं च णं अणवदग्गं दी

વંદણિજ્જે, પૂયણિજ્જે, પજ્જુવાસણિજ્જે ભવઈ, પરલોએ વિ ય ણં નો બહૂણિ
હત્થચ્છેયણાણિ ય કણ્ણચ્છેયણાણિ ય માસચ્છેયણાણિ ય એવં હિયયઉપ્પા-
ડણાણિય વસણુપ્પાડણાણિ ય ઉલ્લંબણાણિ ય પાવિહિઈ) તે નિર્ગન્થ સાધુ અને
નિર્ગન્થ સાધ્વીઓ (મહારાજ) આ જગતમાં શ્રમણ અને શ્રણીઓના તેમજ શ્રાવક અને
શ્રાવિકાઓની વચ્ચે સન્માન યુક્ત પદ મેળવે છે અને તેઓ વંદનીય, પૂજનીય અને
પર્યુપાસનીય હોય છે. તથા પરલોકમાં તેવા સાધુ-સાધ્વીઓ હસ્તચ્છેદથી બચી જાય છે.
તેમના હૃદય અને અંડકોષો વિદીર્ણ કરવામાં આવતાં નથી અને તેમને ઊંચા વૃક્ષોની
શાખાઓ ઉપર પણ લટકાવવામાં આવતા નથી. ઉપર કહેવામાં આવેલાં બધાં દુઃખોથી
તેઓ મુક્ત રહે છે. (અણાઈયં ચ ણં અણવદગ્ગં દીહમદ્દં ચાઉરંતસંસારકંતારં

દીર્ઘાદ્ વા=દીર્ઘકાલિકમ્, 'ચાતુરંત સંસારકંતારં' ચાતુરંતં સંસારકાન્તારં=ચાતુરંતં=ચતુર્ગતિરૂપં સંસાર એવં કાન્તારં=મહારણ્યં, તત્-અટવીમિત્યર્થઃ 'વીઙ્ઠ વઙ્ઠસ્સઙ્' વ્યતિવૃત્તિર્નિષ્પત્તિઃ=વ્યતિક્રમિષ્યતિ મોક્ષં યાસ્યતીતિ શ્રાવઃ, કથમ્? યથા સ ધન્યઃ સાર્થવાહઃ । અત્ર દૃષ્ટાન્તયોજના ચૈવમ્—

इह मनुष्यक्षेत्रं राजगृहनगररूपम्, तत्र साधुजीवो धन्यसार्थवाहस्वरूपः। शरीर शब्दादिविषयप्रवृत्तं सद्विजयचौरः। अनुपमानन्दजनकत्वेन संयमः पुत्रः। समितिगुप्तिपः शीलान्याभरणानि। संसारो जीर्णोद्यानम्। आस्रवरूपो भग्नकूपः। तत्र=अवसन्नपार्श्वस्थत्वादि प्रवृत्तिरूपनिकुञ्जपरिवृतो मायामृषादिरूपो मालुकाकक्षः। अष्टादशपापभेद प्रभेदाः सर्पाः। जीवशरीरयोरविभागे-

હમઢ્વં ચાતુરંતસંસારકંતારં વીઙ્ઠવઙ્ઠસ્સઙ્ જહા વ સે ધણે સત્થવાહે એવં સ્વન્તુ જંઘૂ । સમણેણં જાવ સંપત્તેણં દોચ્ચસ્સ ણાયઙ્ઘયણસ્સ આયમદ્દે પણત્તે-ત્તિવેમિ) એસે જીવ હી અનાદિ-અનંત ઇસ ચતુર્ગતિરૂપ દીર્ઘમાર્ગ વાલી મત્તાટવી કો ઉહંઘન કર દેગે । જૈસે ધન્યસાર્થવાહ કરેગા । ઇસ દૃષ્ટાન્ત કો યોજના યહાં ઇસ પ્રકાર કરની ચાહિયે । યહ મનુષ્ય ક્ષેત્ર રાજધાની કે નગર કે સ્થમાન હૈ । ઇસમે ધન્ય સાર્થ કી તરહ યે સાધુરૂપ જીવ હૈ । શબ્દાદિરૂપ વિષયોમે પ્રવૃત્ત હુઆ યહ શરીર વિજય ચોર કે સ્થાનાપન્ન હૈ । અનુપમ આનંદ કા જનક હોને સે સયમ હી યહાં પુત્ર હૈ । સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ તથા શીલ યે સર્વ આભરણ હૈ । જીર્ણ ઉદ્યાન કી તરહ યહ સંસાર હૈ । આસ્રવહો ઇસમે જીર્ણરૂપ જૈસા હૈ । અવસન્ન પાસત્થ આદિકોં કી પ્રવૃત્તિરૂપ નિકુંજ સે પરિવૃત્ત હુઆ માયામૃષાદિરૂપ માલુકા કક્ષ હૈ । ઇસમે ૧૮ પાપસ્થાન કે ભેદ પ્રભેદ હી સર્પ હૈ । જીવ ઓર શરીર કા અવિભાગ

વીઙ્ઠવઙ્ઠસ્સ જહા વ સે ધણે સત્થવાહે એવં સ્વન્તુ જંઘૂ ! સમણેણં જાવ સંપત્તેણં દોચ્ચસ્સ ણાયઙ્ઘયણસ્સ અયમદ્દે પણત્તે ત્તિવેમિ) એવા એવો જ અનાદિ અનંત રૂપ ચતુર્ગતિના દીર્ઘમાર્ગવાળા ભવાટવીને ઓળંગશે જેમ કે ધન્ય સાર્થવાહ પોતાના મહાચરણથી સિદ્ધિ મેળવશે. આ દૃષ્ટાન્ત અહીં આરીતે રજૂ કરવામાં આવે છે—

આ મનુષ્ય જગત પાટનગર જેવું છે આ જગતમા ધન્યસાર્થવાહની જેમ સાધુ રૂપ એવો છે શબ્દ વગેરે વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થતું શરીર વિજય ચોરની જેમ છે. ઉત્તમ મુખ આપનાર હોવા બદલ સંયમ જ આ મનુષ્ય જગત માટે પુત્રરૂપ છે સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ તેમજ શીલ આ બધા આભરણો છે. જગત્ છૂણું ઉદ્યાન જેવું છે. આ જગત્ આસ્રવધર્મો છે તે જ છૂણું કૂવો છે. અવસન્ન, પાસસ્થ વગેરેની પ્રવૃત્તિરૂપ નિકુંજથી વીંટળાયેલો મમ્બામૃષાવગેરે રૂપ-માલુકાકક્ષ છે આમાં અઠાર પાપસ્થાનોમાં ભેદ અને ઉપભેદ જ સાપ છે એવ અને શરીરનું અવિભાજ્ય રૂપે જે અવસ્થાન છે.

નાવસ્થાનં હડિબન્ધનમ્, કર્મપરિણામો ભૂપઃ કર્મપ્રકૃતઓ રાજપુરુષાઃ, મનુ
ષ્યાયુષ્કવન્ધહેતવઃ સ્વલ્પાપરાધાઃ, પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા મલમૂત્રપરિત્યાગરૂપાઃ,
પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયાર્થં હિ શરીરં પ્રવર્તતે, તચ્ચાઽઽદારાદિદાનં ત્રિના પ્રવર્તિતું
ન પ્રભવતિ, અતો વિજયચૌરસ્થાનીયસ્ય શરીરસ્યાઽઽદારાદિદાન પ્રતિલેખનાદિ
ક્રિયાર્થમેવેતિ । પન્થકદાસચેટકસ્થાનીયઃ—પ્રકૃતિભદ્રકઃ સાધુઃ । યતઃ—સ
ભક્તાદિકમાનીય દદાતિ । ભદ્રાસાર્થવાહીરૂપા આચાર્યાઃ । તે હિ આહારા-
દિભિઃ શરીરપોષણપરં સાધુમુપાલભ્યન્તિ, તદા સાધુર્ભોજનકારણં ક્ષુધાચે-

રૂપ સે જો અવસ્થાન હૈ વહી હડિબંધન હૈ । કર્મપરિણામ રાજા ઔર
કર્મ કી પ્રકૃતિયાં રાજપુરુષ હૈ । સ્વલ્પ અપરાધ મનુષ્યાયુ કે બંધ કે હેતુ
હૈ મલમૂત્ર પરિત્યાગરૂપ પ્રતિ લેખનાદિ ક્રિયાઈ હૈ । પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા
કરનેકે લિયે શરીર હી પ્રવર્તિત હોતા હૈ । પરન્તુ જવતક હસે આહારાદિ
ન દિયા જાય તત્તતક હસકી પ્રવૃત્તિ ડનકે કરને કે લિયે નહીં હો સકતી
હૈ । હસ લિયે વિજયચોર કે સ્થાનાપન્ન હસ શરીર કો જો આહારાદિ કા
દેના હોતા હૈ વહ ડસસે પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા કરાને કે લિયે હી હોતા
હૈ । પન્થકદાસચેટક કે જૈસા પ્રકૃતિ સે ભદ્ર પરિણામ વાલા સાધુજન હૈ ।
વયોં કિ વહ ભક્તાદિ લાકર દેતા હૈ । ભદ્રા સાર્થવાહી કી તરહ આચાર્ય
મહારાજ હૈ । વયોંકિ વે આહારાદિદ્વારા શરીર કે પોષણમેં તત્પર હુઈ
સાધુઓંકો ડપાલંભ—ડલહના દેતે હૈ । ડસ સમય સાધુજન હસકા કારણ

જે જ 'હડિબંધન' છે. અહીં કર્મનું પરિણામ રાજા અને કર્મની પ્રકૃતિઓ રાજપુરુષ છે
સ્વલ્પ અપરાધ મનુષ્યના આયુષ્યના બંધનો હેતુ છે. મળમૂત્ર પરિત્યાગરૂપ પ્રતિલે-
ખના વગેરે ક્રિયાઓ છે શરીર જ પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરવા માટે પ્રવૃત્ત થાય
છે પણ જ્યાં સુધી આ શરીરને આહાર વગેરે અપાતો નથી ત્યાં સુધી આ શરીર
મળમૂત્રના ત્યાગ માટે પ્રવૃત્ત થતું નથી. વિજયચોરના સ્થાને મૂકાયેલા આ શરીરને
જે આહાર વગેરે આપવામાં આવે છે, તે પ્રતિલેખના વગેરે ક્રિયાઓ કરાવવા માટે
જ આપવામાં આવે છે. પાંચકદાસ ચેટક જેવો ઉત્તમ સ્વભાવવાળો માણસ સાધુજ-
નના સ્થાને મૂકી શકાય. કેમકે તે ભોજન વગેરે લાવીને આપે છે. ભદ્રા સાર્થવા-
વાહીની જેમ આચાર્ય મહારાજ છે. કેમકે તેઓ આહાર વગેરેથી પોતાના શરીરને
પુષ્ટ બનાવનારા સાધુઓને ઉપાલંભ (ઠપકો) આપે છે. તે વખતે સાધુઓ આહારનું
કરણક્ષુધા (ભૂખ) વેદનાથી નિવૃત્તિ બતાવે છે ત્યારે તેઓ (આચાર્ય) સંતુષ્ટ થઈ જાય
છે. સંયમ યાત્રાના નિર્વાહ માટે એટલે કે સંયમથી જીવન ચસાર કરવા માટે જ સાધુઓ
આહાર કરે છે. આ પ્રમાણે સંપૂર્ણ બીજા અધ્યયનનો આ નિષ્કર્ષ રૂપે અર્થ સ્પષ્ટ

નાદિ નિવેદયતિ, એવં નિવેદિતેસત્યાચાર્યાઃ પરિતુષ્ટા ભવન્તિ, સાધવઃ સંય-
મયાત્રા નિર્વાહાર્થમેતદ્વારં કુર્વન્તીતિ સમગ્રાધ્યયનસ્ય નિષ્કૃષ્ટોઽર્થઃ ।

એવં સ્વલુ હે જમ્બૂઃ ! શ્રમણેન ભગવતા યાવત્ મોક્ષં સમ્પ્રાપ્તેન દ્વિતીયમ્ય-
સંઘાટાલ્યસ્ય જ્ઞાતાધ્યયનસ્યાયમર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તિવેમિ’ इति ब्रवीमि, पूर्ववत् । सू. ૧૪ ।

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपठचदशा भाषाक-
लितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-
वादिमानमर्दक श्री शाहूच्छत्रपति कोल्हापुर राजप्रदत्त-‘जैन-
शास्त्राचार्यपदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालह्वत्र
चारी-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री-
घासीलालव्रतिविरचितायां ‘ज्ञाताधर्मकथाज्ञ
सूत्रख्यानगारधर्माभृतवर्षिण्या-
ख्यां व्याख्यायां द्वितीय-
अध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ २ ॥

શુધા વેદના આદિ હૈં એસા જવ કહ દેતે હૈં તો વે સંતુષ્ટ હો જાતે હૈં ।
સંયમ યાત્રા કે નિર્વાહ કે લિયે હી. સાધુજન આહાર કરતે હૈં । ઇસ
પ્રકાર ઉસ સમગ્ર અધ્યયન કા યહ નિષ્કર્ષાર્થ નિકલતા હૈ ।

इस तरह हे जम्बू ! मोक्षमे संप्राप्त हुए श्रमण भगवान महावीरने
संघाटाल्य ज्ञाताध्ययन का यह अर्थ प्ररूपित किया है ऐसा मैं कहता हूँ ।
“तिवेमि” इन पदों की व्याख्या पहिले अध्ययनमे की ही जा चुकी है ।
अतः यहाँ नहीं की गई है । “सूत्र १४”

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलालजी महाराजकृत ‘ज्ञाताध-
र्मकथाज्ञ सूत्र की अनगारधर्माभृतवर्षिणी व्याख्याका
दूसरा अध्ययन समाप्त ॥ २ ॥

કરવામાં આવ્યો છે.

આ રીતે હે જમ્બૂ ! મોક્ષમાં સંપ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સંઘાટાલ્ય
જ્ઞાતાધ્યયનનો ઉપર લખ્યા મુજબ અર્થ બતાવ્યો છે. આ હું તને કહું છું. ‘તિવેમિ’
આ પદોની વ્યાખ્યા પ્રથમ અધ્યયનમાં કરવામાં આવી છે. ॥સૂત્ર ૧૪॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलाल महाराज कृत
‘ज्ञाताधर्मकथाज्ञ सूत्र’ की अनगारधर्माभृतवर्षिणी व्याख्या
तुं भीतुं अध्ययन समाप्त ॥ २ ॥

તૃતીયાધ્યયનમારમ્બતે,

દ્વિતીયાધ્યયને વિષયકષાયાદાવાસક્તસ્ય દોષા, અનાસક્તસ્ય ગુણા ઉપદિષ્ટાસ્તેન ચારિત્રશુદ્ધિઃ કર્તવ્યેતિ પ્રતિબોધયિતુમ્, અથાસ્મિન્નધ્યયને સશક્કનિઃશક્ક્યોર્દોષગુણા ઉપદિશ્યન્તે, તેન સંયમશુદ્ધિકારણીભૂત— સમ્યક્ત્વશુદ્ધિઃ કર્તવ્યતયા પ્રતિબોધયતિ, તત્રેદ મુપક્ષેપસૂત્રમાહ—

મૂલમ્—જહ્ણં મંતે ! સમણે ણં ભગવયા મહાવીરેણં વિહય અજ્ઞયણસ્સ ણાયાધમ્મકહાણં અયમદ્દે પન્નત્તે, તદ્વિઅસ્સ ણં મંતે ણાયજ્ઞયણસ્સ કે અદ્દે પણ્ણત્તે ? ॥સૂ. ૧ ॥

ટીકા—‘જહ્ણં મંતે !’ इत्यादि

यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण द्वितीयस्याध्ययनस्य ज्ञाताधर्मकथानामयमर्थः प्रज्ञप्तः, तृतीयस्य खलु भदन्त ! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । सर्व सुगमम् ॥सूत्र १ ॥

ત્રીસરા અધ્યયન મારંભ

દ્વિતીય અધ્યયનમેં, વિષય કષાય આદિ મેં આસક્ત હુએ વ્યક્તિ કે દોષ તથા ઉનમેં આસક્ત હુએ વ્યક્તિ કે ગુણ ઉપદિષ્ટ હુએ હેં । ઇસસે વહાં યહી સમજાયા હૈ કિ ચારિત્ર કી શુદ્ધિ અવશ્ય હી કરની ચાહિયે અબ ઇમ તૃતીય અધ્યયનમેં જો શંકા સહિત હૈ ઓર જો શંકા રહિત હૈ ઉન દોનોં કે દોષ ઓર ગુણ કહતે હૈ । ઇસસે સંયમ કી શુદ્ધિમેં કારણી-ભૂત જો સમ્યક્ત્વ કી શુદ્ધિ હૈ વહ કર્તવ્ય હૈ યહ વાત પ્રતિબોધિત હોતી હૈ । યહ વાત યહાં સૂત્રકાર સમજાતે હૈ—ઇસકે લિયે વે ઇસ આરંભ વોધક સૂત્ર કો કહતે હૈ—જહ્ણં મંતે ! इत्यादि

તૃતીય અધ્યયન આરંભ

બીજા અધ્યયનમાં વિષયકષાય વગેરેમાં આસક્ત થયેલા માણસના દોષો તેમજ અસક્ત થયેલા માણસના ગુણો બતાવવામાં આવ્યા છે. આ રીતે બીજા અધ્યયનમાં મુખ્યરૂપે એજ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે ચારિત્રની શુદ્ધિ ચોક્કસ કરવી જોઈએ. આ ત્રીજા અધ્યયનમાં જે માણસો શંકાશીલ અથવા શંકા રહિત છે, તે બંનેના ગુણો કહેવામાં આવ્યા છે. એથી સંયમની શુદ્ધિ માટે કારણરૂપ જે સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ છે તે જ કર્તવ્ય છે, આ વાત સમજાય છે. સૂત્રકાર અહીં એજ વાત સમજાવે છે. તેઓ સમજાવતાં આરંભ બોધક પહેલું સૂત્ર કહે છે—જહ્ણં મંતે ! इत्यादि ।

सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामिनमाह—‘एवं खलु जम्बू इत्यादि—

मूलम्—एव खलु जंबू ! तेजं कालेणं तेजं समणेणं चपा-
नामं नयरी होत्था वन्नओ, तीसेणं चंपाए नयरीए वहिया उत्तर
पुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था, सव्वोउय
पुप्फफलसमिद्धे सुरम्मे नंदणवणे इव सुह सुरभिमीयलच्छायाए
समणुवद्धे, तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि
मालुया कच्छए वन्नओ, तत्थ णं एगा वणमऊरी दो पुट्टे परि-
यागये पिट्ठुडी पंडुरे निव्वणे निरुवहए भिन्नमुट्ठिप्पमाणे मऊरी
अंडए पसवइ पसवित्ता सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगो-
वमाणी संविट्ठेमाणी विहरइ. ॥ सू. २ ॥

‘एवं खलु जम्बूः, इत्यादि

टीका—तस्मिन् काले तस्मिन् समये चम्पानाम नगरी आसीत्,
वर्णकः=वर्णनग्रन्थः चम्पानगर्या वणनं प्रागुक्तम्, ‘तीसेणं’ तस्याश्चम्पाया

टीकार्थ—(भंते) हे भदंत (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं) यदि
श्रमण भगवान् महावीरने (ण्हायाधम्मकहाणं विइय अज्झयणस्स) ज्ञाता धर्म
कथा के द्वितीय अध्ययन का (अयमट्ठे पणत्ते) यह भाव-अर्थ प्ररूपित
किया है तो (तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) तृतीय
ज्ञाताध्ययन का क्या अर्थ प्रकट किया हैं। इस प्रकार जंबू स्वामी की
वात सुनकर सुधर्मा स्वामीने उनसे कहा कि—“ सू. १ ”

टीकाथ—(भंते) हे भदंत ! (जइणं समणेणं भगवया महावीरेणं
श्रमणु भगवान् महावीरे (ण्हायाधम्मकहाणं विइयअज्झयणस्स) ज्ञाता धर्म
कथाणां भील अध्ययनने (अयमट्ठे पणत्ते) आ भाव-अर्थ निरूपित कथे छ, तो
(तइअस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पणत्ते) त्रील ज्ञाता अध्ययनने
शे अर्थ ज्ञाता छे ? आ रीते जंबू स्वामीनी वात सांलणीने सुधर्मास्वामीने
तेमने उल्लुं-डे ॥ सू. १ ॥

नगर्या बहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे सुभूमिभागं नामोद्यानमासीत् तत्
कीदृशमित्याह—‘सर्वोऽयपुष्पफलसमिद्धे’ सर्वतूकपुष्पफलसमृद्धम्—
वसन्तादिवङ्कतुजनितपुष्पफादिसम्पन्नम्, सुरम्यम्—अतिशयरमणीयं,
नन्दनवनवत् ‘सुहसुरभिसीयलच्छायाए’ शुभसुरभि-शीतलछायाया-तत्र
‘सुह’ शुभा-शोभना ‘सुरभि’ सुगन्धिः ‘सीयलं’ शीतला च या छाया
तया ‘समणुवद्धे’ समनुबद्धम्-युक्तम्, तस्य खलु सुभूमिभागस्योद्यानस्य
‘उत्तरओ’ उत्तरतः—उत्तरदिशायामित्यर्थः ‘एग देसंमि, एकदेशे-एकस्मिन्

‘एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं इत्यादि ।

टीका—(जंबू ! एवं खलु) हे जंबू ! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस
प्रकार है—(तेणं कालेणं तेणं समणं चंपा नामं नयरी होत्था) उस कालमें उस
समयमें चंपा नामकी नगरी थी (वन्नओ) इसका वर्णन पहिले किया जा
चुका है । (तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए सु-
भूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था) उस चंपा नगरी के बाहर ईशान कोणमें
सुभूमिभाग नामका उद्यान था । (सर्वोऽय पुष्पफलसमिद्धे सुरम्ये नदणवणे
इव) यह समस्त ऋतुओं की शोभासे समृद्ध था—अर्थात् समस्त ऋतु
संबन्धी फलपुष्पादिकों से यह सम्पन्न था, अतिशय रमणीय था । नन्दन-
वन के समान यह (सुहसुरभि सीयलच्छायाए समणुवद्धे) शुभ, सुरभि
और शीतल छायासे युक्त था । (तस्स ण सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स
उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ) उस सुभूमिभाग उद्यान की

‘एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं’ इत्यादि ॥

टीका—(जंबू ! एवं खलु) जंबू ! तमारा प्रश्ननो जवाब आ प्रमाणे छे—(तेणं-
कालेणं तेणं समणं चंपा नामं नयरी होत्था) ते काले अने ते समये चंपा नामे
नगरी छली. (वन्नओ) ते नगरीतुं वणुन पड़ेदां करवाभां आव्युं छे.
(तीसेणं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए सुभूमिभाए नामं
उज्जाणे होत्था) ते चंपानगरीनी अहार ध्यान कोणुमां सुभूमिलाग नामे उद्यान छतो.
(सर्वोऽयपुष्पफलसमिद्धे सुरम्ये नदणवणे इव) ते उद्यानं समस्त ऋतुओनी
शोभाथी युक्त छतुं अटवे के अधी ऋतुओनां कृणो अने पुष्पोथी ते संपन्न छतुं
अने ते अहुं रमणीय छतुं. नंदन वननी जेम ते (सुहसुरभिसीयलच्छायाए
समणुवद्धे) शुभ सुरभि अने शीतल छायावाणुं छतुं. (तस्स ण सुभूमिभागस्स उज्जा-
णस्स उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ) ते सुभूमि लाग उद्याननी
उत्तर दिशाओ अके तरफ मालुका कच्छनामे वन छतुं. ते मालुका कच्छतुं वणुन

भागे मालुकाकक्षकः आसीत्, वर्णकः वर्णनः=मालुकाकक्षकस्य वर्णन-
मन्त्रैव द्वितीयाध्ययनेऽभिहितम् ।

‘तत्थ णं तत्र खल्लु एका वनमयूरी द्वे-द्विसंख्यके ‘पुट्टे’ पुष्टे-वर्द्धिते
‘परियागए’ पर्यायागते-पर्यायेण स्मृतिकालक्रमेण आगते प्रसूतिकालप्राप्ते
इत्यर्थः, परियागए-इत्यत्र यकारलोपः प्राकृक्त्वात् ‘पिट्ठुंडी पंडुरे’
पिष्टोण्डी पाण्डुरे तत्र-‘पिट्ठ’ पिष्टस्य-ताण्डुलचूर्णस्य ‘उंडी’ पिण्डी तद्वत्
पाण्डुरे भवले ये ते तथा ‘निव्वणे’ निर्व्वणे-क्षतरहिते ‘निरुवहते-उपद्रव-
रहिते ‘मिन्नमुट्ठिप्पमाणे’ मिन्नमुट्ठिप्पमाणे तत्र ‘मिन्न’ मिन्ना मध्यरिक्ता
यां मुष्टिः सा प्रमाणं ययास्ते तथा ‘मऊरी अंडए’ मयूराण्डके मयूरो
त्पादके अंडे ‘पसवइ’ प्रसूते-जनयति, प्रसूय-जनयित्वा ‘सएण’ पक्ख
वाएण’ स्वकेन पक्षपातेन अण्डोपरि स्वकीयपक्षाच्छादनेन ‘सारक्खमाणी’

उत्तर दिशामें एक ओर मालुक कच्छनाम का वन था । इस मालुका कच्छ
का वर्णन इसी शास्त्र के द्वितीय अध्ययनमें किया जा चुका है । (तत्थ
णं एगा वणमऊरी दो पुट्टे मऊरी अंडए पसवइ परियागए) उस कक्षकमें एक
वन मयूरा ने दो पुष्ट मयूर उत्पादक अंड उत्पन्न किये । ये दोनों अंडे
उसने मिन्न मिन्न समयमें अर्थात् एक पहिले और एक दूसरा उनके
उसी समय बादमें प्रसूत किये थे । (पिट्ठुंडी पंडुरे) ये दोनों ही तंदुल
चूर्ण को पिठी-पिण्डी-के समान भवले थे । (निव्वणे निरुवहये मिन्न
मुट्ठिप्पमाणे) बिना किसी क्षत के थे । उपद्रव रहित थे । और मध्यरिक्त
पोषा मुष्टि के बराबर थे । (पसवित्ता सएणं पक्खवाएण सारक्खमाणी
संगोवमाणी सवड्डेमाणी विहरइ) प्रसव करके उसने उन दोनों मयू
रोत्पादक अंडों की अपने पंखों के द्वारा आच्छादन करके अर्थात् उन
दोनों अंडों को अपने पंखों के नीचे रख और उन पर पंखों को पसार

ज्ञाता सूत्रना भील अध्ययनमा करवाभां आव्युं छे (तत्थणं एगा वणमऊरी दो-
पुट्टे मऊरीअंडए पसवइ परियागए) ते मालुका कक्षमा ओक वननीढेवे जे सुओण
भोशेने उत्पन्नकरनाश ओवा जे धंडा भूझ्यां आ धंडा तेण्णे ओक पछी अने ओटवे के
ओक पछेला ओम जुद्ध जुद्ध वणते भूझ्यां डतां. (पिट्ठुंडी पंडुरे) जेने धंडाओ ओवाणा
ढोटना पींडनी जेम ओवा डता (निव्वणे निरुवहये मिन्नमुट्ठिप्पमाणे) ते जेने
धंडाओ क्षत वगरना, उपद्रव रहित अने वच्चे पोली भूडीनी जराजर डता.
(पसवित्ता सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगोवमाणी सवड्डेमाणी विहरइ)
धंडां भूझ्या जाद जेने मयूरोत्पादक ते ढेवे पांजे प्रसारीने जेने धंडांने पांजेथी

संरक्षन्ती रक्षां कुर्वन्ती, 'संगोवेमाणी' संगोपायन्ती-उपद्रवतः परिरक्षन्ती 'सङ्गे-
माणी' सम्बेष्टयन्ती पोषयन्ती समन्तात् पक्षौरावृत्य वर्धयन्ती विहरति. । सू. २. ।

मूलम्—तत्थणं चंपाए नयरीए दुवे सत्थवाहदारगा परि-
वसंति तं जहा—जिनदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य सह जायया सहवड्ढि-
यया सहपंसुकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अन्नमन्नमणु-
व्वयया अन्नमन्नच्छंदाणुवत्तया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नम-
न्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिजाइं पच्चणुभवमाणा विहरंति. ॥ सू. ३॥

'तत्थणं' इत्यादि,

टीका—तत्र खलु चम्पायां नगर्यां द्वौ सार्थवाहदारकौ परिवसतः तद्यथा
—जिनदत्तपुत्रश्च सागरदत्तपुत्रश्च, तौ विशेषयति 'सहजायया' सहजातकौ
—समानजन्मकालत्वात् 'सह वड्ढियया सहवर्द्धितकौ—सार्धमेव वृद्धिमुपगतत्वात्
'सहपंसुकीलियया' सह पांशुक्रीडितकौ समानकाले धूलौ क्रीडाकरत्वात्
'सहदारदरिसी' सहद्वारदर्शिनौ सह द्वारदर्शिनौ सह सार्धमेव परस्परं
गृहयोर्द्वारे दृष्टुं शीलं ययोः तौ तथा—सहदारदर्शिनौ—इति छायापक्षे
समानकालकृतविवाहौ 'अन्नमन्नमणुरयया' अन्योऽन्यमनुरक्तकौ—पर-

कर रक्षा की—उपद्रवों से उन्हें बचाया चारों तरफ से उन्हें पखों से
आवृत कर उनका पोषण किया ॥ सू. २ ॥

टीकार्थ—(तत्थ णं चंपाए नयरीए) उस चंपा नामकी नगरीमें (दुवे सत्थ
वाहदारगा परिवसंति) दो सार्थवाह दारक रहते थे। (तंजहा) वे ये
हैं—(जिनदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य) एक जिनदत्त का पुत्र दूसरा
सागरदत्त का पुत्र (सहजायया सहवड्ढियया सहपुसुकीलियया सहदार-
दरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नच्छंदाणुवत्तया

ढांझीने तेमनी रक्षा करी. उपद्रवोथी धं'डाने भयाव्यां, थोमेर धं'डाने पांथोथी ढांझीने—
आवृत करीने—तेयो'धुं पोषणु कथुं. ॥सूत्र २॥

'तत्थणं चंपाए नयरीए' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) ते चंपा नामे नगरीमां (दुवे सत्थ-
वाहदारगा परिवसंति) ये सार्थवाह दारके (पुत्रो) रहते थे। (तं जहा)
तेयो आ प्रमाणे छे—(जिनदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य) येके जिनदत्तने।
पुत्र अने भीले सागरदत्तने। पुत्र (सह जायया सह वड्ढियया सह पुंसुकीलियया
सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अण्णमन्नमणुव्वयया अण्णमन्नच्छंदाणुव-

स्परं स्नेहवन्तौ 'अन्नमन्नसनुव्रजया' अन्योऽन्यानुव्रजकौ-परस्पराणुगामिनौ
 'अन्नमन्नच्छंदाणुव्रजया' अन्योऽन्यच्छन्दानुवर्तकौ-परस्पराभिप्रायानुव-
 र्तिनौ 'अन्नमन्नहियइच्छियकारया' अन्योऽन्यहृदयेष्मितकारकौ परस्पर
 चित्तानुकूलकारिणौ 'अन्नमन्नेसु गिहेसु' अन्योऽन्यगृहयोः 'किच्चाइं करणि-
 ज्जाइं' कृत्यानि करणीयानि कृत्यानि=उचितकार्याणि, करणीयानि=आवश्यकर्त-
 व्यानि गृहसंबन्धीनि 'पच्चणुभवमाणे' प्रत्यनुभवन्तौ कुर्वन्तौ विहरतः । सू. ३।

मूलम्-- तए णं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया
 कयाइं एगयओ सहियाणं समुवागयाणं सन्नि सन्नाणं सन्निविट्ठाणं
 इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुप्पजित्था जं णं देवाणुप्पिया!
 अहं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जावा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ-

अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणु-
 अवमाणा विहरन्ति) ये दोनों एक साथ ही उत्पन्न हुए थे । एक साथ
 ही बड़े हुए थे । साथ ही साथ खेले कूदे थे । साथ ही साथ इन दोनों
 का विवाह हुआ था । अतः इन्हीं सब बातों को लेकर इन दोनों का
 आपसमें बड़ा अधिक स्नेह था । जहाँ कहीं भी एक जाता था तो दूसरा
 भी उसके साथ जाता था । कोई किसी की इच्छा के विरुद्ध काम नहीं
 करता था अर्थात् ये दोनों परस्परमें एक दूसरे के अभिप्रायानुसार वर्तन
 करते थे । परस्परमें ये दोनों एक दूसरे के चित्त के अनुकूल ही प्रवृत्ति
 किया करते थे । यहाँ तक ईन दोनों के स्नेह की अनुवृत्ति बड़ा
 हुई थी कि ये आपस में एक दूसरे के घरके करने योग्य कार्यों का
 भां कर दिया करते थे । सू. ३ ॥

ज्ञया अन्नमन्नहियइच्छियकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणि-
 ज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरन्ति) ते णंने ऐकीं साथे जनम्या हुता. ऐकीं साथे
 मोटा थया हुता, अने ऐकीं साथे रम्या हुता. तेज्जो णंनेनां लग्न पणु साथे साथे न
 थया हुतां. आ अधी वातोने लीधे ते णंनेमां ऐकं णील उपर णहुण प्रेम हुतो
 गमे त्यां ऐकने नवानु होय त्थारे णीले पणु तेनी साथे योक्कस गये न होय. णंने-
 मांथी-डोई पणु ऐकणीलने विपरीत काम करता न हुता. ऐटवे डे तेज्जो ऐकं णीलना
 मन मुज्जण वर्तता हुता. ऐकं णीलना चित्तने अनुक्षण न तेज्जो काम करता हुता.
 आ णंनेना प्रेम ऐटवे सुधी पडोअ्यो हुतो डे तेज्जो णंने ऐकं णीलना धरतुं
 करवा योग्य काम पणु करी आपता हुता. ॥सू. ३॥

तन्नं अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्व त्तिकहु अन्नसन्न
मेयारूवं संगारं पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सकम्मसपउत्ता जाया
यावि होत्था. ॥ सू. ४ ॥

टीका—‘तत्थ ण इत्यादि—तत्र खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा
कदाचित् ‘एगयओ’ एकतः कस्मिंश्चित् एकस्मिन्स्थाने ‘सहियाणं’ सहितयोः
—मिलितयोः ‘समुवागयाणं’ समुपागतयोः एकतरस्य गृहे प्राप्तयोः ‘सन्निस
न्नाणं’ सन्निषण्णयो’ उपविष्टयो ‘सन्निविट्ठाणं’ सन्निविष्टयोः एकस्मिन्
स्थले संमिलिततया स्थिरसुखासनतयाच स्थितयोः ‘इमेयारूवे’ अयमे
तूपः वक्ष्यमाणस्वरूपः ‘मिहो कहासमुल्लावे’ मिथः कथासमुल्लापः, तत्र
‘मिहो कहा’ मिथः कथा—परस्परकथा तस्यां ‘समुल्लाव’ समुल्लापः जल्पो यस्य
स तथा ‘समुप्पजित्था’ समुदपद्यत अभवत् ‘जणं’ यत् खलु देवानुप्रियः
‘अम्हं’ आवयोः सुखं वा दुःखं वा ‘पव्वज्जा’ प्रव्रज्या वा पर्यटन—गमनेना-

‘तएणं तंसि सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी समयमें
(एगयओ सहिया णं) किसी एक स्थलमें मिले हुए (समुवागयाणं)
एक दूसरे के घरमें प्राप्त हुए (सन्निसन्नाणं, सन्नि विट्ठागइमेयारूपे
मिहो कहासमुल्लावे समुप्पजित्था) अच्छी तरह बैठे हुए, अच्छी तरह
एक स्थल पर मिलकर सुखरूप से मिश्रित हुए । (तंसि सत्थवाहदारगाणं)
उन सार्थवाह पुत्रों को (इमेयारूवे मिहोकहासमुल्लावे समुप्पजित्था) इस
तरह यह वक्ष्यमाण मिथो कथा समुल्लाप उत्पन्न हुआ ।—परस्पर की गोंप्टीयं
उन लोगोंने इस प्रकार विचार किया (अम्हं सुहं वा दुक्खं वा पव्वज्जा
वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) अपन दोनों चाहे सुखमें रहे या दुःखमें

‘तएणं तंसि सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार गाह (अन्नया कयाइं) केठक वण्णते (एगयओ सहि-
याणं) केठ केठ स्थाने संयुक्त थयेला (समुवागयाणं) केठ भीज्जना घरमां केठे
थया (सन्निसन्नाणं सन्निविट्ठाणं इमेयारूवेमिहो कहासमुल्लावे समुप्पजित्था)
तेओ णने त्या सारी रीने केठे अने केठे स्थाने केठे भीज्जथी भणीने प्रसन्नता
अनुभवी (तंसि सत्थवाहदारगाणं) ते सार्थवाह पुत्रोने (इमेयारूवे मिहोकहा-
समुल्लावे समुप्पजित्था) आ प्रमाणे केठे भीज्जनी साथे प्रेमपूर्वक वार्तालाप करतां विचार
उद्बलव्यो—केठे के तेओ णनेओ आ प्रमाणे विचार करी के—(अम्हं सुहं वा दुक्खं
वा पव्वज्जा वा विदेसगमणं वा समुप्पज्जइ) अमे णने लदे सुभमां न्डीशुं

वर्धम् विदेगगमनं-व्यापारावर्धवा 'ममुप्पज्जड' समुत्पद्येत भवेत् 'तन्न' तत्त्वत्तु 'अम्हेहि' आवाभ्यां: 'एगयओ' एकनः एकत्र 'समेच्चा' समेत्य मिलित्वा कार्यं, 'णित्थरियव्वं' निस्तरितव्यम् पारयितव्यं कर्तव्यमित्यर्थः, 'तिकट्टु' इति कृत्वा अन्योन्यं परस्परं, एतद्दूषं-एतादृशम् 'संगारं' मङ्गेनम् 'पडिसुणे'ति' प्रतिश्रुतः स्वीकृतः प्रतिश्रुत्य-स्वीकृत्य 'सकम्मसंपत्ता' स्वकर्मसम्पद्युक्तौ-स्वकार्यपरायणौ जातौ चाप्यभूताम्, स्व स्वकार्यकरणोत्सुकौ स्वगृहं जगमत्तुरित्यर्थः ॥ सूत्र ४ ॥

मूलम्—तत्थणं चंपाए नयरीए देवदत्ता नामं गणिया परिवसइ अट्ठा जाव अपरिभूया चउसट्टिकलापंडिया चउसट्टि-गणियागुणोव्वेया अउणतीसंविसेसे रममाणी एकवीस रइ गुणप्पहाणा वत्तीसपुरिसोव्वयारकुसला णवंगसुत्तपडिवोहिया अट्ठा-रसदेसीभासा विसारया सिंगारागारचारुवेसा संगयगयहसिय० उसि-यझया सहस्सलंभा विदिन्नलत्तचामर वालवियणिवाकन्नी रहप्पयाया यावि होत्था बहूणं गणिया सहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ।सू. ५।

रहे, प्रव्रज्या ग्रहण करे' या व्यापार आदि के लिये परदेशमें जावे (तन्न अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं ति कट्टु अन्नमन्नमेयारुव संगारं पडिसुणे'ति) फिर भी अपने दोनों जो कुछ काम करे वह मिलकर ही करे। इस प्रकार उन दोनों ने परस्परमें संकेत स्वीकृत कर लिया। (पडिसुणित्ता सकम्मसंपत्ता जाया यावि होत्था) इस तरह परस्परमें संकेत बद्ध होकर वे दोनों अपने २ कार्य करनेमें उत्कंठित बनकर वहांसे अपने २ घर को चल दिये। सू. ४ ॥

डे दुःअमां रडीशुं, प्रव्रज्या अट्ठणु डरीशुं डे वेपार भाटे परदेशे भेडीशुं (तन्न अम्हेहि एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं ति कट्टु अन्नमन्नमेयारुव संगारं पडिसुणे'ति) पणु अमे णने गमे ने अममां पडीशुं ते मणीने न डरीशुं. आ प्रमाणे तेओ णनेओ परस्पर संकेत (शरत) स्वीकारी दीधो. (पडिसुणित्ता सकम्म संपत्ता जाया याविहोत्था) आ रीते परस्पर संकेत (श.त) गद्ध (प्रतिज्ञाणद्ध) थधने तेओ णने पोतपोताना अममां उत्सुके णनीने त्यांथी णने पोतपोताने घर गया, ॥सूत्र ४ ॥

टोक—‘तत्थणं इत्यादि तत्र खलु चम्पायां नगर्यां देवदत्ता नाम गणिका परिवसति, सा च आढ्या यावद् अपरिभूता ‘चउसट्टिकलापंडिया’ चतुष्पष्टि कला पण्डिता-चतुष्पष्टिसंख्यकाः कलाः नृत्यादि फलवृष्टि पर्यन्ताः तत्र पण्डिता-निपुणा ‘चउसट्टिगणिगुणोचवेया’ चतुष्पष्टि-गणिकागुणोपवेता चतुष्पष्टिसंख्यकाः गणिकागुणाः शृङ्गारचेष्टारूपाः तैरुपपेता-युक्ता ‘अउणतीसं विसेसे रममाणी’ एकोनत्रिंशद् विशेषान् रममाणा-एकोनत्रिंशद्विशेषान् कामशास्त्रप्रसिद्धान् अधिकृत्य रममाणा-विलासं कुर्वाणा ‘एक्कवीसरइगुणप्पहाणा’ एकविंशति रतिगुणप्रधाना एक विंशति संख्यकाः रतिगुणाः. तै प्रधाना ‘वत्तीसपुरिसोवयारकुसला’ द्वात्रिंशत् पुरुषोपचारकुशला द्वात्रिंशत् संख्यकाः पुरुषोपचाराः कामशास्त्रप्रसिद्धांस्तेषु कुशला-दक्षा ‘णवंगसुत्तपडिवोहिया’ नवाङ्गमुस प्रतिबोधितानि—

‘तत्थ णं चंपाए नयरीए’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) उसी चंपा नगरीमें (देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ) देवदत्ता नाम की एक गणिका रहती थी । (अड्डाजाव अपरिभूया चउसट्टिकलापंडिया, चउसट्टिगणियागुणोचवेया अउणतीस विसेसे रममाणी) यह धन संपन्न थी । यावत् अपरिभूत थी—कोई इसका तिरस्कार नहीं कर सकता था । नृत्यादि से लेकर फलवृष्टि पर्यंत की ६४ कलाओं में यह निपुण थी । शृंगार चेष्टारूप जो ६४ गणिकागुण होते हैं उनसे यह भरपूर थी । कामशास्त्र प्रसिद्ध २५ विशेषों को लक्ष्य में रख कर यह विलास करती थी । (एक्कवीसरइगुणप्पहाणा) २५ प्रकार के रति गुणों से यह समन्वित थी । (वत्तीसपुरिसोवयारकुसला) ३२ प्रकार के कामशास्त्र प्रसिद्ध पुरुषोपचारों से यह कुशल थी । (णवंगसुत्तपडिवोहिया)

‘तत्थणं चंपाए नयरीए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थणं चंपाए नयरीए) ते चंपा नगरीमां देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ) देवदत्ता नामे गणिका रहती હતી. (अड्डाजाव अपरिभूया चउसट्टिकलापंडिया, चउसट्टिगणियागुणोचवेया अउणतीस विसेसे रममाणी) ते धन संपन्न હતી. अपरिभूत હતી—એટલે કે કોઇપણ વ્યક્તિની એવી તાકાત ન હતી કે તેનો તિરસ્કાર કરી શકે. નૃત્ય વગેરેથી માંડીને ફળવૃષ્ટિ સુધીની ચોસઠ કળાઓમાં તે કુશળ હતી. શૃંગારની ચેષ્ટારૂપે જે ચોસઠ ગણિકા ગુણો હોય છે, તેમના ગુણો તેમાં વિद्यમાન હતા. કામશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ ઓગણત્રીસ (૨૬) વિશેષોને લક્ષ્યમાં રાખીને તે વિલાસ કરતી હતી (એકવીસરઇગુણપ્પહાના) એશ્વીસ જાતના રતિગુણોથી તે યુક્ત હતી. (વત્તીસ પુરિસોવયારકુસલા) બત્રીસ (૩૨) જાતના કામશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ પુરુષો પચાસેમાં

નવાજ્ઞાનિ દ્વે શ્રોત્રે, દ્વે નયને, દ્વે નાસિકે, જિહ્વા, સ્પર્શ મનશ્ચેત્યેતાનિ સુષ્મા-
નીચ સુષ્માનિ તાનિ યૌવનપ્રાપ્ત્યા પ્રતિવોધિતાનિ સ્વસ્વવિષયગ્રહણપદુતાં
પ્રાપિતાનિ યયા સા તથા 'અદ્વારસદેસભાસવિસારયા' અષ્ટાદશદેશ
ભાષાવિશારદા--અષ્ટાદશદેશભાષાસુ વિશારદા-કુશલા 'સિંગારાગાર-
ચારુવેસા' શૃંગારાગારચારુવેષા- શૃંગારસ્યાગારમિવ ચારુ મનોહરો વેષો
યસ્યાઃ સા તથા 'સંગય-ગય-હસિય ભગિય-વેદિય વિહિય વિલાસ-સંલાબુ-
લાવનિઉણજુત્તોચચારકુસલા' સંગત-ગત હસિત-ભાણિતવેષ્ટિતવિવિધ
—વિલાસસહ્યાપોલાપનિપુણયુક્તોપચારકુશલા इति तु व्याख्यातपूर्वम्
'ઉભિયંજ્ઞયા' ઉચ્છિન્નધ્વજા-ઉચ્છિન્ન ધ્વજા યસ્યાઃ સા તથા 'સહસ્ત-
લભા' સહસ્રલંભા શુલ્કેન સહસ્રલંભો લાભો યસ્યાઃ સા તથા 'વિદિન્નછત્ત-
ચામરચાત્રવિયગિયા' ત્રિતીર્ણછત્રચામરચાલવ્યજનિકા ત્રિતીર્ણાનિ=ભૂપેન દત્તાનિ
છત્રચામરાણિ ચાલ વ્યજનિકાચામરવિશેષો યહ્યાઃ સા તથા 'કન્નીરહપ્પયાયા'
કર્ણીરથપ્રયાતા-કર્ણીરથઃ પ્રવહનં નરવાહ્યાનવિશેષસ્તેન 'પયાયા પ્રયાતં ગમનં

દો શ્રોત્ર, દો નયન દો નાસિકા કે છિદ્ર ૬ જિહ્વા ૭ સ્પર્શ ૮ તથા મન ૯ इन
સુષ્મ નવાંગોં की यह प्रतिबोधक थी । (अद्वारसदेषभासा विसारया) अष्टा दश
देशों की भाषामें यह विशारदा-निपुण थी । (सिङ्गारागारचारुवेसा संगयगय
हसिय० ऊसियञ्जया) शृङ्गार के आगार के समान इसका सुन्दर वेष था ।
संगत यावत् निपुण युक्तोपचार में यह कुशल थी । संगत, गत, हसित,
भणित इत्यादि निपुणयुक्तोपचार पर्यन्त पदों की व्याख्या पहिले की जा
चुकी है । इसकी ध्वजा फहराती थी । (सहस्रलंभा) एक हजार रुपया इम
की फीस थी (विदिन्नछत्तचामरचालवियगिया) राजाने इसके लिये छत्र,
चामर, और चालव्यजनियें त्रितीर्ण किये थे । (कन्नीरहप्पयाया गविहोत्था)

તે નિપુણ હતી. (જવંગસુત્તપટ્ટિવોહિયા) બે કાન, બે આંખો, બે નાકના કાણાં
છલ, સ્પર્શ અને મન આ નવ સુષ્મ અંગોની તે પ્રતિબોધક હતી. (અદ્વારસદેસ-
ભાસાવિસારયા) અદાર દેશોની ભાષામાં તે પડિત હતી (સિંગારાગારચારુવેસા
સંગયગયહસિય ઝસિયજ્ઞયા) શૃંગારના નિવાસસ્થાનની જેમ તેનો વેષ સુંદર
હતો. સંગત અને બીજા યુક્તોપચારમાં તે નિપુણ તેમજ કુશળ હતી. સંગત, ગત,
હસિત, ભણિત, વગેરે નિપુણ યુક્તોપચાર સુધીના પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં
આવી છે. તે શુણ્ઠિકાની ધ્વજા લહેરાતી હતી. (સહસ્સલંભા) એકહજાર રૂપિયા તેની
ફી હતી. (વિદિન્નછત્રચામરચાલવિયગિયા) રાજાએ તેના માટે છત્ર, ચામર અને
બાલવ્યજનિકાઓ (વીંજણી) અપી હતી. (કન્નીરહપ્પયાયાગાવિ હોત્યા) પાલખી-

यस्याः सा तथा चाप्यभवत् गणिकासहस्रस्याधिपत्यं कुर्वन्ती यावद्विहरति ॥ सू. ५ ॥

मूलम्--तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं अन्नया कयाइ पुव्वा-
वरण्हकालसमयंसि जिमियभुत्तुत्तरागयाणं समाणाणं आयन्ताणं
चोकखाणं परमसुइभूयाणं सुहासणवरगयाणं इमेयारूवे मिहो-
कहासमुल्लावे समुप्पजित्था, तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया !
कल्लं जाव जलंते विउलं असणं ४ उवक्खडावेत्ता तं विउलं असणं
४ धूव पुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभा-
गस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्ताए तिकडु
अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति पडिसुणित्ता कल्लं पाउप्पभायाए
रयणीए कोडुविय पुरिसे सदावेत्ति सदावित्ता एवं वयासी-गच्छह
णं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४ उवक्खडेह तं विउलं असणं
४ धूवपुप्फवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा-
पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह, णंदा पुक्खरिणीतो अदूरसामंते
थूणा मंडवं आहणह. । आसित्त सम्मज्जियोवलित्तं सुगंध जाव कलियं
करेह, अम्हे पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति. ॥सू. ६ ॥

पालकी-तामजाम-पर बैठ कर यह चलती थी। (नरवाहयान विशेष का नाम
कर्णीरथ है) ऐसी यह गणिका (बहूणं गणियासहस्राणं आहेवच्चं जाव
विहरइ) और हजार गणिका जनों का आधिपत्य करती हुई अपने समय
को आनन्दके साथ व्यतीत करती थी। । सूत्र ४॥

‘तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

तामजाम-ऊपर सवार थडने ते अवरणवर करती, नरवाहयान विशेषनुं नाम कर्णीरथ
छे. येवी ते गणिका (बहूणं गणियासहस्राणं आहेवच्चं जाव विहरइ) ऊपर
गणिकाओनुं आधिपत्य करती पोताना वणतने ते सुण्णेथी पसार करती होती. ॥सूत्र ५॥

टीका—‘तएणं तेसिं इत्यादि—ततः खलु तयोः सार्थवाहदारकयोरन्यदा-
कदान्ति पूर्वापराह्णकालसमये पश्चिमप्रहरे ‘जिमियभुत्तरागयाणं’ जिमित
भुक्तं—आस्वादनेन अनुभूतम् उत्तरं—तत्पश्चात् आगतयोः ‘समाणाणं’ सतोः
‘आयंताणं’ आचमितयोः—कृतचुलुकयोः ‘चोक्खाणं’ चोक्षयोः अन्नादिले-
पापनयनेन शुद्धयोः अतएव ‘परमसुइभूयाणं’ परमशुची भूतयोः हस्तमुखादि
प्रक्षालनेन परमपवित्रयोः ‘सुहामणवरगयाणं’ सुखासनवरगतयोः सुखा-
सनावस्थितयोः ‘इमेयारूवे’ अयमेतद्रूपो वक्ष्यमाणलक्षणः ‘मिहो कहासमुल्लावे’
मियः कथासमुल्लापः विलासविषयकवार्ता संल्लापः ‘समुपज्जित्था’ समुदपद्यत
अभवत् ततश्चैवः खलु आवयोः देवानुप्रिय ! कल्ये यावच्चलति विपुल-
मशनं पानं खाद्यस्वाद्यसुपस्कार्यं नं विपुलमशनपानखाद्यस्वाद्यं धूप-

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी एक समयकी
(तेसिं सत्थवाहदारगाणं) उन दोनों सार्थवाह पुत्रों को (जिमियभुत्तरागयाणं)
जब कि वे जीम कर और खाकर कुल्ला करने के लिये अपने स्थान से
उठ चुके थे और (आयंताणं) अच्छी तरह कुल्लाभी कर चुके थे ।
(चोक्खाणं) तथा धोती आदि वस्त्रों पर खाते समय पड़े हुए अन्नादिकों के
सीतों को जब वे साफ कर शुद्ध हो चुके थे । परमसुइभूयाणं) हस्त मुख
आदि के प्रक्षालन से उनके मुख आदि अवयव जब शुद्ध हो चुके
थे तब (पुव्वावरह्णकालसमयसिं) पश्चिम प्रहर में (सुहामणवरगयाणं) जब वे
एक स्थान पर आनन्द के साथ बैठे हुए थे—(इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे
समुपज्जित्था) इस प्रकार का यह बातचीत करते हुए विचार बांधा—

‘तएणं तेसिं सत्थवाहदारगाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थारणाह (अन्नया कयाइं) डोढ थोड वणतनी बात छे.
(तेसिं सत्थवाहदारगाणं) ते जने सार्थवाह पुत्रोने (जिमिय भुत्तरागयाणं)—डे
न्यारे तेज्यो जमीने पोताना जमवाना स्थानेथी डोगणा करवा माटे उला थड थूक्या
हुता, जने (आयंताणं) सारी रीते तेमणे डोगणा पणु करी लीधा हुता (चोक्खाणं)
तेमज धोती वगेरे वस्त्रो उपर जमती वणते पडेला अन्न वगेरेना डण्णोने साक्ष करीने
शुद्ध जनी थूक्या हुता. (परमसुइभूयाणं) हाथ भों वगेरेना प्रक्षालनथी तेमना भों
वगेरे अवयवो न्यारे स्वच्छ जनी थूक्य. हुता. (पुव्वावरह्णकालसमयसिं) द्विपसना
छेडला पडोरभां (सुहामणवरगयाणं) न्यारे तेज्यो थोड स्थाने आनंदपूर्वक जेडा हुता.
(इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुपज्जित्था) त्थारे बातचीतने विचार उद्गलज्यो

पुष्पगन्ध वस्त्रं गृहीत्वा देवदत्तया गणिकया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्य
उद्यानश्रियम्—उद्यानशोभां प्रत्यनुभवतोः—उपवनशोभादर्शनादिना
प्रमोदयतोः विहर्तुं=विलासितुम् इति कृत्वा अन्योऽन्ययोरेतमर्थं प्रतिश्रुणुतः
प्रतिश्रुत्य निश्चित्येत्यर्थः 'कल्लं' कल्ले 'पाउप्पमाया रयणीए' पाण्डुप्रमाणाया
रजन्यां रात्र्यन्ते प्राच्यां दिशि प्रकाशोदये कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः
शब्दयित्वा एवमवादिष्टाम् गच्छत खलु यूयं देवानुप्रियाः ! विपुलमशन-

(तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! हम दोनोंका अब यह
अच्छा है कि (कल्लं जाव जलंते विउलं असणं उवक्खडावेत्ता तं विउलं
असणं ४ धूव, पुष्प, गंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं
सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिंरि पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए)
हम दोनों कल जब कि प्रभात हो जाय और सूर्य प्रकाश हो
जाय तब विपुलमात्रामें अशन पान, खाद्य, और स्वाद्य चारों प्रकार
का आहार निष्पन्न करा कर उस निष्पन्न हुए अशन आदि ४ चारों प्रकार
के आहारको तथा धूप, पुष्प, गंध, और वस्त्र को लेकर देवदत्त गणिका
के साथ सुभूमिभाग उद्यान की उद्यान श्री का अनुभव करते हुए विच-
रण करें। (त्तिकहुं अन्नमन्नस्स एयमहुं पडिसुणेति) ऐसा विचार उन दोनोंने किया
परस्पर के इस विचारको स्वीकार कर लिया (पडिसुणिच्चा कल्लं पाउप्प-
मायाए रयणीए कौटुंबियपुरिसे सदावेति) विचार स्वीकृत हो चुकने के
बाद कल जब रात्रि प्रभात प्राय हो चुकी और सूर्य प्रकाशित हो चुका
तब उन दोनोंने अपने-२ कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया (सदाविच्चा एवं

(तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिये ! आपणुं अपने भाटे ये बात
सुअइय थसे डे (कल्लं जावजलंते विउलं असणं ४ उवक्खडावेत्ता तं विउलं
असणं ४ धूव, पुष्प, गंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सद्धिं सुभूमिभाग-
स्स उज्जाणस्स उज्जाणसिंरि पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए) आवती डावे न्यारे
सवार थाय अने सूर्य प्रकाशतो थाय त्यारे पुष्प प्रमाणुमां अशन, पान, भाद्य,
अने स्वाद्य चारे प्रकारने आहार भनावडावीने ते चारे जतना आहारने तेभन धूप,
पुष्प, गंध अने वस्त्रने लधने देवदत्ता गणिकानी साथे सुभूमि भाग उद्याननी
उद्यानश्रीने अनुभवता विहार करीये. (त्तिकहुं अन्नमन्नस्स एयमहुं पडिसुणेति)
आ विचारने अपनेये स्वीकारी लीधे. (पडिसुणिच्चा कल्लं पाउप्पमायाए रयणीए
कौटुंबिय पुरिसे स दावेति) विचारनी स्वीकृति बाद न्यारे रात्रि पसार थध
प्रभात थयुं अने सूरजने प्रकाश चोमेर प्रसयी त्यारे अपनेये पोतपोताना कौटुंबिक
पुरुषोने बोलाव्या. (सदाविच्चा एवं वयासी) बोलावीने डहुं—(गच्छह णं देवा-

पानखाद्यरवाद्यं 'उवक्खड्डेह' उपस्कारयत उपस्कार्यं तं विपुलमशनपानखाद्य
 स्वाद्यं धूपपुष्पगन्धवस्त्रं गृहीत्वा यत्रैव सुभूमिभागमुद्यानं यत्रैव
 नन्दा पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छत उपागत्य नन्दायाः पुष्करिण्या
 अदूरसामन्ते 'स्थूणामंडवं स्थूणामंडपं छादनादि स्तम्भनार्थं
 बल्ली काष्ठं' स्थूणा स्थूणा, तत्प्रधानो वस्त्राच्छादितमण्डपः स्थूणा मण्डपस्तम्भ 'आह-
 णह' आहन-निवेशयत कुरुतेत्यर्थः 'आसित्तम्मज्जियोवलित्तं' आसित्त
 संमार्जितोपलिप्तं, तत्र-'आसित्तं' आसित्तं-जलेन सिक्तं 'सम्मज्जियं'
 संमार्जितं कचवरापनयनेन प्रमार्जितं 'उवलित्तं' उपलिप्तं-गोमयादिना संलि-
 त्तम् सुगन्धं जावत् कलियं--अगरवर्ति कालागुरुपमृतिसुगन्धिद्रव्यैः,
 कलित्तं-युक्तम् 'करेह' कुरुत 'अम्हे पडिवालेमाणा' आवां प्रतिपालयमाना

वयासी) बुलाकर इस प्रकार कहा-(गच्छह णं देवाणुप्पिया)हे देवानुप्रियों !
 तुम जाओ और (विउलं असणं ४ उवक्खड्डेह) विपुल मात्रा में अशन, पान,
 खाद्य, और स्वाद्य आहार निष्पन्न करो (तं विउलं असणं ४ धूव पुष्पवत्थं गहाय
 जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा पुक्खरिणी तेणामेव उवागच्छह) निष्पन्न
 होने के बाद विपुल अशनादिरूप चतुर्विध आहार को धूप, पुष्प, वस्त्रको लेकर
 जहां सुभूमि भाग नामका उद्यान है और जहाँ नन्दा नामकी पुष्करिणी है, वहाँ
 जाओ-(नन्दापुक्खरिणी अदूरसामन्ते स्थूणामंडवं आहणह) वहाँ जाकर तुम
 नन्दापुष्करिणी से न बिल्कुल पास और न बहुत दूर किन्तु उचित प्रदेश
 में एक स्थूणामंडप को रचो-बनाओ-तैयार करो। (आसित्तम्मज्जियोव-
 लित्तं सुगन्धं जावत् कलियं करेह, अम्हे पडिवालेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति)
 जब वह तैयार हो जावे तब उसे जल से सिञ्चित करो, कचरा बगैरह

णुप्पिया) हे देवानुप्रियो ! तमे ज्ञायो (विउलं असणं ४ उवक्खड्डेह) अने पुष्कण
 प्रमाणुमां अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य आहार तैयार करो (तं विउल असण ४
 धूवपुष्पवत्थं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदा पुक्खरिणी
 तेणामेव उवागच्छह) अने ज्यारे अशन, पान आद्य वगेने आर नतने आहारतैयार
 थध जय त्यारे चतुर्विध आहार तेमज धूप, पुष्प अने वस्त्रोने धधने ज्यां सुभू-
 मिभाग नामे उद्यान छे अने ज्यां नंदा नामनी पुष्करिणी (वाव) छे त्यां ज्ञायो.

(नन्दा पुक्खरिणीतो अदूरसामन्ते स्थूणामंडवं आहणह) त्यां जधने नंदा
 पुष्करिणीथी वधारे दूर पणु नडि तेमज तेनाथी वधारे नल्लक पणु नडि जेवा थोअ
 स्थाने तमे स्थूणा मंडप तैयार करो. (असित्त सम्मज्जियोवलित्तं सुगन्धं जाव
 कलियं करेह अम्हे पडिवाले माणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठंति) स्थूणा मंडप
 ज्यारे तैयार थध जय त्यारे तमे पाणी छांटीने ते ज्ञायाने सिञ्चित करो, ज्यारे

२ पुनः पुनः प्रतीक्ष्यमाणाः इत्यर्थः 'चिद्वह' तिष्ठत यावत्तौ कौटुम्बिक-
पुरुषाः तदाज्ञानुसारेण कार्यं सम्पाद्य तिष्ठन्तः ॥ सू. ६ ॥

मूलम्—तए णं ते सत्थवाहदारगा दोच्चंपि कोडुंबिय-
पुरिसे सदावेति सदावित्ता एवं वयासी-खिप्पामेव लहुकरण जुत्त
जोयं समखुरबालिहाणसमलिहियतिक्खग्गसिंघएहिं रययमय-
घंटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिंएहिं नीलुप्पलकया-
मेलएहिं पवरगोणजुवाणएहिं नाणामणिरयणकंचणघंटिया जाल-
परिक्खित्तं पवरलक्खणोववेयं जुत्तमेव पवहणं उवणेह तेऽवि
तहेव उवणेति ॥ सू. ७ ॥

टीका—'तएणं ते सत्थवाहदारगा दोच्चंपि' इत्यादि—ततः ग्वलु तौ सार्थ
वाहदारकौ द्वितीयवारमपि कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयतः शब्दयित्वा एव
वहाँ का सब अच्छी तरह साफ करो। उसे अच्छे रूपमें गोमय आदि से
लीपो। अगरवत्ती, काला गुरु आदि सुगंधित द्रव्यों से उसे वासित करो।
पश्चात् हमारी वहाँ प्रतीक्षा करो। इस प्रकार उन सार्थवाह पुत्रों की बात
सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने कहाथा वैसा ही सब कार्य
संपादित कर दिया और उनकी प्रतीक्षा करते हुए वहाँ बैठ रहे ॥ सूत्र ६ ॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्थ
वाह पुत्रोंने (दोच्चंपि) दुवारा भी कौडुंबियपुरिसे) कौटुम्बिकपुरुषों को
(सदावेति) बुलाया (सदावित्ता) बुलाकर उनसे (एवं वयासी) इस प्रकार कहा—

वगेरे त्यांथी साक्ष करी नाओ. ते स्थानने छाणा भाटी वगेरेथी सरस रीते दीपो
धूप सणी, कालागुरु, वगेरे सुवासित द्रव्योथी ते स्थानने सुगंधित बनावे। त्थार भाह
तमे अमारी त्यां न रहीने प्रतीक्षा करे. आ रीते ते सार्थवाह पुत्रोनी बात सांल
णीने ते कौटुम्बिक पुरुषोणे तेमणे जेम आज्ञा आपी हुती तेमणे काम पुरुं करी
दीधुं. अने तेमनी प्रतीक्षा करता त्यां न जेसी रह्या. ॥ सूत्र. ६ ॥

'तए णं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(त एणं) त्थार भाह (ते सत्थवाहदारगा) ते अने सार्थवाह पुत्रोणे
(दोच्चंपि) भील वार (कोडुंबियपुरिसे) कौटुम्बिक पुरुषोने (सदावेति) जेलाव्या

स्रवादिष्टाम्. आज्ञापयतः 'खिप्पामेव' क्षिप्रमेव 'लघुकरणजुत्ते जोइयं' लघुकरणयुक्तयोजितम् तत्र-लघुकरणेन-गमनादिक्रियादक्षत्वेन युक्ताः ये पुरुषास्तैः, योजितं यन्त्रयूपादिभिः सम्बन्धितम्. अस्य प्रवहणमित्यनेन सम्बन्धः 'समखुरवालिहाणसमलिहियतिक्खग्गसिगएहिं' समखुर बालधानसमलिखिततीक्ष्णाग्रशृङ्गकाभ्याम्. तत्र-सम=समौ-समानौ खुरौ, बालधानौ=पुच्छौ, समखुरबालधानौ तथा सम=समे-तुल्ये, लिखिते=शस्त्रा-पसारितवाह्यत्वचे, तीक्ष्णाग्रशृङ्गे ययोः तौ, तथा समखुरबालधानौ च समलिखिततीक्ष्णाग्रशृङ्गकौ चेति कर्मधारयः ताभ्याम् 'रययमयघंटसुत्तरज्जु पवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिं' रजतमयघण्टामूत्ररज्जुपवरकाञ्चन-खचितनस्तप्रग्रहोपगृहीताभ्याम् तत्र-रजतमये=रूप्यनिर्मिते घण्टे=क्षुद्रघण्टिके गलप्रदेशे वंदे ययोस्तौ तथा-सूत्ररज्जु=कार्पासिक-तन्तु निर्मिते रज्जु-मये पवरकाञ्चनखचिते ये 'नत्थे।' नस्ते-तयोः प्रग्रहौ=रश्मीनस्त-

(खिप्पामेव लघुकरण जुत्त जोइयं पवहणं उवणेह) तुमलोग शीघ्र ही लघुकरण युक्त पुरुषों द्वारा यन्त्रयूपादि से संबंधित किये हुए एक प्रवहण-शकटको ले आओ भाषा में इसे सेज-गाडी कहते हैं। जो (पवरगोण जुवाणएहिं जुत्त मेव) तरुण एवं उत्तम बैलों से सर्वथा युक्त हो (समखुर बालिहाण सम-लिहियतिक्खग्गसिगएहिं) ये बैल भी समान खुरों वाले हो एक सी पूछोंवाले हों तथा शस्त्र से ऊपर की खाल छिल जाने से जिनके अग्रभाग नुकीले बने रहे हैं ऐसे एक से सींगोंवाले हों (रययमयघंट, सुत्तरज्जुपवरकंचण-खचियणत्थपग्गहोवग्गहिं) चांदी के घंटिकाएँ जिनके गले में बाँधी हुई

(सदावित्ता) जोलावीरे तेभने (एवं वयासी) आ प्रमाणे कहुं (खिप्पामेव लघुकरण जुत्तजोइयं पवहणं उवणेह) तमे सत्त्वरे लघुकरण युक्त पुरुषो वडेयंत्र यूप वगेरेथी संपन्न ओइ प्रवहण-गाडाने लावो. लाषाभां प्रवहण-शकटने 'सेजगाडी' कहे छे. (घाडागाडीनी नेम आवी 'सेजगाडी' पणु ओमेर अने उपर ओम सरस आवरणथी आच्छादित रहे छे माणस आरामथी आभां अवरजवर करी शके छे ओटला भाटे अने 'सेजगाडी' कहे छे.) ते सेजगाडी (पवरगोणजुवाणएहिं जुत्तमेव) जुवान अने उत्तम भणहोवाणी होवी होवी नेधये. (समखुरबालिहाणसमलिहिय-तिक्खग्गसिगएहिं) भणहो सरणी पूछडी वाणा तेमज ओन्तर वडे . उपर उपरथी नेमनुं आभंडु छोटी नंआयुं छे अने तेथी नेमनां शिंगडांनां आगणनां लाग अण्णीदार थध गया गया छे तेवा सरणा शिंगडांवाणा होवा नेधये. (रययमयघटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपग्गहोवग्गहिं) चांदीनी

संलग्नं-वृषभाकनेकरज्जुद्वयमित्यर्थः ताभ्याम् उपगृहीतौ शकटवाहकपुरुषेण स्ववशीकृतौ, रजतमयघण्टौ च तौ सूत्ररज्जुप्रवरकाञ्चनखचितनस्त प्रग्रहापगृहीतौ इतिकर्मधारयः ताभ्याम् 'नीलोत्पलकयामेलएहि' नीलोत्पल-कृतापीडाभ्याम् त -नीलोत्पलैः=नीलकमलैः, कृतः आपीडः=शिरोभूषणं ययो स्तौ ताभ्याम्. 'प्रवरगोणजुवाणएहिं' प्रवरगोयुवभ्याम्-तरुणोत्तम-वशीवर्दाभ्यादम् 'जुत्तमेव' युक्तं-सर्वथा संयुक्तमेव 'नानामणिरयणकंचण घंटियाजालपरिक्खित्तं' नानामणिरत्नकाञ्चनघण्टिकाजालपरि-क्षिप्तं-अनेकमणिरत्नखचितसुवर्णमयघण्टिकासमूहेन युक्तम्. 'प्रवरलक्ख-णोववेयं' प्रवरलक्षणोपपेतं-शुभलक्षणयुक्तं 'प्रवहणं' प्रवहणं-शकटम् सेजगाडीति भाषायाम्. 'उवणेह' उपनयत-समानयत. । ते कौटुम्बिकपुरुषा अपि नथैवोपनयन्ति. ॥ सू. ७ ॥

हो। कपास के तन्तुओं से निर्मित रस्सी कि जो प्रवर कांचन से खचित हो जिनके दोनों नयनों में पड़ी हुई हो और इसी के बल पर जो शकट वाहक पुरुषों द्वारा वशीभूत किये गये हों (नीलोत्पलकयामेलएहिं) तथा नीलकमलों का बना हुआ शिरोभूषण जिनके मस्तक पर लगाहो (नानाम-णिरयणकंचणघंटिया जालपरिक्खित्तं) जो एवं नानामणियों से तथा रत्नों से खचित ऐसे सुवर्णमय घंटिका समूह से युक्त हों तथा जो (प्रवरलक्ख-णोववेयं) शुभलक्षणों से संपन्न हों (ते वि तहेव उवणेति) इस प्रकार उन दोनों सार्थवाह पुत्रों का आदेश सुनकर उन कौटुम्बिक पुरुषोंने जैसा उन्होंने प्रवहण लाने को कहा था-वैसा ही लाकर उपस्थित कर दिया। और उनकी ॥सूत्र ७॥

घंटडीओ जेमना गणामां गांधवामां आवी.छे ओवा, तेमज सूतरनी प्रवर कांचनथी परिवेण्टित होरीनी नाथ जेमना जने नाकनां छिट्रोमां नाथेली होय अने ओवी नाथोने दीधे ज ते जणटो गाडीने डांकनाराओ वडे वशमां रणाता होय. (नीलोत्पलकयामेलएहिं) तेमज नीलकमणोवाणुं शिरोभूषणु जेमना मस्तके शोभतुं होय (नानामणिरयणकंचणघंटिया जालपरिक्खित्तं) जेमणु अनेक मणु अने रत्नो जडेली सोनानी धुधरीओ पडरेली होय तेमज जे (प्रवरलक्ख-णोववेय) शुभ लक्षणोवाणा होवा जेधये. (ते वि -तहेव उवणेति) आ रीते जने सार्थवाह-पुत्रोनी आज्ञा सांलणीने कौटुम्बिक पुरुषो आज्ञा प्रमाणे ज येओय प्रवहुणु लई आव्या. ॥ सूत्र ७ ॥

भूलभू—तए णं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया जाव सरीरा पवहणं दुरूहंति दुरूहिता जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छिता पवहणाओ पच्चोरुहंति, पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुप्पविसंति, तएणं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ पासिता हट्टुट्टु आसणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्टिता सत्तट्टुपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी—सदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमिहागमणप्पओयणं ? तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी—इच्छामो णं देवाणुप्पिए ! तुब्भेहिं सद्धिं सुभुमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए । तएणं सा देवदत्ता तौस सत्थवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता ण्हाया कयकिच्चा किते पवर जाव सिंसिमाणवेसा जेणेव सत्थवाहदारगा तेणेव समोगया ॥ सू. ८ ॥

टीका—‘तएणं ते सत्थवाहदारगा ण्हाया’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ स्नातौ—स्नानानन्तरं कृतबलिकर्माणौ यावदाभरणालङ्कृतशरीरौ परिहितशुद्धवस्त्रौ प्रवहणं दूरोहतः आरोहतः दूरुह्य यत्रैव

‘तएणं से सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह दारक (ह्वाया) कि जिन्होंने पहिले से स्नान कर लिया है (जाव सरीरा) स्नान के बाद वायसादि पक्षियों के लिये अन्नादिका भागरूपबलिकर्म कर जिन्होंने अपने शरीरको आभरण से अलंकृत किया है और शुद्ध वस्त्रों को पहिना

‘तएणं से सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (ते सत्थवाहदारगा) णंने सार्थवाह पुत्रोअे (ण्हाया) स्नान करीने (जाव सरीरा) अने स्नान कर्या गाह डागडा वगेरे पक्षीअोने अन्न लाग अपीने अलिकर्म करीने पोताना शरीरे सुंदर आभरणे तेमज शुद्ध

देवदत्ताया गणिकाया गृहं वर्तते तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य प्रवहणात् प्रत्यव-
रोहतः प्रत्यवरुह्य देवदत्तायां गणिकायां गृहमनुप्रविशतः ततस्तदनन्तरं खलु
सा देवदत्ता गणिका तौ सार्थवाहदारकौ एजमानौ-आगच्छन्तौ पश्यति,
दृष्ट्वा हृष्टतुष्टा=अतिशयेन प्रमुदिता, अथ मम भाग्योदयो जातो यत एताविभ्य-
पुत्रौ मम गृहे आगताविति विचार्य स्वासनादभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय सप्ता-
ऽष्टपदान्यनुगच्छति=अभिगच्छति अनुगम्य, तयोः संमुखं गत्वा तौ सार्थवाह-
दारकौ प्रत्येवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादीत 'संदिसंतु ण' सन्दिशन्तु आदेशं

है (प्रवहणं दुरुहंति) उस प्रवहण पर सवार हुए। (दुरुहिता जेणेव देवदत्ताए
गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) सवार होकर जहां देवदत्ताका घर था वहां
पहुंचे। (उवागच्छिता प्रवहणाओ पच्चोरुहंति) पहुँच कर वे उसे प्रवहण से
नीचे उतरे। (पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति) नीचे
उतरकर देवदत्ता गणिका के घरमें प्रवेश किया (तएण सा देवदत्ता गणिया
सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) देवदत्ता गणिकाने उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंको
आते हुए देखा (पासित्ता हट्ठतुट्ठ आसणाओ अब्भुट्ठेइ) देखकर बड़ी
अधिक प्रसन्न हुई उसने विचारा आज मेरे भाग्य का उदय हुआ है, जो
ये दोनों इभ्यपुत्र मेरे घर पर आये हैं-इस प्रकार विचार कर वह अपने
आसन से उठी-(अब्भुट्ठिता सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ) उठ कर वह सात
आठ पैर और सामने गई (अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी)
जाकर उसने उन सार्थवाह दारकों से इस प्रकार कहा (संदिसंतु णं देवाणु-

पञ्चो धारणु क्खीं. (प्रवहणं दुरुहंति) अने प्रवडणु (सेज्जणी) मां जेठा (दुरुहिता
जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति) जेसिने तेज्जे देवदत्ताने
घेर पडोन्थ्या. (उवागच्छिता प्रवहणाओ पच्चोरुहंति) त्यां पडोन्थीने तेज्जे प्रव-
डणु मांथी नीचे उतर्या (पच्चोरुहिता देवदत्ताए गणियाए गिहं अणुपविसंति)
नीचे उतरीने गणिका देवदत्ताना घरमां प्रविष्ट थया. (तए णं सा देवदत्ता गणिया
सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासइ) गणिका देवदत्ताज्जे णंने सार्थवाह पुत्रोने आवता
जेया. (पासित्ता हट्ठ तुट्ठ आसणाओ अब्भुट्ठेइ) जेधने ते भूण न प्रसन्न
थइ अने तेने थयुं के आने भारे लाग्योदय थये छे केमके आ णंने इव्यपुत्रो
(शेठियाना पुत्रो) भारे घेर आव्या छे. आ रीते विचार करीने ते पोताना आसन
परथी जेबी थइ (अब्भुट्ठिता सत्तट्ठपयाइं) जेबी थधने ते सात-आठ पगदां सामे
गध. अणुगच्छिता ते सत्थवाहदारए एवं वयासी) सामे जधने तेजे सार्थवाह
पुत्रोने क्खुं-- (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमिहागमणप्पओयण)

कुर्वन्तु खलु देवानुप्रियाः किं-कथमिहागमनप्रयोजनं जातं? ममोपरि भव-
द्भ्यां महती कृपा कृता यतो मद्गृहे भवन्तौ समागतौ ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाह-
दारकौ देवदत्तां गणिकां प्रत्येवमवादिष्टाम् 'इच्छामोणं' आवामिच्छावः खलु
देवानुप्रिये युष्मामिः सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यन्तु भवन्तौ-
विहर्तुम् त्वया सार्द्धमावामुपवनदर्शनादिस्वखं कर्तुमिच्छावोऽतस्त्वमावाभ्यां सार्द्धं
यागच्छ, इति भावः। ततस्तदनन्तरं खलु सा देवदत्ता तयोः सार्थवाहदारकयो-
रेतमर्थं प्रतिगृणोति, प्रतिश्रुत्य स्वात्ता स्नानानन्तरं कृतकृत्या 'किं ते' किं
तेन अलं तेन वर्णनेन 'पवरपरिहिता' पवरपरिहिता=पवरं यथा स्यात्तथा
परिहिता, वस्त्रपरिधानकलाऽभिज्ञतया सुष्ठुपरिधाना यावत् श्रीसमानवेषा=
वेषप्रिया साक्षालक्ष्मीवत् प्रतिभासमाना यत्रैव सार्थवाहदारकौ तत्रैव समागता ।सू.८।

प्रिया ! किमिहागमनप्रयोजनं) हे देवानुप्रियो ! कहिये किस प्रयोजन से
यहां आना हुआ है? (तएणं ते सत्यवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वयासी)
देवदत्तागणिकाकी ऐसी बात सुनकर उन दोनों सार्थवाह पुत्रोंने उससे ऐसा
कहा-(इच्छामो णं देवाणुप्पिण ! तुम्हेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स
उज्जाणस्सिं पच्चणुव्ववमाणा विहरित्तण) हे देवाणुप्रिय हमलोग यह चाहते
हैं कि तुम्हारे साथ सुभूमिभाग उद्यान की शोभा का अनुभव करते हुए
विचरण करें। (तएणं सा देवदत्ता तेसिं सत्यवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ)
इसके बाद उस देवदत्ताने उन सार्थवाहदारकों के इस कथन रूप अर्थ
को स्वीकार कर लिया। (पडिसुणित्ता ळायो कयकिच्चा किं ते पवर जाव
सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्यवाहदारगा तेणेव समागया) इसके पश्चात्
उसने स्नान किया स्नान कर वह कृत कृत्य हुई अब इस विषय में और

हे देवानुप्रियो ! 'आज्ञा करे। शा डारणुथी अडी' आय पधायो छे. (तएण ते
सत्यवाहदारगा देवदत्त गणियं एवं वयासी) गणिका देवदत्तनी बात सांभलीने
तेओओे कहुं--(इच्छामो णं देवाणुप्पिण ! तुम्हेहिं सद्धिं सुभूमिभागस्स
उज्जाणस्स उज्जाणस्सिं पच्चणुव्ववमाणा विहरित्तण) हे देवानुप्रिये ! तमारी
साथे सुभूमिभाग उद्यानतुं सौह्यं पान करतां करता त्यां विहार करीओ ओवी अमारी
थच्छा छे. (तएणं सा देवदत्ता तेसिं सत्यवाहदारगाणं एयमट्ठं पडिसुणेइ)
त्यारे देवदत्ताओ सार्थवाह पुत्रोनी बात स्वीकारी लीधी. (पडिसुणित्ता ळायो कय
किच्चा किंते पवर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव सत्यवाहदारगा तेणेव
समागया) त्यारे जाह देवदत्ताओ स्नान करुं अने स्नान कर्यां पछी-आ विषे

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं
जाणं दुरूहंति दुरूहित्ता चंपाए नयरीए मज्झं मज्झेणं जेणेव सुभूमि-
भागे उज्जाणे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता
पवहणातो पच्चोरुहंति पच्चोरुहित्ता नंदा पोक्खरिणी ओगाहंति ओगाहित्ता
जलमज्जणं करेंति, करित्ता जलकीडं करेंति, करित्ता ण्हाया देवदत्ताए
सद्धिं पच्चुत्तरंति पच्चुत्तरित्ता जेणेव थूणामंडवे तेणेव उवा
गच्छंति, उवागच्छित्ता थूणामंडवं अणुपविसंति अणुपविसित्ता सब्बा-
लंकारविभूसिया आसत्था विसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धिं
तं विउलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं आसाएमाणा वीसाएमाणा
परिभुंजेमाणा एवं च णं विहरंति जिमिय भुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा
देवदत्ताए सद्धिं विपुलाइं माणुस्सगाइं कामभोगइं भुंजमाणा
विहरंति ।सू. ९।

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ
देवदत्तया गणिकया सद्धिं यानं—रथं दूरोहतः, आरोहतः, दूरुह्य=आरुह्य चम्पा-

अधिकवर्णन क्या करें—उसने अच्छी तरह वस्त्र पहिरे यावत् अपना वेषश्री केजैसा
बनाया-और जहां वे दोनों सार्थवाह पुत्र थे, वही आनंद के साथ गई । ॥सूत्र ८॥

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थ-
वाह पुत्र (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता गणिका के साथ (जाणं दुरूहंति)

वधारे शुं डहीये तेण्हे सुंदर वस्त्रो पहियां अने तेण्हे पोतानो देह लक्ष्मी नेवे।
सुंदर भनावीने ते न्यां भंने सार्थवाह पुत्रो हुता त्यांआनंद अनुभवती पहोंची. । सूत्र ८ ।

‘तए णं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (ते सत्थवाहदारगा) भंने सार्थवाह पुत्रो
(देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) गणिका देवदत्तानी साथे (जाणं दुरूहंति) ते रथमां

नगर्या मध्य-मध्येन-मध्येभूत्वा यत्रैव सुभूमिभागमुद्यानमस्ति यत्रैव नन्दा नाम्नी पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य प्रवहणात्=रथात् प्रत्यवरोहतः=प्रत्यवतरतः वेद्यापि यानादुत्तीर्णा, ततःपश्चात्, नन्दा पुष्करिणीमवगाहन्ते, अवगाह्य=प्रवेशं कृत्वा देवदत्तया सार्द्धं जलमज्जनं-स्नानं कुरुतः स्नानं कृत्वा जलक्रीडां कुरुतः कृत्वा स्नात्वा (स्नातौ) देवदत्तया गणिकया सार्द्धमुभौ प्रत्युत्तरतः नन्दापुष्करिणीतो बहिर्निस्सरतः प्रत्युत्तीर्य यत्रैव स्थूणामण्डपो वस्त्राच्छादितमण्डपस्तत्रैवोपागच्छतः, उपागत्य स्थूणामण्डपमनुप्रविशतः,=मण्डपमध्ये देवदत्तया सार्द्धं तौ सार्थवाहदारकौ प्रवेशं कुरुत इत्यर्थः। अनुप्रविश्य सर्वालंकारविभूषितौ वस्त्रा-

उस रथ पर आरूढ हुए (दुरुहिता चंपाए नयरीए) आरूढ होकर चंपा-नगरी के (मज्झं मज्झेणं) ठीक बीचोबीच से होकर (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) जहां सुभूमि भाग नाम का उद्यान और उसमें भी (जेणेव नन्दा-पुष्करिणी) जहां नन्दा नाम की पुष्करिणी (वावडी) थी (तेणेव उवागच्छंति) वहां पहुँचे। (उवागच्छित्ता पवहणातो पच्चोरूहन्ति) पहुँच कर फिर वे रथ से नीचे उतरे। (पच्चोरूहित्ता नन्दापोक्खरिणीं ओगाहंति) उतर कर नन्दा पुष्करिणी में प्रवेश किया (ओगाहित्ता जलमज्जनं करेंति) प्रवेश कर वहां उन्होंने स्नान किया (करित्ता जलक्रीडां करेंति) स्नान करके जलक्रीडा की (करित्ता ळाया देवदत्ताए सार्द्धं पच्चुत्तरन्ति) जलक्रीडा करके वे दोनों देवदत्ता गणिका के साथ उस पुष्करिणी से बाहर निकले (पच्चुत्तरित्ता जेणेव स्थूणामण्डवे तेणेव उवागच्छंति) बाहर निकल कर जहां वह स्थूणामण्डप-वस्त्राच्छादितमण्डप-था-वहाँ आये-(उवागच्छित्ता स्थूणामण्डवं अणुपविसंति)

सवार थया. (दुरुहित्ता चंपाए नयरीए) सवार होने चंपानगरीनी (मज्झं मज्झेणं) ठीक मध्ये थधने (जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे) ज्थां सुभूमिलाग उद्यान तेमण (जेणेव नन्दा पुष्करिणी) ज्थां नन्दा नामे पुष्करिणी (कमण जेमां डाय तेवी स्वच्छ पाणीनी नानी सुंदर वाव) डती (तेणेव उवागच्छंति) त्यां पडोन्था. (उवागच्छित्ता पवहणातो पच्चोरूहन्ति) पडोन्थीने तेज्जे रथमांथी नीचे उतर्या. (पच्चोरूहित्ता नन्दा पोक्खरिणीं ओगाहंति) डतारीने नन्दा पुष्करिणी (वाव) मां पेडा थने (ओगाहित्ता जलमज्जनं करेंति) प्रवेशीने तेज्जेथे स्नान डथु. (करित्ता जलक्रीडां करेंति) स्नान डरीने तेज्जेथे जल डीडाथे डरी. (करित्ता ळाया देवदत्ताए सार्द्धं पच्चुत्तरन्ति) जल डीडा डरीने तेज्जे थने देवदत्ता गणिकानी साथे पुष्करिणीमाथी गडार नीडण्था. (पच्चुत्तरित्ता जेणेव स्थूणामण्डवे तेणेव उवागच्छन्ति) गडार नीडणीने ज्थां स्थूणा मंडप (वस्त्राच्छादितमंडप) अर्थात् तथू डतो त्यां गयां. (उवागच्छित्ता स्थूणामण्डवं अणुपविसंति) त्यां जधने तेज्जे मंडपमां प्रविष्ट थया.

भरणशोभितौ, 'असत्था' आस्वस्थौ परिश्रमापनयनेन स्वस्थीभूतौ, प्रसन्नचित्तौ इत्यर्थः
 'वीसत्था' विस्वस्थौ विशेषेण स्वस्थीभूतौ सर्वथाऽपगतश्रमौ, सुखासनवरगतौ
 सुखप्रदपर्यङ्काद्यासनोपविष्टौ, देवदत्तया सार्द्धं तं विपुलं विस्तीर्णम् अशनं पानं खाद्यं-
 स्वाद्यं धूपं पुष्पं गन्धं वस्त्रं च, 'असाएमाणा' आम्बादयन्तौ-ईषत्स्वादयन्तौ
 'विसाएमाणा' विस्वादयन्तौ-विशेषेण वारं वारमास्वादयन्तौ, 'परिभुंजेमाणा'
 परिभुंजानौ-परिभोगं कुर्वानौ एवं च अनेन प्रकारेण खलु विहरतः आसाते।
 अपि च खलु 'जिमिय भुत्तुत्तरागया' जिमित भुक्तोत्तरागतौ जिमितं=खादितं,
 भुक्तम्=आस्वादितं ताभ्यामुत्तरं=अनन्तरम् आगतौ सुखासनं पर्यङ्कादिकं प्राप्तौ,
 जिमितमुक्तानन्तरम्-आचान्तौ शुद्धोदकेन कृताचमनौ, लेपाद्यपनयनेन चोक्षौ

आकर वे उसमें प्रविष्ट हुए (अणुपविसित्ता सञ्चालंकारविभूसिया आसत्था
 वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धि) प्रविष्ट होकर सर्व अलंकारो
 से विभूषित बने हुए वे आश्वस्त-परिश्रम के अपनयन से स्वस्थचित्त हुए
 विश्वस्त हुए-सर्वथा परिश्रम से रहित हुए और सुखप्रदपर्यङ्क (पलंग) आदि
 आसन पर जाकर बैठ गये। बाद में उन्होंने उस देवदत्ता के साथ (तं
 विउलं असणं ४ धूवपुष्पगंधवत्थं आमाएमाणा, वीसाएमाणा परिभुंजे
 माणा एवं च णं विहरंति) उस विपुलमात्रामें निष्पन्न हुए अशन, पान, खाद्य,
 स्वाद्य, रूप चारों प्रकार के आहार को किया रुचर कर उसका स्वाद लिया-
 धूप, पुष्प, गंध, वस्त्र का वितरण किया-(जिमियभुत्तुत्तरागया वि य णं समाणा
 देवदत्ताए सद्धि विउलाइंमाणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा विहरति) जब
 वे अच्छी तरह खा पी चुके-तब देवदत्ता के साथ वे पर्यङ्क आदि आसन
 पर आकर बैठ गये वहां इतना संबन्ध और इस प्रकार जोड़ लेना चाहिये-

(अणुपविसित्ता सञ्चालंकारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया
 देवदत्ताए सद्धि) प्रवेशीने सर्व अलंकारोथी विभूषित थयेला तेओ आश्वस्त-थाड वगर
 स्वस्थचित्त भन्था. विश्वस्त थया-सर्वथा श्रम रहित थया, अने सुभेथी गोसाय तेवा
 पलंग (पर्यङ्क) वगेरे आसनो पर भेसी गया. त्यारणाह तेमणे देवदत्ता गुण्डिकानी साथे
 (तं विउलं असणं धूवपुष्पगंधवत्थं आमाएमाणा, वीसाएमाणा परि-
 भुंजेमाणा एवं च णं विहरंति) पुष्कण प्रमाणुमां तयार करावीने त्यां पडोन्था-
 उवांमां आवेला अशन, पान, आद्य अने स्वाद्य इय त्यार नतना आहारने यथारुचि
 भन्था. तेमज धूप, -पुष्प, गंध अने वस्त्रोत्तुं वितरणुकथुं. (जिमिय भुत्तुत्तरागया
 वि य णं समाणा देवदत्ताए सद्धि विउलाइं माणुस्सगाइं कामभोगाइं भुंजमाणा
 विहरंति) भन्था पछी तेओ पलंग वगेरे सरस आसनो पर आवीने देवदत्ता
 गुण्डिकानी साथे भेसी गया. अड्डीं आटली विगत वधारांनी न्हाणी लेवी जेधये हे-

स्वच्छौ, अत एव परमशुचिभूतौ सुखासनं प्राप्योपविष्टौ इत्यर्थः । 'समाणा' सन्तौ देवदत्ताया गणिकया सार्द्धं विपुलान्-वीस्तीर्णान् मानुष्यकान्-मनुष्य-संबन्धिनः कामभोगान् शब्दादीन् पञ्चेन्द्रियविषयान् भुञ्जानौ विहरत आसातेस्मात् ९।

मूलम्—तएणं ते सत्थवाहदारगा पुव्वावरण्हकालसमयंसि देवदत्ताए गणियाए सद्धिं थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्ता हत्थ संगेल्लीए सुभूमिभागे उज्जाणे बहुसु आलिघरएसु य कयलीघरेसु य लयाघरएसु य अच्छणघरएसु य पेच्छणघरएसु य पसाहणघरएसु य सोहणघरएसु य सालघरएसु य जालघरएसु य कुसुमघरएसु य उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति ॥सू. १०॥

टीका—ततस्तदनन्तरं खलु तौ सार्थवाहदारकौ पूर्वापराह्णकालसमये-पश्चिमे प्रहरे देवदत्ताया गणिकया सार्द्धं स्थूणामण्डपात् प्रतिनिष्क्रामतः वहि-

‘भोजन करने के बाद उन्होंने आचमन-शुद्ध जल से कुल्ला किया । खाते समय जो अन्नादि के लीत उनके पैर आदि अवयवों पर गिर गये थे उन्हें उन्होंने दूर कर उन अवयवों को साफ किया । इस तरह परमशुचि भूत होकर सुखासन पर आकर बैठ गये’ बैठने के बाद उन्होंने उस देवदत्ता गणिका के साथ विपुल मनुष्यभवं संबंधी कामभोगों को शब्दादिक पांचो इन्द्रियों के विषयों को सेवन किया । ॥सूत्र ९॥

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दारक (पुव्वावरण्ह-वाल समयंसि) पश्चिम प्रहर में (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता

जम्हा पछी तेज्जोज्जे शुद्ध पाणीथी डोगणा कुर्या. जमती वण्णते अन्न वगेरेना कल्ले तेमना डुत्थ पण उपर पडी गया हुता तेमने तेज्जोज्जे साइ कुर्या. अने आ प्रभाण्णे पोताना अवयवेने स्वच्छ बनाव्या. शुद्ध थया. णाह तेज्जो सरस्स सुण्ह आसन पर आवीने णेहा. भेसीने तेज्जोज्जे गल्लिका देवदत्तानी साथे पुण्हण मनुष्यसंवना कामभोगे तेमज्ज शण्ह वगेरे पांचे छिन्द्रियोना विषयेनुं सेवन कथुं. ॥सूत्र. ९॥

‘त एणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्पारणाह (ते सत्थवाहदारगा) सार्थवाहना युत्रो (पुव्वावरण्हकालसमयंसि) पाछवा पछोरना वण्णते (देवदत्ताए गणियाए सद्धिं) देवदत्ता शु-ष्ठिकानी साथे (थूणामंडवाओ पडिनिक्खमंति) स्थूणा मंडपनी णडार नीकज्या

નિસ્સરતઃ પ્રતિષ્ઠિક્ષ્ય 'હત્થસંગેલિના-અન્યોન્યં હસ્તાવલમ્બનેન સુખ્મિભાગે ઉદ્યાને
વહુષુ 'આલિઘરણ્ણુ' આલિઘરણ્ણુકેષુ શ્રેણિચલ્લગૃહાકારપરિણતવનસ્પતિવિશેષ-
નિકુઙ્ગેષુ ચ-પુનઃ 'કયલીઘરણ્ણુ' કદલી ગૃહકેષુ-કદલી નિકુઙ્ગેષુ ચ 'લયા-
ઘરણ્ણુ' લતાગૃહકેષુ-ચંપકાશોકાદિલતાગૃહેષુ ચ 'અચ્છળઘરણ્ણુ'
આસનગૃહકેષુ આસન-ઉપવેશનમ્ તેષાં ગૃહેષુ યદા તદા જના આગત્ય સુસ્વા-
સિકઘોપવિશન્તિ યત્ર તત્ર ચ 'પેચ્છળઘરણ્ણુ' પ્રેક્ષણગૃહકેષુ-પ્રેક્ષણ-પ્રેક્ષણકં
તસ્યગૃહેષુ-યત્રાગત્ય જના નાટકાદિકં કુર્વન્તિ પ્રેક્ષન્તે ચ તેષુ 'પસાહણઘર-
ણ્ણુ ય' પ્રસાધનગૃહકેષુ પ્રસાધન મળનં યત્રાગત્ય જના સ્વં પરં ચ મળયન્તિ તેષાં
ગૃહેષુ 'મોહણઘરણ્ણુ' મોહનગૃહકેષુ-વિલાસગૃહેષુ 'સાલઘરણ્ણુ' શાલા
ગૃહકેષુ શાલા શાલા તાસાં ગૃહેષુ વલ્લગૃહેષુ વા' જાલઘરણ્ણુ' જાલગૃહકેષુ-
જાલિકાન્વિતગૃહેષુ યત્રાભ્યન્તરસ્થિતા બહિઃ સ્થિતૈર્ ન દ્રશ્યન્તે કિન્તુ અન્તઃ

ગણિકા કે સાથ (થૂળામંડવાઓ પડિનિક્ખમંતિ) ઉસ સ્થળામંડપ સે
ચાહર નિકલે (પડિનિક્ખમિત્તા) ચાહર નિકલ કર (હત્થસંગેલ્લી) હાથ મેં
હાથ મિલાણ હુણ વે (સુખ્મિભાગે ઉજ્જાણે વહુસુ આલિઘરણ્ણુય) ઉસ
સુખ્મિભાગ ઉદ્યાન મેં અનેક શ્રેણિચલ્લ ગૃહાકાર પરિણત હુણ વનસ્પતિ
વિશેષોં કે નિકુંજોં મેં (કયલીઘરણ્ણુ ય લયાઘરણ્ણુય) કદલીગૃહોં મેં ઓર લતાગૃહોં
(અચ્છળ ઘરણ્ણુય) યદા કદા આઈ હુઈ જનતા કો બેઠને કે લિયે બનાયે હુણ આપન
ગૃહોં મેં (પેચ્છળઘરણ્ણુય) જહાં પર આકર કે જન નાટક આદિ કરતે હૈં ઓર દેસતે હૈં
ઉન પ્રેક્ષણ ઘરોં મેં (પસાહણઘરણ્ણુ ય) પ્રસાધન ગૃહોં મેં-જહાં આકર કે
મલુપ્પ અપને કો ઓર દૂસરો કો અલંકારો સે વિશૂપિત કરતે હૈં એસે
ઘરોં મેં (મોહણઘરણ્ણુય) વિલાસ ગૃહોં મેં (સાલઘરણ્ણુ ય શાલા ઘરોં
મેં (જાલઘરણ્ણુ ય) જાલિકાન્વિત ઘરોં મેં-જિનકે મીતર રહે હુણ

(પડિનિક્ખમિત્તા) બહાર નીકળીને (હત્થસંગેલ્લી) હાથમાં હાથ નાખીને તેઓ
(સુખ્મિભાગે ઉજ્જાણે વહુસુ આલિઘરણ્ણુ ય) સુખ્મિભાગ ઉદ્યાનમાં આવેલા
ઘણા શ્રેણિચલ્લ ધરના આકાર જેવા વનસ્પતિ વિશેષોથી બનાવવામાં આવેલા નિકુંજોમાં
(કયલીઘરણ્ણુ ય લયાઘરણ્ણુ ય) કદલી ગૃહોમાં, લતાગૃહોમાં, (અચ્છળઘર-
ણ્ણુ ય) અવારનવાર આવતા સામાજિકોને બેસવા માટે બનાવવામાં આવેલા આસનગૃહોમાં
(પેચ્છળઘરણ્ણુ ય) માણસો જ્યાં આવીને નાટક વગેરે કરે છે અને જુઓ છે તેવા
પ્રેક્ષાગૃહોમાં (પસાહણઘરણ્ણુ ય) પ્રસાધન ગૃહોમાં એટલે કે જ્યાં માણસો પોતાની
બતને અને બીજાઓને શણગારે છે, તેવા ઘરોમાં, [મોહણઘરણ્ણુ ય] વિલાસગૃહોમાં
(સાલઘરણ્ણુ ય) શાળાગૃહોમાં (જાલઘરણ્ણુ ય) જાળીઓવાળા ઘરોમાં એટલે કે

स्थितैर्बहिःस्था दृश्यन्ते तादृशेषु च 'कुसुमघरएसु' कुसुमगृहकेषु=पुष्पगृहकेषु, इत्यादिषु, स्थानेषु 'उज्जाणसिरिं' उद्यानश्रियं, उपवनस्य शोभां सुखं च 'पञ्चणु भवमाणा' प्रत्यनुभवन्तौ देवदत्ताया सार्द्धमनुभवन्तौ विहरतः=विचरतः । सू. १०।

मूलम्—तए णं ते सत्थवाह दारया जेणेव से मालुया कच्छए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तएणं सा वणमऊरी ते सत्थहदारए एज्जमाणे पासइ पासित्ता भीया तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महया महया सइणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुयाकच्छाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता एगसि रुक्खडालयंसि ठिच्चा ते सत्थ वाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ ॥सू० ११॥

टीका—'तएणं ते' इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु तदुद्यानशोभासु-
खानुभवानन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ य व स मालुकाकक्षकः पूर्वोक्त एका-
स्थिकफलानां वृक्षविशेषाणां काननं वर्तते तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधार यतां

मनुष्य बाहिर रहे हुए मनुष्यों की दृष्टि में न आवे किन्तु बाहिर मनुष्य उन भीतर में रहे हुए मनुष्यों को दिखलाई पड़ते रहे ऐसे घरों में—(कुसुमघरएसु य) पुष्प गृहों (उज्जाणसिरिं पञ्चणुभवमाणा विहरन्ति) देवदत्ता के साथ २ उद्यानश्री का निरीक्षण करता हुआ आनंद भोग करते हुए विचरते रहे । सूत्र १० ॥

'तएणं ते सत्थवाहदारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे दोनों सार्थवाह दारक (जेणेव मालुयाकच्छए) जहाँ वह मालुका कच्छ था (तेणेव पहारेत्थ गमणाए) उस ओर जानेके लिये उत्कंठित हुए (तएणं सा वणमऊरी ते

ओवा धरोभां डे जेमनी अंदर जेठेला भाणुसोने सारी पेठे जेठ, शके पणु जडारना भाणुसो अंदरना भाणुसोने जेठन शके, (कुसुमघरएसु य) पुष्प गृहोभां, (उज्जाणसिरिं पञ्चणुभवमाणा विहरन्ति) उद्याननी शोभा जेता देवदत्तानी साथे सुण अनुभवता विचरता रह्या. ॥सूत्र १०॥

'तएणं ते सत्थवाह-दारगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(त एणं) त्पारणाद (ते सत्थवाहदारगा) जेने सार्थवाह पुत्रो (जेणेव-से मालुया कच्छए) जे तरक्ष मालुका कच्छ डेतो. (तेणेव पहारेत्थ गमणाए)

गमनाय=तत्र गन्तुं दुष्कण्ठितौ गतौ च, ततस्तदनन्तरं खलु सा वनमयूरी
तौ सार्थवाहदारकौ 'एजमाणे' एजमानौ प्रत्यागच्छन्तौ पश्यति दृष्ट्वा च'
'भीया' भीताः अकस्माद् भयजनकवस्तुदर्शनेन भयं प्राप्ता 'तत्था' अस्ता-
भयजनितदुःखं प्राप्ता स्तब्धा वा क्षणमात्रं भयेन निश्चला जाता 'तसिया'
अन्तर्भाविन्यर्थः, त्रासिता आत्मनः प्रतिप्रदेशं भयेन संक्रान्ता जाता 'उव्विग्गा'
उद्विग्ना-त्राणशरणरहितत्वेनोद्वेगं प्राप्ता 'पलाया' पलायिता-उड्डियनोद्युक्ता
'महया २ सदेणं' महता २ शब्देन उच्चस्वरेण 'केकारवं' मयूरशब्दं 'विणि-
म्मुयमाणी २' विनिर्मुञ्चन्ती=पुनःपुनः कुर्वन्ती मालुकाकक्षात् 'पडिनिक्ख
मइ' प्रतिनिष्क्रामति-निस्सरति 'पडिनिक्खत्ता' प्रतिनिष्क्रम्य निस्सृत्य स्वस्था-
नादुड्डिय 'एगंसि' एकस्यां वृक्षशाखायां 'ठिच्चा' स्थित्वा तौ सार्थवाहदारकौ तं

सत्यवाहदारण एजमाणे पासइ) उस वनमयूरीने उन दोनों सार्थवाह
दारकों का उधौ ही आते हुए देखा-तो (पासित्ता) देखकर (भीया तत्था
तसिया उव्विग्गा पलाया) भयभीत हो गईं तब हो गईं--अकस्मात्
भयजनक वस्तु को देखने से भय जनित दुःखको प्राप्त हुई-अथवा क्षण
मात्र के लिये भयसे निश्चल हो गईं-आत्मा के प्रतिप्रदेश में भय
से युक्त हो गई, उद्वेग वो प्राप्त हो गई-और उस स्थान से उड़ी (महया २ सदेणं
केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुकाकच्छाओ पडिनिक्खमइ) उड़ती २ बड़े जोर २ में
केकारव (शब्द) बारबार करती करती वह उस मालुका कच्छरु से बाहर हो गई
(पडिनिक्खमित्ता एगंसि रुक्खडलयंसि ठिच्चा ते सत्यवाहदारण मालुया-
कच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ) बाहर होकर एक

ते भाणु न्वा आगण वध्या (तएण सा वणमऊरी ते सत्यवाहदारण एजमाणे पासइ)
ते ठेवे अने सार्थवाहोने जेया अने (पासित्ता) जेधने (भीया तत्था तसिया उव्विग्गा
पलाया) ठरी गछ, संवस्त थध गछ आसित्ता लय पमाउनारी वस्तुने जेधने ते
दुःख पाभी, अथवा तो ते लयलीत थधने थोडा वणत भाटे स्तब्ध थध गछ, तेना
आत्मप्रदेशोभां लय प्रसरी गयो. ते उद्विग्न थध गछ तेनी सामे रक्षानो डोध पणु
जतनो उचाय डतो नहि तेथी ते व्याकुण जनी गछ अने ते स्थानेथी उडी
(महया २ सदेण केकारवं विणिम्मुयमाणी २ मालुया कच्छाओ पडिनिक्खमइ)
अने मोटा स्वरेथी टड्डकती २ उडती ते मालुका कच्छथी जहार नीकणी गछ. (पडिनि-
क्खमित्ता एगंसि रुक्खडलयंसि ठिच्चा ते सत्यवाहदारण मालुया
कच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठिए पेहमाणी २ चिट्ठइ) मालुका कच्छनी जहार नीकणीने ते

માલુકાકક્ષકં ચ 'અણિમિસાણ' અનિમેષયા નિશ્ચલયા 'દિટ્ઠીણ' દટ્ઠયા
'પેહમાણી ૨' પ્રેક્ષમાણી ૨-પુનઃ પુનઃ પશ્યન્તી 'ચિટ્ઠઈ' તિષ્ઠતિ ॥સૂ. ૧૧॥

મૂલ્ય—તણાં તે સત્થવાહદારગા અણમણં સદાવેતિ
સદાવિત્તા એવં વયાસી જહાણં દેવાનુપ્પિયા ! એસા વણમઝરી અમ્હે
એજમાણા પાસિત્તા મીયા તત્થા તસિયા ઉવ્વિગ્ગા પલાયા મહયા
મહયા સદેણં જાવ અમ્હે માલુયા કચ્છયં ચ પેચ્છમાણી ૨ચિટ્ઠઈ, તં
મિયિવ્વમેત્થ કારણેણં ત્તિક્કુ માલુયાકચ્છયં અંતો અણુપવિસંતિ
અણુપવિસિત્તા તત્થ દો પુદ્દે પરિયાગયે જાવ પાસિત્તા અન્નમન્ન
સદાવેતિ, સદાવિત્તા એવં વયાસી-સેયં યલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં
ઈમે વણમઝરી અંડણ સાણં ૨ જાઈમંતાણં કુક્કુડિયાણં અંડણસુઅ
પક્કિલ્લવાવિત્તણ તણાં તાઓ જાઈમંતાઓ કુક્કુડિયાઓ એણ અંડણ
સણાં પક્કિલ્લવાણાં સારક્કલમાણીઓ સંગેવેમોણીઓ વિહરિસ્સંતિ,
તણાં અમ્હં એત્થં દો કીલામણગા મઝરીપોયગા મિલ્લિસ્સંતિત્તિ કટ્ઠુ
અન્નમન્નસ્સ એયમટ્ઠં પડિસુણતિ, પડિસુણિત્તા સણ મણ દાસચેડણ
સદાવેતિ સદાવિત્તા એવં વયાસી ગચ્છહ ણં તુભ્ભેદેવાણુપ્પિયા ! ઈમે
અંડણ ગહાય સયાણં જાઈમંતાણં કુક્કુડીણં અંડણસુ પક્કિલ્લવહ જાવ-
તેવિ પક્કિલ્લવેતિ ॥સૂ. ૧૨॥

વૃક્ષ કી ડાલ પર જાકર બેઠ ગઈ ઓર બેઠી ૨ વહીં સે ઝન દોનોં
સાર્થવાહદારકોં કો ઓર માલુકા કક્ષક કી ઓર બાર બાર અનિમિષ
દષ્ટિ સે દેલ્લને લગી । સૂત્ર । ૧૧ ।

એક ઝાડની શાખા ઉપર બેસી ગઈ, અને ત્યાંથી જ તે બંને સાર્થવાહોને તેમજ
માલુકા કચ્છની તરફ વારંવાર એકી નજરે બેલા લાગી. ॥સૂત્ર ૧૧॥

टाका—‘तएणं ते’ ततस्तदनन्तरं—मयूरी उड्डयनान्तरं तौ सार्थवाह-
दारकौ अन्योऽन्यं=परस्परं शब्दयतः=भावयतः=संमुखी कुरुतः ‘सद्वावित्ता’
शब्दयित्वा=अन्योन्यमाहूय वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टाम् ‘जहाण’ यथा खलु
देवानुप्रिय ! एषा वनमयूरी आवामेजमानौ आगच्छन्तौ दष्टा च भीता, त्रस्ता,
त्रसिता, उद्विग्ना पलायिता—स्वस्थानं त्यक्त्वाऽन्यत्स्थानं गता महता शब्देन
केकारवं मुञ्चन्ती सती यावदात्रां मालुकाकच्छकं च पुनः पुनः प्रेक्षमाणी
तिष्ठति ‘तं’ तत्—तस्मात् ‘भवियव्वं’ भवितव्यम् ‘एत्थ’ अत्र केनापि कार-

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) उन दोनों सार्थवाह
दारकोंने (अन्नमणं सद्वावेति) परस्पर में विचार किया बातचीत की (सद्वा-
वित्ता) बातचीत कर के (एवं वयामी) फिर वे इस प्रकार कहने लगे—
(जहाणं देवानुप्पिया ! एसा वणमज्जरी अम्हे एज्जमाणा पासित्ता भीया
तत्था तसिया उद्विग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव अम्हे मालुयाक
च्छयं च पेच्छमाणी २ चिट्ठइ) जिस कारण हे देवानुप्रिय ! यह वनमयूरी
हम लोगों को आता हुआ—देखकर भयभीत, त्रस्त और त्रासित होकर
उद्विग्न बनी और यहां से उड़ गई—उड़ती २ उसने बड़े जोर २ से के-
कारव किया—और इस मालुकाकच्छक से बाहर होकर एक वृक्ष की
डाल पर बैठी २ यह हम लोगों की ओर और मालुकाकच्छक का ओर
बार २ देख रही है (तं भवियव्वं एत्थ कारणेणं त्तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो
अणुपविसंति) तो इसमें कोई न कोई कारण अवश्य होना चाहिये—ऐसा

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थारणाद (ते सत्थवाहदारगा) अने सार्थवाह पुत्रोअे
(अन्नमणं सद्वावेति) अेकणीअ साथे बातो करी (सद्वावित्ता) बातचीत करीने
(एवं वयामी) तेअो कडेवा लाअ्या (जहाणं देवानुप्पिया ! एसा वणमज्जरी अम्हे
एज्जमाणा पासित्ता भीया तत्था तसिया उद्विग्गा पलाया महया २ सद्देणं जाव
अम्हे मालुयाकच्छयं च पेच्छमाणी २ चिट्ठइ) हे देवानुप्रिय ! आ देव आपणुने
आवता जेधने लयलीत संत्रस्त, त्रासित, अने व्याकुल थधने अडीथी उडी, अने
न्यारे ते उडी त्यारे तेणु मोटा अवाजे केकारव कर्यो अने ते मालुकाकच्छनी थडार
नीकणीने अेक आडनी शाअ्या उपर जेसी गध छे अने त्यांथी पणु ते आपणुने अने
मालुकाकच्छने बारंवार जेध रडी छे. (तं भवियव्वं एत्थ कारणेणं त्तिकट्टु मालुया
कच्छयं अंतो अणुपविसंति) तो अेनी पाछण कंधने कंध रहस्य बोझस छेपुं

णेन 'तिकट्टे' इति कृत्वा इति परस्परं विचार्य मालुकाकक्षकमन्तो मध्येऽनुप्र-
विशतः—प्रवेशं कुरुतः अंतः अनुप्रविश्य तत्र तस्मिन् स्थाने खलु वनमयूर्या
द्व 'पुट्टे' पुष्टे पर्यायागते प्रसवकालनिते यावद्विन्नमुष्टिप्रमाणे अण्डके दृष्ट्वा अन्योऽन्यं
शब्दयतः वार्ताकुरुतः शब्दयित्वा एवमवादिष्टां 'सेयं' श्रेयः अस्य प्रक्षेपयितुमित्यत्र
मम्बन्धः, खलु हे देवानुप्रिय ! आवयोरिमे वनमयूराण्डके गृहीत्वा 'साणं-
साणं' स्वासां स्वासां=स्वकीयानाम् २ 'जाइमंताणं' जातिमतीनां विशिष्ट
जातिमतां कुक्कुटिकानामण्डकेषु प्रक्षेपयितुम्-स्थापयितुम्, ततस्तदनन्तरं खलु
'ताओ' ता-आवयोर्जातिमन्यः कुक्कुटिकाः 'एए' एते अस्मत्समानीते अण्डके-
मयूर्या अण्डके पुनः 'सए य अंडए' स्वकानि चाण्डकानि संरक्षन्त्यः सम्यक्
पोषणादिना 'संगोवेमाणीओ' संगोपायमाना-परकृतोपद्रवतः प्रतिपाल-
यन्त्यः विहारिष्यन्ति । ततस्तदनन्तरं खलु आवयोः 'एत्थं' अत्र अस्मिन्

विचार कर वे दोनों उस मालुकाकच्छक के भीतर प्रविष्ट हो गये
(अणुप्रविमिता तत्थणं दोपुट्टे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावेति)
प्रविष्ट होकर वहां उन्होंने पुष्ट एकही साथ क्रमशः उत्पन्न हुए भिन्न
मुष्टि प्रमाण दो अंडे को देखा देखकर फिर वे परस्पर में एक दूसरे
से कहने लगे । कहकर फिर इस प्रकार उन्होंने विचार किया कि (सेयं
खलु देवाणुप्रिया ! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं
कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावेत्ताए) हे देवानुप्रिय ! हम दोनों के
लिये यह बड़ी अच्छी बात है कि हम दोनों इन दोनों अंडों को
अपनी २ जातिमती कुक्कुटिकाओं के अंडों में रख देवे (तएणं ताओ
जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्खिवाएणं
सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरिस्सन्ति) इस तरह वे विशिष्ट जाति

४ जेधये. आभ विचारीने तेओ णने मालुका कच्छमां प्रविष्ट थया. (अणुप्रवि-
सित्ता तत्थ णं दो पुट्टे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावेति) प्रवेशीने
तेओओ ओझी साथे अनुक्रमे उत्पन्न थयेसा भूडीना जेटलां प्रमाणवाणा ओ धंटा जेथां
ते जेधने तेओ ओझ नीजने डडेवा लाय्या, अने आ प्रमाणे विचार करवा लाय्या डे
(सेयं खलु देवाणुप्रिया ! अम्हं इमे वणमऊरी अंडए साणं २ जाइमंताणं
कुक्कुडियाणं अंडएसु य पक्खिवावेत्ताए) हे देवानुप्रिय ! आपणा णने माटे ओ
साइं छे डे आपणे णने ओ णने धंटाओने पोतपोतानी भरधीओना धंटाओमां भूडी दधये
(तएणं ताओ जाइमंताओ कुक्कुडियाओ एए अंडए सएय अंडए सएणं पक्खि-
वाएणं सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरिस्सन्ति) आ रीते ते जुही जुही
जतिनी आपणी भरधीओ आपणा पडे लध जवायेला डेलना धंटा अने पोतानां धंटां

अनगारधममृतवर्षिणीटीका अ ३. जिनदत्त-सागरदत्तवरि

स्थाने स्वगृहे एवं अ(नेन प्रकारेण) 'दो कीलावणगा' द्वौ क्रीडनकौ-क्रीडा कारकौ द्वौ मयूरीशवकौ भविष्यत इति कृत्वा-इति विचार्य, अन्योऽन्यस्यैतमर्थं प्रतिश्रुणुतः मनसि धारयतः, प्रतिश्रुत्य 'सए सए' स्वकान् स्वकान्-दासचेटकान् शब्दयतः शब्दयित्वा चैवं वक्ष्यमाणप्रकारेणावादिष्टाम् हे देवानुपियाः गच्छत खलु यूयं इमे--एते अण्डके मयूर्या 'अण्डके गृहीत्वा स्वकानां जातिमतीनां कुक्कुटीनामण्डकेषु प्रक्षिपत, इति वचनं श्रुत्वा यावत्ते दासा अपि तथैवाण्डके प्रक्षिपन्ति ॥ मृ. १२ ॥

वाली हम दोनों की कुक्कुटिकाएं इन हम लोगों के द्वारा लाये हुए मयूरी के अण्डों की अपने २ अण्डों की रक्षा तथा उनकी परकृत उपद्रवों से प्रतिपालना करती हुई रक्षा और प्रतिपालना करलेगी। (तएणं अम्मं एत्थं दो कीलामणगा मऊरपोयगा भविस्संति तिकट्टु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेति) इस प्रकार हम लोगों के अपने २ घर पर दो क्रीडा कारक मयूरी पोत (बच्चे) हो जावेगे ऐसा विचार कर उन दोनोंने आपसमें एक दूसरे का विचार स्वीकार कर लिया (पडिसुणिच्चा सए सए दासचेडए सदावेति) स्वीकार कर फिर उन्होंने अपने २ नौकरों को बुलाया (सदा-विच्चा एवं वयासी) बुलाकर ऐसा कहा—(गच्छह णं तुब्भे देवानुपिया ! हे देवानुपियो ! तुम लोग जाओ और (इमे अण्डए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अण्डएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेति) इन मयूरी के दोनों अण्डोंको ले जाकर अपनी २ जातीवाली कुक्कुटिकाओं के अण्डों में रख दो। इस प्रकार के उनके कथन को सुनकर " यावत् उन दासोंने भी उस तरह उन दोनों अण्डों को ले जाकर उन कुक्कुटिकाओं के अण्डों में रख दिया ॥ मृ. १२ ॥

अङ्गारना उपद्रवोथी रक्षणु करती ढेलना ध'डातुं पणु रक्षणु करशे अने पालन पोषणु करशे (तएणं अम्मं एत्थं दो कीलामणगा मऊरपोयगा भविस्संति तिकट्टु अन्नम-न्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेति)आ रीते आपणु अनेनां धरोभां डीडामयूरना अन्थाओ थध जशे. आभ तेओ अने ओक थीलना विचारोथी सडभत थथा. (पडिसुणिच्चा सए सए दासचेडए सदावेति) सडभत थधने तेओओ पोतपोताना नोकरोने ओलाव्या (सदाविच्चा एवं वयासी) ओलावीने आ प्रमाणु कहुं (गच्छहणं तुब्भे देवानु-पिया ! हे देवानुपियो ! तमे जओओ अने (इमे अण्डए गहाय सयाणं जाइमंताणं कुक्कुडीणं अण्डएसु पक्खिवह जाव ते वि पक्खिवेति) आ ढेलना अने ध'डाते अमारी भरधीओना ध'डाओनी वच्चे भूझी हो. आ रीते तेमनी वात सांलणीने नोकरोओ अने ध'डाते लधने सार्थवाड पुत्रोनी भरधीओना ध'डाओनी वच्चे भूझी दीधां सू. १२५

मूलम्--तएणं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धिं
 सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरित्ता
 तमेव जाणं दुरूढा समाणा जेणेव चंपा नयरीए जेणेव देवदत्ताए
 गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं
 अणुपविसंति अणुपविसित्ता देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवि नारिहं
 पीइदाणं दलयंति दलयित्ता सक्कारेति सक्कारित्ता सम्माणेति सम्मा-
 णित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति पडिनिक्खमित्तं जेणेव
 सयाइं२ गिहाइं तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता सकम्मसंपउत्ता
 जाया यावि होत्था ॥ सू. १३ ॥

टीका— तएणं ते' ततस्तदनन्तरं तौ सार्थवाहदारकौ देवदत्तया गणि-
 कया सार्द्धं सुभूमिभागस्योद्यानस्योद्यानश्रियं प्रत्यनुभवंतौ विहृत्य तदेव यानं
 प्रवहणमारूढौ सन्तौ यत्र चंपानगर्यां देवदत्ताया गणिकायाः गृहं वर्तते
 तत्रोपागच्छतः उपागत्य देवदत्ताया गृहमनुपविशतः—प्रवेशं कुरुतः देवदत्तायै

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) इसके बाद (ते सत्थवाहदारगा) वे सार्थवाह दा-
 रक (देवदत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकाके (सद्धिं) साथ (सुभूमिभा-
 गस्स) सुभूमिभाग उद्यान की (उज्जाणसिरिं) उद्यानश्रीका (पच्चणुभवमाणा)
 अनुभव करते हुए (विहरित्ता) धूम कर (तमेव जाणं दुरूढा समाणा) उम्मी
 रथ पर चढ़े हुए (जेणेव चंपानयरी जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव
 उवागच्छंति) जहां चंपानगरी में देवदत्ता गणिका का घर था—वहां आये

‘तएणं ते सत्थवाहदारगा’ इत्यादि !

टीकार्थ—(तएणं) त्या-पछी (ते सत्थवाहदारगा) सार्थवाह पुत्रौ (देव-
 दत्ताए गणियाए) देवदत्ता गणिकानी(सद्धिं) साथे (सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स)
 सुभूमिभाग उद्याननी (उज्जाणसिरिं) शोभाने (पच्चणुभवमाणा) अनुभवता (विहरित्ता)
 विचरणा करता (तमेव जाणं दुरूढा समाणा) ते रथ उपर सवार थाने (जेणेव
 चंपानयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति) चंपान
 गरीमां त्यां देवदत्ता गणिकानुं घर उतुं त्यां आव्या. (उवागच्छित्ता देवदत्ताए

गणिकायै विपुलं जीविकार्हं जीविकायोग्यं प्रीतिदानं दत्तः दत्त्वा सत्कुरुतः
ब्रह्मादिना सत्कारं कुरुतः सम्मानयतः वचनादिना संमानं कुरुतः सत्कृत्य
संमान्य देवदत्ताया गृहात्प्रेतिनिष्क्रमतः निस्सरतः, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव स्वकानि
स्वकानि गृहाणि तत्रैवोपागच्छतः उपागत्य 'सकम्मसंपत्ता' स्वकर्मसंप्रयुक्तौ
जातौ चाप्यास्ताम्-स्वस्व व्यापारादिकार्यं करणे सावधानौ जातानित्यर्थः ॥सू. १३॥

मूलम्—तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए सेणं कल्लं
जाव जलंते जेणेव से वणमऊरीअंडए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता
तंसि मऊरी अंडयंसि संकिते कंखिते वित्तिगिच्छासमावन्ने भेय
समावन्ने कलुससमावन्ने किन्नं ममं एत्थ किलावणमऊरी पोयए

(उवागच्छित्ता देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति) आकर वे देवदत्ता के घर के
भीतर—(अणुपविसित्ता देवदत्ताए गणियाए विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
दलयंति) भीतर जाकर उन दोनोंने देवदत्ता गणिका के लिये विपुल
मात्रा में जीविका के योग्य प्रीतिदान दिया। (दलयित्ता सक्कारेति,
सक्कारित्ता सम्माणेति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति)
देकर फिर उस का ब्रह्मादि द्वारा सत्कार किया, सत्कार कर के मीठे
२ वचनों द्वारा उसका सन्मान किया—सन्मान कर बाद में वे उस
देवदत्ता के घर से बाहर निकले (पडिनिक्खमित्ता जेणेव सयाइं २
गिहाइं तेणेव उवागच्छति—उवागच्छित्ता सकम्मसंपत्ता जाया यावि
होत्था) निकलकर अपने अपने घर पहुँचे—और जाकर अपने २ व्यापार
आदि कार्य करने में लग गये ॥ सू. १३ ॥

गिहं अणुपविसंति) घरमां प्रवेशीने ते अनेओ देवदत्ता गणिकाने अणुविका भाटे
पुच्छण प्रमाणुमां उचित प्रीतिदान आयेथुं. (दलयित्ता सक्कारेति, सक्कारित्ता,
सम्माणेति, सम्माणित्ता देवदत्ताए गिहाओ पडिनिक्खमंति) प्रीतिदान अभीने
ते गणिकाने वस्त्रो वगेरे अभीने तेना सत्कार कयेँ, सत्कार करीने मधुरवाणी वडे तेनुं
सन्मान कथुं अने सन्मान करीने तेओ देवदत्ता गणिकाना घरथी अडार नीकय्या
(पडिनिक्खमित्ता जेणेव सयाइं २ गिहाइं तेणेव उवागच्छति—उवागच्छित्ता
सकम्मसंपत्ता जायायाविहोत्था) नीकणीने तेओ पोतपोताने घेर पडोन्था अने
पडोन्थीने पोतपोताना वेपार वगेरे कामोमां पसेवाछ गया. ॥सू. १३॥

भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइ त्तिकट्टु त मऊरी अंडयं अभिक्खणं
 अभिक्खणं उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ आसारेइ संसारइ चालेइ
 फदेइ घट्टेइ खोभेइ अभिक्खणं अभिक्खणं कन्नमूलंसि टिट्ठियावेइ
 तएणं से मऊरी अंडए अभिक्खणं अभिक्खणं उव्वत्तिज्जमाणे जाव
 टिट्ठिया वेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था, तएणं से सागरदत्तपुत्त सत्थ-
 वाहदारए अन्नया कयाइं जेणेव से मऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ
 उवागच्छत्ता तं मऊरी अंडयं पोचडमेव पासइ पासित्ता अहोणं
 ममं एसकिलावणए मऊरीपोयए ण जाए तिकट्टु ओहयमण जाव
 झियायइ । एवामेव समणाउओ । जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा
 आयरियं उवज्झयाणं अंतिए पव्वइए समाणे पंच महव्वएसु छज्जी
 विनि काएसु निग्गंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने से णं इहभवे
 चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं सावि
 गाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे खिसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे पर-
 लोएवि य णं आगच्छइ बहूणं दंडणाणिय जाव अणुपरियइइ । सू. १४।

टीका--‘तत्थणं’ इत्यादि--‘तत्थणं’ तत्र तयोर्द्वयोर्मध्ये ‘जे से’ योऽसौ-
 सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः ‘से णं’ सः खलु ‘कल्लं’ कल्ये-प्रातः समये

‘तत्थ णं जे से सागरदत्तपुत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ--(तत्थ) इनमें (जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए) जो
 सार्थवाह दारक सागर दत्तपुत्र था (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से
 वणमऊरी अंडए तेणेव उवागच्छइ) वह प्रातः समय यावत् सूर्यके प्रका-

‘तत्थणं जे से सागरदत्तपुत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ--(तत्थ) तेओभां (जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए) जे
 सार्थवाह सागरदत्तनो पुत्र छतो ते (से णं कल्लं जाव जलंते जेणेव से वणमऊरी
 अंडए तेणेव उवागच्छइ) सवारे न्यारे सूर्य उदय पाभ्यो त्यारे न्यां वनवगडानी

‘जीव जलने’ या जो जमा उलति मूयेभ्युद्गते मति ‘जेणेव’ यत्रैव ‘से’ तद् वनमयूरी अण्डकं रक्षितमस्ति ‘तेणेव’ तत्रैवोपागच्छति, उवागत्य च ‘तंसि’ तस्मिन् वनमयूरी अण्डके ‘संकिण्’ शंकितः—अण्डकविषये शङ्कावान्—इदमण्डकं पक्वावस्थां प्राप्स्यति न वा इति ‘कंखिए’ कांक्षितः—फलाऽऽकांक्षायुक्तः—अस्मादण्डकात् कदा मयूरशावकः समुत्पत्स्यते इति, ‘वित्तिगिच्छासमावन्ने’ विचिकित्सा समापन्नः—फलं प्रति संदेहयुक्तः इतः ममुद्भूतेऽपि मयूरशावके तेन मम क्रीडारूपं फलं किमुमविष्यति न वा इत्येव फलं प्रति संशयापन्नः, ‘भेय समावन्ने’ भेदसमापन्नः. मनेद्धैधीभावं प्राप्तः, अस्मादण्डकाज्जातो मयूरपोतो

शित होने पर जहाँ उस वन मयूरी का अण्डक रखा था वहाँ गया (उवागच्छिता तंमि मऊरी अण्डयंसि संकिने वित्तिगिच्छासमावन्ने भेय-समावन्ने कलुषममान्ने किन्नं मम एत्थ किलावणमऊरी पोयए भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइ तिरुट्ठु) वहाँ जाकर वह उस मयूरी के अण्डे के विषय में शंकित हो गया— यह अण्डा पक्वावस्था को प्राप्त होगा या नहीं इस प्रकार का उसे संदेह हुआ—कांक्षित हो गया—इस अण्डे से कब मयूरी शावक उत्पन्न होगा इस प्रकार के फलके विषय में वह आकांक्षा युक्त बन गया—विचिकित्सा समापन्न हो गया—इससे मयूर पोतक होने पर भी उस से मुझे क्रीडा रूप फल प्राप्त होगा कि नहीं होगा—इस प्रकार वह फल में संशयापन्न हो गया—भेद समापन्न हो गया—इस अण्डे से उत्पन्न हुआ मयूरी पोतकजीवित रहेगा या नहीं रहेगा इस प्रकार से उसकी सत्ताके विषय में संकल्प विकल्प वाला बन कर वह मति की द्विविधता से युक्त हो गया, कलुष समापन्न हो गया

ढेलनुं धंउं भूडेडु डतुं त्यां गथो. (उवागच्छिता तंमि मऊरीअण्डयंसि संकिने कंखिते वित्तिगिच्छासमावन्ने भेयसमावन्ने कलुषसमावन्ने किन्नं एत्थ किलावणमऊरी पोयए भविस्सइ उदाहु णो भविस्सइत्तिकट्ठु) लधने त्यां ढेक्षना धंउा भाटे तेने शंकायुक्त विचारो थवा भांड्या. डे आ धंउ परिपक्व थशे डे नडि ? आ धंउ भांथी क्यारे मोरनुं णय्यु जन्मशे, आ रीते तेना परिणामनी तेने जिशासा उत्पन्न थध. आकांक्षा युक्त णनी गथो अने विचिकित्सा युक्त णनी गथो. आभाथी मोरनुं णय्यु जन्मशे तो पणु ते णय्युं अमारुं मनोरंजन करशे डे नडि ? आ रीते परिणामभां तेने संशय उत्पन्न थथो, लेह समापन्न थध गथो. धंउभांथी ढेलनुं णय्यु एवतुं रहेशे डे नडि ? आ रीते तेनी सत्ताना निषे संकट्य विकट्य करतो ते सुअवणुभां पडी गथो, कलुष युक्त थध गथो, तेनी मति मलीन थध गध ओ ज वानने

जीविष्यति नवेत्येवं तदीयसत्ताविषये संकल्पविकल्पवान्, 'कलुषसमापन्ने' कलुषसमापन्नः मतेर्मालिन्यमुपगतः अंशतः पूर्वोक्तार्थमेवाह—'किन्नं' किं खलु अत्र किमिति वितर्के ममास्मिन् वनमध्यां अण्डके क्रीडनार्थं मयूरीपोतको भविष्यति? 'उदाहु' उताहो—अथवा न भविष्यति, इति कृत्वा 'तं मऊरी अंडयं' तन्मयूरी अण्डकम् 'अभिकखणं २, अभीक्षणम् २ पुनः पुनः 'उव्वत्तेइ' उव्वर्तयति—अधः प्रदेशमुपरिकरोति' 'परियत्तेइ' परिवर्तयति—पूर्वं यथास्थितं तथैव पुनः करोति—'आसारेइ' आसारयति यस्मिन् स्थाने स्थितमासीत् ततो मनागपसारयति 'संसारेइ' संसारयति पुनः पुनः स्थानान्तरं प्रापयति 'चालेइ' चालयति कम्पयति 'फंदेइ' स्पन्दयति—किञ्चिच्चलितं करोति 'घट्टेइ' घट्टयति हस्तेन पुनः पुनः स्पृशति 'खोभेइ' क्षोभयति भूम्यां स्वल्पतरं गर्तं कृत्वा तत्र प्रवेशयति. अभीक्षणमभीक्षणं 'कण्णमूलंसि टिट्टियावेइ' कर्णमूले टिट्टिया

मति की मलिनता से वह व्याप्त हो गया। इसी बात को अंशतः सूत्रकार "किन्नं" इत्यादि पदों द्वारा स्पष्ट करते हैं—क्या मुझे क्रीडा के लिये इस वन मयूरीके अंडेमें से क्रीडापोतक प्राप्त होगा अथवा नहीं होगा—इस प्रकार विचार कर (तं मऊरीअंडयं अभिकखणं २ उव्वत्तेइ, परियत्तेइ, आसारेइ, संसारेइ, चालेइ, फंदेइ, घट्टेइ, खोभेइ, अभीक्षणं २ कन्नमूलंसि टिट्टियावेइ) उसने उस मयूरी के अंडे को बार २ नीचे से ऊंचा किया अर्थात् नीचे के प्रदेश को ऊपर किया परिवर्तित किया—जैसा रक्खा था पुनः वैसा ही रख दिया, बाद में जिस स्थान पर वह रक्खा था उस स्थानसे कुछ आगे सराहा दिया बाद उसे और दूसरे स्थान पर रखने लगा उसे चलाया—कपित किया, कुछ २ चलाया, हाथ से उसे पुनः धर्षित किया जमीन में थोड़ा सा गर्तकर (खड्डाकर) उसे उसमें रख दिया।

सूत्रकार 'किन्नं' वगैरे पदोपदे स्पष्ट करे छे—शुं मने डीडा भाटे आ वननी ढेलना धंआमांथी डीडा पोतक (अन्त्यु) मणशे के नडिं. आ रीते विचारिने (तं मऊरीअंडयं अभिकखणं २ उव्वत्तेइ परियत्तेइ आसारेइ, संसारेइ, चालेइ फंदेइ, घट्टेइ, खोभेइ, अभीक्षणं २ कन्नमूलंसि टिट्टियावेइ) सार्थवाड पुत्रे ढेलना धंआने वारंवार उपर नीचे करुं, ओटले के धंआना नीचेना लागने उपर करुं, अने त्थार पट्टी धंआने पडेलानी नेम न भूडी दीधुं. त्थार आह तेणे धंडुं न्थां भूडेधुं हतुं त्थांथी थोडुं आगण असेडी दीधुं, आ प्रभाणे धंआने ते वारंवार ओकरथानेथी थील्ल स्थाने असेडवा लाज्यो, यलित अने कंचित करवा लाज्यो, असेडीने हाथ पडे धंआने स्पर्शवा लाज्यो, नमीनमां नानो सज्जो आडो करीने तेमां धंआने भूडी

वेति निज कर्णान्तिके नीत्वा टिटि-ईति शब्द कारयति । ततस्तदनन्तरं खलु तन्मयूर्या अण्डकमभीक्षणमभीक्ष्णमुद्धर्त्य मानं यावच्छब्दायमानं क्रियमाणं सत् 'पोच्चडे' पोच्चडं निःसारं पोतोत्पादनशक्तिरहितमित्यर्थः 'जाए' जातं चा । सीत । ततस्तदनन्तरं खलु स सागरदत्तपुत्रः सार्थवाहदारकः 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित् = एकदा 'जेणेव' यत्रैव 'से' तन्मयूर्या अण्डकं 'तेणेव' तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य तन्मयूर्या अण्डकं 'पोच्चडमेव' निर्जीवमेव 'पासइ' पश्यति, दृष्ट्वा चेत्यचिन्तयत्. 'अहो' इति खेदे 'णं' अल कृतौ 'ममं' मम 'एस किलावणए' एष क्रीडनकः क्रीडाकरणार्थं मयूरीपोतकः, मयूर्याः शिशु न जात इति कृत्वा 'ओहयमण' अवहतमनाः-निराशचित्तः, यावत् 'झियायइ' ध्यायति-आर्तध्यानं करोतीत्यर्थः ।

तथा चार २ अपने कर्ण के पास ले जाकर टि टि इस प्रकार से शब्द को करवाया (तएणं से मऊरी अण्डए अभिक्खणं २ उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिट्ठियावेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था) इस तरह वह मयूरी अण्डक बार बार उद्धर्तित यावत् शब्दायमान क्रियमाण होता हुआ निःसार बन गया-पोतोत्पादन शक्ति से रहित हो गया । (तएणं से से सागरदत्तपुत्रे सत्थवाहदारए अन्नया कयाइ जेणेव से मऊरी अण्डए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं मऊरीअण्डयं पोच्चडमेव पासइ) कुछ दिनों के बाद वह सार्थवाह दारक सागरदत्त पुत्र जहां वह मयूरी का अंडा रखा हुआ था । वहां गया—जाकर उसने उस मयूरी अण्डक को निर्जीव देखा (पासित्ता अहो णं ममं एस किलावणए मऊरी पोयए ण जाए तिकहु ओहयमण जाव झियायइ) देखकर उसे दुःख हुआ—उसने सोचा—मेरे लिये यह क्रीडा करने के योग्य मयूरी पोतकनिष्पन्न नहीं

हीधुं, अने छंडाने बारंवार पोत्ताना डाननी पासे लछ जेधने 'टि टि' आस शब्द करावडायो. (तएणं से मऊरीअण्डए अभिक्खणं २ उव्वत्तिज्जमाणे जाव टिट्ठिया वेज्जमाणे पोच्चडे जाए यावि होत्था) आ रीते बारंवार उलाववाथी जसेडवाथी तेम ज तेने शब्द थुक्त जनाववाथी ते डेलनुं छंडुं निःसार थछ गथुं, जन्थाने उत्पन्न करवानी ताडाहथी रहित जनी गथुं (तएणं से सागरदत्तपुत्रे सत्थवाह-दारए अन्नया कयाइ जेणेव से मऊरी अण्डए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं मऊरीअण्डयं पोच्चडमेव पासइ) डेटलाड द्विस् पछी सार्थवाड सागरदत्तने ते पुत्र डेलना छंडानी पासे गथो. अने त्यां तेणे डेलना छंडाने निर्जिव जेथुं (पासित्ता अहो णं ममं एस किलावणए मऊरीपोयए ण जाए तिकहु ओहयमण जाव झियायइ) जेधने तेने पूण ज दुःख थथुं, मनमा ते विचार वा लाज्यो भारी डीडा भाटे आ डेलनुं छंडुं निष्पन्न थथुं नथी आ रीते विचार

ઉક્ત દૃષ્ટાન્ત દાર્ણાન્તિકે યોજયતિ—

‘एवामेव’ एवमेव=सागरदत्तपुत्रवदेव ‘समणाउसो’ श्रमणायुष्मन्तः= अहो आयुष्मन्तः श्रमणाः ! ‘जो अम्हं’ य अस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थोवा आचार्योपाध्यायानां चान्तिके प्रव्रजितः सन्-गृहीतदीक्षः सन् पञ्चमहाव्रतेषु प्राणातिपातविरमणादिषु पञ्चसु महाव्रतेषु यावत् षड्जीवनिकायेषु पृथिवी कायादिषु षड्जीवनिकायेषु नैर्ग्रन्थे प्रवचने-साधुमार्गे वा, ‘संकिए’ शङ्कितो भवति, एषु महाव्रतादिषु शङ्कावान् एतद् महाव्रतादिकं सत्यं न वा इति, ‘जाव कलुससमावन्ने’ यावत् अत्र यावच्छब्देन-‘कंस्विए, वित्तिगिच्छासमावन्ने’ भेयसमावन्ने’ इति वाच्यम् । तत्र ‘कं’विए’ काङ्क्षितः अम्य तपः संयमाराधनस्य फलं कदा भविष्यतीत्येवं काङ्क्षायुक्तः, विचिकित्सासमापन्नः-अस्य

हुआ है । इस प्रकार विचार कर वह निराश चित्त बन गया-यावत् आर्त-ध्यान में पड़ गया । इस दृष्टान्त को सूत्रकार अब दार्ष्टान्तिक के साथ योजित करते हुए कहते हैं--एवामेव समणाउसो जो अम्हं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा आचार्य उपाध्याय अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु छज्जीवनिकासु निर्ग्रन्थे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) इसी तरह सागरदत्त पुत्र की तरह-हे आयुष्मन्त श्रमणों ! जो हमारे निर्ग्रन्थ व निर्ग्रन्थी--साध्वी-जन हैं वे आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होते हुए पंच महाव्रतों में छह जीवनिकायोंमें एवं निर्ग्रन्थ प्रवचन में अथवा साधु मार्ग में शंकित होते हैं ये प्राणातिपात विरमणरूप पांच महाव्रत सत्य हैं कि नहीं हैं इस प्रकारकी जोशका करते हैं यावत् शब्द से काङ्क्षित होते हैं--इस तप संयम आराधन का फल कब होगा इस प्रकार की कांक्षा से युक्त होते हैं, विचिकित्सा समापन्न होते हैं—

કરીને તે હતાથ થઈ ગયો. અને આર્તધ્યાન કરવા લાગ્યો. આ દૃષ્ટાન્તને સૂત્રકાર હવે દાર્ણાન્તિક રૂપમાં કહે છે--(एवामेव समणाउसो ! जो अम्हं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा आचार्य उपाध्याय अंतिए पव्वइए समाणे पंचमहव्वएसु छज्जीवनिकासु निर्ग्रन्थे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने) આ પ્રમાણે હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો ! સાર્થવાહ સાગરદત્તના પુત્રની જેમ જે અમારા નિર્ગ્રન્થ કે નિર્ગ્રન્થી જન છે તેઓ આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થતા પંચમહાવ્રતોમાં, છ જીવનિકાઓમાં અને નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનોમાં અથવા તો સાધુ માર્ગમાં શંકા કરે છે, કે આ પ્રાણાતિપાત વિરમણ રૂપ પાંચ મહાવ્રતો સત્ય છે કે નહીં, ? આ રીતે જેઓ શંકા કરે છે, કાંક્ષિત હોય છે-- આ તપ અને આરાધનાનું ફળ અમને ક્યારે મળશે. એવી આકાંક્ષા (ઇચ્છા) થી યુક્ત હોય છે, વિચિકિત્સા સમાપન્ન હોય છે-- આ તપ

तपः संयमाराधनस्य फल भविष्यति न वा इत्येवं फलं प्रति शङ्कवान्, भेद
समापन्नः—अस्मादेव नैर्ग्रन्थ्यप्रवचनादात्मकल्याणं स्यात् किमुत—अन्यस्मा-
दित्येवं मतेद्वैधीमावं प्राप्तः । कलुषसमापन्नः=मतिमालिन्यमुपगतः, चिरकाल-
परीषहोपसर्गमहनेन किं फलं स्यादिति कालुष्यपरिणामवान् । 'से णं' स
साधुःखलु 'इहभवे' अस्मिन्नेवभवे चैव निश्चयेन बहूनां श्रमणानां बहूनां
श्रमणीनां बहूनां श्रावकाणां बहूनां श्राविकाणां 'हीलणिज्जे' हीलनीयः—
गुरुकुलाद्युद्गायतः पुनः निंदणिज्जे' निन्दनीयः—कुत्सनीयः स्यात् मनसा
'खिसणिज्जे' खिसनीयः जनमध्ये 'गरहणिज्जे' गर्हणीयः समक्षमेव च 'परि
भवणिज्जे' परिभवनीयः अनभ्युत्थानादिभिः 'परलोए वि य णं' परलोकेऽपि चखलु

इस तपसंयम की आराधना का फल सुझे प्राप्त होगा या नहीं होगा
इस प्रकार फल के प्रति शंका वाले होते हैं, भेद समापन्न होते हैं—
इसी नैर्ग्रन्थ्य प्रवचन से आत्मकल्याण होगा—या अन्य किसी और
से आत्मकल्याण होगा इस प्रकार के विचार से युक्त रहते हैं, कलुष
समापन्न होते हैं—चिरकालतक परीषह और उपसर्ग के सहन करने
से क्या लाभ है इस प्रकार कालुष्य परिणाम वाले होते हैं (सेण इह
भवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं सावि-
गाणं हीलणिज्जे निंदणिज्जे, खिसणिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे)
वे इस भव में ही अनेक श्रमणों के अनेक श्रमणियों के अनेक श्रावकों
के और अनेक श्राविकाओं द्वारा हीलनीय होते हैं निंदनीय होते हैं
जन मध्यमें खिसणीय होते हैं—समक्ष में गर्हणीय होते हैं तथा अनभ्युत्थान
आदिसे परिभवनीय होते हैं । (परलोए वि य णं आगच्छइ बहूणं दंडणाणिय

अने संयमने आराधवानुं इण भने भणसे के नडि आ रीते इण प्रत्ये शंकाशील
होय छे, भेद समापन्न होय छे— आ नैर्ग्रन्थ्य प्रवचनथी आत्मकल्याण थसे के
णील केछथी आत्मकल्याण थसे आ प्रकारना विचारो करवा भांडे छे, कलुष समापन्न
होय छे दांण्य वणत सुधी परीषड अने उपसर्गोने सहन करवाथी सो लाल ?
आ प्रमाणे कलुष्य परिणामवाणा होय छे. (से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं
बहूणं समणीणं बहूणं सावगाणं बहूणं साविगाणं हीलणिज्जे, निंदणिज्जे खिस-
णिज्जे गरहणिज्जे परिभवणिज्जे) ते आ लवमां धणु श्रमणे धणु श्रमणीयो
वडे हीलनीय होय छे, निंदनीय होय छे. समाजमां भिंसणीय होय छे, अधानी
सामे गडणीय होय छे तेमज अनभ्युत्थान वगेरेथी परिभवनीय होय छे. (परलोए
वि य णं आगच्छइ, बहूणं दंडणाणिय जाव अणुपरियटइ) परलवमां पाणु ते

આગચ્છતિપ્રાપ્નોતિ, બહૂનિ મનોદણ્ડપ્રભૃતીનિ 'દંડણાણિ' દણ્ડનાનિ ચ યાવત્
'અણુપરિયટ્ટહ' અનુપર્યટ્ટતિ—ચાતુર્ગતિકસંસારમનુપરિવર્તયતિ, અનાદ્યનંતકાલં
પરિભ્રમણં કરોતિ ॥ સૂત્ર ૧૩ ॥

મૂલમ્—તણ્ણં સે જિણદત્તપુત્તે સત્થવાહદારણ જેણેવ મે
મઝરી અંડણ તેણેવ ઉવાગચ્છહ ઉવાગચ્છિત્તા તંસિ મઝરી અંડયંસિ
નિસ્સંકિણ, જાવ સુવત્તણ ણં મમ ઇત્થ કીલાવણણ મઝરી પોયણ
ભવિસ્સહ, ત્તિકટ્ટુ તં મઝરીઅંડયં અભિક્ખણં ૨ નો ઉવ્વત્તહ જાવ
નો ટિટ્ઠિયાવેહ. તણ્ણં સે મઝરીઅંડણ અણુવ્વત્તિજ્જમાણે જાવ અટિ-
ટ્ઠિયાવિજ્જમાણે કાલેણં સમણં ઉભિન્ને મઝરીપોયણ ઇત્થજાણ. તણ્ણં
સે જિણદત્તપુત્તે તં મઝર પોયયં પાસહ પાસિત્તા હટ્ટુતુટ્ટ મઝર પોસણ
સદાવેહ સદાવિત્તા એવં વયાસી તુબ્ભેણં દેવાણુપ્પિયા! ઇમં મઝર
પોય, બહૂહિં મઝરપોસણપાઠગ્ગેહિં દવ્વેહિં અણુપુઠ્ઠેણં સારક્ખ-
માણા સંગોવેમાણા સંવડ્ઢેહ નદુલ્લગં ચ સિક્ખાવેહ. તણ્ણં તે મઝર-
પોસગા જિણદત્તપુત્તસ્સ ઇયમટ્ટં પહિસુણેતિ પહિસુણિત્તા તં મઝર-
પોયયં ગેણંહંતિ ગેણિહત્તા જેણેવ સણ ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ઉવાગ
ચ્છિત્તાં તં મઝરપોયગં જાવ નદુલ્લગં સિક્ખાવતિ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

ટીકા—‘તણ્ણં સે જિણદત્તપુત્તે’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु स जिन-

જાવ અણુપરિયટ્ટહ) પરલોક મે ભી અનેક માનોં દંડો વગૈરહ કો પ્રાપ્ત
કરતે હૈં ઓર અનાદિ અનંત કાલ તક ઇસ ચતુર્ગતિ રૂપ સંસાર મેં પરિ-
ભ્રમણ કરતે રહતે હૈં ॥ સૂ. ૧૩ ॥

‘તણ્ણં સે જિણદત્તપુત્તે સત્થવાહદારણ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ--(તણ્ણં) इसके बाद (सत्थवाहदारण जिणदत्त पुने) सार्थ-

અનેક જાતની શિક્ષાને પાત્ર થાય છે એટલે કે તેને અનેક યાતનાઓ સહન કરવી
પડે છે અને અનાદિ, અનંત કાળ લગી તે આ ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિ-
ભ્રમણ કરતો રહે છે. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

‘તણ્ણં સે જિણદત્તપુત્તે સત્થવાહદારણ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ— (તણ્ણં) त्थार पछी (सत्थवाहदारण जिणदत्त पुने) सार्थवाह

दत्तपुत्र सार्थवाहदारको 'जेणेव' यत्रैव यस्मिन्नेव स्थाने 'से' तन्मयूरी अण्डकं
वर्तते 'तेणेव' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य च 'तंसि' तस्मिन् मयूरी अण्डके
'निस्संक्रिए' निःशङ्कितः शङ्कारहितश्चितयति, 'सुवत्तए' सुव्यक्तकं परिपक्त्वेन
स्फुटतया विज्ञायमानं, खलु 'ममएत्थ' ममात्र क्रीडाकरणार्थं मयूरपोतको
भविष्यतीति, कृत्वा तन्मयूरी अण्डकमभीक्षणं २ पुनः पुनः 'नो उव्वत्तेइ'
नोद्वर्त्तयति-अधः प्रदेशं नो परिकरोति यावत् 'नो टिट्टियावेइ' न टि टि
इति शब्दयति—स्वकीयकर्णमूले धृत्वा न शब्दायमानं करोति. । ततस्त-
दनन्तरं खलु 'से' तद्, मयूरी अण्डकं 'अणुव्वत्तिज्जमाणे' अनुद्वर्त्यमानं
यावत्-स्वस्थानादन्यस्मिन्स्थाने ईषदप्यचाल्यमानं, 'अटिट्टियाविज्जमाणं'
टि टि इति न शब्दायमानः 'कालेणं समएणं' काले-समये प्राप्ते सति
स्वयमेवात्मनैव उब्भिन्ने' उद्भिन्नः-परिपक्वावस्थायां स्फुटितं तदा मयूरी

वाहदारक जिनदत्त पुत्र (जेणेव से मऊरी अंडए) जहां वह मयूरी का अंडा था
(तेणेव उवागच्छइ) वहां गया (उवागच्छित्ता तंसी मऊरी अंडयंसि निस्संक्रिए जाव
सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकट्टु तं मऊरी
अंडयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) जाकर वह उस मयूरी के अंडे के
विषय में निःशंकित आदिवृत्ति वाला बना रहा—और विचारने लगा—
यह मयूरी अंडक परीपक्वरूप से स्पष्ट प्रतीत होने लगा—सो इसमें
मुझे क्रीडा करनेका मयूर पोतक पिप्पन्न हो जावेगा— ऐसा विचार कर
उसने उस मयूरीके अंडेको बार बार उद्वर्तित नहीं किया यावत् उसे
शब्दायमान नहीं किया—अपने कान के पास रखकर उसे टो टो इस
प्रकार से वाचालित नहीं किया (तएणं से मऊरी अंडए अणुव्वत्तिज्ज-
माणे जाव अटिट्टियाविज्जमाणे कालेणं समएणं उब्भिन्ने) इस तरह वह

जिनदत्तनो पुत्र (जेणेव से मऊरी अंडए) जहां ते ढेलनुं धंडुं डतुं (तेणेव
उवागच्छइ) त्यां गयो. (उवागच्छित्ता तंसि मऊरीअंडयंसि निस्संक्रिए जाव
सुवत्तएणं मम एत्थ कीलावणए मऊरीपोयए भविस्सइ, तिकट्टु तं
मऊरी अंडयं अभिक्खणं २ नो उव्वत्तेइ) त्यां जधने ढेलना धंडाना विधे ते
नि.शंकं वृत्तिवाणो भनी गयो अने विचारवा लाग्यो—आ ढेलनुं धंडुं परिपक्व
थई गथुं छे आभ जणाय छे, आमांथी भारी डीडा माटे ढेलनुं भय्युं जन्मशे.
आ रीते विचार करीने तेणु ते धंडाने सागरदत्तना पुत्रनी जेम वारंवार नीचे
उपर कथुं नहि अने तेने शब्द युक्त पणु कथुं नहि. ओटवे डे पोताना डाननी
पासे धंडाने राणीने तेने डुलावीने शब्द युक्त भनाय्युं नहि (तएणं से मऊरी
अंडए अणुव्वत्तिज्जमाणे जाव अटिट्टियाविज्जमाणे कालेणं समएणं

पोतकः शिशुः 'एत्थ' अत्र-अस्मिन् स्थाने 'जाए' जातः प्रादुरभूत् । ततस्तदनन्तरं खलु स जिनदत्त पुत्रस्तं मयूरपोतकं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्टः तुष्टोऽतिशयेन हृष्टस्तदा 'मऊरपोसए मयूरपोषकान्-पालकान् शब्दयति, शब्दयित्वैवंक्ष्यमाणप्रकारेणावादीन्, 'तुब्भेणं' यूयं देवाणुप्पिया । इमं मयूर-पोतकं बहुभिः 'मऊरपोसणपाउग्गेहिं' मयूरपोषणप्रायोग्यैः-मयूरस्य पोषणाय प्रायोग्यैः समर्थैः 'दब्बेहिं' द्रव्यैः-द्रव्यविशेषैः 'अणुपुब्बेणं' आनुपूर्व्या-अनुक्रमेण 'सारक्खमाणा' संरक्षन्त्यः पोषणादिना 'संगोवेमाणा' संगोपायन्तः, मार्जारदिकृतोपद्रवतः 'संवड्ढेह' संवर्द्धयत, वृद्धिं प्रापयत 'नहुल्लग' नृत्यं च

मयूरी अंडक अनुवर्त्यमान होता हुआ--अपने स्थान से थोडासा भी चाल्यमान नहीं होता हुआ और टी, टी, इस प्रकार के शब्द से भी शब्दायमान नहीं किया गया होता हुआ समय आ जाने पर अपने आप ही उद्भिन्न हो गया--परिपक्व होकर फूट गया । (मऊरी पोयए एत्थ-जाए) फूटते ही उस में से एक मयूरी पोतक निकला--(तएणं से जिनदत्तपुत्तं तं मऊरीपोययं पासित्ता हट्ठतुट्ठे मयूरपोयए सदावेइ) जिनदत्तने मयूपोत को देखा--तो देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ--बाद में उसने मयूरपोतको को बुलाया (सदावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा--(तुब्भेणं देवाणुप्पिया ! इमं मऊरीपोययं बहूहिं मऊरी पोसणपाउग्गेहिं दब्बेहिं अणुपुब्बेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्ढेह) हे देवानुप्पियो ! तुमलोग इस मयूर शिशुको अनेक मयूर पोषक प्रायोग्य द्रव्यों से क्रमशः रक्षाकरते हुए

उब्भिन्ने) आ प्रमाणे ते ढेलनुं धं'डुं वारंवार नीये उपर परिवर्तित कर्था वगर पोतानी जय्याथी सहेज पणु असेड्या वगर अने 'टि टि' आ नतना शण्ड कराव्या वगर ज येव्य सभये पोतानी नते ज उद्भिन्न थध गयुं ओटवे के पाडीने हूटी गयुं. मऊरी पोयए एत्थ जाए) अने तेमांती ओक ढेलनुं जय्युं नीकण्युं. (तएणं से जिनदत्तपुत्ते तं मयूरपोययं पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठे मयूरपोयए सदावेइ) जिनदत्त ढेलना जय्याने जेधने भूगज उर्षित पाभ्यो अने तुष्ट थयो त्यार पछी तेणे मोरने पाणनारा भाणुसेने जोलाव्या (सदावित्ता एवं वयासी) जोलावीने छहुं--(तुब्भेणं देवाणुप्पिया ! इमं मऊरीपोययं बहूहिं मऊरी पोसणपाउग्गेहिं दब्बेहिं अणुपुब्बेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवड्ढेह) हे देवानुं प्रियो ! तमे आ ढेलना जय्यानी अनेक मोरना पोषणु भाटे थोय ओवा द्रव्योथी रक्षा करे तेभज जोलाडा वगेरेना उपद्रवोथी पणु जयावता रही तेनु पोषणु करे अने

‘सिक्खावेह’ शिक्षयत. । ततस्तदनन्तरं खलु ‘से’ ते मयूरपोषका जिनदत्तापुत्रस्य ‘एयमट्ठं’ एतमर्थं परिगृण्यन्ति, प्रतिश्रुत्य च ‘तं मऊरपोयय’ तं मयूरपोषकं गृह्णन्ति गृहीत्वा च ‘जेणेव’ यत्रैव ‘सए गिहे’ स्वकीयं गृहं वर्तते ‘तेणेव’ तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य च तं मयूरपोषकं पोषयन्ति पालयन्ति यावत् नृत्यं च सिक्खावेति’ शिक्षयन्ति. ॥ सू. १४ ॥

मूलम्—तएणं से मऊरपोयए उम्मुक्कबालभावे विन्नाय परिणयमेत्ते जोठवणगमणुपत्ते लक्खणवंजणगुणोववेए माणुम्माण-प्पमाण पडिपुत्तमखपेइणकलावे विचित्तपिच्छे सत्तच्चंदए नील कंठए नच्चणसीलए एणाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए अणे-गाइं नड्डुल्लगसयाइं केकारवसयाणि य करेमाणे विहाइ । तएणं से मऊरपोसगा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासइ पासित्ता तं मऊरपोयगं गेण्हंति गेण्हित्ता जिनदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए हट्टुत्तुं तेसिं विउलं जीवियागिहं पीइदाणं जाव पडि विसज्जेइ, ॥ सू. १५ ॥

पासइ, पासित्ता हट्टुत्तुं मऊरपोसए सदावेइ) जिनदत्तने मयूरपोषक को देखा-तो देखकर वह बहुत अधिक हर्षित एवं तुष्ट हुआ-बादमे उसने मयूरपोषकोंको बुलाया (सदावित्ता एव वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा- तथा मार्जार आदिकृत उपद्रवों से बचाते हुए बहाओ-और (नड्डुल्लगं च सिक्खावेह) नृत्य भी सिक्खाओ। (तएणं ते मऊरपोसगा जिनदत्तपुत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणेति) इस प्रकार उन मयूरपोषकोंने जिनदत्तपुत्र के इस कथन को स्वीकार कर लिया (पडिसुणिता तं मऊरपोययं गेण्हंति-गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार कर बाद में वे उस मयूर-शिशुको ले चले-लेनल कर वे जहां अपना घर था- वहां आगये। (उवागच्छित्ता तं मऊरपोयगं जाव नड्डुल्लगं सिक्खावेति) आकर उन्होंने उस मयूर शिशु को पाला यावत् उसे नृत्यकला भी सिक्खाई। सू. १४।

(नड्डुल्लगं च सिक्खावेह) मोटुं थाय त्यरे नायता शिष्याओ (तएणं ते मऊर पोसगा जिनदत्तपुत्तस्स एयमट्ठं पडिसुणेति) आ रीते मोरना पाण्डोओ जिनदत्तना पुत्रनुं आ कथन स्वीकृत्युं (पडिसुणिता तं मऊरपोययं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार्यो आठ तेओ ठेलना भय्याने साथे लध गया. अने लधने न्यां तेमनु घर डुत्तुं त्यां गया (उवाग च्छित्ता तं मऊरपोयगं नड्डुल्लगं सिक्खावेति) त्या लधने तेओओ ते ठेलना भय्यानुं पो। यु कथुं तेमन मोटुं थयुं त्यारे तेने नायतां यणु शीष्याड्युं सू. १४।

टीका—‘तएणं से मऊरपोयए’ इत्यादि—ततस्तदनन्तरं खलु स मयूरपोतकः ‘उन्मुक्कवालभावे’ उन्मुक्तवालभावः त्यक्तवालावस्थः ‘विन्नाय-परिणयमेत्ते’ विज्ञातपरिणतमात्रः, विज्ञातं विज्ञानं तत् परिणतमात्रं परिपक्वत्वस्य यस्य स तथा परिपक्वविज्ञान इत्यर्थः, दर्शनमात्रेण तेन नृत्यकलादि विज्ञात-मिति भावः। ‘जोव्वणगमणुपत्ते’ यौवनकमनुप्राप्तः—तरुणत्वं संप्राप्तः ‘लक्ख-णवंजणगुणोव्वेए’ लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेतः—तत्र लक्षणानि=मयूरलक्षणानि व्यञ्जनानि=मयूरसम्बन्धि शिखाचन्द्रकादीनि मयूरगुणाश्च तैरुपपेतः। ‘माणो-म्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खवेहूणकलावे’ मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णपक्षपिहूण कलापः मानेन विष्कम्भतः, विस्तारतः। उन्मानेन बाहुल्यतः, उत्सेधेन=उच्चतया प्रमाणेन चायामतः—प्रतिपूर्णे पक्षपेहूण कलापं यस्य स तथा पेहूण कलापः पिच्छसमूहः। ‘विचित्तपिच्छे’ विचित्रपिच्छः विचित्राणी=विविधरूपाणि पिच्छानि यस्य स तथा ‘सतचंदए’ गतचन्द्रकः-शतसंख्यका चन्द्रका यस्य स तथा ‘नीलकंठए’ नीलकण्ठकः नीलवर्णो कण्ठो यस्य स ‘नच्चणसीलए’ नर्तनशीलकः—नृत्यकला परायणः, ‘एगाए चप्पुडियाए’

‘तएणं से मऊरपोयए उन्मुक्कवालभावे’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (उन्मुक्क-वालभावे) बालभाव का परित्याग कर—विन्नायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते) परिपक्वविज्ञान वाला बन गया इससे वह देखने मात्र से ही नृत्यकला जानने लग गया। जब वह यौवन अवस्था को प्राप्त हुआ तो (लक्खणवंजणगुणो-व्वेए) लक्षणों से तथा मयूर संबंधी शिखा चन्द्रक आदि व्यंजनों से एवं मयूरसंबन्धी गुणों से युक्त हो गया। (माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खवेहूण कलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चणसीलए) मानसे (विरतारकी अपेक्षा) उन्मान से (ऊंचाईकी अपेक्षा) और प्रमाण से (आयामकी अपेक्षा) इसका पिच्छ समूह प्रतिपूर्ण था। इसके पाँख विविध रूपवाले थे, पाँखों

‘तएणं से मऊरपोयए उन्मुक्कवालभावे’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी (से मऊरपोयए) मोटुं थयुं (उन्मु-क्कवालभावे) मोटु थयुं (विन्नायपरिणयमेत्त जोव्वणगमणुपत्ते) त्थारे संपूर्ण ज्ञानी थयुं. त्थारे ते जुवान थयुं. त्थारे (लक्खणवंजणगुणोव्वेए) मोरना लक्षणो—डलगी, चन्द्रक पीछांओ अने. मोरना अधा गुणोथी युक्त थयुं. (माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णपक्खवेहूणकलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चणसीलए) मानथी (विस्तारनी दृष्टिओ) उन्मानथी (ऊंचाईनी दृष्टिओ) अने प्रमाणथी (आयामनी दृष्टिओ) तेना पीछां प्रतिपूर्ण हुतां. तेना पीछाभां सेड्डो चंद्रको हुता अने तेना डंड भूरा रंगनो हुतो. नाथवा भाटे ते डुमेशां त्थार न

एकस्यां चप्पुडिकायां—अङ्गुष्ठेन सार्धमङ्गुली तालिकायां, चुःकीति भाषायाम्
 'क्याए समागीए' कृनायां सत्यां, 'अणेगाइ' अनेकानि 'नट्टुलगमयाइ' नर्तन
 शतानि 'केकारवसयाणि' केकारवशतानि च कुर्वत् विहरति—विचरति।
 ततस्तदनन्तरं खलु ते मयूरपोषकास्तं मयूरपोतक उन्मुक्तबालभावं यावत्
 नर्तनशतानि केकारवशतानि च कुर्वन्तं पश्यन्ति, दृष्ट्वा तं मयूरपोतक गृह्णन्ति,
 गृहीत्वा जिनदत्तापुत्रस्य ग्रे 'उन्नोति' उपनयन्ति—अर्पयन्ति। ततस्तदनन्तरं खलु
 स जिनदत्तपुत्रः सार्धवाहदारको मयूरपोतकम्, उन्मुक्तबालभावं यावत्
 नर्तनशतानि केकारवशतानि च कुर्वन्तं पश्यति दृष्ट्वा च हृष्टतुष्टः—
 अतिशयेन संतुष्टः सन् 'तेसि' तेभ्यो—मयूरपोषकेभ्यो विपुलं जीवियारिहं
 जीविकार्हमाजन्मनिर्वाहयोग्यं प्रीतिदानं पारितोषकं ददानीं यावत्
 सत्कारसम्मानयुक्तं कृत्वा 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविराजयति ॥ सूत्र १५ ॥

में सैकड़ों चद्रक थे। कंठ नील था। नृत्य कला में यह तत्पर रहता था।
 (एगाए चप्पुडियाए क्याए समागीए अणेगाइ नट्टुलगमयाइ केकारवसयाइं
 य करेमाणे विहरइ) एक ही चुटकी करने पर वह सैकड़ों बार नृत्य और
 सैकड़ों बार केकारव कर दिया करता था। (तएणं से मऊरपोसग्गा तं
 मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पामइ, पासित्ता, तं मऊरपोयगं गेह्णंति
 गेह्णित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेति) इसके बाद जब उन मयूर पोषकों ने उस
 मयूरपोतक को बाल भाव से रहित यावत् एक ही चुटकी में सैकड़ों बार नृत्य
 करते हुए तथा सैकड़ों बार केकारव करते हुए देखा—तो देखकर उसे
 जिनदत्त के पास लेकर पहुँचे। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊर-
 पोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पामइ, पासित्ता हट्टतुडे तेसिं विउलं जीवि-
 यारिहं पीइदाण जाव पडिविसज्जेइ) जिनदत्तपुत्र ने ज्यों ही उसे बालभाव से

रहेतुं ६तुं. (एगाए चप्पुडियाए क्याए अणेगाइ नट्टुलगमयाइ केकारवसयाइं य
 करेमाणे विहरइ) ओक थपटी सांलणतांनी साथे ७ तेसे ६डो बार नृत्य अने से ६डो बार
 ८हुं ६तुं. (तएणं से मऊरपोसग्गा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पामइ
 पासित्ता तं मऊरपोयगं गेह्णंति गेह्णित्ता जिणदत्तपुत्तस्स उवणेति) त्थार
 भाइ भोरने उठ्ठिनाराओ ते भय्याने जुवान तेमं ओक थपटीने सांलणीने से ६डो
 वणत नायतुं तेमं से ६डो वणत ८हुं ६तुं लेधने तेने जिणदत्तनी पासि
 लाओ. (तएणं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव
 करेमाणं पामइ, पासित्ता हट्ट तुडे तेसिं विउलं जीवियारिहं पीइदाणं
 जाव पडिविसज्जेइ) न्थारे जिणदत्तनी पुत्रे भोरना भय्याने भय्यणु वटावीने

मूलम्—तएणं से मऊरपोयए जिणदत्तपुत्तणं एगाए चप्पु-
डियाए कयाए समाणीए णंगोला भंगसिरोधरे सेयावंगे अवया-
रियपइन्नपक्खे उक्खित्तचंदकाइय कलावे केकाइय सयाणि विमु-
च्चमाणे णच्चइ । तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए
नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सहएहिय साहस्सिएहिय सयसाह-
स्सिएहिय जयं करेमाणे विहरइ ।

एवामेव समणाउसो जो अम्हं निग्गंथो वा निग्गंथी वा
पठ्वइए समाणेपंचसु महव्वएसु छसु जीवनीकाएसु निग्गंथे पावयणे
निस्संकिए निक्कंखिए निठ्वितिगिच्छे से णं इहभवे चेव बहूणं
समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइ वइस्सइ ।

एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं नायाणं तच्चस्स
अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, त्तिवेमि ॥ सू. १६ ॥

टीका—‘एणं से मऊरपोयए’ इत्यादि ‘तएणं’ ततस्तदनन्तरं खलु
‘से’ स मयूरपोतको जिनदत्तपुत्रेण सार्धवाहेन ‘एगाए एकस्यां’ ‘चप्पुडियाए’
रहित यावत् एक ही चुटकी में सैंकड़ों बार नृत्य और केकारव करते हुए
देखा तो देख कर वह बहुत हर्षित एवं संतुष्ट हुआ और बाद में उसने
उन लोगों के लिये जीविका के योग्य प्रीतिदान देकर यावत् उन्हें विस-
र्जित कर दिया । । सूत्र १५ ॥

‘तएणं से मयूरपोयए’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (से मऊरपोयए) वह मयूरपोतक (जिन-

जुवान थयेलु, अने ओकज थपटी सांलणी से कडो वार नायतु तेमज टडूकतुं नेथुं
त्यारे लोछने तेने भूणज हर्ष थये। अने ते संतुष्ट थये। त्यार पछी जिनदत्तो
भोरने उछेरनाराओने योग्य प्रीतिदान आपीने तेओने जवानी आशा करी । सू. १५ ।

‘तएणं से मऊरपोयए’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तए णं) त्यार पछी (से मऊरपोयए) भोरतुं गच्छु (जिनदत्तपुत्तेणं)
जिनदत्त वडे (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए) ओकज थपटी वगाडवा गदल

कयाए समाणीए' चप्पुटिकाए-कृतायां सत्यां 'णंगोलाभंगसिरोधरे' लाज्जुल भङ्गशिरोधरः सिंहादिपुच्छवक्रीकरणसदृशः शिरोधरो ग्रीवा यस्य तथा. 'सेयावंगे' स्वेतापाङ्गः=श्वेतनेत्रान्तभागः यद्वा 'सेयावण्णे' स्वेदापन्नः जात-स्वेदः 'अवयारियपइन्नपक्खे' अवतारितप्रकीर्णपक्षः तत्र-अवतारितौ-शरीराद् दूरीकृतौ प्रकीर्णौ प्रसारितौ पक्षौ यस्य स तथा 'उक्खित्तचंदकाइय कलावे' उन्क्षिप्तचन्द्रकादिककलापः-तत्र, उक्खिप्तः= उध्वीकृतः चन्द्रकादिकः= मयूराङ्गविशेषोपेतचन्द्रकै रचितः कलापः=शिखण्डो येन स तथा 'केकाईय-सयाणि' केकायितशतानि मयूरशब्दशतानि त्रिमुश्वन् सन् नृत्यति। ततस्त-दनन्तरं खलु स स जिनदत्तपुत्रस्तेन मयूरपोतकेन चम्पायां नगर्यां मध्ये शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथेषु 'सइएहिय' शतकैः--शतसंख्यैर्द्रव्यैः 'साहस्सिएहिय' साहस्रिकैश्च सहस्र संख्यकैःद्रव्यैः 'सयसाहस्सिएहिय' शतसाहस्रिकैश्च

दत्तपुत्तेणं) जिनदत्तपुत्र द्वारा (एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए) एक ही चुटकी बजाई जाने पर (णंगोलाभंगसिरोधरे सेयावेगे अवयारियपइन्न-पक्खे उक्खित्तचंदकाइयकलावे केकाइय सयाणि मुच्चमाणे णच्चइ) अपनी ग्रीवा को सिंहादिकोंके पूछके समान वक्र कर लेता था। दोनों नेत्र प्रान्त भाग श्वेत हो जाते थे अथवा इसका समस्त शरीर खेद से व्याप्त हो जाता था। इसके द्वारा फैलाये गये पांख इसके शरीर से भिन्न २ हो जाते थे। मयूरांग विशेष से उपेत चन्द्रक रचित कलाशिखण्ड इसका उँचा हो जाता था। और सैंकड़ों केकारवों को छोड़ता हुआ यह नावने लग जाता था। (तएणं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सइएहिं साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिय जयं करेमाणे विहरइ) इसके बाद वह जिनदत्त पुत्र उस मयूरपोतकके साथ चंपानगरी के

(णं गोला भंगासिरोधरे सेयावेगे अवयारियपइन्नपक्खे उक्खित्त चंदकाइयकलावे केकाइय सयाणि त्रिमुच्चमाणे णच्चइ) पैतानी डेकने सिंङ वगेरेनी पूछडीनी जेम वांकी करतुं हुतुं, तेनी अने आंछोना भूछाओ घाणा थध जतां हुता, अने तेनुं आयुं शरीर जेद युक्त थध जतुं हुतुं. ते ज्यारे पीछाओने इदावतुं त्यारे पीछाओ तेना शरीरथी जुहां थध जतां हुता. तेनी चन्द्रवाणी डलगी अंथे (उन्नत) थध जती हुती, अने सेंडो वार टडूकतुं ते नाथवा मांडतुं हुतुं, (तएणं से जिणदत्तपुत्ते ते णं मऊरपोयएणं चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सइएहिं य साहस्सिएहिं य सयसाहस्सिएहिं य पणिएहिं य जयं करेमाणे विहरइ) त्थार आद जिणदत्त पुत्र ते मोरना अन्थानी साथे

લક્ષ સંખ્યે દ્રવ્યે: 'પણિણિય, પણિ વ્યવહારૈર્ધૃતરૂપવ્યવહારૈ: 'જયં કરે-
માણે' જયં કુર્વન્-પરેષાં મયૂરપોતાનાં પરાજયં કુર્વન્ વિહરતિ-વિચરતિ ।

'एवामेव समणाउसो' हे आयुष्यमन्तः श्रमणा ! एवमेव-जिनदत्तपुत्र
सार्थवाहवदेव योऽस्माकं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा प्रव्रजितः सन् पञ्चसु
प्राणातिपातविरमणादिमहाव्रतेषु षट्सु जीवनीकायेषु नैर्ग्रन्थे प्रवचने च
निःशङ्कितः=कस्मिंश्चिदेकस्मिन् तत्त्वे अश्रद्धानादिरूपादेशशङ्का सकलतत्त्वा-

બીચ શ્રૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર. ઔર મહાપથો મેં સૌ, હજાર, લાખ,
દ્રવ્યોં કી શક્તિ લગા કર દૂસરોં કે મયૂર પોતકોંકો પરાજિત કરને લગા।-
(एवामेव समणाउसो ! जो अहं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा पञ्चइए समणे पंचसु
महान्वएषु छसु जीवनीकाएषु निर्गन्थपावयणे निःसंक्रिए निःकंखिए निवि-
तिगिच्छे से णं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइ-
वइस्सइ) हे आयुष्यमन्त श्रमणो । इसी तरह जिनदत्तपुत्र सार्थवाह की तरह
—जो हमारे निर्ग्रन्थ साधु अथवा निर्ग्रन्थ साध्वीजन प्रव्रजित होकर
पंच प्राणातिपात विरमणरूप-महाव्रतों में छह जीवनीकायों में, निर्ग्रन्थ
संवन्धी प्रवचनमें अथवा साधुमार्ग में निःशङ्कित होकर निःकांक्षित, निर्वि-
चिकित्सासंपन्न होकर, विचरते हैं वे इस भव में अनेक श्रमण और
अनेक श्रमणियों के यावत् अर्चनीय होते हैं पूजनीय होते हैं । तथा
इस अनादि अनंतरूप चतुर्गतिवाले संसार के पार पहुँच जाते हैं । अर्थात्
इस संसार सागर को पार कर देते हैं । शंका दो प्रकार की होती है—
१ एक देश शंका २ दूसरी सर्वदेश शंका । अर्हत प्रति भावित
किसी एक तत्त्व में अश्रद्धान आदिरूप आत्मवृत्ति का नाम एक देश

શ્રંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, અને મહાપથોમાં એકસો, હજાર, લાખ દ્રવ્યોની
શક્તિ લગાવીને બીજા માણસોના મોરના બચ્ચાંઓને હરાવવા લાગ્યો. (एवामेव
समणाउसो ! जो अहं निर्ग्रन्थो वा निर्ग्रन्थी वा पञ्चइए समणे पंचसु
महान्वएषु छसु जीवनीकाएषु निर्गन्थपावयणे निःसंक्रिए निःकंखिए निवि-
तिगिच्छे सेणं इहभवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं जाव वीइ-
वइस्सइ) हे आयुष्यमन्त श्रमणो ! सार्थवाह जिनदत्त पुत्रनी जेभ जे अमार
निर्ग्रन्थ साधु हे निर्ग्रन्थ साध्वीजनो प्रव्रजित थछने पंच प्राणातिपात विरमण इय
महाव्रतोमां. छ जीवनीकायोमां, निर्ग्रन्थ संवन्धी प्रवचनोमां, અને साधुमार्गમાં
निःશંકિત થછને નિઃકાંક્ષિત નિર્વિચિકિત્સા યુક્ત થછને વિચરણ કરે છે તેઓ આ
ભવમાં ઘણા શ્રમણો અને ઘણી શ્રમણીઓને માટે અર્ચનીય હોય છે તેમજ પૂજનીય
હોય છે. અને છેવટે અનંત રૂપ ચતુર્ગતિવાલા સંસાર સમુદ્રને પાર પામે છે. એટલે
હે તેઓ આ સંસાર સમુદ્રને તરી બાય છે.

અહીં જે બીજાની શંકાઓ ઉદ્ભવે છે— (૧) દેશ શંકા, (૨) બીજી સર્વ
દેશ શંકા અહીં તવડે આજ્ઞાપિત કોઈપણ એક તત્ત્વમાં અશ્રદ્ધાના વગેરેની આત્મવૃત્તિ

શ્રદ્ધાનરૂપા સર્વશક્તોત્તરજિતઃ ‘નિષ્કાલ્લિતઃ’ પરદર્શનાઢમ્બરનિરીક્ષણોદ્ભૂત મિથ્યાત્વમોહનીયજનિતપરદર્શનવાઙ્છાવર્જિતઃ, નિર્વિચિકિત્સઃ—તપઃ સંયમ ફલે સંદેહવર્જિતઃ, મંદમતિતયા તદ્ વિધાચાર્યવિરહાત્ ‘જ્ઞેયગહનત્વાત્, જ્ઞાનાવરણીયોદયાત્ તત્ત્વનિર્ણયેહેતૂદાહરણપ્રાપ્ત્યસંભવાચ્ચ જિનભાષિત—ભાવેષુ શ્રેષ્ઠિપુત્રોદાહરણદ્વયં સમ્યગ્વબુદ્ધય મતિમાન્ સંદેહં ન કુર્યાત્, સર્વજ્ઞ શંકા હૈ ।— તથા અર્હત પ્રતિભાષિત સમસ્ત તત્ત્વોં મેં અશ્રદ્ધાન આદિરૂપ આત્મવૃત્તિ કા નામ સર્વદેશ શંકા હૈ । પર દર્શન કે આઢમ્બર કે નિરીક્ષણ મે ઉત્પન્ન હુઆ જો મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ હૈ—ઉસસે જનિત પરદર્શન કી જો વાઙ્છા હૈ ઉસકા નામ વાઙ્છા હૈ । તપ ઔર સંયમ કે ફલમેં સંદેહ કરના ઇસકા નામ વિચિકિત્સા હૈ । ઉસ તરહ જિનભાષિત તત્ત્વ મેં શંકિત વૃત્તિકા અભાવ નિઃશંકિતવૃત્તિ હૈ । કાંક્ષા કા અભાવ નિઃકાંક્ષિતવૃત્તિ હૈ । વિચિકિત્સા કા અભાવ નિર્વિચિકિત્સા હૈ । જબ કિસી સ્ત્રી પ્રકાર કી શંકિત આદિ વૃત્તિ ઉત્પન્ન હો તો ઉસ સમય એસા વિચાર કર ઇસે દૂર કર દેના ચાહિયે કિ મૈં તો મંદ મતિવાલા હૂં—ઔર ઇસ સમય કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની આચાર્ય હૈં નહી—જ્ઞેય (પદાર્થ) ગહન હૈ, જ્ઞાનાવરણીય કા ઉદયવર્ત રહા હૈ—તત્ત્વ કે નિર્ણયક જો હેતુ, ઉદાહરણ—આદિ હૈં, ઉનકી પ્રાપ્તી અસંભવ હો રહી હૈ । અતઃ જો કુછ જિન દેવને કહા હૈ વહી સર્વથા શુદ્ધ તત્ત્વ હૈ । ઇસમેં કિસી પ્રકાર કા સંદેહ નહીં હૈ । ઇસ તરહ શ્રેષ્ઠિપુત્ર કે ઉદાહરણ દ્વય કો અચ્છી

એક દેશ શંકા કહેવાય છે. તેમજ અહીં પ્રતિભાષિત બધા તત્ત્વોમાં અશ્રદ્ધાન વગેરેની આત્મવૃત્તિ સર્વદેશશંકા નામે કહેવાય છે. પરદર્શનના આઢમ્બરના નિરીક્ષણથી ઉદ્ભવેલા મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ છે. તત્ત્વન્ય પરદર્શનની વાઙ્છા (ધંગ્છા) નું નામ તે વાઙ્છા કહેવાય છે. તપ અને સંયમના ફળમાં સંદેહ થવો તે વિચિકિત્સા કહેવાય છે. આ રીતે જિન લગવાને જે આજ્ઞા કરે તેમાં નિઃસંશયવૃત્તિ રાખવી એટલે કે નિઃશંકપણે તે વાત સ્વીકારવી તે નિશંકવૃત્તિ છે. કાંક્ષાનો અભાવ નિઃકાંક્ષિવૃત્તિ છે. વિચિકિત્સાનો અભાવ નિર્વિચિકિત્સા છે. બ્યારે કોઈપણ જાતની શંકા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે આ પ્રમાણે વિચાર કરવો જોઈએ કે હું તો હીન બુદ્ધિ વાળો છું. અત્યારે મારી સામે એવા કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની આચાર્ય પણ નથી. અને જ્ઞેયવસ્તુ (પદાર્થ) સમજાય એવી નથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદયવર્તી રહ્યો છે—તત્ત્વના નિર્ણય માટે જે હેતુ ઉદાહરણ વગેરે છે તેમની પ્રાપ્તિ અસંભવ થઈ પડી છે. એથી જિનદેવે જે કંઈપણ કહ્યું છે તે એકદમ શુદ્ધ તત્ત્વ છે આમાં કોઈ પણ જાતની શંકાને સ્થાન નથી. આ રીતે બંને સાર્થવાહ પુત્રોના

મતં સત્યમિતિ સર્વદૈવ ચિન્તયેત્, જિતરાગદ્વેષ મોહા નિઃસ્વાર્થપરાનુગ્રહપરા
યણા નાન્યથા વાદિનો ભવન્તીતિ ભાવઃ ।

સ खलु इह अस्मिन् भवे चैव=निश्चयेन बहूनां श्रमणानां बहूनीनां
श्रमणीनां श्रावकानां श्राविकानांचार्चनीय पूजनीयो भवति, यावदनाद्यनंत-
चतुर्गतिकसंसारस्यानंतं व्यतिव्रजिष्यति-संसारसागरं तरिष्यति. ।

સુધર્માસ્વમીપ્રોહ—

एवमुक्त्वा प्रकारेण अनेनोपनयवचनेन खलु निश्चये हे जम्बूः श्रमणेन
भगवता महावीरेण यावत्संप्राप्तेन ज्ञातानां तृतीयस्याऽध्ययनस्यायमर्थः
प्रज्ञप्तः । 'त्तिवेमि' इत्यहं ब्रवीमि यथा भगवन्मुखाच्छ्रुतं तथा तवाग्रे वदामि न
तु स्वकीयबुद्धेयति. ॥

इति श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालव-
तिविरचितायां ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रस्यानगारधर्मवर्षिण्याख्यायां व्याख्यायां
तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

तरह समझ कर बुद्धिमान को संदेह नहीं करना चाहिये । सर्वज्ञ भग-
वान् का मत सत्य है ऐसा ही सर्वदा विचार करते रहना चाहिये ।
जिन्होंने—रागद्वेष, मोह को जीत लिया है और जो निःस्वार्थरूप से
परानुग्रह में परायण हैं ऐसे महापुरुष अन्यथावादी नहीं होते हैं ।
अब सुधर्मा स्वामी श्री जंबू स्वामी से कहते हैं—(एवं खलु
जंबू ! समणेणं जाव संपत्तणं नायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स
अयमपे पणत्ते त्तिवेमि) कि हे जंबू । इस तरह से श्रमण भगवान् महा-
वीरने कि जो यावत् सिद्धिगति को प्राप्त हो चुके हैं ज्ञात के इस
'तृतीय अध्ययन का अर्थ प्रज्ञप्त किया है ऐसा ही मैं कहता हूँ—अर्थात्
भगवान् के मुख से जैसा मैंने सुना है वैसाही तुम्हारे सामने यह कहा
है अपनी बुद्धि से कल्पित कर नहीं कहा है ॥ सू. १६ ॥

તૃતીય અધ્યયન સમાપ્ત

બે દાખલાઓ તે સારી પેઠે સમજીને બુદ્ધિમાન માણસે શકા કરવી બેઠાએ નહિ.
સર્વત્ર ભગવાનનો મત સત્ય છે, એવો જ 'વિચાર હમેશાં થવો બેઠાએ બેમણે
રાગદ્વેષ, મોહ ઉપર વિનય મેળવ્યો છે અને બેઓ નિઃસ્વાર્થ પણે પરાનુગ્રહમાં
પરાયણ છે. એવા મહાપુરુષો અન્યથાવાદી હોતા નથી. एवं खलु जंबू ! समणे
णं जाव संपत्तोणं नायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमपे पणत्ते त्तिवेमि)
હે જંબૂ ! આ રીતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે—કે બેઓ સિદ્ધગતિ મેળવી ચૂક્યા
છે—જ્ઞાતાના આ ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ પ્રજ્ઞપ્ત કર્યો છે. આ હું તને હુંક છું.
એટલે કે ભગવાનના મુખેથી જે મેં સાંભળ્યું છે તે તમારી સામે તે પ્રમાણે
જવણુંન કર્યું છે બુદ્ધિથી કોઈપણ બતતની કલ્પના કરી ને મેં કહ્યું નથી. ॥ સૂ. ૧૬ ॥

ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત

॥ ચતુર્થાધ્યયનમ્ ॥

તૃતીયાધ્યયને સૂત્રાર્થતદુભયરૂપેવાગમેષુ શક્ત્યાકાંક્ષાદિયુક્તસ્ય મુનેર્દોષાસ્તથા તદ્રહિતસ્ય ગુણા વક્તાઃ, અત્ર ચતુર્થાધ્યયને તુ અગુપ્તપંચેન્દ્રિયસ્ય મુનેર્દોષાસ્તથા ગુપ્તપંચેન્દ્રિયસ્ય ગુણા અભિધીયન્તે, અનેન સમ્બન્ધેનાયાનસ્યૈ તસ્યાધ્યયનસ્યેદશુપક્ષૈરાદિસૂત્રમાહ—

મૂલમ્—જહ્ણં મંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં નાયાણં તચ્ચસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પન્નત્તે, ચઙ્ગુત્થસ્સ ણં મંતે ! નાયજ્ઞયણસ્સ કે અદ્દે પન્નત્તે ? ॥ ૧ ॥

ટીકા—‘જહ્ણં મંતે ?’ इत्यादि । यदि खलु भदन्त ! श्रमणेन

ચતુર્થ અધ્યયન

તૃતીય અધ્યયન મેં “ સૂત્ર અર્થ ઓર તદુભય રૂપ આગમોં મેં શક્ત્યા કાંક્ષા આદિ દોષોં સે યુક્ત હુએ--મુનિજન દોષોં કે આગી હોતે હેં ઓર ઉનમે રહિત મુનિજન ગુણોં કે આજન વનતે હેં ” યહ બાત પ્રકટ કી ગઈ હૈ । અવ હમ ચતુર્થ અધ્યયન મેં યહ પ્રકટ ક્રિયા જાયગા કિ જો મુનિજન અગુપ્ત પંચેન્દ્રિય હોતે હેં ઉનકે યે દોષ હેં ઓર જો ગુપ્ત પંચેન્દ્રિય હોતે હેં ઉનકે યે ગુણ હેં । ઇસી સંબન્ધ કો લેકર પ્રારમ્ભ ક્રિયે ગયે હસ અધ્યયન કા યહ આદિ કા પ્રારમ્ભ મૂત્ર હૈ :--

‘જહ્ણં મંતે । સમણેણં ભગવયા’ इत्यादि ॥

ટીકા— (જહ્ણં મંતે) મુધર્મા સ્વામી સે જંઘૂ સ્વામી પૂછતે હૈ-- કિ હે ભદંત ! यदि (समणेणं भगवया महावीरेणं) श्रमण भगवान् महा-

ચોથું અધ્યયન

ત્રીજા અધ્યયનમાં જે મુનિઓ સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયરૂપ (સૂત્ર અને અર્થ બંને જેમાં છે એવા) આગમોમાં શક્ત્યા આકાંક્ષા વગેરે દોષોથી યુક્ત હોય છે તે દોષી કહેવાય છે તેમજ આગમોમાં કોઈ પણ જાતની શંકા કર્યા વગર તેઓમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે તે મુનિઓ ગુણશીલ કહેવાય છે. આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી. છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં એ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવશે કે જે મુનિઓ ‘અગુપ્ત પંચેન્દ્રિય’ હોય છે તેઓના શું દોષો છે અને જેઓ ‘ગુપ્ત પંચેન્દ્રિય’ હોય છે તેઓના શું ગુણો હોય છે. એજ વાતને લઇને પ્રારંભ થતા આ અધ્યયનનું આ પહેલું સૂત્ર છે—

‘જહ્ણં મંતે ! સમણેણં ભગવયા’ इत्यादि ॥

ટીકાર્થ—(જહ્ણં મંતે) મુધર્મા સ્વામીને જંઘૂ સ્વામી પૂછે છે કે હે ભદંત ! જે (સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં) શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે (નાયાણં તચ્ચસ્સ નાયજ્ઞયણસ્સ

મગવતા મહાવીરેણ જ્ઞાતાનાં તૃતીયસ્ય જ્ઞાતાધ્યયનમ્યાયમર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ચતુર્થસ્ય
 खलु भदन्त! ज्ञाताध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञपतः, सर्वचैतन्निगदसिद्धम्. ।सू. १।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામિનમાહ—

મૂલપ—एवं खलु जंबू ! तेषां कालेणं तेषां समएणं वाणा-
 रसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ, तीसेणं वाणारसीए नयरीए
 वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए गंगाए महानदीए मवंगतीरदहे
 नामं दहे होत्था, अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजले अच्छविम-
 लसलिलपलिच्छन्ने संछन्नपुप्फपत्तपलासे पउमकुमुयनलिणसुभग
 सोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तकेसरपुप्फोवचिए पासाईए
 दंसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे, तत्थणं बहूणं मच्छाण य कच्छ-
 भाण य गाहाण य मगराण य सुंसुमाराण य सइयाण य साह-
 स्सियाण य सयसाहस्सियाण य जूहाइं निव्वभयाइं निरुव्विग्गाइं सुहं-
 सुहेणं अभिरममाणाइं २ विहरन्ति. ॥ सू. २ ॥

टीका—‘एवं खलु जंबू’ इत्यादि । एवं खलु जंबू ! तस्मिन् काले
 तस्मिन् सवये ‘वाणारसी नामं नयरी’ वाराणसी नाम नगरी, करेणु वारा-
 वीरने (नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमद्वे पन्नत्तो—चउत्थस्स णं
 भंते ! नायज्झयणस्स के अद्वे पण्णत्ते !) ज्ञाताके तृतीय अध्ययन का
 पूर्वोक्त अर्थ प्ररूपित किया है तो हे भदन्त ! चतुर्थ ज्ञाताध्ययन का क्या
 अर्थ प्ररूपित किया है ?—इस प्रकार जंबू स्वामी के पछने पर सुधर्मा
 स्वामी उनसे कहते हैं कि— ॥ सू. १ ॥

‘एवं खलु जंबू !’ इत्यादि ॥

टीका— हे जंबू ! चतुर्थ જ્ઞાતાધ્યયન का उन्होंने इस प्रकार अर्थ
 के अद्वेपणत्त ?) જ્ઞાતાના ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ પૂર્વોક્ત રૂપે વર્ણવ્યો છે તો
 હે ભદન્ત ! એથા જ્ઞાતાધ્યયનનો શો અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે. આ રીતે જમ્બૂ સ્વામીના
 પ્રશ્નને સાલણીને જવાબમાં સુધર્મા સ્વામી તેમને કહે છે કે— ॥ સૂ. ૧ ॥

‘एवं खलु जंबू ?’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—હે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ એથા જ્ઞાતાધ્યયનનો અર્થ આ

णस्यो रणोर्व्यत्ययः' (८, २, ११६) इति सूत्रेण शेषणकारयोः व्यत्ययः ।
साम्प्रत वनारसनाम्ना प्रसिद्धा, 'होत्था' आसीत् । 'वन्नओ' वर्णकः वर्णनग्रन्थः
अस्या अन्यमूत्राद् विज्ञेयः । तस्याः खलु वाराणस्या नगर्याः, बहिरुत्तर-
पौरस्त्ये दिग्भागे, ईशानकोणे गङ्गायां महानद्यां मृतगङ्गातीरहृदो नाम हृद्
आसीत् । स कीदृश इत्याह—'अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरस्मीयलजले' अनुपूर्व
सुजातवप्रगम्भीरशीतलजलः, अणुपुव्व' अनुपूर्व=क्रमेण, 'सुजाय' सुजाताः=
सुष्ठु स्वयं स्वभावतः समुत्पन्नाः, 'वप्प' वप्पाः=तटाः यत्र स तथा, गम्भीरम्=अगाधं
शीतलं जलं यत्र स तथा, अनुपूर्वसुजातवप्रश्चासौ गम्भीरशीतलजल इति
कर्मधारयः । 'अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने' अच्छविमलसलिलप्रतिच्छन्नः=
अच्छं स्फटिक रत्नवत्स्वच्छं विमलं=निर्मलं यत् सलिलं=जलं तेन प्रतिच्छन्नः=
प्रतिपूर्णः, 'संछन्नपत्तपुफ्फपलासे' संछन्नपत्रपुष्पपलाशः तत्र पत्राणि=कमलकुष्ठ

प्ररूपित किया है—(तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी
होत्था) उम काल और उस समय में वाराणसी नामकी नगरी थी
(वन्नओ) इस नगरी का वर्णन अन्य दूसरे सूत्र से जान लेना चाहिये ।
(तीसे णं वाणारसीए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) उस
वाराणसी नगरी के बाहर ईशान कोण में (गंगाए महानदीए मयंगतीर-
दहे नामं दहे होत्था) गंगा महानदी में मृत गंगोतीर हृद् नाम
का हृद् था । (अणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजले) यह हृद् क्रम २
से स्वभावतः समुत्पन्न हुए तटों से शोभित था, तथा गम्भीर शीतल
जल से परिपूर्ण था । (अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने) यही बात अच्छ
विमल इत्यादि पद द्वारा व्यक्त की गई है । इसमें जो जल भरा हुआ
था वह स्फटिक रत्न के समान स्वच्छ था—और निर्मल था । (संछन्न

प्रमाणे निरूपित क्योंकि—(तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणारसी नामं नयरी
होत्था) ते क्षणे अने ते वणते वाराणसी नामे नगरी હતી (वन्नओ) आ
नगरीनु वर्णन भील सूत्र द्वारा जाली देवुं लेधओ (तीसेणं वाणारसीए नयरीए
बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए) ते वाराणसी नगरीनी બહાર ઇશાન કોણ
માં (ગંગા મહાનદી મયંગતીરદહે નામં દહે હોત્થા) ગંગા મહાનદીમાં
મૃત ગંગાતીર હૃદ નામે એક ધરો હતો. (અણુપુવ્વસુજાયવપ્પગંभीર-
સીયલજલે) આ ધરો ધીમે ધીમે પોતાની મેળે જ બની ગયેલા કિનારાથી શોભતો
હતો અને ઊંડા શીતળ જળથી પરિપૂર્ણ હતો. (અच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने)
'अच्छविमल' पद' वडे ओ ज वात स्पष्ट કરવામાં आनी छ. आ धरातुं पाणी
आरस पથરની જેમ स्वच्छ અને निर्मल હતું. (સંછન્નપત્તપુફ્ફપલાસે) પત્ર,

દાદિદલાનિ પુષ્પપલાશાનિ=પુષ્પાણાં પત્રાણિ પાંચડી' इति भाषा प्रसिद्धानि, संछ-
न्नानि=आच्छादितानि जलोपरिदिद्यमानत्वादावरणानि यत्र स तथा, 'बहु उप्पल-
पउम-कुमुयनल्लिण सुभा सोगंधिय पुंडरीय महापुंडरीय सयपत्त सहस्सपत्त-केसापु
प्फोवचिए' बहूतालम्ब कुमुदनलिन सुभा-नौगन्धिरुगुडरीक महापुण्डरीक-
शतपत्र-सहस्रपत्र-केसरपुष्पोपचितः बहूनाम् उत्पलादि सहस्रपत्रपर्यन्तानां
केसरैः पुष्पैश्चोपचितः शोभा सुगन्धयुक्तत्वात्समृद्धः तत्रोत्पलानि-नीलकम-
लानि, पद्मानि-सूर्यविकासीनि कमलानि, कुमुदानि-कुमुदनाम्ना प्रसिद्धानि-चन्द्र-
विकासीनि, नलिनानि-रक्तकमलानि पुण्डरीकाणि=शुक्लकमलानि महापुण्ड-
रीकानि-विशालशुक्लकमलानि-शतपत्राणि=शतपत्रयुक्तानि कमलानि, सहस्र-
पत्राणि सहस्रपत्रसमन्वितकमलानि हृदस्य पुनर्विशेषणमाह-'पासाईए' इत्यादि
प्रासादीयः, दर्शनीयः, अभिरूपः एतानि चत्वारि पदानि पूर्वं व्याख्यातानि ।
तत्र हृदे खलु बहूनां मत्स्याणां च कच्छपानां च ग्राहाणां च मकराणां च

પત્ત પુષ્પપલાસે) પત્ર-કમલ-કુમુદ આદિ કે દલોં સે, તથા પુષ્પ પલાશોં
સે--પુષ્પ કી પાંચડિયોં સે યહ આચ્છાદિત હો રહા થા । (વહુઉપ્પલ
પડમ-કુમુય.નલિણ સુભગ સોગંધિય પુંડરાંય-મહાપુંડરીય-સયપત્ત-સહસ્ત-
પત્તકેસરપુષ્ફોવચિએ) અનેક નીલકમલોં કી, સૂર્ય વિકાશી પદ્મોં કી,
ચંદ્ર વિકાશી કુમુદોં કી લાલકમલોં કી, સફેદ કમલોં કી, વિશાલશુક્લ
કમલોં કી, શતપત્ર યુક્ત કમલોં કી, સહસ્ત્રપત્ર યુક્ત કમલોં કી કેસર
સે ઓર પુષ્પોં સે સમૃદ્ધ થા । (પાસાઈએ, દંસણિજ્જે અભિરૂવે પહિરૂવે)
યહ પ્રાસાદીય થા દર્શનીય થા, અભિરૂપ થા, પ્રતિરૂપ થા । ઇન પ્રાસા-
દીય આદિ પદોંકા અર્થ પહિલે લિખ દિયા ગયા હૈ । (તત્થણં વહૂણં
મચ્છાણ, ય, કચ્છમાણય, ગાહાણય, મગરાણય, સુંસુમારાણ ય, સહ્યાણય

કમળ, કુમુદ વગેરેના દળો તેમજ પુષ્પ પલાશોથી (ફૂલોની પાંખડીઓથી) ઢંકાયેલ
હતું. (વહુ ઉપ્પલ-પડમ-કુમુય-નલિણ-સુભગ-સોગંધિય-પુંડરીય-મહાપુંડરીય-
સયપત્ત-સહસ્તપત્ત-કેસરપુષ્ફોવચિએ) ઘણાં ભૂરાં કમળો, સૂર્ય વિકાશી પદ્મો,
ચંદ્ર વિકાશી કુમુદો, લાલ કમળો શ્વેતકમળો, મોટા સફેદ કમળો, શતપત્રવાળાં કમળો,
સહસ્રદલવાળાં કમળોના કેશર તેમજ પુષ્પોથી આ હૃદ સમૃદ્ધ હતો. (પાસાઈએ,
દંસણિજ્જે, અભિરૂવે પહિરૂવે) તે ૬ પ્રાસાદીય (મનને પ્રસન્ન કરનાર) દર્શનીય
અભિરૂપ (સુદર) અને પ્રતિરૂપ હતો. અહીં પ્રયુક્ત થયેલા પ્રાસાદીય વગેરે પદોના
અર્થ પહેલાં સમજાવવામાં આવ્યા છે (તત્થણં વહૂણં મચ્છાણય, કચ્છમાણય,
ગાહાણય, મગરાણય, સુંસુમારાણય, સહ્યાણય સાહસિસ્યાણય-

सुसुमाराणां=शिशुमाराणां=जलजन्तुविशेषाणां च शक्तिकानां य साहस्रिकाणां
च शतसाहस्रिकाणां यथानि=वृन्दानि निर्भयानि निरुद्विग्नानि सुखंसुखेन अभि-
रममाणानि २ विहरन्ति ॥ सू. २ ॥

मूलम्—तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स अदूरसामन्ते एत्थणं महं
एगे मालुयाकच्छण होत्था, वन्नओ, तत्थणं दुवे पावसियालगा परि-
वसन्ति, पावा चंडा रोद्धा तल्लिच्छा साहसिया लेहियपाणी आमिप्तथी
आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा
रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चावि चिट्ठन्ति ॥ सू. ३ ॥

टीका—‘तस्मिन्’ इत्यादि तस्य खलु मृतगङ्गातीरद्वहस्यादूरसामन्ते
अत्र खलु महानेको मालुकाकक्षक असीत्, वर्णकः अस्य द्वितीयाध्ययने
व्याख्यातः, तत्र खलु द्वौ ‘पावसियालगा’ पाप शृगालकौ पापपरायणौ शृगालौ
सयसाहस्रियाण य जूहाइं निब्भयाइं निरुद्विग्गाइं सुहंसुहेणं
साहस्रियाण य अभिरममाणाइं २ विहरन्ति) उस्मिं अनेक ग्राहों के अनेक
मकरोँ के अनेक शिशुमारों के, अनेक शतसाहस्रिकों के यूथ के यूथ
निर्भय और निरुद्विग्न होकर आनन्द के साथ विचरते रहते थे। सू. १ २।

‘तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स) उम मृत गंगातीर द्वह के (अदूर-
सामन्ते) न अतिदूर और न अति समीप प्रदेश में (एत्थणं महं एगे
मालुयाकच्छण होत्था) एक बड़ा भारी मालुका कच्छ था (वन्नओ)
इसका वर्णन द्वितीय अध्ययन में किया जा चुका है। (तत्थणं दुवे पाव-
सयसाहस्रियाणय, जूहाइं निब्भयाइं निरुद्विग्गाइं सुहंसुहेणं अभिरममाणां २
विहरन्ति) तेमां धणु भाछ्वाओना, धणु कायणाओना, धणु आछोना, धणु
भगरोना, धणु शिशु भोरोना धणु सेंडो, धणु साहस्रिकोना, धणु शतसा-
हस्रिकोना समूहो निर्भीक अने निरुद्विग्न थअने सुजेथी विचरणु करता उता ॥ सू. २ ॥

‘तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स’ इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तस्मिन् मयंगतीरद्वहस्स) ते मृत गंगातीर द्वहना(अदूर-
सामन्ते) धणु द्वर पणु नडि तेमअ अत्यंत नल्लक पणु नडि ओवा प्रदेशमां
(एत्थण महं एगे मालुयाकच्छण होत्था) ओकं भडु विशाण मालुका कच्छ
उतो. (वन्नओ) मालुका कच्छनु वणुन पीण्ण अध्ययनमा करवामा आवुं छे.

परिवसतः॥ किं भूतौ शृगालौ 'पावा' पापौ=पापात्मानौ, 'चंडा' चण्डौ=प्रवल-
कोपयुक्तौ, 'रोदा' रौद्रौ=भयंकरौ, 'तल्लिच्छा' तल्लिप्सौ=अत्र तच्छब्देन मांसस्य
परामर्शः चण्डरौद्रविशेषणोपादानात् मांसेच्छासमन्वितौ, साहसिकौ बला-
त्कारिणौ दुष्टौ, 'लोहियपाणी' लोहितपाणी रक्तार्द्रकरौ अत्र पाणिशब्दोऽग्रिम-
चरणद्वयं मुखं च बोधयति. शृगालादीनां चरणमुखस्यैव करकार्यकारि-
त्वात् अजमेयवालादिगोणितसंस्क्तमुखचरणावित्यर्थः, आमिषार्थिनौ=मांसाद्य-
भिलाषिणौ, आमिषाऽऽहारौ=मांसादिभक्षकौ, आमिषप्रियौ आमिषलोलौ=
मांसजिघृक्षया चपलौ, आमिषं गवेक्ष्यमाणौ=अन्वेपयन्तौ रात्रौ विकालचारिणौ
विकालः=सूर्यास्तमनकालः, तत्र चरितुं शीलं ययोस्तौ तथा, सायं रात्रौ च
मांसेच्छया भ्रमणशीलावित्यर्थः। 'दिया पच्छन्नं चात्रि चिद्वति' 'चात्रि'
अपि च दिवा=दिवसे पच्छन्तौ=गुप्तौ=जनैरलक्षितौ भूत्वा तिष्ठतः ॥मृ. ३॥

सियालगा परिवसंति) वहा दो पाप कर्म में परायण शृगाल रहते थे।
ये दोनों (पावा चंडा, रोदा, तल्लिच्छा, साहसिया, लोहियपाणी आमिसत्थी
आमिसाहारा आमिसप्पिया आमिसलोला आमिसं गवेसमाणा रत्ति वियाल-
चारिणो दिया पच्छन्नं चात्रि चिद्वति) शृगाल पापात्मा थे, चंड थे, प्रवल
कोप से युक्त थे, रौद्र थे,—भयंकर थे, मांस की इच्छा से सम-
न्वित थे, बलात्कारी थे—दुष्ट-थे—इनके आगे के दोनों चरण और मुख
सदा रक्त से आर्द्र बने रहते थे। मांसादि के ये सदा अभिलाषी थे,
आमिष (मांस) ही इन्हें अधिक प्रिय था—मांस के जिघृक्षु होने से ये
चपल बने रहते थे। इसलिये रात और दिन ये मांस की इच्छा से
इधर उधर फिरा करते थे। कभी २ दिन में छुपकर भी बैठ जाते थे। मृ. ३।

(तत्थणं दुवे पावसियालगा परिवसंति) त्यां पापकर्मभां प्रवृत्त बनेला ये
शियाणवा रहेता हुता आ बने (पावा, चंडा, रोदा, तल्लिच्छा, साहसिया,
लोहियपाणी, आमिसत्थी आमिसाहारां आमिसप्पिया, 'आमिसलोला'
आमिसं गवेसमाणा रत्तिं वियालचारिणो दिया पच्छन्नं चात्रि चिद्वति)
पापी हुता, अंड (भयंकर) हुता, गहुज डोधी हुता रौद्र हुता, भयंकर हुता,
मांसना छिष्ट हुता, गणजेरी करनाग हुता, दुष्ट हुता, तेमना आगणना बने
पण तेमन भां हुमेशा बोडीथी भरडायेलां रहेतां हुतां. मांस वगेरेना तेयो
अभिलाषी हुता, आमिष (मांस) न तेमना आहार (पोराक) हुता. मांस न तेमने
वधारे पडतु गमतुं हुतं. मांसना जिघृक्षु होवाथी तेयो बने हुमेशा यपण
रहेता हुता रात बने दिवस तेयो मांसनी शोधभां योमेर विचरता रहेता हुता.
डे छंड वणत दिवसभां पणु शिकारनी शोधभां छुपावने जेसी जाता हुता ॥ सूत्र ३ ॥

मूलम्—तए णं ताओ मयंगतीरदहाओ अन्नया कयाइं
सूरियंसि चिरत्थमियंसि लुलियाए संझाए पविरलमाणुसंसि, णिसं-
तपडिणिसंतंसि दुवे कुम्मगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं
२ उत्तरंति। तस्मेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं सव्वओ समंता
परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥ सू. ४ ॥

टीका—‘तए णं’ इत्यादि। ततः खलु तस्माद् मृतगङ्गातीरदहाद्
अन्यदा कदाचित् ‘सूरियंसि’ मय्ये ‘चिरत्थमियंसि’ चिरास्तमिते=चिरं बहु
कालम् अस्तमिते अस्तंगते, अत एव—‘लुलियाए संझाए’ लुलितायां चलिता-
याम् व्यतीतायां संध्यायां ‘पविरलमाणुसंसि’ प्रविरलमानुषे प्रविरला अल्पाः
मानुषा नरा यत्र तस्मिन् अधिकजनसंचाररहिने इत्यर्थः, ‘णिसंतपडिणि संतंसि’
निशान्तप्रतिनिशान्ते निशान्तानि गृहाः प्रतिनिशान्तानि सर्वथा प्रशान्तानि
शयनसमयागमने सति शब्दरहितानि—जनादिसंचाररहितानि यत्र तस्मिन्
काले स्थले वा आर्षत्वान्निष्ठान्तस्य परनिपातः। ‘समाणंसि’ सति=विद्यमाने-
वर्तमाने सतीत्यर्थः, ‘दुवे कुम्मगा’ द्वौ कर्मकौ=कच्छौ आहारार्थिनौ आहारा

‘तए णं ताओ मयंगतीरदहाओ’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तए णं) इसके बाद (अन्नया कयाइं) किसी एक समय (ताओ मयंग-
तीरदहाओ) उस मृत गंगातीर दूद से (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) सूर्य
अस्त हो जाने को बहुत समय हो जाने पर (लुलियाए संझाए) तथा
संध्याकाल व्यतीत हो जाने पर तथा शयन का समय आजाने से
(णिसंतपडिणिसंतंसि) प्रत्येक घर शब्द रहित हो जाने पर (पविरल-
माणुसंसि) एवं स्थलों को मनुष्यों के संचार से रहित हो जाने पर
अथवा उनको अत्यल्प मनुष्यों के संचार वाले होने पर दुवे कुम्मगा आ-

‘तए णं ताओ मयंगतीरदहाओ’ इत्यादि।

टीकार्थ—(तए णं) त्थार पछी (अन्नया कयाइं) केअ ओइ वणते (ताओ
मयंगतीरदहाओ) मृत गंगातीर दुदभांथी (सूरियंसि चिरत्थमियंसि) सूर्यास्त
पछी णहु वणते (लुलियाए संझाए) तेमण संध्याकाण भाइ सूवाने
वणत थं गथे हुते (णिसंतपडिणिसंतंसि) अने दरेके दरेके घरभांथी भाणु-
सेने घोंघाट णंध थं गथे (पविरलमाणुसंसि) अने आसपासनी जज्याओ
भाणुसेनी अवरजवर ओइदम णंध थं गं अथवा तो ओछी थं गं (दुवे

भिलापिणौ आहारं गवेस्यमाणौ=अन्वेपयन्तौ 'सणियं २' शनैः शनैः शृगालादि-
घातकजीवमयान्मन्दं मन्दम् उत्तरतः=जलान्निःसृत्य भूमावुपरिचरतः स्मे-
त्यर्थः, तस्यैव मृतगङ्गातीरहृदस्य 'परिपेरंते' परिपर्यन्ते निकटप्रदेशे तटे 'णं'
वाक्यालंकारे सर्वतः=सर्व दिग्बिदिक्षु समान्ताद्=सर्वथा 'परिघोलेमाणा २'
परिधूर्णमानौ २ पुनः पुनः परिभ्रमन्तौ 'वित्ति' वृत्तिम्=उदरपूर्ति 'कप्पेमाणा'
कल्पयन्तौ=विचिन्तयन्तौ विहरतः आस्ताम् ॥ सू. ४ ॥

सूत्रम्—तयणंतरं च णं ते पावसियालगा आहारत्थी जाव
आहारं गवेसमाणा मालुयाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्ख-
मिक्का जेणेव मयंगतीरे दहे तणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंते णं परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा
विहरंति, तए णं ते पावसियालगा १ कुम्मए पासंति, पासित्ता जेणेव
ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू. ५ ॥

टीका—'तयणंतरं च' इत्यादि। तदनन्तरं च खलु तौ पावसियालगा
आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) दो कच्छप आहार के अर्थी
होकर आहारकी गवेसमा में धोरे २ ऊपर आवे। अर्थात् जल से निकल
कर बाहर ऊपर जमीन पर आवे। (तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं
सर्वथा समंता परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा विहरंति) और उसी
मृत गंगातीर हृद के समोप दिशाओं और विदिशाओं में इधर से उधर बार
२ घूमने और अपने उदर की पूर्ति का विचार करने लगे ॥ सू. ४ ॥

'तयणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ॥

टीकार्थ—(तयणंतरं च) इस के बाद (ते पावसियालगा) वे पापिष्ठ शृगाल

कुम्भगा आहारत्थी आहारं गवेसमाणा सणियं २ उत्तरंति) त्थारे जे डायणाओ
ओराक भेणववानी छच्छथी ओराकनी शोधमां धीमे धीमे पाणीमांथी णडार निक्खीने
जमीन उपर आव्या. (तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं सर्वथा समंता
परिघोलेमाणा २ वित्ति कप्पेमाणा विहरंति) अने मत गंगातीर हृदनी नल्लकना
प्रदेशमां ओटवे डे डिनारा उपर ओमेर दिशाओ अने विदिशाओमां आभ तेम
वारंवार इरवा लाग्या, तेमज भूभशात इरवाने विचार इरवा लाग्या, ॥ सूत्र ४ ॥

'तयणंतरं च ते पावसियालगा' इत्यादि ।

टीकार्थ—(तयणंतरं च) त्थार पथी (ते पावसियालगा) पाप शृगालो

आहारार्थिनौ यावद् आहारं गवेषयमाणौ मालुकाकच्छकात् 'पडिनिक्खमंति' प्रतिनिष्क्रमतः=प्रतिनिर्गतौ, 'पडिनिक्खमिता' प्रतिनिष्क्रम्य= यत्रैव मृतगङ्गातीरो हृदस्तत्रैव उपागच्छतः, उपागत्य मृतगङ्गातीरहृदस्य परिपर्यन्ते तटभागे धूर्णमानौ वृत्तिं कल्पयन्तौ विहरतः । ततःखलु तौ पापशृगालौ तौ कूर्मकौ पश्यतः, दृष्ट्वा यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधारयतां गमनाय गन्तुं समुत्सुकौ जातौ ॥ सू. ५ ॥

मूलम्—तएणं ते कुम्मगा ते पावसियालए एज्जमाणे पासंति, पासित्ता भीता तत्थो तसिया उव्विग्गा संजायभया हत्थे य पादे य गीवाए य सएहिं २ काएहिं साहरंति, साहरित्ता णिच्चला णिप्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति. ॥ सू. ६ ॥

(आहारत्थी) आहार के अर्थी होकर (जाव आहारं गवेषमाणा) यावत् आहार की गवेषणा करते हुए (मालुकाकच्छयाओ पडिनिक्खमंति) उस मालुकाकच्छ से निकले (पडिनिक्खमिता जेणेव मयंगतीरे दहे) निकल कर जहां वह मृतगंगातीर हृद था (तेणेव उवागच्छंति) वहां आये (उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीरहृदस्य परिपेरत्तेणं परिघोलेमाणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) आकर वे उसी मृतगंगातीर हृद के तट पर इधरसे-उधर घूमने लगे और उदरपूर्ति करने का विचार करने लगे और (तएणं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति) इतने में उन दोनों पापी शृगालोंने उन दोनों कच्छपोंको देखा पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) देखकर वे दोनों के दोनों जहां वे कच्छप थे वहां जाने के लिये उत्कंठित हो गये ॥ सू. ५ ॥

(आहारत्थी) आहार भेजवानी धृष्टथी (जाव आहारं गवेषमाणा) आहारनी शोध करता (मालुका कच्छयाओ पडिनिक्खमंति) मालुका कच्छनी ओहोर नीकल्या. (पडिनिक्खमिता जेणेव मयंगतीरे दहे) ओहार आवीने न्यां मृत गंगातीर हृद हुतुं (तेणेव (उवागच्छंति) त्यां आन्या. उवागच्छित्ता तस्सेव मयंगतीरहृदस्य परिपेरत्तेणं परिघोले माणा २ वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति) आवीने मृत गंगातीर हुदना कांठे आभ तेम आंटा भारता भूजने शांत करवाने विचार करवा लाग्या. (तए णं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति) ओज वजते अने पापी शृगालोनी नजर अने कायणाओ उपर पडी. (पासित्ता जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) नजर पडतां ज अने शृगालो त्यां जवा भाटे तत्पर थछ गया. सू. ५ ।

टीका—‘तएणं ते’ इत्यादि । ततः खलु तौ कूर्मकौ इदं कर्तृपदं तौ पापशृगालकौ एजमानौ=चलन्तौ आगच्छन्तौ पश्यतः, दृष्ट्वा (तौ कूर्मकौ) भीतौ त्रस्तौ, त्रसितौ उद्विग्नौ संजातभयौ भीतादिशब्दाः पूर्व व्याख्याताः भूत्वेति शेषः, हस्तौ च पादौ च ग्रीवां च ‘सएहिं २ स्वके स्वके स्वकीये स्वकीये ‘काएहिं’ काये=शरीरे ‘साहरंति’ संहरतः=संकोचयतः शृगालोभयभयादात्मनस्त्राणाय स्वदेहाभ्यन्तरे प्रतिनिवेशयतः स्मेत्यर्थः॥ ‘साहरित्ता’ संहृत्य स्वस्वाङ्गानि शरीरान् नलीनानि कृत्वा बाह्यसंवरणानन्तरमिति भावार्थः, तौ कूर्मकौ ‘निचञ्चौ’ निश्चलौ=स्थिरौ, ‘णिप्फंदा’ निःस्पन्दौ चलनरहितौ, तुसिणीया’ तूष्णीकौ वाग्व्यापाररहितौ भूत्वा ‘संचिद्धंति’ संतिष्ठतः संस्थितौ ॥ सू. ६ ॥

मूलम्—तए णं ते पावसियालया जेणेव ते कुम्मगा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता ते कुम्मगा सव्वओ समंता उव्वत्तति,

‘तएणं ते कुम्मगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते कुम्मगा) उन दोनों कच्छपोंने (ते पावसियालए) उन पापी शृगालोंको (एज्जमाणे) आते हुए ज्यों ही (पासंति) देखा तौ वे (पासित्ता) देखकर (भीया तत्था तसिया उद्विग्गा संजायभया हत्थे य, पादे य, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) भयभीत हो गये—त्रसित हो गये, उद्विग्न हो गये, रोम २ में उनके भय व्याप्त हो गया ऐसा हो गये और हाथों को, पैरों को तथा गर्दन को अपने २ शरीर में उन्होंने संकुचित कर लिया । (साहरित्ता निचल्ला णिप्फंदा तुसिणीया संचिद्धंति) संकुचित करके फिर वे निश्चल हो गये, चलन क्रिया से रहित हो गये और चुपचाप ठहर गये ॥ सू. ६ ॥

‘तए णं ते कुम्मगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार णाह (ते कुम्मगा) जेने डायणाओओ (ते पावसियालए) पापी शृगालोने (एज्जमाणे) न्यारे आवता (पासंति) नेया त्थारे (पासित्ता) तेभने नेधने (भीया तत्था तसिया उद्विग्गा संजायभया हत्थेय, पादेय, गीवाए य, सएहिं २ काएहिं साहरंति) लयलीत थध गयां, संत्रस्त थध भया, न्याडुण थध गया, तेभना शरीरना आलु आलुमां लय न्यापी गये अने तेओओ डायोने, पणोने तेभज भोने पोताना शरीरमां संडोयी दीधां. (साहरित्ता निचल्ला णिप्फंदा तुसिणीया संचिद्धंति) संडोय्या णाह तेओ निश्चण णनी गया स्थिर थधने तेओ चुपचाप त्यां ज पडी रह्या. सू ॥ ६ ॥

परियत्तेति आसारेति संसारेति चालेति घट्टेति फलेति खोभेति
णहेहिं आलुपंति दंतेहि य अक्खोडेति नो चेव णं संचाएति, तेसिं
कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वावाहं वा उप्पाएत्तए-
छविच्छेयं वा करेत्तए ॥ सू. ७ ॥

टीका—‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि। ततः खलु तौ पापशृगालकौ
यत्रैव तौ कूर्मकौ तत्रैवोपागच्छतः तदनन्तरं तयोः कच्छपयोः समीपे तौ
शृगालौ गतावित्यर्थः। उपागत्य=कच्छपयोः समीपे आगत्य, तौ शृगालौ तौ
कूर्मकौ रात्रिः समन्ताद् ‘उव्वत्तेति’ उद्धर्तयतः=अधः प्रदेशमुपरि कुरुतः
‘परियत्तेति’ परिवर्तयतः=पूर्व यथाऽवस्थितं—तथैव पुनः कुरुतः, उपरि कृतं गात्र-
मधः कुरुत इत्यर्थः। ‘आसारेति’ आसारयतः=यस्मिन्स्थाने तयोरेकैकस्य
शरीरं स्थितमासीत् ततो मनागपसारयतः, ‘संसारेति’ संसारयतः=पुनः
पुनः स्थानान्तरं प्रापयतः। ‘चालेति’ चालयतः कम्पयतः, ‘घट्टेति’ घट्टयतः

‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते पावसियालया) वे दोनों पापी
शृगाल (जेणेव ते कुम्मगा) जहाँ वे दोनों—कच्छप थे—(तेणेव उवागच्छंति)
वहाँ पर आये—उवागच्छिता ते कुम्मगा सव्वओ समन्ता उव्वत्तेति) आकर
के उन्होंने उन कूर्मों को सब प्रकार से अच्छी तरह उद्धर्तित किया—
उन्हे नीचे से ऊँचा किया—पलटा—(परियत्तेति) परिवर्तित किया—
जिस स्थितिमें वे पहिले पड़े हुए थे उसी स्थिति में उन्हे पुनः कर
दिया (आसारेति) उनके स्थान से उन्हे कुछ २ आगे चलाया
—(संसारेति) दूसरे स्थान पर ले जाकर रख दिया
(चालेति) वहाँ उन्हे हिलाया (घट्टेति) अपने दोनों आगे के

‘तएणं ते पावसियालया’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार भाद (ते पावसियालया) जेणे पापी शृगालो (जेणेव
ते कुम्मगा) न्यारे ते कायभाओ उता (तेणेव उवागच्छति) त्यां गया (उवागच्छिता ते
कुम्मगा सव्वओ समन्ता उव्वत्तेति) त्यां आवीने तेओओ कायभाओने सारी
पेठे नीचे उपर क्थी. (परियत्तेति) परिवर्तित क्थी—जे स्थितिमां पडेलां उतां
ते जे स्थितिमां इरी भूडी दीधां. (आसारेति) तेओ न्यां पड्या उता त्यांथी
थोडा आगण जसेड्या, (संसारेति) तेओने जीज स्थाने भूडी दीधा. (चालेति)
त्यां भूडीने तेमने उदाव्या, (घट्टेति) पोताना आगण जेने पगोथी तेमने स्थ

अग्रिमचरणभ्यां स्पृशतः 'फंदेति' स्पन्दयतः ईषच्चलितं कुरुतः, 'खोमेति' क्षोभयतः संचारं कारयितुं भयजनेकचेष्टां कुरुतः, इममेवार्थं स्पष्टी कुर्वन्नाह—'णहेहिं आलुपंति, दंतेहि य अक्खोडेति' नखैरालुम्पतः नखाघातैः, कृन्ततः, दन्तैश्चाऽऽस्फोटयतः दन्ताघातैश्च विदारयतः। किंतु नो चैवः खलु 'संचाएंति' शक्नुतः तयोः कूर्मकपोः शरीरयोः 'आवाहं' आवाधाम् ईषत् पीडां, वा 'पवाहं' प्रकृष्टपीडां वा, 'वावाहं' व्यावाधां विशिष्टपीडां वा 'उप्पाएत्तए' उत्पादयितुं 'छविच्छेयं' छविच्छेदं चर्मच्छेदम्, आकृतिविकृतिं वा 'करेत्तए' कर्तुम् ।

यद्यपि तौ शृगालौ नखदन्ताघातैः कूर्मकद्वयं पीडयितुं प्रवृत्तौ तथापि कापिक्षतिस्तयो नाभूदिति संक्षिप्तार्थः ॥ सू. ७ ॥

चरणो से उन्हे लूवा । (फंदेति) घाद में उन्हे कुछ २ आगे सरकाया— (खोमेति) उन्हे चलाने के लिये उन्होंने वहां भय जनक चेष्टा भी की (णहेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खोडेति नो चैव णं संचाएंति)—नखों से उन्हे विदारा भी दांतों से उन्हे काटा भी, परन्तु वे समर्थ नहीं हो सके (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वावाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) उन कूर्मों के शरीर में थोड़ी सी भी पीडा पहुँचाने के लिये प्रबल पीडा पहुँचाने के लिये विशिष्ट पीडा पहुँचाने के लिये । और न उनके छविच्छेद-चर्मच्छेद-करने के लिये—आकृति को विकृत बनाने के लिये समर्थ हो सके । तात्पर्य यद्यपि वे दोनों शृगाल नव और दांतों से उन दोनों कच्छपों के उपर प्रहार करने में जुट गये तो भी वे उनका कुछ भी बिगाड नहीं कर सके ॥ सू. ७ ॥

क्यों. (फंदेति) त्थार पछी तेमने थोडा आगण भसेउथा (खोमेति) तेमने थलाववा भाटे तेओओ लयोत्पाहक चेष्टाओ पाणु करी (ण हेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खो- डेति नो चैव णं संचाएंति) नजोथी झुडवा भाटेनी तेमज्झ हांतोथी डापी नाभयानी डेशिश्च पाणु तेओ व्यर्थ साजित थछ. (तेसिं कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा पवाहं वा वावाहं वा उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा करेत्तए) ते डायणा- ओना शरीरने सडिज्झ कण्ट आपवामां वधारे कण्ट आपवामां, तेमना चर्मभागने झुडगमां अने आकृतिने विकृत जनाववामां जने शृगादो शक्तिमान थछ शक्या नहीं डडेवानो हेतु ओ छे डे जने शृगादोओ पोताना नभ्य अने हांतोना लयंकर प्रहारो कर्या छतां ओ जने डायणाओने सडिज्झ पाणु धण्ड पडोंयाडवामां समर्थ थछ शक्या नही. ॥ सूत्र ७ ॥

मूलम्—तएणं ते पावसियालया एए कुम्मए दोच्चंपि तच्चंपि, सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए, ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्केति, पच्चोसक्किता एगंतमवक्कमंति, एगंतमवक्कमिता णिच्चला णिप्फन्दा तुसिणिया संचिडंति ॥ सू. ८ ॥

टीका—‘तएणं ते पावसियालया एए कुम्मए’ इत्यादि । ततः खलु तौ पापश्रृंगालकौ (इदं कर्तृपदं) एतौ ‘दोच्चंपि’ द्वितीयमपि द्वितीयवारमपि ‘तच्चंपि’ तृतीयमपि तृतीयवारमपि मुहुर्मुहुरित्यर्थः, ‘सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव’ सर्वतः समन्ताद् उद्वर्तयतः यावत् ‘नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए’ नो चैव खलु शक्नुतः यावत् कर्तुम्, अनन्तरमत्रोक्तप्रकारेणोद्वर्तनादिभिर्भय-

‘तएणं ते पावसियालया, इत्यादि ।

टीकार्थ— (तएणं) इसके बाद—अर्थात् जब वे पापी श्रृंगाल उन कच्छपों के शरीर में कुछ भी क्षति नहीं पहुँचा सके तब (ते पावसियालया) वे पापी दोनों श्रृंगाल (एए कुम्मए) इन दोनों कच्छपों को (दोच्चंपि तच्चंपि सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव नो चेव णं संचाएंति, जाव करेत्तए) दुबारा तिवारा भी—अर्थात् बारंबार सब प्रकार से उन्हें उद्वर्तित करने लगे—परिवर्तित करने लगे, आसारित करने लगे, संसारित करने लगे—कम्पित करने लगे—घट्टित करने लगे, स्पन्दित करने लगे, क्षुभित करने लगे, और उनके पास भयजनक चेष्टा भी करने लगे इत्यादि—अनन्तर सूत्रोक्त सब प्रकार का कार्य वहाँ उन्होंने किया परंतु

‘तएणं ते पावसियालया, इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्थार पछी ओटवे के ल्यारे तेओ अने पापी श्रृंगालो कायभाओना शरीरने सडिअ पणु धन पडोआडी शक्या नहि त्थारे (ते पावसियालया) तेओ अने पापी श्रृंगालो (एए कुम्मए) अने कायभाओने (दोच्चंपि तच्चंपि सव्वओ समंता उव्वत्तेति जाव नो चेव णं संचाएंति जाव करेत्तए) भीअ वार अने त्रीअ वार ओटवे के वारवार अधी जानुअथी अने अधी रीते तेओने उद्वर्तित तेमअ परिवर्तित करवा लाज्या, आसारित करवा लाज्या, संसारित करवा लाज्या, उदाववा लाज्या, घर्षित करवा लाज्या, स्पन्दित करवा लाज्या, क्षुभित करवा लाज्या अने तेमनी पासे लयोउत्थादक ओट्याओ पणु करवा लाज्या,

जनकव्यापारैः क्षोभयितुं नखदन्ताघातैश्च पीडयितुं तत्परौस्तस्तथापि तयोः
 कूर्मकयोः कामपि पीडामाकृते वैरूप्यं वा कर्तुं न शक्नुत इत्यर्थः। ताहे' तदा
 (तौ गगालौ) 'संता' श्रान्तौ शरीरतः स्थग्नौ, 'तंता' तान्तौ मनसा खिन्नौ,
 'परितंता' परितान्तौ सर्वथा खिन्नौ, अतएव 'निर्विन्नौ' निर्विण्णौ निर्वेदं
 प्राप्नो, उदासीनौ 'समाणा' सन्तौ 'सणियं २' शनैः शनैः, 'पच्चोसक्के'ति' प्रत्यवष्व-
 ष्वकेते=प्रत्यावृत्तौ भवतः, 'पच्चोसक्किता' प्रत्यवष्वष्वक्य=प्रत्यावृत्तौ भूत्वा प्रतिनिवृत्तौ
 भूत्वेत्यर्थः, 'एगंतमवक्कमंति' एकान्तमपक्रामतः सर्वथाऽपमरतः दूरं गच्छतः।
 'एगंतमवक्कमिता' एकान्तमपक्राम्य सर्वथाऽपसृत्य दूरंगत्वेत्यर्थः निश्चलौ निः-
 स्पन्दौ तूष्णीकौ (भूत्वा) संतिष्ठतः। निश्चलादिशब्दा अस्मिन्नेवाध्ययने
 पूर्वं व्याख्याताः ॥ सू. ८ ॥

जब वे इन उद्धर्तन आदि व्यापारों द्वारा उन्हें पीडित करने के लिये
 --समर्थ नहीं हो सके--उन्हें किसी भी प्रकार की पीडा पहुँचाने
 के लिये तथा उनकी विरूपावस्था करने के लिये शक्तिसंपन्न नहीं
 हो सके--(ताहे संता तंता परितंता निर्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्के'ति
 पच्चोसक्किता एगंतमवक्कमंति एगंतमवक्कमिता निश्चला निष्फंदा तुसिणीया
 संचिट्ठंति) तब शरीर से श्रान्त, मन से क्लान्त--खेद खिन्न और परितप्त,
 सर्वथा खिन्न बने हुए वे निर्विण्ण--उस कार्य से उदासीन हो गये और धीरे
 २ वहाँ से वापिस लौट आये। वापिस लौटकर बाद में वे फिर एकान्त
 स्थान में चले गये अर्थात् दूर चले गये। दूर जाकर फिर वे निश्चल
 और निष्पंद होकर चुपचाप बैठ गये ॥ सू. ८ ॥

आ गंधी डियाओथी उद्धर्तन वगेरे व्यापारेथी तेमने क्षुलित करवाभां डे नअ
 हांत वगेरेथी तेमने पीडित करवाभां तेओ समर्थ थध शक्या नडि, तेमज तेमने पीडा
 पडोआडीने विदृत करवानुं सामर्थ्य धरावी शक्या नडि,--(ताहे संता तंता परि-
 तंता निर्विन्ना समाणा सणियं २ पच्चोसक्के'ति, पच्चोसक्किता एगंतमव-
 वक्कमंति एगंतमवक्कमिता निश्चला निष्फंदा तुसिणीया संचिट्ठंति)
 त्यारे शरीरथी श्रान्त, मनथी क्लान्त, जेह युक्त तेमज परितप्त--जेकहम उदास मनथी
 तेओ निर्विण्ण थध गया अने धीमे धीमे त्यांथी पाछा-इयां अने पाछा इरीने
 ओकांत स्थानभां दूर जता रह्या. दूर जधने तेओ निश्चल अने निष्पंद थधने
 चुपचाप जेसी गया. ॥ सू. ८ ॥

मूलम्—तत्थ णं एगे कुम्मगे ते पावसियालए चिरंगए दूरंगए जाणित्ता सणियं २ एगं पायं णिच्छुमइ ॥ सू. ९॥

टीका—‘तत्थ णं एगे’ इत्यादि, तत्र खलु एकः कूर्मकस्तौ पापशृंगालकौ चिरं गतौ बहुकालाद् गतौ, दूरं गतौ ‘जाणित्ता’ ज्ञात्वा शनैः शनैरेकं पादं ‘णिच्छुमइ’ निःक्षिपति बहिष्करोति. ॥ सू. ९ ॥

मूलम्—तए णं ते पावसियाला तेणं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति, पासित्ता ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्धं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति, दंतेहिं अक्खोडेंति, ततो पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेति, आहारित्ता तं कुम्मगं सब्बओ समंता उव्वत्तंति जाव नो चेव णं संचा इति जाव करेत्तए, ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति, एवं चत्तारिवि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ, तएणं ते पावसियालगा तेणं कुम्मएणं गीवं णीणियं पासति, पासित्ता सिग्धं चवलं ६ नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेंति, विहाडित्ता तं कुम्मगं जीवियाओ ववगेवेति, ववरोवित्ता मंसं च सोणियं च आहारेति ॥ सू. १० ॥

‘तत्थ णं एगे कुम्मगे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तत्थ णं) वहां (एगे कुम्मगे) एक कच्छपने (ते पावसियालए) वे दोनों पाप शृंगाल (चिरंगए) बहुत समय हो चुका है (दूरंगए) बड़ी दूर चले गये होंगे ऐसा (जाणित्ता) जानकर (सणियं २ एगं पायं णिच्छुमइ) धीरे धीरे अपना एक पैर बाहर निकाला ॥ सू. ९ ॥

‘तत्थ णं एगे कुम्मगे, इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएणं) त्यां (एगे कुम्मगे) ओक क्षयणाओ (ते पावसियालए) पापी शृंगाओने (चिरंगए) अहु वणत थयो छे. (दूरंगए) तेओ अत्यार दग्गी तो अहु दूर जता रह्या दुशे आभ (जाणित्ता) जाणीने (सणियं सणियं एग पायं णिच्छुमइ) धीमे धीमे पोताने ओक पग अडार डाढ्यो. ॥ सूत्र ९ ॥

टीका--‘तएणं ते इत्यादि । ततः खलुतौ पापशृगालौ तेन कूर्मकेण शनैःशनैरेकं पादं, ‘णीणियं’ नीतं बहिः प्रापितं पश्यतः । कूर्मकेण शनैर्बहिष्कृतमेकं चरणं शृगालौ पश्यतः इत्यर्थः । ‘ताए’ तथा लोकप्रसिद्धयाशृगाल संबन्धिना, ‘उक्किट्ठया’ उत्कृष्टया, ‘गईए’ गत्या ‘सिग्घं’ शीघ्रं, ‘चवल’ चपलं=चंचलं, ‘तुरियं’ त्वरितं=त्वरायुक्तं ‘चंडं’ चण्डं=तीव्रं, प्रखरमित्यर्थः ‘जवियं’ जवितं=धावितं, वेगियं’ वेगितं=वेगयुक्तं अत्र शीघ्रादयः क्रियाविशेषणानि यत्रैव स कर्मकस्तत्रैवोपागच्छतः । उपागत्य तस्य खलु कूर्मकस्य ‘तं पायं’ तं पादं नखैः ‘आलुपंति’ आलुम्पतः=कृन्ततः, दन्तैः ‘अक्खोडे’ति’ आस्फोटयतः=खण्डयतः, ‘तओ पच्छा’ ततः पश्चात्=तदनन्तरं मांसं च शोणितं च ‘आहारेंति’ आहारयतः-आहार कुरुतः=भक्षयतः ।

‘तएणं ते पावसियाला’ इत्यादि ।

टीकार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते पावसियाला) उन दोनों पापी शृगालोंने (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति) उस कूर्मके द्वारा धीरे २ एक चरण बाहिर निकाला हुआ देखा (पासित्ता-ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) देखकर वे दोनों उस उत्कृष्ट गति से शीघ्र ही चपल-चंचल-त्वरायुक्त होकर प्रखर रूप से बड़े वेग से दौड़े । सो जहाँ वह कच्छप था वहाँ पहुँच गये (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खोडे’ति) पहुँच कर उस कूर्म के उस पैर को नखों द्वारा छेदने लगे, दाँतो द्वारा खण्ड २ करने लगे । (तओ पच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) इसके बाद उसके मांस खाने लगे और शोणित पीने लगे (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ समंता

‘तएणं ते पावसियाला’ इत्यादि ।

टीकार्थ--(तएणं) त्य २ बाद (ते पावसियाला) उनके पापी शृगालोंने (ते णं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं णीणियं पासंति) ते प्रायणाने ओक पण भटार डाढतां जेथे. (पासित्ता ताए उक्किट्ठाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जवियं वेगियं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) जेतानी साथे ७ ७ने शृगालो उत्कृष्ट गतिथी शीघ्र चपल थईते प्रायणानी तरङ्ग धर्या अने प्रायणानी प्रासे पडोन्था. (उवागच्छित्ता तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुपंति दंतेहिं अक्खोडे’ति) पडोन्थीने प्रायणाना पणने नजोथी झुडवा लाग्या अने दाँतोथी छेडे छेडा करवा लाग्या. (तओपच्छा मंसं च सोणियं च आहारेंति) त्यार पछी तेमनुं मांस खावा लाग्या अने लोडी पीवा लाग्या. (आहारित्ता तं कुम्मगं सव्वओ

‘आहारित्ता’ आहारयित्वा, तं कूर्मकं सर्वतः समन्ताद् उद्वर्तयतः यावत् नो चैव खलु शक्नुतः यावत् कर्तुं, तदा द्वितीयमपि अक्रामतः, तं कूर्मक-मित्याद्यपक्रामन् इत्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः चरणैकमक्षणानन्तरं पुनस्तौ शृगालौ, अवशिष्टत्रितयचरणकं कूर्मकं सर्वतः समन्तादुद्वर्तनपरिवर्तनमनागपसारणादिभिर्व्यापारैः क्षोभयितुं तथा—नखदन्ताघातैश्छिन्नं खण्डितं च कर्तुं प्रयत्नमानौ, न शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कामपि बाधां कर्तुं, तदा श्रान्तौ निर्वेदं प्राप्तौ तौ शृगालौ द्वितीयवारमपि परावृत्त्य दूरमपसरत इति ।

‘एवं चत्वारि वि पाया जाव २ गीवं णीणेइ’ एवं चतुरोऽपि पादान् यावत् शनैः शनैः ग्रीवां नयति । एवम्=उक्तक्रमेण स कूर्मकस्तौ शृगालौ दूरं उव्वत्तेति) खाकरके फिर उन्होंने उस कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा पल्टा । (जाव नो चैव णं संचाएंति करेत्तए) परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी प्रकार की पीड़ा आदि को करने में समर्थ नहीं हो सके । (ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति) तब दुवारा भी उन्होंने उस पर आक्रमण किया । इसका भाव यह है कि जब उन्होंने उसका एक चरण भक्षण कर लिया, तब उसके बाद अवशिष्ट तीन चरण वाले कच्छप को सर्व प्रकार से और सब तरफ से उद्वर्तन, परिवर्तन, मनागपसारण आदि व्यापारों द्वारा क्षुभित करने का तथा नखदन्तादि आघातों द्वारा छिन्न और खण्डित करने का प्रयत्न किया— तो भी वे उस कच्छप के शरीर में किसी भी प्रकार की बाधा करने के लिये समर्थ नहीं हो सके । तब श्रान्त और निर्वेद को प्राप्त होकर वे दोनों के दोनों शृगाल दुवारा भी लौटकर बहुत दूर चले गये । (एवं चत्वारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ) उस कच्छपने इसी तरह

समन्ता उव्वत्तेति) आधा पछी शृगालोये ते कायणाने आभ तेम उपर नीये परिवर्तित करवा लाया. (जाव नो चैव णं संचाएंति करेत्तए) पणु तेयो तेना शरीरने सडेण पणु पीडा पडोयाडी शक्या नडि. (ताहे दोच्चंपि अवक्कमंति) त्यारे णीए वार पणु तेयोये कायणा उपर डुमलो क्यो. कडेवानो डेतु ये छे डे ज्यारे तेयोयो कायणानो अेक पण आधा त्यारे त्रणु पणवाणा कायणाने सर्व प्रकारे योमेरथी उद्वर्तन, परिवर्तन मनागपसारणु वगेरे क्रियायो वडे क्षुब्धित करवानो तेमज नथ हांत वगेरेना प्रहारो वडे छिन्न अने अंडित करवानो प्रयत्न क्यो छतांये तेयो कायणाना शरीरने कोधपणु जतनी पीडा पडोयाडवामां समर्थ थछ शक्या नडि. त्यार पछी आंत कडांत थयेला शृगालो णीए वार पणु पाछा इरीने दूर जाता रह्या. (एवं चत्वारि वि पाया जाव सणियं २ गीवं णीणेइ)

ગતૌ વિજ્ઞાય દ્વિતીયં પાદં બહિષ્કરોતિ=તતસ્તૌ શૃગાલૌ પુનરતિશીઘ્રગત્યા
કૂર્મકાન્તિકમાગત્ય તં પાદં નચૈરાચ્છિધ્ય દન્તૈશ્ચ સ્વઙ્કશઃ કૃત્વા તદીયમાંસ-
શોણિતં ભક્ષયતઃ । એવમેવ તસ્ય કર્મકસ્ય ચતુરોઽપિ પાદાન ભક્ષયતઃ । અથો-
ક્તક્રમેણ પુનસ્તૌ શૃગાલૌ દૂરં ગતૌ વિજ્ઞાય સ કૂર્મકઃ શનૈઃ શનૈર્ગ્રીવાં નયતિ બહિષ્કરોતિ ।

તતઃ સ્વલુ તૌ પાપશૃગાલકૌ તેન કૂર્મકેણ ગ્રીવાં નીતાં પશ્યતઃ, દૃષ્ટ્વા
'સિઘ્યં' શીઘ્રં 'ચવલં' ચપલં ૬ નચૈઃ દન્તૈઃ કવાલં' કપાલં=કચ્છપસ્ય પૃષ્ઠભાગં

સે અપને ચારોં પૈરોંકો સી ઓર ગ્રીવા કો ધીરે ૨ બાહર નિકાલા--
કહનેકા હેતુ-ઇસકા ઇસ પ્રકાર હૈ । કિ જબ વે દોનોં શૃગાલ વહાં સે લૌટકર
પીછે દૂર ચલે ગયે--તો-ઉસ કચ્છપ ને ઉન શૃગાલોં કો દૂર ગયા-
જાન કર અપને દૂસરે પૈર કો બાહર નિકાલા તબ બાહિર નિકલે
હુઅ ઉસ દૂસરે પૈર કો દેસકર વે શૃગાલ બહુત હી શીઘ્ર ગતિ સે ઉસ
કચ્છપ કે પાસ આ ગયે ઓર આકર ઉસકે ઉસબાહિર નિકલે હુઅ પૈર
કો નચોં સે કાટકર ઓર દાંતો સે સ્વઙ્ક ૨ કર ઉસકે સૂન ઓર માંસ
કો સ્વાને પીને લગ ગયે । ઇસી ક્રમ સે ઉન્હોંને ઉસ કે ચારોં ચરણોં કો
સ્વા લિયા-- । પૂર્વોક્ત ક્રમ કે અનુસાર ઉન દોનોં શૃગાલોં કો દૂર
ગયા જાનકર ઉસ કચ્છપને ધીરે ૨ અપની ગ્રીવા કો બાહિર નિકાલા
(તણ્ણં તે પાપસિયાલગા તેણં કુમ્મેણંનીણિયં પાસંતિ પાસિત્તા સિઘ્યં
ચપલં ૬ નહેહિં દંતેહિં કવાલં વિહાડેતિ) ગ્રીવા કો બાહિર નિકલી હુઈ
દેસકર વે પાપી શૃગાલશીઘ્ર ગતિ સે અત્યંત-ચપલ હોકર ઉસ કચ્છપ
કે પાસ આયે--ઔર આકર ઉન્હોંને નચોં સે તથા દાંતોં સે કાટકર

પંહેલાંની જેમ કાચબાએ ફરી ચારે પગ તેમજ મોં ખંડાર કાઢ્યું. એટલે કે બચારે
બંને શૃગાલો તે દૂર જતા રહ્યા ત્યારે તે કાચબાએ શ્રગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને
પોતાના બીજા પગને પણ ખંડાર કાઢ્યો. શૃગાલો એ બચારે કાચબાનો બીજો પગ
ખંડાર જોયો ત્યારે તેઓ શીઘ્ર અને ચપલ ગતિથી કાચબાની પાસે ધસી આવ્યા,
અને પાસે આવીને ખંડાર નીકળેલા તેના પગને નખોથી ફાડીને અને દાંતોથી કકડા કકડા
: ફરીને અને તેનું લોહી ને માંસને ખાવા પીવા લાગ્યા એવી રીતે તે પાપી શ્રગાલોએ તે
કાચબાના ચારે પગો ખાધા. થોડા વખત પછી બચારે શ્રગાલોને દૂર ગયેલા જાણીને કાચબાએ
પોતાની ડાક ધીમે ધીમે ખંડાર કાઢી. (તણ્ણં તે પાવસિયાલગા તેણં કુમ્મેણં
નીણિયં પાસંતિ પાસિત્તા સિઘ્યં ચવલં નહેહિં દંતેહિં કવાલં વિહાડેતિ)
ડાકને ખંડાર નીકળેલી જોઈને બંને પાપી શૃગાલો સત્વરે તે કાચબાની પાસે ધસી
આવ્યા અને આવીને તેઓએ નખોથી તેમજ દાંતોથી કાપીને તેમજ કકડે કકડા ફરીને

विहाडे'ति' विघटयतः सिग्वादि विहाडे'ति पर्यन्तपदसमुदायस्यायं भावार्थः
तौ शृगालौ शीघ्रगत्या कच्छपमयीपमागत्य बहिष्कृतां ग्रीवां नखैराच्छिद्य
दन्तैश्च खण्डशः कृत्वा कच्छपस्य पृष्ठभागं मस्तकं च विघटयतः=पृथक्
पृथक् कुरुतः। 'विहाडित्ता' विघटय्य कूर्मवरस्य पृष्ठभागं मस्तकं च पृथक् पृथक् २
कृत्वेत्यर्थः तं कूर्मकं जीविताद् प्राणेभ्यः 'ववरोवे'ति व्यपरोपयतः वियो-
जयतः, 'ववरोवित्ता' 'व्यपरोप्य=प्राणेभ्यो वियोज्य मांसं च शोणितं च
आहारयतः अक्षयतः ॥ सू. १० ॥

दृष्टान्तप्रदर्शनार्थमशुभाङ्गस्य कूर्मकस्य कथालुपवर्ण्य भगवान् सदृष्टान्तं
धर्मोपदेशं कुर्वन्नाह—'एवामेव समणाउसो !' इत्यादि ।

मूलम्—एवामेव समणाउसो ! जो अहं निगंथो वा निगंथीवा
आयरियउवज्झायाणं अंतिए पव्वइए समाणे विहरइ, पंच य से
इंदिया अगुत्ता भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४
हिलणिज्जे ५ परलोगे वि य णं आगच्छइ, बहूणि दंडणाणि जाव
अणुपरियट्ठइ जहा से कुम्मए अगुत्तिदिए ॥ सू. ११ ॥

और खंड २ कर उसके पृष्ठभाग को—विघटित कर दिया । “सिग्वादि
विहाडे'ति ” पर्यन्तपद समुदाय का यह भावार्थ है—उन दोनों शृगालोंने शीघ्रगति
से कच्छप के पास आकर के बाहर निकली हुई उसकी ग्रीवा को नख और
दांतों से काटकर तथा खण्ड २ कर उसके पृष्ठ भागको मस्तक को अलग २ कर
दिया (विहाडित्ता तं कूर्मकं जीविताओ ववरोवे'ति ववरोवित्ता मांसं च शोणियं
च आहारैति) अलग अलग उस कच्छपको उन्होंने प्राण रहित कर
दिया— प्राण रहित करके उसका मांस और शोणित खूब
मनमाना खाया ॥ सू. १० ॥

तेना कथाणने वज्जेरी नाण्युं. “सिग्वादि विहाडे'ति ” आ यः समूहोने अर्थ
आ प्रमाणे छि—अने शृगालोअने सत्वरें कायणानी पासे आवीने तेओअने नजो अने
दांतोथी कापीने तेमज्ज कड्डे कड्डा करीने तेनी डोऊना पृष्ठ लागने अने माथाने
जुहा जुहा करी नाण्यु. (विहाडित्ता तं कूर्मकं जीविताओ ववरोवे'ति, ववरो-
वित्ता मांसं च शोणियं च आहारैति) आभ जुहा जुहा कड्डा करीने ते काय-
णाने पापी शृगालोअने निष्प्राणु बनावी दीधा अने तेना मांस अने दोहीने भूण
धराध धराधने आधुं. ॥ सू. १० ॥

ટીકા—એવમેવ=અનેન પ્રકારેણ સ્વલુ ‘સમણાસો! શ્રમણાયુષ્મન્તઃ! અહો આયુષ્મન્તઃ શ્રમણા । યોઽસ્માકં નિર્ગન્થઃ=સાધુર્વા નિર્ગન્થી=સાધ્વી વા ‘આયરિયુવજ્જાયાણં’ આચાર્યોપાધ્યાયાનામ્, અન્તિકે પ્રવ્રજિતઃ સન્ વિહરતિ, યદિ પશ્ચ ચ તસ્યેન્દ્રિયાણિ ‘અગુત્તા’ અગુપ્તાનિ વિષયસેવનાર્થં વહિઃ પ્રવર્તિ-
તાનિ ભવન્તિ, સ સ્વલુ ઇહ ભવે=અસ્મિન્ લોકે વહૂનાં શ્રમણાનાં ૪ શ્રમ-
ણાદીનાં ચતુર્વિધસંઘસ્યેત્યર્થઃ ૫ હીલનીયઃ ૫ હત્યનન્તરં નિન્દનીયઃ શ્લિસનીયઃ
ગર્હણીયઃ પરિભવનીયઃ इत्येषां સંગ્રહઃ एषां પદાનાં વ્યાખ્યા પ્રાગુક્તા । પરલોકે નર-

इस प्रकार अगुप्ताङ्गवाले कर्मक की कथा प्रकट कर भगवान् धर्मोपदेश करते हुए कहते हैं। ‘एवामेव समणासो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(એવામેવ, इसी प्रकार से (समणासो) हे आयुष्मन्त श्रमणो ! (जो अहं निर्गन्थो वा निर्गन्थी वा आयरियुवज्ज्जायाणं अंतिए पव्वइए समणे विहरइ पंचय से इंदिया अगुत्ता भवन्ति) जो हमरा निर्गन्थ साधु अथवा साध्वीजन आचार्य उपाध्याय के पास प्रव्रजित होता हुआ विहार करता है । यदि उसकी पाचों इन्द्रियां अगुप्त हैं—विषय सेवन के लिये बहिःप्रवर्तित होती है— (से णं इहभवे चेव वहूणं समणाणं हीलणिज्जे-
परलोए वि य णं आगच्छइ वहूणि दंडणाणि जाव अणुपरियट्ठइ जहा से कुम्माए अगुत्तिदिए) तो वह इस भव में अनेक श्रमणों द्वारा—चतुर्विध संघ द्वारा—हीलनीय होता है, निंदनीय होता है, श्लिषनीय होता है गर्हणीय होता है और परिभवनीय होना है । इन समस्त पदों की व्याख्या

આ રીતે અગુપ્તાંગ વાળા કાચબાની કથા કહેતા ભગવાન ધર્મોપદેશ કરતાંકહે છે. ‘એવામેવ સમણાસો’ ! इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(એવામેવ) આ રીતે જ (સમણાસો) હે આયુષ્મન્ત શ્રમણો ! (જો અહં નિર્ગન્થો વા નિર્ગન્થીવા આયરિયુવજ્જાયાણં અંતિએ પવ્વ-
इए समणे विहरइ पंचयसे इंदिया अगुत्ता भवन्ति) જે અમારા નિર્ગન્થ સાધુ
કે નિર્ગન્થ સાધ્વી જનો આચાર્ય અથવા ઉપાધ્યાયની પાસે પ્રવ્રજિત થઈને વિહાર
કરે છે, અને જે તેની પાંચે ઇન્દ્રિયો અગુપ્ત છે એટલે કે વિષય-સેવન માટે બહાર
પ્રવૃત્ત થાય છે. (सेणं इहभवे चेव वहूणं समणाणं हीलणिज्जे ५ परलोए
वि य णं आगच्छइ वहूणि दंडणाणि जाव अणुपरियट्ठइ जहा से कुम्माए अगु
त्तिदिए) તો તે આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો વડે ચતુર્વિધ સંઘદ્વારા—હીલનીય હોય
છે, નિંદનીય હોય છે, શ્લિષનીય હોય છે, ગર્હણીય હોય છે. અને પરિભવનીય

કનિગોદાદૌ, અપિ ચ સ્વલુ આગચ્છતિ=પ્રાપ્નોતિ બહુનિ દંડનાનિ, યાવત્ અનુપર્ય-
ટતિ=પુનઃપુનઃ સસારકાન્તારે પરિભ્રમતિ, યથા સ કૂર્મકઃ અગુપ્તેન્દ્રિયઃ। અન્ન
નિર્ગ્રન્થો મિર્ગ્રન્થીત્યુપલક્ષણમ્—તેન શ્રાવકઃશ્રાવિકાઽપિ ચા સંગ્રાહ્યા, તયોરપિ
દેશતઃ પચેન્દ્રિયસંગોપનાધિકારાત્ ॥ સૂ. ૧૧ ॥

મૂલમ્—તદ્દર્શનં તે પાવસિયાલગા જેણેવ મે દોચ્છણ કુમ્મણ
તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ, ઉવાગચ્છિત્તા તં કુમ્મગં સઘ્વઓ સમંતા ઉઘ્વ-
ત્તેતિ જાવ દંતેહિં અક્ખોડેતિ જાવ કરેત્તણ, તદ્દર્શનં તે પાવસિયા-
લગા દોચ્છંપિ તચ્છંપિ જાવ નો સંચાણંતિ તસ્સ કુમ્મગસ્સ કિચિવિ
આવાહં વા પવાહં વો વાવાહં વા જાવ છવિચ્છેયં વા કરેત્તણ, તાહે
સંતા તંતા પરિતંતા નિઠ્ઠિવિન્ના સમાણા જામેવ દિસિં પાઉઠ્ઠમ્હયા
તામેવ દિસિં પડિગયા ॥ સૂ. ૧૨ ॥

ટીકા—તતઃ સ્વલુ તૌ પાપશ્રુગાલકૌ યત્રૈવં સ દ્વિતીયઃકૂર્મકસ્તત્રૈવો-
પાગચ્છતઃ, ઉપોગત્ય તં કૂર્મકં સર્વતઃ સમન્તાદુદ્ઘર્તયતઃ, ‘જાવ દંતેહિં અક્ખોડે’તિ

પહિલે કી જા ચુકી હૈં। તથા પરમવ મેં—નરક નિગોદ આદિ મેં—
વહ અનેક દંડોં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈં ઓર હસ અનાદિ અનન્ત સંસાર રૂપ
કાન્તાર મેં ભ્રમણ કરતા રહતા હૈં। જૈસે ઉસ અગુપ્ત હન્દ્રિય કર્મને અનેક
વિધ દુઃખોંકોં ભોગા હૈં। હસ મુત્ર મેં નિર્ગ્રન્થ ઓર નિર્ગ્રન્થી ઇન પદોં કે
ઉપલક્ષણ સે શ્રાવક ઓર શ્રાવિકાઓં કા મી ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈં
કયોં કી ઉન્હેં મી એક દેશ કી અપેક્ષા ઇન્દ્રિય ગોપન કા અધિકારી
કહા ગયા હૈં ॥ સૂ. ૧૧ ॥

હોય છે. આ બધા પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. તેમજ તે પર લોકમાં
પણુ નરક નિગોદ વગેરેમાં પણુ અનેક જાતની શિક્ષાને ધાત્ર થાય છે, અને તે આ
અનાદિ અનન્ત સંસાર રૂપી જંગલમાં ભ્રમણ કરતો રહે છે. જેમ તે અગુપ્ત
કાયબાએ અનેક દુઃખો અનુભવ્યાં છે તે જ પ્રમાણે તે પણુ અનેક કષ્ટો અનુભવે
છે. આ સૂત્રમાં નિર્ગ્રન્થ અને નિર્ગ્રન્થી આ બે પદોના ઉપલક્ષણથી શ્રાવક અને
શ્રાવિકાઓનું પણુ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. કેમકે તેમને પણુ એક દેશની અપે
ક્ષાએ ઇન્દ્રિય ગોપનના અધિકારી કહ્યા છે. ॥ સૂ. ૧૧ ॥

चाचद् दन्तैरास्फोटयतः, अयं भावार्थः—उद्धर्तनानन्तरं तौ शृगालौ परिवर्तन-
मनागपसारण—पुनः पुनः स्थानान्तरप्रापण—चालन घट्टनेषचालन—क्षोभणरूप-
विविधव्यापारैः संचाल्य नखैराच्छिद्य दन्तैः खण्डशः कुरुत इति 'जाव करेत्तए'
यावत् कर्तुम्, यद्यपि तौ शृगालौ नखदन्ताघातैः कूर्मकं पीडयितुं प्रवृत्तौ
तथापि न शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य कामपि बाधां चर्नच्छेदं वा कर्तुमित्यर्थः

‘तएण’ ते पावसियालगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) इसके बाद (ते पावसियालगा) वे दोनों पापी
शृगाल (जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) जहाँ वह द्वितीय
कच्छप था वहाँ गये (उवागच्छिता तं कुम्मए सव्वआ समंता उवत्ते-
ति, जाव दंतेहिं अक्खोद्धेति, जाव करेत्तए) वहाँ जाकर उन्होंने उस
कच्छप को सब प्रकार से और सब तरफ से उल्टा सीधा किया—यावत्
दांतों से उसे चोंथा (काटा) भी परन्तु वे उसके शरीर में किसी भी
प्रकार की बाधा करने में और उसके चर्म को छेदन करने में समर्थ
नहीं हो सके मतलब इसका इस प्रकार है—जब उन दोनों पापी-शृगालोंने
उस कच्छप को पल्य-नीचे के प्रदेश को ऊँचा किया—तो वे इतना ही
व्यापार कर विरत नहीं हुए—किन्तु उद्धर्तन के बाद उन्होंने उसे परिव-
र्तित भी किया—मनाग अपसारित भी किया—बार बार उसे एक
स्थान से दूसरा स्थान पर भी रखा, उसे कंपाया भी, अपने दोनों
आगे के पैरों से घट्टित भी किया, कुछ आगे और भी उसे सरकाया
—वहाँ भयजनक चेष्टाएँ भी की-नखों द्वारा उसे छेदित भी किया—

‘तएण’ ते ‘पावसियालगा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—(तएण) त्थार भाद (ते पावसियालगा) जने पापी शृगालो
(जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति) ज्थां जीले कायणे उतो
त्थां गया. (उवागच्छिता तं कुम्मगं सव्वओ समंता उवत्तेति जाव दंतेहिं
अक्खोद्धेति, जाव करेत्तए) त्यां ज्धने तेज्जोत्ते ते कायणाने ज्धी रीते आरे
आगुत्थी उट्ठो सीधा क्यो, अने दांतोत्थी तेने कायवानो प्रयत्न क्यो पणु तेज्जो काध
पणु रीते तेना शरीरने पीडा पछोन्नाउवाभां अने तेनी आभडीने काउवाभां समर्थ
थध शक्या नहि. ओटवे के ज्थारे जने पापी शृगालोत्ते ते कायणाने ज्धो क्यो-
नीचेना लागने उपर क्यो—आटवुं करीने ज तेज्जो विरम्या छाय तेम नहि पणु
उव्वर्तन पछी शृगालोत्ते तेने परिवर्तित क्यो, थोडा आगण जसेउयो बारंवार तेने
ओक स्थानेथी जील स्थाने लध गया, तेने उलाव्यो, जने आगणना पगथी तेने
घटित पणुक्यो, थोडा तेने आगण जसेउयो त्यां लयज्जक चेष्टाज्जो करी, नजो वडे

ततः खलु तौ पापशृगालौ द्वितीयमपि=द्वितीयवारमपि तृतीयमपि=तृतीयवारमपि, यावत् अत्र यावच्छब्दादयमर्थो बुध्यते, नौ शृगालौ यथोक्त-प्रयासैस्तस्य कूर्मकस्य शरीरे कांचिदपि बाधां चर्मच्छेदमाकृतिवैरूप्यं वा कर्तुमक्षमौ तदा पुनर्द्वितीयवारमप्युद्धर्तनादिभिः संचाल्य नखदन्ताघातैः पीडयितुं प्रवृत्तौ, किंतु कूर्मकस्य शरीरे पूर्ववत् कांचिदपि बाधां हानिं वा कर्तुमक्षमौ, तदा पुनस्तृतीयवारमप्युद्धर्तनादिभिः संचाल्य पूर्ववन्नखैश्छेत्तुं दन्तैश्च खण्डशः कर्तुं प्रवृत्तौ, इति । यदा नो शक्नुतस्तस्य कूर्मकस्य कांचिदपि आबाधां वा प्रबाधां वा व्याबाधां वा उत्पादयितुं छविच्छेदं वा कर्तुम् । एतत् सुगमम् ॥

दांतो से उसे चींथा (काटा) भी इस तरह वे इन विविध व्यापारों द्वारा उस कच्छप को पीडित करने के लिये प्रवृत्त हुए तौ भी वे उसका कुछ भी बिगाड नहीं-कर सके । (तएणं ते पावसियालगा दोच्चं पि तच्चं पि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पबाहं वा वावाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) तब दुबारा और तिबारा भी-बार बार-भी-यावत् उसके शरीर में किसी भी प्रकार की आबाधा, प्रबाधा, अथवा-व्याबाधा यावत् छविच्छेद करने के लिये वे समर्थ नहीं हो सके । अर्थात् जिस प्रकार से उन्होंने प्रथम बार उद्धर्तन आदि व्यापार किये और-बाद में वे नखों से काटनेके लिये तथा दांतों से उसे खण्ड २ करने के लिये प्रवृत्त हुए परन्तु वे उस कच्छप को कुछ भी आबाधा, प्रबाधा अथवा व्याबाधा नहीं पहुंचा सके यावत् उसके शरीर का छेदन भी नहीं कर सके-उसी प्रकार दुबारा भी इन्होंने वैसा ही

तेने झडवाने। प्रयत्न क्यो अने दांतेद्वारा तेने कापवाने। प्रयास क्यो। आ रीते कायणाने पीडित करवा भाटे तेज्योअे धणु। प्रयत्नो क्यो छतांअे तेज्यो। कायणाने सडिअ पणु नुडसान पडोअ्याडी शक्या। नडि। (तएणं ते पावसियालगा दोच्चं पि-तच्चं पि जाव नो संचाएंति तस्स कुम्मगस्स किंचिवि आबाहं वा पबाहं वा वावाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए) त्थार भाड भीअ वार त्रीअवार अेटवे डे वारंवार प्रयत्न क्यो छतां पणु तेना शरीरे आणाधा प्रणाधा अथवा व्याणाधा तेमअ छवि-च्छेद करवामां तेज्यो सामर्थ्य धरावी शक्या नडि। अेटवे डे पडिवा जेम उध्वर्तन वगेरे व्यापारे द्वारा अने पछी नणोथी झडवा भाटे तेमअ दांतोथी तेना कडडा करवा भाटे तेज्योअे प्रयत्नो क्यो पणु तेज्यो कायणाने डेअ पणु जतनी आणाधा प्रणाधा अथवा व्याणाधा पडोअ्याडी शक्या नडि। अने तेना शरीरने कापी शक्या नडि। आ रीते ते पापी शृगालोअे भीअ वार पणु ते प्रमाणे अ कायणाने भारी

‘તાહે’ તદા તૌ શ્રૃગાલૌ શ્રાન્તૌ પરિતાન્તૌ નિર્વિવળ્ણૌ શ્રાન્તાદિશબ્દાઃ પૂર્વ વ્યાખ્યાતઃ, સન્તૌ, ‘જામેવ દિસિં યસ્યા એવદિશઃ પશ્ચમ્યર્થે દ્વિતીયા, આર્ષ ત્વાત્, ‘પાઝબ્ધૂયા’ પ્રાદુર્ભૂતૌ,=ઉપાગતૌ, તામેવ દિશં “ પહિગયા” પ્રતિગતૌ પ્રત્યાવૃત્ત્ય ગતૌ ॥ સૂ. ૧૨ ॥

મૂલ્ય—તણં સે કુમ્મણે તે પાપસિયાલણે ચિરંગણે દૂરણે જાણિત્તા સણિયં ૨ ગીવંણીણેઝ, ણીણિત્તા દિસાવલોયં કરેઝ, કરિત્તા જમગસમગં ચત્તારિ વિ પાદે ણીણેઝ, ણીણિત્તા તાણે ઉક્કિટ્ટાણે કુમ્મ-ગર્હણે વીઝવયમાણે ૨ જેણેવ મયંગતીરદ્ધે તેણેવ ઉવાગચ્છઝ, ઉવા-ગચ્છિત્તા મિત્તનાઙનિયગસયગસંબંધિપરિયણેણં સદ્ધિં અભિસમન્નાગણે યાવિ હોત્થા ॥ સૂ. ૧૩ ॥

ટીકા—તતઃ સ્વલુ સ કૂર્મકસ્તૌ પાપશ્રગાલકૌ ચિરં ગતૌ દૂરં ગતૌ ક્રિયા—તિહારા મી વૈસા હી ક્રિયા—પરન્તુ જવ વે અપને કાર્ય મેં સફલિત નહીં હુએ (તાહે સંતા તંતા પરિતંતા નિર્વિવન્ના સમાણા જામેવ દિસિં પાઝબ્ધૂયા તામેવ દિસિં પહિગયા) તવ શ્રાન્ત, તાંત ઓર પરિતાંત હોકર અપને વ્યાપાર સે ઉદાસીન હો ગયે ઓર જહાં સે આયે થે વહાં હી ચલે ગયે । ઇન શ્રાન્ત આદિ પદોં કી વ્યાખ્યા પહેલે કી જા ચુકી હૈ ॥ સૂ. ૧૨ ॥

‘તણં સે કુમ્મણે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) ઇસકે બાદ (સે કુમ્મણે) ઉસ કચ્છપને (તે પાવ-સિયાલણે) ઉન પાપી શ્રૃગાલોંકો (ચિરંગણે દૂરગણે) “વહુત સમય હો ગયા

નાખવા મટે પ્રયત્નો ક્યાં અને ત્રીજી વખત પણ તેમજ ક્યું” પણ તેઓ કોઈ પણ રીતે ક્ષવ્યા નહિ, (તાહે સંતા તંતા પરિતંતા નિર્વિવન્ના સમાણા જામેવ દિસિં પાઝબ્ધૂયા તામેવ દિસિં પહિગયા) ત્યારે તે પાપી શ્રૃગાલો શ્રાંત તાંતુ અને પરિ-તાંત ને પોતના વ્યાપારમાં એટલે કે કાચખાને મારવાના કામમાં ઉદાસીન થઈ ગયાઅને છેવટે જ્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં જ જતા રહ્યા, અહીં શ્રાંત વગેરે પદો આવ્યા છે તેની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. ॥ સૂત્ર ૧૩ ॥

‘તણં સે કુમ્મણે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—(તણં) ત્યારબાદ (સે કુમ્મણે) તે કાચખાએ (તે પાવસિયાલણે) પાપી શ્રૃગાલોને (ચિરંગણે દૂરગણે) ‘બહુ વખત થઈ ગયો છે; તેઓ બહુ દૂર

જાત્વા શનૈઃ શનૈર્ગ્રીવાં નયતિ, શરીરાદ્બહિર્નિઃસારયતિ નીત્વા બહિષ્કૃત્ય
'દિસાવલોયં' દિગ્વલોકં=સર્વદિશુ દૃષ્ટિપ્રચારં કરોતિ કૃત્વા 'જમગસમગં'
અયં દેશીશબ્દઃ યુગપત્ એકસ્મિન્ સમયે ચતુરોઽપિ પાદાન્ 'ળીળેઙ્' નયતિ
નિઃસારયતિ 'ળીળિત્તા' નીત્વા નિઃસાર્યં 'તાણ્' તથા લોકપ્રમિદ્ધયા ઉત્કૃષ્ટયા
કૂર્મગત્યા 'વીઙ્વયમાળે ૨' વ્યતિવ્રજન્ ૨. અતિશીઘ્રગત્યા ધાવન્ ૨ યત્રૈવ
મૃતગંગાતીરં દૃદ્ધસ્ત્રૈવોપાગચ્છતઃ, ઉપાગત્ય 'મિત્તનાઇનિયગસયગસંબંધિપરિ-
યળેળં' મિત્રજ્ઞાતિનિજકસ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનેન 'સર્દિં' 'સાર્ધમ્' 'અભિસમ-
ન્નાગ' અભિસમન્નાગતઃ સર્વથા સમન્વિતઃ સંમિલિતશ્ચાપિ 'હોત્યા' વભૂવ ।સૂ. ૧૩।

મૂલમ્—એવામેવ સમળાડસો જો અમ્હં સમળો વા સમળી
વા૦ પંચ ય સે ઇંદિયાઈં ગુત્તાઈં ભવંતિ જાવ જહા સે કુમ્મણ
ગુત્તિદિણ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

હૈ--વે બહુત દૂર પહુંવ ગયે-ગમેં " ઇસ પ્રકાર (જાળિત્તા) જાનકર
(મળિયં ૨ ળીવં ળીળેઙ્) ધીરે ૨ અપની ગર્દન કો શરીર સે બાહિર
નિકાલા--(ળીળિત્તા દિસાવલોયં કરેઙ્ કરિત્તા જમગસમગં ચત્તારિ વિ
પાણ ળીળેઙ્) બાહિર નિકાલ કર ફિર उसने दिशाओंकी तरफ देखा--
देखकर एकही साथ उसने फिर अपने चारों पैरों को बाहिर निकाला
ળીળિત્તા તાણ ઉઁકિદ્દાણ કુમ્મગઈણ વીઙ્વયમાળે ૨ જેળેવ મયંગતીરદ્દહે
તેળેવ ઉવાગચ્છઈ) બાહિર નિકાલ કર ફિર वह उस उत्कृष्ट कच्छप का
गति से चलता २ अति शीघ्रगति से दौडता दौडता--जहां मृत गंगा
तीर दृढ था वहां आया (उवागच्छित्ता मित्तनाइनियगसयगसंबंधि
परियणेणं सर्दिं अभिसमन्नाग यावि होत्था) वहां आकर वह अपने
मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबन्धी, परिजनों के साथ खूब हिला मिला । स. १३

જતા રહ્યા હશે' આ રીતે (જાળિત્તા) બાળીને (મળિયં ૨ ળીવં ળીળેઙ્) ધીમે ધીમે
પોતાથી ડેકને શરીરની બહાર કાઢી (ળીળિત્તા દિસાવલોયં કરેઙ્ કરિત્તા જમગ
સમગં ચત્તારી વિ પાણ ળીળેઙ્) બહાર કાઢીને તેણે આરે બાબુ બેથું બેધને
તેણે એકી સાથે આરે પણ બહાર કાઢ્યા (ળીળિત્તા તાણ ઉઁકિદ્દાણ કુમ્મગઈણ
વીઙ્વયમાળે ૨ જેળેવ મયંગતીરદ્દહે તેળેવ ઉવાગચ્છઈ) બહાર કાઢીને તે
કાચળો પોતાની શીઘ્ર ગતિથી આલીને તીવ્ર ગતિથી દોડતો દોડતો જ્યાં મૃત ગંગાતીર
દૃઢ હતો ત્યાં પહોંચ્યો. (ઉવાગચ્છિત્તા મિત્તનાઇ નિયગસયગસંબંધિપરિયળેળં
સર્દિં અભિસમન્નાગ યાવિહોત્યા) ત્યાં પહોંચીને તે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિ,
નિજક, સ્વજન, સંબંધી અને પરિજનેની સાથે મુળેથી મળી ગયો. ॥મૂત્ર ૧૩॥

ટીકા--एवमेव अहो ! श्रमणायुष्मन्तः=आयुष्मन्तः श्रमणाः ! योऽस्माकं श्रमणो वा श्रमणी वा० अत्र बिन्दुसंकेतादयमर्थोऽवगम्यते-आचार्योपाध्यायानामन्तिके प्रव्रजितः सन् विहरति, इति । यदि 'पंच य' अत्र य शब्दोऽप्यर्थकःपश्चापि तस्येन्द्रियाणि गुप्तानि भवन्ति जाव' यावत् अत्र यावच्छब्दादयं पाठोऽनुसन्धेयः----

‘से णं इह लोए चेव बहूणं समणाणं सावगाण य साविगाण य अच्च णिज्जे वंदणिज्जे पूयणिज्जे पज्जुक्कासणिज्जे भवइ, परलोएवि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य कन्नच्छेयणाणि य नासच्छेयणाणि य एवं हिययउप्पाडणाणि वसणुप्पाडणाणि य उल्लंघणाणि य पाविहिइ अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमइं चाउरंतसंसारकंतारं वीइवइस्सइ’ इति ।

સ સ્વલ્લુ ઇહ લોકે ચૈવ વહૂનાં શ્રમણાનાં શ્રમણીનાં શ્રાવકાણાં ચ શ્રાવિકાણાં ચ અર્ચનીયઃ વન્દનીયઃ પૂજનીયઃ પર્યુપાસનીયો ભવતિ । પરલોકેઽપિ ચ સ્વલ્લુ નો વહૂનિ હસ્તચ્છેદનાનિ ચ કર્ણચ્છેદનાનિ ચ નાસાચ્છેદનાનિ ચ

‘एवामेव समाणउसो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ--(एवामेव) इसी तरह (समणाउसो) हे आयुष्मन्त श्रमणो (जो अहं समणे वा समणी वा पंचय से इंदियाइं गुत्ताइं भवंति जाव जहा से कुम्मए गुत्तिदिए) जो हमारा साधु अथवा साध्वी जन आचार्य उपाध्याय के समीप दीक्षित होकर विहार करता है यदि उसकी पांचो इन्द्रियां गुप्त हैं--तो वह यावत् शुभेन्द्रियकच्छप की तरह होता है । यहां यावत् शब्द से इस पाठ का संग्रह किया गया है--वह इस लोकमें अनेक श्रमणों अनेक श्रमणियों, अनेक श्रावको और अनेक श्राविकाओं द्वारा अर्चनीय होता है, वंदनीय होता है पूजनीय होता है पर्युपासनीय होता है । तथा परलोक में भी वह कर्णच्छेद हस्तच्छेद नासाच्छेद

‘एवामेव समाणउसो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ--(एवामेव) આ રીતે (समणाउसो) हे आयुष्मन्त श्रमणो ! जो अहं समणे वा समणी वा पंचय से इंदियाइं गुत्ताइं भवंति जाव जहासे कुम्मए गुत्तिदिए) જે અમારા સાધુ કે સાધ્વીજનો આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયની પાસે દીક્ષિત થઈને વિહાર કરે છે. જે તેની પાંચે ઇન્દ્રિયો ગુપ્ત છે, તે શુભેન્દ્રિય કાચણાની જેમ તે હોય છે. આડીં ‘યાવત્’ શબ્દથી આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે--તે આ જગતમાં ઘણાશ્રમણો અને ઘણી શ્રમણીઓ વડે અર્ચનીય હોય છે, વંદનીય હોય છે, પર્યુપાસનીય હોય છે, તેમજ પરલોકમાં તે હસ્તચ્છેદ, નાસાચ્છેદ, હૃદયોત્પાટન.

एवं हृदयोत्पाटनानि च वृषणोत्पाटनानि च उल्लम्बनानि च प्राप्स्यति, अना-
दिकं च खलु अनवदग्रं दीर्घाध्वानं चातुरन्तसंसारकान्तारं व्यतिव्रजिष्यति ।
एतद्व्याख्या अत्रैव द्वितीयाऽध्ययने प्रागुक्ता ।

यथा स कूर्मको गुप्तेन्द्रियः अत्रैव दृष्टान्तयोजना कूर्मरूपौ मुनी. शृगाल-
रूपौ रागद्वेषौ, ग्रीवासंहितचरणचतुष्टयरूपाणि पञ्चेन्द्रियाणि, पादग्रीवा-
प्रसारणरूपाः शब्दादिविषयेषु पञ्चेन्द्रियप्रवृत्तयः, शृगालाऽऽगमनस्थानीयः
रागद्वेषोदयः चरणग्रीवाच्छेदनकूर्ममरणरूपाणि रागद्वेषोद्धूतकर्मजनितानि चतु-
र्गतेषु विविधदुःखानि, पादादिगोपनस्थानीयम्-इन्द्रियसंगोपनम्, सर्वथा शृगाल
परार्तननुल्या रागाद्यनुत्पत्तिः मृतगङ्गानदप्रवेशस्थानीया निर्वाणप्राप्तिरिति । अत्र

एवं हृदयोत्पाटन वृषणोत्पाटनतथा वृक्षादिगात्राओं पर बांधकर लटकाया
जाना इन सब नाना प्रकार के कष्टों को नहीं पाता है और अनादि
अनवदग्र-अनन्त-रूप इस चतुर्गति वाले संसार कान्तार से कि जो उत्स
र्पिणी अवस्पर्पिणीरूप दीर्घकाल वाला है पार हो जाता है । यहां गुप्ते-
न्द्रिय (कच्छपके) दृष्टान्त की योजना इस प्रकार से कर लेनी चाहिये—
दो कच्छपों के समान मुनिजन हैं, राग और द्वेष ये दोनों दुष्ट शृगाल
जैसे हैं, । ग्रीवा संहित चारों चरण जैसी पांच इन्द्रियां हैं । पाद और
ग्रीवा का प्रसारण करने जैसी शब्दादि विषयों से पांचों इन्द्रियों की
प्रवृत्ति है रागद्वेष रूपी दो शृगाल हैं । चरण ग्रीवाच्छेदन और कच्छपके
मरण जैसे रागद्वेष से उत्पन्न हुए कर्मों से जनित चारों गतियों में
अनेक प्रकार के दुःख है । चरणादिकों के गोपन जैसा इन्द्रिय संगोपन
हैं । सर्वथा पुनः शृगालों का नहीं लौटना जैसी-रागादिकों की अनुत्पत्ति

वृषणोत्पाटन तथा वृक्ष वगेरेनी शाखाओंमां बांधी लटकावपुं आ अधां धणी नतनां
कष्टोने ते पामतो नथी अने अनादि, अनवदग्र अनन्तइय आ चतुर्गतिव पा संसार
कान्तारने-डे ने उत्सर्पिणीइय लांभा काणवाणुं छे-पार पामे छे. अही गुप्तेन्द्रिय
कायणानुं दृष्टांत अेवी रीते समणपुं नेधये डे-ये कायणान्तेनी नेम मुनिओ छे.
राग अने द्वेष दुष्ट शृगालनी नेम छे. डोक अने आरे पग पांच धन्द्रियो छे. पग
अने डोकने अडार देलावपुं ते शब्द वगेरे विषयोमां पांचे धन्द्रियोनी प्रवृत्ति
छे. कायणानां पग अने डोकनुं छेदन अने परिणामे मृत्यु आ अधुं रागद्वेषथी
उत्पन्न अने कर्मजनित आरे गतियोमां धणी नतनां दुःखो छे. पग वगेरेने छया-
वपुं तेऽधन्द्रिय संगोपन छे. शृगालानां गया आद पाछा न आवपुं ते रागद्वेष वगे-

શ્રમણો વા શ્રમણી વા इत्युपलक्षणं श्रावकादीनामपि तेषां देहातः पञ्चेन्द्रिय-
संगोपनाऽधिकारात् ॥ सू. १४ ॥

અધ્યયનાર્થમુપસંહરન્નાહ—‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—એવં સ્વલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં ચઉ
તથસ્પ નાયજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પપણત્તે ત્તિવેમિ ॥ સૂ૦ ૧૫ ॥

ટોકા—એવં સ્વલુ જંબૂઃ । શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ ચતુર્થસ્પ
જ્ઞાતાઽધ્યયનસ્યાયમર્થઃ કૂર્મરુકથાદૃષ્ટાન્તપ્રદર્શનપૂર્વકપશ્ચેન્દ્રિયદમનાત્મક-
ધર્મરૂપોઽર્થઃ પ્રજ્ઞસઃ પ્રતિવોધિતઃ इति ब्रवीमि भगवता यथा प्रतिवोधितं तथा
કથયામિ ન તુ સ્વબુદ્ધિકલ્પિતમિત્યર્થઃ ॥સૂ. ૧૫॥

इतिश्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक पञ्चदशभाषकलितललितक-

लापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायकवादिमानमर्दक श्री

शाहचलत्रपतिकोलहापुरराजप्रदत्त “ जैनशास्त्राचार्य ” पद-

भूषित-कोलहापुरराजगुरु वालब्रह्मचारी-जैनाचार्य-

जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-घासीलालव्रतिवि-

रचितायां ‘ ज्ञाताधर्मकथाङ्ग ’ सूत्रस्थान-

गारधर्मामृतवर्षिण्यख्यायां व्याख्याया

चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥४॥

હે । ઔર मृतगंगाहूद प्रवेश जैसी निर्वाण प्राप्ति है । यहां श्रमण और
श्रमणी ये दो उपलक्षण हैं इन से श्रावक और श्राविका का भी
ग्रहण हो जाता है । क्योंकि— इनको भी एकदेश से इन्द्रियगोपन का
अधिकारी कहा गया है । सूत्र । १४ ।

રેની અબુત્પત્તિ છે. અને છેવટે મત ગંગાતીર હૂદમાં પ્રવેશવું તે નિર્વાણ પ્રાપ્તિ છે
અહીં શ્રમણ અને શ્રમણી આ બંને ઉપલક્ષણક છે. એમનાથી શ્રાવક અને શ્રાવિ-
કાઓતું પણ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે. કેમકે એમને પણ એક દેશથી ઇન્દ્રિયગોપાનના
અધિકારી કહેવામાં આવ્યા છે. સૂત્રકાર આગળ આ સૂત્રનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે—સૂ. ૧૪।

अब सूत्रकार इस अध्ययन के अर्थका उगंहार करते हुए कहते हैं कि—

‘एवं खलु जंबू’? इत्यादि ।

टीकार्थ--(समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते) श्रमण भगवान् महावीरने इस चतुर्थ ज्ञानाध्ययन का यह पूर्वोक्त रूपसे कच्छप के दृष्टान्त प्रदर्शन से पंचेन्द्रियों का दमन करना रूप अर्थ प्रतिबोधित किया है (एवं खलु जंबू? तिवेमि) ऐसा है जंबू? मैं कहता हूँ । भगवान् ने जैसा कहा है— वैसा ही यह मैंने तुमसे कहा है--अपनी बुद्धि से कल्पित कर नहीं कहा हूँ ॥ सू १५ ॥ श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत “ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्र” की अनगार धर्माभृतवर्षिणी व्याख्याका चतुर्थअध्ययन समाप्त ॥ ४ ॥

‘एवं खलु जंबू’? इत्यादि ।

टीकार्थ--(समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते) श्रमण भगवान् जैसा ज्ञाताध्ययनने। पूर्वोक्त अर्थ कायगानुं दृष्टान्त आपीने समज्जये। छे, पांचो धन्द्रियोत्तुं दमन करवुं ओज सुण्य भाव सूचित थाय छे. (एवं खलु जंबू? तिवेमि) छे जंबू । आभ हुं तने कहुं छुं जेम भने कहुं छे तेमज् मे तने पणु कहुं छे. पेतानी बुद्धिथी कल्पना करीने मे तने ओके वात कही नथी. ॥सू. १५॥ श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल महाराज कृत “ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रनी अनगार धर्माभृतवर्षिणी व्याख्यानुं योथुं अध्ययन सम्पूर्ण ॥ ४ ॥

તા. ૧૫-૭-૬૩ ના રોજ કલાસવાર

મેમ્બરોની સંખ્યા.

૨૭ આદ્ય મુરખીશ્રી, ૫૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૩૨ મુરખીશ્રી, ૧૦૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૧૩૩ સહાયક મેમ્બરો, ૫૦૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૫૮૬ લાઇફ મેમ્બરો, ૨૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૪૯ બીજા નંબરના જુના મેમ્બરો, ૧૫૦ થી વધુ રકમ ભરનારા

૮૨૭ કુલ મેમ્બરો.

રૂપિયા બસો પચાસ તથા રૂપિયા પાંચસો વાળા મેમ્બરો લેવાનું હવે બંધ છે. ફક્ત રૂ. ૧૦૦૧ થી મુરખીશ્રી માટે ૭૦ સીતેર જગ્યા ખાલી છે. અને આદ્ય મુરખીશ્રી રૂ. ૫૦૦૧ થી દાખલ થઈ શકે છે.

મેમ્બરોની સંખ્યા પૂરતાં જ શાસ્ત્રો છપાય છે જેથી પાછળથી દાખલ થનારને સૂત્રો મળવાં મુશ્કેલ છે માટે જુજાસુ ભાઈઓ તથા બહેનોને અમારી વિનંતી છે કે તેઓ મુરખીશ્રી અથવા આદ્ય મુરખીશ્રીમાં પોતાનું નામ જલ્દી મોકલી આપે.

રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ
મંત્રી.

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

અઢારમા વાર્ષિક રિપોર્ટમાં બતાવેલ ૨૪ શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયાં પછી નીચે મુજબ વધુ કામકાજ થયેલ છે.

(૧) ભગવતી ભાગ ત્રીજો બહાર પડી ચુક્યો છે અને તે મેમ્બરોને મોકલવાનું કામ ચાલુ છે.

(૨) ભગવતી ભાગ ચોથો તથા પાંચમો છપાય ગયો છે. અને તેનું બાઈન્ડીંગ કામ ચાલે છે.

(૩) જ્ઞાતા સૂત્રના કુલ ત્રણે ભાગ છપાઈ ગયા છે.

(૪) ભગવતી ભાગ છઠ્ઠો તથા સાતમો છાપવાનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે.

(૫) કુલ્લે લગભગ ૩૦ સૂત્રો પૂર્ણ ગુરૂદેવે લખીને પૂરાં કરેલાં છે. તેમાંનાં છપાયા વગરના જે સૂત્રો બાકી છે તેનું અનુવાદનું તેમજ સંશોધનનું કેટલુંક કામ ચાલુ છે. અને કેટલુંક બાકી છે.

(૬) સૂર્યપત્રતી તથા ચંદ્રપત્રતી સૂત્ર, એ બે સૂત્રો લખવાનું કાર્ય અત્યારે ચાલે છે. જે દૂકે સમયમાં પૂરાં થઈ જશે.

શ્રી અખિલ ભારત શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
રાજકોટ

નમ્ર સેવક
સાકરચંદ ભાઈચંદ શેઠ
મંત્રી.

આપણા ખાતર નહીં તો આપણી લવિષ્યની પેઠી
ખાતર પણ આ કાર્ય પૂર્ણ કરવું જ પડશે.

૩૨ જૈન સિદ્ધાંતોનું સંશોધન કરી ચાર ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું
જે મહદ્ કાર્ય આ સમિતિ લગભગ વીસ વર્ષ થયાં કરી રહી છે. તે
બીના સમાજના દરેક અંગમાં જગ જાહેર છે.

અત્યાર સુધીમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ ત્રીસ શાસ્ત્રોનું સંશોધન
પૂર્ણ કર્યું છે અને બાકીના બે સૂત્રોનું કાર્ય આ વર્ષમાં પૂર્ણ કરી
નાખશે; તેમ અમારી ધારણા છે.

બત્રીસમાંના વીસ શાસ્ત્રો તથા તેના ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા
છે. બાકીનાં શાસ્ત્રો કેટલાંક છપાયે છે. અને કેટલાંકના અનુવાદ
કરવાનું કાર્ય ચાલુ છે.

અસહ્ય મોંઘવારીને લીધે સમિતિએ શરૂઆતમાં ધારેલા ખર્ચ
કરતાં ત્રણ ગણો ખર્ચ થવાનો અંદાજ છે. આથી બાકીના કાર્યને
પહેંચી 'વળવા' રૂપિયા ત્રણ લાખની તાકીદે જરૂર છે. અને તે માટે
વીરના લક્ષ્મીનંદન પુત્રો પાસે અમારી ટહેલ છે. તેમના તરફથી બાકીના
સૂત્રો માટે રૂપિયા ૫૦૦૧ આપનારાની અમો રાહ જોઈએ છીએ.

રાજકોટ

શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થા.
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

